PÁZMÁNY PÉTER

BIBORNOK ESZTERGOMI ÉRSEK MAGYARORSZÁG PRIMÁSA

ÖSSZES MUNKÁI

A

BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

MEGBIZÁSÁBÓL

EGYBEGYÜJTI ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZI UGYANAZON EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KARA.

MAGYAR SOROZAT.

III. KÖTET.

IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ KALAUZ.

ELSŐ RÉSZ.

BUDAPEST, 1897.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

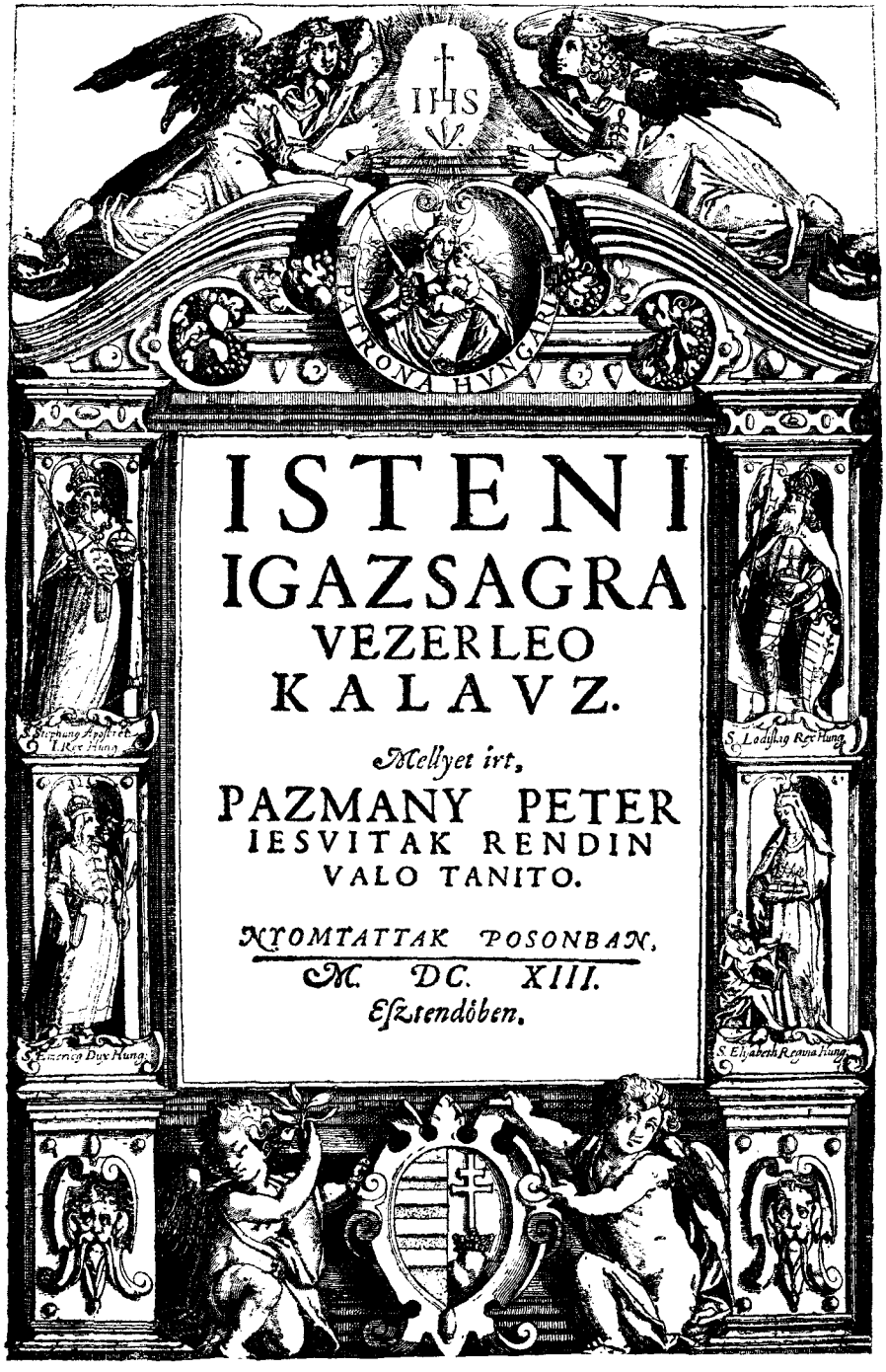

ISTENI IGAZSAGRA VEZERLEO KALAVZ.

Mellyet irt,

PAZMANY PETER
IESVITAK RENDIN
VALO TANITO.

NYOMTATTAK POSONBAN,
M. DC. XIII.
Eſztendőben.

A KALAUZ ELSŐ KIADÁSÁNAK CZÍMLAPJA.

HODOEGUS.

IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ KALAUZ

MELLYET IRT, ÉS MOST SOK HELYEN JOBBITVÁN KIBOCSÁTOTT

CARDINAL

PÁZMÁNY PÉTER

ESZTERGAMI ÉRSEK.

I. KÖTET.

AZ 1637-iki VAGYIS HARMADIK KIADÁS UTÁN SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KISS IGNÁCZ

THEOLOGIAI DOCTOR, MOCSAI PLÉBÁNOS, A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT IRODALMI S TUDOMÁNYOS OSZTÁLYÁNAK TAGJA.

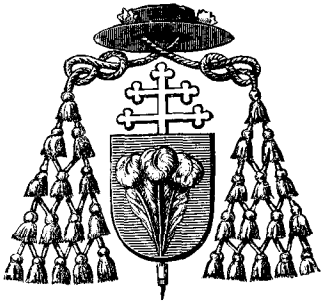

BUDAPEST, 1897.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

A Kalauz Pázmánynak kétségkívül legnevezetesebb műve. Azt mondhatnók, hogy ez mintegy gyűjteménye összes polemikus iratainak. Ugyanis itt gyűjti egybe s foglalja rendszerbe, a mit különféle alkalommal különféle protestans szerzők ellen írt. Kijelenti ezt maga is a Kalauzhoz írt előljáró beszédben ilyen szavakkal: „az eléb kibocsátott könyveim részeit mostani írásomban alkalmatos helyekre rendelem . . . Meg-is tartom ezekben, mint saját munkáimban, igazságomat, és tetszésem-szerént megjobbítom, megrövidítem, megtóldom, a hol helyesnek alítom lenni."

Az egész mű három főrészre oszlik.

Az első részben megbizonyítja „a természetbe óltatott okosság vezérléséből" az Isten létét s a hit szükséges voltát. Megmutatja, hogy „az igaz hit a keresztyénség-kivűl nem találtatik." De mivel „a keresztyénség zászlója-alat sok ellenkező szakadások pártolkodnak": azt is megbizonyítja, hogy „az emberi okosság vagy maga vezérléséből, vagy a szent Írás fundamentomiból világoson kijelenti, hogy a romai gyölekezettől elszakadott vallások igazak és Isten-előt kedvesek nem lehetnek."

A második részben megmagyarázza „elsőben a keresztyének közöt-való egyenetlenségek gyökereit"; annakutána bizonyos módot mutat „azoknak leszállításában; és az Ecclesiának méltóságát kifejezvén megbizonyítom — úgymond — hogy egyedűl a romai gyölekezet igaz Ecclesia, melynek tanítása ellen senkinek sem szabad tusakodni. A romai pápának méltóságát is derék bizonyságokkal állatom."

„A harmadik részben — írja — egy-nehány nevezetes dolgokban, mellyekről főképpen versengések támadtak, megmutatom: hogy semmit az újítóknak nem kedvez a szent Írás; sőt ha okosan egybehordjuk, és nem facsarjuk tétova agyaskodásunk-szerént, hanem egyenes folyásában és elejétől fogva meggyökerezett értelmében hagyjuk, mindenekben a mí tanításunkat erőssíti. És *ez rendi és sommája e könyvben foglalt tanuságnak.*"

A Kalauznak első kiadása 14 könyvre oszlik;* mindenik könyv ismét több részt, minden rész több szakaszt foglal magában. Nagy és messzemenő feladat volna, ha Pázmány e művének tartalmát kivonatban akarnám szem elé állítani; azért csak általános jellemzésére szorítkozom.

Pázmány Kalauzát talán legtalálóbban nevezhetnők apologetico-polemikus dogmatikának, melyben a keresztény vallás szükséges voltának kimutatása

* Az utóbbi kiadásokat egy könyvvel megtoldotta.

után a keresztény felekezetek közt felmerült vitás kérdéseket veszi tárgyalás alá, cáfolván az újítók állításait s megbizonyítván a kath. egyház tanainak igazságát. És ez a tárgyalás méltán kelti fel bámulatunkat. Bámulnunk kell Pázmány tudományát, csudálnunk módszerét. Nem mondok újat, midőn azt állítom, hogy ő rendkívüli ismeretekkel bővelkedett. A szent Írásban való otthonossága, a szent Atyák és theologusok bő ismerete, a filozofiában való jártassága méltán keltik fel a mai theologusok bámulatát is. De legbámulatosabb a XVI. és XVII. század controvers irodalmában való jártassága. Nemcsak a honi protestans írókra terjed ki figyelme, hanem — úgyszólván — egész Európa íróit felöleli, úgy, hogy alig van nevezetesebb író bármely országban, kinek művét idézve ne találnók a Kalauzban. Nagyjában számítva idézve találunk e korból mintegy 70 katolikus, 50 lutheranus és 30 calvinista írót, nem számítva a korifeusokat, mint Luther, Melanchton, Zwingli, Calvin és Beza. Ennek a 160—170 írónak műveit Pázmány mind olvasta, fejezet és lapszám szerint idézi, hozzátéve sokszor a mű megjelenésének helyét és évszámát. Alig tévedünk, ha azt állítjuk, hogy nem volt és ma sincs az egész tudós világban ember, a ki annyira ismerte volna a reformacio korabeli irodalmat, mint éppen Pázmány.

E gazdag tudáshoz hozzájárult a vitatkozásra való rátermettség. Sasszeme mindenkor felismeri az ellenfél sebhető oldalát, gazdag fegyvertárából előveszi a kellő fegyvert s ellenfelét lesujtja, lefegyverzi, tehetetlenné teszi. Vitatkozása nem lassú és vontatott, hanem élénk és villogó — sokszor mint a villám csap le ellenfelére; és tapsolni szeretnél neki, mint egy vívómester művészi vágásának. Nem veti meg a gúny fegyverét sem, a hol szükségesnek vagy helyesnek találja. Igaz ugyan, hogy néha a gúnynak durvább fegyveréhez is hozzányúl; de ez nem annyira az ő, mint kora hibája, melytől egy író sem ment e korban.

Vitatkozásában sajátságos, és mesteri kézre vall az a gyakori eset, hogy ellenfeleit saját fegyvereikkel veri le: lutheristákat calvinistákkal, ezeket amazokkal.

Módszerét a mi illeti, ki kell emelnem, hogy bizonyságait nagyrészt következtetések (syllogismusok) alakjában formulázza, a mi azoknak meggyőző erejét nagyban fokozza. Hittudományi fejtegetéseiben a sz. írási és történelmi elem mellett kellő érvényességet tulajdonít az ész tekintélyének is. Különösen nagy mester ez utóbbi argumentumok használatában. Mikor a nép józan eszére hivatkozik, ezt az életből vett találó hasonlatokkal, közmondásokkal és történetkékkel oly közvetetlenséggel s oly meggyőzőleg teszi, hogy lehetetlen előtte meg nem hajolni.

Maga ilyen szavakkal adja tudtunkra eljárását: „A szent Írás világos mondásin és az igaz okosság győzhetetlen jelenségin fondáltatott közönséges bizonyságokat támasztok — nem valami mélységes, elrejtett, titkos dolgokból, mellyek értelmére még a bőlcs emberek éles elméjek-is nehezen érkeznék; hanem oly alat-járó, egy-ügyű, igyenes és világos dolgokat forgatok, mellyek a parasztságban sűlt emberek tompa és botor elméjekbe is béférnek, és nyilván megismértetik, hogy a romai vallástúl elszakadott lutherista, calvinista, arianus és egyéb hasonló tanítóknak nincs igaz hitek és isteni tudományok.“ III. könyv. II. rész. I. bizonyság végén.

A mit itt igér, azt emberül be is váltotta. És éppen abban rejlik Pázmány nagyságának titka, hogy míg egyrészt a szakember, a theologus követelményeinek is teljes mértékben megfelel, addig a tanulatlan, de ép eszű közembernek is érthetővé tudja magát tenni.

E rövid jellemzés után lássuk a Kalauznak technikai és történelmi oldalát.

Pázmány az ő Kalauzát háromszor adta ki; még pedig először 1613-ban, másodszor 1623-ban, harmadszor 1637-ben, élete utolsó évében.

Az első, 1613-ban megjelent kiadás középfolio-alak 816 lapon, Istvánfy Miklós k. főajtóállónak és Draskovich János tárnokmesternek ajánlva classicus latinságú levélben, díszesen kiállítva. E kiadáshoz három függelék sorakozik, úgymint: „Egy tudakozó Predikator nevével iratott öt Levél." 50 lap. És a „Logi Alogi" című latin mű, 70 lap; s végre: Appendix, in qua Anonymi Sycophantæ glomeratæ criminationes, infabre confectæ fabellæ in Pontificem Maximum jugulantur. 8 lap. Nyomtatták Pozsonyban.

A második, 1623. évi kiadás szintén közép folio-alak 1048 lapon. Ez a kiadás először abban különbözik az elsőtől, hogy a szerző ezt egy könyvvel megtoldotta; az előbbi XIV. könyvhöz járul itt a XV-dik, melyben — mint írja — az újítók három gyalázatos szidalmazásai megrontatnak. A második különbséget abban találjuk, hogy itt az előbbi kiadás három függeléke elmarad, s helyettük új Appendix-et találunk ilyen címmel: „Az újítók mint szoktak felelni a mí Írásinkra." 24 lap (1049—1073). A harmadik különbség abban van, hogy néhány régi szavát az első kiadásnak itt újabbal cseréli fel. Ezek a maguk helyein megjegyezvék a mostani kiadásban. Ez a kiadás tehát méltán nevezhető bővített és „jobbított" kiadásnak, mint a szerző is a czímlapon nevezi.

A harmadik, 1637. évi kiadás, melynek megjelenésekor Pázmány már nem volt az élők sorában, a második kiadásnak reproductiója. Ez is, mint az előző kiadás, Pozsonyban jelent meg.

Pázmány halála után 130 hosszú évnek kellett elmulnia, míg jeles Kalauza újra napvilágot látott. 1766. évben jelent meg negyedszer, Nagyszombatban, a Jézus-társaság Akadémiájának betűivel. Valószinü, hogy a Jézus-társaság adta ki egyik buzgó tagjának recensiója mellett. Ez a kiadás reproductiója a harmadiknak, csakhogy a XVIII. század helytelen orthografiájával eltorzítva. A Pázmány használta cs helyett ts-t, a cz helyett tz-t, a kere*styén* helyett kere*sztény*-t találunk.

Ha még megjegyzem, hogy Ambrosowsky Mihály egri kanonok 1760-ban Egerben a Kalauzt kivonatban adta ki, úgy hiszem, a Kalauz kiadásaival beszámoltam.

Ismét 130 hosszú évnek kellett elmulnia, míg a Kalauz ötödször is — de most már minden testvérével együtt — napvilágot lát. Ez a kiadás is reproductiója az 1637. évinek, kivéve némi helyesírási változtatásokat, melyeket a kiadó-bizottság az I. kötet bevezető soraiban körülír.

Mocsán, 1897. Szent József napján.

K. J.

Ajánlólevél az I. kiadáshoz.

VIRIS MAGNIS, VIRIS ILLUSTRIBUS

NICOLAO ISTVÁNFY

DE KIS-ASSZONY-FALVA

REGALIUM JANITORUM PRAESIDI:

IPSIUSQUE GENERO:

JOANNI DRASKOWITH

DE TRAKOSTYÁN,

TAVERNICORUM MAGISTRO, LIMITANEORUM CIS DANUBIUM GENERALI;

AB ARCANIS CAESAREAE REGIAEQUE MAJESTATIS CONSILIIS.

Sempiterni Numinis Majestas ac Sapientia, cum in rebus ceteris admirabilitate sua humanæ mentis aciem percellit, tum in eo sese exserit potentissime, quod tametsi profligata nefariorum consilia nutu evertere, vel prævertere possit, laxatis tamen quandoque lupatis, ire qua lubet sinit: ea arcanæ Providentiæ lege, ut virtus, quod afflat inobsequens malignitas, amuletum fiat.

Id in omnibus universe malis usu venire, sapienter monet Antistes Hipponensis: In hæresum colluvione clarius elucescit. Nam tametsi contagiosa falsi dogmatis pestilitas longe lateque grassetur; Delubra furore temulento vastet, derideat Sacerdofia, Pietatis ac Religionis repagula convellat: nunquam tamen circum-strepentium Hæresum infames latratus vel Ecclesiæ splendorem obscurare, vel constantiam de gradu dejicere valeret. Quin ut frumenta jactatione purgantur, validisque catapotiis emarcido humore sublevatum corpus laetius efflorescit: sic Ecclesia, turbulentâ Hæresum procellâ paleis excussis, tabidisque humoribus vacuatis, purior deinceps vegetiorque conservatur. Sensit hoc, si ulla alias, fœcunda hæc malorum ætas. Quamvis enim senescentis mundi degener hæc vespera, funestâ novitatis prurigine, in omnem fidei lepram exscabiet, totque dissensionum monstra Divinæ Scripturæ pallio voragines suas tegentia

protrudat, quot in omnibus retro sæculis haud scio, an reperias: nequidquam tamen Hæresi inauspicatas chartas ventilante, perstat immota Dei Domus: nec venenata dogmatum portenta, quæ infames calami stillant; nec blasphema convitia, quæ vipereæ linguæ dispumant, pulcherrimi corporis nitorem deterunt. Nullæ Inferorum vires, nulli insidiantium Luporum vel aperti impetus, vel insidiosi astus, munimenta Castrorum Altissimi diruunt. Quin, ut silice percusso ignis exsilit; ut aromata magis incensa fragrant; unguenta latius commota redolent; ut aurum, si malleum senserit, diducitur, si ignem, purgatur: ita Majestas Ecclesiæ clarescit, cum traducitur; emergit, cum premitur; cum læditur, vincit; obtinet, cum deseritur.

Fracti sunt (eheu!) Nobiles Oleæ florentis rami; et ut putorem tabidi cadaveris Mare egerit, sic erroris confusanei colluvies Ecclesiæ visceribus expuncta? At uberius nascentis cadentisque Solis plagis oleaster Gentilitatis inoculatus. Validis ingeniorum nervis contorti arietes in ipsa Fidei tabularia? Excitavit nos, non oppressit hic impetus. Et quemadmodum grassante epidemia curamus valetudinem diligentius, in hostili solo versamur cautius: sic ubi omnia propemodum dogmata in jurgium vocavit pervicatia, et Pietas, et Constantia, et Zelus effloruit plurimorum. Atque ut Arii et Novati tempertate gravissima fidei capita turbulentis disceptata erroribus firmata sunt, non obruta: ita hodie veritas Catholica, lucem a tenebris ambientibus, Divina quadam Antiperistasi mutuata videtur.

Hoc ego ut testatum gentilibus meis faciam, scriptionis hanc facem ad ipsa Veritatis adyta præfero, Hodoegum offero, nec obscuris suspicionibus, sed clarissimis victricibusque argumentis omnium opinationum, quæ a nobis, quæque a se invicem (angues Medusæ dixeris, solis in eodem scuto devinctas caudis) dissident, vanitatem in aprico constituo.

Vobis vero, Catholicæ Fidei coagulo satiatis, Viri togâ sogoque Illustres, ut hunc vigiliarum fructum consecrarem, multæ mihi et graves causæ. Præcipuum inter illas locum obtinet avitæ fidei propugnandæ propagandæque studium, quod in vobis conspicor. Celebrent alii non intermorituris laudibus splendorem Natalium, missaque per Illustres avos stemmata. Singularem alii in administrandis negotiis rebusque gerendis dexteritatem longo rerum usu partam deprædicent; resque bello præclare gestas, ab eo usque tempore revolvant, quo Nicolaus Istvánfy, Suadæ sacellum, omni literarum genere inundatum, post exhaustos in Italia Græcæ Latinæque Sapientiæ

fontes, ante annos prope Septuaginta, militiæ rudimenta Szigetanâ in arce posuit: ac rectâ deinceps virtutis via ad summum Dignitatis culmen grassatus, ab arcanis *Quatuor* Augustissimis Imperatoribus fuit. Heroica Draskovithianae virtutis decora, quæ cum alias sæpius tum in amplissima Slavoniæ Proregia Dignitate patuerunt, non intermarituris laudibus, ad Aeternitatis columnas alii revinciant. Indefessum illud Catholicæ rei sublevandæ studium præ reliquis virtutum vestrarum gemmis Ego veneror. Ac ut nihil de vestrâ in Ecclesiis exornandis diligentiâ, nihil de studio reformandæ avitæ Fidei dicam, ordinem certe nostrum tam mollibus humanitatis vestrae ulnis excepistis, ut maternum se apud vos sinum reperisse arbitretur.

Magnum illud Romanæ Purpuræ decus ac ornamentum, Draskovithius Cardinalis, ut pedem figeret in Ungaria Cœtus noster, Præpositurâ Thurócensi ultro se abdicavit; Augusti Cæsaris Rudolphi nutu jus omne suum in Nos transscripsit; auspicata Selliensis Collegii fundamenta jecit. Verum annis labentibus profana Novitas passim erumpentes nascentis industriæ gemmulas mirata; invidere primum, purissimum illud scientiarum flumen pleniori apud nos impetu fluere, quam in angustis Scholarum suarum limo lutoque refertis alveolis. Deinde, se dignis, nostro Ordine indignissimis sermonibus, existimationem nostram lacerare, ac demum Pannoniæ reflorescentis Athenæum, velut quodam turbine pestilenti concutere, deturbare.

Draskovithianis exclusi sedibus, perinde ac si hereditarium Draskovithiis foret Societatis Nostræ fovendæ studium, Vestro inter primos, Viri Illustres, patrocinio, nova Zagrabiæ domicilia consecuti sumus: quæ et manalibus humanitatis vestræ fontibus ubertim irrigatis, et novo aetate nostrâ apud Pannonios exemplo, amplissimis prædiorum vestrorum donariis liberalissime dodastis.

Accipite igitur serenâ fronte, debitæ in Vos observantiæ Symbolum: quo non tam nominibus, quibus obstricti sumus, exsolvimur; quam ingenue profitemur, non voluntatem Societati ad memoriam beneficii, sed facultatem referendi defuisse.

Posonii, Kalend. Februariis, M. DC. XIII.

LACTANTIUS.

Lib. 5. Divinar. Institut: cap. I.

1 Sacrilegis, et Proditoribus, et Veneficis, potestas defenaendi sui datur, nec prædemnari quemquam incognita causa licet: non injuste petere videmur, ut, si quis erit ille, qui inciderit in hæc, si leget, perlegat: si audiet, sententiam differat ad extremum. Sed novi hominum pertinaciam: nunquam impetrabimus: timent enim, ne a nobis revicti, manus dare aliquando cogantur. Obstrepunt igitur, et intercedunt, ne audiant; et oculos opprimunt, ne lumen videant quod offerimus. Quo, plane diffidentiam perditæ suæ rationis ostendunt, cum neque cognoscere, neque congredi audent, qui sciunt se facile superari. Idcirco, disceptatione sublata, Pellitur e medio Sapientia; Vi geritur res. *Et quia student damnare tamquam nocentes, quos utique sciunt innocentes; constare de ipsa innocentia nolunt, quasivero major iniquitas sit, probatam innocentiam damnasse, quam inauditam. Sed, ut dixi, verentur, ne, si audierint, damnare non possint. Quid igitur? operamne perdemus? Minime. Nam, si lucrari hos a morte, ad quam concitatissime tendunt; si ab illo itinere devio, ad vitam lucemque revocare, quoniam ipsi saluti suæ repugnant, non poterimus: nostros tamen cofirmabimus, quorum non est stabilis, ac solidis radicibus fundata et fixa sententia. Verum, non est desperandum: fortasse non canimus surdis, nec enim tam in malo statu res est, ut desint sanæ mentes, quibus et Veritas placeat; et monstratum sibi rectum Iter, et videant, et sequantur.*

ELŐL-JÁRÓ LEVÉL.

A KEGYES OLVASÓNAK ISTENTŰL ÜDVÖSSÉG, TŐLLEM TISZTESSÉG

Az ÚR ISTENTŰL elfajúlt és úndok bálványok-után hanyatt-homlok rohant sokaságot útra akarván hozni Ezechias király, országának minden szegeletire gyors követeket bocsáta, és atyai intésekkel serkegete mindeneket, hogy esetöket megismérvén, vétköket elhadgyák, és az igaz Istent méltó tisztelettel urallyák. Gyümölcstelen nem lén némellyekben a szent király fáradsága; de sokan a szép igyekezetet fél-kedvel fogadák, söt gyalázatos tréfákkal csufolák. 1. Paralip. 30, 10.

Alig ha most-is igy nem járunk, mikor a hitnek úta-vesztettit üdvösséges ösvényekre akarjuk vezetni. Mert noha némellyekben foganatos tanitásunk; de sokan az eltébolyodtak-, és töretlen útakra szakadtak-közzül, haraggal fenik és agyarkodva köszörülik fogokat ellenünk. Oltalmazzák a keresztyénség egyenetlenségének gyújtogatóit; mardossák azokat, kik óltani akarják az égő tűzet. Dicsérik és kedvellik, a kik dögleletes tanitásokkal mérgesitik az Israel kúttyát, a tiszta igazság forrását; szidalmazzák pedig, és mint közönséges békeség bóntogatóit, gyűlölik, gyalázzák, a kik a mérget megmutattyák és az embereket intik, hogy abban ne igyanak, ha veszni nem akarnak. Sajnállyák, hogy az ártalmas szakadásokat hegyes irásokkal sértegettyük, noha azokra kellene neheztelni, kik szakadást szerezvén okot adnak a varrogatásra: *Sarturæ artifex, dum scissam vestem vult in antiquam faciem revocare, vicina fila compungit. Displicet tibi Sartor, qui, scissuram dum sanat, vulnerat? Ille tibi magis displiceat, qui fecit, ut Sartor peccare potuerit.* Psal. 6, 27. Optatus Milevitan. lib. 3.

Ezek igy lévén, ha csak embereknek akarnánk kedveskedni és e világi nyugodalmat űzni, szaporáb vólna, kezünket egybekúlcsolván halgatni és Istenünkhöz fohászkodni, hogy-sem igazság

hirdetéssel gyűlölséget szerezni. De mivel nékünk a CHRISTUS juhai óltalmára rendelt személyeknek nem bőrünkben, hanem lelkünkben
2. Tim. 4, 2. 1. Cor. 9, 16. jár, hogy az igazság-mellett kitámadgyunk, az isteni tudományért bajt állyunk, a bárány bőrrel béllett farkasok-ellen mind nyelvünkel, mind szeges irásunkal vitézkedgyünk: én-is, egyházi hivatalomnak hivségéhez illendő kötelességemet szemem-előtt viselvén, noha sem elmémben, sem csekély és fogyatkozott tudományomban nem bizakodom, de az igazságnak győzhetetlen oszlopához és a jó igynek mozdithatatlan erősségéhez támaszkodván az igazság óltalmáért kiszállok: hogy az ellenünk támasztott sok hamis fondorlásokat és káromló nyelveskedéseket, a menyire Isten tudnom adgya, megfojtsam, és a régi igazságtúl elszakadott találmányok alkalmatlanságit szem- és világ-eleibe terjeszszem.

Hogy pedig készületlen és (a mint szakták mondani) mosdatlan kézzel ne nyúllyunk a dologhoz, túdósitani akarom ezekrül a kegyes olvasót.

I. Nem merészlem magamnak tulajdonítani, hogy az emberek kivánságinak és elméjeknek eleget tegyek irásomban. Azért, ha az igazságot vagy homályosban, vagy gyengébben erőssítem, hogysem a dolognak érdeme kivánná; ha tő-heggyel nem illetem mindenütt a tárgyot: senki ebből meg ne jegyezze az igaz tudományt, mivel nem ennek erőtlenségéből, hanem az én késedelmességem-
August. li. 1. de Trinitate, c. 3. ből és vékony értékemből esik fogyatkozás: *Quisquis, cum legerit hæc, dicit; Hoc non bene dictum est: locutionem meam reprehendat, non Fidem.*

II. Új találmányokat és magam fejéből költött dolgokat tőllem senki ne várjon. Mert tudom, hogy a pók-háló nem job a lépesméznél; noha a pók béliből szövi légy-fogó hálóját, a méh pedig virágokrúl szedegeti mézét. Azért igyekeztem azon, hogy a régiek nyomából ki ne lépjem, hanem az ő fegyver-házokból vegyek diadalmas kardokat, mellyekkel a régi tévelygések nyaka szakasztatott. Azoknak-való az ujság, kik vagy elme-futtatásért, vagy a
Lirin. contra Porfanas Vocum novitat. cap. 30. bőlcseségben-való élességnek mustrálásaért irogatnak. De az igazság-szeretők, *quæ didicerunt, ita docent, ut dicant nove, non dicant nova;* noha az irás módgyában és formájában, vagy a bizonyságok állatásában és világosb magyarázattyában, vagy erössebb vastagitásában újítást tehetnek: de új tudományt nem hirdethetnek; hanem arra kötelesek, hogy a régi igazságot újonnan rágják az em-
Aug. l. de Trinitate, c. 3. berek fülébe: *Utile est plures a pluribus fieri Libros, diverso stylo,*

non diversa fide, etiam de Quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat. Azért irja sz. *Pál*, hogy nem kell restelleni a megmondott dolgokat mászor-is elő-hozni; *Eadem vobis scribere,* Philip. 3, 1. *mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.* Mert ez nem csak azért szükséges, hogy az elmének feledékenségét gyakran emlekeztető írásokkal segéttsük; hanem azért-is, hogy a hamis tanitók álnaksága megtessék, kik mesterséges halgatással elnyegik és fülök-mellöl bocsáttyák, a mit gyakran szájokba rágunk. Ollyakat kérődnek ellenünk az eggy-űgyű község-előtt az uj tanitók, hogy ha azok igazak vólnának, semmi tudomány nagyob gyűlőlséget nem érdemlene a miénknél. És noha számtalanszor heven torkokba verjük az ő hazugságokat; mindazáltal ők azt csak el halgattyák, és azon-eggy régi bakot nyúzván a szegény tudatlan községet hazugsággal kötve tartyák. Azt hirdetik felöllünk, hogy mi a sz. Irást útállyuk és az emberi találmányokat böcsülletesbnek tartyuk, sőt a községet a sz. Irástúl eltiltyuk. Azt irják, hogy nállunk a hitnek és a Christus érdemének emlekezete sincsen, hanem magunk érdemében bizakodunk. Azt mongyák, hogy nem Christus Urunktúl, hanem a szentektűl várjuk javainkat, a fa-képektül kérünk segétségeket. Ezer illyen hamisságokat fognak reánk. Es noha szám-nélkül pirongattatnak efféle költésekért, még-is naponként újittyák a gyűlőltető hamisságokat. Azért szükség nékünk is gyakran újítanunk ellenek-való irásunkat.

III. Hogy az új tudományokat vólta-képpen megismértessem, oly dolgokat-is ki kell fejeznem, mellyek, tudom, nehezen férnek az elidegenűltek fogára. De ezeket sem gyomroskodásból, sem a végre nem írom, hogy valakinek tormát törjek orra-alá; hanem igyekezem azon, hogy az új tanitók szivére tegyem kezemet és az elámíttatott községet intsem, hogy szem-bé-kötve ne rohannyon a mételyre. Tudom, hogy az igaz-mondás gyűlőlséget szerez azoknál, kikben a vad-hús nyughatatlankodik; de az Isten dolgában senkinek nem kedveskedhetünk, nem kedvezhetünk; künnyebb-is irásunkért emberek haragját viselnünk, hogy-sem halgatásunkért lelki ismeretünk vádolását éreznünk.

IV. A pártos tanitók irásiban oly éktelen és képtelen gazságok vannak, hogy, ha ezeket szememmel nem olvasnám a magok könyvében, elmémbe sem tünnék, hogy eszes és józan ember efféléket gondolhatna. Azért ha néked-is, keresztyén olvasó, csudásoknak tettszenek némely tanítások, mellyeket az új predikátorok

Epiphan. hæ-ref. 27. in me-dio. könyveiből feljegyzek, eszedbe jusson, mit ir Epifanius és Irenæus, a tévelygések tanitóirúl: *Talia habent ipsorum libri, ut, si quis*
Iren. li. 1. c. 24. IIII. 8. *prudentia præditus legat, admiretur, et stupeat: et non credat, quod hæc ab hominibus fiant, non solum his, qui civitatem nobiscum inhabitant, sed etiam qui cum bestüs.* Elhidd azért bizonyosan, hogy a mit irok, újomból nem szoptam és hamissan sem költöttem: hanem a Luther, Calvinus és egyebek tulajdon könyveiböl szedtem. Melyben ha kételkedel, lelked üdvösségére kénszerítlek, hogy az elszakadott tanitók könyveiben keresd utánnam a feljegyzett helyeket: Reá-felelek, hogy külömben sem találod. Arra nem felelek, hogy ennyi citátziókban, feljegyzett számokban a nyomtató eseteiből, vagy kezem, szemem, emlekezetem fogyatkozásából vétek nem esett valahol; mert csak az tudgya, a ki nyomtat, mely nehéz távoztatni minden efféle vétkeket: de arra bátran és igazán felelek, hogy hamissan senkire semmit nem fogtam, sőt azzal di-
Euseb. li. 1. de Preparat. Evangel. c. 3. csekedhetem, a mivel Eusebius: *Scribam non mea, sed eorum ipsorum verba, qui apud ipsos studiossisimi rerum Divinarum fuerunt; ut nemo a nobis commentam, fictamque fabulam narrari, suspicari possit.*

Némely tudatlanok azt beszéllik, hogy a mit Luther vagy Calvinus irásiból előhozunk, azt mi tóldottuk az ő könyvökhöz, mi írtuk ő nevökre. De ezt csak az igen sült parasztok beszéllik; mert a túdósok bizonyosok abban, hogy mi a tévelygők könyveit soha ki nem nyomtattuk: nem-is szükölködik az igazság efféle
Ierony. epi. ad Cresiph. c. 2. czigány-mesterségek nélkül. A régi és mostani tévelygők szokása az, hogy egyebek nevére könyveket irnak. Halhadsza, mint panaszolkodik szent Jeronimus Pelagius-ellen: *Illam insaniam, quis*
Vide Baron. Anno 556. et 656. *digno possit explicare sermone, quod librum Sixti Pythagoræi, hominis Ethnici, nomine Sixti martyris, et Romanæ Ecclesiæ Episcopi, prænotavit? Fecerat hoc et in Sancti Pamphili martyris nomine, ut librum Defensionis Origenis, Eusebii Cæsariensis (quem fuisse Arianum, nemo est qui nesciat), nomine Pamphili martyris præ-*
Clemens, 6. Costit. Apost. ca. 16. *notaret.* Ezen dologrúl igy ir sz. Kelemen: *Scimus, Simonem et Cleobium, venenatos libros, nomine Christi et Discipulorum ejus composuisse: atque etiam priscis temporibus quidam Libros scripserunt,*
Gregdi 9. epi. 69. Dionysi, ap. Euseb. 4. Histor. c. 23. *Moysis, Enoch, Adam, Eliæ.* Panaszolkodik sz. Gergely és Corintusi sz: Dienes, hogy az ő irásokat megmocskolták és eretnek konkolylyal béhintették a tévelygők. Mi üdönkben Calvinus az ő Institutióját Alcuinus neve-alatt bocsátá-ki, noha Alcuinus a Nagy Károly

császár mestere vólt és Urunk születése után 791. esztendőben Paris várasában kezdője volt az ott-lévo nevezetes universitasnak: *Vidimus* (úgymond Feuardentius) *Institutiones Calvini, editas anno 1534. nomine Alcuini, Præceptoris quondam Caroli Magni. Vidimus et Homilias, de re Sacramentaria, editas a Beza, titulo Nathanaëlis Nesekii.* Más könyveit Lucanius neve-alatt nyomtatá Calvinus, kirül igy szóll egy tudós ember: Feuard. inep. Iudæ, V. 4.

Alcuinus voluit, voluit Lucanius esse:
Versus Calvinus, sed Lucianus erat.

Pantaleo Theven. Poëmate de Hæreticis.

Schlüsselburgius lutherista superattendens nagy panaszszal említi, mely farsangos ál-orczáson járnak a Calvinisták, hoszszu laistromban irván idegen név-alatt kibocsátott könyvöket. A Lutheristák is (noha ily szemesek az egyebek szemetén), hasonló csalárdságban részesek, a mint maga sem tagadja Schlüsselburgius imigyen irván: *Philippus, ex Libro Lutheri, Quod verba Filii* DEI *adhuc constent; plus quam integrum folium, cum aliquot paragraphis, studiose expunxit. Hæc vero, non sunt privata et arcana, sed publica et notoria. Nam Doctor Amsdorffius, Libro Germanico, in quarto edito, anno 1549. Philippum de ista Librorum Lutheri falsatione publice convicit.* Hasonló-képpen panaszolkodik Flacius, Vigandus, Heshusius, Amsdorffius, hogy az Augustai Confessiót gyakran változtatták a Lutheristák. Söt a Luther könyveit-is egy-nehányszor koholták, csáválták, tisztogatták, mosogatták a Lutheristák, sokat kitörölvén irásiból, mint Baldvinus ellen-való irásunkban megmutattuk. Schlüsselb. li. 2. Theolog. Calv. art. 7. f. 60, Edit. Fracof. 1594. Schlüsselb. li. 2. Theolog. Calvin. artic. 10. V. 95. Apud Rescium in Ministromach. Edition. Col. 5. fo. 16. Vide infra, f. 432. 433. Contr. Baldv. ca. 7. 6. Linea, Itt enge. Et locis ibi citatis.

A ki miben túdós, abban gyanós. Azért magokrúl itélvén minket az ujítók vélekednek, hogy mi a Luther vagy Calvinus könyveit megvesztegettük. De kivegyék abból kétségöket; mert soha ezeknek könyveit a Catholicusok ki nem nyomtatták; hanem, a mint Lipsiában, Wittembergában, Jenában, Torgában, Genevában, Basileában magok kibocsátották, úgy olvassuk és úgy hozzuk elő.

V. A minémű tanúkat e könyvben állatok, azoknak tulajdon szavait, melyek a dologhoz illenek, rövideden kiírom deákúl; de úgy, hogy a mit ezek nem szintén egy-más-után irnak-is, eggyüvé hordom, hogy nyilvábban kitessék értelmök. A mit pedig sz. Ágoston magárúl írt, azt én-is követni akarom, és az eléb kibocsátott könyveim részeit mostaní irásomban alkalmatos helyekre rendelem: *Hæc ex alio Libro meo, in istum transtuli, quia facilius hoc a me recenseri* Augu. to. 4. de Cura p. Mortuis, ca. 3.

potuit, quam idipsum alio modo eloquendum fuisset. Meg-is tartom ezekben, mint saját munkáimban, igazságomat, és tettszésem-szerént megjobbitom, megrövidítem, megtóldom, a hol helyesnek alítom lenni. Sőt ugyan-ezen könyvnek-is mostani nyomtatásában sokszor világosb értelemmel, jobb renddel, ékessebb szóllással, újob bizonyságokkal hoszszabbítom vagy rövidítem irásomat.

VI. Bizonyságimat, mellyekkel vagy az új tudományokat ostromlom, vagy a régi igazságot állatom, nagy részre a dialecticusok törvénye-szerént, *in Forma,* rövid kötésbe és bizonyos formába foglalom, hogy nyilvábban kitessék erösségök. A kik a Christus igája járom-szegét kitörték, nem szeretik az illyen szoros korlátban való harczolást; *Prohibent argumentari, cum de rebus agitur, quæ pertinent ad* JESUM. De mi sem akarunk ebben hátra-állani, mivel ő-maga Christus sokszor követte az illyen bizonyitás formáját. Eggyütt egész syllogismussal bizonyittya, hogy ő nem űz ördögöt ördög hatalmával. Másutt illyen syllogismussal mutattya, hogy Ábrahám eleven: Isten nem hóltak Istene, hanem eleveneké. De Isten Ábrahám, Isaák, Jákob Istene, tehát Ábrahám, Isaák, Jákob nem hóltak, hanem elevenek. Azt-is syllogismussal állattya, hogy a sidók nem Istentül-valók: mert Isten igéjét nem halgattyák. Sz. Péter is profétáknak mondásinak nevezi, a mit noha szórúl szóra nem irtak, de *per bonam consequentiam*, jó következéssel kihozott a profétáknak szavaiból.

Aug. li. 28, contra Faust. c. 2.

Matt. 12, 25.

Cap. 22, 31.

Ioan. 8, 47.

Actor. 10, 43.

VII. Két nagy akadékot említnek a régi Doctorok, mely az embereket tartóztattya, hogy az igazságra ne hajollyanak. ELSŐT Tertullianus jegyzette-fel, midőn azon panaszolkodik, hogy az emberek fülöket bédugván, nem akarják az igazságot vólta-képpen érteni, félvén attúl, hogy ha ezt úgy értik, a mint magában vagyon, nem gyűlölhetik: *Scit se peregrinam in terris agere; inter extraneos, facile inimicos invenire. Unum gestit, ne ignorantia damnetur. Sed audire nolunt, quod auditum damnare non possint: inauditam condemnare malunt Veritatem. Nihil iniquius, quam ut oderint homines. quod ignorant, etiamfi res mereatur odium; tunc enim meretur, quum cognoscitur, an mereatur. Vacante meriti notitia, nulla est odii justa defensio. Simul ut desinent ignorare, cessabunt et odisse. Hic tantum humana Curiositas torpescit. Malunt ignorare, quia jam oderunt. Adeo quod nesciunt, præjudicant id esse: quod si sciant, odisse non poterunt. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes de Prudentibus judicantes, quam immusicos de Musicis?*

Tertull. in Apolog c. 1.

A Második akadékot sz. Hilárius hozza elő, dorgálván az embereket, hogy a hit dolgainak követésében nem indúlnak okosság-után, hanem általkodott akarattyok tettszésén megkötik magokat. Noha az akaratnak okosság-után kellene járni, és nem illenék addig megkeményiteni az akaratot, mig az okosság mindeneket jól meg nem visgál: *Immoderata est omnis susceptarum Voluntatum pertinacia, et indeflexo motu adversandi studium persistit, ubi non Rationi Voluntas subjicitur, nec studium doctrinæ impenditur; sed his, quæ volumus, rationem conquirimus; et his, quae studemus, doctrinam captamus. Ceterum, si non præiret Rationem Voluntas, sed per Veri intelligentiam, ad velle id, quod Verum est, moveretur; nunquam Doctrina Voluntati quæreretur, sed Voluntatem omnem Doctrinæ ratio commoveret: esset omnis sine contradictione Veritatis sermo; quum unusquisque, non quod vellet, id verum esse defenderet, sed quod Verum est, id velle cæpisset.* Hilar. li. 10. de Trinitate.

Ez a két akadék nyilván találtatik a tőllünk idegenült visszálkodókban. Mert a községnek nagyobb része nem okkal, hanem általkodott vakmerőséggel ragaszkodik az újságokhoz: úgy hogy érteni sem akarja tanitásinkat, mint-ha félne, hogy az igazságot meg kellene ismérni, ha tanitásunkat meg kezdené érteni. Azért nem akarják töllünk venni, mit hiszünk és tanitunk; hanem reánk fogják, hogy azt vallyuk, a mivel nem-is álmodoztunk; mivel az ő rendeken-való álnak tanitók oly dolgokat csepegetnek halgatójok szivébe a mi tanitásunkrúl, mellyek, ha igaznak találtatnának, méltán idegenednének tőllünk.

Ha igazság-szeretők az új tanitók, azt kell cselekedniek, a mit az Izrael fiai cselekedének, kik megértvén, hogy a Ruben és Gád maradéki oltárt emeltek, gyanuságba esének, hogy talám bálványozásra hajlottak, és felfegyverkezének, hogy egy lábig levágják őket. Minek-előtte reájok rohannának, megkérdék, mi okon emelték az oltárt? És értvén, hogy emlekezetre, nem idegen istenek tiszteletire raktak oltárt, nagy örömmel hálákat adának Istennek, hogy az ő attyokfiai üressek attúl a vétektül, melyrűl gyanakodnak vala. Igy kellene bezzeg velünk-is bánni az újitóknak; nem kellene magok agyából temérdek bálványozásokat reánk fogni, mellyek gondolatunkba sem tüntek. De ők, a mit cselekesznek, adgyanak Isten-előtt számot rólla. Én minden keresztyén olvasót arra kérek, sőt az élő Istenre kénszerítek, hogy egyebet annál reánk ne fogjon, a mit töllünk hall. Senki nállunknál jobban nem tudgya, mi vagyon Iosuae 22, 12 1. Cor. 2, 11.

szívünkben. Nem-is titkollyuk vagy rejtegettyük senki-elütt, a mit hiszünk. Sőt hitünk-szerént azt tartyuk, hogy igazság árulója, valaki az igazságot hazugsággal óltalmazza: *Proditor est Veritatis, qui pro veritate mendacium loquitur*[1]. Mivel azért a hit nem csak szűvet, hanem szájat-is kíván tőllünk: *Fides a nobis officium exigit, et Cordis, et Linguæ*[2]: innen vagyon, hogy a sz. mártyrok, noha egy tagadással[3] megtarthatták vólna életöket, inkáb halált szenvedtek, hogy-sem szájjal külömbet mondanának annál, a mit szívökben viseltek tudván, hogy senkinek nem szabad hitiben hazudni: *Non est fas ulli, in sua Religione mentiri*[4]. Annak-okáért a római Ecclesia kárhoztatta a Priscillianus és Helcheseiták tévelygését, kik szabaddá hadták az embereket, hogy szükség idején megtagadgyák hitöket: *Etenim qui, quod est, esse se negat: aut id, quod est, negando condemnat; aut seipsum ea re indignum sciens, confessionem fugit. quorum nihil in vero Christiano reperitur*[5]. Azért sz. Jerónimus eretnekség jelének mongya azt, hogy a mit hiszen, szégyenli kimondani: Ecebolushoz fér tehát, nem mi-hozzánk, hogy az emberek tettszéséhez szabván magát, hitit úgy változtassa, a mint látya kedvesbnek: *Ecebolus, mores Imperatorum sequens, sub Constantino quidem ferventissimum se finxit Christianum; sub Juliano, Paganus celeriter est effectus; et rursus, post Julianum, volebat esse Christianus: Prosternens etenim semetipsum ante januas Ecclesiæ pronum, magna voce clamabat: Conculcate me, sal insensatum.* A RHETORIUS, Apollinaris, Themistius balgatag vélekedése az, hogy akár-ki mit vallyon, nem árt az üdvösségnek. A Dochiták[6] és Abailardus[7] gazsága, hogy a keresztyén hit csak vélekedés. A Lutheristák és Calvinisták dolga, hogy vallásokat és tudományokat rejtegetvén képmutatásból mást tettessenek, hogy-sem a mit valóban javallanak, mint ezt majd nyilván megismértettyük.

Efféle palástolást nem szenved a romai Ecclesia; sőt nagy véteknek tart egyéb dologban-is, de fő-képpen a hitben minden kép-mutatást, és azt tanittya sz. Ágostonnal: *Simulata innocentia, non est innocentia: simulata æquitas, non est æquitas, sed duplex iniquitas. quia et Iniquitas est, et Simulatio*[8]. Azért a romai Ecclesia nyilván Isten igazában kifejezi és nap világra terjeszti vallását. Nem-is fél egyébtül, hanem hogy vólta-képpen ne értsék az emberek tanitását tudván, hogy azok gyűlölik az igazságot, a kik nem értik: *Nihil Veritas erubescit, nisi solummodo abscondi.*

[1] Causa 11. qu. 3. Can. 83.
[2] Aug. to. 3. de Fide et Symbolo, ca. 1.
[3] Vide infr. fo. 86. 89.
[4] Tertull, Apologet. c. 13. De Helchesaitis. Euseb. 6. Hist. c. 28. alias 31.
[5] Euseb. lib. 4. ca. 17.
Tripart. lib. 6. cap. 38.
[6] Euseb. lib. 6. Histor. ca. 10. alias 12.
[7] S. Bern. epi. 190.
[8] Aug. in Psal. 63.
Idem, Eccli. 23, 13.
Tertull. citatus, fo.

Mind ezekről a végre emlékezém ennyi szóval, hogy ha az elhasonlott predikátorok külömbet beszéllenek a mi vallásunkrúl, hogy-sem a mit mi mondunk: bizonnyal tudgya minden ember, hogy fejökre és lelkökre hazudnak.

Végezetre ha feledékenségem-, vagy tudatlanságom-miatt nem szinte helyén ejtek valamit irásomban: az Anyaszentegyház itéletire hagyom és engedelmességére kötelezem magamat, és sz. Bernárd-val azt mondom: *Romanæ Ecclesiæ autoritati, atque examini, totum hoc, sicut et cetera, quæ ejusmodi sunt universa, reservo; ipsius, si quid aliter sapio, paratus judicio emendare.*

Bern. epist. 174. fin. Similia Aug. relatus infra, Icron. ep. ad Damasum.

RENDI ÉS SOMMÁJA E KÖNYVBEN FOGLALT TANUSÁGNAK.

Büneinknek igaz érdeme-szerént szeműnkel láttyuk, kezűnkel tapasztallyuk azokat a dolgokat, mellyeket ha hírrel hallanánk, talám el nem hinnénk. Mert minek-utánna a szűnetlen veszedelmekben epedett, és csak nem hamuvá lett szerelmes hazánkban a keresztyéni eggyességnek kötele elszakada, és minden gonoszság elárada: oly temérdek vakságra jutának az emberek, hogy utólso és leg-kissebb dolgoknak tartyák immár az igaz hitnek ismëreteit, és a keresztyéni tekélletességre-való igyekezetet. Azért sokan olyanokká lettek, mint ama nem régen említett Ecébolus. *Fő renden-való emberrel szóllottam, ki azt vítatta, hogy mind* török, *mind* sidó *vallásban üdvözülhet ember. Tudós úr embert ismértem, ki minek-előtte a régi igaz hitre térne, arra jutott, hogy szent Írás-nélkül az* Aristoteles Ethicáját *elégségesnek itélte az embernek tekéletességére. Ebből megismérszik, mely igazán mondotta* Lirinensis, *hogy a ki egy czikkelyben megveti az Anyaszentegyház tanitását, az egész keresztyéni tudományt bizonytalanná tészi:* Abdicata qualibet parte Catholici dogmatis, alia quoque, atque item alia; atque deinceps alia, et alia, jam quasi ex more et licito abdicabuntur. Porro autem, singulatim patribus repudiatis: quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur? *Mert a hit ollyan, mint a gyűrű, mely ha egy helyen megszakad, jól nem állhat az ember újában; ollyan mint a harang, mely elveszti hangosságát egy kicsiny hasadással. A tévelygés pedig akármely kicsiny légyen-is, ollyan mint az ék, melynek hegye vékony, és mikor a fába ütik, nem nagy hasadást szerez: de mennél továb verik, annál nagyob nyilást hágy, és végre akár-mely öreg gerendát ketté-hasit.*

Lirinen. cont. Profan vocun Novitat. ca. 31

Mikor azért magamban sokat hántam-vetettem vólna, mint kell az eláradott hamis vélekedések folyását meggátolni: juta eszembe a sz. Ágoston *mondása:* Contra Rationem, nemo sobrius; contra Scripturam, nemo Christianus; contra Ecclesiam, nemo pacificus senserit: *Az okossággal (úgy-mond) nem tusakodik, a ki józan; sem a szent Írással, a ki keresztyén, sem az Anyaszentegyházzal, a ki békeség-szerető. Azért én-is e három rendbéli bizonyságokra vetém szemeimet; ezeknek erősségét az új tudományok rontására fordítám, és irásomat e könyvben három részre osztám.*

Aug. lib. 4. de Trinitate, c. 6.

Az öt első könyvnek sommája.

Első részében a természetbe óltatott okosság vezérléséből megmutatom, hogy a világnak egy teremtő Istene vagyon, kit igaz hittel és religió*-val tartozunk tisztelni; ez pedig az igaz hit a kereszténység-kivül nem találtatik. De mivel a keresztyénység zászlója-alatt sok ellenkező szakadások pártolkodnak: azt-is világoson megbizonyitom, hogy az emberi okosság vagy maga vezérléséből, vagy azokból a sz. Írás fondamentomiból, mellyeket jóvá hagynak, valakik keresztyén nevet viselnek, világoson kijelenti, hogy a* romai *gyölekezettűl elszakadott vallások igazak és Isten-előtt kedvesek nem lehetnek.*

Az öt középső könyvek sommája.

Második részében megmagyarázom elsőben a keresztyének-közöttvaló igyenetlenségek gyökerét. Annak-utánna bizonyos módot mutatok ezeknek leszállitásában. És az Ecclesiának *méltóságát kifejezvén, megbizonyitom, hogy egyedűl a* romai *gyölekezet igaz* Ecclesia, *melynek tanitása-ellen senkinek nem szabad tusakodni. A* romai *pápának méltóságát-is derék bizonyságokkal állatom.*

Az utólsó öt könyvek sommája.

Harmadik részében egy-néhány nevezetes dolgokban, mellyekről fő-képpen versengések támadtak, megmutatom, hogy semmit az újitóknak nem kedvez a sz. Írás: sőt ha ezt okosan egybe-horgyuk, és nem facsarjuk tétova agyaskodásunk-szerént, hanem igyenes folyásában és eleitűl-fogva meggyökerezett értelmében hadgyuk, mindenekben a mi tanitásunkat erőssíti.

ELSŐ KÖNYV.

AZ EMBERI OKOSSÁGNAK ÉS A KERESZTYÉN HITNEK AZ ISTENI TERMÉSZETRŰL ÉS TISZTELETRŰL EGGYESSÉGE.

ELSŐ RÉSZE.

A teremtett-állatok szép rendi, az emberi természet indulati, az igaz okosság vezérlése Isten isméretire viszen.

Az tekélletes erkölcsnek és minden jóságos életnek gyökere és kút-feje az Istennek igaz ismérete. Mert a Lactantius mondásaszerént, *Non potest, nec Religio a Sapientia separari; nec Sapientia a Religione secerni: Quia idem Deus, et intelligi debet, quod est Sapientiæ; et honorari, quod est Religionis. Sed Sapientia præcedit, Religio sequitur;* válhatatlanúl eggyüt-jár az Istennek igaz tiszteleti a bőlcseséggel. Mert ismérni kel Istent, és erre bőlcseséggel jutunk; tisztelni kel őtet, és ez a religiotúl vagyon. De elől-jár a bőlcseség és Isten isméret; abból fakad és következik az isteni tisztelet. Lactant. lib. 4. cap. 4. Similia lib. 1. cap. 1.

Annak-okáért valaki Istenhez akar járulni, és az ő igaz tiszteleti- s szolgálattya-által üdvösséget kíván nyerni: elsőben a mennyei bőlcseségnek vezérléséből hinni és tudni kel, hogy e világnak vezérlő úra, gond-viselő fejedelme, teremtő Istene vagyon, ki mindenható erejével e világot alkotta, bőlcseségével vezérli, gond-viselésével szent nevének dücsösségére igazgattya. Az-után azt kel érteni, hogy ez az igaz Isten mind hív szolgáinak, s mind ellene-rugóldozó engedetlen pártosoknak érdemek-szerént igaz jutalommal fizet. Heb. 11, 6.

Azért a keresztyén hitnek és üdvösséges tudománynak felbonthatatlan fondamentomául kel azt vetnünk, hogy egy igaz Isten vagyon, kit azért neveznek a görögök *Theos*-nak, mert által-lát mindeneket, által-hat mindeneket[1]: Theos, *dicitur a* Theorin, *quod est, speculari, quasi Speculator et spectator omnium. Dicitur præterea a* Thín, *hoc est, percurrere. Deus enim semper et ubique adest*[2]. Nissenus ad Ablav: quod non sunt Tres Dii.

[1] Damasc. 1. de Fide, cap. 12.

[2] Gennadius Patriar. Constantin. Tom. 4. Bibliothec. SS. Patrum. Aristot. 1. Topic. cap. 9.

Ezt a mi hitünk első fondamentomát nem vólna talám szükség a természet tanitásival támogatni; mivel a pogány Aristóteles azt

tanácsollya, hogy pálczával kel ütögetni,* nem bizonyságokkal oktatni az Isten-tagadókat: mindazáltal a híveknek lelki vígasztalására lészen, ha értik, mely szépen eggyez, és igyenes bizonyságot tészen a hit és az okosság a keresztyén igazságrúl. Azoknak pedig, kik nyelvekkel vallyák, de feslett életekkel és rút erkölcsökkel tagadgyák az Istent, esztene és ébresztője lészen a természet az isteni tiszteletre és szolgálatra.

Azért nem csak a sz. Írásból, de a teremtett-állatoknak módos és bölcs rendeléséből, csudálatos erejéből, álmélkodásra indító ékességiből, hasznaiból, cselekedetekből és az emberi természetnek tulajdon indúlattyából oly nyilván ismérhettyük a világ úrát és
Rom. 1, 20. gond-viselő kórmányossát, hogy sz. Pál ugyan látásnak meri nevezni ezt az isméretet: *Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta* CONSPICIUNTUR; *sempiterna quoque*
[1] Rom. 1, 19. Sap. 13, 5. *ejus virtus, et divinitas.* Ez-okon mongya a sz. Írás[1], hogy mentségek nem lehet, a kik Istent nem ismérik. Sőt bolondoknak nevezi,
[2] Psal. 52, 2. a kik csak szívökben-is azt merik mondani, hogy nincs Isten[2].
[3] Iob. 36, 25. Mert *Omnes homines vident eum: unusquisque intuetur procul*[3]. Nincs oly vad goromba ember, ki Istent nem látná a teremtett-állatok tűkörében, mivel a mennyei és földi állatok nem egyebek szép rendel egybe-szerkesztetett garádicsoknál, mellyeken a nagy Isten isméretire juthat az értelmes emberek okossága.

És hogy ama mély bölcseségek fondamentomiból eredett bizonyságokrúl ne szóllyunk, mellyek noha a túdós emberek-előt foganatosbak, mert értelmeket világoson meggyőzik, és az igazság engedelme-alat kötve tartyák; de a kösségnek értelmét fellyűlmúllyák és nagy úton hátra-hadgyák:

ELŐSZÖR: A világ részeinek szép, ékes, rendel-való alkotásából
Euseb. 7. De Præparatione Evang. c. 2. így okoskodik Eusebius: *Quoniam neque a lapidibus, casu unquam sine artifice domus ædificari, neque pannus absque texente fieri, nec navis sine gubernatore navigare potest: cum substantiis animatis atque inanimatis, plenum hunc mundum viderent* (Hebræi,) *non absque sapientia* DEI *hæc omnia facta putantes, a magnitudine, et pulchritudine creaturarum, Creatorem omnium cognoverunt.* Ez, a mit rövideden Eusebius monda, annyit tészen, mint-ha azt mondaná: Ha egy vadon-erdőnek kő-sziklás puszták barlangi-közöt módoson éppítetett palotát látnánk, mely csinnyoson ékessíttetett és drága kárpitokkal bévonatott vólna; minden szegeleti arany és

* Az első kiadásban „*érélni*“ szó áll, a mi = érintgetni.

ezüst házi-eszközzel tűndöklenék, kedves gyönyörűségre és szükséges táplalásra tartozó alkalmatosságokkal bévelkednék, e felet ő-benne szép vetett asztalokat, fényesen-égő szövétnekeket; körűlle rendel-ültetett gyümőlcsös fákat, kedvesen-illatozó virágokat, csatornákon és csévéken-folyó hűvös forrásokat látnánk; és a mulató helynek ékességén csudálkozván tudakoznánk, ki alkotmánya ez a királyi fáratságok künnyebségére rendeltetett éppűlet? Vallyon, ha ki azt felelné, hogy emberi kéz-nélkül a közel-való hegyeknek történetes szakadásiból, és az ő részeinek széltűl egybehordásából kerekedett a szép palota: nem azt itílnéd-e, hogy megelőz minden goromba esztelenséget oktalan feleleti?

Ismét: Ha egy bordában mesterséggel rendelt bél-fonalat látnál; ha egy tengeri nagy hajónak külső belső alkotmányit szemlélnéd: nem-de mingyárt azt gondolnád-e, hogy történetből nem lettek ezek, hanem okos ember mestersége szerkesztette ezeket ily jó módgyával?

Mivel azért e világnak szépséges nagy-vólta minden ékes éppűletek czifráit meszsze meghaladgya mind fondamentomának, az-az, a föld kerekségének állandó erejével; mind bóltozattyának, az-az, a kerek szép égnek hajlásával; mind fényes fáklyáinak, a napnak és hóldnak világosságával; mind ékes kárpitoknak, a mezei szép virágoknak és zöldellő fáknak szem-legeltető külömbözésivel: kétség-nélkül ennek a díszes éppűletnek (melynek mind a görögök, mind a deákok nevet a szépségtűl adtak: *Quod enim Græci* Plii Kosmon, *ornamenti nomine, hoc nos a perfecta, absolutaqua elegantia, Mundum appellamus),* bölcs és hatalmas alkotója vagyon, ki nem egyéb az egy Istennél, kit hiszünk, tisztelünk, imádunk.

Másodszor: E világ vezérléséből illyen bizonyságot támaszt Nazianzénus: Ha valahol gyönyörűséges nótára igazított hegedű- Nazianzenus, vagy lant-szót hallunk,* által-értyük, hogy okos és túdós ember Orat. 2. de Theokezétűl vagyon annak eredeti. Ha megeresztett zászlók-alá rendelt ologia, initio. szép seregekre tekíntünk; ha jó rend tartással vezérlett várasnak sokaságát láttyuk: nyilván tudgyuk, hogy fejek és vezérek vagyon ezeknek; miképpen Sába királyné, látván a Salamon éppületit és 3. Reg. 10, 5. udvarának rendit, megismeré a bőlcs király eszességét. Végezetre, ha egy forgó-órának álhatatos folyással-járó kerekit láttyuk, ottan tudgyuk, hogy értelmes igazgatója vagyon, ki mególtalmazza bontakozástúl, és kerekinek forgásit a nap forgásához igazíttya.

Mivel azért e világnak minden részei ily kimagyarázhatatlan

* Az első kiadásban *lant* helyett *lyiut* áll.

szép rendel, ennyi ezer esztendeig ily nagy álhatatossággal viseltetnek: nem lehet kételkedése az okos embernek, hogy bőlcs gond-viselő Úra, és vezérlő Istene vagyon a világnak. Azért írja Lactantius, hogy nincs oly vad-természetü ostoba ember, a ki (bár ne tudgya-is ki légyen az Isten, kinek gond-viselésével igazgattatik e világ), szemét égre fordítván, a teremtett-állatok nagyvóltából, rendiből, szépségéből, álhatatosságából és hasznaiból meg ne ismérje, hogy vagyon oly Isten, a ki mind ezeket hordozza és vezérli; mivel sem történetből, sem a teremtett-állatok tulajdon erejéből és rendeléséből ezek nem származhatnak: *Nemo est tam rudis, tam feris moribus; quin oculos in cœlum tollens, tametsi nesciat cujus* DEI *providentia regatur hoc omne, quod cernitur, non aliqua tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine: nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio majori aliquo sit instructum.* Ugyan-is, mi lehet oly nyilván-való és látható, mint hogy mikor az egek és csillagok álhatatos rendit és változásit tekíntyük, a természetnek belénk óltatott indúlattyából eszünkbe jusson, hogy igazgato vezére, és gond-viselő fejedelme vagyon e világnak? *Quid potest esse tam apertum, tamqua perspicuum, cum Cœlum suspeximus, cœlestiaqua contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Quod qui dubitat; haud sane intelligo, cur non idem, Sol sit, an nullus sit, dubitare possit, quid enim est hoc, illo evidentius? Quod nisi cogtum, comprehensumqua animis haberemus: non tam stabilis opinio permaneret; nec confirmaretur diuturnitate temporis; nec una cum sæculis, ætatibusqua hominum inveterare potuisset.* Annakokáért mongya szent Dávid, hogy az egeknek nyelve vagyon, mellyel az Isten dücsösségét hirdetik; az ö szavokat pedig megértik minden nemzetek. Másut azt mongya, hogy az egek királyisátorának kiterjesztése-által az Isten mint valami szép fényes ruhába öltözik. Mert midőn a teremtett-állatokban, és fő-képpen az egeknek csudálatos alkotásában hatalmasságát és bölcseségét mutogattya, úgy tetczik, mint-ha látható öltözetet venne magára, melyben megismértessék tőllünk; mivel a teremtett-állatok ereje, szépsége, gyorsasága és nagysága csak nem kézen-fogva viszen az Isten isméretire. Azért mongya sz. Pál, hogy Isten nem hadta magát tanu-bizonyság-nélkül, jót cselekedvén velünk az egből, esőt adván, és a földi gyümőlcsök termésére alkalmatos üdőket

Lactant. lib. 1. de falsa Relig. cap. 2.

Cicer. 2 de Natur. Deorum. initio.

Psal. 18, 1. Psal. 88, 6.

Psal. 103, 2, 3.

Actor. 14, 16.

rendelvén. A Bölcs pedig ezen okból írja, hogy az Isten lelke minden teremtett-állatnak szóllást adott, mellyel az Isten bölcseségét hirdesse. Sapient. 1, 7.

Harmadszor: Hogy kivűl meszsze ne bújdossunk, csak ne restellyünk magunkba tekínteni, künnyen az Isten ismeretire juthatunk, és a mint sz. Pál mongya, megtapasztalhattyuk őtet, mivel ő-benne élünk, mozgunk, és az Isten orczájának bélyege és jele rajtunk vagyon[1]. Miképpen azért szívökbe plantálta Isten a szüléknek a magzatokhoz-való szerelmet: úgy az egész emberi természetbe oly mélyen óltotta az ő ismereti szikráját, hogy világ kezdetitűl-fogva nem vólt oly nemzetség, mely isteni tiszteletnélkül lett vólna. Ha azért, *Consensus omnium gentium, lex naturæ putanda est,* a miben minden külömböző nemzetségek eggyet értenek, azt nem emberi gondolatnak és találmánynak (mely mint a pára és tajték hamar elenyészik), hanem természetnek szívünkbe-öntött törvényének kel itílni: kétség-nélkül arra-is a természet oktat, hogy Istennek gond-viselő ereje-alá vettetett minden ember. Ezt a bizonyságot illyen szókkal emliti Séneca: *Apud nos, Veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri. Deos esse, inter alia sic colligimus, quod omnibus opinio de Diis insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra Leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.* Actor. 17, 27. [1] Psal. 4, 7. Cicer. 1. Tusculan. Seneca, ep. 117.

A pogányok bálványozása-is erőssíti, hogy Istene vagyon e világnak. Mert noha tudgyuk és érezzük, menyire ellenkezik a mí dölfös és fen-hejazó természetünk dagályosságával, hogy más aláb-való teremtett-állatnak fejet hajcson és meghóldollyon: mindazáltal inkáb akartak a pogányok követ és fát, sőt barmokat imádni, hogy-sem Isten-nélkül lenni. Ezzel bizonyították, hogy künnyeb a természetnek felfuvalkodott akaratossága-ellen akármely elvetett állat szolgálattyára állani, és azt Istennek itílvén feje-felibe helyheztetni, tisztelni, hogy-sem Isten-nélkül lenni.

Továb: Hogy ugyan természetünkbe gyökerezett az Istennek gondviselésérűl és nyomoruságinkban segétségérűl-való tudomány, ez a jelensége; mert noha találkoztak oly esze-fordúlt és agyafúrt emberek, kik sok gonosságok-miat elidegenedvén az Isten igazságátúl azon mesterkedtek, hogy az Istent tagadván bátrabbak lehessenek minden gonosságra, ugy-mint *Diágoras, Protágoras, Plinius* és egyebek, kik midőn csendeszen eveztek, nagy fen pöktek, és csúfos mardosásokkal jádzottak az Isten-félőkkel: de midőn De Diagora, Augustinus, tom. 7. lib. 3. contra Liter. Petil. cap. 21.

viszsza-fújt a szél és félelmes igyekbe estek, a természet kisztetéséből indíttatván Istenhez fohászkodtak, minden falevél cserdülésétűl féltek, kik Istentűl nem akartak félni, és fogyott igyekben égre vetvén szemeket Istentűl kértek segítséget. Azért mongya
Psal. 65, 3. sz. Dávid, hogy az Isten ellenségi, mikor érzik az ő hatalmas erejét, hazudozva hízelkednek néki. Igy olvassuk, hogy Caligula császár tagadván az Istent, magát hívatta Istennek; de a menydörgésekben nagy félelemmel ágy-alat bújdoklott: *Qui Deos tant opere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura connivere, caput obvolvere; ad vero majora, proripere se e strato, sub lectumque condere solebat.*

Suet. in Caligula, c. 51. Ide fecit August. Suet. cap. 90.

Ismét: Természetünknek hirtelen és gondolkodás-nélkül-való
2. Paralip. 20, 12. indúlattyából érezzük azt minnyájan, a mit Jósafat király mondott, hogy midőn nyavalyánkban nincs sohonnon reménségünk, mingyárt Istenhez fordíttyuk szemeinket. Ezt a bizonyságot illyen
Tertul. Apolog. c. 17. 18. Cyprianus, de Idolor. vanitate, n. 65. Lactant. lib. 2. cap. 1. szókkal adgya előnkbe Tertulliánus és Cypriánus: *Vultis, ex animæ ipsius testimonio comprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet concupiscentiis, et libidinibus evigorata, licet falsis Diis exancillata: cum tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno; et sanit atem suam patitur, et* DEUM *nominat; hoc solo, quia proprie verus hic unus* DEUS, *bonus, et magnus. Et quod* DEUS *dederit, omnium vox est: Judicem quoque contestatur illum;* DEUS *videt; et,* DEO *commendo; et,* DEUS *mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter Christianæ! Denique pronuntians hæc, non ad Capitolium, sed ad cœlum respicit; novit enim sedem* DEI *vivi.*

Ennek-felette: Az emberi kívánság a teremtett-állatokkal soha
Vide S. Bern. Infra, in fine Capitis 4. meg nem elégedhetik; hanem akár-menyi gazdagságra, böcsülletre, kincsre, hatalomra, bőlcseségre jusson, nyughatatlan, és mint az égö tűz, ha olajt öntesz-reá, inkáb fellobban: úgy a mi kívánságink szomjúsága meg nem óltatik, hanem gerjed e világi jóknak bévelkedésivel. Szükség tehát, hogy valami nagyob és job légyen teremtett-állatnál, a kivel bétellyesedgyék ez a természetnek nagyobra-vágyódó kívánsága, mely heában és haszontalanúl belénk nem plantáltatott. Ez pedig, a kiben megnyugszik kívánságunk, nem egyéb Istennél, kiben minden jó vagyon, mint maga jelenti,
Exod. 33, 19. Mojsesnek így szólván: *Ostendam tibi omne bonum.* Szent Dávid
Psal. 16, 15. is azt énekli, hogy akkor elégszik-meg, mikor az Úr dücsösségét látangya. Ugyan erre néz sz. Ágoston, mikor azt írja, hogy Isten-

kivűl semmiben nyugodalmat nem találunk: *Fecisti nos ad te,* Aug. 1. Confess. cap. 1. *Domine; et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Egyéb bizonyságot errűl ne keressünk Salamonnál, ki birodalmát nagy meszsze terjeszté, istállójában negyven-ezer szekeres-lovat és tizen- 3. Reg. 4, 26, két ezer hátas-lovat tartott, aranya, ezüste oly béven vólt, mint a piaczon-heverő-kövek; hét-száz királynét tartott és három-száz 3. Reg. 11, 3. ágyast; asztalára minden-nap tíz hizlalt és húsz mezei ökör, száz 3. Reg. 4, 22. ürű kőlt, a sok vad-madár-kivűl. Éppűletekben, jó-lakásban, musi- Eccls. 2, 4. kában valami gyönyörüségeket meggondolhat ember, mindenekben eleget tett kivánságinak: de mind ezekben hiuságnál és nyughatatlankodásnál egyebet nem tapasztalt. Mert szinte mint az ember teste sem a levegő egben, sem a vízben meg nem nyugszik, mivel nem ezek az ő centromi és természettűl rendelt helyei: úgy a mí lelkünk az egy Istenen-kivűl semmiben elégséget nem talál. Azért szól így Istennek szent Dávid: *Quid mihi* Psal. 72, 25. *est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei; pars mea Deus in æternum.* Sem meny-országban, sem a föld színén nincs egyéb jóm nálladnál. Azért *Quidquid mihi vult dare* Aug. in Ps. 26. *Dominus meus, auferat totum: et se mihi det;* valamit akar Isten adni, bár mind elvegye tőllem, csak magát adgya nékem.

Végezetre: Az emberi okosság tanít arra, hogy az értelmes lélekkel ékesittetett ember nem lehet aláb-való, és elvetetteb egyéb teremtett állatoknál. Ha pedig hiuságos találmány a religio és Istenrűl-való tudomány, sem balgatagb, sem nyomorúltab állat nincs az embernél. Mert egy az, hogy sokan az emberek-közzűl vagy mindenestűl, vagy nagy részből megvonszák magokat e világi gyönyörüségek és alkalmatosságok örömétűl az Isten kedveért. Más az, hogy a lelki-isméret furdalási, az Isten haragjának és a kárhozatnak félelmi csak egyedűl az embert faggattyák. Azért sz. Pál mondása, hogy mindennél bóldogtalamb az istenes 1. Cor. 15, 19. jámbor, ha Isten nincsen, és ha csak e világon vagyon határa reménségünknek.

Negyedszer: A természet ereje-felet-való csudák és jövendőmondások, mellyeket Isten elein cselekedett és most-is újít, mikor kedves előtte, bizonyságok, hogy e világnak vezérlő Istene vagyon, ki az ő hívei segitségére és óltalmára, a gonoszok fenyitékére és bűntetésére szokatlan, és teremtett erőnek folyása-szerént lehetetlen dolgokat cselekeszik. Ezekrűl pedig a csudákrúl és *Infra, lib. 1. cap. 5. li. 2. c. 5.* jövendőllésekrűl ezennel béven szóllunk.

Ötödször és utólszor: Az emberi elménck bőlcs okoskodása az igaz Isten ismeretire mutat és igazít.

I. Mert a mint sz. Ágoston írja, akár-mely tudatlan vak pogány nemzetségek, mikor Istent említenek, az Isten nevén azt értik, kinél nagyobbat, főbbet, böcsülletesbet, jobbat nem gondolhatni: *Cum ille unus cogitatur Deorum* Deus, *ab his etiam, qui alios suspicantur Deos, ita cogitatur, ut aliquid, quo nihil melius sit, atque sublimius, illa cogitatio conetur attingere*[1]. Errűl sz. Bernárd imígyen szól: *Quidquid illud est quod* Deus *sit, id sine dubio est, quo non possit aliquid majus cogitari*[2]. Séneca azt írja, hogy azt kel Istennek vallani, *Quo nihil majus excogitari potest*[3], a kinél semmit nagyobbat nem gondolhatunk. Az pedig, a kinél nagyobbat, főbbet és böcsülletesbet nem gondolhatunk, lehetetlen, hogy csak emberi elmének hiuságos gondolkodása és chimærája légyen; mivel nagyob, böcsülletesb és job, a mi való, hogy-sem a mit csak elmélkedéssel farag gondolatunk. Tehát lenni kel annak, a kinél főbbet és nagyobbat nem gondolhatni.

[1] August. 1. de Doctr. Christ. cap. 7. Lib. 7. Confes. cap. 4: S. Thomas, 1. Parte, qu. 1. art. 1.
[2] Bern: ep. 191.
[3] Seneca, Præf. libror, de Naturali Quæstione.

II. Ezek e világi állatok eleitűl-fogva-való tellyes sokaságában ha oly találtatik, mely mástúl nem származik és nem füg, az, a kit Istennek nevezünk. Ha pedig ebben a sokaságban semmi nincs, ki mástúl nem füg mint alkotójátúl, hanem mindenek mástúl származnak és függenek, mivel az egész és tellyes sokaság-kivűl nincs semmi oly, melytűl a teremtett-állatok fokasága füg és származik: következik, hogy a világi állatok tellyes fokasága valakitűl olytúl füg, ki ebben a sokaságban foglaltatik, és így nem egyébtűl, hanem vagy önnön-magátúl, vagy a maga saját alkotmányátúl füg. Ez pedig tellyességgel lehetetlen, mint ezennel megbizonyítom. Tehát azt kel állatnunk, hogy e világon vagyon oly böcsülletes természet, mely mástúl nem füg és nem származik, hanem ettűl vagyon eredeti egyéb állatoknak; és ez az igaz Isten.

III. Ha a világ az ő-benne-való fő részeivel-egyetemben örök-tűl-fogva nem volt, hanem üdő-szerént kezdetett: kétség-nélkül oly alkotója vólt, kinek ereje-által kezdetett újonnan, a mi nem vólt annak-előtte. De bizonyos, hogy e világ a benne-való állatokkal örök-tűlfogva nem vólt. Tehát hatalmas autora, kezdője, teremtője vólt a világnak, kinek erejéből kezdetett újonnan lenni. Ez, a világ teremtő Úra, az egy igaz Isten. A bizonyság első részét, *Majorem Propositionem*, így erőssíti sz. Ágoston: Semmi állat nem alkothattya önnön-magát; *Nulla enim omnino res est, quæ seipsam*

Aug. lib. 1. De Trinit cap. 1.

gignat, ut sit, mivel, a ki valamit teremt vagy alkot, annak lenni kel, és erejének, hatalmának, tehetségének kel lenni; mert ezeknélkül semmit nem cselekedhetnék. Tehát a mi eléb nem vólt, hanem újonnan kezd lenni, másnak ereje- és hatalma-által kel kezdetni. Második részét a bizonyságnak, *Minorem,* győzhetetlenűl bizonyíttya sz. Ágoston illyen formán: Valamint nem lehetséges, hogy az ember öröktűl-fogva légyen, ha mind teste, mind lelke öröktűl-fogva nem vólt; mivel az emberi természethez mind eggyik s mind másik szükséges: szinte úgy az egek forgása, az üdő részeinek következése, a világi állatoknak egy-mástúl származása nem lehet öröktűl-fogva; hanem-ha az eléb-való és az utólbankövetkező részek öröktűl-fogva vóltak. Mert szintén mint az emberi természethez szükséges a test és lélek: úgy az üdőhöz, az egek forgásihoz, a teremtett-állatok egymás-után születéséhez és romlásához, egy szóval a rész-szerént múlandó és folyó dolgokhoz (mellyeket a deákok Successivumoknak, egymás-után-következő részekből állóknak mondanak) szükséges, hogy eléb és utólbvaló részt foglallyanak magokban. Annak-okáért ha az egek forgása, az emberek egy-más-után születése öröktűl-fogva vólt: természetekhez illendő részek-nélkül, az-az, elébbi és utólb következő részeknélkül nem lehettek. Tehát eléb és utólb-való részek vóltak öröktűl-fogva. Tellyességgel lehetetlen pedig, hogy mind az eléb-való, mind az utólb-következő részek öröktűl-fogva légyenek: mert a mi-előt valami volt, az nem lehet öröktűl-fogva. Aug. 12. de Civit. Dei. ca 15.

Ezt a bizonyságot világosb értelemért így erőssíthettyük. Ha mostani állapattya a világnak kezdet-nélkül, öröktűl-fogva úgy volt, mint most; ha az emberek egy-más-után születtek, bizonyos-számu esztendőkig éltek és az-után meghóltak: következik, hogy nem csak az emberek születése, de halála-is öröktűl-fogva vólt. Az pedig nem lehetséges; mert az emberek szűletése csak egy-nehány bizonyos-számu esztendőkkel vólt halálok-előt. Azért ha a születés eléb vólt a halálnál, nem lehetett öröktűl-fogva a halál. És mivel csak bizonyos-számu esztendő folyt a halál- és születés- közöt, mint szintén most; ha öröktűl-fogva nem lehetett az emberek halála: születések sem lehetett kezdet-nélkül. Ebből kerekedik-ki, hogy e világ nem lehetett kezdet-nélkül mindenkor illyen formán és módon, mint most vagyon.

Végezetre azzal-is vastagíthattyuk ezt az igazságot. Mert az öröktűl-fogva-való állatnak nem határozott üdőkig, hanem örökké

abban az állapatban, változás-nélkül kel maradni, melyben vólt elein; mert ha változnék, nem lehetne ez a változás öröktűl-fogva; mivel a változó állat létele-után kellene következni a változásnak. Szükség tehát, hogy a mi öröktűl-fogva-való, változása-előt örökké, az-az, végetlen ideig változás-nélkül elébbi állapatban maradgyon; mert ha a változás-előt csak bizonyos üdővel kezdett lenni, nem vólt öröktűl-fogva. Ebből világoson következik, hogy az egek forgási és az emberek nemzési, egy szóval a világnak illyen állapattya, mint most vagyon, nem lehetett öröktűl-fogva; akár-mint habozzon ebben Aristóteles, ki midőn a csipát szemérűl letörölvén bizonyságinak töredelmes* pozdorjáját megismérte vólna, igazán megvallotta, hogy a világ kezdetirűl bizonyost nem túd mondani.

Aristot. lib. 1. Topicorum, cap. 9.

Ezt, a ki teremtette e világot, mely az-előt nem volt, mí Istennek és világ Urának vallyuk. Ezt tisztellyük, mint teremtő és gond-viselő fejedelmünket.

De ezeknek és töb mély bizonyságoknak most békét hagyván, vegyünk a megmondott igazságból két hasznos tanuságot.

KÉT TANUSÁG.

Elsőt azt: Mely veszedelmes vakságra viszi embert a bűn és az Isten törvénye-ellen-való fesletség. Szent Pál mongya, hogy a ki vétkezik, megtagadgya Istent cselekedetivel; mert nem egyéb a gonosság, ugymond sz. Jób, hanem a felséges Isten tagadása. Ugyan-is a ki bátran elmerűl és torkig úsz minden gonosságban, úgy viseli magát, mint-ha nem vólna, kinek engedelmességgel tartoznék, és a ki látná vagy megbűntethetné álnakságit. Azért a ki nem csak szájjal, hanem erkölcsel-is akarja ismértetni, hogy az Istent hiszi, ne légyen ollyan, mint a kikrűl olvassuk, hogy hasonlók az erdei szamárokhoz, és Liber Bárónak vagy exlexeknek álítván magokat szabadoson vétkeznek, mint-ha menedék-levelek vólna az Isteni szolgálattúl, hanem szünetlen szeme-előt hordozza, hogy birodalom-alat született, és nagy bűntetések fenyítékével köteles teremtőjének szolgálattyára és szó-fogadó engedelmességre.

Tit. 1. 16.

Iob. 31. 28.

Iob. 11, 12.

Másodikat azt tanúllyuk: Mely méltó okokból parancsollya Isten, hogy soha semmi dolgainkban el ne feletkezzünk, és lelki szemeinket el ne fordítcsuk Istenünkrűl[1], mivel nagyob szabadságot semmiből nem vehet az emberi gyarlóság a gonosságra, mint abból, hogy kiveti Istent elméjéből. Miképpen az országokban nem lehet nagyob bontakozása az igazságnak, sem eláradása a gonosságnak, mint mikor az emberek azt vélik, hogy sem fejedelmek,

Deut. 8. 11. 14.

Infra, I. 1. c. 6. et, c. 7. in fin.

* Törékeny.

sem birájok nincsen: azon-képpen nem lehet azokban zabolája a gonosságnak, a kik gyakran nem emlékeznek az Istenrűl. A ki pedig szűnetlen Istenre függeszti szemeit, nem csak esztene vagyon minden tekélletes jó erkölcsre, de e világi veszedelmek- és háborúságok-közöt csudálatos vígasztalást talál, mint sz. Dávid, ki midőn e világnak felháborodott habjai-közöt ugyan megepedett vólna, azt mongya, hogy megemlekezvén az ő édes Istenérűl, örvendetes gyönyörüséggel bétellyesíttetett szűve. Iob. 8, 13. Psal. 13, 2. Psal. 52, 1. Psal. 76, 4.

MÁSODIK RÉSZE.

Mint kel a világi szép alkotmányokban az Isten hatalmát és bőlcseségét szemlélni.

Isaias írja, hogy Isten három újára függesztette a föld-kerekségét, akarván ezzel jelenteni, hogy e világ gond-viselésében Istennek három csudálatos tulajdonsági tűndöklenek, tudni illik: atyai jó-vólta, mellyel jót akar cselekedni teremtett-állatival, gond-viselő bőlcsesége, mely útat talál jó akarattyanak véghez-vitelében; mindenre-ható hatalma, melynek erejével megszerzi, valami szükséges e világnak hasznos vezérlésére. És hogy ezeket az isteni tulajdonságokat ajtatos szeretettel ismérné minden ember, gyakran int a szent Írás, hogy az Isten alkotmányit szorgalmatos gondolkodással szemléllyük; sőt jajt kiált azokra, kik ebben megfogyatkoznak. Az Isten akarván szent Jóbbal ismértetni hatalmasságát, és isteni félelemre s szeretetre igyekezvén gerjeszteni lelkét sok szóval eleibe rakogattya, sőt pompával mustráltattya a teremtett-állatokban tűndöklő bőlcseségét és hatalmas erejét. Először az egek csudáirúl emlekezik, az-után az esőt, havat, szeleket, menyköveket, végre az égi madarakat, vizben-úszó állatokat, földönlakó vadakat elő-számláván, úgy mutogattya, mely világos tűköri mind ezek az ő bőlcs hatalmának. Szent Dávid-is isteni dícsíretre és szeretetre serkegetvén magát, szép énekléssel elő-számlállya az Isten teremtett-állatit. Szent Ágoston pedig magárul azt írja, hogy mikor üdőt vehet foglalatosságitúl, az Isten alkotmányit gyönyörűséges elmélkedéssel visgállya, és ezzel úgy felgerjed isteni szeretetre, hogy a reménlett boldogságnak előljáró sengéjét láttatik Isaix, 40, 12. Isai. 5, 11. Iob. 38. et seq. Psalm. 18. 103. 145.

Aug. 10. Confess. cap. 40. Elegantissime Nazianzenus, Orat. 2 de Theologia, res creatas fingillatim confiderat.

érezni: *Sæpe istud facio: hoc me delectat; et ab omnibus actionibus necessitatis, quantum relaxari possum, ad istam voluptatem refugio: Neque in his omnibus quæ percurro, reperio tutum locum animæ meæ, nisi in te, quo colligantur sparsa mea. Et aliquando intromittis me in affectum multum, inusitatum, introrsum, ad nescio quam dulcedinem: quæ si perficiatur in me, nescio qui derit, quod vita ista non erit.*

1. Hasznai a teremtett-állatokrúl-való elmélkedésnek.

Sapient. 14, 11.

A Bölcs mondása-szerént a teremtett-állatok egér-fogó kelepczék a balgatagoknak: *Factae sunt in muscipulam pedibus insipientium.* De az okos embernek garádicsok és lajtorják, mellyeken Istenhez járúl. Azért a teremtett-állatokrúl-való mélyeb gondolatból három rend-béli haszon származik az emberben.

Gell. lib. 1. cap. 1.

Plin. I. 35. c. 10.

Sapient. 13, 3.

Első: Az Isten ismereti. A Hercules lába nyomdokát füvenyben látván Pitágoras, minden egyéb tagjainak öregségét feltalálá az egy lábhelyből. Apelles egy vékony vonítást tén a Protógenes elkezdett képén, melyből megisméré az okos ember, hogy Apelles vólt házánál. Mí-is a világ részeinek szép rendes állapattyából, az egek forgásának, az esztendők részeinek álhatatos és alkalmatos változásiból nyilván ismérhettyük a végetlen-hatalmú és bölcseségü Istennek gond-viselését.

Sapient. 13, 3.

Bafil. hom. 11. Hexam

A teremtett-állatok nagy-volta Istenünk végetlenségét, ékessége szépségét, erőssége hatalmát, fényessége dücsösségét, édessége sok vígasztalásokkal bévelkedő jó-voltát adgya értenünk: mivel valami a kút-főből származik, azzal bévelkedni kel a kútnak. És senki azt másnak nem adhattya, a mi magában nincsen vagy tulajdon neme-szerént, vagy *eminenter* felsőb és méltóságosb állapatban. Azért mongya a Bölcs, hogy a kik a napot és hóldot szépségekért Isteneknek alították, bolondúl cselekedtek; mert ezeknek szépségéből, azt kellet vólna tanúlni, mentül szeb Isten, a ki ezeket alkotta: *Quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator, hæc omnia constituit.* Méltán írja tehát sz. Basilius, hogy e világ nem egyéb szép írott könyvnél, mely az Isten dücsösségét és felségét hirdeti: *Nam et totus hic Mundus, quasi conscriptum quoddam volumen est, prædicans gloriam Dei,* Ugyan-ezent mondá szent Antal egy pogány bölcsnek, ki azon tudakozék tőlle, mint lakhatik a pusztában könyvek-nélkül? *O Philosophe, meus codex,*

natura Creaturarum est. Másut ezen Basilius azt írja, hogy e világ ollyan, mint egy iskola, melyben a teremtett-állatok Isten ismeretire tanítanak: *Mundus revera officina est discendi, et locus eruditendi ad cognitionem* DEI, *per visibilia manuductionem menti exhibens ad invisibilium speculationem, quemadmodum Apostolus ait:* Mert, ugy-mond, a látható állatok szépsége és nagysága az Isten erejét és szépségét szemünk-előt hordozza; úgy hogy noha legkisebb részét érthettyük a teremtett-állatok titkainak; de azokis, a miket szemünkel látunk, oly csudálatosok, hogy akár-mely éles elme sem álmélkodhatik elégségesen az Istennek ezekben tündöklő bőlcseségén: *Ex pulchritudine eorum quæ videmus, eum, qui omnem pulchritudinem excedit, mente concipiamus; et ex magnitudine sensibilium horum, Infinitum illum, et omnem magnitudinem superantem, omnemqua intelligentiam in multitudine potentiæ suæ excedentem, reputemus. Etenim, etiamsi naturam eorum quæ facta sunt, ignoremus: tamen id, quod sensui nostro subjacet, tantum miraculum habet, ut etiam attentissima mens, minor appareat eo, quod minimum est in mundo, ut aut pro dignitate ipsum enarrare valeat, aut Creatori debitam laudem referre.* Miképpen azért a mennyei bóldogságban Isten a dücsőűltek tűköre, melyben a teremtett-állatokat szemlélik: úgy a világon a teremtett-állatokat tűkörökgyanánt kel néznünk, mellyek az Isten jóvóltát, hatalmát, bőlcseségét ismértetik, és mint garádicsok Isten isméretire emelnek. Mivel minden állatok azt kiáltyák: *Ipse fecit nos, et non ipsi nos;* hogy Isten teremtette őket, és nem magoktúl lettek. Azért miképpen ama nevezetes kép-író Fídias oly mesterséggel béirá a Minerva képébe maga ábrázattyát, hogy ezt külömben le nem törölhették, hanem az egész képet egybe-rontván: úgy az Isten minden teremtett-állatban oly jelenségit hadta bőlcs hatalmának és hatalmas istenségének, hogy nem külömben, hanem ez egész természet romlásával lehet ezeknek titkolása.

Tripart. Histor. lib. 8. c. 1. Homilia 1. Hexamer. Rom. 1. 20. Sapient. 1. 7. Supra, fol. 20. Basil. hom. 1. Hexam. Psal 99, 3.

MÁSODIK haszna a teremtett-állatok isméretinek az, hogy ezáltal gerjed bennünk az isteni szeretet, és háladásra indíttatunk. Azért mongya szent Basilius, hogy mikor egy füvecskét látunk, isteni szeretetre indíttatunk, ha meggondollyuk, hogy ezt Isten nem magáért, sem az angyalokért vagy oktalan-állatokért, hanem, *Herbam servituti hominis,* a hegyek tetején zőldellő füvet emberek szolgálattyára teremtette. Mert az ember szűkölködik az oktalan állatok-nélkül, hogy húsával tápláltassék, bőrével és gyapjával ruház-

Basil. hom. 6. Hexam. Psal. 103, 14.

tassék, erejével földét száncsa, terhét hordozza, gyalog járástul megmencse. Ezek pedig az oktalan-állatok fűvel tápláltatnak; a fűvek nem nőnek külömben, hanem-ha esővel öntöztetik a föld; az esők más-képpen nem lehetnek, hanem-ha a tengerből és folyóvizekből pára emeltetik, a földből pedig gőzölgő füstök támadnak és szelet indítnak, mely a felhőket elterjeszti a föld kerekségére. Ezek a párák és füstök külömben fel nem emelkednek hanem a nap és csillagok erejével. Annak-okáért mind az egek az ő szép forgásival, mind az esők és mezei virágok az ember szolgálattyára, hasznára és tisztességes vigasztalására teremtettek. Azt kívánnya azért ez a szent Doktor, hogy midőn egy szép virágot kezűnkbe vészünk, egy árnyék-tartó zöld ágat megtekíntünk, Istenhez emellyük lelki szemeinket és dücsöítcsük őtet, ki ennyi szépséggel ékesítette az elhervadó viragot, hogy a mí szemünket gyönyörüségesen legeltesse; ily szép illattal megáldotta, hogy jó szagával minket vígasztallyon; ennyi külömb-ízü jó gyümölcsöket adott az üdők állapattyához-képest, hogy torkúnknak kedveskedgyék.

Cæli propter hominem, Deut. 4 19.

Egy szóval nem úgy bánt velünk Isten, mint mí béresinkel, kiknek temérdek és vastagító eledelt rendelünk, csemegére és nyalánkságra nem szoktattyuk őket, hanem szükségünk-felet érzékenységink gyönyörködtetésére sok szépséget teremtett. Mivel a szent Ambrús szavaként, *Nescias, utrum species amplius florum, an vis odora delectet,* a virágok szaga és ékessége gyönyörüségére szolgál az embernek. Erre-nézve írja Séneca, hogy Isten mí-érettünk sokat teremtett; *Oculos, aures, animum mulcentia. Neque necessitatibus tantum nostris provisum est: usque in delicias amamur,* mellyek nem szükségre, hanem gyönyörüségre-valók. Melyből itíletet tészen szent Ágoston, menyi jót tartott Isten híveinek a boldogságban, ha ennyi áldomásit terjeszti e földön az elveszendőkre-is: *Quid dabit eis, quos prædestinavit ad vitam, qui hæc dedit etiam eis, quos prædestinavit ad mortem?*

Ambr. 3. Hexam. c. 8.

Seneca, 4. de Beneficiis, c. 5.

Aug. 22. de Civit. c. 2. 4.

Ezeket megértvén nem illik, hogy hasonlók légyünk amaz oktalan-állatokhoz, mellyeknek midőn a pásztor makkot vagy galagonyát vér a fárúl, mohón zabállanak, egy-mást orrokkal taszigállyák; de szemeket fel nem emelik, hogy megköszönnyék pásztorok jó-téteményét. A gyermekekhez se hasonlítcsuk magúnkat, kiknek ha szép arany-bötűkkel írt könyvet adnak, gyönyörködnek ugyan a bötűk tettetes ékességében, de nem értik, mi fekszik azokalat, és a benne-való mélységes tudományra nem igyekeznek:

hanem azon légyünk, hogy e világi szépség-által Istennek szerelmére, jó-tételényiért hálá-adásra indúllyunk: és megemlekezzünk a Bőlcs mondásárul, hogy midőn Istentűl jót vészünk, hálá-adást térítcsünk-viszsza ő szent Felségének. Ugyan is, a mint szent Ágoston írja, bolondság vólna, ha azok a szépségek elvonnának Istentűl, mellyek nem-is vólnának, ha Istenben nem vólnának: *Sero te amavi, pulchritudo tam antiqua, et tam nova; sero te amavi. In ist a formosa, quæ fecisti, deformis irruebam. Ea me tenebant longe a te: quæ si in te non essent, non essent. Cum inhæsero tibi ex omni me, nusquam erit mihi dolor et labor, et viva erit vita mea, tota plena te: Nunc autem, quoniam quem tu imples, sublevas eum; quia tui plenus non sum, oneri mihi sum.*

Eccli. 14, 16.

August. li. 10. Confess. c. 27. 28.

Harmadik haszna a világi állatok visgálatának az, hogy ezek példája hívatalunkrúl és kötelességünkrűl emlekeztet, és néma nyelvekkel erkőlcsünket tekélletességre izgattyak és igazgattyák. Ez az oka, hogy a szent Irás néha hangyákra, néha héjákra, sőt ökrökre és szamarokra mutat, hogy ezektűl tanúllyuk, mint kel hívatalunkban járnunk. Azt mongya azért szent Basilius és szent Ambrús, hogy midőn egy szép virágot megtekíntünk, ne csak úgy nézzünk erre, mint a barmok. hanem eszünkbe jusson életünk gyarlósága, rövid öröme, múlandó vigasága. Mert miképpen a szép virág hamar meghervad; és noha Salamonnál frissebben őltözött, de nagy gyorsan elveszti ékességét és elszárad: azon-képpen te-is, akár-mely erőben, szépségben és hatalomban dicsekedgyél, rövid üdő-alat meghervadsz és megrothadsz: *Volo, ut tibi Creatoris miraculum firmius insideat, ubicumque reperiaris: et cuicumque generi terra nascentium adstiteris, evidentem Conditoris memoriam conserves, et capias de ipso admonitionem. Cum igitur videris Herbam florentem, ad meditationem venias de humana natura: in memoriam revoces imaginem Isaiæ; Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus ut flos. Brevitas enim vitæ, et in modico tempore gaudium humanæ prosperitatis, aptissimam apud Prophetam imaginem adepta est. Hodie floridus corpore, florulentum habens colorem, ætatis vigore validus et concitatus: cras idem hic, miserabilis, aut tempore marcidus, aut morbo dissolutus. Ille conspicuus in divitiis, multitudo circa ipsum adulatorum; amicorum fictorum, gratiam ipsius venantiuu; multitudo cognationis, ejusque fictæ; adde divitiis, politicam aliquam potestatem, aut ex Regibus honorem, exercitus imperium. gentis gubernationem: Ecquid postea? Una nox, aut una febris hominem, non*

Prov. 6, 6. Iere 8, 7. Isaiæ, 1, 3. Iob. 12, 7.

Basil hom. 5. Hexam. Ambros. 3. Hexam. c. 7.

rapi ab hominibus posse putatum, aufert, omnem scenam circa ipsum denudans; et majestas illa, velut insomnium, redarguta evanescit.

Hasonló-képpen más helyen ezen sz. Doktorok arra tanítanak, hogy midőn a szőlő-veszszőt láttyuk, eszünkbe jusson állapatunk; hogy noha minket Isten, mint szép szőlőt, bégyepelt, béárkolt, megmetczett, megkarózott malasztyának és szentek példajának vastagító támaszival: de viszontag azt kívánnya tőllünk, hogy a szőlő-tőben maradgyunk, nevekedgyünk, gyümőlcsözzünk, és midőn homlítás*-által bévermeltetünk, föld-alá bújtatunk, örömmel szen-

Basil. hom. 5. Ambros. lib. 3. Hexam ca. 12. vedgyük: *Sufficit Vitis ipsa, visui tuo diligenter aspecta, ut te de Natura admoneat. Meministi enim, quod Dominus Vitem se appellat, et nos palmites: provocans ad fertilitatem; ut ne ob inutilitatem damnati, in ignem mittamur. Humanas scilicet animas, Vineam dicit; quibus sepem circumdedit, munimentum ex Præceptis, et custodiam Angelorum. Deinde, velut perticas nobis affixit, positos in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, et Doctores: et antiquorum Exemplis, mentes nostras in altum evehens, non dimisit ipsas humi prostratas, et conculcatu dignas. Vult autem nos, velut pampinis quibusdaa circumvolutos, Dilectionis amplexibus propinquos amplecti; quo semper sursum versus impetum habentes, altissimis apicibus nosipsos adæquemus. Exigit insuper a nobis, ut sustineamus, dum defodiemur: defoditur autem anima, in depositione curarum mundi, quæ oneri sunt cordibus nostris. Quare, qui carnalem dilectionem deponit, et amorem erga pecunias, aut, erga miseram hanc gloriam affectum, contemtibilem ducit; velut defossus est.*

Másut arra tanítanak, hogy mikor láttyuk az oktalan-állatoknak magokra-való gond-viselését, megemlekezzünk, hogy lelkűnkre mí-is szorgalmatos vigyázással gondot visellyünk. Mert nagyob kárhozatunk lészen, ha a barmoknál oktalambak találtatunk magunk

Basil. homil. 9. dolgaiban: *Si percurramus, quanta sit brutis super vita ipsorum cura, citra doctrinam: aut ad salutis animarum providentiam commonebimur, aut amplius condemnabimur, cum inventi fuerimus brutis inferiores.* A fiakat a gólyák példajával taníttya sz. Basilius, mint kel tisztelni koros megért szüléjeket. Mert a gólyák, úgymond, midőn elvénhedik szüléjek, melegítik hideg tetemit tollokkal, eledelt hordanak néki, röpűllésében szárnyokkal felemelvén segítik:

Basil. hom. 8. Ambr. lib. 5. Hexam. c. 16. *Ciconiæ, patrem, præ senio defluvio laborantem pennarum, circum-*

* Homlítás = bujtás.

stantes, propriis pennis confovent; et alimentum abunde suppeditantes, etiam volandi auxilium quantum valent præbent, utrinque alas leviter allevantes. Quod sufficiebat, ut pueros, si advertere vellent, ad Parentum amorem excitarent, omnino enim nullus adeo insanus est, ut non pudore dignum judicet, brutissimis volucribus virtute posteriorem esse. Végezetre, midőn sok-féle virágokat látunk, mellyek nap-kelettel kinyílnak, nap-nyúgattal egybemennek, vagy a napra fordítván virágok kinyílt kebelét, vélle-eggyüt-forognak, mint-ha ismérnék legeltető és alkotó mestereket, és szolgálni akarnának néki tehetségek-szerént: mí-is azon légyünk, hogy szemeinket Istenről el ne vegyük, hanem őtet, mint javaink kút-fejét kövessük, és hálaadó szolgálattal kedveskedgyünk néki. Solsequium.

2. *A mennyei Egekről.*

Efféle szép tanuságok mélyeb elmélkedését most elhagyván, rövideden tekíncsük a teremtett-állatok csudálatos rendit, ékességét, alkalmatosságát és szép bőlcseséggel vezérlését, mellyekből az Istennek hatalmas ereje, bőlcsesége és jó-vólta kinyilatkozik, és világoson ismértetik, hogy, *Opus naturæ, est opus intelligentiæ,* a természet cselekedete értelmes gond-viselő cselekedete, melyben fénylik az Isten bőlcsesége. Erre a sz. Írás álmélkodtató szókkal tanít, *Ecclesiastici 43.* És azt mongya, hogy a mezei barmok és az égi madarak, sőt minden teremtett-állatok nyilván kiáltyák, hogy ők nem teremtették magokat, hanem Isten alkotta őket. Aristot. li. 2. Physie. text. 49. 80. Iob, 12, 7. Psal. 99, 3.

Mivel azért a végre alkotta Isten az embert igyenes szép súgár termettel, hogy az Egeket szűnetlen szemléllye; *Cœlum intuemini, ad cujus spectaculum vos excitavit artifex operis* DEUS és Istennek az Egekben tűndöklő hatalmas bőlcseségét megismérje: méltó, hogy mí-is ezeknek szépségét figyelmetesen megtekíncsük. Lactant. li. 2. De origine Erroris. c. 2.

Elsöben: Csudálatos az Egek magassága és nagysága; *Altitudinis firmamentum, pulchritudo ejus est.* Mert a mint Basilius és Séneca írják, noha nékünk a nap és a csillagok kissebbeknek tetczenek a földnél az ő távúl-létek-miat; szintén mint az öreg emberek, sőt a magas hegyek és tornyok kicsinyeknek látszanak, midőn meszsze vannak; de azért a Nap sokkal nagyob a föld kerekségénél: *Solem, quem toto Orbe terrarum majorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem contenderent.* És annyira nagyob, hogy a mathematicusok szám-vetése-szerént száz Eccli 43, 1. Basil. hom. 6. Hexam. Seneca, 1. Natural. c. 3.

Stella scintillans. hatvan-hatszor annyi, mint a föld. Egy szikrázó vagy ragyagó csillaghoz-képest ollyan az egész főld, mint egy kis punctocska. Clavius, in c. 1. Sacrobosci. Mert a mathematicusok tanitása-szerént a nyólczadik Égben-való ezer és huszonkét csillagok-közzűl, mellyeket szemünkel megjegyezhetünk (a többinek, mint a tenger fövenyének számát csak Isten tudgya), oly nagyok vannak, hogy száz hétszer nagyobbak a földnél, noha a nagy meszszeség-miat kicsinyeknek látszanak. A csillagos Égnek kerekségét a főld és tenger kerekségénél huszon-két ezerszer hat-száz tizen-kétszer nagyobnak irják a mathematicusok; és azt mongyák, hogy az egész föld kereksége, melynek bizonyos mértekét egyedűl Isten tudgya (noha a Ptolomæus vélekedése-szerént huszon-két ezer és öt-száz olasz mért-földet, az-az, közel hat-ezer magyar mért-földet foglal magában), a firmamentomhoz-képest annyi, mint egy mák-szemecske. Ebből mutattya Séneca és Plinius, mely bolondok, a kik felfuvalkodnak e világi birodalmocskában, holot ha mindenestűl övék vólna is a főld, keskeny határral környékezett birodalmok vólna: *Mundi punctus (neque enim est aliud Terra in universo) est materia gloriæ nostræ. Hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic tumultuatur humanum genus, hic mutuis cædibus laxiorem facimus terram. Detrahe huic puncto, quantum circumfluus Oceanus occupat, quantum mensura tot fluminum, tantarum paludum; adde lacus etiam, et stagna: detrahe non solum frigore rigentia, vel exusta flammis, ac cremata, sed elata quoque in cælum, et aspectu ipso ardua juga, sylvas, vallesqua præruptas, et solitudines mille causis desertas: quota Terræ parte gaudet, qui latissime rura, vel ad mensuram avaritiæ sucæ propagavit? Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur. O quam ridiculi sunt mortalium termini!* És bizonyára kigondolhatatlan az Egek nagy-vólta, mellyekben oly sok és oly nagy csillagok csak úgy látszanak, mint imit-amot hintettetett apró fáklyák.

Clavius, loco citato.

Plin. li. 2. c. 68

Seneca, li. 1. Naturalium, initio.

Isai. 40, 12. Mind ezek az Isten nagy-vóltához képest semmik. Mert Isaias irja, hogy Isten markával megmér minden vizeket, araszával az Egeket béfogja. Az Istennek arasza, tenyere és marka nincsen; de az illyen hasonlatosságokkal ismérteti a proféta, mennyivel nagyob Isten az Egeknél, úgy hogy *Cœli cœlorum ipsum non capiunt,* az Egek egei őtet meg nem foghattyák.

2. Paral. 2, 6. &, c. 6, 8.

Ebből a főld-körűl-forgó Egek nagy-voltából azt hozza-ki Aristoteles, hogy meg nem gondolhattya az emberi elme, mely sebes gyorsasággal forog a firmamentom, megkerűlvén huszon-négy óráig

az egész földet. Mert a mathematicusok tanitása-szerént a firmamentomnak akármely része egy órában oly meszsze mégyen, hogy ha valaki minden-nap tíz magyar mért-földet menne, két-ezer-kilencz-száz négy esztendő kellene hozzá, hogy oly meszsze mehetne; és annyi üdő-alat, a mennyíben egy Mi-atyánkat mondunk, a firmamentomnak akár-mely része annyit mégyen, menyit menne egy madár, ha azon üdő-alat hétszer az egész földet megkerűlné. Ennek pedig a foghatatlan gyorsaságnak egyéb oka nincsen, hanem az Isten parancsolattya: *Magnus Dominus, qui fecit illum, et in sermonibus ejus festinavit iter.* [1]

Clavius, in c. 1. Sphæræ, fol. 236. edit. Lugdun. Anni 1602.

Eccli. 43, 5.

Ezekből az Istennek hatalmas felségérül ítíletet tehetünk; mivel Isten ezt a nagy Eget araszával által-fogja, és ő-hozzá-képest a kiterjedett kék Ég ollyan, mint semmi. Kitetczik ezen dologból az Isten jóvólta, ki ezeket a nagy alkotmányokat a hálá-adatlan emberi nemzet szolgálattyára teremtette, mint *Moyses* írja.

Isai. 40, 12. Ibid. 22. Deut. 4, 19.

Ennek-felette az Egek oly csudálatos forgással, oly álhatatos és alkalmatos rendel viseltetnek, hogy a ki ezek visgálásában forgott, álmélkodva szemlélheti bennek az Isten bőlcseségét. Azért írja sz. Basilius, hogy e világ vezérlőjének bőlcsesége ugyan villámik a napnak földkörűl-való szűnetlen forgásában, mely az étszakák és világos napok változásival hasznoson ékesíti e földet; és néha hozzánk fellyeb-jővén nyarat szerez, néha eltávozván telet hágy. Ugyan-is, ha a nap-után étszaka nem következnék, és a földi gyümőlcsök az éjjeli mértékletes hüvösségtűl és harmatoktúl nem újúlnának, kiégnének a hévség-miat; az emberi testnek sem lehetne egéssége és csendesz nyugodalma. Azon-képpen ha a nap néha fellyeb, néha aláb nem járna; ha az esztendőt négy részre nem osztaná; ha a nyár- és tél-közibe őszt és tavaszt nem vetne, hogy a nagy melegrűl lassú garádicson jutnánk a hidegre, és a hidegrűl viszontag lassan térnénk a melegre: sem földi gyümőlcsünk termése, sem magunk egésséges maradása nem lehetne. Miképpen azért a Bőlcs arra tanít, hogy valamenyiszer a napot, az Istennek csudálatos edényét megtekíntyük, dücsöítcsük a teremtőt: azon-képpen sz. Basilius arra ínt, hogy midőn a napot és a fényes csillagokat láttyuk, nem csak meggondollyuk, menyível szeb ezeknél a teremtő: de azt-is eszünkbe vévén, mely szép ajándékokkal látogatta Isten számkivettett bűnös szolgait, ítíletet tegyünk, menyível böcsülletesb szépségeket ád szent országában választott híveinek: *Per has, quas jam nobis tribuit, divitias, etiam promis-*

Basil. hom. 3. Hexam.

Eccli. 43, 2.

Basil. hom. 6. Hexam. Víde Aug. Supra, fol. 28, 30.

sorum nobis fidem facit, et experimento præsentium, ea quæ speramus confirmat. Si enim temporaria talia sunt; qualia censenda sunt æterna. Et, si, qui corruptioni subjacet Sol, adeo pulcher est, adeo magnus, velox ad motum, et ordinatos circuitus faciens, moderatam, et congruentem habens mensuram ad universum; pulchritudine autem, velut oculus quidam perlucidus naturæ, decorans creationem: si insatiabilis est hujus aspectus; quali putas pulchritudine præditus est Sol Justitiæ? Si cœlo pœna est, hunc non videre; qualis pœna est peccatori, vera luce privari? Másut azt mongya, hogy ha az Isten házának pitvara, ha a vadak barlangja, a számkivettetett bújdosók hajléka ily szépen felékesítetett: megitílhettyük, minémü a meny-ország-béli királyi palota: *Si Sanctorum atria talia sunt, et templi vestibula adeo gloriosa, adeo fastu superba, ut abundantia pulchritudinis suæ, veluti fulgetris, oculos mentis obruat: qualia quæso sunt ipsa Sancta Sanctorum?*

Basil. hom. 2. intitio.

Eccli. 43, 6. Basil. hom. 6. in fine.

A hóldnak fogyása és nevekedése, mellyet a szent Írás csudáltat, az ő ereje és cselekedeti, az Isten hatalmát és bőlcseségét nyilván mutattya. Mert a mint sz. Basilius írja, a hóldnak erejével indíttatik a tenger, hogy néha egy-felé, néha más-felé follyon. A vízi-állatok, úgy-mint a rákok, ostrigák, csigák, sőt még az emberek agya-veleje és a fák vőlgye és béli tellyesebbek hóldtőltére. A szeleken és üdök változásán-is nagy úrasága vagyon a hóldnak. Végezetre azzal fejezi-bé mind ezeket Basilius, hogy a hóld változásit látván, az emberi állapatok álhatatlansága eszünkbe jusson, és a hamar változástúl félvén, mértékletesen visellyük magunkat jó szerencsénk tellyességében: *Aspectu Lunæ, nostrarum conditiones rerum perdiscamus, in mentemque celerrima rerum humanarum nobis mutatio veniat: ac non multum nobis, ob vitæ prosperitatem, tribuamus; non ob incertum fortunæ flatum efferamur: despiciamus carnem, in qua potissimum versatur mutatio; curam Animæ habeamus, cujus duntaxat bona immobilia esse constat.*

Ibid.

Az egek ékességinek, a sok csillagoknak erejét ki tudná csak meg is gondolni, nem hogy elő-számlálni? A többi-között csudálatos szép hasznok ezeknek, hogy a tengeren evezőknek nincs egyéb kalaúzok a csillagoknál; kivált-képpen az északi csillagnak oly ereje vagyon, hogy nem csak a magnes, de a vas nyelvecskének magneshez dörgölt hegyecskéje-is igyenessen arra a csillagra fordúl; az-által mutattya a compas az órát; az-által hordozzák egy-nehány ezer mért-földre a tengeren a hajókat oly bizonyos útakon, mint a jó kocsis a szép tér-földön kocsiját.

Ioan. Bapti. Porta, lib. 2. Magiæ Naturał. cap. 11.

3. A levegő-ég és vizek csudái.

A levegő-égnek nagy hasznai bőlcs teremtőnek isméretire igazítnak, és valamenyiszer lélekzetet vévén szellőztettyük ezzel szívünk hévségét, annyiszor kellene teremtőnknek hálákat adnunk.

Első csudája a levegő-égnek a szelek, mellyek honnan és mint indúlnak, a világ bőlcsesége fel nem találálya. Mert a Salamon mondása-szerént, *Ignoras, quæ sit via Spiritus.* Senki nem tudhattya a szelek úttyát; hanem azt tudhattyuk, hogy Isten tár-házából hozza-ki a szeleket[1]; és *In voluntate ejus aspirat Notus*[2], az ő akarattya-szerént fújnak. Eccls. 11, 5.

[1] Psal. 13, 4, 7. Ier. 10, 13.
[2] Eccli. 43, 17.

Második csudája a levegő-égnek az esők, harmatok, havak, mellyek öntözik a föld szárazságát. Ezekről azt mongya a szent Írás, hogy Isten tár-házából kelnek[3], és Isten apja az esőknek[4]. Mert ő parancsollya az esőnek és hónak, hogy megindúllyanak: és oda terjednek, a hová Isten fordíttya gyeplűjöket[5]. Jeremías írja, hogy Isten emeli-fel a földből a fellegeket[6]. Amos profetánál azt olvassuk, hogy a tenger vizét szóllíttya Isten, és azzal öntözi a földet[7].

[3] Eccli. 43, 15.
[4] Iob, 38, 28.
[5] Iob, 37, 6. & 12.
[6] Ier, 10, 13.
[7] Amos, 5, 8. cap. 9, 6.

Mikor a teli fazék forró-víz párája megütközik a födőben és apró cseppekké sürűdik; mikor rósa-vizet vésznek vagy égett-bort csinálnak: a nedvességnek gőzölgő párája felemeltetvén a melegségtűl megütközik, meghidegedik, megsürűdik, és az-után cseppenként alá-szivárkozik. Hogy az esők ezen formán cseppenként esnének, Isten a levegő-égnek középső részét hidegen teremtette, mint megérzi, a ki nyár-középben magas havasok tetejére mégyen. Mikor azért a földből és vizekből a nap melegsége gőzt és párát emel a levegő-égnek hideg részéig, ot meghűvösödnek, és cseppenként alá-esnek. Ha nap-kelet-tájban oly vékony párák támadnak, mellyek, fel nem mehetvén, az éjjeli hűvösségtűl megsürűdnek, harmatot vagy deret szereznek az üdők állapattya-szerént.

Ezekben Istennek két csudáját látom. Elsőt, hogy noha a naphoz közeleb vagyon a levegő-égnek középső, hogy-sem alsó része, még-is hidegeb a középső része. Másikat, hogy nem szakad egyszer s mind alá az esö, hanem cseppenként esik. Mely dologrúl a sz. Írás sokszor emlekezik, és magasztallya abból az Isten hatalmát és bőlcseségét, hogy a vizeket és felhőket égbe függeszti[8] és mint rostán úgy szűri, szitállya, és cseppenként ereszti a vizet[9]. Ezt megfontolván egy pogány bőlcs azt mondotta, hogy annál nagyob

[8] Iob. 26, 8. cap. 12, 15.
[9] 2. Reg. 22, 12.

csudának nem tart semmit, mint hogy a fellegekben és felhőkben
Plin. li. 31. c. 1. függesztetnek a vizek: *Quid mirabilius aquis in cœlo stantibus?*
Az ég-béli töb csudákon ki győz eleget álmélkodni? Ki érti,
mint lésznek az iszonyú villámások a víz-közöt, a rettenetes meny-
Supra, fol. 22. dörgések? mellyektűl Caligula császár úgy rettegett, hogy ágy-alá
Suetonius, in Augusto, c. 90. bújt féltében. Augustus bújdoklott a meny-dörgések-előt: *Tonitrua et fulgura, paulo infirmius expavescebat, ut semper et ubique pellem Vituli marini circumferret pro remedio; atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum et concameratum locum se reciperet.* A meny-kövek ereje, a hónak és jég-esőnek alkotása sem egyebet hirdet, hanem az Isten hatalmát és bőlcseségét.

A tengerről és folyó-vizekről mit mongyunk? Tengerbe folynak minden vizek, és a tenger meg nem árad; killyeb nem
Eccls. 1, 7. terjed, hanem azon állapatban marad; maga ha egy folyó-víz-eleibe hegyeket hánnának, nincs oly nagy ország, mellyet rövid üdő-alat el nem fogna, más tengerré nem tenne. Ennek-felette noha oly iszonyú habjai és háborodott folyási vannak a tengernek, hogy
Basil. hom. 4. Hexam. szörnyűség reá nézni; sőt noha a Veres-tenger sokkal magassab a mellette-válo Egyiptumnál, és el kellene természet-szerént Egyiptomot fogni: de az Istennek hatalmas ereje nem magas partokkal és kő-sziklás hegyekkel, hanem gyenge és igyenes fövennyel ágyában és fészkében tartya, és mint a vad lovat zabolán hordozza, hogy killyeb ne terjedgyen, mivel a szent Írás szerént Isten
Isai. 40, 12. markában szorította a tengert, és ő-előtte nagy dorongokkal bé-
Iob. 38, 12. Psal. 103, 9. támasztotta az ajtót, hogy killyeb ne jöhessen. Ezt a tengernek
Prov. 8, 29. határban-tartását sok helyen említi a sz. Írás; és ezzel nem csak az Isten erejének nagyságát ismérteti, de minket-is izgat isteni félelemre; mivel a felháborodott tenger-is retteg az Istentűl. *Me ergo non timebitis, ait Dominus? qui posui arenam terminum Mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit: et commo-*
Ierem. 5, 22. *vebuntur, et non poterunt: et intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud.*

Basil. hom. 4. Hexam. A folyó-vizek csudái ennél-is nagyobbak. Mert ha valaha egy kifolyó kútnál megállottál, úgy-mond sz. Basilius, eszedbe vévén ennek szűnetlen folyását, nem gondolkodtál-e magadban, honnan vagyon annak eredeti? hol tartatik annyi víz, hogy ennyi esztendeig el ne fodgyon? mint légyen, hogy bé nem tőltheti azt a helyet,
Apoc. 14, 7. a hová szűnetlen folyását igazíttya? Ebből az Isten erejét megértheted, a kinek szava cselekeszi ezeket, és a mint az angyal

kiáltya, méltó félni, dücsöíteni és hálá-adással tisztelni az Istent, a ki alkotta a forrásokat.

A tengerben és folyó-vizekben úszó-állatok sokaságát, nagy- Psal. 103. 25.
vóltát, erejét és hasznát egész könyvekben sem számlálhatnók-elő. Mert Plinius csak ételre-való halaknak hetven-négy külömböző Plin. l. 9. c. 14.
nemét emliti a kemény héjúk-kivűl, mellyek harminczan vannak. Csudára méltó nem csak a torpédo-nevű tengeri hal, mellyet ha Plin. l. 32. c. 1.
kezedbe vészesz, megaluttya* karodat, mint magunk probálva láttuk; de ama kis halacska-is, mely (úgy-mond sz. Basilius) az Basil. hom. 7.
isteni hatalomnak bizonyos tanítója; ezt echineis-nek vagy re- Plin. l. 9. c. 25. Ambr. lib. 5.
morá-nak nevezik, melynek oly ereje vagyon, hogy midőn a c. 10. Hexam.
tengeri nagy hajók kiterjesztett vitorlák szárnyain sebességgel röpűlnek, és sem kötelekkel, sem lánczokkal, sem vas-macskákkal emberi erő ezeket meg nem állathatná: mihent ez a kis halacska a hajóhoz ragaszkodik, úgy megköti és megállattya, mint-ha erős kő-szálhoz ragadott vólna. [2]

4. A föld és oktalan-állatok alkotásárúl.

A földben és a földi gyümőlcsökben metczett pecsétit az isteni bőlcseségnek és hatalmasságnak csak az láthattya-által, a ki ezeket alkotta és felékesitette. Csudáltattya a sz. Írás és csudálták minden üdő-béli bőlcsek, hogy *Appendit terram super nihilum,* a föld e Iob. 26, 7.
világ közepet fondamentom- és támasztó oszlop-nélkül felfüggesztetett. Mert a mint Aristóteles írja, oktalan barom, a ki nem Arist. 2. Cæli, tex. 77.
csudálkozik, honnan légyen, hogy ha a földből egy marokkal felemelünk, alá rohan; az egész föld pedig, mozdúlatlan ál egy helyen, minden stömpöly- és támaszték-nélkül? Ennek oka nem egyéb, hanem hogy az Isten hatalma tartya a föld határit: *DEUS firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*[1]. *Fundasti terram* [1] Psal. 92, 2.
super stabilitatem suam; non inclinabitur in sæculum sæculi[2]. De [2] Psal. 103, 6.
a mint sz. Basilius írja, ha okát adhatnók-is a nehéz foldnek fondamentom-nélkül-való állandoságának, abból az Isten bőlcsesége világosban fénylenék, mely így rendelte a világ állapattyát: *Non* Basil. hom. 1. Hexam.
enim minor redditur stupor, cum modus, juxta quem fit aliquid eorum, quæ præter opinionem fiunt, fuerit inventus. Ebből nevekedik Istenűnkhöz-való bizodalmunk. Mert ha Isten a nehéz földet vastagon tartya a világ közepin: mí-bennünk-is a gonoszra haj-

* Megaluttya = elaltatja, megzsibbasztja.

landó természetet úgy megerőssítheti, hogy helyt ál, és Istentűl el nem szakad gyarlósága.

Hogy ne szóllyunk a föld gyomrában termett érczekről, ama lassú és fogyhatatlan tűzekről, mellyek a hév-vizeket melegítik a föld-alat: egy kis fűvecske, egy termő fának állapattya megismérteti az Isten bőlcseségének hatalmát. Tekíncsd-meg (úgy-mond sz. Basilius), a búza-szárnak menyi csomója vagyon, hogy elbírja a teli búza-fejet! a zab-szalmának ilyen térdecskéi nincsenek, mivel a zab künyű, és nem kel nagy erő fentartására. Lásd menyi polyvába takarta, és mely hegyes kalászok kopjáival, mint lator-kertekkel, környűl-fogta a búza-szemet, hogy a madarak és férgek hozzá ne férjenek! Gondold-meg a nagy álló-fák ágbogú gyökerének erős fondamentomit, mellyek a szelek- és égi-háborúk-ellen helyben tartyák a nagy fát, mellyet sok száz ember sem tarthatna igyenessen! Jusson eszedbe, mi módon zőldűlnek kikeletkor a fák, mint szíják az ágak titkos és megfoghatatlan csatornákon a nedvességet, ebből mi formán nevelnek veszszőket, leveleket és gyümőlcsöket!

Basil. hom. 5. Hexamer.

Az oktalan-állatokban ennél-is nyilvábban tetczik az Isten bőlcsesége és gond-viselése. Mert noha okossággal nem élnek, eleit utóllyát dolgoknak meg nem gondolhattyák, mikor valamihez kezdenek: mindazáltal táplalások, szaporodó nemzések és óltalmazások rendit oly jó móddal követik, mint-ha bőlcs okossággal bévelkednének. Mert a bőlcs Isten természetekbe óltotta, mit kel mívelniek, és a mint szent Tamás írja, Isten izgattya és vezérli őket, hogy oly alkalmatoson eljárjanak dolgokban, mint-ha okossággal élnének. Azért, ismértetni akarván szent Jóbbal az Ur Isten bőlcs gond-viselését és erejét, mint-ha dicsekednék és magát mutogatná, sok szóval elő-számlállya a földi és tengeri állatok tulajdonságát, erejét, gond-viselését, fiok felnevelését.

S. Thom. 1. 2. quæst. 1. art. 2.

Iob, 38. et fequentib.

Ugyan-is ki nem csudálná, mi módon táplállya Isten az égi madarakat? Mikor a téli fergetegekben mindeneket bélepett a temérdek hó, és úgy elszáraztott minden füveket a sütő dér, hogy sem zőld fűvet, sem magocskákat nem találni a földön; mikor az emberi okosság meg sem tudná gondolni, mint kellene csak egy madárkának ételt keresni a mezőben: Isten, a ki az ő népét negyven esztendeig kenyér-nélkül táplálta a pusztában, csudálatos-képpen táplállya az égi madarakat. Bátorítván ezek példajával a híveket, hogy meg ne fogyatkozzanak az isteni gondviselésnek bizodalmában. Mivel

Matt. 6, 26.

a keresztyén ember bízvást így szólhat Istenének, midőn szükségbe esih: Uram, ha az oktalan-állatra ily gondot viselsz, elfeletkezel-e a te hasonlatosságodra teremtett fiaidrúl, kiket szent Fiad vérével megváltottál, és dücsösséged örökösivé tettél? Ha a kisded állatokra ily gondod vagyon, mentűl nagyob vigyázásod vagyon az emberekre?

Csudálkozik szent Basilius a hangyákon, kik a következendő Basil. homil. 9.
télre oly gondot viselnek, mint-ha jövendőrűl gondolkodnának; oly fáradhatatlanúl munkálkodnak az élés szerzésben, hogy holdtőltekor éjjel-nappal egy-aránt takarnak. Az élésnek pedig főld-alat szép tiszta helyt szereznek, holot mint egy szuszékban * téli profontyokat tartyák. De hogy a búza ki ne csirázzék a földben, elharapdállyák pupját és tetécské-jét, mellyen ki szokott fakadni, és így magtalanná tészik a megherélt búzát. Hogy pedig meg ne rothadgyon takarmányok nedvesség-miat, szép tiszta üdőt várnak, kihorgyák, verő-fényre terítik és megszáraztyák búzájokat. Mind ezeket meggondolván (úgy-mond szent Basilius) álmélkodva azt kiálthatom sz. Dáviddal: Bezzeg csudálatosok Uram, a te cseleke- Psal. 103. 24.
detid! mindeneket bőlcsen rendeltél felséges Isten.

Másut ezen szent Doktor csudálkozik a méhek rend-tartásán. Ezeknek (úgy-mond), mint szép rendes országnak, minden szer- Basil. homi. 8. Hexam.
tartások helyesen vagyon. Egy király közöttök, melynek noha fúlákja vagyon, de senkit ezzel meg nem sért, mintha íntené a Plin. I. 11. c. 5.
fejedelmeket és hatalmasokat, hogy késedelmesek légyenek a bűntetésre. Sőt a méhek közöt-is, a kik nem követik királyok szelídségét, hamar megbánnyák; mert marások-után ottan meghalnak. Ezzel is a boszszú-állások kivánása megfojtatik bennűnk, és a békeséges eggyességre izgattatunk. Mikor kasba szállanak, először királyoknak öregb és temérdegb tőltéssel erőssíttetett palotát Plin. I. 11. c. 11.
csinálnak; az-után noha, geometriát nem tanúltak, de szép egyformán hat szegeletű házacskákat raknak lábokkal és szájokkal, mellyekhez hasonlókat sok méregetéssel kellene a bőlcs mathematicusoknak csinálni. Illyen formán pedig azért csinályák cellájokat, hogy töb házacska férjen a kosárba; és bóltosok-is légyenek, hogy eggyik a másik-alat le ne szakadgyon. A munkát úgy elosztyák egymás-közöt, hogy némellyek terhet hordanak a mezőrűl, némellyek azt lerakják a terhes méhekrűl, némellyek lépet csinálnak, simíttyák és fundállyák a cellákat; némellyek pedig, mint sákmányosok, italt

* Szuszék = hombár, gabonatartó hely.

visznek a munkásoknak nem csak szájokban, de szárnyokat-is megnedvesitvén. Az égi háborút idején megérzik és haza takarodnak, s vesztegségben vannak. Mikor eljő az étel ideje, egyszersmind észnek, eggyüt nyugosznak-el, eggyüt kelnek-fel, mert estve-felé, midőn nagy döngésben vannak, egy, a ki erre rendeltetett, körűlröpűl, két vagy három temérdek döngéssel jelt ád, és ottan minnyájan halgatnak s elnyugosznak; reggel hasonló-képpen ébresztetnek a munkára. És jóllehet az egész emberi okosság sem tudna sem viaszat, sem mézet csinálni; de ez a kis férgecske künnyen megcsinállya. Sőt az emberek a mái napig sem tudgyák, miből és mi módon gyűjtik a méhecskék a mézet. Aristóteles és Plinius azt írják, hogy a levegő-égből vékony harmattal-eggyüt esik-alá hajnalban az édes nedvesség, mellyet a méhek béhordanak kosárokba. Egyebek azt írják, hogy a virágok nedvességét szíják, és abból érlelik a mézet. De akár-mint légyen, nagy bölcsesége tűndöklik Istennek a kis férgecskében, melybe oly természetet óltott, hogy azt meg tudgya csinálni, a mit az okos ember meg sem túd érteni. Mely gondolattal méltó, hogy lebocsássa szárnyát (mint a páva, rút lábait látván) az emberi dagályosság, és az ő tudományában s bőlcseségében fel ne fuvalkodgyék, egyebek-felet magának valamit ne tulajdonítson, látván, hogy megelőztetik a férgecskék mesterségével.

Arist. 5. De Histoi Animal. cap. 22. Plin. I. 11. c. 12

Végezetre álmélkodik szent Basilius, mely jól tudgyák az égi madarkák az üdők változását. Télre-kelve meleg országot keresnek, nyárra viszsza-jőnek. Megisméri sok ezer juh-közöt a bárány az annyát, és ha soha az-előt farkast nem látott is, megijed és elfút előtte, mihent láttya. A fecskék házat akarván éppíteni, szájokban szalmát visznek a gerendához; de mivel szájokban kevés sárt vihetnének, szárnyok sugárát megvizesítik, az-után szép vékony porba keverik és úgy tapasztyák fészkeket.

Basil hom. 8. et 9.

Hogy az elefántokrúl és egyéb nagy állatokrúl ne szóllyunk, ki tudná meggondolni, mely nagy bölcseség kellet ahoz, hogy Isten egy szúnyogocskának, egy bolhácskának szemet, szájat, gyomrot, töb szükséges tagokat adna, mellyek a mí szemünk-előt el vannak rejtve? Ezen-kivűl oly szivárványt adott Isten nékik, mellyel igen hamar az ember bőrét által-fúrják, vérét kiszíják. Erre nézve írja szent Ágoston, hogy *Plus habent admirationis, quæ molis minimum. Plus enim Formicularum et Apicularum opera stupemus, quam immensa corpora Balænarum,* az apró állatokban

Infra, l. 1. 2. c. 7. n. 3.

August. 22. de Civit. Cap. 2. 4.

csudálatosb sok dolog, hogy-sem az öregekben. Mind ezekben azért, és a töb állatoknak sok titkos és csudálatos erkőlcsiben, erejében, gond-viselésiben, mellyeket az ember elő sem számlálhat, nem csak megismérhettyük, de álmélkodva dücsöíthettyük Istenünk bőlcseségét és hatalmasságát, ki csak egy szavával ily kisded állatokban ily nagy dolgokat cselekedett.

5. Az emberrül.

Ha az oktalan-állatokban fénlik az Isten hatalma és bőlcsesége, mentűl inkáb az emberben? kit Isten maga ábrázattyára és hasonlatosságára azért teremtett, hogy ő-benne, mint eleven tűkörben szemlélhetnők, az isteni tulajdonságok felségét. Annak-okáért méltán írja sz. Dávid, hogy az Istennek mérhetetlen bőlcsesége csudálatoson kinyilatkozik mí-belőllünk. Mert vallyon minémü erő és bőlcseség kellett ahoz, hogy először az agyagos földből, azután anyánk méhében egy kevés vérből ily sok külső és belső tetemekkel szépen ékesíttetett test formáltatnék? Vallyon ki mehet végére, mint éppűl, és kilencz hólnapig mint tápláltatik anyánk méhében testünk? Micsoda bőlcseség kellett ahoz, hogy ennyi ezer emberek-, sőt oktalan-állatok-közöttis kettő nem találtatik, ki testében, szóllasában, járasában mindenestűl hasonló volna egymáshoz? Igazán mongya a Machabæusok annya, hogy ő nem tudgya, mint éppíttettek fiai anya méhében; mert nem ő adott lelket és életet nékik; a tagokat sem ő szerkeztette egybe, hanem a világ teremtője és emberi születésnek formálója. Azért mongya sz. Jób, hogy Isten az, a ki csontal és hússal, bőrrel és inakkal feléppítette az embert: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me.* Sz. Dávid is imígyen szól az Istennek: *Tu formasti me. etc.*

Psal. 138, 6

2. Machab. 7, 22. Eccls. 11, 5.

Iob. 10, 8. Psal. 138, 5.

Minémü bőlcs hatalmasság kívántatott az ember teremtéséhez, abból kitetczik, hogy noha a töb állatok teremtésében Isten csak azt mondá: Légyen világosság: Teremcsen gyümőlcsöt a föld, etc.; de mikor az ember teremtésére juta, eléb mint-ha tanácskoznék, azt mondá: Jer teremcsünk embert; az-után maga kezével formálá a sárt; végre reá-lehellék. Ezekkel akarván ismértetni, hogy nagyob jeleit, és mélyebben reája-metczett pecsétit hadta az ő hatalmas bőlcsesége az embereken, hogy sem egyéb állatokon. Azért írja sz. Ágoston, hogy az ember minden csudáknál nagyob csuda: *Quamvis miracula visibilium naturarum, videndi assiduitate vilue-*

Augu. 10. Civit. c. 12.

runt: tamen, cum ea sapienter intuemur, inusitatissimis, rarissimisqua majora sunt. Nam et omni miraculo, quod fit per hominem, majus miraculum est Homo.

Végtelen vólna rend-szerént elő-számlálni az emberi testnek és léleknek éppűletiben tűndöklő bőlcseségét Istennek, ki a rút földből ily szép testet ennyi külömbözö tagokkal ékesen formált, csudálatos érzékenségekkel meggazdagított, és minden cselekedetre szükséges eszközökkel úgy feléppített, hogy ha csak egy tagocskának fogyatkozása, vagy változása lenne-is, ottan alkalmatlanság találtatnék bennünk valamely munkára és hasznos cselekedetre. Nem győz Galénus eleget csudálkozni az ember szemének, agya-velejének, szűvének mesterséges rendelésén; álmélkodik az emberi test táplálásának módgyán, a gyomornak emésztő erején, a vérnek sok erecskék csatornáján minden tagokra elosztásán.

Galenus, de Usu partium.

Ki tudná megmondani, honnan légyen egy kis arterianak szűnetlen pulsussa, mozgása, melyből egésségünk állapattyárúl itíletet tésznek az orvosok? Hogy az agyunk veleje mindenkor leveg és dobog, hogy a szívünk hegye soha meg nem szűnvén fáradhatatlanúl ki és bévonódik, hogy a tüdő éjjel-nappal mozog, mint a fúvó: láttyuk és erezzük; nincs-is annyi tehetségünk hogy megállathassuk; de okát és módgyát nem tudhattyuk.

Szent Ágoston meg nem foghattya az emberi elmének erejét, mely ennyi számtalan dolgokat magában kapcsol, és mikor szükség, megemlekezik róllok. Az aluvásban mint kötöztetik-meg az emberek külső érzékensége, mint vígyáz belől értelme, és sok külömböző álmokkal fárasztya vagy vídámíttya embert. Ezeket és töb számlálhatatlan dolgokat érzünk magúnkban; de nem tudhattyuk, mint lésznek: mindazáltal megtanúlhattyuk ezekből, hogy az emberi okosságfelet-való bőlcs és értelmes Teremtőnk vagyon, ki ezeket alkottya, mellyeket mí csak meg sem érthetünk. Mivel pedig egész könyveket kellene írnyia az ember testének csak eggyik részecskéjérűl-is, ha minden mesterségét gyökeréből ki kellene feszegetni: ezeknek békét hagyván, HÁROM szép és üdvösséges tanuságot hozok-elő sz. Basilius Doktorból, mellyek ébresztői lehetnek a mí tunyaságunknak és feledékenségünknek.

Aug. 10. Confess. c. 8.

6. *HÁROM tanuság.*

Első tanuság az légyen, hogy noha Isten semmiből teremthette vólna a mí testünket, de azt akarta, hogy földből légyen kezdeti a végre, hogy a föld, mellyet szűnetlen tapodunk, megemlekeztessen kicsin állapatunkrúl, és fel ne fuvalkodgyunk javainkban; hanem a mí akaratosságunk dagállyát a föld emlekezetivel megfojtván, gyakran azt mongyuk magúnkban: miben kevélykedhetik a por és hamu? Mit zúgolódhatik a fazekas-ellen a cserép és föld-edény? Mi oka vagyon, hogy egy szóért haragudgyék felebaráttya-ellen a föld, mely csak azt érdemli, hogy emberek lábaival tapodtassék? *In promtu adest nobis monumentum nostræ vilitatis, ex his quæ pedibus calcamus. Inclina te ad terram, et cogita, quod ex terra formatus es. Quid magis contemtibile, quam nos sumus? quid magis merito vilipendimus, quam nos ipsos? Vidisti aliquem veste florida indutum; gemma et sericis ornatum? ne abalienent te imagines. Cogita, quod formavit* DEUS *hominem ex limo terræ: Prope habes commonefactionem tuæ humilitatis. Convitiator et iracundus, vnde est tibi ira? Ex ignominia? non sustines audire ignobilis? Demitte oculos, et quiescet ira. Respice terram, et cogita: Ignobilem me dixit; eum, qui de terra factus sum: minus dixit, quam ego sum.*

Eccli. 10, 9.

Basil. hom. 11. Hexam.

Második tanuságot azt adgya sz. Basilius, hogy midőn embernek az oktalan-állatok termetitűl külömböző állapattyát tekíntyük, eszünkbe jusson, hogy minket igyenes fen-álló termettel azért teremtett Isten, hogy ebből kitessék életünk czéllya, és hívatalunk kötelessége. Mert az egek-felé igyenes felserdűlt állapatot a végre adott Isten, hogy elménket, gondolatúnkat, akaratúnkat és minden kívánságunkat Istenhez, mennyei jókra igazítcsuk, és ne nézzük csak a földet, mint az oktalan-állatok: *Formavit* DEUS *hominem erectum. Electam tibi hanc formationem, præter alia animalia dedit, quia electam etiam actionem daturus erat: cetera animalia humi pascentia sunt, et ad quæ a natura destinato sunt, ad ea constructionem habent. Genita est Ovicula ad pastum: caput habet inclinatum, ut ventrem inspiciat, et ea quæ sub ventre sunt, quoniam finis felicitatis illius, est repletio ventris, et voluptas: Homo autem non in ventrem aspicit, sed caput est illi sursum versus erectum, quo supernam cognationem intueatur. Ne igitur te ipsum præter naturam geras; ne terram*

Basil. ibid.

circumspicias, sed cœlestia, ubi Christus est, Ipsa formatio, documentum est finis, ad quem factus es, ut DEUM *videas, non ut bestialem habeas voluptatem.*

Harmadik tanuságot azt adgya ezen sz. Doktor, hogy az
Gen. 1, 26. embert az Isten úrává tette minden oktalan-állatoknak: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, volatilibus cœli, et bestiis, universæquam terræ.* Sőt azt írja
Deut. 4, 19. Mojses, hogy a napot és hóldot emberek szolgálattyára teremtette. Azért minden tehetségünkel azon légyünk, hogy állapatunk méltóságát megtarcsuk, és oktalan-állatokhoz hasonlók ne légyünk erkölcsünkben, mint azok, a kikről írja sz. Dávid, hogy barmokhoz
Psal. 48, 21. hasonlíttattak: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est Jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Mert a ki elragadtatik a haragosságtúl, dühött ebbé változik. A ki ragadoz a másén, farkassá lészen. A buják és fajtalanok méltán nevezetnek mén-lovaknak; mert ezek erkölcsébe öltöztek szabad aka-
Basil. hom. 10. Hexam. rattyokkal: *Quid igitur dicis? ego feras et bestias in me ipso habeo? Sane innumeras. Ira cum latrat in corde, nonne omni Cane ferocior existit? Qui velox ad contumelias, nonne est Scorpius? Qui clam ad vindictam concitatur, non est Vipera sævior? Avarus, non est Lupus rapax? Mulierum amore furens, non est*
Ier. 5, 8. *Equus insaniens? Equi enim, inquit, facti sunt, feminarum amore furentes, unusquisque ad uxorem proximi adhinnivit: transposuit se ipsum ad naturam brutorum, per affectionem.* Az-is keresztyén emberhez illendő gondolkodás, mellyet Macrobiusnál olvasunk:
Macrob. 1. Saturnal. hogy e világ Isten temploma; azért úgy kel élnünk e világon, mint a papok szoktak a templomban: *Quidquid humano aspectui subjicitur, Templum ejus vocatur, qui sola mente concipitur: sciat ergo, quisquis in usum hujus Templi inducitur, ritu sibi vivendum Sacerdotis.*

HARMADIK RÉSZE.

Egy az Isten természetiben.

Az isteni természetnek állattyában-való egységéről világos bizonyságot tészen a sz. Írás, mikor azt taníttya, hogy társ-nélkül vagyon az Isten: és ő-kivűlle nincs más Isten. Ezt olvassuk, *Deut. 6, 4. Cap. 4, 35. Cap. 32, 39. Sapient. 12, 13. Isai. 43, 10.*

Cap. 44, 6, 7. Ezechiel. 36, 5. Matthæi 12, 29. Joan 17, 3, 1. Corinth. 8, 5. Galat. 3, 20. Ephes. 4, 5, 1. Timoth. 2, 5. etc.

És jóllehet a pogányság-között harmincz-ezer Istent említ Hesiodus, mint ezennel meghallyuk; de az igaz okosság arra tanította Aristótelest, hogy a világnak rendes vezérlése nem lehetne, ha sok Istene vólna; miképpen jó rend-tartás nincsen, a hol sok úr parancsol. Annak-okáért csak egy úra és gond-viselő fejedelme vagyon a világnak. Infra, li 2. c. 1. Aristotel. 10. Metaphys. in fine.

Ezt a mí hitünk fondamentomát az emberi okosság-is támogattya.

Elősző: Az isteni természetnek oly tulajdonsága vagyon, hogy a ki Isten, az úra mindennek; senki azzal újat nem vonhat, senki az ő akarattya-ellen nem álhat. Ezt a sz. Írás taníttya, és a természet világossága kinyilatkoztattya, mivel a kinek ellene álhatnak, erőtlen az; állandó öröme és vigasága, jól rendelt birodalma sem lehet annak. Ebből kikerekedik, hogy nem lehet töb egy Istennél. Mert ha töb vólna, értelmek, akarattyok, hatalmok külömböző volna. Tehát eggyik Isten külömbet akarhatna másiknál, ellene álhatna a másiknak. Vagy ha ellene nem álhatna, erőtlen volna, és akarattya-ellen sokat kellene a más Isten cselekedetiben elszenvedni. Igy lévén a dolog, e világ sem maradhatna csendességben, mert két úrnak nem szolgálhatna, és a magában meghasonlott ország állandó nem maradna. Iob, 9, 4. Psal. 75, 8. Iudit. 16, 16. Esth. 13, 9. Isai. 47. 3. Ita Lactant. lib. 1. de Falsa Religione, c. 3.

Másodszor: Azt taníttya a sz. Írás, hogy az Isten utólso czéllya, vége, határa minden teremtett-állatnak, fő-képpen az ember életének és kivánságának. Ezt mutattya az emberi okosság is; mert az Isten, minden fogyatkozás-nélkül lévén, magában elégséges, senkitűl hasznot nem vár, semmiben más-nélkül nem szűkölködik. Ebből következik, hogy minden állatokat csak magáért teremtett, az-az, nevének dícséretire, jó-voltának kinyilatkoztatására. Tehát csak önnön-maga utólsó czéllya és végső határa mindeneknek. Prov. 16. 4. Deut. 26, 19. Eccli. 43, 28. Eleganter Tertull. lib. 1. contra Marcionem initio.

Az-is tulajdona Istennek, hogy ő leg-főb és felsőb birája e világnak, a ki törvényt szabhat, és az engedetleneket bűntető veszszejével ostorozza, az engedelmes szolgákat pedig jutalommal édesgeti. Ezekből igyenesen következik, hogy egy Istennél töb nem lehet. Mert ha többen vólnának, eggyikkel meg nem elégednék az ember kivánsága, hanem a másikat kivánná látni. Gyakranis támadna esz-veszés az Istenek-között, mivel ellenkező törvényeket, bűntetéseket és jutalmakat rendelhetnének.

Lactant. loco citato.

HARMADSZOR: Ha töb isteni természet vólna, nem lehetne mindenik természetben minden perfectio, jóság és méltóság; mivel az eggyik isteni természetben az a tekélletes jóság nem vólna, mely elválasztaná és külömbözővé tenné a töb isteni természeteket.

Végezetre Lactantius, a profeták irásiból bizonyítván ezen igasságot, megmutattya, hogy a pogányok-is (ha barom-módra nem akarnak veszni) tartoznak helyt adni a profeták tanu-bizonyságinak; mivel ezeknek sok bétellyesedett jövendő-mondási megmutattyák, hogy Istentűl vólt tanuságok. Hihetetlen-is, hogy ők a világi gyönyörűségektűl távúl-lévén, és semmi elmúlandó jókat nem kergetvén, az embereket meg akarták vólna csalni: *Voluntas enim fingendi et mentiendi, eorum est, qui opes appetunt, lucra desiderant: Ergo, a quibus abfuit studium lucri, abfuit etiam voluntas et causa fallendi.*

Vide infr. l. 2. c. 1. n. 2.

Lactant. ibid. cap. 4.

KÉT TANUSÁG.

Ebből a mí hitünk első ágazattyából két üdvösséges tanuságot vehetünk. Elsőt, mely úndok és ártalmas dolog a halálos vétek; mivel mikor ember vétkezik, tehetsége-szerént az Istennek egységét felbontya, és sok isteneket igyekezik állatni. Mert a mint sz. Pál mongya, a telhetetlenek és részegesek Istene hasok; a ragadozó dúsok és fösvény gazdagok Istene kincsek, a felvuvalkodott dölfösök böcsülleteknek szolgálnak, mint Istennek; mivel ezekért az igaz Istentűl elszakadnak. Ez-okon mongya a sz. Írás, hogy a gonoszok, elpártolván az igaz Istentűl, új és ismeretlen Istent faragnak magoknak. Ha azért nem csak szájunkal, de valóban egy Istent akarunk vallani, szorgalmatoson meg kel a bűntűl óltalmazni lelkünket.

Phil. 3, 19. Ephes. 5, 5.

Deut 32, 17.

Második tanuságot azt vegyük, hogy ha csak egy utólsó czéllya és végső határa vagyon a mí életünknek és kivánságunknak, azon légyünk, hogy minden kivánságunk, igyekezetünk, vágyodásunk Istenre nézzen, őtet keressük minden dolgainkban, az ő dücsösségét és tisztességét szomjúhozzuk minden útainkban; és gyakran úgy szóllyunk magunkban, mint Christus Márta-aszonynak: Oh én lelkem, sok dologban fáradozsz és nyughatatlankodol, sokban töröd, faggatod erődet és értelmedet; de csak egy minden dolgaid-közzűl, a mi szükséges, tudni illik, hogy szeressed, féllyed, tisztellyed és keressed Istenedet, ki életednek, és minden tisztességes kivánságidnak utólsó határa, melyben örökké megnyúgodhatol. Mit használ, oh én lelkem, ha e világot mind megnyered, és azt elveszted, a kit mindenek-felet és mindenek-előt kellene keresned? *Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus bene fecit tibi;* Térj a te nyugodalmodra, oh én lelkem, mert az Ur jól cselekedett te-veled.

Luc. 10, 42.

Mar. 4, 36.

Psal. 104, 7.

NEGYEDIK RÉSZE.

Az Isten végetlen magában.

Nehéz a világ teremtőjét ismérni, úgy-mond Plato. És bár valóban ismérnők-is, nincs tehetségünk, hogy beszéddel kifejezzük csak azt-is, a mit értünk ő-rólla: *Opificem mundi invenire difficile est: et cum jam inveneris, prædicare aut eloqui, vulgo, est impossibile.* Mellyet sz. Ágoston illyen szókkal jelent: *Verius cogitatur Deus, quam dicitur; et verius est, quam cogitatur.* Annak-okáért azt írja Cicero, hogy midőn a Siracúsai Hieron király Simonides filósofustól kérdette vólna, micsoda az Isten? Simonides egy napot kére, hogy gondolkodás-után alkalmatosb feleletet adna. Másod nap két napot kére a válasz-tételre. És így egy-nehányszor töb-töb duplázott üdőre hallasztván feleletit, okát kérdé a király üdő-vontatásának. Azt felelé a bőlcs, hogy mennél többet gondolkodik az isteni természet mivoltárúl, annál nagyob homályt és feneketlemb mélységet talál benne. Okos és igaz felelet lén ez egy pogány bőlcstűl. Mert a természet oktatásából tudgyuk, hogy a mely lehetetlen, hogy valaki markában foglallya a főid kerekségét, vagy egy kalánnal kimerítcse a feneketlen tenger mélységét: oly lehetetlen, hogy a rövid határral környékeztetett értelem megfogja, és magában kapcsollya a végetlen méltósággal tűndöklő isteni természetet, melynek sem kezdeti, sem vége nincsen. Annak-okáért az Írás sok helyen láthatatlannak nevezi az Istent, és azt mondgya, hogy oly fényességben lakik, melyhez nem közelgethet az emberi elme, sőt a mint sz. Jób szól, annyira meggyőzi az emberi értelmet, hogy még a kik igen bőlcseknek látszanak, sem mernek ő-reá nézni, mivel ő ollyan, mint a fényes nap[1], melynek világos súgárit és tűndöklő fényességének lövőldözésit nem szenvedheti az emberi szemnek és látásnak gyengesége. Ez-okon a Sérafin angyalok béfödik orczájokat, midőn Isten-előt állanak[2]; mivel az ő értelmek sem érkezik természet erejéből az isteni dücsösséges fényességnek szemlélesére.

Plato, initio Timæi. August. 7. de Trinit. cap. 4.

Cic. lib. 1. de Natur. Deor.

1. Tim. 1, 17. Coloss. 1, 15. Rom. 1, 20. 1. Tim. 6, 16. Iob., 36, 26. cap. 37, 24.

Malach. 4, 2. Zach. 31, 8. ca. 6, 11. Luc. 1, 78. Apoc. 21, 23.

[2] Isai. 6, 2.

Noha azért az isteni természetnek felségét most úgy nem szemlélhettyük, mint magában vagyon; mindazáltal tudnunk kel, kicsoda, a kinek szolgálunk, hogy végére mehessünk, mit kel tőlle várnunk, ha néki kedveskedünk; mitől kel félnünk, ha ellene vétünk; és az

isteni isméretből nevekedgyék bennünk az ő dücsösségének böcsüllése, és hatalmasságának dicsírése. Tartozunk tehát azzal, hogy a menyíre elérkezünk, Istenünkről gyakorta tudakozzunk; mivel a ki egyéb dolgokrúl sokat szól, de ő-felőlle nem beszél, méltán csá-
Augu. 1. Confess. c. 4. csogó némának mondatik: *Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea? aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et væ tacentibus de te, quia loquaces muti sunt.*

Első dolog, mellyet az isteni természetről tudnunk kel, az, hogy Isten magában végetlen, úgy hogy nem csak ereje és hatalmassága határozatlan; nem csak helyre- és megmaradásra-nézve környékezetlen, mindenkor és mindenüt jelen lévén: de természetiben-is végetlen, és magában foglallya határ-nélkül, valami tekélletes méltóság lehetséges. A köveknek, fáknak, oktalan-állatoknak bizonyos határral környékezett természete vagyon, és nincs ezekben
Supra, fol. 5, 10. annyi jóság, mint az emberben. Az emberben sincs az angyali természet méltósága. Az isteni természet pedig magában foglal minden tekélletes jóságát és méltoságot, úgy hogy valami szépség, gyönyörűség, hatalom és méltóságos tekéllletesség lehetséges, min-
Eminenter. den fogyatkozás-nélkül ő-benne találtatik, ő-benne fénylik. Miképpen az arany-forintban vagyon a két vagy három réz pénz haszna és vásarlásra-való alkalmatossága, de nem ollyan fogyatkozással, mint a réz pénzben: azon-képpen valamit az Isten teremtett, sőt valamit az ő mindenható ereje teremthet, felségesb méltósággal
[1] Rom. 11, 36. 1. Cor. 15, 28. Iob. 1, 4. mind ő-benne vagyon, mint nyilván taníttya a szent Írás[1].

[2] Psal. 144, 3. Baruch, 3, 25. Hogy az isteni természet méltósága végetlen, nem csak a sz. Írásban olvassuk[2], de az emberi okosság-is nyilván-való jelenségekkel mutattya. Mert nem lehet annak bizonyos határral békerített méltósága, a kinél nagyob és böcsülletesb semmi nem lehet, és a kitől kel származni minden tekélletes jóságnak, mely a teremtett-állatokban lehetséges.

Ennek-felette az isteni természetnek végetlen méltósága, és minden szeretetre méltó szépsége három jelenségből kitetczik. Első az, hogy a kik Isten színét láttyák a mennyei bóldogságban, úgy
Psal. 16, 15. megelégesznek ő-vélle, hogy, a mint sz. Dávid mongya, egyebet
[3] 1. Cor. 15, 28. ő-kivűlle nem kívánnak: *Ut sit Deus omnia in omnibus*[3], hanem minden mindenekben az Isten. Ennek egyéb oka nem lehet, hanem
[4] Exo. 33, 19. hogy Istenben, *Omne bonum*[4], minden jót talál ember, valamit kívánhat. Sőt a minémű szépség, öröm és gyönyörűség sok epével és méreggel elegyítve vagyon egyéb állatokban, Istenben tisztán és

fogyatkozás-nélkül vagyon. Második jelenség az; hogy e világon-is sokan csak azért a reménségért, hogy valamikor részesek lésznek az Isten színe látasában, vígan, jó akarattal megvetik e világnak minden hízelkedő gyönyörűségit, feleségeket, gyermekeket, jószágokat, reménségeket elhagyván, pusztákba vagy klastromok rekeszíben, mint magok kínnyén választott örök tömlöczökben, nagy sanyarúságban élnek, és csudálatos édességgel azt kiáltyák sz. Ferenczel: *Deus meus, et omnia;* Én Istenem és minden jóm: megelégszem veled, nem kívánok semmit kivűlled, részem lészen minden jóban, ha te-tőlled el nem szakadok. Sokan iszonyú kínokat, sok esztendeig-tartó sanyarú mártiromságokat örömmel szenvedtek, és sz. Pállal azt kiáltották, hogy a kínok-közöttis telik minden örömmel: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio, in omni tribulatione:* csak azért, hogy tudták, minémű végetlen jóság vagyon Istenben, mely ő-véllek közöltetik, ha a hívségtűl el nem szakadnak. Harmadik jelenség az, hogy noha Istenhez-képest a világi jók ollyanok, mint az Ur asztalárúl esett morsalékok és a zavaros patakok; noha mind ezek csak egy kis cseppecskéje az isteni jóságok feneketlen tengerének: de még-is az emberek annyira kapnak rajta, oly nagy gyönyörűséget találnak benne, hogy gyakran életeket sem szánnyák elveszteni ezekért. 2. Cor. 7, 4.

Az isteni természetrűl azért így gondolkodgyunk: Noha az Isten szépnek mondatik; de nem ollyan szépség vagyon ő-benne, minéműt külső érzékenységünkel megfoghatunk; nem ollyan fényesség vagyon ő-benne, minéműt szemünkel látunk, mivel nem illendő az isteni felséghez, valamit a mí érzékenségünk elérhet. Azonképpen jó, bőlcs, hatalmas az Isten; de nem ollyan jóság, nem ollyan hatalom és bőlcseség vagyon ő-benne, minéműt mí gondolhatunk és elménkbe foglalhatunk; mert így csekély és fogyatkozott bőlcseség, hatalom és jóság vólna benne: hanem ennél a bőlcseségnél, mellyet mí gondolunk, végtelenűl nagyob a mí Istenünk bőlcsesége. Végezetre az Istenben vagyon minden erő, méltóság és tekélletesség, mely a teremtett-állatokban találtatik; mert a sz. Pál mondása-szerént ő-tőlle, ő-általa, ő-benne vannak mindenek; és valami Istentűl teremtetett, ő-benne élet volt. De nem úgy vannak ezek Istenben, mint a teremtett-állatokban, tudni illik, határozva és fogyatkozásokkal bébaronálva, hanem végetlenűl, minden fogyatkozásnak sonkolya- és söpreje-nélkül. Rom. 11. 36. Ioan. 1, 4.

Azért midőn az Istenrűl gondolkodunk, azt mongya sz. Basilius

és sz. Ágoston, hogy mennél nagyob és tekélletesb jóságot, méltóságot, fényességet, hatalmat, bőlcseséget gondolhatunk, azt mind meggondollyuk: az-után megvallyuk, hogy mind ezeknél végetlenűl job, fényesseb, hatalmasb, bőlcseb a mí Istenünk. Ugyan-is kicsíny és gyarló Isten vólna, a kit az emberi értelemnek rövid és fogyatkozott gondolattya megmérhetne és megfontolhatna: *Non circumscribas* DEUM *mente tua. Cogita magnum, et magno appone plus quam mente concepisti; et pluri adhuc plus; et persuade, quod tua cogitatio, ad infinita non pervenit. Totum ab animo rejicite; quidquid occurrerit, negate. Cognoscite infirmitatem cordis vestri; et quidqiud occurrerit quod cogitare possitis, dicite: Non est illud. Ita desiderabitis quoddam Bonum; Omnis boni bonum; unde omne bonum, cui non addatur quid sit ipsum Bonum. Dicitur enim; Bonus homo, bonus ager, bona domus. Adjunxisti, quoties dixisti, bonum est. Bonum simplex, ipsum est bonum, quo cuncta sunt bona. Si vos delectant bona ista, quæ appellantur bona, quæ non sunt per se bona: qualis erit contemplatio incommutabilis Boni, æterni, semper eodem modo manentis?* Mikor azért a mí Istenünk méltóságárúl gondolkodunk, eleven hittel megfogjuk, hogy ennek a nagy Urnak javaiban részesek lehetünk, ha akarjuk; és az ő feneketlen jósága forrásának üdvösséges folyamival mególthattyuk lelkünk szomjúságát. Mert e nélkül csudálkozhatunk az Istennek végetlenségén, de az ő kivánasára nem gerjed szívünk. Maga nem egyébért kel az isteni természet méltóságát ily mélyen tekinteni, hanem hogy kivánságunk gerjedgyen, és reménséggel felindúllyon az ő keresésére és megtalálására.

Basil. hom. 10. Hexam.

Aug. in Psal. 26. in illud: Ut contempler delectationem Domini.

KÉT TANUSÁG.

Ezekből hitünk és erkölcsünk tekélletességére két szép tanuságot vegyünk.

Első az, hogy mikor Istenrűl és az isteni dolgokrúl szóllunk, megemlekezzünk a keresztyéni józanságrúl, és ha valamiben megelőztetik értelmünk, kötve tarcsuk minden okoskodásunkat a hitnek engedelmessége-alat, meggondolván, hogy igen gyarló és nyomrúlt Isten vólna, a kinek természete és cselekedete továb nem hatna az emberi okosságnál. Mivel azért az isteni fényességnek mérték-felet-való visgálása megejti az embert[1]; és heába fárad, a ki őtet vagy az ő titkait maga értelmével akarja fontolni s mérni, holot csak az ő nyomdokit, a teremtett-állatok mi-vóltát sem foghattyuk tellyességesen elménkbe, a mint Salamon írja[2]: illik, hogy midőn Isten-előt állunk és az ő dolgairúl elmélkedünk, a Serafin

2. Cor. 10. 5.

[1] Prov. 25, 27. Eccli. 3, 22. Eccli. 43, 34. Iob, 11, 7.

[2] Eccl. 1, 3. cap. 1, 8.

angyalokat kövessük, és béfödvén az isteni fényességnek súgárielőt szemeinket, kiálcsunk, hogy Szent a Seregek Ura Istene[1]. Isai. 6, 2

Egy mester-ember mű-helyében sok szerszáminak hasznát és szükséges-vóltát nem értyük; mindazáltal hívolkodóknak nem alíttyuk, sem a mester-embert ezek megszerzéseért nem ólcsárollyuk: méltób tehát (úgy-mond sz. Ágoston, hogy ha valamit látsz értelmed-felet az isteni dolgokban, azt alázatoson csudállyad és tekélletesen hidgyed; mert, a szent Írás mondása-szerént, ha el nem hiszük, meg nem érthettyük az Isten titkait[2]. *Si in alicujus Opificis officinam imperitus intraverit, videt ibi multa instrumenta, quorum causas ignorat; et, si multum est insipiens, superflua putat. Quorum tamen usum, quoniam novit Artifex, insipientiam ejus irridet; et verba inepta non curans, officinam suam constanter exercet. Et tamen tam stulti sunt homines, ut apud Artificem hominem non audeant vituperare, quæ ignorant, sed cum ea viderint, credunt esse necessaria, et propter usus aliquos instituta; in hoc autem mundo, cujus Conditor et administrator prædicatur* DEUS, *audent multa reprehendere, quorum causas non vident; et in operibus, atque instrumentis Omnipotentis artificis, volunt se videri scire, quod nesciunt.* Azért nagy hálákat adgyunk Istenünknek, hogy megjelentette titkait. Gyönyörködgyünk az ő felségében, mely meghaladgya okosságunkat, kérvén őtet, hogy a homályos árnyékban-való isméret-után szent színe-látására jutasson, mellyet ígért híveinek.

[2] Isai. 7, 9. juxta 70. Interp. Aug. tom. 1. lib. 1. de Gen. cont. Manich. cap. 16.

1. Cor. 13, 12. 1. Ioan. 3, 2. Apoc. 22, 4.

Második tanuság az, mely éktelen és vak bolondságot cselekeszünk, midőn e világi haszonért vagy gyönyörűségért Istent elhadgyuk; holot Istenben egyedűl vagyon minden jó, úgy hogy ő-hozzá-képest az egész világ aranya ollyan, mint egy kis fövenyecske; az ezüst sárhoz hasonló; e világi gyönyörüségek, mellyeken ily igen kapnak az emberek, ollyanok, mint a felzavart büdös csatorna-kútak mosléki. Sőt az egész világ szépsége és dücsössége ollyan Istenhez-képest, mint egy kis porocska, vagy a vederből kiesett cseppecske, mely az ember szomjuságát el nem ólthattya. Azért írja sz. Bernárd, hogy nagy kábaság tőllünk, hogy mindenkor csak azokat szomjúhozzuk, a mellyek nem hogy tellyességgel mególthatnák, de csak meg sem enyhíthetik kívánságinkat. És nem heában írja sz. Dávid, hogy az istentelenek kerengőben járnak; mert a teremtett-állatok-után futnak, mellyekben nyugodalmat nem találnak; a minden-jók forrását pedig elhadgyák,

Exod. 33, 19. Sap. 7. 9.

Iere. 2, 13. Isai. 40, 15. er. 10, 6. Sap. 11, 23.

Psal. 11, 9.

Bernardus, li. de Diligendo Deo. ante medium.

melyben szomjúságokat mególthatnák: *Stultum, et extremæ dementiæ est, ea semper appetere, quæ nunquam, non dico satient, sed nec temperent appetitum: dum quidquid talium habueris, non habita concupiscas; et ad quæque defuerint, semper inquietus anheles. Ita fit, ut per varia et fallacia mundi oblectamenta, vagabundus animus inani labore discurrens fatigetur, non satietur: dum quidquid famelicus inglutierit, parum reputet ad id, quod superest devorandum; semperque non minus anxie cupiat quæ desunt, quam quæ adsunt læte possideat. Quis enim obtineat universa? Quanquam et modicum id, quod quisque, cum labore obtinuerit, cum timore possederit, certus quidem non sit, quando cum dolore amittat, certus autem, quod quandoque amittat. Si illud apprehendere vis, quo apprehenso nil jam amplius velis; quid tentare opus cetera? Curris per devia, ante morieris, quam hoc circuitu pervenias ad optatum. Hoc in circuitu impii ambulant, naturaliter appetentes, unde finiant appetitum: et insipienter respuentes, unde propinquent fini. Quamobrem, consumi vacuo labore accelerant, qui rerum magis specie, quam Autore delectati, prius universa percurrere cupiunt, quam ad ipsum curent universitatis Dominum pervenire. Et quidem pervenirent, si quandoque voti compotes effici possent: ut omnia scilicet, præter omnium Principium, unus aliquis obtineret. Ea namque cupiditatis lege, qua in ceteris rebus, non habita præ habitis esurire, et pro non habitis habita fastidire solebat, mox omnibus quæ in cœlo sunt et in terra obtentis, et contemtis, tandem ad ipsum proculdubio curreret, qui solus deesset, omnium* DEUM. *Ibi porro quiesceret: quia sicut citra nulla revocat quies, sic nulla ultra jam inquietudo sollicitat. Sic ergo ad id quod optimum est, quivis cupidus perveniret; siquidem ante quod citra cupit, assequi posset. Verum, quoniam id omnino impossibile: longo profecto itinere, et casso labore desudant; qui, dum quæque desiderant, attingere volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeunt pertingere finem.* Isai. 26, 7. *Distortum iter, et circuitus infinitus, cuncta primitus attentare velle: at semita Justi recta, rectus callis Justi ad ambulandum. Hi sunt, qui salubri compendio, molestum hunc, et infructuosum circuitum vitant, verbum abbreviatum eligentes; non cupere quæcumque vident, sed magis vendere quæ habent, et dare pauperibus.*

Hogy azért ezt az esztelenséget elkerűllyük, nem csak a bűnöket távoztassuk, mivel ezek tellyességgel elszakasztnak Istentűl; de e világi hiuságoktúl-is megvonnyuk magunkat, és Istenhez ragasz-

kodván ő-benne keressük kívánságunk nyugodalmát. Mert minket Isten magáért teremtett, és mind addig nyughatatlan szívünk, míg ő-benne meg nem nyugszik: *Fecisti nos ad te, Domine; et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Miképpen a mely viaszra nyomtak egy pecsétet, a viaszon hagyatott völgyecskék és barázdácskák bé nem tőltetnek mindenestűl más pecséttűl: azon-képpen az Isten hasonlatosságára teremtetett lélek bé nem telik, és meg nem elégeszik egyébbel az egy Istennél.

Augustinus, 1. Confess. c. 1. Vide supra, fol. 23.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Az Isten mindenható.

Szent Jerónimus írja, hogy az ó testamentomban tíz neve találtatik Istennek. Első, EL, Hatalmas, Erős. Második, ELOHA, Itílő, Ostorozó, Gond-viselő. Harmadik, ELOHIM, mely azt jegyzi, a mit *Eloha,* csak-hogy töb számban, *in plurali.* Negyedik, SABAOTH, Hadak, Seregek Istene. Ötödik, ELION, Felséges, Leg-felsöb. Hatodik, EIE ASCER EIE, Vagyok a ki vagyok[1]. Hetedik, ADONAI, Úr. Nyólczadik, JA, mely a Jehovának rövidítése és a Halleluja végén találtatik. Kilenczedik, SADDAI, Erős, Elégséges minden cselekedetre. Tizedik, *Tetragrammaton,* ama négy bötűvel, *Jod, He, Vau, He* íratott; de kimondhatatlan név, mellyet közönségesen JEHOVA-nak olvasnak. E nevek közzűl az első, második, harmadik, negyedik, ötödik, hetedik, kilenczedik az Isten erejét és hatalmasságát jelenti, mellyért Isten magát mindenhatónak nevezi. *Genes. 17, 1. Cap. 35, 11. Exod. 15, 3. Eccli. 43, 30. Cap. 1, 8. Job, 23, 16. Apocal 1, 8. Cap. 15, 3. Cap. 16, 7.* És azt mongya, hogy semmi nincs ő-nálla lehetetlen[2]. Semmi nem nehéz néki: *Numquid DEO quidquam est difficile? Gen. 18, 14.* És hogy a mí értelmünk-felet mindent cselekedhetik: *Potens est omnia facere super abundanter, quam intelligimus; Ephes. 3, 20.* Azért valami magában ellenkezést nem foglal, azt mind megcselekedheti; és a szent Írás tanitása-szerént nincs egyéb határa az Isten hatalmának, hanem az ő akarattya; mert valamit akar, mindent megcselekedhet[3], mellyért kimondhatatlannak nevezi a Bőlcs[4] az Isten erejét és hatalmasságát.

Hierony. ep. 136. ad Marcellam. Vide Cornelium in Exod. 6, 2.

Exod. 3, 14.

Alii a Sadad, id est, destruendo.

[2] Luc. 1, 37. Ier. 32, 17. Matt. 19, 26. Mar. 10, 27. Esth. 13, 9.

[3] Psal. 113, 11. Psal. 134, 6. Sap. 12, 18. Matt. 8, 3.

[4] Eccli. 43, 31. cap. 18, 4.

Az okosság-is világoson mutattya, hogy valami lehetséges, és nyilván-való ellenkezést nem foglal magában, azt Isten megcsele-

kedheti. Azért midőn azt mongya sz. Jerónimus, hogy a ki egyszer elvesztette szűzességét, Isten sem cselekedheti, hogy szűz légyen; *Audacter loquor, cum omnia possit* DEUS, *suscitare virginem non potest;* vagy midőn egyebek azt írják, hogy a mi meglett, Isten sem cselekedheti, hogy lett ne légyen: nem az isteni hatalmasságnak fogyatkozásából mongyák, hogy ezek nem lehetnek, hanem abból, hogy magokban lehetetlenek. Mert ezeknek léte azt az ellenkezést foglallya magában, hogy a mi meglett, az meg nem lett. A mindenhatósághoz pedig csak az kívántatik, hogy mindenre kiterjedgyen, valami nyilván-való ellenkezést nem foglal magában.

Hierony. ad Eustoch. de Custodib Virginit.

Creatio.

Három dologban fénylik fő-képpen mindenható ereje és hatalmassága Istenünknek.

ELŐSZÖR: A világ teremtésében. Mert mindeneket Isten teremtett[1] és az ő akarattyából vannak. Az eget és földet benne-való állatokkal egyetemben ő alkotta. Ezen a teremtésen fondáltatik az Istennek minden állatokon természet-szerént-való úrasága, mely azt kívánnya, hogy néki engedgyen és szolgállyon, őtet böcsüllye és tisztellye minden állat. A teremtésben pedig fő-képpen ezekben fénylik az Isten hatalma: I. Hogy egyedűl, segítség- és külső eszköz-nélkül teremtett mindeneket semmiből[2]. II. Hogy fáratság-nélkül, künnyen, csak akarattyával és parancsolattyával teremtett mindeneket, a mint sz. Dávid mongya[3]. III. Hogy ily nagy, ily erős, ily sok, ily szép és az ő nemekben ily tekélletes állatokat teremtett. Mert, a mint eléb mondám, egy csillag nagyob az egész főld kerekségénél; a levegő-égben indúlt szeleknek és menyköveknek erejét emberi okosság meg nem foghattya. IV. Hogy mind ezeknél a sok szép teremtett-állatoknál többeket, nagyobbakat és szebbeket teremthetne Isten.

[1] Ioan. 1, 3. Colos. 1, 13. Heb. 3, 4. Act. 14, 14. Psal. 145, 6. Apoc. 4, 11. c. 10. 5. c. 14, 7. Isai. 45, 18. Ier. 32, 17.

[2] Isai. 40, 13. cap. 44, 24. Iob, 9, 8.

[3] Psal. 148, 5. Eccli. 43, 36.

Conservatio.

MÁSODSZOR: Az Isten hatalmassága kitetczik a világ megtartásából. Mert miképpen a világosság, mely a naptúl vagy gyertyátúl származik, úgy füg a nap és gyertya erejétűl, hogy mihent a nap elenyészik, vagy kivitetik a gyertya, ottan elvész a házban-való világosság: azon-képpen az Istennek hatalmas erejétűl úgy függenek minden állatok, hogy mingyárt semmivé lésznek, mihent ettűl nem tartatnak. Azért mongya a sz. Írás, hogy semmi meg nem marad, ha Istentűl nem hordoztatik, és ha orczáját elfordíttya, ha szemét béhúnnya Isten, mingyárt porrá lészen[4], és elvész e világ. Ugyan ezent jelenti másut az Írás, midőn azt mongya, hogy Isten hordoz mindeneket hatalmas szavával[5]; mindeneket tenyerében tart, és a

Sap. 11, 26.

[4] Ps. 103, 29. 2. Mach. 8, 18.

[5] Heb. 1, 3. Psal. 138, 10, Isai. 40. 12.

földet három úján viseli. Ha tenyerűnkben nagy követ fentartunk, mihent elvonnyuk kezünket a kő-alól, önkénnyén leesik a kő: úgy, ha az Isten keze nem tartaná e világot, semmivé lenne. Azért mongya sz. Dávid, hogy tenyeréből kiveti Isten az embert, mikor rontani akarja[1]. Jób pedig azt írja, hogy csak felnyissa markát Isten, ottan elesik és megromol az ember[2]. Dániel azt mondá Bóldisar királynak, hogy *Deus habet flatum tuum in manu sua*[3], Isten kezében vagyon az ő lélekzete; és a mint sz. Jóbnál olvassuk, ha Isten megtartóztattya lélekzetünket, minnyájan porrá lészünk[4], mert minnyájan Istenben élünk, mozgunk, vagyunk[5], és mindenek ő-tőlle, ő-benne, ő-általa vannak.

[1] Psal. 87, 6.
[2] Iob. 6, 9.
[3] Dan. 5, 23.
[4] Iob. 34, 14, 15.
[5] Act. 17, 28. Rom. 11, 36.

Nem csak tartya Isten a teremtett-állatokat, hogy semmivé ne légyenek; de minden cselekedetekben úgy segíti, hogy tellyességgel semmit nem cselekedhetnének, ha Istennek véllek eggyüt-munkálkodó ereje reá nem segítené. Ez-okon mongya a sz. Írás, hogy Isten cselekeszik mindeneket mindenekben, úgy hogy csak jó gondolatra sem vagyunk elégségesek magunktúl[6]. Másut azt olvassuk, hogy Istenben mozgunk, *Act. 17, 28.* hogy a magból teremtett gyümőlcsnek Isten ád testet, *I. Cor. 15, 38.* az-az, nem csak természete és ereje a teremtett-állatoknak, de cselekedete-is Istentűl füg. Azért, ha Isten eggyüt nem munkálkodik a mí szemünkel, nyitva léve sem lát; *Luc. 24, 16. cap. 4, 30.* Az okosság-is ezt taníttya. Mert Isten szabad Ura minden állatoknak, és akarattya-szerént bír mindenekkel. Tehát ő-tőlle füg nem csak természetünk, de minden cselekedetünk. Noha azért a főld teremt gyümőlcsöt, az anya szűl gyermeket; de mivel Istennek eggyüt-munkálkodó ereje-nélkül ezt nem cselekedhetnék, a sz. Írás azt mongya, hogy Isten teremti a fűvet a barmoknak[7], Isten keze formállya az embert annya méhében[8]. Azon-képpen noha a tűz égeti a fát, a nap világosittya a földet; de ha az Isten véllek eggyüt nem munkálkodnék, erőtlenek vólnának ezek-is az ő cselekedetekre, miképpen a babyloniai kemenczében nem árthata a tűz a három ifiúnak[9] és a mí Urunk halála orájan meg nem világosithatá a földet a nap. Az embernek-is szeme nem látna, keze, nyelve nem mozdúlna, ha Isten megvonná erejét és munkálkodását. Egy szóval, mint a test lélek-nélkül, a malom-kerék víz-nélkül nem mozdúl: azon-képpen a teremtett-állat Isten segitsége-nélkül nem munkálkodhatik. Ezt a pogány bőlcsek-is ismérték. Mert a természetben plantált igaz okosság mutattya, hogy az Isten minden teremtett-állatok

[6] Cor. 12, 6. Isai. 26, 12. Phil. 2, 13, 2. Cor. 3, 5.
[7] Psal. 145, 8.
[8] Iob, 10, 10, 2. Mach. 7, 22.
[9] Dan. 3, 5.

Eleganter Aug. Tom. 3. lib. 5. De Gen. ad. lit. c. 20. lib. 9. c. 15.

alkotója; és lehetetlen, hogy oly állat légyen Isten-kivűl, mely Istentűl ne függjön. Ez-okon nevezték a bőlcsek az Istent világ lelkének, mint sz. Ágoston írja[1], akarván jelenteni, hogy ollyan a világ Isten-nélkül, mint a test lélek-nélkül. Ebből pedig csudálatoson kitetczik az Isten kegyelmessége. Mert noha mí-közzűlünk senki nagy pénzen oly rabot nem venne, sem oly szolgát nem kedvellene, mely semmiben soha semmit nem cselekednék, hanemha úra segítené minden munkára: mindazáltal Isten minket ily kedvesen fogad, noha munkálkodása-nélkül tellyességgel hívolkodók vólnánk.

[1] Aug. 4. Civit. cap. 31.

Gubernatio. HARMADSZOR: Abban tűndöklik az Isten hatalmassága, hogy ez a természet folyásával és törvényével meg nem határoztatik; hanem a-felet, és az-ellen a teremtett-állatokban mindent cselekedhetik, a mit akar; mivel a bőlcs mondása-szerént az Isten akarattyának szolgál minden állat, tehetsége-felettis[2], a mint ugyan ottan sok példákkal megbizonyíttya. Mert noha a víz el-óltya a tűzet természeti-szerént; de mikor Isten akarja, meggyulad, és úgy ég a víz, mint a száraz fa[3]. Mikor pedig Istennek tetczik, az embernek haja-szálát sem emésztheti-meg az égö kemencze, mint Dániel bizonyságunk ebben. Ennek-felette, noha a Manna egy-féle eledel vólt, egy ízi volt, *Num. II. 8.* de Isten akarattyából, annak ételében ollyan ízit érzették ennek a hívek, a minéműt kívántak[4]. Szent Ágoston ezen dolog bizonyságára hozza-elő az Aaron veszszejének gyökér- és nedvesség-nélkül hirtelen virágzását, sőt gyümőlcsteremtését. Azt-is melléje veti, hogy Sárának vénségében fia lett, noha ifiantan magtalan volt; a Balaam szamára okossan és emberi nyelven szóllot[5]. Hasonló-képpen az-is a természet folyása- és rendi-felet vólt, hogy Jónas a czet-hal gyomrában elevenen maradott három napig[6], hogy Christus és szent Péter víz hátán száraz lábbal jártak[7], hogy a Jordán vize, mint valami nagy hegy megtorlott[8], míg a sidók által-kőltöztek rajta, hogy a nap megállott a Josue parancsolattyára, Ezechias könyörgésével tíz garáditcsal hátráb vonatott[9]. Végezetre, noha lehetetlen embereknél, hogy egy tő-fokon az otromba teve által-bújjék; de Istentűl lehetséges[10]. Lehetetlen a természettűl, hogy a vas fenn-úszszon az vízben; de Isten ezt megcselekedte[11]; mikor akarta, a kő-sziklát vízzé, a vizet vérré, vagy borrá változtatta; és töb efféle természet folyását megelőző dolgokat alkotott, melyekkel az ő hatalmának határ-kivűl terjedett nagy-vóltát jelentette.

[2] Sap. 16, 19, 24. c. 19, 6.

[3] 3. Reg. 18, 34, 2. Mach. 1, 20. Dan. 3, 50.

[4] Sap. 16, 20, 21. Aug. to. 3. l. 9. de Gen. ad liter. c. 17.

[5] Num. 17, 8.

[6] Ion. 2, 3.

[7] Luc. 18, 25.

[8] Ios. 3, 16, 10, 13.

[9] Isai. 38, 8.

[10] Luc. 18, 25.

[11] 4 Reg. 6, 6. Psal. 104, 29.

Ezekből hitünk és életünk tekélletességére két tanúságot vegyünk. KÉT TANUSÁG.

Elsőt azt, hogy mikor az isteni cselekedetekről szóllunk, ne fontollyuk, ne mérkéllyük ezeket rövid értelműnkel. Azt ne alítcsuk, hogy, a mit fel nem érünk kurta gondolatunkal, azt Istenünknek mindenható ereje végbe nem viheti. Mert maga szájából kőlt Urunknak, hogy a mi lehetetlen emberek-előt, lehetséges Istentűl, ki mindenekre elérkezik, valamit jó akarattyából kedvel. Miképpen azért, midőn a mi elménket-fellyűl-múló isteni természetről elmélkedünk, kötve tartyuk a hit engedelmessége-alat értelmünket, és a mí rövid gondolatunkhoz nem határozzuk az Istenséget: azon-képpen, mikor az ő mindenható erejének cselekedetit értelmünkel fel nem érjük, szükség hogy fejet hajcsunk, és okoskodasinknak erőtlen szárnyát lebocsássuk az Isten szavára. Luc. 18, 25. 2. Cor. 10, 5. Ezech. 1, 25.

Második tanuságot azt vegyük, hogy ha ennek a mindenható Urnak kedvesen szolgálunk, bátorságos bizodalommal lehetünk minden veszedelmes igyűnkben és szükségünkben; mivel ez a győzhetetlen Isten nem csak szolgainak és barátinak, de attyafiainak, sőt szűléinek tartya azokat, kik néki híven szolgálnak. Viszontag ha őtet megbántyuk, és gonosz életünkel ellenségünké tészük, méltó hogy féllyünk, rettegjünk; mert az ő keze-előt el nem mehetünk, az ő igazságát meg nem hajthattyuk, az ő bőlcseségétűl semmit el nem rejthetünk. Továb, miképpen sz. Dávid és sz. Jób nagy hálá-adással álmélkodnak, hogy Isten szemét reáfordíttya a romlandó férgecskére, az ő teremtett-állattyára, a gyarló emberi nemzetre: azon-képpen illik, hogy mí hálá-adásból származott csudálkozásokkal dicsírjük Istenünket, hogy szeme-előt hordoz, tenyerében tart és minden cselekedetinkben, mint köteles szolgánk, segít minket, kik az ő vastagító hatalma-nélkül semmire nem érkeznénk. E mellet azt-is meg-gondollyuk, mely nagy szemtelen vakságban vagyon a bűnös ember, midőn Istenétűl adatott erővel jó-tévő Ura-ellen viaskodik! és azt boszszontya, a kinek kezétűl füg mind élete, s mind örök veszedelme! Bizony, ha egy magas torony tetejéről egy kötélen kieresztene valaki engem, és úgy tartana csüggőben: meggondolván, hogy ha elereszt, szörnyű halállal kel vesznem, nem csak nem haragítanám, boszszontanám és rágalmaznám, a kinek kezétűl füg életem; de söt alázatos kéréssel, sok kedves ígéretekkel és minden tehetséggel engesztelném. Ha azért a gyarló embert, kinek kezében vagyon életem Matt. 12, 48. Psal. 8, 5. Psal. 43, 3. Iob, 14, 3.

és halálom, haragra nem merném indítani: micsoda baromság és maga-feledett bolondság, ha az-ellen törekedem, és bűneimmel azt boszszontom, a kinek segítsége-nélkül lélekzetet sem vehetek?

HATODIK RÉSZE.

Az isteni természet változhatatlan és mindenüt jelen.

Num. 23, 19. Psal. 101, 28. Malach. 3, 6. Iac. 1, 17.

Az élő Istennek sem természetiben, sem tanácsában, sem akarattyában nem lehet változás és újúlás; hanem, a sz. Írás tanítása-szerént valami ő-benne vagyon, öröktűl-fogva egy állapatban marad. Az okosság-is kézen-fogva viszen erre. Mert a ki természetiben változik és megújúl: vagy nem vólt az-előt abban minden tekélletes jóság, hanem fogyatkozás találtatott benne, mellyet jobbít és tekélletessé tészen a változással; vagy ha az-előt minden perfectio és fogyatkozás-nélkül-való méltóság vólt benne, az új változással elveszti az állapatot, melyben vólt, és megfogyatkozik elébbenyi méltóságában, mely dolgok az isteni természethez nem férhetnek.

Seneca, lib. 1. Quest. Natur. initio.

Tanácsát és akarattyát sem változtattya Isten: *Imminutio Majestatis est, et confessio erroris, mutanda fecisse. Necesse est ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber et potens est.* Mert a ki eltekéllett akarattyát megváltoztattya, ha ok-nélkül cselekeszi, esztelen; mivel az okossághoz nem illik, hogy ok-nélkül cselekedgyék. Ha ki pedig azért másollya akarattyát, hogy újab és job tanács jutott eszébe, tudatlan. Mivel azért efféle fogyatkozások az isteni természethez nem férnek, világos, hogy az ő tanácsában és akarattyában nem lehet újság és változás. Azért mikor a sz. Írás valami változást láttatik Istenben jelenteni, szent Ágoston azt írja, hogy mí-bennünk lészen a változás, nem Istenben: *Deus, etsi dicitur statuta mutare, juxta id dicitur, quod homo speraverat, vel naturalium ordo causarum gestabat: non juxta id, quod se omnipotens facturum esse præsciverat.* Ismét: *Cum Deus mutare dicitur voluntatem, ut quibus lenis erat, reddatur iratus: illi potius, quam ipse mutatur; et eum quodammodo mutatum in his quæ patiuntur, inveniunt: sicut mutatur Sol oculis sauciatis, et asper quodammodo ex miti, ex delectabili molestus efficitur; cum ipse maneat idem qui fuit.*

Augu. 14. Civit. c. 11.

22. Civ. c. 1. Similia, l. 17. c. 7.

Ebből az igazságból következik, hogy Isten egy helyből másba nem mehet, hanem az ő immensitássa, határozatlan mérhetetlensége-által mindenüt jelen vagyon. Mivel ha eggyünnen másuvá mehetne mint mí, sok új változásokba eshetnék. Ezért mongya a sz. Írás, hogy az eget és földet bétölti Isten[1]; és ő-előtte senki el nem mehet[2]. Mert maga mongya, hogy ő közel-iévő Isten. *Deus e vicino ego sum, et non Deus de longe*[3]. És a sz. Pál mondása-szerént Isten nincs meszsze eggyikünktűl-is: mivel minnyájan ő-benne élünk, ő-benne vagyunk és mozgunk[4]. És nem csak, mint a hal a vízben minden-felől megkörnyékeztetik a víztűl, úgy vannak a teremtett-állatok az Istenben: de a mint sz. Ágoston írja, miképpen a nap-fény a levegő-eget súgárival által-hattya, minden részeit világossággal bétölti, de meg nem szaggattya; miképpen ha egy nagy tengerben egy kisded spongia vólna, mellyet a víz nedvessége minden részeiben által-fogna: úgy az isteni természet minden állatok részeit bétölti. Végezetre miképpen az emberi testnek akár-mely kisded részében a lélek jelen vagyon: azon-képpen akár-mely kisded állatban az Isten tellyesen vagyon. Ezért nevezi a sz. Írás az Istent, immensusnak[5], mérhetetlennek es végetlen nagynak. Ezért mongya, hogy magasb az egeknél, és az egek meg nem környékezik őtet[6]; mert ha Isten ezer illyen világot teremtene-is, változás-nélkül azokban jelen vólna határozatlan természeti.

[1] Ier. 23, 24.
[2] Psal. 138, 7. Sap. 1, 7.
[3] Ier. 23, 23.
[4] Act. 17, 28.
Aug. 7. Confess. c. 1.
Ibid. c. 5.
Aug. ep. 57.
[5] Baruch, 3, 25. Ps. 144, 3.
[6] 3. Reg. 8, 27. Iob, 11, 8. cap. 22, 12.

De mivel az Isten szava-szerént ez minden haszna az isteni isméretnek, hogy kitisztúllyunk bűnünkből: ebből a keresztyén hit czikkelyéből megtanúllyuk, mely szentűl és szemérmesen kel mindenüt magúnkat viselnünk, hogy ollyat Isten színe-előt ne cselekedgyünk, a mit szégyenlenénk egy bócsülletes ember-előt mivelni. Erre néz a pogány bőlcs, midőn így szól: *Deus ubique, et omnibus præsto est. Sic vive cum hominibus, tamquam Deus videat. Prope est a te Deus; tecum est; intus est. Sacer intra nos Spiritus sedet, malorum bonorumqua nostrorum observator, et custos: hic, prout a nobis est tractatus, ita nos ipse tractat. Quocunque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi: nihil ab illo vacat: opus suum ipse implet;* Úgy ély az emberek-közöt, mint-ha Isten látna. Közel vagyon Isten hozzád; veled, és benned vagyon. Bennünk lakik a sz. Lélek, jónkra és gonoszúnkra számot tart és vígyáz: a mint őtet bócsüllyük, úgy bánik velünk. Másut ezen bőlcs arra tanít; hogy mindenkor úgy éllyünk, mint-ha valamely

TANUSÁG.
Isai. 27, 9.
Seneca, epi. 95.
Sene. ep. 10. Epist. 41.
Lib. 4. de Benefic. cap. 8.

Senec. ep. 11. nevezetes fő-ember szeme-előt forognánk; mert ezzel sok gonosságtúl megtartóztatunk: *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus; ut sic, tamquam illo spectante vivamus, et omnia, tamquam illo vidente, faciamus. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur; cujus auctoritate, etiam secretum suum sanctius* Epist. 25. *faciat. Sic fac omnia, tamquam spectet aliquis, prodest sine dubio, custodem tibi imposuisse, et habere quem respicias, quem interesse* Vide cap. 7. *cogitationibus tuis judices.* Ha azért a böcsülletes embereknek gon- hujus libr. in fine. dolatunk-szerént-való jelen-léte zabolát vét gyarlóságunknak: mentűl szorgalmatosb vigyázásra ébreszt az Istennek valóságos jelenléte? Sz. Basilius istentelenségnek nevezi, ha ki az emberek jelen-létével inkáb megtartózik a gonosztúl, hogy-sem az Isten színével; és arra tanít, hogy oly szépen visellyük mindenkor magunkat, mint az eljegyzett szemérmetes leányzó jegyese-előt: Basil. de Virginitate. *Impie in* DEUM *contumeliosa est, quæ hominem plus, quam ipsius faciem judicat reverendam: quando ante illorum oculos, ne existimationem suam fædet, indecens aliquid agere non audet; sub ejus autem obtutu, qui semper præsto est, sine ullo pudore gerit omnia. Quasi ergo præsente Sponso, et inspectante omnia, et audiente, se* Ioan. 3, 20. *habebit in omnibus.* Ha azért természet-szerént, a ki gonoszt cselekeszik, rejteket keres, setétet szeret; és oly szemtelen nincsen, a ki nyilván az úczán, fényes nappal nem általlaná és nem szégyenlené az úndok vétkeket: minémű nagy vakság bennünk, ha 1. Cor. 4. 9. Isten és sz. angyali jelen-léte meg nem tartóztat a gonosztúl? Nem tudgyuk-e, hogy reánk néznek az Istennel-egyetemben az ő sz. angyali?

Az emberek négy okért nem tartóztatnak a gonosságtúl, ha szinte más valaki jelen vagyon-is: 1. Ha vak és nem lát, a ki jelen vagyon. 2. Ha lát, de nem túd ítíletet tenni a dologrúl, mint az apró gyermekek. 3. Ha oly hasonló lator az-is, a ki jelen vagyon, mint maga, a ki vétkezik. 4. Ha semmi közi nincs hozzá a jelenlévő embernek, és meg nem fenyítheti, s meg sem bűntetheti vétkeért. Ezeknek helye nem lévén az Isten-előt-való gonosz-tévőkre-nézve, méltó, hogy megtartóztassa eláltalkodott gonosságokat az Istennek jelen-léte.

HETEDIK RÉSZE.

Az isteni bőlcseségről.

Az Istennek változhatatlansága magával hozza, hogy soha semmi új tudomány ő-benne nem kezdetik; hanem örökttől-fogva mindeneket által-látó bőlcseséggel tűndöklik. Azért mongya a sz. Iras, hogy Istenben vagyon minden tudományok kincse. Másut olvassuk, hogy az Isten szemei által-láttyák az ember szűvét és a föld mélységét, *Eccli. 42, 18, 20. Cap. 23, 28. Cap. 39, 24. Job. 28, 24, 2. Paralip. 16, 9. Prov. 16, 2. Psal. 32, 13 et 15. Psal. 138, 3, 5,* és a mint sz. Pál írja, semmi nincs ő-előtte láthatatlan; mezítelen és nyitva minden rejtek az ő szeme-előt; *Novit omnia,* túd ő mindeneket[1].

Esth. 4, 14. Eccli. 42, 19. Psal 146, 5. Colos. 2, 3.

Heb. 3, 13.

[1] 1. Ioan. 3, 20.

Az okosság-is arra mutat, hogy mivel az Isten természete végetlen, értelme-is végetlen légyen; és valami ismérhető, azt mind által-lássa. Mert fogyatkozás-nélkül nem lehetne Isten, ha valamit újonnan tanúlhatna. Erre-nézve mongya a sz. Írás, hogy Isten örökttől-fogva tudott minden jövendő dolgokat; *Daniel. 13, 42. Psal. 138, 2. Ioan. 14, 29. Sapien. 8, 8. Eccli. 23, 29. Cap. 42, 19. Deuter. 31, 21. Isai. 48, 5.* Sőt nem csak a jövendőt láttyák az Istennek sokra-néző szemei, de azt-is tudgyák, mi következnék, ha illyen vagy amollyan dolog lenne, mely soha nem lészen. Azért mondá Dávidnak, hogy ha Cejlába mégyen, megfogják és Saul kezébe adgyák őtet[2]. Josiasnak azt mondá, hogy ha ötször, vagy hatszor ütötte vólna a földet, tellyességgel meghóldoltatta vólna Syriát[3]. Azt-is megmondotta, mi következet vólna, ha Tirusban predikállott vólna Christus[4], ha Ezechiel a pogányokat tanította vólna[5], Sedechiás a babylóniai királyhoz ment vólna[6].

Ita S. Thom. 3. par. quæst. 1. art. 5. ad 2.

[2] 1. Reg. 23, 12.

[3] 3. Reg. 13, 19.

[4] Mat. 11, 21. Luc. 10, 13.

[5] Ezech. 3, 6.

[6] Ier. 38, 17.

Ez pedig az Istennek végetlen bőlcsesége, noha számlálhatatlan jelenségekben, de az én ítíletem-szerént fő-képpen öt dologban fénylik.

I. Abban, hogy az ő ismére ti-alá vettetett állatok számtalan sokak. Nincs oly kicsiny állat, melynek természetit, sőt leg-kisseb indúlatit, cselekedetit, változásit, nem tudná Isten, úgy hogy a mí hajunk szálai[7], lépésünk, gondolatunk, cselekedetünk számai[8], a tenger fövenyi, az esők cseppei, az egek csillagi olvasva vannak ő-előtte.[9] Minden jövendő, múlandó dolgokat által-lát. *Et cum magna*

[7] Matt. 10, 29, 30.

[8] Iob. 14, 16. Prov. 5, 21. Eccli. 1, 2.

[9] Psal. 46, 4. Eccli. 23, 28.

[1] Sap. 12, 18. *reverentia disponit nos*[1]; és böcsülletes tekíntettel rendeli minden dolgainkat.

II. Az ő ismeretinek böcsülletes méltóságából. Mert az Isten ismeretiben nincsenek azok a fogyatkozások, mellyek a mienkben. A mit mí tudúnk, csekélyen és vékonyan kapcsollyuk elménkbe; nem láttyuk mélyen által minden természetit, erejét, tulajdonságát, indúlattyát az állatoknak. Innét vagyon, hogy a bőlcsek-közöt ennyi sok külömböző vélekedések vannak a filosofiaban. Az Isten pedig mindeneket úgy néz, mint magokban vannak: világossan, mélyen, fenékig láttya minden állatok mi-vóltát, erejét, tulajdonságát. Ennek-felette nincs Istenben sok külömböző gondolat és értelem, mint mí-bennünk; hanem ő-benne egy oszolhatatlan értés vagyon, mely az ő természetitűl nem külömböz. Ez-okon sem meg nem szűnik, sem nem újúl az ő gondolattya és bőlcs értelme, hanem mindenkor azon egy állapatban fáradhatatlanúl marad.

III. Az isteni bőlcseség nagysága kinyilatkozik a világ alkot-
Eccli. 1, 9. mányából. Mert a bőlcs mondása-kent Isten kiöntötte minden állatokra bőlcseségét. Nagy bőlcseségnek tartyuk az emberek-közöt, mikor valaki sok szép új formákat túd gondolni; mely nagy tehát az isteni bőlcseség, mely ennyi sok szép külömböző állatokat teremtett? Tekíncsd-meg csak az embereket; egy-nehány ezer-közöt kettőt nem találsz, kiknek ábrázattyok, termetek, szavok, erkőlcsök tellyesseggel hasonló vólna. Ha nagy-elméjű embernek mongyuk, a ki először a forgó-órát találta, mely sok apró kerekecskéknek alkalmatos forgásival huszon-négy óráig az üdőt megmutattya: mit mongyunk az Isten bőlcseségérűl, mely az egek forgásit ennyi ezer esztendőre, ily álhatatos gyorsasággal, szűnetlen vezérli? sőt (a kit én csudálatosb dolognak alítok) a gyarló embernek egy kis erecskéjét, földből csinált szűvét és tüdejét oly mesterséggel
Supra, fol. 22. alkotta, hogy száz, sőt régenten nyólcz és kilencz száz esztendeig szűnetlen, éjjel és nappal mozganának. Vallyon s minémü bőlcseség kellett ahoz, hogy egy kicsiny magocskába oly erő szoríttassék, hogy nagy álló-fát teremcsen? Kicsoda mehet végére egy szúnyogban, egy kis bolhában miképpen rendelte Isten érzékenségek és tápla-
Supra, fol. 20. lások eszközire szükséges tagocskákat? Ezeket és töb hasonló dolgokat csak egyedűl az Isten bőlcsesége tudta meggondolni és végbe-vinni.

IV. Fénylik e világ gond-viselésében az isteni bőlcseségnek mélysége. Mert mindenekre egy-aránt gondgya vagyon ő-néki; semmi oly kicsiny vagy oly nagy nincsen, a mit az ő gond-vise-

lése szűnetlen nem vezérlene. Előtűl-fogva végig hat az ő gond-viselése[1]; *A sæculo, et usque in sæculum respicit*[2]. Meszszünnen kezdi, a mit végbe akar vinni; és az ő bölcseségével egybe-kapcsollya, egybe-hozza a meszsze-vetett dolgokat: *Causa pendet ex causa; privata ac publica, longus ordo rerum trahit.* Innen vagyon, hogy az emberek, gyakran megűtköznek az Isten gond-viselésében, azért, hogy meszsze nem néznek. És szinte úgy cselekesznek (úgy-mond szent Ágoston), mint a ki rövidet lát; és a szépen béíratott falon nem látván sem eleit, sem végét az írott képnek, hanem csak egy darabját szemlélvén, dísztelennek itíli a szép képet. Mí sem láttyuk, honnan vagyon eredeti, és mi végre mégyen, hogy amaz ártatlan megnyomorodik, amaz ország elpusztúl, ama pogány és istentelen előmégyen. Ez az oka, hogy megbotránkozunk és zúgolódunk magunkban: *Si quis tam minutum cerneret, ut in vermiculato pavimento, nihil ultra unius tessellæ modulum acies ejus valeret ambire, vituperaret artificem, velut ordinationis ac compositionis ignarum; eo quod varietatem lapillorum perturbatam putaret. Nihil aliud minus eruditis hominibus accidit, qui universarum rerum coaptationem atque concentum, imbecilla mente complecti et considerare non valentes, si quid eos offenderit, quia suæ cogitationi magnum est, magnam putant rebus inhærere fœditatem*[3]. Nem szerezhet semmi nagyob csendességet elménkben, mint az Isten gond-viselésének bizonyos hiti. Mert a ki a világ állapattyában ennyi rendetlenséget és alkalmatlan forgásokat meggondol, künnyen megháborodik. De ha eszébe jút, hogy Isten a ki vezérli a világot; és a mi rendetlen első tekíntettel, azt-is rendbe hozza; és az emberi fogyatkozásokból üdvösséges orvosságokat szerez híveinek, tűzzel és vassal-is gyógyítván őket: igen künnyen megnyugszik az Isten gond-viselésén. Mikor azért valamit nem értünk, az isteni gond-viselésnek öszve-szőtt folyásiban, ne kárhoztassuk a gond-viselést, hanem értelmünk kicsinségét megalázzuk: *Omnia admirari, omnia laudare, omnia sine inquisitione suscipere debemus opera Providentiæ, et si multis injusta videantur*[4]

Ebben az Isten gondviselésében csudálatos az, hogy noha vígyázó, de fáratság- és szorgalmatoskodás-nélkül vagyon; noha erős, hathatós, de lágyan és édesdeden viszen véghez mindeneket[5]. Az emberek gond-viselése szorgalmatosságot kíván, úgy-mond sz. Pál[6]; és a ki másra gondot visel, betegekkel beteg, sérüttekkel fájdalmi vannak[7]. Ennek-felette mí közöttünk, a kik kemények

[1] Sap. 8, 1.
[2] Eccli. 39, 25
Seneca, de Provid. c. 5.
[3] Aug. tom. 1. li. de ordine, c. 1.
[4] Damas. 2. de Fide, ca. 29. & August. 11. de Civit. cap. 22.
[5] Sap. 8, 1.
[6] Rom. 12, 8.
[7] 2. Cor. 11, 29.

dolgok végezésében, nem szoktak lágyan és édesdeden nyúlni munkájokhoz; de az Isten busúlás- és fáratságos szorgalmatosság-nélkül visel gondot; és noha végbe-viszi elrendelt tanácsát, akár-mint csavarogjon ember-előtte; de pórázra nem köti az ember indúlatit, üstökön-fogva nem hordozza szabad-akaratunkat.

Méltó azért átokra a Plinius okoskodása, ki azt beszélli, hogy e világra gondot nem viselhetne Isten sok éktelen és fáratságos múnka-nélkül; hasznos mindazáltal, úgy-mond, az emberek-közötvaló csendesz életre azt hinni, hogy Istennek gongya vagyon reánk: *Irridendum est, agere rerum humanarum curam, quidquid illud est, Summum. Anne tam tristi, atque multiplici ministerio, non pollui dubitemus? Id tamen credi, ex usu vitæ est*[1]. Sőt Aristóteles sem ítílte, hogy minden apróléra gondot visel Isten: *Melius enim est, quædam non videre, quam videre*[2]. De ezt az oktalanságot szép bizonyságokkal rontya Lactantius[3]. A töb okokat bár halgatásban hadgyuk; de ha Isten gondot nem visel e világra, és minden jövendő dolgokat bőlcs okossággal egybe nem szerkeztett; mi az oka tehát, úgy-mond Josefus, hogy a profeták-által jövendő dolgokat megjelentett? hogy a bűnösöket azok-által fenyegette, és tőllök jövendőltetett ostorival meg-is látogatta[4]? Ha gondot nem visel e világra, semmit effélét nem cselekedhetik. És ha szükséges az Isten gond-viselését vallani, hogy tekélletes erkőlcsben élhessen az ember: kétség-nélkül igaznak kel lenni az isteni gond-viselésrűl-való tudománynak, mivel a hamisság nem szükséges a tekélletes-séghez.

[1] Plin. lib. 2. c. 7.
[2] Aristotel. 12. Metaphys. c. 9.
[3] Lactant. li. 1. de falsa Relig. c. 3.
[4] Ioseph. 10. Antiq. in fine.

V. És utólszor: Mind ezeknél mélyebben kinyilatkoztattya az isteni bőlcseségnek végetlenségét a mí Üdvözítőnk testesülése; melyrűl az angyalok-is sokat az Anyaszentegyház tanitásából értettek[5]. És noha számtalan csuda dolgok fénylenek ebben az isteni bőlcseség találmányában; de fő-képpen az, hogy Urunk testesüléseáltal az Isten igazságának, mely a bűn-ellen felgerjedett vala, úgy lén elég, hogy az irgalmasságnak leg-nagyob és böcsülletesb jelensége abban nyilatkoznék-ki. Ennek-felette, azon egy munkával nem csak régi nyavalyánknak szerze orvosságot, de az emberek életének tekélletes rendelésére-is példát ada, sanyarúságinak és kínnyainak emlekezeti-által a békeséges-tűrésre ébresztő esztent hagya. Végezetre, a mit sem angyali, sem emberi elme meg nem tudott vólna gondolni, azt mívelte; tudni illik, hogy az Isten emberré lenne; az örökttűl-fogva-való üdő-szerént születnék; a halhatatlan és sérűdhetetlen meghalna és sok nyomoruságok-alá vettetnék. Mert

[5] Eph. 3, 10.

noha az isteni természet magában semmit nem szenvedhet, mástúl sem születik; de mint-hogy az isteni személy úgy egybe-köttetett az emberi természettel, hogy a személynek egy-vóltában igaz Isten és igaz ember a mí Megváltónk: azon egy igaz emberről és igaz Istenről igazán mongyuk, hogy született, meghólt, feltámadott érettünk.

Ezekből két üdvösséges tanuságot vehetünk:

KÉT TANUSÁG.

Elsőt azt, hogy az Istennek végetlen bőlcseségére tekíntvén, ha mi kicsin tudomány, okosság és bőlcseség vagyon bennünk, abban fel ne fuvalkodgyunk, se magunkat el ne hidgyük. Mert a mint Jeremias próféta mongya, minden ember ostoba tudományában[1]; és ha Isten-mellé vettetik, kész balgatagság bőlcsesége. Azért mondá, a ki bőlcseséggel mindeneket megelőzött vala, hogy ő tudatlanb minden embereknél[2]; és csak ingyen nem-is látta, nem hogy megfogta vólna a bőlcseséget. Mert szinte mint Urunk azt mongya, hogy senki nem jó, hanem csak Isten egyedűl[3]: úgy mondhattyuk, hogy senkit Istennél egyebet bőlcsnek nem nevezhetünk. Ugyan-is, az emberi tudománynak oly rövid határa vagyon, hogy a ki sokat túd-is, ezered részét ha tudgya annak, a mit nem túd. Ezen az igazságon fondáltatik a túdós emberek alázatossága, mely a felfuvalkodást és fele-baráttyának útalását tellyességgel kirekeszti.

[1] Ier. 10, 14.

[2] Prov. 30, 2.

[3] Luc. 18, 19.

Másodikat azt tanúllyuk, hogy ha az Isten minket és cselekedetinket, gondolatinkat, igyekezetinket szinte úgy szemléli, mint-ha senkire egyébre gongya nem vólna: méltó, hogy miképpen a kis gyermek bátorságos, midőn láttya, hogy az ő annyának szemei rajta vannak; úgy mí az Istennek reánk-való gond-viselésén minden nyomoruságinkban megnyugodgyunk. Ugyan-is azzal biztat a mí Istenünk, hogy ha az anya elfeletkezik-is fiárúl, de soha ő mí-róllunk el nem feletkezik, és gond-viselő szárnyai-alól ki nem rekeszt[4]. Ennekfelette, ha a vitézek serénységgel harczolnak, midőn láttyák, hogy királyok szeme nézi emberkedéseket; ha a szolgát serkegeti az ő úra nézése: méltó, hogy mí-is szűnetlen megemlekezzünk, hogy az Isten lát, és ezzel ébreszszük restségünket minden tekélletes jóságokra.

[4] Isais. 144, 15.

Supra, fol. 8. et 35.

Ezt cselekedték a régi jámborok, és azért mondgya sz. Dávid, hogy valamihez kezdett, elébb meggondolta, hogy Isten szeme-előt forog: *Providebam Dominum in conspectu meo semper.*[5] Azért mongya Ábrahám, hogy Isten színe-előt jár[6]. Jákob-is azzal dicsekedik, hogy az ő elei Isten szeme-előt jártak[7]. És az Isten ő-maga regulát szabván Ábrahámnak, mint kel élni, azt parancsolá, hogy az ő színe-előt járjon, és úgy lészen tekélletes: *Ambula coram me,*

[5] Psal. 15, 8.

[6] Gen. 24, 40.

[7] Gen. 48, 15.

[1] Gen. 17, 1. *et esto perfectus*[1]. Annak-okáért mongya a Bölcs, hogy eggyik fő oka az emberek gonosságának az, hogy meg nem gondollyák az
[2] Eccli. 23, 28. Isten szemeinek fényes-vóltát, mely által-lát mindeneket[2]. Sz. Jób és Ezechiel próféta azzal írják, hogy bátorkodnak minden fesletségre a gonoszok, mert azt alíttyák, hogy Isten őket nem láttya[3].
[3] Iob, 22, 14 Ezech. 8, 12

NYOLCZADIK RÉSZE.

Istennek szolgálattal tartozunk.

Aristot. 1. Topic. c. 9. Supr. fol. 18. A pogány bölcs írja, hogy a ki kétessé teszi, ha kellé Istennek szolgálni, és őtet böcsülletes tisztelettel illetni: azzal nem méltó okos bizonyításokkal harczolni, hanem, mint oktalan barommá vál-
Supr. fol. 21. tozott esztelent, pálczával és veréssel kel észre hozni. Mert a mint e könyvnek első részében megmutatók, ugyan természetünkbe óltatott indúlat vezérel arra, hogy nyavalyánkban Istenhez folyamunk, segítséget tőlle kérünk és várunk. Az okosság-is arra mutat, hogy a kitűl vettük minden javainkat, azt hálá-adással tisztellyük, és képes* szolgálattal illessük. Mivel azért a felvetett bizonyságokból kinyilatkozik, hogy Istentűl teremtettűnk, ő-tőlle tartatunk és tápláltatunk: következik, hogy tartozunk néki szolgálni, és sok áldomásiért hálá-adással lenni. Végezetre az emberi okosság a
[4] Supr. fol. 48. tellyes sz. Írással arra-tanít, a mint eléb[4] mondók, hogy az Isten
[5] Prov. 16, 4. mindeneket ő-magáért teremtett[5]: nem hogy hasznot venne alkot-
[6] Deut. 26, 19. mányitúl, hanem, a mint maga előnkbe adgya Moyses-által[6], hogy az ő szent neve dícsírtessék és magasztaltassék; hogy az ő bölcsesége, hatalmassága, foghatatlan méltósága megismértessék, és ő lévén utólsó czéllya életünknek, ő-reá nézzünk, ő-hozzá siessünk, néki szolgállyunk mint Urunknak.

Ezt a nyilván-való igazságot oly mélyen természetünkbe óltotta Isten, hogy ha széles a világot nap-kelettűl nap-nyúgatig, északtúl délig gondolatoddal eljárod: megtapasztalod, hogy mind az elfolyt régi üdőkben, mind most, valahol emberek találtattak, ugyan ot isteni tiszteletek, szólgálatok és imádkozások találtattak; melyből megtetczik, hogy abban minden nemzetségek vallása megeggyezett, hogy Istennek szolgálattal tartozunk.

Azt kel azért immár visgálnunk, minémű religióban, micsoda vallásban kel Istent igazán és kedvesen tisztelni?

* Képes = méltó.

MÁSODIK KÖNYV.

A KERESZTYÉN HITNEK IGAZSÁGA TÍZ BIZONYSÁGGAL ERŐSÍTTETIK.

Micsoda hasznai vannak ezeknek a bizonyságoknak?

Ha Istennek gond-viselése nincs e világra, nem szükség (úgymond sz. Ágoston) az Isten tiszteléséről szorgalmatoskodnunk. Ha pedig e világ szépsége, és lelki-isméretünk titkos indúlati minden embert arra vezetnek, hogy Istent keresse és néki szolgállyon: kétség-nélkül ugyan ezen Isten módot-is mutatott az igaz tudomány isméretiben, hogy ez-által, mint szép ingyenes garádicson, Istenhez juthassunk, és az ő igaz tiszteletit megadhassuk: *Si* DEI *Providentia non præsidet rebus humanis, nihil est de Religione satagendum. Sin vero et species rerum omnium, quam profecto ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manare credendum est, et interiori nescio qua conscientia* DEUM *querendum, Deoque serviendum, meliores quosque animos, quasi publice privatimqua hortatur: non est desperandum, ab eodem ipso* DEO, *autoritatem aliquam constitutam, qua, velut gradu certo innitentes, attollamur in* DEUM. Aug. tom. 6. de Utilit. Cred. cap. 16.

Mivel pedig, a Lactantius mondása-szerént, a kik hamissat hisznek, és az isteni tiszteletben tévelyegnek, nem kissebb balgatagságban vannak, mint a kik általlyában semmit sem hisznek: felette szükséges, hogy mindeneknek-előtte megismérjük, minémű hitben és vallásban kel Istennek kedvesen szolgálni. Azért ebben a Második Könyvben közönségesen a keresztyén hitről megmutatom, hogy ennek hitelre-való méltósága oly sok derék bizonyságokkal erősíttetett, hogy a ki okossággal akar élni, nyilván megismeri, hogy a keresztyén vallás hitelesb és hihetségesb minden egyéb tudománynál. És a ki mélyen megrostállya ennek igazságára támasztott bizonyságainkat, eszébe veheti, hogy ehez kel ragaszkodni mindennek, a ki el nem akar veszni. Lactant. lib. 2. cap. 3.

De talám valaki haszontalan munkának ítíli ezt a mí írásunkat, mivel keresztyének-közöt vagyunk, kik elhitték a keresztyén hitnek igazságát; holot a Tertullianus mondása-szerént, a ki igazán hiszen, mindeneknek-előtte azt hiszi, hogy az ő hiti igaz, és ezen-kivűl nem kel igazságot keresni. Ennek-felette a keresztyén hitnek mélységes Vide Tertull. inferius, lib. 3. c. 14. in fine.

tudománya fellyűl-haladgya az emberi értelmet; és Istentűl belénk óltatott igaz hittel, nem emberi okoskodással ismértetik ennek igazsága. Tehát haszontalan más erősségekkel támogatni az igaz hitet. De ha mélyebben elmélkedünk a dologrúl, felette hasznosnak, sőt szükségesnek találályuk ezt a munkát.

Először: Azokért, kik új tudományokat követnek a keresztyén név-alat. Mert a keresztyén vallásnak oly szépen egybe-lánczolt következése vagyon, hogy, a mint Lirinensistűl eléb hallók, a ki ennek egy czikkelyét felbontya, ha okoson és magával-való ellenkezés-nélkül akar cselekedni, a töb ágait-is mind felbontya. Azért írja sz. Ágoston, hogy a ki egy dologban megveti a keresztyénségnek megrögzött egyenlő értelmét, szinte oly künnyen az egész keresztyénséget megvetheti[1]. És a ki a sz. Írás igaz értelmét attúl a gyölekezettűl nem vészi, melytűl vette a sz. Írást, sokkal bolondabbúl cselekeszik, hogy-sem ha teljességgel semmit nem hinne; mely dologrúl sz. Ágostonnak tekíntetes szép szavait, a hol helye lészen, elő-hozzuk[2]. Mivel azért minden újonnan-támadott tudomány megveti tanitását annak a gyölekezetnek, melytűl a sz. Írást vészi: következik, hogy semmiben ember bizonyos nem lehet az új vallás-szerént, hanem, a mint ez-után megmutatom[3], éppen az egész keresztyén hitnek fondamentomit kétessé tészi. És ha az új vallásoknak felvetett erősségi-után egy nyomban, igyenesen mégyünk, tellyességgel kétessé kel tenni a keresztyén hitet. Bizonyoson-is tudom sok peldákból, hogy a kik értelmesek, soha az új tudományokban meg nem nyugosznak: sőt, a mint ennek-utánna megmutatom[4] Luther saját írásiból, soha Luther maga sem vólt álhatatos vallásában; hanem csak habozott, kapott két-felé, mint a vízben-haló ember. Hogy azért ezt a nagy kételkedésből és bizonytalanságból következő veszedelmet eltávoztassuk, szükség a keresztyén hitnek hiteles-vóltát, *credibilia nimis,* szép, és minden kemény értelmet megholdoltató bizonyságokkal támogatni.

Supr. a Könyvnek sommájában.

Infra, lib. 3. cap. 1. in fine.

[2] Infra, l. 3. c. 2.

[3] Infra, 1. 3. c. 2.

[4] Infra, l, 3. c. 9. Et cap. 14.

Psal. 92, 5.

Másodszor: Azokért-is hasznosok ezek a bizonyságok, kik álhatatosok az igazságban; mert nagy lelki vigasztalással szemlélhetik vallások méltóságát. És nem csak isteni háladásra indíttatnak azért a kedves szép ajándékért; de arra-is gerjed akarattyok, hogy naponként öregbedgyék bennek ez a mennyei kincs és gazdagság. Ennek-felette, mivel a keresztyén hitben sok dolgok vannak, mellyek meszsze fellyűl-haladják értelmünket, és az emberi vélekedés-szerént lehetetlennek látszanak: szükség, hogy szemünk-előt forogjanak a

keresztyén hitnek bizonysági, mellyekkel az ellene-tusakodó indúlatokat és kísérteteket lenyomjuk és megfojcsuk magunkban.

Oka, miért kel vallásunk hiteles-vóltát erős bizonyságokkal állatnunk, a keresztyén hitnek felséges méltóságából származik; mert emberi értelmet fellyűl-haladó igazságot ád előnkbe, mellyet csak az Isten szaváért, tanú-bizonyságaért és jelentéseért hiszünk[1]. Mí pedig Istennek tulajdon szollását nyilván nem hallottuk, hanem a tanítók predikállása-által foganoszik bennünk az igaz vallás[2]. De mivel, a ki hamar hiszen, álhatatlan, és hamar meg-csalatik[3]; és az Epicharmus mondása-szerént, *Nervi et artus sapientiæ sunt, non temere credere,* az okosság erőssége az, hogy vak-merőűl ne hidgyünk[4]. Annak-okáért, hogy az ember köteles légyen az Istentűl kinyilatkoztatott igazság hitelére, nem elég pusztán és száraz beszéddel eleibe adni, hogy ezt Isten mondotta; hanem e felet kívántatik, hogy oly bizonyos jelenségek járúllyanak az igazság hirdetése-mellé, mellyek ezt hihetővé tegyék; és elégendő erősségeket állassanak, mellyektűl okoson és értelmesen vitessék ember a hitelre. Azért mongya sz. Pál; hogy a mí engedelmességünk okos légyen[5]; az-az, oktalanúl és vakmerőűl ne rohannyunk, hanem bizonyos okoktúl vitetvén, hajollyunk. Szent János-is arra ínt, hogy minden szón el ne indúllyunk, minden léleknek ne hidgyünk; hanem megércsük először, ha Istentűl vagyon-e[6]. Mert nem elég a hitelnek kötelezésére, hogy valaki azt mongya, hogy Isten tanította, a mit ő hirdet; hanem ennek bizonyságit kel mutatni, mellyek az okos ember ítíletit meghajthassák.

Hogy Isten megmutatná, mely elégtelen, ha ki erőssen hirdeti, hogy ő Istentűl vett tudományt tanít, de e mellet derekas bizonysággal nem támogattya mondását: valamikor új jelenések-által akarta tanítani híveit, csudálatos és hihető jelenségit adta, hogy övé az a tanítás. Moysest csuda-tévő veszszővel böcsűllé[7]. Christus Urunk, ha bizonyos jelenségit nem adta vólna Istentűl eredett igaz tanitásának, nem vétkeztek vólna, a kik bé nem vették tanitását[8]. Az apostolokat nem csak nyelvekkel, de csudálatos jelenségek bizonyításival-is ékesité. Noha azért Üdvözítőnk méltán feddi a sidókat és a királyi embert, hogy annak-előtte sok csudáit látván nem hittek, és új csudákat kívántak; ezzel probálván őtet, és kételkedvén eléb megtapasztalt hatalmasságában: de efféle hitetlenséget kirekesztvén, nem csak tíltva nincsen, hogy bizonyos jelenségit kívánnyuk az isteni tanitásnak; de sőt szükséges, hogy

[1] Vide, l. 3. c. 2.
[2] Rom. 10, 15.
[3] Eccli. 19, 4.
[4] Apud. Cicer. li. 1. ep. ad Attic.
[5] Rom. 12. 1.
[6] 1. Ioan. 4, 1.
[7] Exod. 4.
[8] Ioan. 15, 24. Matt. 10, 8. Marc. 16, 20. 1. Cor. 2, 4 Matt. 12, 39. Ioan. 4, 48.

csak a sovány és puszta beszéden el ne indúllyunk, ha meg nem akarunk csalatni, akár-ki mint kiálcsa, hogy ő isteni tudományt hirdet. Azért írja sz. Ágoston, hogy noha a hit tanu-bizonyságtételen fundáltatik, de az okosságot ki nem rekeszti; mert vigyázó elmével meg kel tekínteni, kinek kel hinni: *Autoritas fidem flagitat. Quamquam nec autoritatem ratio penitus deserit, cum consideratur cui sit credendum.* Másut azt mongya, hogy az Isten nem vonszon üstökön-fogva a hitre, hanem hihetséges bizonyságokat ád előnkbe, mellyek-nélkül nem juthatunk a hitre; *Visorum suasionibus agit* DEUS, *ut velimus, et ut credamus: credere enim nulla voluntas potest, si nulla sit suasio cui credatur.*

Aug. tom. 1. de Vera Relig. c. 24.

De Spiritu et Lit. c. 34.

Ezek azért a bizonyságok, mellyekkel a régi sz. Doktorok megmutatták a keresztyén hitnek méltóságát, és a pogányokat annak hitelére hódoltatták, arra szolgálnak, hogy emberi okosságszerént-is megismérjük, mely méltó hitelre a keresztyén tudomány; és hogy okoson cselekesznek, a kik, minden egyéb tudományokat hátra-vetvén, ehez ragaszkodnak. Mert ugyan-is ama szent és tudós fő emberek, kik-által Isten kigyomlálá a vak pogányságot e világból, mivel a pogányok-ellen nem harczolhattak sz. Írásból: az illyen bizonyságokkal megmutatták elsőben, hogy az ellenkező tudományok ember természetibe plantált okossággal tusakodnak. Az-után megfeleltek minden ellenvetésekre, mellyekkel a keresztyén hitet gyalázták, megmutatván, hogy semmit ollyat nem foglal magában a keresztyén értelem, mellyért valaki méltán idegenedhessék tőlle. Végezetre megbizonyították győzhetetlen jelenségekkel, hogy *Nimis credibilis,* felette méltó hitelre a keresztyén vallás, és hogy mentségek nem lehet Isten-előt azoknak, kik ezen meg nem nyúgosznak. Követvén azért én-is a régi szentek nyomdokit, rövídeden az ő írásokból szedett tíz bizonyos jelenségit adom a keresztyén vallás hitelességének.

A pogányokkal mint kel beszélleni. Vide lib. 2. c. 7. initio.

Psal. 92, 5.

ELSŐ RÉSZE.

Első bizonyság a Christus személyének méltósága.

Hogy az emberi tetszésnek változandó álhatatlansága, és sok részre szaggattatott, magától különböző egyenetlen vélekedése bizonyos úton nem vihet az Isten igazságára, abból-is kitetczik, hogy a mint sz. Ágoston írja, az emberek utólsó bóldogságárul,

August. 19. de Civit. Dei. c. 1.

vagy a fő-jórúl két-száz nyólczvan-nyólcz vélekedés vólt a pogány bőlcsek-közöt. Eusebius írja, hogy Hesiodus harmincz-ezer isteneket említ, mellyeket a pogányok tiszteltek. Ha illyen szükséges nagy dolgokban, ennyi részre oszlott az emberi elménck tetczése: nyilvánvaló, hogy magán az ő vezérlését bátorságoson nem követhettyük a lelki és üdvösségre-néző dolgokban; hanem Istentűl vezérlett, és ő-tőlle kűldetett tanitótúl kel az igazság isméretit vennünk.

Eusebius, 5. de Præpar. ca. 15. Versionis Trapezunt. Versionis Viguerij, cap. 36.

A keresztyén igazságnak kinyilatkoztatására tehát Első bizonyság az ő kezdőjének és első mesterének méltóságából vétetik, illyen formán: Hogy Christust Isten kűldötte a világ oktatására, és hogy emberi erő-felet-való számtalan csudákkal erőssítette tanitását: oly nyilván és világoson megbizonyodott, hogy a kinek okossága vagyon, kételkedésre okot nem találhat ebben.

I. Mert a mint Eusebius írja: *Certum est, Salvatorem prædixisse, doctrinam suam per universum terrarum orbem prædicatum iri: et Ecclesiam, quæ virtute sua constituta est, invictam fore, atque inexpugnabilem. Cujus divinationis effectus, omnem impudentissimam linguam vana contradicentem arguere potest. Quis enim non fatebitur, cum sic aperte rerum eventus divinationi congruat, Dei virtutem fuisse, quæ et futura prævideral, et re ipsa perficit, quæ nobis prædixerat?* Christus megjövendőllötte tanításának széles világra terjedését, gyölekezetének győzhetetlen erősségét, a pogányok megtérését, a sidók veszedelmét. Ez pedig a jövendőllés bédugja minden káromkodok száját. Mert ki tagadhattya az isteni erőt Christusban, látván, hogy a jövendő dolgokat eléve meglátta, bé-is tellyesitette valósággal, a mit megprófétált? Ugyan ezen dolgot Tertullianus illyen-képpen erőssíti: *Idoneum opinor testimonium Divinitatis, veritatem Divinationis. Hinc igitur apud nos, futurorum quoque fides tuta est, jam scilicet probatorum: quia cum illis, quæ quotidie probantur, prædicebantur.* Bizonyos jelensége az isteni erőnek a jövendő dolgok prófétálása. Azért vagyunk bizonyosok a következendő, és még bé nem tellyesedet dolgokrúl, mert ezeknek bízonysága vagyon nállunk; mivel azokkal eggyüt jövendőltettek, mellyeket láttunk bétellyesedni.

Eusebius, 1. de Præpar. c. 3.

Tertul. Apolog. c. 20.

Idem Aug. infra. l. 2. c. 4. in fine. Isai. 41, 23.

II. Az-is kétség-nélkül-való, hogy Isten egyedűl cselekedhetik csudákat: *Facit mirabilia Solus.* Sok csudákkal bizonyította pedig Christus tanításának igazságát.

Psal. 135, 4.

Az Urunk csudáirúl bizonyságink először, magok a Christus ellenségi. Perben sem lehet erősseb tanú, úgy-mond Irenæus és

Irenæ. l. 4. c. 14. nu. 7. Tertull. de Trinit. c. 18. num. 87.

Tertullianus, mint mikor ellenség bizonyít mellettünk: *Illa est vera, et sine contradictione probatio, quæ etiam ab Adversariis profertur; in ipsa quidem manifesta sua visione convictis, et testificantibus: postea vero ad inimicitiam erumpentibus et accusantibus, et volentibus non esse verum suum testimonium.*

Ioseph. li. 18. Antiqu: ca. 4. Refert & Eusebius, libro 1. Hist: cap. 11. Vide infr. li. 2. c. 5. n. 1.

Halhadsza, mit ír Sidó Jósef, ki csak egy-nehány esztendővel élt Urunk feltámadása után: *Eodem tempore fuit* JESUS, *vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere: erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt; plurimosqua tam de Judæis, quam de Gentibus sectatores habuit. Quem accusatum a nostræ gentis Principibus, cum Pilatus addixisset Cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio cœperant. Apparuit enim cis tertia die vivus, ita, ut divinitus de eo Vates hoc et alia multa prædixerant; et usque in hodiernum, Christianorum genus ab hoc denominatum, non defecit;* Azon időben élt, úgy-mond, JESUS, bőlcs ember, ha szabad őtet embernek nevezni; mert sok csudákat cselekedett; és azokat tanította, kik örömest vették az igazságot; sokakat megtérített. És midőn megöletett vólna Pilatustúl, harmad napra megjelent az övéinek, mint isteni jelenésből megjövendőllötték vólt a profeták; és e mai napig sem fogytak-el az ő-tőlle nevezteteti keresztyének. Hallod a sidó ellenség bizonyságát, hogy a mí Urunk sok csudákat cselekedett, feltámadott, és ő-benne tellyesedtek a profetáktúl jövendőlt dolgok. Ezt a mí ellenségünk tulajdon bizonyságát nagy merészen veti Eusebius a pogányok-ellen, és azt mongya, hogy akár-mely szemtelen ember sem szaladhat ennek ereje-előt.

Deut. 32. v. 31. Inimici Iudices.

Euseb. l. 1. Histor. cap. 11. Euseb. 2. Histor. cap. 23.

Másut azt hozza-elő Eusebius, hogy ezen Sidó Josef vallya, hogy a Christus tanítványának, Jakabnak öléseért bűnteté Isten a sidókat: *Erat Jacobus adeo clarus, et coram omnibus Justitiæ gratia celebris, ut et Judæorum Sapientes, tam subitæ post martyrium ejus Hierosolymorum obsidionis causam, non aliunde putent, quam ex scelere contra eum præsumto. Josephus quoque non detrectavit hoc scripto testari.*

Psalm. 65. v. 3. In multitudine virtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui. [1] Aug: tom. 4. l. 1. de Consensu Evang c. 15. Et 19. Civ. c. 23.

Szent Ágoston nem egy helyen írja, hogy, midőn a pogányok tudakoznának istenektűl, minémű ember vólt Christus? az Isten kénszerítette az ördögöket, hogy igazat mongyanak: és azt felelltette Apollóval, hogy isteni aitatossággal tellyes vólt a Christus lelke, mely Isten bóldogságában úralkodik[1]. Ehez hasonló dolgot ír sz. Irenæus, *lib. 4. c. 15. n. 10.*

Másut Porfirius irásiból bizonyíttya Eusebius, hogy az ördögök hatalma úgy lenyomatott Christus-által, hogy a bálványok választ nem adhatnak[1]. Nicéforus Apollo szavaiból erőssíti ezen igazságot; mivel maga az ördög megvallotta erőtlenségét illyen szókkal: *Me puer Hebræus, Divos* DEUS *ipse gubernans, cedere sede jubet, tristemqua redire sub Orcum. Aris ergo debinc tacitus abscedito nostris*[2]. Ezekről és több efféle mondásirúl az ördögnek igazán azt mondhattyuk, a mit sz. Ambrús mondott hasonló dologban: *Audivimus hodie dicentes dæmones: Neminem posse esse salvum, qui Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum negat. Non accipio a diabolo testimonium, sed confessionem: invitus dixit diabolus, et tortus.* Mivel, úgy mond, akarattya-ellen kénszeríttetett igazat mondani a sátán, nem vészem bizonyságát, de béveszem kételenségből tett vallását.[3]

Tertulliánus merészen írja a római pogányoknak, hogy a Christus halála óráján lett nap-fogyást, feltámadása-kor történt földindúlást, és hasonló dolgokat a romaiak historiáiban feljegyzették. Mert mind ezeket, úgy-mond, igazán megírta Tiberius császárnak Pilátus, ki tulajdon lelki ismèreti-szerént keresztyénné lett vólt[4]. Tiberius pedig értvén a Christus Istenségének jelenségit, igyekezett azon, hogy Urúnkat, a romaiak isteni-közibe vétesse; de a romai tanács ellent-tarta benne; Isten nem akarván, úgy-mond Eusebius, hogy a világi fejedelmek erejével terjedgyen a Christus tudománya[5].

Végezetre, Mahomet vallya, hogy Christus sok csudákat cselekedett, és Istentűl kűldetett[6]. Holot azért magok a mí vádlóink, meggyőzetvén a tagadhatatlan igazságok világosságátul, a mí mesterünknek természet-felett, isteni erőtűl származott csuda-tételit megvallották: világoson kitetszik, hogy minden hitelre méltó a Christus tanitása.

Másodszor: Ha a Christus csuda-tételirűl egyéb bizonyságunk nem vólna az evangelistáknál: ez elégséges vólna. Mert mikor azt írták, hogy Christus Lázárt feltámasztotta, több halottakat elevenített, betegeket gyógyított, hogy a nap meghomályosodott halálakor, a föld megindúlt feltámadásakor, *etc.* éltek sokan, kik emlekeztek ezekről. Ki hidgye, hogy ha ezek úgy nem lettek vólna, ily nyilván merték vólna ezeket írnyia az evangelisták? Vallyon s azok, a kik látták, mikor Urunkat megfeszítették; a kik ismérték Lázárt, nem vettették vólna-e mingyárt szemekre az evangelistáknak, ha hamissat írtak vólna? vagy találkozott vólna-e, a ki bévette és

[1] Euseb. 5. de Præpar. c. 1.

[2] Niceph. l. 1. ca. 17. Suidas, Cedren, alii. Similia, Tert. Apolog. c. 23. Inf. l. 2. c. 5. n 1.

[3] Ambr. Ser. 91. de Invent. SS. Gervasii, et Protasii.

[4] Tert. Apol. c. 21. n. 329. Vide infr. l. 2. c. 2. n. 1.

[5] Euseb. 2. Hist. cap. 2.

[6] Azoar. 4, 11, 12, 13, 33.

elhitte vólna az evangeliomot, ha ezeknek hamissága megmutatodott vólna? Nincs oly szemtelen ember, ki halálos ellenségi-előt maga dícsiretire nagyot merjen hazudni; tudván, hogy ezek jelen vóltak, és a hazugságnak világos jelenségit adhattyák. Tehát az evangelistáktúl feljegyzett csudák oly nyilvák vóltak, hogy a keresztyének ellenségi, kik-előt lettek, tagadást nem tehettek bennek. Melyből világoson kitetczik, hogy az evangelisták bizonysága megvethetetlen e dologban.

Nem is vólt okok az evangelistáknak, miért költenének valamit hamissan, holot világi jószágot nem kivántak, söt a magokét elhagyván, kúldússágban, emberek-előt gyalázatban, sok üldözésekben, nyomoruságokban éltek, és végre megölettek a Christus nevének hirdetéseért. A ki mesterséges hazugságokkal akar valamit felkendőztetni, haszontalanúl, maga kárával kissebségével ezt nem cselekeszi, hanem hasznot vagy dücsösséget, és embereknél-való kedveskedést vár belőlle. Annak-okáért írja sz. Ágoston, hogy ha a mí Urunk csuda-tételirűl írt historiát kétessé tészük, künyű minden historiákat bizonytalanná alítani: *An dicet aliquis, Ista falsa esse Miracula? nec fuisse facta, sed mendaciter scripta? Quis-quis hoc dicit, potest etiam dicere, Nec Deos ullos curare mortalia, etc. Porro, si vel Civilium rerum historiæ, vel libris Theurgicis credunt: quid causæ est, cur illis literis nolint credere?*

Vide Lactant. supra, fol. 24. 25.

Augu. 10. Civit. cap. 10.

Szép és győzhetetlen jelenséggel bizonyíttya Lactantius, hogy az evangelisták semmit magoktúl nem költöttek. Mert, egy az, úgy-mond, hogy eggyügyűk és tudatlanok vóltak; soha pedig a tudatlan ember úgy egybe nem szerkesztetheti a hazugságot, hogy ellenkezést és hamisság jelenségét ne ejcse beszédében; holot még Aristóteles és Plato-is, mint-hogy sok hamissat tanítottak, gyakran magokkal ellenkeztek. Az evangelisták irásában pedig nincs semmi egyenetlenség. Más az, hogy sem hasznot, sem böcsülletet nem vártak, a mellyért hazudtak vólna; söt tudták, hogy megöletnek tanításokért; azoknak-is, kik őket követték, idején megjövendőllötték, hogy meg kel halniok a keresztyén tudomány óltalmáért. Justínus Mártyr abból ismérteti az evangelisták irásinak igazságát; mert nem csak csudákat cselekedtek, mellyekkel hitelre-való méltóságot nyertek; de a mit megjövendőllöttek, azt szemünkel láttyuk, hogy bétellyesedett.

Lactant. li. 5. Divin Instit. c. 3. Verba Vide infr. l. 2. c. 2. n. 2.

Iusti. Dialog. cum Triphone, initio.

Hogy pedig a Christus csuda-tételi nem szem-fény-vesztő bámitások és csalárdságok, hanem valóságos csudák vóltak, azzal

bizonyíttya sz. Quadrátus martyr: Mert a kiket feltámasztott, vagy meggyógyított, nem csak rövid ideig éltek és örűltek épségeknek, mint a csalárd szem-fény-vesztésben szokott lenni; hanem Christus halála-után-is megmaradtak, kik-közzűl némellyek mí üdőnkig éltek, úgy-mond. Arnóbius azzal erőssíti ezen dolgot, hogy Christus nem csak maga cselekedett csudákat, hanem egyebeknek hatalmat adott, hogy az ő neve említesére csudát tennének, mellyet senki a szem-fény-vesztő mágusok-közzűl nem cselekedhetett. És noha ezek néha valami tettetes újságot míveltek; de Isten nem szenvedte, hogy eltitkolhatták vólna hamisságokat, hanem kinyilatkozott, hogy ördögi mesterségből származtak. Ez-okon senki a mágusok-közzűl el nem hitethette a világgal akár-mely mesterséges ördöngösséggel-is, hogy őtet Isten-gyanánt böcsüllyék. De a ki meggondollya Christus Urunk csuda-tételinek táméntalan sokaságát és tagadhatatlan valóságát: eszébe sem jút, hogy valami csalárdságot álmodhasson a Christus csudáiban; kivált-képpen, holot (a mint Irenæus mongya) a profétak-is régen megjövendőlötték, hogy Christus illyen csudákat cselekeszik földön jártában. És az utánna-leselkedők sem sajdíthattak semmi csalárdság gyanuságát az ő csudáiban; mivel a kit minnyájan ismértek, hogy annya méhéből vakon született, látták, hogy fényesen nézett; a kit hólta-után büszhödve láttak, azt elevenen ismérték.

Apud Euseb. 4. Hist. c. 3.

Arnob. 1. contra Gent. post medium.

Apud Euseb. lib. 5. Hist c. 7.

III. Ha Christus hamissan hirdette, hogy ő Isten Fia, ő igaz Isten, ki a végre jött e világra, hogy az igazságot kinyilatkoztassa (követve mondom): világ kezdetitűl-fogva senki nem vólt ő-nállánál ostobább, és mód-nélkül felfuvalkodott kevélységben merűlteb ember; mivel ily nagy méltóságot hamissan tulajdonított vólna magának. Ha pedig illyen botor kábaságba, és dísztelen kevélységbe elegyedett vólna Christus: lehetetlen, hogy vagy életének fesletségével, vagy tanitásának hamisságával ki nem jelentette vólna magát; mert noha lappanghat a hamisság és a felfuvalkodott balgatagság; de lehetetlen, hogy füstöt ne vessen, és farka ki ne tessék végre-is a rókának. Christusnak pedig oly szent, fedhetetlen és ártatlan élete vólt, hogy senki az utánna ólálkodó ellenségi-közzűl nem találkozott, ki őtet valamely bűnrűl fedhette vólna. És mikor a sidók meg akarnák őtet ölni, sok hamis bizonyságokat keresének: de egy sem találkozék, ki ő-rólla gonoszt tudna mondani. Sőt még a pogányok-közzűl sem találkozott, a ki valami maculát visgált vólna az ő szent életében; hanem inkáb csudáltatták ők-is a Christus ártatlanságát és szent életét.

Hebr. 12, 2.

Nem vólt azért semmi oly a mí hitünk kezdőjében, a miben valaki megbotránkozhatott. Mert, ha született; szűztűl született. Ha fájdalmakat szenvedett; minden betegek fájdalmit meggyógyította. Ha meg hólt; halottakat támasztott, és maga-is feltámadott. Ha az ő keresztiben megütközöl, nézzed a kereszt-előt kötve az ördögöket, leborúlva a világ fejedelmit, egybe-rontva a bálványokat! Azért méltó, hogy az ő tanitását nem emberi indúlatból, hanem isteni erőből származott igazságnak itíllyük.

MÁSODIK RÉSZE.

Második bizonyság a világ megtérésének módgya.

Mikor Isten mutatni akarta hatalmasságát, gyarló, erőtlen, és emberi itílet-szerént alkalmatlan eszközök által nagy dolgokat vitt véghez. Ez az oka, hogy a Moysest Farao-ellen veszsző-szállal fegyverkeztette, Gedeont töredelmes* cserép lámpásokkal, Sámsont egy szamár álla-kapczajával, sőt ennek hajában helyhezteté erejét. Hogy azért a bálványozásba, és minden gonosságba merűlt világnak a kereszt zászlója-alá hódoltatásában isteni erejét ismértetné: oly módot talála az igazság béoltásában és a pogány szabadság kigyomlálásában, hogy a ki ezt jól meggondollya, méltán azt
Exod. 8, 19. mondhattya: *Digitus Dei est hic,* Isten újainak, és hatalmas kezeinek ereje tűndöklik it. A tudatlansággal meggyőzeté a bőlcseséget, a bolondság-által tanítá az okosokat, az erőtlenséggel hódoltatá a hatalmasokat, a halál- és gyalázat-által dücsösséges triumfusokat szerze. Mert egy-nehány halász-által, kevés esztendő-alat az evangeliom engedelme-alá hódoltatá a világot, amazok halála- és szenvedési-által: az-az, halászok hálójába kötözteték a világ kevélysége; megfogatának, a kik egyebeket fogdosni szoktak vala. A bőlcsek tudatlansággal hozatának a hitre; a gyengék bolondsággal erőssödének a mártiromságra, hogy a világ törvényével, és az emberi értelemmel ellenkező tudományokat vérekkel pecsételnék.

De hogy ezeket világosban ércsük;

Három dolgot kel fő-képpen a világ megtéresében szemlélnünk, mellyeket a ki igazán megfontol, megtapasztallya, hogy Isten ereje és bőlcs vezérlése óltotta az emberekbe a keresztyén vallást.

* Töredelmes = törékeny.

I. Azt tekíncsük: Kicsodák, és mi rend-béli emberek vóltak, a kik-által Isten igazságra hajtotta e világot. Ha a sidók Holofernest roppant seregekkel és erős harczal győzték vólna: az Isten ereje és gond-viselése nem oly nyilván fénylett vólna a győzedelemben, mint mikor egy gyenge aszony-által megrontaték. Ha Jerichót ostrommal és törésekkel vítatta vólna Jósue, nem trombita-harsogással és kiáltással; ha Dávid a Saul fegyverébe öltözve ment vólna baj-viadalra Góliad-ellen, nem a pásztorok paraszt fegyverével, bottal és parittyával; ha a Dánieltűl látott világi birodalmok oszlopa az egész nagy hegynek reá-szakadásával rontatott vólna, és nem a kéz-nélkül szakadott kövecske ütésével: csuda nem vólna. Hasonló-képpen ha Isten bőlcs filosofusokat, ékesen-szólló orátorokat választott vólna az evangeliom hirdetésére; ha erős fejedelmeket, gazdag fő embereket rendelt vólna, kik példával és fenyítékkel a kösséget utánnok szokták vonni, vagy adományokkal és ígéretekkel hóldoltatni: igen meghomályosodott vólna az isteni hatalmasság, mely hitűnk terjesztésében tűndöklött. De, *Elegit humiliter natos, inhonoratos, illiteratos: ut quidquid magnum essent, et faceret, ipse in eis esset, et faceret,* azért választott Isten alacson nemből származtakat, tudatlanokat, emberek-előt böcsteleneket; hogy valami nagyot cselekedtek, megismérnők, hogy Isten cselekedte ezeket ő-általok. Mely dologrúl hallyad, mit ír sz. Ambrús: *Adverte cæleste consilium. Non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores, et publicanos, quos dirigeret, elegit: ne traduxisse prudentia, ne redemisse divitiis, ne potentiæ nobilitatisque auctoritate, traxisse aliquos ad suam gratiam videretur; ut veritatis ratio, non disputationis gratia prævaleret.* Ezt az Istennek csudálatos cselekedetit szent Pál álmélkodva szemléli: Tekíncsétek-meg atyám-fiai, úgy-mond, hívatalotokat; mert nem sokan vannak közöttetek világ-szerént bőlcsek, sem nemessek, sem hatalmasok; hanem a világ erőtlenit választotta Isten, hogy az erősseket megszégyenítcse[1]. Másut: Az én tanitásim, úgy-mond, nem világi bőlcseségnek hitető beszédiben állanak, hanem az Isten lelkének és hatalmasságának jelenésiben: hogy a tí hitetek nem emberi bőlcseségben, hanem Isten hatalmán állapodgyék[2]. Ezért nem akarta Isten, hogy négy-száz esztendeig a császárok és hatalmas fejedelmek óltalmával és dajkálkodásival gyarapodnék a keresztyén tudomány. Sőt, a mint mondám, midőn Tiberius a rómaiak isteni-közibe akarná Christust vétetni, nem szenvedé Isten, hogy véghez vinné szandékát;

Calumniam Calvini, Vide infra, li. 5. c. 3. 4. initio.

Aug. 18. De Civitat. Dei, cap. 49.

Ambros. li. 5. Comment. in Lucam.

[1] 1. Cor. 1, 26.

[2] 1. Cor. 2, 2.

Refert. Ter. tull. Apolog. cap. 5. mert ezzel meghomályosodott vólna a keresztyén hit terjedésének csudálatossága.

Supra, fol. 78. Ez azért az isteni hatalmasság jelensége, mellyen a sidók-is csudálkoztak, hogy a tudatlan halászok, kik soha bötűt nem tanúltak

Act. 4, 13. vala, a gyarló és félelmes pórok, kik eléb az úrak és fejedelmek-előt szóllani sem tudtak, a világi bőlcseket, császárokat, királyokat meghóldoltatták, és a Christus jármába fogták.

II. Azt gondollyuk-meg: Minémü tudományra térítették; mivel édesgették, vonták az apostolok e világot Christushoz. Az apostolok,

1. Cor. 4, 13. mint világ szemeti és mosléki, mindenek csúfjai vóltak; pökték, szidták, üldözték, pálczázták mindenüt őket; végre, mint nyilvánvaló gonosz-tévőket, pelengér-alat, gyalázatos halállal végezték életeket. Azokat-is, kiket Christushoz akartak téríteni, egyébbel nem biztatták, hanem hasonló gyalázattal, veszedelemmel, üldözéssel. És nem csak emberi értelmet fellyűl-múló, nagy és csudálatos dolgok hitelére kötelezték az embereket; de azt kivánták, hogy valakik az ő tanításokat kedvellik, e világ gyönyörűségitűl megvonnyák magokat; és miképpen az ő Urok a kereszt-fán gyalázatos halált szenvedett: úgy ők-is kereszteket felvegyék, magokat megtagadgyák, a magokét szegényeknek oszszák, egy szóval oly életet visellyenek, mellyet e világ csupa sűlt bolondságnak ítíl. Vallyon ha ama győzedelmes-nyelvű Demósthenes, ama szépen-szólló Cicero, ama nagy-elméjű, mézes-beszédű és bőlcs Pláto az embereknek azt mondották vólna, hogy a ki őket követi és véllek tarttya, e világ gyülőlségét és gyalázattyát fejére várja; ha azt kivánták vólna tanítványoktúl, hogy a magokét szegényeknek adgyák, a másét ne kivánnyák, a gonoszért jóval fizessenek, a világ gyönyörűségének ellene-mongyanak; és mind ezekért fogságokat, kínokat, gyalázatokat, világ gyülőlségét igérték vólna: vallyon, mondok, ha ezek illyen ígéretekkel hitegették vólna az embereket magokhoz, elhitethették vólna-e, hogy örömest és víg szűvel hozzájok adnák minden rendek magokat? Soha bizony az emberi bőlcseség ezt végbe nem vitte vólna. De az egy-ügyű halászok, a tudatlan parasztok illyen édesgető beszédekkel térité a világot Christushoz. Mert noha ezek igen erőtlen fegyverek vólnának az ember kezében; de az Isten karja diadalmas erőt adott ezeknek a természet-szerént idegenítő édesgetéseknek.

Ha az apostolok emberek csalására gondolt tudományt akartak vólna hirdetni, lágyab, szabadossab, testnek alkalmatosb, világ

itíletihez illendőb útat találtak vólna, mint Mahomet és a töb hamis tanítók, kik mindenkor test-gyengéltetésére, testi kivánságok szabadságára eresztették sok dolgokban nyájokat; és ez-okon (mivel hajlandó a természet effélére), künnyen követőket találtak. Mindazáltal, még a testi szabadságok csalogatásival-is, soha sem Epicúrus, sem Mahomet, sem senki egyéb annyi sokaságot magához nem kapcsolt, menyit hóldoltattak Christushoz az apostolok. Halhadsza, mit mond szent Ambrús erről: *Vide, quam fides argumentis præponderet? Philosophi quotidie a suis deseruntur, qui copiose disputant: isti quotidie crescunt, qui simpliciter credunt. Non creditur Philosophis: creditur Piscatoribus. Illi, deliciis et voluptatibus orbem ligarunt: isti, jejuniis et doloribus exuerunt. Plures itaque jam cœpit illicere injuria, quam voluptas;* Tekíncsd-meg, úgymond, menyível erősseb a hit az okoskodásnál? A bőlcsen okoskodó filosofusokat ím minden-nap elhadgyák, az egy-ügyű hitűk szaporodnak. Nincs hitelek a világ bőlcseinek, de minnyájan fejet hajtanak a halászoknak. Amazok kínnyességgel, gyönyörűséggel csalogattyák az embereket: ezek bőjtöléssel és fájdalmokkal fejtik ki az ő hálójokból. Többen édesednek a nyomoruságokkal az igazság követésére, hogy-sem a kedves gyönyörűséggel a hamisságra. Ambr. li. 1. de Fide ad Gratian. cap. 5.

Ezt az egész bizonyságot Lactantius szép okos szókkal imígyen adgya előnkbe: *Abfuit ergo ab his fingendi voluntas et astutia, quoniam rudes fueruut. Aut qui possit indoctus, apta inter se, et cohærentia fingere; cum Philosophorum doctissimi, Plato, Aristoteles, ipsi sibi repugnantia, et contraria dixerint? Hæc est enim mendaciorum natura, ut cohærere non possint. Illorum autem traditio, quia vera est, quadrat ubique, ac sibi tota consentit. Non igitur quæstus et commodi gratia istam Religionem commenti sunt: quippe qui et præceptis, et reipsa, eam vitam secuti sunt, quæ et voluptatibus caret, et omnia, quæ habentur in bonis, spernit; et qui non tantum pro fide mortem subierint, sed etiam, morituros se esse et scierint, et prædixerint; et postea universos, qui eorum disciplinam secuti essent, acerba, et nefanda passuros.* Végezetre, méltó azt-is eszünkbe jutatnunk az egész egyházi historiák folyásából, hogy sokkal többen tértek a keresztyén hitre a mártirok kínnyát látván, hogy-sem a tanítók predikallását halgatván. Maga világ-szerént azért nézik az emberek, mikor valaki megöletik, hogy elidegenedgyenek attúl, a miért láttyák egyebeknek gyalázatos szörnyű halálát. Lactant. li. 5. Divi. Institut. cap. 3. Vide supra, fol. 78. 79. Lásd ez könyvnek 3. részét. fol. 89. 90.

III. Fordítcsuk szemeinket azokra, kiket ezek az egy-ügyű halászok erre a test-zabolázó, és világi gyönyörűségtől idegenítő hitre hoztak. Ezek eléb pogányok voltak; földhöz és annak csalárd örömihez, tisztességihez ragaszkodott bálványozók vóltak: az-az, oly vakságra jutott emberek, kik az Isten méltóságát a satánnak adták, oktalan állatokat isteni tiszteletteel szolgáltak, magok-is hasonlókká lévén azokhoz, a miket tiszteltek, erkölcsökben tellyességgel barmokká változottak vóltak; sőt a mint
2. Tim. 2, 26. sz. Pál mongya, az ördög akarattyának fogságára vettettek vólt;
Infra, lib. 2. cap. 7. oly Isteneket követtek, kiknek életek minden kegyetlenséggel, fertelmességgel, ragadozó tolvajlással tellyes vólt, hogy ezek példái eszteni lennének a gonoszra-hajlandó természet indúlatinak. Egy szóval, úgy bégázoltak vólt minden fesletségbe, hogy a
Rom, 1, 24. 1. Pet. 4, 3. szent Pál mondása-szerént, elmerűlvén az istentelenségben, tetézve tőltettek úndok gonosságokkal.

Ennek-felette, világi bőlcseségnek felfuvalkodtató bévségében elhitték vólt magokat, és birodalmok hatalmasságát az ő istenek ajandékának ismérvén, tőrrel paíssal óltalmazták ősöktűl reájokszállott tévelygéseket. Mindazáltal erő-hatalom-nélkül, adomány- és világi ígéret-nélkül, fenyegetés- és fejedelmek kételenítése-nélkül az illyen fene, dühös emberek keménségét, bőlcseségét, hatalmasságát, a keresztyéni szelídségnek, egy-ügyűségnek, alázatosságnak igájába fogák, megszelídíték, minden fesletségből kimosdaták. Mely dolgot oly csudálatosnak kel tartani, úgy-mond Arany-szájú
Chryf. hom. 34. in Matt. sz. János, mint-ha az ártatlan bárányok a dühös farkasokat meghóldoltatták- és birodalmok-alá hajtották vólna. Azért ebből tetczettki a mí Urunk ereje, hogy a bárányok meggyőzték a farkasokat, az erőtlenek hatalmat vettek a világ-bírókon, a tudatlanok diadalmasok lettek e világi bölcseség-ellen.

Meggondolván sz. Ágoston ennek a bizonyságnak erejét, azt írja, hogy senkinek nem szabad a keresztyén hit igazságárul kételkedni. Mert ha valaki Plátótúl régen kérdette vólna: Itíli-e, hogy egy-nehány tudatlan halász, erőszak-nélkül, világi bőlcseség-nélkül, ennyi sok számtalan dühösködők kegyetlensége-ellen a bálványozást, mely régtűlfogva megrögzött vala; a kimondhatatlan gonosságot, mely eláradott vala, úgy kigyomlálná e világból, hogy a pogány istenek neve elveszne? hogy a másén-kapdosók a magokét elosztanák? a kevélyek magokat megaláznák? a boszszú-állók ellenségeket sok jókkal illetnék? a világot minden benne-való jókkal

megutálván, a láthatatlan dolgokat szomjúhoznák? *Responderet, credo, non posse hoc ab homine fieri, nisi quem ipsa* DEI *virtus atque sapientia, ab ipsa rerum natura exceptum, nec hominum magisterio, sed intima illuminatione illustratum, tanta honestaret gratia; tanta Majestate subveheret, ut genus humanum, ad tam salubrem fidem, summa autoritate converteret:* azt felelte vólna, úgy-mond, erre Pláto, hogy ezeket senki véghez nem viheti, hanem-ha az Isten bőlcsesége természet-felet oktattya és vezérli őtet. Holot azért immár szemünkel láttyuk, hogy mind ezek bétellyesedtek, ennyi martiromságok-által mindenüvé kiterjedett az Anyaszentegyház, ennyi ezer ifiak és gyenge leányzók a házasságot megvetvén, tisztán élnek, számlálhatatlanon minden rendekközzűl, elhagyván gazdagságokat és böcsülletes tiszteket, az isteni szolgálatra kötelezik magokat, és a pusztákat bétőltik: miképpen kételkedhetünk a keresztyén hitnek tekélletes igazságárul? Aug. tom. 1. li. De vera Reli. cap. 3.

HARMADIK RÉSZE.

Harmadik bizonyság a martirok szenvedése.

Minnyájan az Anyaszentegyház fiai nagy böcsüllettel és háladással tartozunk a szent Mártiroknak, kik nem csak vérekkel öntözték és halálokkal vastagíttották az igaz hitet; nem csak gerjesztették bennünk az örök életnek kívánságát, és a világ javaitúl idegenítették kedvünket: de tekélletes erkölcsökkel útat-is mutattak a szent életre.

Négy dolgot mond Lactantius, hogy a keresztyén hit bajnakiban, a győzedelmes vitéz mártirokban kel szemlélnünk, mellyekből világoson kitetczik, hogy isteni tudomány az, mellyet a mártirok vérekkel pecsétlettek: 1. A mártirok sokaságát. 2. Keserves kín-szenvedések szörnyű-voltát. 3. Hogy a keresztyén hit nem fogyott, de szaporodott és terjedett az ártatlanok kínnyával. 4. A mártirok szenvedésében történt csudákat: *Noster numerus, ne ipsa quidem persecutione minuitur. Stultos arbitrantur esse eos, qui, cum habeant in sua potestate supplicia vitare, cruciari tamen et emori malunt: cum ex eo ipso possent pervidere, non esse stultitiam, in quam tanta hominum millia, per orbem totum una mente consentiant. Si feminæ, sexus infirmitate labuntur; viri sapiunt: si pueri, si adolescentes improvidi sunt per ætatem; maturi* Lactant. lib. 5. Divi. Institut. cap. 13.

certe ac senes, habent stabile judicium: si una civitas, una provincia, una natio desipit; ceteræ utique innumerabiles, stultæ esse non possunt. Cum vero ab ortu solis usque ad occasum, Lex Divina suscepta sit; et omnis sexus, omnis ætas, et gens, et regio, paribus animis Deo serviant; idem sit ubique mortis contemtus: intelligere potuerunt aliquid in ea esse rationis, quod non sine causa usque ad mortem defendatur: aliquid soliditatis, quod eam Religionem non tantum vexatio non solvat, sed augeat semper, et faciat firmiorem, dum propter miraculum virtutis, novus populus accedit. Nam, cum videat vulgus, dilacerari homines variis tormentorum generibus; et inter fatigatos carnifices, invictam tenere patientiam; existimant, id quod res est, nec consensum tam multorum, nec perseverantiam morientium vanam esse; nec ipsam patientiam, sine Deo, cruciatus tantos posse superare. Latrones et robusti corporis viri, ejusmodi lacerationes perferre nequeunt, exclamant, gemitus edunt: Nostri autem pueri, et mulierculæ, tortores suos taciti vincunt, et exprimere illis gemitum nec ignis potest.

Először azért: A keresztyén hit bizonyító mártirokban azt kel meggondolnunk, hogy számlálhatatlanon vóltak minden nemzetségből, minden rendekből, minden nemekből, kik életeket megfedhetetlen jó erkölcsökben foglalván, panaszolkodás-, átkozódásnélkül, szelíden, engedelmesen, vígan, örömmel mentek a halálra, és minden kínokat készek vóltak szenvedni az igaz tudomány óltalmáért; sőt a mint Tertullianus írja, szomjúhozva keresték, hogy kínoztassanak a keresztyén vallásért; és midőn őket halálra itílték, inkáb örűltek, hogy-sem mikor megszabadúltak: *Magis damnati, quam absoluti, gaudemus: crudelitas enim vestra, gloria nostra est. Nos hæc non timemus, sed ultro provocamus. Antoninus in Asia cum persequeretur, omnes illius civitatis Christiani, ante Tribunalia ejus se obtulerunt.*

Tertullian. ad Scapulam, c. 1, et 4.

It az okos embernek két dolgot kel meggondolni. Elsőt azt, hogy sok böcsülletes úrak, gazdag és minden világi jóval bévelkedő emberek, sok gyengén és kedven nevelt leányok és fő aszonyok, midőn a szörnyű kínokra és keserves halálra vitettek: egy szóval, egy tagadással életeket, jószágokat, házas-társokat, magzattyokat, gyalázattúl, kíntúl, haláltúl megmenthették vólna. Mert, a mint Tertullianus írja, nem úgy bántak a mártirokkal, mint egyéb gonosz-tévőkkel. Ha a gonosz-tévő tagadgya a miért

Tertull. Apolog. c. 2. Verba habes paulo post, hoc eodem Capite.

megölik, kínokkal erőltetik hogy ne tagadgya, hanem megvallya gonosz-tétét. A keresztyéneket pedig arra erőltették, hogy megtagadgyák a keresztyénséget; és mihent valaki egy szóval tagadást tett, ottan elbocsátották. De inkáb akartak a keresztyén mártirok vallást tenni és meghalni, hogy-sem tétovázni és élni: *Longe aliud munus carnifici in Christianos imperatis, non ut dicant quæ faciunt, sed ut negent quod sunt.* Tertull. ibid. cap. 7. Ebben azért csudálatos ereje tűndöklik az igazságnak, hogy ily künnyen, egy tagadással megmenekedhettek vólna a haláltúl: még-is a félénk gyermekek és gyenge leányzók, a kínnyes uri aszonyok minden kínokon által akartak inkáb menni, hogy-sem egy hazugságot mondani. Vallyon s ha e világon menyi tömlöcz vagyon, mind eljárnók és a gonosztévőknek azt hirdetnők, hogy csak tagadgyák-meg, a mivel vádoltatnak, ottan megszabadúlnak; ha pedig nem akarják megtagadni, halál fiai lésznek: találkoznék-e, a ki magát meg nem mentené? De a mí mártirinkat kínnal erőltették a pogányok, hogy megtagadgyák, a miért meg kel vala halniok, és szerét nem tehették. Másodikat azt kel meggondolni, hogy az Istennek irgalmas gondviseléséhez és jó-voltához nem illik, hogy azokat, kik serény elmével és buzgó szeretettel igyekeznek néki kedvesen szolgálni, kik az ő szerelméért és tisztessége óltalmáért készek javokat prédára adni, véreket ontani, halált szenvedni; kik Istenért mindent veszendő ganéjnak tartanak: úgy elhadgya, hogy az igazság világosságát ne láthassák, hogy az üdvösség úttyát elveszessék, hogy tévelygésbe vakmerőjűl merűllyenek. Mert Isten azt ígérte, hogy a ki őtet tiszta szűvel keresi, megtalállya, és az őtet-keresők jutalmát el nem veszti. Kétség-nélkül tehát isteni tudomány vólt a mártirokban, mely az ő gyenge szívöket a halál fúlákja-ellen ily nagy álhatatos bátorságba öltöztette. Vide infra, cap. 10. Ier. 29, 13. Heb. 11, 6.

Másodszor: A mártirok kínnyainak sokasága és szörnyűsége oly vólt, hogy annak súllyát az emberi gyarlóság el nem bírhatta, hanem isteni hatalmasságnak vastagító erőssége kívánatott annak viselésére. Mert minek-utánna az Isteni bőlcseségnek úgy tetczett, hogy szolgai szenvedésével, nem ellenségi vére-ontásával hajtaná birtoka-alá e világot: oly győzhetetlen erősséggel vastagította híveit, hogy ezekben világoson tűndöklenék az ő kezének hatalmas ereje. Végetlen vólna a kínok nemeit, új találmányit, és a mártirok számát feljegyzeni. Azért én csak egynehány dolgot említek az egyházi historiából, nagy részre azok irásiból, kik jelen-vóltak és

reá-néztek arra, a mit írtak. Eusebius azért így szól a Diocletiánus üldözéséről: Számlálhatatlanon vóltak, mind férfiak, aszonyok, gyermekek, kik gyarló életeket megutálván, sok külömb kínokkal megöletének, kik-közzűl sokan a kemény vereségek- és ezer-féle hallatlan kínzások-után vagy tűzzel égettettek, vagy tengerbe vettettek, vagy fővel-alá tőkékhez szegesztettek, és ot éhel hóltak[1]. De ugyan nincs oly nyelv, mely ki tudná fejezni, minémü szörnyű kínokat vallottak a mártirok. Némellyeknek egész testeket szerép darabokkal szaggatták, sok tisztességes aszonyokat fél lábok-fogva felakasztottak, vagy csupa mezítelenűl vetkeztetvén, embertelen csufságokkal illettek. Sokakat öszve-vont fiatal-fákhoz kötöztek, és úgy szaggattak darabra. Ez pedig nem egy-nehány napig tartott, hanem egy-nehány esztendeig; és mindennap, húsz, harmincz, és száz férfiak, aszonyok, és gyermekek újobban gondolt mesterséges kínokkal emésztettek. Láttuk magunk, hogy a hohér karja elfáradott, megtompúlt kargya a sok öldökles-miat. A keresztyéneket pedig láttuk, hogy mihent a sententiat kimondották a mártirokra, sok-felől nagy vigan elő-ugrándoztak, nagy örömmel magokat keresztyéneknek kiáltották, vígan és mosolyogva hallották a fejekre adott sententiat; énekelve, Istennek hálákat adva mentek a halálra. Azok pedig álmélkodtató csudálkozásra méltók, kik noha gazdagságban, nemességben, dücsösségben, tudományokban nagyok valának; de mind ezeket hátra vetették Christusért: noha attyafiai és baráti felette kérték, hogy magokon, feleségeken, gyermekeken könyörűllyenek; de semmit ezekre nem hajlottak; hanem álhatatoson minden gyalázatot a mí Megváltónk igaz vallásaért elszenvedtek[2]. A gonosz-tévők sanyargatására rendelt fogházak oly telin vóltak püspökökkel, papokkal, diaconusokkal, lectorokkal, exorcistákkal, hogy a gonosz-tévőket nem vólt hová tenni. Eggyik parancsolat pedig másikat érte, hogy szabad menedéket adgyanak azoknak, kik Christust megtagadgyák; szörnyű kínokra itíllyék, kik azt nem mivelik[3]. Szabad vala mindennek új kínokat gondolni a keresztyének veszedelmére. Azért némellyeknek vas-veszszővel egész testeket szörnyen eltaglották; némellyeket csigán kinyújtottak, hogy minden ízek felbomlanának; némellyeket derekoknál-fogva felakasztottak, és ezekben a kínokban kérdezték, ha elállanak-e Christustúl? És szabadságot ígértek az elállóknak[4]. Néhult egész várasokban keresztyének lévén, reájok gyújtották a várast, és gyermekekkel-eggyüt megégették a benne-

[1] Euse. li. 8. Histor. Eccles. cap. 8.

[2] Cap. 9.

[3] Cap. 6.

[4] Cap. 10.

valókat[1]. Egyéb helyeken láboknál-fogva akasztották a keresztyéneket, és füstöt csinálván, úgy fojtották-meg. Sokaknak kezeket, orrokat, fülöket elmetélték, és úgy bocsátották-el. Sokaknak körmök allyát gyakor lyuggatásokkal elszagatták. Sokak hátára olvasztott ónat öntöttek. Sokaknak szemérmes testeket rút, tűrhetetlen és kegyetlen kínokkal illették; és naponként nagyob kínokat gondoltak, ugyan vetekedvén, ki találhat mesterségesb kínzásokat. Ezeken-kivűl egyéb tartományokban számtalanon ölettek; de én csak azokat jegyzettem-fel, mellyeket szemeimmel láttam és jelen vóltam, mikor lettenek[2]. Ezek mind *Eusebius* szavai.

[1] Cap. 11.

[2] Cap. 12. Niceph. et seq. Similia l. 7. c. 3.

Másut imígyen ír: Magok a keresztyének ellenségi álmélkodtak a nagy álhatatosságon. Mert sokakat addig elvertek, hogy az erek és inak mind kinn állottak; sőt sokaknak bélek-is ki-látszott: az-után vagy tövisses tengeri csigákat, vagy hegyes fákat raktak alájok, és ezeken hengergették[3]. Végezetre a sz. Apalín*, és több számtalan leányok és férfiak keserves szenvedésit ezen Eusebius hoszszú historiában írja[4].

[3] Euseb. lib. 4. cap. 15. Histor Eccles.

[4] Euseb. lib. 6. cap. 41, 42. Theod. lib. 5. Histor. c. 39.

Theodorétus pedig illyen-képpen szól: Csak a kínok módgyát sem tudnám felírnyia, mellyekkel a híveket kivégezték e világból. Némellyeknek karjokrúl vagy hátokrúl mind levonták a bőrt; némellyeket homlokoktúl-fogva állokig megnyúztak. Vóltak ollyak, kiknek mezítelen testeket körűl mind bérakták félben-félben hasogatot nádakkal; azután erős kötéssel testekhez szorítván ezeket, a kötésalól nagy erőszakkal eggyenként vonogatták a nád-szálakat és így szaggatták testeket. Sokaknak kezeket lábokat megkötözték, és nagy sereg patkányok-közzé vetették, hogy az éh patkányok lassú és keserves halállal ölnék őket; sőt az ördögnek mesterséges találmanyából ezeknél szörnyűb kínokat-is gondoltak. De ezekkel annyira nem vett diadalmat a hamisság, hogy sokan ön-kínnyeken futottak az örök élet-szerző halálra. És minek-utánna egy-nehány bócsülletes fő úr halálát elő-számlálta vólna Theodorétus, azt írja, hogy egy Benjamin-nevű diaconusnak a keze és lába körmei-alatt húsz hegyes nyársat vertenek-által; midőn ezt nagy csendesen szenvedné, a szemérmes testébe nyársat vertek; végre a hátullyába egy ágas-bogas rút görcsös karót vontak, és ily iszonyú nagy kínnal végezték ki e világból.

Ennek-felette némellyek kínzása igen hoszszú vólt. Mert az Ancírabéli Kelemen püspök társával egyetemben huszon-nyólcz esz-

* Apalin = Apollonia.

Niceph. lib. 7. cap. 14. tendeig kínoztatott; és a mint Nicéforus írja, valamenyi kínokat megkóstoltak a több mártirok, azokon egyedűl mind által-ment tüzet, vasat, követ, fát, hevet, hideget és oktalan vadakat megpróbáltak rajta; és mikor minden kínokból kifogytak vólna a hóhérok, fejét vévék.

Mit mongyak a kisded gyermekekről? a gyenge szűzekről? kik oly vígan szenvedtek halált a keresztyénségért, mely vígan egyebek zabálanak e világi gyönyörűségekben. Eusebius írja ama Euseb. li. 5. c. 1. tizen-öt esztendős gyermekről, Ponticusról és az ő nénnyéről Blandínárul, hogy minek-utánna sok vereségekkel megszaggattatának, minek-utánna tűzes vas-székben megperseltetének, oly vígan menének a halálra, mint-ha menyegzőbe mennének.

Ezt azért a táméntalan sokaságnak ily szörnyű kínnyát, ily csendes elmével, ily vigasággal szenvedett sanyargatását a ki jól meggondollya: bizonyosan eszébe veheti, hogy nem emberi erőtűl vólt ennek eredeti. Mert egy az, hogy soha egy gonosz-tévő vastag ember sem szenvedte oly vídám csendességgel kínnyait, a mely bátor és csendes lélekkel tűrték, sőt szomjúhozták és keresték a gyenge szűzek-is a hallatlan kínokat. Más az, hogy ennyi számlálhatatlan sokaság soha ily nagy buzgósággal meg nem utálhatta a világot; és az önnön életét (mellyet egy szóval megtarthatott vólna), Istennek lelke-nélkül prédára nem vethette. A kínok-is ollyak vóltak, hogy a mint Lactantiustúl hallók, soha ezeket maga erejéből akarattya-szerént el nem viselhette vólna az emberi gyarlóság. Mivel azért a mártirok a kínok között is megszabadították vólna magokat egy tagadással, de választva inkáb elszenvedtek mindeneket: tagadhatatlan, hogy természet-felet erősítette őket Isten. Azért írja Justínus Mártir, hogy mikor még pogány vólt, látvan a keresztyének álhatatos szenvedésit, soha el nem hihette, hogy ezekben valami gonosz istentelenség találtatnék; mert a kik, úgy-mond, e világhoz és az ő gyönyörűségihez ragaszkodnak, a halálra ily bátran nem mehetnek: *Ipse ego, quum, Platonis dogmatis delectatus, Christianos traduci audirem, et tamen imperterritos ad mortem, et omnia formidabilia cernerem; cogitabam fieri non posse, ut hoc genus hominum, malitiæ, et studio voluptatum sit obnoxium. Quis enim voluptatis amans, mortem sic complecti poterit, et non-potius principes fallere, nec seipsum occidendum prodere conetur?* Elbújnak, úgymond Tertullianus, a gonosz-tévők; szégyenlik, mikor cselekedetek kinyilatkozik; bánkodnak, mikor megsententiáz-

Iustin. ap. Euseb. li. 4. Hist. cap. 8.

tatnak. Csak a keresztyéneké ez a bátorság, hogy ne rejtegessék dolgokat, ne pírúllyanak a keresztyénségért, dicsekedgyenek halálra itílt igyekben: *Omne malum, aut timore, aut pudore natura perfudit. Malefici gestiunt latere, devitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem facile confitentur: certe condemnati mœrent. Christianis vero quid simile? neminem pudet, neminem pœnitet. Si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit: interrogatus, ultro confitetur: damnatus, gratias agit. Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet, timorem, pudorem, tergiversationem, pœnitentiam, deplorationem? Quid hoc mali est, cujus reus gaudet; cujus accusatio votum est, et pœna felicitas? Si certum est, nos nocentissimos esse; cur a vobis aliter tractamur, quam ceteri nocentes? Ceteris negantibus, adhibetis tormenta ad confitendum; solis Christianis, ad negandum: cum, si malum esset, nos quidem negaremus, vos vero confiteri tormentis compelleretis. Vociferatur homo, Christianus sum: quod est, dicit: tu vis audire quod non est. Veritatis extorquendæ Præsides, de nobis solis mendacium elaboratis audire. Aliis negantibus non facile fidem accommodatis: nobis, si negaverimus, statim creditis Ideo torquemur confitentes, punimur perseverantes, absolvimur negantes,* Tertull. Apologat c. 2. Supra. fol. 87.

Harmadszor: Az-is természet-felet-való a mártirok szenvedésében, hogy ezekkel az iszonyú kínokkal nem idegenedtek az emberek; magva sem szakadott a Christus követőinek, de sőt szaporodtak; és a mint Tertulliánus mongya, a mártiromság édesgetés a keresztyénségre; a mártirok vére vetni-való magva szaporodásoknak; és mindenkor sokasodtak, mikor ölettek a keresztyének: *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos. Exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ; plures efficimur, quoties metimur a vobis, semen est sanguis Christianorum. Illa obstinatio, quam exprobratis, magistra est: quis enim non contemplatione ejus concutitur ad requirendum, quid intus in re sit?* És miképpen a sidókrúl mongya az Írás, hogy annál inkáb szaporodtak, mentűl inkáb nyomorgatták őket; azon-képpen a keresztyénség annyival inkáb nevekedett, menyível inkáb vagdaltatott: *Fundendo sanguinem, et patiendo magis, quam faciendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia: persecutionibus crevit, Martyrüs coronata est.* Supra, fol. 83, 84. et 86. Tertull. Apolog. in fine. Ambr. supra, fol. 83. Exod. 1, 12. Hierony. ep. 26. ad Theophilum, sub. finem.

Ha csak emberi módon gondolkodnánk a dologrúl, azt itílhetnők, a mit a pogányok vélnek vala, hogy a sok iszonyú mészárlásban sokan megbotránkoznak, és elidegenedvén Christus

Urunktúl azt fognák itílni, hogy ha Isten-előt kedves vólna ez a vallás, ily szörnyű nyomoruságot nem eresztene követőire. De külömben lén a dolog, mert noha egyéb dologtúl elidegenedik ember a kínnal, gyalázattal és kár-vallással: de a keresztyén hitnek szerelmére kínok gerjeszték a hívek szűvét, nem sokkal keveseb csudával, mint hogy az Illyés áldozattya a víz nedvessége-által gyújtaték-fel. Mert a kiknek gyémánt-szívü keménységét a köveket egybe-rontó igének predikállása meg nem lágyítá, a mártirok vére megolvasztá. És noha senki az egy Istenen-kivűl szolgát nem találna, ha szegődése napján eggyik szolgáját felakasztatná előtte, és azzal ajánlaná magát a többinek, hogy csak jól szolgállyanak, véllek-is ezen formán bánik: mindazáltal a Christus szolgainak kínnya vólt fő eszköze a világ megtérésének.

3. Reg. 18, 54. Psal. 28, 5.

NEGYEDSZER: Abból-is kitetczik, hogy isteni tudomány vólt, mellyért a mártirok ennyit szenvedtek; mert Isten ő-maga emberi erő felet számtalan csudákkal jelentette, hogy a mártirok ő-néki hív és kedves szolgai vóltak. Eusebius írja, hogy midőn szent Policarpust mártiromságra vitték, illyen bátorító szózat jött menyégből: *Confortare, Polycarpe, et vir esto.* És midőn őtet tűzbe vetették vólna, mint a három ifiat a babylóniai kemenczében meg nem sérté a tűz, őtet sem bántá, hanem bóltot csinála néki, és abban mindenek láttára sérelem-nélkül marada. Másut azt írja Eusebius, hogy midőn egy sz. mártir tagjai sok vereségekkel darabon-ként szakadoztak vólna, Isten azokat csudálatos-képpen hirtelen meggyógyítá[1]. Aurelianus császár, mikor a keresztyének-ellen szerzett decretom-alá akarná írnyia nevét, úgy megkötözteték keze, hogy semmit nem írhata[2]. És szemével látta Eusebius, midőn a keresztyéneket az éh vadak-eleibe vetették; és mint Danielt az oroszlányok, úgy ezeket nem merték megsérteni a fene vadak, hanem egyéb embereket szaggattak[3]. Olvassuk azt-is, hogy a mely szent püspökök nyelvét tőből kimetszették, oly tisztán szóllottak nyelv-nélkül, mint-ha nyavalyájok nem let vólna.[4] Trajánus császár, midőn Antiochiában öt nemes szűz leányt elevenen megégettete a keresztyén hitért, hogy az ő hamujokat egybe ne szedhetnék a keresztyének, réz-közzé elegyíté és a közönséges fördő-házak szükségére kádakat csináltata a rézből. De Isten úgy megmutatá ostorát, hogy, valaki azokba a kádakba űlt, elszédűlvén, meghomályosodott szeme, és kiesett a kádból: ki-miat el kelle bontani a kádakat[5]. Midőn ama hittűl-szakatt Julianus üldözné a keresz-

Euseb. lib. 4. Hist ca. 15.

[1] Lib. 5. c. 1.

[2] Euseb. li. 7. c. 30. in fine.

[3] Euseb. l. 8. c. 7.

[4] Optat. lib. 3. Persec. Vandal. Greg. 3. Dialog. c. 32.

[5] Nicephor l. 3. c. 23.

tyéneket, egy Theodórus-nevű ifiún (akarván egyebek példájára tőlteni dühösségét), minden kínokat megpróbála; de oly vígan vólt az ifiu, oly szép énekszóval dícsírte Istent, mint-ha jó-lakásban lett vólna, és akkor szomorodott-meg, midőn a kínok megszűntek; mert azt mondotta, hogy egy szép ifiu forgolódik mellette a kínokban, és ennek törölgetési s vígasztalási elfelejtették a fájdalmat vélle[1]. Sok töb hasonló csudákat olvasunk a historiákban, mellyek roppant városok-előt történtek, és tagadhatatlanok vóltak a pogányok előtt-is.

Ruffiin. l. 1. c. 36. Theodor. li. 3. ca. 11. Sozom. iib. 5. ca. 20.

Mínd ezeket azért egybe-hozván és egy-máshoz vetvén, győzhetetlen bizonysága a keresztyén igazságnak a mártirok győzedelme, mely a mí szívünket-is felébreszti, és megszégyeníti azok orczáját, kik nem hogy véreket ontanák az igazságért; de annak gyarapodására fordítani szánnyák kevés munkájokat és költségeket.

NEGYEDIK RÉSZE.

Negyedik bizonyság a profeták jövendőllése.

Nincs a keresztyén hitnek nagyob bizonysága, mint-hogy a mit tanít, azt a profeták régen megjövendölték; és a mí ellenségink, a sidók tartyák azokat a könyveket, mellyekben jövendőltetett vallásunk. Azért-is széllyeztette Isten minden nemzetségek-közzé a sidókat, hogy az ő könyvök-által nékünk bizonyságink lennének: *Nihil est firmius ad convincendos quoslibet alienos, quam ut Divina prædicta de Christo ea proferantur, quæ in Judæorum scripta sunt codicibus. Agnoscimus eosdem inimicos nostros, propter hoc testimonium, quod nobis inviti præbent, eosdem Codices habendo atque servando, per omnes gentes esse dispersos, quaqua versum Christi Ecclesia dilatatur.* Annyíra bízik Lactantius ehez a bizonysághoz, hogy főképpen azért mongya, hogy e világ Christusban hitt, mert valamit cselekedett és szenvedett, azt sokkal eléb megjövendölték a profeták: *Non solum idcirco* DEUM *credimus Christum, quia mirabilia fecit: verum, quia videmus in eo facta esse omnia, quæ nobis annuntiata sunt vaticinio Prophetarum. Itaque* DEUM *credimus, non magis ex factis, operibusqua mirandis, quam ex illa ipsa Cruce, quam vos, sicut canes lambitis; quoniam simul et illa prædicta est.* Ez az oka, hogy az evangelisták ily szorgalmatoson feljegyzették,

August. 18. de Civitat. Dei, cap. 47. Cap. 46. Vide Aug. epi. 3. ad Volusian. sub finem.

Lactant. li. 5. Divin. Instit. cap. 3. Vide Tertull. supra, fol. 75.

mint tellyesedtek-bé a profeták mondási. És midőn valami nagy dolgot elő-hoztak, utánna-vetették, hogy ez azért lett, hogy bétellyesednék az Írás: *Matt. 1, 22. Capite 2, 15, 17, 23. Cap. 4, 14. Cap. 8, 17. Cap. 12, 17. Cap. 13, 14. Cap. 21, 4. Cap. 26, 56.* Sőt sz. Máténak egész evangelioma arra néz, hogy a lett dolgokat a profeták jövendőllése-mellé vetvén, megmutassa, hogy mindenek igazán bétellyesedtek Christusban, valamik meg vóltak jövendőlve a Messiásrúl. Szent Péter apostol-is azt írja[1], hogy a füllel-hallott dolognál erőssebbek a profeták szavai; mert a Christus jövetelét előt íratott könyvekben czikkelyen-ként írva találtatnak, a miket Christusban tellyesedve látunk.

[1] 2. Petr. 1, 19. De vi Prophetiead persuadendum, vide Exemplum Cyri infra, li. 2. cap. 12, 1. n. 21.

Nincs szándékom, hogy a Sibyllák irásiból megmutassam, hogy a pogányok-között-is bizonyos személyeket támasztott Isten, kikkel jövendőltette Urunk cselekedetit a végre, hogy útat irtanának a keresztyén hitnek a pogányság tövisses gazza-közöt. A ki erről bévebben akar érteni, tekincse sz. Ágostont, ki elő-hozza verseit Erythræa Sibyllának, melyek vers-fejein ezek a szók vannak: Jesus Christus világ üdvözítője. Lactantius említi azokat a verseket, mellyekben jövendőllik, hogy Christus halottakat támaszt, vakokat, bénnákat gyógyít, vizek-hátán jár, parancsol a szeleknek, a pusztában öt kenyérrel és két hallal öt ezer embert megelégit, és húlladékiból tizen-két kosárt megtőltet[2]. Az-után hozza-elő a verseket, mellyekben azt mongya a Sibylla, hogy Christust megfogják, megpökdösik, csapdossák, tövissel koronázzák, eczettel és epével itattyák[3]. Végezetre, más verseket említ, mellyek azt mongyák, hogy a Christus halála-kor a templom fedele megszakad; délszínben a nap meghomályosodik, és harmad napra feltámad Christus[4]. Mind ezeket és töb hasonló dolgokat megjövendőltetett Isten a pogányok-közöt, hogy annál künnyeb lenne a christus ismereti.

De Sibyllis, vide Barradium, Tom. 1. in Evangelia. lib. 3. cap. 25. Aug. 18. Civit. c. 23. Lactant. l. i. Divi. Instit. c. 6. li. 4 c. 15. 17. 19.

[2] Lactant, illo cap. 15.

[3] Illo cap 17.

[4] Illo cap. 19.

De a mint mondám, ezeket elhagyván, azt tekíncsük-meg, a mit a profeták megjövendőltek Christusrúl és bétellyesedtek. Jóllehet ezaránt akár-ki-is azt mondhattya, a mit sz. Ágoston maga-felől: *Hic copia magis, quam inopia impedior: omnia enim ponere, vitandæ prolixitatis causa prohibeor: vereor autem, ne cum aliqua elegero, magis necessaria videar prætervisse;* Egyéb akadék it nincsen, hanem a nagy bévség; és mivel mindent fel nem jegyezhetünk, félő, hogy a szükségesbeket halgatással ne múlassuk. Azért egyéb dolgokat mászorra hagyván, fö-képpen a

Aug. 17. Civit. cap. 15.

szent Máte evangelioma folyásából mutassuk-meg, mely szépen bétellyesedtek a profétak jövendőllési Christusban.

1. Dávid magvából ígérte Isten a Messiást; *Isai. 11, 1. Jerem. 23, 5. Psalm. 131, 11.* Ennek bétellyesedését megmutattya sz. Máté első részében feljegyezvén, hogy CHRISTUS Abrahám és Dávid magvából származott.

2. Megjövendőlték a profeták, hogy a Messias szűztűl születik; *Isai. 7, 14. Ezech. 44, 2.* Sz. Máté első részében, megmutattya ennek tellyesedését, midőn azt írja, hogy minek-előtte Jóseſ haza vitte vólna jegyesét, MARIÁT, találtaték Szent Lélektűl méhében fogantatva.

3. Az-is jövendőlve vala, hogy CHRISTUS Bethlehemben születik, *Michæœ 5, 2.* Hogy jövetelekor elvétetik a birodalom a Juda nemzetségétől; *Genes. 49, 10.* Hogy új csiliag támad, és meszszünnen királyok mennek hozzá ajándékokkal, *Num. 24, 17. Isaiæ 60, 3. Psal. 71, 10.* Ezeknek tellyesedését megírja szent Máté második részében.

4. Az Apró Szentek megölését írva hadta Jeremias, *cap. 31, 15.* Sz. Mátének második részében olvassuk, hogy bétellyesitette ezt a Heródes kegyetlensége.

5. Hogy a Messias előt egy nagy proféta jő, ki a pusztában tanít és útat készít néki, megjövendőlte *Isaias, ca. 40, 3. Malach. 3, 1.* Ezt-is sz. Máté harmadik részében mutattya, mint tellyesűlt Keresztelő Jánosban.

6. Az ördögnek a Messias-körűl-való csalárd incselkedésit feljegyzette *Zacharias, cap. 3, 1.* Ennek tellyesedését megírta szent Máté, negyedik részében.

7. Hogy a Messias Zabulon és Neftali határiban kezdi tanitását kinyilatkoztatni, és a setétségből kihozni az embereket, olvassuk Isaiásnál, *cap. 9, 1.* Ezt sz. Máté, negyedik részében megmutattya, hogy bétellyesedett Megváltónkban.

8. Azt mondották a profeták, hogy a Messias új törvényt szerez, és igazság Doctora lészen; *Isai. 30, 10. Ose. 10, 12. Joël. 2, 23.* Ez mint tellyesedett Urunkban, megmagyarázza szent Máté, ötödik, hatodik, és hetedik részében, mikor a nyólcz bóldogságrúl, az igaz isteni imádásrúl, a hamis itíletek illetlenségérül üdvösséges tanitást adott.

9. Meg vólt jövendőlve, hogy a Messias vakokat, némákat, siketeket gyógyít, *Isai. 35, 5.* Ezeket mint tellyesitette Urunk,

Matt. 8, 17. cap. 11, 5. megmongya sz. Máté, nyólczadik, kilenczedik, tizedik, tizen-eggyedik részében, sok csuda-tételit elő-hozván Üdvözítőnknek; megmutatván, hogy ő-maga Christus, ezzel az Isaias jövendőllésével erőssítette maga méltóságát.

10. Isaias azt mongya, hogy a Messias nem lészen garázdálkodó, személy-válogató, háborgó; hanem a töredelmeseken könyörül; *Isai. 42,* 2. Megmutattya sz. Máté, tizen-kettődik részében, hogy bétellyesitette Urunk az Isaias mondását, midőn az ő káromlóit, és a tanítványok rágalmazóit szelíd beszéddel tanította.

11. Hogy a Messias példa-beszédek-által taníttya az embereket, es sokan az ő tanitását nem értik, megmondotta sz. Dávid, *Psal. 77, 2.* és *Isaias, cap. 6, 10.* Ezt-is, úgy mond sz. Máté tizen-harmadik részében, megtellyesité Christus, a konkolyrúl, a mustár-magrúl, az elrejtett kincsrűl és egyéb példa-beszédekrűl szólván.

12. Ezechiel proféta által ígérte vala a Messias, hogy úgy fog bánni a hívekkel, mint a jó pásztor a juhokkal, mellyekre gondot visel, és táplálást ád nékik, *Ezech. 34, 12.* Megmutattya sz. Máté tizen-eggyedik részében, mely szépen bétellyesité ezt Urunk, megelégítvén a pusztában öt kenyérrel az öt ezer embert.

13. Megmondotta vala Isaias, *cap. 11, 3, 4,* hogy a Messias nem az emberek látása-szerént itili a kép-mutatókat, hanem ezeket megfeddi igazsága-szerént. Ezt-is megmutattya sz. Máté, mint vitte véghez Christus; mert tizen-ötödik részében irásának feljegyzi, mint mentette tanítványit a farisæusok káromlásitúl, bétellyesitvén az Isaias mondását. Tizenhatodik részében a farisæusok kovászát, a képmutatást, megfeddi; és mi légyen Istenelőt kedves igazság, megtaníttya.

14. Hogy egyéb dolgokat elhadgyunk, és a mi Urunk szenvedéséhez közeleb lépjünk, megjövendőlte Zacharias, *cap. 9, 9,* hogy Jerusalemnek örömével, szamáron, alázatosan mégyen a királyi várasba a Messias. Ezt is bétőlte Urunk, úgy-mond szent Máté, huszon-eggyedik részében.

15. Azt mondotta vala szent Dávid, *Psal. 109, 4.* hogy Melchísedek rendin-való pap lészen a Messias; és mivel Melchísedek kenyérrel és borral áldozott, a Messiasrúl azt mongya Zacharias, *cap. 9, 17.* hogy semmi drágáb nem lészen az ő ajándékiban, mint a választottak kenyere, és a szűzesség-szerző bor. Ezt-is,

sz. Máténak huszon-hatodik részében, a végvacsorán, megtellyesíté Christus.

16. Christusnak keserves kínnyát és halálát úgy megjövendölték a profeták, mint megírja sz. Máte. Mert hogy az emberi nemzet váltságaért meghal a Messias, olvassuk Isai. *53, 4. Daniel. 9, 26.* Hogy az ő tanítványi elfutnak mellőle, olvassuk *Zach. 13, 7.* Hogy mint az ártatlan bárányt kötve viszik a halálra, feljegyzette Isaias, *cap. 53, 7.* Hogy harmincz pénzen eladgyák, *Zachar. c. 11, 12.* Ostorozásirúl emlekezik sz. Dávid, *Psal. 37, 18. Isai. 53, 5.* Csúfolásit megírja, *Psal. 68, 20.* Hogy az ő kezeit és lábait által-szegezik, megmongya, *Psal. 21, 17. et Zach. 13, 6.* Hogy a latrok-közöt lészen helye, nyilván írja Isai. *53, 13.* Hogy az ő ruháját sorsra vetik, *Psal. 21, 19.* Hogy szomjúságában eczetet adnak innya, *Psal. 68, 22.* Hogy a Messias poklokra szal, olvassuk *Psal. 15, 10.* Sok töb czikkelyit szenvedésinek nyilván megmondották a profeták; és ezeknek tellyesítését feljegyzették az evangelisták.

17. Christusnak harmad napon feltámadasárúl bizonyos tanuság adatott, *Psal. 15, 9, 10. Oseæ 6, 3.* Menybe-menetét olvassuk, *Psal. 67, 19.* Attyának jobjára űlését, *Psal. 109, 1.* A Szent Lélek elküldését, *Isai. 44, 3. Joël. 2, 28.*

18. Hogy az Isten elveti a sidókat, kik megtagadták Urokat; hogy Jerusalem elrontatik, és soha többé fel nem éppűl; hogy a sidók örök bújdosásra és számkivetésre jutnak, mivel a Messiast bé nem vették; feljegyzi Dániel, *cap. 9, 26.* Ennek tellyesedését szemeinkel láttyuk. És erről ez-után bévebben szóllunk[1]. De hac clade predicta, Tertull. Apolog: c. 21. n. 305.

19. Hogy a pogány népek megtérnek a Messias-által, olvassuk Isai. *2, 2. Cap. 11, 10. Cap. 49, 6. Malach. 1, 11. Psal. 95, 13.* Hogy a bálványozást az ő népe-közzűl kigyomlállya a Messias, számtalan helyeken olvassuk[2].

Ezekből bizonyos erőssége támad a mí hitünk igazságának. Mert a profeták nyilván és világoson megírták a Christus jövetelének idejét, helyét, módgyát; nemzetségét megnevezték, születésének és szenvedésének rendit kifejezték. A profeták trombitájának harsagása-után sok száz esztendővel a világra jött Christus, azon formán és módon, a mint jövendőlve vólt. Csak ő-hozzá, és egyébhez senkihez nem illenek a régi igéretek. Mivel azért a profeták csak Istentűl tudhatták mind ezeket: nyilván-való, hogy Istentűi küldetett Christus, és isteni tudomány az ő tanítása. Mert senki

[1] Infra, lib. 8. cap. 3, 3. in fine.

[2] Infra, lib. 15 cap. 1, 3.

ezeket ily punctra meg sem jövendőlhette, bé sem tellyesíthette Istennél egyéb.

Vide supra, fol. 80.

Igazán mongya tehát sz. Ágoston, hogy valamit most a CHRISTUS zászlója-alat az Anyaszentegyházban látunk, azt sok üdővel eléb megjövendőlték vagy a profeták, vagy maga Christus: *Omnia*

Aug. tom. 4. de Catechiz. rudib. c. 24, 27.

quæ nunc vides in Ecclesia DEI, *et sub Christi nomine per totum orbem terrarum geri, ante sæcula jam prædicta sunt: et, sicut ea legimus, ita et videmus, et inde ædificamur ad Fidem. Prædictum est, quod in Cruce passurus esset Christus: et sic est factum. Prædictum est, quod resurrecturus esset: resurrexit. Prædictum est, non solum a Prophetis, sed et ab ipso Christo, quod Ecclesia ejus, per universum orbem terrarum esset futura, per Sanctorum Martyria passionesqua disseminata; et tunc prædictum, quando adhuc nomen ejus, et latebat gentes, et ubi notum erat, irridebatur: et tamen jam videmus, quod prædictum est, esse completum,* És mivel, a miket jövendőllött a sz. Írás, láttyuk hogy bétellyesedtek; bizonyosok vagyunk, hogy a mi hátra vagyon, abban sem lehet csalatkozásunk. *Quidquid agitur, prænuntiabatur: quidquid videtur, audiebatur. Idoneum opinor testimonium Divinitatis, veritatem divinationis.*

Tertull. vide supra, fol. 80. August. infra, l. 3. cap. 12, 1. n. VI.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Ötödik bizonyság az isteni csudák.

Marc. 16, 20. Hebr. 2, 4. Lásd oda fellyebb, fol. 79.

Az emberi okosság értelme-felet-való tudománynak nincs erősseb bizonysága, mint a csuda. Mert midőn a természet ereje-felet valamit cselekeszik Isten, az előnkbe-adott dolognak bizonyítására, azt önnön-maga erőssíti és bizonyíttya cselekedetivel; mint szent Márkkal egyetemben világos szókkal taníttya sz. Pál apostol. Ez az oka, hogy mikor Isten valami nagy dolgot el akart hitetni, csuda-tétellel erőssítette szavát, mint Moyses, Illyés és töb próféták cselekedetiből megtetczik.

Hogy a keresztyén hitnek bizonyságára számlálhatatlan csudák lettek, minden kételkedést kirekesztő bizonságokkal megmutathattyuk.

Supra, fol. 81.

I. Ellenségink bizonyságok ebben. Meghallók, mely homálynélkül hirdeti Jósef, sidó historicus, hogy Christus csudákkal erősEuseb. li. 5. c. 5.

sítette tanitását. Marcus Aurelius császár, mikor német-országban hadakoznék, és a száraz helyeken csak nem halna szomjúval népe,

más-felől az ellenség rajta vólna: a kik keresztyének valának hadában, térdre esének, Istennek könyörgének, hogy ha néki kedvesen szolgálnak, nyújcsa kegyelmességét hozzájok, és adgyon alkalmatos esőt. Isten mingyárt nem csak bév esőt ada, de a romai haddal szembe-szállott ellenségre oly sok meny-követ bocsáta, hogy megijedvén hátat ada az ellenség. Ezt maga a császár hálá-adással vévén, birodalmának minden részeire szép dícsírettel írá a keresztyénekről, úgy-mond Tertulliánus. Végezetre azt írja Tertulliánus, hogy ellenségink sem tagadhattyák a mí hitünk erőssitésére lett csudákat. Mert ha ki nem hiszi, úgy-mond, hogy a mí hitünk igaz csudákkal tűndöklik, vigyenek ördögtűl szállott embert a birák-eleibe; és megláttyák, hogy midőn a keresztyén megrivasztya, hogy igazat mongyon, oly nyilván megvallya előtte ördög-vóltát, mely csalárdúl egyebek-előt hazudozza istenségét. Vagy hozzanak mást elő, ki magát Istennel tellyesnek mongya, ki esőket és gyógyitásokat ígér; és ha a keresztyén-előt igazán meg nem vallya, hogy ő nem Isten, hanem ördög, ám bátor ugyan ottan mingyárt megöllyétek a keresztyént. Hová lehet ennél nagyob bizonysága az igazságnak? Ne hidgyetek szónknak: szemeteknek hidgyetek. Ezeket látván hidgyétek el, hogy nincs töb Isten a keresztyének Istenénél: és ezt nem egyéb hittel kel tisztelni, hanem azzal, mellyet követünk. És mivel láttyátok, hogy a ti istenitek hatalmunk-alá vettettek, hogy előttünk hazudni nem mernek, hogy illetésünkre és lehellésünkre nagy kínnal, és nem jó kedvel ki kel mennyiek, az igazat meg kel vallaniok: hidgyetek nékik, mikor magok gyalázattyára igazat mondanak, kiknek hitettek, mikor magok ajánlására hazudtak. Ezek mind Tertulliánus szavai. Ki ismét egy kevés közbe-vetett szók-után magokkal bizonyíttya a pogányokkal, hogy minden jutalom- és ajándék-nélkül az ő testekből kiűzik a keresztyének az ördögöket: *Demonstrabimus vobis idoneos testes Christi, ipsos illos, quos adoratis. Multum est, si eos adhibeam, ut credatis Christianis. Edatur aliquis sub Tribunalibus vestris, quem Dæmone agi constet: jussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se Dæmonem confitebitur de vero, quam alibi* DEUM *de falso. Producatur aliquis ex iis, qui de* DEO *pati existimantur: Ista ipsa vis cœlestis, pluviarum pollicitatrix; iste ipse Æsculapius, medicinarum demonstrator; scordii, et denatii, et Asclepiadoti subministrator, nisi se Dæmonem esse confessus fuerit, Christiano mentiri non audens, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinem fundite.*

Tertull. Apolog. ca. 5. et ad Scapular, c. 3. Baron. Anno 176.

Tertull. in Apologet. Similia ad Scapul: initio. Cyprianus de Idolor. vanitate, n. 58. ad verbum ista mutuatus. Vide infrá. l 3. c. 6. 1. et 8.

Quid isto opere manifestius? quid hac probatione fidelius? Dictis non stetis, si oculi vestri, et aures permiserint vobis. Omnis hæc nostra in illos dominatio et potestas, de nomine Christi venit. Christum timentes, subjiciuntur Servis Christi. Ita de contactu, deque afflatu nostro, repræsentatione ignis illius correpti, etiam de corporibus, nostro imperio excedunt inviti, et dolentes, et vobis præsentibus erubescentes. Credite illis cum de se loquuntur, qui mentientibus creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur, quin potius ad honorem. Magis fides prona est in adversum semet ipsos confitentes, quam Supra, fol. 81. *pro semel ipsis negantes.* Végezetre meghallók ez-előt, hogy az ördögök magok vallották, hogy ők a Christus erejével megkötöztetnek.

II. Hogy a Christus csudáiról most ne szóllyunk, mivel ezekről emlékezénk nem régen; ő-utánna száma nincsen a csudáknak, Supra, fol. 93. mellyekkel Isten erőssítette hitünket. Hallók imént, a mártirok Infra. lib. 3. c. 5, 5. szenvedési menyi csudákkal ékesittettek. Ez-után megmutatom a szent gyölekezetek méltóságát, mely nagy jelenségekkel böcsüllötte Isten. A töb csudák számlálására nem rövid írás, hanem sok könyvek kellenének. Irenæus mártir mongya, hogy sokszor a hívek egybe-győlvén bőjtölnek, imádkoznak, és így a halottak megelevenednek; sokakból ördögök űzetnek, kik az-után keresztyénekké lésznek, megtapasztalván magokban az Isten erejét; sokan kezek Apud. Euseb. lib. 5. Hist. c. 7. illetésével betegeket gyógyítnak: *Cum jejunio et castitate orando, sæpenumero accidit, ut Spiritus mortui reverterentur, homoqua sanctorum precibus restitueretur. Dæmones alii solide ac vere expellunt, ita ut illi ipsi a malis spiritibus repurgati, ad fidem pervenerint, et in Ecclesiam recepti sint. Alii, futurorum præscientiam habent: alii, morbis laborantes, per manuum impositionem curant, et sanitati restituunt.*

August. 1. Retract: c. 3. 9. Confes. c. 7. Szent Ágoston írja, hogy szemeivel látta Mediolanumban, midőn a szent Gervasius és Protasius tetemét másuvá vitték, hogy egy vak ember, megilletvén kezkenőjével koporsójokat, a kezkenőt szeméhez vívén, megvilágosíttatott. Ugyan ezen szent Ágoston Aug. 22. Civit. cap. 8. másut, a szent István teteminél lett csudákban annyit számlál-elő, hogy csak azoknak kiírására-is nagy üdő kellene. Maga szent Ágoston oly egy-ügyű nem vólt, hogy mód-nélkűl akár-mit elhitt vólna; nem-is írt egyebet, hanem szemével látott és kezével tapasztalt igazságot.

Christus menybe-menetele-után annyi csudákkal tűndöklött a keresztyénség, hogy meszsze meghaladták az ó testamentomban

lett csudálatos dolgokat. Mert ha Moyses a vizet vérré változtatta: szent Narcissus a vizet olajjá változtatá, úgy-mond Eusebius[1]. Ha ama három ifiak a tűz-közöt sérelem-nélkűl sétáltak: szent Policarpusnak sem árthata az égő tűz[2]; Eleutheriust pedig nem csak a tűzesített vas-ágy, de az égő kemencze sem sérthette-meg[3]. Ha Moyses a tenger vizét megszáraztotta; ha az Aaron aszszú veszszeje virágozott: neocæsareabéli szent Gergely egy szavával egy nagy kő-sziklát másuvá vitt, hogy a templom éppítésére hely lenne; egy nagy tót, mellyen két atyafi veszekedett, kiszáraztott; a Licus folyó-víznek veszedelmes árját megtartóztatta pálczáját leütvén a parton, szép termő-fává nevelte. Ha Eliseus a bél-poklosokat meggyógyította: Pafnutius vakokat, poklosokat gyógyított, úgy-mond Ruffinus. Sőt Spirídionrúl írja ezen Ruffinus[4], hogy midőn leánya meghólt vólna, és egy jámbor embernek nálla letett marháját fel nem találnák, a koporsóhoz ment, a hólt test megszóllalván parancsolattyára, kijelentette, hol vagyon a más ember marhája. Egy Deuterius-nevű arianus püspök, a keresztelésben nem igazán említé a Szent Háromságot: azért szem-látomást elenyészék a víz, és véghez nem viheté a keresztséget[5]. Valens császár fia meghala, mihent az arianus püspöktűl megkereszteltették[6]. Mikor a pogányok a szent könyveket el akarnák égetni, Isten oly esőt támasztott, hogy soha meg nem égethették[7]. A Donatisták-is az edényt, melyben szent olaj vólt, el akarák rontani, és ide s tova hagyigálák; de soha egybe nem ronthaták[8]. Az-is sokszor történt, hogy midőn a husvétot nem ileték azon a napon, mellyen kellet vólna, husvét estin a keresztelő víz edényében szokot mód-szerént fel nem fakadott a víz, hanem azon a napon történt ez a szokott csuda, mellyen a húsvétot törvény-szerént kellett illeni[9].

A mi ezeknél nagyob, mikor Isten valamely pogány nemzetet meg akart téríteni az igaz hitre, nyilván-való csudákat mutatott, mellyekkel meggyőzettek a bálványozók. Basilíus Mácedo, romai császár, az oroszokkal frígyét vetvén, egy jámbor érseket küldé hozzájok, ki Christust hirdetné. Midőn az oroszok fejedelme azt kivánná tőlle, hogy ollyan csudát mutatna, mint Babyloniában a három ifiak mutatának, és így minden népével megtérne: a szent jámbor sok könyörgések-után az evangeliomot tűzbe veté: és midőn egy-nehány óráig sérelem nélkűl a tűzben maradott vólna, a pogányok Christushoz hajlának. De mivel ezt a csudát az orosz nemzetség nagy része nem látta vala, a régi setétségben marada. Azért

[1] Euseb. lib. 6. cap. 9.
[2] Idem, li. 4. c. 15.
[3] Niceph. li. 3. c. 29. It. l. 6. c. 17. Ruffin. l. 1. c. 14.
[4] Ruffin. lib. 1. cap. 5.
[5] Theodorus Lector, lib. 2. Collec. Baro. to. 6. An. 506. ex Cedreno.
[6] Theodo. l. 4. Hist. cap 19.
[7] Vide Baron. An. 303.
[8] Optat. li. 2. Baron. to. 4. An. 362. Vide infra, li. 3. c. 10, 3. n. 8.
[9] Vide Baron. to. 1. An. 417. sub. finem. ex Leone, Cassiod. Turo. Sophronio.

Baron. to. 10. an. 886. ex Curopal. Cedre. et Zonara. Vide infra, l. 9. c. 2, 4. n. 2.

Baron. to. 11. An. 1008.

üdő-jártára, sz. Bonifaciust kűldé a romai pápa közikbe. Ő-tőlle-is azt kivánák, hogy a tűzön menne-által, ha el akarja hitetni véllek az evangeliumot. És midőn két nagy rakás fát csak közel egymáshoz meggyújtottak vólna, hogy a láng egybe érne, minden ártalom-nélkűl, közép-aránt sétált a lángban Bonifacius. [3] A pogá-

Baron. to. 10. A. 949. ex Vitikindo, et c.

nyok Isten erejét látván, lábához borulának, és megtérének. Poppo-nevű szent püspök, mikor a dániai pogányságot tanitással Christushoz nem hóldoltathatná, egy nagy vas-kesztyűt csináltata; ezt vastagon megtűzesitvén, könyökig kezébe voná, jó ideig hordozá az-után a pogány király lábához veté. Ennek-felette, minden ruháját megviaszaztatá, magára vévé, meggyújtatá; és csak haja-szálát sem bántá a tűz. Mely dolognak csudálatos-vólta Istenhez térité a

De Nicæni Concilii miraculis. Infra, l. 3, c. 5, 5.

vad pogányokat. Ezekhez hasonló-képpen a töb nemzetségek megtéresének historiajában azt találályuk, hogy a kik-által a keresztyén hitre hozattak a népek, azok-által sok csudákat jelentett Isten, mellyeket sem el nem fedezhettek, sem el nem tagadhattak a keresztyének ellenségi, hanem fejet kellett hajtaniok a győzedelmes jelenségeknek.

Hasonló-formán, hogy tisztaságában tartatnék a keresztyénség, az eretnekségek kigyomlálasában csuda-tételekkel hadakozott Isten.

Niceph. lib. 15. cap. 23. Theodor. Lector, l. 2. coll. Martianus. Baron. tom. 6. Anni 506.

Midőn a bőlcs arianus püspökön szóval semmit nem kaphatna egy igaz-hitű püspök: arra kénszerité, hogy vélle-egyetemben tűzbe mennyen, és ot tessék-ki az igazság. Nem mere bémenni az arianus, de az igaz püspök béméne; és a tűz-közzűl szólván, diadalmat vén az eretnekségen. Sz. Efrem hasonló-képpen győzé-meg Severianus eretneket, ki egy magas kő-szálon ál vala mindenkor, és sanyarú életének tettetes színével sokakat megcsal vala. Mert midőn Severianus azon kérte vólna Efremet, hogy tűzbe mennye-

[1] Baron. to. 7. an. 526. ex Sophron.

nek mind ketten; látván Efremnek kész-vóltát, nem meré próbára vetni magát; Efrem pedig az ő papi stoláját tűzbe veté, három óráig ot hagyá, sérelem-nélkűl kivévé, és az eretnek embert megtérité[1]. Levvigildus király-előt az arianust azzal győzé-meg egy

[2] Turon. de Gloria Confessor. c. 14.

kéresztyén ember, hogy a tűzes gyűrűt újába voná, és kínnyát nem érzé[2]. Más diáconus forró vízben egy óráig motoza mezítelen kézzel, és meg nem sérteték; mihent pedig az ariánus belé-

[3] Id. de Gloria Martyr. l. 1. cap. 81. Baron. tom. 7. an. 583. Fevardent. in Irenæum, lib. 1. cap. 2. Libell meus Precum.

nyúla, az egész húsa mind leroshada[3].

De mi szükség ezekről béveb beszédet nyújtani, holot minden historiák és Atyák irási tellyesek efféle csudákkal? úgy hogy nem csak a hitnek derék fondamentomit, de csak kisded jó szo-

kásit-is csudákkal támogatta Isten, úgy-mint a szentelt víznek és a sz. kereszt jelének erejét, etc.

Hogy pedig a sok fő, túdós, szent emberek, kik ezeket a csudákat feljegyzették, sem meg nem csalatkoztak balgatagságokmiat, sem meg nem csaltak hazusággal: nyilván kitetczik abból, hogy ily sokan, ily külömböző üdőkben, ily nagy szentségben élvén, egy nyomon úgy nem járhattak, mint jártak, ha hamisságot forraltak vólna. Mivel pedig a pogányok-közöt éltek, midőn ezeket feljegyzették, és oly dolgokat írtak, mellyek sokak tudtára és nyilván lettek: el nem kerűlhették, hogy a nyilván-való hazugságot torkokba nem verték vólna, ha csak magoktúl kőltött dolgot írtak vólna. Ennek-felette, a kik ezeket írták, hitek-szerént azt vallották, hogy nem szabad semmi végre hazudni; és kivált-képpen a hitet nem szabad hazugsággal erőssíteni; mivel gyalázattyára esnék az isteni igazságnak, ha emberi hazugság-nélkűl szűkölködnék. Lásd az 3. Könyvnek 8. részét. 2.

Továb: Azt-is ezennel megmutatom, hogy az Isten gondviselése, mely szűntelen vígyáz üdvösségünkre, nem szenvedhette, hogy a hamis tanitások támogatására ennyi igaz csudák lennének, vagy hogy a hamis csudák oly gyakran, oly tettetes színnel lennének, hogy senki az Isten-félő bőlcs emberek-közzűl a hamisságot meg nem értette, és ki nem kiáltotta vólna. Ez Könyvnek 10. részében.

III. Szent Ágoston két helyen támaszt illyen bizonyságot. Midőn a keresztyén hitet egy-nehány egy-ügyű, és világ-szerént tudatlan emberek kezdették hirdetni; és oly mély dolgokat akartak elhitetni, mellyeket semmi okosság meg nem érthet; oly súllyos életre kötelezték az embereket, mely a természet indúlatival viaskodik: ezt az ő tanításokat csak puszta szóval támogatták-e, vagy csuda-tételekkel hajtották magok-mellé a világ bőlcseit, gazdagit, fejedelmit? Ha az egy-nehány nemtelen, gyarló, tudatlan halász a világi bőlcsekkel ily csudálatos dolgokat csuda-tétel-nélkűl elhitethetett: kétség-nélkűl oly csuda dolgot mivelt, melynél csudálatosb nem lehetett: *Temporibus eruditis, et omne, quod fieri non potest, respuentibus, sine ullis Miraculis, nimium mirabiliter incredibilia credidit mundus. Si forte credibilia fuisse, et ideo credita esse dicturi sunt: cur ergo ipsi non credunt?* Mert ha megtekíntyük, kik hirdették a mí hitünket először, kiknek hirdették, mely csudálatos és nehéz dolgokat hirdettek, menyi sok ellenségek-közöt hirdették, és mely igen megváltoztatták predikállásokkal az emberek életét és erkölcsét: kétség-nélkűl megérthettyük, hogy isteni erő-nélkűl, August. 22. De Civit. cap. 5. Augu. 22. Civit. cap. 8. init. Supra, fol. 48. 49. et seq.

csak száraz beszéddel, ily nagy dolgok véghez nem vitettek. Ha pedig csudákkal hitették-el a csuda dolgokat; és az ő tanítások nem szók, hanem isteni jelek vóltak: nagy vak merészség, ha valaki azt nem hiszi, a mit az egész világ nyilván-való csudákáltal elhitt. Ezekből azt fejezi-ki sz. Ágoston, hogy nagy csuda annak balgatagsága, a ki nem hiszi a keresztyén igazságot, mellyet e világ tekélletessen elhitt.

De hogy az igazság ereje inkáb kitessék, mondhatná valaki, hogy a pogányok között-is lettek csudák, de ezekkel meg nem erőssíttetett a balványozás. Sz. Ágoston írja, hogy azok a balványok, mellyeket Enéas Trojából hozott, Alba-nevű várasból önkínnyeken Romába kőltöztek. Accius-nevű ördöngös Tarquinius-előt egy beretvával ketté metczette a köszörű-követ. Claudia, vestalis szűz, hogy szűzességét megbizonyítaná, mellyet bűnbe kevertek vala, övénél-fogva oly hajót vona-fel a Tiberisen, mellyet sok ökrök és emberek meg nem mozdíthattak. Tucia szűz hasonló okból rostában vízet merített, úgy vitte bírák-eleibe. Christus Urunk-is azt mongya, hogy a hamis profeták sok jeleket tésznek, de nem kel ezeknek hinni.

Aug. 10. Civit. ca. 16. Tertul. Apolog. ca. 22.

Matt. 24, 24.

Ezekre künyű a felelet. Mert a mint ugyan ottan írja sz. Ágoston, a pogányok csudái aprólékok, és csak ollyanok, mellyeket az ördög megcselekedhetett maga erejével és szem-fény-vesztésével. A satánnak pedig, mint rókának, kitetczik farkán ravassága. Mert mindenkor gonosz végre rendeli tettetes csudáit; és ha az okos ember mind eleit, utóllyát és körűl-álló részeit megtekínti, eszébe veheti a csalárdságot. Tertullianus pedig azt írja, hogy midőn az ördög valakit meggyógyít, eléb megsérti, és a maga sértesének okát elvévén, úgy láttatik meggyógyítani: *Lædunt primo, debinc remedia præcipiunt, ad miraculum nova, sive contraria: postquam desinunt lædere, curasse creduntur.* Christus urunk sem azért ínt, hogy a hamis tanítók csudáitúl meg ne csalassunk, mint-ha általlyában a csudák nem vólnának elégséges bizonysági az igazságnak; mivel másut azt mongya a sidóknak, hogy ha az ő szavának nem hisznek, hidgyenek cselekedetinek; sőt melléje veti, hogy ha ő-előtök csudákat nem tett vólna, nem vétkeznének hitetlenségekben. Csak azt taníttya tehát Christus, hogy a hamis tanítók tettetes csudáival meg ne mozdúllyunk; mert ezek (a sz. Pál mondásaként) hazug jelek, és künnyen megtapasztalhattyuk csalárdságokat, ha szemesek lészünk. De majd bévebben szóllyunk e dologrúl.

Tertull. Apolog. c. 22. 23. Cypr. de Idolvanit. n. 57.

Ioan. 10. 25. 37.

Ioan. 15. 24.

2. Thes. 2, 9.

HATODIK RÉSZE.

Hatodik bizonyság a győzhetetlen erősség.

Mikor az apostoloktúl hirdettetett igazságot sengéjében meg akarták fojtani a sidók, Gamáliel-nevű fő ember azt mondá nékik, Act. 5, 38. hogy lassan járjanak, az apostolok-ellen ne dühösködgyenek; mert ha Istentűl vagyon indúlattyuk, heában tusakodnak ellenek; ha pedig Vide lib. 9. c. 2. 4. n. 3. csak emberi gondolaton fondáltatott igyekezetek, ön-kínnyén eloszol, és üszögében elenyészik, mint a pára; miképpen (úgy-mond) ez-előtt is sokan rözgölődtek, és újságokat indítottak, de hamar megcsökköntek*, mivel a fattyu csemeték mély és állandó gyökeret nem vernek; és a mely plantát nem űltetett az Atya, hamar kigyomláltatik. Sap. 4. 3. Matt. 15 13.

Ennek a túdós embernek itílete-szerént, nagy bizonysága a keresztyén hit igazságának a győzhetetlen erősség, mellyel mindeneket meghóldoltatott; ez pedig semmi erőszakkal le' nem nyomatott. Mert ha csak emberi erőn állapodott volna maradása, és diadalmas gyözedelmének üdvösséges folyása: lehetetlen, hogy ennyi sok szép dolgot véghez vitt vólna, ennyi sok ostromok-közöt állandón maradott vólna.

I. Nem lehetett egyébünnen, hanem isteni erőtűl, hogy fegyvernélkűl, világi bőlcseség-, tudomány- és hatalmasság-nélkűl, a meggyökerezett bálványozás tellyességgel kigyomláltatnék e világból; és ennyi számlálhatatlan vad, barbarus nemzetségek a Christus zászlója-alá hóldolnának: úgy, hogy a szent Leo szavaként, többen halgatnának Romához az evangéliom predikállása-által, hogy-sem Leo, Serm. de SS. Petro et Paulo. a romai császárok birtokához halgattak az erős hadak- és vérontások-által. Ez pedig az Isten csudája, mely a keresztyén hitnek emberek akarattyán-való hatalmát kijelenti, hogy mihent valamely vad, paraszt nemzetség bévette a keresztyén hitet: noha annakelőtte mind törvényében, mind erkőlcsében és maga-viselésében Rom. 1, 21. útálatos vólt, mingyárt annyíra megváltozott maga-viselésében, 1. Pet. 4, 3. külső rend-tartásiban és világi politiáiban, hogy a sz. Pál mondása-szerént, az elébbi életek setétségnek és vakságnak itíltetnék az új világossághoz-képest; és a mint sz. Péter írja, még azok-is Eph. 5, 8. álmélkodnának változásokon, kik nem javallották a keresztyén 1. Pet. 4, 4. hitet. Erre nézve Tertullianus azt írja, hogy a pogányok-közöt mingyárt megismérték, midőn valaki keresztyénné lett, életének

* Megcsököntek = megcsökkentek, elmultak.

Tertullian. ad. Scapul ca. 22. Vide hujus 2. lib. c. 9. initio.

jobbításából: *Et utique ex disciplina patientiæ Divinæ agere nos, satis manifestum esse vobis potest, quum tanta hominum multitudo, pars pœne major Civitatis cujusque, in silentio ac modestia agimus; singuli forte noti magis, quam omnes; nec aliunde noscibiles, quam de emendatione vitiorum pristinorum.* Azért írja Lactantius, hogy az evangeliom úgy elváltoztattya és megújíttya az embert, hogy a ki az-előt dühös-természetű, haragos, káromló vólt, szelíd lészen, mint a juhocska; a ki kapdosó, ragadozó, fösvény vólt, adakozó és bévkezű lészen; a ki félénk és gyenge-szívű vólt: a tűzet, keresztet, sőt a falaris réz-bikája kínnyát is csúfollya. A ki részeges és fajtalan vólt: józan és tiszta-életű lészen: *Dei præcepta, sic totum hominem immutant, et exspoliato vetere novum reddunt, ut non cognoscas eundem esse. Da mihi virum, qui sit iracundus, maledicus, effrenatus: paucissimis Dei verbis, tam placidum reddam ac ovem. Da cupidum, avarum, tenacem: jam tibi eum liberalem dabo, et pecuniam suam plenis manibus largientem. Da timidum doloris, et mortis: jam cruces, ignem, et Phalaridis tauros contemnet. Da libidinosum, adulterum, ganeonem: jam sobrium, castum, continentem videbis. Tanta Divinæ sapientiæ vis est, ut in hominis pectus infusa, matrem delictorum Stultitiam, uno simul impetu expellat.* Annak-okáért méltán dicsekedik azzal Eusebius, hogy valamely pogány nemzet megtért, régi rosz szokásit, barom törvényit és képtelen szer-tartásit elváltoztatta, és megszelídíttetvén az igaz tudománytúl, emberi módra kezdett élni: *Ex Christi prædicatione, quantum homines profecerint, quantamqua, etiam hujus vitæ utilitatem sint consecuti, oculis cernimus. Omnium enim gentium jura, quæ ante ejus adventum tetra, fœda, immania erant, jam recte se habent: Non Persæ matres suas nefandis nuptiis cognoscunt: non humanis Scythæ carnibus vescuntur, etc.*

Lactant. lib. 3. c. 26. Antitheſin, vide infr. lib. 3. c. 7. 10. circa finem.

Eusebius, 1. de præparat. Ev. ang. c. 23.

II. A keresztyén hitnek isteni erőtűl áradott hatalmasságát az-is jelenti, hogy a mint mondám, noha ennyi sok tirannusok dühösködtek ellene, és igyekeztek veszedelmére, de semmit néki nem árthattak. A tömlöczök és akasztó-fák megtőltek keresztyénekkel, a hohérok elfáradtak, a kardok megtompúltak a sok öldöklésben: de a keresztyénség ki nem gyomláltatott. Mikor a pogányok megszűnének, az ördög veszedelmesb ellenségeket támaszta, az eretnekeket, kik alattomban ástak vermet az igazságnak; és, a sz. Írás színe-alat, édes beszédek csalárd rejtekiben mérget titkolván, igyekeztek az igazság rontására. De ezek-is,

mint a hó-harmatok, hamar elolvadtak. És noha gyakran, mint a zápor-esőből támadott árvíz, zúgással folytak; de hamar megszáradott habos zajok; az igazság csendesz folyása pedig soha meg nem rekesztetett, sem ki nem száradott. August. citatus infra, li. 3. c. 3. 15. in fine.

III. Kitetczik a keresztyén hit ereje abból-is, hogy noha az emberek természet-szerént a magokéra szorgalmatosok, és, a sz. Pál mondása-szerént, inkáb kivánnyák, hogy felőltöztessenek, hogy-sem levetkőztessenek: mindazáltal ezt a világi jószághoz ragaszkodó indúlatot úgy meggyőzte a keresztyén hit, hogy, az Isaias profeciája-szerént, a keresztyének Isten szolgálattyára, egyházak ékességére, egyházi személyek tartására fordították sirját minden javoknak, úgy hogy a nemzetségek tejével és királyok emléjével táplálltattak az Isten szolgai; és a királyné-aszonyok, kik magok szülöttét más dajkálkodására bízzák, dajkái vóltak az Anyaszentegyház pásztorinak, kiknek ama győzhetetlen váras-is fejet hajtott, és a fejedelmek csókolgatták lábok helyeit. A ki megtekínti széles e világon, menyi érsek, püspök és egyéb egyházi fő rend vagyon; ezeknek táplálasára menyi jószágokat és uraságokat adtak a sz. királyok, császárok; ennek-felette, a ki meggondollya, minémű alázatossággal térdre esnek az egyházi ember-előt a hatalmas császárok és királyok: nyilván eszébe veheti, hogy a természetet meghaladgya ennek a hitnek ereje, mely a tisztesség-kivánást, és a jószág óltalmazást ennyire megenyhíti a hívekben, hogy örömesben osztyák Istenért sajáttyokat, hogy-sem egyebek szomjúhozzák a másét. 2. Cor. 5, 4. Isai. 61, 6. Isa. 60, 16. Isa. 49, 23. Isa. 26, 6. Isa. 49, 23.

IV. Ki nem csudálná abban-is a keresztyén hitnek hatható és szívgyőzö erejét, hogy ennyi számtalan fejedelmeket, urakat, királyi nemből származott aszonyokat felindít, hogy a világ hízelkedő pompájának és csalárd gyengéltetésének ellene-mongyanak? és noha palotákban kedvekre, negédesen és kínnyekre neveltettek: mindazáltal jó kedvel, magoktúl választott szabad indúlatból mindeneket elhagyván, a pusztákba és klastromok rekeszébe, mint hóltig-való tömlöczbe mennyenek? minden világi jókat ganéjnak és mosléknak itílvén, csak a mennyei dolgok elmélkedésében foglallyák életeket? nagy sanyaruságban, nagy vigyázásban, sok bőjtölésben, sok testi ostorozásban, tekélletes álhatatossággal éllyenek? Nagy csudának mongya sz. Athanasius, ha a leánnyal elhitetik, hogy szűzességben maradgyon: *An non ingens signum est, Puellam inducere, ut virgo maneat?* Ki győzné elő-számlálni, menyi szent reme- Athanas. epi. ad Dracontiun Monachum.

ték vadak barlangjába rekeszkedvén, emberi társaságtúl magokat megvonyván, csak az egy isteni szolgálatban serénykedtek? menyi túdós, nagy emberek búlcsút vévén a világtúl, a szent szerzetekben alázatossággal, nagy testi sanyaruságban szolgáltak Istennek, úgy-mint Basilíus, Nazianzénus, Epifánius, Damascénus, sz. Ágoston, és egyebek? Sőt császárok és hatalmas királyok, örök élet szerelmével gerjedező szűvel, birodalmoktúl elváltak; lerázták magokrúl a világ dücsösségét, mellyért az emberek ily sok veszedelmekre vetik fejeket, és barátok-közöt, nagy szentségben szolgáltak Istennek. Anastásius, ő-utánna Theodósius, azután Isaacius Comnémus görög császárok vóltak, de a barát köntössel örömest elcserélték a császári istápot,* mint szinte nap-nyúgaton Lotharius Hugo és többen, úgy hogy számban sem foglalhatnám mind azokat a királyokat és királyné-aszonyokat, herczegeket, nagy úrakat és fő embereket, kik ezek nyomdokit követvén, jószágokat szegények-közzé osztották, magok világi gondoktúl elszakadván, az egy isteni szolgálatban foglalták tellyes életeket.

Monachæ fuit Augustinus, to. 7. li. 3. cont. Lite. Petil. ca. 40.

Vide Platum, de Bono Status Relig. li. 2. c. 26, 27.

Ezeket a keresztyén vallás nem cselekedhette, ha csak emberi bőlcseségen és hitetésen éppíttetnék, miképpen hogy soha csak egy idegen tudomány sem érkezett, ezeknek nem-hogy véghez vitelére, de csak elkezdésére-is. Mert az emberi tudománynak nincs az emberek akarattyán hatalma; és ha valamenyire néha felindíttya-is az embert, de hamar megcsökönik** igyekezeti.

HETEDIK RÉSZE.

Hetedik bizonyság a keresztyén hit szentsége.

Világ kezdetitúl-fogva nem vólt soha az emberi gondolat műhelyében koholt vallások-közöt, melyben sok hamisságok, ellenkezések, éktelen, és emberi okossággal tusakodó rút vélekedések nem elegyedtek vólna. Mert az isteni dolgok mélysége annyira fellyűl-múllya a mí rövid értelmünket, hogy, ha az isteni vezérlésnek bizonyos oktatása-mellől elesünk és csak, emberi elmélkedésre támaszkodunk: mint a vak a setétben, úgy tapogatunk, és üttyük-véttyük az igazságot. Annak-okáért egy bizonyos jelensége az isteni tudománynak az: hogy ebben semmi oly nincsen, mely ellen-

* Istáp = pálcza. ** Megcsökönik = megcsökkenik.

keznék az emberi okossággal; noha sok dolog vagyon, mely meghaladgya és megeelőzi értelmünket. Azért semmi ellenkezés, semmi ektelenség, semmi erkőlcstelen fesletségre- és törvénytelen életre-szabadító kábaság nincsen az Istentűl adatott tudományban; hanem valamit jó okossággal szükségesnek gondolhatunk a tekélletes erkőlcsre, azokat mind magában foglallya a keresztyén tudomány.

Ez oka, hogy midőn a régi doktorok meg akarták mutatni az ellenkező vallások hamisságát, sok szóval előszamlálták azoknak úndok tudományit, képtelen áldozatit, latorságra-vezérlő vélekedésit, és emberi okossággal ellenkező tetczésit. Azért Eusebius képtelen balgatagságnak írja, hogy a pogányok az istenek-közöt hadakozásokat, versengéseket, vér-ontásokat, paráznaságokat, és sok néma vétkek úndokságit hitték és hirdették. Szent Ágoston csúfollya a pogányok rút áldozatit, többi-közöt hogy a Liber isten innepén a férfiak szemérmes testét a legböcsülletesb aszonyok mindenek láttára tisztelték. És azt írja, hogy ördögnek mesterségesb és hathatósb találmánya nem lehetett, mellyel biztatná és édesgetné minden gonosságra az embereket, mint midőn elhitette véllek, hogy az Istenek-közöt fajtalanság, boszszú-űzés és egyéb vétkek úralkodnak; mert akár-ki-is dücsösségnek tartya, ha azok nyomdonkin járhat, kiket isteneknek alít: *Ideo aut veris, aut fictis suis delectantur criminibus, quæ sibi celebrari per sua festa volunt: ut a perpetrandis damnabilibus factis, humana revocari non possit infirmitas, dum ad hæc imitanda, velut divina præbetur autoritas.* Lactantius írja, hogy a vétkeket azért tisztelték a pogányok Isten-gyanánt, hogy annyival inkáb ne futna ember a gonosztúl, menyível nagyob és böcsülletesb dolgoknak tartattak a vétkek: *Quid mirum si ab hac gente flagitia universa manarunt, apud quam ipsa Vitia religiosa sunt? eaqua non modo non vitantur, verum etiam coluntur?* Végezetre, azt írja szent Ágoston, hogy az idegen istenek nem adtak jó erkőlcsrűl-való törvényeket; sem az ő templomokban tekélletes életre nem íntették az embereket; hanem úndok játékokkal tisztelte a nép a pogány isteneket.

Euseb. li. 7. de Præpar. c. 7.

Aug. 6. Civit. c. 7. Li. 7. c. 21. Vide infra. l 3. cap. 7, 1.

Aug. 2. Civit. c. 7. 10, 25. Lib. 4. cap. 1, 26.

Lactant li. 1. de Falsa Relig. c. 20.

August. 2. de Civit. c. 2. 6.

A keresztyén hitben külömben vagyon a dolog; mert,

I. Oly tiszta, szent és tekélletes a keresztyén vallás, hogy ő-benne semmi konkolyt, semmi fogyatkozást, semmi ellenkezést nem találhatni. Istenrűl semmit nem tanít, vagy illetlent az isteni felséghez, vagy ellenkezőt az emberi okossággal: sőt a mint megmutatám, minden hatalmat, bőlcseséget, fogyatkozás-nélkűl-

Toto Libro primo.

való jóságot tulajdonít Istennek. És mivel az emberi okosság mutattya, hogy az istenséget emberi elme meg nem foghattya, oly dolgokat-is tanít Istenről, mellyek fellyűlhaladgyák értelmünket, noha semmiben nem ellenkeznek az igaz okossággal. Az isteni tiszteletben-is semmi éktelenséget nem szenved; sőt mindenek tiszták, szentek és igen illendők, valamivel Istennek kedveskedik.

II. A jó erkölcsről és tekélletes életről csudálatos szép törvényeket rendelt, és tellyesítésére foganatos eszközöket adott a keresztyén hit, mellyekkel Istennek kedves tiszteletire, felebarátunk szeretetire magunk-viselesének szép rendelésére viszen. Azért mongya Tertullianus, hogy a keresztyén ember nem csak baráttyát szereti, mint egyebek, hanem ellenségét-is; sőt senkit ellenségnek nem tart. Ennek-felette nem csak a fajtalanságot, úgy-mond, de a szűvnek titkos kívánságát, a szemnek illetlen tekíntetit kiirtya a keresztyéni tudomány; és nem csak tíltya, hogy másnak ne árcsunk, de azt-is, hogy senkinek gonoszt ne mongyunk, senkin boszszút ne állyunk: *Amicos diligere omnium est; inimicos autem, solorum Christianorum. Christianus, nullius est hostis, nedum Imperatoris. Quid perfectius, prohibere adulterium, an etiam ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius, de maleficio, an etiam de maliloquio interdicere? quid instructius, injuriam non permittere, an nec vicem injuriæ sinere? Dum tamen sciatis, ipsas quoque leges vestras, quæ videntur ad innocentiam pergere, de Divina Lege, ut antiquioris formæ, mutuatas.*

Tertullianus, ad Ssapul c. 1. Idem, in Apolog. c. 45.

Hogy nagyob serénységgel nyúllyunk ezekhez a tekélletes jó erkölcsökhöz, mellyeket hitünk kíván, egy-felől sok szép ígéretekkel, nagy jutalmok reménségével, világi áldomásokkal és az örök bóldogságnak bévelkedő mennyei gazdagságival édesget a jóra. Más-felől a gonoszokat mind földi csapásokkal, mind következendő örök kárhozatnak rettenetes fenyítékével, mint valami erős zabolával, tartóztattya és elvonsza a gonosztúl. Hogy pedig hathatósb légyen a mí kemény szívünknek szaggatasára az isteni fenyíték, eleven példaját veti szemünk-eleibe a bűnösökön tőlt boszszú-álló haragnak, midőn első atyánk esetit, Sodomának mennyei tűzzel emésztését, az özön-víz-miat az emberi nemzet kigyomlálását, és t'b isteni itíletek rettenetes jelenségit szemünk-eleibe terjeszti. Igy reménség- és félelem-közöt igyenesen hordoz, hogy az Isten igaz ága se ejcsen kétségbe; de az ő jó-vólta és szép ígéreti se ádgy on bátorságot a gonosságra.

Ier. 8. v. 22. Numquid Resina non est in Galaad?

III. Hogy ne csak szóval, de példával-is szentségre vigyen a keresztyén vallás, előnkbe adgya a régi szent jámborok tekélletes magokviselését; fő-képpen a mí Urunk, és emberi testbe öltözött Istenünk cselekedetit és szent erkölcsit tükörül veti, hogy ne szégyenlye a szolga azon az ösvényen jártát, mellyen tudgya, hogy az ő Ura nyomdoki fénylenek. Ugyan-is, a keresztyénségben semmi annyíra nem idegenítheti embert a bűntűl, mint a Christus halála és vére húllása; mivel semmi nyilvábban nem mutathattya a bűnök undokságát, és Istennek azok-ellen-való haragját, mint hogy azokért szenvedni kellett az Isten Fiának; semmi úgy nem gerjesztheti szívünket a szent életre, mint az Urunk szelíd és fedhetetlen erkölcsinek szentsége. Ennek-felette, a Christus érdemének erejéből oly sacramentomok és szentségek hagyattak a keresztyénségben, mellyek vastagíttyák a híveket a tekélletes életre; a gonosságtúl pedig megvonszák és tartóztattyák gyarlóságunkat, mint próbálva érzik, a kik gyakorollyák a gyónást és Oltári-szentség vételét. Dominicus Soto, az Ötödik Károly császár gyóntó-attya, midőn azt írta vólna, hogy a gyónás szemérme igen tartóztattya embert minden gonosztúl, azt veti utánna, hogy a norimbergaiak eszekbe vévén, minémű szabad latorságra jutott az ifiuság, miólta a Luther kovászában kapván a gyónást elhadta: azon könyörgöttek Károly császárnak, hogy parancsolattyával hozza-bé ismét közikbe a gyónást, és így a gonosságnak állyon ellene. Calvinus-is azt itíli, hogy a gyónás elhagyása szabadította őket ennyi gonosságra: azért kivánná, hogy a gyónást ismét elő vegyék: *Si confideres, quanta sit nostra vel securitas, vel socordia; concedes, salutare fore institutum, si solemni aliquo confitendi ritu, Christiana plebs ad humiliationem exerceatur.*

Sot. 4. Sent. Distin. 18. qu. i. art. 1.

Infra, lib. 3. ca 1, 11.

Calv. li. 3 c. 4. n. 11.

IV. Mivel a keresztyén hít fondálója, a Christus Jesus, nem csak jó törvény-szerző, de csudálatos tanács-adó: nem elégedett a jó törvény-adással, hanem a tekélletességnek tellyességére szép tanácsokat-is adott. Ezekre nem kötelez senkit, de int követésére. Annak-okáért, ha ki az isteni szolgálatban szorgalmatosb akar lenni, azt adgya tanácsúl, hogy a házasság kötelében-való szorgalmatoskodásnak békét hadgyon; és a minémű gond-viselést házas-társára és gyermekire térítene, azt egyedűl Isten szolgálattyára fordítcsa. Ennek-felette, a ki szomjúhozza a mennyei dolgokat, és e világi gondos nyughatatlan búsulástúl nagy részre

Isai. 9. 6.

1. Cor. 7, 25.

Matt. 19. 21.

ment akar lenni, hogy annyival foglalatosb lehessen az isteni szolgálatban: annak azt tanácsollya, hogy jószágát eladván, az árrát oszsza szegények-közzé, és kövesse őtet. Végezetre, a ki lelki csendességet keres, és a világi veszekedést, háboruságot, viszszálkodó per-patvart el akarja kerűlni: azt adgya tanácsúl
Matt. 5, 39, 40. annak, hogy, ha ki perleni akar vélle a felsö-ruháért, a dolmányt-is néki adgya, hogy-sem ezért veszekedgyék valakivel, és lelki csendesz békeségét felháborítcsa egy darab czuláért.*

V. A keresztyénségben a külső rend-tartások és közönséges szokások-is oly szép igyenessen, oly jó móddal folynak, hogy gondolkodásunkal sem rendelhetnénk job szer-tartást. Az egyházi dolgokban nem ollyanok a keresztyének, mint a fejetlen lábak; hanem fő lelki pásztorok vannak, kik vezérlik a nyájat. A viszszavonyások leszállitásában módgyok vagyon a szent gyölekezetekben. Az egyházi dolgok folyásiban rendek vagyon. Mert a mint Tertullianus és szent Ágoston írják, a Christus parancsolattyából
Aug. 2. de Civit. c. 28. templomokba győlnek a hívek; ot külön vannak a férfiak, külön az aszonyok; ot hallyák a tanitótúl, mint kel élniek, hogy a más világon örökké élhessenek: *Coimus ad Divinarum literarum commemo-*
Tertull. Apolog. c. 39. n. 501. *rationem; fidem, sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus; disciplinam, præceptorum inculcationibus densamus. Ibidem exhortationes, castigationes, et censura Divina: summumqua futuri judicii præjudicium est, si quis ita deliquerit, ut a communione orationis, et conventus, et omnis sacri commercii relegetur. Præsident Prælati quique seniores; honorem istum, non pretio, sed testimonio adepti, neque enim pretio, ulla res* DEI *constat.* Hogy rövid szóban sokat foglallyak, valamit gondolhatunk, hogy szükséges, hasznos, alkalmatos életünknek szent, és Isten-szerént-való rendelésére, azokat mind megtalállyuk az igaz keresztyén vallásban. Viszontag, valami a gonoszság gyülölségére és távoztatására felindíthat, mind magában foglallya a keresztyénség. És ezeket az ő tanításit sem magávalvaló ellenkezések, sem illetlen éktelenségek, sem okosság-ellentusakodó vélekedések, sem egyéb fedhető balgatagságok meg nem mocskollyák. Melyből nyilván ismérszik, hogy az Isten bőlcsesége vólt ennek szerzője és vezérlője; holot sem a régi bőlcsek tudományában, sem soha csak egy új, vagy ó tévelygő tanításban ez a tisztaság és álhatatos szentség nem találtatott.

* Czula = rongy.

NYOLCZADIK RÉSZE.

Nyolczadik bizonyság a keresztyének szentsége.

Ha a fát gyümőlcsérűl szokták ismérni, és a bojtorjánrúl fügét nem szedhetni: kétség-nélkül a keresztyén hitnek Istentűl plantáltatott igazságának nagy jelensége, a keresztyének-közöt minden üdőben, és minden országokban elterjedett szentség és tekélletes erkölcs. Mert jóllehet vóltak mindenkor a keresztyének-közöt, kik hívatallyokrúl és kötelességekrűl elfeletkezvén úgy éltek, hogy, az Isten panaszolkodása-szerént, ő-miattok gyaláztatott az idegenektűl az igazság: mindazáltal oly nagy szentség, oly tekélletes jó erkőlcs, és emberi erőnek értéke-felet-való ártatlanság tűndöklött mindenkor a keresztyénségnek ép tagjaiban, hogy a mint ez-előt hallók Tertullianustúl, csak abból-is megismérték elein, ha valaki keresztyénné lett, hogy életét szentségre fordította; és ha egy keresztyén szembe találkozott más idegennel, szó-nélkül, maga-viselésével megszégyenítette a vétkeket: *Et si eloquium quiescat, aut infantia subductum, aut verecundia retentum: ipse habitus sonat. De occursu meo, vitia suffundo.* Annak-okáért, azt meri mondani Eusebius, hogy valami a régi filosofusokban tekélletességnek tetszett, ha a keresztyéni jó erkőlcsök-mellé vettetik, gyermek-játék. Mert a leányzók, a tudatlan pórok cselekedetekkel megelőzik, valamiket a filosofusok írásban foglaltak; és így nem nyelvekkel, hanem erkőlcsökkel bizonyíttyák hitek igazságát: *Nostri homines hanc vitam ita contemserunt, ut priscos illos Philosophos, mulierculas putes, si ad hos conferas; ludumqua puerorum non injuria existimes omnia, quæ de contemnenda morte, aut verbo, aut exemplo, Philosophi docuerunt. Feminæ apud nos, barbari, indoctique Philosophi dicentur; qui Salvatoris virtute adjuti, opinionem, re longe magis quam verbis, veram esse comprobant.* Athenágoras Antonínus császárelőt azt merte mondani, hogy noha a keresztyéneket vádollyák a pogányok fajtalansággal és ember-hús étellel: de soha senki semmi gonoszt nem tapasztalt a keresztyén életben; mert oly távúl vagyúnk, úgy-mond, a fajtalanságtúl, hogy Isten kedve kereséseért sokan, minden nemből szűzen maradnak közöttünk: *Nullus Christianus malus est, nisi hanc professionem simularit. Invenias multos ex nostris, in utroque sexu, qui in cælibatu consenescant, quod in hoc*

Matt. 7, 16.

Rom. 2. 24. Isai. 52, 6. Ezech. 36, 21.

Supra, fol. 104.

Tertullian. de Pallio. c. 6.

Eusebius, 1. de Præparat. Evang. c. 3.

Tom. 9. Bibliothecæ SS. Patrum.

statu DEO *se conjunctiores futuros sperent. Quod si virginum, et illorum, qui ultro eunuchi sunt, vita* DEO *magis conciliat: certe, quæ cogitare non sustinemus, multo magis, ne ipso perpetremus facinore, cavebimus.*

Nagy könyvet kívánna, ha feljegyzenők a pusztákban-lakó számtalan remeték szent életét, az egyház fő kormányosinak csudákkal, és természet-felet-való szentséggel tündöklő jó erkölcsét, a túdós bőlcs Atyák álmélkodásra méltó sok jóságát, a szűz leányzók és tiszta-életű szent aszonyok tekélletességben viselt állapattyát, a sz. mártirok álhatatos erősségét.

Apud. Euseb. l. 2. Histor. c. 17.

Feljegyzi bév szóval Fílo, fő túdós ember, mint éltek ő-idejében a keresztyének, mely nagy bőjtöléssel, vízzel kenyérrel tűrvén, mely nagy vigyázással sanyargatták magokat, kivált-képpen Urunk szenvedésének emlekezete-kor. De hogy ezeket mászorra hadgyuk, vallyon s nem csudálatos vólt-e a kő-oszlopon-álló Simeon élete, ki az efesomi közönséges gyölekezet ideje-táján negyven ölnyi magas kő-szálon harmincz esztendeig állott, fáradhatatlan imádkozván? Vadon erdőkben, oroszlányok ordítási, medvék bömbölési-között-lakó remeték, vagy klastromokba rekeszkedett szerzetesek seregi sokaságát, tiszta szent életét, ki tudná elő-számlálni? Vége nem vólna, ha laistromban jegyzenők a keresztyénségben virágzó szentek életit, mellyek a pogányoknak, sőt az ördögöknek-is csudásoknak tetczettek. Ezért írja sz. Péter, hogy csudálkoztak a pogányok, látván, hogy nincsenek a keresztyének-között azok az úndokságok, mellyekkel ők torkig teli vóltak. És a mint Eusebius írja, Plinius pogány lévén, úgy informálta a császárt, hogy a keresztyének fedhetetlenek: fajtalanságot, hit-szegést, családságot, gyilkosságot eltávoztatnak; virratta-előt egybe-győlnek, és Christust dücsőítik. Plinius azt írja Trajánusnak, hogy nem csak megkínoztatott némely leányokat, hogy kivenné belőllök a keresztyének erkölcsét; de azoktúl-is értekezett, kik elállottak a keresztyénségrűl: de soha semmit jónál egyebet nem értett felőllök: *Affirmabant, hanc esse summam erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire: carmen* CHRISTO, *quasi* DEO *dicere: seque sacramento, non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent; ne fidem fallerent; ne repositum abnegarent.* Noha azért a hazug ördög írígysége gyakran bűnbe akarta keverni az Isten népét; de azzal dicsekedik Tertulliánus, hogy nem csak meg nem érték ezekben a híveket, de visgálni sem merték, ha

Evagr. l. 1. c. 13. Niceqh. li. 14. cap. 51. Baron. Anno 432.

1. Pet. 4, 4.

Euseb. 3. Hist. cap. 33.

Plin. Secund. l. 10. epist. 101. ad Trajan. Vide Tertull. Apolog. cap. 2.

igaz-e, a mit reájok kentek. Sőt azt írja Eusebius, hogy midőn kérdették a pogány istenektűl, mi az oka, hogy eléhbi szokás-szerént nem felelnek az emberek kérdésire? azt mondotta Apollo, hogy az igazak bántyák, és kötve tartyák őtet, hogy ne felelhessen. Igazaknak nevezvén még a hamis ördög-is az ártatlan keresztyéneket. Tertullia. relatus infr. li. 3. c. 8. initio. Euseb. li. 2. vitæ Const. c. 49. Baron. Anno 302.

KILENCZEDIK RÉSZE.

Kilenczedik bizonyság a keresztyének üldözőinek veszedelmes romlása.

Nem fizet Isten e világon mindennek jámborságának mértékére; nem ostorozza mindenkor érdemek-szerént a bűnösöket; mert ha a jóknak mindenkor jól vólna dolgok e világon, a gonoszok pedig mindenben szerencsétlenek volnának; talám azt itílnik ebből az emberek, hogy mind bűntetésnek, mind jutalomnak e világon vagyon vége. Mindazáltal gyakran az Ur Isten kinyilatkoztattya csudálatos itíletit azokon, kik ő-ellene tusakodnak, és szem-látomást megmutattya, hogy senki az ő híveire kezét nem veti, a ki Istennek hátúl-ütő pálczája súllyát valamikor nem érzi. Bizonysága tehát az igaz tudománynak, mikor Isten szem-látomást gyakran szörnyű csapásival ostorozza az ő-ellene tusakodó kegyetleneket, mint régen Faraót és Antiochust. Exod. 14, 24. 28. 2. Machab. 9.

Ez az isteni bizonyság jelensége tagadhatatlanúl fénylik a keresztyén hitnek üldözőiben, kiket Isten kemény ostorozásival megtanított, hogy nehéz az eszten-ellen rúgóldozni; és hogy megromol végre-is, valaki Istennel újat akar vonni, és az ő igazságát emberek-közzűl igyekezik kigyomlálni.

Ne szóllyunk bár a sidókrúl, kik a profeciák-szerént CHRISTUS Urunkért megrontatának. Supra, fol. 61. n. 18.

A Nagy Heródes, kit Heródes Ascalonitának neveztek, megöleté az apró szenteket. De hogy maga bűntetné gonosságát, Antípatert, Alexandert, Aristobúlust, édes fiait, sőt feleségét-is megölette: keze lába elesett, fuladozást érzett, sok férgek serkedeztek testéből, mellyek eleven húsát mardosták; és a nagy kínokban arra jutott, hogy kést akart magába verni, ha erővel nem óltalmazták vólna. Végre szörnyű kínok-között, mint kétségbeesett végezte életét. Iosephus. Eusebius, alii.

A másik Heródes, kit Antipasnak neveztek, fejét véteté Keresztelő Jánosnak; Urunkat-is megcsúfolá, fejér ruhába öltöztetvén. Ezt is Isten úgy megveré, hogy Calígula császár országából kiűzeté, és Galliának Lugdunum-nevű városában, Herodiassal egyetemben, utólsó szegénységben és kúldússágban végezte életét. Tánczoló leánya-is a jégen leszakada; a jegek-közibe esvén, egy nagy darab jég a víz sebességével nyakát elszakasztá derekától.

Baronius, An. 40.

Niceph. lib. 1. cap. 20.

Pilátus, ki Urúnkat halálra itílé, szám-kivetteték a római császártúl, és Galliában nagy szegénységben élvén, maga lett hohéra magának, mint Judas.

Baron. An. 38.

Nero, megöleté szent Pétert és Pált. Jutalma ez lén, hogy maga kezével ölé magát, félvén, hogy mástúl meg ne ölessék.

Domiciánust véletlen verék agyon.

Valeriánust a persiai király elevenen elfogá, szemeit kitolyatá és mikor lóra akart űlni, hátára lépett, mint tőkére, hogy künnyebben űlhetne lova hátára.

Aureliánus, Décius, és többen a keresztyének üldözői, mikor ingyen nem-is féltek, véletlenül vesztek és megölettek.

Julianus császár maga megismérte, hogy őtet a keresztyénekért rontotta Isten. Ez-okon maga sebéből marokkal vévén a vért, és felhagyítván az ég felé azt kiáltotta: *Vicisti Galilæe*[1]: *Saturare Nazarene*[2].

[1] Theodor 3. Hist. c. 25. alias 20.

[2] Niceph. l. 10. cap. 35.

Tertulliánus írja, hogy sokan, a kik fejedelmek parancsolattyára kínzották és ölték a keresztyéneket, iszonyú romlásokkal vesztek, és halálok oráján megismérték, hogy a keresztyén vérért kínoztattak: *Possumus exitus quorumdam Præsidum tibi proponere, qui in fine vitæ suæ recordati sunt deliquisse, quod vexassent Christianos. Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. Cl. Herminianus in Cappadocia, cum indigne ferens, uxorem suam ad hanc sectam transisse, Christianos crudeliter tractasset, solusque in Prætorio suo vastatus peste, cum vivus vermibus ebullisset, Nemo sciat, ajebat, ne gaudeant Christiani.* Azért sz. Cypriánus előszamlálván, minémű nagy ostorozással bűntette Isten a keresztyének űldözőit, azt meri mondani, hogy senki nem támadott a keresztyénekre, ki az isteni csapásokat elkerűlte vólna: *Nunquam impiorum scelere in nostrum nomen exsurgitur, ut non statim divinitus vindicta comitetur*[3].

Tertullian. ad Scapul. cap. 2. nu. 16.

[3] Cyprianus, adversus Demetrianum.

A Donatisták rontották a szentegyházakat, oltárokat és szent kelyheket; sőt az Ur szent-testét ebeknek vetették; de az ebektűl maguk elszaggattattak[4].

[4] Optat. 2. contra Donat. Baro. An. 362. Infra, l. 3. c. 10. 3. n. 8.

Juliánus császár idejében egy Julianus-nevű király-képe,* a keresztyének szentegyházából a drága edényeket kihordatá, és a mint Theodorétus írja, a szentséges asztalra vizellék; sőt, úgy-mond Sozómenus, ugyan a szent edényekre ganéjlék. De mingyárt ugyan ot férgek kezdének szemérmetes testéből és háta végiből posogni, kiktűl nagy hamar megemészteték: és a mint Theodorétus írja: *Excrementa non per meatus suos jam ejiciebat, sed sceleratum os erat via illorum, quod blasphemiæ fuisset instrumentum*[1], ganéja nem szokott úton, hanem káromló száján jött-ki. Végre felesége intéséből eszébe vévé magát, és könyörge a császárnak, hogy megadatná a keresztyénektűl elvett templomokat. Nem sokkal külömb vége lén Elpidiusnak, Felixnek és a töb egyház-fosztó embereknek. Mert, midőn az egyházak drága edényit látván, álmélkodva mondották vólna: *En, qualibus vasis ministratur Mariæ filio!* Lásd, mely szép edényekben szolgálnak a Maria fiának! a császár tár-házába vívék az egyházi szépséget. De mind ők, s mind maga a császár csak hamar bőrökkel és gyalázatos halállal fizetének érette. Ebből megértheted, hogy még a pogány császárok idejében-is, nem istállók vóltak a keresztyének templomi, hanem császár tár-házába illendő drága edényekkel bévelkedtek, és a mint szent Ágoston írja, ezüst gyertya-tartók vóltak az egyházakban[2].

[1] Theodor. li. 3. cap. 12. 13. Sozom. l. 5. ca. 8.

Theodor. li. 3. cap. 12.

Opes Ecclesiæ primitivæ.

[2] Aug. epi. 165. et Tom. 7. l. 3. cont. Crescon. cap. 29.

Maxentiusrúl, a ki sok keresztyén vért ontott vala, így ír Eusebius: *Corripuit eum supplicium divinitus illatum: Etenim subita illi accidit in mediis corporis arcanis suppuratio: deinde in imis illorum, ulcus fistulosum: et ex his, indicibilis multitudo vermium ebulliens, et letiferum fœtorem exhalans; totum item corpus suppuratum, intolerabile spectaculum præbuit, Medicis fœtorem ferre non valentibus*[3].

[3] Euseb. lib. 8. cap. 16.

Olvassuk töb hasonló itíletit Istennek a keresztyének-ellen dühösködő gonoszokon, mellyek bizonyíttyák, hogy ugyan azon Istentűl vagyon eredeti a keresztyén tudománynak, a ki régen Jeroboám kezét megszáraztá, Oziást bél-poklossággal megveré, Heliodórust megostoroztatá, mivel Isten-ellen tusakodtak.

3. Reg. 13, 4. 2. Paral. 26, 20, 2. Mach. 3, 25.

* Király-képe = királyi biztos.

TIZEDIK RÉSZE.

Tizedik bizonyság az Isten gond-viselése.

Az emberi okosság arra viszen, a mit a szent Írás gyakran tanít, hogy Istennek gongya vagyon e világra, és kivált-képpen az emberi nemzetre. Nem csak a rothadandó testnek táplálására és
Supra, fol. 86. megtartására terjed ez a gond-viselés; de sokkal inkáb a halhatatlan lélek vezérlesére és üdvösség nyerésére. Ebből következik, hogy az Isten bőlcseségéhez illik, sőt kívántatik gond-viselésétűl, hogy az embereket az istenes élet rendiben, az üdvösségre-néző dolgokban úgy meg ne hadgya csalatkozni, hogy a hamisság oly színnel, oly erős bizonyságokkal erőssíttessék, mellyekre az értelmes embereknek okosság-szerént hajolni kellyen. Mert, amint eléb mon-
Supra, fol. 71, dók szent Ágostonnal, Istennek gond-viselése kívánnya, hogy bizonyos módunk legyen az igaz isteni tiszteletnek a hamis tévelygésektűl megválasztásában. Ezt pedig a módot fel nem találjuk, ha a hamisság oly hihetséges jelenségekkel erőssíttetik, mellyeket oko-
Vide Ier. c. 29, 13. Amos, 5. 4. son meg nem vethet ember. És noha ez közönségesen minden rend-béli embereket illet; de fő-képpen hihetetlen, hogy a kik
Vide supra, fol. 87. Istennek tellyes lélekkel igyekeznek kedveskedni, ő-érette jószágokat, attyok fiait, magok életét készek letenni, azokat úgy elhadgya, és veszedelmes értelmek prédajára vesse, a hamisságot oly hihetséges bizonyságokkal adassa eleikbe, hogy ezek-mellől külömben el ne mehessenek, hanem ha szem-látomást akarak tusakodni az okossággal, és balgatagúl szerencsére akarják vetni lelkek üdvösségét.

Ez így lévén, a keresztyén hit ennyi sok bizonyos tanuságokkal és erős okokkal hihetségessé nem tétethetett, ha Istentűl adott tudomány nem vólna. Mert csak emberi okossággal-is felérjük azt, hogy ha valamely tudománynak hitelre-vívő bizonysági lehetnek, mellyek az okos embert a hitnek engedelmességére téríthetik: sem nagyobbak, sem világosbak nem lehetnek, mint a minéműkkel megmutatók, hogy a keresztyén hit erőssíttetett. És valamit az ember meggondolhat, valamit kívánhat az isteni tudományok erőssítesére és bizonyos jelenségire, azt mind egy csoportban láttyuk a keresztyén hitben; más egyéb vallásban pedig ezeket fel nem találhattyuk. Annak-okáért méltán írja Richardus de Sancto Victore, hogy az itílet napján elégséges mentsége lehet a keresztyén ember-

nek, és Istenének bátran így szólhat: Igazság-szerető Isten, ki meg nem csalatkozhatol, és senkit meg nem csalhatsz; ha hamis, a mit mí keresztyének hiszünk, (megbocsásson Szent Felséged) tetőlled csalattunk-meg, mivel a mit hiszünk, oly csudálatos jelenségekkel, és hihetséges bizonyságokkal vastagítottad, mellyeket senki egyéb nálladnál nem cselekedhete. Ez-okon hajolni kellett a mí elménknek; engedni kellett a mí akaratunknak, ha ellened nem akartunk tusakodni: *Quotquot veraciter fideles sumus, nihil certius, nihil constantius tenemus, quam quod fide apprehendimus. Sunt namque Patribus cælitus revelata; et tam multis, tam magnis, tam miris prodigiis divinitus confirmata, ut genus videatur esse dementiæ, in his vel aliquantulum dubitare. Innumera itaque miracula, et alia, quæ non nisi divinitus fieri possunt, fidem faciunt, et dubitare non sinunt. Utinam attenderent Judæi! utinam animadverterent Pagani, cum quanta conscientiæ serenitate, pro hac parte ad Divinum judicium poterimus accedere! Nonne cum omni confidentia* DEO *dicere poterimus? Domine, si error est, a teipso decepti sumus: nam ista in nobis, tantis signis et prodigiis confirmata sunt, et talibus, quæ non nisi per te fieri possunt. Certe, a summæ Sanctitatis viris sunt nobis tradita; et cum summa authentica attestatione probata; teipso cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Hinc est utique, quod perfecti Fideles, paratiores sunt mori pro Fide, quam Fidem abnegare.* Mely mondásnak igazságában tekélletes vígasztalása, és nyugodalmas bátorsága foglaltatik a keresztyén embernek, mellyel a pokolnak minden erősségével álhatatoson viaskodhatik. Mert ha igaz nem vólna a keresztyén tudomány, nem illenék az isteni gond-viseléshez, hogy ily győzedelmes jelenségekkel erősíttetnék. Ric Victore, lib. 1. de Trinit, c. 2.

Az elő-számlált bizonyságok-közzűl csak magán mindenik oly világos, hogy az okos ember nem csavaroghat előtte. Mindazáltal egy roppant seregben egy-más-mellé rendeltetve, felette hihetségessé tészik az Istennek tanu-bizonyságát. És ha ezek nem elégségesek az értelmes emberek hitelére, nincs a testi érzékenységektűl megfogható dolgok-kivűl, a minek hitelt adhassunk. Azért valaki az elő-hozott bizonyságok erejét érti, és derekasan csendesz elmével által-láttya: azt kel itílni, hogy igaz okosság-szerént méltó hitelre a keresztyén-vallás. Ha ki pedig általkodott gonossággal meg nem ijed a keresztyén hitnek sullyától és alázatosságától; ha az emberi nemzet ellenségétűl vétkeinek igaz érdeme szerént meg nem vakít- Psal. 92, 5. 2. Cor. 4, 4. Sap. 2, 21.

tatott: a Szent Lélek Istentűl megvilágosittatván, künnyen az igazság isméretire juthat. Mert ugyan-is, erőtlen minden bizonyság, ha a Szent Lélek meg nem nyittya szívünket: *Admonere possumus; sed si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster. Cathedram in cœlo habet, qui corda docet.* Mert csak azokban foganatos az isteni tudomány tanítása, kiknek Isten megnyittya szívöket[1].

Augu. tract. 3. in Epistolam Ioannis in fine.

[1] Act. 16, 14.

Vannak ezeken-kivűl egyéb jelenségi a keresztyén hit igazságának; de ezekkel most megelégedgyünk. És lelki szemeinket Istenhez emelvén, az ő végtelen kegyességének hálákat adgyunk, hogy nékünk igazságát kinyilatkoztatta; és a mit sok nemzetségekkel nem cselekedett, a setét pogányság vakságából csudálatos világosságára vezérlett[2].

[2] Psal. 147. 20.

HARMADIK KÖNYV.

KÖZÖNSÉGES JELENSÉGEK, MELYEKBŐL KITETCZIK, HOGY A ROMAI HITTŰL SZAKADOTT VALLÁSOK IGAZAK NEM LEHETNEK.

ELÖL-JÁRÓ ÍRÁS.

MELYBEN AZ IGAZSÁG ISMÉRETINEK HÁROM AKADÁLLYA KIGYOMLÁLTATIK.

A kit Isten csak vékony értelemmel szeretett is, ha megtekínti a keresztyénségben eláradott sok ellenkező, és egy-mást kárhoztató vallásokat: lehetetlen hogy fel ne ébredgyen, és maga állapattyárúl gondolkodván, az igazság keresetire és megismerésére ne gerjedezzen. Mert ki lehet oly maga-feledett gondolatlan, a ki megtekíntvén az üdvösség tudományában-való sok szomorú kötődéseket, sok versengő hányakodásokat, sok únalmas vesződéseket, mellyekkel egy-más-közöt keserűséges gyülölséggel, és elmének háborgó tusakodásával egybe-bocsáttattak azok, kik túdósbaknak látszanak az isteni dolgokban, meg ne ütközzék? meg ne félemlyék? és tellyességgel el ne réműllyön ezeken? Látván kivált-képpen, hogy az igaz hit, melynek elöttünk égő szövétnek-gyanánt kellene világoskodni, a tanítók gyülölséges vetekedéséből csak nem kétségessé tétetik; és a vég-nélkül-való disputaciókkal úgy meghomályosíttatik, hogy az emberek majd bizonytalanná lésznek, mit kellyen hinni; hová kellyen fejeket hajtani, min kellyen megállani. Naponként hallyuk, hogy ezt sokan érzik, és szívök szorongatásával, keserves lelki fájdalommal panaszolkodnak-is rólla. Adná Isten, hogy ezeknek panaszolkodásin szívök esnék azoknak, kiket a versengések gyönyörűsége keresztűl ragadott, és csak fejek sem fáj a sok egy-ügyűk veszedelmén. Vaj-ha azok-is, a kik panaszolkodnak, fel akarnák szemeket nyitni: nem vólna nehéz mind ennyi zúr-zavarban-is az igazság ösvényét megismérni. De az én itíletem-szerént derék akadály abból származik, hogy az Istentűl szívökbe csepegetett jó indúlatot virágjában megfojtyák, és eltemetik az emberek. És a mint eszembe vehettem, három rend-béli emberek vannak, kiket három veszedelmes akadék tartóztat az igazság ismerésétűl.

Elsö rend-béliek: a kiknek eszek kedvek tellyességgel a világhoz ragaszkodott, és minden idejeket vagy az ifiuság kivánságiban, vagy a fösvénység kereskedésiben, vagy egyéb világi szorgalmatoskodásokban tőltik. Ezek nem hogy meny-országba emelnék gondolattyokat, de soha magokba sem szállanak; hanem oly mélyen merítették szívöket és kedvöket a testi és világi gyönyörűségekbe, hogy az isteni és mennyei gondolatokra nem fordíthattyák elméjeket, és úgy élnek, mint az Epicúrus disznai; úgy viselik magokat, mint-ha nem hinnék, hogy vagyon Isten és meny-ország, vagyon pokol és örök kárhozat. Ezek nem érkeznek, nem-is igyekeznek az igazság keresésére; hanem hogy tellyességgel religio-nélkül ne légyenek, és egy-általlyában el ne szakadgyanak minden isteni szolgálatnak és tiszteletnek külső módgyátmutató gyölekezetek társasagától, minden okos gondolkodásnélkül vak-merőül csak szerencsére, azok-után akarják nyakokat szakasztani és lelkeket veszteni, kiktől születtek, kikkel eggyütlaknak, kiknek birtokában vannak; és továb nem akarnak tudakozni. Sőt a mint Isaias mongya, nem akarják az utánnok-kiáltó szózatot hallani; hanem mint a siket aspisok, bédugják fülöket[1]; és a szent Jób mondása-ként, csak nem azt mongyák Istennek: Távozzál-el tőllünk; nem akarjuk a te útaid isméretit[2]. Egy szóval úgy megbabonáztattak ezek a világ szem-fény-vesztő csalárdságitúl, hogy eszekbe sem vészik, a mit szemekkel látnak[3], és a szent Írás gyakran fülökbe rág: tudni illik, hogy e világi dücsősség, gazdagság és gyönyörűség ollyan, mint a rövid álom[4]. Annak okáért az illyen emberek, mivel nem okosságtúl, hanem csintalan és buja indúlatoktúl hordoztatnak, nehezen mennek arra, hogy üdvösségekről gondolkodgyanak, hanem-ha Isten vagy betegséggel, vagy egyéb nyavalyával felébreszti őket mély álmokból.

Isai. 30, 21.
[1] Psal. 57, 5.
[2] Iob, 21, 14.
[3] Sap. 4, 12. cap. 9, 15.
[4] Isai. 29, 7. Psal. 72, 20. Eccls. 11, 8.

Másik rend-béliek azok, a kik gondolkodnak állapattyokról, és mint-hogy nem bőrökben, hanem lelkekben jár a dolog, nem akarnának megcsalatkozni, és az igazság-helyet hamissághoz ragaszkodni. Azért meggondollyák, hogy noha mindenik vallásbéliek azt alíttyák, hogy ők járnak igaz úton, ők hirdetik és taníttyák tisztán a szent Írást; de azért ez az ő vélekedések nem tészi igazzá a hamissat. Azt-is által-láttyák, hogy nem elég, hogy nékik igaznak tetczik vallások; hanem azt kel megtekinteni, ha elégséges és bizonyos okok hordozzák- és viszik-e arra, hogy

vallásokat szent Írással igyenes lineán-folyó tudománynak itíllyék? Annak-okáért ezek gyakran gondolkodnak állapattyokrúl, gyakran sebesíttetik és szaggattatik szívök sok gondolatoktúl. De mivel elhittették egyszer magokkal, hogy a romai vallás tellyes bálványozással és babonás tévelygéssel: ingyen meg sem gondollyák, hogy abban valami igazságot kellyen keresni. Sőt mihent erről gondolat ütközik szívökbe, mint valami ördögi sugallást és kísértetet, kirázzák elméjekből, maga mentűl mélyebben megvisgálnák, annál könnyeb vólna az igazsággal ártani a hamisságnak, és ennek minden erős alkotmányát elrontani. A több ellenkező pártokközöt pedig mellyiket kellyen választani, nem tudgyák; mert mindenikben oly dolgokat látnak, mellyeken meg nem nyughatik lelki-ismeretek. Innen következik, hogy min-ha kétségbe esnének az igazság ismeretirűl, békét hagynak efféle gondolkodásoknak, és nagy veszedelmes bízonytalanságból azt mongyák, hogy ők Istenre bízzák dolgokat: a tanítók szám-adása, hogy a kösséget illyen állapatra hozták; nem törik ők abban fejeket, a mit ennyi túdós ember el nem túd igazítani. És így az egy nem-akarásnak, akár-mit-is nehézzé-tévő akadállyának keresztűl állása-miat, csak vak-merőségből elébbi vélekedésekben maradnak, és a magok elméjében nevetségesen, de veszedelmesen magok rettegtetésére gondolattyokkal csinált vásztúl félvén, a régi igazságrúl értekezni sem akarnak. Azt pedig meg nem gondollyák, hogy a Christus juhainak okossaknak kel lenni, hogy a bárány-bőrbe öltözött farkast meg tudgyák választani az igaz pásztortúl, és hogy a tanítók kárhozattya őket meg nem menti. Ha e világ-szerént életekben-járó perek vólna, soha úgy másra nem támaszkodnának, hogy magok-is dolgokhoz ne látnának. Tehát sokkal szükségesb, hogy az örök üdvösség dolgában magok felnyissák szemeket, és a sz. Pál parancsolattya-szerént mindeneket jól megszórjanak rostállyanak, és magokra szorgalmatos gondot visellyenek; mert nincs oly tudatlan vak paraszt, kinek módgya nem vólna az igazság isméretiben, ha gongya vólna magára. De a kik másra bízzák az igazság visgálását, és csak nem azt mongyák, hogy tudgya a pap, mit hisznek: félő, hogy helyekbe mást ne bocsássanak meny-országba.

Matt. 7, 15.

NOTA.

1. Thes. 5, 21. 1. Timot. 4, 16.

Harmad kar-béliek vannak, kik, mint a Nóë bárkajából kibocsátott hollók, nem akarván a bárkába térni, és egyébüt nyugodalmat nem találván, valami tettetes aítatosság színe-alat egy rút mocsáros fördőbe szállanak, és azt mongyák, hogy nagy az Isten

irgalma s jó-vólta; nem veti pokolra, a kiket sz. Fia vérével megváltott, akár-mi aprólék csalatkozásért. Azért csak a fondamentomot megtarcsuk, az-az, hidgyük, a mi a Hiszek-egy-Istenben vagyon, reménlyük és kérjük a Mi-Atyánkban foglalt dolgokat, igyekezzünk a tíz parancsolat megtartására; bár egyéb czikkelyekben külömbség és közbe-vetés légyen-is, azzal bé nem árkoltatik az üdvösség úttya. És jóllehet ezeknél nyilván vagyon, hogy sem a keresztségrűl, sem az Ur-vacsorárúl nincs emlekezet a Credóban; mint-hogy arrúl sincs tanuság a Credóban, hányak és mellyek a szent Írás könyvei; noha azt-is értik, hogy a Credónak igaz értelmérűl sok közbe-vetett versengés vagyon, úgy-mint Christusnak poklokra szállasárúl, az Atya Isten jobján ülésérűl, a közönséges Anyaszentegyházrúl, a szentek egyességérűl, a bűnnek bocsánattyárúl, ha a bocsánat-által valóban letöröltetik-e a bűn, vagy csak elfedeztetik? és egyéb mély dolgokrúl; noha végezetre azt-is tudgyák, hogy a keresztyének-közöt nincs, és talám nem-is vólt oly eretnekség, mely a Credót, a Mi-atyánkat, a tíz parancsolatot általlyában megvetette vólna: és így, ha elég az igaz hithez a három dolog vallása, egy eretnekség sem volt a keresztyénségben. De mind ezekkel semmit nem gondolnak; hanem elég nékik, ha imígy-amúgy elfedezhetik tévelygések rutságát, és lelki sebeik fenéjét megenyhíthetik.

Hogy azért ezeket a három köteleket, mellyekkel számlálha-
Eccles. 4, 12. tatlan lelkek vonatnak örök veszedelemre, elmetéllyük, és jó feneket kerekítvén, mozdíthatatlan fondamentomot vessünk az igazságnak: azt kel erős bizonyságokkal állatnunk, hogy csak egy az igaz és üdvösséges tudomány, mely-kivűl üdvösséget senki nem nyerhet.

ELSŐ RÉSZE.

A keresztyénségben csak egy igaz és üdvösséges vallás vagyon.

1. Az igaz hit szükséges az üdvességre.

Az igaz hit oly szükséges Isten-előt-való igazulásunkra és örök üdvösségünk elnyerésére, mely szükséges a magas éppűlet maradására az erős fondamentom. Senki azért e nélkül Isten kedvében nem lehet; kárhozattúl meg nem szabadúlhat, örök életre nem juthat. Mert mint a nagy álló-fa gyökér nélkül eldől: úgy igaz

hit-nélkül nem lehet Isten-előt-való igazságunk maradása. Ezt a sz. Írás nyilván taníttya.

I. Sz. Pál eképpen szól: Hit-által ragadtaték-el Enok, hogy halált ne látna; mert az ő elvitele-előt bizonysága volt, hogy kedves vólt Istennél: hit nélkül pedig lehetetlen, hogy valaki Istennél kellemetes légyen. Holot sz. Pál bizonyítani akarván, hogy Enokban igaz hit vólt, noha erről nem emlekezik a sz. Írás, illyen erősséget támaszt: Valaki Isten kedvében vagyon, annak hiti vagyon, mivel lehetetlen hit-nélkül kedvessé lenni Istennél: de tudgyuk a sz. Írásból, hogy Enok kedves vólt Istennél: tehát hiti vólt. Mely bizonyság erőtlen és töredékeny, ha valaki Isten kedvébe juthat igaz hit-nélkül. Heb. 11, 6.

II. Ezen sz. Pál háromszor hozza-elő az Abakuk proféta mondását: Az igaz hítből él; *Justus ex fide vivit.* Ezzel bizonyíttya, hogy az új törvényben szükséges az igaz hit, mint régen szükséges vala. Mert ha az igaz ember hitből él: tehát sem igazság, sem lelki élet nem lehet hit-nélkül. Rom. 1, 17. Gal. 3, 11. Hebr. 10, 38. Abac. 2, 4.

III. Az Efesom-bélieknek magyarázván az igazúlás eszközit sz. Pál, azt mongya, hogy Istennek ingyen-adott malasztya üdvözít, hit-által[1]. [1] Eph. 2, 8

IV. Isten a magának jegyzett hívekről azt mongya, hogy az igaz hit jegy-gyűrű, mellyel jegyesévé választya az emberek lelkét[2]. Tehát igaz hit-nélkül az üdvösségbe, és a mennyei vő-legény házasságába nem juthatunk. [2] Ose. 2, 20.

V. Christus mongya, hogy valaki nem hiszen, immár megitíltetett[3]; Isten haragja vagyon rajta[4] és a mint sz. Márknál olvassuk, elkárhozik. [3] Ioan. 3, 18. Mar. 16, 16. [4] Ioan. 3, 36.

VI. Abakuk proféta mondása, hogy a kiben igaz hit nincsen, nem lészen igaz az ő lelke[5]; az-az, nem lészen kedves Isten-előt, a mint szent Pál magyarázza[6]. [5] Abac. 2, 4. [6] Heb. 10, 38.

VII. Ezen igazság bizonyságára néz sz. Pál, mikor azt mongya, hogy a hit a reménlendő dolgok állattya[7], és fondamentomúl vetett fészke. Mely mondás annyit tészen, mint-ha nyilvábban modaná, hogy ha fondamentum-nélkül nem álhat az éppület, az üdvösség és igazulás reménsége sem lehet igaz hit-nélkül. Noha azért egyedűl magán a hit nem elég az üdvösségre; sőt, ha szeretettűl megfosztatott, erőtlen és halva marad[8]: midazáltal igaz hit-nélkül senki kedves nem lehet Istennél. Annak-okáért sz. Pál az igaz hitet paísnak nevezi, mely óltalmazza életünket. Sz. Ágoston minden [7] Hebr. 11, 1. [8] 1. Cor. 13, 2. Iac. 2, 17, 26.

August. to. 10. Serm. 38. de Temp. jók fondamentomának, üdvösség kezdetinek mongya: *Fides est bonorum omnium fundamentum; est humanæ salutis exordium* Másut élet kapujának, üdvösség úttyának híja a hitet: *Hæc porta est vitæ, hæc janua regni*[1]. *Nullæ sunt majores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla mundi hujus major substantia, quam Fides Catholica. Hæc peccatores salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, fideles justificat, pœnitentes reparat, justos augmentat, martyres coronat, virgines, viduas, ac conjuges, casto pudore conservat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat*[2]. Azt adgya ezekhez Fulgentius, hogy valaki az Anyaszentegyháztúl elszakad, ha nem tudom menyi jóságos erkőlcsel bévelkedik-is, de Isten színét soha nem láttya: *Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnes hæreticos, qui extra Ecclesiam Catholicam finiunt vitam, in ignem æternum ituros. Firmissime tene, et nullatenus dubites, quemlibet hæreticum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti baptizatum, si Ecclesiæ Catholicæ non fuerit aggregatus, quantaslibet eleemosynas fecerit, etsi pro Christi nomine sanguinem fuderit, nullatenus posse salvari*[3].

[1] Serm. 53. de Temp.

[2] Serm. 1. de Verb. Apost.

[3] De Fide ad Petrum, Tom. 3. Aug. c. 38, 39.

2. *Csak egy az igaz hit.*

Igaz és üdvösséges hit egynél töb nincsen. Azért az ellenkező tudományok- és vallások-közöt csak eggyik bátorságos; a többi veszedelmesek, és kárhozatra viszik, a kik vakmerő keménységgel azokhoz ragaszkodnak.

Ezt a sz. Írás világos bizonysági erőssítik.

Eph 4, 5. I. Szent Pál íntvén az Efesombélieket az eggyeségre: *Szorgalmatoskodgyatok, úgy-mond, a lelki eggyesség megtartásában, a békeség kötelében. Egy test, egy lélek (légyetek), miképpen hivattatok hivataltoknak egy reménségére. Egy Isten, egy hit, egy keresztség.* Ha a külömböző és ellenkező tudományok-közzűl egynél töb igaz és üdvösséges vólna: sem a lelki eggyesség, sem a békeség kötele meg nem maradna a hívekben; mert a hol ellenkezés vagyon, ot eggyesség nem találtatik. Az sem lehet igaz, hogy a mint egy az igaz Isten és az igaz keresztség, úgy az üdvösséges hit-is csak egy; sőt mint nem Isten, a kit a pogányok az egy igaz Isten-kivűl tisztelnek; az sem keresztség, hanem paraszt és szentségtelen mosogatás, melyhez nem járúlnak az Istentűl rendelt ígék: azon-képpen azt a vallást sem mondhatni hitnek, mely az egy igazságtúl elszakadott.

II. Sz. Jakab azt mongya, hogy a ki csak egy dologban felbontya az Isten törvényét, úgy elkárhozik, mint-ha mind eggyig a többit-is által-lépte vólna. Okát adgya; mert azon Isten parancsolattya az eggyik törvény, mellyé a többi. Ehez hasonló-képpen azt kel mondanúnk, hogy úgy felbontya az Isten bizonyság-tételét, mellyen éppíttetik az igaz hit, a ki egyben nem hiszi az ő-tőlle jelentett igazságot, mint-ha a többit sem hinné. Tehát úgy elkárhozik, mint-ha a többit mindenestűl megvetné; miképpen az ember úgy meghal, midőn egy halálos sebbel végeztetik élete, mint-ha ezer sebbel öletnék. Iac. 2, 10.

III. Sz. Pál dorgálván a Galata-várasiakat, hogy környűlmetélkednek, minek-utánna azt mondotta vólna, hogy Isten-előt a szeretet-által munkálkodó hit kívántatik: azzal dorgállya őket, hogy az igazság engedelmességétűl elszakadtak. Azt mondhattyák vala a galata-béliek, hogy egy kisded dologban külömböznek a töb keresztyénektűl, tudni illik a környűl-metélésben. Ezt a mentséget ki akarván rekeszteni, azt mongya sz. Pál, hogy kicsiny kovász az egész tésztát megveszti. Ezzel jelentvén, hogy egy kis tévelygés mind ízit, mind szépségét elveszti a hitnek. Mert sok eretnekségek kárhoztattak, mellyek csak egy vagy két dologban tusakodtak a közönséges vallással: *Sunt hæretici, qui singulis, vel non multo amplius, dogmatibus oppugnant regulam Veritatis; sicut Macedoniani, vel Photiniani.* És azokat írja sz. Ambrús leg-ártalmasb tévelygőknek: *Qui, cum integre per omnia decurrant, uno tantum verbo, ac si veneni gutta, simplicem Fidem Apostolicæ traditionis inficiunt*[1]; a kik egyéb dolgokban igazat tanítván, egy szóval, mint egy csep méreggel, dögösítik az apostoli traditiók együgyűségét. Sz. Jerónimus Epifaniust követvén azt írja, hogy sok eretnekségeket kárhoztattak csak egy szóért: *Propter unum verbum, vel duo, quæ contraria fidei sunt, multæ hæreses abjectæ sunt ab Ecclesia*[2]. mivel Athanasius mondása, hogy a ki éppen és sérelemnélkül nem követi a közönséges hitet, nem üdvözűl[3]. Annak-okáért a kik az Isten igéjéhez ragaszkodtak, készek akár-minémű halált szenvedni inkáb, hogy-sem abban egy bötűt felbontani: *Qui innutriti essent Divinis literis, eos nullam syllabam illarum in discrimen venire, pati posse: solerequa, si res poscat, nullam genus mortis pro illis subeundum recusare*[4]. Mert miképpen a ki csak egy ölnyire kivűl vólt a Noë bárkaján, úgy elveszett, mint a ki száz mért-földnyire vólt; és a mely juh csak egy lépésnyire Gal. 5, 9. Aug I. de Hæresib. in fine. [1] Ambr. de Fide, contra Arianos. c. 1. [2] Hieron. I. 3. cont. Ruff. c. 7. [3] Athanas. in Symbolo. [4] Theodor. I. 4. Hist. cap. 14. alias 17.

kivűl vagyon az aklon, nem bátorságos: azon-képpen veszedelmes állapatban vagyon, valaki csak kicsinyben elhágja és elszakasztya a keresztyéni eggyesség kötelét.

IV. Sz. Pál azt írja Hymenæusról, hogy a hitben hajó-törést vallott[1]: az-az, úgy elvesztette üdvösségét, mint a kereskedő ember elveszti kincsét hajó-törésében. Azért ördögnek adatott blasfémusnak nevezi őtet sz. Pál. Magyarázván, honnan esett ebbe a veszedelembe, csak egy dolgot említ, melyben hamissat tanított; tudni illik, hogy a feltámadás immár meglett[2]. Tehát a sz. Pál tanításaszerént egy dologban-való tévelygéssel elvesztheti ember a hitet.

[1] 1. Timo 1, 20.

[2] 2. Tim. 2, 18.

V. Isten parancsollya, hogy az ő hívei eggyet ércsenek, azon egy lineában és regulában maradgyanak: *Idem sapiatis, idipsum sentientes; in eadem permaneamus regula.* Ismét arra kötelez, hogy minnyájan eggyet mongyunk; viszálkodás ne légyen közöttünk; egy értelemben, egy tudományban légyünk: *Idipsum dicatis omnes: non sint in vobis Schismata: sitis perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia.* Christus Urunk-is azon kéri Szent Attyát, hogy eggyek légyenek az ő hívei[3]. Mely könyörgésnek foganatos gyümölcse kitetczik az Apostoli cselekedetekben, holot azt olvassuk, hogy a híveknek egy szívök, egy lelkek vólt[4]. Nyilván vagyon azért, hogy sem az Isten parancsolattyának helye, sem a Christus könyörgésének haszna nincs egyébüt, hanem a hol egy értelem és vallás vagyon. Tehát a viszsza-vonyásban-lévő tudományokközzűl egynél töb nem lehet üdvösséges.

Philip. 2, 2. c. 3, 16.

1. Cor. 1, 10.

[3] Ioan. 17, 11.

[4] Act. 4, 34. Rom. 15, 6. Vide I. 3. ca. 9.

VI. Azt parancsollya Isten, hogy reá-vígyázzunk azokra, kik újságot vagy viszsza-vonyást indítnak, és külömbet tanítnak annál, a mit eleitűl-fogva tanúltunk; és ezeket eltávoztassuk: *Rom. 16. vers. 17, 1. Timot. 6, 20, 2. Tim. 2, 16. Ad Titum 3, 10. Hebr. 13, 9, 2. Joan. 10.* Ezek a parancsolatok haszontalanok, ha az ellenkedő vallásokban egy-aránt üdvözűlhet ember. Ha pedig lelkünk vesztése-alat tartozunk ezekhez a parancsolatokhoz alkalmaztatni magunkat: bizonyos, hogy valaki új, és a közönséges Anyaszentegyház vallásától idegen tudományt követ, a boldogságból kirekesztetik: és a mint ez-után megmondom[5], efféle ember sem keresztyén nevet nem érdemel, sem az ő állapattya job renden nincsen a pogányok állapattyánál.

Serarius, in Symb. Athanasii, a Thesi 43. probat Ration. 14.

[5] Infra, lib. 15. cap. 1, 6.

Megtetczik ezekből, mely hamis és veszedelmes vélekedésben vólt Rhetorius, azt állítván, hogy minden eretnekségben üdvözűlhet ember[6]. Ugyan ezent tanította Apollinaris: *Omnino non esse quæ-*

[6] Aug. hæresi 72.

rendam doctrinam, sed quemque ut credit, manere debere: salvos enim pronuntiabat, qui in Crucifixum sperarent, modo in operibus bonis inveniantur[1]. Themistius azzal akarta elhitetni Valens császárt, hogy minden vallásnak szabadságot adgyon; mert nem hogy bánná Isten a külömböző vélekedéseket, de sőt kedvelli; mivel külömböző vélekedésekből ismértetik, hogy emberi elme meg nem foghattya őtet[2]. Egyebeknek-is hasonló vélekedésit említi sz. Ágoston egy-nehányszor[3], kik azt akarták talám, hogy a hit dolgaiban minnyájan ollyanok légyenek, mint Ecebolius, ki mint a ház tetején forgó széli vitorla oda hajlott, a hová fújt a szél[4]. Magyar-országban fő renden-való embereket nevezhetnék, kik fülem hallattára bátran mondották, hogy a török és sidó üdvözűl hitiben, csak jól éllyen. És midőn azt vetettem vólna eleikbe, a mit szent Pál monda, hogy a ki környűlmetélkedik, annak semmit nem használ Christus, és az sem üdvözűlhet, a ki újonnan nem születik vízből és Szent Lélekből[5]; azt-is elő-hoztam vólna, hogy külömben ember nem igazúl[6], hanem a Christus hiti-által; mert a ki ő-benne nem hiszen, immár megitíltetett[7]: ezekre nem tudtak mit mondani; de még sem akartak hamis vélekedésekből kitérni. Meghallyuk az-után, hogy meszsze járnak egy-mástúl a Luther és Calvinus követői; mind-azáltal atyafiaknak tartyák egy-mást, mikor a Catholicusokra támadnak; sőt a Calvinisták azt állattyák, hogy az igaz hit-közzé sok tévelygések elegyíttetnek mindenkor. És így magok hirdetik, hogy hamisság-nélkül nincsen tanítások.

[1] Euseb. li. 5. cap. 13.
[2] Socrat. li. 4. c. 32. Sozom. l. 6. c. 6.
[3] Aug. 18. Civit. c. 51. Lib. 2. contra Cresc. c. 3.
[4] Socr. l. 3. c. 13.
Galat. 5, 2.
[5] Ioan. 3, 5.
[6] Gal. 2, 16.
[7] Ioan. 3, 18.
Infra, l. 3. c. 9, 10.
Infra, l. 5. c. 2, 1.

3. A magyarázott igazság-ellen való csavargás rontása.

A régi Pelagiánusok a csalatott községet kötve akarván tartani tévelygésekben, azt hirdették, hogy az ő külömbözések nem illeti a hit dolgát; azért nem kárhoztatták azokat, kik nem eggyeztek véllek. A Donatisták és Dochíták ugyan ezen bokorban lappangottak[8]. Hasonló mesterséggel éltek az új hit-reszelők. Mert az Augustai Confessio bátran hirdeti, hogy a mi illeti a hit dolgát, semmiben nem perel a romai Ecclesiával, hanem csak valami szokások vesztegetésit nem kedvelli a Pápistákban. Azon-képpen mikor a lutherista és calvinista predikátorok egy-mást taréjozzák és vonnyák, iszonyú kárhoztatásokat, szitkokat, eretnekségeket hánnak egy-más szemére; de mihent a Catholicusok ezt az egyenetlen zúrzavart szemekre vetik, hogy a község el ne idegenedgyék két-

Aug. lib. 2. de Grat. Christi, cap. 23.
[8] Aug. epi. 48. Euseb. 6. histor. c. 10. al. 12. Confess. August. art. 21. et art. 22. initio. Verba vide, l. 4. c. 1, n. 11.

ségbeejtő viszszálkodásoktúl, fordíttyák a kaszát, béflastromozzák egy-mástúl vett sebeket, és nagy szeretettel csókolgattyák egy-mást, mint Joáb Amasat[1]. Mert azt hirdetik, hogy a fondamentomban nem külömböznek, noha valami aprólékon meg nem igyenesedtek[2]. Miképpen azért szent Pál Péterrel és Barnabással[3]; sz. Ciprianus István pápával, szent Ágoston Jeronimussal, a Scotisták a Thomistákkal külömböző tetczésekkel igyenetlenkedtek: mindazáltal nem itílte eggyik fél a másikat tévelygőnek, (mivel nem minden igyenetlenség, hanem csak a fondamentomban való tévelygő párt-ütés tészi embert hamis hitűvé), azon-képpen ők sem kárhoztattyák egymást hol mi külömbözésért.

[1] 2. Reg. 20, 10.
[2] Bullinger. Muscul, alli, ap. Calvino-Turcis. l. 2. c. 6. fol. 183.
[3] Gal. 2, 11. Act. 15, 39. Vide infra, li. 3. c. 9, 4. Staplet. Relect. de Principiis, Controv. 1. qu. 3. art. 6.

Hogy ennek a veszedelmes tudománynak, mely az igazságot egy istállóban akarja kötni a tévelygésekkel, minden úttyát beárkollyuk: eszűnkben kel tartanunk, hogy nem bontatik-fel a hit eggyessége:

Grets. to. 1. p. Bellarm. Append. 1 ad. lib. 1. Et Calv. li. 4. c. 1, n. 12.

Először, ha oly dologrúl vagyon vetekedés, mely a hitet nem illeti: úgy-mint, mikor valamely cselekedetet a helynek és üdőnek mivóltához-képest egy fél hasznosnak, más alkalmatlannak és ártalmasnak itíl. Illyen külömbözés vólt szent Péter- és szent Pál-közöt, mint ez-után meghallyuk Tertullianusból. Barnabással sem a tudományban egyenetlenkedett sz. Pál; hanem abban, ha Márkot mellé-

Infra, l. 3. c. 12, 11. n. 4.

jek kellé fogadni, vagy nem? noha ezért-is rútúl rongállya Calvinus szent Pál apostolt, mint ez-után megmondom.

Másodszor, azzal sem sérszik-meg a hit eggyessége, ha afféle dolgokban meg nem alkodhatnak a túdósok, mellyekrűl a szent Írás világos tanuságot nem adott, és az Anyaszentegyház bizonyost nem végezett: *Ferendus est,* úgy-mond szent Ágoston, *disputator, errans in aliis quæstionibus, nondum plena Ecclesiæ autoritate firmatis, ibi est ferendus error: non tamen progredi debet, ut etiam* FUNDAMENTUM *ipsum* ECCLESIÆ *quatere moliatur.* És ismét: *In his quæstionibus, habet Episcopus libertatis suæ arbitrium in judicando, quæ nondum eliquatissima perspectione discussa sunt.* Illyen vólt a szent Ágoston és Jerónimus vetekedése. Illyenek a Scotisták és Thomisták disputatiói. Illyen vólt a Ciprianus kérdése-is. Mert, a mint Lirinensis és szent Ágoston írják, eretnekség-nélkül tanította Ciprianus, hogy újonnan keresztellyék az eretnekektűl keresztelt embert; mivel ő idejében semmit errűl nem végezett vólt az Anyaszentegyház. A Donatisták pedig eretnekek vóltak, Cipriánust követvén; mert az Anyaszentegyház tanitása-után a hamis tudományt vakmerőűl állatták.

Aug. tom. 10. Serm. 14. de Verb. Apost. in fine. Tom. 7. li. 3. de Bapt. cont. Donatist. c. 3. Lirin. cap. 11. cont. Profan. novit. August. l. 2. de Bapt. contra Don. cap. 4, 5. Vide infra, l. 3. ca. 9, 13. Ita Augu. ep. 162. initio.

Harmadszor, a ki tudatlanságból, vakmerőség-nélkül hamis vélekedésben vagyon, nem tészen szakadást a hit eggyességében; mert a szent Ágoston mondása-szerént, *Homines sumus: unde aliquid aliter sapere, quam se res habet, humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam suam, ad condendi Schismatis, vel Hæresis sacrilegium pervenire, diabolica præsumtio est. In nullo aliter sapere, quam res se habet, Angelica perfectio est.* Angyali tekélletesség az, hogy semmiben ember külömben ne vélekedgyék a dolog mi-voltánál; emberi gyarlóság pedig, hogy sokszor a dolog valóságával nem eggyez itíleti. Nem kel tehát mind egy lévben sózni, és egyaránt eretnek névvel illetni, a kik valamely hamis vélekedésben vannak. Aug. li. 2. de Bap. cont. Donat. cap. 5.

Azért csak akkor szakad-el ember az igaz hit egyességétűl, mikor tudva külömbet hiszen annál, a mit azon Anyaszentegyház tanít, melytűl az evangeliomot és a szent Írást vettük. Mert noha nem tartozik minden ember azzal, hogy ércse és által-lássa mindenekben az Anyaszentegyház tanítását; de arra minnyájan kötelezteténk, hogy se kicsin, se nagy dologban, tudva el ne szakadgyunk annak tanításátul. Azért valaki tudva csak leg-kisseb dolgot megvét azokban, mellyek hitelére kötelez az Ecclesia, hitit elveszti, és úgy kel azt tartani, mint pogányt[1]. Staplet. Relect. Contr. 1. qu. 3. artic. 6. notab. 5.

[1] Matt. 18, 17.

Ezt hogy világosban ércsük, jusson eszűnkbe, hogy két dolog kívántatik, hogy igaz keresztyén hittel ragaszkodgyunk valamihez. Első, hogy Isten jelencse azt az igazságot, mellyet hittel kel vallanunk. Mert nem emberi gondolaton, hanem Isten mondásán fondáltatik a keresztyén hit. Második, mint-hogy a keresztyén hit minden tudománynál bizonyosb: kívántatik, hogy csalatkozhatatlan tanú adgya előnkbe, hogy Isten mondása, a mit hiszünk. Mert nem elég, hogy valaki ezt vagy amazt isteni tudománynak nevezze; mivel, a ki hamar hiszen[2], nincs abban tekélletes álhatatosság és okos engedelem, mellyet kíván Isten tőllünk. Azért, bár Isten valamit mondana-is; de ha nékem bizonyos jelenségekkel meg nem mutattatik, hogy azt Isten mondotta, nem lehet erős és bátorságos hitem. Annak-okáért nem elég az igaz hithez, hogy Isten valamit mongyon, hanem nékünk-is úgy kel az ő mondását előnkbe adni, hogy bátorságosok lehessünk, hogy Isten jelentette és mondotta ezeket[3]. Erről pedig Isten elein csudákkal tette bizonyossá az embereket; de minek-utánna a keresztyéni Ecclesiának igazságát csuda-téte- Infra, li. 3. c. 2, 2.

[2] Lásd oda fellyeb. fo. 72, 73.

[3] Bellarm. to. 3. Contr. 3. l. 6. de Gratia, c. 3. Tom. 1. Contr. 1. l. 3. c. 10. ad 15.

lekkel és egyéb isteni bizonyságokkal megerőssítette, mí-előnkbe az Anyaszentegyház tanításából adgya, melyik az Isten igéje, és mint kel ezt érteni[1]. Mely dolgokrúl imígyen szól szent Ágoston: Én Christust és az ő tanítványit nem láttam, tanításokat nem hallottam, csuda-tételekben jelen nem vóltam, hanem a közönséges Anyaszentegyház egyenlő és megrögzött tanításából vettem ezeket. Ennek pedig a gyölekezetnek hitelre-való méltóságát sok erős és bizonyos jelenségekkel megmutatta Isten[2].

[1] Augu. 22. de Civit. c. 8.

[2] Verba vid. infra, l. 3. c. 2, 3.

Azért ha azt kérded, miért hiszem a keresztyén hitnek ágazatit? azt felelem: azért, mert ezeket Isten mondotta és tanította. Ha továb mégy, s azon tudakozol, micsoda jelenségből hajlottam arra, hogy hitelre méltónak itílném, hogy ezeket Isten mondotta? Azt felelem, hogy a közönséges Anyaszentegyház bizonyság-tételéből. Mert szent Ágostonnal én-is azt mondom, hogy az evangeliomnak nem hinnék, ha az Anyaszentegyház bizonysága erre nem vinne[3]. Ha továb azt kérded, miből tudom, hogy a keresztyén Anyaszentegyház hamissat nem tanít? Azt mondom, hogy abból, mert Isten sok csudákkal, pogány nemzetek térésével és egyéb jelenségekkel, mellyeket a második könyvben előhozánk, megerőssítette ennek tekélletességét. Azoknak pedig, kik immár bévették a szent Írást, künyű azon szent Írásból megmutatni az Ecclesia tanításának tekélletes igazságát. Miképpen azért nem az ötvös vagy gyöngy-fűző itíleti adgya a gyöngynek, hogy drága és finom légyen[4], hanem az ő fejérsége, simasága, kerekdédsége, nagy és nehéz-vólta; de azért, a kik nem tudgyák árrát és mi-vóltát a gyöngynek, a gyöngy-füzőtűl mehetnek végére jó-vóltának: azon-képpen az Anyaszentegyház nem tészi szent Írássá az evangeliomot; mivel az ő bizonyságanélkül-is szent Írás, valamit Isten íratott. De nékünk az Anyaszentegyház mutattya, hogy ezeket Isten íratta. És ha a gyöngyfűző megcsalatkozhatik itíletiben: az Anyaszentegyház, igazságnak oszlopa lévén, meg nem csalhat minket.

[3] Aug. contr. Epistol. Fundam. c 5. Verba habes, l. 3. cap. 2.

[4] Ita Barrad in Evangelia Tom. 1. l. 1. c. 17. Et Staplet. in Relect. Controv. 5. qu. 2. art. 1. Ioan. de la Haye, in Apparatu Evangel. c. 39.

Azért midőn némellyek azt mongyák, hogy az Anyaszentegyház ád a szent Írásnak méltóságot, csak úgy kel azt érteni, *Quod autoritatem Scripturæ a Deo datam, declarat*[5], hogy a minémű méltósága vagyon Istentől a szent Írásnak, azt kinyilatkoztattya és mí-velünk megismérteti; mert a mint Calvinus szól: *Ecclesiæ autoritas isagoge est, qua præparamur ad fidem Evangelii*[6], az Anyaszentegyház méltósága viszen minket az evangeliom

[5] Maldo. pref. in c. 2. Matth.

[6] Calv. lib. 1. c. 7. n. 3.

hitelére. És méltán azt mondhattya az Ecclesia minden tévelygőnek, a mit Sámson a Filistæusoknak, hogy ha az ő tulkán nem szántana, maga fel nem találná a szent Írást: *Usurpare Ecclesia Samsonis illud potest: Nisi arassetis vitula mea, non invenissetis: id est, nisi audivissetis Ecclesiam, quæ est custos Verbi Dei, prorsus ignotum esset vobis Verbum Dei*[1].

[1] Philip. Mel. in Locis. An. 1556. Basileæ. Tit. de Eccles. fol. 348. Infra, li. 3. c. 9, 9.

Ezekből következik, hogy a keresztyén hit fondamentomát felbontya, valaki tudva leg-kisseb dologban elszakad attúl az Ecclesiátúl, mely a szent Írást előnkbe adgya. Mert ha ember azt hiszi az Ecclesárúl, mely a szent Írásrúl bizonyságot tészen, hogy az isteni tudományban el nem tévelyedhetik: kétség-nélkül egyaránt hiszen mindeneket, valamiket eleibe ád az Ecclesia. Ha pedig azt itíli, hogy eltévelyedhetik tanításában az Ecclesia: felforgattya a keresztyén hit fondamentomát; mivel nem tudgya egyébünnen, hogy a mit szent Írásnak tartunk, Isten szóllotta, hanem az Anyaszentegyház tanujából. Ha ez a tanubizonyság kétes és bizonytalan; ha tévelygést taníthat a hit czikkelyirúl az Ecclesia: honnan lehetünk bizonyosok, hogy meg nem csalatik, mikor a szent könyveket előnkbe adgya?

Szent Pál apostol az Anyaszentegyházat igazság oszlopának és állandó fondamentomának nevezi[2]. Szent Ágoston az erős fondamentomon éppíttetett Ecclesia bizonyságtételét álhatatosnak mongya, *Autoritatem stabilissimam fundatissimæ Ecclesiæ*[3]. Mintha azt mondaná: valaki felbontya hitelét annak az Ecclesiának, mely, a sz. Írást előnkbe adgya, az egész keresztyén vallás gyökerét megsérti, és fondamentomát felforgattya. Ugyan ezen okból mongya sz. Tamás, sőt maga sz. Pál jelenti, hogy a ki valamiben elszakad az Ecclesiátúl, annak tanitását kétessé tévén, éppen elveszti a keresztyén hitet[4]. *Hoc, unde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Quisquis in Christiana fide vult labefactare quod scriptum est; Per hominem mors, etc: totum quod in Christum credimus, auferre molitur*[5]. Azért a ki felbont a keresztyén hitben akár-mely czikkelyt, bizonytalanná tészi és felforgattya, valamit Christus Urunkrúl hiszünk, és semmit keresztyén hittel nem hiszen, hanem csak emberi vélekedéssel ragaszkodik azokhoz-is, a mellyeket bévészen. És ha egy illyen embertűl kérded, miért hiszi hogy Christus meghólt? azt feleli: azért, mert az Írás erről bizonyságot tészen. Meny eléb és kérgyed, honnan tudod, hogy ez szent és apostoli Írás? Nem mondhat

[2] 1. Tim. 3, 16.

[3] Aug. epist. 56. sub finem.

[4] S. Thom. 2. 2. quæst. 5. art. 3. Supra, fol. 42.

[5] Aug. to. 7. l. 1. contra Iulian, cap. 2.

Vide Hila. infra, lib. 3. ca. 9, 9. in fine.

egyebet, hanem a közönséges keresztyén gyölekezet ellen-mondásnélkül megrögzött bizonyságát említi. Ha továb lépel és azt kérded, miért nem vészi-bé ugyan ezen gyölekezet bizonyságát a több dolgokban? Egyebet nem felelhet, hanem hogy nem akarja, és néki nem tetczik. Azon-képpen a szent Írást hogy úgy érti, mint Luther vagy Calvinus, egyéb oka nincsen, hanem a maga saját tetczése, a mint ezennel meghallod. Így minden fondamentoma vélekedésének csak az önnön tulajdon tetczése.

Lásd ezen könyvnek 2. részét.

Künyű ezekből megtanúlnunk, mely veszedelmes állapatban vannak, a kik magokat Catholicusoknak mongyák; de az új-hitű atyafiakkal társalkodván, valami rosda csiszolódik hozzájok; és a romai vallásban némely dolgokat, mellyeket apróléknak neveznek, bizonytalannak alítanak; eszekbe nem vévén, hogy ezzel tellyességgel elvesztik az igaz hitet. Mert valakiben igaz hit vagyon, mind kicsint, mind nagyot, a mit eleibe ád az anyaszentegyház, egy-aránt és egyenlő álhatatossággal vallya.

MÁSODIK RÉSZE.

Első bizonysága az új vallások hamisságának: mert kétségbe-ejtő bizonytalanságra viszik embert.

1. Az újítókat nem kel elsőben sz. Írásból-való vetekedésre ereszteni.

Ebben a viaskodásban az elidegenült atyafiak szeme-eleibe rakogatván igazság ösvényirűl elhanyatlott igyeket, nem valami erőtlen, és újonnan gondolt és csinálgatott argumentumoknak nyilaival lövőldözünk reájok; sem valami kákából szőtt paíssal óltalmazzuk igyűnket; sem elme-futtató okoskodásokkal mutogattyuk magunkat: hanem ugyanazon erősségeket hánnyuk eleikbe, a mellyekkel a régi anyaszentegyház nevezetes fő doktori, pásztori, tanítói, és vezéri, kiket velünk-egyetemben ők-is igaz és szent Pátereknek neveznek, dícsíretesen meggyőzték, és tellyességel meghamissították azokat a dögleletes tudományokat, mellyek ő-idejekben szarvat emeltek vala. Mert ezek mí-nékünk nyomot hadtak utánnok, minémű bizonyításokkal kel meggyőzni a tévelygőket. Mely bizonyságok ha elégtelenek és romlandók; ha ezekből kihatolhatnak és nagy künnyen kifeselhetnek az elszakadott újítók: az jő-ki belőlle, hogy ezen

fegyverek a Páterek kezében-is tompák, életlenek, erőtlenek vóltak az ő-véllek-ellenkező tévelygők sértegetésére. Végezetre, ha a sz. doktorok csólnakkal lövőldöztek*, és ezekkel az argumentumokkal meg nem győzték, hanem csak hamissan terhelték az eretnekeket: tehát az útálatos eretnekek vóltak az igaz és Christus vérével megtisztíttatott keresztyének; viszontag a Páterek (éktelen és kárhoztatott sententia-szerént) pokolra taszítandó eretnekek vóltak.

Somma-szerént pedig két rend-béli bizonyságokkal szoktuk megmutatni a római vallástúl elszakadott vélekedések hamisságát, vagy ezeknek minden czikkelyit külön-külön megrostállyuk, és a sz. Írás verőjével megrontyuk; vagy békét hagyván a sok elterjedett ága-bogainak, elsőben-is az új tudományok gyökerébe vágjuk a fejszét, és oly világos bizonyságokat állatunk, mellyek közönségesen az egész tudomány hamisságát dél-színre hozzák, és a tudatlan községgel-is megismértetik. Kétféle bizonyítás.

És jóllehet nem futunk az első rend-béli baj-vívástúl; sőt a hol helye lészen, arra-is reá érkezünk, és nagy fenn, s elégendőképpen megrontyuk s óltyuk ellenünk támasztott mérges nyilait a külső atyafiaknak: de sokkal általab, és az egy-ügyűk oktatására alkalmatosb s künnyeb a második út. Mert egy az, hogy nem csak a kösség, de a tanítók-közzűl-is ezernek eggyike sem érkezik arra, hogy minden controversiának, közbe-vetett versengésnek, a szent Írás mondásin éppíttetett fondamentomit, erősségit, feleletit, óltalmazásit megérthesse; noha mindazáltal egy-aránt a tudósok és tudatlanok lelkében jár, hogy a hamisságot ismérjék s távoztassák Más az, hogy nem csak a Sisinnius példája, melyrűl ez-után emlékezünk[1], de Tertulliánus-is arra tanít, hogy a tévelygőkkel a sz. Írásból-való perlődésre ne bocsátkozzunk, és valamely rész-szerént-való vetekedésre ne ereszkedgyünk, hanem úgy kel véllek bánni, mint a világi törvényben bánnak a bírák azokkal, kik egy testamentommal elő-állanak, és nagyon magyarázzák, olvassák, fejtegetik a testamentomot, noha a bírák nem-is tudgyák, honnan jöttek s hová indúltak ezek a jámborok. Azért nem szenvedik a bírák, hogy a testamentomból bizonyítson valaki mindaddig, valamíg el nem hiteti, hogy őtet illeti, és ő-rólla szól a testamentom. Azonképpen azt kel először értenünk a más pártra szakadott ellenkezőktűl, ha vagyon-e közök ahoz a testamentomhoz, mellyet az ő fiainak szerzett a mí mennyei Atyánk?

[1] Infr. li. 3. c. 4, 1, 12, 4.

* Csólnakkal lövőldöztek = vak töltéssel.

Minek-előtte azért a testamentom értelmérűl perlekedgyünk, azt rostállyuk-meg, mi közök a rajtunk-kapdosó és velünk-kötődő viszszálkodóknak ehez a testamentomhoz? Kitűl? ki-által? mi üdőben vették a testamentomhoz-való igazságot? Mert mí megmutathattyuk, hogy miénk az örökség; eléb bírtuk; régen bírtuk; erős eredetünk vagyon azoktúl, a kiké volt a jószág; mi vagyunk az apostolok örökösi, a mint testamentomban hadták, a mint hívségünkre bízták, az-szerént tartottuk a testamentomot. Azért nem mód az, hogy a mí erdőnket szabadgyában vágja, a mí kút-fejünket bátran zavarja, a mí örökségünket torkúnk-verve* bírja, a kinek ezekhez semmi közi, semmi igazsága nincsen; a kit nem tudgyuk, honnan jő s hová mégyen; a ki ecclesiájának eredetit, püspökinek rendit, genealogiájának származásit meg nem ismérteti: *Sed et ipsi de Scripturis agunt,* úgy-mond Tertulliánus, *et de Scripturis suadent. Aliunde, scilicet, loqui possent de rebus Fidei, nisi ex literis fidei. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus; Non esse admittendos eos ad ullam de Scripturis disputationem. Si hæ sunt illæ vires eorum, anne istas habere possint, dispici debet, cui competat possessio Scripturarum? ne ii admittantur ad eas, quibus nullo modo competit*[1]. *Nihil proficit congressio Scripturarum. Hæresis enim, quasdam Scripturas non recipit: et si quas recipit, diversas expositiones commentata, convertit, tantum autem Veritati obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus*[2]. *Hæc et ipsi in nos retorquent*[3]. *Ergo non ad Scripturas provocandum, nec in his constituendum certamen: sed illud prius disputandum. A quo? et per quos? et quibus sit tradita disciplina, qua fiunt Christiani? Ubi enim apparuerit esse Veritatem disciplinæ, et Fidei Christianæ, illic erit veritas Scripturarum, et expositionum, et omnium Traditionum Christianarum*[4]. *Nullum vos jus capitis Christianarum literarum. Qui estis? quando, et unde venistis? quid in meo agitis, non mei? Quo jure, Marcion, silvam meam cædis? qua licentia, Valentine, fontes meos transvertis? qua potestate, Apelles, limites meos commoves? Mea est possessio, olim possideo, prior possideo, habeo origines firmas, ab ipsis autoribus, quorum fuit res, etc*[5].

[1] Tertull. Præscrip. c. 15.
[2] Cap. 17.
[3] Cap. 18.
[4] Cap. 19.
[5] Cap. 37.

Ezt a Tertullianus tanácsát követvén, én-is a sz. Írás világos mondásin és az igaz okosság győzhetetlen jelenségin fondáltatott közönséges bizonyságokat támasztok; nem valami mélységes elrejtett titkos dolgokból, mellyek értelmére még a bőlcs emberek éles

* Torkon verve = erőszakkal.

elméjek-is nehezen érkeznék, hanem oly alat-járó, egy-ügyű, igyenes és világos dolgokat forgatok, mellyek a parasztságban sűlt emberek tompa és botor elméjekbe-is béférnek; és nyilván megismértetik, hogy a római vallástúl elszakadott lutherista, calvinista, arianus és egyéb hasonló tanítóknak nincs igaz hitek és isteni tudományok.

2. *Az igaz hit minden kételkedő bizonytalanságot kirekeszt.*

Hogy nyilvábban kitessék az igazság, illyen kötés bizonyságnak, syllogismusnak, erős csomója-alá és szoros határában foglalom az első bizonyságot, melyből az új vallások hamisságát megismérhettyük:

Lehetetlen, hogy Istentűl adatott igaz vallás légyen, a melyben maga saját tudományárúl bizonyos nem lehet ember; sőt, ha tudománya fondamentomát követi, a hit dolgaiban támadott viszálkodásban soha véget nem érhet; hanem örökké-való bizonytalanságban és kétkedésben marad.

De eggyig ollyanok a római Ecclesiátúl elhasonlott újságok, hogy ezek fondamentomit követvén az okos ember, sem vallásárul bizonyos nem lehet, sem a tudomány-béli viszálkodásban véget nem érhet.

Tehát lehetetlen, hogy a római Ecclesiátúl elhasonlottt újságok Istentűl adatott tudományok légyenek.

A kötés első része, *Major Propositio,* tagadhatatlan. Mert az igaz hit nem emberi okoskodáson vagy tanu-bizonyságon építtetik, hanem az élő Isten szaván és tanításán fondáltatik, mint sokszor nyilván mongya a sz. Írás. Sz. Pál írja, hogy a hit Isten ígéje hirdetéséből vagyon, *Rom. 10, 17.* Szólván pedig az Ábrahám hitirűl, azt mongya, hogy Istennek hitt, *Roman. 4, 3.* utánna vetvén, hogy a mí hitűnknek-is hasonlónak kel lenni az Ábrahám hitihez, *Roman. 4, 24. 2. Corinth. 4, 13.* Sz. János az Isten bizonyság-tételét mongya abban lenni, a ki hiszen, *1. Joan. 5, 10.* miképpen Christus sz. Péternek azt mondá, hogy az igaz vallást nem a test és vér, hanem az Atya Isten óltotta ő-beléje[1]. A Thessalonica-béliek a sz. Pál szavát úgy vették, mint Isten szavát; mint-hogy valósággal az vólt, *1. Thessal. 2, 13.* Mert az Isten lelke szóllott a profeták- és apostolok-által, *2. Tim. 3, 16. Hebr. 1, 1. Luc. 1, 70. 2. Petr. 1, 21. Psal. 44, 2. Jerem. 1, 10. etc.* Azért mongya sz. Pál, *1. Thessal. 4, 8.* hogy a ki ezeket megveti, Istent veti-meg.

Infra, l. 3. c. 5. 1.

[1] Math. 16, 17.

Ebből következik, hogy mennyivel böcsülletesb és bizonyosb az Isten szava és tanu-bizonysága, annyival bizonyosb a hit minden egyéb tudománynál és isméretnél. Ez-okon neveztetik a hit bizonyos isteni tudománynak, *2. Cor. 10, 5. Act. 2, 36. 1. Reg. 24, 21.* mely e világ bőlcseségét meggyőzi, *2, Cor. 10, 5. 1. Joan. 5, 4.* Sőt sz. Péter azt mongya, hogy a fűllel-hallott ismeretnél-is erősseb a próféták mondásán éppíttetett igaz hit[1], melyben oly álhatatosság kívántatik, hogy, ha az apostolok vagy a mennyei angyalok kétessé akarnák azt tenni, még őket-is átok-alá kellene vetni[2]. Ennek felette, azt írja sz. Pál: *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*[3], avagy, a mint sz. Ágoston olvassa, *lib. 2. de Peccat. Meritis, c. 31. Convictio non apparentium;* a hit fondamentoma és állattya minden keresztyéni éppületnek, és győzedelmes bizonysága a láthatatlan dolgoknak.

[1] 2. Pet. 2, 18. 19.

[2] Gal. 1, 8.

[3] Hebr. 11, 1.

Ezekből a sz. Atyák azt hozták-ki: Először, hogy minden okoskodásnál és érzékenységnél bizonyosb a hit; úgy hogy a hív ember künnyebben kételkednék a maga elevenségéről, hogy-sem a hit dolgairól: *Fides persuadet, præ cunctis rationabilibus methodis*[4]. *Fides ad eandem certitudinem ducit, ad quam etiam quæ videntur: nec Fides dici potest, nisi cum circa ea, quæ non videntur, amplius quam circa ea quæ videntur, certitudinem quis habuerit*[5]. *Facilius dubitarem vivere me, quam non esse veritatem, quæ per ea, quæ facta sunt, intellecta conspicitur*[6]. Mely bizonyos-lételnek eredeti abból vagyon, hogy Isten meg sem csalatkozhatik, s meg sem csalhat senkit; *Num. 23, 19. Deut. 32, 4. Hebr. 6, 17. 2. Tim. 2, 13. Ad Tit. 1, 2. Roman. 3, 4. Joann. 3, 33.* Másodszor azt hozták-ki ezekből a sz. Doktorok, hogy a hit dolgaiban nem szabad Talám-mal szóllani: *Salva fide dicere possumus. Forte talem habuit faciem* Maria: *Forte autem de Virgine natus est* Christus, *nemo salva fide Christiana dixerit*[7]. *Non licet tibi in Fide Putare*[8]. Sőt azt taníttya az Anyaszentegyház, *Clementina, de Summa Trinitate, Stephanus Papa. Libr. 5. Decret. tit. 7. de Hæret. cap. primo,* hogy a ki tudva és szánt-szándékkal kételkedik a hit dolgairól, oly hitetlen, mint a ki ezeket nyilván tagadgya. Okát azt adgya sz. Ágoston: mert úgy megcsalatik, a ki a bizonyost kétesnek vagy bizonytalannak tartya, mint a ki az igazat hamisnak itíli[9].

[4] Basili[9], initio Psal. 115.

[5] Chrysosto: homil. 21. ad Hebræos.

[6] August. 7. Confess. c. 10.

[7] Aug. lib. 8. de Trinit. c. 5.

[8] Bern. ep. 191.

[9] Augu. in Enchirid. c. 76.

Hogy pedig az igaz hitnek ily bizonyosnak kel lenni, az okosság-is mutattya. Mert nem illik az Isten kegyelmességéhez, hogy egy-felől a kinyilatkoztatott igaz hitre kötelezzen, és a hitben-

való tévelygést tílcsa; más-felől oly tudományt adgyon előnkbe, melyről bizonyosok ne lehessünk: mivel ha ezt mivelné, lehetetlen dologra kötelezne lelkünk vesztése-alat. Az isteni bőlcseséghez sem fér, hogy oly törvényt adgyon, melyben az eggyességet kívánnya; mindazáltal módot ne mutasson az ő országában támadott viszszálkodások és versengések leszállításában. És ha rosz és gazúl rendelt ország vagy város vólna, melyben semmi bizonyos mód nem adatnék a perlekedések vége-szakasztásában: sokkal illetlemb, hogy a Christus országában, melyben testamentomúl békeséget hagyott önnön-maga, bizonyos mód ne légyen az ellenkezések lecsendesítesében és elóltásában; mivel a tudományban-való csendesség nem jószágunk és életünk tartására szükséges, mint az országok békesége: hanem lelkünk üdvösségére, és örök kárhozatnak eltávoztatására kívántatik.

A bizonyság második részét, *Minorem propositionem,* tudni illik: Hogy a romai Ecclesiától elszakadott vallások tulajdon fondamentomi-szerént bizonyosok nem lehetnek semmi tudományokban, erős bizonyságokkal megmutathattyuk. Mert a keresztyén hitnek három rendbéli czikkelyi vannak. Némellyek a szent Írásban világos szókkal találtatnak. Némellyek az Anyaszentegyház tanítása és traditiók erejével a szent Írásból hozatnak-ki. Némellyek pedig a szent Írás bizonyos magyarázattyában állanak. Mind ezeket tellyességgel kétessé tészik az új tudományok, a mint rend-szerént megmutatom.

3. Az újítók fondamentomából a szent Írás könyveinek méltósága felbontatik, mellyel az egész keresztyén hit bizonytalanná tétetik.

A kik a romai Ecclesiától elszakadtak, első és fő fondadamentomúl azt vetik, hogy semmit nem kel hinni, valami a szent Írásból, az Isten könyvéből, világoson ki nem nyilatkozik és meg nem bizonyodik: *Esto igitur hoc firmum Axioma; Non aliud habendum esse* DEI *Verbum, cui detur in Ecclesia locus, quam quod Lege primum, et Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur*[1]. *Dominus totam veræ Justitiæ summam, et omnes cultus numinis sui partes, et quidquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis, tum fideliter complexus est, tum perspicue enarravit*[2]. *In doctrina nihil est sequendum, nisi quod est in Verbo* DEI

[1] Calvi. l. 4. c. 8. num. 8.

[2] Cal. l. 4. c. 10. num. 30.

disertie verbis expressum, vel ex collatione locorum necessario sequitur[1].

[1] Beza, præfa Novi Testam. ad Condæum.

Ezt helyén hagyván, az okos ember így gondolkodhatik: Ha semmit nem kel hinnem, a mit fel nem találok a szent Írásban: azt sem kel tehát hinnem, hogy ezeket a könyveket, mellyeket a bibliában szent Pál és a több apostolok neve-alat olvasok, valóságoson azok az apostolok írták, a kiknek nevét eleikbe függesztik, és nem más valaki ő nevekkel. Ennek-felette a hoz sem ragaszkodhatom bizonyos hittel: 1. Hogy ezeket a könyveket Szent Lélek oktatásából és vezérléséből írták. 2. Hogy éppen és idegen konkoly-nélkűl úgy maradtak minden részekben, a mint először írták, és senki semmit hozzájok nem tóldozott, senki belőllök valamit el nem lopott; mert csak egy könyv sincs a bibliában, melyről nevezet-szerént ezek írva találtatnának.

De bár ezen szókkal megírattak vólna mind ezek a bibliában; és szent Péter azt írná, hogy szent Pál írta a Romabéliekhez szólló levelet: ebből ugyan nem tudhatnám, hogy nem más a szent Péter bizonyságával erőssíttetett roma-béliekhez íratott levél, hanem ez, a mely most kezünkben forog. Arrúl-is bizonytalán vólnék, ha ezt a szent Péter neve-alat olvasott bizonyságot valóban szent Péter írta, nem egyéb ő nevével. És vagy az, hogy végetlenűl egy Írást másikkal kel bizonyítani; vagy oly Írásra kel jutni, mellyet más írással nem bizonyíthatni. Mivel tehát a felvetett fondamentom-szerént semmit nem kel hinni, a mit meg nem mutathatni a szent Írásban: azt sem kelletik hinni, hogy szent Írás az, a mit más írással nem bizonyíthatunk. Így a szent Írásnak nem lehet bizonyos hitele. Ezt pedig kétessé tévén, az egész keresztyén tudomány bizonytalan lészen. Mert isteni hittel nem hihettyük azokat, a miket olvasunk a bibliában, ha eléb isteni hittel nem hiszük, hogy ezeket a könyveket a Szent Lélek íratta, és oly tisztán maradtak, a mint elsőben írták. Ezt azzal bizonyítom, mert oka, miért hiszünk mindent, valamit olvasunk a bibliában, nem egyéb, hanem hogy elhittük, hogy Isten íratta, és tisztán tartatta a biblia könyveit.

Circulus.

Vide l. 6. c. 2.

Ha szent Írás bizonysága-nélkül, az Ecclesia tanításából, a szent Pál és szent Péter írásit Isten-igéje-gyanánt vészem: egy az, hogy felbontom azzal ama fondamentomot, hogy semmit nem kel hinni a szent Írás bizonysága-nélkül. Más az, hogy nem látom, miért kel kisseb dolgokban megvetnem az Anyaszentegyház

bizonyságát, ha illyen derék fondamentomban bévészem? Vagy miért hihessek ily nagy dologban bátorsággal az Ecclesiának, ha egyéb ágazatokban kétesnek, sőt hamisnak vallom az ő bizonyságát? Így azért bátorságos egy-felől sem lehetek. Ha pedig csak a magam lelki-ismeretinek tetczéséből hiszem[1], hogy a mely levelek szent Pál nevét viselik, valósággal szent Írások: így-is a szent Írás bizonysága-nélkül hiszem a keresztyén hitnek fondamentomát a szent Írást; és felforgatom ama fondamentomot, hogy a szent Írás mondásin-kivűl semmit nem kel hinni. Aug. Tom. 6. lib. cont. epist. Fundam, c. 5.

Ennek a bizonyságnak erejét szent Ágoston szép móddal és győzhetetlen jelenséggel kifejezi. Fondamentomúl veti, hogy a kit egyszer nagy dologban hazugságban kapunk, annak tanu-bizonyságára oly bátorságoson nem támaszkodhatunk, hogy lelkünket bizonysága-mellé köthessük. Az-után azt mongya, hogy mí, kik szemünkel nem láttuk Christust, és ot nem vóltunk, mikor az evangelisták és apostolok írtak, egyéb-képpen nem tudhattyuk, hogy Urunk e földön járt, hogy az apostolok valamit írtak, hogy ezeket a könyveket írták: hanem a világon elterjedett keresztyén Anyaszentegyháznak egyenlő megrögzött bizonyságáért. Azért, ha az újítók valamely könyvről újonnan kezdenék mondani, hogy ez apostoli könyv, és hogy ezt Christus tanította: nem hinne senki nékik; mivel a régen lett dolgokrúl bízonyság-nélkül beszéllenének. Ezekből szent Ágoston azt hozza-ki, hogy ha ugyan-azon Ecclesia, melytűl Manichæus (Luther, Calvinus) a szent Írást vette, és a melyek bizonyságaért elhitte, hogy ezek apostoli írások, azt taníttya, hogy hamis, nem igaz a Manichæus (Luther, Calvinus) tanítása: szükség, hogy mind a két dologban egy-aránt bévegyük, vagy mind a kettőben egy-aránt megvessük az ő bizonyságát. Mert ha eggyikben hazudhat, a másikban sem adhat exceptio-nélkül-való bizonyos tanuságot. És így a kik hamissá tészik a Manichæusok (Lutheranusok-, Calvinisták)- ellenvaló bizonyságát annak az Ecclesiának, mely a szent Írást előnkbe adta: kétessé tészi a szent Írás-felől adott tanu-bizonyságát-is. Így az egész keresztyén vallást bizonytalannak és kételkedésre méltónak alíttyák.

Hallyuk szent Ágostonnak tulajdon szavát: *Ego Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret autoritas. Quibus ergo obtemperavi dicentibus, Crede Evangelio: cur non eisdem obtemperem dicentibus, Noli credere Manichæo?* (Luthero, [1] Ita Calv. l. 1. c. 7. n. 4.

Calvino?) *Elige quod vis. Si dixeris, Crede Catholicis: ipsi me monent, ut nullam fidem accommodem vobis. Si dixeris, Noli credere Catholicis: non recte facis, per Evangelium me cogere ad Manichæi,* (Lutheri Calvini) *fidem; quia ipsi Evangelio, Catholicis prædicantibus credidi. Si autem dixeris, Recte credidisti Catholicis prædicantibus Evangelium, sed non recte illis credidisti vituperantibus Manichæum* (Lutherum, Calvinum): *usque adeo me stultum putas, ut nulla reddit a ratione, quod vis, credam, quod nonvis, non credam? Multo quippe justius, et cautius facio, si Catholicis quoniam semel credidi, ad te non transeo: nisi me non Credere jusseris, sed manifestissime, et apertissime scire aliquid feceris. Quocirca, si mihi rationem redditurus es, dimitte Evangelium. Si ad Evangelium te tenes: Ego ad eos me teneo, quibus præcipientibus Evangelio credidi; et his jubentibus, tibi omnino non credam. Quod si forte in Evangelio aliquid apertissimum de Manichæi,* (Lutheri, Calvini), *Apostolatu invenire poteris: infirmabis mihi Catholicorum autoritatem, qui jubent, ut tibi non credam. Qua infirmata, jam nec Evangelio credere potero, quia per eos illi crediderам. Ita nihil apud me valebit, quidquid inde protuleris. Quapropter, si nihil manifestum de Manichæi,* (Lutheri, Calvini), *Apostolatu, in Evangelio reperitur: Catholicis potius credam, quam tibi. Si autem inde aliquid manifestum pro Manichæo,* (Luthero, Calvino), *legeris: nec illis* (credam), *nec tibi. Illis, quia de te mihi mentiti sunt: Tibi, quia eam Scripturam mihi profers, cui per illos crediderам qui mihi mentiti sunt. Sed absit, ut Evangelio non credam.* Másut viszontag így szól: *Fateor, me jam* CHRISTO *credidisse; et in animum induxisse, id esse verum, quod ille dixerit, etiamsi nulla ratione fulciatur. Hoc, Hæretice, principio me docturus es. Sine paululum mecum ipse considerem. Quoniam Christum ipsum, ego non vidi: quibus de illo crediderim, ut ad te jam tali fide præstructus accedam; nullis me video credidisse, nisi populorum atque gentium confirmatæ opinioni, acfamæ admodum celeberrimæ. hos autem populos, Ecclesiæ Catholicæ mysteria usquequaque occupasse. Cur non igitur apud eos potissimum diligentissime requiram, quid Christus præceperit, quorum autoritate commotus, Christum aliquid utile præcepisse jam credidi? Tune mihi melius expositurus es, quid ille dixerit? quem fuisse, aut esse non putarem, si abs te mihi hoc commendaretur esse credendum. Hoc ergo credidi, ut dixi, famæ, celebritate, consensione, vetustate roboratæ. Vos autem, et tam pauci, et tam turbulenti, et tam*

Eodem Tom. 6. de Utilitate credendi, c 14.

novi, nemini dubium est, quin nihil dignum autoritate præferatis. Quæ igitur ista tanta dementia est: Illis crede, Christo esse credendum, et a nobis disce, quid dixerit? Cur obsecro te? Nam, si illi deficerent, nec me quidquam docere possent: multo facilius mihi persuaderem, Christo non esse credendum, quam de illo cuiquam, nisi ab iis, per quos ei credidissem, discendum.

4. A romai Ecclesia tudományától külömböző vallások semmit szent Írásból ellenünk nem bizonyíthatnak.

Ugyanazon felvetett fondamentomból, tudni illik, hogy csak azt kel hinni, a mit olvasunk a sz. Írásban, más-képpen-is nagy bizonytalanságra jutnak az ujítók. Mert ha csak azt kel hinni, a mit a sz. Írásban találunk: így immár szemnél egyéb nem kivántatik, mellyel meglássuk, mi vagyon a sz. Írásban. Ihon azért a biblia: mutasd-meg abban, hogy csak két sacramentom vagyon; hogy a házasság nem sacramentom, és a keresztség sacramentom. Keresdfel, hol vagyon írva, hogy a halottakért nem szabad imádkozni, hogy a megdücsőült szenteket nem szabad értünk-való könyörgésre kérnünk. Ezeket és töb efféle dolgokat, mellyekben tőllünk külömböztök, ha fel találsz a bibliában, nem kel továb vetekednünk; helyt adúnk a sz. Írásnak; ez-ellen nem tusakodunk; győzettek vagyunk; a romai vallásnak mingyárt ellene-mondunk. Mert azt keresztyén hittel vallyuk, hogy valamely tudomány a sz. Írással ellenkedik, ördög tojása az, nem Isten tanítása. Ha pedig ezek a bibliában írva nincsenek, mint-hogy bizony szem-latomást kitetczik, hogy nincsenek: nem kel tehát ezeket hinned, hanem-ha ellenkezni akarsz hited fondamentomával. Sőt meg kel vallanod, hogy csak emberi találmány, valamit újantan a romai Anyaszentegyház-ellen hintegetnek a pártos tanítók.

Emberi találmány a Luther és Calvinus vallása.

Talám azt mondod, hogy noha ezek igérűl igére nincsenek az Írásban; de a te tetczésed-szerént-való magyarázattya a sz. Írásnak ezt tartya és erre viszen; és te ezeket consequenciákkal colligálod a sz. Írás szavaiból, magad elméjével csinálgatott következésekkel a filosofiának törvénye-szerént kihozod. Ezek helytelen csavargások. Mert ez a felelet megengedi, hogy a mit írva nem találsz a szent Írásban, elhiszed, ha néked úgy tetczik, hogy arra kel az Írást magyarázni, vagy azt kel az Írásból kihozni. És így a te tetczé-

Consequentiæ Lutheranæ.

sedet és magyarázatodat, és filosofiás mesterséggel fondált consequenciádat sz. Írás-gyanánt követed. Az emberi elmének mű-helyében csináltatott következésecskék jó-vóltárul pedig semmit a sz. Írásban nem találunk; hanem ennek helyes-vóltát vagy Aristotelesből, vagy egyéb emberi elmélkedésből kel tanúlnunk. Így-is azért hitedet Aristotelesen, vagy emberi elmélkedésen éppíted. Mindazáltal ha meg nem győzetel annak az Ecclesiának tanitásátúl, melyrűl Urunk parancsollya, hogy ezt halgassuk, semmi consequenciát elégségesnek nem találunk a keresztyén hitnek fondamentomára; mert a túdósok elméjét nehéz efféle consequenciák jó-vóltárul bizonyossá tenni; a tudatlanokat, még annál nehezeb, mivel ezek a consequenciáknak erejét és folyását nem értik. Bolondság-is vólna lelkünk üdvösségét a predikátorok elmélkedésére és consequenciájára bíznyia.

Idololatria Novatorum.

Ezekből nem csak az jő-ki, hogy az ellenkezők felvetett fondamentoma-szerént semmit azokban nem kel hinni, valamit az új tanítók a romai gyölekezet-ellen hirdetnek, mivel semmit ezekközzűl sz. Írásban nem találunk: de az-is kinyilatkozik, hogy bizonytalan minden tudományok az újítóknak, mellyekben mítőllünk különböznek, mivel ezek csak emberi elmélkedésen, okoskodáson, consequenciákon éppíttetnek. Nincs pedig sohúlt a sz. Írásban semmi tanuságunk arrúl, ha helyesek-e, vagy helytelenek és erőtlenek afféle consequenciák. Példából ezt jobban megérhettyük. Azt mongya az Ur Isten: *Invocame in die tribulationis:* Híj segítségül engem nyavalyáidban. Ezt minnyájan bévészük és böcsüllyük. Ebből azt hozza-ki a tévelygő predikátor, hogy nem szabad a megdücsőűlt szenteket arra kérnünk, hogy érettünk imádkozzanak. Ez immár nem sz. Írás szava, hanem emberi okoskodás csinálmánya. Ha a sz. Írás azt mondaná, hogy azokból a szókból igazán és jól következik, hogy a szenteket ne híjuk úgy segitségűl, mint sz. Pál sokszor kérte az élő embereket, hogy Isten előt-való imádságokkal segítcsék őtet[1], mí-is mingyárt okvetetlen helyt adnánk ennek a consequenciának. De mivel az Írás errűl a consequenciárúl nem emlekezik, csak emberi eszeskedésnek tartyuk, a mit magában foglal. És valaki azt helyén hadgya, hogy semmit nem kel hinni, a mit a sz. Írásban nem olvasunk, nem okoson cselekeszi, ha elhiszi, hogy consequenciákkal kisatúlhassák a sz. Írásból az illyen vélekedést. A mit ez egy dologrúl mondok, azont kel érteni a töb közbe-vetett articulusokrúl.

[1] Rom. 15, 30.

Efféle gondolkodások oly hamar szívébe ütköznek az okos embernek az új tudományok felvetett fondamentomi erejéből, hogy jól bé kel dugni szemét, a ki ezeket látni nem akarja. A ki pedig láttya, nem lehetséges, hogy megnyugodgyék csendeszen vélekedésében; sőt mentűl többet és mélyebben gondolkodik, annyival inkáb felháborodik elméjének csendeszsége az ő igyefelől-való kételkedésre.

5. *A szent Írás igaz magyarázasában nincs módgyok az újitóknak, a szent Atyák és bonciliomok tanitását megvetvén.*

Az új tudományok-közzűl egy sem mutat bizonyos módot a szent Írás igaz értelmében. Annak-okáért az igaz tudomány ismerésében sem mutatnak bátorságos útat.

Ennek világos értelméért azt ved eszedbe, hogy azok-közöt, kik keresztyén nevet viselnek, majd minden viszsza-vonyás a szent Írás értelmirűl vagyon; *De intelligentia hæresis est, non de Scriptura; et sensus, non sermo, fit crimen*[1]. Mert, a mint szent Ágoston mongya, a keresztyén név-alat nem támadhat egyébünnen eretnekség, hanem az Írásnak hamis értelméből: *Neque enim non omnes hæretici, Scripturas Catholicas legunt: nec ob aliud sunt Hæretici, nisi quod eas non recte intelligentes, suas falsas opiniones contra earum viritatem pervicaciter asserunt*[2]. És ismét: *Sacramenta, et Scripturas, tenent ad speciem, non ad salutem. Ad imagines enim phantasmatum suorum, convertunt omnia Sacramenta, et verba Librorum sanctorum*[3]. Másut: *Non posset error oboriri, palliatus nomine Christiano, nisi de Scripturis non intellectis*[4]. *Ipsæ Scripturæ, nisi eas recte intelligas, utiles tibi esse non possunt. Omnes enim Hæretici, qui eas in authoritate recipiunt, ipsas sibi videntur sectari, cum suos potius sectentur errores; ac per hoc, non quod eas contemnunt, sed quod eas non intelligunt, Hæretici sunt*[5].

[1] Hilar. 2. de Trinit. initio. Vide li. 3. c. 12. initio, plura Patrum dicta. Tertull. supra fol. 90, 91.
[2] Aug. tom. 3. l. 7. de Genes. ad liter. c. 9.
[3] Lib. 3. De Bapt. contra Donat c. 19.
[4] Tom. 4. l. 83. quæst qu. 69.

Mikor azért a szent Írás igaz értelmérűl vagyon szó közöttünk, az idegen atyafiak félre tészik az Ecclesia tanítását, a régi conciliomok végezésit kirekesztik, a szent Atyák tetczését megvetik, mert azt mongyák, hogy ezek emberek vóltak, eltévelyedhettek; sőt el-is tévelyedtek: *Patrum magna dissimilitudo est: Homines erant, et labi ac decipi poterant*[6]. Azért ha ezer Ágoston, ezer Cipriánus, ezer Ecclesia (lásd a felfuvalkodott féreg dagállyát)

[5] Epi. 222. ad Consentium Vide Ieronimum, infra, l. 3. c. 4, 1.
[6] Apol. Confess. Aug. tit. de Vocabulo Missæ, fol. 247 Lib. Concord.

különbet ért-is, úgy-mond Luther, semmit nem gondolok vélle: *In illis quinque antiquis, et purioribus Conciliis, est quod jure desideres; vel quod simpliciter, ut homines, imperitia falli poterant; vel quod præcipites nimio affectu ferebantur. Hujus postremi, (quod omnium durissimum videtur), exemplum illustre extitit in Nicæna Synodo. Nam, cum Arius adesset, velut gravitatis, modestiæ, et omnis humanitatis obliti, mutuis vulneribus se confecissent, nisi Imperator occurrisset. Quam multis partibus, et alia, quæ deinde secuta sunt Concilia, lapsa fuisse verisimile est? Si quis acta perlegat, multas illic infirmitates, ne quid gravius dicam, advertet. Vide nunc, cujus Spiritus fuerint sacrilega illa et abominanda Concilia, quæ ausa sunt, sibi, et Pontificibus arrogare jus judicandi, et cognoscendi; insuper et imperandi, et condendi? Absque dubio Satanæ fuerunt istæ cogitationes. Negari vero non potest, hujusmodi rapti Juris tyrannidem, ultra mille annos durasse. Nam in ipso Concilio Nicæno, omnium optimo, incipiebant Leges condere, et jus istud sibi vendicare, quod vides sacrilegium esse, et impietatem, adversus evidentissimas Scripturas*[1]. *Ego non quæro, quid Ambrosius, quid Augustinus, quid Concilia, quid usus sæculorum dicant; ut miranda sit Satanæ stultitia, qui iis nos oppugnat, quæ ipsi oppugnamus*[2]. *Nihil curo, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ contra me stent. Augustinus, et Cyprianus errare potuerunt, et erraverunt. Quis est Augustinus? quis nos coget illi credere*[3]? Bévebben meghallyuk ez után[4], mint böcsüllik az ujítók a szent Atyákat. A mely könyvet a conciliomoktúl írt Luther, abban csuda, mint gyalázza a nicæa-béli gyölekezetet[5]. A töb gyölekezetekrűl hasonló gyalázattal szóllanak Brentius, Musculus, Regius, Beza és egyebek, mint tulajdon szavokat feljegyezvén, megmutattya Justus Calvinus[6] és Reginaldus[7].

Calv. li. 4. c. 9. n. 10.

[1] Luth. to. 2. Lat. Vitt. An. 1546. li. cont. Regem Angl. fol. 371. a init.
[2] Ibi. fol. 372. a. in fine.
[3] Ibi. f. 369. a.
Infr. li. 3. cap. 3, 9.
[4] Infr. l. 3. c. 4, 3.
[5] Vide Bellar. tom. 1. præfat. Controv. 4.
[6] In cap. 32. Lirin.
[7] In Cal. Turcis. l. 1. c. 5. li. 3. cap. 3.

Ennek-felette azt vítattyák az ellenkezők, hogy a szent Írás igaz értelmérűl és a hit dolgairúl-való itíletet elvette Isten a papoktúl, és a községre bízta. Azért kinek-kinek meg kel itílni és visgálni az ő pásztora tanítását; és annak csak úgy engedgyen, ha láttya, hogy eggyez a szent Írással: *Christus adimit Episcopis, Doctoribus, Conciliis, jus, et potestatem judicandi de doctrina, ac tradit illa omnibus Christianis in genere, cum ait: Oves meæ vocem meam audiunt. Papa, Episcopi, Doctores, Rectores Ecclesiarum, et Pastores ovium Christi, habent quidem potestatem docendi: sed Oves debent ferre judicium, utrum illi vocem Christi,*

vel alienorum proponant. Ipsi ergo nobis, qui Oves sumus, cedere; nostræ censuræ et sententiæ subscribere, et obtemperare debent[8]. Ehez hasonló-képpen szól *Schlüsselburgius, lib. 2. Theolog. Calvin. art. 15. fol. 164. Non exspectanda est determinatio Concilii de controversiis Religionis: sed singulis horis cuilibet Christiano integrum, imo mandatum* DEI *est, ut quamvis doctrinam dijudicet, falsamqua damnet.*

[8] Luth. to. 2. Lat. Vitt. An. 1546. in Lib. Rationes Iudicii Ecclesi; f. 402. Et contra Reg. Angl. fol. 370.

Ezekből következik, hogy a szent Írás igaz értelmében semmi egyéb módot nem mutatnak az ujítók, hanem kinek-kinek maga itíletét és tetczését: *Id unum agunt, ut omnis de medio Scripturarum auferatur autoritas; et suus cuique animus autor sit, quid in unaquaque Scriptura probet, quid improbet: id est, ut non autoritati Scripturarum subjiciatur ad fidem, sea sibi Scripturas ipse subjiciat*[2]. Azért ha azon tudakozol tőllök, miért itílik bálványozásnak a dücsőűlt szentek segítségűl-hivását, mellyet a régi Atyák szent Írásból állattak? azt felelik, hogy a régiek nem igazán találták a szent Írás értelmét és magyarzáttyát. Ha viszontag kérded, honnan tudhatom, hogy a régiek nem jól értették az Írást, nem tekintették jól meg a szóknak tulajdonságit, nem vetették jól egy-más-mellé mondásit? azt felelik, hogy magából az Írásból ez nyilván kitetczik, és világoson megismértetik azoktúl, kikben Szent Lélek vagyon. Azért csak az nem láttya ezt, a kiben Szent Lélek nincsen. Minek-okáért azt mongya a Calvinista, hogy a Lutheristák és Arianusok megfosztattak a Szent Lélektűl, és azért nem láttyák a calvinista igazságot a szent Írásban; ők pedig, mivel a Szent Lélektűl vezéreltetnek, nyilván tudgyák, hogy nem egyebet tanítnak a szemen szedett tiszta szent Írásnál. A Lutheristák és Arianusok meg viszszafordíttyák a kaszát.

[2] Aug. Tom. 6. l. 32. cont. Faustum, c. 19.

FABULA.

Ugy bánnak ezek a szegény községgel, mint amaz udvari tréfás ember, ki magát kép-iróvá tette vólt, és egy faluban a fizetést felvévén, bérekeszkedett egyedűl a szentegyházba, mellyet meg kel vala festeni. A polgárokkal jól tartatván magát, semmit nem írt. Egy-nehány napi henyélés-után tudtára adá a községnek, hogy véget ért múnkajában; azért néki nyitván a templomot, mutogatni kezdé a fejér kő-falon (hogy már) a képeket, mellyek ot nem valának; és hogy az emberek ne itílnék őtet tréfás czigánynak, elhiteté véllek, hogy ezeket a szent képeket senki nem láthattya, valakinek felesége nem jámbor. Hogy azért a szegény község

gyalázatba ne hozná feleségét, ki-ki mind azt tetteté, hogy jól láttya, a mit nem látott, és a képek szépségét csudáltatta. Az új tanítók-is erőssen mutogattyák, a mi nincsen; de mivel elhitették az emberekkel, hogy Szent Lélektűl fosztatott, a ki nem láttya az ő álmokat: a szegény község, hogy ne láttassék Szent Lélek-nélkül lenni, megcsallya magát, és elhiteti magával, hogy nyilván láttya a sz. Írásban az ő tulajdon feje hiuságos álmodozását.

Hogy pedig ez az új tudomány minden bizonytalanságnak és örök kételkedésnek gyökere légyen, ezekből kitetczik.

Először; mert a kinek Isten észt adott, nem csak a köz, de még a túdós ember is így gondolkodhatik: Ha a régi sz. Doctorok és conciliomók, kik engem nagy közön tudományban, értelemben, bőlcseségben, és egyéb isteni ajándékokban megelőztek, a közönséges vallásban eltévelyedhettek, mivel emberek voltak: vallyon én és az én predikátorom, ki azt sem tudgya, hány foga vagyon, nem vagyunk-e emberek? Vallyon én vagy az én predikátorom, meg nem ütközhetünk-e? Ha bátorságos nem lehetek a régi sz. jámborok tetczésében, noha szentebbek és túdósbak vóltak nálamnál; noha többet forgottak a sz. Írásban; noha szorgalmatosbak vóltak az Isten akarattya visgálasában: miképpen lehetek én a magam tulajdon tetczésemben bátorságos? Ki adta nékem azt a privilegiumot, felsőb szabadságot, hogy én-reám hamisság ne ragadhasson, az igazság előttem el ne titkoltathassék? Halhatatlan felfuvalkodás ez, ha mindeneknél többet tulajdonítok magamnak, minden régi fő embereknél szemesbnek itílem magamat. Azért ha a régiek megbotlottak, mert emberek vóltak: én sem vészem-ki magamat az emberek számából; mert ag szó* amaz: *Humani nihil a me alienum puto;* a mi egy emberen megtörténhetett, rajtam is megeshetik. Azért nem látom, mint bocsátkozhassam bátorsággal a magam tetczésére.

Másodszor: A predikátorok én-reám bízzák az itíletet a tudomány dolgaiban: én pedig vagy nem olvastam a szent Írást, vagy ha olvastam, sem mondhatom, hogy minden titkait által-láttam. A külömböző tudományok fondamentomit, mentségit, erősségit sem mondhatom, hogy elmémbe foglaltam. Az ellenkedő részekrűl támasztott ellenvetéseknek, és a Gordius csomójához hasonló argumentomok kötésinek mególdozasában és fejtegetésében sem forgottam derekason: miképpen lehessek tehát bíró a hit dolgaiban?

* Agg szó = régi mondás, közmondás.

Hiszem a ki igaz sententiát akar mondani, nem csak érteni kel a törvényt, melyből megitíltetik a dolog, de mind a két fél igyét, bizonyitását, mentségét tudni kel, mert e nélkül nem adhat ember igaz sententiát, hanem-ha csak szerencsére.* Én-is azért csak szerencsére tehetek itíletet, és bizonyos nem lehetek dolgomban.

Továb; ha oly mély-tudományu bőlcs emberré lettem az eke szarvánál vagy a ló faránál, hogy e világon minden túdós tanítókat nékem kel megitílnem, és én-reám néz ama mondás, (Nem szükség, hogy senki títeket tanítcson[1]): mi szükségem vagyon a predikátorra? [1] 1. Ioan. 2, 27. Isai. 54, 13.

Ennek-felette künnyen ütközhetik illyen gondolat az értelmes ember szűvébe: Isten szava az, hogy a sz. Írás magyarázattya embernek tulajdon elméjéből ki nem kerekedik; és hogy nem mindennek adatik a sz. Írás magyarázasának ajandékja[2]; arrúl-is parancsolatom vagyon, hogy ne hidgyek minden léleknek, hanem megprobállyam, ha Istentűl vagyon-e[3], mert az ördög-is néha angyallá tűnteti magát; és a Calvinus mondása-szerént gyakran a hitetlennek szinte ollyan vélekedése vagyon magafelől, mint a választottnak[4]. Azért minémű hihetséges jelenségekből tudhatom, hogy nem az én vakmerő tetczésim indúlati visznek arra, hogy a sz. Írást íllyenképpen ércsem, hanem a Sz. Lélek maga? Mint légyek bizonyos, hogy az Írást így kellyen öszve-hordani, egybehasonlítani s helyheztetni, eggyiket a másikból így kel magyarázni, a mint én értem? hogy ebből ollyan értelmet kel kihozni, ollyan hitet és vallás tudományát követni, a minéműt hallok predikátorimtúl? Tudom, hogy az eretnekségek támasztása eleitűl-fogva ez vólt, hogy valaki elővévén a bibliát, és meg nem elégedvén azzal a magyarázattal, meg nem nyugodván azon az értelmen, mellyet eleitűl-fogva az Ecclesiának nemes fő tanítói követtek: az ő feje mű-helyében oly értelmet s magyarázatot koholt, a minéműt ő-előtte senki hírrel sem hallott. Ezt cselekedte Arius, Pelagius, Donatus és minden egyéb dögletes tudományok ácsi és kovácsi. Mint járok tehát én, ha ezeknek nyomdokát követem? [2] 2. Pet. 1, 20. 1. Cor. 12, 30, 11. [3] 1. Ioan. 4, 1. 2. Cor. 11, 14. [4] Calv. l. 3. c. 2. n. 11.

Végezetre: Gyakran látom, hogy a Lutherista erőssen tetteti, hogy őtet a Szent Lélek vezérli arra az Írás magyarázatra, mellyet az Augustanusok követnek. Az-után Calvinistává, Arianussá lészen, ottan a Luther értelmét gazságnak itíli; magárúl pedig azt alíttya, hogy őtet a Sz. Lélek oktattya, noha a Szent Lélek nem oktathat

* Vaktában.

ellenkező értelemre. Ha azért egyébünnen nem tudhatom az Írás igaz értelmét, hanem abból, hogy az én tetczésem-szerént Szent Lélek tanít engem, soha semmi dologban bizonyos nem lehetek. Mert méltán kételkedhetem, hogy az én tetczésem úgy megcsal engem, midőn Calvinista vagyok, mint megcsalt, midőn Lutherista vóltam, és annál job vállást nem itílnék: holott most-is csak ollyan bizonyságom vagyon a calvinistaság követésében, minémű vólt a lutheristaságban, tudni illik, hogy nékem úgy tetczik, hogy ezt a sz. Írásban nyilván taníttya Isten.

Ezekből kitetczik, mely igazán mondotta sz. Ágoston, hogy
Supra, fol. 149. a tévelygőknél kinek-kinek maga tetczése a sz. Írás; és ő-nállok nem egyéb az Isten igéje, hanem a magok tetczése és vélekedése.
Iudic. 17, 6. *Unusquisque facit, quod sibi rectum videtur;* ki-ki csak azt követi,
Cap. 21, 24. a mi néki tetczik. Mert a mint megmondom ez-után, a bibliában foglalt mondások csak úgy, és nem külömben Isten szavai, ha az ő igaz értelmében vétetnek; mivel ha ezeket hamis értelemben vészed, úgy immár nem Isten ígéje, hanem ördög szava. A fel-
Idololatria. vetett fondamentom-szerént pedig az elszakadott atyafiaknál az Írás igaz magyarázattya csak az, a mi nékik tetczik.

6. A szent Doktorok tanítása megvetésében a régi tévelygőket követik az újítók.

Méltó eszünkbe vennünk, hogy azon úton járnak a mostani versengők, mellyen a régi tévelygők jártak.

Superbia Hæresiarcharum. Infr. lib. 3. c. 13, 3. I. Mert azok-is felfuvalkodott kevélységgel azt vítatták, hogy a régi Doktorok egy-ügyűk és tudatlanok vóltak, a sz. Írás fejtegetéseben megbotlottak; ők pedig jobban láttyák, mint kel az Isten szavát érteni. Hallyad Nestoriusnak, Ariusnak, Samosatenusnak, Taciánusnak szavait: Nestorius, *eruditum se putabat, cum revera indoctus esset. Interpretum libros legere dedignabatur, seipsum potiorem omnibus judicans*[1]. Ariani *neminem volunt ex antiquis sibi comparari; nec se Magistris nostris, quibus a puero usi sumus, æquari patiuntur: Se solos sapientes, sibi soli ea doctrinæ patefacta mysteria, quæ in nullius unquam sub sole venerint cognitionem, arbitrantur. O impiam arrogantiam! o inanem gloriam, cum furore conjunctam! o spiritum Satanicum*[2]*! Sabino, Patres Nicæni, idiotæ sunt, et simplices*[3]. Samosatenus, *Doctores et enarratores Verbi, qui ex hac vita discesserunt, petulanter proscindebat*[4]*: In mortuos, Divinarum*

[1] Socrat. l. 7. c. 32. Tripart. li. 12. c. 4.
[2] Theodor. li. 1. c. 4. Niceph. lib. 8. cap. 7.
[3] Tripart. l. 2. cap. 8. Socrat. l. 1. c. 9.
[4] Niceph. li. 6. cap. 30.

Scripturarum expositores, impune debacchando, seipsum jactabat; et sui eum, Angelum cælo lapsum, prædicabant[1]. Tatianus, *præsumtione Magisterii elatus, et inflatus, quasi præ ceteris esset, proprium characterem doctrinæ constituit*[2]. Origenesről és Montanusról ehez hasonló dolgot ír Eusebius, mint ez-után meghallyuk.

[1] Euse. 7. Hist. cap. 30.
[2] Iren. l. 1. c. 31.

II. Azon mesterkedtek a régi tévelygők, hogy a keresztyénség sz. Doktorinak egyenlő tanítását megvettessék és elfeledtessék követőjökkel; mivel jól tudták, hogy ha ezt megnyerik, nincs oly temérdek tévelygés, melyre nem vihetik a községet. Halhadsza mint beszél sz. Basilius Eunomiussal. Eunom: *Peto ante omnia, ne velitis majori parti plus tribuere, neque dignitate quorumdam commoveamini.* Basil. *Quid tu narras? non debemus plus Antiquitati? non reverebimur Christianorum multitudinem? nullam rationem dignitatis eorum habebimus, qui omni spirituali gratia claruerunt? Magna profecto est tua potentia, si quæ multiplici artificio assecutus non est Diabolus, ea tibi solo imperio aderunt: si quidem traditionem Fidei, quæ præterito tempore omni, sub sanctissimis viris evicit, cogitationibus vestris impiis postponamus.* Hasonló-képpen szól Lirinensis: *Hæreses non aliam ob causam oriuntur, nisi quia bene fundata Antiquitas, scelesta novitate subruitur; Superiorum instituta violantur; rescinduntur scita Patrum; convelluntur definita majorum: dum sese, intra sacratæ atque incorruptæ Vetustatis castissimos limites, profanæ atque novellæ curiositatis libido non continet. Audias quosdam Hæreticos dicere: Venite, o insipientes, qui vulgo Catholici nominamini, et discite Fidem veram, quam præter nos nullus intelligit; quæ multis ante sæculis latuit, nuper vero revelata, et ostensa est*[3]. *Scelerata Nestorii præsumtio, quod Sacram Scripturam, se primum, et solum intelligere, et omnes eos ignorasse jactabat, qui ante se Divina eloquia tractassent, universos scilicet Sacerdotes, Confessores, Martyres: totam postremo, etiam nunc errare, et semper errasse adseverabat Ecclesiam, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros, erroneosqua Doctores, et secuta esset, et sequeretur*[4]. Ugyan közönséges regulának mongya Irenæus, hogy valaki az igazságtúl elszakad, a régi Doktorokat tudatlanoknak itíli: *Quicumque relinquunt Ecclesiam, imperitiam sanctorum presbyterorum arguunt; non considerantes, quanto pluris sit idiota religiosus, impudente sophista*[5]. Sőt Calvinus maga fazekában főtt dologrúl bizonyost tudván mondani, azt beszélli, hogy az eretnekségnek nincs egyébünnen kezdeti, hanem az apostolok idejétűl-fogva meg-

Basil. li. 1. contra Evnom.
Lirin. contra Profanas novit. cap. 6.
[3] Ibid. cap. 16. Similia ca. 14.
[4] Cap. 41.
[5] Irenæ. lib. 5. c. 20. n. 3. Similia vide Infr. li. 3. c. 12, 6. Et initio l. 11.

rögzött tudománynak félre-vetéséből: *Vere Augustinus superbiam nominat hæresum omnium matrem. Nullus enim extitit unquam errorum Magister, quem non prava ambitio in sui præcipitium extulerit. Quotquot hac nostra ætate a pura Evangelii doctrina prolapsi sunt, reperimus omnes Superbiæ morbo esse corruptos. Pro multis, unum Serveti exemplum sufficiat: is enim, Lusitanico fastu inflatus, quidquid de Tribus in* DEO *personis, olim ab ipso Apostolorum sæculo traditum a Patribus, et continua ætatum serie, ab omnibus piis recepium fuit, ut insulsum repudiavit*[1]. Mivel azért eleitűl-fogva minden eretnekségek első garádicsa, sőt tágas kapuja az vólt, hogy a sz. Írás magyarázásában megvetvén a régi jámborok tetczését, magoknak nagyot tulajdonítottak és újonnan gondolt értelmet találtak: nem csuda, ha semmi bizonyost nem tudhatnak, a kik a tévelygések nyomdokin elindúltak.

[1] Calv. lib. de Scandal. circa medium. Aug tom. 9. li. de Pastorib. cap. 8. Vide infr. l. 3. c 13, 3.

7. *A viszsza-vonyások leszállításában nincs módgyok az elszakadtaknak.*

Plura vide li. 7. c. 7.

Soha az új tudományok a hit dolgairúl támadott viszszavonyásokban véget nem vethetnek; mert egyebet nem akarnak itílő-mesternek ismérni a vetekedésekben, hanem a sz. Irást; eztis úgy, a mint ők értik és magyarázzák. Szinte úgy cselekesznek azért, mint-ha két prokátor valamely jószágrúl perlene, de bírót egyebet eggyik sem akarna, hanem csak a decretomot; és szembe ülvén az eggyik elő-hozná a decretom szavát, s nagyon vítatná, hogy ez a textus nyilván kimutattya az ő igye igazságát. Másikis azon decretom más mondását pergetvén, erőssen biztatná magát, hogy ővé a jószág. És mindenik azt mondaná másiknak: ez, s eddig vagyon, s ennél továb sincsen. Mellettem vagyon a decretom végezése; ezen-kivűl más bírót nem akarok; enyím a nyereség. Ezeket ha egy okos ember hallaná, méltán nevetné dolgokat és azt itílné, hogy fársángolnak, nem akarják végét érni a fortélyozásnak, mivel a magok tetczésénél egyéb bíróhoz nem támaszkodnak. Calvinus elő-ál s mongya ezt: CHRISTUS menybe ment; tehát az ő szent teste nem lehet a sacramentomban. Luther másfelől pöki markát s azt mongya: Isten szavát hallyad: (Ez az én testem): Ihon igazsága az én tudományomnak. It pedig eggyik sem akar senkit itílő-mesternek ismérni, hanem mindenik a más féltűl támasztott bizonyságot szája ízi-szerént fejtegeti. Azért semmi

úton végére nem mehetnek, mellyik mongyon igazat közzűllök. Ha e világi dolgokban oly bíró vólna, a ki, midőn kimongya a sententiát, úgy ejtené beszédét, hogy nyilván ki nem tetczenék, mellyiknek itílte a peres jószágot, hanem mindenik fél azt vítatná, hogy ővé a nyereség, és a bíró sententiája néki kedvez: az egész világ-előt tudva vólna, hogy ez nem helyes és alkalmatos bíró; mert az ő sententiájával egy pernek sem szakadna vége, holot a sententia-után annyi viszszálkodás maradna arrúl, mellyíket súllyósította-meg a törvény, menyi veszekedés vólt az-előt a jószághozvaló igazságrúl. A sz. Írás illyen bíró, ha az Anyaszentegyház és a sz. Doktorok magyarázattyát félre tészük; mert mikor sententiát mond, mind a két ellenkező párt azt kiáltya, hogy őtet tette győzedelmessé ez a bíró, és így soha semmi per-patvarnak vége nem szakadhat közöttök.

Mikor a csipát letörlik szemekrűl, magok-is láttyák ezt a pártosok; és az illyen szívökben tusakodó gondolkodások oly sértegető, s titkon sebesítő és furdaló eszteneket hagynak megháborodott lelki-isméretek habjaiban, hogy csak nem kétségbe esnek az igazság isméretirűl; és látván, hogy semmi módgyok nincsen, hogy a bizonytalanságból kifesellyenek, kifakasztyák a mi szívokön vagyon, és azt mongyák, hogy az utólsó napon Isten lészen az igazság nyilatkoztató itílő-bíró. Nem vészik pedig eszekbe, hogy késő akkor tudni, az ellenkező tudományok-közöt melyik igaz; mivel akkor helye nem lészen a megtérésnek. Azért szükségesen kívántatik, hogy it e földön nyilván megismértethessék a hamisság, és vége szakadhasson minden viszsza-vonásnak. Tehát valamely tudomány ebben bizonyos módot nem ád, veszedelmes, botránkoztató, kétségbe-ejtő, ördögi tudománynak kel annak lenni.

Némely egy-ügyűk azt mongyák, hogy Isten meg nem útállya az alázatosokat; és a kik jó lelket kérnek, megadgya nékik; ők pedig kérik Istent, hogy megvilágositcsa és az igazságot megmutassa nékik. De ezzel magokat csallyák-meg. Mert miképpen keresi alázatoson az igazságot, a ki az egész régi Anyaszentegyház, a közönséges győlekezetek és a sz. Doktorok itíletit megveti, mint-ha ezeknél szemesb és bőlcseb vólna? Az-e az alázatosság, hogy az Istentűl hagyott módot az igazság isméretiben félre tegyük? Szép alazatosság ám az, midőn egy tudatlan ember, a ki semmit nem túd a régi dolgokban, és a tudományokban nem forgott, még-is okosbnak itíli magát ily sok régi, szent és túdós embereknél, és

Superbia hæretica.

azt alíttya, hogy a maga agyaskodásával jobban feltalállya az igazságot a sz. Írásban, hogy-sem a túdós sz. Doktorok; mint-ha ezek soha csak az Írásba sem tekíntettek vólna, és a Szent Lélek ő-mellőlök csak elmúlt vólna. Ha ez alázatosság, nem tudom micsoda a Luciper kevélysége.

8. Iszonyú bizonytalanságok feselhetetlen labyrinthussába keverődnek az új tudományok.

Vide initio hujus Operis: Rendi és sommája.

Első labyrinthus: Az igaz hit eggyességérűl elszakadván ember, nem lehet bátorságos és bizonyos, hová hajcsa fejét, mellyik félre bizza lelkét. Mert azt kérdem, nem csak a köz embertűl, de a túdós predikátortúl-is: mi az oka, hogy a Lutheristákhoz adgya magát, és nem a Calvinistákhoz vagy Arianusokhoz? Mert minnyájan egyenlő bátorsággal hirdetik, hogy ők a sz. Írás-szerént tanítnak, a Szent Lélek csak ő-nállok vagyon. Nagy torokkal egy-aránt kiáltyák azt is, hogy semmit a tiszta sz. Írásnál egyebet nem tanítnak. Merészen mongyák, hogy az ő tudományok-szerént-való értelme az Isten igéjének oly világos, mint a nap-fény; a töb vallásokkal pedig nyilván és tagadhatatlanúl ellenkezik a sz. Írás. Ezeket azon egy bizonysággal erőssíti mindenik; tudni illik, hogy a kiben Isten lelke vagyon, ezt nyilván láttya a sz. Írásból; és csak azoktúl vagyon rejtve, kik elkárhoznak. Ez azért így lévén, senki egyéb okát nem adhattya, miért követi inkáb a Lutheristák hitit, hogy-sem a Calvinistákét; hanem csak azt, hogy néki úgy tetczik, hogy ez eggyez a sz. Írással. Immár így minden fondamentoma hitinek a maga tulajdon tetczése, melyben ha oly bátorság lehet, hogy a mi néki tetczik, annak igaznak kel lenni: nem tagadom, bátorságoson megnyughatik ember a lutherista vagy calvinista hitben; de ha a te tetczésednek oly privilégioma nincsen, hogy soha hamisságba meg ne ütközhessél, bátorságos nem lehetsz vallásodban.

Alios Labyrinthos, vide infra, li. 8. c. 4. 2. in fine. Et li. eodem, cap. 5. in 1. Argumento

Második labyrinthus: A sz. Írás magyarázásában az Anyaszentegyház itíletin nem akarnak megnyúgodni a pártosok. Azért azt kérdem: ha az igaz Ecclesia eltévelyedhetik-e, vagy úgy megerősíttetett az igazságban, hogy hamisra nem vihet? Ha az igazságban állandó és el nem tévelyedhetik: bolondság ennek itíletin meg nem állani; esztelenség ezt a bátorságos tanítót magunk bizonytalan agyaskodásiért megvetni. Ha pedig az igaz Ecclesia tévelygésre juthat, akár-ki méltán így gondolkodhatik: Értem, hogy az

igaz Ecclesia megcsalatkozhatik, és midőn azt alíttya, hogy igazságot követ, akkor legnagyob hamisságban heverhet. Azért ki tudgya, talám én-is így járok? Mert ki adott nékem nagyob securitást és bátorságosb állapatot, hogy-sem az Ecclesiának? Más az, hogy a mely Ecclesiában én vagyok, azon-is megtörténhetik, hogy midőn igazságot láttatik követni, akkor leginkáb tévelyeg. Azért ha ezek megtörténhetnek, honnan lehetek bizonyos, hogy immár meg nem történtek?

Harmadik labyrinthus: Az újítók az Ecclesiának és sz. Atyáknak annyi hitelt nem adnak a sz. Írás értelmében, mennyit a magok vélekedésének. It mingyárt szűvébe ötlik az okos embernek, hogy ha nem bátorságos az Ecclesia és sz. Atyák értelméhez ragaszkodni a sz. Írás magyarázasában: sokkal bátortalamb egy ember saját tetczésén megállani. Mert egy az, hogy több és erősseb ígéreti vannak Istennek az Ecclesia vezérleséről, hogy-sem egy valamely privatus emberről. Más az, hogy ha a régi Atyák az Írás magyarázásban megeshettek, mentől inkáb egy-valaki a község-közzül eltévelyedhetik? Azért valamely úton az Ecclesia és sz. Atyák Írás magyarazását kétessé s bizonytalanná tészed, azon úton a tennen vallásodat-is kétségessé tévén, kifeselhetetlen labyrinthusba keverődzöl.

Negyedik labyrinthus: Mikor a sz. Írás könyveiről, laistromáról, cánonáról vagyon kérdés, az ellenkezők a régi Ecclesiának és sz. Atyáknak annyit tulajdonítanak, hogy a mely könyveket ezek bévettek, azokat ők-is sz. Írás-gyanánt tisztelik; a mellyeket azok megvetettek vagy elő nem számláltak, azokat ők-is félre tészik és a szent könyvek számából kirekesztik. Ebben pedig oly körmösök, hogy még a sidó sinagogát-is bizonyos tanú-számban vészik; és azért vetik-meg a Machabæusok könyveit, mert a sidók ezeket cánonban nem írták. Másfelől a hit dolgainak egyéb czikkelyiben és a sz. Írás magyarázasában helyt nem akarnak adni sem a conciliomoknak, sem a sz. Doktorok egyenlő értelmének. Mely dologból végetlen habozás és labyrinthus nevekedik. Mert ha a régi Ecclesia és a sz. Doktorok eltévelyedhettek, és tanításokban megcsalatkozhattak: az ő kétséges tanú-bizonyságok nem szerezhet keresztyén hithez illendő bizonyos vallást, és így a sz. Írás könyveiről bizonyosak nem lehetünk. Ha pedig ily nagy dologban, mely az egész keresztyén hitünk fondamentoma, kétségkivűl-való tanúnak és tanítónak tartyuk az Ecclesia és a régi

Doktorok tanítását: miért nem kel a töb dolgokban hasonló hitelt adni tanításoknak?

Ötödik labyrinthus: Azt vítattyák az újítók, hogy semmit azon-kivűl nem kel hinni, a mit nyilván sz. Írásban találunk. Ez ha így vagyon, mind addig sem hihetik, hogy ezt az evangeliomot, mellyet most sz. Máthé neve-alat olvasnak, sz. Máthé írta, valamíg a sz. Írásban meg nem mutattyák, hogy minden részeiben ezt a könyvet sz. Máthé írta, és nem valaki más az ő nevére. Azt sem tudhattyák, mellyik a sz. Írás szavainak igaz értelme, mivel ezt a sz. Írás ki nem fejezi.

Efféle bizonytalanságok labyrinthussából nevekedik az új tanítók közöt a sok igyenetlenség, a tudományban-való álhatatlanság, a magokkal ellenkezés, egy szóval ez a babylóniai confusio, hogy soha két tanítót nem találsz közzűlök, kik egy nyomban lépnének. Sőt nem találsz ollyat közzűlök, a ki valakit merjen nevezni hitin-valók-közzűl, kihez úgy kösse magát, hogy ezzel mindenekben igyenesen eggyet ércsen, hanem mint a világi filosofusok vélekedési számlálhatatlanok, úgy az újítók tetczése sem lehet bizonyos számban foglalva. Mert minek-utánna arra jutottak, hogy kinek-kinek tetczése vezére: nem csak egy-mástúl külömböznek, de magok-is hol eggyet, hol mást tanítanak.

Vide infra, l. 3. cap. 9.

9. Gyümőlcse ennek az új tudományok bizonytalanságának.

Senki ne itíllye én gondolkodásomnak, hogy a felvetett fondamentomok labyrinthussából illyen bizonytalanság és hitben-való habozás következik. Mert ezt,

Infra, l. 3. c. 14.

Először magok vallyák az új tudományok kezdői. Luther sokszor és nyilván írja, hogy nem hitte maga-is, a mit predikállott. Calvinus, Beza ezent írják magokrúl és a töb társokrúl. Sőt Calvinus a magában érzett kételkedésekből tévén itíletet a hit állapattyárúl, nem alíttya, hogy hitetlenség és kételkedés-nélkül lehessen az igaz hit[1]. Az augustai Confessio Apologiája azt hirdeti[2], hogy a Lutheristák gyakran kételkednek, ha vagyon-e gongya Istennek e világra. A Calvinistákrúl pedig[3] mind Luther, mind az ő tanítványi azt bátran hirdetik, hogy noha láttatnak szájjal valamit hinni, de tudományok fondamentomiból kitetczik, hogy szűvel semmit nem hisznek.

[1] Vide l. 5. c. 2.
[2] Infra, l. 4. c. 5. 1. n. 9.
[3] Infra, l. 5. c. 10, 1.

Másodszor: Ezent mutattya ama nagy habozás, álhatatlanság és magokkal-való ellenkezés, mely arra jutatta őket, hogy a mint Beza és egyebek írják[1], senki nem tudgya, mit fognak hólnap hinni és tanítani. És nem csak úgy ellenkeznek egy-mással, hogy az Irenæus[1] mondása-szerént, ha külön-külön megkérdetnek, kettő közzűlök nem találtatik ki egy nyomban járjon: hanem magok a magok szavát ottan-ottan arczúl csapják. Innen vagyon, hogy mikor Luther a sacramentomok számát feljegyzi, csak *pro tempore*[2], ideig, míg más fantáziája nem jút, három sacramentomot hiszen; az-után ki tudgya, mit hiszen? A magyar-országi Calvinisták látván, hogy az ő tudományok egy nyomban nem maradhat, csak arra kötelezik a tanítókat, hogy ha valamit corrigálni kel tudományokban, légyen köz akaratból[3].

Lib. 3. cap. 9. 9. et 6.

[1] Iren. infr. l. 3. c. 9. 1.

[2] Verba vide infr. l. 3. cap. 11. 6.

[3] Vide infra, l. 6. cap. 3. 2. n. IV.

Harmadszor: Luther és Calvinus megvallyák, hogy az ő tanítások-után az emberek semmit nem hisznek; az evangeliomot fabulának, beszédnek tartyák, és lassan-lassan nem csak az Arianismus, de az atheismus és török pogányság bécsúsz-mász, mint a tő-után a czérna. Hallyad, mely világos szókkal tészen erről bizonyságot Luther: *Nos, qui Evangelii veritatem jactamus, et crepamus, nihilo pluris illam, quam Terentii, vel alterius profani Scriptoris sententiam æstimamus*[4]. *Eam in opinionem id ætatis Nobiles et Rustici venerunt, ut Thrasonice jactare audeant, sibi nullius prædicatoris opera opus esse: velintque multo libentius, Verbo Dei in totum liberi esse, ne obolo quidem omnes Prædicatores ementes*[5]. *Securissime nostrum Ministerium contemnunt: putant enim illud esse jocum, et ludum. Ideoque, præcipue Nobiles, hoc agunt, ut suos Pastores sibi, tamquam viles Servos, obnoxios faciant*[6]. Calvinus hasonló dolgot beszél: *Simul ac publicari cœpit Evangelii doctrina: velut aperta scaturigine, multorum erupit impietas, qui Religiosi antea visi fuerant. Multi hodie Luciani, qui totam Christi Religionem subsannant: Multi Epicuræi, qui nullo Dei metu, ad quamlibet nequitiam se prostituunt. Papistarum ineptias, lepide rident: sed ipsi indigni sunt, qui unquam ad Papismum revertantur. Et certe, qui nunc passim regnat Evangelii contemtus, certum est belluinæ cujusdam vitæ præsagium. Paulus, naufragium ait facere homines in fide, postquam a bona conscientia exciderunt. Quo significat, hanc esse rectæ intelligentiæ custodem: nec mirum esse, si nihil firmum habeant, qui inter varias cupiditatum procellas fluctuant. Itaque non est quod nos turbet Atheismus, qui in toto*

[4] Col. Mens. Isleb. 1566. ca. 4. De Mund. f. 81.

[5] Tom. 5. Lat. Vitt. 1554. in 1. Cor. 15. fo. 161.

[6] Eodem Tom. 5. in cap. 6 ad Gal. fol. 434. Plura vide infra, c. 7. 9.

mundo passim regnat[1]. Erasmus azon panaszolkodik, hogy mihent az új evangelisták támadának, oly nagy bizonytalanság szálla az emberek szűvébe, hogy sokan semmit nem kezdének hinni: *Vereor, ne sub umbra Evangelii exoriantur, qui nihil omnino credant. Imo, jam nunc tales exoriuntur, magno piorum dolore. Et qui tales sunt, sub nulla umbra tutius latere possunt, quam sub istorum Evangelio. Deinde multi, cum vident convelli prisca Ecclesiæ Decreta, et ipsos inter se variare dogmatibus, incipiunt dubitare de tota fide Catholica*[2]. Ugyan ezent írja Bullingerus[3] és Sturmius: *Implacabilis illa dissensio inter Lutheranos, et Zwinglianos, non paucos adeo commovit, ut velut animum despondentes, dicerent: Posthac, se nihil amplius crediturос, nisiquod ipsis liberet. Istis contentionibus, plana ad Mahometismum paratur via, ut in Asia, Africa, et Græcia, propter similes causas evenisse scimus*[4].

[1] Lib. de Sc an dalis, sub medium.

[2] Erasmus, ad Fratres infer. Germaniæ.

[3] Bulling. in Firmo Fund.

[4] Sturm. de Ratione inundæ Concordie, apud Calvino-Turcis: l. 3. c. 10. Et l. 4. cap. 1.

Nem csak vallyák az újítók, hogy az újságok-után az emberek atheusok kezdettek lenni; de okait-is adgyák ennek a nagy esz-veszésnek. I. Mert a jó élet-nélkül a hit hamar megszárad. Mivel azért az új tudományok fondamentomi az isteni félelem gyökerét kigyomlállyák, mint ezennel[5] megbizonyítom: nem csuda, ha a hitben habozást szereznek. II. Mert a községet biróvá tészik a hit dolgaiban; mint-ha a szent Írást akár-ki világoson általértené. A régi szentek böcsülletit pedig kivészik az emberek szívéből. Így azért senki nem akarja máshoz kötelezni magát, hanem ki-ki mind azt követi, a mi néki tetczik. III. Mert az emberek látván, hogy ennyi viszszálkodás támadott az újítók-közöt, noha minnyájan a tiszta szent Írással dicsekednek; azt-is eszekbe vévén, hogy ezt a sok perlekedést a bölcs emberek sem tudgyák eligazítani: kétségbe esnek az igazság ismeretirűl; és végre csak emberi vélekedésnek alíttyák a hit dolgait, mind egynek alítván, akár-mely vallásban légyen ember. Azért Béza sem tagadgya, és bév beszéddel elő-hozza Schlüsselburgius, hogy valamenyi éles-elméjű tanítványi vóltak Calvinusnak, majd mind arianussá, sidóvá vagy törökké lettek; és megvallották, hogy a calvinistaságon által igyenesösvény vagyon ezekre a tévelygésekre. Hallyad Schlüsselburgius szavait: *Apparet, Calvinistas alere Arianam, Turcicam, Judaicam, Ethnicam impietatem in pectore, quæ non raro suo tempore se prodit. Etenim aliquot eorum, advertentes, in incerta sua et dubia opinione non posse tuto acquiescere, tandem ad Arianos, Turcasque defecerunt. Bernardus Rotmannus, Oecolampadii, Buceri, et Bullin-*

[5] Az Hatodik Bizonyságban, l. 3. c. 7.

Vide Sturm. Infr. li. 3. ca. 7, 9.

Maldonatus, Matt. 26, 26. Quidam Calvinista librum scripsit, de Arte nihil credendi.

Schlüsselb. l. 1. Theol. Calv. art. 2. fol. 9.

geri discipulus, abjecta Sacra Scriptura, se somniis et novis revelationibus dedit more Zwinglii; et in apertam Anabaptistarum revelationem erupit. Paulus Alciatus Mediolanensis, Valentinus Gentilis Cosentinus, Georgius Blandrata Saluciensis, Matthaeus Gribaldus, Lælius Sozinus, Petrus Statorius, Joannes Sylvanus, Bernardinus Ochinus, Sebastianus Castalio, Franciscus Baldvinus, Erasmus Joannis, et alii multi, tantum in Schola Sacramentariorum profecerunt, ut tandem Religioni Christianæ valedicentes, ad Arianismum, Turcismum, Atheismum prolapsi sint. Calvinistarum vero doctrinam, his miseris ad Apostasiam occasionem dedisse, ipsimet palam professi sant. Adamus Neuserus, olim Heidelbergensis Ecclesiæ primarius Pastor, ex Zwinglianismo, per Arianismum, ad Mahometismum usque, cum aliis non paucis Calvinistis progressus est. In sequentia verba, sua manu scripta[1]*, dedit Constantinopoli, Domino Stephano Gerlachio, 2. Julii, 1574. (Nullus nostro tempore, mihi notus, factus est Arianus, qui non ante fuerit Calvinista: Servetus, Blandrata, Alciatus, Franciscus Davidis, Gentilis, Gribaldus, Sylvanus, et alii. Igitur, qui timet sibi, ne incidat in Arianismum, caveat Calvinismum) et hoc Autographum, etiamnum Tubingæ secum habet Doctor Gerlachius.*

De his, ad Arianisinum et Turcismum apostatantib, conqueritur Beza, epist. 81. Theolog.

[1] Hujus Epistolæ meminit Iurgevit. in Bello quinti Evang. c. 11. Iustus Calvi. cap. 43. Præscript. Tertul. Remond. li. 2. de Origine hæresum, c. 15.

Igazán mongya Schlüsselburg, hogy a calvinista tudományból vett okot az arianusság[2]. De melléje kellett vólna vetni a lutherista tudományt-is; mivel maga Dávid Ferencz írja, hogy a Lutheristák vallásából vett okot a Szent Háromság tagadásra. Mert az ariánus vallás két erős bastyáját Luther éppítette: I. Hogy nem kel hinni, valamirűl az Írásban nincs emlekezet. II. Hogy semminek kel tartani az Írás értelmében a régi szentek tetczését. Ezt a két dolgot, azt mongya Dávid, hogy ő Luthertűl tanúlta; és ezek helyén maradván, győzhetetlenek az Arianusok. De hallyad a maga szavát: *Nusquam in Scripturis mentio est de Trinitate, Personis, Supposito, Relationibus, Proprietatibus, et similibus nugis: Cur ergo simiæ Papistarum Lutherani, hæc sine scripto Verbo inducunt? De* DEO *Tripersonato doctrinam, nudis assertionibus Patrum, Conciliorum, Symbolorum, quæ olim Major cum suis rejecerat, defendit: Verbum purissimum, ad quod solum alliganur, negligit. Non vides, Patrum, et Conciliorum autoritate revocata, AntiChristi militibus suas hæreses restituendi potestatem dari? Non secus insultat nobis Major, sua rancida Patrum, Conciliorum, obtrusione, ac olim Papae milites Luthero: quibus ille, id unicum respondit; Non teneri se Patrum, et Conci-*

[2] Idem, alii apud Iurgevit ca 11. Belli Quinti Evangelii.

Franc. David. li. contra Majorem, edit. Claudiopoli, 1569. epi. Dedic. ad Michaélem Csáki, Cancellarium.

liorum authoritate. Hoc idem nos hodie dicimus. Cum autem Major, fæces has Patrum, et Conciliorum objicit, doctrinam suam ludibrio exponit.

Eszekbe vévék a pártosok, noha későn, hogy csontal ütötték bokájokat, és a magoktúl faragott nyilat mellyekre fordították. Láták, hogy nem kel vala ily tágas kaput nyitni a tévelygésre; nem kel vala a régi conciliomok és szent Doktorok egyenlő értelmét ily merészen megvetni; igyekeztek-is azon, hogy béárkollyák ezt a nagy útat. Hallyad, mit mond Melius Péter az Arianusoknak a váradi disputacióban: [A bibliából előhozott bizonyságokat, azt kívánnyuk, hogy senki az ó fejétűl ne magyarázza, hanem nagyob böcsülleti légyen ebben az igyben a régi, egyenlő, igaz keresztyéni gyölekezetnek, hogy-sem mint imez-amaz hitetlen szecskevésznek.] A töb újítók-is az Arianusok-ellen örömest forgattyák a gyölekezeteket[1]. De künnyeb a tévelygésre okot adni, hogy-sem a tévelyedetteket igazságra hozni; mert oly követ vethet egy bolond a kútba, mellyet tíz eszesnek-is gond kivonni.

Dispu Varad. edita Claudiop. 1560. in 2. Conditione.

[1] Vide Bezam infra, l. 3. ca. 5, 4. Supra, fol. 154.

10. A *mi vallásunkban nincsenek ezek a fogyatkozások.*

Nem illyen az álhatatos kő-sziklán építtetett igaz vallás; nem ingadoz, mint a nád-szál; nem haboz, mint a szelektűl felháboríttatott tenger; nem csavarog, mint az úta-vesztett ember; nem tántorog, mint a szédűlés lelkétűl részegíttetett tévelygő. Senki mínállunk a maga tetczését a közönséges értelemmel táborba nem szállíttya, egybe nem köszörűli. Senki szembe nem szökik az Anyaszentegyház vallásával; a szent Atyák egyenlő értelmével üstököt senki nem vonszon. Sőt esztelenségnek tartyuk, ha ki az-ellen vetekedik, a mit álhatatoson tanított a keresztyének eggyessége. Azért bátran hirdettyük szent Ágostonnal: *Disputare contra ea, quæ universa tenet Ecclesia, insolentissimæ insaniæ est*[2]. *Quod enim universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis est institutum, id Apostolica autoritate esse traditum, rectissime credimus*[3]. Csintalan bolondság az-ellen vetekedni, a mit az egész Anyaszentegyház bizonyosnak tartott; mert valamit ez javal, ha gyölekezetek rendelése-közöt nem találtatik, igazán hiszük, hogy az apostoloktúl vett eredetet.

Vide infra, l. 3. c. 9, 13.

Hieron. lib. 3. cont. Ruffin versus. fin. In Ecclesia norma est Veritatis.

[2] Epistol. 118. longe post medium.

Aug. l. 4. de Bap. c. 24. li. 5. c. 23. Epist. 118. initio.

Epist. 99. ante medium.

Mí az Anyaszentegyház tanítását, a hívek egyenlő vallását oly igaznak tartyuk, mint a sz. Írást; mivel Christus fogadta, hogy a pokol ereje meg nem győzi az Ecclesiát. Noha azért némely

tanítása az Ecclesiának világos bötűkkel, szórúl-szóra az Írásban nincsen; de az ő magyarázása és consequenciája isteni oktatásból, megcsalatkozhatatlan igazságból származik. És valamely bizonyosok vagyunk hogy ez az írás sz. Pál írása; oly bizonyosok vagyunk abban-is, hogy ezt az írást úgy kel érteni, mint az Ecclesia érti; mivel azon tanu-bizonyságtúl viseltetvén hiszük a szent Írást, a kinek tanításából vészük ezt az írás magyarázattyát.

Azért ha a sz. Írás értelmétűl támad egyenetlenség, azt mongyuk sz. Ágostonnal: *Scripturarum a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ;* akkor maradunk igazán az szent Írás-mellett, midőn azt mivellyük, a mit a közönséges Anyaszentegyház jóvá hagyott. *Hoc habet autoritas Matris Ecclesiæ, hoc fundatus Veritatis obtinet Canon: Contra hoc robur, contra hunc inexpugnabilem murum quisquis arietat, confringitur.* A szent Írást sem magyarázzuk a magunk értelméből, hanem (a mint írja Ruffinus[1], hogy magyarázta sz. Basilius és Nazianzénus) a régi hívek értelme-szerént.

Augu. 1. cont. Crescon. c. 33.

Tom. 10. Ser. 14. de Verb. Apost.

[1] Infra. l. 7. c. 6, 4.

Ha valamely szokásrúl vagy rend-tartásrúl vagyon közbe-vetés, azt mongyuk, hogy *Mos populi, pro Lege tenendus, in rebus, de quibus nil Scriptura statuit*[2]*:* a hívek szokása törvény-gyanánt tartassék azokban, melyekrűl az írás semmit nem parancsol. Azért sz. Ágostonnak azt adá tanácsúl sz. Ambrús, hogy mikor Mediolanumban vagyon, ne bőjtöllyön szombaton, de ha Rómába mégyen, a szokáshoz szabja magát és bőjtöt tarcson.

[2] Aug. epi. 86. init. Ep. 118. c. 2. Ep. 119. c 81.

Végezetre, akár-minémű dologrúl támadgyon közben-vetés, azt mongyuk; hogy *Qui falli metuit obscuritate quæstionis, Ecclesiam consulat. Si enim sapienti alicui Dominus præberet testimonium, ut de orta quæstione a nobis consuleretur, non dubitaremus id facere, quod ille dixisset: Nefarium est, non credere Ecclesiæ, cui Christus præbuit testimonium*[3]*;* a ki fél, hogy meg ne csalassék a dolog homályosságátul, az Anyaszentegyház tanítását vegye. Mert ha Isten valamely emberhez igazítana, hogy attűl tanácsot vegyünk, és a mit mond, azt kövessük: kétség-nélkül ennek tetczésén megállanánk. Veszedelmes tehát, az Anyaszentegyház tanitásának nem hinni, melyrűl Christus bizonyságot tett. Mikor azért a sz. Írás értelmérűl versengés támad, nem a magunk tetczéséből, hanem a sz. Atyák értelméből vészük az igaz magyarázatot, követvén ebben a sz. Kelemen tanítását: *Lex Dei cum legitur, non secundum propriam ingenii intelligentiam doceri debet, sunt enim multa verba in*

[3] Aug. 1. cont. Crescon c. 33. De Unit. Eccles c. 19.

Scripturis divinis, quæ trahi possunt in eum sensum, quem extrinsecus adulteretis. Oportet ergo ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam a Majoribus, secundum veritatem sibi traditam servavit[1]. Azért, a kik túdósbak és bőlcsebbek közöttünk, azt csekszik, a mit sz. Ágoston, sz. Bernárd, sz. Jerónimus, kik a római pápa itíleti-alá vetik írásokat és tetczéseket, mint e könyvnek előljáró levelében feljegyzők.

[1] Clemens Romanus, epi. 5. ap. Grat. dist. 34. cap. 14.

A viszsza-vonyásokban künnyen véget érnek a római Ecclesia fiai. Mert ha kívántatik, közönséges gyölekezetet hirdetnek. A mit ezekben elvégeznek, valamely eretnekseg kárhoztatásával, azon minnyájan megnyugosznak; mivel ennél job mód nem lehet az eretnekségek kigyomlálásaban, mint ez-után Calvinustúl meghallyuk. Egy szóval: annak az Anyaszentegyháznak méltósága szakaszthat véget a versengésben, mely az apostolok idejétűl-fogva egy-más-után következő püspökökkel fénylett: *Vides, quid valet autoritas Ecclesiæ Catholicæ, quæ ab ipsis fundatissimis Apostolorum sedibus, usque ad hodiernum diem, succedentium sibimet et Episcoporum serie, et tot populorum consensione confirmatur*[2]. *Si igitur satis jam tibi jactatus videris, finemqua hujusmodi laboribus vis imponere: sequere viam Catholicæ disciplinæ, quæ ab ipso Christo, per Apostolos, ad nos usque manavit, et ab hinc ad posteros manatura est*[3]. Ugyan-is a sz. Cipriánus mondása-szerént innét vagyon eredeti az eretnekségnek, hogy engedni nem akarnak az emberek a fő pásztornak: *Unde hæreses obortæ sunt, et oboriuntur, nisi dum Episcopus, qui unus est, et Ecclesiæ præest, superba quorumdam præsumtione contemnitur; et homo dignatione Dei honoratus, ab indignis judicatur*[4]? Ugyan-ezent írja Jerónimus: *Ecclesiæ salus, in Summi Sacerdotis dignitate, ac veneratione consistit: cui, si non exsors quædam, et ab omnibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot Sacerdotes*[5].

[2] Aug. tom. 6. l. 11. cont. Faust. cap. 2.

[3] Tom. 6. de Utilit. creden. cap. 8.

[4] Cypr. l 4. epi. 10. alias ep. 69. num. 14.

[5] Hieron. cont. Luciferjan.

Mí azért sz. Írással bizonyíttyuk vallásunkat; de nem úgy mint a viszszálkodók, kik az Isten igéjének magok tetczése-szerént-való magyarázattyából, az-az, csak tulajdon magok gondolattyából erősítik tanításokat; hanem a régi doktorok írásit megtekíntyük, kik sem nékünk, sem másnak nem kedveztek, senkinek nem hízelkedtek, irígységből nem szóllottak: *Nullas nobiscum, vel vobiscum amicitias attenderunt, vel inimicitias exercuerunt; neque nobis, neque vobis irati sunt, neque nos, neque vos miserati sunt. Quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt: quod didicerunt, docuerunt: quod a*

Patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt. Nondum vobiscum apud istos Judices aliquid agebamus, et apud eos acta est causa nostra. Nec nos, nec vos eis noti fueramus, et eorum pro nobis latas contra vos sententias recitamus. Nondum vobiscum certabamus, et eis pronuntiantibus vicimus[1]. A régiek mondásiban pedig nem azt vészük-bé, a mit egy-valaki maga tulajdon értelméből írt, hanem a mit közönségesen az Anyaszentegyház tár-házából vettek és álhatatosan tanítottak, azon megállunk tudván, hogy efféle tanításokat csudákkal, vér-húllással, pogányságok térítésével, és egyéb számtalan jelenségekkel erőssített Isten. Az Anyaszentegyház tanítását pedig exceptio-nélkül bévészük; mert Isten minket nem tanít külömben, hanem az Anyaszentegyház-által; és mindeneket arra kötelez, hogy ehez halgassanak: *Noluit* DEUS *nos adolescere in virum perfectum, nisi educatione Ecclesiæ: et omnes ad unum, in eumdem ordinem cogit, ut mansueto et docili spiritu, regendos se Doctoribus, in hunc usum creatis, permittant*[2].

[1] Aug. tom. 7. l. 2. cont. Iuliaanum. cap. 10.

[2] Calv. li. 4. c. 1. num. 5.

Méltó tehát és igen szükséges, hogy a kételkedtető új tudomanyokat megvetvén, ahoz az erős és álhatatos kőszálhoz ragaszkodgyunk, mely minden kételkedések szelét lenyomja, és az egy álhatatos igazság isméretiben megtart bennűnket.

HARMADIK RÉSZE.

Második bizonysága az új tudományok hamisságának, mert nincs Istentűl hívatott lelki-pásztorok.

1. Haszna az igaz pásztorok ismerésének.

Mikor az igért földbe vinné Isten az Israël fiait, éjjel tűzoszlopot, nappal felhőcskét ada eleikbe, hogy ezek vezetését követvén ki ne térnének úttyokból. Azon-képpen a mágusokat Christushoz fényes csillag-által igazítá. Nem kel tehát kételkednünk, hogy mí-előnkbe-is az igaz isteni tudomány isméretire bizonyos vezéreket és út-mutató kalavúzokat rendelt, kik a szent Írás és az isteni dolgok isméretire bátorságos úton vigyék a híveket. Ezek pedig nem egyebek a lelki-pásztoroknál és tanítóknál, kikhez igazíttya Isten a községet, hogy ezektűl halgasson; ezeket, mint vak vezetőjét, úgy kövesse.

Exod. 13, 21.

Ha azért bizonyoson végére mehetünk, kicsodák az igaz pásztorok és tanítók, ottan minden versengésnek vége lészen. Mert nem szükség czikkelyenként a hitnek minden ága-bogán akadoznunk; elég ha megtanúllyuk, kicsodák az igaz pásztorok, és ezeknek engedelmesen szavát fogadgyuk; mivel a tellyes szent Írásból tudgyuk, hogy az igaz pásztorok, valamíg ki nem lépnek abból, a mire kűldettek, hamis tudományokra nem vezethetik a juhokat.

Vide Defensionem contra Baldvinum, cap. 3, 11, 1.

I. Mert az ó törvényben élet vesztés-alat parancsolta Isten, hogy a törvényről támadott viszsza-vonyásban a papok tetczésén, mint Isten angyali szaván, minnyájan megállyanak, *Deut. 17, 8, 9, 2. Paralip. 19, 10. Malach.* 2, 7. Az új testamentomban-is erőssen meghadta, hogy fejet hajcsunk és engedgyünk lelki gond-viselőinknek és pásztorinknak; mert a ki ezeket halgattya, Christust halgattya. Sőt azt-is parancsolta, hogy ha a tanító feslett is erkölcsében, erre-nézve tanítását meg ne vessük, hanem szavát fogadgyuk. Ha azért az Isten parancsolattya kötelez az igaz pásztorok tanításához: Isten igazságát és gond-viselését illeti, hogy ezeket hamisságra ne ereszsze. Mert ha ezek hamissat taníthatnának, következnék, hogy az Isten parancsolattya hamisságra kötelezne minket.

Hebr. 13, 17. Luc. 10, 16. Matth. 23, 2.

II. Szent Pál a végre mongya, hogy Isten pásztorokat és doktorokat adott, hogy minden tudományok szelétűl ide s tova ne ragadtassunk, hanem ő-általok az igazságban őriztessünk. Ezzel jelenti szent Pál, hogy a község külömben álhatatos nem lehet az igaz értelemben, hanem-ha pásztoroktúl vezettetik. Annakfelette bátorságot ád, hogy ne féllyünk a hamis tudományok szelétűl, mikor őket követtyük. Ha pedig hamisságra vezethetnének az igaz tanítók, az igazságban-való álhatatosság és bátorság helyén nem maradhatna. A szent Pál mondásának erejét tekíntvén Calvinus azt mongya (mint ezennel meghallod[1]), hogy külömben nem vitetünk az igazságra, hanem az igaz pásztorok-által. Mert igazán írja szent Ágoston, hogy a községet nem a mély elmélkedés, hanem a híveknek egy-ügyűsége tészi bátorságossá: *Turbam fidelium, non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas, tutam facit*[2]. És, *Fides præcedit intellectum, ut sit intellectus Fidei præmium*[3]; eléb hinni kel, hogy érthessük hitünk titkait.

Ephes. 4, 11, 14.

[1] Hoc Capite, 3.

[2] Augu. cont. ep. fundam. c. 4.

[3] Serm. 51. de Verbis Dom.

III. Az igaz pásztorokat Isten a végre rendelte, hogy általok igazgassa és vezérellye az Anyaszentegyházat[4]; ők Christus

[4] Actor. 20, 28.

képében követséget viselnek az emberekhez; ő-általok maga szól Christus[1]. Tehát Istenünk bőlcs gond-viselését illeti, hogy az ő rendelése heába-való ne légyen, és az ő követi-által meg ne csalassunk. Heába-való lenne pedig, ha az igaz pásztorok nem igazgatnák, sőt hamisságra és tévelygésre csalogatnák az embereket. [1] 2. Cor. 5, 20.

IV. Úgy rendelte Isten az Anyaszentegyházat, hogy ebben némellyek pásztorok, és némellyek juhok, némellyek tanító doktorok, és némellyek tanítványok lennének, a mint szent Pál írja[2]. A pásztoroknak azt parancsolta, hogy legeltessék a nyájat; a juhoknak, hogy a pásztor szavát halgassák. Lehetetlen pedig, hogy az igaz pásztorok szaván bátorságoson és csendesz lelkiismérettel megálhassunk; hogy az igaz tanítók gond-viselésének és oktatásának hasznát vehessük, ha ők-is hamisra és tévelygésre vihetnek; mert a kiről azt itíllyük, hogy veszedelemre vihet, azután bátorsággal nem indúlhatunk, tanításán meg nem nyughatunk. [2] 1. Cor. 12, 28. 1. Pet. 5, 2. Ioan. 10, 3, 4.

Kitetczik ezekből, hogy ha végére mehetsz, kicsodák az igaz pásztorok, nem szükség egyéb vetekedésben fárasztanod elmédet, hanem rövid és által úton végére mehetsz az igyenes igazságnak, tudván, hogy az igaz pásztor hamisságra nem vezet. Mert mihelyen hívatallya-kivűl hág és ollyat kezd tanítani, a mire nem küldetett és nem rendeltetett, ottan farkassá válik, és az igaz pásztorok számából kiesik. NOTA.

De abban vagyon a mesterség, és ahoz szükséges az okosság, hogy a gyapjúba öltözött, és bárány bőrrel béllett farkast az igaz pásztortúl megválaszszuk. Arra ínt Üdvözítőnk-is szent apostolival-egyetemben, hogy szorgalmatoson vígyázzunk, az igaz pásztorokat a hamis tanítóktúl megválaszszuk, a lelkeket megprobállyuk, mert az ördög gyakran angyallá tűnik, a hamis tanító-is sokszor apostolnak mutogattya magát. Matt. 7, 15. Act. 20, 28. 2. Corr. 11, 13. 2. Pet. 2, 1. 1. Ioan. 4, 1.

2. Az igaz pásztorságnak elégtelen jelét adgyák az újítók.

A mostani új hit-faragó bajnakinkat mikor arra kénszeríttyük, hogy mutassák-meg igaz pásztorságokat, mellyet ha megmutatnak, helyt adunk tanításoknak: örömest másba üttetik a dolgot; örömest kiugranak a korlátból és tér-mezőn nyargalódnak. Láttyák, hogy ha egy nyomban maradnak, egy csapással minden éppűlletek leomol, és nyaka szakad minden habozásoknak. Azért azt mongyák, hogy ők igaz pásztorok, mert az Isten igéjét igazán Fidei figuli.

hirdetik. Ezzel békötik szemeket az egy-ügyűknek; a túdósokat pedig út-kivűl akarják vinni, hogy ennek a bajos kérdésnek békét hagyván, a sok részre oszlott viszszálkodásnak valamely ágára ereszkedgyenek. De bé kel ezt a réset árkolni elöttök; mert ezzel a felelettel egyebet nem keresnek, hanem hogy más karba vigyék a vetekedést, és az igaz pásztorok bizonyos jelenségének és ismértető bélyegének békét hagyván, a hitnek más czikkelyérűl versengjenek.

Hogy pedig az igaz pásztorokat másunnan kel megismérni a községnek, és nem abból, hogy a tellyes szent Írást igazán hirdetik, így bizonyítom:

I. Mert szent Pál nem a predikállásból bizonyíttya a pásztorok hivatallyát, hanem Istentűl-való hivatalból mongya, hogy származik az igaz predikállás; mert senki nem predikálhat igazán, a ki nem küldetett. Tehát a szent Pál regulája-szerént azt kel eléb meglátni, ha Isten küldötte-e a tanítót? És ha ő-tőlle nem küldetett, akár-mint fitogassa tanítása igazságát, nem kel néki hinni.

Rom. 10, 15.

II. Szent Pál írja, hogy a hit Isten igéje hallásából vagyon; ez a hallás pedig Istentűl küldetett tanítók predikállása-nélkül nem lehet. Tehát a Szent Lélek bé nem óltya külömben emberbe a hitet az ige-által, hanem az igaz pásztorok tanításából. Mivel azért sokan az Isten igéjét magok veszedelmére csigázzák[1], és a bötű sokakban halált szerez[2]: ha bátorságoson akarúnk járni, szükség mindeneknek-előtte az igaz tanítót más úton megismérni.

Rom. 10, 17.

[1] 2. Pet. 3, 16.

[2] 2. Cor. 3, 6.

III. Ezen szent Páltúl hallók, hogy a végre rendelte Isten az Anyaszentegyház pásztorit, hogy a hívek minden tudományok szelétűl tétova ne hordoztassanak; hanem a hit dolgairúl támadott kételkedésben, és az írásnak külömböző értelmében s magyarázattyában ő-tőllök vegyenek tanúságot; mivel a szent Péter mondásaszerént a szent Írás igaz értelmében magok saját magyarázattyából el nem igazodhatnak, és a külömböző fejtegetések-közöt nem tudhattyák magoktúl, mellyik értelmet kel követni. Ha azért a végre szükség az igaz tanítót megismérni, hogy ő-tőlle vegyük az igaz tudományt, elől jár az igaz tanítónak ismereti.

Ephes. 4, 11, 14.

2. Pet. 1, 20.

IV. Sokkal nehezebben tehet a község itíletet a szent Írás igaz magyarázattyárul, hogy-sem a hamis pásztorrúl; mert a mint ezennel megmondom, nyilván-való jelenségit adta Isten a hamis pásztoroknak; de a szent Írás igaz értelmére nem nyitott egyéb útat a községnek, hanem az Ecclesiának igaz pásztorok-által-való tanítását.

V. Ha az Isten igéjének igaz hirdetéséből kel megismérni a jó pásztort: következik, hogy elsőben által kel érteni az egész szent Írást és annak igaz magyarázattyát, hogy megitílhessük, ki hirdeti igazán az Isten igéjét. Mert a mely jelen valakit meg kel ismérni, azt a jelt eléb kel embernek tudni. Lehetetlen pedig, hogy a község az egész szent Írást által-ércse. És ha ezt minden részében által-érthetné, szüksége nem vólna a pásztorok tanitására.

3. Az Anyaszentegyházban mindenkor vannak igaz pásztorok.

Világ végéig, soha semmi üdőben igaz pásztorok- és tanítóknélkül nem lészen az Ecclesia, a mint a sz. Írások világos mondásiból kitetczik.

I. Mert Efesomba írja szent Pál, hogy az Isten doktorokat és pásztorokat rendelt hívei-eleibe mind addig, valamíg minnyájan tekélletes mértékben Christus-eleibe nem megyünk, hogy ezek-által éppűllyenek, vezéreltessenek, és a tévelygéstűl óltalmaztassanak juhai. Másut azt mongya sz. Pál, hogy a pásztorokra bízta Christus az Ecclesia vezérlését és gondviselését. Tehát mint az ország vagy váras nem lehet állandó, ha feje és gond-viselője nincsen: úgy az Ecclesia sem lehet lelki-pásztor-nélkül. Mert, az Úrúnk mondásaszerént el kel oszolni annak a nyájnak, melynek pásztora nincsen[1]. Ephes. 4, 12. Matth. 28. ult. Actor. 20, 28. [1] Ioan. 10, 12.

II. *Róma-várasának írja szent Pál, hogy a hit nem lehet Isten* igéjének hirdetése-nélkül; a hirdetés sem lehet Istentűl küldetett tanító-nélkül. Ebből az jő-ki, hogy valamíg az igaz hit és az Ecclesia megmarad e földön, meg kel addig maradni az igaz tanítóknak. És mivel az egyszer bévetett jó búza mind az utólsó aratásig nevekedik; és az ördög incselkedése soha ki nem gyomlálhattya az igaz tudományt: szükség, hogy igaz tanítók-is minden üdők folyásában találtassanak. Rom. 10, 15. Coloss. 1, 6. Matth. 13, 30.

III. Isaias és Jeremias proféta-által azt ígéri Isten az Ecclesiának, hogy soha papok- és őr-állók-nélkül nem hadgya. Isai. 62, 6. Ierc. 33, 18, 21.

IV. A régi doktorok egyenlő értelemmel azt vítatták[2], hogy azt a vallást kel követnünk, melyben az apostolok idejétűl-fogva minden üdőben egy-más-után következő pásztorok vóltak. Tehát azt hitték, hogy soha a Christus Ecclesiája igaz pásztorok-nélkül nem maradhat. Ugyan-is ki szolgáltatná az Ur-vacsorát, ki keresztelne, ki hirdetné az Isten igéjét, ha valamely üdőben lelki-pásztora nem vólna az Ecclesiának? [2] Vide lib. 8. cap. 3.

Calv. De Eccles. Reform. Ration.

V. A pártosok sem merik ezt tagadni. Mert noha Calvinus eszébe vévén, hogy az ő hitek terjesztő pásztori ő-előttök nem találtattak, nyilván írja, hogy sok száz esztendők folyásában igaz pásztorok-nélkül vólt az Ecclesia; *Ita sæculis aliquot dissipatam fuisse Ecclesiam, ut destituta fuerit veris Pastoribus:* mindazáltal, mikor csendesz elmével szól a dologhoz, imígyen beszél: *Tenendum est, Ecclesiam non aliter ædificari, quam externa prædicatione. Pastoribus et Doctoribus carere nunquam potest Ecclesia*[1]. *Sine Pastoribus et Doctoribus, nullum potest esse Ecclesiæ regimen*[2]. Az augustai Confessio nyilván vallya; hogy a Christus Ecclesiájában, mindenkor igazán hirdettetik az Isten igéje, és a sacramentomok igazán szolgáltatnak: *Una sancta Ecclesia, perpetuo est mansura. Est autem Ecclesia, congregatio Sanctorum, in qua Evangelium recte docetur, et recte administrantur Sacramenta*[3]. Ha az evangeliom hirdetése és sacramentomok szolgáltatása tanító pásztort illet: külömben meg nem szűnhetik az igaz pásztorok egy-más-után következése, hanem ha az Isten igéjének hangoskodása és a szentségek szolgáltatása megszűnik. Méltán írja tehát Calvinus, hogy incselkedett ugyan sokat a sátan, hogy igaz pásztoroktúl megfoszsza az Ecclesiát; de szerét nem tehette: *Incumbit Satan ad labefactandum Ministerium; quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinavit, ut illo sublato, hujus ædificatio pereat*[4]. Méltán mongya Cyprianus mártir és szent Jeronimus, hogy ot nincs Christusnak nyája, a hol pap és püspök nincsen: *Ecclesia sunt, et plebs* SACERDOTI *adunata, et Pastori suo Grex adhærens. Unde scire debes, Episcopum in Ecclesia esse, et Ecclesiam in Episcopo: Et, si qui cum Episcopo non sint, in Ecclesianon esse*[5]. *An esse sibi cum Christo videtur, qui adversus* SACERDOTES *Christi facit? qui se a* CLERI *ejus, vel plebis societate secernit? Arma ille contra Ecclesiam portat, hostis Altaris, inobsequens servus, frater inimicus. Contemtis Episcopis, et* DEI SACERDOTIBUS *derelictis, constituere audet aliud Altare*[6]. *Ecclesia non est, quæ non habet* SACERDOTEM[7]. Beza-is, magyarázván a szent Pál mondását, a hol doktorokat és pásztorokat írja hogy rendelt Isten az Ecclesia éppűletire, így szól: *Ex quibus satis perspicitur, hæc duo munera, perpetua esse oportere in Ecclesia* DEI. Kitetczik ezekből, hogy az evangeliom hirdetése-után valamely gyölekezetnek tanítói megszűntek és elfogytak, abban nem kel keresni az igazságot, mely külömben meg nem tartatik, hanem a rend-szerént-való igaz pásztorok-által.

Calv. li. 4. c. 1. n. 5.

[1] Cap. 3. n. 4.

[2] Calv. ad Ephes. 4. v. 11.

[3] Confessio Aug: art. 7.

[4] Calv. li. 4. c. 1. n. 11.

[5] Cypria. li. 4. epi. 9. alias epi. 69. num. 31.

[6] Idem. de Unit. Ecclesiæ.

[7] Ierony. contra Luciferia. in fin. Beza, Ephes. 4, 11.

4. Az igaz pásztor Istentűl hívatik és küldetik.

A kiket Christus az igazság hirdetésére kűlde, azt mondá nékik: *Ego mitto vos;* Én kűldlek títeket. Sőt nevekkel-is ismértetni akarván kötelességeket, *Apostolos nominavit*[1]*;* apostoloknak, az-az, kűldetett követeknek nevezé őket; akarván ezzel ismértetni, hogy a ki Istentűl nem kűldetik, és tanításra nem hívatik, veszedelmesen kezd a tanításhoz. Ioan. 20, 21. Luc. 10, 3. [1] Luc 6, 13.

Ezt bizonyítom, I. Mert szent Pál írja a tanítókrúl, hogy *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* igaz lelki-pásztorságot nem viselhetnek, igazán nem tanítnak, valakik Istentűl nem kűldetnek. Rom. 10, 15. II. Isten szava az-is, hogy az igaz lelki-pásztor magának nem kapja a tisztet, hanem Istentűl vár hívatalt, mint Aaron: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a* DEO, *tamquam Aaron: sic et Christus non semet ipsum clarificavit ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu.* Heb. 5, 4, 5. III. Christus magától nem dücsőítette magát, hogy papi-fejedelem lenne, hanem az Atyától várt, ki azt mondotta néki: Én fiam vagy te. Heb. 5, 5. Tehát Christust meg akarja előzni, a ki isteni hívatal-nélkűl avattya magát a lelki-pásztorságba. IV. A tanítóknak szólván sz. Pál azt mongya, hogy Istentűl helyheztettek a hívek legeltetésére. Actor. 20, 18. Tehát a kik magoktúl, és nem isteni helyheztetésből viselik a lelki-pásztorságot, kiugrottak a hámból, és igaz pásztorok-közzé nem számláltatnak. V. Christus ő-maga ezen igazságot tanította, mikor azt hirdette, hogy a ki magától szól, nem igazságot, hanem maga dücsősségét s hasznát keresi. Ioan. 7, 18. Orv és tolvaj, a ki másunnan hág az akolba, és nem az ajtón mégyen-bé. Ioan. 10, 1. VI. Ezechiel-által Isten mongya, hogy hiuság azok dolga, kik Istentűl nem kűldetnek[2]. Jeremias hamis tanítók bélyegének nevezi, hogy nem várják az Isten kűldését, hanem magoktúl kapnak a tanításba[3]. Az ó törvényben-is megöletett, a ki hívatal-nélkűl a papok tisztibe kapott, mint megtetczik, *Num. 3, 10, 2. Paralip. 26, 18.* Vide, Csepregi Szégyenvallás. [2] Ezech. 13, 3, 7. [3] Ierem. 23, 21, 32. Cap. 14, 4 Cap. 29, 28.

Ezen igazságot állattya az augustai Confessio, mint-ez után meghallyuk[4]. Az emberi okosság-is arra viszen, hogy az Isten igéje hirdetésére, az Isten háza gond-viselésére Istentűl kel választatni embereknek. Mert, I. Egy országban senkinek nem szabad magától valamely tisztbe kapni; mert ha szabad vólna, sok veszedelmek és egyenetlenségek következnének. Tehát inkább nem illik, hogy az egyházi gond-viselésre, (mely lelkek üdvösségét nézi, [4] Vide lib. 4. c. 2. n. 5.

nem világi jószágot), akár-mely bokorból hívatal-nélkűl felemellye magát valamely moslék. II. Követséget nem szabad viselni fejedelem nevével, hanem csak fejedelmi rendelésből. Tehát Isten követe lévén az igaz pásztor: Isten árulója, valaki küldés-nélkűl követséget visel, és erőtlen minden végezése. III. A tanítótúl kel halgatni a híveknek; szükség tehát, hogy Isten úgy vezérellye a tanítót, hogy hamisságra ne vigye a juhokat. Tehát az-is kívántatik, hogy Istentűl légyen hivatallya és ő-tőlle küldessék; mivel senki egyéb a nagy Istennél meg nem óltalmazhatta őtet a hamisságtúl. Mind ezekből világoson kitetczik, hogy azok nem lehetnek igaz tanítók, kik Istentűl nem vettek követséget a hívek legeltetésére.

2. Cor. 5, 20. Ephes. 6, 20.

5. *A felvetett fondamentomból megbizonyodik az új tudományok hamissága.*

Ha megmutattyuk, hogy az új vallások igaz pásztorok-nélkűl vannak, jó következéssel kihozhattyuk, hogy igazság sincsen tudományokban. Azért illyen kötésben foglalom bizonyításomat:

Lehetetlen, hogy ot igaz tudomány légyen, a hol Istentűl küldetett és mennyei hivatalból választott pásztorok nincsenek.

De a régi híttűl-szakadott martinista, calvinista, arianista gyölekezeteknek nincsenek Istentűl küldetett és mennyei hivatalból választott pásztori.

Tehát a régi hittűl-szakadott martinista, calvinista, arianista gyölekezeteknek lehetetlen, hogy igaz tudományok légyen.

A bizonyság első része, *Major Propositio,* a megmutatott igazságból kitetczik. Mert a sz. Írás világoson taníttya, hogy soha a Christus nyája igaz pásztorok-nélkűl nem marad, és hogy csak azok igaz pásztorok, a kik Istentűl küldetnek és hívatnak.

Második részét, *Minorem Propositionem,* sok erős okokkal bizonyíthattyuk. Mert valamenyi bizonyságot támasztúnk ebben a harmadik könyvben az új vallások hamisságának jelenségére, annyi úton megmutathattyuk, hogy a régi hittűl elszakadott tanítók nem Istentűl küldetett igaz pásztorok. Mert külön-külön minden részéből ennek e harmadik könyvnek illyen bizonyságot állathatunk.

Lehetetlen, hogy Istentűl küldetett igaz tanító légyen az, 1. Valaki semmi bizonyos útat nem mutathat a sz. Irás igaz magyarázásában és a viszsza-vonyások leszállításában. 2. Valaki az apostolok idejétűl-fogva rend-szerént következő pásztoroktúl nem szár-

mazott. 3. Valaki tanításának kezdetit és eredetit ördögtűl vette. 4. Valaki tudományával és vallásával minden gonoszra felszabadít. 5. Valaki temérdek hazugságokkal gyarapíttya és terjeszti tanítását, etc.

Illyenek az új tanítók fejenként, a mint rend-szerént megbizonyodik ezen könyvben. *Ergo, etc.*

De ezeket a bizonyságokat helyén és erejekben hagyván, most csak az isteni hívatalnak tulajdonságából akarom ismértetni, hogy az új tanítók nem járnak Isten követségében. Mint-hogy pedig víz főtűl árad, ha megmutattyuk, hogy Luther, Zwinglius, Servétus, nem vóltak Istentűl küldött igaz tanítók; és sem írek sem szelenczéjek nem lévén*, mód-nélkűl tették barbélyokká magokat: kétség-nélkűl az ő-tőllök származott és nagy lépésekkel ő-utánnok rohant tanítók sem küldettek Istentűl. Hogy pedig a nevezett vezéreket nem Isten választotta, hanem magok, küldés- és hívatal-nélkűl futottak, így bizonyítom:

A mely tanítót Isten küld, vagy szokott rend-szerént emberek-által küldi, vagy rend-kivül maga választya, mint az apostolokat; mert a hivatalban ennél a két módnál egyéb út nincsen.

De nyilván-való, hogy Luther, Zvinglius, Servétus sem eggyik, sem másikképpen nem hívattak Istentűl vallások tanítására.

Tehát ezeket nem Isten küldötte, és így nem igaz lelki tanítók, hanem ragadozó farkasok.

A bizonyság első részét az ellenkezők sem tagadgyák, mint ezennel a Luther, Beza és egyebek szavaiból meghallyuk. Sz. Pál is csak e két rend-béli küldésről emlekezik, midőn azt írja, hogy ő nem emberek-által, hanem Christustúl választatott apostolságra[1]. Hoc Capite, 10. n. 7. [1] Gal. 1, 1.

Másik része csak abból-is elégségesen bizonyodik, hogy senki Istentűl nem küldetik annak a tudománynak hirdetésére, mely valamikor az apostolok-után lenyomattatott, mely újonnan kezdetett, mely minden üdőben tanító doktorok- és pásztorok-által nem nevekedett. Mert Christus és az apostolok nyilván előnkbe adták, hogy az isteni tanítás-által éppíttetett Ecclesia sem el nem fogyhat, sem tanító pásztorok-nélkül nem lehet.

De bár ennek most békét hadgyunk, világoson megmutathattyuk más úton-is, hogy sem emberek-által, sem magán Istentűl nem vólt hívatallyok az új tanítóknak. És hogy rendel szóllyunk a dologhoz, ezaránt a viszszálkodóknak sok róka lyukai vannak, Matt. 16, 18. Ephes. 4, 12.

* Se eszük se hivatásuk nem lévén.

eggyikből ki-rekedvén másikba szaladnak, az üdőnek, helynek, szükségnek mi-vóltához szabván magokat hol eggyet, hol mást mondanak azon dologban, és sok-féle óltalmazgatások pók-hálójával fedezgetik veszett igyeket. És először, négy útat mutatnak, mellyeken állatni és óltalmazni akarják, hogy Isten őket szokott rend-szerént emberek-által lett hivatallal küldötte a tanításra. Másodszor, látván hogy nem szolgál a csel, térítik a ló száját és azon mesterkednek, hogy rend-kivűl-való hivatallyok rendetlenségét támogassák. Mí-is Isten segítségéből nyomokban lévén mutassuk-meg, hogy hiuság és ravaszság, valamit mind eggyik s mind másik hivatalrúl beszélnek. Elsőben azért rostállyuk-meg, a mivel rend-szerént-való hivatallyokat akarják állatni.

6. Az igaz hivatalra nem elég, hogy Luther elein catholicus pap vólt.

Hoc capite, 10. n. 7.

Azt mongyák az újítók, hogy ordinaria vocatiója, szokott rend-szerént, emberek-által vólt hivatallya Luthernek. Meghallyuk ezennel, mint dicsekedik Luther, hogy őtet Isten emberek-által hítta, és hogy ennek a hivatalnak formáját az Isten világ végéig el nem változtattya. Calvinus szavait-is feljegyezzük[1], mellyekkel azt állattya, hogy az apostolság abban külömböz a töb pásztorok hivatallyától, hogy az apostolok, Istentűl magától, a töb pásztorok emberek-által hívatnak.

[1] Infra, 11.

De sokat törődnek azon, hogy megmutassák, mint és hogy lett emberek-által az ő hivatallyok. Mert a régiek azt taníttyák, hogy valaki emberek-által hívatik a pásztorságra, meg kel mutatni, hogy rend-szerént azoktúl származott, kik az apostoloktúl vóltak hivatalosok: *Edant origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus, aliquem ex Apostolis, vel ex Apostolicis viris, qui cum Apostolis perseveraverit, habuerit autorem et antecessorem.* Irenæust és töb fő Doktorok hasonló szavait ezután meghallyuk[2].

Tertull. Præscript. c. 32.

[2] Lib. 3. cap. 4, 1.

Először azért azt mongyák, hogy Luther és Zwinglius a pápistaságban papok vóltak; azért oly hivatallyok vólt ezeknek, mint akár-mely pápista papnak. Halhadsza Bezat: *Lutherus, et Zwinglius, non penitus extra ordinem vocati sunt, quum ille quidem Theologiæ Doctor; hic vero, ut audio, etiam Parochus esset, in Papatu ordinatus.* Ugyan-ezent beszélli Vithakerus, *quæst. 5. de Eccles. cap. 6.*

Beza, epist. 5. Theolog.

és egyebek, kikről emlekezik *Calvino-Turcismus, lib. 4. c. 12.* De ez igen gyarló fogás. Mert mí sem tagadgyuk, hogy mikor Luthert pappá szentelték és a romai hitnek vallására megesküttették, akkor emberek-által hívatott Istentől a romai Ecclesia hitinek hirdetésére. De az a kérdés, kitől küldetett és hívatott arra, hogy az-ellen tanítcson, a mire megeskütt szentelése-kor? És hogy ez a fogás csak hiuság, így bizonyítom:

I. Ha a pápa-által küldötte Isten Luthert és Zwingliust, mivel ők a pápát Antichristusnak, a püspököket Antichristus rabjainak nevezik: tehát magok vallása-szerént ördögtől vagyon hivatallyok. Maga Istennek szolgákat nem választhat az Antichristus; a setétségtől sem adatik a világos igazság hirdetésére hatalom.

II. A pápistaság hívatallyát és egyházi szolgálatra-való rendelését csufságnak és hívolkodó gazságnak tartya Calvinus és Luther: *Ordinatio nihil aliud est, quam merum ludibrium.* Tehát (a magok tetszése-szerént), csufság az ő hívallyok, ha a pápisták szentelése-által hívattak. Calv. l. 4. c. 5. num. 3. Idem Luther, De Institutione Ministrorum, ad Bohemos.

III. Ha az isteni hívatalra elég a romai Ecclesiának papi-szentelése: következik, 1. Hogy a kiket felszentel a romai Ecclesia, azok isteni hívatalból rendeltetett igaz pásztorok. 2. Hogy Luthernek isteni hívatallya nem vólt az augustai Confessióban foglalt tudomány hirdetésére. Mert a romai Ecclesia senkit nem hív, senkit nem küld, senkinek hatalmat nem ád egyéb tudomány híntegetésére, hanem csak az ő tanításának hirdetésére.

IV. A ki egyszer egyházi hívatalra választatott, ha azután mindenkor Istentől küldött pásztornak kel őtet tartani, akár-mit tanítcson-is: tehát ha ki a lutherista vagy calvinista predikátorok-közzül törökké lészen (mint nem egyszer történt), és a török hitet kezdi tanítani; vagy ha pápistává lészen, és az igaz romai vallást hirdeti, azt kel mondani felőlle, hogy erre a tanításra Istentől küldetett a lutherista vagy calvinista Ecclesia-által, mivel ettől választatott vólt tanítóvá. Azon-képpen Arius pap vólt, minek-előtte hamis tudományt kezdene; Macedonius, Nestorius, Sergius, Samosaténus, Dióscorus, Mopsvesténus, Auxentius és többen, minek-előtte elhanyatlának, püspökök vóltak: tehát ők-is azt mondhatták, hogy Istentől rend-szerént küldettek a tanításra, és mivel az Istentől küldött tanítóknak tartozunk engedni, ezeket halgatnunk és követnünk kellene. Maga Isten senkit nem híhat hamisság tanítására és szakadozások terjesztésére. Mint minap, 1611. esztend. az Damásdi Predikátor.

V. Luther és Zwinglius ellenkező tudományt tanítottak: tehát mind ketten Istentűl nem küldettek. Mert az Isten magával nem
Gal. 2, 18. ellenkezhetik, és a mit egy ember-által éppít, más-által azt el nem rontya. Nem elég tehát, az isteni hívatalnak bizonyságára, hogy a pápistaságban papságra választattak; mert mind ketten pápista papok vóltak, de azért ugyan nem lehettek mind ketten Isten követi. És miképpen hatalmat adhatott a romai gyölekezet nékik a tanításra, míg ő-tőlle el nem szakadtak; úgy el-is vehette tőllök ezt a hatalmat, mikor őket kiátkozta, és az egyházi tiszttűl megfosztotta pártolkodásokért. Nem-is adott egyéb hatalmat ezeknek a romai
Vide Iren. infr. l. 8. c. 6, 5. Ecclesia, hanem hogy a szent Írást az Ecclesia értelme-szerént tanítcsák, és a szentségeket a romai Ecclesia szokása-szerént szolgáltassák.

Vide Stapl: Controv. 2. qu. 4. art. 1. Conclus. 2. VI. A ki egyszer pásztorrá választatik, csak addig kel őtet igaz és rend-szerént-való pásztornak tartani, míg abban a tudományban marad, melynek tanítására igaz pásztorrá választatott; mihent attúl elszakad, ottan farkassá és lopóvá lészen, kitűl a
Rom. 16, 17. juhoknak távul kel futni. Ezt szent Pál taníttya: Reá vigyázzatok, úgy-mond, a ki viszsza-vonyást szerez, a kivűl a tudomány-kivűl, mellyet tí hallottatok, és eltávoztassátok őtet. Ismét: A ki
Gal. 1, 9. valamit hirdet a kivűl, a mit vettetek, átok légyen. Ha azért Luther és Zwinglius igaz pásztorokká választattak a romai gyölekezetben, addig tartott igaz hivatallyok, míg az ő tudományátul el nem szakadtak; de mihent ez-ellen kezdettek tanítani, ottan megszűnt hivatallyok. Szinte mint ha egy király követet küldene az ország megmaradásáért, mihent ellenséggel kezdene czimborálni, és árúltatásban praktikálna a követ, ottan megszűnnék tiszti és hivatallya.

VII. Ha meg nem szűnt vólna-is a Luther hívatallya a pártolkodással, mindazáltal az ő-utánna következő tanítók nem lehetnének *Ordinaria Vocatione,* szokot rend-szerént küldött pásztorok. Mert a rend-szerént-való hivatalhoz két dolog kívántatik. Eggyik, hogy azoktúl választassék ember egyházi tisztre, kikre bízatott az
Aug. to. 7. l. 2. contra Epist. Parmen. c. 13. Quadam consecratione datur. Anyaszentegyház gondviselése, vezérlése, igazgatása. Másik, hogy a választott személy felszenteltessék, és az ő hivatallyának illendő viselésére Szent Lelket vegyen; mert ez a szent tiszt, mellyet Isten az igaz pásztorokra bízott, bizonyos szenteléssel és Szent Lélek vételével jár. Azért mongya az Írás, hogy Üdvözí-
[1] Ioan. 10, 36. tőnket megszentelé az Atya, és úgy küldé e világra[1]. Az aposto-

lokat mikor elkűldé Christus, reájok lehellék, Szent Lelket ada nékik[1]. Az apostolok-is, midőn pásztorokat szenteltek, eléb imádkoztak, bőjtöltek, és úgy vetették kezeket a választott személyre[2]. És a mint szent Pál nem egy helyen írja, Istennek malasztya adatott kezek reá-vetése-által az egyházi állapatra választott személynek[3], mint Calvinus maga-is illyen szókkal vallya: *Quod manum Presbyterii dicit, non ita accipio, quasi Paulus de Seniorum collegio loquatur; sed hoc nomine, ordinationem ipsam intelligo, quasi diceret: Fac, ut gratia, quam per manuum impositionem recepisti, cum te Presbyterum ordinarem, non sit irrita*[4]. Mert miképpen az ó testamentomban nem csak a levitákra, *Num. 8, 10.* de az áldozásra rendelt oktalan állatra-is, *Levit. 1, 4.* vetette kezét a pap, és úgy mutatta-bé Istennek: azon-képpen az egyházi embert a kéznek reá-vetésével szokták felszentelni. Ugyan-is ha az ó testamentomi papokat fel kellett szenteltetni az ő hívatallyok méltó viselésére: sokkal inkáb illik, hogy megszenteltessenek a mí pásztorink.

[1] Ioan. 20, 22

[2] Act. 14, 22. cap. 13, 3. cap. 6, 6.

[3] 1. Tim. 4, 14. c. 5, 22. 2. Tim. 1, 6.

[4] Calv. lib. c. 3. n. 16.

Ez pedig az igaz pásztorok felszentelése soha az Ecclesiában külömben nem vólt, hanem püspökök-által. Így olvassuk[5], hogy Timótheust szent Pál szentelé. Iconiumban, Listrában, Antiochiában és egyébüt úgyan ezen szent Pál szentele papokat. Titusnak-is, a ki püspök vala, azt parancsollya, hogy ő rendellyen pásztorokat a városokba[6]. Timotheust pedig arra taníttya, hogy hirtelen valakit fel ne szentellyen[7]. Az apostolok Cánoni, a Cathágobéli és Toletanum Conciliom nyilván írják, hogy senki egyéb papokat nem szentel a püspöknél: *Presbyter ab uno Episcopo ordinetur, et Diaconi, et reliqui Clerici*[8]. *Presbyter cum ordinatur, Episcopo cum benedicente, et manum super caput ejus tenente; Presbyteri, qui præsentes sunt, manus suas, juxta manum Episcopi, super caput illius ponant*[9]. Szent Jerónimus azt írja, hogy a papságra szentelés püspököt illet: *Quid enim facit, excepta Ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat*[10]*? Sola Ordinatione, superiores sunt Episcopi Presbyteris*[11]. Másut egy Hilarius-nevű híttűl-szakadott pribékről így szól: *Hilarius, cum Diaconus de Ecclesia recesserit, neque Eucharistiam conficere potest, Episcopos et Presbyteros non habens. Et cum jam mortuus sit, cum homine interiit pariter et secta, quia post se nullum Clericum Diaconus potuit ordinare. Ecclesia autem non est, quæ non habet Sacerdotem*[12]. Szent Ágoston írja, hogy Aerius egyéb tévelygések-közöt azért

[5] 2. Tim. 1, 6. Act. 14, 22.

[6] Tit. 1, 5.

[7] 1. Timot. 5, 22.

[8] Canone 2. Apostol.

[9] Concil. 4. Carthag. sub Syricio Can. 3. Concil. Toletan. apud Gratia: dist. 23. Canon. Presbyter. Infr. li. 3. c. 5, 6. n. 5. Et l. 5. c. 11. n. 1.

[10] Ieron. ep. 85. ad Evagrium.

[11] Chrysostom. hom. 11. in 1. ad Tim.

[12] Ieron. cont. Luciferia. in fine.

vólt eretnek, mert a pap- és püspök-között nem tett külömbözést: *Docebat, Presbyterum ab Episcopo, nulla differentia debere discerni*[1]. Mely dolgot nyilvábban magyaráz Epifanius, és azzal bizonyíttya, hogy Aërius hamissat tanított: mert a püspök annyival nagyob a papnál, hogy a püspök atyákat szül az egyházi rendnek szentelése-által; a pap pedig fiakat nemz a keresztség-által: *Dicere enim, ipsum Episcopum et Presbyterum æqualem esse, quomodo erit possibile? Episcoporum enim ordo, Patrum generator est, Patres enim generat Ecclesiæ: Presbyterorum vero,* NON POTENS *generare Patres, per Lavacri regenerationem generat Filios Ecclesiæ, non tamen Patres, aut Doctores*[2]. Annak-okáért az Anyaszentegyház kezdetitűl-fogva senki nem hallotta, hogy püspöknél egyéb egyházi pásztort szentelt vólna. Sőt az újítók-között sem szenvedik, hogy akár-mely predikátor predikátort válaszszon superintendens-nélkűl. Azért bár úgy volna-is (a ki úgy nincsen), hogy Luthernek hívatallya vólt a papságra-való szenteléskor az újságok híntegetésére; de az ő-utánna-valóknak efféle hívatallyok nem lehetett, mert Luther senkit pappá nem tehetett.

Aug. tom. 6. Hæres. 53.

[2] Epiph. Hæresi 75.

Vide Staplet. Relect. Controv. 2. qu. 4. art. 3 in 3. sent.

Ezekből kitetczik, hogy egy igaz pásztor sincs az újítók-között; mert ők mint Luthertől származtak, ki püspök nem lévén, pásztorokat nem szentelhetett. Nem vólt pedig, s nincs-is ő-közöttök igaz püspök, ki papságra szentelhetne. Mert a nicænum conciliom, az apostoli végezések, a carthágói és tolétomi gyölekezetek azt tartyák, hogy soha nem vólt szabad püspököt külömben szentelni, hanem püspökök-által. Tehát Luther senkit püspökké nem szentelhetett, sem pappá. Noha azért ő mind superattendenseket, s mind egyéb pásztorokat kűldött; de mikor valaki illendő hatalom-nélkűl követségben bocsát valakit, annyi mint-ha senkit nem kűldene. És ha egy polgár a király nevével valakit követségben kűldene, nem követség vólna ez, hanem árúltatás.

Can. 4. Nicen. Ruff. l. 1. c. 6. Can. 1. Apost. Concil. Carthag. et Toletan. loc. citat.

7. *A Luther doktorsága nem elég az igaz hivatalhoz.*

Másodszor: Azzal dicsekedik Luther, hogy őtet doktorrá tették; azért szabad néki mindenüt predikállani: *Quatenus sum Doctor, possum in toto Papatu prædicare*[3]. De az ő doktorsága sem elég egyházi hívatallyának bizonyítására.

[3] Luth. to. 5. Lat. Vittemb. An: 1554. per Luft. in c. 1. ad Galat: fol. 376.

I. Mert a doktorság nem egyéb, hanem a pápától és világi fejedelmektűl s iskoláktúl rendelt böcsüllet, mellyel a túdós embe-

reket ékesítik tudományokért, és sok-féle szabadságokkal s privilegiomokkal tekintetesekké tészik[1]. Azért az academiák doktorsága csak emberektűl szerzett méltóság; mely a keresztyének-közöt nem-is vólt sok száz eszténdeig Urunk-halála-után. Tehát nem arra-való a doktorság, hogy ez légyen rend-szerént-való hívatal a lelki-pásztorságra; hanem csak emberektűl rendelt böcsüllet, mint az orvosságban és törvényben-való doktorság.

[1] Mathesius, Conc. 1. de Luthero. Beza, et alij, paulo ante citati. fol. 118.

II. Mikor valakit doktorrá tésznek, bizonyos határozott okokkal adgyák reá a tisztet, mellyeket ha által-lépend, minden böcsülleti megszűnik, mivel a szabott condiciókat meg nem állotta. Egyéb dolgok-közöt pedig arra esküvéssel kötelezik, hogy a romai Anyaszentegyház régi gyökeres tudományát éppen megtartya és taníttya. Mivel azért Luther ezt által-lépte, megfosztatott a doktorság méltóságától, mint ollyan hiti-szegő. A ki azért a tisztet adta, le-is vonta Lutherről, mikor kiugrott a hámból és elment kötelességemellől.

III. Carolostadius doktor vólt, sőt ő-tőlle vette Luther a doktorságot: mindazáltal ő-maga Luther hamis tanítónak nevezte, és egész Saxoniából kikergette Carolostadiust. Most-is, ha egy wittembergai doktor catholicussá vagy calvinistává lenne, minden ok-vetetlen kikergetnék őtet, akár-mint hánná doktorságát. Tehát cselekedetekkel megmutattyák az újítók, hogy a doktorság nem elég az isteni hívatalhoz.

IV. Vóltak régen túdós doktorok mind a sidók-közöt, mind a keresztyénségben; de azért a tudósság ürügyével soha egyházi tisztekbe magok kínnyén nem kaptak, csak tudományokhoz bízván. Origenes pap nem lévén külömben nem predikállott, hanem a püspökök parancsolattyára; *Sanctorum Episcoporum jussu, et permissione.* Sz. Ágostonrúl ezent írja Possidonius az ő életében. Sz. Protógenesrűl, túdós bőlcs emberről, azt olvassuk, hogy számkivetése-után a pogányok gyermekinek iskolát nyita, a beteg gyermekeket megkeresztelvén test-szerént-is meg gyogyítá; de azért a tudományból merészséget nem vett, hogy a püspök tisztibe hágna; hanem a kiket megtérített, Eulógius püspökhöz vitte, hogy ő vetné reájok a Christus bélyegét.

Niceph. lib. 5. cap. 14.

Niceph. lib. 11. cap. 23.

V. Végezetre, a minémű bizonyságokkal megmutatók, hogy a Luther papsága nem vólt elégséges pártolása-után az isteni küldésből eredett tanításra: azon bizonyságok a doktorság elégtelenségét kinyilatkoztattyák.

8. A fejedelmek hivatallya nem elég az igaz lelki-pásztorsághoz.

HARMADSZOR: Azt mongya Luther, hogy őtet a fejedelmek és világi tiszt-viselő rendek hítták; és így Isten hítta emberek-által: *Cum Princeps, seu magistratus vocat, certo gloriari possum, me a Deo per hominem vocatum esse.*

Luthe. illo. to. 5. citato, in c. 1. ad Galat.

Ez-is csak róka-lyuk, hiuságos mentség és szaladásra gondolt csavargás.

I. Mert ha elég a rend-szerént-való isteni hivatalra, hogy valakit az ő tanítása-után indúlt magistratus örömest fogadgyon és híjon: soha egy tévelygés nem vólt, sem lészen, melyben Istentűl rendelt pásztorok nem vólnának. Azért ez a mentség mind a török muftihoz, mind az arianus, calvinista, luther tanítóhoz egy-aránt illik; mert mindenikét az ő mételyekben-kapott tiszt-viselok két kézzel kapják; noha nem lehetséges, hogy ezek mind igaz és Istentűl küldetett pásztorok légyenek. Nem elég tehát az igaz hivatalnak bizonyos ismeretire, hogy valamely tiszt-viselő magistratus bévegye és örömmel fogadgya a tanítót.

Vide Luth. infr. l. 3. c. 4. 2.

II. Mikor Luther először kezdé tanítani tudományát, mikor csak egyedűl vala: mutassa-meg, mellyik fejedelem vagy tanács adta néki azt a hatalmat, mellyet akkor magának tulajdonított az új tudományok tanítására? Nyilván a catholicus fejedelmek nem adták. Ha pedig a lutheristák adták, eléb lutheristákká kellett őket tenni; és így, minek-előtte ezektől hatalmat venne, el kelett eléb hajtani őket a régi hittűl; az-az, tanítani kellett, minek-előtte a fejedelmektűl hívatallya lenne erre a tanításra.

Supra, f. 93.

III. Mivel az ellenkezők azt akarják, hogy semmit ne hidgyünk, valamit sz. Írásban nem olvasunk: adgyák nyilván-való bizonyságát az Isten igéjéből, hogy a világi fejedelmek tisztit illeti az igaz tanítók és lelki-pásztorok rend-szerént-való hívatallya; mert én ez-ideig sem példát, sem tanácsot, sem parancsolatot nem olvastam e dologrúl az Isten könyvében. Sőt valamikor az egyházi pásztorok választásárúl emlekezet vagyon, az apostoloktúl és püspököktűl olvassuk, hogy választattak. Valamíg azért meg nem mutattya Luther, hogy a saxoniai herczegnek a szent Írás oly privilégiomot adott, hogy Isten képében lelki-pásztorokat rendelhet: el nem hihetem, hogy a Luther hívatallya Istentűl légyen.

Supra, f. 120.

IV. Az igaz pásztorok rendelése az Anyaszentegyház gondviselő vezérlésének egy fő része. Tehát csak azokat illeti, a kikre

bízta Isten hogy az Ecclesiát igazgassák. Ez pedig az egyházi személyekre bízatott. *Actor. 20, 28. Ergo etc.*

V. Az igaz lelki-pásztorok hívatallya nem sovány hívatal, hanem ez-által természet-felet-való lelki és egyházi hatalom adatik a sacramentomok és egyéb lelki dolgok sáfárkodasára. Tehát a kinek hatalma nincs a lelki és egyházi dolgokon, nem rendelhet igaz pásztorokat. A világi fejedelmek pedig lelki hatalmat nem adhatnak; mert ők emberektűl választatnak, és alattok-való népektűl vésznek hatalmat. Nincs tehát a természet-felet-való lelki dolgokon birtokok. Azért Christus nyilván választást tészen az ő országa és a világi birodalmok-közöt, midőn azt mongya, *Joan. 18, 16. Regnum meum non est de hoc mundo.*

1. Cor. 4, 1. 2. Tit. 1, 7. 1. Pet. 4, 10.

VI. A lelki-pásztorság hívatallya-által Isten malasztya és Szent Lélek adatik az egyházi személynek, mint nyilván írja szent Pál, *I. Tim. 4, 14. 2. Tim. 1, 6.* Nem származhatik tehát ez a hatalom a világi fejedelemségtűl.

VII. Az Anyaszentegyház praxissából, megrögzött álhatatos szokásából ezen igazság kitetczik. Mert noha elein, mint most-is, némely keresztyén fejedelmeknek oly privilégiomot engedett az Anyaszentegyház, hogy ők nevezzenek püspököket, és ha nyilván-való fogyatkozás nincs bennek, arra a méltóságra szenteltessenek az Anyaszentegyháztúl; noha azt-is megengedte némely királyoknak az Ecclesia, hogy az egyházi emberektűl választatott pásztor addig helyére ne állyon, míg a király nem javallya ezt a választást, mint megmutattya Gratianus[1]: de azért soha az egész egyházi historiában egy példát sem olvastam arrúl, hogy valaha csak a világi fejedelem választasából lelki-pásztorrá lett vólna valaki. Sőt mikor Valentinianus a püspököket egybe-gyűjtötte vólna, hogy mediolanomi püspököt rendelnének, és ezzel megmutatta vólna, hogy nem ő tiszti a papok választása: kérék a császárt a püspökök, hogy ő nevezne püspököt, a kit kedvelne. Azt felelé a jámbor császár, hogy ez nagyob dolog, hogy-sem a mely ő-hozzá férjen: *Major hæc res est, quam ut a me præstari possit: Vos, qui Divina gratia digni habiti estis, et ad splendorem illum admissi estis, melius decernetis*[2]. Azon-képpen a községet elő-hítták, és attúl-is az egyházi tisztre választott ember erkőlcsérűl és magaviseléséről sententiát kérdettek; úgy emelték osztán a méltó személyt pásztorságra, mint megtetczik a constantinápolyi gyölekezet leveléből, mellyet Damasus pápának írtak, holot a püspökök vász-

[1] Gratian. Dist. 63. ca. In Synodo. c. Salonitana. cap. Cum longe. c. Reatina. Theodor. l. 4. cap. 5.

[2] Theodor. ibid. c. 6. Vide Cypr. l. 1. epi. 3. Leonem, ep. 92. c. 1.

tasárúl azt írják, hogy az egyházi rendek és a város népe javallásából választották pásztorrá Nectariust. *Nectarium Episcopum præposuimus in generali nostro Concilio, præsente amantissimo* DEI *Imperatore Theodosio, cum omnium Clericorum, et totius Civitatis approbatione*[1]. Látod-e, hogy a püspökök helyheztetik méltóságba az igaz pásztort, noha a községnek-is kedve vagyon hozzá? A nicæa-béli gyölekezet azt végezi, hogy ha a község-előt méltóknak itíltetnek, úgy állassa helybe a pásztorokat a püspök: *In loca defunctorum succedant, modo digni appareant: et Populus eligat, ac Episcopus Alexandriæ una adstipuletur, et confirmet.* Szent Leo pápa-is ezent írja, *Epist. 87. cap. I. Exspectanda sunt vota Civium, testimonia Populorum, electio Clericorum.* A Laodicénum Conciliom pedig, *Canone 13.* ugyan tíltotta, hogy a község ne válaszszon pásztort[2], melyben azt írja Calvinus, hogy igen okoson és jól cselekedett: *Est illud, fateor, optima ratione sancitum in Laodicensi Concilio, ne turbis Electio permittatur, vix enim evenit, ut tot capita uno sensu rem aliquam componant: Auditis igitur Popularium votis, Clerici eligebant*[3]. Annak-okáért, a mint Gratianus írja[4], megkérdették, mint most-is megkérdik a községet minden szentelés-előt, ha túd-e valaki oly fogyatkozást a felszentelendő személyben, mellyért a hívatalt nem érdemli? *Si quis habet aliquid contra illum; pro* DEO, *et propter* DEUM, *cum fiducia exeat, et dicat*[5]. Hogy azért nagyob kedvel és engedelmességgel lenne a község az ő pásztorához, nem szenteltek senkit a község híre-nélkűl; de azért, ha ok-nélkűl valakit ki akart rekeszteni a község, azt sem szenvedték, hanem hívatallyában helyheztették az érdemes személyt. Megtapasztalván tehát az Ecclesia, hogy sok zúr-zavar, vér-ontás és veszekedés támad a község nyughatatlanságából, ha része vagyon az egyházi pásztorok választásában: nem szenvedte, hogy egyéb hatalma lenne e dologban, hanem csak az, hogy a választott személynek maga-viseléséről bizonyságot tehetne. Magok-is az ujítók ennél nagyob hatalmat nem adnak a köz embereknek a predikátor választásban. Ezekből kitetczik, hogy soha nem vólt oly szokás az Ecclesiában, hogy csak maga a világi fejedelem valakit egyházi hivatalra emelne. Azért más ember tilalmas rétébe vágta kaszáját, a mely magistratus Luthert kűldötte.

[1] Theod. l. 5. c. 9.

Apud. Socr. l. 1. c. 9.

[2] Refertur Dist. 63. cap. Non est per mittendum.

[3] Calv. lib. 4. c. 4. n, 12.

[4] Grat. Dist. 63. c. Vota.

[5] In Pontificali. Concil. 2. Antioch. Can. 18.

Vide Staplet. Relect. Cont. 2. q. 4. art 1. in 4. Sent. Refut. Notab. 6.

9. *A keresztség nem tészen pappá mindeneket.*

Eszébe vévé Luther, hogy nem szaladhat az igazság-előt, azért Negyedik és utólsó paíssát kapja és azt forgattya, hogy a keresztyének kicsintűl-fogva nagyig, tetétűl-fogva talpig, mind férfiak, mind aszszonyok papok; és a papságot mint atyai örökséget, születés-által nyerték. Azért hatalmok vagyon a keresztelésre, predikállásra, úrvacsora osztogatásra. Mert a vég-vacsorán közönségesen mindeneknek mondotta Christus, hogy azt cselekedgyék, a mit ő cseleküvék: *Probemus ex officiis Sacerdotalibus, omnes Christianos Ex Æquo Sacerdotes esse. Sunt autem Sacerdotalia officia ferme hæc: Docere; Prædicare Verbum Dei; Baptisare; Consecrare, seu Eucharistiam ministrare; Ligare, solvere peccata; Orare pro aliis; Sacrificare; Judicare de omnium doctrinis, et spiritibus. Primum vero, et summum omnium est, Docere Verbum Dei: Proinde, cuicumque Verbum concesserimus, huic plane nihil negare possumus, quod ad Sacerdotem pertinet. Primum igitur officium, nempe Verbi ministerium, est omnibus Christianis commune. Id probat Christus, cum in Cœna novissima omnibus dicit: Hoc facite in meam commemorationem. At ea Commemoratio aliud nihil est, quam Prædicare Verbum. Robustissime firmatum est, Ministerium Verbi esse omnibus commune: ut nihil valeant adversus hæc Divina fulmina infiniti Patres, innumera Concilia, æterna consuetudo, et universa mundi multitudo; quibus stipulis, rasæ larvae nituntur suum Sacerdotium stabilire. Ergo, velint nolint, obstrictos illos tenemus, Esse omnes, et solos Christianos, etiam Mulieres, absque Episcopali charactere, Sacerdotes.* Ismét: *Omnes Æqualiter Sacerdotes sumus, quot-quot Baptisati sumus*[1]. *Nos in Christo renati per Baptismum, nascimur Sacerdotes. Et nostrum Sacerdotium, non temporarium, sed hereditarium et perpetuum, a patre et matre habemus*[2].

Luth. tom. 2. Latin: Vittemb. Anno 1546. per Luft. Lib ad Boëm: de Instituend. Ministris, f. 395.

[1] De Captiv. Babyl. cap. de Ordine.

[2] Tom. 7. Vittemb. Lat. An. 1557. per Klug l. de Missa privata, f. 239. Infra. 17. n. 5.

Ezt a helveciai Confessio és Calvinus helyén nem hadgyák; mert a predikatorokat sem akarja papoknak nevezni. Luther pedig ezzel a szép eszeskedéssel megmutattya, hogy annyi közi néki a tanításhoz, mint a vén bábáknak. Nem kellene efféle kábaságokat csak lábunkal-is taszítani, ha illyen gaz üdőkre nem jutottunk vólna; mert ez nem egyéb, hanem szent Írás-ellen-való balgatagság, mivel az Írás azt sokszor taníttya, hogy miképpen az emberi testben minden tagnak külömb tiszti és munkája vagyon: úgy az Ecclesiában nem minnyájan doktorok és pásztorok, nem minnyájan

[1] Cor. 12, 12. et 29. Rom. 12, 4. Eph. 4, 11. [2] Tim. 2, 12. Cor. 14, 34.

írás-magyarázók[1]. Másut Timotheusnak és a corinthus-bélieknek írván szent Pál, általlyában tíltya az aszony-embernek a tanítást és az Isten igéjének hirdetését[2], mellyet nem cselekedett vólna, ha CHRISTUS ezeket papokká rendelte vólna.

10. Rend-kivűl, magán Istentűl nem küldettek a pártosok.

Látván magok a pártosok, hogy az ország úttyárúl eltértek, ösvényeket vadásznak, mellyeken elszaladhassanak. De Isten segitségével itt-is inokban legyünk és megsarkallyuk őket.

Azt mongyák azért, hogy nem egyéb pásztorok- és eszközökáltal választotta Isten Luthert és Zwingliust a tanításra, hanem könyörűlvén a bálványozások temérdek setétségébe merűlt világon, Isten hatalmának és jó-vóltának nem keveseb jele és bizonysága mutatásával, mint midőn a sidókat kihozta az egyiptomi inségből, az Ecclesiát setet és mocskos vakságából elébbi tisztaságára hozta Luther- és Zwinglius-által, kiket mint apostolokat és evangelistákat magán választotta és küldötte Isten. Azért a Szent Lélek belső és titkos, de bizonyos és kétség-nélkűl-való indításából vitettek ezek a szent férfiak a szent Írás igaz értelmének eszekbe-vételére, és úgy küldettek annak e világgal predikállás- és hirdetés-által-való közlésére: *Apostolos et Evangelistas interdum excitat* DEUS, *ut nostro tempore factum est. Talibus enim, qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus hoc extraordinarium appello, quia in Ecclesiis rite constitutis locum non habet.*

Calv. li. 4. c. 3. num. 4. Idem Vitaker. qu. 5. de Eccles. c. 6.

Ez-is csiga-biga, és pad-alá hányandó álnak fortély, melyre senki magát nem bízhattya, hanem-ha vak szerencsére és prédára veti lelkét. Ennek illyen bizonyságit állatom:

Supra, fol. 142.

I. Az újítók halálig vítattyák, hogy semmit nem kel hinni, a mit szent Írásban nem találunk. Azért mutassák meg az Isten könyvében, hogy Luthert vagy Calvinust Isten szokott rend-kivűl küldötte a tanításra, és helyesnek hadgyuk mondásokat. Ha ezt meg nem mutathattyák, nem alítom, hogy magok-is hidgyék a mit mondanak, mivel semmit nem hisznek, a mit szent Írásban nem találnak.

II. Kétség-kivűl vettetett, hogy ha Calvinust Isten küldötte, Luthert nem küldötte. Viszontag ha Luthernek Istentűl vagyon hivatallya, Calvinusnak Isten ellenségétűl vagyon oktatása; mert az Isten lelke magával nem ellenkezik, magát meg nem tagadgya; és ő-nálla nem találtatik, *Est et Non:* Úgy s nem úgy; el sem rontya eggyik

2. Tim. 2, 13. 2. Cor. 1, 18. Infra, l. 3. c. 9, 4

kezével, a mit éppít másikkal. Miképpen azért két éles-tőr egy hűvelybe nem férhet: úgy nem lehet, hogy mind Luthert, mind Calvinust Isten küldötte annak a tudománynak hirdetésére, mellyel a keresztyén eggyességnek eszét vesztették. Mert az ő tudományok sok derék dolgokban éllel állanak egybe. Mint mondhattyák tehát mind ketten, hogy ők Isten követi? Vagy micsoda nagyob jelét és bizonyságát adhattya eggyik az ő hivatallyának, mely a másikra nem szolgálna?

III. Isten azt nem ígérte szent igéjében, hogy az utólsó üdőkben, szokott rend-kivűl hívatott pásztorok-által megújíttya a hitet; hanem inkáb azt jelentette, hogy hamis profeták támadnak az utólsó üdőkben, és sokakat megcsalnak; *Matth. 24, 5. et 12. Marc. 13, 6.* Akkor a tévelygések sokasága ugyan megtorlik, és a hitetlenség elárad: *1. Tim. 4, 1. 2. Tim. 3, 1. 2. Pet. 3, 3.* Annak-okáért ezennel meghallyuk, mely erős szókkal parancsollyák az apostolok, hogy az evangeliom kiterjedése-után valaki új tudományt kezd hirdetni azon-kivűl, a mit eléb hallottunk, ne hidgyünk néki, ha mennyei angyal vólna-is; *Ad Galat. 1, 8. et 9.* Tehát méltán hamis tanítóknak itíllyük azokat, kik az utólsó üdőkben szakadást szerezvén, Istentűl küldetett tanítóknak hirdetik magokat. Sőt mivel Isten eléve megprofetáltatta ezek czigányságit, mentségünk nem lészen, ha bévészünk efféle újítókat. Infra, l. 3. c. 4, 1.

IV. Nem elég azt mondani Luthernek és Calvinusnak, hogy őket Isten küldötte rendkívűl, a végre, hogy szerén-szerte nagy ígyekezettel terjeszszék hiteket: hanem ezt meg-is kel bizonyítani erős, csalhatatlan és felbonthatatlan jelenségekkel, testimonialis bizonyság-tévő levéllel. Egy embernek magárúl vagy másról-való tanu-bizonysága nem elégséges arra, hogy elhitesse, a mit mond; a világi dolgokban nem elég, hogy valaki azt hirdesse, hogy őtet a király küldötte ama kapitánságra, hanem levéllel, kéz-írással, pecséttel kel ezt bizonyítani: mentűl inkáb kívántatik, hogy az Anyaszentegyházban senkit lelki-pásztorúl bé ne fogadgyunk csak azért, hogy jelenség- és elégséges próba-nélkűl azt mongya, hogy őtet Isten küldötte? Vallyon nem minden hamis profeták, nem minden eretnek vezérek azt kiáltották-e, hogy őket Isten támasztotta az elnyomatott és emberek szívéből kióltatott igaz tudománynak helyre-állatására? Deut. 17, 6. Luc. 16, 8. Filii hujus sæculi, prudentiores sunt in generatione sua.

Mí üdőnkben nem csak Luther és Calvinus, de Muncerus, Blandráta és egyebek erőssen állattyák, hogy őket Isten küldötte.

Mahomet-is azzal dicsekedett, hogy Gabriel angyal-által tanította őtet Isten. Ezektűl ha bizonyságát kívánod mondásoknak, eggyik nagyob bizonyságot nem állat másiknál; mert csak az ő-bennek szólló lelket emlegetik, vagy a sz. Írást az ő tetczések-szerént-való értelemben merészen forgattyák. Ezeknek azért mind el kell-é szavokat hinni, noha csalhatatlan bizonyságát nem adhattyák mondásoknak? Arius, Eutiches, Nestorius, többen teli torokkal kiáltották, hogy ők nem hitetők, hanem igaz tanítók. A több tévelygők-is egy szájjal és egy nyelvel hirdetik, hogy ők a sz. Írást igaz értelemmel magyarázzák, őket erre a Szent Lélek belső izgatása serkegette, nem valami gonosz lélek kisztetése taszította; őket Isten kűldötte; ő-általok Szent Lélek szól és tanít; a tőllök különbözőket hitetőknek, csalárdoknak, eretnek tanítóknak nevezik, magokat pedig azzal kelletik, hogy ők az üdvösség igyenes úttyán és ösvényén hordozó tanítók. Ha azért Luther-is csak ezen állapatban marad; ha semmiben job igazságát nem adhattya a több eretnek kalaúzoknál; ha semmit ollyat nem mutogathat, melyben fellyűl-múllya és meghaladgya az egyéb vallások terjesztőit; ha oly bizonyos jelenséget nem támaszt, mely a több eretnekekkel köz ne légyen: nem eredhetünk utánna bátorsággal, kétség-nélkűl-való járással szaván el nem indúlhatunk, ha eszünk meg nem fordúlt. Sőt sokkal jobban hajolhatunk arra, az okok erejétűl viseltetvén, hogy azon gonosz lélektűl ragadoztatott Luther, melynek szelétűl hányattak és hordoztattak a több eretnek hadnagyok és tévelygő vezérek.

Supra, fol. 72, 73, et 134, 135.

Fondamentoma ennek a fellyűl megerősíttetett igazságból vétetik. Mert hogy az ember tartozzék valamit elhinni; hogy okoson és vétek-nélkűl hihessen: nem elég, hogy pusztán és száraz beszéddel eleibe-adassék, hogy ez az isteni tudomány, mivel Isten azt nem kívánnya, hogy valamit oktalan és illetlen módon, szem-bé-kötve, eláltalkodott vakmerőséggel hidgyünk: hanem hogy bizonyos okokbúl hajollyunk, és mind addig függőben tarcsuk indúlatunkat, míg bizonyos és csalhatatlan jelenségekkel hihetővé nem tétetik az előnkbe-adatott tudomány.

V. Az Isten fel nem bontya az ő gond-viselése folyását és szabott rendit. Mivel azért úgy szerzette az egyházi szolgálatravaló hívatal folyását, hogy az apostolok-által egyebeket választana; ezek-által meg másokat, miképpen láttyuk, hogy a Luther és Calvinus rendin-valók-is cselekednek: ezt a szabott rendet külömben Isten meg nem változtatta, hanem-ha (a mint Calvinustúl hallók)

Anti-christushoz hajlottak vólna az igaz pásztorok, és nem lett vólna, kitűl szokott mód-szerént választathatnának az igaz pásztorok. Ez pedig a szükség nem történhetett; mert a sz. Írásból hallók, hogy soha igaz pásztorok szűneti nem lehetett az Ecclesiában. Supra, fol. 113. 114.

VI. Az Isten igéje tanítása-nélkűl igaz hit nem lehet. A tanítás sem lehet Istentűl kűldött tanítók-nélkűl. Tehát ha az igaz hit tellyességgel ki nem gyomláltatott a világból, minden üdőben vóltak igaz pásztorok, kik a keresztség- és a tanítás-által Istennek fiakat szűltek. Miképpen azért a testi élet nem külömben tart, hanem első atyánktúl a közben-vetetteken utólsó emberig kiterjedvén: úgy a lelki hatalom, mely az igaz pásztorokban vagyon, az apostoloktúl utánnok következő emberek-által származik. És miképpen az ó törvényben senki pap nem vólt, hanem a ki Levitűl származott: úgy most senkinek az egyházi gond-viselés tisztiben része nincsen, hanem a kire az apostoloktúl és utánnok fogyhatatlan következéssel eredett pásztoroktúl, nem testi születéssel, hanem lelki áldomással szállott a méltóság. Rom. 10, 13. Ephes. 4, 12.

VII. Mivel a sz. Írásból világoson kitetczik, hogy az igaz pásztorok az új testamentomban vilag végig el nem fogynak: ezen fondálnak a régi sz. Atyák erős bizonyságot, mellyel az új tévelygéseket szokták rontani. Mert mihent eszekbe vették, hogy valaki magától született, és az egyházi rend-szerént nem kűldetett: nem tudakoztak azon, ha rend-kivűl szóllította-e őtet az Isten; hanem általlyában mingyárt elvégezték, hogy az hamis tanító, mint megtetczik sz. Ágostonból, *contra partem Donati, in fine Præfationis. Epist. 165. Lib. 11. contra Faust. c. 2.* Irenæusból, *lib. 3. cap. 3. et 43.* Tertullianusból, *de Præscript. cap. 32.* Optátusból, *lib. 2. contr. Donat.* Epifaniusból, *hæresi 27.* Cyprianusból, *de Unit. Eccles. nu. 34, Epist. 76. num. 12. 16.* Az újítók-is ezent taníttyák. Hallyad a Luther szavát: *Nemo ad docendum accedere debet, nisi vocatus. Est autem Vocatio Divina duplex: Mediata, et Immediata. Deus vocat nos omnes hodie Vocatione Mediata, hoc est, quæ fit per hominem medium. Apostoli enim Immediate vocati sunt ab ipso primi: postea, hi vocarunt Discipulos: qui deinde Episcopos; Episcopi, suos Successores vocarunt. Ea Vocatio duravit usque ad nostra tempora, et durabit usque ad finem mundi, nec est mutanda, sed magni facienda.* Hasonló-képpen szól Béza: *Serio admonemus pios omnes, ut diligenter inquirant in eos, qui præterita Ordinaria* Vide infra, l. 3. c. 4, 1. Supra, fol. 115. Luth. tom. 5. Lat. Vittemb. An: 1544. per Luft. edit. In cap. 1. ad Galat. fol. 376. Beza in confess. c. 5. art. 28. fol. 207. edit. Heidelberg.

Vocatione, ultro ad Ministerii functionem accedunt, certum est enim, ejusmodi homines non nisi a malo spiritu impelli.

VIII. Valakiket Isten maga szokatlanúl kűld az igazság felállatására, és magán-való jelentése-által felkészít és elbocsát, mint a profetákat, kiket belső serkegetésével és indítasával feltámasztott: úgy vezérli és igazgattya, hogy mikor tanítani kezdenek, nyilvánvaló hamisságot és hazugságot ne tanítcsanak; mert ezzel a következendő tanítások böcsűlletit és hitelét felbontanák. De Luther megvallya, és az ő követői sem tagadgyák, hogy elsőben sokat alkalmatlanúl és hamissan tanított; és a mint ők szóllanak, oly hirtelen nem mosdhatott tellyességgel ki a pápistaságból, mellyet ők balványozásnak neveznek. Ha sz. Pál apostol az ő csudálatos megtérése-után egy-nehány levélben hamissat írt vólna, az-után írt levelének sem adnánk hitelt; mert sz. Ágoston azt bátran írja, hogy ha csak egyszer hamissat írtak vólna az evangelisták, nem lehetne bizonyos hitele írásoknak.

Vide infra, l. 3. c. 9. 6.

Vide lib. 3. c. 8. 2.

Azon-képpen az hazugság, álhatatlanság és minden fesletség távúl szokott azoktúl lenni, kiket Isten rend-kivűl kűld; mivel ezek oly dolgok, hogy az okos embert méltán idegenítik, és kétessé tészik a hazug és álhatatlan ember tanítását: Ezekben pedig a vétkekben torkig úszott Luther, Calvinus, az augustai és helvécziai Confessióval eggyüt, mint ezennel bévségesen megmutatom.

Infra, li. 3. c. 8. 2. et, c. 14.

Ha azért te nem bíznál követséget egy gyalázatos gaz emberre; elhidgyed, hogy Isten sem bízza effélére üdvösségünkre-néző követségét: *Quidquid tibi vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum* [1]. Mely dologrúl ez után bévebben szóllyunk[2].

[1] Aug. to. 1. l. 3 de Libero arbitr. c. 5.

[2] Infr. l. 3. c. 6. 2.

IX. A kit Isten magától kűld az Ecclesia jobbítására, idején megtaníttya, minémű dolgokban akarja a reformaciót és úgy megerőssíti hívatallyában, hogy sem félelemért, sem barátságért hátra nem ál a dologban, sem arra nem köti magát, hogy halgatásban lészen, csak néki békét hadgyanak. Luther pedig, midőn ezt a veszekedést kezdette, azt sem tudta, mire mégyen és hová fakad a dolog, hanem történetből ütközött egy dologba; az-után szerencsére, a mint az üdő hozta, úgy ugrott egyből másba: úgy, hogy csak penna orrán és nyelve hegyin termett s nevekedett minden tanítása. Halhadsza, mit ír errűl önnön-maga: *Casu, non voluntate, nec studio in has turbas incidi. Deum testor*[3]. Melanchthon-is így szól: *Anno 1517. pridie festi Omnium Sanctorum, Theses contra Indulgentias affixit, nihil adhuc suspicans aut somnians de mutatione*

[3] Luth. Præfat. tom. 1. Infr. l. 3. c. 4. 2.

Rituum. Constat enim, Cardinali Caëtano promissurum fuisse silentium, si adversariis etiam silentium indiceretur. Qua ex re perspicue intelligi potest, tunc nondum eum decrevisse, alia movere certamina[1]. Sleidánus sem különböz: *Sopiri poterat, si quam deferebat, accepta fuisset conditio: silentium enim promittebat, modo idem illi facerent*[2]. *Scripsit Leoni: Modo adversariis silentium mandetur, se nullum verbum facturum amplius de Indulgentiis; et pro Concione, velle de Ecclesia Romana honorifice loqui*[3]. *Scribit Papæ: Si utrique parti silentium imponatur, negotium componi posse*[4]. Másut Luther azt írja, hogy arra kötötte elein magát, hogy semmit nem szól, vesztegségben lészen; csak ellenkezőinek hadgyák-meg, hogy békével légyenek: *Cardinalis Caëtanus, non hoc egit ut pacem statueret, quam uno verbo facile potuisset statuere; cum ego tunc promitterem silentium, et finem caussæ meæ facturum, si adversariis idem commendaretur*[5]. A viszsza-vonyás indítása-után-is, míg az elkezdett dolog végérűl kétes vólt, és a saxoniai herczeg pártyát nem fogta, mind addig sokszor azt írta a pápának, hogy ő mindenekben engedelmes, csak ellenségitűl óltalmazza-meg: *Beatissime Pater, prostratum me pedibus Tuæ Beatitudinis offero, cum omnibus quæ sum, et habeo: vivifica, occide, voca, revoca, approba, reproba, ut placuerit. Vocem tuam, vocem Christi in te præsidentis, et loquentis agnoscam. Die S. Trinitatis, An. 1518.* Ismét: *Beatissime Pater, cogit me necessitas, ut ego fæx hominum, et pulvis terræ, ad Beatitudinem tuam loquar: Beatissime Pater, coram* Deo, *et tota creatura sua testor, me neque voluisse, neque hodie velle Ecclesiæ Romanæ, et Beatitudinis vestræ potestatem ullo modo tangere, aut quacumque versutia demoliri: quin plenissime confiteor, hujus Ecclesiæ potestatem, esse super omnia; nec ei præferendum quidquam, sive in cœlo, sive in terra, præter unum* Jesum *Christum Dominum nostrum. Et, quod unum in ista caussa facere possum, promitto libentissime Beatitudini vestræ, istam de Indulgentiis materiam me deinceps relicturum, penitusqua taciturum; modo et adversarii mei suas ompullas contineant: Editurum denique in vulgus, quo intelligant, et moveantur, ut Romanam Ecclesiam pure colant, etc. Altemburgo, 3. Martii, 1519.* Láddé, hogy minek-utánna 1517. esztendőben elkezdette az ő szakadását az indulgenciák kárhoztatásával: az-után egy-nehány esztendővel kész vólt halgatni, csak néki békét hadtak vólna, kit nem cselekedhetett, ha Istentűl kűldetett vólna.

[1] Melan. præfat. to. 1. Lutheri, edit. Vittemb. An: 1546. per Luft.
[2] Sleid. præfat. histor. ad August.
[3] Lib. 1. Anno 1518.
[4] Lib. 2. Anno 1520.
[5] Lut. tom. 2. cita. f. 2. epist. ad Leonem, 1520. 6. April. scripta.

Tom. 1. Vitt. Latin. Anno 1545. fol. 101. Sleidan. lib. 1. Anno 18. fo. 7. Eod. tom. 1. fol. 235. Sleidan. lib. 1. Anno 19. f. 15.

11. A kik Istentűl rend-kivűl hivatnak, külömben hitelt nem nyernek, hanem ha a rend-szerént hivatott pásztoroktúl approbáltatnak, jóváhagyatnak.

Az elő-hozott bizonyságokból kitetczik, hogy az isteni hívatalnak elhitetésére nem elég, hogy valaki bátran hirdesse hogy őtet Isten küldötte, Szent Lélek taszította, igazság hordozza; hanem erős és győzhetetlen bizonyságokkal meg kel ezt mutatni. Mert a ki ily nagy dologban csak száraz beszédnek helyt ád, méltán viseli a bolond nevet.

Duo Signa Vocationis Dei. I. Signum. Azért az isteni hívatalnak Első jelensége az, hogy az Ecclesiának felállatása-után valakit Isten maga küld, annak hivatallyát az Ecclesiának kel confirmálni, bévenni, megerőssíteni. Ezt a szent Írásból világoson megmutattyuk.

I. Mert noha szent Pál nem emberek-által, hanem Istentűl [1] Gal. 1, 1. hívatott a tanításra[1]: mindazáltal szükséges vólt, hogy a rend-szerént hívatott pásztorok-által hitelt nyerne. Azért mihent megtére, Ananiástúl (a ki rendszerént küldetett vala), kelle megtanúlni, mit cselekedgyék, és ő veté kezét reá, hogy Szent Lelket venne: *Ingredere in civitatem, ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Et Ananias imponens ei manus, dixit: Dominus misit me, ut videas, et implearis* [2] Act. 9, 7, et 17. *Spiritu Sancto*[2]. Az-után, a rend-szerént küldetett pásztoroktúl, kezek reá-vetésével rendeltetek a predikállásra: *Jejunantes, et orantes, impo-* [3] Act. 13, 3. *nentesqua eis manus, dimiserunt eos*[3]. Calvinus erről a szent Pál Calv. l. 4. c. 3. n. 14. hivatallyárúl eggyütt így szól: *At vero, ut ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ Vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur. Quorsum Pauli segregatio, et Manuum impositio, postquam suam Electionem testatus est Spiritus Sanctus; nisi ut Ecclesiastica disciplina, in designandis per homines Ministris, conservaretur? Nullo igitur illustriore documento, ejusmodi ordinem approbare Deus potuit, quam dum Paulum Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari: ut Electio compertum e cœlo testimonium habeat, nec tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.* Másut ugyan ezen dologrúl szólván elsőben azt Calv. ad Galat. 1, 1. mongya. hogy a több pásztoroknak emberek-által kel hívatni; de az apostolokat magán híja Isten: *Paulus oppidatim creabat Presbyteros: idem fieri jubet a Tito et Timotheo. Atque ista est ordinaria ratio eligendi Pastores. Apostolos autem, alio modo eligi oportuit, quam Pastores; nempe immediate; quia Apostolatum ab aliis minis-*

leriis discerni oportebat. Az-után azt mongya; hogy noha sz. Pált Christus magán hítta, de azért Antiochiában ugyan felszentelték: *Solemnis ritus Ordinationis postea accessit.* Végezetre szent Pál ő-maga azt mongya, hogy Isten hagyásából a mely evangeliomot predikállott, a látható Ecclesia pásztori-eleibe terjesztette; hogy mind az előbbi, s mind az-után-való predikállása haszontalan ne lenne: *Ascendi secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium quod prædico: ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem*[1]. Mely helyt magyarázván Calvinus megvallya, hogy *Inutile est Verbi ministerium, quoad homines*[2]. Az embereknél foganattya nem lett vólna a predikállásnak, ha külömbözött vólna szent Pál az Ecclesiától, kiről így szól szent Ágoston-is: *Ipse Apostolus Paulus, de cœlo vocatus, si non inveniret Apostolos, cum quibus conferendo Evangelium, ejusdem societatis esse appareret, Ecclesia illi omnino non crederet*[3]. Hasonlót tanít Jerónimus, *Epist. 11. inter Augustini.* Tertullianus, *lib. 4. contra Marcion. cap. 2.* Annakokáért, minthogy szent Ágoston meg nem homályosittya az evangeliom böcsülletit, midőn azt írja, hogy, nem hinne az evangeliomnak, ha az Anyaszentegyház ezt eleibe nem adná[4]: úgy az Istentől-való küldés gyalázattya-nélkül, igazán mondhattyuk, hogy az evangeliomnak kiterjedése-után nem hihetünk senkinek, a ki magát Istentől küldötnek mutogattya, valamíg az Ecclesia ennek hivatallyát helyesnek nem itíli.

NOTA. Soli Apostoli extra ordinem vocantur.

[1] Galat. 2, 2.

[2] Calv. ad Galat. 2.

[3] Aug. lib. 28. contr. Faustum, cap. 4.

[4] Aug. relatus supra, f. 94.

II. Azt parancsollya Isten szent János-által, hogy ne hidgyünk mindennek, a ki magát Istentől küldöttnek mongya: hanem megpróbállyuk a lelkeket: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum*[5]. Ez a probálás bizonyosban, bátorságosban és jobban nem lehet, mint az Ecclesia-által, mely igazság oszlopa[6], és Istentől úgy vezettetik minden igazságra, hogy a pokol ereje győzedelmet rajta ne vehessen. Tehát nagy balgatagság, ha ki azt itíli, hogy ő, ember lévén, jobban megitílheti a lelkeket, hogy-sem az Ecclesia. Sz. János akarván tanítani, mint kel a lelkeket megprobálni, így szól: *In hoc cognoscimus spiritum Veritatis, et spiritum Erroris: Qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos*[7]. Ez a regula, melyhez kel mérni az isteni hívatalt. Valaki az Ecclesiát halgattya és annak pásztorival eggyez, abban igazság lelke vagyon. Valaki ettől elszakad és ezzel ellenkezik, azt hamis lélek vezérli.

[5] 1. Joan. 4, 1.

[6] 1. Tim. 3, 15.

[7] 1. Joan. 4, 6.

A pásztorokat mint kel megprobálni.

III. A Szent Lélek magával nem ellenkezhetik, mint-hogy az igazság sem ellenkezhetik az igazsággal. Nyilván vagyon pedig, hogy a pásztorok rend-szerént-való hivatallya Szent Lélektűl vagyon. Tehát ezzel nem ellenkezhetik a Szent Léleknek rendkívűl-való hivatallya. Szükség tehát, hogy a rendkívűl-való hivatal eggyezzen az ordinaria vocacióval, és ezt ne ostromollya, hanem állassa és óltalmazza.

IV. Szörnyű habozás, bizonytalanság, kételkedés, egyenetlenség támad az Ecclesiában, ha ennek approbaciója-, jóváhagyása- és bizonyítása-nélkűl szabad akár-kinek tanítani, és azt hirdetni, hogy Isten őtet szokatlan rend-kivűl küldötte. Ezektűl a bizonyságoktúl meggyőzetvén Luther és Beza, nyilván taníttyák, hogy valakik az Ecclesia választása-nélkűl azzal dicsekednek, hogy Istentűl küldettek, azok Isten követi nem lehetnek.

Citati supr. fol. 187. Némellyek it azt vetik ellenünk, hogy a Christus és apostolok tanítását a sinagóga tartozott bévenni, noha rend-kivűl vólt azoknak hivatallyok. Azt kivánnyák azért, hogy nékik-is, mint Christusnak, hidgyünk az Anyaszentegyház tanítása-ellen. De erre künyű a felelet. Mert ha az újítók azt a két dolgot megmutattyák, mely Christus Urunkban és az apostolokban tűndöklött, méltán kívánhattyák, hogy nékik hidgyünk. Első: Hogy annyi sok csudákkal állassák és vastagítcsák tanításokat, menyível Christus és az apostolok. Második: Az Isten megjövendőltette a profetákkal régen, hogy Christus az ó törvényt elrontván, azzal eggyütt a pásztorok testi születés-által-való hivatallyokat megszűnteti, és új testamentomot, új papságot rendel; *Jerem. 31, 31. Isai. 6, 10. Dan. 9, 26. Psal. 109, 4. Hebr. 7, 18. cap. 8, 7.* Az új testamentomrúl pedig és az ő pásztori hivatallyárúl sohúlt nem olvassuk, hogy valaha megszűnik, és az Isten új formájú hívatalt kezd. Sőt azt világos bötűkkel feltalállyuk, hogy világ végezetig tart a Christus-által éppíttetett Ecclesia, és abban soha szűneti nem lehet az igaz pásztoroknak, mint ez-előt megSupr. f. 169. 170. bizonyítók. Ne csudállyák tehát az újítók, ha őket egy pólczra nem ültethettyük Christus Urunkal és az apostolokkal.

12. Csudákkal kel a rend-kivűl-való hivatalt hitelessé tenni.

Mivel nincsen oly rosz kert, melyben hasznos füvecske nem találtatnék, a Luther írásiban-is találtatik néha elő-kelhető dolog. Eggyüt azért arra tanít, hogy midőn a viszsza-keresztelő

Muncérus vagy egyéb kócsagos-agyu szeles ember, az Ecclesiától-való hívatal-nélkűl kezdi tudományát híntegetni, elő kel szóllítani és azt kel kérdeni tőlle: Ki küldötte őtet a tanításra? Ha azt mongya, hogy Isten: erőltessék arra, hogy nyilván-való jelenséggel mutassa-meg, hogy őtet Isten küldötte. Mellyet ha nem cselekedhetik, vessék-meg mint hitetőt: *Cum Muncerus Mulhusii concionaretur, scripsit Lutherus ad Senatum; Recte facturum Senatum, si roget ex eo, Quis docendi munus ipsi commiserit? quis evocarit? Et, si* DEUM *nominet autorem; tum jubeat, hanc suam Vocationem evidenti signo comprobare. Si repræsentare non poterit, repudietur, hoc enim esse* DEO *familiare ac proprium, quoties formulam consuetam, et rationem ordinariam velit immutare, ut tunc voluntatem suam aliquo signo declaret.* Ehez hasonló-képpen ír Beza, meg akarván mutatni, hogy Alemannus a lugdunumbéli ecclesia farkasa, és nem pásztora.

Sleidan. lib. 5. Anno 1525. Lutheri, et aliorum verba habet Calvino-Turcis. l. 4. cap. 12. Beza Epist. 5. Theologica.

Azért MÁSODIK jelensége az Istentűl magán küldött pásztornak az, hogy isteni csudákkal, úgy mint bizonyos pecsétes testimoniummal, hitelt szereznek hivatallyoknak. Mert jóllehet (a mint szent Ágoston írja) mikor a tanító semmi újságot nem hirdet, hanem a megerőssíttetett tudományt taníttya és terjeszti, nem szükség, hogy azt új csudákkal erőssítcse: *Miracula necessaria fuere, priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia, ut credat, inquirit: magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit.* De midőn szokatlan és új tudományt hirdet, nem tartozunk hinni, valamíg isteni erőből származott bizonyságokkal meg nem mutattya hivatallyát. Azért eleitűl-fogva soha senkit rend-szerént-való hivatal-kivűl nem küldött Isten bizonyos credencionális jel-nélkűl; hanem isteni bizonysággal böcsülletessé tette követit, kik-által valamely szokatlan, és a meggyökerezett értelem-ellen-való dolgot végezett.

II. Signum Vocationis Divinæ.

Augu. 22. Civit. c. 8.

Supra, f. 42. 43.

Exod. 4, 1. 5. Supr. f. 43. 62. 64.

Ezt először bizonyítom Moyses példajából, kit midőn Isten küldene, hogy az egyiptomi fogság- és birodalom-alá vettetett sidóságot szabadságra, és Istennek újonnan kiadandó törvénye igája-alá vinné, azt felelé, hogy senki nem fogja hinni szavát[1]. Azért Isten egy veszszőt ada kezébe, mely-által csudákat cselekednék és hitelt szerezne hivatallyának.

[1] Exod. 4, 1.

Gedeont választá Isten, hogy fogságból kiszabadítcsa az ő népét, és angyala-által szólla néki. Gedeon azt felelé: *Si inveni gratiam, da mihi signum, quod tu sis qui loqueris ad me*[2]. Ha

[2] Iudic. 6. 16. 17.

kedves vagyok előtted, adgy jelt, hogy te szóllasz. Az angyal
[1] v. 21. jelt ada; tűz-nélkűl megégeté az eledelt[1]. Ezzel nem elégedék Gedeon, hanem ismét azt mondá Uram, ha ugyan meg akarod
[2] v. 36. szabadítani a te népedet én-általam, adgy még-is egy jelt[2]. És minek-utánna a másik csudával-is Gedeon kivánságának eleget tett vólna, harmadszor azt mondá Gedeon: *Ne irascatur furor*
[3] v. 39. *tuus, si adhuc semel tentavero, Signum quærens*[3]. Ne bánd, ha még egyszer jelt kérek. Látod-e mely okossan, mely tartóztatva, mely nagy jelenségek bizonyitási-után enged a hivatalnak Gedeon; noha őtet Isten csak testi és világi szabadításra hija vala? Mit kel tehát cselekedni a lelkek szabadulásra-való hívatalban?

Annak utánna Sault királyságra választá Isten, holot a sidó nép-közöt annak-előtte király senki nem vólt; és noha Samuel próféta világos szókkal mondá, hogy őtet Isten választotta: de
1. Reg. 10, 1. et 7. tudván, hogy bizonyos jelek-nélkül hitelre nem kötelezhetné Sault, megmondá néki gondolattyát, járásának okát, és az ő attyának törődésit; és azt veté utánna: *Tunc credes, cum venerint signa.* Akkor hidd-el szómat, úgy-mond, midőn reád tellyesednek a megmondott jelenségek, mellyek bétellyesedését feljegyzi a szent Írás.

Hogy Illyés profetárúl, Danielrűl, Isaiásrúl ne szóllyak, CHRISTUS Urunk e világra jövén és bé akarván tőlteni a törvény-
Supra, f. 93. 94. 96. béli árnyékokat, a példákat valóságra változtatván, noha megmutatta a szent Írásból, hogy ő a megígért Messias; noha a profeták írásival bizonyított: mindazáltal, mint-hogy a megrögzött és közönségesen bévett tudományt ellenzi vala, szükséges vólt,
Ioan. 15. 24. c. 10. 37. 38. hogy csudákkal állatná hivatallyát, úgy annyira, hogy ő-maga nyilván mongya, hogy ha csudákat nem cselekedett vólna, bűnök nem vólna a sidóknak, kik nem hittenek.

Az apostolokat Isten kűldé; de azért tanításokat csuda-tétellel kellett pecsételni és erőssíteni; *Prædicaverunt, Domino confirmante*
[4] Marc. 16, 20. *sermonem sequentibus signis*[4]. *Contestante* DEO, *signis et portentis*[5].
[5] Hebr. 2, 4. Azért sz. Pál, apostolsága jeléjűl adgya a csudákat, *2. Cor. 12, 12. Rom. 15, 14, 19.* Calvinus-is a csudákat *Sigilla, et Subscriptiones Doctrinæ,* tudomány pecsétlésnek és kéz-írással erőssítésnek
[6] Calv. 2. Cor. 12, 12. [7] Calv. Heb. 2, 4. nevezi: *Signa Apostoli accipiunt pro Sigillis, quæ ad obsignandam*
Supra, fol. 72, 73, 100. *Apostolatus fidem valent*[6]. *Habebant a Filio* DEI *Apostali, quod*
Infra, li. 8. c. 6, 3. *prædicabant: Dominus etiam Miraculis, tamquam solemni Subscriptione, eorum prædicationem approbavit*[7]. Azért szinte mint a

levélnek hitele nincsen pecsét- és kéz-írás-nélkül: úgy a tudomány kétséges ezek-nélkül; és ha CHRISTUSnak csudákat kellett cselekedni, hogy tanítását böcsülletessé tenné; ha az apostoli predikállást csudákkal kellett terjeszteni: miért kel valamely újító tanításának csudák-nélkül hinni?

Az apostolok-után, midőn a sz. püspökök a pogány népeket igaz isteni ismeretre hozták, csudákkal erőssítették predikállásokat[1]. Mikor a sz. mártirok vérek húllasával állatták a keresztyéni tudományt, csudákkal jelentetett ártatlan szenvedések[2]. Mikor a szent gyölekezetek kárhoztatták az eretnekségeket, tekintetes csudákkal erőssíttetett végezések[3]. Végezetre az Anyaszentegyház sem nyerhetett különben hitelre-való méltóságot, hanem csuda-tételekkel; *Miraculis conciliare debuit autoritatem, ut autoritate obtineret fidem.* Mentűl inkáb tehát, midőn az egész világnak azon megeggyesűlésével erőssíttetett tudomány-ellen, mellyet a széles keresztyén világ szentnek, az Írással eggyezőnek mondott s tartott, azt kezdette Luther vítatni, hogy ez bálványozó és sz. Írással ellenkező vallás: kívántatott, hogy ezt nem csak száraz mondással vítatná, hanem csuda-tételekkel állatná. Mert ez a Luther szava semmiben nem kisseb mondás, mint mikor Moyses azt mondá Faraónak, hogy Isten ő-általa parancsollya, hogy a sidókat elbocsássa; vagy mikor az apostolok az evangeliomot hirdeték. Azért szükség vólt, hogy ha nem kisseb dologban járt a Luther követsége a Moysesés az apostolok-által véghez-viendő dolgoknál: az ő hivatallyának és Istentűl rendelt követségének-is hasonló csuda-tételek credencionális levele adatnék.

[1] Supra, f. 102.
[2] Supra, f. 92.
[3] Vide infr. l. 3. c. 5, 5.
Augu. de Utilit. Credendi, c. 14. et 22. Civit. c. 8. Infra, li. 8. c. 6, 2.

Az én itíletem-szerént ezer halottat támasztott vólna Luther, két ezer vakot, sántát, gyógyított vólna, sem lett vólna felettébvaló, ha el akarta hitetni az okos emberekkel, hogy az igazságot, mely az-előt ezer esztendővel eltemettetett vala, ő hozza újonnan nap-fényre. Mert ha a sz. Pál mondásaként még az angyalnak sem kel hinni, midőn újságot kezd az apostolok tanítása-által meggyökerezett tudomány-ellen: vallyon s mennyi csudák szükségesek, hogy az embernek ily nagy dologban hitele légyen; tudni illik, hogy hamis az a vallás, mely az egész világot elhatotta és Christushoz hóldoltatta sok számlálhatatlan csuda-tételekáltal?

Gal. 1, 8.

13. Mivel mentegetik magokat a csuda-tételtűl az újítók.

Két úton akarnak az új tanítók mentek lenni a csuda tételektűl. Először Calvinus azt mongya, hogy ők egyebet nem tanítanak, hanem a Christus és apostolok csudáival erőssíttetett tudományt. Azért nem szükségesek az új csudák vallások erőssítésére: *Quod Miracula a nobis postulant, improbe faciunt: non enim recens aliquod Evangelium cudimus, sed illud ipsum retinemus, cujus confirmandæ veritati serviunt omnia, quæ Christus et Apostoli miracula ediderunt.*

Galv. Præfat. Institution.

De mint-hogy erről nem régen emlekezénk, rövídeden azt vegye eszébe Calvinus, hogy ennek a mentségnek árnyéka-alat egy-aránt lappanganak a Lutheristák, Ariánusok, Visza-keresztelők. Ehez eggyiknek annyi igazsága és közi vagyon, mint másiknak. Ha most-is új tévelygést farag valaki a sz. Írásnak újonnan csávált értelméből, ugyan-ezent mondhattya. Azért ha elég ezt mondani és maga óltalmára a szent Írásnak valamely részeit elő-forgatni, minden szakadások megbizonyíttattak az apostoli csuda-tételekkel. Christus a profetáktúl megjövendőlt dolgokat tanította: de azért azt mondotta, hogy ha csudákat nem cselekedett vólna, bűnök nem vólna a hitetlen sidóknak. Annak-felette ha a bécsi hohér vagy a posonyi kufár igazat mond az isteni dolgokrúl, nem sűl-ki ebből, hogy Istentűl hivatott a tanításra; hanem ehez még töb kívántatik. Továb: Nem igaz, hogy a Calvinisták és Lutheristák új tudományt nem tanítnak. Mert a régi evangeliomnak új értelmét adgyák; nem úgy magyarázzák az Írást mint a régiek, hanem a mint nékik tetczik, és majd megmutatom, hogy az ő vallásokszerént a régiek mind tévelygők vóltak, az igazságot, *Jure post liminii*, szám-kivetéséből *(scilicet)* csak minap ők hozták-viszsza. Új vólt tehát és szokatlan tudomány az ő tanítások, mikor ennek czégért emelt Luther. Az sem igaz, hogy ők az evangeliomot taníttyák, mikor a romai hit-ellen viaskodnak; mert akkor egyebet a magok gondolatinál nem tanítnak; mivel a régi jámborok magyarázattyát megvetvén, úgy értik az Írást, a mint kedvellik, és az önnön magyarázatokkal úgy bizonyítnak, mint-ha az vólna a szent Írás. Ez-okon oly künyű nékünk az ő bizonyságokra megfelelnünk, mely künyű a pók-hálót elszaggatnunk. Végezetre mivel senki az Egyházban tisztet nem vehet, hanem ha hívatik, mint Aaron: annak-is Istentűl kel kűldetni, a ki reformálni és

Supra, fol. 166, 167.

Ioan. 15, 24. ca. 10, 37, 38.

Calv. Præfat. Instit.

Supra, fol. 152.

Heb. 5, 4.

jobbítani akarja az Ecclesiát, mert sok alkalmatlanság következnék, ha szabad vólna akár-kinek reformátorrá tenni magát. Szükség azért, hogy a ki magát reformátornak mongya, vagy rend-szerént-való pásztor légyen, kit a Szent Lélek az Anyaszentegyház igazgatására szabott mód-szerént emel, vagy bizonyos jelenségit és isteni pecsétit mutassa, hogy Isten küldötte őtet a reformalásra. Ha ezt nem cselekszi, tök az agya annak, a ki hiszen néki.

Másodszor. Azt mongyák némellyek, hogy a régi profeták közűl sokaknak csuda-tételét nem olvassuk. Keresztelő János új dolgot hirdete, hogy ez az ember, tudni illik Christus, igaz Messias és igaz Isten: mindazáltal semmi csudát nem cselekedett.

Erre azt mondom, hogy noha a szent Írás nem emlekezik némely profetak csuda-tételirűl; mindazáltal bizonyos, hogy valakik rend-szerent-való hivatal-nélkűl szokatlan dolgokat tanítottak, eléb megbizonyíttatott hivatallyok. Ioan. 10, 41.

Keresztelő sz. Jánost a mi illeti, az evangelista nem mongya, hogy szent János csudát nem cselekedett; hanem csak hozza-elő némellyek szavát, kik azt mondották, hogy Keresztelő János csudát nem cselekedett. Elő-hozza az evangelista a vak szavát-is, ki azt mondotta, hogy *Deus peccatores non exaudit,* Isten a bűnösöket meg nem halgattya. Christus Urunkrúl-is sokaknak alkalmatlan szavait feljegyzik az evangelisták. Azzal azért hitelt nem adnak a hamisságnak. De bár csudát ne cselekedett vólna szent János, elég hitelt adtak néki a Christus csuda-tételi, mellyek megerőssítettek, valamit Christus mondott. Ő pedig arrúl tanúbizonyságot tett, hogy Keresztelő János próféta vólt; prófétánál nagyob vólt; Istentűl küldetett angyal vólt. Tehát a Keresztelő János hivatallyát mind azok a csudák erőssítették, mellyek hitelt szerzettek a Christus szavainak. Továb, ha Keresztelő János csudát nem cselekedett is, elég, hogy ő-körűlle és ő-benne oly csudák lettek, mellyek tekélletes hitelt adtak tanításának. Gabriel angyal jövendőlötte születését; megmondotta, hogy Isten-előt nagy, és annya méhében Szent Lélekkel tellyes lészen; hogy sokakat Istenhez térít, mivel Illyés próféta lelke lészen benne. És hogy az angyal szavában ne kételkedhetnék Zacharias, némasággal nyelve megkötteték csudálatoson; de a szent János születésében nyelve mególdoztaték, és azt jövendőllé, hogy ez a gyermek Isten profétája lészen. Maga-is János annya méhében röpdöse a Christus annyának jelen-létére; gyermek-korában, pusztába méne, sem ett Supr f. 72, 73, 133. Ioan. 10, 41. Ioan 9, 31. Matth. 11, 9. Lucæ 7, 26. Luc. 1, 21. Luc. 1, 44. v. 80.

[1] Matt. 11, 18. [2] Marc. 1, 6. Matt. 3, 16. [3] Luc. 3, 15.

sem ivott közönséges szokás-szerént[1]; hanem sáskával élt és teveszőrrel fedezte mezítelenségét[2]. Egy szóval, *continuum Miraculum fuit;* ő-maga szűnetlen csuda vólt, kiért gyanakodtak az emberek, hogy ő a Christus[3].

Végezetre, nem kívántatott csuda a Keresztelő János hivatallyának állatasára; mert papi nemből származván, papságra vólt választva. Nem-is tanított a közönséges tudománnyal ellenkező dolgokat, mikor a megígért Messiást újjal mutogatta.

14. A Luther és Calvinus csuda-tételirűl.

Verba habes infra, li. 3. c. 15. Exod. 8, 19. 3. Reg. 18, 27. Acto. 19, 14.

Erasmus azt csudáltattya, hogy az apostolok számtalan csuda-tétel-után nehezen nyertek hitelt; az új tanítók pedig soha csak egy sánta lovat sem tudtak meggyógyítani; még-is azt akarják, hogy az ő tanítások-után vakúl és szem-bé-kötve rohannyunk minnyájan. Azért eszekbe vévén a mostoha atyafiak, hogy szükségek vólna reá, ha csudákat cselekedhetnének: követék a régi hamis profétákat és el akarák ámítani a községet szem-fényvesztő csudájokkal. Először, midőn egy Vilhelmus Nesenus az Albis vizében hólt vólna, sokat súga fülébe Luther, hogy feltámadna; de semmi sem kele benne. Az-után ördögöt akara űzni *anno 1545.* A segrestyébe menvén egy megszállott leánzóval úgy jára, mint a Sceva fiai[4]; mert az ördög Luthert úgy megszorongatá, hogy alól-is elokádá magát és a *Sibi soli*-val megraká pludráját. Végre Stafylus egy fejszével az ajtót kivágá, és úgy menekedék-meg a szaros proféta. Ezt maga Stafylus könyvében írta, *In absoluta Responsione contra Smidelinum, Parte 1.* mely dologrúl emlekezik Lindánus, *apud Bredenbachium, Collat. Sacrarum, lib. 7. cap. 40. 42. 43.* Alánus Cópus, *Dialog. 6. cap. 29.* Fevardentius, *in Irenæi lib. 2. cap. 56.* Reginaldus, *Calvino-Turcismi, lib. 4. cap, 18.* Pantáleon Theveninus, *de Vita Bezæ, fol. 107.* Hasonló-képpen jártak nem egyszer a töb lutherista predikátorok, mint elő-számlállya Bredenbachius.

Cochl. in Actis Lutheri, An. 1523.

[4] Act 19, 15.

Calvinuson hasonló fortély esék, mint megírja, a ki akkor Genevában jelen vólt, Jerónimus Bolsécus: *Genevæ obsessus, nomine Vignerus fuit. Calvinus occurrit liberatum eum: sed accidit ei, quod filiis Scevæ. Deus enim, qui mendacii testis esse non potest, permisit, ut Dæmon ipsum invaderet: fœdequa tusus, cæsus, laceratus, discerptus, ægre manus ejus evasit. Hoc multis*

In Vita Bezæ, fol. 27.

populariuм Genevensium, etiam hodie notum est. Más csudát-is akara cselekedni Calvinus; de nagy gyalázattal rajta veszté. Mert a mint ezen Doktor Bolsecus, a ki jelen vólt, feljegyzette, és ő-utánna Bredenbachius, Copus, Fevardentius, Reginaldus, Pamélius, Pratéolus és töb túdós emberek írják[1]: egy szegény paraszt embert, kinek Brulleus Ostuno vala neve, sok ígérettel és adománnyal elhitete, hogy hóltá tegye magát és az ő szavára felkellyen. Midőn azért mind feleségestűl reá-szánták vólna magokat, a megcsalatott Brulleus hoszszú koplalással elhervasztá, halványítá, végre ugyan hóltá tévé magát. Calvinus egy-nehány barátival-egyetemben bétére (hogy már) a halottas-házhoz; és mint-ha a hólt ember feleségét megszánta vólna, térdre esék, kezdé kérni Istent, hogy mutatná-meg a Calvinus tanításának igazságát és támasztaná-fel a halottat. Mi kele belőlle? Egy-néhányszor kiáltá, serkegeté, czibálá, ránczigálá az embert; de sem szó, sem érzékenység nem vala benne. Látván a felesége, hogy elkőlt a tréfárul, ugyan valóban kezde sírni és nagy átokkal kikiáltá a Calvinus czigányságát. Calvinus pedig pironkodva elballaga onnan, és az aszonynak bolond nevét kőlté, az-után sok adománnyal édesgeté és megkérlelé, végre kiiktatá Genevából. Hasonló-képpen járt vala régen Cyrola-nevű arianus püspök, a mint Gregorius Turonensis írja[2]. Más arianus tanító-is egy szegény emberrel vakká tétetté magát; sokat birbitéle feje-felet; végre ugyan valóban megvakítá. A Manichæusok attya Manes, tanítása bizonyságára egy beteg leányzót akarván gyógyítani, megölé, a mint szent Cyrillus írja[3]. Mert a Tertullianus szava-ként viszsza-követik a tévelygők az apostolokat; mivel az apostolok megelevenítették a hóltakat, ezek pedig kivégezik e világból az élőket: *Agnosco maximam virtutem eorum, qua Apostolos in perversum æmulantur: illi enim, de mortuis vivos faciebant; isti, de vivis mortuos faciunt*[4].

[1] In Vita Calvini, c. 13. Alan. Fevard. Reginal. loco citat. Pamelius, in Tertull. Præscr. n. 179. Prateol. Elencho Hæres. l. 3. c. 4. Idem accidit Luthera: Prædicanti, teste Bredenbach. cap. 4. Alano, Prateolo, citatis. Ap. Niceph. l. 12. c. 46. qui se mortuum finxerat, ut Epiphanio illuderet, obiit.

[2] Turon. l. 2. Hist. Franc. c. 3. Idem, de Gloria Confessor. cap. 13.

[3] Cyril. Hieros. Catech. 6.

[4] Tertull. Presscrip. c. 30.

15. Luther profeciái a pápa birodalmárúl és a Luther vallás elfogyásárúl.

Megtapasztalák magok gyalázattyával az ellenkezők, hogy az ördög-űzésben és halottak-támasztásában nincs módgyok; azért a jövendő-mondáshoz kezdének. És *1550.* esztendőben Joannes Amsterdam egy illyen könyvet íra: *Prophetiæ aliquot veræ R. Patris Domini Doctoris Martini Lutheri, tertii Heliæ, collectæ*

per Joannem Amsterdamum, Ecclesiæ DEI *Ministrum in Brema.* Melyben midőn sok oly profeciákat említett vólna, minéműket a korcsomán minden-nap beszélnek: végre illyen profétalását említi Luthernek, hogy lehetetlen a pápa birodalmának továb-való maradása: *Impossibile est, ut Pontificis tyrannis longius duret*[1]. Mert ha az elkezdett tanítást még két esztendeig terjesztheti, pápa, püspök, cardinál, pap, barát, apácza, mise, csuklya, pap-pilis,* *Sicut fumus omnia enanescent;* eloszolnak mint a füst. És a mint Mathesius írja, gyakran mondotta Luther, hogy éltében doge vólt ő a pápának, hólta-után halála-lészen: *Pestis eram vivens; moriens ero mors tua, Papa*[2]. Az Augustána Confessio Apologiája elő-hozza a barátok elveszésérűl-való profeciát; de utánna veti, hogy minden botnak végén feje; meg kel varni, ha úgy lészen vagy nem; *Eventus docebit, quantum huic tribuendum*[3]. Úgy tetczik, elmúlt immár nem csak a két esztendő, de harminczszor két esztendő-is: de hála Istennek helyén vagyon a pápa. És csak az egy Franczúzországban tizen-öt érsek, száz nyólcz püspök, tizen-hét academia, száz harmincz-két ezer plebánosság vagyon[4]. A menyíre végére mehettem, csak az egy Roma-várasában a három patriarchális fő templom- és káptalan-kivűl húsz collegiáta ecclesia, nyólczvan clastrom, harmincz ispitály, nyólczvan collegium, száz húsz plebánosság vagyon. Olasz-országnak egy darabjában, úgy-mint Neápolyországban, huszon-egy érsek, száz huszon-három püspök vagyon[5]. Mind ezek bizonyságink, hogy Luther hamis profeta vólt; mert Isten mondása az, hogy ha valamely jövendő-mondás bé nem tellyesedik, hamis profetától származott[6]. Az augustai Confessio Apologiája pedig Luther-ellen azt jövendőlli, hogy soha el nem fogy a pápa országa: *Regnum Pontificium duraturum est, donec veniat Christus ad judicandum*[7]. Azért hitek-ellen tusakodnak a Lutheristák, mikor a romai Ecclesia fogyatására igyekeznek.

Sokkal igazab profeciája Luthernek, melyről így emlekezik Sleidanus: Ezer öt-száz negyven-öt esztendőben egy kép-által megprofetálá Luther, hogy végre-is a pápa birodalma helyén marad[8]. Mert illyen képet nyomtata: a pápa egy nagy eme-disznón ülvén job kezével áldomást hányván, sarkantyús lábával a disznó óldalát vastagon döfölte, mondván néki: Hordoznod kel, vagy akarod vagy nem. A disznón (úgy-mond Sleidanus) a németeket értette: *Redicula, sed futuri prænuntia pictura.* Ezen profeciájárúl így

[1] Prophetia 41. ex ca. 1. in Genes. Verba habet Cochl. in Actis, anni 1525. et 1526.

[2] Mathesius, Conc. 14. Funebri, de Luthero, et Prophetia 31. Amsterdami.

[3] Tit. de Votis in Concordiæ libro, fol. 249.

[4] Hondius, in Descriptione Europæ.

[5] Scipio Mazzella, in descriptione Regni Neapolit. fol. 413.

[6] Deut. 18, 22.

[7] Titulo, de Vocab. Missæ. fol. 248. in lib. Concord.

[8] Lib. 16. Historiæ, Anno 1545.

* Pilis = tonsura, hajkorona

emlekezik Aurifaber: Gyakran szokta vala mondani Luther, hogy miképpen hamar gyarapodott az ő tudománya, és most mint új szita szegen fűg; de végre pad-alat lészen helye és hamar elfogy, midőn folyása bételyesedik[1]. Ebben (úgy-mond Aurifaber) igaz profeta vólt Luther; mert csak most-is oly únalmassá lett az ő tanítása, és úgy megelégedtek ezzel, hogy csak nevét-is Luthernek nehezen hallyák. Ezen profecia tellyesedésén panaszolkodnak a magdeburgi historicusok: *Maximæ in doctrina variationes impendere videntur: ac tempora quidem* GERMANICI PROPHETÆ *Lutheri, propemodum Apostolorum ætati respondent. Nunc ipso sublato, quasi alteram Evangelii ætatem ingressi sumus, ubi plures fanatismi incipiunt regnare*[2].

[1] Præf. Colloqu. Mensal. editor. Isleb. 1566 apud Urbanum Gaubisch.

[2] Præfation. Centur. 2. PROGNOSTICON.

Ebben a jövendőllésben helyén hagyom a Luther profeciáját. Mert tudom azt, hogy a mely plantálás az Atyától nincsen, hamar kiszárad[3], és a fattyú ágak mély gyökeret nem vernek. Tudom, hogy a Gamaliel szava igaz, és az emberi találmánynak hamar nyakad szakad: *Consilium, aut opus, quod non est ex* DEO, *sed ex hominibus, dissolvetur*[4]. Tudom, hogy ollyanok minden eretnekségek, mint a zápor-esőből áradott folyamok; nagy zúgással folynak, de hamar elfolynak és elfogynak: *Non vos terreant, fratres, torrentes: ad tempus perstrepunt: mox cessabunt: diu stare non possunt. Multæ Hæreses jam emortuæ sunt. Cucurrerunt in rivis suis quantum potuerunt: decurrerunt: siccati sunt rivi, vix eorum memoria reperitur vel quia fuerint*[5]. Tudom, hogy az új tanítókközöt-való sok versengések és végetlen perlődések megemésztik egy-mást. Mert, *Omne regnum in se divisum, desolabitur; Matth. 12, 26.* és a mint a pogány bőlcs mongya: *Concordia res parvæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur*[6]. Azért magok azt beszéllik, hogy az egy-mással veszekedés-miat kel nékik elfogyniok[7], mivel az élő Isten bőlcsesége eleitűl-fogva egy-más-által szokta az eretnekségeket erőtleníteni és az Ecclesia lábai-alá vetni: *Adulterina dogmata brevi sunt extincta, et a seipsis inter se abolita, cum alii super alios novis rebus studerent, et inter se conflictarentur, non aliter, quam fluctuum commotiones, insurgentes subinde aut decidentes, in varias multiplicesque abeunt formas: postremo, ut nihil eorum appareat, evanescunt*[8]. Végezetre reménlem azt-is, hogy az Isten könyörűlvén a sok egy-ügyűk veszedelmén, felnyittya szemeket az embereknek, és megismérteti véllek az új tudományok éktelenségit, mely dologrúl ennek-utánna bévebben szóllok, *Lib. 9. c. 2, 4. n. 3. in fine.*

[3] Matth. 15, 13. *Sap. 4, 3.*

[4] Act. 5, 38. Supr. f. 67.

[5] Augu. in illud Psalm. 57. Spernentur tamquam Aqua decurrens.

[6] Scilur. rex, ap. Plutarch. in Apophteg.

[7] Vide li 3. c. 9, 11. Schlusselbur. et Luther.

[8] Niceph. l. 4. cap. 5.

De minek-előtte a lutherista profetálást ebben hadgyuk, méltó tudnunk, mely szépen járának Vittemberga-mellet egy faluban és a cliviai birodalomban némely parasztok, kiknek azt hirdette vala Michael Stifelius és Joannes Campanus, hogy 1533. esztendőben vége lészen e világnak[1]. Erre-való-képest sem szánta, sem vete a parasztság, ki-miat sokaknak akkor lén világ vége, mert éhel halának.

[1] Bredenb. I 7. ca. 32, 33. Collat. Sacrar. Alanus, Dial. 6. c. 33.

16. A Luther hitinek gyors és nagy terjedését csudák-közzé nem számlálhatni.

Látván az új tanítók, hogy mindenüt ben sűl és retezt vét pattantyújok;* mivel nem hogy igaz, de csak tettetes csudát sem cselekedhetnek: egy csuda-tétellel dicsekednek, és mindenek-felet azt fitogattyák, hogy egy szegény barát a pápák- és császárok-ellen ily igen elterjesztette a lutherista hitet[2].

[2] Ita Apolog. Eccl. Anglicanæ. fol. 13. Vithak. qu. 5. de Eccles. c. 6. 10.

Ebben úgy cselekesznek a szomszédok, mint Sejus-nevű romai polgár, ki mind az Istent, s mind a mennyei bóldogságot tagadta, vallása igazságát azzal bizonyítván; mert mindenekben elő-menetele és jó szerencséje vagyon, miúlta ezeket tagadgya:

Martial.

Nullos esse DEOS, *inane cælum*
Affirmat Sejus: probatqua; quod se
Factum, dum negat hæc, videt beatum.

Ugyan-ezen csudával erőssíthetni az Arius és Mahomet vakságit. Mert ezek töb nemzetséget szakasztottak-el az igazságtúl, hogy-sem Luther, a mint szépen mongya Erasmus: *Si nobis tot Ecclesias objiciunt pro miraculis: Responderi potest, olim Arianos, plures habuisse Ecclesias; et Mahometanam sectam, latius patere*[3]. A romai vallásban-is világosban tűndöklik ez a csuda; mert minek-előtte Luther támadna, mind a romai hiten vóltak, valahol most Lutheristák vannak. E felet csak a nap-keleti és nap-nyugati Indiákban a pogány és szabados bálványozásból, az-után hogy Luther támadott, többen tértek a mí hitünkre, hogy-sem valamenyi Lutherista, Calvinista, Visza-keresztelő és Ariánus vagyon Európában. Mert a mint Stapletónus feljegyzette, csak a nap-nyugati Indiában hetven ezer templomnál többet éppítettek újonnan.

[3] Ad Fratres Inferior. German.

In Admirandis, li. 1. c. 3.

Ennek-felette ebben a Luther és Calvinus hiti szélledésében és áradásában két dolgot kel tekintenünk:

* Retezt vét pattantyújok = csötörtököt mond puskájok.

Eggyiket azt, hogy ezekre soha egy pogány nemzet sem tért, hanem azok, kik keresztyén nevet viseltek az-előt; de a testnek szabadsága és az újságok kivánsága elragadván őket, elszakadtak az előbbi vallástúl; mely dolgot Tertullianus bizonyos bélyegnek nevez az eretnekség ismerésére: *De Verbi administratione quid dicam? cum hoc sit illis negotium, non Ethnicos convertendi, sed nostros evertendi. Hanc magis gloriam captant, sistantibus ruinam, non si jacentibus elevationem operentur, quoniam et ipsum opus eorum, non de suo proprio ædificio venit, sed de Veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent: ita fit, ut ruinas facilius operentur stantium ædificiorum, quam exstructiones jacentium ruinarum.* Tertull. Præscrip. c. 42. Ez-után megmutatom, hogy a pogány népek megtérése a romai hit erejéből származott, és Isten a mi hitünkön-való püspökök-, papok-, és barátok-által hozta és hozza most-is a pogányokat a Christus ismeretire. Künyű azért a borból eczetet csinálni; de az eczet természet-szerént borrá nem változhatik. Vide libro 9. c. 2, 4. n. 2.

Másodikat azt kel megtekínteni, hogy az újságok terjesztése nem úgy lett, mint a Christus tudományának gyarapodása. Mert nagyob része a fő rendeknek azért állott az újságra, hogy meggazdagodgyék, mint megvallya Luther és Bucerus: az-az, hogy az egyházi jószággal és kincsel tőltözzék. Annak-felette, a mint hallók a második könyvben, a keresztyén hit nem haddal, pártoskodással, fejedelmek-ellen támadással, pogányok fegyverével, erő-hatalommal lett, hanem csendesz predikállással, csuda-tétellel, martiromság szenvedéssel, szent erkőlcsök példájával. Azt írja Tertullianus a keresztyénekről, hogy künnyen mególtalmazhatták vólna magokat az üldöző császárok-ellen, és fegyvert fogván nagyob módgyok lett vólna a császárok győzedelmében, hogy-sem a szerecsen vagy persiai nemzetnek: de tűréssel, szenvedéssel, nem tőrrel fegyverrel kellet az igazságnak gyarapodni: *Vel una nox, pauculis faculis, largitatem ultionis posset operari, si malum malo dispungi penes nos liceret. Sed absit, ut aut igni humano vindicetur Divina secta, aut doleat pati, in quo probatur. Si hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum, et copiarum? Plures nimirum Mauri, et Marcomanni, ipsiqua Parthi, vel quantæcumque unius loci gentes, quam totius orbis? Externi sumus; omnia vestra implevimus; Urbes, Insulas, Castella, Castra, Tribus, Decurias, Palatium, Senatum: Sola vobis reliquimus Templa. Cui bello non idonei, non promti fuissemus, etiam impares copiis;* Verba Lutheri, Buceri etc. vide infra, l. 3. c. 7. 9. Tertull. Apolog c. 37.

qui tam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam, magis occidi liceret quam occidere. Potuimus et inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius divortii invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum, in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus a vobis: expavissetis ad solitudinem vestram. A mostani vélekedések pedig haddal, pártolkodással, confederácziókkal, vér-ontással, török segítséggel plantáltattak, gyökereztek, gyarapodtak. Ugyan-is a tévelygések gyarapodásárúl imígyen ír egy túdós ember: *Hæreses ea loca non amant, ubi est pax et quies: sed, ut anguillæ luto, et scarabæi fimo, sic ipsa bellis et seditionibus se involvit, et tegit. Nunquam illa iter ingreditur, nisi præmissis discordia, et rebellione, tamquam hospitii designatoribus*[1]. Olvasd Sleidanust és Suriust, mennyi hadakat támasztott Luther az ötödik Károly császár-ellen tudománya óltalmára; és megérted, mely igazán írja Andreas Fabricius, hogy töb vér ontatott az Augustána Confessio terjesztéséért, hogy-sem görög Ilonáért: *Quisquis enim Confessionis patrocinium prætendit, justas videtur habere rationes, ut Superna imis, et Divina humanis permisceat; omnequa potestatem, tantum non pedibus conculcet*[2]. A galliai király illyen bizonyságot tészen Thuanusnál az új tanítókrúl: *In Conventibus Protestantium, potius de factionibus in Regiæ Majestatis perniciem alendis, quam de Religione agi, certum est*[3]. Bernardus Dörhoff megmutattya, hogy minek-utánna az augustai confessio *1530.* esztendőben az imperialis győlésben megvették, az-után fegyverrel és császár-ellen-való pártolkodással nehezen nyerék, hogy elszenvedné a császár a Confessiót[4]. Mert Mauritius saxoniai herczeg futva szalasztá Károly császárt Oenipontumból; az-után *1552.* esztendőben Ferdinand királytúl nagy erővel satúlák-ki Passaviában az új hit szabadságát.

A Calvinisták csak Franczúz-országban ezer öt-száz hatvan-két esztendőben negyven-két ezer egyházi személyt ölének-meg. Tíz esztendő-alat pedig nagy dühösséggel hadakozván királlyok-ellen a calvinistaság terjesztéséért, húszor-való száz-ezer embernél többet levágtak; kilencz-száz ispitályt, két ezer clastromot, húsz ezer templomot, felkóboroltak*, megégettek, elpusztítottak[5]. Angliában hogy bémászta az új tudomány, a köz népnek számlálhatatlan sokasága-kivűl egy cardinált, három érseket, tizen-nyólcz püspököt, egy apáturt, négy priort, négy egész conventet, tizen-három decánt, tizen-négy esperestet, hatvan canonokot, három-száz ötven papot,

[1] Florim. Remond. lib. 4. de Origi. hæres. c. 6.

[2] Andreas Fabricius, Præf. Harmoniæ Augustanæ Confess.

[3] Thuan. lib. 63. histor.

[4] Apodixi, Calvinistas non esse Confess. August. c. 3. Passavien: Transactio.

[5] Amphitheatrum Honoris, l. 1. c. 10. Iust. Calvinus. in Apologia. f. 65. Andre. Eudæmon. pro Garnetto. fol. 164. Concertatio Eccles. Anglic. edit. August. 1594.

* Felkóboroltak = kiraboltak.

ötven theologiæ doktort, tizen-nyólcz törvény-túdó doktort, kilencz orvos-doktort, egy királyné-aszonyt, nyólcz grófot, tíz zászlós-úrat, huszon-nyólcz nagyságos-úrat, négy-száz nemes-embert. A nortumbriai grófné Somersetti Anna nélkűl, száz aszonyt lenyakazának vagy proscribálának, hogy künnyebben fészket verhetne a calvinista tudomány. Ezeket mind neveken nevezi Sandérus[1]. De bár meszsze ne mennyünk, szemünkel láttyuk, hogy kardal nyerik hitek állatását a viszszálkodók; mert a más ember vére ontásával künnyebben arányzák véghez menni dolgokat, hogy-sem a békeséges szenvedéssel. És valamikor arra jutott a dolog, hogy fegyverrel nem óltalmazhatták hiteket: martiromság-nélkűl, egy hólnapig, egész tartományok más hitre állottak.

[1] De Visib. Monarch. l. 7. a fol. 664.

Ezer öt-száz hetven esztendő-tájban, Fridericus Palatinus Rheni hozá-bé leg-először Német-országba a helveciai confessiót és nagy hamar mind calvinistává tévé országát[2]. Ennek halála-után az öregbik fia Lajos, ismét mind az augustai confessióra fordítá az alatta-valókat. Meg hala Lajos, *An. 1583.* és az öregbik fiának Fridericusnak tútora Casimirus, *an. 1584. die 17. Julii,* a luther predikátorokat proscribálá az egész Palatinátusból. Ebből megtetczik, mely igaz, a mit Calvinus illyen szókkal íra: *Quæ nostra omnium socordia est, aum frigide multi Evangelii doctrinæ annuunt; vix centesimus quisque ejus causa, si prædiolum nescio quod possideat, ab isto avelli se sustinet: vix quisquam, nisi ægerrime, ut minimis commodis renuntiet, adducitur.* A lutheristák-is ezen pórázon futnak; mert miólta én említem, egy-nehányszor változott Saxoniában a hit. Christianus herczeg calvinista lén, kiűze egynehány lutherista predikátorokat, kik nem oly künnyen hajolnak vala tetczésére, és csak-hamar calvinistává tévé birodalmát. Azután Fridericus Vilhelmus, vinmáriai herczeg, a másik Christianus saxoniai herczeg tútora, ismét kigyomlálá a Calvangelicusokat, és vérontás-nélkűl minnyájan Lutheristák lének. Ebből a künyű változásból megtetczik, hogy nem ollyan ereje vagyon a mostani sovány vallásoknak, mint a régi igaz keresztyén hitnek, mely az emberek szűvébe álhatatos bátorságot és minden szenvedésnek szomjúságát oltotta.

[2] Thuan. l. 62. Histor.

Calvi in 1. ad Corint. Epist. Dedicatoria ad Galeazum Caraccioli.

Supra, fol. 52, 53.

Megmutatom ez-után, hogy Magyar-országban hadak és belső háboruságok-alat csúsza-mászа-bé a lutheristaság. Mert a mint igen szépen írja Florimundus Remondus, *Libro 4. de Origine Hæres. cap. 6.* Swendi Lázár 1540. esztendő-tájban erővel viszsza-

Infra, li. 3. c. 6, 10.

vévén Szólnokot, Tokajt és egyéb helyeket János királytúl, valahonnan lehete, mind kiűzé a papokat, és lutherista kiáltókat rendele helyekbe. A sok hadakozás-alat elfogyának a papok és szerzetesek, az érsekségek és püspökségek jószágit a fejedelmek szükségére foglalák; és így a község lelki-pásztor-nélkűl lévén, lassan-lassan tévelygésbe esék. A mí bóldogtalan üdőnkben pedig a Bocskai pártolkodása-által sok vér-ontás-, ország-pusztúlás- és keresztyének pogány kézbe-adása-után a török, tatár fegyverével és hajdúk szabad dúlasával; annak-utánna, nem tudom micsoda *Confœderatio.* Únni-jó és Quam-fœda-ratiók-kal,* nem csak a lutherista- és calvinista-ság, de a viszsza-keresztelő, Szent Háromság-tagadó, szombátos sidó és minden egyéb-féle tévelygés szabadságot nyere. *Ut sua cuique Religio, ubique libera relinquatur: Nec quisquam, omnium in libero ejusdem usu et exercitio, a quoqum impediatur.*

Art 1. Poson. Anno 1608. Dicsekednek azzal némellyek, hogy török, tatár kargya hoztabé az evangeliomot, a hová külömben magát bé nem fúrhatta. De én ennél nagyob gyalázattyát alig látom az új tudományoknak. Mert ki látta, hogy az ördög gyarapítcsa és terjessze az evangeliomot? Ki hiheti, hogy az Isten erőssége (így nevezi szent Pál az evangeliomot), oly gyarló és erőtlen légyen, hogy török fegyver-
Rom. 1, 16. nélkűl lábat ne kaphasson? Hallotta-e valaki, vagy historiákban olvasta-e, hogy pogány népek-közzé tőrrel fegyverrel vitte Isten az evangeliomot? Vesd egybe az evangeliom gyarapítása módgyát, mellyet a második könyvnek harmadik és negyedik részében
Lutheranismus, per Turcismum propagatus: Infr. l. 3. c. 11, 5. említénk, ezzel a török-által nevelt evangeliommal és lásd, ha egy nyomban jár-e a CHRISTUS evangeliomával? De ha ugyan fegyverrel akart vólna élni Isten az evangeliom-terjesztésben, nem talált vólna-e egyebet, hanem a Christus-káromló, az evangeliom-rontó, a keresztyén vér-szopó pogány nemzetet? Nem akará Isten, hogy Dávid éppítene néki templomot, mert sok vért ontott vala. Törvénnyel tíltá, hogy pogányokkal szövetséget ne tégyen az ő népe;
1. Paralip. 22, 8. *Deuter 7, 2. Exod. 34, 12. Cap. 23, 32. Josue 9, 7, 2. Paralip. 28.* Mikor Asa Benadadot, a syriai királyt, segítségűl hítta vólna, megdorgálá Isten egy profeta-által és megjövendőlteté, hogy ezzel sokasíttya ellenségit; *2. Paralip. 16, 7.* Josafatot igen feddé és bűntetę Isten, hogy Achabbal, *3. Reg. 22.* Ochoziással, *2. Paral. 20, 35.* és Jorámmal, *4. Reg. 3, 7.* szövetséget vete. Amaziást-is megfenyegeté, *2. Paral. 25, 6, 7.* hogy Istentelen népet fogadott

* Az *Unio* és *Confœderatio* szavak szatirikus elferdítése.

hadába. Egy szóval; az Isten népe megismérte és nyilván sokszor megvallotta, hogy a pogányok segítsége többet árt, hogy-sem használ[1]. Ezek így lévén, ki hiheti, hogy Isten most az ártatlan vérben telhetetlen világ tolvaival akarta felállatni Magyar-országban az evangeliom tisztaságát? Úgy tetczik, a pogányok értelmét-is meggyőzhettyük abban, hogy nem isteni indításból vagyon ez a török fegyverével nyert szabadság. Mert Isten a hamisság és tévelygés óltalmára s bévételére senkit nem indíthat. De a török-által Magyar-országba hozatott hitbéli szabadság hamisságok és tévelygések béhozásával jár. Mivel, mikor az említett szabadság béhozaték, nem egy vagy két s három pártnak adaték szabadság, hanem minden-némű vallásnak egy-aránt. Ezek pedig az ellenkező vallások-közöt egynél töb igaz nem lehet. Tehát a többi hamis: tehát a török kardal közinkbe hozatott szabadság hamis tévelygésre-való szabadítás, mely Istentűl nem lehet. Ezeket meggondolván méltán azt mondhattyuk mí-is az újítóknak, a mit Optatus Milevitánus monda a Donatistáknak, kik Julianus-által nyerték vala hitek szabadságát: *Erubescite, si ullus est pudor. Eadem voce vobis est libertas reddita, qua voce Idolorum jussa sunt patefieri Templa.*

[1] Osc 14, 4. Thren. 4, 17

Optatus, li. 2.

Továb, künyű más okát adni, miért kőlt ily szaporán az új tudományok bojtorjánnya. Bezzeg ha Luther két vagy három negyven-napi bőjtöt szerzett vólna minden esztendőben; ha sok cilicium-hordozást, sok maga-veszszőzést, sok adakozást, félelemben- és rettegésben-való életet, gyakor gyonást és minden szabadságok zablázását; ha oly sanyarú életet kezdett és hirdetett vólna, mint a fa-talpú barátok élete: méltó vólna csudára, hogy ily sokan követték. De hogy a lágy és szabados útra sokan sietnek, oly nagy csuda, mint-ha egy nagy hegyről a követ egy kis taszítással alá-bocsátanád és azon csudálkoznál, hogy nagy erővel sem hagyíthatnád-fel oly sebessen, a mely sebessen alá-jő. Oly csuda azért, hogy ezt a szabados hitet örömest vészik az emberek, mely csuda, hogy sokan e világon a testi gyönyörűséghez ragaszkodnak. Mert ez-után megmutatom, hogy a testi szabadságra-vivő hálók ezek az új találmányok. Azért azt mondhattyuk ez-aránt, a mit Socrates felele, midőn egy Calliste-nevű gonosz aszony azzal dicsekednék, hogy az ifiak-közzűl sokan Socratestűl ő-hozzá pártolnak: Oka ennek az, úgy-mond Socrates, mert te a gyönyörűséges fesletségre viszed, én pedig a nehéz és súllyos tekélletességre tanítom az ifiakat: *Cum Calliste diceret; Ego quidem, Socrates,*

Ælianus, l. 13. variæ Histor.

multum tibi præsto: nam, cum tu neminem ex meis a me possis abalienare, ego, cum libitum est, tuos a te avoco. Quid mirum? respondit ille; siquidem tu, ad declivem tramitem rapis, ego ad Virtutem cogo, ad quam arduus ascensus. Hasonló-képpen felele Jerónimus Joviniánusnak: *Ne glorieris, quod multos habeas discipulos: Qued multi acquiescunt sententiæ tuæ,indicium est voluptatis. non enim tam te loquentem probant, quam suis vitiis favent. Semper enim Pseudoprophetæ dulcia pollicentur, et ad modicum placent. Amara est Veritas; et qui eam prædicant, replentur amaritudine*[1]. Ugyan-ezent mondá Calvinus a Libertinusoknak, okát adván, miért hatalmazott el az ő gazságok: *Ut effrænem licentiam sibi sumerent, ac vitam ducerent dissolutam. Jugo enim Christi ferendo fatigati, sopire volunt conscientias, ut liberius Satanæ inserviant*[2]. Azt-is utanna veti, hogy mikor ez a hit támada, rút feslett erkölcsűek valának az emberek; azért hálá-adatlanságokat akarván ostorozni Isten, reájok szabadítá az ördögöt, és tévelygésre bocsátá őket. Ezent mondhattyuk mí-is az új szakadások szaporodásárúl. Mert, a mint Erasmus írja, *Levissimus quique ad istam sectam* (Lutheri) *accedit: Sunt in his plerique decoctores, profugi, desertores Instituti sui, novarum rerum ac licentiæ cupidi; juvenes, mulierculæ incogitantes, parum cordati, errones, milites; quidam etiam criminibus infames, per hujusmodi enim, magna Fabulæ pars gesta est initio*[3]. Nem kel azért csudálni, ha a kik eléb elvesztették a jó lelki-ismeretet, a hittűl elszakadtak; ha a száraz avarban a harap* sebességéssel mindent megemészt; ha a feslett-életű barátokból hæresiarchák lésznek. Régenten Jovinianus, Pelagius, Eutiches; mí üdőnkben Luther augustinianus, Bucerus dominicanus, Pellicánus franciscanus, Virétus carmelitanus, Oecolampádius brigittanus, Mártir carthusianus, Ochinus capucinus barátok lévén, a csuklya- és cilicium-helyet színes köntöst, csinnyos menyecskét keresének. Effélék és ezekhez hasonló barátok, úgy-mint Bugenhagius, Musculus, Munstérus, Marlorátus, Tremelius, etc. esetivel nem a hamisság erőssödik, hanem az emberi gonosság bűntetődik. Mert miképpen a mély és széles tengerben a dög nem marad, hanem kihány a tenger minden rútságot magából: úgy az Ecclesiától el kel annak válni, a ki valamely hamis tudománynak szelétűl elragadtatván, prédájúl adgya magát az ördögnek: *Vane et inconsiderate quidam scandalizantur, quod tantum Hæresis valeat: sed plerumque in*

[1] Hieron. l. 2. contra Iovin. in fine.

[2] Calvin. contra Libertinos, c. 5. Vide causam dilatati Pelagianismi, ex Hieronymo, Infra, l 3. c. 13, 5.

[3] Eras. epi. ad Fratres Inferioris Germ.

Tertull. Præscrip c. 1.

* Harap = harapó tűz (mindenesetre sajtóhiba).

pugna pugilum, non quia fortis est quis, vincit, sed quia ille, qui victus est, nullis viribus fuit: non aliter Hæreses, de quorumdam infirmitatibus habent quod valent; nihil valentes, si in bene valentem Fidem incurrant.

Az ördögnek a sz. Írásban sok neve vagyon: úgy-mint kísértő[1], diabolus, az-az calumniator, hamis-vádoló, kígyó, oroszlány, sátan, az-az adversarius, ellenkező, világ fejedelme, etc. Sok nevéhez-képest sok csalárd mestersége, sok hálója, tőre, lépe vagyon, mellyekkel az embert megfogja. Azért mint a jó halász, nem csak külömböző gyalmot*, vészt, horgot, varsát, hanem az üdők és halak mi-vóltához-képest külömb eledelt-is rendel a halak fogására: úgy az ördög régi horgász lévén, sok mesterséget gondolt az emberek veszedelmére, és kinek-kinek szája ízi-szerént-való eledelt nyújt. A buja Samsonoknak Dalilát fektet ölébe, hogy haját elmetéltetvén erejét elveszesse, és rabsága kötelét el ne szaggathassa. A kevélyeknek, a fösvényeknek más-féle maszlagot készít, és e világi gyönyörűségek kelepczéjébe ejti. Utólsó üdőkben az újság-kezdő tanítók-által minden mesterségét megmutatta a sátan, és miképpen horgászott, minémű maszlaggal kócsagította a községet, egy túdós ember meg akarván ismértetni, illyen képet nyomtata. Egy tó-partra sok predikátorokat íra; mindenik kezében egy-egy horgot. A horog végére némellyik szép leányokat kötött; ezekre nyakok szakadtában sokan, mint a kaczér mén-lovak, nyerítve úsztak. Vólt, a ki czifra legényeket függesztett horgára; ezekre-is hanyat-homlok futottak a leányok. Egy-nehány a horgászok-közzűl szép aranyas monstranciákat, kelyheket, bársony papi-öltözőket kötött a horogra. Egyebek otromba sódorokat, kupa-sereket, és a bor-csiszárok torok-gyékének orvoslására nagy barom üveg-borokat akasztottak; ezeken-is az úrak és műves-emberek csak nem szakált vontak. Ollyak-is vóltak a predikátorok-közzűl, kik magas helyen álván, szájokba egy horgot fogtak, mely végén írva vólt, *Sola Fides:* vagy, *Læta libertas;* ezt-is szája tátva sokan kapták. Érti, a kinek feje nem koszos, mit példázott ez a túdós jámbor.

[1] Tentator.

Itt én Istenre kénszerítem azokat, kik valaha catholicusok vóltak és az-után elhajlottak: tekíncsék-meg állapattyokat; és isteni félelemmel, mint-ha az igaz itílő Christus Jesus széki-előt vólnának, visgállyák-meg szívök rejtekében, ha most vagyon-e nagyob aitatosság, isteni félelem, a bűnöktűl-való idegenség ben-

* Gyalom, vesz, varsa · a háló különféle nemei.

nek, vagy akkor vólt, mikor a sz. Péter bárkajában eveztek? Aztis keressék-fel, mi okból, mi módon, minémű úton jutottak az új vallásra? Szorgalmatosbak vóltak-e akkor az imádságban, hogysem a bor-italban, játékban, feslettségben? mert én azt bizonyos példákból tudom, hogy sokan az ifiu nép-közzűl borral, aszonyemberekkel, világi reménséggel, nem tanítással hajlottak az újságokra. Erasmustól pedig ez-után meghallyuk, hogy senkit nem láttunk, a ki jámborb lett vólna a romai hitnek elhagyása-után, hanem eggyűl-eggyig feslettebbekké váltak.

Erasmus infra, l. 3. c. 7, 9.

Végezetre; nincs módgyok az elszakadtaknak, hogy hitekenvaló sokaságban kevélykedgyenek. Mert a mint meghallyuk e könyvnek kilenczedik részében, úgy elszakadoztak, annyi-felé oszlottak, a kik magokat Lutheristáknak nevezik, hogy kettőt nehezen találsz, a ki egymással mindenekben eggyet értene. És noha sokan hánnyák a Liber Concordiét és augustai Confessiót: de nagyot kötök mellé, ha fél óráig akármely predikátorral azt nem mondatom, hogy ő nem egy-általlyában javallya ezeket, hanem csak a menyíre eggyeznek az Írással, mint ezennel hasonló dolgot hallunk a Calvinistákrúl. Azért nekem nem tetczik nagyob csudának ez sok-felé oszlott egyenetlenségek bévelkedése a babyloniai torony éppítőinek külömböző nyelveknél.

Supr. fol. 160.

Lib. 5. c. 9, 2.

Palatinales Admonit. ad lib. Concord. c. 6. fol. 203.

Mind ezeket meggondolván, a heidelbergai Calvinisták azt írják, hogy a lutheristaság terjedésében nincs semmi csuda: *Miraculum quod Lutherus ediderit, nullum audivimus, nam fortunatio curriculi illius, fuit beneficium* DEI *ordinarium.* Mí pedig azt mongyuk, a mit sz. Ágoston és sz. Ignátius mártir az ő idejekben regnáló tévelygőknek: Csudákat nem cselekesztek; de ha külső színnel cselekednétek, sem hinnénk néktek. Mert ha ki újonnan külömbet tanít az eléb meggyökerezett tudománynál, bár valami tettetes csudákat cselekedgyék, sem kel egyébnek tartani farkasnál: *Signa non facitis: quæ si faceretis, etiam ipsa in vobis caveremus*[1]. *Quisquis enim dixerit, præter ea quæ statuta sunt, etiamsi fidedignus sit, etiamsi jejunet, etiamsi virginitatem servet, etiamsi signa faciat, lupus tibi censeatur sub ovis pelle*[2].

[1] Aug. lib 13. contra Faust. cap. 5.

[2] Ignat. ep. ad Hierone. Plura infr. l. 9. c. 2, 2.

Úgy kel azért az új tanítókkal bánnunk, mint Esdras azokkal, kik papokká akarják vala magokat tenni; de mivel genealogiájok nem mutatta, hogy Lévitűl származtak, kirekesztettek az egyházi méltóságból: *Hi quæsierunt scripturam Genealogiæ suæ, et non invenerunt; et ejecti sunt de Sacerdotio*[3].

[3] Infra, lib. 3. c. 4, 1. 1. Esdr. 2, 62. 2. Esdr 7, 61.

Ezekből kitetczik, hogy nincsenek az elszakadott gyölekezeteknek Istentűl küldetett pásztori. A romai gyölekezetben pedig az apostolok idejétűl-fogva mái napig megmaradott a tanítók rendszerént-való hivatalla, úgy, hogy az apostoloktúl szentelt püspökök más püspököket és papokat szenteltek, ezek meg másokat mind ez-ideiglen. Kit magok sem tagadhatnak s nem-is tagadnak a pártosok, és ez-után mí-is bévebben megmutattyuk. Infra, l. 9. c. 2. 5. n. 2.

17. Rövid tanácskozás, ha okossan cselekesznek-e, a kik lutherista vagy calvinista predikátort tartanak?

A magyarázott dolgokbúl eszűnkbe vehettyük, hogy oly állapattya vagyon az újítók dolgának, mint a Dánieltűl látott statuának, melynek feje aranyból állott; de aláb-aláb szálván fondamentoma gyenge és romlandó sár vólt. Mert noha a pártosok mutogattyák Christust és az apostolokat; de csak igen gyarló és erőtlen fondamentoma vagyon hivatallyoknak.

Mivel pedig Luther maga írja, hogy az ő követői semmire-kellőknek tartyák a predikátorokat, és bátran beszéllik, hogy nem szűkölködnek nállok-nélkűl: tekíncsük-meg, ha vagyon-e okosságon éppített fondamentoma ennek a vélekedésnek. Mert ha csak haszontalan herék és has-hizlaló vászok a luthero-calvangelicus kiáltók: megmenekednek a heában-való kőltségtűl, a kik perepúttyostúl kóstal tartyák a sok csőcselék predikátorokat. Rövídeden azért csak újjal mutatom okait, mellyekért nékem úgy tetczik, hogy merő hiuság predikátorokat tartani; nem csak azért, hogy ezek kiszánó* béresek, ragadozó farkasok és nem Istentűl küldetett pásztorok: hanem azért-is, mert haszontalan és minden-képpen heába-való az ő tisztek a magok tulajdon vallási s tanítási fondamentoma-szerént. Verba Lutheri, supr. f. 109, 110. et infra c. 7, 9.

Az igaz pásztoroknak nagy hasznai vannak az Anyaszentegyházban, mellyekért méltó, hogy a hívek böcsüllyék, tisztellyék és testi szükségekben taplállyák őket. Mert ezek-által értik az Isten igéjét és akarattyát; ezek-által óldoztatnak és bűnök bocsánattyát nyerik; ezektűl szenteltetik és osztogattatik az úr-vacsora, szolgáltatik a keresztség, vezéreltetik az Anyaszentegyház. Az új testamentom vér-ontás-nélkűl-való áldozattya ezek-által mutattatik Istenelőt a hívekért.

* Kiszánó = szánandó.

Az új vallások tanítói pedig magok sem tagadgyák, hogy mind ezekre haszontalan az ő szolgálattyok.

Infra, li. 7. c. 2. Először. Az Isten akarattyának kinyilatkoztatására ők nem szükségesek; mivel a magok tanítása-szerént a sz. Írás oly nyilván és világoson magában foglallya a szükséges dolgokat, hogy ezeket minden ember megértheti. Azért a ki maga olvassa vagy egy gyermekkel olvastattya a szent Írást, magától értheti a szükséges dolgokat. Nem szűkölködik tehát predikátor uram kiáltása-nélkül. Azért mongya Luther, hogy minnyájan értyük az egész szent Írást[1]; és a mint nem régen hallók, egyaránt minden keresztyént Isten igéjének hirdetésére szabadít[2]. Hasonló-képpen a sz. Írás értelméről támadott egyenetlenségek eligazítására sem szükségesek a predikátorok; mert magok hirdetik, hogy a községnek kel itíletet tenni a predikátorok tanításáról és a hit dolgairól[3]. A mi illeti azért a tanítást, semmire nem kellenek a predikátorok. Mert ha egyebet tanítnak a sz. Írásnál, nem kel nékik hinni; ha csak a szent Írást beszéllik, azt egy aszony-ember-is megolvashattya. Ha az Írást magyarázzák, nem tartozik senki hinni nékik, hanem a községnek kel megitílni magyarázását. De mi szükség ott a magyarázás és fejtegetés, a hol világos és mindentől megérthető az Írás?

[1] Lásd, l. 3. c. 9, 6.

[2] Sup. fol. 183.

[3] Supr. f. 148.

Másodszor. A bűntől-való óldásra sem szükségesek Mert magok vallyák, hogy a bűnök bocsánattyára többet nem használ az ő egyházi emberek akár-mely köz-embernél[4]. Mikor azért Urunk az apostolokra lehellett és Sz. Lelket adott nékik azt mondván, hogy a kiknek bűnöket megbocsáttyák, megbocsáttatnak; a kiknek megtartyák, megtartatnak[5]: nagy méltóságra emelte az igaz pásztorokat, hatalmat adván nékik a bűnök bocsátására[6]. Mert noha senki Istennél egyéb a bűnt maga erejével meg nem bocsáthattya, *Solus Dominus misereri potest: veniam peccatis, quæ in ipsum commissa sunt, solus potest largiri, qui peccata nostra portavit; Remittere aut donare indulgentia sua servus non potest, quod in Dominum commissum est*[7]; mindazáltal miképpen a keresztség szolgáltatásában emberi eszköz-által vétetünk-ki az ördög rabságából: azon-képpen a Sz. Lélek hatalmával az egyházi ember mint Isten sáfára a bűnöket megbocsáttya. Ezt a hatalmat magok sem hiszik a predikátorok, hogy ő-bennek légyen; azért az Úrunk szavát úgy magyarázzák, mint-ha csak azt mondotta vólna: azoknak a kik hisznek, hirdessétek a bűnnek bocsánattyát; azoknak pedig, kik nem hisznek, a kárhozatot[8].

[4] Supr. f. 183. Infr. lib. 3. c. 11, 8.

[5] Ioan. 20, 23.

[6] Vide Ambr. lib. 1. de Pænit. c. 2. Hieron. in cap. 16. Mart

[7] Cypr. Serm. de Lapsis.

[8] De Confess. infra, li. 3 c. 7, 11.

Ha csak ebben áll a bűnnek bocsánattya, semmire nem szükségesek a predikátorok; mert azt akár-ki megolvashattya az Írásból, hogy a ki nem hiszen, elkárhozik; mástúl-is, a ki nem predikátor, ezt meghalhattya, ha a szent Írást olvastattya előtte; vagy ha ezt egyszer hallotta, eszébe jutathattya maga, és annyit ér vélle, mintha mástúl hallaná. De hogy ez szent Írás csigázása légyen, így bizonyítom:

I. Mert külömb a bűnök bocsánattya, és külömb a bűnök bocsánattya hirdetése. Mivel az aszony, a gyermek, a pogány, sőt az ördög-is hirdetheti, hogy elkárhozik, a ki nem hiszen; üdvözűl, a ki eleven hittel hiszen; maga ezeknek nincs a bűnök bocsánattyára hatalmok. Úrunk az Anyaszentegyházban a bűnnek bocsánattyára-való hatalmat hagyott: *Quorum remiseritis, remittuntur.* Calvinus e dologrúl szólván megvallya nem egyszer, hogy az ő rendin-való tanítók csak *Há*-val óldozzák a bűnös embert: *Minister non potest nisi conditionaliter absolvere*[1]; ha hiszen, és igazán keresi. Az-után melléje adgya, hogy illyen óldozást, *Si meréris, te absolvo: tantumdem potest Laicus, Turca aut Diabolus*[2]; minden paraszt-ember, sőt a török és az ördög-is adhat. Azért a bűnök óldozására annyi haszna a lutherista vagy calvinista predikátornak, mennyi a pokol-béli ördögnek.

[1] Cal. lib. 3. c. 4. nu. 18. in fine. Latius, n. 22.
[2] Ibid, nu. 21.

II. Mikor Úrunk az apostoloknak Sz. Lelket adván a bűnnek bocsátását reájok bizá, oly hatalmat hagya nékik, mely közönségesen egyebeknek nem adatott, hanem csak a pásztoroknak, és a melyre Sz. Lélek kivántatott. Arra pedig, hogy valaki eme számos szót kimongya; (üdvözűlsz, ha hisz: elkárhozol, ha hitetlen lész;) akár-mely ember-is természet erejéből elégséges, ha nem néma.

III. Az Úrunk szava-járása minden czikkelyben kinyilatkoztattya, hogy ugyan valóban bűnök bocsánattyára adott hatalmat az igaz pásztoroknak. Mert azt mongya Először: A mint elküldött engem az Atya, úgy küldlek én títeket. Christust pedig nem csak úgy küldötte az Atya, hogy hirdesse a bűnnek bocsánattyát; hanem hogy valóban megbocsássa a bűnöket, és ennek a hatalomnak bizonyságára gyógyítá-meg az ina-szakadott embert. Mely csudával meggyőzetvén a sidók dücsőíték Istent, ki ily hatalmat adott az embereknek. Másodszor. Reájok lehellik és azt mongya: Vegyétek a Szent Lelket. Ezzel jelenti, hogy oly hatalmat ád nékik, melyre Sz. Lélek ereje kívántatik. És értenünk adgya, hogy nem emberi erővel, hanem a mindenható Szent Lélek ere-

Matth. 9, 6.

Calvin. lib. 2. cap. 2. nu. 14. Ipsarum Artium traditio, aut præstantior cognitio, quia promiscue contingit piis et impiis, jure inter naturales dotes numeratur.

jével mégyen véghez, a mit ígér. A predikállásra pedig nem ily szükséges a Sz. Lélek. Mert noha a Lutheristák vallása-szerént eretnekek a calvinista predikátorok; mindazáltal, gyakorta szebben és job módgyával hirdethetik a bűnök bocsánattyát, hogy-sem a Lutheristák; mert az evangeliom olvasása nem oly dolog, mellyet emberi erővel meg nem cselekedhetnének. Harmadszor. Azt mongya Úrunk: A kiknek megbocsáttyátok bűnöket, megbocsáttatnak; a kiknek megtartyátok, megtartatnak. Vagy a mint másut mongya: Valamit mególdoztok e főldön, mególdozva lészen menyégben. Sz. Péternek pedig ugyan a meny-ország kúlcsát adá. Ebből erős bizonyságunk lehet; mert a bűnt megbocsátani vagy megtartani; az embert mególdozni vagy megkötözni; az eget megnyitni vagy bészegezni nem csak az evangeliom olvasását jegyzi, hanem nagyob hatalom cselekedetit; mivel a kúlcsot nem azért adgyák valakinek, hogy megkiálcsa, hogy az ajtó nyitva vagyon, hanem hogy megnyissa. Azon-képpen a bírónak nem azért adatik hatalom az emberek kötözésére és felszabadítására, hogy csak mint egy poroszló megkiálcsa, hogy a gonosz-tévő megkötöztetett; és eszefordúltnak itílnők, a ki külömben vélekednék. Tehát hasonlóképpen mikor Úrunk hatalmat ád a bűnök bocsátasára, a meny-ország megnyitására: nem csak az evangeliom-olvasásra, hanem a bűnnek valóságos óldozására ád hatalmat a pásztoroknak. Negyedszer. Úrunk azt mongya, hogy azok vészik bűnök bocsánattyát, kiknek megbocsáttya az egyházi ember. Mint-ha azt mondaná, hogy azért bocsáttatik-meg meny-országban, mert itt megbocsáttatott; és eggyüt jár a papi óldozással a menyei bocsánat. A bűnnek bocsánattyárúl-való predikállás pedig nem oka a bocsánatnak, és eggyüt sem jár a bocsánattal; mert sokan olvassák és predikacióban hallyák az evangeliombéli ígéreteket, kik mindazáltal bűnben hevernek. Nem-is azért tisztúl-ki ember bűneiből, hogy a predikátor hirdeti a bűnök bocsánattyát; sőt nem igazán hirdeti a tanító, hogy te kitisztúltál bűneidből, ha az ő predikállása-előt Isten meg nem bocsátotta bűnödet. Mivel azért Úrunk oly hatalomnak cselekedetirűl szól, mikor a bűnök bocsánattyárúl szól, mely eggyüt jár a bűnök bocsánattyával; és azért nem mongya, *Remittentur,* hanem, *Remittuntur:* minden bizonnyal kitetczik, hogy nem szól a predikállásrúl, hanem a bűnök oldozásárúl. És hogy ez nyilvábban kitessék, azt kérdem predikátor bátyámtúl: mikor ő valakinek hirdeti, hogy bűne megbocsáttatott,

Matth. 18. 18.

az-előt a predikállás-előt letté a bűnök bocsánattya, vagy az-után következik? Ha az-után következik, nem igazán hirdeti az embernek, hogy bűne megbocsáttatott; mivel akkor még nincs bocsánattya, hanem az-után következik; és ezért a jövendő-mondásért esztendeig sem érdemel egy tyukmonyat; mert akár-mely szekérvezető megjövendőlheti ezt. Ha pedig az-előt megvólt immár a bűnök bocsánattya, szinte annyi hasznunk a predikátor szavában, mint-ha a doktor megsúgná az egésséges embernek, hogy kigyógyúlt betegségéből; és nem azért kérne fizetést, hogy betegségből kigyógyít, hanem hogy a betegnek megkiáltya, hogy nincs egéssége; a jó-egésségű embernek megsúgja, hogy nincs semmi nyavalyája. A Christus szava pedig azt tartya, hogy azoknak és akkor bocsáttatik-meg bűnök, kiknek és mikor megbocsáttya az egyházi ember. Ötödször. Külömb hatalom adatott Úrunktúl a predikállásra és a bűnök bocsánattyára. Mert a predikállásra akkor ada hatalmat, mikor menybe méne; a bűnök bocsánattyára ottan hamar feltámadása-után. Mikor amazt adá, semmi oly külső ceremoniával nem éle; de mikor a bűnök bocsátására hatalmat ada, tanítványira lehellék és Szent Lelket ada nékik, hogy a bűnnek bocsánattyát Szent Lélek erejéből származó dolognak jelentené. Végezetre a predikállás meg nem bocsáttya az ember bűnét, hanem megmutattya, mint kel a bűnök bocsánattyát nyerni. Annak-okáért azt parancsolá Úrunk, hogy először predikállyanak az apostolok, az-után keresztellyék az embereket. Szent Pál-is a predikállók követségét és predikállások sommáját abban helyhezteti, hogy íncsék az embereket az Istennel-való megbékéllésre.[2] Mind ezekből kitetczik, hogy az új tanítóknak magok vallásaszerént sincs semmi erejek a bűnök bocsánattyára. Matth. ult. 2 Corin. 5, 10.

Harmadszor. Az úr-vacsora szolgáltatásra sem szükségesek a predikátorok. Mert a Lutheristák, kik azt hiszik, hogy a Christus teste mindenüt jelen vagyon, predikátor-nélkűl korcsomán-is egyaránt észik a Christus testét. A Calvinisták semmit egyebet kenyérnél nem vésznek tanítójoktúl; hanem magok, hitek-által égbe röpűlnek, ott eggyesűlnek (azt mongyák,) Christussal. Itt-is azért a predikátor haszontalan; mert kenyeret mindenüt találnak, és hitek-által égben sétálhatnak a Calvinisták, mikor kedvek tartya. Mivel azért magok megvallyák, hogy az ő predikátorok áldása nem szükséges az Úr testének jelen-létére: nem látom mi haszna légyen a predikátoroknak. Mert ha mindenüt jelen vagyon

az Úr teste, predikator-nélkűl-is hozzám vehetem. Ha csak *in usu*, mikor én vészem, az én vételem-által kezd jelen-lenni, vagy csak hitemmel kel az égbe lépnem: azt sem predikátoromnak, hanem magamnak köszönöm.

NEGYEDSZER. A keresztelésben sincs semmi hasznok a predikátoroknak az önnön hitek-szerént. Mert a mint ez-után megmondom, azt hirdetik, hogy keresztség-nélkűl üdvözűlhet ember, mivel csak egyedűl maga a hit-által üdvözűlünk. Ebből világoson következik, hogy nem szükséges a keresztség üdvösségünkre. Mert ha szükséges vólna, nem lehetne a hit elégséges. Annak-felette azt tanítyák, hogy a sacramentomok csak jelek, és nem egyébrevalók, hanem a hit felindítására; a hit pedig felindíthatik a keresztség-kivűl-is. Végezetre, ha ugyan szükséges vólna-is a keresztség, erre nem kellenének a predikátorok; mert nem régen megértők a Luther tanításából, hogy minden keresztyén embernek egy-aránt szabad keresztelni.

Ide aláb, hb. 3. c. 11, 7.

Oda fel, f. 183.

ÖTÖDSZÖR. Noha a szent Pál mondása-szerént a papság áldozat-nélkűl nem lehet; mert a végre rendeltetnek papok, hogy áldozatokat mutassanak Istennek nem csak magokért, hanem a községért-is: de az új predikátorok megvallyák, hogy ők semmi áldozatot bé nem mutatnak Istennek a hívekért; azért papoknak sem merik magokat nevezni: *Nemini inter Ministros, Sacerdotis vocabulum communicamus. Nuncupant Apostoli credentes omnes Sacerdotes, sed non ratione ministerii.* Noha a mint ennek-előtte hallók[1], a hol pap nincsen, ott Ecclesia sem lehet, melyre-nézve Luther minden keresztyént papnak nevez[2]. Ha azt mongyák az új tanítók, hogy ők lelki-áldozatokat nyújtanak Istennek, úgymint imádságot, alamisnát: ebből immár magok jelentik, hogy nem szükséges az ő hivatallyok; mert annyi hatalma vagyon egy bábának a lelki-áldozatok bémutatására, mint a predikátornak.

Hebr. 5, 1. c. 8, 3.

Confess. Helvet. ca. 18. fol. 45. b.

Idem Calvin. lib. 4. c. 18. n. 12.

[1] Supr. f. 169. et 120.

[2] Supr. f. 183.

HATODSZOR. Az Anyaszentegyház gond-viselésére sem látom hasznát a predikátoroknak. Mert ők a keresztyéni szabadságnak oly erejét mongyák, hogy senki semmire nem kötelezheti embert, hanem csak a menyire kinek-kinek tetczik. És nem csak az angliai királynak, de egyéb világi tiszt-viselőknek-is fejet hajtnak a predikátorok az egyházi gond-viselésben; ezekre bízzák a conciliomok hirdetését, etc.

Vide lib. 3. c. 7, 7.

Egy szóval azért az én kicsiny elmémmel fel nem találhatom, mi haszna légyen a predikátoroknak, és minémű okosságtúl viseltessenek, a kik ezeket tartyák és böcsűllik.

NEGYEDIK RÉSZE.

Harmadik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert újak és mostaniak.

1. Az új testamentom felállatása-után bizonyos jelensége a hamis tanításnak az újság.

Nem csak Esdras idejében kirekesztetének a papságtúl, a kik genealogiájokat fel nem vihették az első fő papra[1]: de mikor a pogány Ptolomæus Filómetor-előt a samaríták nagy pert indítottak vólna a jerusalemi papok-ellen, végére menvén a király, hogy eleitűl-fogva az egymás-után következő papság Jerusalemben vólt; *Andronicus ostendit, per continuas Pontificum successiones, Sacerdotii usque ad sua tempora propagationem*[2]; és hogy üdők forgásában a samaríták elszakadtak és pártot ütöttek a jerusalemi papok-ellen: hallogatás-nélkűl a jerusalembéli papoknak itílé a nyertességét. Ha mí-is ezen nyomon járnánk, nem fáradnánk sokat az igazság ismerésében. Mert noha ollyan csalárd mesterséggel élnek a pártosok, mint a gabaoníták Josue idejében; kik megijedvén a sidók szerencséjétűl és idején fejet akarván hajtani nékik, régi szakadozott rongyba őltözének, fóltos czipellőst vonának lábokba, aszszukenyeret rakának iszákjokba*, és Josue-előt azt hazudák, hogy megakarván néki hódolni, meszsze földrűl jöttek; új ruhában indúltak ki hazájokból, lágy kenyeret tettek táskájokba; de a hoszszu úton ruhájok elkopott, kenyerek megaszott; maga csak a szomszéd várasból jöttek vala kegyelem nyerni, hogy az igéret földérűl ki ne kergettetnének. Noha, mondok, ezen formán akarnak velünk bánni az idegen atyafiak és azt beszéllik, hogy el-tova Ádámban kezdetett az ő hitek, az-után Ábrahámra szállott és Dávidra; végre az apostolok-által ő-reájok áradott: de künyű ezt az ál-orczát levonni róllok és megmutatni, hogy csak újantan minapiban szakadtak-el tőllünk. Azért a romai Ecclesiától elhanyatlott újságok hamisságának ez légyen harmadik bizonysága.

[1] 1. Esdræ 2, 62. 2. Esdræ 7, 61.

[2] Ioseph. 13 Antiq. c 6

Iosuæ 9.

Lehetetlen, hogy Istentűl adatott igaz tudomány légyen, valamely az apostolok idejétűl-fogva, szünetlen minden üdőben világ végéig úgy meg nem marad, hogy mindenkor sacramentomok-szolgáltató és Isten igéje-hirdető pásztori és tanitói légyenek.

* Iszák = zsák, tarisznya.

De mind eggyig a romai hittűl elhasonlott vallások ollyak, hogy az apostolok idejétűl-fogva szünstlen meg nem maradtak minden üdőben, sem tanító pásztoroktúl nem vezéreltettek, hanem az apostoli üdők-után későn kezdettek csirázni és nevekedni.

Lehetetlen tehát, hogy ezek-közzűl valamely Istentűl adatott igaz tudomány légyen.

A bizonyság első részében, *In Majori Propositione,* nem mondom azt, hogy ottan hamisnak kel itílni a tudományt, mihent megbizonyodik, hogy valamely üdőben újonnan kezdetett; mert mind a Moyses törvénye, mind az új testamentom, midőn elsőben kiadattak, újak vóltak. Azt sem mondom, hogy ok-vetetlen igaz az a vallás, melyben az apostolok idejétűl-fogva mindenkor tanítók vóltak; mert ha az eléb-való igaz pásztoroktúl és az Anyaszentegyház eggyességétűl elszakadtak[1], csak szintén a tanítók successiója nem teheti igazzá a tudományt.

Marc. 1, 7. Actor. 17, 19. Infra, li. 8. c. 6, 4.

[1] Hoc dictum pro Græcis.

Csak azt mondom azért, *Negative efficaciter concludendo,* hogy a mely vallásban ez a két dolog nem találtatik, tudni illik, hogy az apostolok idejétűl-fogva minden üdőben megmaradott és hogy mindenkor pásztori vóltak: lehetetlen hogy abban igazság légyen. Mivel Christus és az ő apostoli nyilván előnkbe adták, hogy a mely igaz tudományt ők plantáltak, világ végéig mindenkor megmarad és pásztorok-által legeltetődik.

Ezt azért a Major Propositiót sok tagadhatatlan erősségekből kinyilatkoztattyuk ennek-utánna, mikor megbizonyíttyuk, hogy a Christus-által építtetett Ecclesia sem el nem fogy, sem el nem tévelyedik[2], és midőn a régiséget az igaz Ecclesia jelének mutattyuk[3].

[2] Infr. li. 8. c. 2. et 3

[3] Infr. li. 8. c. 6. 4.

Ugyan ezen igazságot erőssítik azok az argumentumok, mellyekkel ez-előt megbizonyítók[4], hogy az igaz Ecclesiának mindenkor pásztori vannak. De hogy mind ezeket elhadgyuk, rövídeden bizonyítom a Major Propositiót.

[4] Supra, f. 169.

I. Szent Írásból. Mert Christus azt ígéri, hogy az ő hívei győlekezetit az ördög ereje le nem nyomja, ki nem gyomlállya, meg nem hóldoltattya. Másut azt fogadgya, hogy világ végezetig híveivel marad; és hogy, minek-utánna a jó mag egyszer elhíntetett, soha úgy meg nem fojtatik a konkolytúl, hogy mind aratásig ne nevekedgyék. Szent Pál-is azt írja, hogy világ végéig pásztorokat tart Isten az ő juhai-közöt, kik tanítcsák, legeltessék és a tévelygések szelétűl óltalmazzák a híveket. Ezek az erős fogadások mind füstbe mennek, ha valamikor az igaz hit úgy lenyomatott

Matth. 16, 18. Matth. 28, 20. Matth. 13, 30. Coloss. 1, 6.

Ephes. 4. 12.

és gyökerestűl kiirtatott, hogy az-után üdő-jártában újonnan kellett ezt kezdeni. Ezen-kivűl oktatván az Írás az együgyűket, mint kel általlyában megismérni a hamis vallásokat, azt mongya, hogy ha ki valami újságot kezd tanítani a tudomány-ellen, mellyet eleitűl-fogva hallottak: minden egyéb kérdezkedés-nélkűl megvessék azt mint hamisságot: *Observate eos, qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt; et declinate ab illis*[1]. *Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates*[2]; *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci*[3].

[1] Rom. 16, 17.
[2] 1. Tim. 6, 20
[3] Heb. 13, 9, 2. Ioh. 10. Gal. 1, 8.

II. Ezt bizonyíttyák magok a viszszálkodók, kik meggyőzetvén az igazságtúl magyarán megmongyák, hogy az igaz hitnek meg kel az apostolok idejétűl-fogva mindenkor maradni. Errűl így szól az Augustana Confessio: *Una sancta Ecclesia. perpetuo mansura est, in qua Evangelium recte docetur, et recte administrantur Sacramenta*[4]. Calvinus így ír: *Fatemur omnes, Ecclesiam Dei sic propagatam fuisse, ut continuo sæculorum ordine, usque ad nos duraverit*[5]. Ismét: *Nullam fore fidem constat, nisi sit prædicatio, Rom. 10, 17. Itaque hominum respectu sustinet Ecclesia veritatem, quia eam præconio suo celebrat, quia puram et sinceram retinet, quia transmittit ad posteros*[6]. Másut: *Ecclesia Christi, societas est Sanctorum, per totum orbem diffusa, per omnes ætates dispersa*[7]. Viszontag: *Vixit sane Christi Ecclesia, et vivet, quamdiu Christus regnabit ad dexteram Patris: cujus manu sustinetur, cujus præsidio defenditur, cujus virtute suam incolumitatem retinet. Præstabit enim indubie quod semel recepit, se adfuturum suis usque ad consummationem sæculi*[8]. Végezetre, világos ígékkel ezt írja Calvinus, *Lib. 4. Institut. cap. 1. n. 17. Statuendum est, nullum fuisse ab orbe condito tempus, quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem usque sæculi, quo non sit habiturus.*

[4] Confes. August. ar tic. 7.
[5] Calvin., de Eccles. Reformand. fo. 752. inter Opusc. a Gallafio collect. Infr. li. 8. c. 2. et 3.
[6] Calv. 1. Timoth. 3, 15.
[7] Calv. contr. Sadolet. init.
[8] Præfat. Institut.

III. Ugyan ezen értelemben vóltak a régi szentek, kik az ő idejekben kezdetett tévelygőket azzal rontották, hogy elszakadtak a régi Doktorok egyenlő értelmétűl, új és mostan-talált tudományt kezdettek; maga Isten azt fogadta, hogy minek-utánna a jó mag egyszer elhíntetett, aratásig megmarad és nevekedik[9]; sőt konkolynak nevezi, a mit utólban híntnek az egyszer bévetett mezőbe: *Quid nobis adfertis novi?* úgy-mond sz. Ágoston; *Numquid iterum seminandum est bonum semen, quando ex quo seminatum est, crescit usque ad messem*[10]? Tertullianus pedig: *Principalitatem Veritati,*

[9] Matth. 13, 30.
[10] August. De Unita. Eccles. cap. 14. et 15.

posterioritatem Mendacitati deputandam esse, ex illius parabolæ patrocinio, qua bonum semen a Domino seminatum primo constituit; avenarum autem sterilis fœni adulterium, ab inimico Diabolo, postea superducit. Ita ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum et verum, quod sit prius traditum: id extraneum et falsum, quod sit posterius immissum[1]. Másut: *Ego meum dico verum; Marcionsuum: quis inter nos dijudicabit, nisi temporis ratio, ei præscribens autoritatem, quod antiquius reperitur; et ei præjudicans vitiationem, quod posterius revincitur*[2]? Hasonló-képpen szól szent Jerónimus: *Hoc ipso, quod posterius instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros prænuntiat Apostolus. Nec sibi blandiantur, si de Scripturæ capitulis videntur sibi affirmare quod dicunt, cum et Diabolus de Scripturis sit aliquando locutus: et Scripturæ, non in legendo consistant, sed in intelligendo. Brevem igitur, apertamqua animi mei sententiam proferam: In illa Ecclesia manendum, quæ ab Apostolis fundata, usque in diem hanc durat*[3]. Másut: *Cur post Quadringentos annos docere nos nituntur, quod ante nescivimus? Usque in hanc horam, mundus Christianus sine hac doctrina fuit*[4]. Azért a régi Atyák mihent megmutatták, hogy valamely vallásnak az apostolok idejétűl-fogva minden üdőben pásztori nem vóltak[5]: ottan erős következéssel béfejezték, hogy az nem lehet igaz tudomány: *Edant origines Ecclesiarum suarum,* úgy-mond Tertullianus: *evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita persuccessiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus, aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverint, habuerit autorem et antecessorem, hoc enim modo, Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt*[6].

[1] Tertul. Præscrip. c. 31.

[2] Lib. 4. contra Marcion cap. 4.

[3] Hieron con Lucif. ca 9. in fine. 1 Tim. 4, 1.

[4] Epist. 65. ca. 3. ad Pammach. et Oceanum.

[5] Supra, f. 173.

[6] Tertul. Præscrip. c. 32. Supra, fol. 184. num. 3.

IV. Az Anyaszentegyház közönséges praxissából és szokásából ezen dolog kinyilatkozik. Mert valamikor valamely tévelygés támadott, elsőben disputatióra bocsátták a dolgot; de mikor a végezésre jutottak, arra néztek, mit tanítottak és vallottak az előbbi pásztorok a közbe-vetett dologrúl; és az ő értelmekkel ellenkező újságot minden okvetetlen megsentenciázták s kiátkozták. Midőn az Arianusok, Evnomianusok, Macedonianusok háborgatták az Ecclesiát, ők örömest mind fottig csak disputatióban maradtak vólna; de okos tanácsot ada Theodosius császárnak Sisinnius, hogy a disputatiót félre tévén azt kérgyék tőllök, ha megállanak-e azok a szent jámborok tanításán, kik e mostani veszekedés-előt éltek? Mert ha ezen meg nem állanak, a magok követőitűl-is megvettetnek; ha

Világ végen hamisságok támadnak

Vide sup. f. 162. Clementem.

Niceph. lib. 12. cap. 15.

pedig a régiek itíletét bévészik, künyű ezek könyvökből kifejezni az igazat: *Sisinnius suasor fuit, ne qua cum eis, qui aliter opinantur, suscipiatur disputatio, ut quæ aliam ex alia rixam et contentionem parere soleret: sed interrogentur, An eos* Sacrorum *oraculorum Interpretes, qui prius extiterint quam dissensio in Ecclesia orta sit, admitterent? Ac siquidem sententias illorum rejicerent; tum fore dixit, ut eos, etiam factionis suæ populares ejiciant: si vero idoneos illos ad decisionem controversiarum judicant, statim illorum libros in medium proferri debere.*

Socrates, li. 5. ca. 10. Sozom. l. 7. c. 12. Similia Aug. supr. f. 109, 110.

Azért noha a nicæa-béli gyölekezetben sok bizonyságokat támasztának a sz. Írásból Arius-ellen: de midőn ezeket mesterséges csavargással kerengenék az Arius czenkéi*, végre: *Ariani, ex non scriptis vocibus, pie tamen excogitatis, condemnati sunt; a Patribus petentes testimonia Episcopi;* a régi Doctorok bizonyságival kárhoztaták Ariust. Mert a mint a seleucia-béli conciliomban szóllanak a sz. püspökők, nem a végre győlnek a conciliomok, hogy új dolgot kezgyenek, hanem hogy a régi Atyák nyomdokin járjanak: *Synodus in præsenti congregata est, non ut discat, quæ didicit olim; nec ut fidem recipiat quam ante non habebat: sed juxta Patrum fidem ambulans, ab hac ad mortem non discedet*[1].

Theodor. li 1 c. 8.

[1] Socrat. li. 2. c. 40. alias 32.

Az efesomi közönséges synodus-is az Atyák régi vallásából kárhoztatá az eretnekségeket[2]: *Apud Ephesum in Sancto Concilio, quod ante triennium celebratum est, cum de sanciendis Fidei regulis disceptaretur; ne qua illic profana novitas obreperet, Universis Sacerdotibus hoc Catholicissimum, felicissimum, atque optimum visum est, ut in medium Sanctorum Patrum sententiæ proferrentur: ut scilicet rite atque solemniter, ex eorum consensu atque decreto, antiqui dogmatis Religio confirmaretur, et profanæ Novitatis blasphemia condemnaretur.*

[2] Lirin. c. 42. cont. Profan. Novitat. Vide Concil. Ephes. tom. 2. c. 7. ubi Petri Alexandrini, Athanasij, Felicis, Theophyl Cypriani, Ambrosii, Nazianzeni, Basilii, Nisseni, verba recitantur.

Hasonló-képpen a chalcedoni győlekezet mikor végezett, azt mondotta, hogy a régi Atyák nyomdokit követi: *Secundum Canonicas Epistolas, et expositiones SS. Patrum, Gregorii, Basilii, Hilarii, Athanasii, Ambrosii, Cyrilli, nullo modo ab eorum Fide recedimus*[3]. *Sequentes igitur Sanctos Patres, confitemur unum Filium*[4], *etc,* Montánust azért kárhoztaták, *Quod insolita, contra Traditionem, et consuetudinem antiquæ Successionis, loqui cœperit*[5]; hogy új és szokatlan dolgokat kezdet hirdetni. Athanásius azt mongya, hogy akár-minémű mesterséges fogást állassanak a tévelygők, elég ezekre

Vide infr. li. 8. cap. 3. 2. n. 9. Et l. 10. c. 1.

[3] Act. 4. init.

[4] Act. 5.

[5] Euseb. 5. histor. c. 16.

* Czimboráí.

azt mondanunk, hogy a mí eleink ezt nem így hitték; *Ad hæc tantummodo respondendum est, quod ipsum per se sufficit: Ea Orthodoxæ Ecclesiæ non esse, neque Majores nostros ita sensisse*[1]. És a mint sz. Ágoston szól, a mí-elóttünk-való püspökük mondásival oly künnyen elronthatunk minden eretnekséget, mint egy üveget: *Episcoporum, qui ante nos fuerunt, sententiis, vitreas argutias confringimus*[2]. Annak-okáért ATHANASIUS az Ariánusok-ellen, *Lib. pro Decretis Nicænæ Synodi, sub finem;* BASILIUS Eunomius-ellen, *De Spiritu Sancto, cap. 29.* CYRILLUS Nestorius-ellen, *post 8. Anathematismum;* sz. ÁGOSTON Pelagius-ellen, *Lib. 1. et 2. contra Julianum;* JERÓNIMUS Jovinianus-ellen, *in fine Apologiæ;* LEO pápa Eutiches-ellen[3] a régi Doktorok irásiból bizonyítottak. És azt bátran mondottak: *Nos credimus, quod Sacris Scripturis, et Sanctorum Patrum æquis interpretationibus videtur*[4].

[1] Athanas. ad Epictetum.

[2] August. li. 1. contr. Iulian. in fine

[3] Leo, epi 98. cap. 3.

[4] Cyrill. post Anathematis. 8.

V. Azzal-is erőssíttetik bizonyságunk első része, hogy sok képtelen, hihetetlen, káromló dolgok következnének, ha igaz lehetne az újonnan kezdett tudomány, mely a régi keresztyének vallásával éllel ál öszve. Mert ha a régi tugomány hamis; ha az újságban igazság vagyon: következik, hogy heában szenvedtek a régi szentek mártiromságokat; heában viseltek sanyarú életet, sőt hogy elkárhoztak és pokolra hányattak Irenæus, Justinus, Nazianzénus, Thaumaturgus, Basilius, Chrysostomus, Hilarius, szent Ambrus, Jerónimus, Augustinus, szent Márton, sz. Antal; egy szóval, minnyájan a régi mártirok, a sok keresztyén nemzetségek, a sz. királyok. A mi nagyob: következik, hogy hamis a Christus ígéreti, mellyel kötötte magát, hogy világ végéig az igaz tudományt, mint egy erős kő-szálon éppíttetett várast, megtartya; mint egy égő lámpást véka-alá nem hadgya nyomni: hamissak lésznek a keresztyénség dicsíretes méltósági, mellyeket a sz. Írásban olvasunk. Ezt a bizonyságot Nazianzénus, Tertullianus, sz. Ágoston és Vincentius Lirinensis több régi fő Doktorokkal egyetemben szépen és hathatóson elő-hozzák illyen szókkal: *Absconditam post Christum sapientiam, nobis annuntiant? Rem lachrymis dignam! Si enim triginta his annis Fides originem habuit, cum Quadringenti fere anni ab eo tempore fluxerint, quo Christus palam conspectus: inane toto tempore fuit Evangelium, inanis fides nostra: Et Martyres quidem, frustra Martyrium subierunt: frustra tales, tantiqua Antistites populo præfuerunt*[5]. *O Christe, patientissime Domine, qui tot annis interversionem prædicationis tuæ sustinuisti, donec, scilicet,*

[5] Nazianz. epis. 2. ad Clidonium. sub finem

tibi Marcion subveniret[1]*! Scilicet aliquos Marciones, et Valentinos* (Lutheros, Calvinos), *liberanda Veritas exspectabat. Interim perperam evangelizabatur: perperam credebatur: tot millia millium perperam tincta: tot opera fidei perperam administrata: tot virtutes, tot charismata perperam operata: tot* SACERDOTIA, *tot Ministeria perperam functa: tot denique Martyria perperam coronata*[2]*. Hoc si ita est, neglexit officium suum Villicus* DEI, *Christi Vicarius, Spiritus sanctus; sinens interim Ecclesias aliter credere, quam ipse per Apostolos prædicabat*[3]*. Si non perperam: quale est, ut ante Hæreses fuerint, quam vera doctrina*[4]*? His solis, et his primis revelata est Veritas Divinitatis? majorem scilicet dignationem, et pleniorem gratiam a Diabolo consecutis*[5]*. Si Novitates, antiquitati contrariæ, recipiantur: necesse est, ut Omnes omnium ætatum Fideles, omnes Sancti, omnes Casti, Continentes, Virgines; omnes Clerici, Levitæ,* SACERDOTES; *tanta Confessorum millia, tanti Martyrum exercitus; tanta Urbium, tanta Populorum celebritas, et multitudo; tot Insulæ, Provinciæ, Reges, Gentes, Regna, Nationes; totus postremo jam pæne terrarum orbis, per Catholicam fidem, Christo capiti incorporatus, tanto sæculorum tractu, ignorasse, errasse, blasphemasse, nescisse quid crederet, pronuntietur*[6]*. Ne damnemus Patres; ne animemus hæreticos. Cogitemus, tot* SACERDOTES *sanctos jam quiescere. Quid de nobis Dominus judicabit, si nunc anathematizentur a nobis*[7]*? Tarde mihi hos Doctores ætas hujus sæculi protulit: sero hos habuit fides mea Magistros: inauditis ego his omnibus credidi*[8]*. Usque adeo permiscuit ima summis longa dies, ut viderint Cœlestius, Pelagius; cœci fuerint Hilarius, Gregorius, Ambrosius*[9]*? Cur post Quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? Usque in hanc diem, mundus Christianus sine hac doctrina fuit*[10]*. Et tu, o impudentissime, Catholicæ plebis exitiosa contagio,* SACERDOTES *illibatæ Fidei infamas? Magistrorum priorum vitio, plebem Constantinopolis errare? Tu ergo emendator priorum Antistitum? tu condemnator veterum* SACERDOTUM*? tu Gregorio excellentior? tu Nectario probatior? tu Joanne, omnibusqua Orientalium Urbium* SACERDOTIBUS *præstantior*[11]*?*

[1] Tertull li. 1. cont. Marcion. cap. 20

[2] Præscrip. ca. 29.

[3] Cap. 28.

[4] Cap. 29.

[5] Cap 34.

[6] Lirin. contr. Profan. Novit c 33.

[7] Hilar. lib. de Synod. in. fin.

[8] Li. 6 de Trinit. ante medium.

[9] Aug. 2. cont Iulian. c. 10.

[10] Hieron. epi. ad Pammach. de Error. Origenis : epi. 65. cap 8.

[11] Cassian. 7. de Incarn c. 30.

Mind-ezekből kinyilatkozik, hogy nem lehet igaz tudomány, valamely az apostolok-után megfogyatkozott és üdő-jártában ismét újonnan fakadott.

2. A mostani tudományok újságát magok jelentik az ellenkezők, feljegyezvén kezdőit szakadásoknak.

Lépjünk a bizonyság második részére, a Minor Propositióra, és mutassuk meg, hogy a romai gyölekezettűl elszakadott vallások újak, és sok üdővel kezdettek az apostolok-után.

Ezt bizonyítom elsőben a pártosok tulajdon vallásokból. Mert nem tagadhattyák, hogy Luther és Zwinglius kezdette e mostani szakadást és viszsza-vonyást. Úgy kezdették pedig, a mint Eusebius írja, hogy kezdetnek minden tévelygések; *A non voluntaria incipiunt inscitia, et in voluntariam desinunt insaniam*[1]; tudatlanságból akadnak a tévelygésbe, és akarva maradnak a bolondságban. Hallyad, mit ír Luther maga-felől: Solus *primo eram; et certe ad tantas res tractandas ineptissimus, indoctissimusque*[2]; *casu enim, non voluntate, nec studio in has turbas incidi, Deum testor. Suspensi exspectabant homines eventum rei, quam Nullus ante me ausus erat attingere. Et fovebat me utcumque aura popularis*[3]. Ismét: *Qui Seriphiis ranis magis muti erant, cum Solus in acie starem; Solus Cæsaris, et Pontificum telis me objicerem. Quis me sustentabat initio, cum Solus essem*[4]? Az angliai ecclesiának apologiajában, mellyet Ivellus íra, ezt olvasom: *Cum Lutherus, et Zvinglius, ad illustrandum orbem terrarum a Deo dati, Primum accessissent ad Evangelium; cum et res adhuc Nova esset, et eventus incertus, et animi hominum suspensi atque attoniti*[5]. Sleidanus imígyen beszél: *Tenue fuit, et contemtum hujus Religionis initium: et totius orbis odium, Unus tantum homo sustinuit*[6]. Ezent tanítttyák egyebek-is, mint Reginaldus feljegyzi[7]. És a mint nem régen hallók[8], ugyan csuda-gyanánt tartyák, hogy egyedűl egy barát ily nagy dolgot elkezdett s véghez vitt. Azt-is majd meghallyuk, hogy Luther-előt senkit nem mutathatnak, ki ő-véllek egy hitben és vallásban lett vólna.

[1] Eusch. lib. 5. cap. 17.

[2] Luth. Præfat to. 1. Lat. scripta Anno 1545.

[3] Supr. fol 185.

[4] Tom. 2. Lat. Vittemb. 1546. Respons. ad Regem Angl. fol. 537, 538.

[5] Apolog Anglic. edit. Neostadii, anno 1586. fol. 76.

[6] Sleidan Prefat. Histor. ad August.

[7] Calvino-Turcismi, l. 1. cap. 10

[8] Supr. f. 200.

3. A régi Ecclesiát és pátereket tévelygőknek mondván a pártosok, vallások újságát bizonyíttyák.

Eszébe vévé Calvinus, hogy az ő vallása tellyességgel ellenkezik mind azokkal a hívekkel, kik az apostolok-után éltek, annakokáért bátran azt beszélli, hogy a régiek minnyájan, valakik könyve nállunk vagyon, eltévelyedtek; az-az, külömbet tanítottak ő-nállánál. Azt-is e mellé veti, hogy minden nemzetségeket, kicsintűl fogva nagyig, a misemondó papok megszédítettek. Az egész világot a

papa megvakította. Ezer esztendővel ő-előtte az igaz tudomány, sőt az Ecclesia ledőlt és elveszett. Egy-nehány száz esztendőtűlfogva az egész világ a tudatlanságok temérdek setétségében vólt, és az Isten igéjének tiszta predikállása úgy megszűnt, hogy igaz pásztori nem maradtak az Ecclesiának. Hallyuk a maga szavát: *Parum me movent, quæ in Veterum scriptis de Satisfactione passim occurrunt. Video nonnullos, dicam simpliciter,* OMNES *fere, quorum libri extant, hac in parte lapsos esse, aut nimis aspere locutos*[1]. *Alta errorum nocte immersi fuerunt aliquot* SÆCULIS *homines*[2]. *Sub Papismo, doctrina (citra quam Christianismus non constat) tota sepulta, et explosa*[3]. *Sublata Solius Fidei Justificantis cognitione, et Religio abolita, et Ecclesia destructa est*[4]. *Innumeris Superstitionibus prostituta Ecclesia, et fœdissimo* ADULTERII *genere inquinata*[5]. *Execrabili* IDOLOLATRIA, *multis antehac sæculis, vera Religio submersa,* SUBVERSAQUE *fuit*[6]. *Missa,* OMNES *Reges terræ, et Populos, a summo usque ad novissimum, sic percussit vertigine, ut brutis ipsis stupidiores* (essent.) *Romanus Antichristus, et ejus Prophetæ,* TOTUM ORBEM *ea opinione imbuerunt*[7]*; Missam esse opus, quo* DEUM *promerentur, hoc errore,* TOTUM *pæne* ORBEM *obcæcavit*[8]. *Quod diu doctrina* NOSTRA *incognita sepultaqua latuit, humanæ impietatis crimen est: Nunc, Postliminii jure, suam antiquitatem recipere debet*[9]. *Ab annis* MILLE, *collapsa fuerunt* OMNIA[10]. *Anteactis* SÆCULIS, *Dominus hominum ingratitudinem sic ultus est, ita altis tenebris immergi passus est, ut nulla fere Ecclesiæ facies exstaret.* SÆCULIS *aliquo, profundis tenebris* SUBMERSA *fuerunt* OMNIA. *Pura Verbi prædicatio, aliquot* SÆCULIS *evanuit*[11]. *Non abs re contendimus, ita* SÆCULIS *aliquot dissipatam fuisse Ecclesiam, ut destituta fuerit veris Pastoribus*[12].

[1] Calv. l. 3. c. 4. nu. 38.
[2] Calv. l. 3. c. 5. nu. 1.
[3] Lib. 4. ca. 2. nu. 2.
[4] Cont. Sadolet. fol. 114. Opusc. a Gallasio collect.
[5] Ibid. f. 128.
[6] Calv. l. 1. c. 11. nu. 9.
[7] Lib. 4. ca. 18. n. 18.
[8] Ibid. n. 1. m. Præfat. Institut.
[9] De Scandalis, sub. finem, fol 873.
[10] Præfat. Institut.
[11] Li. 4. c. 1. n. 11.
[12] De Eccl Refor. ratione, sub initium.

Az első bizonyságban Calvinustúl és Luthertűl hallók[13], hogy mind a nicæa-béli s mind a több győlekezetek elhanyatlottak; az-az, magyarúl mondván ellenkeztek ő-véllek. A régi doktorokat minémő gyalázattal illeti Luther, ez-után meglássuk[14]. Mivel azért meggyőzetvén a nyilván-való igazságtúl megvallyák magok, hogy sok száz esztendeig temetve vólt az ő tudományok, és így magokellen vallást tésznek: nem szükség erre több bizonyság, kiváltképpen azt eszűnkbe vévén, hogy nem egyébért vítattyák oly igen az újítók, hogy az Anyaszentegyház láthatatlan; hanem azért, mert vészik eszekbe, hogy az ő hitekhez hasonló győlekezet, mivel nem vólt régenten, senkitűl meg nem ismértetett.

[13] Sup. f. 97, 98.
[14] Infr. l. 3. c. 13, 3. n 2.

Invisibilitas Ecclesiæ cur excogitata? Patrum, imo

4. Vallások újságát bizonyíttyák az ellenkezők, mikor a régi Atyákat velünk eggyezőknek, tőllök külömbözőknek ismérik.

Apostolorum vituperia, a Novatorum calamo: Vide infr. li. 3. ca. 13, 3, nu. 2, 3. Et ca. 12, 11

A mostani tudományok újsága világoson kinyilatkozik, ha a régi sz. Doktorok és pásztorok írási-mellé vettyük és megrostállyuk, ha a közbe-vetett dolgok értelmében mí-velünk eggyeznek-e, vagy a viszszálkodókkal. Hogy meszszünnen ne keressünk e dologban bizonyságot, a Lutheranusok, kik Magdeburgumban az egyházi historiát egybe-szedék, az apostolok halálától-fogva minden száz esztendőn-ként megmutattyák a páterek írásiból, hogy a régiek azont hitték a közbe-vetett dolgokrúl, a mit mí hiszünk; jóllehet nævusoknak, sümőlcsőknek, mocskoknak nevezik a régiekben, a mit mí-bennünk bálványozásnak mondanak[1].

[1] Centuria 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. c. 4. Vide infr. li. 9. ca 2, 2, n. 6.

Calvinus csak nem minden ellenkező dolgok értelmében megveti a régi Atyákat, azért hogy eggyeznek a mí értelmünkel. Példájúl csak huszon-öt dolgot hozok-elő, mellyekken megvallya Calvinus, hogy újak és a régiektűl külömböznek az ő tanítási.

1. Liberum arbitrium. Calv. li. 2. c. 2. num. 4.

A szabad-akaratrúl minnyájan a régiek alkalmatlanúl (az-az, pápista-módon) szóllottak, úgy-mond Calvinus: *Quas retulimus* (Chrysostomi et Hieronymi) *sententias, esse falsissimas constabit. Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysostomus, in extollenda humanæ Voluntatis facultate, modum excesserunt. Veteres* OMNES, *excepto Augustino, in hac re variant, aut vacillant, aut perplexe loquuntur. Qui postea secuti sunt, sensim alii post alios, in deterius continuo delapsi sunt.*

2. Persona Christi. Calv. li. 2. c. 14. num. 3.

A CHRISTUS személyérűl hamissat (az-az pápista tudományt) tanitottak a régiek, azt beszélli Calvinus: *Excusari non potest Veterum error; qui dum ad Mediatoris personam non attendunt, totius fere doctrinæ, quæ in Evangelio Joannis legitur, genuinum obscurant sensum, seque implicant multis laqueis.* Ez-után, *Lib. 5. c. 3.* feljegyezzük, mely gondolatlanúl beszél Calvinus a Christus személyérűl: de elég, hogy ő tévelygőknek alíttya, a kik nem javallyák kábaságit.

3. Lymbus. Lib. 2. cap. 16. num. 9.

Régi fő Doktorok emlegetik a limbust, mint ez-után, *Lib. 5. cap. 6, 2.* megmutattyuk. De Kopasz János itíleti-szerént csak álmot hűvelyeznek és beszédet mondanak: *Nescio qui factum, ut posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affixit nomen Lymbi. Sed hæc fabula, tametsi magnos autores habeat, et hodie quoque a multis serio defenditur: nihil tamen, quam fabula est, nam, concludere in carcere mortuorum animas, puerile est.*

Azt írja Calvinus, hogy a ki bizonyost akar a régiek értelméről tudni, szent Ágostont halgassa. Mert az igaz tudományban változás nem volt szent Ágostonig. Mindazáltal gyalázza őtet-is, hogy a gonosz indúlatokat bűnnek nem tartya, míg szánt-szándékkal helyt nem adunk nékik: *Augustinum, ut optimum ex tota Antiquitate, et fidelissimum testem, sæpius citamus*[1]. *Extra controversiam est, nihil a principio, usque ad illam ætatem* (Augustini), *mutatum fuisse in doctrina*[2]. *Nec opus est multum investigando laborare, quid hic Veteres senserint, quando unus Augustinus sufficere ad id potest; qui fideliter, magnaqua diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant lectores, si quid de sensu Antiquitatis habere certi volent. Porro, inter illum, et nos, hoc discriminis videri potest interesse: quod ipse quidem concedat, fideles sic illigatos teneri Concupiscentiis, ut non possint non concupiscere; eum tamen morbum, peccatum vocare non audet: et tunc demum fieri Peccatum docet, ubi vel opus, vel consensus ad conceptionem, vel apprehensionem accedit. Nos autem, illud ipsum pro Peccato habemus, quod aliqua omnino cupiditate contra legem* DEI *homo titillatur*[3]. *4. Concupiscentia.*

[1] Cal. l. 4. c. 14. num. 26.

[2] Cal. li. 4. c. 2. num. 3.

[3] Calv. l. 3. c. 3. num. 10.

Azt mongya másut Calvinus, hogy ezer esztendő-előt szoktak a halottakért imádkozni; de megcsalatkoztak: *Cum mihi objiciunt, ante* MILLE TRECENTOS *annos usu receptum fuisse, ut Precationes fierent pro Defunctis: Eos vicissim interrogo; Quo* DEI *Verbo, quo exemplo factum sit? Ipsi Veteres, qui preces fundebant pro Defunctis, et mandato* DEI, *et legitimo exemplo hic se destitui videbant. Cur ergo audebant? In eo, dico aliquid humani passos esse*[4]. *Monicam matrem suam, narrat Augustinus, vehementer rogasse, ut sui memoria in peragendis Mysteriis fieret ad* ALTARE. *Anile votum, filius non exegit ad normam Scripturæ, sed pro naturæ affectu probari aliis voluit*[5]. *5. Oratio pro Defunctis.*

[4] Lib. 3. cap. 5. num. 10.

[5] Calv. lib. 3. c. 5. n. 10.

A bűnökért-való elég-tételről a régiek-ellen így tanít Calvinus: *Parum me movent, quæ in Veterum Scriptis de Satisfactione passim occurrunt. Video* OMNES *fere, quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos, aut nimis aspere ac dure locutos*[6]. *Scio Veteres duriuscule loqui, nec forsan lapsos esse nego.* Calvin. *Libr. 3. c. 3. num. 16: Vetusti scriptores, cum de Pœnitentiæ fructibus loquuntur, plus æquo insistere in his mihi videntur*[7]. *6. Satisfactio.*

[6] Lib. 3. ca. 4. num 38.

[7] Num. 39.

Az emberek igazulásárúl írja Calvinus, hogy nem helyesen (az-az, nem calvinista módon) beszéllett szent Ágoston: *Ac ne Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio, per omnia* *7. Justificatio.*

recipienda est. Gratiam enim, ad sanctificationem refert, qua in
[1] Li. 3. c. 11. n. 15. *vitæ novitatem per Spiritum regeneramur*[1].

8. Prædestinatio. Az Isten választásárúl azt írja, hogy *Sæculis omnibus*[2], minden üdőben külömbet tanítottak ő-nállánál a fő túdós emberek.

[2] Li. 3. c. 22. n. 1. Ostorozza másut a régieket, hogy a jó cselekedetek érdeméről

9. Meritum. emlekeznek: *Quorsum, obsecro, opus fuit invehi nomen Meriti? Usi sunt, fateor, passim, Vetusti Ecclesiæ scriptores: atque utinam*
[3] Lib 3. ca. 15. num. 2. *voculæ unius abusu, erroris materiam posteris non præbuissent*[3]!

10. Cælibatus. Nem tagadgya Calvinus, hogy a püspököktűl házasság-nélkűl való életet kívántak a régi jámborok; de ebben vétkesekké tészi a régieket: *Peccarunt hic nonnihil immodica severitate, quod plus requirere voluerunt in Episcopo, quam Paulus requirat; ac præsertim*
[4] Lib. 4. ca. 4. num. 10. *successu temporis, Cælibatum*[4].

11. Quadragesima. Regen, úgy-mond, a negyven-napi bőjtöt megtartották; de babona ez. Abban sincs mentségek a régieknek, hogy sanyarú penitenciát adtak a bűnökért: *Excusare non audeo in totum Veteres, quin superstitionis semina jecerint, immodicis encomiis extollendo*
[5] Lib. 4. ca. 12. num. 19. *Jejunia*[5]. *Et tunc passim invaluerat superstitiosa Quadragesimæ*
[6] Num. 20. *observatio. Ac mirum est, tam crassam hallucinationem hominibus acuti judicii obrepere potuisse*[6]. *Excusari nullo modo potest immodica Veterum austeritas, mirum in modum periculosa, quum peccatori Pœnitentiam solennem, et privationem a Sacra Communione, nunc*
[7] Ibid. n. 8. *in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos indicerent*[7]. *Vetusti Scriptores, quum de Pœnitentiæ fructibus loquuntur, plus æquo insistere in his mihi videntur, et dupliciter modum excesserunt.*
[8] Li 3. c. 3. n. 16. *Rigidiores fuerunt, quam ferat Ecclesiæ mansuetudo*[8].

12. Religiosa Vota. Azt-is régi és megavált szokásnak mongya, hogy a ki tekélletesen isteni szolgálatra adta magát, házasság-nélkűl élt, és azt itílték régenten, hogy a clastromokban legszentebb életű emberek találtatnak: *Fateor certe, antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem, ut se Continentiæ Voto alligarent, qui totos se Domino*
[9] Lib. 4. ca 13 num. 17. *dicare vellent*[9]. *Fateor Scripturam a quibusdam Patribus male intellectam, atque hinc natam Voluntariam Paupertatis affecta-*
[10] Ibid. n. 13. *tionem*[10]. *Augustinus, se nullos meliores vidisse prædicat, quam qui*
[11] Calv. lib. 4. c. 13. n. 15. Aug ep. 137. *in Monasteriis profecerint: nec deteriores, quam qui in Monasteriis defecerint*[11]. Igen-is gyalázza Jerónimust, hogy a házasságnál
[12] Cal. Matth. 19, 11. böcsülletesbnek tanította a szűzességet: *Nimis luculentum, maligni perversique ingenii specimen edidit Hieronymus*[12].

13. Gratiæ operatio Az ember szabad-akarattyának az Istennek graciajával-való

eggyüt-munkálkodásáról így szól: *Non recte a Chrysostomo scriptum est, Nec gratiam sine voluntate, nec voluntatem sine gratia quidquam posse. Voluntatem movet, non qualiter multis* SÆCULIS *traditum est. Illud ergo, a Chrysostomo toties repetitum, repudiare necesse est; Quem trahit, volentem trahit*[1].

[1] Cal. li. 2. c. 3. num. 7. Num 10. *14. Sacramenta.*

A sacramentomok erejéről így szól: *Sacramenta conferre gratiam, magno consensu Scholæ tradiderunt: quod multis ante* SÆCULIS, *magna Ecclesiæ jactura, in bona orbis parte, Obtinuit*[2].

[2] Lib. 4. c. 14. nu. 14.

Másut pírongattya sz. Ágostont és Chrysostomust, hogy külömbséget tésznek a Keresztelő János és a CHRISTUS keresztségeközöt: *Neminem perturbet, quod alterum Baptismum ab altero, Veteres discernere contendunt: Quis Chrysostomo auscultet? Nec recipienda est Augustini argutia*[3]. *Hoc Veteribus imposuit: sed hallucinati sunt*[4].

15. Baptismus.

[3] Lib. 4. ca. 15. num. 7.

[4] Ibid. nu. 8. *16.*

Azért-is pöki a régieket, hogy szükségnek idején akár-kinek megengedték a keresztelést: *Quod autem multis ab hinc sæculis, adeoqua* AB IPSO *fere Ecclesiæ* EXORDIO, *usu receptum fuit, ut in periculo mortis, Laici baptizarent, si Minister non adesset: non video quam firma ratione defendi queat*[5].

[5] Ibid. nu. 9. *17. Eucharistia.*

Eggyüt azt mongya, hogy külömbet tanítottak a régiek az Oltári szentségről; de meg kel bocsátani tudatlanságokat, és el kel födözni gyalázattyokat: *At ita senserunt nonnulli Veterum: quasi vero non magis ignoscendum sit eorum inscitiæ, et sepeliendum dedecus*[6].

[6] Ibid. c. 17. n. 15 *18. Ritus Baptismi.*

A keresztségben szokás vólt, úgy-mond Calvinus, hogy szent olajjal megkenték az embert és reá-lehellettek: *Additus est ad Baptismum Cereus cum Chrismate, Exsufflatio. Etsi autem me non latet, quam vetusta sit adventitiæ hujus farraginis origo: respuere tamen mihi, et piis omnibus fas est, quidquid ad Christi institutionem addere ausi sunt homines*[7]. Ismét: *Si quis Verustate tueri volet hujusmodi inventiones; nec ipse ignoro, quam vetustus sit Chrismatis, et Exsufflationis, in Baptismo usus; quam non longe ab ætate Apostolorum, Cœna Domini tacta rubigine fuerit*[8].

[7] Ib. c. 15. n. 19.

[8] Lib. 4. c. 17. num. 43. *19. Eucharistiae asservatio.*

Az-is régi szokás, úgy-mond, hogy az Oltári szentséget megtarcsák és betegekhez vigyék: *Repositio Sacramenti, quam nonnulli urgent, ut ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilis est: sed enim, qui sic faciunt, habent Veteris Ecclesiæ exemplum, fateor*[9].

[9] Ibid. nu. 39.

Azt írja másut, hogy a régiek másuvá facsarták a CHRISTUS rendelését az úr-vacsorajában: *Veteres quoque illos, video alio*

20. Sacrificium.

hanc memoriam detorsisse: excusari eos non posse arbitror. Imitati sunt Judaicum sacrificandi morem[1].

[1] Ib. c. 18. n. 11.

Supra, fol. 147. *21. Dispositio ad Gratiam.*

A régiektűl vették a pápistak, úgy-mond Calvinus, hogy szent Pál a ceremoniák cselekedetit mongya haszontalannak az igazulásra, de nem a tekélletes erkölcsök cselekedetit: *Ingeniosum subterfugium habent, quod tametsi non excogitarunt ipsi, sed ab Origene, et quibusdam Veterum sumserunt: ineptissimum tamen est*[2].

[2] Cal. l. 3. c. 11. num. 19.

22. Imagines.

A képekről így szól: *Libros Idiotarum esse Imagines, dixit Gregorius: at longe aliter pronuntiat Spiritus Dei*[3]. *Lib. 4. c. 9. n. 9: Jam nongentis circiter annis vulgo obtinuit Concilium Nicænum, quod in Templis locum Imaginibus dedit.*

[3] Cal. l. 1. c. 11. num. 5.

23. Dulia Latria.

A duliának és latriának külömbségéről így ír Calvinus, *Lib. 1. c. 12. n. 2: Complures ex Veteribus hac distinctione usi sunt. Quid tum?*

Luther Márton mely rút gyalázatokkal illeti a régi szent Atyákat, rész-szerént meghallók, és ez-után bévebben megmutatom[4].

[4] Infr. l. 3. c. 13, 3. n. 2.

24. Confirmatio.

A bérmálás szentségéről elő-hozza Calvinus a szent Melchiades mártir szavait és azt írja utánna: *Os sacrilegum! Tune Pingvedinem, fœtore anhelitus tui inquinatam, et verborum murmure incantatam, audes Christi Sacramento opponere, et conferre cum Aqua Verbo Dei sanctificata*[5]*?*

[5] Cal. l. 4. c. 19. nu. 10.

25. Legis observatio.

Az Isten törvényének megtartásáról azt vítattya Calvinus, hogy ez, *Impossibilis,* lehetetlen: *Quid visum sit Hieronymo, nihil moror*[6]*;* nem-is gondol vélle, ki mit mondott ez-ellen a régiek közzűl.

[6] Cal. li. 2. c. 7. nu. 5.

Mind ezekből kitetczik, hogy a régiektűl elszakadtak és új tudományt kezdettek a pártosok. Mert noha a régi szent Írást forgattyák, de ennek új értelmét adgyák[7], és a fellyűl elő-számlált dolgokban a régi szentek vallásától elhanyatlottak. Soha azért újságokat külömben nem titkolhattyák, hanem ha a régiek könyveit mind megégetik, Herodest követvén, kirűl olvassuk[8], hogy újonnan lett vala sidóvá az attya. Minek-okáért gyalázattyára lévén, hogy országában-való fő embereknek régi böcsülletes nemzetsége és genealogiája azokból a könyvekből megismérszik vala, mellvek az írás-túdóktul a templomban tartattak: mind megégeté ezeket a könyveket, azt alítván, hogy az ő újsága gyalázatos nem lészen, ha senki meg nem mutathattya maga nemzetségének régiségét.

[7] Lib. 3. cap. 12, 7.

[8] Euseb. l. hist. c. 6, 7.

Supr. fol. 147. Infr. li. 3. c. 12, 2.

Mondaná valaki: ha a régiek vallásától ily távúl járnak az újítók, mi az oka, hogy a predikátorok a régi szent Atyákat oly

gyakran emlegetik, azok mondásiból állatván (hogy már) tanításokat? Erre elég azt felelni, hogy ha minden eretnekség a sz. Írást emlegeti, noha semmit igazán a sz. Írással nem bizonyít: mit csudálkozunk, ha a szent Atyákat ajakokon viselik?

De világosb értelemért Először Lirinesissel azt mondom: az eretnekségek tulajdona, hogy keresnek valamely homályos mondásokat a régiekben, és félre tévén, a mit gyakran és nyilván tanítanak a szent jámborok, szem-fény-vesztésért a homályos szókat ragadgyák, mint-ha azokhoz támaszkodhatnának: *Captant veteris cujuspiam viri Scripta, paulo involutius edita, quæ pro ipsa sui obscuritate, dogmati suo quasi congruant: ut illud nescio quid, quodcumque proferunt, neque primi, neque soli sentire videantur.* Lirin. cap. 11. Ugyan ezent irja szent Gergely: *Ut ea quæ asserunt hæretici, commendare quasi de antiquitate possint, antiquos Patres se habere testantur: ut ea quæ ipsi dicunt, etiam Antiquos tenuisse fateantur.* Greg. 12. Moral. c. 15. Másodszor. Midőn a Lutheristák a szent Doktorok írásit forgattyák a Calvinistákra, ezek azt mongyák, hogy hamissan csigázzák a páterek írásit; csak szem-fény-vesztésért pattogattyák a tudatlan község-előt a régi Doktorok nevét; de a ki megtekínti könyvöket, nyilván tapasztallya, hogy hamis és idegen értelemre forgattyák azok írásit: *Patrum nomina, ad fallendos eos, qui Patres non legerunt, inani strepitu cumulant: sed ex illis excerpta testimonia, non nisi aperta Sophistica, ab ipsis in alienam a Patrum mente sententiam detorqueri, facile apparet.* Palatinales Admonition. ad Libr. Concord. fol. 289. edit. Neostad. 1581. Másut Kemniciusrúl azt írják, hogy szakadozva, hamissan, esztelenűl hozza-elő a régiek mondásit: *Allegat Patrum sententias sine judicio, sine ulla cura: sæpe mala fide, nec perfecte: sæpe vel truncat, vel imperfecte citat Patres, alieno sensu, contra propriam illorum mentem, vi, et obtorto collo eos adducens.* Nova super Nova novorum. P. 1. A Calvinistákrúl ugyan ezent írja Schlüsselburgius[1] lutherista superattendens. És Galliában a király-előt 1603. esztendőben az ebroici püspök Pleussæusnak, fő Calvinistának szemtűlszemében öt-száz hamissan elő-hozott bizonyságot jegyze-fel, melylyeket Pleussæus egy könyvecskéjében a régiekre erővel és hamissan kent vala[2]. Igazán írja tehát sz. Gergely[3]: *Sæpe hæretici eosdem nobiscum Patres, quos veneramur, laudant; sed intellectu depravato, ipsis nos eorum laudibus impugnant.*

[1] Li. 2. Theol. Calvi. art. 2. pag. 38. ad 60.

[2] Vide Acta Colloquii, edita Mogunt.

[3] Gregor. l. 8. Moral. c. 23.

Ne keressünk erre idegen bizonyságot. Calvinus nagy szemtelen merészséggel azt írja, hogy senki nincs a régiek-közzűl, a ki világos szókkal nem írná, hogy kenyér és bor vagyon az Úr-

[1] Cal. l. 4. c. 17. nu. 14. [2] Cal. l. 4. c. 12. nu. 26.

vacsorában[1]. Az-is ő szava, hogy *Omnes Patres,* minden régi Atyák javallyák a püspökök házasságát[2]; noha ő-maga, *num. 24. et 28.* Siriciust és Jerónimust ebben ellenkezni vallya. Egy szóval, tudatlanok-előt bátran emlegetik az Atyákat; noha tudgyák magok, hogy azokkal ők ellenkeznek.

5. *A mostani tudományok újsága megtetczik abból, hogy az apostolok idejétűl-fogva senki ezeket nem követte.*

Az új tanítók tulajdon vallásából megmutatók, hogy gyermekdéd az ő szakadások. Mennyünk továb, és ezen dolognak tapasztalható jelenségit lássuk. Ha a Luther és Calvinus hiti nem új: mutassák-meg a régiek írásiból, hogy az apostolok idejétűlfogva minden üdőben vólt oly győlekezet, mely az ő tudományokkal eggyezett. Nevezzenek egy nemzetséget, egy tartományt, egy várast, egy falut, egy házat, a hol ez-előt száz esztendővel az ő hitek taníttatott. Mutassanak egy templomat, a hová imádságra, predikállásra, szentség-szolgáltatásra egybe-győltek Luther-előt az augustai vagy helveciai confession-valók. Jegyezzék-fel, kiket kereszteltek, kiknek predikállottak; mely eretnekségellen viaskodtak; minémű mártiromságokat szenvedtek az ő hitek vezéri és pásztori ez-előt ezer esztendővel? Sőt az apostolok idejétűl-fogva egy embert nevezzenek, *Quis? Ubi? Quando?* ki? hol? és mi üdőben értett eggyet ő-véllek? Ki hitte és tanította valaha, valahol éppen ezt a tudományt, mellyet most ők híntegetnek?

Infr. lib. 9. c. 2.

A mí vallásunkban künyű nékünk ezeket megmutatnunk. Mert hogy egyéb mély bizonyságokat ne említcsünk, mellyekről ez-után szóllunk: mi magyarok csak az esztendők hólnapit sem tudgyuk külömben nevezni, hanem Bóldog Aszonyrúl, a negyvennapi bőjtrűl, a szentekrűl. A vasárnapokat mái napig nagy részre a mise-kezdetirűl nevezzük; mert *Reminiscere, Invocavit, Judica, etc.* vasárnapot nem egyébért nevezzük igy, hanem hogy azokon a vasárnapokon az Introitusban első szó *Reminiscere, Invocavit, Judica, etc.* Kiből megtetczik, hogy mihent a hólnapokat számlálni és a vasárnapokat illeni kezdették a magyarok; az-az, mihent a vak és embertelen tatárságból kikőltek: ottan arra a hitre jutottak, melyben Bóldog Aszonyt tisztelték, bőjtöltek, misét mondottak. Tekíncsd-meg a régi érsekségeket, püspök-

NOTA.

ségeket, præpostságokat, apáturságokat, a régi törvényeket és decretomokat, mellyeket sz. István szerzett; a puszta és ép szentegyházak oltárit, segrestyéit és minden rendelésit: csak ezekből megtapasztalod, hogy miólta keresztyénné lettek a mí eleink, azon hit vólt közöttök, mellyet most vallanak a romai gyölekezet fiai. A mit magyarországrúl mondok, künyű ezen formán egyéb országokban hasonló bizonyságokat találni.

Azért azt kívánnyuk, hogy ők-is, ha nem újonnan kezdett tudományt hirdetnek, valami efféle jelenségit adgyák koros és megőszült hiteknek.

6. Első csavargása az újítóknak kirekesztetik, melyben az apostolok régiségét mutogattyák.

Az újítók künnyen akarván elmúlni e bizonyság-mellől, I.
Először azt mongyák, hogy az apostolok ő-előttök azt hitték s tanították, a mit ők most tanítnak. Egyebekkel azért nem gondolnak, ha mind e világ külömbet tanít-is. Elég az ő hitek régiségére, hogy azt tanították az apostolok, a mit ők hirdetnek.

Tettetes fogásnak látszik ez; de ha mélyen megtekíntyük, Calvin. Præfat. Institut.
nem egyéb szaladásra gondolt tétovázásnál.

I. Mert ezt az exceptiót egy-aránt forgattyák minnyájan a külömböző tanítók; és eggyiknek sincs e dologban másiknál színesb palástya; mert mindenik az ő értelme-szerént magyarázván az Írást, azt vítattya, hogy csak az ő tanítása eggyez az apostoli írásokkal. Mivel azért szinte ollyan künnyen, s ollyan bátran forgattyák ezt a feleletet minden tévelygők, mint szintén a Lutheristák: elégséges nem lehet eggyiknek-is, hanem-ha egyaránt minden ellenkező tévelygéseket jóvá tehet, a ki lehetetlen.

II. Ez a felelet cserbe hadgya és hamissá tészi az új tudományokat; noha úgy tetczenék, hogy menti. Mert e szerént a felelet-szerént helyén marad, a mit most vítatunk, tudni illik, hogy az apostolok idejétűl-fogva senki nem vólt, a ki hirdette, tanította, óltalmazta vólna a lutherista és calvinista vallást. Ez-előt pedig Supr fol. 168, 169.
világosan megmutatók a tellyes sz. Írásból, hogy tanító-nélkűl a hit meg nem maradhat. Következik tehát, hogy az apostolok-után a lutherista hit meg nem maradott, hanem tellyességgel kigyomláltatott, ha minden üdők forgásában tanító-pásztori és vezéri nem vóltanak. Ez így lévén szem-látomást megismérszik, hogy hamis

a lutherista és calvinista hit. Mert erőssen megbizonyítók, hogy a mely hit az apostolok idejétűl-fogva világ végéig meg nem marad, igaz nem lehet. Azon-képpen azt-is megmutatók, hogy hamis tévelygés az, valamelynek szűnetlen Isten igéje-hirdető és sacramentomok-szolgáltató pásztori nem vóltak. Végezetre az újonnan nevekedett tudományt hamisnak mondók az apostolok tanítása-szerént. Szinte oly új pedig a lutherista és calvinista tudomány, ha az apostolok halálakor megszűnt, és ezer esztendő-után nagy későn ismét kifakadott, mely új a mostan éppíttetett palota, melynek köve és helye régi vólt.

Supra, f. 218. ct seq.

III. Csak szó-fia* beszéd az, hogy az apostolokkal ők eggyet értenek, a mint ez-után megmutatom, mikor rész-szerént a hit dolgairúl szóllok. Bezzeg ha az ő agyok mű-helyében koholt magyarázat sz. Írás vólna, helyesen szóllanának. Ha pedig a sz. Írást úgy értyük, mint azok magyarászták, kiktűl kézről-kézre adatott nékünk: csak legkisseb dologban sem kedvez a sz. Írás nékik. De most erről nem szükség többet szóllani; elég, ha megengedik, hogy az apostolok halálától-fogva senki nem vólt oly hitben, mint Luther, Calvinus, etc.; mert ebből nyilván következik hamissága vélekedéseknek. Ha pedig vólt valaki az apostolok-után, a kihez bízhatnak: tűrődzenek hozzá, és nem örömest jó kedvel nevezzenek csak egy személyt, a ki hopmestere** vólt a lutheristaságnak.

Vide supr. fol. 151, 152. Inf. l. 3. c. 12, 7. Et li. 7. c. 3, 4.

7. *Másik fogása az újítóknak kirekesztetik, melyben a régi szent Atyákra és conciliomokra mutatnak.*

Mint a róka hánnya a cselt, és ide s tova evez farkával, mikor lesre vétetik és erőlen viseltetik: azon-képpen az új tanítók látván, hogy őket hálóra vitték, sok fogásokkal el akarják kerűlni ennek az erős bizonyságnak óldhatatlan kötelét. Mert a mint Illíricus írja, künyű azt mondani, hogy az apostolok-után Luther Márton-előt vólt az ő vallások; de nehéz ennek a körmét füléhez vonni: *Hoc argumento Satan haud raro, tamquam ignito telo, conscientiam nostram torquet. Perfacile enim est negare, Ecclesiæ nostræ novitatem, et illorum antiquitatem: sed verisimiliter hoc retundere, est sane perdifficile.* Értem, hol jársz. Nállunk-is a kinek hol fáj, ott tapogattya; a hol viszket, ott vakarja. Ez bezzeg a bökkenő.

Illyricus, in Catalogo Testium Veritat. Præfat. edit. Basil. 1556.

* Szó-fia beszéd = üres beszéd. — ** Hirnök, előfutó, præcursor.

II.

Másodszor azért a tudatlan és temérdek-orczájú tanítók, úgy-mint Magyari István és egyéb jó-sűltek, nagyon púposkodnak* és minden bizonyság-nélkűl bátran mongyák, hogy az első Anya-szentegyház színe az ő pártyokon vólt. Nem csak Ádám, Ábrahám és Noë, úgy-mond Magyari; de a nicæa-béli, costanczinápolyi, efesomi és chalcédoni sz. győlekezetek-is eggyet értettek az augustanusokkal. A romai pápáktúl-is, kik Linustúl-fogva Melchiadesig Rómában űltek, mí (úgy-mond) el nem szakadunk, véllek egyet értünk.

Magyari, az Ország romlása okairúl Epist. Dedic.

Ej bátya, csak a csattig vonnyad, és addig nyujtózzál, míg lepeled ér. Igen fen kezdesz heazni, elszédűl az agyad. Én-velem el nem hiteted, hogy gyomorból szóllasz. Mert a négy sz. győlekezetet a mi illeti, ezennel meghallod, hogy ezektűl oly távúl estek, mint az ég a földtűl. És a mint nem régen hallók, a kik túdósbak az újítók-közöt, úgy-mint Calvinus és Luther, nem tagadgyák, hogy ők meszsze járnak ezektűl a győlekezetektűl.

Lásd ez könyvn. 5. részét. 5, 6. Supra, fol. 147.

Ábrahámot és Noët, vak a ki nem láttya, hogy külömben magok-mellé nem foghattyák az újítók, hanem-ha ezt a két dolgot megbizonyíttyák: I. Hogy a mit a Lutheristák kárhoztatnak a mí vallásunkban, azt Noë és Ábrahám megvetette, mellyet soha meg nem mutathatnak. Mert hánnyák-fel a sz. Írást és mutassák-meg, hol szídalmazza Noë a halottakért-való könyörgést? a szenteknek-való esedezést? Én ez-óráig fel nem találtam, hogy ezekben valamit mí-ellenünk tanítottak vólna a patriárkák. II. Hogy valamit Ábrahám hitt, azt a Lutheristák és Calvinisták-is hiszik; valamit nem hitt Ábrahám, azt ők sem hiszik. Ezt ha meg nem mutathattyák: ok-nélkűl tészik Ábrahámot lutheristává. Mert a kik csak egy-nehány czikkelyben eggyeznek a Lutheristákkal, nem lésznek azzal Lutheristák, ha a töb dolgokrúl külömb értelemben vannak. Soha pedig annak csak egy jelenségét sem adhattyák a Lutheristák, hogy Ábrahám és Noë azt hitték, a mit ők tanítanak, vagy hogy ők mind hiszik azokat, a miket ezek a patriarkák hittek. Sőt bizonyos erősségekkel megmutathattyuk, hogy külömben vagyon a a dolog. Mert hogy Ábrahám a keresztségrűl, az Úr-vacsorárúl, a szent Pál apostol levelei számárúl, böcsülletes méltóságárúl és töb számlálhatatlan dolgokrúl, mellyek az apostoli könyvekben foglaltatnak, azont hitte vólna, a mit a Luther és Calvinus nyája, sohúlt nem olvassuk. Viszontag azt hitte Abrahám, hogy környűl kel

* Púposkodnak = kevélykednek.

metélkedni, hogy oktalan állatok áldozatival kel tisztelni Istent. Ezeket most nem hiszik a Lutheristák. Noha azért minnyájan a régi próféták és patriárkák Christusban hittek, és ez-okon *implicite,* homályban és bétakarva hitték mindazokat, mellyeket a templom
Lucæ 23, 45. fedelének és kárpittyának elszakasztásával Urunk kinyilatkoztatott: de nyilván, magok nemében, azokat ők nem tudták, mellyeket most hisznek a keresztyének. Ha pedig a Christusban-való hitért magok-mellé akarják vonni Ábrahámot a Lutheristák: azon okon és egyenlő színnel a Calvinisták és egyebek-is, valakik a CHRISTUST hiszik, azt mondhattyák, hogy Ábrabám a hit dolgában véllek egyet értett. Ha azért el akarják hitetni, hogy Ábrahám lutherista vólt: ennek oly jelenségét keressék, mellyet a Calvinisták ne vonhassanak magokhoz. Mert az bizonyos, hogy a mely bizonyság egy-aránt szolgál mind a két ellenkező félnek, egyiknek sem szolgál külömben, hanem-ha mind-két ellenkező félt igaznak mongyuk.

Az XXXI. romai pápákat, kik Linustúl-fogva Melchiadesig, az-az, Úrunk születése-után 312. esztendeig éltek, méltatlan tészi lutheristává Magyari. Mert a ki ezek leveleit, *in Epistolis Decretalibus Pontificum,* a ki életeket olvassa: minden bizonnyal érti, hogy semmit nem czimboráltak a Lutheristákkal. Sőt a Magdeburgi
Magyari, epi. Dedic. fol. 3. et 4. Centuriátorok, *Centuria 2. cap. 6.* Higinus, Anaclétus, Evaristus, Telesforus pápát mardossák a mise-mondásért, bérmálásért, *etc.:* Alexandert a szentelt-vízért. És elkezdvén Úrunk születésétűl száz esztendőn minden centuriában illyen titulus-alat: *Inclinatio Doctrinæ, complectens stipulas, et errores Doctorum:* megmutattyák, hogy a pápák sok dolgot tanítottak, mely fogokra nem fér a Lutheristáknak. Sőt a maga-feledett Magyari ugyan ott, a hol maga-melié fogja ezeket a pápákat, arczúl csapja szavát és azt írja, hogy a Melchiades-előt-való pápák-közzűl Marcellinus bálványozó vólt, noba Baro-
NOTA. nius, *Tom. 2. Anno 302.* ezt a rút szennyet szépen lemosta Marcellinusrúl. Ennek-felette Alexander pápát, hogy a szentelt-vízet javallotta, Zeferinust, Fabianust, Urbanust, Calixtust, kik mind Melchiades-előt éltek, egyéb pápista szerzésekért rútúl mardossa Magyari.

De ha ellene nem vólna Magyarinak, két dolgot kérdenék ez-
Baronium vide. aránt tőlle. EGGYIKET: mi az oka, hogy csak Melchiadesig (avagy inkáb Silvesterig, a ki Melchiades-után következék), akar eggyet érteni a romai pápákkal? Talám akkor változtatták az igazságot, mikor ama bőlcs és szemes sz. Doktorok éltek, úgy-mint Athanasius, Hilarius, Optátus, Basilius, Nazianzénus, Chrysostomus, Jerónimus,

Augustinus, Epifánius, Cyrillus, kik mind csak hamar Silvester után virágzottak? Vallyon ezek nem vehették-e eszekbe, ha Silvester eltévelyedett? Vagy ha eszekbe vették, vallyon elárulták-e a Christus igazságát, elnyegvén és siketségre vévén a tévelygést? Mert soha senki azt csak egy kisded szóval sem jelentette, hogy Silvester elszakadott vólna az előtte-való pásztorok tudományától. Sőt Calvinus megvallya, hogy senki soha arrúl nem kételkedett, hogy a romai pápák semmit a hitben nem változtattak szent Ágoston idejéig. A szent Doktorok írásiból ez-után megbizonyítom, hogy nem csak Melchiadesig, de ő-utánna-is változás nem lett a romai hit folyásában. Azt-is az újítók saját szavaiból elő-hozom, hogy Urunk születése-után, legaláb öt vagy hat-száz esztendeig az igaz tudomány meg nem hanyatlott[1]. MÁSIKAT azt kérdem Magyaritúl: ha az elő-számlált négy közönséges győlekezettel egy vallásban vagyon, miért szakad-el a Melchiades-után-való pápáktúl? Tudgya-e azt Magyari, hogy a nicæa-béli győlekezet Silvester pápával az első costanczinápolyi Damasussal, az efesomi Celestinussal, a chalcédoni Leóval eggyet értettek[2]; egy hitben, egyenlő értelemben vóltak, mindenüt a romai pápa követinek első helyt adtak. Végezéseket a romai pápával erőssítették, sőt azt tanították, hogy nem igaz győlekezet, valamely a romai pápa akarattya-nélkűl tartatik, a mint ezennel megmutatom[3]? Ha azért az egész keresztyén világ megvallya, hogy Melchiades-után is a romai pápák igaz hitet hirdettek: mi okon veti Magyari az igazság határát Melchiadesben. [4]

Centur. 2. c. 4.

Calv li. 4. c. 2. num. 3.

Vide l. 9. c. 2.

[1] Infra, cap. 5, 4.

[2] Nicæn. anno 324. Constant. 381. Ephesin. 431. Chalced. 451.

[3] Vide infr. l. 3. c. 5, 6.

Et lib. 10. ca. 1, 4.

Illiricus és Hunnius magok-mellé akarják vonni sz. Ágostont, Jerónimust, etc. Az-után azokat a papokat, barátokat, apáczákat, császárokat, kik panaszolkodva fájlalták és ugyan szidalmazták-is az egyházi rendek szabadságát, feslett erkőlcsét, fösvénységét és egyéb fogyatkozását. Ezek-közöt nevezik sz. Bernárdot, Thomas Aquinast, Scotust, Gregorius Ariminensist, Gersont, Okámot, Mantuanust, Petrarchát, Udalricust, senás-béli sz. Katalint, Briginát, Fridericus és Henricus császárt etc.

Illyric. in Catalogo. Hunnius Præfat. de Eccles.

A beszédnek igyenesse jó, s a mankónak horgassa. Nem régen hallók az újítóktúl, hogy a régi Doktorok a közben-vetett dolgokban velünk eggyeztek; ezekkel pedig a lelki ismeretekkel tusakodó fogások kovácsival szemben ellenkeztek. Ez-után-is nagy fenn megbizonyítom, hogy sz. Ágoston, sz. Ambrus és egyebek a szenteknek-való könyörgésrűl, a halottakért-való imádságrúl és egyéb dolgokrúl mí-velünk tartották.

Supra, f. 231.

Vide infr li. 9. c 2.

Csúfos dolgot beszélnek ez-aránt a pártosok. Azt mongyák, hogy a régi Doktorok, noha a pápista hitben éltek és azt terjesztették; de mikor halálok órájára jutottak, felnyílt szemek és a lutherista vallást megismérvén, abban hóltak-meg és úgy üdvözűltek:

Luther. to. 5. Lat. Vit. 1554. per Ioan. Lufft. in caput 4. ad Galat. poster. Commentar. Vithak. q. 3. de Eccles. c. 2.

Bernardus, vir adeo pius et Sanctus, et castus, ut eum merito putem præferendum omnibus Monachis; cum graviter decumbens, de vita desperasset, sic oravit; Ego, Domine, perdite vixi: sed Tu Domine Jesu, duplici jure tenes regnum cœlorum: Primum, quia filius Dei es: Deinde, quia illud tua morte acquisivisti. Illud servas pro te, jure Nativitatis: hoc largiris mihi, non jure Operum, sed Gratiæ. Simili modo arbitror Hieronymum, Gregorium, et plures alios Patres salvatos. De ki nem láttya, mely sovány és utólsó szaladásra gondolt csavargás efféle? Nem heában mondották a régiek, hogy csuda féreg a bolha: addíg szökdécsel, hogy vagy vízbe esik, vsgy tűzbe. Luther-is addig hannya a cselt, hogy csávába esik. Mert akarom tudni, álmában látta-e vagy mások sugallásából vette, hogy a sz. Atyák halálok óraján kiállottak elébbi vallásokból? Ha kiállottak-is, honnan tudgya, hogy lutheristaságra, nem calvinistaságra hajlottak? A kik halálok óraján jelen vóltak vonyagodó ágyoknál; a kik életeket megírták; a kik eleven tanításokat hallották ezeknek: csak homályos szóval sem jelentették, hogy újítást tettek utólsó órájok idején vallásokban; maga ha akkor megismérték tanítások hamisságát, tartoztak lelkek vesztése-alat, hogy a kiket az-előt megcsaltak, halálok óraján kivonnák tevelygésekből, és az ismert igazságra igazítanák. Azok pedig, kik jelen vóltak a szent Bernárd és egyéb szentek halála-kor, semmi újításrúl nem emlékeznek. Ez azért az exceptio oly hihetséges, mint ha valaki azt vítatná, hogy Luther halála óraján ismét baráttá lett és a régi igazságra tért, melytűl eléb elszakadott vala.

Ha Illiricus a barátokat, úgy-mint Aquinást, szent Bernárdot, Okámot és az apáczákat lutheristákká akarja tenni azért, hogy a papok gonosz erkőlcsét feddették: ezenformán minket-is fejenként lutheristává tehet. Mert valakik jámborok, a pápák vagy egyéb egyházi személyek vétkét nem javallyák, nem szépegetik. De hogy eszébe vegye minden ember az Illiricus eszességét, négy kérdést támasztok:

I. Azt itíli-e Illiricus, hogy valaki a más ember gonosz életét, rút erkőlcsét, illetlen maga-viselését feddi és gyalázza, annak hitit szidalmazza és vallását kárhoztattya? Vallyon az új tanítók nem

feddik és pökik-e az ő hiteken-valók gonosz életeket? Ez-után meghallyuk, mely nagy panaszolkodással orczázza Luther az ő esze-veszett nyájának istentelenségét. Ebből azt kellé kisatúlnia, hogy Luther elállott juhai melléről? Tehát a barátok és apáczák sem lettek lutheristák a gonosz-életű papok szidalmazásával. Mert ha lutheristák lettek vólna, kiszökvén a barátságból, farba rugták volna a csuklyát, és nőszni kezdettek vólna, mint Lator Márton. Infra, l. 3. c. 7.

II. A kik a pápák-közzűl némellyeket feslett erkőlcsökért, és bár azt mongyuk, hogy tudományokért-is szidalmaztak: következik-e hogy lutheristák vóltak. Vallyon mind Luther katonája-e, a ki szidalmazza a pápát? Így a sidó, török, arianus, calvinista Luther hada lészen, mert ezek fejenként gyülőlik a pápát.

III. Ha nem csak a pápa szidalmazásában, de a tudománynak egy vagy két czikkelyében eggyeztek vólna-is ezek a lutheristákkal: következnék-e, hogy lutheristák vóltak? Ha mind lutherista, a ki egy vagy két dologban eggyez ő-véllek: az arianusok, sabellianusok, mahometanusok, calviniánusok is lutheristák lésznek.

IV. Ha ezeket lutheristákká tészük csak azért, hogy egy vagy két szót ejtettek, mellyet a lutheristák javallanak: mi az oka, hogy a mi hitünk-mellé nem foghattyuk mi-is őket, holot a töb pápista vallásokban eggyet értettek velünk, a mint megtetczik írásokból, szerzetes életek rendiből, minden magok-viseléséből? Jóllehet, ha (a mi úgy nincs) úgy vólna-is, ha egy-nehány pápa-rágalmazó ember lutherista lett vólna-is: igen vert és szakadozott had vólna, és csak imit-amot, *Rari nantes in gurgite vasto,* szálankoznának a lutheristaság pásztori. Mert ezek-közzűl eggyik sok üdővel élt másik-után; és eggyikben elfogyván, másikban megújúlt a lutheristaság; maga az igaz tudomány és az ő pásztori minden üdők folyásában szakadás-nélkűl megmaradtak a Christus ígéreti-szerént.

De Epistola Udalrici, ab Illyrico falsata: Vide Bellarmin. lib. 1. de Clericis, cap. 22.

8. *Harmadik tétovazása az újitóknak béárkoltatik, mellyel a görög ecclesiát magokhoz akarják csatolni.*

Harmadszor. A görög ecclesiát említi Hunnius, mint-ha ez ő-véllek tartaná[1]. De lelki-ismereti-ellen beszél. Mert maga Hunnius vallya, hogy a görögök sok dologban hamissat tanítanak, az-az, ő-tőllök külömböznek[2]. Bezzeg mesterkedtek a lutheristák, hogy a görögöket magokhoz csatollyák; és az ő confessiójokat békűldötték a costanczinápolyi Jeremiás patriarkának, ki oly választ adott,

III.

[1] Hunnius Præfat. de Ecclesia.

[2] Hunnius fol. 81. de Ecclesia.

mellyet örömest eltemettek vólna; de Szokolovzki Sztaniszló, 1582. esztendőben nyomtatva világ-eleibe terjesztette.

Ebből a feleletből megtetczik, hogy inkáb minden articulusban, valamely-ellen rúgóldoznak az újítók, velünk eggyet ért a
In editione Dilingana. görög ecclesia. I. *Cap. 21.* Azt állattya a patriárka, hogy a szenteket segítségűl kel híni. *Cap. 13.* azt írja, hogy a misében segítségűl kel híni a szenteket, mint megtetczik, úgy-mond, a sz. Basilius mise-mondó könyvéből, mellyel csak bőjtben élűnk, és a Chrysostomuséból, melyből egyéb üdőben mondunk misét. Sőt a mely levelet Crusiusnak íra a patriarka, így fejezi-bé: *Precamur* DEUM, *ejusque omni parte Beatissimam Matrem, ut vos utriusque hominis perfundat gaudio.* II. Sok helyen írja, hogy a halottakért-való alamisna és mise-mondás hasznos és kellemetes Isten-előt, úgymint, *Capite 12, 15, 21.* III. Azt írja *Cap. 7.* hogy miképpen a Szent Léleknek hét ajándéki számláltatnak, azon-képpen hét szentség és sacramentom vagyon az Anyaszentegyházban; ezeket azon rendel számlállya, mint a tridentomi conciliom. IV. Azt taníttya, hogy a gyonás-által úgy nyeri ember bűne bocsánattyát, ha rend-szerént számát és nemét bűneinek elő-számlállya, menyire eszébe juthat; *Cap. 11. et 7.* V. Az úr-vacsorájárul azt írja, *Capite 10. fol. 146. Capite 13. fol. 175.* hogy a kenyér és bor Urunk testévé változnak. VI. A jó cselekedeteket szükségeseknek mongya az üdvösségre, *Capite 6: Mercedem. æternæque vitæ præmium reportanibus iis, qui se in illis exercuerint.* VII. Sok szóval bizonyíttya, hogy Isten malasztyával megtarthattya ember a törvényt és kárhoztattya azokat, kik megvetik az Anyaszentegyház tradicióit; *In Epilogo, fol. 354.* VIII. Az Írás értelmét a régi Atyák tanításából mongya, hogy kel venni, *Capite 18.* IX. Az-is ő szava, hogy a kik egyszer házasság-nélkül-való tiszta életet fogadtak, nem szabad azoknak menyegzősködni. *In epilogo, fol. 351. Nos illis Sacerdotibus, qui in Virginitate persistere non possunt; priusquam tamen consecrentur, et Sacerdotes fiant, Uxores accipiendi potestatem damus: Ille autem, qui semel Virginitatem professus est, Virgo permaneat; nec jam illi, ullam amplius licentiam, post Votum susceptum, nubendi damus.* Ezekből kitetczik, mely szépen eggyeznek *(scilicet)* a görögök a lutheristákkal. Szent Ágoston írja, hogy Isten a sidókat a végre
Vide supra, fol. 93. tartotta és széllyeztette e világra, hogy a keresztyénségnek bizonyságí lennének az ó testamentom erőssítésével. Azért én-is isteni gond-viselésnek tulajdonítom, hogy a görögök, örmények, abas-

sinusok és egyéb schismaticusok tellyességel ki nem gyomláltatnak e világból, hogy ezek tanu-bizonyságival meggyőzessenek az új eretnekségek és kitessék, hogy nem a romai pápa találta és gyarapította azokat a vallásokat, mellyeket mí-bennünk szidalmaznak az újítók, hanem az apostolokrúl szállottak reánk. Mert bizony, ha ezek pápa találmányi vólnának, a pápának halálos ellenségi lévén a görögök, soha bé nem vették vólna tanításit.

A minémű dologban külömböznek tőllünk a görögök, azokat magok sem javallyák a pártosok: I. A görögök azt vítattyák, hogy a Szent Lélek csak Atyától származik, mint Jeremias patriarcha taníttya[1]. Ezzel ellenkezik az augustai[2] és helvéciai confessio[3]: mert mindenik azt mongya, hogy Atyától és Fiútól származik a Szent Lélek. II. Azt írja ezen patriarka, hogy oly szükséges a kisded gyermekeknek az úr-vacsora, mint a keresztség; ez-okon mihent a gyermeket megkeresztelik, szükség, hogy szájába öncsék az Urat. Ezt szent János hatodik részéből bizonyíttya, *Cap. 3. fol. 57. Cap. 9. fol 127.* III. Azt állattya a patriarka, hogy ő primas, elsőb és felsőb az ecclesiaban, nem a romai pápa; *Capite 13. fol. 190.* IV. Azt írja, hogy az apostolok és atyák parancsolattya-szerént ők mind ez-ideig sem észnek fojtottat. *In Epilogo, fol. 374.* V. A mint a florenciai conciliomban olvassuk, és a görögök s oláhok szokásából tudgyuk, a házasságot kicsiny okból mególgyák és új házasságra szabadíttyák embert. Ezeket mí nem kedvellyük a görögökben; de az újítók sem tellyességgel javallyák.

[1] Cap. 1. fo. 12.
[2] Confess. Augustana in Niceno Symbol.
[3] Helvet. art. 3. fol. 5.

Concilium Florentin. post literas Unionis.

Vannak egyéb külömbségek, mellyeket mivel a hitnek sérelmenélkűl követnek, elszenvedünk a görögökben. I. Azt itílik, hogy Urunk a vég-vacsorán kovászos kenyérrel áldozott; azért ők-is kovászost osztogatnak. Ezt úgy nem ellenzük, hogy ezért őket kárhoztatnók. II. Megengedik, hogy a kinek papsága-előt felesége vólt, rendelése-után vélle élhessen; noha nős püspököt és rendelés-után-való házasulást nem szenvednek. Ezt sem kárhoztattyuk bennek, noha külömb szokás vagyon nállunk. III. Az úr-vacsoráját két szín-alat osztogattyák közönségesen; de azt nem taníttyák, hogy köteles minden ember a két színre; sőt a nagy hétben csak egy szín-alat vészik; a betegeknek-is úgy adgyák. IV. Nem akarják azt mondani, hogy purgatoriomban tűzzel kinoztatnak a lelkek, hanem így szóllanak: *Fatemur, animas in Purgatorio esse, quod quidem, sive ignis sit, sive obscuritas, seu tenebræ, seu id genus aliud,*

In Concilio Florentin. Sess ultima, ante literas Unionis.

non refert. De a mint ez-után a purgatoriomrúl szólván megmondom, ebben sem kárhoztattya az ő tanításokat az Ecclesia.

Megtetczik tehát, hogy a miben mí-tőllünk külömböznek a görögök, abban az újítóktúl-is idegenek. A Lutheristáktúl és Calvinistáktúl indíttatott vissza-vonyásoknak pedig csak nem minden czikkelyiben velünk eggyet értenek. Micsoda orcza tehát, mely nem általlya a görögök paíssa-alá toszni* a lutheristaságot?

9. *Negyedik mentsége az újítóknak elrontatik, mellyel Huszt és egyéb tévelygőket pártyokra vonszanak.*

IV. Negyedszer. A régen kárhoztatott tévelygőket akarja maga-mellé vonni Hunnius[1]; azért Husz Jánost, Viclefet, Aëriust, Joviniánust, Vigilantiust emlegeti, úgy-mint az ő hiti kalaúzit. Sőt azt mongya, hogy Luther, *In Glossa contra Edictum Imperatoris,* igazán írja, hogy midőn Husz fogva vólt, ő-rólla profetált, hogy a lúdat most megölik, (Husz csehűl lúdat tészen), de száz esztendő-múlva egy hattyu, az-az, Luther jő helyében[2].

[1] Hunn. Præfat. de Eccles. Et in Orat: Sæculari, Academie Vittemb.

[2] Luth: to. 4. Lat. Vitt. Anno 1552. Comment: in Daniel. fol. 334.

Itt-is cserben maradnak. I. Mert Isten nem ígérte azt az Ecclesiának, hogy a pokol kapuja nem ellenkezik vélle, nem viaskodik ellene: hanem hogy, *Non prævalebunt,* győzedelmet nem vészen rajta. Azért vóltak sokan, kik némely dolgokban ellenkeztek a romai Ecclesiával; de késön kezdették, szakadozva, eggyik másikután sok üdővel támadtak; végre-is lenyomattak és az egész keresztyénség-közzűl mint eretnekek kigyomláltattak, elfogytak. Azért ha ezek-közzűl valaki lutherista lett vólna-is, ki soha sem vólt, nem következnék, hogy új nem vólna a lutherség. Mert noha az-előt szép palota vólt, a hol most éppítünk: de ha az elébbi éppület tellyességgel ledőlt sok száz esztendő-előt, méltán újnak mongyuk a mostan rakott éppületet. II. Mert ezekkel egy-aránt dicsekednek a Lutheristák és Calvinisták; nincs-is eggyik félnek nagyob jelensége, melyből ezeket maga-mellé vonhassa és a más párttúl elszakaszthassa. III. Mert noha a régi tévelygők egy-nehány dologban elszakadtak a romai Ecclesiától és a mostaniakkal eggyet értettek; de eggyeztek a romai vallással azokban az ágazatokban, mellyekben szakadásokat nem említik a régiek. Ezek pedig sokkal többek, hogy-sem a miben eggyeznek az újítókkal. IV. Magok az újítók a régi tévelygők tetczésit sok dolgokban szidalmazzák és kárhoztattyák.

* Toszni = tolni.

Aëriust szeretik, hogy a halottakért-való imádságot megveti; de eretnekek-közzé szamlállyák, hogy Ariust követte, a mint Epifanius írja: *Aërius in hunc usque diem in carne vivit. Arianus quidem in totum; aliter enim non sentit, quam Arius.* Vide Cocciun, Tomo 1. lib. 8. art. 3. Epiphan. Hæresi 75.

Jovinianust kedvellik, hogy a bőjtöket nem javallotta, az apáczaságot és nőtelen életet tapodta; de kárhoztattyák, hogy a keresztelt embert vétkezhetetlennek mondotta, a mint szent Ágoston írja: *Hic dicebat, non posse peccare hominem, lavacro regenerationis accepto.* Mert az újítók az embert minden cselekedetiben vétkesnek hirdetik. August. Hæresi 82.

Constantinus Copronimust dicsírik, hogy a képeket elrontotta; de eretnek számban írják, mivel CHRISTUST igaz Istennek, és az ő annyát Isten Annyának nem hitte, mint Theofanes és Cedrenus írásából megmutattya Baronius. Baron. tom. 9. Anno 767.

Vicleffet követik abban, hogy az úr-vacsorában a kenyeret és bort megmaradni mondotta; de sok tévelygésiért az augustai confessio esze-fordúltnak nevezi őtet: *Plane furebat Vicleff, qui negabat licere Sacerdotibus tenere proprium.* Ugyan-is illyen goromba tévelygéseket tanított, hogy a gonosz-életű pap nem igazán szolgáltattya a sacramentomot, senkire törvényt nem szabad tenni, senkinek az egyházi személyek-közzűl nem szabad jószágot bírni: *Conversatio mali Prælati, subtrahit acceptionem Sacramentorum a subditis. DEUS non approbat, quemquam damnari civiliter, vel civiliter judicari. Non est major hæreticus, quam Clericus, qui dicit, Licitum esse Sacerdotibus dotari possessionibus temporalibus.* Sőt azt merte mondani, hogy minden teremtett-állat Isten: *Quælibet Creatura est DEUS.* Mely eretnekséget megújítának mí üdőnkben a libertinusok, ha Calvinusnak hiszünk: *Unicum dicunt esse Spiritum, qui sit, et vivat in omnibus creaturis. Idqua probant, quod in ipso vivere, ac moveri dicamur: Solus ipse habeat immortalitatem, et tamen humana anima immortalis sit.* Apolog. tit. de Tradit. f. 194. in lib. Concordiæ. Ita Concil. Constantiense, Sess. 15. Calvin. contra Libertinos, c. 11.

Pighardot dicsírik némely dolgokban; de a mint ezennel megmondom, Luther őtet-is eretnek számban írja[1].

A Valdensesek kedvesek egy-nehány vélekedésben; de nem javallyák eme rút tanításit: hogy nem szabad senkire törvényt tenni[2]; hogy a ki bűnbe esik, minden méltóságából kiesik; hogy semmi esküvés nem szabad; hogy a kit a test izgat, szabad annak minden fertelmesség: *Nullus Judex potest damnare ullum ad pœnam. Scriptum est enim: Nolite judicare*[3]. *Omnis potestas, tam Laica, quam Ecclesiastica, amittitur per Peccatum mortale*[4]. *Nullum Jura-*

[1] Vide Infra, l. 3. c. 9, 6.

[2] Vide Pratesolum, li. 14. c. 13. Elenchi hæresum.

[3] Artic. 17.

[4] Artic. 25.

mentum est licitum[1]. *Urente carnis libidine, Omnis carnalis commixtio, tam inter viros quam inter feminas, est licita*[2].

[1] Artic. 18.
[2] Artic. 5.

Huszszot igen emlegetik, mikor valamit ejt szájok ízi-szerént; mind-az-által magok-is eretnek nevet sújtnak fejéhez, mikor azt hirdeti, hogy a Vicleff articulusit hamissan kárhoztatták: *Condemnatio Quadragintaquinque Articulorum Vicleffi, est irrationabilis, iniqua, male facta*[3]. Azt-is mellé veti, hogy valaki halálos bűnbe esik, elveszti minden úraságát: *Nullus est Dominus Civilis, nullus Prælatus, nullus Episcopus, cum est in Peccato mortali*[4]. Ennek-felette Pistorius, *in Parallelis Hus et Lutheri,* hetven-négy articulust szedett-egybe a Husz könyveiből, mellyekben velünk eggyez, a Lutheristákkal szembe szökik Husz. Coccius pedig hatvan-ötöt. Luther ő-maga, *Libro de Instituendis Ministris, ad Bohemos,* sokban rágalmazza a Huszitákat. És mind a mí üdőnk-ig soha nem akartak a Husziták szövetséget vetni a Lutheristákkal, hanem külön és magoknak vóltak.

[3] Huss. Artic. 25. in Concilio Constant. Sess. 15. damnat.
[4] Artic. 30.

Coccius, Tomo 1. Thesauri, li. 8. art. 4.

Ezekből megtetczik, mely magok-gondolatlanúl kötik azokhoz magokat az újítók, kiket magok-is eretnek számban írnak sok hamis tanításokért. És a mint mondám, ha mind calvinista vagy lutherista, a ki valamely aprólékban az újítókkal eggyez, a romai gyölekezettel ellenkezik: nem csak a viszsza-keresztelőket, arianusokat; de a törököket, tatárokat, sidókat magok-közzé vehetik. Ha azért szót nem akarunk szaporítani, azt mutassák-meg az újítók, hogy az apostolok-után vólt valaki oly tanító, vólt oly gyölekezet, mely ezekben az articulusokban, mellyeket vítatnak a romai vallás-ellen, ő-tőllök el nem szakadott, ő-ellenek nem tanított, ő-véllek mindenben eggyet értett. Mert a ki egy hiten vagyon valakivel, nem csak egy vagy két dologban tartya vélle; hanem az egész hitnek épségét egyaránt követi, ennek derék dolgaiban viszszát nem vonszon vélle.

10. Ötödik szeleskedése az újítóknak megvettetik, mellyel a Pápisták bölcső-béli gyermekit akarják övékké tenni.

Szinte ollyanok az új tanítók, mint Horatiusnál ama Tigellius, ki néha sokad-magával sétált, és csak királyok s országok dolgáról beszéllett; néha csak kevesed- magával járt és a nyomorúlt állapatot dicsírte:

Sæpe, velut qui
Currebat fugiens hostem: persæpe, velut qui
Junonis sacra ferret, habebat sæpe ducentos,

Horat. Serm. lib. 1. Satyr. 3.

Sæpe decem servos: modo Reges, atque Tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, sit mihi mensa tripes, et Supra, f. 224.
Concha salis puri.

Vagy ha inkáb szeretik földünk gyümölcsét, ollyanok, mint Senec. ep. 120.
a mely erdélyi szász azzal kérkedett, hogy száz törököt vágott. De addig fogdosták szóval, addig mondották néki, hadd-aláb jó szász, hogy végre egyre szállott; sőt arrúl-is kételkedni kezdett; mivel a sűrű bokor-között futásában hátra tartotta kopját, és nagyon suhogott a kopja; de nem tudta, ha belé ütközött-e a V.
török, vagy csak az ágak suhogtak. A pártosok-is néha nagy fenheaznak: patriarkákat, apostolokat, atyákat emlegetnek; néha csaknem azt beszéllik: Kottya Kottya fiaim, csak én-magam maradék, mint Luthertűl hallók ama szókat, *Solus primo eram.* Eszekbe nem Hunnius. de
vészik a mit ír Seneca, hogy a tétovázás nyilván-való jelensége Ecclesia, par. 1. fol. 8.
a hamisságnak: *Quidam alternis Vatinii, alternis Catones sunt. Et modo illis parum severus est Curius; parum pauper Fabricius; parum frugi, et contentus vili Tubero: modo Licinium divitiis, Apicium cœnis, Mœcenatem deliciis provocant. Maximum indicium est mælæ mentis, fluctuatio.*

Ötödször azért, meggondolván Hunnius, hogy *Ubi non est,* ott ne keresd, és hogy haszontalan a Doktorok-között szagolni az ő hitek nyomdokát: csöbörbűl vederbe hág és azt írja, hogy Luther-előt a Pápisták bölcső-béli gyermeki mind addig luteristák vóltak, míg emberi okosságra és észre nem jutottak: *Sub Papatu fuit Vera Ecclesia: non fuit tamen Papa cum suis, sed Infantes, mortui ante usum rationis.* És ismét: *Petunt Papistæ ostendi sibi superiori ætate veram Ecclesiam. Impudens postulatum. Sat est, novisse Infantes.*

Ez ám, a mit régen a szegény oláh mondott: Ha szábla szakadgya, pálcza megvágja. Bizony nagy dolog, ha csak fél szemére-is eleget alutt vólt Hunnius, mikor ezt írta: csuda, ha az estveli cséppel-csapott saxoniai italtúl nem émelygett gyomra, nem füstölgött agya, nem kérődött torka, mikor ily gaz dolgot, ily gyomroskodva írkált. De hogy barátságoson szóllyak vélle: örömest érteném, kitűl, mi módon, mi üdőben értette Hunnius, hogy régenten és mostan a Pápisták bölcső-béli gyermeki a Luther kovászában kaptak? Ha a Calvinisták vagy Arianusok azt mondanák, hogy eleitűl-fogva mind Szent Háromság-tagadók vóltak; és most-is emberkor-ig mind azok a Lutheristák gyermeki: vallyon nem

sült bolondságnak itílné-e Hunnius? Ennek-felette sz. Pál azt mon-
Rom. 10, 15. gya, hogy predikállás és hallás-által vagyon a hit. Mongya-meg azért Hunnius, ki tanította a bölcső-béli gyermekeket a luther hitre, midőn annyok szavát sem értették? Végezetre sz. Páltúl azt
Ephes. 4, 12. tanúlók, hogy az igaz tudománynak nem csak akár-minémű követöi, hanem Doktori és pásztori lésznek világ végeig. Ha azért csak
Supra, fol. 168. 169. a bölcsőben-rívó, nem a predikálló-székből tanító és sacramentomok szolgáltató vezéri vóltak a lutheristaságnak: még az-is, a ki tellyességgel megavasodott, sőt megpenyészledett a lutheristaságban, eszébe veheti, hogy távúl esett az igazságtúl az ő predikátori tanítása. De vészem eszembe, hogy a köntös mondattya ezt Hunniussal; és csak ajakán termett, nem szűvből gyökerezett szók ezek. Azért én-is továb megyek.

11. Hatodik habozása az újítóknak elrontatik, mellyel titkonlappangó szenteket akarnak magok-mellé fogni.

VI. Hatodszor. Hogy két szék-közöt földön ne maradgyon az új vallás, Vithakerus ágon mutat madarat és álmában azt beszélli, hogy vóltak minden üdőben tanítók-is; de az Antichristus üldözése-miat titkon lappangottak, foházkodva bújdoklottak; ez-okon őket neveken nem nevezhetni: *Pastores nostri, olim conspicui non*
[1] Vithaker. De Eccles. f. 413, 443. *fuerent, nec eos nominare possumus*[1]. Ag szó, de igaz, hogy betegséget, sántaságot, szegénységet, senki nem tagadhat. Eléggé rejtegetik a pártosok szegénységeket, de kifakad óldalokon; hogy,
[2] Hebr. 7, 3. Calv. lib. 8. c. 1. n. 2. Deus Ecclesiam suam quasi in Latebris servavit. *Sine patre, sine matre, sine genealogia,* nemzetség-nélkűl vannak[2]; vagy ha vólt szüléjek, tátos vólt és szem-fény-vesztő, ki magát láthatatlanná tehette. Mikor ezeket olvasom, jút eszembe, a mit régen hallottam, hogy egy nyomorúlt kóldús hajlékában setét éjjel lopók mentek. Megérzé a kóldús és nagy kaczajjal monda: Jó barátim, valóban szemessek vattok, hogy a setétben itt kereskedtek; én nap-világnál eléggé keresek életem táplálására-valót a szegény hajlékban, de semmit nem találok; ha tí szerencsésbek vattok, légyen részem nékem-is a találmányban. Hasonló formán mondhattyuk az újítóknak, hogy igen szemessek és fényes okulárral bévelkednek, ha ennyi üdők folyása-után azokat láthattyák,
Augustinus, Coc. 2. in Psal. 36. in illud: Cum ceciderit. kiket mikor éltek sem láthattak ama fényes-szemű és ébrenvígyázó régi jámborok. És ha sz. Ágoston méltán csúfollya a sidókat, kik aluvó tanúkkal bizonyíták, hogy Úrunkat a koporsó-

búl ellopták: mí sem ok-nélkűl nevethettyük az illyen neve-vesztett láthatatlan tanúkat.

Jóllehet pedig e világi dolgokban sem adnának helyt efféle rosz fogásnak; mert ha titkos és ismérhetetlen tanúkkal szabad vólna bizonyítani, nincs oly hamisság, mely diadalmas nem lehetne: mindazáltal, hogy eszekbe vegyék magokat a pártosok és lássák, mely töredelmes üveg-bástyákkal óltalmazzák és vászon- paíssal takargattyák veszett igyeket, sok úton eleit vehettyük ennek a kerengésnek.

I. Ebből nyilván kitetczik, hogy valakik régen az Anyaszentegyházat vezérlették; valakik írásokkal, predikállásokkal, pogányok és eretnekségek-ellen baj-vívással terjesztették, óltalmazták, gyarapították az evangeliomot; valakik martiromságot szenvedtek, püspökségeket viseltek, egyházi rendre szenteltettek: azok mind idegenek vóltak a lutherista és calvinista tudománytúl. Mert ha ezekközzűl valaki az ő pártyokon lett vólna, künnyen nevezhetnének lutherista tanítókat.

II. Örömest tudnám, honnan ment végére Vithaker, hogy efféle suttomban-láppangó Lutheristák vóltak? Mert ha ezeket senki nem látta, se nem hallotta; ha a historiákban, a régi jámborok írásában ezekrűl semmi emlekezet nincsen: nem értem, mint tudhassa Vithaker ezer esztendő-múlva az ő állapattyokat. Bizony szamárnál-is nagyob fülének kel lenni, ha ez-előt ezer esztendővel bocsátott foházkodást meghalhat.

III. Mivel az arianusok, viszsza-keresztelők és minden tévelygések ezen bokorba bújhatnak és azt mondhattyák, hogy az ő hiteknek régen sok titkos követői vóltak: mint mehetünk végére, hogy ők igazat nem mondanak? Honnan tudhattyuk, hogy ezek a barlangokban endymion álmában merűlt titkos hívek lutheristák vóltak, nem calvinisták vagy arianusok? Hiszem az egy szűv-visgáló Isten-kivűl senki nem tudhattya, mi légyen emberben külső jelek, szók és cselekedetek-nélkűl? Ha azért Luther-előt Német, Lengyel, Magyar-országban minnyájan úgy éltek és magokat úgy viselték, mint most a romai pápához halgató Catholicusok: ki patvar hidgye, hogy Vithakerus ezek szűvében mást láthatott? Vide plura infra, l. 9. c. 2.

IV. Mire-valók vóltak ezek a titkos doktorok és pásztorok? Hiszem Isten a végre rendelte a pásztorokat, hogy tanítások-által éppítcsék az Anyaszentegyházat, a farkasokkal szembe állyanak, a híveket oktassák, sacramentomokkal és Isten igéjével legeltessék, Eph. 4, 12.

Isai. 60, 11. az Anyaszentegyház kapuját éjjel-nappal nyitva tartcsák, hogy bémehessen, valakinek az üdvösségre gongya vagyon? Végezetre arra-valók a pásztorok, hogy e világnak fényeskedő faklyái, vezérlő kalaúzi légyenek. Ezekben semmit nem cselekedhettek az elbújt, láthatatlan és ismérhetetlen lutherista pásztorok.

V. Ha az igaz hit nem lehet predikállás-nélkűl, ha a Christus Anyaszentegyháza sem lehet sacramentomok szolgáltatása-nélkűl, mint az újítók vallyák: nem látom, mi módon kellett megmaradni a Luther hitnek ollyan pásztorok-alat, kik semmit nem írtak, senkivel nem beszéllettek, kikrűl soha semmi emlekezet nem vólt a régieknél?

Lásd oda fellyeb, fol. 139, 140, 218, 219.

VI. Soha fejembe nem fér, mint lehetett a Christus ígéretiellen, hogy a hegyen éppíttetett város úgy lenyomatott, a Christus Anyaszentegyházán a pokol kapuja oly diadalmat vett, hogy senki a régi historicusok és írás-túdók-közzűl csak emlekezetet se tett légyen az ő tanítóirúl és győlekezetirűl? Oly vigyázásban vóltak a régi Doktorok, hogy-ha csak egy faluban egy nyomorúlt ember valamit hirdetett az-ellen a tudomány-ellen, mely ő idejekben győzedelmesen tűndöklött: mingyárt feljegyzették kezdőjét, követőit, viaskodásit. Mint hidgyem tehát, hogy ezekrűl a titkos Lutheristákrúl soha senki emlekezetet nem tett vólna? Ennek-felette a régi Atyák álhatatoson hirdetik, hogy az igaz hit el nem fogyhat az üldözésekkel, sőt mártirok vérével nevekedik. Tudgyuk, hogy Constantinus császár-ig iszonyú kegyetlenséggel sanyargatták a pogányok a híveket; de nem hogy lenyomták vagy elfogyatták vólna dühösködésekkel; sőt killyeb terjesztették; és mindenkor vóltak, kik testek szakadásával, írásokkal, tanításokkal, viaskodtak a kegyetlenek-ellen.

Vide Aug. de Hæresib. Hæresi 87. Epiphan. Philastr. Irenæum, Theodoretum, etc.

Sup. fol. 81, 82, 89, 90. Infr. lib. c. 8. 2, 1.

Az Antichristus idejében noha iszonyú kegyetlenséggel üldöztetnek a hívek; de mind akkor, s mind egyéb üdő folyásában erős bajnaki lésznek az igazságnak, kik szembe vínak a sátánnal: *Ecclesia aliquando obscuratur, et tamquam obnubilatur multitudine scandalorum: sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Nunquam Ecclesia a Diabolo seducitur: tales enim erunt, cum quibus illi belligerandum erit, tribus annis et sex mensibus, ut vinci tanto ejus impetu, insidiisque non possint*[1]. *Ecclesia, et si undarum fluctibus et procellis sæpe vexatur: nunquam tamen potest sustinere naufragium, quia in Arbore ejus, hoc est, in Cruce, Christus erigitur: In Puppi, Pater residet gubernator: Proram, Paracletus servat Spiritus:*

Infra, l. 8. c. 2, 1. n. 8. Aug. ep. 48. post medium.

[1] 20. Civit. 8. c.

Hanc, per angusta hujus mundi freta, duodecim Remiges ducunt, Apostoli[1]. Ezt az ellenünk viaskodók sem tagadhattyák; mert imígyen szól Béza: *Nullo sæculo defuere, qui, vel in ipsis Inferorum antris, tenebrarum regno, sese tum voce, tum scriptis opponerent*[2]. Ez-előt azt-is megbizonyítók, hogy soha Isten igéje hirdető pásztorok-nélkűl nem maradhat a Christus nyája[3]. Azért nem fér fejembe, hogy a pogány császárok kegyetlensége-közöt az igaz tanítók el nem fogytanak, de sőt győlekezeteket hirdettenek, könyveket írtanak, bátran predikállottanak: a pápa birodalma-alat pedig úgy kigyomláltattak, hogy csak hír-mondó sem szaladhatott a Christus hadából. Mert senkirűl semmi emlekezet nincsen semmi historiában; senkinek baj-vívása, martiromsága fel nem jegyeztetett; maga, a mint mondám, szorgalmatoson megírták a historiákban, kik és mi módon tusakodtak a romai pápa ellen.

[1] Ambros. li. de Salomone, cap. 4.

[2] Bez. epista, 81. Theol.

[3] Supra, f. 139, 140.

Tudom, hogy igen hánnyák az ellenkezők a romai pápa vér-szomjuhozását; de az okos ember mind addig sem hiszi ezt az iszonyú kegyetlenséget, míg laistromban nem írják, kiket, hol és mi módon öletett-meg a romai pápa Luther Márton-előt a hitben-való külömbözésért. Azt alítom pedig, hogy ugyan jól szepelkedve-is* keveset találnak a számtalan eretnekek-közzűl, kiket Luther-előt megöltek vólna a tévelygések hirdetéseért. Ezek-közzűl pedig csak egy sem vólt a Luthertűl kezdett valláson. Azért csak-ugyan esze-fordúlt emberek-előt beszéllye azt Vithaker, hogy a Christus igazsága oly erőtlenné vált Luther-előt, hogy senki e mellett száját sem merte tátani, nem hogy vérét ontani; és oly félelmesek vóltak az igaz pásztorok, hogy a testi halál rettegésemiat a Christus gyalázattyát elhalgatták, felebaráttyok lelke veszedelmét siketségre vették, elnyegték; és jóllehet Arius, Nestorius, Pelagius sok töb eretnekekkel a romai pápa-ellen írnyia mertek, szólni mértek; de a Christus hívei reszkettek, megnémúltak. Bizony nem érti ama két-élű és szűv-szaggató pallosnak, az isteni igazságnak erejét, a ki ezeket elhiheti.

VII. Minek-előtte ezt a feleletet gondolnák a tévelygők, szépen és erőssen megfejtette azt sz. Ágoston. Először azt mongya, hogy nincs Christusnak oly juha, mely valamely hívek győlekezetiben nem vólna. Azért balgatagság azt mondani, hogy vannak oly juhai Christusnak, kiket nem ismérünk: *Si quis dixerit, Sunt aliquæ Oves* DEI, *nescio ubi, quas* DEUS *curat, et illas non novi:* Aug. Tom 9. li. de Ovibus, cap. 16.

* Szepelkedve = iparkodva.

absurdus est nimis humano sensui, qui talia cogitat. Az-után azt írja, hogy csúfsággá tészük a sidók-előt a sz. Írást, ha azt kezgyük mondani, hogy ily kevés lappangóra szállott a Christus Ecclesiája ígye. Mert mingyárt azt kezdik kérdeni: hová lettek azok az ígéretek, mellyekben hirdettetik a sinagóga-felet-való bévelkedése az Ecclesiának? *Non timetis, ne vobis dicant Judæi: Ubi est, quod Paulus vester Ecclesiam vestram intelligit, ubi dictum est: Lætare sterilis; quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum: præponens multitudinem Christianorum, multitudini Judæorum, si Christi Ecclesia est paucitas vestra?*

Aug epist. 48. Galat. 4, 27.

VIII. Azt kérdem, ha ezek a titkos doktorok úgy éltek, és magokat külső-képpen úgy viselték-e, mint az Antichristus rabjai, noha szívökben mást forraltak; vagy minden szer-tartásoktúl, ceremoniáktúl, külső isteni szolgálatoktúl idegenek vóltanak? Ha a bálványozásnak ellene nem állottak, sőt a farkasokkal eggyütordítottak, a pápisták templomiba jártak, sacramentomiban részesültenek, rend-tartásiban közösültenek: nem igaz pásztorok, hanem árúló pártosok; nem titkos hívek, hanem nyilván-való képmutatók vóltak. Mert a szent Pál tanítása-ellen szájjal vallást nem tettek az üdvösségre, szégyenlették Christust az emberekelőt, féltek attúl, a ki megöli a testet; nem tudták, hogy Istennek nincs semmi szövetsége a bálványokkal. És az ő dolgok roszszab renden vólt minden eretnek szakadásnál, sőt még a sidók állapattyánál-is. Mivel ezeknek templomi, győlekezeti, tanítói vóltak, kik emberek-eleibe mertek menni, el mertek szakadni a romai pápátúl. Egy szóval, nem azokhoz tartozók vóltak, kik a pogány császárok idejében szólní mertek, írnyia mertek, halált mertek szenvedni. Ha pedig elszakadtak a pápátúl, ő-ellene viaskodtak, ő-tőlle sanyargattattak: hihetetlen, hogy a historiákban, a conciliomokban, a pápák végezésiben ily nagy, ily hoszszú ideiglenvaló baj-vívásnak füsti nem vólna. Mert ha régenten parancsolattal sem ólthaták-el nevét annak, a ki megégeté a Diána templomát: nem látom, mint mehetett feledékenségbe a sok régi lutheristák emlekezeti. Hogy azért egy szóval tetczésemet megmongyam: én csupa sűlt bolondságnak itílem, hogy a régi szentek, kiknek írási nállunk vannak, kikrűl a historiák emlekeznek, mind bálványozók és Antichristus rabjai vóltak: hanem egy néma serege vólt Christusnak, mely a vakondakokkal oly mélyen bébújt a főldbe, hogy senki sem látta, sem hallotta hírét.

Rom. 10, 10. Luc. 9, 26. Matt. 10, 25. 2. Corinth. 6, 16.

Herostratus fuit, teste Strabone, lib. 14. Gellio, Plinio.

Vithaker azt forgattya, hogy a Christus Ecclesiája mindenkor megmaradott; ez-okon noha nyilván nem vóltak, de titkon ugyan lenni kellett a lutherista vagy calvinista vitézeknek. De ez annyi, mint ha valamely úrnak azt fogadnád, hogy genealogiáját megmutatod, és a régi királyokra felviszed: az-után csak eggyet sem tudván az ő vén ősi-közzűl nevezni, azt mondanád, hogy ez az úr nem lett sárból, mint a békák: tehát vóltak elei és nemzetségi. Azt-is utánna vetnéd, hogy minden kétség-nélkűl sok királyok vóltak e világon; a királyokat pedig jó magok-viseléseért és jószágos erkőlcsökért szokták választani: mivel azért ennek az úrnak elei-közöt fő és böcsülletes erkőlcsűk vóltak, világosan kitetczik, hogy királyok vóltak. Bolondnak itílnők, a ki illyen genealogiát szerzene. Vithaker sem jár távúl ettűl, mikor az ő hitinek régi követőit akarja elő-számlálni, és senkit nem túd nevezni. Úgy vagyon tehát, hogy vólt minden üdőben az igaz Ecslesia; de ennek mindenkor pásztori vóltak, tanítói voltak; hegytetén éppített váras vólt; igazság oszlopa vólt; állandó és világ végig-maradó, minden ellenségin diadalmat vévő ország vólt a CHRISTUS Ecclesiája: a pad-alat bújdokló lutheristaság illyen nem vólt. De Vithaker mint a bial vakon fút, s eszébe sem vészi, hol ütközik meg.

12. HETEDIK feleleti az újítóknak helyén hagyatik, melyben a régi kigyónak véllek-eggyezése jelentetik.

HETEDSZER és útólszor, mint-ha ugyan azt mondaná Illíricus; *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo;* látom, hogy az ég VII.
nem segít; pokolból keresek segítséget: azt írja, hogy ama régi kígyó, Luciper, a pokol-béli ördögök feje, bizonyságot tészen a lutherista igazságrúl. Mert (úgy-mond) egy-nehány leveleket írt Luciper, mellyekből kitetczik, hogy a pápistaságot nem javallotta. Ezeket pedig a leveleket szórúl szóra béírja Illíricus, *In Catalogo Testium veritatis.* De a jámbor magának tartcsa bár ezt az igazság bizonyságát; nem irígylyük, hanem szánnyuk, hogy ily gonosz szomszéddal czimborál. És jóllehet nem kétlem, hogy Illíricus csak azt akarta mondani, hogy a mely ember Luciper neve-alat írta ezeket a leveleket, (mellyekben egyéb nincsen a papok gonosz életének szidalmazásinál,) lutheristáknak kedvezett. De az Isten kimondatta vélle, a mit Luthertűl ez-után meghallunk[1], hogy az újságok kezdőinek mestere és oktatója vólt Luciper.

Illyric. in Catalogo Testium Verit. edito Basil. an. 1556. fol. 947.

[1] Lib. 3. c. 1.

Befejezem azért ezt a bizonyságot és azt mondom, hogy ha a Luther és Calvinus tudományának Luciper-után csak oly vezetői vóltak, kik a pápa birodalmában halgattak: ezek nem pásztorok, hanem latrok vóltak, mivel az igazságot elhalgatták; a romai Ecclesiával, mellyet bálványozónak tartottak, minden rend-tartásban és sacramentomokban közösködtek; és így a Christus igéreti-ellen a pokol kapuja úgy lenyomta az igazságot ezer öt-száz esztendeig, hogy senki nem találkozott, a ki szóllani merne az igazság mellet. A ki ezeket befalhattya és megemésztheti, ám bár elhidgye, hogy Luther-előt vóltak efféle halgató és haszontalan nem-pásztorok. Azért midőn mindeneket jól meghányok vetek elmémben, igaznak találom a mit Jurgevitius írva hagyott, tudni illik, hogy kettőnél többet nem találunk, kik Luther és Calvinus-előt az ő vallásokat követték vólna: egyik Nullus, másik Nemo: az-az, tizen-hányan hányan, mind jó hősek, kiknek mind kapitánnyok, mind köz legények, Sohúlt Senki. Annak-okáért, ha midőn Nabottúl el akará venni Achab ősitűl maradott szőlejét, azt meré mondani Nábot: *Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem Patrum meorum*[1]; úgy irgalmazzon Isten nékem, hogy az én atyáimtúl maradott örökségemet ki nem bocsátom kezemből: sokkal illendőb, hogy mí-is fejenként kicsintűl-fogva nagyig azt mongyuk: úgy irgalmazzon Isten nékem, hogy az én régi atyáimtúl maradott igazságot ki nem eresztem kezemből semmi újságért, semmi félelemért.

Andreas Iurgevitius, Lib. Quinti Evangelii Professores antiquissimi, Nullus et Nemo.

[1] 3. Reg. 21, 3.

13. A régi Atyák egyenlő értelme mely böcsülletes.

Az újság-szeretők bizonyosok abban, hogy a régi Atyák tanításától elszakadtak. Azért hallók nem régen[2], menyi sok és nagy dolgokban kárhoztatták a mí-velünk-való eggyességért az Atyákat és conciliomokat[3]. Ennek-utánna feljegyezzük[4], mely mocskoson bánnak az élemetes sz. Doktorokkal, gyalázatos rágalmazásokkal lecsöpűlvén azoknak méltoságát és hitelét. Ezek böcsűlletit meg kel óltalmaznúnk, nem csak azért, hogy ezek vóltak a mí lelki atyáink és az Ecclesiának böcsülletes tagjai: de azért-is, mert sokszor az ő tanításokkal és bizonyságokkal fogjuk állatni az igazságot; miképpen hallók[5], hogy a régi Atyák az előttök virágozott szent Atyák írásival bizonyították a keresztyéni tudományt.

[2] Supra, fol. 226, 227.

[3] Supra fol 147.

[4] Lib. 3. ca 13, 3.

[5] Supra, f. 219, 220.

Először azért nem tagadgyuk, hogy a szent Atyák emberek voltak, megcsalatkozhattak; azért senkinek a szent Atyák-közzűl annyit nem tulajdonítunk, menyit a sz. Írásnak. Sőt szent Ágostonnal azt batran mongyuk: *Solis Canonicis Scripturarum libris, didici hunc timorem honoremqua deferre, ut nullum eorum auctorem, scribendo aliquid errasse, firmissime credam*[1]. És a mit szent Ágoston magárúl mondott, akár-mely szent Atya azont mondhatta: *Nullo modo meas literas, ab omni errato liberas audeo dicere*[2].

[1] Aug. ep. 19.

[2] Aug. li. 5. de Baptis. c. 17.

Ebből következik, hogy senki egy oly nincs az Ecclesia doktori-közzűl, kihez úgy tartozzunk kötelezni hitünket, hogy semmi-képpen az ő tetczésétűl el ne mehessünk, ha csak magán valamit tanít a közönséges értelem-kivűl. Mely dologrúl igy szól Vincentius Lirinensis[3]: *Quidquid ab aliquo uno, præter omnes, vel contra omnes Sanctos, novum et inauditum subinduci senseris: id non ad Religionem, sed ad tentationem intelligas pertinere.* Hasonlóképpen szól szent Ágoston: *Ego Cypriani autoritate non teneor, quia Literas Cypriani non ut Canonicas habeo, sed ex Canonicis considero: et, quod in eis Divinarum Scripturarum autoritati congruit, cum laude ejus accipio; quod non congruit, cum pace ejus respuo. Non accipio ergo, quod de Baptisandis Hæreticis beatus Cyprianus sensit, quia hoc Ecclesia non accipit*[4]. *In Scriptura Canonica, si quid velut absurdum moverit, non licet dicere, Autor hujus libri non tenuit veritatem: sed, aut Codex mendosus est, aut Interpres erravit, aut non intelligis*[5]. *In Opusculis posteriorum, liberum habet lector judicium, quo vel approbet quod placuerit, vel improbet quod effenderit*[6]. Azért a maga írásiról-is azt mongya sz. Ágoston: *Quæ vera esse perspexeris, tene, et Ecclesiæ Catholicæ tribue: quæ falsa, respue; et mihi, qui homo sum, ignosce: quæ dubia, crede; donec aut respuenda esse, aut vera esse, vel ratio doceat, vel præcipiat autoritas*[7].

[3] Contra Profanas novitat c. 25.

[4] Aug. tom 7 lib. 2. contra Crescon. c. 32.

[5] To. 6. lib. 11. contr. Faust. cap. 5.

[6] Idem, to 7. lib. 2. de Baptis. c. 3. Epi. 119. initio. Eadem repetit, Epi. 19. Infr. I. 3. c. 12, 11.

[7] Aug. tom. 1. l. de Vera Relig. c. 10. Id. to. 3. l. 3. de Trinit. initio.

Másodszor azt mongyuk, hogy a szent Atyák autoritássa mindenkor hiteles vólt és böcsülletes a hívek-előt. Azért valamit a szent Atyák közönséges tanú-bizonysággal erőssítettek, azt mindenek úgy mint bizonyos dolgot kétség-nélkűl bévették, mint ennek-elótte megértok[8]. Ezeknek pedig méltóságos írásiból négy-képpen vehetünk győzedelmes bizonyságot.

[8] Supra, f. 219, 220.

I. Bizonyíthatunk a szent Atyákkal, mint Anyaszentegyház pásztorival és doktorival. Mert valamit ezek vagy minnyájan, vagy sokan egyenlő értelemmel, minden ellenzés-nélkűl hittek, hirdettek

és írásban foglaltak: oly bizonyos, hogy abban tévelygés nem lehet, mely bizonyos, hogy az egész Ecclesia nem tévelyeghet. Mert ha minnyájan a doktorok és pásztorok hamissat tanítottak: nem volt tehát az Ecclesiában az Isten igéjének igaz hirdetése, és így igaz hit sem lehetett; mert ez az Isten igéjének igaz predikállásából származik; *Rom. 10, 14, 15.* Sőt az sem vólna igaz, a mit Christus igért a lelki-pásztoroknak, kiket keresztelni és predikálni küldött, hogy világ végéig véllek marad; *Matth. 28, 19, 20.* Szent Pál sem jól mondaná, hogy az Ecclesia doktori és pásztori arra-valók, hogy a hamis tudományok szelétűl tétova ne ragadtassanak a hívek, hanem a hitnek egyességében megtartassanak. *Ephes 4, 12.* Mert ha magok tévelyegnek, mint őríznek egyebeket tévelygéstűl? Végezetre valamit az Ecclesia doktori közönségesen tanítottak, azt az Ecclesia bévette és követte: valamit pedig az Ecclesia közönségesen követett, abban hamisság nem lehet. De hallyuk e dologrúl mit mondanak a régi túdósok: *Quod non unus aut duo tantum, sed omnes pariter uno eodemqua consensu, aperte, frequenter, perseveranter, tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit: id sibi quoque intelligat absque ulla dubitatione credendum*[1]. *Ecquid verisimile est, ut tot ac tanti in unam Fidem erraverint? Variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum. Ceterum, quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum*[2]. *Eorum duntaxat Patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in Fide et communione Catholica, sancte, sapienter, constanter viventes, docentes, et permanentes, vel mori in* CHRISTO *fideliter, vel occidi pro Christo feliciter meruerunt. Quibus tamen hac lege credendum est, ut quidquid vel omnes, vel plures, uno eodemqua sensu, manifeste, frequenter, perseveranter, tenendo, tradendo firmaverint: id pro indubitato, certo, ratoqua habeatur. Quidquid vero, quamvis ille sanctus, et doctus, quamvis Episcopus, Martyr, præter omnes, aut contra omnes, senserit: id inter privatas opiniunculas secretum sit: nec Universalis dogmatis Veritate dimissa, unius hominis novitium sectemur errorem*[3].

[1] Lirin. contra Profanas Novitat. c 4.
[2] Tertul. Prescript. c. 28.
[3] Lirinen. c. 39.

II. Bizonyíthatunk a szent Atyákkal, mint tanúkkal, kik az ő idejekben virágzó Ecclesia vallásárúl bizonyságot tésznek. Nem tagadgya Calvinus[4] és a töb újítók, hogy szent Ágoston idejéig a CHRISTUS Ecclesiája virágjában szűzen maradott. Mit vallott pedig akkor a keresztyén Anyaszentegyház, senkitűl jobban végére nem mehetünk, mint azoktúl, kik akkor éltek, szemekkel látott dolgot

[4] Calvin. infra, c. 5, 4.

írtak, és oly tanúk, hogy semmi exceptiót ellenek nem támaszthatni akár-mely törvényben-is.

Azért a régi doktorok és conciliomok, mikor valami veszekedés támadott az Ecclesiában, a pátereket állatták bizonyságúl, hogy a tévelygéseket meggyőznék; a mint nem régen[1] az Ecclesiának szokott praxissából feljegyzók. Szent Ágoston, *Lib. 1. contra Julianum, cap. 2. Lib. 2. cap. 20. Lib. 3. cap. 17.* és egyébüt Irenæus, Cyprianus, Reticius, Olympius, Hilarius, Ambrosius, Innocentius, Basilius szavait támasztván a Pelagianusok-ellen így ír végre a dologrúl, *Tomo 7. lib. 3. de Peccat. meritis, c. 7. Hæc non ideo commemoravi, quasi disputatorum quorumlibet sententiis, tamquam Canonica autoritate nitamur: sed ut appareat, ab initio, hoc de Originali Peccato, apud Ecclesiæ fidem tanta constantia custoditum*[2]. *De Sanctorum literis, qui ea ante me tractarunt, aliqua documenta proferam; non quo Canonicis libris a nobis ullius Disputatoris æquetur autoritas: sed ut admoneantur, quemadmodum de his rebus, ante nova istorum vaniloquia, Catholici Antistites eloquia Divina secuti sint: Et sciant, a nobis rectam et antiquitus fundatum Catholicam fidem, adversus recentem Hæreticorum præsumtionem defendi*[3]. *An tibi parva in uno Gregorio, Orientalium Episcoporum videtur autoritas? Est quidem tanta persona, ut neque ille hoc, nisi ex fide Christiana, omnibus notissima, diceret; nec illi eum tam venerandum haberent, nisi hæc ab illo dicta, ex regula notissima Veritatis agnoscerent.* Szép okát-is hallók szent Ágostontúl[4], miért kel a szentek tanú-bizonyságát böcsüllettel vennünk Mert sem minket, sem az ellenkezőket nem ismerték vagy gyűlőlték; sem nékünk, sem a más résznek nem kedveztek: hanem a mit találtak, azt hirdették.

[1] Supra, f. 219. et 220.

[2] Aug contra duas Epistol. Pelag li. 4. c. 8.

[3] Id. cont. Iulian. lib. 1. c. 2. longe a principio.

[4] Supra, f. 164.

III. Bizonyíthatunk az Atyák írásival, úgy-mint Isten-előt kedves szent emberek szavaival. Mert ha ezekben igaz hit nem vólt, szentek és Isten-előt kedvesek nem lehettek; mivel, *Sine Fide impossibile est placere* DEO[5]. Ha pedig szentek vóltak és igaz hittel tűndöklöttek: mí-is bátran követhettyük azt a törött útat, mellyen előttünk meny-országba mentek. Szent Ágostont számtalanszor nevezi szentnek Calvinus. A többi-közöt Bernárdot és Gergely pápát[6]; Irenæust[7], Basiliust, Ambrúst[8], Athanasiust, Cyrillust szenteknek mongya[9]. És a mint ezennel meghallyuk, a lutheristák-is szentséges névei illetnek sokat a régi Atyák-közzűl[10]. Azért bátorsággal követhettyük a szentek hitit. Ennek-felette, a világi törvényben-

[5] Hebr. 11, 6.

[6] Calv. l. 4. c. 7. num. 22.

[7] Lib. 1. ca. 13, 27.

[8] Lib. 1. ca. 14. num. 20.

[9] Lib. 4. ca. 9. num. 13.

[10] Infr. li. 3. c. 5, 2.

is nagyob hitele vagyon a vén, okos, túdós és fedhetetlen-életű embernek, hogy-sem egy maga-vető, kevély, szeles nyalkának. Azért igen méltó, hogy Cyrillusnak, szent Ágostonnak, Cyprianus mártirnak böcsülletesb hitelt adgyunk, hogy-sem Luthernek vagy Calvinusnak. Mert amazok szent-életű jámborok vóltak, az apostoli üdőkhöz közelben éltenek, az isteni dolgokban többet forgottak[1]. És noha külömb üdőkben, külömb országokban éltenek; mindazáltal oly igyenesen egy nyomban jártak, és egyenlő értelemmel azon igazságot tanították, hogy Istennél egyéb senki ezt az eggyességet közöttök végbe nem vihette.

[1] Verba Irenei, vide infra, l. 3. c. 9, 12.

IV. Bizonyíthatunk a sz. doktorok írásival mint az Ecclesiától böcsülletesen bévett és jóvá hagyott tanítással. Mert a mely régi doktorok a hitben megbotlottak, azoknak írásit az Ecclesia megbélyegezte, tanítását tévelygések laistromában írta, és conciliomban-való végezésével ellenzette. Ha azért az Ecclesia nem tévelyeghet a hit dolgában: tagadhatatlan, hogy jóvá sem hagyhattya azoknak írásit, kik tévelygéseket tanítottak.

Annak-okáért, hogy a régi szent Atyák írásiból erős bizonyságot vehessünk, nem szükség mindenik írását által-olvasni; hanem a mirűl egy-nehány szent és régi fő tanítók úgy emlékeznek, mint ő idejekben ellen-vetés-nélkűl bévett tudományrúl, és vagy nyilván mongyák, hogy ő idejekben az Ecclesia azt hirdette[2], vagy mint szokott és versengés-kivűl vettetett dologrúl emlékeznek; vagy oly dolgot tanítnak, mellyért eleitűl-fogva senki őket nem szidalmazta; sőt személyekben és tudományokban mindenkor böcsülleteseknek, és a keresztyéni vallásban jó bajnakoknak tartotta az Ecclesia: hinni-való, hogy effélékben véllek eggyet-értettek a töb szent doktorok, és hogy efféle tanításokat az Ecclesia tár-házából vettek, a mint nem régen mondá szent Ágoston. Mert szinte mint azoknak esetit feljegyzették és megdorgálták az Ecclesia pásztori, kik valamiben megbotlottak, úgy-mint Irenæust, Cyprianust, Tertullianust, etc. azon-képpen, ha szent Ágoston a megdücsőűlt szentekhez-való könyörgést, a halottakért-való áldozatot és egyéb hasonló dolgot magától kezdette vólna híntegetni az Anyaszentegyház-ellen: soha el nem kerűlhette vólna, hogy ellene nem állottak volna az Ecclesia pásztori. Annak-okáért, mikor efféle szent Atyák bizonyságit elő-állattyuk, mí-is azt mondhattyuk, a mit szent Ágoston, hogy készek vagyunk ezekkel és az egész Anyaszentegyházzal-eggyüt a tévelygők szidalmit szenvedni, hogy-sem ezekkel üstököt vonni: *Nos para-*

[2] Vide l. 6. c. 2, 10. Illi soli, Patres censendi, quos Ecclesia veneratur ut Magistros.

Quando Patres inter se contrarii: vide infr. l. 3. c. 9, 13.

tiores sumus, cum istis viris, et cum Ecclesia Christi, in hujus Fidei antiquitate firmata, quælibet maledicta et contumelias perpeti, quam Pelagiani eloquii prædicatione laudari[1].

[1] August. to. 7. de Nuptiis et Concupiscent. l. 2. c. 29.

Ezeket szükség volt megmagyarázni, hogy értenők, minémű erőssége, fondamentoma vagyon a sz. Atyák írásiból vett bizonyságoknak. Mert nem a végre támogattyuk tanításunkat az ő írásokkal (mint káromkodnak a mí szidalmazóink), hogy a sz. Írásnál nagyobra böcsüllenők és a sz. Írás-ellen bizonyságúl fognók őket: hanem hogy ezeknek tanu-bizonyságával megmutassuk az Anyaszentegyház itíletit, megroncsuk azt az Írásnak újonnan koholt magyarázását, mellyet a tévelygők gondolattya faragott. Végezetre, hogy két dolgot megismértessünk az emberekkel: I. Hogy ördögi kevélység gyökere vagyon az új tanítókban; mivel a keresztyénségtűl azt merik kívánni, hogy az Írás fejtegetésében töb hitelek légyen nékik, hogy-sem azoknak, kiktűl a kereszténység és az Isten igéje reánk szállott[2]. II. Hogy menthetetlen vakság vagyon az új hit követőkben, kik elhihetik, hogy jobban tudgyák a mostani hó-harmatok, mint kel az Írást érteni, hogy-sem a régi, túdós, szent mártirok és doktorok, kiket az egész keresztyénség Isten-után attyának és tanítójának tartott, kiknek szent életeket Isten csuda-tételekkel pecsétlette, tudományokat a keresztyén világ böcsüllettel vette. Ennek felette temérdek vakmerőség, hogy a szent és túdós emberek értelmét megvetik, kik noha egy-mással öszve nem szóllottak, de azon Sz. Lélektűl igazgattatván egy lineán folyt tanítások[3]. Ezek-helyet pedig oly emberek vezetése-után indúlnak, kik magokkal sem tudnak eggyesűlni, hanem örökké haboznak és két-felé kapnak, mint a vízbe-haló ember. Az-is gorombaság, a melyrűl eléb emlekezénk[4], hogy a régi szenteket megvetvén, mivel ezek emberek vóltak, ily bátran rohannak az új tanítók-után, mint-ha ezek emberek nem vólnának és meg nem csalatkozhatnának. Én igazán mondom, ha lutherista vólnék, és azt kezdeném értegetni tanítóimtúl, hogy az egész Ecclesia eltévelyedhetik minden pásztorival egyetemben: soha ki nem vethetném ezt a kételkedést szívemből, hogy talám szinte most vagyon ebben a tévelygesben a luther ecclesia[5]. Mert ki tészen bizonyossá, hogy nem most jutottunk arra az üdőre, melyben az Ecclesia megcsalatott? Nem elég erre az én itíletem; és hogy nékem úgy tetczik, hogy a luther ecclesia eggyez az Írással: mert minnyájan, a kik az eltévelyedett ecclesiában vannak, hasonló-képpen vélekednek magokban.

[2] Vide Augu. supra, f. 142, 143.

[3] Vide Tertul. et Lirin. paulo ante relatos, fol. 178.

[4] Supra, f. 148, 149.

[5] Vide supra, fol. 156. Labyrintho 2.

HARMADSZOR. Azt kel eszünkbe vennünk, hogy noha az új tanítók semminek tartyák a régieket, mikor ezek méltóságával ostromollyuk őket; de midőn egymással üstököt vonnak, és *Extra questionem,* csendeszen szólnak a dologhoz, igazán megvallyák, hogy szükség a régi szentek tanítását böcsüllettel venni. Hallyad Calvinust: *De Veteribus sileo; quibus pietas, eruditio, sanctimonia, ætas denique, tantam autoritatem facit, ut nihil, quod ab ipsis profectum sit, contemnere debeamus.* Ez-előt hallók, mint szidalmazza Servetust, hogy a sz. Atyák írásit megveti[1]. Azt-is Calvinustúl hallók[2], hogy szent Ágoston, *Optimus est, et fidelissimus testis;* hív és igaz tanú. Melius Péter veszekedvén David Ferenczel, mely nagy fondamentomot vét a sz. Atyák tanításán, nem régen értők[3]. Ezennel meghallyuk[4], mely kemény és keserves szóval panaszolkodik Beza azok-ellen, kik a Nicæában győlt atyákat méltó böcsüllettel és hiteles méltósággal nem illetik, és így fejezi-bé írását: *Quidam audacissima temeritate usi, Veteres illos, et doctrina et pietate præstantissimos Patres, quorum inexhaustis laboribus detectas Hæreticorum fraudes, et conservatum in Ecclesia, secundum* DEUM, *Veritatem debemas, ausi sunt (proh indignum facinus!) quasi extra* *DEI Verbum vagantes, accusare*[5]. Illyenek a tévelygők, hevet és hideget fújnak azon egy nyelvekkel.

Calv. Præfat. in Epistol. ad Romanos. ad Grinæum.

[1] Supra, f. 153.

[2] Supra, f. 226.

[3] Supra, f. 183.

[4] Lib. 3. cap. 5, 4.

[5] Beza, ep. 81. Theolog.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Negyedik bizonysága az új tudományok hamisságának a pártosok tulajdon tanu-bizonysága.

1. Nem igaz tudomány az, mely magát felforgattya.

2 Thess. 2, 11. Mikor az emberek az igazság szeretetit megvetik, és ISTENT méltó haragra gerjesztik, szájára bocsáttya ISTEN a sátánt, hogy csalárd mesterségek szem-fény-vesztő babonájával úgy elámítcsa őket, hogy az álnak csalárdságot igazság-gyanánt kiterjesztett öllel fogadgyák és a setétséget szépen fényeskedő világosságnak alítcsák. Mindazáltal az ő kegyelmessége kincsét megmutattya ezeknek-is, sok nyilván-való bizonyságok égő fáklyáit adván eleikbe: úgy-hogy ha szemeket bé nem dugják, künnyen megismérhessék az igazat. A többi-között minden tévelygések bizonyos bélyegét

azt adgya, hogy a hamissághoz köteledzett emberek magok tulajdon itíletek-szerént felfordúlnak, tévelyegnek, hamissat vallanak. Azért miképpen Dávid Goliátot, Judith Holofernest maga fegyverével megölé; miképpen Amán magától emeltetett akasztó-fára függesztették: azon-képpen minden eretnekség sulykot csinál maga fejére, fegyvert ád maga veszedelmére, sententiát mond kárhoztatására, az-az, oly dolgokat tanít, mellyekkel nem akarva az igazságot erőssíti, magát gyökerestől kidőjti. Mivel azért annál erősseb és minden fogások-ellen győzedelmesb bizonyság nincsen, mint mikor a maga itíleti-szerént valaki kárhoztatik: annak-okáért jer mutassuk-meg, hogy a romai Ecclesiától elszakadott augustai és helvéciai vélekedésekben ezt az erős jelenséget és bizonyságot feltalállyuk. Kötésben foglalván tehát bizonyításomat, illyen formában állatom-elő a negyedik erősséget. Tit. 3, 11. Lásd oda fellyeb, f. 76.

Nem lehetséges, hogy igaz és Istentől származott légyen az ollyan vélekedés, mely magát elrontya, az-az, oly dolgokat hirdet, mellyekkel eggyüt nem maradhat a maga igazsága.

De nyilván vagyon, hogy illyenek a romai egyességtől elvált viszálkodók vélekedési.

Tehát nem lehetséges, hogy ezek igazak és istentől származottak lehessenek.

Az erősség első része, *Major Propositio,* sok helyen kinyilatkozik a sz. Írásban. Mert sz. Pál azt mongya[1], hogy az isteni tudományban nem találtatik (úgy, s nem úgy), az-az, nincs semmi abban, a mivel magát elroncsa és az egyszer felállatott tudományt ledőjcse. Másut azt írja, hogy az Isten hív minden dolgaiban és magát meg nem tagadhattya[2], az-az, nem szökik szembe magával, arczúl nem csapja eggyik szavát a másikkal. Végezetre az igaz keresztyén vallás Isten szaván és bizonyságtételén fondáltatik, mint olvassuk, *2. Petr. 1, 21, 1. Thess. 2, 13. Joan. 5, 10.* Ha azért Isten álhatatos mondásiban és nem változó; ha szavát meg nem másolhattya és hamissat nem mondhat, a mint sz. Pál taníttya[3]: nem lehetséges, hogy az ő tanítása magát felforgassa és meghamisítcsa.

[1] 2. Cor. 10, 18. Infra, l, 3. c. 9, 4.

[2] 2. Tim. 2, 13. Supr. f 139, 140. Numer. 23, 19.

[3] Rom. 3, 4. Hebr. 6, 17.

Tekíncsük immár a bizonyság második részét, *Minorem Propositionem*, és mutassuk-meg, hogy oly dolgokat hisznek a lutherista és calvinista győlekezetek, mellyekből világoson megtetczik az önnön tudományok hamissága, az-az, magok saját tulajdon itíletekkel kárhoztattyák magokat. Ennek rövideden három jelenségét és bizonyos erősségét adom.

2. A romai Ecclesia igazságárul tett bizonysági Luthernek felforgaltyák az új tudományokat.

Először: Az augustai confessio nagy merészen hirdeti, hogy az ő követői a hit dolgairúl nem viaskodnak a romai Ecclesiával és a közönséges Anyaszentegyházzal, hanem csak valami új és mód-nélkűl-való szokásokat nem kedvelnek a romai győlekezetben, mellyeket a régi cánonok és győlekezetek végezési-ellen újantan kezdett[1]. Azon-képpen Luther teli torokkal kiáltya, hogy ő-előtte a romai győlekezet igaz Ecclesia vólt, melyben igaz evangeliom, igaz catechismus, igaz keresztség, igaz predikállás hivatallya, bűnök bocsánattya, és egy szóval a keresztyénség veleje és béli vólt: *Ante me, vera Ecclesia fuit Romana, in qua* Deus *miraculose servavit Baptismum, in publicis suggestibus textum Evangelii idiomate patrio, Absolutionem, Altaris Sacramentum, Symbolum*[2], *etc.* Ismét: *Testamur, in Papatu esse multa bona, quæ inde adnos fluxere: ibi enim est vera Scriptura, verus Baptismus, vera Eucharistia, veræ Claves ad peccati remissionem, verum officium Prædicandi, verus Catechismus, imo verus Christianitatis nucleus*[3]. Másut azt beszélli, hogy a pápista hitben üdvözűltek az emberek ő-előtte[4]. Ezek ha így vannak, tehát a ki az augustai confessio alat, mint a Vulcánus paíssa-alat lappanganak, magok itíleti-szerént-is hamissat tanítnak, mikor azt hirdetik, hogy a romai hiten-valók a sz. Írás igazságával szembe viaskodnak és sok bálványozással megterheltettek. Mert ha a sz. Írástúl elszakadott a romai Ecclesia és valami részből ellenkezik az Isten szavával: tehát a hit dolgaiban eltévelyedett; és így nem igaz, a mit az augustai confessio hirdet. Azon-képpen ha csak canonok és sz. győlekezetek végezése-ellen gondolt újságokat nem javalnak bennünk az újítók: tehát a nicænum és töb régi győlekezetek végezésin megállanak.

[1] Lásd, l. 4. c 1. XI. Hazugság.

[2] Luth. to. 7. Lat. Vit. 1557. per Thomam Klug. Lib. de Missa Privata, f. 236.

[3] Tom. 2. Lat. Vitten. Epi. ad duos Pleban. edit an. 1557. per Ioan. Luft, fol. 229. Idem Vithak. qu. 5. de Eccles c. 4. f. 551.

[4] Colloquium Mensal. Isleb. 1566. per Gaubisch c. 7. De Christo, f. 113.

3. Ha a pápista hiten-lévők-közöt szent emberek vóltak, nem lehetnek igazak az újságok.

Másodszor. Minden tétovázó kerengés-nélkűl megvallyák az újítók, hogy a romai hiten-való papok, barátok, püspökök és egyéb rendek-közzűl vóltak szentek és Isten-előt kedvesek. Szent Bernárdot szent és tiszta-életű jámbornak mongya Luther, mint ez-előt hallók[5]. Sz. Ferenczről ugyan ezent írja: sőt azt mongya, hogy az ő regulája nem egyéb az evangeliomi igazságnál: *Sanctus*

[5] Supra, f. 236.

Franciscus, vir admirabilis, et spiritu ferventissimus, sapientissime dixit, Regulam suam esse Evangelium Jesu Christi[1]. Illiricus az igazság tanúinak laistromárúl írt könyvében, Luther, az ő-tőlle szerzett imádságos könyv-eleibe nyomtatott calendariumban sok papot, barátot neveznek szenteknek[2]. Sőt nem egy helyen nagy epeséggel* vítattya Luther, hogy sz. Bernárd, sz. Bonaventúra, sz. Gergely pápa az Isten dücsősségének örömében uralkodnak[3] Schlüsselburgius, *lib. 1. Theol. Calv. art. 25. fo. 137.* szent Bernárdot, Vithakerus, *quæst. 5. de Eccles. c. 14. f. 583.* szent Ferenczet szentnek nevezik.

[1] Tom. 2. Lat. Vitt. an. 1546. Ioann. Lufft. Lib. de Votis Monast. f. 287.
[2] Enchir. piarum precation.
[3] Luth. loco citat. de Miss. priv. pag. 237. Et de Captiv. Babyl. cap. de Baptismo.

Az augustai confessio apologiája szent Antalt, Domonkost, Bernárdot, Ferenczet szenteknek mongya: *Antonius, Bernardus, Dominicus, Franciscus, et alii Sancti Patres, elegerunt certum vitæ genus, vel propter studia, vel propter alia utilia exercitia*[4]. Ugyan ottan: *Sanctus Franciscus recte voluit ei rei prospicere*[5]. Egy kevessé aláb: *Obedientia, Paupertas, Cœlibatus, sunt adiaphora: ideoqua Sancti eis uti sine impietate possunt, sicut usi sunt Bernardus, Franciscus, et alii Sancti viri*[6]. *Luther, in Catechismo majori,* melyre esküsznek a luther predikátorok a Liber Concordiæ-ban sz. Bernárdot Divus Bernardusnak nevezi[7].

[4] Apolog. Artic. 4. Responsio ad Argumenta, f. 99. lib. Concord.
[5] Apolog. tit. de Miss. f. 226.
[6] De Votis Monast. f. 253.
[7] Li. Concord. fol. 517.

A vittembergai graduálban tulajdon introitussa vagyon szent Gergelynek, szent Mártonnak és a töb pápista szenteknek. Nem találkozott senki oly az augustai vagy helvéciai hiten-valók-közzűl, ki mind egy lévben sózta vólna, mind egy nyalábban pokolra hánta vólna azokat, kik a romai valláson megnyugodtak. Mert Isten-is böcsülletes csudákkal, emberi erő-felet-való tekélletes élettel és egyéb bizonyos jelenségekkel megmutatta sokaknak szent és Isten-előt kedves életeket; mint csak a mí romlott hazánkban-is sz. István és sz. László, sz. Imre és Capistránus János szentségét sok csudákkal bépecsétlette az Úr Isten.

Ennek-felette: az egész világon szokott és bévett napok szentelése megmutattya, hogy csak egy augustai és helvéciai szentnek sem rendeltek a calendariumban szállást és az esztendő forgásában tisztességes emlekezetet; maga sok pápák és püspökök, sok papok és barátok emlekezetivel megszenteltettek sok napok. Sőt ha az ellenkezők teli torokkal és egyenlő vak-merőséggel mind azt kiáltanák-is, hogy ezek a romai hitnek fő tagjai szentek nem vóltak, nem üdvözűltek: az egész keresztyén világnak

* Epeséggel = hévvel, buzgósággal.

ennyi száz esztendőtűl-fogva meggyökerezett értelme nagyob böcsülletet érdemel, hogy-sem valami bokorból-ugrott nem tudom kinek tagadása. Azért mivel senki ez-előt ezek szentségéről nem kételkedett, szemtelen vak-merőség volna, ha csak jó akaratunkból, az egész világ egyenlő értelmével megállapodott és megvastagíttatott tetczését megvetnők. Az-is oktalanság vólna, ha ezek szentségét kétessé tennők, és az isteni csuda-tételek pecsétit felszakasztanók. És valaki a mí szent királyink életét, sz. Bernárd és a töb romai hiten-való szentek historiáját megérti, magával külömbet el nem hitethet annál, a mit úgy beléjek óltott a régi szokás az ellenkezőkbe-is, hogy szavok járásában szenteknek kel ezeket nevezni. Ugyan-is, bizony nem férhet az isteni kegyességhez, hogy azokat, kik minden tehetségekkel abban serénykedtek, hogy Istennek kedveskedgyenek, az ő nevének dücsősVide supra, fol. 87. ségét terjeszszék, az ő nyáját éppítcsék, kik sem jószágokat nem kíméllették, sem fáratságokat nem szánták, sem veszedelmeket nem távoztatták az isteni szolgálatok gyarapításában; kik testek sanyargatásával, világi csintalanságok únalmával, sok buzgó könyörgéssel, vigyázással, szorgalmatoskodással szomjúhozták és keresték az igazságot: nem illett (mondok) az Isten kegyességéhez, nem fért sok szép igéretihez, hogy ezeket ennyi ideig, ily veszedelmes állapatban, ily temérdek setétségben, ily dögleletes tévelygésben, ily nagy lélek kárhozatban hadná, a minéműnek mongyák az újítók a pápistaságot.

Ezek így lévén magokat sententiázzák az újítók. Mert ha a romai vallásban szentek, és mennyei bóldogságban örvendező hívek találtattak: tehát a romai vallás nem lehet bálványozó és Isten-ellen-való tudomány; mivel a bálványozó nem láthattya színét Istennek; a tévelygés sem jutathat senkit Isten kedvébe. Mert az igaz hit fondamentoma a szentségnek; *Sine Fide, impos-*
[1] Heb. 11, 5. *sibile est placere Deo*[1]*;* és a mennyei éppület nem fondáltatik, sem nem nevekedik veszedelmes hazugságon, szentség-rontó hamisságon és eretnekségen.

[2] Ephes. 4, 5. Supr. f. 127, 128. Nyilván taníttya szent Pál, hogy egy az igaz hit[2], és lehetetlen, hogy az egy igaz hit-nélkűl kedvébe jussunk Istennek. Ugyan-is a hamis tévelygés a hazugság attyától, az ördögtűl vagyon, kinek eleitűl-fogva minden mesterkedése az vólt, hogy a tiszta búza-közibe konkolyt hínesen, az igaz tudományt hazugságival és csalárd mesterségivel megmocskollya nagy sok lelkek

veszedelmével. Nem lehetséges pedig, hogy az ördög-tojta és kotlotta hamisság, szentségre vigye, ördögtűl elszakaszsza, Istenhez kapcsollya embert; mert nincs a setétségnek szövetsége a világossággal; nincs társalkodása Christusnak Belliállai[3]; és a ki eggyüt nem győjt Christussal, tékozol.

Ha azért a romai vallás tellyes czégéres bálványozással, semmi mentségek nem vólt a kárhozattúl szent Bernárdnak, szent Ferencznek és a töb szenteknek; kivált-képpen holot őket megintették rész-szerént Aërius, Joviniamus, Vigilantius és egyebek. Mivel azért a pártosok sententiájából ezek el nem kárhoztak, sőt Istennek kedves szolgái vóltak: nyilván következik, hogy igaz hitben vóltak, bálványozók nem vóltak. Tehát káromló hamisságot mondanak, a kik bálványozó és az Írással ellenkedő tudománynak kiáltyák a romai vallást. [3] 2. Cor. 6, 14.

Egy szóval: Ha a romai vallásban szentek lehettek, és üdvözűlhettek sz. Ferencz és sz. Bernárd: ki-ki mind bizonyos lehet, hogy ő-is üdvözűlhet ugyan ezen vallásban. És mivel ez-előt megbizonyítók, hogy csak egy az igaz és üdvösséges hit: következik, hogy más külömb vallások vakmerőségében senki nem nyerhet üdvösséget. Mely dolognak az-is erős támasztó oszlopja, hogy ha elő-vészed a calendariomot; ha meg-tekínted esztendőáltal, minémü szentek napjai esnek, mellyeket, ha külömben nem, de sokadalmokkal megillenek a külső atyafiak: meglátod, hogy az apostolok-után egy szentrűl sincs emlékezet, mely vagy augustai vagy helvéciai hitet követett vólna; hanem, a romai hiten-való szentek forognak mindenüt előtted. NOTA. Supr. f. 128. 129.

It nem tűrhetem, hogy egy szót ne szóllyak azokrúl, kik lágyabban fogják és puháknak tettetik magokat a pártosok-közzűl. Ezek azt beszéllik, hogy ők nem kárhoztattyák a pápistákat; mert ezek sem vesztik-el üdvösségeket, csak jól éllyenek. Azért irtózva azt kiáltyák: Ójon Isten attúl, hogy kárhozatra itíllyük mind azokat, kik a pápista hiten vóltak és vannak. Ezeknek én azt mondom, hogy okoson és értelmesen beszélnek, de e mellet arra kellene figyelmezni, hogy a járt útat a járatlanért, a bizonyost a bizonytalanért nem kellene elhagyni. Ha egy úton elindúlnánk, mellyet minnyájan bizonyoson oda-vívő útnak mondanának, a hová szándékozunk; de egy-valaki a sokaság-közzűl azt kezdené mondani, hogy noha jó és ingyenes úton vagyunk, de azért ama más töretlen gyepen-is ugyan oda juthatunk, a hová indúltunk; a töb emberek

pedig azt kiáltanák, hogy járt úton járjunk, mert csak út-kívűl bolyongunk, ha kitérünk abból: vallyon elhagynók-e a bátorságos járást valamely agya-fúrt ember bizonytalan tanácsára-képest? Vagy ha életemben, tisztességemben-járó perem vólna, és egy értelemmel azt mondanák a prókátorok, hogy minden galibából kimenekedem, ha azt a módot követem ígyemben, mellyet ők javalnak; de előálván egy szeles prókátor azt kezdené mondani, hogy igaz e szerént a tanács-szerént jó lészen dolgom; de ő más módot mutat; és noha ezt ő bátorságosnak vítatná, de a töb okos prókátorok azt mondanák, hogy vesznem kel, ha ezen a tanácson elindúlok: vallyon itt-is szerencsét probálnék-e, és a bátorságos tanácsot félre vetvén történetre bíznám-e igyemet? Nem alítom, hogy senki ezt cselekedné. Azért e világi dolgokban ily okosok lévén, miért nem vagyunk szemesbek az üdvösség dolgaiban? Magok azt mongyák az újítók velünk egyetemben, hogy a mí hitünkben üdvözűlhet ember: tehát mind az ő itíletek, mind a mí hitünk-szerént bátorságos, a ki velünk tartya. Azt pedig, a mit csak ő-magok az elszakadtak vítatnak, hogy az ő vélekedésekben-is üdvösséget nyerhetni, mí feletteb ellenzük és hamisnak itíllyük. Tehát a ki okos, ne szerencséltesse üdvösségét, hanem ahhoz ragaszkodgyék, a mí bátorságosb és a miben minnyájan megalkosznak.

Vide infr. l. 9. c. 1, 2, 11, 1.

NOTA.

4. A négy közönséges gyűlekezeteket helyén hagyván az újítók, elrontyák és meghamissíttyák a magok tanitását.

HARMADSZOR. Az újítók egyenlő értelemmel hirdetik, hogy a négy első közönséges gyűlekezeteket Szent Lélek vezérlette, és úrunk születése-után négy-száz esztendeig, sőt valamenyivel továb, tisztán maradott a keresztyéni tudomány: hanem az-után kezdett béhomályosodni. Mely mondásból az jő-ki, hogy hamis és Isten-ellen-való tudomány, a mely ellenkezik a négy első közönséges gyűlekezetekkel és az első négy-száz esztendőben fényeskedő keresztyén doktorokkal.

De az-is bizonyos, hogy mind az augustai s mind a helvéciai confessio éllel ál-öszve ezekkel.

Tehát (az újítók tulajdon itílete-szerént) hamissak és Isten-ellen-való tudományok az augustai és helvéciai confessiok.

Oda fellyeb, fol. 147, 148.

A kötés első részét, noha mikor megszorúlnak és nem tudnak hová lenni, tagadgyák a viszszálkodók, és a mint eléb mon-

dám, fogok csikorgásával mardosnak minden követ, mely fejeket bérontya; és a nicæa-béli győlekezetre-is gyalázatos ordítással agyarkodnak: de mikor, *extra quæstionem*, megenyhődik háborodott elméjek habja, és igazán kifejezik a mi gyomrokon vagyon, minden hímezés hámozás-nélkűl megvallyák, hogy a négy első conciliomok tiszták és Istentűl vezérlett győlekezetek vóltak. Majd meghallyuk[1], mint szabódik Luther és Melanton a töb lutheristákkal egyetemben az augustai confessioban, hogy ők semmiben el nem szakadnak a régi Ecclesiától. A helvéciai confessio szavait-is előhozzuk[2], mellyekben a négy közönséges győlekezetek vallását jóvá hadgya. Calvinus pedig imígyen szól a dologhoz: *Vetusta Concilia veneror ex animo, suoqua in honore apud omnes esse cupio*[3], *Priscas illas Synodos, Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem, et* Similes, *quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reverenterqua ut sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata: nihil enim continent, quam puram, et nativam Scripturarum interpretationem*[4]. *Chalcedonensem Synodum amplectimur*[5]. Másut azt mongya, hogy öt-száz esztendeig virágzott az igaz hit, erejében vólt az igaz tudomány, és sz. Ágoston idejéig semmi változás nem lett a Christustúl vett igazságban: az-okáért jól és helyesen viaskodtak az akkor-béli szent doctorok az eretnekek-ellen, mikor azt forgatták és azzal sebesítették és rontották őket, hogy az-előt külömbet hittek a keresztyének. De az-után, (úgy-mond Calvinus) Gergely pápa idejében igen bémocskolódott a tiszta igazság: *Quingentis circiter annis florebat Religio, et sincerior doctrina vigebat: postea Ministerii sinceritas nonnihil degeneravit*[6]. *Cum extra controversiam esset, nihil a principio. usque ad illam ætatem, mutatum fuisse in doctrina: sumebant* (Augustinus, Origenes, Irenæus,) *quod omnibus novis erroribus conficiendis sufficeret, Illos oppugnare doctrinam, ab ipsis usque Apostolis constanter et unanimi consensu retentam*[7]. *Gregorii tempore Ecclesia jam fere collapsa erat: certe multum ab antiqua puritate degeneraverat*[8]. *Gregorium, ultimum Romæ Episcopum fuisse, jure dicere possis*[9]. Ennél-is helyesben szól Béza; mert azt írja, hogy oly szent vólt a nicæa-béli győlekezet, hogy a ki ez-ellen mert támadni, Istennek szörnyű itíletit el nem kerűlhette. Nem vólt, úgy-mond, az apostolok halála-után semmi szenteb és bücsülletesb a nicæei, efesomi, chalcedoni győlekezeteknél; és esze-fordúlt vólna, háladatlan paraszt vólna, a ki ezeket az Isten angyalit eltévelyedteknek mondaná, vagy böcsülletlen

[1] Infra, lib. 4. c. 1. a XI. Hazugságb.

[2] Infr. l. 5. c. 11. num. 4.

[3] Cal li. 4. c. 9.

[4] Ibid. num. 8.

[5] Ibid. num. 9. et alus locis, citatis a Feuvard. 13. Theomach. c. 12.

[6] Calv. l. 1. c. 11. num. 13.

[7] Li. 4. c. 2. n. 3.

[8] Id. li. 4. ca. 4. num. 3.

[9] Cal. l. 4. c. 17. num. 49. Similia Vithaker et Illyr. infra, li. 9. c. 2. 2. n. 6.

kárhoztatással illetné azokat, kik feneketlen munkával, sok vigyázással, siralommal, ohajtással, szám-ki-vetéssel, mártiromsággal óltalmazták és reánk szállították az igazságot: *Nicænum Concilium Sacrosanctum, cui nemo adhuc inventus est, qui sese opponeret, quem* DEUS *horrendo judicio non perdiderit*[1]. *Non venit vobis in mentem, amplissimus ille Nicænæ, Ephesinæ, Chalcedonensis Synodi consessus, quo nihil sanctius, nihil augustius, ab Apostolorum excessu Sol unquam aspexit? Non adfuit unus saltem ex multis, qui indigno decreto intercedens, maximos illos, ac præstantissimos Angelos* DEI, *Sophistas fuisse negaret? Hoccine est, grata saltem memoria prosequi, tot Sanctissimorum, et eruditissimorum virorum inexhaustos, pro transmittenda ad nos Veritate, labores, vigilias, lachrymas, gemitus, exilia, Martyria? Nititur, fateor, veritatis Verbo* DEI; *et certe, cum judicio legendi sunt Patres: sed, quis nullam adhuc fuisse Ecclesiam (ut certe nulla fuit, si isti vera dicunt) concesserit*[2]*?*

[1] Beza, ep. 56. Theolog.

[2] Beza, ep. 81. Theol. Vide supra fol. 183, et 220.

5. *A nicænum conciliom méltóságárúl.*

Noha Calvinus néha nem csak közönségesen a conciliomokat javallya, de nevezet-szerént a nicæa-béli gyölekezetet égig magasztallya[3]; mindazáltal néha fordíttya a kaszát, és maga-feledve Lutherrel-eggyüt gyalázatoson rágalmazza a nicænum conciliomot; mint feljegyzők nem régen[4]. Azért minek-előtte megmutassuk, hogy a régi conciliomokkal ellenkeznek az újítók, méltó hogy a nicæabéli szent gyölekezet méltóságát megismértessük.

[3] Supra, f. 265.

[4] Supr. f. 148

Először azért ennek a conciliomnak felsége kitetczik a régi szent Atyák és közönséges hívek egyenlő értelméből. Mert szent Gergely pápa azt írja, hogy a négy első közönséges gyölekezetet úgy bévészi az Ecclesia, mint a négy evangelisták írásit[5]; mivel azon Szent Lélek vezérlette a gyölekezeteket, mely az evangelistákat. Szent Ambrús azt mongya, hogy sem fegyver, sem halál el nem szakasztya őtet a nicæa-béli gyölekezettűl: *Sequor tractatum Concilii Nicæni, a quo me nec mors, nec gladius poterit separare*[6]. Constantinus császár pedig Isten sentenciájának nevezi, a mit Nicæában a három-száz püspök elvégezett: *Quod trecentis Episcopis visum est, non est aliud putandum, quam Dei sententia*[7]. *Quidquid in sanctis Episcoporum Conciliis decernitur, id universum divinæ voluntati debet attribui*[8]. A hívek egyenlő értelmét előnkbe adgya Justinianus császár az ő decretomiban, mellyeket a keresz-

[5] Greg. l. 2. ep. 49. Alias, Indict. 11. ep. 20. Et li. 1. ep. 24. in fine.

[6] Ambr. ep. 32.

[7] Socrat. li. 1. c. 6. alias 9.

[8] Eusеb lib. 3. de Vita Constant. c. 18.

tyén világ törvény-gyanánt követett; mert imígyen szól: *Prædictarum Quatuor Synodorum dogmata, sicut sanctas Scripturas accipimus; et Regulas, sicut Leges observamus*[1]. *Per omnia sequentes Sancta Quatuor Concilia, et quæ ab unoquoque eorum constituta sunt*[2]. *In sacrosanctæ Ecclesiæ Communione non sunt, qui Quatuor Concilia non recipiunt*[3]. Másodszor kitetczik a nicænum conciliom méltósága a csuda-tételekkel tűndöklő emberek szentségéből, kik abban a győlekezetben vóltak, kikről így ír Theodorétus: *Erant multi viri, quos dona plane Apostolica commendabant. Multi etiam, qui stigmata Domini Jesu in corpore gestabant. Nam Jacobus Episcopus Nisibi, mortuos excitavit, et infinita alia edidit miracula. Paulum Episcopum Neocæsareæ, Licinii rabies torserat; nam ferro candenti articuli labefactati fuerunt. Alii erant, quibus oculi dextri fuere effossi: alii, quibus dextrorum pedum flexiones deerant: ex quorum numero fuit Paphnutius Ægyptius. Ad summam, ibi videre licebat multitudinem Martyrum in unum coactam*[4]. Spiridionról írja Socrates[5], hogy ő-is jelen vólt a conciliomban és az ő számtalan csudáit Socratessel-eggyüt Sozómenus számlállya[6]. Ruffinus pedig illyen-képpen szól: *Fuit in Nicæno Concilio Paphnutius Episcopus, ex Egypti partibus Confessor. In hoc tanta virtutum inerat gratia, ut signa per eum, non minus quam dudum per Apostolos, fierent. Ejus oculum, qui in Confessione Fidei erat evulsus, avidioribus osculis Constantinus demulcebat*[7]. Annak-okáért mikor Constantinus ezek a szent emberek győlekezetibe ment vólna, csak le sem mere addig ülni, *Priusquam Episcopi annuissent*[8], míg a püspökök meg nem engedék. Azután, *Parvo in solio assedit, præfatus veniam prius*[9]. És mikor némely püspökök-ellen írott vádolásokat nyújtottak vólna néki, így szólla a szent embereknek: *Vos non potestis ab hominibus judicari: Vos etenim a Deo nobis dati estis Dii; et conveniens non est, ut homo judicet Deos*[10]. Végezetre azt írja Theodorétus, hogy Constantinus a Nicæában győlt szent atyák sebhelyeit csókolgatta, áldomást várván ebből: *Cum videret dextros oculos quibusdam effossos, pro pietate labra vulneribus admovit: Pro certo persuasus, osculo se Benedictionem inde hausturum esse*[11].

[1] Novella 131. ca. 1. Infr. l. 10. c. 1, 2.
[2] Libr. 1. Cod. Tit. 1. Leg. 7. Cum velimus.
[3] Novella 115. Leg. 3. Si quis de prædictis.
[4] Theod. li. 1. Histor. cap. 7. Chrystophorsoni.
[5] Socr. l. 1. c. 5. sub initium.
[6] Socrat. lib. 1. cap. 8. Sozom. lib. 1. c. 11. Chrystophorson.
[7] Ruffin. lib. 1. Histor. c. 4.
[8] Socrat. lib. 1. hist. c. 8. Euseb. l. 3. Vitæ Constant. cap. 10.
[9] Theodoret. l. 1. c. 7.
[10] Ruff. l. 1. c. 2. Niceph. li. 12. cap. 9.
[11] Theodoret. l. 1. c. 11. Chrystophorson.

Harmadszor. Ugyan ezen győlekezetnek hitelt szerzett Isten, csudákkal megmutatván, hogy ő vezérlette a szent győlekezetet.

Midőn elvégezték vólna a conciliomot a szent atyák és kezekirásával akarnák erőssíteni végezéseket: mivel kettő közzűlök kimúlt

vala e világból, koporsójokhoz menének; és minek-utánna Istennek könyörgöttek vólna, bépecsétlék az írást, melyben a gyűlekezet végezési valának. Ezt a hóltak koporsójára tévén kérék azon őket, hogy a kik immár Isten színe látásával megdücsőűltek és meg nem csalathatnak, írják ők-is a végezés-alá magokat, ha kedves Istennél az ő végezések. Midőn egész étszaka nagy buzgósággal imádkoztak vólna, reggel felvévék az írást a koporsórúl, és szinte úgy pecsételve láták mint letették vala. Felszakasztván a meghólt püspökök tulajdon kezek-írását találák a levélen: *Priusquam acta Synodi perficerentur, evenit, ut duo Episcopi e vita ante discesserint, quam Professionis Fidei scripto, Subscriptionem suam apposuissent. At reliqua Patrum turba, ad sepultaræ locum venere; et monumento illorum assistentes, Scriptumque in manibus habentes, tamquam ad viventes dixerunt: Bonum certamen, divi Patres, nobiscum decertastis, cursum peregistis, fidem servastis: Si igitur obtinere id debere censetis, quod a nobis est actum; quoniam nunc nullo interposito obstaculo, Trinitatis splendore illustrati, clarius id perspicitis, peropus est vos nobiscum Libello subscribere. Hæc illi dixerunt; et Libellum obsignatum, ad tumulum deposuerunt, noctemque totam insomnes egere. Postridie ad locum eum rediere, signa inviolata invenere: et Libello explicato, Subscriptiones illorum reliquis insertas cognovere, recentes adhuc, in hæc verba conceptas: Chrysanthus, et Musonius, qui cum Patribus omnibus in sancta prima Oecumenica Nicæna Synodo consensimus; quamvis corpore translati, Manu tamen propria, nos quoque Libello subscripsimus.*

Niceph. lib. 8. cap. 23.

Más csudát Gregorius Presbyter Cæsareæ Cappadociæ illyent említ. Midőn a conciliom elvégeződött vólna, Nicæában a templomban szép eleven forrás fakada, mely mostan-is ugyan vagyon. Mint-ha Isten ezzel jelentette vólna, hogy az eretnekség tűzének ez-által a gyűlekezet-által kellett mególtatni. Ennek-felette (úgymond) azok a szent püspökök hólt teste, kik a conciliomban vóltak, rothadás-nélkűl éppen maradnak, kit ugyan szemével látott dolognak mond lenni.

Vide apud Surium, to. 4. Pisanum, in edition. Concilii Nicæni.

De hová kel nagyob csudát keresnünk annál, a mit Isten cseleküvék a világi bőlcsek szégyenére ebben a conciliomban? Mikor a gyűlekezetben egy bőlcs filosofus oly túdóson forgatná igyeket az Ariánusoknak, hogy semmi-képpen meg nem győzethetnék; sőt midőn úgy tetczenék, hogy szinte érőlen viselnék az ő meggyőzését: oly mesterséges felelettel kifejti vala magát, hogy

Refert. Ruffin. l. 1. c. 3. Socrat. l. 1. c. 5. Sozom. lib. 1. cap. 17.

mindenek álmélkodának rajta. Ezt látván egy csekély-tudományú szent ember, kérni kezdé az atyákat, hogy ne lenne ellenek, had ő-is egy-nehány szót mondana a bőlcsnek. Tudván az ő együgyűségét, féltették az atyák, hogy csufsággá ne tenné magát: mindazáltal úntatására megengedék, hogy szóllyon. Elkezdvén azért monda: A Jesus Christus nevében halgasd az igazat, te kevély filosofus. És midőn az Istenről, a világ teremtéséről, a Fiú és Szent Lélek Isten személyéről vallást tett vólna: kérdé tőlle, ha ezt hiszi-e? Amaz elálmélkodván és csak nem elhalván, azt felelé, hogy néki ezek igen tetczenek. Monda azért néki: Ha ezeket hiszed, jőj utánnam a templomba, és ennek a hitnek bélyegét a keresztséget ved-fel. Akkor a filosofus tanítványihoz fordúlván monda: Valamíg szóval hadakoztak ellenem, szó helyébe szót tudtam adni; de az Isten-ellen nem álhatok, a ki ez ember-által beszél. Azért íntlek jó tanítványim, hogy velem eggyüt tí-is ezt a böcsülletes vén embert kövessétek. Ezeket Ruffinus és Sozomenus írják.

6. A nicæa-béli győlekezet ellenkezik a mostani újságokkal.

Szállyunk immár a bizonyság második czikkelyére és mutassuk-meg, hogy a nicæa-béli győlekezettel szembe szöktek mind az augustai s mind a helvéciai pártosok; mert így osztán megtetczik, hogy a magok itíleti-szerént-is tévelyegnek.

De minek-előtte erre lépjünk, azt kel eszünkbe vennünk, hogy a mint Athanasius írja, a nicæa-béli conciliomban nyolczvan articulust és cánont szerzettek először; annak-utánna a tízét alkalmatos helyeken a többivel egybe-foglalták, hogy a Christus tanítványinak száma-szerént csak hetven articulus lenne mindenestűl-fogva. Ezekközzűl húsz articulusban, *Ecclesiasticæ administrationis Leges erant,* az egyházi szértartásra-néző törvények valának, úgymond Theodorétus, *lib. 1. c. 8.* De mivel csak hamar elárada az arianismus napkeletben, azt írja szent Athanasius az egyiptomi püspökökkel egyetemben Marcus pápának, hogy sohúlt a nap-keleti tartományban nem találtatott ő idejekben a nicæa-béli conciliom végezése; mert valahol ezt kaphatták az arianusok, mind megégették. Ez-okon kérik, *Apostolicæ sedis, et universalis Ecclesiæ Papam,* hogy kűldgye mássát nékik a győlekezet végezésinek. Mint-hogy azért eleitűlfogva azon mesterkedtek a tévelygők, hogy a nicæa-béli győle-

S. Athanasii Epistola ad Marcum Papam.

De Nicænis Canonib. qui non extant apud Ruff. vide Gretserii, Tomo 2. Defens. Bellarm. fol. 795. Bellar. li. 2. de Papa, c. 25.

kezet emlékezetit eltemessék, nem csuda, hogy mind eggyüt rendel nem találjuk az ő végezésit. Azokból pedig, mellyeket bizonyoson feljegyezve olvasunk, künyű megmutatni, hogy oly távúl estek az újítók a nicæa-béli győlekezet vallásától, mint az ég a földtűl, mellyet rövideden kilencz példával így bizonyítok:

I. A nicæa-béli győlekezetet két fő okért hirdeték, a mint Eusebius *lib. 3. de Vita Constantini, cap. 2. et 5.* és Epifanius írja[1]. Eggyik az vala, hogy a minémű versengés Alexandriában támasztatott Ariustúl, azt lecsendesítcsék. Másik, hogy a húsvét innepének bizonyos napot rendellyenek[2]. És noha Arius-ellen sokat viaskodának a sz. Írásból; de midőn csavargással minden nyilakat elkerűlne Arius, végre a régi sz. Atyák írásit ellene támaszták, és az ő-tőlle gondolt újságot ezekből kárhoztaták, mint ez-előt megmutatám[3]. A húsvét napjáról, *Antiquum Canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, Ecclesiis tradiderunt*[4], az Anyaszentegyház régi szokásán maradának. Ezekből kitetczik, hogy ez a sz. győlekezet nem értett eggyet a mostaniakkal, kik az Írás-kivűl-való tradiciókat megvetik, és a hitben-való külömbözések eligazításában nem böcsüllik a régi Doktorok tanítását.

[1] Epiph. Hæresi 70. sub finem.
[2] Idem, Ambr. epi. 83. initio.
[3] Oda fel, fol. 221. 253. 254.
[4] Ruff. l. 1. c. 6. in fine.

II. A nicænum conciliom azt végezte, hogy pappá ne lehessen, a ki másodszor megházasúlt[5]: *Qui iteravit conjugium, culpam quidem non habet coinquinati, sed prærogativa exuitur Sacerdotii, Patres enim Nicæni Concilii statuere: Neque Clericum quemquam debere esse, qui secunda Conjugia sortitus est.*

[5] Ambr. ep. 82. circa medium. Id. Ex Canonib. Iustinian. Novell. 123. c. 1, 12, 14.

III. Azt-is ezen győlekezet végezte, hogy a romai pápa feje minden papoknak, és felsőb az egyházi rend-közöt[6]: *Sancimus,* úgy-mond Justiniánus császár, *secundum definitiones Nicænæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ, Chalcedonensis Synodorum decreta, ut Sanctissimus Senioris Romæ Papa, Caput sit, et Primus omnium Sacerdotum.* Maga-is a győlekezet így szól: *Qui tenet sedem Romæ, Caput est, et Princeps omnium Patriarcharum*[7].

[6] Iustinia. Novell. 131. ca. 1, 2. Et lib. 1. Cod. tit. 1. Leg. 8. 9.
[7] Canon. 39. ex Arabico, a Pisano reddito.

IV. Sozomenus nicæa-béli győlekezet végezésének, a töb historicusok Ecclesiasticus Canonnak nevezik azt, hogy egy közönséges győlekezetnek se légyen erőssége a romai pápák sentenciája-nélkűl: *Nullam Synodum legitime convocari, nec definiri quidquam posse, præter Romani Pontificis sententiam*[8]. Annak-okáért a nicæa-béli győlekezet Silvester pápának egy levelet íra, melynek kezdeti illyen: *Bætissimo Papæ Urbis Romæ, cum omni reverentia colendo Silvestro.* Ebben azt kéri, hogy az ő végezését megerőssítese, mellyet meg-is

[8] Sozom. l. 3. c. 8. et 10. Theodor. l. 2. cap. 22. Tripar. l. 4. c. 9. et 10. Niceph. lib. 9. c. 8. et 10. Socr. l. 2. c. 8. et 17. quem pervertit Musculus, dum vertit. Vide Alanum, dialogo 1. c. 11.

cselekedett Silvester, a mint olvassuk, *Tom 1. Concil. in Actis Concilii Nicæni.*

V. Azt végezi másut, hogy a püspököt három püspök szentellye, és az érsek akarattya-nélkűl erőtlen és törvénytelen légyen a felszentelés: *Episcopus, non minus quam a tribus Episcopis ordinetur; ita tamen, ut Metropolitani Episcopi autoritas habeatur: absque quo, Ordinatio irrita sit*[1]. Mely végezést noha a constanczinápolyi győlekezetben-is megújítának, a mint írja Theodorétus, *l. 5. c. 9. post med.* de azért Calvinus, *lib. 4. c. 4. num. 15.* ezt kevélységnek és rút szokásnak meri mondani: *Ambitione, et veteris instituti depravatione id factum.*

[1] Ruff. l. 1. c. 6. Can. 4. Supr. fol. 120.

VI. A nicæa-béli győlekezet azt tanítja, hogy a Judith könyve méltán sz. Írás-közzé számláltatik.[2]

[2] Hieron. Præfat. in Iudith.

VII. Azt-is taníttya, hogy a szent asztalon ugyan azon Bárány vérnélkűl áldoztatik a papoktúl, mely a világ bűnét elmossa: *In Divina Mensa non abjecte intenti simus ad propositum panem, et poculum; sed cogitatione sursum erecta, fide intelligamus, in sacra illa Mensa situm esse Agnum, qui tollit peccata mundi, incruente a Sacerdote immolatum*[3]. És mivel eszébe vévé Calvinus, *Lib. 4. c. 17. n. 36.* hogy ezzel a mondással az ő vallása tellyességgel megrontatik: el sem meré halgatni, de szokott mestersége-szerént csak az eleit hozá-elő, mint-ha a nicæa-béli győlekezet az ő pártyát támogatná. Ehez hasonló-képpen szól a conciliom másut, *Can. 16. Arabico, alias 14. Et habetur Distinct. 93. can. 14.* midőn azt mongya, hogy a diaconus nem mutathattya-bé az áldozatot, hanem a papnak kel a CHRISTUS testét áldozni: *Diaconus offerendi Sacrificii non habet potestatem, sed Sacerdos offerat Corpus Christi.*

[3] Editio Pisan. l. 3 f. 177.

Canon. 65. Arabic.

VIII. Azt végezi ezen conciliom, hogy midőn a püspök meghal, hirré adgyák a clastromokban és egyéb templomokban, hogy imádságok légyenek érette: *Nuntietur mors Episcopi in omnibus Ecclesiis, et Monasteriis Diœcesis, ut fiat oratio pro eo.*

IX. Végezetre hogy töb dolgokat halgatással mulassak, az Anyaszentegyház régi tradiciója-szerént azt végezi, hogy a ki nőtelen lett pappá, meg ne házasodgyék; noha a ki házas-korában választatott egyházi rendre, nem akará kötelezni, hogy kedve-ellen elvállyék feleségétűl: *Paphnutius, licet ipse Conjugii expers, suasit satis esse, ut secundum veterem Ecclesiarum traditionem, qui cœlibes gradum Sacerdotalem consecuti essent, postea minime ducerent uxorem: qui vero, cum Laicus esset, uxorem duxisset, ab ea minime*

separaretur, cujus sententiam approbavit Concilium[1]. Mert eleinten az egyházi emberek szűk- és kevés-vólta gyakran arra vitte a hívéket, hogy a kit elégségesnek láttak az egyházi hivatalra a házas emberek-közzűl, pappá tennék, és néha majd mint egy *erőszakkal kötelenítenék. Efféléket akarattyok-ellen el nem választottak házas-társoktúl*, hanem (a mint világoson kitetczik a huszon-negyedik, hatvan-hatodik és hetven-nyolczadik articulussából a nicæa-béli győlekezetnek) megmaradtak feleségekkel; de azért soha azt nem szenvedték, hogy papsága-után valaki megházasodgyék, miképpen a Pafnutius tanácsából, mellyet a győlekezet helyén hagya, világoson kitetczik, és Jeremias patriárka a görögöknél szokásnak mond lenni[2]. Annak-okáért midőn megtiltya a conciliom, hogy senki az egyházi emberek-közzűl egyéb aszonnyal ne lakjék, hanem-ha annyával vagy nénnyével, és a feleségről semmit nem szól: maga megmagyarázza, hogy szól *de Presbytero cælibe, et Diacono viduo*, a nőtelen paprúl és az özvegy diaconusrúl. A nicænum conciliom-után pedig csak hamar megsokasodván az egyházi szolgák a Constantinus birodalma-alat virágzó szép békeségben, efféle házasságban-élő papok megszűnének, mint kitetczik Eusebiusból: *Eos qui sacrati sunt, atque in Dei ministerio cultuque occupati, continere deinceps seipsos a commercio Uxoris decet: qui autem non ad tantum assumti sunt Sacerdotii munus, iis sermo Divinus prædicat, quod honorabile sit Conjugium.*

[1] Sozom. l. 1. cap. 22. Socr. li. 1. c. 8. alias 11. Tripar. lib. 2. cap 14. *Inter Canon. Arabicos, et Pisano reddi-tos.*

[2] Vide supra, fol. 240. Canon. 3. ap. Ruffin. l. 1. c. 6. Can. 4. Arabico, a Pisano reddito.

Eusebius, 1. Demonstrat. Evang. c. 9. in fine.

Mind ezekben azért, mongyák-meg az újítók, ha a nicænum conciliommal egy értelemben vannak, vagy nem? Ha ezeket ők külömben értik, magok sentenciája-szerént tévelyegnek, elszakadván az Istentűl vezérlett győlekezettűl; ha pedig helyén hadgyák ezeket, mit fortélyoznak rágalmazván ezekért minket? De a mint eléb hallók, magok megvallyák, hogy ők nem férnek egybe a nicæa-béli conciliommal.

Oda fellyeb, fol. 147, 148.

7. A nicænum conciliom-után-való három közönséges győlekezettel nem egyeznek az újítók.

A costanczinápolyi, efesomi, chalcédoni győlekezetek mind ugyan azonokat végezték, a mit a nicænum conciliomból hallánk; mert megerősítik, valami az elébbi conciliomokban végeztetett: *Regulas a Sanctis Patribus, in unaquaque Synodo usque nunc prolatas, proprium robur obtinere statuimus*[3]. Ezen-kivűl a costanczi-

[3] Chalcedonen. Can. 1.

nápolyi győlekezet végezi, hogy a keresztség-által bűnünk bocsáttatik: *Confiteor unum Baptisma, in remissionem peccatorum*[1]. Az újítók pedig azt vítattyák, hogy a bűnt el nem vészi a keresztség, mint ez-után meghallyuk[2].

[1] Constantinop. in Symbolo.

[2] Infr. l. 3. c. 11, 7.

Az efesomi győlekezet szent János hatodik részéből állattya, hogy *In incruento Ecclesiæ Sacrificio, vivificatricem, et Verbi propriam Carnem nos sumere*[3], az Anyaszentegyház vér-nélkűl-való áldozattyában az Igének elevenítő és tulajdon húsát vészük.

[3] Ephes. to. 1. Concil. in epi. ad Nestorium.

A chalcédoni győlekezet pedig a romai pápát szent és közönséges püspöknek nevezi: *Beatissimi et Apostolici viri, Universalis Ecclesiæ Papæ Leoni directa scripta, quid vera Fides habeat, exposuerunt*[4]. És a pápa követe legelső helyen így írja nevét a végezés-után: *Lucentius, Vicarius Beatissimi atque Apostolici viri, Universalis Ecclesiæ Papæ Urbis Romæ, Leonis*[5]. Szent Gergely-is azt írja az alexandriai és antiochiai püspököknek, hogy csak egyedűl a romai pápát nevezte a chalcédoni győlekezet *Universalis* püspöknek; *Sicut Sanctitas vestra novit; per Sanctam Chalcedonensem Synodum, uni Sedis Apostolicæ Pontifici, cui* DEO *disponente deservio, hoc* UNIVERSitatis *nomen oblatum est*[6]. Ismét: *Numquidnam, sicut vestra Sanctitas novit, per venerandum Chalcedonense Concilium, hujus Apostolicæ sedis Antistites, cui* DEO *disponente deservio,* UNIVERSales, *oblato honore, vocati sunt*[7]? Másut ezen chalcédoni győlekezet azt mongya, hogy a pápa feje a győlekezetnek; ők mint tagok egybegyőltek és kérik, hogy végezéseket a pápa erőssitcse: *Nos convenimus, quibus tu, sicut membris Caput, præeras: rogamus igitur, ut tuis Decretis, nostrum honora judicium et sicut nos Capiti adjecimus consonantiam; ita Summitas tua filiis, quod decet, adimpleat.* Ugyan ezen conciliom azt végezi, hogy a mely szűz-leány vagy barát Istennek szenteli magát, házasságba ne kötelődhessék, és ha külömbet cselekednék, kiátkoztassék: *Si qua Virgo se dedicavit* DEO, *similiter Monachus, non licet eis jungi nuptiis: Si vero inventi fuerint hoc facientes, maneant Excommunicati.* Ismét: *Diaconissa si se nuptiis tradiderit, injuriam faciens gratiæ* DEI; *anathema sit.*[8] Végezetre azt rendeli, hogy a mely helyet egyszer klastromnak szenteltek, mindenkor azonban maradgyon, és a mely jószágot egyháznak adtak, soha világi emberekre ne szállyon: *Quæ semel consecrata fuerint Monasteria, cum judicio sui Episcopi; maneant perpetua: et pertinentes ad ea res, conservari ipsis Monasteriis decernimus: nec ulterius posse ea fieri sæcularia habitacula. Qui vero*

[4] Chalced. Act. 4. initio.

[5] Actione 6.

[6] Greg. lib. 4. Indict. 13. c. 80. alias 36.

Infra, l. 10. c. 1. num. 3.

[7] Ibid cap. 82. alias 38.

Act. 3. in Relatione Concilii.

Act. 14. Can. 16. Refertur 27. quæst. 1. Can. Si qua.

[8] Can. 15.

permiserit hæc fieri, subjaceat his condemnationibus, quæ per Canones sunt constitutæ[1]. Másut Proteriust mártirok-közibe számlállyák ezen szent győlekezetben és az Istent kérik, hogy ennek könyörgése-által nékik kegyelmes légyen[2].

[1] Can. 24.

[2] Concil. Chalcedon. in epi. Episc. Europe ad Leonem. pro Concilio Chalcedonen.

Rövid summában foglalván tehát írásomat, nem csak egyébképpen, *Proprio judicio damnati; ad Titum 3, 11.* magok itíletiszerént hamis és veszendő igyek vagyon az újítóknak; de azért-is, hogy egy-felől ezeket a conciliomokat igaz és Istentűl hordoztatott győlekezeteknek nevezik; más-felől szembe szöknek véllek. A kinek pedig Isten okosságát el nem vette, künnyen megitílheti, mentűl nagyobbat kel tulajdonítani a régi böcsülletes győlekezeteknek, mellyekben a keresztyénség virága gyönyörűségesen illatozik, hogysem valamely újonnan gondolt tudományok söprejének.

8. A közönséges győlekezetek méltóságárúl.

Mint-hogy ily béven kelle a conciliomokrúl szóllanunk, lássuk rövideden, minémű hitelt és méltóságot érdemelnek a közönséges győlekezetek.

Mikor az újságokban mohón kapának a pártos tanítók, általlyában minden conciliomokat gyaláztak és kárhoztattak, a mint Luther és Calvinus szavaiból nem régen értők. Annak-utánna magok-közöt és az Arianusokkal támadott viszsza-vonyások eligazítására meglágyíták keménységeket, és egy-nehány dolgokban velünk eggyet kezdének tanítani.

Supr. f. 147, 148.

Először azt taníttyák, hogy sem job, sem bátorságosb mód nincs a keresztyénségben támadott esz-veszések lecsendeszítésében, mint a közönséges conciliomok: azért nem kel megútálni ezeket. Hallyad Calvinust: *Nos certe libenter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, Nullum esse, nec melius, nec certius remedium, quam si verorum Episcoporum Synodus conveniat, ubi controversum dogma excuciatur. Multo enim plus ponderis habebit ejusmodi definitio, in quam communiter Ecclesiarum Pastores, invocato Christi Spiritu, consenserint, quam si quisque seorsum domi, vel pauci homines privatim eam conficerent. Hanc rationem præscribit Paulus*[3] *dijudicandis doctrinis: ut in gravioribus causis, Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse Pietatis sensus instituit, ut, si quis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, conveniant Ecclesiæ; quæstionem examinent; definitionem ex Scriptura sum-*

Calv. li. 4. c. 9. num. 13. Vide li. 8. c. 4. initio.

[3] 1. Cor. 14. 29.

lam proferant: quæ et dubitationem in plebe tollat, et os obstruat improbis. Sic exorto Ario, coacta est Nicæna Synodus, quæ sua autoritate sceleratos impii hominis conatus fregit. Evnomii et Macedonii insaniæ, simili remedio occursum est per Constantinopolitanam Synodum. Ephesino Concilio, profligata est Nestorii impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conservandæ Veritatis. Ugyan ezent tanította szent Ágoston, midőn ezt írja: *Saluberrima semper habita est in Ecclesia Conciliorum autoritas*[1]. És ő-előtte Tertullianus így szólván: *Aguntur Concilia certis locis ex universis Ecclesiis, per quae et altiora quæque in commune tractantur, et ipsa repræsentatio totius nominis Christiani, magna veneratione celebratur*[2]. Erre mutat az apostolok cselekedeti, kik midőn viszsza-vonyás támadott vólna a környűlmetélésről, egybe-győlének és úgy magyarázák-meg az igazságot, *Actor. 15, 23.* Sőt Salamon-is azt írja, hogy a mit elvégez a fő pásztor a vének tanácsából, azon megállyunk[3]: *Quæ per Magistrorum consilia data sunt a Pastore uno, his amplius fili mi ne requiras.* Isten-is arra kötelez, hogy az előttünk-járó lelki pásztoroknak engedelmesek legyünk[4]. Emberi módszerént-is nyilván vagyon, hogy künnyeb az igazságot megválasztani a hamistúl, mikor minden-felől a fő túdós emberek egybe-győlnek, hogy-sem mikor egy ember magán valamirűl elmélkedik.

[1] Aug. epi. 118. initio.

[2] Tertull. contra Psychic. de Iejunio, cap. 13.

[3] Eccles. 12, 11.

[4] Hebr. 13. 7, 17.

Másodszor. Azt-is vallyák az újítók, hogy ama négy közönséges győlekezet, úgy-mint, nicænum, ephesinum, chalcedonense, constantinopolitanum, igaz győlekezetek vóltak, a hit dolgaiban nem vétkeztek. Úgy vagyon, a mint eléb feljegyzők[5], Calvinus és Luther néha igen mocskoson szóllanak a nicænum és egyéb győlekezetekről; de azért mikor megjózanodnak, ugyan megvallyák, hogy ezek szent és istenes győlekezetek vóltak. Nem régen hallók a Calvinus szavait e dologrúl, hogy nem csak a megnevezett négy conciliom, hanem, *et similes*, a töb ezekhez hasonlók-is tiszták a hit dolgaiban[6]. Sőt azt beszélli, hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig semmi változás nem vólt az igaz tudományban[7]. A helveciai confessio sem tanít külömbet, mint megértyük ennek-utánna[8]. Beza-is hasonló itíletben vagyon, a mint maga írásiból nem régen feljegyzők[9]. Melius Péter mint igazít a conciliomokra, ez-előt megértők[10].

[5] Supra, f. 147, 148.

[6] Supra, fo. 265, 266.

[7] Idem Vithaker. et alii.

[8] Infra, l. 5. c. 11. num. 4.

[9] Supra, f. 266.

[10] Supra, f. 161.

Ezek helyén maradván a kérdés abban vagyon, ha a conciliomok megcsalatkozhattak-e, eltévelyedhettek-e a hit dolgairúl-való végezésekben?

It bezzeg az újítók megakadnak. Először azt hazudgyák reánk, hogy mí annyit tulajdonítunk a conciliomnak, hogy szabad akarattya-szerént új hit ágait szerezhet: *Sua libidine, contemtoque* DEI *Verbo, cudunt dogmata: quibus fidem hac ratione haberi postulant, quod Concilia errare non possint: quia penes Ecclesiam sit, condere novos Fidei Articulos*[1]. *Adversarii, Ecclesiam sine Verbo regi a Spiritu Sancto, fingunt*[2]. De ez merő calumnia és hamissan kőltött vádolás. Mert a mint igazán írja Bellarminus[3], a conciliom új revelatiókat és isteni jelenéseket az ő fiai-eleibe nem ád, hanem az ő tiszti három dologban ál: I. Hogy előnkbe adja és az apostoli tradicióból megismértesse, mellyek az Isten igéi, és vagy írásban foglalt, vagy írás-nélkűl tradicio-által adatott szavai. II. Mint kel az Isten szavait érteni. III. Minémű üdvösséges tudományokat hozhatni-ki az Isten szavaiból. Azért a tridentomi conciliom fondamentomúl azt veti végezésinek-előtte, hogy azért kellett a szent könyvekrűl és tradiciókrúl elsőben szóllani, hogy, *Omnes intelligant, quibus testimoniis, ac praesidiis, in confirmandis dogmatibus, Synodus sit usura,* minnyájan ércsék, honnan állat bizonyságokat[4]. Mert a conciliom nem végezhet ollyat a hit dolgairúl, mely a szent Írásban vagy apostoli tradicióban nem vólna, vagy ezekből igaz következéssel ki nem jőne.

[1] Calv. li. 4. c. 8. num. 10.
[2] Ibid. nu. 13. in fine.
[3] Bellar. li. 2. de Conciliis, ca. 12. Dicuntur igitur.
[4] Trident Sess. 4. in fine Decret. de Canonicis Scripturis.

Másodszor azt mongyák az újítók, hogy a conciliom eltévelyedhetik végezésében: *Nego perpetuum esse, ut vera sit et certa Scripturæ interpretatio, quæ Concilii suffragiis fuerit recepta*[5].

[5] Calvi. l. 4. c. 9, 11, 13. in fine.

Mí pedig azt hiszük, hogy mikor a conciliom rend- és szabott mód-szerént Isten nevében egybe-győlekezik, noha végezhet ollyat az egyházi rend-tartásrúl, mely annak-utánna alkalmatlannak találtatván elváltoztathatik; de a hit dolgaiban úgy vezéreltetik a Szent Lélektűl, hogy azokban meg nem csalatkozhatik. Első része kitetczik az apostoli conciliom példájából. Mert abban azt végezék, hogy véres és fojtott állatot ne egyenek a hívek. Mely végezés igen alkalmatos, sőt szükséges vólt az Anyaszentegyház sengéjében a sidók édesgetésére, mint ez-után megmondom[6]; de annakutánna elváltoztaték ez a végezés. Sok illyen példáink vannak az utólban tartott győlekezetek végezésiben. Efféle dolgokrúl írja szent Ágoston, hogy eggyik közönséges conciliom a másikat megemendállya, jobbíttya[7]. Második része mind azokkal a bizonyságokkal erőssíttetik, mellyek győzedelmesen megmutattyák, hogy az Ecclesia tévelygésbe nem eshetik. Mert az Ecclesia vezéri,

Actor 15, 29.

[6] Infra, lib. 6. c. 2, 3. Példa 6.

[7] Aug. Infra, l. 3. c. 9, 13.

pásztori és tanító doktori győlekeznek a conciliomba, kiknek szavokat és tanításokat követi az Ecclesia. Tehát ha a conciliom tévelygene, az Anyaszentegyházat-is maga-után tévelygésbe vinné; mert az Isten parancsolattya a pásztorok és doktorok tanításának követésére kötelezi a híveket[1]. Ennek-felette ha a conciliom tévelyeghet, nem csak az következik, hogy az Ecclesiában oly itílő-bíró nincsen, kinek minnyájan tartoznánk a hitről támadott versengésben engedni: de az-is, hogy semmi bizonyos út és mód nincsen a tévelygések megfojtásában és kigyomlálásában. Mert Calvinus maga-is azt mondá[2], hogy bizonyosb és bátorságosb mód nincs a hitben támadott egyenetlenségek elcsendeszítésében, mint a sz. győlekezetek; mivel ha ezekben az igazság fel nem találtatik, sokkal inkáb egy vagy két ember elmélkedése erre nem érkezhetik. Ha pedig a conciliom tévelyeghet, nem bizonyos, sem bátorságos az ő itíleti, és így semmi bizonyos mód nem lészen az esz-veszések leszállításában, a sz. Írás igaz értelmének isméretiben.

[1] Vide infra, li. 8. ca. 3, 2. num. 9..

[2] Supr. fol. 274,

A conciliomok formáján és szolgáltatásának módgyán nem szükség törődnünk; mert a pártosok bévészik a négy első közönséges győlekezetet. Azért valamikor azon formán szolgáltatik a conciliom, mint azok szolgáltattak: kétség-nélkűl igaz és *legitimum* conciliom szolgáltatik.

[3] Vide Baronium, de singulis Quatuor primis Conciliis.

Két fő ellen-vetést támaszt it Calvinus. Elsőt, hogy Caifasidét a sidók concilioma eltévelyedett, Christus Úrunkat kárhoztatván[3], *Joan. 11, 47.* Másodikat, hogy sz. Ágoston Maximinussal vetekedvén nem akarta, hogy valamellyik rész a conciliomok méltóságával lenyomassék, hanem hogy szent Írásból visgáltassék az igazság[4]: *Nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tamquam præjudicaturus, proferre Concilium. Nec ego hujus autoritate, nec tu illius detineris; Scripturarum autoritatibus, utrisque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet*[5].

[4] Cal. li. 4. c. 9. num. 7. Beza, 1. Tim. 3, 15. Calvi. ibid. num. 8.

[5] August. li. 3. contr. Maximin. Arianum, cap. 14.

Az elsőre ennek-utánna bévebben megfelelünk[6]. Rövídeden most csak azt mondom, hogy a sidók tanácskozása Christus-ellen nem volt közönséges győlekezet, melybe Christus az Ecclesiának látható feje nem hívatott. És bizony csudálkozásra méltó, hogy az újítók a hittűl-szakadott Christus ellenségi győlekezetinek példáját állattyák az igaz Ecclesiának győlekezeti-mellé és egy fontban vetik ezzel! Az ollyan Ecclesiát és ollyan győlekezetet,

Vide infra, l. 3. c. 9, 13.

[6] Lib. 8. cap. 3, 3.

melyből Christus kirekesztetik, sőt Christus-ellen győjtetik, tarcsa bár magának Calvinus; mert mí effélét nem óltalmazunk.

A másodikra azt mondom, hogy mí sem bizonyítunk a sidók-ellen az új-testamentomból, sem a török-ellen a bibliából: nem azért, hogy ezeknek méltóságárúl kételkednénk, hanem hogy a kivel szóllunk, helyt nem ád ezeknek. Azon-képpen sz. Ágoston sem akart a nicænum conciliommal bizonyítani az-ellen, a ki ennek hitelt nem adott; noha szent Ágoston tudta és hitte, (a mit Calvinus sem tagad,) hogy a nicænum conciliom végezési igazak vóltak.

9. Minket Pápistáknak nevezvén az újítók a magok vallását hamissíttyák.

Negyedszer. Minket az újítók Pápistáknak vagy Pápásoknak neveznek. És jóllehet csak ők kezdettek így híjni minket: de ezzel nem akarva megvallyák, hogy mí-nállunk, kik a pápákkal eggyet értünk, igaz hit vagyon; ők pedig a pápáktúl elszakadván az igaz hittűl elszakadtak. Mert mikor Pápistáknak neveznek, annyit tészen, mintha azt mondanák, hogy azon az hiten vagyunk, mellyen a pápák vóltak és vannak. Ebből pedig nyilván következik, hogy miénk vólt, és az újítóktúl távúl járt szent Clétus és Cypriánus mártir; mivel ők pápák vóltak. Clétust szent Ignatius *Beatus* Pápának nevezi[1]. A romai clerus így ír szent Cyprianusnak: *Cypriano Papæ, Presbyteri et Diaconi Romæ consistentes, Salutem*[2]. És befejezvén: *Optamus te, Beatissime et Gloriosissime Papa, semper bene valere.* Másut az africa-béliek így írnak néki: *Universi Confessores, Cypriano Papæ*[3]. Szent Leót a chalcedoni közönséges győlekezet, szent Silvestert a nicæa-béli győlekezet, *Beatissimus* Pápának nevezte, mint nem régen hallók. Az africanum concilium Dámasust bóldogságos pápának híja: *Beatissimo Domino, et Patri Patrum, Damaso Papæ*[4]. Azon-képpen szent Jerónimus írván Damasusnak így kezdi levelét: *Beatissimo Papæ Damaso.* Ezen szent Jerónimus három vagy négy levelét, mellyet szent Ágostonnak írt, így kezdi: *Domino Sancto et Beatissimo Papæ Augustino,* így végezi: *Deus te incolumen tueatur, Domine vere Sancte et Beatissime Papa. Sanctum et suspiciendum Papam Alipium, salutes precor*[5]. Theofilusnak három levelet íra ezen Jerónimus; mindenikét így kezdi: *Beatissimo Papæ Theo-*

[1] Ignatius, epist. ad Mariam Cassobolitem. Vide Baron. an. 69.
[2] Apud Cypr. epi. 3. Pamelianæ edit.
[3] Epist. 17.
[4] Concil. Africanum, in ep. Decret. to. 1. Concil. f. 232.
[5] Ap. Aug. to. 2. epist. 11, 13. 14, 17, 18, 30.

philo, Hieronymuss alutem. Chromatiusnak így ír: *Obsecro, ut a Papa Valeriano literas exigatis.* Szent Ágoston az africai győlekezettel-egyetemben írván Innocentiusnak így szól néki: *Domino* BEATISSIMO, *meritoqua venerabili, et in Christo honorando Papæ Innocentio*[1]. Másut Sózimust Pápának nevezi[2]. Lirinensis Sixtust szent pápának híja: *Sancti Papæ Xisti, qui nunc Romanam Ecclesiam venerandus illustrat*[3].

[1] Aug. epi. 90, 92. Infra. li. 9. c. 2, 5. n. 3.
[2] Tom. 7. lib. 2. de Gratia Christi. c. 17.
[3] Lirin. ca. 43. contra Profanas Novitat.

Egy szóval, mint mikor valakit cæsarianusnak vagy regiusnak nevezünk azzal jelenttyük, hogy a császárt vagy királyt követi: azon-képpen mikor minket Pápistáknak neveznek, annyi mint-ha azt mondanák, hogy mí tudományunkban és vallásunkban a pápákat követtyük, azokkal eggyet értünk, úgy-mint Cyprianussal, szent Ágostonnal, Damasussal, etc. Mint mikor mí az újítókat Lutheristáknak vagy Calvinistáknak mongyuk: azt akarjuk jelenteni, hogy ők Luthert és Calvinust követik, ezekkel eggyet értenek.

NOTA.

De mivel a pápárúl emlékezénk, el nem halgathatom egy hiti-szegett szökött barát nyálaskodását, ki minap it Posonban azzal gyalázta a pápát, hogy mikor magát Isten szolgai szolgájának nevezi, magára vészi a Cham átkát. De ez tudatlan és a régi historiákban jövevény emberhez illendő kákom-bákom. Mert szent Ágoston-is alázatosságért így szokta leveleit elkezdeni: *Augustinus Episcopus, servus Christi, et per ipsum servus servorum ipsius*[4]. *Augustinus, servus Christi, servorumque Christi*[5]. Másut a CHRISTUS szolgáit úrainak nevezi. *Inspira, Domine, Servis tuis, fratribus meis, Filiis tuis, Dominis meis*[6]. Hasonló-képpen szent Dámasus[7], az africai conciliomnak írván; és Nagy Gergely pápa, *lib. 9. epist. 1. Servus servorum* DEI-nek írják magokat. Sőt önnön-maga sz. Pál CHRISTUS szolgai szolgájának nevezi magát[8]. Ezekkel ha szembe szökik a hiti-szegett barát, ám megláttya, mint jár. Mikor pedig a pápát SANCTISSIMUS, BEATISSIMUSNAK nevezzük: követtyük ebben a régi szent conciliomok, keresztyén császárok és szent doktorok nyomdokit, kik ezen szókkal éltenek, mint csak nem régen[9] hallók, és ennek-utánna[10] bévebben megértyük. Ezen pedig semmi csudája nem lehet annak, a ki meggondollya, hogy az Anyaszentegyház kezdetin a keresztyének minnyájan szenteknek neveztettek; *Heb. 3, 1. Cap. 13, 24. Rom. 1, 7, etc.* Mely nevezettel alattomban eszébe jutattyuk a pápának az ő hivatallyát és kötelességét.

Ioannes Torquemadai, furatus id a Calvino, in cap. 9. Gen. 25.

[4] August. epi. 107.
[5] Epistol 121.
[6] Li. 9. Confess. c. ult. Lib. 10. c. 4. Li. 15. cont. Faust. cap. 3.
[7] Vide Damas. infra, l. 5. c. 11. Contradict. 1.
[8] 2. Cor. 4, 5. 1. Cor. 9, 19.
[9] Supr. f. 273.
[10] Infra, lib. 10. cap. 1.

HATODIK RÉSZE.

Ötödik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert az új tanítók első mestere pokol-béli ördög vólt.

1. A régi tévelygések fő mesteri ördögi szövetségben vóltak.

1. Tim. 4, 1. Szent Pál apostol a tévelygéseket ördögi tudományoknak nevezi. Mert a szent Írásnak hamis értelmét, mellyet a tévelygők vítatnak, ördög tojta és rágta fülökbe a hamis tanítóknak; noha ők titkollyák gyalázatos eredeteket, és az Isten igéjével fedezgetik hamisságokat. Ez az oka, hogy eleitűl-fogva majd minden fő eretnekségek kezdői ördög szövetségében kötelődtek, és nem csak lélek-szerént, de test-szerént-is ördögi társaságban részesűltek; és a kik nem akartak az igazság oszlopátúl tanúlni, ördög lapoczkájaalat tanúltak. Halhadsza mit ír erről Tertulliánus: *Notata sunt etiam commercia Hæreticorum cum Magis, cum Circulatoribus, cum Astrologis, curiositati scilicet deditis. Adeo et de genere conversationis, qualitas Fidei æstimari potest*[1].

Vide Athanas. infra, li. 3. c. 12, 2.

[1] Præscript. ca. 43. n. 276.

Simon Magusrúl, a kit szent Péter kárhoztata[2], és a kit Irenæus eretnekségek apjának neveze[3], azt írják, hogy ördöngös mesterségekkel apostoli csudákat akart cselekedni: *Rejectus a Petro; ut et ipse gloriosus videretur, universam Magiam amplius inscrutatus, in stuporem coëgit multos homines; et a Claudio, Statua donatus propter Magiam*[4].

[2] Act. 8, 20.

[3] Irenæus, l. 1. ca. 30. et Præfat. l. 3.

[4] Iren. l. 1. c. 20. Cyril. Catechesi 6. Tertulli de Anim. cap. 34. Apolog. c. 13. Euseb. 2. hist. cap. 13. Niceph. li. 2. cap. 36.

Menander támada ő-utánna, ki Simont megelőzé ördöngösséggel, úgy-mond Irenæus, *lib. 1. cap. 20.* Eusebius, *lib. 3. Histor. cap. 26.* Tertulliánus, *Præscript. cap. 46. Simonis successor fuit Menander Samarites, qui et ipse ad summum Magiæ pervenit.*

Saturninus szökék-elő Menander-után; ez-is sok varázslásokkal, ördögi társalkodással rakva vólt követőivel-egyetemben: *Utuntur et hi Magia,* úgy-mond Irenæus, *lib. 1. cap. 23. num. 11. et Incantationibus, et invocationibus, et reliqua universa parerga.*

Basilides ezen nyomba lépett Saturninus-után, kitűl Epifánius, *Hæresi 24.* Eusebius, *lib. 4. Histor. cap. 7.* és Theodorétus, *lib. 1. Hæretic. fabular.* azt írják, hogy mind hóltig űzte az ördögi practikákat: *Quin et Magicis artibus et curiositatibus, impostor ille addictus esse non destitit.*

Carpocrates pártot üte Basilides-után, kinek oly szövetsége és köteles barátsága vólt az ördöggel, hogy tanító-székiben mellette űlt a sátán; a kiket akart, szerelemre gerjesztett vagy tetczésekszerént-való álmokat eresztett az emberekre: *Artes Magicas operantur et ipsi: Philtra quoque et Charitesia*[1], *et Paredros*[2], *et Oniropompas*[3], *et reliquas malignitates.* Ugyan ezent írja Eusebius, *lib. 4. c. 7.* Tertulliánus, *de Anima, cap. 35. num. 416.*

Iren. li. 1. c. 24. num. 5.
[1] Amatoria.
[2] Assessores.
[3] Somnia mittentes.

Marcus-nevű eretneket tojta az ördög Carpocrates-után, ki nem csak az Anaxilaus szem-fény-vesztő mesterségiben, de ördöggel-való kötésekből származott sok csalárdságokban forgott: *Marcus, Magicæ imposturæ peritissimus, per hanc et viros multos, et non paucas feminas seducens, ad se convertit, præcursor quasi vere existens Antichristi*[4]. *Anaxilai enim ludicra, cum nequitia Magorum commiscens, per has virtutes perficere putatur*[5].

[4] Iren. li. 1. c. 8.
[5] Anaxilai ludicra. Plin. li. 35. c. 15.

A Gnosticusok fő pásztori barátságosan élvén a sátánnal, ördöngösséggel tellyesek vóltak, úgy-mond Epifanius, *Hæresi 27. init. Magia apud ipsos excogitata est: Incantationesque diversas, ad omnes machinationes invenerunt, ad amorem, ad illectamenta: quin et assessores Dæmones sibiipsis attrahunt.*

Apelles hamis tanítása terjesztő Filuménával egyetemben, híres vólt az ördögi társaságban, mint Eusebius feljegyzette: *Apelles, vitæ conversationem, et senectutem jactans, fidem habet sententiæ dæmoniacæ Virginis Philumenæ.*

Euseb. 5. Hist. c. 13.
Euseb. 5. Histor. cap. 16. alias 5.
Nicephor. l. 4. c. 25. alias 22.

Montanus sajnálván hogy kivánsága-szerént felső pólczra nem űltették, a sátánhoz kötötte magát, úgy-mond Eusebius: *Montanus immodica primatus cupiditate captus, aditum ad se Adversario præbuit: lymphatusque factus, insolita contra Traditionem, et consuetudinem antiquæ Successionis loqui cæpit. Alii eum ut dæmoniacum, et spiritu seductionis occupatum, increpabant.*

Buddas, Manes-nek (kitűl a Manichæusok származtak) mestere, az ördögnek köteles szolgája vólt, mint feljegyzi szent Cyrillus: *Terebinthus, ne ex nomine cognosceretur, Buddam seipsum vocavit: qui in Perside comprehensus, super domum ascendens, et advocans aëreos Dæmones, quos Manichæi ad hunc usque diem invocare solent, divinitus percussus, et de domo prostratus, extinctus est.*

Cyril. Hierosolym. Cateches. 6.

Eutyches eretnekrűl bizonyságot tészen Theodorétus, hogy ő-is ördög eszköze vólt: *Ultimum omnium infaustam Eutychianam hæresim, invidus Dæmon introduxit, per quam Ecclesias afflixit, cum suæ improbitatis capax instrumentum, miserum Eutychem, invenisset.*

Theodor. l. 4. Hæret. fabul.

Ariusrúl és Eunomiusrúl azt írja Cassianus, hogy jelen vólt és fűlével hallotta, mikor az ördög a megszállott emberekből vallotta, hogy ezeket ő tanította és oktatta: *Dæmones solere hominibus blasphemias inspirare, nos testes sumus, qui audivimus apertissime Dæmonem confitentem, per Arium et Eunomium, se impietatem sacrilegi dogmatis edidisse.* És jóllehet az ördög hazug lévén, bizonyság-tétele nem elégséges hitelre; de mikor a keresztyénektűl kénszeríttetvén akarattya-ellen szól maga-ellen, bévehető mód-szerént az ő szava. Ez-okon mondám ez-előt[1], hogy a régi Doktorok az ördög vallásával-is erőssítették az igazságot.

Cassian. Collat. 7. c. 32.

[1] Oda fellyeb f. 75. 98. 99. Infra, li. 3. c. 6. 8.

Berengarius, a Sacramentáriusok attya, tagadta a Christus testének jelen-létét a sacramentomban. Erről egy fő lutherista superattendens a régiek nyomdoka-után azt írja, hogy ördögi szövetségből kapta ezt a tudományt: *Quam horrendo, et tragico exitu perierit Berengarius, Historici fide digni testantur; ut sunt Lanfrancus, Algerus, Guitmundus, Vincentius, parte 2. Speculi Historialis. lib. 25. cap. 30. Hic Berengarius, occulta quadam vi Numinis (illius inquam, qui Zwinglio ejus abnepoti in somno apparuit) incitatus, docere cæpit; In Eucharistia, præter nuda Symbola panis et vini, nihil dari vescentibus.* Ugyan ezen dologrúl illyen-képpen ír Feuardentius: *Scriptum reliquit Vincentius Bellovacensis, lib. 25. Speculi Histor. cap. 30. Horribilem, et ingentem Dæmonem, inter Berengarium, et ipsius auditores, frequenter apparuisse, dum ipse adversus Eucharistiam dissereret. Referunt item Lanfrancus, Guitmundus, Algerus, Antoninus, Sabellicus, Beatum Fulbertum Carnotensem, in extremis agentem, jussisse ut Berengarius e cubiculo abigeretur, quod teterrimum Dæmonem illi semper præsto esse conspiceret.*

Schlusselb. li. 2. Theolog. Calvi. art. 9. fol. 69.

Feuard. in Iren. li. 4. ca. 32. num. 10. Bredenbach. Collat. Sacrarum, l. 7. c. 41.

Emlékezhetném töb tévelygések kezdőirűl, kik az ördög barátságos nyájasságából szopták tudományokat: de ám hadgyukel azokat; szóllyunk Lutherről és Zwingliusrúl, a mostani tudományok kezdőirűl.

Vide Tyræum, de Obsessis, c. 21. Delrio, in Prolog Magicar. Disquis. Serar. Thesi 14. de Iuda.

2. Az ördögtűl kezdetett tudomány igaz nem lehet.

Az ötödik bizonyságot rövideden illyen kötésben foglalom:

Mint Luciper az esetben Istentűl, úgy megkülönödött az a tudomány az igazságtúl, melyre a pokol-béli ördög tanította, izgatta, kisztette legelőször azokat, kik kotlói, költői, és hirdetői vóltak annak a tudománynak.

Azt pedig maga vallya Luther, és a calvinisták vastagon bizonyíttyák, hogy Luthert az ördög tetczésére hajtotta; és a mit egyszer ördög iskolájában kapa, azt tanította; most-is azont vítattyák az ő-utánna lázzadott predikátorok. Hasonló dolgot tanít Zwinglius, a calvinista vallás első attya, maga-felől; a lutheristák-is ezzel terhelik őtet.

Lehetetlen tehát, hogy isteni tudomány légyen a Luthertűl és Zwingliustúl kiterjesztett vélekedés.

Első része a bizonyságnak nem szűkölködik támogatásnélkűl; mert ebben, azt itílem, nem akadoznak az újítók-is. Mivel ha a jó pásztor farkasra nem bízza juhait; ha az igazság attya az eleitűl-fogva hazugra nem hadgya igazságát[1]; ha a keresztyének tartoznak ellene-állani a sátánnak[2]; ha egybe nem fér az Úr szekrénye Dágonnal[3], és nem érthet eggyet Istennel a sátán[4]; ha tartozunk azzal, hogy semmi szövetséget és frígyet ne vessünk az ördöggel[5]: kétség-nélkűl nem kel az ördögöt igazság-tanító mesterünké vennünk. Mert a mint Athanasius írja, hazug lévén a sátán, mikor igazat mond sem méltó hitelre szava. Azért midőn igazat mond vala, bédugá száját Christus, nem akarván, hogy az útálatos eszköz-által hirdettessék az igazság, és ezzel út nyittassék, hogy ez-után a hamisság konkolyát lassan-lassan búzaközibe elegyítcse: *Nec, cum veritatem loquitur Veterator ille, fide dignus est. Ideo Dominus, cum ex monumentis vociferarentur, ora obturavit; tametsi verum esset quod ab ipsis diceretur, neque falsi quidquam in his verbis proferrent, Tu es filius Dei*[6]. *Noluit tamen per os impurum Veritatem enuntiari; ne per hanc occasionem, admiscentes zizania suæ malæ voluntatis, eo tempore superseminarent, quo homines in somnis essent. Ea de causa, nec ipse eos sustinuit talia loquentes, nec eosdem a nobis sustinere voluit.*

[1] Ioan. 8, 44.
[2] Iac. 4, 7. Ephes. 4, 27.
[3] 1. Reg. 5, 3.
[4] 2. Cor. 6, 15.
[5] Isa. 28, 20. 1. Cor. 10, 20. Gen. 3, 15.
Athanasius, Orat. 1. contra Arian. f. 113.
[6] Mar. 1, 34. Luc. 4, 41.

A régi jámborok nem hogy ördöggel nyájaskodva trécséltek vólna; nem hogy tanításának helyt adtak vólna: de a tévelygőkkel sem akartak eggyüt lenni. Azért írja Irenæus[7] és Eusebius[8] Cherintusrúl; Epifanius[9] Ebionrúl, hogy szent János csak egy házban sem akart ezekkel lenni; és egykor a fördőben találván kifuta, félvén, hogy nyakokba ne szakadna a ház az Isten ellenséginek. Mert ha tiszta bolondság vólna, úgy-mond szent Ágoston, az Aristoteles irási értelmét és tanítási fondamentomát azoktúl visgálni, kik néki örökös ellenségi: kétség-nélkűl az isteni tudományok igaz fejtegetését sem kel ördögtűl várni: *Nihil est temeritatis plenius, quam librorum quorumcumque Expositores deserere,*

[7] Irenl. 3. c. 3.
[8] Eusеb. li. 4. Hist. c. 14.
[9] Epiph. Hæresi 30.
Augu. de Utilit. credendi, cap. 6.

et eorum sententiam requirere ab his, qui Autoribus acerbissimum bellum indixerunt. Quis enim libros Aristotelis reconditos, et obscuros, ab ejus inimico exponendos putavit? E világi okos emberek-között történt dolognak írja Plutarchus, hogy a gyalázatos ember jó tanácsa sem vólt kellemetes; mert a szép tanítást meghomályosíttya a tanítónak rosz-vólta: *Lacedæmone Demosthenes quidam, autor in Senatu fuit sententiæ cujusdam salutaris, ac idoneæ: ad quam repudiandam, pro indignitate autoris, visus est Senatus propensior. Proinde Ephori, alium ex Senioribus delegerunt, cui sententiam dicendam demandarunt, mores enim dicentis sunt qui persuadent, non oratio.*

Plutarch. in initio Politic. Supr. fol. 141. Infra, l. 3. c. 13. 1. et 3. in fine.

3. A Luther születése és nevekedése ördögi társalkodással vólt.

Minek előtte második részét a bizonyságnak megmutassuk, nem tehetek egyebet, hanem hogy a Luther szakadásából sok egy-ügyű keresztyénekben támadott lelki betegségeket megorvosollyuk: szükség-képpen ki kel mondanunk, a mit sok fő túdós emberek írásában olvastunk; és így-is eleit kel vennünk, hogy a döglelt társaságból meg ne dögleltessenek a kisdedek.

Azért azt olvasom Luther-felől, hogy nem mindenestűl természet folyása-szerint szűletett, hanem ördög bagzott lídércz-módgyára az annyával. Ezt újomból nem szoptam, hanem tíz vagy töb fő túdós embereket nevezhetek, kik-közzűl némellyek még éltében Luthernek ezt szemére hánták. Halhadsza mit írt Pratéolus ez-előt hatvan-két esztendővel: *Sunt qui Lutherum scribant Incubonatum, qui ejus Matrem, balnei publici servulam, oppresserit. Legitur in ejus Vita, a fidedigno Domino* Cochlæo *conscripta, quosdam ita literis mandasse: verum, fides sit penes* Lipsicam Matronam, *cui ejus Mater fuit notissima. Ad hanc historiam alludere alicubi* Erasmum, *non est a fide alienum.* Serarius, ennél bévebben így ír a dologrúl: *Lutherum ex Incubo, in balneo, cui ancillabatur, sese concepisse, propria* Mater *professa est; quemadmodum in editis Lipsiæ libris,* Petrus Sylvius *testatur: nec ipse* Lutherus *inficiatur. Cum enim ei, tam infamem ortum objecisset* Cochlæus[1], *quid homo lingua calamoqua petulantissimus, in maledictorum palestra nemini unquam cedens, victorqua perpetuus; quid, inquam, respondit? Nihil plane; nisi, ut ipsemet, Symposiacorum cap. 28. recitat, hoc unum: Non posse simul et Mulieris esse filium, et ex Incubo procreatum.*

Prateol. Elencho Hæres. li. 10. c. 15.

Serarius, in cap. 6. Tob. quæst. 4.

[1] Cochlæ in Præfat. Vitæ Lutheri.

Ismét: *Partim Lipsiæ, partim Dresdæ, quondam editus* Petrus Sylvius, *lib. 15. fol. 3. Et lib. 28. fol. 3. Lutherum Diabolo natum fuisse, explicavit*[1]. Delrio, említi Fontanust, *in Historia Sacra*[2], Henricus Sedulius Cochlæust és Lindanust[3]; Pantaleon Theveninus Genebrárdust[4], kik ezt kronikában írták. És jóllehet az ördögnek teste nincsen; de azért a levegő-égből és egyéb elementomokból formált testben latorkodhatik az aszonyokkal, mint szent Ágoston, *Lib. 15. de Civitate Dei, cap. 23.* megbizonyíttya. Sőt ördögi mesterségekkel a férfiútúl magot vévén, nemzésnek-is eszköze lehet, a mint Justus Lipsius, *lib. 1. Stoicæ Philosoph. cap. 20.* bizonyíttya Lactantius, Justinus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Tertullianus, Sulpitius írásiból. Pamelius *in Tertullian. Paradoxo I.* ezekhez számlállya Cyprianust, Metodiust és Sidó Jósefet. Delrio és Serarius, kiket nem régen említénk, ezen dolgot bizonyíttyák Aquinas Tamással[5], Scotussal, az orvos doktorok közönséges értelmével, Aristotelessel, Plutarchussal. Lipsius azt-is e mellé veti, hogy az ő lakta helyén Lovaniumban ismért efféle fajokat. Sőt Bornemisza Péter sem tagadgya, hogy az ördög lidércz módgyára latorkodik az emberrel[6], és utánna veti, hogy hallott oly aszonyokat, mellyekkel az ördög lakott, és efféléknek fiok született, kik nagy ördöngösök vóltak.

[1] Thesi 14. de Iuda.
[2] Delrio, lii 2. Magic. Disqu. quæst. 15.
[3] Sedul. Apolog. pro libr. Conformitat. l. 1. c. 3. n. 3.
[4] Pantaleon, in Poematia, de Hæreticis.
[5] S. Thom. 1. part. quæ. 50. art. 2. ad 6.
[6] Bormegisza, Conc. de Tentat. Diaboli, f. 721. et 810.

Mikor felnőtt nevekedett vólna Luther és baráttá lett vólna, azt írják Prateolus[7], Alanus Copus[8], Cochlæus és egyéb túdós fő emberek, hogy egy vasárnap a néma ördögrűl olvasván az evangeliomot, eldőle hirtelen Luther, mint-ha földhöz csapták vólna, és azt kezdé kiáltani, hogy nem ő az: *Visus est Fratribus nonnihil singularitatis habere, sive ex occulto cum Dæmone commercio, sive ex morbo comitiali; tum propter alia, tum præcipue, quod semel in Choro, cum in Missa legeretur Evangelium, de ejecto surdo et muto Dæmonio, repente concidit, vociferans: Non sum, Non sum. Postea vero, corporaliter visus quibusdam cum Dæmone conversari*[9]. Végezetre, midőn immár valami szikrája támadott vólna szakadásának, béméne egykor Luther az Első Maximilian császár palotájába Augustaban. A császár őtet meglátván egy Erpach-nevű úrat szóllíta és kérdé tőlle, mit látna ama barát mellett? mert én (úgy-mond) egy iszonyú ördögöt látok mellette: *Cum Maximilianus primus, Augustæ, Anno 1518. Imperialia Comitia, eaqua ultima Sucæ Majestatis, instituisset, ac patentibus valvis pranderet: ingressus est cum multis aliis Lutherus. Maximilianus cum exactius intuitus; tandem Baronem Schenk*

[7] Prateol. l. 10. Elenchi, c. 15. f. 273.
[8] Alanus Copus, Dialog. 6. c. 33. f. 679.
[9] Cochl. in Actis, 1517. Bredenb. Collat. Sacrar. l. 7. cap. 41. Florim. Remond. li. 1. de Origin. hæres. cap. 15.

de Erpach, Sucæ Majestatis Pincernam, alloquitur, ut inspiciat Monachum: video enim Cacodæmonem, forma corporea humeris istius Monachi recubantem. Et te quidem superstite, me vero defuncto, iste Monachus, turbas, calamitates, et miserias gravissimas in Imperio concitabit. [5]

4. Hogy Luther az ő tudományát ördögtűl vette, sok catholicus és calvinista doktorok írásiból megbizonyíttatik.

Mind ezeket ámbár elhadgyuk; hanem az eléb felvetett bizonyság MÁSODIK részére térjünk, tudni illik, hogy ördög adta eleibe reguláját Luthernek; ő tanította azokra a vélekedésekre, mellyeket egyebekre terjesztett. Ne itíllye senki, hogy ez újság és magamtúl gondolt gyalázás. Mert ezt nem most kezdik szemére vetni Luthernek; hanem éltében, maga tulajdon írásiból fejére rakták ezt; úgy hogy egy kukkot nem felelhetett ellene. Ezer öt-száz harmincznégy esztendőben, az-az, esztendővel az-után, hogy könyvébe írta Luther az ördöggel-való disputacióját, Cochlæus és egy túdós apátúr könyveket írván megpírongaták Luthert erről az ördögi társalkodásrúl: *Hoc anno, de Missa scripsit contra Lutherum, Paulus Abbas Veteris Cellæ, Ordinis S. Bernardi; ubi sic habet inter alia: Si Missa esset abominatio, Diabolus adversus eam disputaturus non esset, nec operam daturus, ut aboleretur, sed eam promoturus; ut in despectum DEI, in plenissimo, frequentissimoque usu esset. Et postea: Considera. quæso, omnia Lutheri scripta; nusquam invenies in eis, ubi glorietur Lutherus de ulla Visione DEI, aut Revelatione Spiritus Sancti: sed omne ejus commercium, omnis conversatio, omnis gloriatio, et visio ejus, est cum Diabolo. Sæpe quidem ejus mentionem in aliis scriptis facit: hic autem manifeste fatetur, Diabolum esse Præceptorem suum, qui disputando ipsum docuit, Missam nihil esse boni, etc. Cochlæus quoque, eodem anno contra Lutherum scripsit de Missa; et ostendit, Diabolum in singulis argumentis mentiri, etc.*

Cochlæus, in Actis an. 1534.

Az-után Hosius, Lindanus, Prateolus, Surius, Duræus, Ederus, Nasus, Perpinianus, Copus[1], Bellarminus, Ulembergius, Serarius és egyebek szemére vetették Luthernek tudományának gyalázatos eredetit, és ördöggel czimborált társalkodását. Sőt a Sacramentáriusok is gyakorta pírongattyák azzal a Lutheristákat, hogy az ő mesterek tanítója ördög vólt, mint illyen szókkal feljegyzette nagy panaszolkodva egy Luther superintendens[2]: *Daniel Tossanus, in Consola-*

[1] Copus, Dialogo 6. c 33. Fridr.Bartsius, Domin. 5. post. Epipha. loc. 9. nu. 58.

[2] Schlüsselb. li. 1. Theolog. Calvi. in Procœmio, fol. 1.

torio suo libello, pag. 127. proterva, et inverecunda fronte scribit, Doctorem Lutherum hanc controversiam Sacramentariam, instinctu Maligni Spiritus movisse. Idem de Luthero, Neostadiani Calvinistæ in Pandora sua, Christianæ admonitionis de Libro Concordiæ, Ecclesiæ obtruserunt, pag. 217., 218. Másut[1]: *Calvinus contra Vestphalum, et Heshusium, Doctrinam nostram vocat Commentum a Diabolo suggestum: Nos ipsos, homines Rabiosos, Mancipia Diaboli, quos Diabolus horribili modo fascinavit.* David *Pareus*, nevezetes calvinista doktor, szemére veti Luthernek ezt az ördögtűl-tanúlást[2]. Hospinianus pedig, *in Historia de Re Sacramentaria, Anno 1533.* így ír[3]: *In lucem emisit hoc anno Lutherus librum de Missa privata; in quo describit Colloquium, a se cum Diabolo habitum intempesta nocte, in eoqua se de multis abusibus Missæ a Cacodæmone admonitum fatetur. Et summa Disputationis est: Se a Diabolo edoctum esse, quod Missa privata sit res mala; et rationibus Diaboli convictum, abolevisse eam. Cujus meminisse debebant Discipuli Lutheri, et desinere Zwinglio somnium suum objicere.* A tiguri* helvéciai confessióban, minek-utánna *ex Libro de Missa privata* elő-hozták vólna, mint disputált Lutherrel az ördög, azt írják, hogy Luther a vetekedés-után az ördög sugallásából írkált, a kitűl meggyőzetett vala: *Luther hoc a nullo bono Spiritu hausit: sed illius instinctu scripsit, qui tunc Disputationem cum illo instituit; et, quantum ex hoc ejus facinore judicare licet, disputando ipsum superavit.* Ismét: *Luthero Satan suggerit convitia, quæ aliis impingit*[4].

[1] Lib. 2. Theolog. Calvin. art. 1. fol 5. Similia ex Beza, et allis. Feuard. in Irenæum, li. 4. c. 32. num. 10. Calvino-Turcisiæ li. 3. ca. 6. fol. 463.

[2] Li. 5 de Euchat. ca. 7. ap. Serar. Disputat. posteriori, de Magistr. Lutheri.

[3] Ap. Gretser. in Helleboro, pro Bavio. Confessio Tigur. an: 1545. Christoph. Frosch edita. fol. 26, 27.

[4] Fol. 37.

5. *Luther megvallya, mit tanúlt az ördögtűl.*

Mi szükség e dologban idegen bizonyságot keresnünk? Nemes természethez illendő dolognak tartotta Luther, hogy igazán megvallya, kitűl tanúlt: *Est plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris*[5]. Azért nem tagadgya, hogy ördög vetette-ki őtet sarkából; és a mit tanított, azt ördög hitette-el vélle sok vetekedéssel, mint-ha ezzel *(scilicet)* hitegetni akarná az embereket, hogy bátran kövessék a ő tanítását; mert nem maga gondolattya, hanem bőlcs mester tanítása, a mit beszél: *Primus discendi ardor, est nobilitas Magistri*[6]. Ezer öt-száz harmincz-három esztendőben egy könyvet nyomtata Luther, *De Missa privata, et Unctione Sacerdotum,* mellyet Amsdorfius, Luthernak egy fő czinkosa, csuda,

[5] Plin. Præfat. ad Trajanum.

[6] Ambr. to. 5. li. 2. de Virginib. initio.

* Tiguri: zurichi.

Amsdor. ep. scripta Magdeburg. 1534. Extat apud Luther. to. 2. Lat. cit. f. 526. *Disputatio Diabolica.*

mint dícsír: *Pater in Christo Reverende, Liber ille summe placet. nihil inveni quod offendat, vel quod offendere debeat bonum virum et pium: imo talia sunt omnia, quæ necessaria sunt hoc tempore. Et, si non esset editus, necesse esset, quod adhuc ederetur Liber ille.* Ebben azért a könyvben azt írja, hogy egy éjjel álmából felébredvén, aź ördög disputálni kezdett vélle és egy-nehány bizonyságokat támasztván, erőssen állatta, hogy a mise bálványozás. Hallyuk maga szavait igérűl-igére, a mint könyvében írva hadta:

Luth. to. 7. Lat. Vitt. per Thom. Klug. an. 1557. f. 228. Libr. de Missa privat. et Unctione Sacerdot. in Latinum translato a Iusto Ioana, 1534.

Ego, coram vobis Reverendis et Sanctis Patribus, Confessionem faciam: date mihi absolutionem bonam. Contigit me semel sub mediam noctem expergefieri, ubi Satan mecum, cœpit ejusmodi Disputationem: Audi, inquit, Luthere, Doctor perdocte. Nosti etiam, te QUINDECIM annos CELEBRASSE MISSAS privatas, pæne quotidie? Quid si tales Missæ privatæ, essent horrenda Idololatria[1]? Quid si ibi non adfuisset Corpus et Sanguis Christi, sed tantum Panem et Vinum *adorasses, et aliis adorandum proposuisses? Cui ego respondi:* SUM UNCTUS SACERDOS[2]: accepi Unctionem et Consecrationem ab Episcopo: et hæc omnia feci ex mandato et obedientia Majorum: quare non consecrassem, cum Verba Christi serio pronuntiarim, et magno serio Missas celebrarim? Hoc totum, inquit, est verum: Sed Turcæ et Gentiles, etiam faciunt in suis Templis omnia ex obedientia, et serio sua sacra faciunt: Sacerdotes Hieroboam, faciebant etiam omnia certo zelo et studio, contra veros Sacerdotes in Hierusalem. Quid si tua Ordinatio et Consecratio falsa esset, sicut Turcarum et Samaritanorum falsi Sacerdotes, falsus et impius cultus est?

[1] *Propositio.*

[2] Unctionem Episcopalem in pretio habet adhuc.

Primum: Nosti, inquit, Nullam tunc habuisti cognitionem Christi, nec veram fidem. Et quod ad fidem attinet, nihilo melior fuisti Turca. Nam Turcæ, adeoque omnes Diaboli, etiam credunt historiam de Christo, ipsum esse natum, crucifixum, mortuum: Sed Turca, et nos Spiritus rejecti, non fidimus illius misericordiæ, neque habemus illum pro Mediatore ac Salvatore, sed exhorrescimus ut sævum Iudicem. Ejusmodi Fidem, et non aliam, et tu habebas, cum ab Episcopo Unctionem acciperes: et omnes alii, ungentes simul, et uncti, sic sentiebant, et non aliter, de Christo[3]. Ideo a Christo, tamquam crudeli Iudice, confugiebatis ad S. Mariam, et Sanctos: illi erat Mediatores inter vos et Christum. Sic erepta est gloria Christo, hoc neque tu, neque alius Papista poterit inficiari. Ergo uncti estis, consecrati, rasi: et sacrificastis in Missa, ut Gentiles, Ethnici, non ut Christiani. Quomodo ergo potuistis in Missa consecrare, aut veram Missam celebrare? Ibi deficit (quod secundum VESTRAM propriam doctrinam vitiat) persona, habens potestatem consecrandi.

[3] *Mendacia Diabolica.*

Secundo: Unctus es tunc in Sacerdotem, et Missa abusus es contra institutionem, contra mentem et sententiam Christi instituentis. Nam Christus voluit Sacramentum inter pios communicantes distribui, ad edendum et bibendum Ecclesiæ porrigi. Sacerdos enim verus, est Minister Ecclesiæ, constitutus ad prædicandum Verbum, et porrigenda Sacramenta: sicut hoc habent Verba Christi in Cœna: et sicut Paulus, 1. Cor. 11. de Cœna Domini loquitur. Unde et a Veteribus Communio appellata est, quod non solus Sacerdos debeat uti Sacra-

mento, juxta institutionem Christi, sed reliqui Christiani Fratres una cum ipso. NUNC annos QUINDECIM totos, semper SOLUS privatim, pro te in Missa usus es Sacramento, et non cummunicasti aliis: adeoque interdictum tibi erat, ne porrigeres totum Sacramentum aliis: cujusmodi nunc hoc est Sacerdotium? cujusmodi Unctio? cujusmodi Missa et Consecratio? cujusmodi TU ES SACERDOS, qui non pro Ecclesia, sed pro teipso ordinatus es? De hoc Sacerdotio, de hac Unctione, certum est, Christus nihil novit, nec eam agnoscit.

Tertio: Mens et sententia Christi est, sicut clara verba habent, ut tractantes Sacramentum, mortem ejus annuntiemus, et confiteamur: Hoc facite, inquit, in meam commemorationem: Et, sicut Paulus inquit, Donec veniat. TU vero MISSATOR privatus, in omnibus Missis tuis, ne semel quidem prædicasti, aut confessus es Christum. Tu solus es usus Sacramento: et apud teipsum demurmurasti sibilo quodam, tibi soli, verba Cœnæ. Hæccine est institutio Christi? cum hisce tuis factis profitebere te Sacerdotem Christi? an hoc Christianum est, et pium agere Sacerdotem? ad hocne ordinatus es?

Quarto: Mens et sententia, et clara institutio Christi est, ut Sacramento communicent et alii Christiani. Verum tu unctus es, non ad distribuendum Sacramentum, sed ad sacrificandum: et contra institutionem Christi, Missa usus es pro Sacrificio. Sic enim verba ungentis Suffraganei clare sonant. Cum enim, juxta traditam cæremoniam, Calicem in manus dat jam uncto: Accipe, inquit, potestatem consecrandi pro vivis et mortuis. Quæ, malum! hæc est prorsus sinistra et perversa Unctio et Ordinatio, quod Christus instituit ad edendum et bibendum pro tota Ecclesia, et porrigendum a Sacerdote una communicantibus: et hoc TU FACIS Sacrificium Propitiatorium coram DEO? O abominatio, super omnem abominationem!

Quinto: Mens et sententia Christi est, ut diximus, ut Sacramentum distribuatur Ecclesiæ et Communicantibus, ad erigendam et confirmandam ipsorum fidem, in quovis agone variarum tentationum, Peccati, Diaboli, ad subinde renovandum et prædicandum beneficium Christi: Tu autem ex hoc fecisti proprium opus, quod tu facias sine aliis, quod possis impartiri gratis, vel pro pecunia, aliis. Cedo, quid hic potes inficiari? In ejusmodi nunc tu unctus es Sacerdotem, qui sine Christo, sine Fide vera fuisti. Ad hæc, contra mentem et institutionem Christi, unctus et ordinatus es, non ad communicandum aliis, sed ad sacrificandum pro vivis et mortuis, non ordinatus es in Ministrum Ecclesiæ. Item, qui nunquam distribuisti Sacramentum aliis, non prædicasti in Missa Christum, adeoqua nihil eorum fecisti quæ Christus instituit: Numquid igitur plane unctus et ordinatus es, contra Christum et institutionem ejus, ad facienda omnia, quæ sunt contra ipsum? Si autem unctus es, ordinatus es a Suffraganeis et Episcopis contra Christum: haud dubie unctio et ordinatio tua, impia et falsa est, et Antichristiana. Ergo nunc HOC URGEO, te non consecrasse in TUA Missa: sed obtulisse, et adorasse tantum Panem et Vinum, et aliis adorandum proposuisse. Hic vides, in TUA Missa, Primum, deesse Personam, quæ consecrare possit, nempe Christianum hominem. Secundo, deesse Personam, cui consecrari et porrigi debeat, nempe Ecclesiam, reliquos pios, et populos. Sed TU impius, et ignarus Christi, STAS ibi solus, et PUTAS Christum propter te instituisse Sacramentum, et protinus in TUA privata Missa te CONFICERE

Scopus Disputationis.

Corpus et Sanguinem Domini: cum TU non SIS membrum, sed hostis Christi. Tertio, desunt ibi mens, sententia, fructus, usus Sacramenti, ad quem Christus hoc instituit. Christus enim instituit Sacramentum pro Ecclesia, ad edendum et bibendum, ad corroborandam piorum fidem, ad prædicandum et extollendum in Missa beneficium Christi. NUNC reliqua Ecclesia piorum, de TUA Missa nihil novit, nihil ex te AUDIT, nihil a TE ACCIPIT: sed TU SOLUS, in angulo TUO tacens et mutus, COMEDIS SOLUS, BIBIS SOLUS: qui tamen ES rudis Verbi Christi, incredulus, indignus, nemini TECUM COMMUNICAS. Et, ut in more vobis fuit, tamquam bonum opus, pro pecunia VENDIS. Cum igitur TU NON SIS Persona, quæ consecrare possit aut debeat: et persona etiam desit, quæ Sacramentum accipiat: tertio, cum invertas, ac prorsus evertas institutionem Christi: cum sic ad omnia facienda contra Christum, et institutionem Christi unctus sis, quid tum Unctio TUA, dein Missa et Consecratio TUA aliud SUNT, quam Blasphemia et tentatio DEI? sic, ut TU nec sis verus Sacerdos, nec Panis verum Corpus Christi. Ponam similitudinem: Si quis Baptismo uteretur, ubi non esset Persona baptizanda, ut, si Suffraganeus aliquis (quemadmodum ridiculus mos apud Papistas fuit) baptizaret Campanam, aut tintinnabulum, quod non potest esse persona baptizanda, vel baptizabilis: quæso te, dicas, esset ne hic verus Baptismus? Hic cogeris fateri, neutiquam esse. Nam, quis potest hoc baptizare, quod non est persona baptizabilis? Cujusmodi hic esset Baptismus, si in ventum pronuntiarem hæc verba: Baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, effunderemque aquam? Quis ibi acciperet remissionem peccatorum, aut Spiritum Sanctum? aer-ne, an campana? Hic vel palpare potes, nullum esse Baptismum, etiamsi verba Baptismi pronuntientur, et aqua superfundatur, deest enim Persona, quæ Baptismum accipiat. Quid si idem ACCIDERET tibi in TUA Missa, ut Verba PRONUNTIES, PUTESQUE te accipere Sacramentum, et tamen non accipias nisi Panem et Vinum? Nam Persona accipiens, Ecclesia, non est ibi: et TU impius, et INCREDULUS, nihilo capacior ES Sacramenti sumendi, quam Campana est Baptismi, adeoqua plane nihil es ad Sacramentum.

Hic forsan dices: Etiamsi aliis non PORRIGAM Sacramentum, tamen IPSE SUMO, IPSE MIHI PORRIGO. Et multi in cœtu etiam, Sacramentum, aut etiam Baptismum accipiunt, qui tamen increduli sunt, et tamen ibi est verus Baptismus, et verum Sacramentum: quare tunc in MEA MISSA non esset verum Sacramentum? Sed hoc, non est simile, quia in Baptismo (etiamsi Baptismus fiat in casu subitæ necessitatis) ut minimum duæ Personæ, baptizans, et baptizandus, et sæpe multi alii sunt de Ecclesia. Et Baptizantis officium est ejusmodi, quod aliis de Ecclesia quid communicat ut membris, non aliis subtrahens sibi soli sumit, sicut TU FACIS in Missa. Et omnia alia, quæ ibi geruntur: cum opus ipsum sit secundum jussum et modum institutionis Christi, TUA autem Missa contra institutionem Christi. Secundo: Quare non docetis, quod quis possit baptizare seipsum? Quare ejusmodi Baptismum improbatis? quare rejicitis Confirmationem, si quis more VESTRO Confirmaret seipsum? quare non valet Consecratio, si quis consecraret seipsum in Sacerdotem? quare non est Absolutio, si quis absolveret seipsum? quare non est Unctio, si quis in extremis, IUXTA RITUM VESTRUM, ungeret seipsum? quare

non est Conjugium, si quis nuberet sibi ipsi: vel velit opprimere puellam, et dicere, Hoc etiam invita puella debere esse Conjugium? Hæc enim sunt VESTRA SEPTEM Sacramenta. Si nunc nullum ex Sacramentis VESTRIS, aliquis ipse pro seipso facere potest, aut tractare: qui fit, ut TIBI soli hoc summum Sacramentum facere VELIS?

Hoc quidem verum est, quod Christus seipsum sumsit in Sacramento, ut quilibet Minister aliis porrigens, etiam pro se sumit: sed ipse, non consecrat Sacramentum pro se, sed sumit una cum aliis, et Ecclesia. Et hæc omnia fiunt in Verbo DEI, secundum jussum et ordinationem Christi. Iam loquor de Consecratione, an quis possit consecrare, et conficere sibi? quia satis scio, quod jam consecrato, singuli cum aliis possint uti, nam est Communio, et mensa Domini multis communis. Sicut movi quæstionem, An quis possit ungere, et vocare seipsum? Sat scio, quod Vocatus et Unctus, postea vocatione uti possit. Item, quando quis puellam stupravit, an satis sit, quod ipse stuprator vocet hanc conjunctionem Conjugium? Nam bene scio, quando puella in Conjugium pessimum consentit, quod postea conjunctio sequens thori est Conjugium.

Lutheri Responsio.

In his ANGUSTIIS, in hoc AGONE CONTRA Diabolum, VOLEBAM RETUNDERE hostem ARMIS, quibus assuetus eram sub Papatu, objiciebamqua intentionem, et FIDEM ECCLESIÆ: scilicet, quod Missas privatas, in fide, et intentione Ecclesiæ celebrassem: Etiamsi ego, inquam, non recte credidi, aut sensi, tamen IN HOC RECTE CREDIDIT et sensit Ecclesia. Verum Satan, contra vehementius et fortius instans: Age, inquit, prome, UBI SCRIPTUM, quod homo impius, incredulus, possit assistere Altari Christi, et consecrare atque conficere in fide Ecclesiæ? ubi jussit aut præcepit hoc DEUS? Quomodo probatis, quod Ecclesia intentionem tibi impartiatur, ad hanc TUAM Missam privatam? Si nunc Verbum DEI non habes, sed homines hoc docuerunt sine Verbo: tunc tota hæc doctrina est mendacium. En audaciam VESTRAM! in tenebris GERITIS hæc, et ABUTIMINI nomine Ecclesiæ, ac deinde omnes abominationes VULTIS defensas, prætextu intentionis Ecclesiæ. Deinde, non est ut tu doceas me intentionem Ecclesiæ. Ecclesia nihil credit, nec sentit, extra Verbum, et institutionem Christi, multo minus contra ipsius mentem et institutionem, de qua supra dixi. Paulus enim dicit, 1. Corinth. 3. de Ecclesia et cœtu piorum: Nos mentem Christi tenemus. Unde autem disces, aliquid esse mentem et intentionem CHRISTI et Ecclesiæ, quam ex Verbo Christi, doctrina, et consensione Ecclesiæ? Unde scis, intentionem et mentem esse Ecclesiæ, quod homicidium, adulterium, incredulitas, sint peccata damnabilia, quam ex Verbo Domini? Si nunc intentio Ecclesiæ, de Operibus, de recte aut secus factis, est colligenda ex Verbo et jussu DEI: quanto magis intentio de doctrina, est colligenda ex Verbo DEI. Quare ergo in Missa privata blaspheme CONTRAVENIS claris verbis et ordinationi CHRISTI: et postea TUO mendacio, TUÆ impietati, prætexis nomen et intentionem Ecclesiæ: ut misero hoc fuco TUUM ornes commentum, quasi intentio Ecclesiæ, sit contra clara verba et intentionem CHRISTI? Quæ hæc est audacia prodigiosa, ut per tam impudens mendacium, nomen Ecclesiæ CONSPURCES? Cum igitur MISSARIUS ad nihil unctus sis ab Episcopo, quam ad faciendum per Missam privatam, contra verba clara et intentionem CHRISTI,

contra mentem, fidem, et confessionem Ecclesiæ: tunc profanissima est, et nihil sancti, nec sacri habet hæc Unctio. Deinde vanior, inanior, et tam ridicula est hæc Unctio, quam baptizatio saxi, aut mutæ Campanæ. Atque ultra ursit Satan: ERGO non consecrasti: sed solum Panem et Vinum, ut Ethnici, obtulisti, et per questum turpissimum ac blasphemum, Christianis opus tuum vendidisti: serviens, non DEO, non CHRISTO, sed tuo ventri. Quæ est hæc inaudita abominatio, in cœlo et in terra? Hæc fere erat Disputationis summa.

Illyen hoszszú disputacio-után ezen szókat írja Luther: *De talám a Szentséges Atyák csúfolni fognak engem és kezdik azt mondani: Te vagy-e ama nevezetes* Doctor, *és nem tudtál megfelelni az ördögnek? Nem tudod-e hogy hazug az ördög? Amé! köszönöm, hogy ily derék dologban, ily lágy vígasztalást adtok. Ezt a három szót,* HAZUG AZ ÖRDÖG, *mind eddig sem tudtam vólna, ha ti nem mongyátok vala. Vaj-ha néktek kellene az ördög ütésit és vetekedésit érzenetek, nem sokkáig pengetnétek az* Ecclesiát, *a régi szokást. Mert az ördög mérték-nélkűl szorongattya az ember szűvét és meg nem szűnik, hanem-ha az Isten szavával hátra veretik. És minden bizonnyal hiszem, hogy* Emsérus, Oecolampádius *és hasonlók efféle rettenetes csapásokkal és ránczigálásokkal végeztettek-ki hirtelen e világból.*

Ezeket ha más valaki írta vólna Lutherről, senkinél hitelt nem nyerhetne; de mint-hogy maga írta, és a mint Tertulliánus-
[1] Supra, f. 99. túl hallók, *Nemo ad suum dedecus mentitur*[1], még az ördög sem hazud maga gyalázattyára: hitelt kel adnunk a maga-ellen-való tanu-bizonyságának.

Álmélkodik egy fő túdós ember az Isten itíletin és atyai gond-viselésén, mely kegyelmesen cselekedett az emberekkel, még
Iudicium viri docti, de Protestant. edit. Ingolstad. 1605. f. 127. haragjának felgerjedett boszszú-állásában-is. Mert noha az emberek-között eláradott sok gonosságért hit-béli tévelygések indítására eresztette Luthert: de azért magával megvallatta, hogy a mit hirdet, ördög hitette-el vélle. Ezzel íntvén az embereket, hogy távúl kerűllyék az ő vallását, mely attúl eredett, a ki eleitűl-fogva hazug vólt és szolgainak kínnal fizet. A pogányok között-is mikor a religio dolgához kezdett valaki: elsőben azt hitette-el a községgel, hogy őtet Isten vezérlette arra, a mit tanít; mint ennek-
[2] Lib. 4. ca. 6. initio. utánna[2] Licurgus, Numa, Minos, Solon, Mahomet és egyebek példaiból megértyük. Soha világ kezdetitűl-fogva senki azzal nem kellette tanítását, hogy a kárhozott ördögtűl vette a mit tanít; mert azt akár-mely csekély-okosságú ember-is tudgya, hogy igaz,

a mit Tertullianus mondott, hogy az Isten ellenségétűl Isten-előt kedves dolog nem származik; *Quod ab æmulo Dei conceptum est, utique non est amicum Dei rebus*[1]. Luther vólt első, második Zwinglius, kikkel Isten kifakasztatta az igazat, hogy az emberek tudnák magokat óltalmazni tőllök, és sz. Ágostonnal azt mondhatnák nékik: *Si quod dicis, a Diabolo accepisti, et Diabolo credidisti, Mendax es;* ha ördögtűl vetted a mit mondasz, és ördögnek hittél: hazug vagy; Istentűl kűldött igaz tanító nem vagy. Mert Isten parancsolattya az: *Nolite locum dare Diabolo*[2].

[1] Tertul. de Patientia, c. 5.

Aug. tract. 47. in Ioan. sub, finem.

[2] Ephes. 4, 27.

6. Hat dolgot kel eszünkbe vennünk, ebből a Luthertűl íratott ördögi disputálásból.

Először azt kel eszünkbe vennünk, hogy mikor Lutherrel kezdet az ördög kötődni és el akarta vélle hitetni, hogy a mise bálványozás: akkor Luther nem hitte, a mit az ördög vítatott, mint világoson kitetczik mind a Luther s mind az ördög szavaiból. Mert 1. Mi szükség vólt Luthernek mentegetni magát, hogy ő a mise-mondásban nem bálványozott, ha akkor immár hitte, hogy a mise bálványozás? Miért kellett, *Retundere hostem armis, quibus assuetus erat sub Papatu,* pápista fegyverrel hadakozni az ördögellen? Azt kellett vólna mondani, hogy igazat mond az ördög, hogy ő bálványozó vólt; vádolni és kárhoztatni, nem mentegetni kellett vólna előbbi vakságát. Nem kellett vólna izzadni és törődni cselekedetinek mentegetésében; nem kellett vólna szorongatásiban a pápista fegyverekhez nyúlni, hanem megismérvén és megvalván vétkét, az Isten irgalmasságát és megtérő bűnösöknek ígért bocsánattyát kellett vólna forgatni. 2. Ha a romai hiten-való püspökök papságra-szentelését és felkenését hiuságnak tartotta: miért óltalmazta papságát a püspök szentelésével és felkenésével? 3. Ha az Ecclesiárúl akkor immár ollyan vélekedése vólt, mint annakutánna, tudni illik, hogy ezer Ecclesiával sem gondol semmit[3]: miért vetette paisúl az ördög nyilai-ellen az Anyaszentegyház méltóságát és hitit? 4. Ha immár akkor megtagadta vólt a hét sacramentomot: miért nem hazuttolta-meg az ördögöt, midőn azt mondotta néki: ezek a tí hét sacramentomitok? 5. Ha akkor immár privata missát nem mondott Luther, miért szóllott így az ördög néki: most a te misédből semmit sem vésznek a töb hívek, hanem a szegeletben magad észel iszol, senkivel nem közlöd? 6. Luther

1.

2.

3.

[3] Vide supra, fol. 148.

4.

5.

6.

ezeket nem csak tagadással nem óltalmazta, de nyilván mondotta, hogy ha másnak nem adgya-is a sacramentomot, de maga vészi.

7. 7. Ha Luther ellene-mondott vólt a disputaciókor a régi vallásnak, és az új hit fényességével megvilágosíttatván, mikor az ördöggel terécsélt, oly vallásban vólt mint annak-utánna: mi az oka, hogy az ördög úgy szól mindenüt néki, mint ha akkor-is hitetlen, és a sacramentom szolgáltatására alkalmatlan lett vólna? Sőt a misét ő miséjének négyszer nevezte, a pápisták szer-tartásit ő szer-tartásának sokszor mondotta; és mikor a romai vallás-béliek cselekedetit gyalázta, Luthert-is a pápisták-közzé foglalta efféle szókkal: *Geritis, abutimini, vultis, etc.*

Noha azért Luther 1517. esztendőben kezde az indulgenciák-
Supra, f. 187. ellen szeleskedni; de a mint Melanchton szavaiból eléb hallók, akkor szándéka sem vólt, hogy egyéb ágazatokban pert indícson. Sőt a mint Sleidanusból és a Luther írásából feljegyzők, *1518. 1519, 1520.* esztendő-béli írásiban arra kötötte magát, hogy kész a romai Ecclesia engedelmességében élni; minden viszsza-vonyást leszállítani; az indulgenciák-ellen sem szól többet, csak az ellene-tusakodók hallgassanak. Melyből megtetczik, hogy *1521.* esztendeig, addig tudni illik, míg az ördöggel nem disputála, a misének ellensége nem vólt Luther.

Másodszor. Meg kel gondolnúnk, minémű foganattya vólt Lutherben az ördögi disputaciónak. Mert az-után mingyárást a mise-mondást el-hagyá barát társaival-egyetemben, és egy káromló könyvet íra *De abroganda Missa privata.* Ezt hogy világoson megbizonyítcsuk, elsőben azt kel tudnúnk, hogy Luthernek az ördöggel-való vetekedése *1521.* esztendőben történt. Mert mind ő, s mind az ördög, fondamentomúl vetik, hogy tizen-öt esztendeje vólt a Luther papságának, mikor az ördögi disputació lett. Mivel azért, valakik a Luther életét írták, abban eggyeznek, hogy *1507.* esztendőben szenteltetett Luther papságra: következik, hogy papságának tizen-ötödik esztendeje *1521.* esztendőben vólt. Másodszor azt kel tudnunk, hogy midőn Károly császár Luthert proscribálta vólna, elrejté őtet a saxoniai herczeg, és ebben a lappangásban
[1] Habetur Tom. 2. Lat. Vit. per Lufft edit. an. 1546. fol. 257. íra, *De Abroganda Missa privata*[1], akkor-is kezdették elsőben a misét elhadni az augustinianus barátok. Hallyad Sleidánust: *Anno 1521. die 8. Maji. Cæsar publico Edicto Lutherum proscripsit. Fridericus Saxoniæ Princeps, in locum secretiorem, vitandi periculi causa, Lutherum deduci jubet. In hac solitudine, de Abroganda Missa*

privata, librum suis Fratribus Augustinianis inscribit. Cœperunt Augustiniani tunc omnium primi intermittere ritum Missarum[1]. Noha azért Luther ki nem merte akkor fakasztani, hogy ő ebben a rejtekben ördögi disputacióval vitetett a mise megvetésére; hanem először *1533.* esztendőben, más könyvben *De Missa Privata et Unctione Sacerdotum,* terjeszté szem-eleibe ördögi beszélgetését: de azért alkalmas jelenségit adgya, hogy ő látásokat látott abban a lappangásban. Mert Pathmossának nevezi a helyt, a hová rejtezett vólt, értenünk adván, hogy miként sz. János Pathmosban látta titkos látásit: úgy ő-is látott valamit, és onnan indíttatott a mise-ellen-való írásra. Hogy pedig ne csudállyuk, ha Luther ördög-után indúlt, azt írja, hogy ő azt próbálva tudgya, hogy az ördög oly mesterségesen el tudgya hitetni az embert, hogy semmi-képpen eszébe nem veheti a megcsalatott ember maga galibáját: *Nunquam crederem, nisi hodie experientia discerem, tantam esse potentiam Diaboli, quod possit facere mendacium tam verisimile. Deinde, quod horribilius est, tam proprie et perfecte se novit transformare in figuram Christi, ut impossibile sit tentato hoc animadvertere*[2].

[1] Sleidan, li. 3. an. 1521.

[2] Luth. to. 5. Latt. Vitt. per Lufft, in posteriori Commentario, ad Galatas 3. fol. 325.

Harmadszor. Jól eszünkben kel tartanunk, hogy a lutherista és calvinista vallások derék czikkelyit adta Luther-eleibe az ördög ebben a disputacióban: I. Hogy a mise bálványozás. II. Hogy a kenyeret és bort imádgyák a Catholicusok a sacramentomban. III. Hogy a papok szentelése és felkenése hamis, és Christus-ellen-való. IV. Hogy a pápisták Christust közben-járónak nem tartyák és nem hiszik az ő irgalmasságát. V. A ki Máriához és a szentekhez folyamik, a Christus dücsősségét ellopja. VI. A pápisták nem osztogattyák az egész sacramentomot. VII. A sacramentom szolgáltatásához predikácio és sokak hozzá-járulása kívántatik. VIII. A mise, nem áldozat. IX. A misét Isten engesztelésére nem kel fordítani. X. Mikor az Anyaszentegyház tanítását említtyük, az-ellen az ördög azt mongya: *Ubi est scriptum?* Hol vagyon írva? Mint-ha semmi hitele és böcsűllete nem vólna az Ecclesiának.

Ezeket nem csak maga megtanúlta Luther, de az utánna-való predikátorok-is, mint illyen bőlcs és túdós mester iskolájából származott tudományokat fogason és körmösön óltalmazzák.

Negyedszer. Azt sem kel fűl-mellől bocsátanunk, hogy a minémű bizonyságokat forgata az ördög a mise-ellen, azon bizonyságokkal viaskodnak közönségesen most-is az újítók ellenünk, tudni illik: 1. A végre rendeltetett az Úr vacsorája, hogy osztogattassék egye-

Argument. 1. Diaboli.

Argument. 2. beknek: tehát egyedűl a papnak nem kel abban részesűlni. 2. Hirdetni kel az Úr halálát a sacramentom szolgáltatásában: tehát Argument. 3. predikácio-nélkűl nem kel szolgáltatni. 3. Christus nem parancsolta, hogy a hóltakért és elevenekért áldoztassék a sacramentom, hanem Argument. 4. hogy azt vegyék és egyék az emberek. 4. Christus emlekezetire rendeltetett az Úr vacsorája, nem lélek váltságra. Ezekkel az ördög iskolájában tanúlt bizonyságokkal hadakoznak most-is ellenünk az újítók. Ugyan-is mivel kel az ördögi tudományt erőssíteni, ha nem ördögi találmányokkal?

Ötödször. Vegyük eszünkbe azt-is, mely rosz, erőtlen, és temérdek hazugságokból tóldozott bizonyságokkal vagy inkáb bolondságokkal csalá-meg az ördög Luthert! Az Első bizonyságban hazud az ördög, midőn azt mongya, hogy a kiben igaz hit nincsen, az nem áldozhatik. Mert szinte mint a lutherista vagy calvinista predikátor, mikor az-szerént keresztel, a mint Christus rendelte, igazán szolgáltattya a keresztséget, noha eggyiknek sincs igaz hiti: úgy a ki egyszer pappá szenteltetett, ha az igaz hittűl elszakad-is, igazán áldozhat, noha méltatlan és nagy vétekkel. Hazud abban-is, hogy mí Christustól mint kegyetlen birótúl a szentekhez futunk[1]. Midőn pedig azt beszélli, hogy Luther barátkorában oly hitetlen vólt mint a török: mint-hogy erre egy kukkot sem felele Luther, nem tudom, ha úgy vólt-e vagy nem; azt bizonnyal tudom, hogy a mely barát kiesik a szerzetből, sok latorságon kellett által-menni[2]. Ha pedig ezt a gyalázatot az ördög nem csak Lutherről érti, hanem a töb papokrúl-is: úgy tudom, hogy hazud, mint tudom, hogy most napvilágnál írok. A Másik bizonyságban ördögi módon hazud. Mert sohúlt nem parancsolta Christus, hogy egy ember egyedűl maga ne vehesse az Úrat. A lutheristák-is egy betegnek, csak magának, sok helyen megadgyák a sacramentomot[3]. A régi keresztyének pedig a templomból házokhoz vitték és ot, mikor akarták, magokhoz vették, miképpen sz. Cyprianus, Tertullianus és egyebek bizonyságink ebben[4]. A Harmadik bizonyságban orczátlanúl hazud, hogy a pap nem emlekezik a misében Úrunk halálárúl. Mert nem csak szóval a Cánont olvasván, hanem őltözetivel és cselekedetivel a Christus halálának emlekezetit hirdeti. A ki pedig azt itíli, hogy csak predikállás-által hirdettetik a Christus halála, nagyot botlik; mert írás-által, olvasással, példával, cselekedettel-is hirdettetik. A Negyedik és Ötödik bizonyságban parasztúl és szín-nélkűl hazud, midőn azt mongya,

[1] Vide l. 4. c. 1. Mendacio 21. Et c. 5. Mendac. 1.

[2] Aug. ehi. 137.

[3] Vide ex Schlüsselb. infra, lib. 3. c. 11, 8.

[4] Vide l. 11. c. 5, 10. nu. 4.

hogy mí a sacramentomot csak magunknak foglallyuk; mert másnak-is készek vagyunk osztani, valamikor akarják. Azt sem tagadgyuk, hogy a sacramentom emlekezetre és vélle-való élésre rendeltetett; de ebből nem következik, hogy sacrificium nem vólna. Az ördög ezeket a temérdek hazugságokat csak nem-is igyekezék bizonyítani; mindazáltal az ő figyelmetes tanítványa Luther, mint-ha Pythágorast halgatta vólna, egy kukkot sem szólla ellene, hanem általlyában mindenekben melléje álla.

Hatodszor és utólszor. Méltó azt-is tudnúnk, hogy minekutánna egyszer az ördög iskolájába adá magát a mostani viszszavonyásoknak apja, kút-feje és forrása, csuda mely nyájas szövetséget vetének egy-mással. Eggyüt ő-maga Luther beszélli[1], hogy mindenkor két ördög sürgölődik körűlle látható ábrázatban, kik midőn incselkedésekkel nem árthatnak néki, hurczollyák, vonnyák ide s tova őtet. Sőt a Jenában nyomtatott Colloquium Mensalé-ban (mely én kezemhez nem jutott) azt írja a Feuardentius[2] és Justus Calvinus[3] tanu-bizonysága-szerént; hogy ez mind a két ördög nem valami alacson rend-béli, hanem sz. Írás-túdó doktorok az ördögök-közöt. Feuardentius és Conradus Vetter feljegyzék[4], hogy azzal dicsekedik ugyan ottan, hogy többször és közelb hál ő-vélle az ördög, hogy-sem az ő Katussa. Másut azt mongya, hogy minden éjjel, mihent felserken, az ördög ő-vélle derék vetekedést indít; és azt vettem eszembe, úgy-mond, hogy ha azzal eleit nem vehetem, hogy a keresztyén ember törvény-felet és törvény-nélkűl vagyon: akkor eggyet jót szalasztok a sák fenekén, és azzal kergetem-el a sátánt[5]. Néha pedig, úgy-mond, mikor felserkenek és feletteb szorongattatom az ördög bizonyságitúl, azt mondom néki: Csókold-meg az alsó pofámat; mert Isten nem haragszik reám, a mint te csácsogod[6]. Ha ez sem használ, azt mondom néki: Édes ördögöm, értem az én bűneim laistromát, de vagyon oly bűnöm-is, mellyet kihadtál; a lomposba szartam vólt egyszer, írd-fel azt-is a többihez[7]. Végre midőn ez sem fog, hanem még-is vádol, azt mondom néki: Szent sátán, imádkozzál érettem[8]. Egyebeket-is arra tanít Luther, hogy midőn az ördög kísérti, csak azt felellyék néki: Jó ördög, nyald-meg az al-felemet[9]. És ha ez nem használ, fordúllyanak az ördöghöz és mongyák azt néki: Édes ördögöm, miért kísérgetsz, nám mí te-ellened semmit nem vétettünk[10].

[1] Colloq. Mensal. Isleb. anno 1566. per Gaubisch. c. 25. de Dæmone, fol. 304.
[2] Feuard. in Irenæum, l. 4. c. 32. n. 10.
[3] Iust. Calv. in Præscript. Tertull. c. 34.
[4] Vetter, in Luthero Innocent.
[5] Luth. Colloq. Mens. citat. c. 25. f. 208.
[6] Ibid. f. 302.
[7] Ibi. c. 27. de Tentat. f. 313.
[8] Litaniæ Lutheri.
[9] Illo c. 25. fol. 292.
[10] Illo ca. 27. f. 316.

7. Mivel akarják az új tanítók fedezni ördögi eredetit vallásoknak.

A lutherista vallás gyalázattyának és hamisságának kinyilatkoztatására erősseb bizonyság nem lehet, mint hogy Luther önnönmaga írásban foglalta és világ-eleibe terjesztette, kitűl és minémű argumentomokkal vitetett annak hitelére és hirdetésére. Azért noha ezt sokszor szemek-közibe vetették a bőlcsek a lutheristáknak: de egész hatvan vagy hetven esztendeig csak halgatással mulatták és siketségre vették; mert féltek, hogy ha ezt a ganéjt piszkállyák, nagyob bűzt indítanak. Elvégre megszóllalának Schmidelinus és Fridericus Balduinus[1].

[1] Apud Alan. Copum. Dialog. 6. cap. 33. fol. 679.

Először azért Balduinus azt írja, hogy a pápák-közzűl-is vóltak ördöngösök, mint Sylvester 2. Gregorius 7. és egyebek. De Baronius[2] és Bellarminus[3] megmutattyák, hogy ezeket a pápákat méltatlan gyalázzák ily rút névvel. Mindazáltal, bár találkoztak vólna-is ördöngösök a pápák-közöt, mint-hogy az apostolok-közzűl-is egy ördög vólt, *Joan. 6, 70.* külömbség abban vagyon, hogy ha a pápák személyekben gonoszak vóltak-is, nem azok kezdették a mí hitünket, sem ördögi tanításból nem vették a romai tudományt: Luther pedig oly dolgokat kezdett tanítani, mellyeket az-előt sem ő nem hitt, sem a töb keresztyének nem követtek, hanem először-is ő-belé fúvá a sátán; az-után ő csepegeté egyebekbe, a mit ördögtűl tanúlt vala.

[2] Baron. a. 999.

[3] Bellarm. l. 4. de Pontific. cap. 13.

Másodszor. Azt mongyák, hogy az ördög igazat mondott Luthernek; de nem a végre, hogy Luthert tanítaná, mivel az-előt immár a sz. Írásbúl megtanúlta vólt az ördögtűl elő-számlált igazságot: hanem az ördög Luther-eleibe adván régi bálványozásit, ezekkel kétségbe akarta ejteni őtet. Ezt pedig semmivel nem bizonyíttyák, hanem magok száraz mondásával.

Ezek füge-fa-levél gatyák, mellyekkel heába fedezgetik attyok szemérmét. Mert megmutatók nem régen, hogy az ördögi disputacióelőt, sőt annak kezdetin-is, Luther semmit abban nem hitt, a mit el akara vélle hitetni az ördög; hanem lassú misét mondott, hét sacramentomot vallott, a papi-szentelést, az Anyaszentegyház méltóságát álhatatoson hitte, és az ördög-ellen, a mint tudta, oltalmazta. Azért mit akart az ördög, ő tudja; elég, hogy a mit ily nagy epeséggel* vítatott, azt Luther először nem hitte, hanem ellene tusakodott, mint megtetczik az egész vetekedésből; az-után mind Luther, s

* Epeséggel = buzgósággal, hévvel.

mind követői e mái napig javallották, Isten ígéjének tartották, valamit az ördög káromkodott. Melyből világoson következik, hogy ezeket Lutherrel ördög hitette-el. Mert midőn az Éva esetiben olvassuk, hogy ördög ingerlette őtet a tilalmas gyümölcs ételére; noha először nem engede Éva, de mivel annak-utánna a tilalmas fához nyúla és azt cselekedé, a mire kisztette a sátán, tudgyuk, hogy ördög kisztetése vezérlette Évát a bűnre. Azon-képpen vagyon it a dolog; mert noha egy-ideig Luther az ördögi incselkedésnek helyt nem ada; de végre mind azokat javallá és tanítá, valamellyeket a pokol-béli mester eleibe adott vala; és ugyan azonokat hirdetik s tőrrel paíssal óltalmazzák most-is az ő követői.

Továb. Hogy az ördög ebben a vetekedésben arra nézett, hogy Luthert a pápista hitről elhajcsa és nem arra, hogy őtet kétségbe-ejtcse, illyen jelenségekből kitetczik. Noha az ördög e hoszszú 1.
disputacióban mesterséges csavargásokkal sok dolgokat kevert egybe; de a kétségbe-esésről a leg-kisseb szóval sem emlekezik. Nem lehetséges tehát, hogy ezekkel a bizonyságokkal kétségbe-esésre akarta őtet vinni; mivel az argumentomnak és bizonyságnak oly ereje és tulajdonsága vagyon, hogy soha arra nem viszi embert, a miről nincs emlekezet a bizonyságban. Az ördögnek-is oly szokása vagyon, hogy mikor valakit kísért, vagy nyilván megmongya, mit kíván tőlle, miképpen megtetczik a mi Úrunk kísértéséből, melyben nyilván kíváná, hogy leborúlva imádgya őtet, hogy alá-bocsátkozzék a templom feliből: vagy ha nyilván ki nem fejezi, emlekezetet tészen arrúl, a mire akarja vinni, mint megismérszik az Éva kísértetiből. Tehát mivel az ördög sem nyilván, sem homállyal emlekezetet nem tett a kétségbe-esésről, hanem csak azt vítatta, hogy nem jó hitben vólt Luther, valamíg mise-mondó barát vólt: nincs mód a kétségbe-esésről-való gondolkodásban.

Hogy ennek a bizonyságnak ereje világosban kitessék, vallyon mint hamisítanák-meg* a Lutheristák, ha ki azt vítatná, hogy az ördögnek egyéb szándéka nem vólt ebben a disputacióban, hanem hogy Luther a pápát és azt a püspököt, melytűl papságra szenteltetett, megölné? Nem-de nem azt támasztanák-e ez-ellen az álmodozás-ellen, hogy errúl az ördög emlekezetet sem tett? Miért nem mongyák ugyan ezent a kétségbe-esésről? Továb. Ha valamely luther predikátor ugyan azon bizonyságokat, mellyekkel Luthert szorongatá a sátán, én-ellenem támasztaná és vítatná: ki vólna

* Hamisítanák-meg = czáfolnák meg.

oly balgatag, a ki egyebet gondolna, hanem hogy el akarja velem hitetni, a mit bizonyítnak az argumentomok? Mi az oka tehát, hogy ezent ne itíllyük a Luther ígyében? Ennek-felette, ha Luther
4. tudta az ördöggel-való disputació-előt, a mit az ördög vítatott; ha immár kitért vólt a pápista vakságból, megismérvén régi tévelygését, és a lutherista hit-által megigazúlt vólt: az ördög nem kísérthette őtet kétségbe-esésre régi bűneinek elő-számlálásával; mert a kétségbe-esésre külömben nem izgattatunk bűneink emlékezetivel, hanem-ha bizonytalannak tartyuk, ha meg vannak-e bocsátva vagy fen vannak bűneink. A ki pedig elhiszi, hogy immár bocsánatot nyert, nem hogy kétségbe-esnék, de sőt hálá-adásra indíttatik régi bűneinek emlekezetivel. Az-is bizonyos, hogy a ki másnak
5. eszébe juttattya régi rútságit és tévelygésit, nem következik, hogy kétségbe-esésre indítsa őtet; hanem megtéréseért és bűnei bocsánattyáért hálá-adásra ingerelheti, miképpen tudgyuk, hogy sz. Pálnak
1. Tim. 1, 13. eszébe juttatta a Szent Lélek az ő régi esetit, de kétségbe-esésre nem indította.

Végtére mi szükség erre sok bizonyságot keresni? Az ördög
6. megmongya, hogy ő most azt vítattya, hogy Luther a misében nem igazán áldozott. És bizonyára, a ki valakit kétségbe akar
7. ejteni, nem elég, hogy elő-számlállya az ő gonosságit; hanem e mellett annak-is, a kitűl kegyelmet kellene várni, kemény- és kegyetlen-vóltát, irgalmatlanságát, könyörűletlenségét el kel hitetni. Mert ha ki én-előmbe rakná minden vétkeimet, azt melléje vetvén, hogy ne gondolkodgyam úgy az én fejedelmemről, mint haragos, fene-természetű birórúl; hanem elhidgyem, hogy ő nékem kegyelmes atyám; és oly irgalmas szűve vagyon még az ő halálos ellenségéhez-is, hogy csak tudgya kérni, mingyárt megengesztelődik: ha ki (mondok) ezeket így adná előmbe, nem hogy kétségbe-ejtésre vinne, de inkáb vastagon biztatna. Így cseleküvék az ördög Lutherrel; mivel nem exaggerálá, nem öregbíté az Isten itíletinek szörnyűségét; sőt azért dorgálá Luthert, hogy Christust kemény itílő-birónak alította. Melyből megtetczik, hogy az ördög semmit nem gondolkodott a kétségbe-ejtésről; hanem csak azt akarta elhitetni Lutherrel, a mit soha e koráig nem hítt vala, és a mit disputációjának végin concludála: *Ergo non consecrasti, etc.*

8. Luthernek ördögi haláláról.

A Luther ördögi születésének, ördögi szövetségének, ördögi tudományának, ördögi halál lén vége. Maga beszélli eggyüt[1], hogy inkáb akarná, ha őtet ördög fojtaná meg, hogy-sem a császár; mert ha az ördög végezné-ki e világból, nagy úr keze-miat veszne. Alig-ha fejére nem tellyesedék kívánsága. Mert azt olvasom felölle, hogy *1546.* esztendőben *17. Februarii,* mikor vacsorán vígan lakott vólna, azt beszéllé tób asztali trágársági-közöt[2], hogy egy éh ember ördögnek ígéré lelkét, ha őtet jól tartaná. És midőn kedve-szerént jól tartotta vólna, kéré tőlle lelkét. Azt felelé az ember, hogy várja-el halálát; mert ő csak lelkét ígérte, nem testét. Az ördög azt mondá, hogy a ki lovat vészen, a féket-is vélle vészi, és elragadá nyavalyást véletlenűl. Efféle sok tréfák-után lefeküvék Luther, és éj-fél-után halva találtaték, a szája félre fordúlva. Hogy pedig őtet az ördög fojtotta-meg, illyen szókkal írja Claudius Sanctes[3]: *Lutherus, ait, homines post colloquium Diaboli, mortuos mane reperiri, quia spiritus illis a Satana præcluditur: atque ita, ait, se credere extinctum Oecolampadium. Addamus, nos credere, ita quoque extinctum Lutherum: qui, cum Vespere egregie potus decubuisset, mane nigricans inventus est occubuisse, exerta lingua, instar hominis strangulati.* Más fő túdós ember imígyen ír e dologrúl[4]: *Lutherus cum Vespere laute cænasset, ac lætus somno se dedisset, ea nocte suffocatus interiit. Audivi haud ita pridem, compertum testimonio sui familiaris, qui tum puer illi serviebat, et superioribus annis ad nostros se recepit, Lutherum sibimet ipsi laqueo injecto necem attulisse. Sed datum protinus cunctis domesticis, rei consciis, juramentum, ne factum divulgarent.* Bredenbachius írja[5], hogy Belgiumban egy szent helyen sok ördöngösöket szokott Isten szabadítani; és azon a napon, mellyen Luther megdermede, úgy tetczett, mint-ha megszabadúltak vólna a megszállattak. De más nap ismét rajtok lén a sátán. Kérdezék tőllök, hol vóltak tegnap? Azt felelék, hogy minnyájan a Luther halálán jelen vóltak. Ennek-felette azt-is írja, hogy mikor halála-előt Luther Islebiában az attya házánál múlatna, egy szolgája kitekíntvén az ablakon, számtalan ördögöket láta, kik a ház-körűl jáczodoztak. Végre azt mongya, hogy mikor a dögöt Islebiából Vittembergába vinnék, az egész úton sok fekete hollók kákogva repöstek a koporsó-felet. Geréczben ez-előt harmincz-két esztendővel, az ő felsége Locumtenense, a lavanti püspök asztalá-

[1] Col. Mens. cit. cap. 25. de Dæmone, fol. 286.

[2] In Epist. Civis Mansfeld. de Obitu Lutheri. Apud Cochlæun, in fin. Actor. Lutheri. Florimundus l. 3 de Origin. hæres. c. 11.

[3] Sanctes, Repet. 1. de Eucharist: c. 10.

[4] Thom. Bozius, li. 23. De Signis Ecclesiæ, c. 3. Henricus Sedulius. Præscrip. 18. adversus Hæreses, nu. 26, 27.

[5] Bredenbac. Collat. Sacrarum, l. 7. c. 39. Thyræus, de Dæmoniacis, par. 1. disput. 8. sect. 11.

nál hallottam, mikor beszéllé a böcsűlletes vén ember Grienberger úram, ő felsége regimennyének cancellárriussa, hogy midőn ifiukorában császár secretariáján laknék, egy németországi fő úr (kit akkor nevén neveze) azt beszéllette az úrak-előt, hogy a Luther halála-kor ő-is a mansfeldi herczeg udvarában szolgált gyermekszámban: halála-előt-való nap, mikor a herczeggel vígan laknék Luther ebéd-felet, egy nagy komondor lépék-bé a palotába, mellyet sem az-előt, sem az-után nem láttak. Ez mihent bélépett, izzadni kezdett Luther és azt mondotta: Illyen hamar-e? És az asztaltúl felkelvén haza ment és azon éjjel halva találtatott. [6]

9. A tévelygés-kezdő tanitók szörnyű halállal szoktak veszni.

Nem csudálom, ha illyen vége lett Luthernek; mert az ördög társalkodásának jó vége nem lehet. És miképpen a keresztyének üldözőinek rettenetes, szörnyű végek vólt[1]: úgy a tévelygések kezdői és első gyarapítói iszonyú halállal vesztek.

[1] Supra, f. 115, 116. Psal. 33, 22.

Simon sok csalárdsági-után égbe akarván röpűlni, nyakra-főre vették: *cum se in cælos ascensurum jactaret, et vehiculo Dæmonum in aëra esset sublatus, Petrus et Paulus flexis genibus orantes, eum præcipitarunt*[2].

[2] Cirill: Catech. 6. Epiphan. hæresi 21.

Montanus és Maximilla ördög kisztetéséből magokat felakasztak: *Ajunt plurimi, Montanum, et Maximillam, ab insano Spiritu motos, seipsos laqueo suspendisse, atque ita, in modum Judæ proditoris, vitam terminasse; quemadmodum primum prophetiæ illorum procuratorem Theodotum, multus rumor tradit, in auras jactatum, pessime interiisse*[3].

[3] Euseb lib. 5. c 16. Niceph. l. 4. c. 23.

Nestorius káromló nyelvét a férgek evék-meg, és úgy méne a kárhozatra; *De morte ipsius, quidam scripsit; cum primum lingua ipsius vermibus depasta esset, ad perpetua, ipsoqua condigna migrasse tormenta*[4].

[4] Evagr. lib. 1. c. 7. in fine.

Arius mikor sok csalárdsággal hálólná és hímezné tévelygésit, az alexandriai püspök könyörge Istennek, hogy vagy őtet vagy Ariust fogyatná-ki e világból[5]. Más nap a császár akarattyából nagy bűzzel és festommal* mégyen vala Arius a szentegyház-felé. Azonban szüksége érkezék, bétére hasa tisztítani, és a béli mind májával, lépével-eggyüt a pervátába esék[6]; mert illyen büdös helyen kellett végeződni, a kinek lelke dögleletes tudománnyal rakva vólt, úgy-mond Ruffinus, *lib. 1. c. 13.*

[5] Theodor. li. 1. cap. 14. Sozom. li. 2. c. 29.

[6] Socrat. lib. 1. cap. 38.

* Festommal = pompával.

A Donatisták oltárok fosztásával, rontásával nem elégedvén, az Úr testét ebeknek hánták; de azon ebek magokat elszaggaták, mint Actæont: *Jusserunt Eucharistiam canibus fundi, non sine signo Divini judicii: nam iidem Canes accensi rabie, ipsos Dominos suos, quasi latrones, Sancti Corporis reos, dente vindice tamquam inimicos laniarunt*[1].

[1] Optat. li. 2. cont. Parmen.

De bár ne szóllyunk a régiekrűl: mí-üdőnkben a tévelygések fő kezdői majd minnyájan szörnyűséges veszedelemben sillyedtek. Luthertűl hallók[2], hogy Oecolampadiust ördög fojtotta-ki e világból, a mint bévebben bizonyíttya Florimundus Remondus, *lib. 2. de Origine hæresum, cap. 8. in fine.*

[2] Supra, f. 292.

Carolostadiusrúl írja Claudius Sanctes, *Repetit. 1. De Eucharistia, c. 10.* és Petrus Michaëlis, *Dialogo de Eucharistia, cap. 9. fol. 195. edit. Colon. 1584.* Erasmus Alberus fő lutherista tanító-után, hogy ördög tekerte-ki nyakát. Mely dolgot Florimundus Remondus, *lib. 2. De Origine hæres. cap. 7.* az augustai confessio historiájával és Basilea váras predikátorival bizonyíttya. Ugyan ezent írja Carolostadiusról Schlüsselburgius, *Lib. 2. Theolog. Calvin. art. 9. fol. 69.* Vithakerus, *De Ecclesia, quæst. 5. c. 15. fol. 587., 591.* Rescius, *Ministromachiæ, fol. 45.* Copus, *Dialogo 6. c. 32.* Feuardentius, *in Irenæi lib. 4. c. 32. n. 10.* Ulenbergius, *Graves Causæ, cap. 12.*

[3] Ulemberg: Caussa 12. Bozius, l. 23. de Signis Eccles. c. 23. Serar. Thesi 16. de Iuda. Frusius, in Epigram.

Bucerusrúl bizonnyal írják[3], hogy halála óráján egy szörnyű ördög ment eleibe, kitűl megijedvén a körűl-állók elfutának; őtet pedig az ördög ágyából lehurczolá, elszaggatá, bélit a házban elhínté. Azért Frusius illyen verset íra az ő halálárúl:

Mortuus obtorto reperiris, Bucere, collo;
Et versa occipitis, sincipitisqua vice.
Carnificem porro Cacodæmon egit: ut istis
Perpetuum ostendat se fore Carnificem.

[4] Lib. 2. Theolog. Calvin. art. 9. f. 72.

[5] Bredenb. li. 7. Collat. Sacrar. c. 14. Seratr. thes 16. de Iuda.

[6] Haren. lib. 1 de suo ad Ecclesia reditu. Apud Calvino-Turcis. li. 3. c. 22.

[7] Genebrard. Chronol. An. 1584.

Calvinusrúl írja nem csak doctor Bolfecus, *in Vita Calvini, c. 22.* a ki vélle eggyüt lakott; de Schlüsselburgius[4] lutherista superintendens, Bredenbachius[5], Harennius[6], Genebrardus[7] töb fő emberekkel, hogy négy esztendeig-való kínlódások-után a tetvek posogtak szemérmes teste-körűl, mellyeknek szenvedhetetlen büdössége-miat senki feléje sem mehetett; végre kínnyaiban kétségbe-esvén, Istent átkozván, az ördögöket segitségűl híván, iszonyú káromkodásokkal múlék-ki e világból. Halhadsza a lutherista superintendens Schlüsselburg szavait: *Deus manu sua potenti, adeo*

hunc Hæreticum percussit, ut desperata salute, Dæmonibus invocatis, jurans, execrans, blasphemans, miserrime animam malignam exhalaret. Obiit autem Calvinus morbo pediculari, vermibus circa pudenda, in apostemate, seu ulcere fœtentissimo crescentibus; ita ut nullus assistentium fœtorem amplius ferre posset. Hæc publicis scriptis Calvino objiciuntur: in quibus etiam de ipsius aselgia, variis flagitiis, et Sodomiticis libidinibus, ob quas stigma ferro candenti, dorso Calvini impressum fuerit a Magistratu, horrenda narrantur: ad quæ, nondum video solidam, et luculentam aliquam refutationem, a Sacramentariis editam esse. Quod autam DEUS, *cruciatu vermium externorum, Calvinum Sacramentarium afflixit, haud dubie hac singulari pœna* DEUS *voluit significare, Calvini, et omnium Sacramentariorum vermem, interiores conscientias semper mordentem, nunquam debere intermori. Scio, et lego Bezam, atiter de vita, moribus, et morte Calvini scribere: cum vero Beza, eadem hæresi, eodem ferme peccato nobilitatus sit, ut historia de Candida, ejus meretricula, testatur, nemo ipsi hac in parte fidem habere potest.* Harennius János akkor Genevában tanúlt, mikor Calvinus meghólt; ő-is ezeket mint szemével látott dolgokat nyomtatott könyvben feljegyzette[1]. Ugyan ezen dologrúl Bredenbachius illyen-képpen ír: *Variis ante obitum morbis afflictus, et consumtus est Calvinus. Scribit Beza, phthysi, colica, asthmate, seu respirandi difficultate, calculo, podagra, hæmorrhoidibus vexatum fuisse, præter familiarem herniciraniam. Dolores igitur non ferens, Dæmonibus invocatis, jurans, execrans, blasphemans miser exspiravit; diem et horam detestans et execrans, quam unquam studiis, vel scriptionibus impendisset: cum ex ulceribus, totoqua corpore, gravissimi fœtores emanarent; ob quorum graveolentiam, et sibiipsi gravis, et familiæ erat.* Azért egy túdós ember a Calvinus halálárúl ezt a rövid verset írá:

[1] Ita testatur Petrus Cudsemius, Refut. Examin. Calviniani, c. 28. Vide Bolsecum in Vita Calvini, c. 22. Bellarm. li. 4. de Eccles. c. 17.

Vermibus erosus, blasphemo dejerat ore:
Spe cadit, accito Dæmone. Beza, quid hoc?

Pautaleo Theveninus, Epigram. f. 75.

Justus Calvinus sok iszonyú példákat számlál a calvinista és lutherista predikátorok kimúlásárúl és kétségbe-esett halálokrúl, mellyet látván, noha sok esztendeig predikátor vólt, végre ellenemonda hivatallyának és a romai Anyaszentegyház kebelébe téré[2].

[2] Apolog. de suo ad Eccles. reditu, f. 62.

De hallyuk, minémű szörnyű dolgokat írnak mind a Lutheristák, mind a Catholicusok a tévelygő tanítók kétségbe-eséséről és ördög hóhérsága-miat kimúlásokrúl: *Tragicus Zwinglii, Oecolampadii,*

Carolostadii, Stesselii, Victorini, et aliorum Sacramentariorum exitus, publicum dicunt testimonium, quod pessima conscientia istam causam agant. Unde, horrendo DEI, *justissimo tamen judicio, cum gemitu, desperabundi, plurimi Sacramentarii (ut Historiæ testantur) malignam animam exhalant. Hujus rei exemplum memorabile in Palatinatu, in oppido Eypingen,* DEUS *ob oculos posuit, in Thoma Pistorio, qui ex desperatione periit: in horribilem desperationem incidens, ingenti clamore has voces edens, Ego sum Diaboli, corpore et anima; magnis mugitibus infelicem animam exhalavit. Alius desperans, cultro jugulum sibi incidit*[1]. *Duo Hugonottarum Ministri in Normandia, arrepti a Dæmone, laqueis se, ut Judas, suspenderunt. Novimus quoque plurimos Duces eorum, rabidos et blasphemantes occubuisse*[2]. *Hermannus, Monachus Minorita, Vittembergæ cucullum pro concione abjicit: Virginem Monasticam in Uxorem adjungit, demum, anno 1554. gravi morbo corripitur: et sex diebus elapsis, horrendu voce exclamat, Se damnatum; nullam salutis consequendæ spem reliquam: et quotquot isti voluptuariæ Lutheranorum sectæ sese dederent, damnationi obnoxios. Atque ita desperabundus, extremum spiritum exhalat*[3].

[1] Schlusselb. l. 2. vheol. Cal. art. 9. fol. 82.

[2] Feuard. in Epi. Iudæ, v. 11. edit. Colon. f. 266.

[3] Bredenb. l. 7. Collat. Sacrar. c. 12.

Erdélyben Dávid Ferenczet halálra itílték 1579. esztendőben; mivel azt kezdette vala híntegetni, hogy nem szabad CHRISTUS-nak könyörögni és ő-tőlle valamit kérni. Dévába fogva küldék, a hol egyszer nagy sereg ördögöt látván, kiáltani kezde, hogy immár eljöttek az úti-társak, és mingyárt meghala[4]. [6]

[4] Possevin. Refut. Respons, Chytræi, sect. 3. c. 11. f. 137.

Béza így ír az Arianusok veszedelmiről: *Si aliunde quoque libet, quinam isti sint, æstimare, nempe ex manifestis* DEI *judiciis quibus blasphemias in Filium* DEI *vindicavit, quid est isto quoque judicio apertius?* SERVETUS, *ustulata blasphema lingua, in mediis ignibus mortuus est.* LISMANNUS, *a quo introductus fuit Blandrata, seipsum in puteum abjecit,* OCHINUS *Apostata, quam miserabiliter obierit cum suis, tota Polonia novit. Etsi autem ista non sint plane apodictica: tamen, qui piora cum posterioribus compararit, inveniet profecto in istis, tam manifesta Divini furoris testimonia; ut mihi quidem vel sola sufficere merito posse videantur, tum istis, quos adhuc exspectat* DEI *patientia, ad meliorem mentem revocandis; tum ceteris expergefaciendis, ne ultro sese cum istis perditos velint*[5].

[5] Beza, epi. 81. Theol.

10. Az új vallások gyarapítóit szörnyű veszély követi.

Nem kel csudálnunk, hogy az Isten itíleti-szerént ily iszonyú csapásokkal vesznek az új tévelygések kezdői; mert tudgyuk, hogy még azok-is, kik valamely országban első követői és gyarapítói vóltak az újságoknak, világ-szerént-is szem-látomást megrontattanak.

Late hæc Calvino-Turcismus, l. 4. c. 14. Vide Cornelium a Lapide, Apocal. 19, 21.

A saxoniai Fridrik herczeg és a hassiai Filep landgróf dajkálkodának fő-képpen Németországban a lutheristaságnak. Mind a kettőt gyalázatos rabsággal és országok vesztésével bűnteté Isten.

Galliában Condæus és admirallius Colini fegyverrel és vérontással plántálák és öntözék a calvinistaságot. Végre mind ketten sok bújdosás- és gyalázat-után megöletének, és a kik fegyverrel keresék, fegyverrel veszének.

Angliában az új tévelygéseknek fészket vere Anna Bolena királyné-aszony; ő-vélle egyetemben a sermeseti herczeg és a cantuáriai érsek. Mint járának? A királyné paráznaságáért pelengér-alat vesze; a herczegnek fejét vévék; az árúló érseket elevenen megégeték. Azon-kivűl, *Henricus, Thomam Norfolcium, cujus opera in causa contra Pontificem usus fuerat, perpetuis carceribus addixit; et ejus filium Suriæ Comitem, securi percussit*[1].

Cochlæus, in Actis Lutheri, an. 1538.

[1] Thuanus, lib. 3.

Flandriában auráicus* herczeg nevelé a calvinismust. Ő-is újonnan-vett gyenge hőlgyének csak nem ölében felmészároltaték egy jövevény ifiútúl.

Scotiába Jacobus Nothus király vívé a Calvinus konkolyát. Ez-is (lásd az Istennek csudálatos itíletit,) a piacz-közepet megöleték nagy véletlenűl.

Dániát Christiernus vívé tévelygésre. Jutalomért maga országából kiűzeték, sok bújdosás-után megfogaték, vas kalitkába rekesztteték, hóltig rabságban tartaték.

Suri, in. hist. Anni 1532.

A mí romlott hazánkban, Magyar-országban, midőn ezer öt-száz huszon-hat esztendőben Mohácsnál Lajos király elvesze, vélle egyetemben elvesze az esztergami érsek, Szalkányi László; a váradi püspök, Prínyi Ferencz; a győri püspök, Paxi Balás; a csanádi püspök, Csaholyi Ferencz; a pécsi püspök, Móre Filep; a bosznai püspök, Palinæus György és sok töb fő egyházi személyek. Az ország megszakadoza a királyi választáson, és a sok zúrzavarban az úrak kezdének az egyházi jószágokon kapdosni. Azért Frangepán püspök halála-után erővel magának foglalá Prínyi Péter

1526. Istvánfi, Histor. Ung. l. 3.

Istvánfi, l. 12.

* Auráicus = orániai.

az egri püspökséget, Török Bálint a nitrait, Czibak Imre a váradit, Bodó Ferencz az erdélyit, Petusith Gáspár a csanádit, Szerecsen János a pécsit. Lelki-pásztorok nem lévén, a háborúságok és sok viszsza-vonyások füsti-alat a lutherista tanítók bécsuszának-mászának alattomban az országba. Az úrak-is, hogy az egyházi jószágot ne kelletnék kibocsátani kezekből, nem igen törődtek azon, hogy ne terjedgyen az új tudomány, mely az egyházi jószágokat prædára bocsáttya vala[1].

Az úrak-közzűl első Prínyi Péter Kopácsi Istvántúl és Sztárai Mihálytúl megcsalatván[2], Luther-után indúla. Prínyi-után Dragfi Gáspár megmételyesedék a Batizi András és Dévai Mátyás tanításából. És míg a püspökségek helyre hozatának, annyira elterjede az új tudomány, (mely ragadó, mint a bojtorján, és hamar elterjed, mint a fene,) hogy noha mind ország articulusival, mind könyvekkel és tanítással igyekeztek ellene-állani, de minden orvoslást megvete az elhatalmazott nyavalya[3]. [7]

Az-után a calvinistaság-is nagy orozva bélopá magát. Először Petrovith Péter kezdé ezt egy Kalmáncsi- avagy Sánta Márton-nevű predikátorral nyilván hirdettetni Munkács-várában, mellyet summában bír vala.

Megfizete Isten mind Prínyinek, mind Petrovithnak. Prínyit megfogatá Ferdinánd császár és Újhelyben öt esztendeig tartatá rabságban; az-után Bécsben fogságban hala-meg *1550.* esztendőben. Petrovith a képeket rontatván, mikor maga-is segítene egy feszűlet lerángatására, úgy üté az agyát a feszűlet, hogy sokkáig nyege utánna. És ha Istennek ezeken-való itíletit érteni akarod, forgasd minden-felé szemedet; számláld-meg, hány úr vagyon Magyar-országban azok maradéki-közzűl, kik a püspökségeket elragadozák és az újságokat gyarapíták? Vagy megaprósodtak, vagy elvesztek mind magok, mind emlékezetek, mind nemzetségek.

[1] Ita Istvánfi, lib. 10. Hist. in fine.

[2] De Ztarai, vide infra, l. 3. c. 7, 10.

[3] Vide Fr. Georgium Szegedi, l. Rudimenta Salutis, edit. an. 1535.

Nic. Istvánfi, l. 15. et 16. Histor. Ungar.

11. A sacramentáriusok hitinek első iskola-mestere ördög vólt.

Ha Luther ördög iskolájában tanúlta a romai Anyaszentegyház-ellen támasztott tévelygését: kétség-nélkűl a sacramentáriusokat-is azon bordában szőtték, azon iskolában nevelték és oktatták. Először, mert valamit a fellyűl elő-hozott leczkében taníta az ördög és Luther-eleibe ada, azt egy nyomban hiszik és vítattyák a Calvinisták-is. Másodszor, mert a sacramentáriusok Luther fiai és

magzati, mint maga hirdeti Luther imillyen szóval: *Liberos e corpore meo genitos, Absolones meos, ferre cogor, qui vehementissime mihi resistunt; Sacramentarios dico: præ quorum furoribus, Papistas mites, et modestos judico.* Ha azért a sacramentáriusok Luther tanítványi és csemetéi, Luther pedig ördögé: künyű által-látni, mit kel itílnünk a Calvinistákrúl.

Luth. to. 9. Epi. ad. Ioan. Hausmannum, fol. 234.

De hogy ezt bizonyosban tudhassuk, Ulricus Zwinglius, ki elől-járója, apja és fő vezére vólt a sacramentáriusoknak, nem homályoson jelengeti, hanem világos szókkal hirdeti, honnan és mi módon vette tanítását[1]: *Vera narro, adeoqua vera, ut celare volentem conscientia cogat effundere. Cum tredecima Aprilis lux appeteret, visus sum mihi in somno, multo cum tædio contendere cum adversario Scriba; sicque obmutuisse, ut proloqui non possem. Ibi, tamquam e Machina visus est Monitor adesse, (Ater fuerit an Albus, nihil memini,) qui diceret: Quin, ignave, respondes ei, quod Exodi 12. scribitur; est enim Phase, hoc est, Transitus Domini? Protinus, ut hoc Phasma visum est, simul expergefio, et e lecto exsilio, etc.* Rövídeden azt beszélli, hogy mikor a Tíguri város tanácsa-előt egy Notarius azt vetette vólna ellene, hogy a hasonlatosságokban és példa-beszédekben neveztetnek a jegyek-is jegyzett állatok nevével, úgy-mint a jó mag ISTEN ígéjének, a világ mezőnek, *etc.* De hasonlatosság- és példa-beszéd-kivűl soha ez a szó *(Est,)* nem vétetik ama másik szóért *(Significat.)* A vég-vacsorán pedig nem hasonlatosságot vagy példa-beszédet mondott Úrunk, hanem testamentomot rendelt, melyben a czégért nem szokták bornak nevezni, sem a falunak írott képét falunak. Sokat töré fejét Zvinglius, hogy a hasonlatosságok- és példák-kivűl illyen szóllást találna, de szerét nem teheté; hanem elszunnyadván bánatos bádgyadásában, egy phasma, egy árnyék jöve hozzá, mely fejér vólt-e vagy fekete, ő nem tudgya; és amaz írást adá eleibe, melyben a húsvéti bárány Úr által-menetelinek neveztetik[2].

[1] Zvingl. to. 2. li. Subsidium Eucharistiæ. Feuard in Irenæi. l. 3. c. 32. num. 10. Iustus Calvinus, in Tertull. Præscr. cap. 43. Cl. Sanctes, Repet. 3. de Eucharist. ca. 2. f. 63. Pet. Michaël. Dial. de Euchar c. 9. Serar. præfat. Orat. 1. Luthero-Turci. Frid. Bartsi, Dom. 5. post. Epiphan. loco 9. n. 57.

[2] Exod. 12. secundum LXX. Interpretes: Est enim Phase.

Hogy azért ez a Zwinglius tanítója nem egyéb vólt, hanem ugyan azon, a ki Luthert ímette* oktatá, tudni illik a sátán, sok bizonyos jelenségekből megmutathattyuk:

I. Mert a lutherista tanítók, mivel ördög iskolájából kőlt tudományt hirdetnek, künnyen megismérik mesterek tanítását, stilússát, szava-járását: ők pedig közönségesen hirdetik és erőssen bizonyíttyák, hogy pokol-béli ördög vólt, a ki Zwingliusnak meg-

* Ímette = ébren létében

jelent. Filippus Nicolai, hamburgi pásztor, írt egy könyvet; *Fundamentorum Calvinianæ Sectæ, cum veteribus Arianis et Nestorianis communium, detectio:* mely könyvet *1609.* esztendőben Hamburgban nyomtatták. Ennek-eleibe a tubingai academia theologusi egy levelet írtak, melyben nyilván hirdetik, hogy ördög vólt ez a Zwinglius álom-mutatója: *Hic Ater est Spiritus ille, seu monitor, qui Zwinglio in somnio, fundamentum erroris sui, de verbis Testamenti Christi revelavit.* És hogy semmit ne szóllyak Smidelinusrúl, *contra Grynæum;* Schützrűl, *In Serpente antiquo;* és egyebekrűl, kiket bévségesen elő-hoz Ulembergius[1]: egy Conradus Schlüsselburgius, raceburgi superintendens, sokszor, nagy bátran, nagy bizonnyal kiáltya, hogy ördög vólt ez a Zwinglius mestere. Eggyüt, minek-utánna Lavatherusból megbizonyította vólna, hogy *1525.* esztendőben lett a Zwinglius jelenése, utánna veti: *Spiritus ille, Tenebrarum Spiritus fuit, qui nocte obambulans, lucem fugit*[2]. Másut: *Sole meridiano clarius est, Sacramentarios non ex Sacris literis hausisse suam opinionem de Cœna Domini, sed alibi repertam, atque adeo a spectro, id est, ab ipso Spiritu Tenebrarum suppeditatam*[3]. *Prorsus similiter Monetarius, autor Rusticæ seditionis, gloriatus est, Sibi quendam in somnis apparuisse, tradentem gladium Gedeonis, ad refermandos, et castigandos Principes Germaniæ*[4]. *Ita Pfeiferus, Munceri socius, Somnia, et nocturna spectra jactavit. Ita Joannes Leidensis, Knipperdollingus, et alii quidam in Urbe Monasteriensi, revelationem ostentarunt*[5]. Ismét ezen superattendens így bizonyíttya, hogy egyéb nem lehetett ördögnél a Zwinglius tanítója: *Notetur, quam vacillante, ac trepidante conscientia Zwinglius causam Sacramentariam agit; qui ignorare se ait, Ater an Albus Spiritus, hoc est, num bonus aut malus Angelus, vel ipse Diabolus fuerit, qui per somnium ei Heresin de Sacramento suggessit. Certissimum autem est, non album, sed Atrum Spiritum fuisse, qui Zwinglio in somno dogma Sacramentarium, ejusque incrustationem revelavit. Causæ hujus assertionis nostræ, sunt gravissimæ, et permultæ. Sed libet jam paucas commemorare. Prima: Quotiescumque legitur in Sacris literis, vel Dominum, vel Angelos bonos, credentibus apparuisse, iisque obsequium præstitisse: tunc semper* DEUS, *et Angeli boni, ejusmodi forma se conspiciendos præbuerunt; ut potuerint ab hominibus piis cognosci, non Diabolum, sed Dominum, vel bonos Angelos, iis apparuisse; ut exempla passim occurrunt,*

[1] Ulemberg. Caussa 12.

[2] Schlusselb. lib. 2. Theol. Calvi. arti. 9. f. 76

[3] Li. 1. art. 20. f. 84.

[4] Sleidan. l. 5.

[5] Sleidan. l. 10. Schlusselb. l. 1. Theel. Calvi. fo. 3. et art. 20. f. 84. Et li. 2. art. 9. f. 79.

1. Reg. 3. Genes. 19. Exod. 12. Isaiæ 12. et 37. Apocal. 1. et 7. Lucæ 1. et 12. et 22. Matth. 12. Actor 1. et 9. et 23. Hic vero, Zwinglius fatetur se ignorasse, num bonus, vel malus Angelus, id est, an DEUS, *an Diabolus sibi apparuerit. Secunda: Hoc inter omnes pie eruditos, ex Verbi Divini testimoniis constat, Angelos Domini nunquam atra, sed semper alba forma apparuisse; ut in Resurrectione, in Ascensione, candida veste amicti conspiciuntur. Zwinglii vero Angelus, non alba, sed nigra veste indutus, more Spiritus Tenebrarum, comparuit: et tamen, cum in Angelum lucis sese commutare conatus sit, Zwinglium decepit, ut, Ater an albus fuerit, ipse dubitaret. Sed eventus docuit, Cacodæmonem fuisse Zwinglii monitorem et Præceptorem. Tertia: Angeli boni, sunt Nuntii et Legati* DEI; *qui nihil loquuntur, nisi quod cum Verbo* DEI *per omnia congruere norunt. Sed Zwinglii Angelus, in somno apparens, contra Filii* DEI, *veracis, et omnipotentis, ultimam voluntatem, in Testamento suo sanctissimo expressam, verba Filii* DEI *falsavit; et, loco verbi substantivi* (Est,) *verbum* (Significat,) *substituit. Quarta: Ex fructibus etiam Zwinglianorum, quos passim adferunt in omnibus Regnis et regionibus, in quas errores suos transplantaverunt, patet, ipsum Atro Spiritu actum, novum errorem proposuisse. Quam tetros enim errores de plerisque doctrinæ capitibus spargant, et quantas turbas passim Rebus-publicis, in quas admissi sunt, adferant, notus est quam ut hic referre libeat.*

II. Valamikor a jó angyal megjelent az Isten szolgainak, mindenkor megismértette magát és bizonyossá tette azt, a kinek megjelent, hogy Isten szól néki. Annak-okáért bátran mondották, hogy bizonyoson az Úr küldötte őket[1]. Ugyan-is haszontalan, kétséges és bizonytalan lett vólna a próféták jelenése, ha Isten világoson meg nem ismértette vólna véllek, hogy ő-tőlle származtak a jelenések. Mert a szent Ágoston mondása-szerént csak akkor kel hinni efféle látásoknak, mikor Isten minden kétségnélkűl megismérteti, hogy ő a ki szól. Zwinglius pedig azt mongya, hogy nem tudgya, fejér vólt-e vagy fekete, ördög vólt-e vagy angyal, a ki őtet tanította. Tehát nem Istentűl, hanem ördögtűl adatott látás vólt a Zwinglius látása. Ugyan-is az ördög eltitkollya örömest magát, hogy künnyebben megcsalhassa az embert.

[1] Ier. 26, 15.

III. Nyilván jelengeti Zwinglius, hogy fekete angyal vólt, a ki megsugallotta néki titkos tanítását. Mert azt írja, hogy örömest

eltitkolná, ha lehetne, ezt a jelenést: de titkos furdalásokkal kénszeríttetik kifejezni. Ha azt itílte, hogy Istentűl lett ez a jelenés, mi szükség vólt rejtegetni? nám a sz. Írás azt taníttya, hogy az isteni cselekedetek hirdetése nem gyalázatos, rejteket sem keres, hanem, tisztességes és böcsűlletes. Ezt a titkolást és a kifejezésben-való rettegést az okos emberek jóra nem magyarázhattyák; sőt azt itílhetik, a mit sz. Ágoston a pogányokrúl, hogy Istennek titkos tanácsából indíttattak a bálványozók, hogy a hamis istennek gyalázatit felírnák és ezzel böcstelenné tennék őket: *Quæcumque in suis libris ludibria Deorum suorum posuerunt, confiteri ea potius occulta* DEI *voluntate coacti sunt, quam per suadere conati.* Ennek-felette, ha isteni látásnak alította ezt Zwinglius, ily böcsűlletlen és gyalázatos formán nem kellett vólna emlekezni felőlle. Mert ezt a látást görögűl PHASMA-nak, szemfény-vesztő, árnyékból csinált ábrázatnak nevezi. Azt-is írja, hogy ez a vász és árnyék nem égből, hanem EX MACHINA, egy mesterséges csinálmányból, jött-elő. Mely mondásban a régi pogány poéták szokását nézi, kikrűl olvassuk, hogy mikor a comœdiákban valamely pogány istent bé akartak vinni, *Ex Machina,* mesterséges csinálmányból állatták-ki. Mikor azért Zwinglius, *Ex Machina,* írja, hogy előjött az ő mestere: annyi, mint-ha ezt tragicus istennek, poétáktúl játékban elő-állatott istennek nevezné. Végezetre mind a deákok, mind egyéb nemzetek akkor mogyák valakirűl, hogy nem tudgyák, ha fejére vagy fekete, mikor oly személyrűl szólnak, mellyet semmire böcsűlnek, mellyel semmit sem gondolnak.

Tob. 12, 7.

August. 4. de Civitat. c. 31.

Vide Erasmus in Adagiis, Apo Mechanes.

IV. Ha azt mondaná Zwinglius, hogy nem tudgya, álmában vólt-e ez a látás vagy ímette, miképpen sz. Pál mongya, hogy nem tudgya, ha test-szerént történt-e az ő látása vagy test kivűl: csuda nem vólna. De nem azt mongya; hanem hogy ő nem tudgya, minémű lélek vólt (nyilván vagyon pedig hogy lélek vólt, mert a testes állat nem taníthatta álmában az ő lelkét,) a mely megjelent. Nem itílem pedig, hogy az okos emberrel elhitethesse, hogy eszébe juthatott, mit beszéllett a notáriussal, mint és honnan jött eleibe az árnyék; mit mondott néki; mely szent Írás mondását hozta-elő; és csak az árnyék színirűl feletkezett vólna el. Sőt a kinek esze vagyon, azt gondolhattya, hogy az árnyék színirűl-is emlékezett: de nem akarta ezt kiírnyia, hogy nyilvábban ne ismértetné szőrin a pokol-béli kuvaszt. Ha pedig ugyan nem

tudta Zwinglius, fejér vólt-e vagy fekete az árnyék: minémű nagy és általkodott vakmerőség vólt benne és követőiben, hogy az apostoli tudomány-szerént meg nem próbálták, micsoda lélek vólt,
1. Ioan. 4, 1. a ki őtet tanította; hanem próba-nélkűl ily derék dologban az
2. Cor. 11, 14. egész Anyaszentegyház itíleti-ellen, egy szavára annak, a kit nem túd, ha ördög-e vagy angyal, szakadást szerzett? Vallyon ez nem annyit tészen-e, mint-ha a czigánnyal azt mondanák: Ahon, akár Istennek, akár ördögnek?

V. A Zwinglius tudományának gonosz gyümőlcséből megmutattya Schlüsselburgius, hogy nem Istentűl vólt ez az éjjeli tanítás. Mert ebből a gonosz tudomány szikrájából iszonyú hamis vallások gyúladási szarmaztak: úgy-mint az isteni tiszteletre éppí-
Vide Cap. sequens, et totum lib. Quintum. tett egyházak pusztúlása, klastromok rontása, régi szép rend-tartások és aitatosságok kigyomlálása, *etc.* Azért a hol elhatalmazott ez a Zwinglius kovásza, nem szentegyházakban, (mellyeket elrontottanak,) hanem pajtákban, csűrökben, csak nem disznó-alomban
Bonfin. Decad. 2. lib. 4. predikálnak, mint az én szerelmes hazámban, a mennyei Királynéaszony várasában Váradon és egyébüt szemeimmel láttam. A kelyhekből serlegeket, a keczelékből* rokolyákat, a papi-őltözetekből szoknyákat és far-dagályokat csinálnak.

VI. Az-is bizonyos jele, hogy ördög vólt a Zwinglius mestere; mert noha sz. Írást hozott-elő, mint szinte mikor a pusztában Úrunkal bajt-víjt: de ezt hamis értelemmel rútíttya; mivel sem az elő-hozott sz. Írás mondásában, sem soha egyébüt ama dcák szó (Est) nem vétetik (pro Significat); mint az Oltári-szentségrűl szólván megmutatom. És ha az éjjeli árnyéktúl elő-hozott szent Írás mondásában (Est pro Significat) vétetnék-is: ebből ki
Infra, l. 11. c. 1. nem hozhatni, hogy a vég-vacsorában így kel ezen szót érteni. Mikor azért a Moyses második könyvében a húsvéti bárány húsvétnak neveztetik: csak azt kel ezen értenünk, hogy miképpen azt a napot húsvétnak híjuk, mellyen emlekezünk az Isten jó-tétérűl: azon-képpen a bárány-is, mellyel áldoztak húsvét napján, húsvétnak neveztetett, mint megtetczik a szent Lukács és szent Márk írásából, a hol olvassuk, hogy a húsvétot megölték és megették, az-az, a bárányt.

Luc. 22, 7. Marc. 14, 12. Carolostadius, a sacramentáriusok fő kalaúzza, egy nyomban sétált Zwingliussal; mert ő-felőlle nem csak *Justus Calvinus,* de

* Keczele = casula, misemondó-ruha. Rokolya = felső ruha. Far-dagály = sallang a ló farára.

bévségesben Feuardentius a Carolostádius kenyeres-társai írásiból bizonyíttyák, hogy ő-is ördögtűl szopta tudományát. Halhadsza a Feuardentius szavait[1]: *Carolostadius, primus hujus Tragœdiæ autor, frequenter et publice jactavit (ut Lutherus, libro contra Cœlestes Prophetas; et Kemnitius, cum quibus diutissime vixit, scriptis tradiderunt:) quod Vir quidam ad eum venisset, qui demonstrarit, quomodo Verba Cœnæ, in primis vero vocabulum* (Hoc) *detorquere valeret. Nec dubium, Diabolum fuisse, qui eum postea totum occupavit, et possedit. Alberus Basileensis Minister, libro contræ Carolostadium, diserte scribit; Diabolum corporaliter in eo habitasse, imo multis illum obsessum fuisse legionibus Dæmonum. Ipse quoque Lutherus*[2]*, de eo loquens; Quod (inquit) Diabolum eum nomino, nemo miretur: nam ad Carolostadium non respicio, sed ad eum, a quo obsessus est, et qui per eum loquitur. Denique Basileenses Ministri, in quadam Epistola, memoriæ prodiderunt; Virum humana forma grandiorem, (Diabolum pro certo affirmant,) Carolostadio concionante, in Templo visum: ac protinus egressum, ædes ipsius intrasse; ac filio spurio imperasse, ut Patri diceret, se postridie e vivis auferendum esse. Eventus acta probavit, horribili morte sublato Carolostadio.*

[1] Iust. Cal. in Præscr. Tertull. c. 43. Feuard. in Irenæum, l. 4. c. 32. nu. 10.

[2] In Colloq. Mens. Ger. fol. 367 et 373.

Calvinusrúl nem szükség külön emlékeznünk; mert ő egyebet nem cselekedett, hanem egybe zúrta-zavarta a Luther és Zwinglius moslékát, és szép Deák szókkal, csalárd kép-mutatással hímesítette. Annak-okáért a Lutheristák bizonnyal írják, hogy a Calvinisták ördög tanítványi és eszközi: *Talibus convitiis Danæus, Sturmius, Grinæus, optimos viros Pappum et Osiandrum exornant; ut ipsum etiam Cacodæmonem, Magistrum Calvinistarum, magis dirum quid effundere posse, non facile crediderim*[3]*. Calvinistæ nos Diabolicis calumniis proscindunt: sed hæc est natura Diaboli, et organorum ejus*[4]*. Non offendamini, quod Satanas per sua organa, Calvinistas nimirum, nos traducit*[5]. Luther-is azt írja a sacramentiperdákrúl, hogy az ő szájokban és szűvökben, szájok- és szűvökfelet, szájok- és szűvök-által ördög úralkodik, mely mondását Luthernek nagy sajnálva imígyen hozzák-elő az helvéciák[6]: *Quam admirabilem se Lutherus cum Diabolis suis præbet! quam impuris verbis, quæ Diabolis farcita tument, utitur! Sic enim ait: Invisus ille Diabolus in ipsis agit, et nunc, et in posterum: blasphemum enim cor, et os mendax habent, in quo, super quod, et per quod Diabolus diffusus est, et regnat.*

[3] Schlusselb. l. 2. Theol. Cal. art. 12. f. 128.

[4] Ibid. fol. 125.

[5] Lib. 1. Præf. Apolog. in fine.

[6] Confess. Tigur. an. 1545. tract. 3. f. 127.

Hogy mind ezeket befejezzem, a Lutheristák és Calvinisták írásiból megmutattya Jurgevicius[1] és Ulembergius[2], hogy a Calvinisták ördög tojta találmánynak nevezik a luther vallást. Viszontag a Lutheristák a Calvinisták álmát ördög ganéjának híják. Muncerusrúl-is, a viszsza-keresztelők első mesterérűl bév beszéddel megmutattya Ulembergius[3], hogy ő-is ördög iskolájából kapta eszeskedésit.

[1] De Bello Quinti Evaag. ca. 17. Professores Nullus et Nemo. c. 3. arg. 13.
[2] Caus. 10.
[3] Caus. 12.

Mivel azért a nagy Isten a felfuvalkodást és az Anyaszentegyház tanítása megvető kevélységet azzal ostorozta, hogy ördög tanítványi lennének, a kik nem akartak a régi Doktoroktúl tanúlni: itíld meg, keresztyén olvasó, ha illendő és méltó-e, hogy az-után indúllyunk, a ki maga vallya, hogy ördög tanította őtet arra, a mire akar vinni minket? a ki nem tagadgya, hogy az ördöggel gyakor nyájaskodási és barátságos trécsélési vóltak? Bizony a ki a szurkot forgattya, megmocskollya kezét; és ha Moyses az Istennel-való társalkodásból fényességet nyert: az ördögi szövetségből setétség, vakság és tévelygés árad az emberek szűvére. Én Tertulliánussal tellyességgel lehetetlennek mondom, hogy ezek az ördögtűl oly méltóságot és bévséges malasztot nyertek légyen, hogy elsők ők ismérték azt az igazságot, mellyet az Isten szolgai, a régi sz. Atyák nem láttak: *His solis, et his primis, revelata sit Veritas Divinitatis? majorem, scilicet, dignationem, et pleniorem gratiam a Diabolo consecutis.*

Eccli. 13, 1. Exo. 34, 19.

Tertull. Præscrip. c. 34.

HETEDIK RÉSZE.

Hatodik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert természetek-szerént minden jó cselekedeteket kigyomlálnak, minden gonosságra szabad menedéket adnak.

1. A hamis tudományok útat nyitnak a feslettségre.

A keresztyén hitnek régi bajnaki és győzedelmes had-viselői, viaskodván írásokban a pogány tévelygéssel, töb bizonyságokközöt azzal erőssítették, hogy azt el kel távoztatni, és mindennek kel magát óni veszedelmes hitetésitűl: mivel minden feslett erkőlcsre és gonosságra szabadságot és alkalmatosságot adott. Mert noha (úgy-mond sz. Ágoston), a jó erkőlcsökre intette a pogányság az

embereket; de midőn az Istenek-között fajtalanságot, lopást, gyűlőlséget és egyéb vétkeket hirdetett lenni, az emberek nem hogy iszonyodtak vólna, hanem gerjedeztek és dücsősségesnek tartották, hogy hasonló cselekedetekkel bévelkedtek. Sőt véteknek sem tartották, a mit istenek példáiból tanúltak: *Aliquid Philosophi de moribus dixere: sed plus Deorum exempla, quam horum monita valebant. Hinc apud Terentium flagitiosus adolescens, tabulam spectans Jovis et Danaæ, ab hac autoritate adhibet patrocinium cupiditati; jactat se imitari* DEUM. *At, quem Deum, inquit? Qui templa cæli summo sonitu concutit: ego homuncio id non faciam? Ego vero illud feci, et libens feci*[1]. *Ergo flagitiosis hominibus Divina tribuebantur; ne flagitia, flagitia putarentur: et, ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed cœlestes Deos videretur imitatus*[2]. Seneca sem külömben szól: *Quid aliud est vitia incendere, quam auctores illis inscribére Deos; et dare morbo, exemplo Divinitatis excusatam licentiam*[3]? Azt-is ez-előt Lactantiustúl hallók[4], hogy még a bűnöket-is istenneknek tartották, hogy így a bűnnek bócsűlleti lehetne.

[1] August. 2. de Civit. c. 7. Supr. f. 70
[2] Idem, lib 1. Confess. c. 6.
[3] Seneca, de Brevitate vitæ, c. 16.
[4] Vide Supr. fol. 108.

Az eretnek tévelygések-ellen ugyan ezen fegyverrel éltek a régi szentek, azzal hamissítván a tévelygőket, hogy a keresztyéni jó szertartásnak és sanyarú életnek mególdván zaboláját, testi szabadság mesteri lettek: szoros ajtórúl tágas kapura, széles útra, keskeny öszvényrűl sík mezőre vezetik az embereket; alattomban vermet ásnak a jó erkőlcsnek, és titkon minden feslettségre szabadíttyák követőjöket. Ezt vítattya sz. Jeronimus Jovinianus- és Vigilantius-ellen egész könyveiben. Szent Irenæus a tévelygéseket azzal rontya, hogy ezek vezérlése-szerént szabadosokká tétetnek az emberek minden éktelenségre. Mert azt taníttyák, úgy-mond, hogy a CHRISTUS váltsága ő-bennek elfedezi a vétket, és ők választottak lévén jó cselekedet-nélkűl-is üdvözűlnek; mivel mint az arany a sárban megtarttya színét, úgy ők a bűn-között sem rútak, sőt minden törvénytűl megszabadúlnak, és az isteni félelemtűl mególdoztatnak, valakik őket követik. Halhadsza mit ír Márkos eretnek tanítványirúl: *Discipuli eorum, Perfectos semetipsos vocant: quasi nemo possel exæquari magniludini agnitionis ipsorum; nec si Petrum, et Paulum dicas. Quapropter et libere omnia agere, nullum in ullo timorem habentes: propter redemtionem enim, invisibiles fieri Judici.* A Valentiniánusokrúl imígyen szól: *Nobis necessariam dicunt bonam conversationem: semetipsos autem, non per Operationem, sed eo, quod sunt naturaliter spirituales, salvari dicunt. Quemadmodum enim*

Iren. li. 1. ca. 1. num 9.

Idem, li. 1. c. 1. num. 48.

aurum in cœno depositum, non amittit decorem suum, sed suam naturam custodit: sic et semetipsos dicunt. SIMON Mágusnak hasonló tanítását így említi: *Non esse naturaliter operationes justas, sed ex accidenti: quemadmodum posuerunt, qui mundum fecerunt. Angeli, per hujusmodi præcepta in servitutem ducentes homines. Quapropter solvi mundum, et liberari eos qui sunt ejus, ab imperio eorum qui mundum fecerunt, repromisit.* A Cainiták és Carpocrates eretnekségéről így szól: *Hoc ajunt esse scientiam perfectam, Sine tremore in tales abire operationes, quas ne nominare quidem fas est.*

Idem, l. 1. c. 20. num. 5

Idem, l. 1. c. 35. num. 4. Et ca. 24. n. 7.

2. Nem lehet igaz tudomány, a melynek fondamentomi gonosságra szabadítnak.

Supra. f. 158.

Ez-előt megmutatók, hogy minden tévelygésre kaput nyitnak az újítók. Most immár azt mutassuk-meg, hogy minden feslett életre szabadságot adnak. Azért rövideden illyen kötés bizonyságot állassunk:

Lehetetlen, hogy igaz és Istentűl adatott tudomány légyen, a mely tulajdon fondamentominak természeti-szerént minden jó cselekedetre, parancsolatok megtartására és isteni félelemre-vívő indúlatokat kigyomlál az emberek szűvéből; e mellet minden szörnyű gonosságra és iszonyú feslett erkölcsre alattomban szabad menedéket mutat.

Illyen mind a Luther, mind a Calvinus hiti és tanítása, mely titkon széles útra, minden testi szabadságra s gonosságra igazít.

Tehát lehetetlen, hogy Istentűl származott igaz tudomány lehessen a Luther és Calvinus hiti tanítása.

A bizonyság ELSŐ része oly világos, mint a nap-fény. Először, a régi szent Doktorok írásiból nyilván megmutatók[1], hogy az igaz religio megjobbíttya és szentekké tészi az emberek erkőlcsét; mivel nem egyébre-való az igaz religio, hanem hogy az embereket igaz isteni szolgálatra vezérellye[2]. Másodszor, a szent Írásból ezent tanúllyuk. A mennyei tudomány, (úgy-mond szent Jakab[3]), tellyes minden irgalmassággal, jó gyümőlcsökkel; és a mint Isaias írja[4], a mennyei eső nem öntözi haszontalanúl az emberek lelkét, hanem gyümőlcsössé tészi. Szent Dávid az Isten törvényét macula-nélkűlvalónak mongya[5], mely az emberek lelkét megtéríti. Úrunk-is azt mongya, hogy a jó és gonosz fát gyümőlcséről kel megismérni. Melyből megtetczik, hogy jó tudomány nem lehet, mely nyilvánvaló szabadságot ád a feslett erkőlcsre. Harmadszor, az emberi okosság-is erre viszen. Mert a religio, az igaz vallás, fő-képpen

[1] Supra, f. 105, 106, 110, 113.

[2] Infra, li. 8. c. 6, 3.

[3] Iac. 3, 12.

[4] Isai 55, 10, 11.

[5] Psal. 18, 8. Math. 7, 17.

arra-való, hogy az ember lelkét igaz isteni szolgálatra vezesse. Tehát a tekélletes erkőlcsökre, a bűnök távoztatására és igaz isteni félelemre kel ennek foganatosnak és gyümőlcsösnek lennie, melyből, mint bévséges kút-főből, származnak minden tekélletes erkőlcsök. Azért valamely tudomány ezektűl elidegenít és megvonszon, nem lehet annak az isteni bőlcseségtűl és jóságtúl eredeti.

Minek-előtte a bizonyság másik részéhez szóllyunk, két dolgot kel eszünkbe vennünk:

Eggyiket azt, hogy még a pogányok-között-is alig vólt oly gaz tudomány, mely igyenesen és kerek szóval reá szabadította vólna a gonosz feslett életre az embereket. Epicuros gyönyörűségben helyheztetvén a bóldogságot, alattomban minden fesletségre menedéket adott: mindazáltal nyilván nem mondotta, hogy fertelmes, zabálló, ragadozó életet kövessenek az emberek, hanem inkáb íntette a tekélletes erkőlcsökre: *Negat Epicurus quemquam qui honeste non vivat, jucunde posse vivere? Quasi vero id curem, quid ille ajat aut neget: Illud quæro, quid ei, qui in voluptate summum bonum putat, consentaneum sit dicere?* Én-is azért nem mondom, hogy az új tanítók igyenes beszéddel nyilván azt hirdetik, hogy a feslett, lator, istentelen élet szabados; mert tudom, hogy ezt illyen szóval nem mongyák, sőt az embereket íntik a jámborságra: hanem csak azt mondom, hogy oly dolgokat hisznek és hirdetnek, mellyekből, *per consequentiam necessariam,* igaz következés-szerént kijő, hogy semmi tarcs-nélkűl, szabadon, minden latorságba merűlhet ember és minden tekélletes jóságtúl búlcsút vehet. Cic. 2. de Finib.

Hæretici, quod in Conclusione docent, in præmissis negant.

Ezt künnyen eszébe veheti, a ki jól meggondollya, mit szoktak cselekedni az oratorok, mikor valamire akarják beszédekkel hajtani az embereket. Mert a mit el akarnak hitetni, megmutattyák, hogy az lehetséges, szükséges, tisztességes, hasznos, hogy erre kötelesek vagyunk, és ha ezt nem követtyük, nagy veszedelmet kel fejünkre várnunk. Viszontag a mitűl el akarják idegeníteni az embereket, megmutattyák, hogy az lehetetlen, nem szükséges, nem tisztességes, hanem vétkes, nem hasznos, nincs arra kötelességünk, az elhagyása nem veszedelmes. Azért akár-mint simogassák csinnyos szókkal vélekedéseket az újítók; de ha megmutattyuk, hogy ők a tekélletes és Isten törvénye-szerént-való életet lehetetlennek mongyák, az Isten parancsolatinak megtartását és a jó cselekedeteket nem szükségeseknek, sőt vétkeseknek és haszonta-

lanoknak alíttyák; azt-is mellé-vetvén, hogy ezekre kötelesek nem vagyunk; és minden félelemtűl felszabadíttyák azokat, kik a jót nem gyakorlyák; ha (mondok) ezeket megmutathattyuk: világoson kihozhattyuk ezekből, hogy az újítók tanítása minden jó cselekedetek távoztatására ingerlő tudomány. Mert ha Cicero vagy Demosthenes ékesen-szóllásokkal el akarnák hitetni velünk, hogy semmi jóban ne foglallyuk életünket, semmi bűntűl ne ójuk-magunkat: csak ezekkel az argumentumokkal, hihető okokkal, élhetnének.

Vide, I 3 c. 13 initio

Másikat azt vegyük eszünkbe, hogy a fa gyümőlcsében két rendbéli fogyatkozás lehet. Első, mely nem a fa természetiből, hanem külső okokból származik, úgy-mint ha a rogya megveri, a dér megsüti, a féreg megvesztegeti a gyümőlcsöt. Második a fának tulajdonságától-való vétek; mert természeti-szerént, fás, vad, fojtó gyümőlcsöt szokott nemely fa hozni. Azon-képpen az emberek feslett életének és gonosz gyümőlcsének két oka lehet. Első a vallásnak tulajdon ereje és mivólta; mivel ez oly dolgokat kapcsol magában, mellyek természetek tulajdonsága-szerént nagy okot adnak és tágas útat nyitnak a gonosz életre. Másik az ember gyarlósaga vagy vakmerő gonoszsága, melytűl hitinek és minden bűnoktűl megtartóztato vallásának izgatása-ellen gonoszra ragadtatik. Azért szinte mint a fának jó- vagy gonosz-voltárúl nem tészünk itíletet azokból a gyümőlcsök fogyatkozásiból, mellyek idegen okokból, nem a fának tulajdon erejéből származnak: azon-képpen az embernek nem akár-minémű gonosz életéből tehetünk itíletet a hitrűl. Mert soha oly religio nem vólt, melyben elegy nem lettek vólna gonoszok a jámborokkal. Hanem azt kel megtekínteni, ha a tudomány saját erejéből, természetiből és tulajdonságából felszabadít-e a gonoszra? elóltya-e az isteni félelmet és tekéletessegre-való igyekezetet? Ha ezt cselekszi, kétség-nélkűl gonosz fának kel annak lenni, melynek ily veszedelmes gyumőlcsi vannak; mert a sz. Pál mondása-szerént, ha a gyokér szent, a gyümőlcsök-is szentek.

Ex fructib Doctrinæ non Personæ non ex Moribus certorum hominum sed ex eo, quod instituto Evangelii ipsorum licet Vide Bellar. lib 5. de Grat et Lib arbitr. c 10 ad 7. Calvin

Rom 11, 16

Immár a bizonyság Második részét künyű megmutatni. Mert oly tágas és poros útat nyitnak az új tudományok minden gonoszságra; oly igen meghidegítik az embereknek minden tekélletes indúlatit és letorik tengelyit minden keresztyéni jóságnak, hogy, ha Istennek atyai kegyelmessége és a természet szemérmetessége meg nem tartóztatná az emberi gyarlóságot: az újítók hitinek fondamentomi-szerént oly szabadoson élhetnének, mint-ha sem pokol, sem meny-ország, sem Isten, sem ördög nem volna.

Ezech 13, 18

Ezt hogy világoson megmutassuk, meg kel tekíntenünk az új tudományok közönséges fondamentomit, mellyekkel el akarják hitetni: 1. Hogy a jó cselekedetek lehetetlenek; mivel az Isten törvényének megtartása lehetetlen. 2. Hogy a jó cselekedetek nem szükségesek az üdvösségre; mivel a hit egyedűl elégséges. 3. Hogy a jó cselekedetekben foglalni magát embernek nem tisztességes; mivel minden jó cselekedetek vétkesek és bűnök. 4. Hogy a jó cselekedetek haszontalanok; mert ezeknek semmi érdemek nincs Isten-előt. 5. Hogy a jó cselekedetekre és az Isten törvényének megtellyesítésére kötelesek nem vagyunk. 6. Hogy ha bűnben heverünk-is, nem kel félnünk, hogy ezért megbűntessen Isten; mivel a ki hiszen, semmi vétekkel ki nem eshetik Isten kedvéből, semmi gonosságot nem tulajdonít Isten ő-néki. Ha valamely bőlcs orator eltekéllet szándékkal persuadealni akarná, hogy minden jótúl megszűnnyünk és minden gonoszra hanyat-homlok rohannyunk, csak ezeket kellene velünk elhitetni. És igazán feljegyzi Calvinus, hogy az ő követőjök keresztyéni szabadsága arra viszen; *Ut Dei donis, nullo Conscientiæ Scrupulo utantur,* hogy valamit Isten teremtett, azzal szabadgyában éllyen minden lelki-isméret furdalás-nélkűl.

Hæc non unus, et alter, non obscuri, non semel, non obiter: sed Capita, sed Omnes, sed crebro docent.

Calv. li 3. c. 19. num. 8.

3. Első menedék a gonosságra, hogy az Isten törvényének megtartása lehetetlen.

Első dolog, mely az istenes-életre-való serénységet megtartóztattya és zaboláját elszaggattya a tekélletes igyekezeteknek, az: mert közönségesen taníttyák az újítók, hogy az Isten törvényében semmit meg nem tarthatunk; és lehetetlen, hogy a törvénynek eleget tegyünk semmiben. Nem csak azokrúl szólnak, kik hitetlenségben és Isten haragjában vannak; hanem magokrúl, kik (a magok vélekedése-szerént) Isten malasztyával bévelkednek, mint kedves fiak. Mely tudomány nyilván következik ama fondamentomból, mellyet majd elő-hozunk, tudni illik, hogy az embernek minden jó cselekedete bűn és ocsmányság. Ez ha így vagyon, nem lehet törvényszegés-nélkűl semmi cselekedetünk.

Hogy az Isten törvényében semmit meg nem tarthatunk, nyilván taníttya a lutherista Concordia: *Homines ad Legem adducuntur per Christi passionem; ut exactius agnoscant, quanta Dominus in Lege sua a nobis exigat: quorum tamen Nihil nos præstare*

possumus[1]. *Lex semper accusat, cum Legi* NUNQUAM *satisfaciamus*[2]. *Legem* NUNQUAM *facimus*[3].

A helvéciai confessio ezent hirdeti: *Neque vero potuit, aut potest, Ulla caro Legi* DEI *satisfacere, et hanc adimplere, ob imbecillitatem in Carne nostra, ad extremum usque spiritum in nobis remanentem*[4].

Luther Márton-is ezent javallya: *Mandatum* DEI *esse* IMPOSSIBILE *nobis, clarissimum est: et tamen Aspides surdæ clamant; Anathema, quid dixerit,* DEUM *nobis præcepisse impossibile*[5].

Melanchton sem külömböz: *Ea fuit abrogandæ Legis causa, quia præstari, seu fieri* NON *potuit*[6].

Calvinus pedig imígyen beszél: *Hominum facultates, ad Divinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem jam diu esse cœpit, et nonnullam speciem habet: sed a rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam, qui pro ingenii piaculo habent, si dicatur, Legis observationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento insistunt, Frustra alias datam esse Legem. Longe supra nos posita est Lex, quo impotentiam nostram convinceret*[7]. És ismét: *Legis obedientia nullibi reperitur*[8]. *Quod autem impossibilem Legis observationem diximus, id est paucis explicandum, et confirmandum. Solet enim vulgo absurdissima sententia videri, ut Hieronymus non dubitarit Anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nil moror*[9].

Ezt a parancsolatok bételyesítésének lehetetlenségét nem úgy érti Calvinus, mint a Catholicusok, kik Pelagius-ellen azt taníttyák, hogy pusztán emberi erőből, Isten gratiája- és malasztya-nélkül senki a törvényt meg nem tarthattya; hanem a Calvinus tetczéseszerént Isten malasztyával sem lehet, hogy senki a törvényt megtarcsa. Hogy illyen értelemmel szól Calvinus, abból tetczik-ki: I. Mert oly-képpen mongya lehetetlennek a parancsolatok megtartását, a mint szent Jeronimus és a Catholicusok éktelenségnek itílik ezt mondani. De csak úgy itílik a Catholicusok ezt éktelenségnek, ha ki azt mondaná, hogy Isten malasztyával a törvényt meg nem tarthatni. *Ergo, etc.* II. Calvinus azt írja[10], hogy lehetetlen az, valami soha sem vólt, sem lészen. Soha pedig, úgy-mond, oly szent nem vólt, a ki tellyes szűvből szerette vólna Istent: *Impossibile appello, quod nec fuit unquam, et, ne inposterum sit,* DEI *decreto impeditur. Nominem ergo Sanctorum extitisse dico, qui ex tota anima* DEUM *amaret; qui non concupiscentia laboraret.* Ha a szentek Istentűl adott gratiával soha bé nem tőlthették és ez-után sem tőltik-bé a törvényt: tehát Isten malasztyával sem lehetséges,

[1] Lib. Concord. arg. 5. in Affirm. assert. 8. f. 566.
[2] Apolog. de Dilectione f. 88, 94. Et de Pœnit. f. 157. De Iustitfic. fol. 65.
[3] De Iustific. fol 69.
[4] Art. 12. f. 23.
[5] Tom. 2. Lat. Vitt. 1546. per Lufft. l. contr. Latomum, f. 244.
[6] In Locis, an. 1523. titul. de Leg. abrogat. fol 83.
[7] Lib. 2. Instit. c. 5. n. 6. Idem Böjthe, citandus 5.
[8] Calv. l. 2. c. 7. num. 4.
[9] Num. 5. Vide plura ex Calvino, Infra, li. 3. ca. 12. 7. n. 3. versus finem.
[10] Calv. l. 2. c. 7. n. 5. Idem, l. 3. ca. 3. n. 10. In Sanctis semper est peccatum. Idem argumentum convincit Lutheristas.

hogy a parancsolatokat bétellyesítcsük. III. Majd meghallyuk Calvinustúl, hogy akár-mely tekélletes emberek jó cselekedeti ferteztetett: tehát az Isten malasztyával bévelkedő embertűl-is lehetetlen, hogy a törvény bétellyesíttessék.

Ez így lévén, illyen gondolkodások juthatnak, és, ki tudgya, talám jutnak-is a szomszédok szűvébe. Ha tellyességgel lehetetlen az Isten törvénye, mi szükség annak-tartására igyekeznem? Bolondság abban munkálkodni, a mit bizonnyal tudok, hogy lehetetlen. És mivel mind egy, akár igyekezzem a parancsolatok megtartására, akár ne; holot ha igyekezem-is, csak annyi kél benne, mint-ha semmit nem erőlködném: miért kel tehát haszontalan fáratságban törődnöm? Mikor azért a predikátor torka-szakadva arra int, hogy a bűnt eltávoztassam és az Isten parancsolatit megőrízzem: csak úgy halgatom, mint-ha nagy epeséggel azt akarná elhitetni velem, *hogy feltátcsam szájamat és egy kortyal az egész Dunát bényellyem.* Sőt mikor a calvinista vagy lutherista predikátor subáját valaki elvonsza; mikor feleségek vagy leányok kilépik a hámból: elég mentségek lehet a luther és calvinista hit-szerént, ha azt mongyák, hogy az Isten törvényében semmit meg nem tarthattak, és azért kellett a hatodik és hetedik parancsolat-ellen cselekedniek. Ha azt mongya predikátor úram, hogy még-is igyekezni kel az Isten törvényének megtartására, mert Isten azt parancsollya: nem elég; mert ezt a parancsolatot sem tarthatom-meg; és szinte oly haszontalan, ha ennek a hagyásnak megtartására igyekezem, mint-ha a töb törvények bétellyesítésén törődöm. NOTA.

Efféle gondolatok támadhatnak, és jó következéssel kihozathatnak a felvetett hamis fondamentombúl. De óltalmazzon Isten, hogy ezeket szűvünkbe bocsássuk. Mert a sz. Írás azt taníttya, hogy noha csak magunk erejéből az Isten parancsolatit bé nem tőlthettyük; de az Isten malasztyával nem nehezek a parancsolatok. Sőt a mint Úrunk mongya, az ő terhe künyű, az ő igája gyönyörűséges. Mely dologrúl ez-után béven szóllyunk. 1. Ioan. 5, 4. Matth. 11, 30.

4. *Második menedék a vétkekre, hogy a jó cselekedetek nem szükségesek az üdvösségre, hanem a hit elégséges.*

Második dolog, mely minden jó cselekedetek gyökerét tellyességgel kigyomlállya, az, hogy noha lelkek hohérinak nem akarván láttatni a predikátorok, a község-előt nem merik bátran hirdetni, a

mit vallanak; *Sola hæresis est, quæ publice erubescit loqui, quod secreto docere non metuit;* de mikor a dologhoz mélyebben szólnak, azt beszéllik, hogy a jó cselekedetek nem szükségesek az üdvösségre, hanem a hit maga elégséges. Ez a bástya, melyre mint egy kő-szálra rakta és éppítette töb tanításit Luther. Nyilván-is következik az első és harmadik menedékből. Mert ha az embernek minden cselekedeti ártalmas bűn és ocsmányság; ha semmit az Isten törvénye-szerént nem cselekedhetik: a kettő-közzűl eggyik jő-ki ebből; vagy hogy a jó cselekedetek nem szükségesek az üdvösségre; vagy ha szükségesek, és mindazáltal senki jót nem cselekedhetik, senki nem üdvözűl. Azért csak heába tétováznak az újítók, midőn azt mongyák, hogy (a jó cselekedeteket ők nem kárhoztattyák, mert ezekkel engedelmességet kel mutatni[1],) mert az ő tanítások fondamentoma-szerént minden jó cselekedet örök halálra méltó tekélletlenség. Tehát ezzel engedetlenségeket mutattyák, nem szó-fogadóságokat. De jer hallyuk, mely nyilván taníttyák, hogy az üdvösségre nem szükséges a jó cselekedet.

Hierony. ad Ctesiph. contra Pelag. in fine.

[1] Böjthe, art. 14. Németújvári.

A Lutheristák közönséges vallása, melyre esküsznek a superattendensek, így szól eggyüt: *Rejicimus igitur, et damnamus subsequentia dicta; cum docetur: Bona opera, necessaria esse ad salutem: Neminem unquam sine Bonis operibus salvatum: Impossibile esse, sine Bonis operibus salvari*[2]. *Sed et hic error rejiciendus est, cum dicitur: Quod per Solam quidem Fidem coram* DEO *justificemur; sed tamen ita, ut absque Operibus, salutem æternam consequi impossibile sit*[3]. *Si remissio peccatorum pendet ex conditione Operum nostrorum, prorsus erit incerta: nunquam enim facimus opera suffiicientia*[4]. Láddé, hogy nem csak kárhoztattya a concordia azokat, kik szükségeseknek mongyák üdvösségünkre a jó cselekedeteket; de gyökerét megmutattya, melyből nevekedett ez a tudomány, tudni illik abból, mert a mí cselekedetink fogyatkozottak. De mivel a Concordia ennek bévségesb magyarázattyáéit Lutherre igazít; *Si quis copiosiorem hujus Articuli explicationem requirat, eum ad præclarum D. Lutheri Commentarium in Epistolam ad Galatas ablegamus; quem brevitatis studio, hoc loco repetitum, et confirmatum volumus*[5]; lássuk, mit beszél Luther e dologrúl; mert a mit ő mond, azt a Concordia javallya.

[2] Lib. Concord. art. 4. controv. in Negat. n. 1. fol. 563.

[3] In Repet. ar. 3. f. 663.

[4] In Apolog. Responsio. ad Argum. f. 69, 109, 111, 116. Similia vide infra, 5. Et li. 4. ca. 5, 2. num. 10.

[5] Concord. illo Articulo 3. f. 666.

Luther azért imígyen tanít: *Papistæ, non possunt non facere ex* CHRISTO *Moysen et Legem, et ex Lege* CHRISTUM. *Sic enim docent: Fides in* CHRISTUM, *justifieat quidem, sed simul servari*

oportet Præcepta: quia scriptum est, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Ibi statim CHRISTUS *negatus est, et fides abolita*[1]. *Concludendum cum Paulo,* SOLA *fide, non Fide formata charitate, nos justificari*[2]. *Summa summarum, Opera, et Vota, nec doceri, nec persuaderi possunt; nisi ea salutaria esse dicas, et utilia ad salutem, et justitiam. Quis enim amplectetur, si doceantur Opera, et Vota, non esse salutaria, nec necessaria? At, docuisse ea salutaria, est Dæmoniacum, et Apostaticum a fide: cum Sola Fides sit necessaria, et salutaris*[3]. *Fides, nisi sit sine* OMNIBUS, *etiam minimis operibus, non justificat; imo non est Fides*[4].

[1] Luth. tom. 5. Vit. 1554. in c. 2. ad Galat f. 311.
[2] Fol. 310.
[3] De Vota Monast. Secundo: Vota adversari Fidei.
[4] Thesi 3. paradoxa in Papatu: Tom. 1. Vit. Lat. 1545. fol. 372.

Schlüsselburgius lutherista superintendens, magyarázván e dologrúl Luthernek derék értelmét, két szép és czímeres mondását hozza-elő, melyből kitetczik, hogy semmire nem szükséges a jó cselekedet[5]. Első illyen: *Fides, nisi sit sine ullis, etiam minimis Operibus, non justificat, imo non est Fides*[6]. Másik imez: *Posita hypothesi, Fidem quidem justificare, sed ad salutem Bona opera ita esse necessaria, ut sine illis impossibile sit quemquam salvari: animus intentatione incipiet disputare; quæ, quot, et quanta, præter Fidem, debeat habere bona Opera, ad salutem, quam expetit, necessaria? Et, si senserit se illa non habere; et tamen persuasus sit, præter fidem, bona opera omnio ad salutem necessaria esse: quid, quæso, aliud sequetur, nisi horribilis desperatio*[7]*?*

[5] Schlüsselb. l. 1. Theol. Cal. art. 15. f. 50, 52.
[6] Luth.: tom. 1. Lat. Vittem. 1545. per Luft, thesi 3. de Iustific. f. 371.
[7] In cap. 22. Genesis.

Calvinus ugyan ezent taníttya, noha valamivel ravaszbúl és homályosban. Először azt vítattya, hogy embernek tellyességgel el kel feletkezni a jó cselekedetekrűl, úgy hogy ezekre semmi tekíntete ne légyen; mert a mí igazulásunk igen bizonytalan, ha a jó cselekedetek szükségesek. Ugyan-is ha az üdvösségre szükséges a jó cselekedet, és mindazáltal ember semmiben az Isten törvényét nem cselekedheti, sőt mindenben vétkezik: nem az üdvösségrűl, hanem örök veszedelmérűl lehet bizonyos Calvinus. Másodszor azt taníttya, hogy csak egyedűl a hit által igazúl és üdvözűl ember: *UNICUM recuperandæ salutis restat in Fide subsidium*[8]. *SOLA Fide, et in Christi pervenimus societatem, et cum illo cohæremus*[9]. *Fides SOLA est, quæ vitæ perpetuitatem adfert*[10]. *Nos SOLA Fide justificamur*[11]. *Nos ad salutem, nihil præter Fidem adferimus. Nonne hoc modo, et Liberum arbitrium, et bonæ Intentiones, et præparationes fictitiæ, et Merita, et Satisfactiones conticescant oportet? Paulus, ex parte hominis,* SOLUM *recipiendæ salutis modum, in Fide constituit: alia media rejicit*[12]. *Quidquid extra*

[8] Lib. 3. Instit. c. 11. n. 1.
[9] Lib. 4. c. 17. num. 13.
[10] Ad Rom. 1, 17.
[11] Ad Galat. 2, 16.
[12] Ephes. 2, 8.

Fidem homines moliuntur, inutile et vanum est: Sola vero Fides sufficit[1]. *Justitiæ bonum, Sola Fide possidetur*[2]. *Quod per Evangelium dicitur offerri* (Justitia,) *eo excluditur Omnis Operum consideratio. Evangelium, Citra Operum subsidium, gratuitam* (Justitiam) *largitur*[3]. *In calculum Fidei non veniunt Opera, sed Prorsus separanda sunt. Ad Fidei justitiam, Opera, non requiruntur. Tum Fidei Justitiæ locus est, ubi nulla sunt Opera quibus debeatur merces. Justitiam Operibus adjuvari,* (Scriptura) *negat; nec operando nos eam assequi, sed Vacuos accedere, ut eam recipiamus*[4]. *Hominem Nullo Operum adminiculo justificari. Omni Operum adminiculo exutum, Sola Fide justificari*[5].

[1] In Ioan. c. 6, 29.
[2] Libro 3. c. 14. n. 17.
[3] Calv. li. 3. c. 11. n. 17.
[4] Num. 18.
[5] Calo. l. 3. c. 17. num 8.

Mind ezeket hasonló-képpen taníttya Beza[6] és a helvéciai confessio, midőn így ír: *Docemus, hominem justificari Sola Fide in Christum*[7]. *Non sentimus, Opera bona ita esse necessaria, ut absque illis, nemo unquam sit servatus*[8].

[6] Beza, Confess. c. 4. art. 3. f. 48. ar. 7. et c.
[7] Confessio Helv. art. 15. fol. 31. Infra, l. 5. c. 11. num. 3.
[8] Artic. 16. f. 34.

Böjthe István társaival eggyüt a német-újvári confessióban így szól: [Az Úr Isten szerető Fiának érdemes-vóltából mindenek kegyelmébe fogad, üdvözít, örök élettel ajándékoz, minden érdemnek- és jó cselekedetnek-kivűlle[9].] Ismét: [Ajándékon az Úr Isten minden embert kegyelmébe fogad és üdvözít, minden érdem- vagy cselekedet-nélkűl[10].] [8]

[9] Art. 10.
[10] Art. 14.

Ez-is azért a tudomány csudálatos, mely restekké és tunyákká tészi az embereket minden jó cselekedetre. Mert a mint Luthertűl hallók, lehetetlen, hogy az okos ember a jó cselekedetben serénykedgyék, ha elhiszi, hogy ezek nem szükségesek, hanem haszontalanok az üdvösségre; holot senki örömest haszontalan munkával nem terheli magát; és a mihez künnyen juthat, azt sok fáratsággal nem kergeti.

Ez-aránt egy fogások vagyon a viszszálkodóknak. Azt mongyák, hogy ők a jó cselekedeteket szükségeseknek itílik, úgy mint az igaz és eleven hitnek gyümőlcsit; de nem úgy, mint-ha ezek vólnának az igazúlásra-való készűletek vagy az igazúlás eszközi.

Ezek arra gondolt szaladások, hogy a községtűl ne itíltessenek jó cselekedetek ellenséginek. De heában hímezik és palástollyák rútságokat. Mert a mint Calvinus és Luther megmondák, azért vítattyák ily igen csak a hit-által-való igazúlást, hogy igazúlásunkrúl és üdvösségünkrűl bizonyosok lehessünk, mely bizonyosság (azt mongyák) hogy nem lehet, ha az üdvösségre

szükségesek a jó cselekedetek; mivel Isten törvényében mí semmit meg nem tarthatunk és minden cselekedetünkben vétkezünk. Ez az ok mind egy-aránt erejében marad, ha valami módon a jó cselekedetek szükségesek az üdvösségre, akár úgy légyenek szükségesek, mint az igazuláshoz készítő eszközök, akár mint az igazulás gyümőlcsi. Továb, ha minden jó cselekedetünk bűn: miképpen kívánhattya Isten, hogy hitünk bizonyságára bűnt mívellyünk? Bizony a ki szorgalmatos a sok jó cselekedetben, nyilván jelenti, hogy nem itíli elégségesnek a hitet; mert ha azt alítaná, hogy haszontalanok a jó cselekedetek, lágyabban fogna hozzájok. Tehát nem hogy a jó cselekedet jele vólna az üdvösségről bizonyossátévő hitnek: de sőt azt jelenti, hogy nincs az emberben oly hit, mellyet egyedül elégségesnek és szükségesnek itílnek az újítók. És ha a jó cselekedetek jelei és gyümőlcsi a hitnek: nem annak a hitnek jelei, mely sem szükségesnek, sem hasznosnak nem vallya a jó cselekedetet; hanem annak, a mely mind hasznát, mind szükséges-vóltát hiszi ezeknek.

5. *Harmadik menedék minden álnakságra, hogy a jó cselekedetek mind bűnök, és a bűnök mind egy-aránt kárhozatot érdemlenek.*

Harmadik dolog, mellyel az emberek szűvéből minden jó cselekedetek és tekélletes erkőlcsök szikrái elóltatnak: mert az újítók minden elmés erejekkel vítattyák, hogy akár-mint szepelkedgyenek*, sincs semmi jó cselekedet az emberekben; hanem valamit mívelnek, halálra és kárhozatra méltó rútság, bűn, ocsmányság, fogyatkozásokkal tellyes tekélletlenség. Ezt oly fenn és kevélyen pattogattyák, hogy a ködök-felet látszanak járni, és Faëton módgyára a nap szekerét hajtani, midőn erre az örvendetes helyre jutnak. És nem egy vagy kettő közűllök, nem az alacson rendek, nem egyszer, nem csak futó beszéddel: hanem minnyájan a fő vezérek gyakran, álhatatosan hirdetik ezt írásokban.

A Liber Concordiæ, melyre esküsznek a luther predikátorok, így szól e dologrúl: *Ipsa Legis impletio, quæ sequitur renovationem, est oxigua, et* Immunda[1]. Egy kevessé aláb: *Scripturæ testantur, Opera nostra* Immunda *esse, et indigere misericordia: nostra enim impletio Legis,* Immunda *est. Quare, remissione peccatorum opus habemus, etiam cum Bona opera habemus*[2]. *Cum nullum Opus*

[1] In Apolog. de Dilectione Dei, f. 91.

[2] Fol. 93.

* Szepelkedgyenek = iparkodjanak.

satis mundum inveniatur, semper accusat Lex, et parit iram[1]. *Non debemus confidere nostra dilectione, cum sit* IMMUNDA, *et exigua*[2]. Töb hasonló mondását elő-hozom ennek-utánna.

A helvéciai Confessio illyen-képpen szól: *Sunt multa indigna* DEO, *et imperfect a plurima, in operibus etiam Sanctorum: Justitiæ enim nostræ, comparantur panno menstruatæ*[3].

Luther Márton ezent tanította: *In* OMNI *bono opere Justus peccat*[4]. *Nemo non certissimus esse debet, se* SEMPER *Mortaliter peccare, si sua vita ad judicium* DEI *justissimum comparetur*[5]. *Opus Bonum optime factum, est Veniale peccatum, secundum misericordiam* DEI; *sed Mortale peccatum, secundum justitiam* DEI[6]. *Liberum arbitrium post Peccatum, res est de solo titulo: et dum facit homo quod in se est, peccat Mortaliter*[7]. *Dum credere incipis, simul discis, Omnia quæ in te sunt, esse prorsus culpabilia Peccata, et damnanda*[8]. *Num per Legem, et Opera, per istas Sordes et Stercora, quæram Justitiam*[9]*? Quid quæso sunt illi, qui per Sordes humanæ justitiæ quærunt salutem*[10]*?* Végezetre, Latomus-ellen írván így foglallya summában tanítását: *Justitia Legis, etiam* DECALOGI, *immunda est, et abolita per Christum, imo magis quam Cæremoniæ*[11]. *Peccatum igitur, prædicatione Perseitatis inest Operi bono, quamdiu vivimus, sicut Risibile inest homini. Quare, sicut recte sequitur; Homo vivit, Ergo est risibilis: Ita sequitur; Homo* BENE *facit, Ergo peccat*[12].

Melanchton sem esik meszsze fájától: *Pelagiani sunt Papistæ, qui negant eam vim esse Peccati Originalis, ut Omnia hominum Opera, Omnes conatus, sint Peccata*[13]. *Quid aliud Paulus agit Epistola ad Romanos, et Galatas, quam ut ostendat, Peccata, seu vitia esse, Omnia opera, Omnes conatus virium humanarum*[14]*? Consequitur igitur,* OMNIA *hominum, quantumvis in speciem laudabilia Opera, plane vitiosa esse, et morte digna peccata*[15]. *Opera* JUSTIFICATORUM, *impura sunt et immunda: quæ vero Justificationem præcedunt, ea Omnia, maledictæ arboris, maledicti fructus sunt; nihil nisi fucus, et mendacia sunt; Peccata sunt*[16].

Calvinus-is ezen nyomon sétál: *Mutilum est, ac vitiosum, quidquid Bonorum operum, etiam ab* OPTIMIS *prodit*[17]. *Nullum omnino Bonum Opus censebitur, nisi cujus vitiis* DEUS *ignoscet: quando Omnia mutila sunt et corrupta*[18]. *Nihil inter nos, vel circum apparet, quod non sit plurima obscœnitate fœdatum*[19]. OMNIA *hominum Opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi Inquinamenta, et Sordes sunt: quæ Justitia vulgo habetur, apud* DEUM *mera est*

[1] Fol. 98. Responsio. ad Argumen.
[2] Fol. 123.
[3] Confess. Helvet. ar. 16. f. 35
[4] Tom. 2. Lat. Vitt. 1546. in Assert. art. 31 et 36.
[5] Assert. art. 35.
[6] Assert. art. 32.
[7] Artic. 36.
[8] Eodem to. de Liber. Christ. fol. 4.
[9] Tom. 5. Lat. Vittem. 1554. p. Luft, in c. 2. ad Gal. f. 322.
[10] Ibid. f. 326.
[11] To. 2. citat. l. contr. Latomum, fol. 234.
[12] Fol. 236.
[13] In Locis, an. 1523. de Pecc. fol. 13.
[14] Fol. 16.
[15] Fol. 18.
[16] Tit. de Fide, fol. 70. Tit. de Pecc. Mort. f. 88.
[17] In Matth. c. 5, 12.
[18] In Ioan. c. 5, 29.
[19] Li. 1. c. 1. n. 2.

Iniquitas: quæ Integritas censetur, pollutio: quæ Gloria dicitur, ignominia[1]. *Habemus, nec unum A* SANCTIS *exire opus, quod, si in se censeatur, non mereatur justam opprobrii mercedem. Seligat ex tota sua vita Sanctus* DEI *servus, quod in ejus cursu maxime eximium se putat edidisse: deprehendet alicubi, quod carnis putredinem sapiat*[2]. *His fortiter insistendum, Nullum unquam extitisse* PII *hominis opus, quod, si severo* DEI *judicio examinetur, non esset damnabile*[3]. *Nihil ab homine exit, quantumvis* PERFECTO, *quod non sit aliqua macula inquinatum*[4]. *Aspersa sunt perpetuo Sordibus multis Bona nostra opera, quibus merito* DEUS *offendatur: illa tamen perinde accipit, acsi purissima essent*[5]. *Opus suum, quod bonum videri volebat, eo ipso transgressionem Legis esse inveniet, quia imperfectum est*[6]. *Quidquid ab homine procedit, in Peccatum imputari*[7]. *Pium studium* JUSTORUM, *cum a perfectione longe distet, non potest sine venia placere* DEO. *Quare Justitia, quæ in illis laudatur, a gratuita* DEI *indulgentia pendet: qua fit, ut quod reliquum est in ipsis* INIUSTITIAE, *non imputetur*[8]. *Nullum extat bonum opus, quod non et appositis sibi transgressionibus, et suaipsius pollutione corruptum sit, ne Justitiæ honorem teneat*[9].

[1] 3. Instit. c. 12. num. 4.
[2] Calv. li. 3. c. 14. n. 9.
[3] Ibid. n. 11.
[4] Cap. 15. n. 3.
[5] Ibid. n. 4.
[6] Cap. 19. n. 4.
[7] Lib. 2. Instit. c. 1. n. 9.
[8] In Lucæ 1. v. 6.
[9] Cal. l. 3. c. 17. num. 9.

Beza sem szakad-el Calvinustúl: *Hominum operibus, etiamsi excellentissima sumas, inest tantum labis*[10]. *Si summo jure inquireret* DEUS *in ipsa præstantissima quæque hominum Opera, nihil aliud posset de iis constitui, quam meras esse donorum* DEI *pollutiones*[11].

[10] Confessione edit. Heidelb. 1567. c. 4. art. 10.
[11] Ibid. art. 9.

Böjthe István hozzá-halgató predikátorokkal-egyetemben így beszél Német-Újvárból[12]: [Közönségesen azért vagy kívánság, vagy gondolat, vagy cselekedet légyen, Isten-előt elvetett dolognak, örök halálra kötelezőnek mongya az Írás, ha az Isten az ő Fia érdemeért meg nem bocsáttya.] Ismét[13]: [Az igazság sem a törvény tellyesítéséből, melyre egy ember sem elég, sem valaki jámborságából, mely Istennél nem kellemetes, mert tekélletlen, nem adatik.]

[12] Confess. edita Typis. Manlianis, 1597. art. 7.
[13] Art. 9.

Vaj fojtotta vólna meg Isten pásittyában ezt a jó erkőlcsök veszedelmére nevekedett gazságot, mely minden jóra-való igyekezetet megfojt emberben. Mert ha a mí jó cselekedetünk ocsmányság Isten-előt; ha haragot és kárhozatot érdemel: sokkal hasznosb és szaporáb el lenni a jó cselekedet-nélkűl, hogy-sem ennek gyakorlásában fáradni; holot ettűl megszűnvén bűntűl szűnünk-meg; job pedig a bűntűl megfogni magunkat, hogy-sem abban úszni és szorgalmatoskodni. Azért alamisnát ne adgyunk, ne imádkozzunk;

NB. Calvinista jámborságot.

mert ha ezeket cselekeszük, bűnt cselekeszünk. És mivel Isten tíltya a bűnöket: következik, hogy a jó cselekedeteket-is tíltya. Sőt hitek fondamentoma-szerént tartoznak a lutherista és calvinista predikátorok tíltani az embereket minden jó cselekedettűl. Mert a jó tanító tartozik a bűnöktűl tilalmazni embert. De a jó cselekedetek bűnök. Tehát a jó tanító tartozik ezektűl tíltani az embereket. Vallyon az ördög találhatna-e erősseb és dögleletesb útat, mellyel arra vinne, hogy a jó cselekedetektűl iszonyodgyunk, mint mikor elhiteti, hogy vétkezik ember és kárhozatot érdemel, midőn jót mível?

Ezen tudományból illyen okoskodás ütközhetik az értelmes ember gondolattyába: Ím értem, hogy minden jó cselekedetem vétek; azt-is megtanúltam mesterimtűl, hogy a vétkek egy-aránt halált és örök kárhozatot érdemlenek; mert ezt nyilván illyen szóval taníttya CALVINUS: *Inepta distinctio est, peccata quædam Vanialia esse, quædam Mortalia*[1]. *Habeant filii DEI, omne peccatum mortale esse*[2]. *Certe, dum Paulus stipendium peccati, Mortem vocat, putidam hanc distinctionem, incognitam sibi fuisse ostendit. Ego, ne subire quidem posse dico cupiditatem, nisi ob defectum eorum, quæ in Lege requiruntur. Pupugit nos animi aliquod desiderium? Jam concupiscentiæ rei tenemur, ac constituimur Legis transgressores: Dominus enim, non tantum deliberare et machinari vetat, sed et Concupiscentia stimulari. Non est igitur, quod vel levissimas cupiditates, judicio mortis eximamus*[3]. *Nos pro peccato habemus, quod aliqua omnio cupiditate, contra Legem DEI homo titilletur. Imo ipsam pravitatem, quæ ejusmodi cupiditates nobis generat, asserimus esse peccatum. Docemus itaque, in Sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscendi pravitas, quæ cum rectitudine pugnat*[4]. Beza ezen nyomon jár: *Peccata hactenus paria sunt, ut vel minima minimi peccati cogitatio, mortem æternam millies mercatur. Ergo sic statuamus, omnia per se lethalia esse peccata*[5]. Ugyan ezent álattyák a magdeburgi Lutheristák: *Veniale peccatum, nullum quidem esse ex se, docent Apostoli; dum asserunt, omnia peccata, iram DEI, et æternas pœnas mereri: sed per accidens, hoc est, propter remissionem peccatorum, quæ contingit fidelibus*[6]. Böjthe István Németújvárból így beszélget: [A bűnnek érdeme vagy jutalma, vagy nagy, vagy kicsiny, a halál[7].]

Ezek így lévén, mind egy-aránt örök kárhozatot érdemlek tehát, akár az enyímből irgalmason cselekedgyem, akár a másét hamissan

[1] Lib. 3. Instit. c. 4. n. 28.
[2] Lib 2. ca. 8. num. 59.
[3] Ibi. nu. 58.
[4] Lib. 3. ca. 3. n. 10. Vide supra, f. 157.
[5] In 1. Ioan. 5, 16.
[6] Centur. 1. li. 2 c. 4. col. 171.
[7] In Conf. citata, art. 10.

elvonnyam; akár gonosz indúlatimat megzabolázzam, akár Epicurus módgyára minden fertelmességnek gyeplűjét megereszszem; akár Istent dícsírjem, akár az ő nevét átkozzam: egy szóval mind egy, akár jót, akár gonoszt cselekedgyem. Csak ez a külömbség, hogy a gonoszra hajlandó természet künnyen, erőszak-nélkűl, gyönyörűségesen rohan a gonoszra; a jóhoz pedig nehezen, sok gyönyörűségek és világ-szerént hasznos latorságok távoztatásával juthat. Azért mit aggodom én a jóra-való igyekezetben? mit tartóztatom magamat? mit kerűlöm a vilag gyönyörűségit, mint ördög hálóit? metszek* a szoros, keménységes és sanyarúságos élettel? Majd ám a jövendőket áhítván, a jelen-valóktúl megfogom vólt magamat. Annyival érem-meg, akár-mit mívellyek. Mert ha Isten nékem bűnnek nem tulajdoníttya a jó cselekedetek fogyatkozásit: azon úton a töb gonosságot sem tulajdoníttya véteknek.

NB. 1. Cor. 4, 4. Nihil mihi conscius sum. At, si Bona opera peccata esse credidisset, in multis conscius fuisset, cum multa Bona enumeret, que fecit.

Ezek mind jó rendel és az emberi gonosságnak kedves következésivel kihozatnak az említett tudományból. De távúl légyen, hogy így gondolkodgyunk. Soha Isten a jó cselekedeteket nem parancsolná, sem a Szent Lélek az ő híveiben a jót el nem kezdené és véghez nem vinné[1]; sem a hívek jó cselekedetit Istenelőt kedves lelki áldozatoknak nem mondaná[2], ha bűnök vólnának. Sz. Pál nem nevezné az alamisnát kedves-illatú áldozatnak, *Philip. 4, 18. Heb. 13, 16.* Sem azt nem mondaná, hogy nem vétkezik, a ki férjhez mégyen; *1. Corinth. 7, 28.* Sem sz. Jóbrúl azt nem olvasnók[3], hogy nem vétkezett, hálákat adván Istennek látogatásaért. Sz. Péter sem mondaná, hogy a jó cselekedetekben nem vétkezünk; *2. Petr. 1, 10.* A gonosz indúlatrúl azt mongya a sz. Írás, hogy akkor bűn, mikor szűvünkbe fogadgyuk[4]. Mert a szent Ágoston mondása-szerént, *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*[5]. *Quod si illa concupiscentialis inobedientia, quæ adhuc in membris moribundis, præter nostræ voluntatis legem, quasi lege sua movetur: quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis*[6]*?*

[1] Philip. 2, 13.
[2] 1. Pet. 2, 5.
[3] Iob. 1, 22.
[4] Iac. 1, 14.
[5] Aug. de Vera Relig. c. 14.
[6] August. 1. de Civit. c. 25.

A minémű bizonyságokkal akarják az ellenkezők állatni tanításokat, azok semmit nem bizonyítnak. Mert midőn sz. Pál azt mongya, hogy a bűn sóldgya halál[7]; nem mongya, hogy minden bűn sóldgya halál, hanem indefinite szól. Mi-is azt szoktuk mondani, hogy a lopás sóldgya akasztó-fa; de azért nem itíllyük, hogy

[7] Rom. 6, 23. Vide infr. l. 3. cap. 12, 10. num. 10.

* Metszek = mit tegyek.

egy fillyérért fel kel akasztani embert. Miképpen azért a lopások-közöt, úgy a töb bűnök-közöt a szent Írás külömbözést tészen. Némely vétkeket szúnyoghoz és szálkához hasonlít; némellyeket tevékhez és gerendákhoz[1]; némellyekről azt mongya, hogy kirekesztik embert meny-országból, *1. Cor. 6, 10. etc.* némellyeket az igazak-között-is minden-napi véteknek nevez, *Proverb. 24, 16, 1. Joan 1, 8. Jacobi 3, 2.*

[1] Matth. 23, 24. Luc. 6, 41.

A mit Isaiás mond[2], hogy minden igazságunk havas aszony ruhájához hasonló, sz. Jerónimus azt úgy magyarázza: vagy hogy Isaias az ó törvény-béli ceremóniák szentségét az új törvény tisztaságához képest rútnak nevezi: vagy hogy az evangeliom kiterjedése-után-való üdőre néz és azt jelenti, hogy akkor az ó törvény igazsági ocsmányságok lésznek: vagy, miképpen az isteni tisztasághoz-képest a csillagokat tisztátalanoknak nevezi az Írás[3], azonképpen a mí tisztaságunkat nevezi mocskosnak. Jóllehet azt-is mondhattyuk, hogy a sz. Írás szokása-szerént a mi sokakhoz illik, közönségesen mindeneknek tulajdoníttatik; a mint Calvinus sem tagadgya, magyarázván sz. Pálnak ama mondását, *Omnes quæ sua sunt quærunt: Quod Omnes dicit, non urgenda est particula universalis, ut nullam exceptionem admittas: verum, omnibus tribuit, quod passim erat vulgare*[4]. Mivel azért Isaiás idejében a törvény igazságit sokan csak külső kép-mutatással, nem igaz aitatossággal cselekedték, ez-okon mongya tisztátalannak az ő igazságokat. De ha ugyan magokra akarják venni az ellenkezők, a mit Isaias a sidókrúl és a sidó ceremoniákrúl mondott: vegyék magokra azt-is, a mit ezen profeta ír: *Non est, qui invocet nomen Dei.*[5]

[2] Isai. 64, 6. Vide Logi alogi, c. 4, 4.

[3] Iob. 25, 5.

[4] Calv. ad Philipp. 2, 21.

[5] Isai. 1, 11.

6. Negyedik menedék a jóra-való restségre: a jó cselekedetek haszontalanok, Isten-előt érdemek nem lévén.

Negyedik dolog, mely az emberi késedelmességet elrestíti és tunyává tészi a jóra-való serénységben, az, hogy noha az újítók néha a jó cselekedetek hasznos jutalmát és bérit nem merik tellyességgel tagadni[6], midőn izgattyák és nódíttyák követőjöket a jóra: de mikor velünk viaskodnak, bátran beszéllik, hogy az emberek jó cselekedetinek nincs érdeme Isten-előt; sőt a mint Calvinustúl hallók, kívánva kívánnák, hogy a régiek emlékezetbe se vették vólna az érdem nevét[7]. És bizonyára, ha a harmadik menedékben felvetett fondamentom igaz, hogy embernek minden jó cselekedete

[6] Infra, lib. 4. cap. 5, 3. n. 8.

[7] Supra, f. 158.

vétkes: kárhozatnál egyéb jutalma és béri nem lehet a jó cselekedetnek. Nincs hatalmasb persuasio, mellyel az embereket elfoghassuk a jó cselekedetekben-való bajos fáratságtúl, mint-ha elhitettyük véllek, hogy haszontalan és jutalom-nélkűl-való minden fáratságok. Próbáld-meg és kűlgy munkásokat szőlődbe; ad eleikbe, hogy semmi jutalmát ne várják nap-estig-való sanyarú fáratságoknak és verítékeknek: lásd, mely gyorsak lésznek a munkára. Bezzeg szent Pál nem így biztattya a híveket, hanem e-képpen szól nékik: Bévelkedgyetek minden jó cselekedetekben; tudván, hogy a tí munkátok nem hiuságos[1]. [1] Cor. 15, 58.

7. *Ötödik menedék a feslettségre: Az Isten törvénye nem kötelezi a híveket; és a hívekben semmi cselekedet nem bűn.*

Ötödik dolog, mely minden jó erkőlcsre-való szándékot megfojt és eltemet, az, mert az újítók egyenlő értelemmel azt hirdetik (a melynél nagyobbat a testi szabadság támasztására nem mondhatnának), hogy a keresztyén semmi polgári vagy jó erkőlcsrűlvaló törvény-tartására nem köteles. Azért a keresztyén szabados lévén úgy elfeletkezzék a parancsolatokrúl, hogy eszébe se jussanak. Moysest törvényével-egyetemben, mint ördögöt, földhöz verje, lábalá tapodgya. Mivel pedig bűn ot nincs, úgy-mond sz. Pál, a hol parancsolat nincsen[2]; mert a bűn, parancsolat szegése[3]: következik, hogy a keresztyén akár-mit cselekedgyék, sem vétkezik: az-az, ő-benne a paráznaság és gyilkosság sem bűn, és egyéb őtet nem kárhoztattya, hanem csak az egy hitetlenség. [2] Rom. 4, 15. [3] 1. Ioan. 3, 4.

Ez a tudomány nyilván következik az elő-hozott fondamentomokból. Mert senkit Isten bűnre nem kötelezhet parancsolattyával, a mint Calvinus-ellen ez-után megmutatom[4]. Ha azért az embernek minden cselekedeti bűn és úndokság, nem kötelezhet Isten a törvénynek cselekedetire, mellyek vétek-nélkűl nem lehetnek. Azért mondá Luther[5], hogy a tíz parancsolat elrontatott, mert annak megtartása sem lehet bűn-nélkűl. Azon-képpen ha egy kegyetlen fejedelem sem erőltet senkit élete vesztése-alat lehetetlen dologra: kétség-nélkűl Istennek atyai kegyességétűl távúl vagyon, hogy valakit örök kárhozat-alat arra készerítcsen, a mit lehetetlennek ismér. Azért mihent lehetetlen kezdett lenni a tíz-parancsolat, ottan megszűnt az ő kötelezése, mint ezennel megértyük Melanchtontúl. De hallyuk az újítók szavát. [4] Infra, l. 5. c. 2, 4. [5] Supra, 5. fol. 326, 327. Idem Philipp., mox citandus.

Luther ezeket illyen szókkal tanítja: *Conscientia in Christum credens, tam certa esse debet, Legem cum suis terroribus et minis esse abrogatam; ut plane ignoret, an unquam Moyses, Lex, et Judæus extiterit. Quia Moyses, et Christus, nullo modo conveniunt: Moyses enim, cum Lege, et Operibus venit; Christus, simpliciter sine Lege, sine exactione Operum venit*[1]. *Non solum a portentis Papæ, sed etiam ab omni imperio, et jure Legis Divinæ, liberati sumus. Christianus, fide apprehendens beneficium Christi, Nullam prorsus Legem habet, sed Tota Lex illi abrogata est. Cum ergo voles de abrogatione Legis loqui, complectere simul Totam Legem, nihil distinguens inter Judicialem, Cæremonialem, et Moralem: nam, cum Paulus ait, Nos a maledicto Legis liberatos esse, certe de Tota Lege loquitur, et præcipue de Morali. Quare dicimus; Legem Decalogi, Nullum habere jus accusandi, perterrefaciendi conscientias: quia Christus, Jus illud antiquavit*[2]. *Si prudens es, longissime ableges Moysen balbum, et blesum, cum sua Lege; neque ullo modo te moveant terrores, et minæ ipsius. Hic simpliciter sit tibi suspectus, ut Hæreticus, excommunicatus, damnatus, deterior Papa, et Diabolo*[3]. *Monachi non minus perniciose errant, et injuria afficiunt Christum, quod imaginentur eum tulisse Novam Legem, quam Turcæ*[4]. *Quare, si te tangit Peccatum, si perterrefacit Mors: cogita vanum esse spectrum, et Diaboli illusionem, ut certe est. Revera enim, Nullum amplius est Peccatum, nulla maledictio, nulla Mors, Nullus Diabolus: quia Christus hæc omnia abolevit*[5]. *Quod autem Christo nunc regnante, nullum revera amplius sit Peccatum, Mors, maledictio, confitemur quotidie in Symbolo, cum dicimus: Credo Sanctam Ecclesiam, quod plane nihil aliud est, quam si dicamus:* Credo nullum peccatum in Ecclesia esse. *Secundum Theologiam Pauli, Nullum Peccatum, nulla Mors, nulla maledictio est amplius in mundo*[6]. *Conscientia perterrefacta metu iræ Dei, nihil de Lege, et Peccato scire debet*[7]. *Christianus proprie definitus, est liber ab Omnibus Legibus; et nulli prorsus, nec intus, nec foris subjectus*[8]. *Christianus, si proprie, et diserte definiatur, Est filius gratiæ: quia Nullam prorsus Legem habet; sed est supra legem, peccatum: Et, ut Christus liber est a sepulchro, ita Christianus liber est a Lege*[9]. *Itaque Tota Lex simpliciter, sive sit Cæremonialis, sive Decalogi, abrogata est Christiano*[10]. *Cum Lex accusat, et ostendit Peccatum, conscientia statim dicit: Peccasti. Si tunc tenes quæ Paulus docet, responde: Peccavi. Ergo Deus puniet, et damnabit te: Non. Imo, Lex Dei hoc docet;*

[1] Tom. 5 Lat. Vittenb. 1554. per Lufft. In c. 3. Galat. fol. 370. Ibid. in c. 4. ad Galat. fol. 380.

[2] Fol. 366.

[3] Fol. 373.

[4] Fol. 374.

[5] Fol. 350.

[6] Fol. 351.

[7] In cap. 2. ad Galat. f. 304.

[8] Fol. 309.

[9] Fol. 316.

[10] Fol. 315.

Nihil mihi cum hac Lege. Quare? Quia habeo aliam legem, quæ cogit hanc obmutescere, nempe Libertatem[1]. *Libertas, quam in Christo nos habere gloriamur, est; quod* NULLI *prorsus uni externo operi sumus alligati: sed liberi in quodlibet, ad quemlibet, quocumque tempore, et modo; nisi fraterna charitas, et pax offendatur*[2]. *Hæc dicta sint de Libertate, et justitia hominis, quæ nec Legibus, nec Bonis operibus indiget*[3]. *Christianis ergo,* NIHIL ULLO *jure potest imponi, sive ab Hominibus, sive ab Angelis, nisi quantum volunt: liberi enim sumus ab omnibus*[4].

[1] Fol. 316.

[2] In cap. 1. ad Galat. f. 223.

[3] Tom. 2. Lat. Vitt. 1546. per Lufft, de Liberta. Christ. fol. 7.

[4] Eodem to. 2. de Captiv. Babyl. f 81.

Abból, hogy az Isten parancsolattyára nem vagyunk kötelesek, azt hozza-ki Luther, hogy egyébben bűnt nem vallunk, hanem ha hitetlenségbe esünk. Mert a hol törvény nincsen, ot bűn sem lehet; és ha szánt-szándékkal el akarunk veszni, sem mehetünk pokolba, hanem ha nem akarunk hinni; mert annak a ki hiszen, semmit Isten bűnné nem tulajdonít: *Ut nihil justificat, nisi Fides: ita nihil peccat, nisi Incredulitas. Si ergo in Fide fieri posset Adulterium, non esset peccatum*[5]. *Opera quæcumque, ad Fidelem nihil pertinent: sed Sola Fides justificat; sicut sola Incredulitate cordis, reus sit et damnandus, nullo externo peccato, vel opere*[6]. *Bona Opera non faciunt bonum virum, sed bonus vir facit bona opera. Mala Opera non faciunt malum virum, sed malus vir facit mala opera. Infidelem, nullum malum opus facit malum, et damnatum, sed Incredulitas*[7]. *Vides, quam dives sit homo Christianus, seu baptizatus, qui etiam* VOLENS, *non potest perdere salutem suam quantiscumque peccatis; nisi nolit Credere: nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi* SOLA *Incredulitas: Cetera omnia, si redeat, vel stet Fides in promissionem Divinam Baptizato factam, in momento absorbentur*[8]. *Fortiores sunt cogitationes malæ piorum, quam impiorum: non tamen polluunt, non damnant: illos vero polluunt, et damnant. Cur hoc? nonne utrobique idem peccatum? Vere idem peccatum: sed pii, antidotum habent, illi non habent. Ideo pii, in majori impetu ejus non peccant, cum illi peccant in minori*[9]. Ugyan ezent Pritaníttya Calvinus és a Liber Concordiæ, mint ez-után meghallyuk[10].

[5] Tom. 1. Lat. Vitt. 1545. per Lufft, Thesi 1. Paradox. in Papatu, f. 371. Ib. Thesi 10.

[6] De Libertat. Chris. cit. f. 4.

[7] Ibid. fol. 8.

[8] Tom. 2. cit. de Capt. Babyl. Titul. de Baptis. f. 78.

[9] Eodem to. 2. cont. Latom. f. 254. O Pritanittya Calvinus és a Liber Concordiæ, mint ez-után meghallyuk[10]. vilegium Lutheranum!

[10] Infra, li. 4 c. 5, 1.

MELANCHTON egy rosz könyvet írt, melyről szemtelen merészséggel azt hirdeti Luther, hogy méltó szent Írás-közibe vétetni; mert valamenyi sz. Atyák könyvei vannak, mind azoknál job ez egy könyvecske: *Philippi Melanchtonis, de Locis Theologicis invictus liber, meo judicio, non solum immortalitate, sed Canone quoque Ecclesiastico dignus est*[11]. *Lege omnes Patres, et Sententiarios: non*

[11] Luth. tom. 2. Lat. Vit. 1546. Lufft. Præfat. ad. lib. de Servo arb. f. 457.

est melior liber post sacram Scripturam, quam Loci Communes Philippi[1]. Ebben azért a dícsíretes könyvben illen formán ír Melanchton: *Ea fuit abrogandæ Legis caussa, quia præstari, seu fieri non potuit, quæ caussa, cum ad Legem Moralem magis, quam ad Cæremonias, vel Judiciorum formas pertineat: Necesse est fateamur Decalogum quoque esse Abrogatum. Sophistæ ajunt, Judicia, et Cæremonias abrogatas; Legem de Moribus, a Christo etiam novis Legibus auctam: Adeo de Christo bis Moysen faciunt. Evangelium, tantum est ministerium Spiritus, et nihil prædicat, nisi remissionem Peccatorum: ideo liberi sumus ab omnibus externis observationibus. Abolita ergo est Lex, ne damnet, ubi violata est*[2].

[1] Collo. Mens. 1566. Isleb. per Gaubisch. ca. de Concionat. fol. 275.

[2] Philipp. in Locis, Anni 1523. de Legis abrog. f. 83.

Calvinus sem szakad-el ezektűl: *Christiana libertas in eo primum consistit, ut Fidelium conscientiæ, se supra Legem erigant atque esserant, Totamque Legis justitiam obliviscantur. Nam, cum Lex neminem Justum relinquat, aut omni spe Justificationis exludimur, aut ab illa nos solvi oportet; et sic quidem, ut Nulla prorsus Operum ratio habeatur. Sublata igitur Legis mentione, et omni Operum cogitatione seposita, unam Dei misericordiam amplecti convenit, quum de Justificatione agitur: Cujus si certitudinem aliquam assequi volunt conscientiæ, Nullum Legi dare locum debent. Lex quidem ad bonum docere, exhortari, stimulare non desinit fideles: tametsi apud Dei tribunal, in eorum conscientiis locum non habet*[3]. *Nos peccata fidelium, Venialia dicimus: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia, nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo Jesu: quia non imputantur; quia venia delentur*[4]. *Per gratiam, a Lege manumissi sunt fideles: ne ejus regula, sua opera examinentur*[5]. Azért világos szóval írja Calvinus, hogy ők oly bóldog állapatra jutottak, hogy *Non possunt peccare;* akár-mit mívellyenek, semmiben nem vétkeznek[6].

[3] Calv. lib. 3. c. 19. n. 2.

[4] Ibid. cap. 4. num. 28.

[5] Lib. 3. ca. 19. num. 6. Vide infra, lib. 5. c. 8, 2. nu. 1. et 2.

[6] Vide infra, l. 5. c. 8, 2.

A helvéciai Confessio azt beszélli, hogy elrontattak minden parancsolatok, és minket nem kárhoztatnak, sem Isten haragjába nem ejtenek: noha (a mint magok szavából hallók) ezeket meg sem tartyuk, meg sem tarthattyuk: *Hactenus abrogata est Lex Dei, quatenus nos amplius non damnat, nec iram in nobis operatur*[7].

[7] Confess. Helvet. art. 12.

A Lutheristák Concordiája azt hirdeti, hogy az evangeliom nem vádollya, sem feddi, sem kárhoztattya a bűnt, hanem csupán csak Isten kegyelmét hirdeti: *Evangelium, non est concio de Pœnitentia, arguens peccata: sed proprie nihil aliud est, quam letissimum quoddam nuntium, et concio plena consolationis, non arguens aut*

terrens: quippe, quæ conscientias, contra terrores Legis solatur[1]. *Rejicimus igitur, ut falsum et perniciosum dogma, cum asseritur, quod Evangelium proprie sit concio Pœnitentiæ, arguens, accusans, et damnans Peccata: quodque non sit* TANTUMMODO *concio de Gratia* DEI. *Hac enim ratione, Evangelium rursum in Legem transformatur: Meritum Christi, et Sacræ Literæ obscurantur: piis mentibus, vera et solida consolatio eripitur: et Pontificiis erroribus, et superstitionibus, fenestræ aperiuntur*[2].

[1] Lib. Concor. artic. 5. Controver. in Affirm. nu. 6. fol. 565.

[2] Ibidem, in Negat. f. 566.

Ha ezek tágas és künyű útat nem nyitnak, ha hívolkodásra és testi szabadságra alkalmatosságot nem adnak, mellyek a jó életnek drágáb, foganatosb és nemesseb gyökerét kiássák: nem tudom, micsoda adhasson szabad menedéket. Az én itíletem-szerént ennél nagyob és bátorságosb szabadságot minden szabados és feslett életre nem gondolhatott vólna a sátán; nem kívánhatott vólna a feslett emberi gyarlóság. Mert ha ki magával elhiteti, hogy ő nem köteles az Isten parancsolatira; és bár ezeket által-hágja, sem árt, mivel Isten bűnnek nem tulajdoníttya és meg nem bűnteti érette: miért kel annak félni az Isten dorgálásától és fenyítékétűl? Palástollyák ezt a rút vélekedést némellyek és azt mongyák, hogy a jó erkőlcsrűl-való törvény megmarad, *quoad obligationem, sed non quoad reatum condemnationis;* de nem úgy, hogy kárhoztasson. Mely felelet annyit tészen, mint-ha azt mondanád, hogy ha embert ölünk vagy paráználkodunk és egyéb vétket cselekeszünk, sem érdemlyük ezekért a kárhozatot. Mely ha úgy vagyon, nem igazán mondotta sz. Pál, hogy valaki effélét cselekeszik, méltó halálra[3]. Azt sem jól hirdette, hogy a bűn sóldgya halál; mert a Lutheristák akár-mit mívellyenek, sem érdemlik a kárhozatot.

[3] Rom. 1, 32. Rom. 6, 23.

De óltalmazzon Isten, hogy ezeket az esztelen vélekedéseket helyén hadgyuk. Mert noha a bűnnek és az ördögnek rabságától megszabadított minket CHRISTUS: de arra nem eresztett, hogy a lopás, paráznaság, gyilkosság és egyéb vétek szabados légyen. A törvény igájától annyiból szabadított-meg, hogy noha kötelesek vagyunk a jó erkölcsrűl-való parancsolatok engedelmességére: de ezek súllya és félelme elvétetett; mivel a CHRISTUS érdemeért adatott bévséges malasztal szeretetből, vígan, gyönyörűséggel visellyük azt a künyű igát, mely elviselhetetlen terh vólna, rettegtető és ostorozó hóhér vólna a Sz. Lélek malasztya-nélkűl.

Libertatem Christianam jactant, et tamen Arbitrij libertatem negant Novatores.

8. Hatodik menedék az utolsó veszedelemre: Az isteni félelmet ötképpen rekesztik-ki az új tanítók.

Tudgya a sátan, hogy a kinek szívéből kilophattya az isteni félelmet, azt könnyen minden gonosságra és utólsó veszedelemre taszíthattya. Annak-okáért sok útat mutatott az új tanítók-által, mellyeken az isteni félelmet kirekesztvén, minden gonosságra bátorítaná az embereket.

1. Tim. 1. 19. I. Első dolog az, hogy noha sz. Pál azt mongya, hogy sokan eltörik hitek hajóját a tiszta lelki-ismeret vesztése-után; de Calvinus azt vítattya, hogy valakiben egyszer igaz hit találtatott, akármit cselekedgyék, soha az Isten fiai méltóságát és örökségét gonosz élettel vagy hittűl-szakadással el nem vesztheti; mivel Isten-előt hit-által mongya hogy igazak vagyunk; a hitet oly hathatónak írja, hogy valamíg bennünk marad, addig az igazságból ki nem esünk. Minek-utánna azért azt tanította vólna, hogy senkiben nincs igaz hit, hanem csak abban, a ki örök életre választatott, ezt veti utánna: *Hoc igitur tenendum est, quantumvis exigua sit ac debilis in electis Fides, nunquam ex eorum cordibus deleri posse ejus sculpturam*[1]. Ismét: *Fides Electorum, extra periculum defectionis est*[2]. *Quos inseruit semel Christus in Corpus suum, eorum neminem perire sinit*[3]. *Ut nunquam extinguitur spiritus: ita Fidem, quam semel insculpsit piorum cordibus, evanescere et perire impossibile est. Veritas nunquam effluit, sed usque ad finem manet*[4]. Tudom, hogy másut külömbet tanít Calvinus magával ellenkezvén, midőn azt írja: *Vix decimus quisque eorum, qui Christo nomen dederunt, Fidei puritatem ad extremum usque retinet. Omnes fere ad corruptelas degenerant, atque a Magistris licentiæ delusi profanescunt.*

[1] Calv. 3. Instit. c. 2. n. 11, 12. 21.
[2] Ibi. c. 2, 4. n. 6.
[3] Ibi. c. 22. n. 7.
[4] Idem, in Matt 13, 20. Calv. 2. Pet. 2, 2.

Beza, midőn azt mondotta vólna: *Addamus tertium Axioma, Fidem esse Dei donum, solis Electis proprium ac peculiare*[5], ezt veti utánna: *Affirmo igitur eum, qui vel semel tota vita sua sensit certum veræ Fidei testimonium, securum esse debere de ea permansura ad finem usque*[6]. Schlüsselburgius bévségesen megmutattya, *Lib. 2. Theol. Calvin. art. 6. fol. 42. Et Lib. 1. art. 7. fol. 29. Et art. 14. fol. 46.* hogy a Calvinisták vallása a választott emberről azt tartya, hogy soha az igaz hittűl meg nem fosztatik, ha sz. Péterrel eggyüt a Christust szájjal megtagadgya és a Dávid esetit követi-is. Látod-e, mely szép dolog a calvinistaság? A ki abban egy cseppet kaphat, ne féllyen attúl, hogy elessék.

[5] Beza, in Confess. Heidelb. 1567. c. 4. art. 20. f. 97.
[6] Ibid. f. 99

Ha az-után törökké lészen-is, megmarad benne a calvinista hit és az-által kétség-nélkűl a Mahomet meny-országába mégyen.

II. Második dolog, mely a bűnnek minden tartóztatását eltapodgya és az isteni félelmet, mely-nélkűl nem igazúlhatunk[1], éppen kivészi az ember szívéből az, hogy az új vallások-szerént ki-ki tartozik oly bizonnyal hinni, hogy őtet Isten örök életre választotta és bóldogságba viszi, mely bizonnyal hiszi, hogy Christus meghólt érette. Ezt pedig nem határozott okok- és condiciók-alat kel hinni, úgy-mint, ha az Isten törvényét megtartyuk; ha jámborúl élünk, *etc.* hanem keregdéden, általlyában, minden ok-vetetlen. Ezt nyilván taníttya az augustai confessio: *Adversarii, infeliciter consulunt hominibus, dum jubent dubitare, utrum consequantur remissionem peccatorum*[2]. *Hæc igitur Fides specialis, qua credit unusquisque sibi remitti peccata, et* Deum *placatum et propitium esse propter Christum, justificat nos: Promissio enim remissionis peccatorum, et Justificationis, non habet conditionem Meritorum nostrorum. Si enim promissio requireret conditionem Meritorum nostrorum, ac Legem, cum Legem nunquam faciamus: sequeretur promissionem inutilem esse*[3]. *Fides, quæ justificat, est assentiri promissioni* Dei, *in qua gratis propter Christum offertur justificatio*[4]. *Homines justificantur Fide, cum credunt se habere* Deum *placatum, propter Christum*[5].

Calvinus továb mégyen és azt taníttya, hogy oly bizonyoson kel hinni, hogy üdvözűlünk, mely bizonnyal hiszük, hogy Christus el nem kárhozik: *Fides est Divinæ erga nos benevolentiæ notitia*[6]. *Vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione* Deum *sibi propitium, benevolumque Patrem esse persuasus, Divinæ erga se benevolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis exspectationem præsumit*[7]. *Ubi primum vel minima Fidei guttula mentibus nostris instillata est, jam faciem* Dei *placidam et serenam, nobisqua propitiam contemplari incipimus; ita certo intuitu, ut sciamus, nos minime hallucinari*[8]. *Non possunt aliter sedari animæ nostræ, nisi certo persuasi simus,* Deo *nos placere*[9]. *Secure spondere nobis audemus, Vitam æternam nostram esse:* Nec *Regnum cœlorum, quo jam Christus ingressus est, posse nobis* Magis *excidere, quam ipsi*[10]. *Rursum; Peccatis nostris, non posse nos damnari, a quorum reatu nos absolvit.* Valaki ezt elhiteti magával, bár elméjébe se tűnnyék, hogy féllyen a kárhozattúl, és ezzel a félelemmel tartóztassa gyarlóságát a gonosságtúl. Mert a mely bizonyos, hogy hamis

[1] Eccli, 1, 28.

[2] Lib. Concord. Apolog. in De Iustific. f. 84.

[3] Ibi. f. 69. Sup. f. 229. Infra, l. 4. c. 5, 2. n. 10.

[4] Ibid. f. 70.

[5] Liber. Concord. Apolog. de Tradit. f. 183.

[6] Calv. 3. Instit. c. 2. n. 12.

[7] Cal. li. 3. c. 2. num. 16.

[8] Ibid. n. 19.

[9] 3. Instit. c. 13. num. 5.

[10] Calv. l. 4. c. 17. n. 2.

nem lehet, valamit keresztyén hittel vallúnk: oly bizonyos (hogy már) a luther és calvinista hit-szerént, hogy el nem kárhozik, akár-mit mivellyen.

III. Azt-is közönségesen taníttyák az újítók, hogy noha Isten elein úgy gyűlölte a bűnt, hogy csak szent Fia halálával elégedett, hogy el ne vesztené az emberi nemzetet a bűnért: de most a luther és calvinista-hitű emberben a bűnt nem tulajdoníttya bűnnek, hanem elfedezi és számot sem tart reá: *Etsi Peccatum, in carne nondum plane ablatum, et mortuum est: tamen illud* DEUS *nobis non vult imputare, nec meminisse;* ugy-mond a luthristák közönséges vallása[1]. Calvinus így szól: *Quos in fœdus gratiæ assumsit Dominus, eorum Opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur*[2]. *Fidelium Peccata, Venialia sunt: non quia non mortem mereantur, sed quia non imputantur*[3]. *Quidquid in Operibus nostris vitii est, Christi puritate sepultum non imputatur. Ita Sola Fide, non tantum nos, sed et Opera nostra justificantur*[14]. Beza az Istent személy-válogatóvá tészi és így szól, *1. Joan. 5, 13. Multa sunt Peccata, Electis, et Reprobis communia: imo vero, si unum excipias, nullum est, cui non sint utrique obnoxii: nulla tamen Electis Mortalia, nulla sunt Reprobis Venialia peccata.* Ha az Isten bűnnek nem tulajdoníttya a paráznaságot, lopást, gyilkosságot a Luther és Calvinus követőiben: miért kel félni az Isten haragjától és bűntetésétűl? Kész balgatagság, ha egy-felől elhiteted velem, hogy a bűn sem tulajdoníttatik bűnnek bennem; más-felől rettegtetsz, hogy a bűnért reám ne szállyon az Isten haragja.

[1] Lib. Concor. ar. 13. Schmal cal. f. 307.
[2] Cal. l. 3. c. 17. num. 15.
[3] Lib. 3. ca. 4. num. 3.
Vide infr. li. 5. c. 8, 2.

IV. Azt vítattya Luther és Calvinus, a mint ide aláb[4] meghallyuk, hogy Isten taszíttya, kiszteti, kételeníti embert a bűnökre; Isten oka azoknak, a miket az ördög és az istentelenek cselekesznek. Melyből azt hozzák-ki, hogy az emberben nincs szabad-akarat: *Liberum arbitrium, est figmentum in rebus, seu titulus sine re: quia nulli est in manu sua quippiam cogitare, mali aut boni, sed Omnia (ut Vicleft articulus Constantiæ damnatus recte docet) de Necessitate absoluta eveniunt.* Ez így lévén, nem kel félni, hogy Isten megostorozzon azért, a minek maga oka, a mire maga vezet és erőltet; sem azon nem kel rettegni, hogy az igazság-szerető Isten azért megbűntessen, a minek távoztatására nincs szabadságunk. Mert mi-képpen a farkas, ha megészi a más bárányát, noha kárt tészen, nem vétkezik, mert nincs szabad-akarattya: azon-képpen az ember sem vétkezik, ha nincs szabadsága.

[4] Infra, lib. 5. cap. 2.

Luther. in Assert. artic. 36. edit 1521. Mutat in aliis editionib.

V. A bűnnek bocsánattyárúl azt mongya Calvinus, hogy mikor megkeresztelkedünk, akkor a jövendő bűneink-is mind megbocsáttatnak. És valamikor megemlékezünk, hogy megkereszteltettünk, mingyárt szent az Istennel-való békeség. Ha az Isten még gyermekkoromban megbocsátotta ifiuságom vétkeit: mit félek a részegségtűl, gyilkosságtúl vagy fajtalanságtúl? Ha egy emlekezeti a keresztségnek kimoshat minden rútságot: kellemes okom vagyon, hogy tartóztatva járjak, és mint valami derék dologtúl, úgy rettegjek a bűntűl. Lásd, li. 3. c. 11, 8.

Nap-fénynél világosban megtetczik ezekből, mely nagy bátorságot adnak efféle tudományok minden feslettségre, mely erős gyeppel árkollyák úttyát minden tekélletességnek, mely hathatóson serkegetik az embert minden csintalanságra. Mert valami a bűntűl megtartóztathatná az emberi gyarlóságot, azt az újítók mind felforgattyák. A gyonást, a purgatoriomot hallani sem akarják; a bőjtöket emberi találmánynak, a test ostorozást babonának híják; az isteni félelmet, mint kétségbe-esést, sok-képpen az emberek szívéből ellopják. Azon-képpen valami a jó cselekedetre izgathat, mind felturkállyák; a jó cselekedetek érdemét hallani nem akarják; sőt a mí jó cselekedetinket Isten-haragító rútságnak kiáltyák; lehetetlennek mongyák, hogy valami jót cselekedgyünk és az Isten törvényében valamit megtarcsunk; azért ugyan azt vítattyák, hogy nem-is köteleztetünk az Isten törvényére. Egy szóval; valami jóra izgathat, azt mind kitiporják; valami a jó cselekedettűl megvonhat, azt nagy epeséggel vítattyák; valami a bűnöktűl megtartóztathat, azt mind félre rakogattyák. NOTA.

9. Mérges gyümölcsi a feljegyzett hamis tudományoknak.

Elválhatatlan gyümőlcse az ég és főld dögleltető gonosság ezeknek az öszve-szőt és fonatott, de az igazságtúl meszsze elhanyatlott genyetséges tudományoknak, mellyek vezérléséből a szent erkőlcsre- és életre-való igyekezet annyira elalutt az új hitesekközöt, hogy oly vélte találtatnak, kikben szikrája vólna a tekélletes életnek, mely ritka szokott lenni a fekete hattyú. Senkinek életét nem visgálom; sot még azokrúl sem emlekezem, mellyek hírével egész ország bétőlt; arrúl sem szóllok, hogy a tagok fő-után szoktak járni: hanem rövídeden azokrúl az Epicurus disznaihoz illendő dögleletes fertelmességekrűl emlekezem, mellyeket magok sem szen-

vedhettek egy-másban, hanem kikiáltották magok-ellen a predikátorok: úgy-mint más ember feleségének rútítását, szűzek rontását, természet-ellen-való rútolkodást, gyilkosságot, étetést és több orczátlan iszonyuságokat, mellyektől a föld és meny iszonyodik; sőt vélhető, hogy az ördög maga-is szégyenli és általlya, hogy annyira előmentek a latorságban az ő tanítványi.

Először azért ezekből az elő-számlált vélekedésekből nevekedének a Libertinusok, kikkel, úgy-mond Calvinus, teli Német-ország és Gallia. Ezek azt taníttyák, hogy mindent úgy kel az embernek tartóztatás-nélkűl mívelni, mint-ha semmi törvény nem vólna; mert ebben ál a keresztyéni szabadság. A bűnt emberi vélekedésnek itílik, úgy hogy ha valakit látnak félni a bűntűl, azzal csúfollyák, hogy még az Ádám almája ízi szájában vagyon: *Libertinis, plena est Germania inferior, et Gallia*[1]. *Hi eam libertatem promittunt, ut sine difficultate homo omnia perpetret, ac si nulli Legi subditus esset*[2]. *Si quem vident mali conscientia moveri; O Adam, inquiunt, adhuc aliquid cernis: vetus homo nondum in te crucifixus est. Si quem timor Divini judicii percellat; Adhuc, inquiunt, Pomi gustum habes. Peccatum nihil est aliud apud ipsos, quam opinio: Sic, modo ne amplius opinemur, ex eorum sententia non peccamus*[3]. LUTHER beszélli, hogy az ő követői sokkal feslettebbek, hogy-sem a pápa-alat vóltak; sőt a pogányoknál-is roszszabbak; úgy élnek mint disznók, úgy halnak mint disznók, tellyességgel oktalan állatokká változtak; és úgy tetczik, hogy mind ördögtűl szállattak vagy tellyességgel ördöggé változtak, oly gonoszúl élnek. Ezeket mind LUTHER írja követőirűl: *Nos ipsi videmus contemtum gravissimum Verbi; videmus licentiam, et disciplinæ dissolutionem, QUALIS SUB PAPATU non fuit*[4]. *Prius, cum impia, et falsa docerentur, tam abunde affluebant omnia, ut Papa, Cardinales, Episcopi, Reges et Principes mundi facti sint: Nunc, cum Evangelium doceri cæptum est, tam divites sunt ejus Professores, quam olim Apostoli. Ea fortuna est Evangelii; non solum nemo quidquam dat pro sustentandis Ministris, sed OMNES incipiunt rapere, et furari. Summa, homines videntur subito degenerare in immanes bestias. Rustici, Cives, Nobiles, abutuntur hodie Doctrina nostra, ad PARANDAS OPES: ex prodigis largitoribus, facti sunt fures, raptores, quod certissimum signum est, eos jam amisisse Verbum, et Fidem, et nihil Spiritualium bonorum habere, et deteriores esse Gentibus*[5]. *Nostra Germania, post tantam lucem Evangelii, tantum non obsessa videtur a Diabolo. Juventus, indomita, effrenis est, et*

[1] Calvin. contra Libertinos, cap. 4.
[2] Cap. 2
[3] Cap. 18.
Vide supra, f. 158, 159, 211.
[4] Tom. 3. Vitt. Lat. 1549. per Lufft, in Psal. 120. f. 581.
[5] Tom. 5 in ca. 6. ad Galatas, f. 433. Supra, f. 202. et 210

impatiens disciplinæ: Senes, avari, usuris, et multis sceleribus nefandis impliciti[1]. *Hodie volunt quidam plus, quam ipse Christus, Evangelici videri, cum sint avarissimi, cupidissimi, ambitiosissimi, toto corde mundum, et quæ sunt mundi, quærentes. De Evangelio sic loquuntur, quasi sint Angeli: sed si Opera spectes, sunt* MERI *Diaboli*[2]. *Eam in opinionem id temporis, et Nobiles venere, et Rustici, ut Thrasonice jactare andeant, sibi nullius Prædicatoris opera opus esse: velintque multo libentius Verbo* DEI *in totum liberi esse, ne obolo quidem ementes omnes Prædicatores. Ut credunt, ita vivunt: sunt, et manent Sues: credunt sicut sues, et sicut sues moriuntur, nostri Porci Saxonici*[3].

[1] In c. 23. Genes. edit. Norimber. 1550. fol. 224.

[2] Tom. 5. Lat. Vit. 1454. per Lufft, in ca. 8. Matth. f. 7, 8.

[3] Eodem to. 5. in 1. Cor. 15. f. 161, 162.

Ezekhez hasonló dolgot ír Erasmus: *Ex iis, qui verbis splendidis Libertatem Evangelicam jactant, Neminem vidi fieri meliorem: deteriores omnes, quotquot ego noverim. Pro Libertate spiritus, succedit effrenis carnis licentia: nec aliud agitur, quam saltatur, editur, bibitur, et subatur*[4]. *Qui possum mihi persuadere, illos agi Spiritu Christi, quorum mores tantum discrepant a Spiritu Christi? Olim Evangelium, ex ferocibus reddebat mites; ex rapacibus, benignos; ex turbulentis, pacificos; ex maledicis, benedicos: Hi redduntur furiosi, rapiunt, concitant tumultus*[5]. *Scio, nusquam fuisse majorem luxum, plus adulteriorum, quam inter Evangelicos. Nonne Lutherus dixit, Se malle pristinum Papæ regnum, quam hoc hominum genus, sub Evangelii prætextu, in Sogdianorum vitam sese præcipitantem? Ego, quos noveram candidos, puros, fuci ignaros: ubi se huic sectæ dedissent, loqui cœpisse scio de puellis, lusisse aleam, abjecisse preces, obtrectatores, vipereis moribus, ac prorsus hominem exuisse. Nec dubito, quin multi sub hoc Evangelii pallio lateant, titulo Christiani, animo Pagani. Sacerdotem, Basileæ virgis cæsum, mox Urbe ejectum scio: qui, cum extra portam a Carnifice dimitteretur, publice testatus est, Se, postquam illi sectæ se addixerat, in omne flagitii genus proruisse. Novi Monachum, qui pro una duxerit tres. Multa Monachorum, et Monialium conjugia referuntur, qui ductas repudiarunt, eodem jure quo duxerant*[6].

[4] Erasm. li. 20. epist. edit Basil. 1558 f. 715. Infra, li. 3. c. 7, 10.

[5] Lib. 19. epist. ad Philipp. f. 693.

[6] Epi. ad Fratres Inferior. Germaniæ.

Musculus eggyüt így beszél: *Evangelici nostri, sibiipsis adeo sunt facti dissimiles: ut, cum in errore Papatus fuerint religiosi, in luce veritatis facti sint profaniores, leviores, temerariores*[7]. *Sub horum Ministerio, nemo vereatur ne nascantur hypocritæ, superstitiosi, justitiarii. Hac sollicitudine abunde liberant et se, et alios. Causas enim objiciunt populo, quibus paulatim incidant in Adia-*

[7] Musculus loc. Theol. in III. Præcepto.

phoriam omnium pessimam, et Epicurismum imbibant, omnis scilicet Religionis vastitatem[1].

[1] Capite de Ministris. Sturm. in 2. Antipappo, f. 102.

Sturmius hasonló dolgot forgat: *Nunquam plura et majora fuere vitia, quam nunc existunt, in crapula, luxu, in vestitu, in bellis intestinis, et domesticis.*

Calvinustúl ez-előt hallók, mely barom módra kezdettek élni az emberek az új evangelisták tanítása-után[2]. A pápa ganejában turkáló nyelves predikátorok szentségéről pedig illyen-képpen ír[3]: *Pastores, ipsi, inquam, Pastores, qui Suggestum, hoc est, sacrum Christi Tribunal ea lege conscendunt, ut vitæ puritate præ aliis omnibus excellant, interdum sunt turpissima, vel nequitiæ, vel malorum aliorum exempla. Ita fit, ut nihilo plus fidei, aut gravitatis obtineant eorum Conciones, quam si fabulam in Scena ageret Histrio. Et tales, contemtui se esse apud plebem quæruntur; Ego autem, potius vulgi miror patientiam, quod non eos luto et stercoribus, mulieres et pueri operiunt. Alii eorum, benigne hospitio excepti, vel furto onusti clam abeunt, vel aliis modis hospites defraudant; vel sollicitant ad stuprum ancillas, ac interdum etiam uxores tentare audent: alii, ad captandum miri artifices, nudatos relinquunt, quibus aureos montes pollicebantur: alii, mutuo fallunt: alii abnuunt depositum: alii in societate perfidi: alii, quam Eleemosynam a bonis hominibus abstulerunt, vel in scortationem consumunt, vel in aleam, vel profanos alios luxus: alii, sacrosanctum Conjugii vinculum, deceptis uxoribus, et abjectis liberis, violare non dubitant. Plura sunt ejusmodi facinorum Exempla, quam quibus recitandis brevis Catalogus sufficiat. Cum ergo promiscue in toto orbe scelera exundarint, quid dicemus, nisi veterem illam Poëtæ querimoniam, in nostrum quoque sæculum vere competere? Ætas Parentum, pejor Avis, tulit nos nequiores; mox daturos Progeniem vitiosiorem.*

[2] Supr. f. 158, 159.

[3] Calvin. De Scandalis, f. 858. in Tomo Opusculor. a Gallasio collectorum.

Fol. 864.

Horatius.

Bucerus, Schmidelinus és Vigandus írásiból illyen szókat hozelő Gregorius Valentia[4]: *Maxima eorum pars, visa est id tantum ex Evangelio Christi petiisse, ut jugum qualiscumque disciplinæ, Pœnitentiæ, et Religionis universæ, quæ in Papatu reliqua fuit, abjicerent; proqua carnis suæ arbitrio ac libidine, instituerent agerentque omnia. Tum, non ingratum fuit eis audire, Justificari nos Fide in Christum, non bonis Operibus, quorum nullo tenebantur studio. Nec paucieorum, qualemcumque Evangelii prædicationem, eo tantum receperunt, ut in opes invaderent Ecclesiasticas*[5]. *Ut totus mundus agnoscat, eos non esse Papistas, nec Bonis Operibus quidquam fidere,*

[4] Valentia, 2, 2. Disput. 1. qu. 1. puncto 4. Argum. 3.

[5] Bucer. l. 1. de Regno Christi, c. 4.

illorum etiam Operum nullum exercent penitus. Jejunii loco, Commessationibus, et perpotationibus nocte dieque vacant: ubi pauperibus benigne facere oportebat, eos deglubunt et excoriant. Precationes vertunt in juramenta, et blasphemias, et Divini nominis execrationes: idque tam perdite, ut Christus nec ab ipsis quidem Turcis hodie tantopere blasphemetur. Demum, pro humilitate, regnat passim superbia, fastus, elatio. Atque hoc universum vitæ genus, ab illis, Evangelicum dicitur institutum[1]. *Rapere Ecclesiastica bona, scortari, inebriari, aliaque id genus innumera peccata, eo magis invalescunt quotidie, quia libertatem crescendi habent*[2]. Végezetre, *ex Locis Communibus Manlii,* illyen dolgot beszél Florimundus: Egy lipsiai aszony a Luther iskolájában jól elő-menvén, maga fiával lakott, kitűl midőn leánya lett vólna, titkon felnevelé leányát, az-után fiának adá házas-társúl, úgy hogy a ki apja és báttya vala, férje-is lenne a leánynak. Ezt csak egyedűl az annya tudta. Mely midőn megbetegedett vólna, Luthernek megbeszélle mindeneket. Luther a vittemberga theologusokkal azt találá rajta, hogy a házasságot nem kel felbontani; a beteg aszonyt pedig biztatni kel, hogy hidgyen és üdvözűl.

[1] Supra, f. 202. Schmidel. Conc. 4. in. ca. 21. Luc. Vide Rescium, in Ministromachia. edit. Colon. anno 1592. f. 69.

[2] Vigand. de Bonis et malis German. Florimum Remondus, li. 2. c. 18. de Originе hæresum.

Ezekből kitetczik, hogy soha emberi nyelv az új tudományokból nevekedett méltatlanságokrúl és úndokságokrúl eleget nem panaszolkodhatik.

10. A magyar-országi calvinista és lutherista predikátorok erkölcsérűl.

Talám Magyar-országban az új hit tanítók úndok fertelmes erkölcsökkel nem dögleltetik az eget? talám nem virágoznak közöttök azok a czégéres latorságok, mellyekért Luther az ő magzatait disznókhoz hasonlítá? Tudom, hogy a sz. Ágoston mondása-szerént, *Laudanti amico credendum non est, nec inimico detrahenti;* az ellenségtűl származott gyalázatot nem kel hinni. Azért én ottan senkit újjal nem mutatok; magamtúl semmit nem mondok; senkit nem mocskolok, sem rágalmazok: hanem egy-nehány jeles dolgot jegyzek a predikátorok saját könyvökből, mellyek megismértetik mindenekkel, mely igyenes erkőlcsű és tekélletes-életű jámborok, a kik orrában ily nagy bűzt szerez a keresztyén papok fogyatkozása.

Augu. tom. 7. li. 3. contr. Liter. Petilian. cap. 10

Bornemisza Péter, nevezetes predikátor, az ő gaz predikációinak negyedik részében az ördögi kisértetekrűl oly rút mocskos dolgokat írt, hogy az ördög sem írhatott vólna szemérem-nélkűl ily

mosdatlan ocsmányságokat. Emlekezik az ő rendin-való predikátorok vad gyümölcsirűl, iszonyú latorságirúl, útálatos fertelmességirűl. Én azért először a tisztesség-béli személyeket megkövetvén, hogy a papok ganéjában piszkáló predikátorok úndokságát halgatással nem fedezhetem, az élő Isten nevével arra kérem a keresztyén olvasót, hogy azok latorságiból, pokolra-vívő, szidalom és gyalázatérdemlő-cselekedetekből gonoszra-való szabadságot ne vegyen; hanem a végre olvassa ezeket, hogy megismérje az új tudományok természetiből származó gyümölcsöket, mely új tudománynak erejéből még a tanításnak vezéri-is, kik az istenes életnek (hogy már) tűköri vólnának, ollyan úndokokká lettek, mint a varasbékák; oly büdössökké, mint a bakok; és a gonoszságban eloktalanúlván, úgy tetczik, ugyan egybe conspiráltak minden gonosságra.

Bornemis. de Tentat. Diab. fol. 731. Így beszél azért Bornemisza eggyüt: *Egy ifiu lelki-tanító kétszer vádoltatott előttem, nem csak házasság-törésrűl, de* Sodomíta *életrűl-is, és látván, hogy mindazáltal sok éppületet mivelt vólna tanításával, keményen megfenyegetém. De csuda szörnyűséget beszéllett: hogy feleségével kétszer, háromszor-is vólt dolga egy-egy nap csak azért, hogy inkáb megenyhődnék benne az utálatosság; de még inkáb lángazott mind leányokra, mind gyermekekre, Töb szörnyűségét nem* Fol. 781. *mondom meg.* Másut így irkál: *Láttam oly* predikátort, *ki mást igen rágalmazoit és csudált, hogy* predikátor *lévén más feleségével lakott; kit miért-hogy szelíd lélekkel nem tanított, ő-is abba esett.* Fol. 785. Ismét így szól: *Mostani üdőben láttam oly* predikátort, *ki jámbor házassa lévén feleségét elfelejtette; és bolondúl csak nem tajtékot hányt másra-való gerjedezésben: sokszor imádságát félben hagyván megdühössödött szűvel ment és mendegélt oly helyre, a hol lator* Fol. 818. *kivánságát megszerezze.* Viszontag emezt írja: *Előttem mint* superintendens-*előt vádoltak eggyet, ki egy-nehányszor úndok bűnökbe esett vala és kérnek vala, hogy szégyennel levonnyuk rólla a* predikátor *tisztet. Ez pedig igen bőlcs tanító vala, és foganatos vala tanítása, kinek ifiu felesége lévén csak fél esztendei menyecske, még-is szolgáló* Fol. 871. *leányával vétkezett, sőt még férfiakkal-is. Egy* predikátor *más feleségével vétkezvén, az-után felakasztá magát és ez írást hadta, hogy Isten őtet arra a veszedelemre választotta vólna. Más* predikátort *megégetének, hogy az ő-maga leányával lakott.* János deák predikátor Losonczi Antalt *megölte aszonyával, és ő-maga lakott velle.* Ferencz predikátor *a mely leányit tanította a fő uraknak, azokkal lakott*

deák-korában. Én-is mikor ezeket írtam, rettenetes kisértetekben vóltam, és reszkettem belé.

Ezek nem elegek, hogy megtanúllyák a fő emberek, mint bánnak az ő házas-társokkal, leányokkal és fiokkal az új predikátorok, mikor szemek akad valakinek ékes cselédgyén: dagattab pofával fellyeb fúja sipját Bor-megisza és így kérődik: *Két fő* predikátort *tudok én üdőmben, kiknek fertelmes élete szörnyű vólt.* Fol. 892. *Az eggyik sokat pironkodott; mert miatta asszonyt-is, leányt-is öltenek, és mikor kin látták akár úczán, akár mezőn, a kapások-is azt kiáltották:* Bika, Bika, Bika. *A másik, noha híres* predikátor *vólt, de igen szégyenűl sok gyermekivel élt, és mind hóltig egy-nehány aszonnyal és leánnyal lakott. Ismét egy jeles* predikátort *láttam gyermek-koromban,* Kálmáncsi Mártont, *ki elein igen nagy híres doktor vólt, ki* Debreczemben *hólt-meg. Ez* Batizi Demeter-*nek megmondta titkon, hogy régtűl-fogva egy leányt tartott férfiu ruhában inasúl és vélle lakott. Ez elein nagy pap úr vólt.* Ez ama Kálmáncsi Márton, kirűl mondám, hogy Beregszászban Petrovith Péter Supra, f. 306 akarattyából a calvinista tudományt legelőször predikállani kezdette. Sztárai Mihályrúl-is (a ki Prínyi Péter kedvéért Kopácsi Istvánnal-egyetemben első híntegetője lén országunkban a lutheristaságnak), Fol. 910. azt írja, hogy részeges, haragos vólt.

Ezekből eszedbe veheted, mely bátran nyájaskodnak a más ember házában predikátor úraim; szinte mint-ha az ő csecsezések kíntúl bűntűl mególdozhatná a menyecskék férjét. Végezetre illyen ördögi rútságokat beszél az ő csordáinak futkározásirúl Bornemisza: Fol. 883. *Egy ifiu iskola-mesterségében gonoszúl élt a deák gyermekecskékkel; midőn* predikátorrá *lett vólna, elhadta feleségét miatta. Más szolgáló-leányával lakott; maga ifiu, nemes nemzet felesége vólt. Egy igen híres* predikátor, *felesége lévén, tíz rend-béli apró leánykákat kísérgetett*[1]. Csatárt, *Váradhoz közel, egy nemes aszony hal meg, és* [1] Fol. 884. *étszaka a koporsóba tétetik a templomban, hogy más nap eltemetnék: egy deák béoroszkodott és vélle undokoskodott*[2]. [2] Fol. 889.

Ezek és töb iszonyatos rútságok vannak a predikátorok erkőlcsérűl írva a superattendens könyvében. És valahol az új tudományok szarvat emelhetnek, nem tudom, mint várhatni ot egyéb gyümőlcsöt efféle bojtorjánnál.

De hadgyunk békét a Bor-megiszá-túl könyvbe íratott koslató predikátorok úndokságinak; talám egyébüt jámborbak vannak közöttök?

A sopron, szala, vas-vármegyei predikátorok *1598.* esztendőben egy rosz kis könyvecskét nyomtatának Keresztúrat, mellyet a lutheristák concordiajából lopogatának. Ennek elől-járó hízelkedő levelében azt írják, hogy az ő superattendensek Bejthe István, oly tanu-bizonyságot tett az ő attendenségéhez tartozó predikátorokrúl, hogy *fejenként lopók, paráznák, ember-öldöklők és mindennémű fertelmes bűnökben heverők.* A predikátorok pedig Bejthének nagy szelídséggel azt felelik, hogy *bár töbrűl ne, hanem csak szegény* Kálmán *deákrúl gondolkodgyék, kit kezével öll-meg* Bejthe István. *Azért szemetet talál maga háza-előt, csak győzze söprögetni: gerendát talál szemében, csak vethesse-ki.*

Német-Újvárban *1597.* esztendőben Bejthe István (ki superattendensek vala az említett vár-megyékben-lakó lelkek martalóczinak), egy kis könyvet nyomtata, *Encomion Ubiquisticon*[1]; melyben nevezet-szerént megdícsíri az alatta-való fő-fő predikátorokat. Némelyekrűl azt írja, hogy feleségeket ebűl kapták és most magok kerítői aszony-hőlgyöknek; paráznák, méreg-osztogatók, ember-étetők, etc.

[1] Typ. Manlian. Sumtib, Andreæ Bejthe.

[2] Georgio Thokoith.

[2] *Tempore jam multo, propriis Uxoribus ipse*
Leno miser fueras, hirce petulce, tuis.
Et, quam nunc retines, nuper tu qualiter illam
Quæsieris, referens, fœde marite, tibi.

[3] Ioanni Politoris.

[3] *Vosne estis digni, ut Domini Verbum recitetis;*
Quos vagus error habet, vitaque cœca scatet?
Rastra, ligones, et potius crepidas agitetis,
Scandala ne moveat vita pudenda piis.
Vos certe Balis servi estis, Christo inimici:
Qui fugitis verum; per scelus omne PARES.

[4] Leonar. Fitos, Sárváriensi.

[4] *Quem tua non recipit Rectorum in basia Conjunx?*
Et futuunt illam Cerdo, vagusqua Latro.
Institor es; nebulo; propriique thori maculator;
Mendax: et quid non? impietate scatens.

[5] Nicolao Hegyfalvi.

[5] *Hoc quoque succurrat: cum Conjuge Participis tu*
Vixeris exlex ut; fœdus adulter eras.
Cum sic spurciciem vestram vos prostituatis;
Stercoreas chartas vos juvat evomere.

[6] Danieli Kevino.

[6] *Ab Daniel Kevi, Prefzleg quem detinet alma,*
Gaudes desidia, vane CINAEDE, *tua.*

[7] Stephano Klazckovith.

[7] *Non ego vos possum miti jam voce vocare:*
Vestra VENENATO *est crimine nota manus.*

[8] Michaëli Benkóczi.

[8] *Porcos in pretio servas majore, Fidem quam:*
Conspiratorum tu quoque parte manes.

Matthæi Szegedi cum Nata quid tibi cessit;
Cumque Uxore, tenes, heu pudibunde, bene.
Natam etiam Benedicti Hollosi ludificasti:
Atque fidem pactam posthabuisse juvat.
Quomodo pressisti generosi seminis unam,
Purpuream chlamydem es cui male pollicitus.
[1] *Cum vos commonui, ut Fidei fructus faceretis:*
Toxica miscetis pro pietate mihi.

[1] Andreæ Budæo.

Efféle bak-búzú fúsz-fa versek-alá Bejthe István superattendens írta nevét; és nem kétlem, ha ki tagadást tett vólna, fejére rakta vólna Bejthe mind ezeket. Te pedig keresztyén olvasó, ítíld-meg, ha méltó-e efféle kivúl-belől megsenyvedett dögös koporsókhoz közel járni?

A debreczeni esze-veszet ministerium eléggé tűri tagadgya, de végre kifakasztya, hogy az Antichristus iskolájához illendő fesletségek úralkodnak az új tanítókban: *Heu!* Multi *ex Pastoribus, sicut in Regno Antichristi, rejecta et contemta cœlesti disciplina, et politia, otio dediti, vivunt in deliciis, etc.* Említhetnénk üdőnkben történt sok iszonyuságokat, latrok hajlékához és bordélyokhoz illendő éktelenségeket, mellyek törvényben-is forgottak; de énmiattam maradgyon helyén mindennek tisztessége; megelégszem azzal, a mit magok okádoznak egy-más szakállába.

Articul. ex Verbo Dei, edit. Debrecz. anno 1591. in Præfat. Supra, f. 242, 243.

Itíld-meg immár, keresztyén ember, ha nem azt mondhattyuk-e méltán az újítóknak, a mit Optatus és Tertullianus mondának az ő-idejekben dögleltető tévelygőknek? *Quos aut factione, aut subtilitate seducere potuistis, non solum masculi, sed etiam feminæ, ex ovibus subito facti sunt vulpes; ex fidelibus, perfidi; ex patientibus, rabidi; ex pacificis, litagantes; ex simplicibus, seductores; ex verecundis, impudentes; feroces, ex mitibus; ex innocentibus, malitiæ artifices*[2]. *Adeo et de genere conversationis, qualitas Fidei æstimari potest. Doctrina, index est disciplinæ. Negant* Deum *timendum: itaque libera sunt illis omnia, et soluta. Ubi enim* Deus *non timetur, nisi ubi non est? Ubi* Deus *non est, nec Veritas ulla est: Ubi Veritas non est, ibi merito talis disciplina est*[3].

Optat. lib. 6. cont. Parmen. Idem Erasmus, supr. f. 243.

[2] Antithesin vide supra, fol. 106.

[3] Tertul. Apolog. ca. 43. num. 280.

Mind ezekből kitetczik, hogy az új tudományok gyümőlcse hasonló a Sodoma helyén termett gyümőlcshöz, melyről azt jelenti a sz. Írás[4] és nyilván írják sok fő emberek, hogy kivúl szép és tettetes*, de ha megilleted, hamu és füst belől: *Poma ejus, interiorem favillam mendaci superficie maturitatis includunt*[5].

[4] Sap. 10, 7. Tertul. Apolog. c. 40. Aug. 21. Civit. c. 8.

[5] Ioseph. Tacit. apud Pamelium.

* Tettetes — tetszetős.

Azon-képpen az új tanítók, mivel az evangeliomot fitogattyák, magokat evangelicusoknak kiáltyák, a CHRISTUS érdemét emlegetik, kivűl szépen festettek: de az ő tanítások velejét és bélit ha látni akarod, csak füst és hamu, mely bélepi szemét az embernek. Annak-okáért sz. Judas apostol hasonlíttya a hamis tanítókat eső-nélkűl-való felhőkhöz[1]; mert noha a kevélység-miat fen járnak, és a mint sz. Pál mongya[2], akár-mely tudománynak szelétűl tétova hordoztatnak: de az üdvösséges tanításnak harmattyával nem öregbítik az isteni félelmet[3], hanem mint a magtalan fellegek a nap-fényt-is béfödik, a földet sem nedvesítik, és a mint sz. Judas írja[4], ollyanok, mint az őszszel virágzó fák, mellyek gyümőlcsöt nem teremtnek; mert ezek-is minden dolgokban csak tettetes színt és kép-mutatást űznek, de semmi üdvösséges gyümőlcsöt nem hoz tanítások.

[1] Iud. v. 12. 2. Petr. 2, 17.
[2] Ephes. 4, 14.
[3] Isai. 60, 8. Cap. 55, 10.
[4] Iud. v. 12. Prov. 25, 14. 2. Tim. 3, 5.

Ez-előtt-is említém, hogy találtatnak vélve, kik ezzel a nagy szabadsággal, mely az új tudományok fondamentomin éppíttetik, nem élnek; mert elsőben az Isten malasztya, az-után az emberi okosság és természet-szerént-való szemérmetesség megzaboláz sokakat, és nem engedi, hogy az ő hitek folyásához szabják erkőlcsöket. De elég, ha a tudomány természeti-szerént ugyan erre a tágas útra viszen, és sokakat nyakra-főre testi szabadságra taszít.

Supra, f. 318.

11. A mi igaz keresztyén hitünknek gyümölcsérűl.

Adná Isten bár úgy vólna, hogy az igaz keresztyén hitenvalók-közöt semmi gonosz erkőlcs, semmi úndokság ne országolna; a tanítók szabados élete-miat az Isten ígéje ne szidalmaztatnék; de tudgyuk, hogy oly mező az Ecclesia, melyben kedvesillatú jó fűvek a tűzre vetendő csalyánnal és büdös fűvekkel eggyüt nevekednek; oly szűrű, mely a polyvát eggyüt a búzával béfogja; oly háló és varsa, melyben jó és gonosz halak, sőt gyakran békák akadnak. Nem tagadgyuk azért, hogy ha a CHRISTUS iskolájában áruló és úrát tagadó tanítványok vóltak: a mi seregünkben-is vannak a tiszta gyöngyökkel és drága szép kövekkel-eggyüt Isten-ellen rugóldozó fiak, kiket naponként tisztogat a mi lelkünk vő-legénye, a Christus JESUS.

Tit. 2, 5. 2. Petr. 2, 2.

Vide infra, li. 15. ca. 3, 5. in fine.

Ebből nagy mód-nélkűl reánk akarják viszont fejezni ezt a bizonyságot a világi szín-mutatásnak itallyától megrészegedett káromló

predikátorok, mint-ha mind mí-ellenünk vitézkednék, a mit a gonosz gyümőlcsről mondánk; mivel mí-közöttünk feslett erkőlcsük-is találtatnak. De hogy azt most elhalgassuk, hogy az újítók egymás-után hazudván, sok gyermeki fecsegésekkel kárhoztattyák a Catholikusokat; sok kígyót békát okádnak reájok, és ollyakat írkálnak, ollyakat kőltenek a jámborokra, mellyeket fejekre nem rakhatnak: elég az mentségünkre, hogy semmi szabadságra-vívő fondamentomot nem tanít a mí igaz hitünk; hanem ha ki magát ebben gonoszúl viseli, maga gyümőlcse, nem vallásának jövése és bimbója az ő fesletsége. Mert az igaz romai tudomány a fellyeb nevezett bűnre-szabadító, és jó cselekedetektől megtartóztató tudományokkal arczúl és szemtől-szemben ellenkezik, a jóra sokképpen izgat, a gonosztúl sok erős eszközökkel tartóztat. Ha azért az ő követői-közzől némellyek vagy gyarloságtúl, vagy vakmerőségtől elragadtatván, feslett életet viselnek: nem a tudomány gyökeréből, hanem az emberektől származik.

A bűntől csuda, mint megtartóztattya embert a mí hitünk, midőn azt taníttya, hogy egy halálos bűn elégséges az örök kárhozatra, ha idején ki nem tér ember és penitenciát nem tart bűnéről. E mellé veti azt-is, hogy a hit haszontalan, ha hozzá nem járúl a tekélletes erkőlcs és a bűnnek távoztatása. A gyonásról noha azt írja Calvinus, hogy ollyan mint az okádás, mely a gyomrot tisztíttya, hogy ismét megtőltessék; *Quis non videt, quemadmodum ebriosi, vomitu se exonerant, ut mox, tamquam jejuni et recentes, ad novam ingluviem redeant: ita Papistas, clancularios susurros in aures Sacerdotis vomere, ut levati priori sarcina, peccata peccatis audacius accumulent?* De igaz lelki-ismérettel mondom, hogy majd nincsen a keresztyénségben nagyob zabolája a bűnnek a gyónásnál. Mert midőn ember tudgya, hogy szám-szerént és neme-szerént, a menyíre említi, elő kel számlálni bűneit, penitenciát kel ezekről tartani; ha mi kárt tett fele-baráttyának, addig meg nem óldozzák, míg bizonyoson el nem végezi, hogy azt megelégíti; ennek-felette az előbbi vétkeirűl szánakodni, következendő élete jobbításárúl fogadást kel tenni; midőn (mondok) ezeket ember meggondollya: kétség-nélkűl nagy tartóztatása vagyon a gonosztúl. Viszontag az újítóknál nagy künyűség vagyon a fesletségre, mely az ő gondolkodások-szerént vagy bűnűl nem tulajdoníttatik, vagy minden egyéb eszköz-nélkűl csak a bűnnek bocsánattyárúl-való hit-által eltöröltetik. Magok-is a szomszédok tudgyák

Cal. De Scandalis, post medium.

Infra, l. 15. c. 2, 4. in fine.

jól, mely erős zabolája a gonosz erkőlcsöknek a gyonás: minekokáért azt írja Soto, hogy a Lutheristák-is a császár parancsolattyával helyre akarták a gyonást állatni, mint eléb meghallók.

Soto, supra, f. 111.

Beza Confess. c. 7. art. 10.

Beza a gyonást lelki-ismeretek pelengérének nevezi, *Confessionis auricularis carnificina.* Mint-ha azt mondaná, hogy a gyonás úgy biztattya, és édesgeti embert a bűnre, mint az akasztó-fa az orvot a lopásra. Luther nem csak hasznos, hanem szükséges dolognak vallya a gyonást, mint ez-után meghallyuk[1]. A Liber Concordiæ mint javallya a gyonást[2], majd megértyük[3]. Sőt Lactantius az igaz Ecclesiának eggyik jelenségét azt adgya, hogy abban találtatik a gyonás[4].

[1] Infra, li. 3. c. 11, 8.
[2] Infra, lib. 4. c. 5, 3. n. 6.
[3] Infra, li. 4. c. 2. n. 2.
[4] Infra, l. 9. c. 2, 3.

A purgatorium kínnya és világ-szerént-való elég-tételek súllya, csuda mely nagy tartóztatása minden gonosságnak. Mert azt adgya a romai vallás az ő fiai-eleibe, hogy miképpen Isten leg-kisseb jó cselekedetet sem hágy jutalom-nélkűl, hanem egy ital hideg vízért megfizet: azonképpen egy bűnt sem hágy ostorozás-nélkűl. Azért bár kitérjen ember bűnéből és Istennel megbékéllyék-is: *De propitiato peccato, noli esse securus,* a megbocsátott vétekről sem bátorságos, hogy meg ne ostoroztassék érette. Mert ha ennek bűntetését meg nem előzi alamisnával, testi sanyargatással, imádsággal: vagy it vagy másut lakolni kel érette.

Eccli. 5, 5.

A jó cselekedetekre-is erős eszteni és izgató eszközi vannak a romai Ecclesiának, mikor a jó cselekedetek jutalmát és érdemét fiai-eleibe adgya és azzal biztattya, hogy ne restellyék a fáratságot, mert nem haszontalan munkájok. A testi sanyargatást és ostorozást, a bőjtölést, a világi gazdagságok és gyönyörűségek megvetését dícsíri s tanácsollya. Melyből következik (a mint szent Ágoston feljegyzette), hogy számlálhatatlanon ellene-mondván a világi gyönyörűségeknek szűzességben maradnak; eggyüt élvén, senki magán semmit nem bír, éjjel-nappal isteni szolgálatban vitézkedve forgódnak: *Quis non illos miretur, et prædicet, qui contemtis atque desertis Mundi illecebris, in communem vitam, castissimam, atque sanctissimam congregati, simul ætatem agunt: viventes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus; nulla superbia tumidi, nulla pervicacia turbulenti, nulla invidentia lividi; sed modesti, verecundi, pacati, concordissimam vitam, et intentissimam in Deum, gratissimum munus ipsi offerunt, a quo ista posse meruerunt? Nemo quidquam possidet proprium, etc.*

1. Cor. 15, 58.

Augu. to. 1. de Morib. Eccle. cap. 31.

Infra, li. 3. c. 8, 5. ante finem.

Bérekesztem azért Tertulliánussal ezt a bizonságot és azt

mondom, hogy hamis nem lehet a mí hitünk, mely ennyire szükséges a tekélletes erkőlcsre. De ha hamis vólna-is, hasznosb ezt követni, mely az embert csak nem kételeníti a jóra, hogy-sem amazt, mely csak nem bottal űzi és pálczával hajtya a gonoszra: *Falsa nunc sint quæ tenemus, attamen necessaria; inepta, attamen utilia: siquidem, meliores fieri coguntur qui eis credunt, metu æterni supplicii. Itaque non expedit falsa dici, nec inepta haberi; et expedit vera præsumi. Nullo titulo damnari licet, quæ prosunt omnino.* Tert. Apolog. c. 46. n. 615.

NYOLCZADIK RÉSZE.

Hetedik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert hazugsággal gyarapodtak és hazugsággal gyűlöltetik az igazságot.

1. A tévelygések hazugsággal járnak.

Az ördög nevei-közöt gyakor és czégéres, hogy ő *Spiritus mendax*[1], hazug és hazugság attya[2]. Azért mivel minden tévelygések kezdője az ördög, a ki konkolyt hínteget a jó búza-közzé: nem kel csudálni, ha a tévelygések tanítói attyok erkőlcsét követvén azt a nevet viselik, mellyel sz. Péter őket bélyegezi, midőn *magistros mendaces*[3], hazug mestereknek nevezi, kik *in hypocrisi loquuntur mendacium*[4]: mellyel magok-is így dicsekednek: *Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus*[5]. Annak-okáért a csalárd ördög az ő czinkosi-által mindenkor azon mesterkedett, hogy hazug találmányokkal gyűlőltesse és útáltassa az igazságot; és a keresztyénségnek kisendűlt szép virágát le akarván tapodni, hallatlan rút, gyalázatos és gyűlölséges vétkeket kent-fent a hívekre.

[1] 3. Reg. 22, 22. [2] Ioan. 8, 44. 2. Paralip. 18, 21. [3] 2. Petr. 2, 1. [4] 1. Tim. 4, 2. [5] Isai. 28, 15.

A keresztyének éjjeli álmokat megszakasztván isteni szolgálatra győlekeztek, az ártatlan Bárány sz. testét vérét a kenyér és bor színe-alat vették. Innen alkalmatlan okot vettek a pogányok és azt kőltötték, hogy a keresztyének éjjeli fertelmességgel, embertelen étkek kóstolásával egybe szövik-fonnyák magokat a közönséges veszedelemre, ember vért isznak, a setét barlangokban elóltván gyertyájokat barom módra, válogatás-nélkűl egy-mást hágják: *Dicimur sceleratissimi, de Sacramento infanticidii, et pabulo crudæ,* Tertull. Apolog. cap. 2. Euseb. 3. hist. cap. 33. Tertull. Apolog. ca. 2. n. 22. c. 8. n. 108.

Euseb. 4. hist. cap. 7. Athenagoras, Apolog. pro Christianis, to. 9. Biblioth. SS. Patrum.

et post convivium incesto; quod eversores luminum, canes, lenones scilicet tenebrarum et libidinum impiarum, inverecundia procurent. Dicimur tamen semper: nec vos, quod tam diu dicimur, eruere curatis. Ergo, aut eruite, si creditis; aut nolite credere, quia non eruitis.

Látván hogy a keresztyének nap-keletre fordúlva imádságokat Istenhez bocsátották és vasárnapot megillették, mellyet a pogányok a naptúl neveztek *Diem Solis*: azt fogták reájok, hogy a napot tartyák Istennek: *Alii Solem credunt* DEUM *nostrum: inde suspicio, quod innotuerit, nos ad Orientis regionem precari. Sed si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione, quam religione Solis*[1].

[1] Tertull: Apolog. c. 16. n. 246.

Mivel a mí királyunk virág-vasárnapi pompája képében szamárt láttak: azt kőltötték, hogy a keresztyének szamárt imádnak: *Somniastis, Caput asininum esse* DEUM *nostrum: hanc Cornelius Tacitus suspicionem inseruit.*

Ibid. ca. 16. n. 234.

[2] Lib. 4. c. 7.

Azt írja Eusebius[2], hogy a pogányok-közöt gyökeres hír vólt a keresztyénekről, hogy annyokkal, húgokkal egy-aránt laknak. Pilatus nevével könyvet írtak, mely teli vólt Christus károm-

[3] Lib. 9. c. 5.

lásával[3].

[4] Ex Minutio, in Octavio. Baron Anno Christi 211.

A püspökök lábához borúltak a hívek[4], áldomást vévén tőllök. Ezt arra magyarázták a pogányok, hogy a papok férfiuságát imádgyák és Istennek tartyák a keresztyének.

Az úr-vacsorára látván, hogy bort, kenyeret vittek a hívek: reájok fogták, hogy Bacchust és Cérest imádgyák: *Propter Panem et Vinum nonnulli nos Cererem et Liberum colere existimant*[5].

[5] Aug. tom. 6. lib. 20. contra Faust. c. 23.

Minek-utánna a pogányság hazugsági letapodtatának és mint a hó-harmat elolvadának: az eretnekek hasonló mesterséggel kezdének viaskodni a hívek-ellen, kiket mind tudományokban, mind személyekben hazug kőltésekkel, tekélletlenséggel gyarapított vélekedésekkel akartak gyűlöltetni.

A mártirok innepit tisztességesen megillették a keresztyének. Ebből ottan azt fogták reájok, hogy a mártirokat bálványok helyébe emelték és Isten székibe ültették: *Idola vertitis in Martyres, et votis similibus colitis*[6].

[6] Aug. tom. 6. lib. 20. contra Faust. cap. 4. et 21.

A szentek tetemi-előt gyertyát égettek, és ezek porocskáit böcsüllettel csókolgatták a hívek. Ebből azt kőltötték a tévelygők, hogy pogány módot követnek a koporsók tiszteletiben[7]: *Ritus Gentium videmus sub prætextu religionis in Ecclesias introductos: Sole lucente, moles Cereorum accendi; pulvisculum nescio quod, in modico vasculo pretioso linteamine circumdatum, osculantes adorare.*

Infr. l. 13. c. 2.

[7] Hierony: ep. 53. ad Ripari-um, cont. Vigilant.

Athanasiusnak igazság-óltalmazó igyében ellene nem álhattak az Ariánusok; azért, hogy a kinek tudományától lecsöpűltettek, azt emberek-előt hazug találmánnyal gyülölségessé tennék, ördöngösségeket, fajtalanságokat kenének reá[1]. Azt hirdeték a községközibe, hogy Arseniust elrekkentette*, ezzel akarván ördögnek kedveskedni; kiket Arsenius szemtűl szembe meghazudtata. Egy aszonyt reá bérlének, hogy Athanasiussal-való fertelmes latorkodását, mellyet magok álmodtak vala, kikiáltaná. De mint-hogy az aszony őtet soha szemével sem látta vala, jelen-létében meg sem ismérvén másra mutata, a kivel (hogy már) úndokoskodott.

[1] Theodoret. li. 2. c. 8. Socr. li. 1. c. 29. Sozom. lib. 2. c. 23, 25. Ruffin. li. 1. c. 15, 17.

Onager-nevű eretnek püspök setét étszaka idején egy gonosz aszonyt bújtata a házba, melyben a keresztyén püspökök aluttak, hogy ezeket, mint *in flagranti* kapatott gonosz-tévőket, megfoghatná[2].

[2] Theodor. li. 2. cap. 9.

Szent Eustatiust, antiochiai püspököt, meg akarván gyalázni az Ariánusok, egy gonosz aszonyt sok pénzel megcsalának, hogy a mely fattyat szűlt vala, Eustatius püspök fiának mondaná. Noha az-után nehéz betegségében a csalatott aszony megmenté a jámbor püspököt[3]. Egy szóval, a dolog sommája abban ál, a mit feljegyzett Irenæus, hogy az eretnekek-közöt leg-job, a ki legnagyob hazugságokat túd másra gondolni: *Perfectus nemo est apud Hæreticos, nisi qui maxima Mendacia fructificaverit*[4], és a mint egy lutherista superattendens mongya, fő gyümőlcse az eretnekségnek az, hogy sok hazugságokkal terhellye az embereket: *Præcipuus fructus Hæresis est, quod multis mendaciis, injuriis, calumniis, prægravet alios*[5]. Méltán mongya tehát szent Gergely, hogy az eretnekség tulajdona a hamis kőltés: *Cum vera mala Hæretici contra bonos non inveniunt, fingunt quæ redarguant*[6].

[3] Idem, lib. 1. c. 20, 21.

[4] Iren. li. 1. c. 15. n. 1.

[5] Schlüsselb. l. 1. Theol. Calvi. in Præfat.

[6] Lib. 12. Moral. c. 15.

Ebből azért a hamisságnak világos bélyegéből illyen bizonyságot támasztok a mostani új tudományok hamisságának jelenségére:

Lehetetlen, hogy Istentűl származott igaz tudomány légyen, a melynek plantálása, gyarapodása és virágjában maradása sok tetemes hazugságokkal, és a más fél gyűlöltetésére kőltött tekélletlenségekkel támogattatik, nem csak némely kóczipór, lapis-terra tanítóktúl, hanem a fő pásztoroktúl, vezérektűl és publica confessióktúl.

Illyen mind a Luther, mind a Calvinus tudománya.

Tehát lehetetlen, hogy ezek Istentűl származott tanítások légyenek.

* Elrekkent = elemészt, megsemmisít.

2. *A hazudás nem szabad semmi okért.*

Igazán írta Publius Nigídius, hogy a hazudás és hamis-mondás-között külömbözés vagyon: *Inter mendacium dicere, et mentiri, distat: Qui mentitur, ipse non fallitur, sed alterum fallere conatur: Qui mendacium dicit, ipse fallitur. Vir bonus, præstare debet ne mentiatur: prudens, ne dicat mendacium*[2]; a ki hazud, tudgya hogy igazat nem mond, és meg akar mást csalni; a ki hamissat mond, megcsalathatik, igaznak alítván, a mi nem igaz. A jámborság a hazugságot, az okosság a hamis-mondást távoztattya. Isten a hazugságot úgy gyülöli[2], hogy lelki halálnak és örök veszedelemnek sententiáját adta a hazugokra. És kivált-képpen hogy a mennyei tudományok állatására nem szabad hazudni, illyen szókkal jelenti szent Jób: *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?* Vallyon s oly igye-fogyotté az Isten igazsága, hogy hazugságok és csalárdságok-nélkűl lábat ne kaphasson? Szent Pál apostol győzedelmes okokkal vítattya, hogy az isteni tudományok igazságát nem szabad hazugsággal támogatni. Sz. Ágoston okát adgya, miért nem illik az igazságot hazugsággal nevelni. Mert minek-utánna megbizonyította vólna, hogy sem a szűzesség megtartásaért, sem egyéb világi jóért nem szabad leg-kisseb hazugságot-is mondani: azt veti utánna, hogy az emberek lelke üdvösségeért sem kel hazudni: *Ad sempiternam salutem, nullus ducendus est opitulante mendacio.* És ha egy gyermeket, úgy-mond, kit keresztség-nélkűl meg akarnak ölni, hazugsággal megmenthetnénk és lelkét megtarthatnók: azért sem szabad hazudni. Végre azt mongya, hogy a hit óltalmazására-való hazugság legártalmasb és veszedelmesb. Azért ha az embereket egy hazugsággal megtéríthetnők, sem szabad azzal megtéríteni; mert a mely hitet hazugsággal akarunk elhitetni, azt éppen bizonytalanná tészük; és az okos ember egyszer hazugságban kapván valamely tudománynak gyökeres tanításit, nem ok-nélkűl kételkedhetik minden ágazatiban: *A doctrina Religionis, atque ab eis omnino enuntiationibus, quæ propter doctrinam Religionis enuntiantur, cum illa docetur, et discitur, omnia penitus Mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino causa inveniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit: quando nec ideo in ea Doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam, quisque facilius perducatur. Fracta enim, et vel leviter diminuta autoritate Veritatis, omnia dubia remanebunt.*

[1] Apud Gell. li. 11. Noct. Attic. cap. 11.

[2] Sap. 1, 11. Psal. 5, 7.

Iob 13, 7.

Rom. 3, 7, 8

Aug. to. 4. lib. de Mendacio, cap. 7.

bid. c. 21. Et li. contr. Mendac. c. 20.

August. lib. de Mendacio, ca. 10. Similia, c. 14. et 21.

Annak-okáért írja szent Ágoston, hogy ha csak egyszer hamissat mondottak vólna az evangelisták, felfordúlna méltósága írásoknak. E mellé vetvén azt-is, hogy eretnekségben kel inkáb hadni a tévelygőket, hogy-sem hazugsággal kihozni veszedelmekből[1]. Mert a hit dolgában-való hazugság kétessé tészi az igaz-mondást-is[2]; mivel az Aristoteles tanítása-szerént a hazugok nyeresége az, hogy igaz-mondásokat sem kel hinni[3]. A világi törvényekben-is írva vagyon, hogy *Semel mendax, semper præsumitur mendax*, a kit egyszer hazugságban érnek, annak szavai kétségesek. Vide infr. li. 3. c. 12, 11.

[1] August. lib. contra Mendacium, c. 7.
[2] Augu. ibid. cap. 4, 8.
[3] Diog. Laërt. lib. 5. de Vitis Philosoph.

Erre nézett (úgy hiszem) Luther, mikor azt írta, hogy ha ő csak egyszer hazugságban kapatik, tanításának hitele és bócsüllete mindenestűl felfordúl, és őtet méltán tisztességtelen latornak itílhetik[4].

[4] Verba vide infr. l. 4. c. 1.

Ezekből a kötés bizonyságnak első része, *Major Propositio*, világoson megbizonyodik. Mert az igazság-szerető és hazugság-gyülőlő Isten hazugsággal nem támogathattya üdvösséges tudományát.

3. Az újitók hazugságokkal terhelik a római vallást.

Számtalan dolgokat írtak és kiáltottak az új tanítók a római hiten-való Catholicusok-ellen, mellyek a hazugságnak képtelen és szemtelen nagy-vóltával nyertek hitelt az egy-űgyű községnél. Mert a szelíd és igyenes-erkőlcsű emberek magokrúl tévén itíletet egyebek-felől, el nem hihették, hogy a predikátorok ily bátran, ily nyilván mernének ennyi szörnyűségeket kőlteni és kérődni a római Ecclesiára, ha a dolog külömben vólna. Azért úgy jár a szegény község, a mint Jeremias profetával Isten megjövendőltette: *Stupor, et mirabilia facta sunt in terra: Prophetæ prophetabant mendacium: Sacerdotes applaudebant: et populus meus dilexit talia:* A hazugság attyának csudálatos mestersége ez; a fő vezérek szemtelenűl hazudnak, a töb tanítók tapsolnak, a község nem csak hiszi, de szereti a hazugságokat. Iere. 5, 30. Vide infra, li. 10. c. 3. n. IX.

Ezt igaz okkal mondhattyuk az új tévelygések vezérirűl, kik a hazugság bányájára találván, oly hamisságokat kiáltanak reánk, mellyeknek hírét sem hallottuk, hanem csak ő-tőllök. Mellyért ugyan symbolumúl, czímerek-alá íratott mondásúl, magoknak tulajdonithatnák, a mit Isaiasnál a hamis tanítók mondottak: *Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Isai. 28, 15.

Az augustai Confessio, a Liber Concordiæ, a helvéciai Confessio hazugságit a negyedik könyvre hallasztom. Ot pedig oly hazugságokrúl emlekezem, mellyek az újságok kezdetitűl-fogva e mái napig nem csak a predikátorok szájában hordoztatnak, de úgy bé-is óltattak a Lutheristák és Calvinisták fejébe, hogy semmi igazsággal ki nem verhettyük agyokból. Mert láttyák, hogy azoknélkűl nem gyülőltethetik, és mérges szidalmazásokkal nem terhelhetik a mí igaz tanításunkat.

Gyarmathi Miklósnak a Szentek segítségérűl írt könyvéből temérdek hazugságokat, szám-szerént százat jegyzék-fel az én Feleletemben. [9]

Cochl. in Act. Lutheri, anno 1523. Cochlæus írja, hogy Dietembergius János, Luthernek a Votumokrúl írt könyvéből nyólcz-száz hetven-négy hazugságokat számlált.

Doktor Pistorius, Mencersnak négy árkos papirosra írt könyvében ezer húsz hazugságot talált és írva szem-eleibe terjesztett.

Justus Baronius, *in Vindiciis pro Præscriptionibus,* tizen-négy fő articulust számlál, mellyekben mí-reánk fogják az újítók, hogy azt taníttyuk, a miben hírünk sincsen.

Bellarm. Iudicio, de Lib. Concordiæ. Bellarminus hatvan-hét velős hazugságit említé a Concordiának. A több újítók írásiból pedig paraszt és goromba hazugságokat két-száznál többet említ. *Lib. 4. de Verbo Dei, cap. 3.* Kemniciusnak tizen-négy hazugságit írta laistromban. Mert nagy szemtelen eb orczával azt merte írnyia Kemnicius, hogy Thelesforus pápa rendelte először a negyven-napi bőjtöt, Hyginus a szent kenetet, Calixtus a kántort, Sylvester a bérmálást, Felix az utolsó kenetet, etc. noha ezekben semmi úgy nincsen. *Lib. 3. de Pontifice, cap. 20.*

Calv. 2. Thessal. 2, 4. Calvinusnak öt hazugságát említi. Ezek-közöt eggyik, hogy a mí tanításunk-szerént szabad a pápának elóltani a Christustúl rendelt sacramentomokat és ezek helyében újakat alkotni. *Lib. 1. de Sanctis, ca. 16.* tizen-egy hazugságot számlál a megdücsőűlt szentek tiszteletirűl. Többi-közöt azt-is, a mit az Apologia mond, hogy szent Gergely pápa-előt a szentek segítségűl-hívása szokatlan dolog vólt, hogy a Pápisták úgy könyörögnek a szenteknek, mint Istennek, hogy a szent Borbála képének mongyák a Mi-Atyánkat, etc. *Lib. 5. de Statu Peccati, c. 6.* több hazugsági-közöt Luthernek nevezetesnek írja, hogy a szent Ágoston tanítása-szerént az eredendő

Infra, li. 4. c. 5, 2. n. 4, 5. bűn megmarad, de bűnnek nem tulajdoníttatik, mellyet soha nem írt sz. Ágoston. *Lib. 5. de Gratia, et Libero arbitrio, c. 13.* a többivel-eggyüt azt-is hímes hazugságnak mongya, hogy az újítók reánk

fogják a Pelagius eretnekségét: mint-ha azt tanítanók, hogy a szabad akarat erejéből üdvösségre juthat ember.

Calvinus a miket reánk hazud, egész könyvet írhatunk rólla: I. Azt írja, hogy a Pápisták minden litániájokban, prosajokban, hymnusiban egyszer sem emlekeznek Christusrúl: *In suis omnibus Litaniis, Hymnis, Prosis, ubi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.* Maga csak a közönséges litániákban, mellyek a pœnitentialis psalmusok-után írattak, húszszornál többször híjuk segitségűl Christus Úrunkat. És az Anyaszentegyháznak minden imádsági Christuson végződnek[1]. II. Azzal gyaláz minket írásában Calvinus, hogy mí a mártiroknak isteni tiszteletet adunk: *In Papatu, Martyrum legitima veneratione non contenti, divinos illis cultus assignant*[2]. III. Azt-is ehhez adgya, hogy ha most élne sz. Péter vagy ő-maga Christus, elevenen megsütnék őket a pápisták: *Si nunc viveret Petrus, eum discerperent: lapidibus obruerent Paulum. Si Christus ipse adhuc in mundo ageret, eum lento igne ustularent*[3]. IV. A pápárúl azt írja Calvinus, hogy akarattyaszerént új sacramentomokat rendel, és a Christus sacramentomit elóltya: *Papa, Sacramenta, pro libidine sua, vel nova instituit; vel, quæ a Christo instituta sunt, corrumpit, imo penitus abolet: ut in eorum vicem substituat, quæ finxit ipse sacrilegia. Totam denique Religionem, pro suo nutu mutare non dubitat*[4]. Maga a pápák közönséges gyölekezetek végezésével azt állattyák, hogy a Christus Úrunktúl rendelt sacramentomok természetiben semmi változást nem tehet senki[5]. V. Ördögi szemtelenséggel, teli torokkal azt kiáltya Calvinus, hogy a pápák régtűl-fogva a mái napig közönséges tudományúl azt követik: először, hogy nincs Isten. Másodszor, hogy valamit írnak és tanítnak Christusrúl, merő hazugság és csalárdság. Harmadszor, hogy a feltámadásrúl és bóldogságrúl való tudomány csak csupa beszéd: *Quasi vero dubium sit, qualem Religionis speciem professi sint jam pridem* Pontifices, *cum* Toto *Cardinalium Collegio, et* Hodie *profiteantur. Primum enim* Arcanæ *illius Theologiæ, quæ inter eos* Regnat, *caput est;* Nullum Esse Deum. *Alterum; Quæcumque de Christo* Scripta *sunt, ac docentur,* Mendacia *esse, et imposturas. Tertium; Doctrinam de futura Vita, et ultima* Resurrectione, *meras esse* Fabulas. *Non omnes ita sentiunt; et pauci ita loquuntur, fateor: Jam pridem tamen hæc* Ordinaria *cœpit esse Pontificum Religio. Hoc* Notissimum *est* Omnibus *qui Romam noverunt.* Ezt a hihetetlen és hallatlan nagy hazugsá-

Calv. li. 3. c. 20. num. 21.

[1] Per Christum Dominum nostrum.

[2] Calv. Matt. 23, 29.

[3] Calv. ibid.

[4] Cal. 2. Thess 2, 4.

[5] Concil. Trident. Sess. 21. cap. 2.

Calv. 3. Instit. c. 7. n. 27. Similia mentitur Liber Concordiæ Lutheranæ: Infra, li. 4. ca. 5. 2. n. 2.

got semmi-némű bizonysággal nem erőssíti Calvinus; egy könyvet nem említ, melyben erről valami jelenség olvastatnék; egy tanút nem állat, kivel ezt erőssítené: hanem *Arcana* Theologia, titkon és rejtve tartott tudománynak írja ezt lenni; noha más-felől mindenek-előt nyilván-valónak hirdeti, a mit hazud. Illyen úndok vádolásokat akár-mely alá-való emberekről sem szabad senkinek elhinni, hanem-ha sok és világos nagy jelenségekkel fejére rakatnak. De Calvinus bizonyítás-nélkül a hazugság nagy-vóltával akarta szavát hitelessé tenni.

Számtalan sok töb hazugságit említtyük ez-után Calvinusnak, mellyeket kétszer leírnyia nem szükséges. Hazud[1], *Lib. 1. cap. 11. n. 16.* hogy a nicænum conciliom a Sz. Háromság tiszteletét képekre fordította. Hazud, mikor[2], *Lib. 1. cap. 11. num 16.* azt írja, hogy a mártirok-idejében nem vóltak képek. Hazud, *Lib. 4. cap. 6. n. 17. Et cap. 7, nu. 3. et 21.* hogy a régiek a romai pápát Anyaszentegyház fejének nem nevezték. Hazud[3], *Lib. 4. c. 7. nu. 4.* hogy Leo pápát a chalcédoni gyölekezet, *Universalis,* közönséges pásztornak nem hítta. Hazud[4], *Lib. 4. c. 17. n. 14.* hogy senki nincs a régiek-közzűl, ki az úr-vacsorában a kenyeret és bort megmaradni nem hitte. Hazud[5], *Lib. 1. c. 11. n. 9. 10. Lib. 4. c. 10. n. 23.* mikor azt írja, hogy a bálványozó sidók és pogányok az igaz Istent imádták áldozattyokkal. Hazud, *Lib. 4. c. 12. n. 26.* hogy a régi Atyák minnyájan javallották a püspökök házasságát. Mert ő-maga ugyan ot, *num. 24, 28.* megvallya, hogy Siricius és Jerónimus azt nem javallották. Hazud, *Lib. 4. c. 12. n. 26.* hogy a pápisták az apostolokat bátorsággal megutállyák. Hazud, *Lib. 4. c. 7. n. 30, Et cap. 9. n. 14.* hogy a romai Ecclesia az Isten ígéjét maga hatalma és censurája-alá veti. Hazud[6], *Lib. 3. c. 18. n. 8. Et Lib. 4. c. 14. n. 14.* hogy mí az igazúlásban kirekesztyük az Isten irgalmát és Christus érdemét, és az igazúlást hit-nélkűl ígérjük. Hazud[7], *Lib. 4. c. 19. n, 11.* hogy mí a keresztségben semminek tartyuk a vízet, hanem csak az olajozást böcsűllyük. Hazud, *Lib. 4. c. 17. n. 13.* hogy mí a kenyeret Istennek tartyuk. Hazud, *Libro 4. c. 17. n. 47.* hogy Christus a pohárt maga vérének nevezte. Hazud, *Libro 1. c. 14. n. 10.* hogy szent János evangelista az angyalnak isteni tiszteletet adott. Mert ő-maga Calvinus, *Lib. 1. c. 12. n. 3.* hamisságnak mongya. Hazud, *Lib. 3. c. 4. n. 7.* hogy a pápisták vallása-szerént még nincs három-száz esztendeje, mikor a harmadik Innocentius pápa kötelezett a gyonásra.

[1] Vide infra, li. 15. c. 1, 4. nu. 6. in III. Argum.

[2] Ibid. n. 4. in fine.

[3] Vide l. 10. c. 1, 3.

[4] Lib. 11. ca. 4, 4.

[5] Lib. 15. c. 1. 2. n. 2.

[6] Lib. 22. c. 2. 3.

[7] Lib. 3. ca. 11. 7.

Vide, li. 3. c. 11. 8.

Hazud, mikor, *Lib. 4. c. 19. n. 24.* azt kiáltya, hogy a pápisták-közöt alig vagyon tíz-közzűl egy, a kiben ördög nem vólna; és azért kel exorcistáknak lenni.

Plutarchusban olvastam, hogy Lacedemoniumban az ifiaknak meg vala engedve, hogy lophassanak; és a ki lopását eltitkolhatta, mint jóindúlatú, üdő-jártában elő-kelhető és haza szolgálattyára választandó ifiat megdicsírték és ajándékozták; de a kit lopáson kaptak, mint goromba-elméjűt és jövendő szolgálatra alkalmatlant igen megpálczázták. Ha az új tanítók-közöt szabadon hagyatott, hogy mindenik hazudhasson ellenünk: ottan csak azt a határozást rendelnék, hogy a ki tettetes színnel hazud és gyalázza a pápistákat, annak lenne böcsűlleti, hogy jól bé tudta baronálni és elhitetni találmányát: a ki pedig ily nyilván, ily tapasztalható hamisságokat beszél, mint Calvinus, bottal bűntetnék, mivel effélékkel ugyan hitele és böcsűlleti apad a calvinistaságnak. És az okos ember ellenünk-való szavait a calvinistáknak nem hiheti, látván, hogy ily nagy dologban ily szemtelen bátorsággal hazudnak, mint-ha indiai dologrúl szóllanának, és markokban nem tapasztalhatnák hazugságokat.

Luther egy könyvében okát adván, miért égette-meg a Jus Canonicumot: pápák végezésének mongya, hogy sem a pápa, sem az ő-alatta-valók nem kötelesek az Isten parancsolattyára; *Cap. Solitæ. Extra. de Majoritate.* Azzal-is vádollya a pápákat, hogy magokat minden törvénytűl felszabadíttyák, mint-ha nékik hatalmok vólna az Isten törvényén; *Cap. 1. de Constit. in Sexto.* Ezekben oly nagyot hazud Luther, hogy csudálom, mint fért-ki száján. Semmit effélét nem tanítottak a romai pápák: sőt írásokban mindenüt azt hirdetik, hogy ők az apostolok és próféták írása-ellen, Isten parancsolattya-ellen, a sz. Atyák végezése-ellen nem cselekedhetnek. Halhadsza szavát Urbanus pápának[1]: *Inde novas Leges Romanus Pontifex dare potest, unde Evangelistæ aliquid, et Prophetæ nequaquam dixerunt. Ubi vero aperte Dominus, vel ejus Apostoli, et eos sequentes Sancti Patres, sententialiter aliquid definiverunt: ibi, non novam Legem Pontifex dare, sed quod traditum est, usque ad animam et sanguinem confirmare debet.* Ugyan ezen formán ír Sózimus[2]: *Contra Statuta Patrum condere aliquid, vel mutare, nec hujus quidem Sedis potest autoritas: apud nos enim inconvulsis radicibus vivit Antiquitas, cui Decreta Patrum sanxere reverentiam.* Végezetre Leo pápa imígyen szól[3]: *Sicut*

Luth. tom. 2. Lat. Vittemb. 1546. p. Lufft. de Causis exusti Iuris, fol, 125. Idem, Matthes. Concion. 2. de Luthero. An.: 1520.

[1] Ap. Gratian. Caussa 25. pu. 1. Can. 6.

[2] Ibid. Can. 7.

[3] Ap. Gratian. Dist. 14. c. ult.

quædam sunt, quæ nulla ratione possunt convelli: ita multa sunt, quæ, aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum, oportet temperari: illa consideratione semper servata, ut in iis, quæ dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis Sanctorum Patrum inveniatur adversum. Sokszor azt-is mongyák a pápák, hogy az Isten parancsolattya-ellen senkinek nem kel engedni[1]. Azért Sleidanus, egyéb-képpen hazug historicus, így ír e dologrúl: *Thomas Aquinas, quem omnes Theologi sequuntur, fatetur, Pontificem non posse novos Articulos condere, nec abolere relictos a Patribus et Apostolis*[2].

[1] Causs. 11. qu. 3. Can. Si Dominus. Can. Qui resistit.

[2] Sleidan. li. 1. Hist. An.: 1518.

A Luthertűl említett helyeken semmi afféle nincsen, a mit hazud. Mert, *in Cap. Solitæ.* a kilenczedik Gergely pápa csak azt mongya, hogy midőn sz. Péter parancsollya, hogy engedelmesek legyünk a királyoknak, azoknak parancsollya, kik a király birtoka-alat vannak. Azért nem következik ebből, hogy a pápa, kiváltképpen a lelki dolgokban és az egyházi igazgatásban, tartozik engedni a királynak, melynek birtoka-alat nincsen. A második helyen, *Cap. 1. de Constit.* Bonifacius Octavus nem szól közönségesen minden törvényekrűl, hanem a constitutiókrúl, az Anyaszentegyház rend-tartására néző parancsolatokrúl; ezeket mongya, hogy a pápa megújíthattya vagy elólthattya, ha a szükség kívánnya. Tudom, hogy egy glossa továb mégyen és azt beszélli[3], hogy midőn a pápa azt felszenteli, a kinek két felesége vólt, az apostol parancsolattyában dispensál, lágyítást tészen: de egy az, hogy mí-nállunk a glossának vékony böcsűlleti vagyon; mert sok kábaságok, sőt tévelygések vannak híntve a glossában[4]. Annak-okáért *1572.* esztendőben Pius Quintus parancsolattyából Sacri Palatii Magister, Manriquez Tamás, egy expurgatorius indexet csinált a glossára, melyben a glossának csak a Gratianus Decretomában nyólczvan-nyólcz tévelygését megbélyegezte: a Gergely pápa Decretalissában harmincz-kilenczet; a hatodik Decretalisban tizenhatot, a Clementinákban nyólczat. Annak-utánna a XIII. Gergely pápa idejében kinyomtatott Decretom karejára sok helyen feljegyeztettek a glossa eseti, hogy ezeket künnyebben eltávoztathassanak a tudatlanok. Más az, hogy mint az apostolokkal nem ellenkezünk véres és fojtott állatot megévén, noha ezt az apostolok megtíltották: úgy mikor bizonyos és szükséges okokért a pápa felszenteli azokat, kiknek két feleségek vólt, nem

[3] Glos. Distin. 33. Canon. Lector. Dist. 82. Canon. Presbyter.

[4] Dist. 45. Canon. Disciplina: Meretrix est, que admisit plus quam 23. millia virorum. Præfat. Clement. Papa a Papé, Interjectione admirantis.

Act. 15, 29.

szökik szembe az apostollal; és a glossa-is talám a dispensatiót pro declaratione vészi.

Beza azt írja, hogy a pápisták a fajtalanságot bűnnek sem tarttyák: *Quasi vero, si nobis scortatio probaretur, deserendus esset Papatus; in quo flagitium illud, ne inter levissima quidem vitia numerari, quis tandem ignorat?* Hők barom, nem tudsz-e szemérmetesben hazudni? Beza, Confess. ca. 7. De Matrimonio.

A felföldi predikátorok nyomtatott könyvökben azt hirdetik, hogy a pápák engedelméből szabad a papoknak fájtalankodni. Noha ez oly igaz, mely igaz, hogy a hó nem fejér, a tűz nem meleg. De az újítóknak elég, ha a tudatlanok-előt gyűlőltetnek minket; *Dolus, an Virtus, quis in hoste requirat?* nem gondolnak véllе, ha horgason esik-e vagy igyenessen káromkodó böfögések. Lásd Gyarmathi-ellen, cap. 6.

Vithakerus azt írja, hogy a pápisták Isten-gyanánt tisztelik a pápát: *Papistæ omnes colunt Papam, tamquam* DEUM. Ebben szem-látomást hazud, mint megmutatám másut. Mert soha senkinek közzűllünk elméjébe sem tűnt, hogy a pápának isteni tiszteletet adna, tudván, hogy ő-is oly gyarló, halandó, rothadandó ember, mint akár-ki közzűllünk. Vithak. qu. 5. De Eccles. c. 8. fol. 502. Vide infra, li. 15. c. 1, 5.

4. Szent Péternek Romában nem-létéről hímes hazugság.

A régen történt dolgokrúl, mellyek sérelmére lehetnének az új vallásoknak, oly nyilván és bátran tetováznak az újítók, hogy az éktelen hazugságok ugyan elfutamodnak előttök. Egyéb dolgokat halgatással mulatván, mellyeket a pápákra kentek; noha oly bizonyos, hogy szent Péter Romában szenvedett mártiromságot, mely bizonyos, hogy Julius császár Romában lakott és azon várasban öletett-meg Brutustúl: mindazáltal a minapi emberek csak nem hit-ágazattá akarják tenni, hogy sz. Péter nem vólt Romában; és gyermeki tudatlanságból támadott fortélyokkal, mint valami erős bizonyságokkal, bé akarják kötni szemeket az embereknek. Talibus pleni Balæus, Sleidanus, Benno, Vergeri, Speculum Pontific.

Ezt cselekeszi Hunnius[1], Vithakerus[2], sőt Calvinus ő-maga, ki noha eggyüt azt írja, hogy a régieknek egyenlő tanu-bizonyságaért nem tagadgya, hogy Romában öletett-meg sz. Péter: de azt nem hiszi, hogy ot püspük vólt és sokkáig lakott[3]: *Propter consensum Scriptorum, non pugno quin illic sit mortuus: sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo.*

[1] Hunn. De Eccles. part. 2.
[2] Vithaker. qu. 6. De Eccles. c. 2.
[3] Calv. 4. Instit. c. 6. n. 15.

Másut ezt viszsza-tekeri és csak kőltött dolognak mongya, hogy sz. Péter Romában vólt: *Vetus illud commentum (quod Petrus Romanæ Ecclesiæ præfuerit) nihil habet coloris: nec video, cur Eusebio, et aliis placuerit, nisi quia illo errore jam occupati erant, Petrum Romæ fuisse*[1]. *Certe, nisi maria et terras momento transvolaverit* (Petrus,) *procul ab Italia mortuum esse constat*[2]. *Nulla probabili conjectura temere persuasum, quidquid tradunt de Romano Petri Episcopatu*[3].

[1] Calv. in 1. Petr. 5, 13. Similia, Philip. 2, 21.

[2] Calv. 2. Pet. 1. 14.

[3] Idem, in Argumento ep. Petri 1.

Hogy pedig sz. Péter nem vólt Romában, hanem csak Jerusalembenlakott, így bizonyíttya Hunnius: Niceforus Evodiust követvén azt írja, hogy Úrunk szenvedése-után hét esztendővel és hat hónappal lett a szent Pál megtérése; de közönségessen azt taníttyák a doktorok, hogy egy vagy két esztendővel CHRISTUS menybemenése-után lett sz. Pál fordúlása. Az-után mingyárt Arabiába ment, *Galat. 1, 17.* Onnan vissza-tért Damascusba és három esztendőmúlva felment Jerusalembe és ot találta Pétert; *Galat. 1, 18. Actor. 9, 25, 26.* Midőn tizen-ötöd napig mulatott vólna Jerusalemben, Syriába és Ciliciába fáradott, *Galat. 1, 21.* Tizen-négy esztendőmúlva ismét Jerusalembe ment, *Galat. 2, 1.* akkor-is szent Pétert Jerusalemben találta, *Galat. 2, 9.* Akkor ismérték-meg, úgy-mond sz. Pál, hogy ő-reája bizatott a pogányok tanítása, mint Péterre a sidóké. Ezekből megtetczik (úgy-mond Hunnius), hogy sz. Péter mind-ennyi ideig Jerusalemben lakott és csak a sidókat tanította. Akkor-is azt végezék, úgy-mond sz. Pál, *Galat. 2, 9.* hogy Péter Jakab és János a sidókat tanítanák, Pál a pogányokat. Ha pedig szent Péter Úrunk menybe-menése-után közel húsz esztendeig Jerusalemben lakott: lehetetlen, hogy az-után Romában huszon-öt esztendőt tőltött és úgy öletett-meg Nerótúl, mint megtetczik a császárok birodalminak esztendő számából. Hogy pedig az-után sem ment Péter Romába, abból kitetczik; mert Pál a romabéliekhez írván huszon-öt embert neveken nevez és köszönti őket, Péterről nem emlékezik; maga ha Romában lett vólna, őtet sem hadta vólna köszöntés-nélkűl. Az-után mikor fogva vólt szent Pál, senki nem segítette őtet; maga ha Romában lett vólna Péter, segítség-nélkűl nem hadta vólna szolga-társát.

Baronius, An. 34 et 36. Serar. Thesi 1. de Paulo.

Id. Calv. 1. Petr. 5, 13.

Rom. 16.

2. Tim. 4, 16. Colos. 4, 11.

Ezek merő esztelenségek. Mert noha szent Pál tizen-négy esztendő-múlván Jerusalemben találta Pétert; de abból nem következik, hogy közben-vetett üdő-folytában Jerusalem-kivűl nem vólt szent Péter; sőt a szent Írás nyilván mongya, hogy *Egressus abiit in*

alium locum. Petrus pertransiit UNIVERSOS; szent Péter sok helyekre ment. Claudius császár kiűzé Rómából a sidókat, mint sz. Lukács írja, *Actor. 18, 2.* akkor szent Péternek-is ki kellett menni, úgymond Nicéforus, *lib. 2. cap. 35.* Feljegyzette Beza-is a régiek írásából, hogy szent Péter néha Romába, néha Antiochiába ment. Act. 12, 17. Cap. 9, 32. Beza, Actor. 12, 17.

A régiek eggyeznek abban, hogy sz. Péter Antiochiába ment először, az-után Romába, és mikor Claudius kiűzte a sidókat, akkor ismét Jerusalembe tért, és tizen-négy esztendő-után ot vólt másodszor szemben sz. Pállal. De mivel a szent Írás fel nem jegyzi, mely esztendőben lett a szent Pál térése, vagy mely esztendőben űzte-ki Claudius a sidókat; sőt a mi nagyob, szent Pál sem jelenti, honnan kel számlálni azt a tizen-négy esztendőt, mely-után viszontag Jerusalemben Péterrel szóllott, *Galat. 2, 1, 9:* innen vagyon, hogy némellyek a szent Pál téresétűl számlállyák a tizen-négy esztendőt, némellyek a Péterrel-való első szemben-lételtűl. Act. 18, 2.

Ha a szent Pál térése Úrunk menybe-menése-után két esztendővel lett; az-az, Christus születése-után harmincz-ötödik esztendőben; az-után három esztendővel, az-az *38.* esztendő végében szent Pétert Jerusalemben találta szent Pál: Úrunk születése-után *39.* esztendőben ment szent Péter Antiochiába és ot hét esztendeig űlt. Negyven-hat esztendő kezdetin, szent Pál fordúlása-után tíz esztendővel, Claudius úralkodásának második esztendeje végén Romába ment szent Péter. A kik szent Pál térésétűl számlállyák azt a tizen-négy esztendőt, úgy-mint Jeronimus, Epifanius és egyebek, azt mongyák, hogy Claudius birodalmának hatodik esztendejében űzettek-ki a sidók Rómából, az-az, Úrunk születése-után *49.* esztendőben, szent Pál térése-után *14.* esztendővel, mikor negyedik esztendeje folyna a szent Péter római lakásának. Baronius a tizen-négy esztendőt számlállya szent Péter és Pál első szembelételétűl és azt írja, hogy Claudius úralkodásának kilenczedik esztendejében, Úrunk születése-után *51.* esztendőben, űzettek-ki Rómából a sidók, mikor a sz. Pál térésének *17.* esztendeje folyna. De akár-honnan számláltassék a tizen-négy esztendő helyén maradhat, hogy mikor Claudius kiűzte Rómából a sidókat, és Péternek ki kellet menni: akkor ismét tizen-négy esztendő-múlva Jerusalemben találta Pétert szent Pál apostol. Serar. Thesi 73. de Apostolis, et 55. Baron. Anno 51.

Bezzeg, ha sz. Pál azt mondaná, hogy mind addig, míg szent Péterrel másodszor szembe vólt tizen-négy esztendő-után, Sz. Péter el nem távozott Jerusalemtűl, helyes vólna a Hunnius erőssége:

de ezt sz. Pál nem mongya. Azért oly vastag a Hunnius argumentoma, mint ha valaki így eszeskednék: Ez-előt tizen-hat esztendővel a mí koronás királyunkat én Posonban láttam; most-is ot látom: tehát azúlta Prágában nem vólt és ot a királyi székbe nem helyheztetett. Efféle bizonyság nem illik józan emberhez. Claudius üldözése-után hány esztendőben tért Romába sz. Péter, írva nem találom. Azt olvasom, hogy sz. Pállal-eggyüt megöletett, *Anno Christi 69. Neronis 13.* Romába-való első menetele-után *24.* esztendővel és egy-nehány nappal, az-az, huszon-öt esztendő folyásában.

Occisius, 29. Iunij.

Nem-is úgy végeze Péterrel sz. Pál, hogy eggyik csak sidóknak, másik csak pogányoknak predikállyon; mert így felbontották vólna a CHRISTUS rendelését, ki szent Péterre bízta minden juhait[1]; maga-is szent Péter azt mongya, *Actor. 12, 7.* hogy Isten őtet azért választotta, hogy ő-általa hidgyenek a pogányok. Végezetre őtet-is illette ama parancsolat: mennyetek az egész világra, predikállyatok minden nemzeteknek[2]. Azért sz. Péter Corneliusnak[3] és vélle-lévő pogányoknak hirdette Christust. Sz. Pál sem csak a pogányoknak, hanem a sidóknak-is gyakran predikállott, a mint olvassuk az Írásban[4]. Sőt azt írja szent Lukács[5], hogy ugyan szokása vólt szent Pálnak, hogy először a sidóknak predikállott, a hol sidók vóltak. Azért vagy csak azt végezték egy-más közöt az apostolok[6], hogy sz. Péternek kivált-képpen-való gongya lenne a sidókra, szent Pálnak a pogányokra; vagy a végezés csak sidóországra szolgált, míg ot vóltak; vagy csak határozott bizonyos üdőre szolgált a végezés.

[1] Ioan. 21, 16.
[2] Matt. 28, 16.
[3] Act. 9, 38. c. 10, 20.
[4] Act. 13, 14. c. 14, 1. c. 28, 1.
[5] Act. 17, 2.
[6] Ita Baron. An: Christi, 51. ex Hieron. et aliis.

Ha sz. Pál nem köszönti Pétert levelében, nem csuda[7]; mert vagy akkor Romában nem találtatott sz. Péter, hanem sidó-országba ment vólt; vagy ha ot vólt, ki tudgya, talám sz. Péternek külön írt és azért nem köszöntötte a közönséges levélben.

[7] Corn. Cornelii, ad Rom. 16, 16. Dubium est ap. Chronologos propter diversam supputationem, Quot annis Christ vixit: quo anno natus: quo mortuus: Ergo ne dubium erit an omnino vixerit? O caput!

Azon-képpen mikor Romában fogva vólt sz. Pál, akkor távúl lehetett Romától szent Péter; mivel mint vígyázó pásztor gyakran kerűlte juhait és minden-felé kiterjesztette vigyázását.

De azt mongyák az ellenkezők, hogy a regi historicusok nem egy nyomban taníttyák a sz. Péter Romába menésének és ot laktának esztendeit. Ebből azt hozzák-ki, hogy semmi sem vólt az ő romai székinek felemelésében. Erre csak azt felelem, hogy ezen nyomon megbizonyíthatnák, hogy CHRISTUS e világon nem vólt, vagy hogy Isten nem teremtette e világot; vagy hogy sem Roma-

várasa, sem Corvinus Mátyás király nem vóltak. Mert a túdós emberek e koráig meg nem eggyesedhettek, menyi esztendő-előt teremtetett e világ, mely esztendőben és hány esztendős-korában hólt-meg CHRISTUS; Roma-várasának első fondálojárúl, éppítésének idejérűl és módgyárúl a régi historiákban sok külömbözés vagyon, a mint Plutarchus és Solínus írják. Mátyás királyrúl azt írja Bonfinius, hogy *47.* esztendős-korában hólt-meg; Filippus Cominæus, a ki Mátyás király idejében írta historiáit, azt mongya, hogy csak huszon-nyólcz esztendős vólt, mikor meghólt. De mivel az újítók okoskodása csak tétovázó és út-vesztésre gondolt csavargás, hadgyuk ebben ezeket.

Plutarch. in Romulo. Solin. ca. 2. Bonfin. Decad. 4. l. 8. Comin. li. 10. Comment.

5. Az Jesuitákrúl költött tekélletlenségek.

A hamis tanítókat egyéb gyalázatos nevek-közöt a sz. Írás szemtelen ebeknek nevezi, *Isai. 56, 11. Philip. 3, 2. Apocal. 22, 15.* Az ebeknek oly természete vagyon, hogy ha eggyik az úczán kezd ugatni, a szomszéd kuvaszok-is mingyárt ugatnak, noha semmit sem látnak, sem hallanak egyebet az egy eb-ugatásnál. Annak-felette az ebek leg-inkáb arra agyarkodnak, a kit nem ismérnek. E két kellő tulajdonságot nyilván követik az új tanítók, kivált-képpen a Jesuitákrúl szólván. Mert a kiknek ezekkel semmi isméretségek nincsen, és sem erkőlcsöket, sem magok-viselését nem tudgyák, azok leg-merészebben mardossák és hamis hír hordozással gyalázzák őket; és csak azért szidgyák s gyalázzák, mert a töb predikátorok ugatását hallyák, és a régi példa-beszédet akarják követni: *Ulula cum lupis, cum quibus esse cupis.* Annak-okáért nem csak a régen történt dolgokban ravaszkodnak, de sokkal szemtelenbűl hazudnak a mí üdőnkben kőltött fabuláknak álnakúl gondolt beszélgetésiben. Mert látván, hogy akár-mint agyaskodgyanak, igazsággal fel nem érik, a pokol-béli ördög régi rongyos hazug patvarkodásit vészik-elő, és iszonyú rútságokkal, hajunk szálai fel-állató éktelenségekkel vádollyák az Anyaszentegyházban munkálkodó tanítókat, hogy meggyűlőltessék és az embereket tőllök elidegenítcsék. Efféle dolgokat pedig nyomtatva kibocsátnak; de úgy, hogy sem annak a ki írta, sem a helynek a hol nyomtatták, nevét fel nem jegyzik.

Ha a régi keresztyénség szentségére merte kenni és kőlteni a hazugság lelke ama nem régen említett éktelenségeket: nem

csuda, hogy most-is azon pokol-béli ördög a magának foglalt predikátorok-által hasonló rútságokkal akarja terhelni a híveket, személyek gyalázattyával tudományokat kétessé akarván tenni. De mint-hogy elein szerét nem tehette ártalmas igyekezetinek; mert azoknak méltatlanságát dél-színre hozták a CHRISTUS juhainak pásztori: úgy most-is megcsökönik szándékában a gonosz ördög. Mert oly nyilván markokban kapjuk a hamisság hintegetőknek színetlen hazugságokat, hogy a magok részérűl-valók-is, kiknek orczájok és szemérmek vagyon, általlyák és szégyenlik dolgukat.

Calv. li. 3. ca. 3. n. 2. Iesuitæ, sodales Anabaptistarum, et similes quisquiliæ.

Hadgyunk bár békét azoknak, mellyeket atyáink idejében a barátokra, apáczákra, papokra kőltöttek: eszekbe vévén, hogy a Jesuiták jó-forgódásával naponként pusztúl az ördög országa, éppűl a CHRISTUS Ecclesiája, leg-inkáb ezekre agyarkodnak és minden dühösségeket köszörűlik a pártos tanítók. Azért oly szörnyű hamisságokat kennek gyakorta reájok, hogy ördög segítsége-nélkűl emberi elme ezeket meg sem gondolhatná. De soha eddig oly dolgot nem koholtak a rágalmazók, mellyet elnyegtek vólna a Jesuiták, és elegendő mentségekkel lerázván magukrúl heven torkokba nem vertek vólna. Mert mihent valamely helyt neveztek, a hol a Jesuiták (hogy már) éktelenűl cselekedtek: ottan ugyan azon helyen a fejedelmektűl és váras tanácsitúl (kiknek senki kétessé nem teheti efféle dolgokrúl-való tanu-bizonyságát) ő-magok azt kérték a Jesuiták, hogy az igazság megláttassék, és ha bűnösök, bűnhődgyenek; ha ártatlanok, a fejedelem vagy váras pecsét-alat adgyanak bizonyságot ártatlanságokrúl és szégyenítcsék-meg orczájokat a káromlóknak.

Senneca, epist. 91. in fine: Dementia est vereri, ne infameris ab infamibus.

Leg-először az Istenben elnyugodt és kegyessen hiszük, hogy üdvözűlt Báthori István lengyel király idejében, *1586.* esztendőben egy könyvecskét nyomtatának Német-országban, melyben sem a nyomtatás helye, sem az autor neve nincsen. Ebben sok szóval beszéllik, mint fogatott-meg István király Nilusnál három Jesuitát, és kerékben törette őket sok éktelen rút vétkekért. És noha mind ő-maga István király, mind a krakkai püspök, Miskowski Péter, a krakkai tanácscsal egyetemben írva tettek bizonyságot, hogy semmi azokban a magoktúl leomlandó hamis kőltésekben nincsen: de azért a Lutheristák és Calvinisták most-is azt alíttyák, hogy való dolgot beszéllettek. És mivel a mí nemzetünk-előt böcsűlletes az István király emlékezeti, írjuk ide szórúl-szóra, a mit e dologban felelt a mogunciai érseknek, ki végére akarván a dolognak menni, önnön-magát a királyt kérdette a dolog történetirűl.

Stephanus, Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Sumogitiæ, Livoniæ, etc. Transilvaniæ Princeps; Reverendissimo in Christo Patri, Domino Volfgango Archiepiscopo Moguntino, S. Romani Imperii per Germaniam Archi Cancellario, et Principi Electori, etc. Amico nostro charissimo, Salutem, et omnis felicitatis incrementum.

Vide Romani Veronen Artem mentiendi Calvin. Dialog. 2. fol. 85. Becani Aphorismos Calv. Aph. 15. Bernar. Dörhoff, Præfat. Apodixis blasphemiarum Calvini, circa tres primos Symboli Articulos.

Reverendissime in Christo Pater, amice noster charissime. Literas P. V. unacum figmento Germanico de Patribus quibusdam Jesuitis, qui ob nescimus quæ facinora, supplicio a nostris affecti in eo finguntur, recte accepimus: fabulamque eam, primum Nos non sine admiratione legimus: deinde Senatoribus etiam nostris, qui tunc circa nos erant, universæque Aulæ nostræ proponi jussimus. In qua, nemo omnium extitit, qui non modo falsissime eam confictam, verum ab omni etiam similitudine veri alienam non agnosceret; sicque existimaret, nulla refutatione opus eam habere, quæ omnibus partibus seipsam labefactaret. Præterquam enim, quod narratio ipsa nullo fere loco cohæreat, eo etiam tempore Cracoviæ Nobis præsentibus res gesta fingitur; quo nos, non modo Cracovia jam discesseramus, verum aliquamdiu ante, in Magnum Ducatum nostrum Lithvaniæ perveneramus. In Nilo deinde perfecta scribitur, quo quidem nomine, celeberrimum in Ægypto fluvium esse scimus: in nostro autem Regno, nullum vel obscurissimum locum exstare, qui eo nomine sit. Itaque is sensus fere omnium, qui eam cognoscerent, fuit, ut Catholicis quidem voluptatem, tam aperte deprehensa vanitas Hæreticorum; hisce pudorem, eadem sociorum suorum vanitas adferret: omnes autem dignissimum pœna judicarent Autorem, qui figmento tam manifesto, hominum innocentissimorum famam traducere ausus fuerit.

Verum natura ea pravitatis ut semper fuit, ita nunc etiam est; ut ubi veritate contra Veritatem efficere nihil possit, ad Fabulas atque calumnias confugiat. Nos quidem, cum in Regno, ac ditionibus nostris, Societatis ejus Patres, ad juventutem excolendam non paucos foveamus, testimonium hoc illis vere tribuere possumus: non modo nullum eorum unquam in Regno nostro, ob facinus aliquod supplicio affectum, sed ne accusatum quidem, aut minimam suspicionem facinoris alicujus, unquam in ullum eorum collatam. Itaque omnes vixisse, et vivere, ut dignissimos eos Clementia nostra judicemus: obque singularem pietatem, et vitæ sanctimoniam, multo etiam chariores Nobis sint. Quod reliquum est, Paternitatem V.

quam optime valere cupimus. Grodnæ, die 13. Mensis Julii. Anno Domini, 1586. Regni nostri Undecimo. Stephanus Rex, etc.

Megszűnének-e a káromlók, minek-utánna ily böcsűlletes királynak bizonyságával ostoroztatának? Nem szokások, hogy ércsenek a szégyenhez. Sőt látván, hogy it markokban kapták czigányságokat, nagyob orczátlansággal ismét *1598.* esztendőben Hollandiában egy könyvet bocsátának az emberek-közibe, melyben azt írják, hogy a Duacumban lakozó Jesuiták Pan Péter-nevű embert sok ígéretekkel arra doblottak*, hogy Mauritius herczeget orozva megöllye. Melchior Val fő Jesuita vólt a dolog vezére. Az-után a provincialis egy szentelt hangyárt** és mordály puskát adott Péternek, és a gyontatás-után tellyes indulgenciát bév kézzel osztogatott néki. Ezt az egész histrioniát, mint egy szent Írást, úgy elhitték a viszsza-vonyók és nagy hamar az egész világra kiterjeszték.

Francisc. Costerus, Libro, Sica Tragica.

Ittis elszakada kötelek a hamisság fondálóinak, és orczájok pirúlására térűle találmányok a fondorlóknak. Mert Costérus Ferencz megfelelvén egész könyvben erre a fabulára, a könyvet a hollandiai fő rendeknek ajánlá és kűldé, felette kérvén őket, hogy siketségre ne vegyék ezt a dolgot, hanem keressék-fel, ki légyen, a ki ezzel vádollya a Jesuitákat? és mennyenek végére, ha vagyon-e valami a dologban vagy semmi sincsen? Ő fejét örömest előviszi. Ha ez így vólt, először-is minden kegyelem-nélkűl az ő feje elüttessék. E mellett az antverpiai, bruxellai, duáci és egyéb fő városok pecsét-alat kőlt leveleket nyomtatva kibocsátá, mellyekkel megmutattya, hogy egész Belgiumban nem vólt Melchior Val-nevű Jesuita; és akkor, mikor a fabula mongya, hogy Duacumban a provincialis felfegyverkeztette Pétert, Bruxellában vólt, nem Duacumban a provincialis. Végezetre, hogy illen Pan Péter-nevű ember soha Duacumban a Jesuitáknak nem szolgált; sőt soha csak házokban sem vólt. Ezeket és töb hasonló jelenségeket egész városok és hites tanácsok leveleivel megbizonyítá Costérus. Ezzel úgy megszégyenűlének a hollandiai Calvinisták, hogy továb e dologrúl tudakozni sem merének.

Rom. Veron. loc. citat. f. 90. Becan, Dörhof, citat.

It sem foga az orczázás rajtok; mert szalonna nem lészen semmi perseléssel a kuvaszból. Azért új hírt nyomtatának ismét Hollandiában *1600.* esztendőben: tudni illik, hogy Madridban, a szent Jerónimus clastromában augustusnak *29.* napján, midőn

* Dobol valamire = rávesz, rábeszél. — ** Gyilok, tőr. Mordály = gyilkos.

vacsorán jól laktak vólna a Jesuiták és a bor szesz megütötte vólna fejeket, öszve vesztenek a kurvák-felet, mellyeket férfiu ruhában mellettek tartottak, és a gárgyán haragjában egy Jesuita torkát késsel által-verte. Ezen a többi felzendűlvén a gárgyánt megölték és egy-más-közöt addig harczoltak, hogy száz hetven test maradott halva. A clastrom tavában pedig három-száz gyermek fejet találtak, kiket idétlen-korokban elrekkentettek*.

Azt mondhatnám it az káromlóknak, a mit szent Jerónimus monda Ruffinusnak: ezek megmutattyák, hogy a hazugsághoz kedvek vagyon, de nincs mesterségek a találmányban. Ugyan-is ha a gonosságnak annyi ereje vólna, menyi igyekezeti, nem maradhadna békeségben az ártatlanság: *Apparet voluntatem vos mentiendi habere, artem fingendi non habere*[1]. *Bene est, quod malitia non habet tantas vires, quantos conatus. Periret Innocentia, si semper nequitiæ juncta esset potentia; et totum, quidquid cupit calumnia, prævaleret*[2]. De nem hagyák magokhoz sűlni ezt a gyalázatot a Jesuiták, hanem a hamis hír-hordozó kiáltók nyomában lének, és melegen nyakokba fordíták hazugságokat; nyomtatott írásokkal és bizonyságokkal megmutatván, I. Hogy Madridban a Jesuitáknak nincs oly clastromok, mely szent Jerónimus clastromának nevezteséek. II. Hogy a Jesuiták-közöt nincs gárgyán. III. Hogy a madridi collegiomban nem hogy száz hetvenen felmészároltattak vólna, de közel sem laktak soha öt százan. IV. Hogy a madridi collegiomban semmi halas-tó nincsen. Egy szóval, soha híre sem vólt ennek az histrioniának, akarám mondani historiának Madridban; hanem újonnan főzték forralták ezt a mesterségtelen hazugságot a calvinista szakácsok a Jesuiták gyülőltetésére. De elmésnek kel a hazugság kőltőnek lenni, azt írják a bőlcsek; mert efféle temérdek szemtelenség kész gyalázattya a hazugoknak.

[1] Hieronym. Apolog. 3. con. Ruffinum.

[2] Apolog. 2.

Vide Autores citatos, supr.

Hazugságban vetették az újítók reménségeket; azért ennyi gyalázatok-után sem halgatának, hanem megrészegedvén a káromkodásnak telhetetlen tobzodásával újob elmélkedést nyomtatának, melyben azt hazudgyák, hogy *1601.* esztendőben, *12. Aprilis*, Antverpiában egy Henricus Mangot-nevű Jesuita elevenen megégettetett természet ellen-való néma fertelmességekért.

Becan, Dörhof, citati. Romanus, in fine libri De arte Mentiendi Calvinist.

Ittis mingyárt torkokon akada a tetemes hazugság; mert az antverpiai püspök és a váras pecsétes levelet adának, melyben hitek-alat bizonyságot tésznek, hogy soha híre sem vólt Antver-

* Elemésztettek.

piában ennek a fabulának. Ezeket a leveleket szórúl szóra nyomtatva találod a Romanus Veronensis írásában.

Ezzel a szégyennel sem gondolának; mert a mely orcza egyszer bocskor-bőrré lett, nem túd szégyent; és a mely kuvasz egyszer által-úszsza a Dunát, nem fél a víztűl. Azért újob találmannyal akarák az Isten szolgáit gyalázni. Ezer hat-száz hét esztendőben Német-országban három külömböző-képpen nyomtaták, mint kapták a Jesuitákat Monachiumban egy polgár-leányával; mellyet minekutánna megszeplősítettek vólna, megöltek, mellyért rút kínokkal fizettek és gyalázatos halállal áldomását adták latorságoknak. Úgy elhitték vala Magyar-országban ezt a fabulát, hogy nem csak a község, de nagy úrak-is nyalták ajakokat ez-után, mint-ha mézes madzagot adtak vólna szájokba.

De Isten kissebségekre fordítá a rövid dicsekedést. Mert reájok nem rakhaták az ártatlanokra a gyalázatot, hanem magokon marada a tekélletlenség szidalma; mivel a monachiumi váras és a felséges bavariai herczeg kinyomtatott pecsétes levelekkel bizonyságot tének az egész világ-előt, hogy ez ördögi hazugság; mert Monachiumban semmi efféle úndokság nem történt. Nállam vannak pecsétes levelei mind a várasnak, mind a herczegnek, mellyeket mutattam sok lutheristáknak; most-is kész vagyok megmutatni, ha kinek kedve vagyon látására.

Hogy ne láttatnának hidegek lenni a Jesuiták gyülőltetésében az augustai várasban regnáló predikátorok: ők-is (a mint végére mehettünk) ezer hat-száz nyólcz esztendőben név-nélkűl egy könyvet nyomtatának: *Relatio de Studiis Jesuitarum abstrusioribus,* melyben oly szörnyű, és gondolhatatlan éktelenségeket, gyilkosságokat, árúltatásokat fognak a Jesuitákra, hogy soha még a barbarusok-közöt sem olvastam ezekhez hasonlókat; és azt tartom, ezeket a hazugság attya-is szégyenli és meg nem álhattya, hanem pokol fenekére szalad előttök, hogy valami oktalan ember azokat néki ne tulajdonítcsa.

Mi kele belőlle? A Lutheristák nagy örömmel fogadák, nagy dicsekedéssel olvasák ezt a poshatt írást. Jacobus Gretserus feltalálá szőrén autorát a pasquillusnak, Jacobus Cambilhont, ki ezt a trágárságot az Augustában lakozó luther predikátoroknak írva adta vala: rész-szerént minden hazugságit megfejtegeté és az emberek szeme-eleibe rakogatá. És hogy egyéb dolgokrúl ne emlékezzem, azt írja Gretserus, hogy ha ezek így vannak, a mint

Gretserus, lib Relatio de Studiis, etc. castigata

beszéllik a Relacióban, méltók halálra mind eggyig a Jesuiták; és mind Isten-ellen, mind világi rend-tartás-ellen vólna, ha efféle embereket, kik ezeket cselekednék, közöttök szenvednének az emberek. Azért ha ezek így vannak, és ezt tudgyák a lutherista predikátorok: mind addig tisztessége vesztett árulók, míg a fejedelmek és szabad-városok tanácsi-előt bé nem vádollyák, fejekre nem rakják ezeket a Jesuitáknak. Ha pedig ezeket nem tudgyák, és illyen képtelenségeket híntegetnek az emberek-közzé: így-is tisztessége vesztett árulók, a kik illyen rútságokkal gyalázzák az ártatlanokat. Ezt midőn írta vólna Gretserus és fejét órömest annak a városnak eleibe akarná vinni, a melyben történtek a miket ír ez a Relacio: minnyájan szabodni kezdének az augustai predikátorok, hogy nem ő hírekkel nyomtattatott ez a könyv, noha először-is nékik ajándékoztatott; mert láták, hogy torkokon akadott a temérdek hazugság.

De Isten, a ki szeretői javára szokott fordítani mindeneket, ebből a szemtelen pasquillusból az ő szolgai ártatlanságát világoson kinyilatkoztatá. Mert egyéb rút embertelenségek-közöt azt-is nyomtatásba toszták vala, hogy a prágai collegium temploma heazattya kardal, lövő-szerszámmal rakva. Ezzel a bátorságos hazugsággal úgy megkócsagosíták még az okos fő embereket-is, hogy midőn *1611.* esztendőben sok belső egyenetlenségek támadtak vólna Prágában, és az ó város (melyben a Jesuiták collegioma vagyon) elszakadott vólna a vizén-túl-valóktúl: a fő-fő úrak sem álhatának-ellene a község kiáltásinak, hanem bizonyos fő úrak-által a Jesuiták házát megvizsgáltaták, úgy hogy a rakott sírokat, menyezeteket, pinczéket, sőt nagy mély ásásokkal a kerteket-is felforgaták. És mikor sohúlt semmi fegyver-bűzt nem kaphattak vólna: a kik egyéb-aránt idegenek-is a romai vallástúl, illyen bizonyságot ténék pecsétes levelekkel:

Nos Henricus Matthias, Comes, et Liber Baro de Thurn, et in Kreitz, Welich, Lossdorff; Hereditarius Hoffmeisterus Carinthiæ, Hereditarius Mareschalcus Principalis Comitatus Gorcensis, S. Regiæ Majestatis in Hungaria, et Boemia, etc. Consiliarius, ac Burggravius in Carlstein, Designatus Generalis Locum-tenens Exercituum Regni Boemiæ: Leonardus Colova, Baro a Fels, Dominus in Engelsberg, supranominatæ Regiæ Majestatis Consiliarius, et Regni Boemiæ Supremus Campi Mareschalcus: Joannes Junior de Bubna, Supremus Vigiliarum Præfectus: et Wilhelmus Zakawetz a Zakaw, Supremus

Castrorum Metator in supradicto Boemiæ Regno. Universis et singulis, cujuscumque status et dignitatis fuerint, in quorum manus hæ nostræ Patentes literæ venerint, nostra obsequia, amicas propensasque voluntates, ac salutem. Quandoquidem non solum ante, sed etiam post noxiam, et Regno Boemiæ summopere calamitosam irruptionem Passaviensis exercitus, in celeberrimam Metropolim Pragensem, famosum quoddam Commentum, non solum in vulgo percrebuit, sed per male volos etiam quosdam, scripto evulgato contra reverendos Patres Societatis Jesu, typis aliquoties dissipatum est; quasi iidem Patres Pragenses, in suo Collegio, admodum copiosum Bellici instrumenti apparatum, atque etiam non exiguum Militum numerum (in Civitatis et communis Patriæ perniciem) collegissent, atque adeo in promtu haberent; ea nobis causa extitit prædicti Collegii visitandi, ac veritatem (pro avertendo publico detrimento) accurate ac serio exquirendi; prout de facto, summa cum diligentia, ter, per selectos, et exploratæ nobis fidei viros, ex omnibus tribus hujus Regni Ordinibus, Baronum scilicet, Equitum, ac Civium, adjunctis insuper militaribus Capitaneis, totum Collegium visitari, et omnia cubicula, fornices, cellaria, cryptas, templa, turres, supra et infra terram perreptari et perquiri fecimus: sed ne minimum quidem aliquid, quod spectaret vel ad Mosquettas, vel ad Pulveres tormentarios, vel ad ullum Bellicum apparatum, quocumque in nomine appellari possit, ac multominus Milites aliquos ibidem reperimus: quin certo, et manifeste a nobis est compertum, contra eosdem prænominatos Reverendos Patres, ab ipsorum malevolis hæc omnia ex odio conficta fuisse; et contra omnem Christianam æquitatem, ad irrogandam eis injuriam, in vulgus sparsa. Cum igitur prorsus innocentes fuerint inventi: petierunt a nobis hoc Patens suæ Innocentiæ testimonium: quod ipsis Nos, tamquam defensores Veritatis, et adversarii Mendaciorum, denegare nec debuimus, nec voluimus. Quapropter hisce patentibus Literis attestamur, coram universis ac singulis, cujuscumque status ac dignitatis, ipsos Reverendos Patres Societatis Jesu Pragenses, repertos esse innocentes; omnesqua de ipsis in hoc negotio dissipatos sermones, ac Scripta commentitia, a veritate aliena, ac simpliciter prorsus falsa esse. Volumus etiam, ut hujus Nostri, veritati perhibiti Testimonii transscriptum, per publicum Notarium vidimatum, ubique fidem habeat, non secus, quam si hoc ipsum Originale in Judicio produceretur, atque exhiberetur. Atque in hujus rei pleniorem firmi-

tatem, Nos suprascripti, Supremus Generalis Locum-tenens, Supremus Campi Mareschalcus, Supremus Vigiliarum Magister, et Supremus Generalis Castrorum Metator Regni Boëmiæ, Sigilla nostra appressimus, et Nomina nostra propriis manibus subscripsimus. Insuper majoris fidei gratia, Illustres Dominos, Supremos Regni Officiales, Comitiorum Assessores Serenissimi Regis Ungariæ, et Boëmiæ, etc. Locum-tenentes, et Consiliarios in Regno Boëmiæ, rogavimus, ut et suæ Dominationes similiter nobiscum sua Sigilla hic subsignarent. Datum Pragæ, 23. Septembris, Anno 1611. Bezzeg, ha valamit akarnának a Jesuitákon kapni az elszakadtak, azt kellene cselekedniek, a mit régen az egyházi pásztorok mivéltek a hamis tanítókkal, kiknek midőn gonosságit elő-hozták, arra kötötték magokat, hogy készek ezeket fejekre rakni. Azért imigyen szól Apollonius a Montanistáknak: *Quod si hac in re innocentiæ fiduciam habent, sistant se, et super ea nobiscum disceptent; ea lege ut si convincantur, saltem deinceps delinquere desinant.* Revisum.

Egy szóval, efféle rút hazugságokra csak azt kel mondani, a mit Athenágoras a keresztyének mentségére monda Antoninus császárnak: A magok szennyét kenik, úgy-mond, ezek mí-reánk; mert a ki miben túdós, abban gyanós. És senki közzűllök azt nem meri mondani, hogy ő látott vólna valamit azokban, a mellyekkel gyaláz minket: maga sokan laknak velünk eggyüt, kiktűl lehetetlen vólna ezeket titkolni: *Quod in Proverbio est; Meretrix pudicam: illi enim facinorum, de quibus sibi conscii sunt, nos accusant. Si quis ab eis rogitet, An viderint ipsi quæ dicunt? Nullus adeo impudenter mendax est, ut se vidisse fateatur. Atqui, et servos aliqui nostrum possident, quos ea, quæ facimus, latere non possunt: verum, ne ex illis quidem ullus adversum nos tale quidquam mentitus est.* Ap. Euseb. l. 5. c. 18. Tom. 9. Bibliothec. SS. Patrum.

Megölék nem régen a negyedik Henricus galliai királyt. A hamis vádolók mingyárt név-nélkűl egy-nehány írásocskákat bocsátának-ki, mellyekben azt hirdették, hogy a Jesuiták ingerlették az áruló gyilkost a király halálára. De ebben-is megütközének, és retezt vete pattantyújok*. Mert először a parisi püspök *Anno 1610. die 26. Junii,* pecsétes levelével bizonyságot tén a Jesuiták ártatlanságárúl. Mely levelet szórúl szóra fel-találsz Gretsérusnál. Annak-utánna a királyné fiával egyetemben levélben bizonyságot ada a Jesuiták ártatlanságárúl. És nem csak az ifiu Ap. Gretser. lib. Lixivium, pro abluendo malesano capite Anonymi Fabulatoris, qui cædem Regis Christianissimi in Iesuitas confert. Ingolstad. an. 1610.

* Csötörtököt mondott puskájok.

király lelki atyát Jesuitát választa: de erős parancsolattal országának minden tartományiban meghagyá, hogy senkitűl bántások ne légyen a Jesuitáknak.

Pater Cotónust nem csak a megöletett galliai király mindenkor böcsüllötte és kedvellette; de az ő véletlen és ártatlan halála-után-is mind az ifiu király, mind az özvegy királyné predikatorának tartotta. Hogy azért ezt a jámbort meggyülőltetnék az emberekkel, azt kőlték a Calvinisták, hogy őtet Avenióban gyalázatos latorsági-miat csak ki nem veszszőzték. Itt-is mingyárt nyomokban lének a Jesuiták[1], és mind az avenioni tanács, mind az egyházi rend pecsétes levelekkel meghazuttolák a káromlókat.

[1] Vide Andream Eudæmon Ioannis, Confutat. Anti-Cotoni, edit. Mogunt. 1611. f. 127.

Augustában egy Rulichius-nevű predátor vagy predikátor lelki-ismereti-ellen azt meré írnyia, hogy nem régen Bécsben Pater Georgius Scherer egy szegény embert megcsalt: hóltá tétette magát vélle, kit Scherer fel akart támasztani; de Isten itíletiből valóban meghólt a kép-mutató ember[2]. Inában lének itt-is a hazugságnak és nyilván megbizonyíták, hogy soha Bécsben ezt hírrel sem hallották, hanem a hazugság mű-helyében újonnan koholták a predikátorok.

[2] Gretser. lib. Furiæ Prædicantium Augustanorum, ob examen Relat. Canbilhon. placatæ. Ingolstadii, 1610. Sebastianus Heissius, libr. Tres Quæst. de Ecclesia, qu. 1. f. 9.

Végezetre, hogy meszsze ne mennyünk, noha Erdélyben semmi fogyatkozást nem találtak a Jesuitákban; de hogy valami színnel kiadhassanak rajtok és más kendővel béfesthessék, a mi gyomrokat marta az ellenkezőknek, sok gaz hireket kezdettek vala az egy-ügyűk-előt híntegetni. De ő-maga a Nagyságos Rákóczi Sigmond, akkor erdéli fejedelem lévén, noha a mi hitünkön nem vólt, a közönséges igazság vezérlésétűl hordoztatván pecsétes levelével bizonyságot tén, hogy nem vétkekért, hanem csak a romai Anyaszentegyház gyülőlségeért rekesztettekki Erdélyből a Jesuiták. Nállam vagyon pecsétes levele, mely szórúl szóra így vagyon írva:

Nos Sigismundus Rákóczi, Dei Gratia Princeps Transsylvaniæ, Partium Regni Hungariæ Dominus, et Siculorum Comes, etc. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis: Quod cum superioribus diebus, Reverendus Dominus Joannes Argenta, Societatis Jesu, antea in Transsylvania Provincialis, in hoc Regnum Transsylvaniæ eam ob causam venisset, ut a Nobis, et subditis nostris, in dicto Regno nostro Transsylvaniæ, et partibus Hungariæ, ditioni nostræ subjectis, impetraret in priora Residentiæ

suæ loca, olim a Divo Stephano Rege Poloniæ, Magno Duce Lithvaniæ, ac Principe tunc memorati Regni Transsylvaniæ fundata; ut simul cum reliquis Patribus, ac Magistris ejus Ordinis regredi liceret. Eam rem, in Comitiis Generalibus Claudiopoli, ad decimum diem Mensis Junii, præsenti anno celebratis, diu, multisque agitatam, numero et multitudine Catholici ab adversariis eorum superati, consequi non potuerunt. Unde Nos, præsentibus nostris testificamur, eosdem Patres Societatis Jesu, ut bonos, et morum integritate graves viros, ex suis Collegiis, Bonisque, non ob ullum delictum, aut notæ alicujus vitium; verum, ad instantiam Romanæ et Catholicæ fidei contrariam opinionem sequentium, esse deturbatos, exclusos, et in alia loca demigrare coactos: prout testificamur harum Nostrarum vigore, et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate nostra Colosvár, die 26. Mensis Junii. Anno Domini, 1607.

Sok töb hazugságokat, papok és catholicus úrak gyalázattyára-néző pasquillusokat gondolnak naponként és mérészen kákognak a beretváltnyakú tar-varjúk, a hitető és lélek-prédáló predikátorok, mellyeket kezekben kapunk; de nem szükség többekről emlékezni. Ezeket-is csak a végre említém, hogy kitessék, mely egy nyomban járnak a régi eretnekekkel a mostani tanítók, midőn az igazságot által-hágván magoktúl kőltött ravaszságokkal akarják terhelni és gyülőltetni az igaz hitet és az Anyaszentegyház pásztorit. De jó, hogy oly emberekkel vagyon dolgok, kik el nem nyegik és magokon nem hadgyák az ördögi hazugságok bűzit; hanem mindenütt sarkokban vannak a hazug hír-hordozóknak, és (ha ennyi szemtelenségben maradott orczájok) szemérem orczát viseltetnek véllek az egész világ-előt. Tudgyák a Jesuiták, hogy a jó lelki-isméret szükség az Istennek hív szolgálattyára; de a jó hír-név-is kivántatik azokban, kik felebaráttyoknak használni akarnak: *Qui a criminibus flagitiorum atque facinorum vitam suam custodit, sibi bene facit: quisquis autem etiam famam, et in alios misericors est, nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra.* Azért minden tehetségekkel azon vannak, hogy a jó lelki-isméretet tisztán megtartcsák, és a menyíre Isten hozzá segélli, az apostoli Ecclesiának régi szentségéhez szabják életeket. Dicsírtessék pedig az Úr neve, nem-is esik heában igyekezetek; mert a ki megolvassa, a miket ír Tertulliánus[1] és sz. Ágoston[2] a régi keresztyének magok-viseléséről, eszébe veheti, mely közel járnak a Jesui-

Aug. tom. 4. De Bono Viduitat. c. 22.

[1] Tert. Apolog. c. 39.

[2] Aug. tom. 1. de Moribus Eccles. c. 31. Supr. f. 250.

ták a keresztyének első sengéjéhez. E mellett azért tisztességekre-is gongyok vagyon és nem szenvedik, hogy a ki mosdatlan kézzel hozzájok nyúl, orcza pírulás-nélkűl maradgyon.

Gondolkodtam gyakran magamban, mi lehet oka, hogy elein a papokra, barátokra, apáczákra, most a Jesuitákra, ily bátran, ily nyilván-való hazugságokat mernek kőlteni az ördög katonái: feljegyzik idejét, helyét, személyét a dolognak, mely soha sem vólt? maga jól tudgyák, hogy lerázzák ezeket magokrúl a Jesuiták azoknak a fejedelmeknek és várasbéli tanácsoknak bizonyságával, a kiknek birtokában laknak. És azt találom magamban, hogy négy oka vagyon, mely a szemtelen hazugságokra viszi a predikátorokat: 1. Mert olvasták ama mondást: *Audacter mordendum: nam, tamet si morsi consanescant, cicatrix manet:* bátran kel azt mardosni, a kinek ártani akarsz; mert ha meggyógyúl-is a seb, de megmarad a seb-hely. 2. Mert tudgyák, hogy sok emberek kezébe nem kerűl a Jesuiták mentsége, és a kik a gyalázatot olvassák, de az ellenevaló orvosságot nem láttyák, való dolognak vélik az álnakúl kőltött hamisságot. 3. Mert azt-is jól értik, hogy a tekélletes-elméjű emberek a magok erkőlcse-szerént tésznek itíletet egyebekrűl és azt alíttyák, hogy soha ki nem mernének nyomtatni efféle szörnyűségeket, ha valami nem vólna benne; mert ördögi szemtelenség, nem szemérmes emberhez illendő okosság vólna, koczkára vetni tisztességét a kezében kapott hazugságok kinyilatkoztatásával. 4. Mert Isten reá-bocsáttya az ily kezes lábas embertelen hazugságokra az új tanítókat, hogy künnyebben eszekbe vehessék az emberek az ő gazságokat és hazugság-nélkűl szűkölködő álnakságokat.

Mentiuntur Novatores mendacia apud nos permitti, cum Mentales reservationes admittantur. Vide lib. 15. c. 2, 2. sub finem.

Te pedig, a ki ezeket olvasod, meggondollyad, ki vólt első mestere Luthernek és Zwingliusnak; és ne csudálkozzál, ha ugyan azon éjjeli mester sugállásából sok új hazugságok nevekednek. Sőt két dologrúl okoskodgyál mind ezekből: I. Hogy efféle naponként gondolt újságoknak hitelt ne adgy; mert annak, a kit egy-nehányszor hazugságban értünk, bátorságoson nem hihetünk. II. Hogy eszedbe vegyed igye-fogyott állapattyokat azoknak, kik ha az igazsággal felérnék, soha illyen képtelen hazugságokhoz nem ragaszkodnának.

KILENCZEDIK RÉSZE.

Nyolczadik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert visza-vonyók, álhatatlanok és magokkal ellenkezők az új tanítók.

Az igaz tudománynak egyéb jelenségi-közzé számlállya szent Athanasius a tekélletes álhatatosságot, mely azt cselekeszi, hogy eggyet ércsenek azok-is, kik eggyüt nem éltek, egy tartományban nem laktak, egybe nem tanácskoztak: *Veræ disciplinæ et magisterii argumentum est, ubi eadem confitentur; nec a se invicem, nec a majoribus dissentiunt. Certe Ethnici, cum inter se discrepent, veritatem non habent: sinceræ autem Veritatis præcones, inter se sententiis conveniunt, tametsi diversis temporibus vixerint.* Szent Irenæus hasonló-képpen azzal dicsekedik, hogy a nap-keleti, nap-nyugati és egyébüt-lakó keresztyének, noha lakó-helyekben és egyéb erkölcsökben s szertartásokban külömböztek: de hitekben, vallásokban, tudományokban tekélletesen eggyeztek. Annak-okáért szent Ágoston a töb bizonyságok-közöt azzal erőssíti, hogy a pogány filosofusoknál nem vólt igazság, mert semmiben meg nem tudtak eggyesűlni: hanem a tanítványok mesterekkel, a tanúló-társok egy-mással; sőt magok magokkal ellenkeztek, minden dolgokban csak haboztak, módot nem találtak az igyenes eggyesűlésben. Végtére annyíra jutottak, hogy csak az ember bóldogságárúl vagy a fő jórúl, kétszáz nyólczvan-nyólcz ellenkező vélekedéseket támasztottak.

Athanas. in Decretis Nicæn. Synodi, init. fol. 403. edit. Comel. Iren. inf. 12. hujus Capit.

1. Az eretnekek sem magokkal, sem egy-mással nem eggyeznek.

A szent Doktorok feljegyzették, hogy minden eretnekek tulajdon bélyege az, hogy soha egy nyomban és egy karban meg nem állapodnak, hanem mihent elszakasztották az Anyaszentegyház eggyességének kötelét, csak tekélletlenkedtek, haboztak, egy-más-ellen meghasonlottak, pártolkodtak. Sőt ki-ki közzűllök maga tulajdon tetczését hol egy kaptára vonta, hol más formára ütötte, annyíra, hogy vélte* és csak alig találkoztak ketten vagy hárman, kik sokkáig egy sarkban forgottak és egy értelemben maradtak vólna: hanem csak hamar elszakadoztak, eloszlottak, elaprósodtak. Mert

Aug. 18. Civit. cap. 1.

Iudic. 17, 6. cap. 21, 24. Unusquisque faciebat sibi videbatur.

* Vélte = ritkán, elvétve.

mint a felháborodott tengerben, eggyik hab a másikat rontya, szaggattya, fogyattya: úgy a tévelygések egy-mást átkozzák, kárhoztattyák és végre kigyomlállyák. Ezeket sz. Irenæus mártir illyen szókkal adgya előnkbe: *Cum sint duo, vel tres, de eisdem non eadem dicunt*[1]. *Discrepant ad invicem, et doctrina, et traditione; et recentiores eorum, affectant per singulos dies novum aliquid adinvenire*[2]. *Quotidie adinvenit unusquisque eorum aliquid novi*[3]. *Alienati a Veritate, digne in omni volutantur errore; fluctuati ab eo, aliter atque aliter per tempora de eisdem sentientes, et nunquam scientiam stabilem habentes; Sophistæ verborum magis volentes esse, quam discipuli Veritatis: non enim sunt fundati supra Petram vivam, sed super arenam*[4]. *Si quis autem experimentum eorum volens accipere,* SEPARATIM *interroget de aliquo sermone eos, qui excellentes sint apud eos: inveniet, alium quidem dicentem hoc, alium illud*[5]. *De iisdem enim, non easdem habent sententias*[6]. Ugyan ezent írja Tertulliánus: *Mentior, si non etiam a Regulis suis variant inter se, dum unusquisque perinde suo arbitratu modulatur quæ accepit, quem ad modum de suo arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis suæ morem, progressus rei. Idem licuit Valentinianis, quod Valentino; idem Marcionitis, quod Marcioni, de arbitrio suo Fidem innovare. Denique, penitus inspectæ Hæreses, omnes in multis, cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur.* Szent Gergely imígyen adgya ezen dolgot előnkbe: *Hoc proprium habent Hæreses, quod in eo gradu, in quo de Ecclesia exeunt, diu stare non possunt: sed ad deteriora quotidie ruunt; et sentiendo pejora, in multis se partibus scindunt, atque a semetipsis plerumque longius, confusionis suæ altercatione dividuntur.*

[1] Iren. l. 1. c. 5. Epiph. Hæresi 31. in fine.
[2] Iren l. 1. c 18. in fine.
[3] Lib. 1. c. 15.
[4] Lib 3. c. 40.
[5] Lib. 4. c. 69. NOTA.
Tertull. Præscript. c. 42.
Gregorius, 3. Moral. c. 14.

Példánk erről a Donatisták, kik (úgy-mond sz. Ágoston[6]) sok apró darabokra oszlottak. Ugyan ezent írja Niceforus és Ruffinus az Arianusokrúl: *Postquam enim semel Ecclesia* DEI *divisa est, res in ea discessione non constitit, sed illa rursum in seipsa per dissensiones dissecta est*[7]. Az Eutichianusokrúl azt beszélli Niceforus, hogy csak hamar tizen-két szakadásra oszlottak[8].

[6] Augustin. to. 7 l. 1. De Baptis. c. 6 et Hæresi 69.
[7] Niceph l. 12. c 29, 35. Ruffin. lib. 1. cap. 25
[8] Niceph. l. 18. cap. 45.

A szent Írás ugyan ezent taníttya, midőn azt mongya, hogy a tévelygők magokkal sem eggyezhetvén magokat kárhoztattyák: *Proprio judicio condemnati; Tit. 3, 11.* Ollyanok mint a bújdosó csillagok, *Judæ 13.* és az igazságtúl elszakadtak közöt békeség nem lehet; *Isai. 48, 22.* mivel a kevélyek-közöt mindenkor veszekedés vagyon; *Prov. 13, 10. Eccli. 3, 30.* Szent Péter apostol-is

azt írja, *Ep. 2. c. 2, 16.* hogy *Instabiles,* álhatatlanok, valakik a a sz. Írást hamis értelemre fordíttyák. Ugyan ezeket sz. Judas *12, 13.* hasonlíttya künyű felhőkhöz, mellyek minden széltűl tétova ragadtatnak; tengeri habokhoz, mellyek egy-mást kergetik és szaggattyák. Sz. Pál pedig tévelygők tulajdonságának mongya, hogy mindenkor tanúlván soha tekélletes tudományra nem jutnak, *2. Tim. 3, 7.* Melyből kételen következik, hogy egyszer egy tetczik nékik, mászor más. Annak-okáért Luther Márton a tévelygés bélyegének és czégérének nevezi, hogy egy nyomban nem maradhat, hanem magával szembe szökik: *Mendacium citius non cognosces, quam suoipsius dissidio et contradictione. Siquidem divinitus ordinatum est, ut semper Impietas seipsam confundat, et mendacia sibiipsi nunquam constent, quin adversus seipsam semper testificentur.* Luther. De Votis Monastic. longe post medium.

2. Miért rendelte Isten, hogy az eretnekségek megszakadozzanak.

Két végét találom, mellyért az Isten bőlcsesége nem szenvedi, hogy viszsza-vonyás- és szakadás-nélkűl maradgyon csak egy eretnekség-is.

Első az, hogy egy-más-közöt veszekedvén[1], egy-mást mardosván megszégyenítcsék, megemészszék, meggyőzzék, elfogyassák egy-mást, és az Anyaszentegyháznak magok szerezzenek győzedelmet; mint a madianíták, *Mutua se cæde truncabant*[2], egy-mással vagdalkozván Gedeonért harczolának; az egyiptom-béliek a magok seregit kardra hányák[3]. *Necesse est, ut minutatim secti conscissique dispereant, qui tumorem animositatis suæ, Catholicæ pacis sanctissimo vinculo prætulerunt*[4]. *Dum ergo novæ Hæreses aliæ super alias introducuntur, perpetuo priores diffluunt, inque multifarias ac multiformes species, aliter atque aliter mutatæ, destruuntur: solius Catholicæ Ecclesiæ splendor, perpetuo sibi similis, in augmentum exsurgit*[5]. *Pugnant adversus invicem, sua propria vindicantes, et malos fures semetipsos convincentes*[6]. *Hæretici omnes contra Ecclesiam veniunt: sed dum Hæretici omnes se invicem vincunt, nihil sibi vincunt, victoria enim eorum, Ecclesiæ triumphus est: dum in eo Hæresis contra aliam pugnat, quod in hæresi altera Ecclesiæ fides damnat: et inter hæc, Fidem nostram, dum sibi adversantur, affirmant. Sabellius, unum* Deum *prædicat, Filii nativitate sublata: Arius, Filium Patre minorem agnoscit. Uterque hostis Ecclesiæ, res*

[1] Gal. 5, 15.
[2] Iudic. 7, 22. 1. Reg. 14, 20.
[3] Isai. 19, 2.
[4] Aug. to. 7. li. 1. cont. Epist. Parmen. c. 4.
[5] Euseb. li. 4. Hist. cap. 7.
[6] Iren. l. 2. c. 18.

Ecclesiæ agat, vincant, ut volunt, quia se invicem vincendo, vincuntur[1]. Ezt Luther sem fedezheti, hanem illyen sententiát mond magára: *Semel violata Ecclesiæ Concordia, non est modus neque finis dissensionum. Autores enim alii alios mordent, et devorant, donec tandem pereant. Cessante Unitate, secundum Mathematicos, progreditur numerus usque ad infinitum: sic læsa Unitate spiritus, nunquam in doctrina, neque in moribus possibile est manere Concordiam, sed subinde novi errores nascuntur usque in infinitum*[2].

[1] Hilar. 7. de Trinit. iuitio. Similia Vigilius, li. 2. contra Eutich. to. 4. Bibliothec. Infra, li. 3. c. 9, 10.

[2] Luther, to. 5. Lat. Vit. 1554. Luft. in c. 5. ad Galat. fol. 416. Idem, elegantер August. in Ps. 54, 10.

Második vége az, hogy ebből a viszsza-vonyásból ismértessék az Isten igazsága és boszszú-állása. Mert oly szokása vagyon Istennek, hogy a ki miben vétkezik, abban bűntetődik[3]. Farao vízbe hányatá a sidók fiait: Isten vízben ölé az ő seregit; *Exod. 1, 22. Et cap. 2, 3.* Dávid megrútítá ágyas-házát fele-baráttyának: Isten reá bocsátá Absolont, hogy a Dávid házas-társait megfertezтesse; *2. Reg. 16, 22.* Uriást megöleté Dávid: az ő fiai-közöt sem szűnék-még a fegyver. Adonibezeknek kezei lábai elmetéltetének: és magába szálván azt mongya, *Judic. 1, 7. Sicut feci, ita reddidit mihi Dominus.* Agagnak azt mongya Sámuel: *1, Reg. 15, 33. Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit mater tua.* Babiloniárúl azt parancsollya Isten, *Jerem. 50, 15, et 29: Sicut fecit, facite ei;* hogy úgy bánnyanak vélle, mint ő bánt egyebekkel. Isaiás-által így szól, *c. 33, 1, Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? et qui spernis, nonne et ipse sperneris? cum consummaveris deprædationem, deprædaberis; cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.* Végezetre Oseas a fajtalanok bűntetésének mongya, hogy leánya és felesége fajtalanságra bocsáttatik[4]. Mivel azért a tévelygők a keresztyéni eggyesség kötelét elszakasztván, viszsza-vonyást támasztának és szakadást szerzének: Isten őket-is viszsza-vonyás-által bűnteti, szédelgő lelket bocsát közikbe[5], hogy magok essenek a verembe, mellyet másnak ástak[6]; és a minémű mértékkel mértek annyoknak, ollyannal mérnek vipera-fiok nékik. Mind ezeket rövid szóval így adgya előnkbe sz. Ágoston: *Completum est in ipso Donato quod scriptum est; In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis: Sicut enim Christum dividere conatus est, sic ipse a suis quotidiana concissione dividitur. Percussit ille Ecclesiam lingua litigiosa, qua nunc ipse conciditur, ut omnino dispereat atque moriatur.*

[3] Sap. 11, 17.

[4] Oseæ, 4, 13.

[5] Isai. 19, 14.

[6] Psal. 7, 17. Ps. 9, 16.

Augu. to. 3. de Agone Christ. cap. 29.

Mivel azért minden eretnekség Babylont, az ördög barlangját éppíti, nem az Isten házát: lehetetlen, hogy egy-mást ércsék[7], a

Gen. 11, 7.

léleknek eggyességét a békeség kötele-alat megtarcsák[1], mint az Isten munkási: hanem fejekre telik az Isten fenyegetése, hogy a mely eloszlott nyáj eltávozik az igaz pásztortúl, bújdosni kel annak[2], hogy mind addig járjon hegyrűl-halomra, míg elveszszen: *Diviso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio*[3].

[1] Eph. 4, 3.
[2] Ier. 50, 6.
[3] Iudic. 5, 16.

3. Mi az oka, hogy a tévelygők eggyességben nem maradhatnak?

Sok okai vannak, mellyekért lehetetlen, hogy a hamis tanítók egy nyomban maradhassanak és egy-mással eggyezzenek, mellyeket részszerént az elő-hozott dolgokból megismérhetünk. Mert egy az, hogy Istennek igaz és mélységes itíleti-szerént az Anyaszentegyháztúl-való szakadásért magok-közöt-való viszszálkodási a és egyenetlenségre bocsáttatnak. Más az, hogy a kevélyek-közöt mindenkor versengések vannak[4]; mivel a tévelygések kevélység fajzási, mint ez-előt Calvinustúl hallók[5], és ez-után sz. Ágoston szavából megértyük[6].

[4] Prov. 13, 10. Eccli. 3, 3.
[5] Supra, f. 153.
[6] Aug. inf l. 8. ca. 6, 2. in fine.

De ennek a tétovázó álhatatlanságnak és bizonytalan habozásnak gyökerét és fondamentomát ennek a könyvnek második részében megmagyarázók[7]. Mert minden tévelygések kút-feje és eredete onnan vagyon, hogy a közönséges Anyaszentegyháznak tanítását és a hívek egyenlő értelmét megvetvén, tulajdon elmélkedésekszerént válogatnak a tudományban a tévelygők; és a mint szent Ágostontúl hallók[8], noha úgy tetczik nékik, hogy a sz. Írást követik; de vólta-képpen csak a magok agyaskodási-után járnak, és kinek-kinek a maga értelme vezetője, mit javallyon s mit vessenmeg a sz. Írásban[9]. Annak-okáért mihent az Anyaszentegyház tanu-bizonysága kétessé tétetik, mingyárt bizonytalan, mellyek a sz. Írás könyvei. Az-után a sz. Írásnak igaz értelme az embernek tulajdon fejtegetéséből nem lehet, a mint sz. Péter írja[10], és az emberi okosság a sz. Írásban foglalt isteni dolgok mélységéből elégségesen megmutattya. Azért valaki az Írás magyarázattyában hátra veti az Ecclesia tanítását és a maga elmélkedésit követi, lehetetlen, hogy ne habozzon ide s tova. Végezetre, a ki a hit dolgairúl támadott viszsza-vonyásban és perlekedésben nem akarja, hogy bizonyos itílő-mester légyen, hanem azt kívánnya, hogy maga légyen mind peres, mind tanú, mind bíró; és csak az légyen igaz, a mi néki tetczik: bizonyos, hogy soha semmi viszsza-vonyást le nem szállíthat; sőt kételen egy perből számtalant támaszt. Mivel

[7] Supra, f. 142. 143. etc.
[8] Supra, f. 148.
[9] Aug. supra, fol. 148.
[10] Petr. 1, 20.

azért a tévelygők a szent Írás értelméről és egyéb dolgokról támadott viszsza-vonyásokban sem a régi szent Atyák és conciliomok itíletit, sem az Anyaszentegyház végezésit nem akarják megbírálni, hanem ki-ki maga tetczésén akar éppíteni: egyéb sem lehet benne, hanem szinte mint a világi bizonytalan filosofiában végetlen ellenkezések és vélekedések támadtak: úgy a hit dolgaiban a tévelygőkközöt végetlen szakadásoknak kel lenni, és tekélletes eggyesség és álhatatosság nem találtathatik közöttök. Mert miképpen a világi per-patvarnak vége nem szakadna, ha a pereseknek kellene a magok igyét megitílni vagy a birák sententiáját próba-kőre vetni: úgy soha vége nem lehet a tévelygők viszsza-vonyásának; mivel mint Markalf nem talált oly fát, mellyet akasztására javallana: úgy nem találnak a tévelygők oly bírót, ki az ő egyenetlenségeknek végét szakaszthassa.

4. A felvetett fondamentomból erős bizonyság támad az új tudományok-ellen.

Ebből a hamis tudományok czímeres bélyegéből illyen bizonyságot támasztok:

Istentűl adatott igaz tudomány nem lehet, a mely fondamentomának erejéből visza-vonyásra, egyenetlenségre, ellenkezésre viszen, és mind publica confessiójában, mind a tudománynak első profétáiban és azok-után következő pásztoriban ellenkező tanítások találtatnak.

De a lutherista és calvinista vallás felvetett fondamentominak erejéből visza-vonyásra viszen. etc.

Tehát a lutherista és calvinista vallás Istentűl adatott igaz tudomány nem lehet.

A bizonyság első része abból kitetczik, mert a szent Írás a tévelygések tulajdonának mongya az álhatatlanságot és egyenetlenséget, mint nem régen hallók[1]. Az igaz tudományrúl pedig azt hirdeti, hogy a kik ebben részesek, nem hordoztatnak minden széltűl idestova, hanem álhatatosok az igazságban[2], mely álhatatosságot szent Péter nevez propria firmitásnak[3], magános tulajdon erősségnek. Azt-is olvassuk, hogy nem viszsza-vonyás és zúr-zavar, hanem békeség-szerzés Istene a mí Istenünk[4]. Ennek-felette, az igaz hit Isten szaván és tanú-bizonyságán éppíttetik, mint eléb megmutatók[5]. Azt-is világoson megbizonyítók[6], hogy az Isten szavában ellenkezés vagy álhatatlanság nem találtatik; mert a ki szavát

[1] Supra, 1. fol. 377. Infr. li. 5. ca. 11. initio.
[2] Ephes. 4, 14.
[3] 2. Petr. 3, 17.
[4] 1. Cor. 14, 33.
[5] Supra, fo. 136.
[6] Supra, f. 136. et 260.

arczúl csapdossa, hazugnak vagy tudatlannak kel lenni. Ezekből következik, hogy nem Istentűl származott tudomány, a mely oka és alkotója az álhatatlan habozásnak, viszsza-vonyásnak, szakadásnak. Végezetre ez-előt béven megmutatám[1], hogy az isteni tudományban bizonyos módok vannak az egyenetlenségek leszállításában. Tehát ördögi tudománynak kel lenni, melynek tulajdon természetiből naponként újab versengések és hit sokasítások gyökereznek.

[1] Supra, fol. 162, 163.

Hogy pedig ez-aránt az újítók szaladásra gondolt tétovázásit idején megelőzzük és bégyepellyük: azt mí nem víttattyuk, hogy mind gonoszúl kel annak a tudománynak hallani*, valamelyből sokan az idegen tudományok egyenetlen tanítására állanak. Mert ha a secták támasztói elhajolnak az igaz hit-mellől és az Ecclesia tudományában meg nem állanak, hanem újab vélekedéseket faragnak agyaskodások-szerént: abból fogyatkozása nem következik az igaz Ecclesiának, mely a keresztyéni hitnek fondamentom-szerént-való ágairúl mindenüt igaz, igyenes és külömbözés-nélkűl-való tudományt hirdet.

Tudgyuk, hogy a felfordult-elméjű emberek-által a jó búzaközibe híntegetett minden üdőben konkolyt a sátán. És hogy efféle egyenetlenségek, viszsza-vonyások, eretnekségek, új dolgoknak, reménletlen, váratlan és véletlen történeteknek ne tetczenének: az isten Fia, még minek-előtte történtek, a hívek vígasztalására íntést tett ezekrűl, és foganatos orvosságot adott a veszedelmes és botránkoztató szakadások-ellen a végre, hogy ezek-után ne indúllyunk, hanem a régen felemelt és megállapodott igazságban maradgyunk. Azért nem új dolog, hogy némellyek az igaz Ecclesiából kiszöknek, hogy párt-ütéssel elszakadnak, hogy egyenetlen viszsza-vonyással, gyülőlséges rágalmazással viaskodván soha meg nem eggyesednek, hanem fottig egyenetlenséget és gyülőlséget űznek. Mert ez az Ecclesia szerencséje, hogy it e világon habok-között evez, szelektűl hányatik, a külömböző, egyenetlen, viszszálkodó tévelygések és eretnekségek háborúiban. De nem az Anyaszentegyház tanítása gyümőlcse efféle hitető, pártolkodó, egyenetlenség-szerző emberek békeségtelen gyűlőlködése, mellyel a feléppíttetett igazság meghomályosodik: hanem az emberek felfualkodása és magok elmélkedése-után indúlt vakmerősége, mely az Ecclesia tanítása-felet böcsűlvén a maga tetczését, kifeselhetetlen labyrinthusokba és

Supra, f. 218, 219.

* Latinismus (= male audit); helyesen: gonosz hírben kell annak a tudománynak lenni.

végetlen habozásokba esik. Mivel Isten szava az, hogy a kik, *Charitatem Veritatis non receperunt ut salvi fierent: mittet illis* DEUS
2. Thess. 2, 10. *operationem erroris ut credant Mendacio;* hitelt nem adnak az igazságnak: Isten arra bocsáttya, hogy a hamisságnak hidgyenek.

Ennek-felette azt sem vítattyuk, hogy hamis tudománynak kel azt sentenciázni, melynek nevezetes vezéri-, szövétneki-, fő tagjai-közöt esz-veszés, zúr-zavar és egyenetlenség támad, mely egy-ideig az Ecclesia csendesz állapattyát haborgattya: mert jól tudgyuk, hogy az Ecclesiának belső és élő tagjai-közzé-is bérohantak, és világ-szerte-szerént elő-menetelt vévén botránkozást szerzettek a pásztorok viszszálkodási, mellyek ágai a közönséges népre-is kiterjedtek azokrúl, a kik tűköri és példái vóltak egyebeknek. Illyen villongás vala a húsvét napja illésérűl, melyrűl tudhattya, a ki valamenyire forgatta az egyházi historiákat, menyi veszekedések támadtak. Azon-képpen szent Cyprianus- és a töb keresztyén püspökök-közöt, senkinél nincs titkon, mely nagy külömbözés vólt az eretnekek kereszteléséről. Szent Jeronimus és sz. Ágoston írásokban-is harczoltak a szent Péter cselekedetirűl, melyrűl meg-
[1] Galat. 2, 14. dorgálá őtet szent Pál[1]. Szent Epifanius és Chrysostomus nem
[2] Sozom. li. 8. c. 14, 15. keveset vetekedtek az Orígenes könyveinek kárhoztatásaért[2]. De ezek ugyan megtartották az eggyesség kötelét; mert pártot nem ütöttek, sem az Ecclesiától külön nem szakadtak, mint az eretnekek; hanem csak addig vetekedtek, míg a nicæa-béli győlekezet
Vide supra, fol. 270. a húsvét innepérűl bizonyos regulát szaba. Az eretnekek keresztsége-is addig vólt kétes, míg az Anyaszentegyház errűl nem végezett; az-után valaki ebben viszszát vont, eretnekek-közzé, nem az Ecclesia tagjaihoz számláltatott.

Ennek azért a bizonyságnak gyökere és veleje azon fondáltatik: I. Hogy a mely szakadásnak és elhajlásnak vagy felállató profetái, első kezdői és vezéri; vagy publica confessiója, közönséges vallása, hiti és tanítása egyenetlen és ellenkedő magával: nincs annak ISTENTŰL eredeti, nincs Szent Lélek oktatásából, vezérléséből és ingerléséből kezdeti és folyása. II. Hogy a mely tanításnak és vallásnak neméből, természetiből, tulajdonságából, tudo-
Supra, fol. 143. mányának felvetett fondamentomiból sok apostasiák, elhajlások nevekednek, mellyek ellenkedő sectákra, pártokra oszlatván magokat, megszaggattyák és megemésztik magokat: nem lehet, hogy az eggyesség-szerző és viszsza-vonyások gyűlőlő ISTENTŰL származzék. III. Hogy a mely vélekedésekben noha sok háborgó gyűlőlködések,

pártolkodások, egyenetlenségek és egy-más-között viszsza-vonyások vannak; de nincs semmi bizonyos úttyok és eszközök az egymással-való eggyesűlésben, hanem az ő hadakozások enyhíthetetlen és engesztelhetetlen: az-is a tudomány az ISTENI bőlcseség tár-házából nem kelhetett, hanem az esz-veszés-szerző sátán sugallásából.

5. Az új tudományok publica confessiói magokkal ellenkeznek.

Hogy az új tudományok fondamentominak tulajdon neméből, erejéből és természetiből minden habozásra, tétovazásra, viszszálkodásokra és álhatatlanságra tágas út irtatik, nem csak imént feljegyzők[1], de ennek a harmadik könyvnek második részében bévségesen megbizonyítók[2]. Azt-is erős jelenségekből ismértetvén, hogy semmi bizonyos módgyok nincsen a gyűlőlséges pántolódások leszállításában: hanem a mely úton egy fél magát menti, azon nyomon a töb szakadások mentséget találnak.

[1] Supra, 3. fol. 381.
[2] Supra, f. 135, 136.

Ennek-utánna, *Libro 4. c. 2.* megmutatom; hogy az augustana Confessio sok dolgokban ellenkezik magával. A Liber Concordiæban ugyan ezen vétkeket nap-fényre hozók, *Libro 4. cap. 5, 1.* A helveciai Confessiónak maga-ellen-való viaskodásit rész-szerént elő-számlálom, *Libro 5. cap. 10.* Mely dologbúl világoson kitetczik, hogy az újítók közönséges vallások éllel állanak magokkal egybe.

Azért most ezeket elhagyván csak azt mutatom-meg, hogy az új szakadások első ácsi és kovácsi szembe viaskodnak önnönmagokkal. Annak-felette azt-is fényes példákkal megerőssítem, a mit ennek-előtte az ő tanítások gyökeriből kifeszegeténk, hogy megbékélhetetlen az ő-közöttök-való egyenetlenség; mivel nem csak sok részre szakadoztak, de rettenetes mérges írásokkal engesztelhetetlenűl gyűlőlködnek és viaskodnak egy-mással, szidalmazzák, vádollyák, pökdösik, kárhoztattyák egy-mást. Melyből kitetczik, hogy ennek-utánna-is halálos gyűlőlségek soha meg nem eggyesedhetik; hanem egy-más-között fottig egyenetlenséget és gyűlölséget űznek, békeségesek nem lehetnek, semmi eggyességgel öszve nem köteleztethetnek; noha azon egy regulát, törvény-tévőt, mérő madzagot és próba-követ emlegetnek, tudni illik, a sz. Írást. A ki bévebben akar ezekről érteni, olvassa Resciust, *in Ministromachia, edita Coloniæ, 1592.* Jurgevitiust, *Bello Quinti Evangelii, edito Vilnæ, 1594. Et in libro, Professores Quinti Evangelii, Nullus et Nemo, cap. 2. edito Monasterii, 1602.* Justus Calvinust, *Apologiæ,*

fol. 45. Feuardentiust, *initio Theomachiæ Calvinianæ.* Ulembergiust, *Caussa X. f. 329.* Alánus Cópust, *Dialog. 6. c. 15.* Cocciust, *Tom. 1. Thesauri Catholici, lib. 8. art. 8. fol. 1038. Et Art. 10. fol. 1058. etc.*

Hogy a Lutheristák és Calvinisták ellenkeznek egy-mással, nem szükség bizonyítani; mert ezt magok sem tagadgyák. És a ki a frankfurti könyv-sokadalmok laistromát, mellyet esztendőnként nyomtatnak, megtekínti, eszébe veheti, hogy sokkal több könyvet írtak és írnak egymás-ellen a lutherista és calvinista kiáltók, hogysem a Catholicusok-ellen.

És mikor az ő állapattyokat megtekíntem, úgy tetczik annak példaját látom, a mit olvasunk Heliogábalus csaszárrúl, ki egy nevetséges vendégséget tarta, melyben nyólcz kopaszt és nyólcz hajast, nyólcz gelyvást és nyolcz száraz-nyakút, nyólcz kövért és nyólcz ösztövért, nyólcz hoszszú és nyólcz törpe embert ültete asztalához, hogy ez az éktelen külömbözés nevetségre indítaná a fő embereket. Az ördög a tévelygések rút, éktelen és egybe-férhetetlen külömbözését, úgy tetczik, azért szerzette, hogy az értelmesek sírva nézzék a világ bolondságát, mely a sok viszszálkodásokat teli öllel kapja.

6. Luther és Melanchton magokkal ellenkeztek.

A kik (hogy már) nap-fényre hozták az evangeliomot, magokkal sem jártak egy kerék-vágásban, hanem az álhatatlanságok habjai-közöt hányattatván magok értelme-is ellenkezik magokkal.

LUTHER, a ki első kezdője vólt a mostani újságoknak, oly tétovázó és álhatatlan protheus vólt minden írásiban; hogy őtet méltán a ház tetején forgó vitorlának nevezhettyük, mely oda fordúl, a hová a szél viszi. Gaspar Querhamer a Luther írásiból csak az úr-vacsorának egy vagy két szín-alat vételéről, harmincz-hat ellenkező mondást szedett egybe[1]. Ezért az álhatatlanságért szokta vala a saxoniai György herczeg mondani, hogy Luther maga sem tudgya, mit fog tanítani a jövendő esztendőben. Cochlæus egész könyvet ily titulussal írt, LUTHERUS SEPTICEPS[2], melyben a Luther szavait elő-hozván megmutattya, hogy csak nem minden articulusban magával ellenkező dolgokat tanított. Jodocus Coccius szám-szerént nyólczvan derék dolgot számlál,

[1] Cochlæus, in Actis Lutheri, an. 1535. Infra, li. 9. c. 1, 1.

[2] Cochlæus, ibid. an. 1542. *Antilogiæ Lutheri.*

mellyet néha vallott, néha tagadott Luther írásiban[1]. Maga Luther megvallya álhatatlanságát, és bocsánatot kér az olvasóktúl; mivel, úgy-mond, egyszersmind nem juthattam a tekélletes igazságra: *Invenies in istis meis scriptis prioribus, quam multa et magna humillime concesserim Papæ; quæ posterioribus istis temporibus, pro summa blasphemia et abominatione habeo, et execror. Dabis ergo hunc errorem, pie Lector, tempori, et imperitiæ meæ. Solus primo eram*[2]*; etc.* Mely mondásnak értelmét vehettyük ama Tertullianus szavából: *Doctrinam suam quotidie reformant, prout a nobis quotidie convincuntur; et erubescunt de Magistro ubique traducto*[3].

[1] Coccius, to. 1. Thefauri, art. 7. f. 1038.

[2] Luth. Præfat Tom. 1. Vide supra, f. 128, 155.

[3] Tertull. 4. contra Marcion. c. 5.

Ennek az álhatatlanságnak rövídeden öt jelenségét vegyed:

I. Eggyüt azt írja Luther, hogy mí minnyájan próféták vagyunk, mert tellyes a sz. Írást mind által-értyük: *Prophetæ sumus omnes, quia totam Scripturam intelligimus*[4]. Másut ezt által-őlti és magára arczúl fordítván szavát, tőrrel, paíssal vítattya, hogy sem mi, sem sz. Péter és Pál nem értettek egy szót az Isten ígéjében; és csak meg sem kóstolhattya az Isten ígéje értelmét, a ki száz esztendeig nem viselte gongyát az Ecclesiának. Ezt maga kezével írta Luther *1546.* esztendőben, *16. Februarii,* illyen szókkal[5]: *Bucolica Virgilii nemo potest intelligere, nisi fuerit quinque annis Pastor: Ejusdem Georgica nemo intelligere valet, nisi fuerit annis quinque Agricola: Ciceronis Epistolas nemo intelliget, nisi vigintiquinque annis fuerit versatus in aliqua insigni Republica: Scripturas sacras sciat se nemo degustasse, nisi centum annis cum Prophetis, Christo, et Apostolis Ecclesiam gubernarit. Maneamus discipuli in Evangelica doctrina: nam* Nec Unum Quidem Verbum *e sacra Scriptura sufficienter possumus expendere. Petrus, Paulus, Moyses, omnesque Sancti,* Nec Unicum *quidem* Dei *Verbum perfecte intelligunt. Si ego vel unicum illud recte intelligerem, quod in Oratione Dominica habetur,* Qui es in cælis: *statim mihi persuaderem, me esse Dominum totius mundi; Gabrielem Angelum, esse meum famulum; Raphaëlem, esse meum aurigam.*

[4] Luth. to. 5 Lat. Vit. 1554. per Lufft, in 2. Petr. 1. f. 491.

[5] Colloq. Mensal. Isleb. per Gaubisch, 1566. ca. 1. De Verbo Dei, fol. 3 et 4.

II. Néha a Catholicusokrúl azt írja Luther[6], hogy üdvözűlnek hitekben, és sok jó vagyon nállok. Másut fordíttya s viszszaszegezi kaszáját és azt írja, hogy nincs semmi külömbség a törökök- és pápisták-között: *Inter Turcam, Judæum, et Papistam, nulla est differentia*[7].

[6] Oda fellyeb, fol. 260, 261.

[7] Luth. tom. 5. Lat. Vit. 1554. per Lufft, in c. 4. ad Galat. fol. 382. Infra, l. 3. c. 11, 5.

III. IV. V. Néhult azt írja Luther, hogy az úr-vacsorának egy szín-alat vételét nem kárhoztattya, a purgatoriomot bizonnyal

hiszi, a szenteknek-való könyörgést jóvá hadgya: *Non damno usum Unius speciei; et Ecclesiæ judicio relinquo Utriusque usum statuendum. Quare, non peccant qui Una specie utuntur, cum Christus non præcipiat ulla uti, sed arbitrio relinquat*[1]. *Mihi certissimum est, Purgatorium esse: quandoquidem ante annos Mille, B. Augustinus pro matre sua a Beato Ambrosio orationem fusam narrat. An igitur credendum est hæretico Pighardo, vix quinquaginta annos nuper nato, Fidem tot sæculorum falsam fuisse contendenti*[2]*? Non prohibeo Sanctos invocari, pro temporalibus. Sciendum, quod omnes Sancti omnia possunt: et tantum per eos tibi a* DEO *dari, quantum credis te accepturum*[3]. De mikor magát gondollya, megczáfollya szavát és ezeket mind külömben forgattya.

[1] Tom. 1. Lat. Vit. 1549. Lufft De Capt. Babyl. initio.

[2] Tom 1. Lat. Vitt. 1545 per Lufft, f. 112. in Resolutio: De Indulgentiis. Supra, fol. 243.

[3] Eodem to. 1. f. 8, 9, 12. In Explicat: 1. Præcepti.

Továb, hogy a Luther álhatatlanságát megbizonyítcsák a Palatinatusban tanító Calvinisták[4], először a Luther könyveiből négy ellenkező vallást állatnak az Oltári szentségről. Az-után azt írják, hogy Luther csak halála-előt megismérvén az igazságot, sacramentáriussá lett; de emberektűl-való féltében vagy szégyenletiben nem merte tetczését kifejezni; hanem Melanchtonnak jelentette és reá-bízta, hogy halála-után ennek bizonysága lenne[5]: *Valedicturus Lutherus Collegio Theologico, priusquam in Patriam iret, ubi etiam mortuus est, dixit Melanchthoni: Fateor, mi Philippe, in negotio de Sacramento, nimium est factum. Et cum Philippus respondisset: Ergo, Domine Doctor, ut consulamus Ecclesiæ, edamus lene aliquod Scriptum, in quo sententiam nostram clare explicemus. Subjecit Lutherus: Mi Philippe, ego de hac quoque re sollicite cogitavi: sed sic, redderem totam Doctrinam suspectam. Itaque hoc* DEO *committo: agite vos etiam aliquid post meam mortem. Hæc ex ore Philippi excepta.*

[4] Admon. de Lib. Concor. edit. Neostadii: 1581. f. 225.

[5] Folio 236. Sturm. in 2. Antipappo, f. 112. Luth. an. 1539. in Epistol. ad Bucerum, Calvinum reverenter salutat.

Sturmius hasonló-képpen írja ezt a Luther változását. És a lutherista superattendens Schlüsselburgius nem tagadgya[6], hogy Lavaterus, Danæus, Lasko és egyebek tanu-bizonyságot tésznek, hogy Luther vénségében a Zwinglius tetczésére fordúlt a sacramentom dolgában. Ez a derék tekélletesség és Vertumnushoz illendő álhatatosság szinte világ reformálására kűldetett profétához illett. És noha az apostolok írásának sem kellene hinni (úgymond[7] szent Ágoston,) ha csak egyszer hamissat írtak vólna-is; de Luthert ennyi habozás-után profétának kel tartani. Oh vakság! vakság!

[6] Schlusselb. li. 2. Theolog. Calvin. art. 11. fol. 118.

[7] Vide supra, 355.

Melanchtonnak sok viszsza-vonyásit hozza-elő Coccius[1]. Ama könyvet, De Locis Theologicis, mellyet Luther szent Írás-közzé akart számlálni, mint nem régen hallók[2], annyiszor változtatta, hogy végre magok a Lutheristák, *Jocos Theologicos*[3], isteni dolgokban-való játzodozásnak nevezték. Végre elálla a Luther tanítása-mellől, pribékké* lén vénségére, és a sacramentariusokhoz pártola, mint egyenlő értelemmel vallyák, és a maga saját könyveiből fejére rakják Sturmiussal[4] együtt a palatinatusbéli theologusok[5]. A Lutheristák-közzűl Schlüsselburgius[6], ki minek-utánna Filepnek sok írásit elő-hozta vólna, így fejezibé: *Ex his Melanchthonis testimoniis, meridiano sole clarius patet, eum a pristina Confessione hoc Articulo turpiter defecisse*[7]. Az-után a Calvinus leveleit hozza-elő[8], mellyekben ínti Melanchtont, hogy ne titkollya továb az ismért igazságot, hanem nyilván jelencse-meg világ-előt, a mi gyomrán vagyon. Annak-okáért az augustana confessio szerzőjét, Melanchtont, a Lutheristák közönségesen hittűl-szakatnak, augustana confessio megvesztegetőjének, minden kínra méltónak, csalónak nevezik, mint a palatinatus-béli theologusok feljegyzették[9].

[1] Cocc. to. 1. li. 8. art. 6.
[2] Supra, f. 333.
[3] Colloqu. Altemb. Calvino-Turcis. l. 3. cap. 6.
[4] In 2. Antipapp. f. 113, 137.
[5] Admon. ad Lib. Concor. c. 4. f. 105.
[6] Schlüsselb. lib. 2. artic. 10. fol. 85.
[7] Fol. 92.
[8] Libr. 2. art. 13. f. 142.
[9] Admon. ad Li. Concord. c. 10. f. 316, 339.

7. *Calvinus és Beza magokkal nem eggyeznek.*

Calvinus számtalanszor arczúl csapdosta beszédit. A lutheristák-közzűl Schlüsselburgius egy articulust írt[10]: *Demonstrationes Antilogiarum in scriptis Calvinistarum,* a calvangelicusok ellenkező tanításokrúl. Feuardentius tizen-hat könyvet írt a calvinista tudomány hamisságárúl[11], melyben ezer négy-száz tévelygését említi Calvinusnak és az ő követőinek. És mind ennyi tévelygésekben alig vagyon egy, melyben meg nem mutatná, hogy ellenkezőképpen szól Calvinus követőivel-egyetemben azon egy dologrúl. Jodocus Coccius Calvinusnak huszon-négy ostoba ellenkezésit számlállya[12]. Én rövídeden csak egy-nehány dolgokrúl emlekezem, mellyeket a Calvinus könyveiben olvastam.

[10] Schlüsselb. li. 3. Theolog. Calvin. art. 8. fol. 57.
[11] Theomachia Calvinistar.
[12] Coccius, to. 1. Thesauri, li. 8. art. 7. f. 1060.

1. Szent János evangelistárúl azt írja Calvinus, *Lib. 1. Instit. cap. 12. n. 3.* hogy annyira meg nem bolondúlt, hogy az angyalt, *debitum soli Deo honorem,* isteni tisztelettel böcsűllötte vólna. Csak hamar, *Lib. 1. c. 14. n. 10.* utánna írja, hogy *Omnia, quæ non nisi Deo debentur,* minden isteni tiszteletet angyalnak adott sz. János.

Apoc. 19, 10. c. 22, 9.

* Pribék = szökevény, hitehagyott.

2. Eggyüt azt mongya, *Lib. 4. cap. 1. n. 7. Baptismo initiamur in fidem;* hogy keresztség-által jutunk az igaz hitre; és, *Comment. in Joan. 3, 5.* hogy, *Baptismi neglectu, arceri nos a salute;* üdvösségünk elvész, ha elmulattyuk a keresztséget. Másut, *Lib. 4. Instit. c. 15. n. 20.* veszedelmes vélekedésnek írja, hogy, *Baptisma esse de necessitate salutis; et perditos, quibus aqua tingi non contigit,* keresztség-nélkűl kárhoznak az emberek. *Idem. lib. 4. c. 16. n. 26.*

3. Eggyüt azt írja, *Lib. 4. c. 15. n. 20. Et cap. 16. n. 24.* hogy a keresztyének fiait szűletések-előt fiaivá fogadta Isten. És, *num. 22.* nem azért kereszteltetünk, hogy Isten fiai legyünk. Másut, *Lib. 6. c. 1. n. 5, 8.* azt írja, hogy minnyájan átok-alá vettetünk születésünk-előt: *Atque ideo, Infantes suam secum damnationem a Matris utero adferunt;* és az eredendő bűnnel anyánk mehéből kárhozatot hozunk magunkal.

4. Azt vítattya Calvinus, *Lib. 4. c. 15. n. 10.* hogy a keresztség-által az eredendő bűnből ki nem tisztúlunk. Másut, *Lib. 4. c. 15. n. 3, 4.* azt írja, hogy a keresztség nem csak előbbi vétkeinktűl megtisztít; de valamit tellyes életünkben vétkezünk, mind azokat megorvosollya.

[1] Vide supra, fol. 324. [2] Vide infra, lib. 5. c. 9, 2. num. 4.

5. Sokszor állattya Calvinus[1], *Lib. 4. c. 17. n. 13. Ad Rom. 1, 17.* hogy egyedűl a hit üdvözít. Másut[2], *Lib. 3. c. 15. n. 4.* nem csak hitnek, hanem a jó viaskodások jutalmának és koronájának mongya az örök bóldogságot.

[3] Supr. f. 360.

6. Nem régen hallók Calvinustúl[3], hogy sz. Péter Romában hólt-meg; noha az-is ő szava, hogy Romában nem lett halála.

[4] Supr. f. 170.

7. Azt-is a Calvinus vallásából jegyzők-fel[4], hogy az Ecclesia nem vólt soha igaz pásztorok-nélkűl; noha e mellet azt-is írásban hadta, hogy egy-nehány száz esztendőkig igaz pásztorok-nélkűl vólt az Ecclesia[5].

[5] Supra, f. 224, 225.

8. Calvinus szava, hogy a Christus halálában kétségbe-esésnél egyebet nem látunk; noha ez-ellen azt-is hírdeti, hogy a Christus halálában vagyon minden reménsége üdvösségünknek.

Infr. li. 5. ca. 5, 1. n. 1.

[6] Ibid. n. 2.

9. Bátran írja Calvinus[6], hogy Christus semmit nem érdemlett halálával magának. Ellenben azt taníttya, hogy Christus halálával érdemlette a világ úraságát.

10. Calvinus vallása, hogy a hittel eggyüt-jár mindenkor a kételkedés[7]; noha másut, *Lib. 3. c. 2. n. 7, 19, 39.* azt vítattya, hogy a hittel-eggyüt nem lehet semmi kételkedés.

[7] Infr. li. 5. c. 2, 1. n. 2, 3.

11. Neveti sokszor és esztelenségnek nevezi az implicita fidest[1]; de más-felől azt vítattya, hogy sokat *implicita fide* hiszünk, valamíg élünk. [1] Ibid. n. 5.

12. A hit cselekedetit abban állattya Calvinus[2], hogy a magunk üdvösségét bizonnyal hidgyük. Ez-ellen az-is ő mondása, hogy valamit Isten mondott, hittel kel mind azt vallani. [2] Ibid. n. 6.

13. A hitet a reménséggel néha egybe-veri[3]; néha egy-mástúl megválasztya. [3] Ibid. n. 7.

14. A hitet csak azokban írja Calvinus találtatni[4], kik örök életre választattak; másut azt viszsza-mongya. [4] Ibid n. 8.

15. Erőssen állattya Calvinus, hogy valakiben egyszer igaz hit vólt, soha azt el nem veszti[5]. Másut, *Lib. 3. c. 2. n. 11. et 24. Temporalem Fidem; Interruptiones Fidei:* ideig-való és félbenszakadott hitet említ, és azt beszélli, hogy ideig-való hitek vagyon a gonoszoknak; üdő-jártára elszakasztyák annak kötelét, úgy hogy, *Vix decimus quisque eorum qui Christo nomen dederunt, Fidei puritatem ad extremum usque retinet*[6], tíz-közzűl egy alig marad az igaz hitben. Sőt azt írja, *Lib. 3. c. 2. n. 10, 11.* hogy próbálva tudgya, mennyiszer megcsalatnak az emberek, mikor magokkal elhitetik, hogy igazán hisznek, noha semmi sincs abban. [5] Supr. f. 337. [6] Calvin. in 2. Petr. 2, 2. Vide infr. l. 12. c. 3, 3. n. 1.

16. Calvinus szava, hogy az Isten törvényét meg nem tarthattyuk; noha ezt másut arczúl ütvén azt írja, hogy Isten segítségével a törvényt megtarthattyuk. Vide infra, li. 12. c. 1, 3.

17. Azt-is ő írta, *Lib. 3. c. 20. n. 24.* hogy a dücsőűlt szenteknek semmi közök a földiekhez; de ez-ellen másut azt beszélli, hogy ők-is velünk egy tagok, *Lib. 3. c. 25. n. 4. Lib. 4. c. 10. n. 10.* és minket szeretvén imádkoznak érettünk.

18. Nyilván írja Calvinus, *Lib. 4. c. 8. n. 8. Lib. 1. c. 14. n. 4.* hogy semmit nem kel hinni, hanem csak a mit írva találunk a szent bibliában. Másut, *Lib. 1. c. 7. n. 4.* azt beszélli, hogy, *Ab arcano testimonio spiritus,* a léleknek titkos bizonyságából kel megtanúlnunk a szent Írásokat.

19. Eggyüt azt vítattya Calvinus[7], hogy Úrunk szűletése-után öt-száz esztendeig változás-nélkűl maradott az igaz tudomány. Másut[8] mind eltévelyedteknek mongya a régieket, valakik írási nállunk vannak. [7] Vide supr. fol. 264. [8] Supr. f. 226.

20. Sokszor azt írja[9], hogy minden cselekedetben vétkezik és kárhozatot érdemel ember. Másut, *Lib. 2. c. 3. n. 13.* azzal biztattya fiait, hogy ők nem vétkezhetnek. [9] Supra, f. 326.

21. Sok helyen írja Calvinus, hogy itílet napig a mí lelkünk meg nem dücsőűl[1]. De ezt sokszor viszsza-hazudgya és azt írja, hogy a hívek lelke mingyárt a halál-után mennyei dücsősségbe mégyen.

[1] Vide infra, lib. 5. ca. 9. 2. num. 1.

22. Azt állattya Calvinus, *Lib. 3. c. 14. n. 17.* hogy az igazúlás, *Causa formalis est Fides*, csak hit-által lészen. De a gyermekekben, *Lib. 4. c. 16. n. 19.* hit-nélkúl itíli az igazúlást lenni.

23. Ádámrúl azt hirdeti Calvinus, hogy Isten rendeléséből és decretomából esett veszedelembe[2]. Másut, *Lib. 1. c. 15. n. 8.* megvallya, hogy csak maga szabad akarattyából vétkezett az első ember.

[2] Lib. 3. ca. 23. num. 7.

24. Sok helyen írja Calvinus, hogy Isten oka, autora, szerzője az emberek vétkének[3]. Másut, *In Instructione contra Libertinos, cap. 13, 14.* azt erőssíti, hogy Istent ördöggé tészi, valaki őtet bűnök autorának nevezi.

[3] Vide infra, lib. 5. c. 2, 4. num. 2.

25. Azt írja Calvinus[4], hogy mí, *Prætermissa Dei misericordia, Christoque prœterito, Charitatis beneficio justificari se, pugnant*, az igazúlást nem Isten kegyelméből és Christus érdeméből, hanem magunk cselekedetiből várjuk. Másut, *Lib. 3. c. 4. n. 29.* azt írja, hogy mí, *Culpam remittifatemur Dei Misericordia*, a bűnök bocsánattyát és az igazúlást Isten irgalmából várjuk. Ismét: *Nihil inter nos, et saniores Scholasticos pugnæ est, quin Peccator, gratuito a damnatione liberatus, Justitiam obtineat*[5].

[4] Lib. 3. cap. 18. num. 8. Vide li. 4. c. 5, 1. n. 3, 4.

[5] Lib. 3. ca. 14. num. 11.

Töb számtalan ellenkezések vannak a Calvinus írásiban, mellyeket mind leírnyia nem szükség.

Zwingliusnak magával-ellenkező tanításit Joannes Faber magánvaló könyvben foglalta, mint megláthatni Cochlæusnál, *in Actis Lutheri, Anno 1526.*

Bezanak hasonló csavargásit künyű vólna elő hozni, ha a munkát nem szánnók. Mert ő sokszor könyvének azon egy levelében hevet és hideget fúj, mint csak ez egy példából-is megtapasztalhattyuk. Azt írja eggyüt, hogy az üdvözűlt lelkek szorgalmatoskodnak a világi emberek üdvösségérűl: *Beatorum spiritus, fatemur, de laborantium fratrum salute, suo, nobis incomperto modo, esse sollicitos.* Ugyan ot mingyárt utánna veti, hogy a szentek lelkei semmit e világi dologban nem tudnak; *Spiritus Beatorum, nullam habent rerum inferiorum notitiam.*

Beza, in 1. Ioan. 2, 1.

8. A Lutheristák ellenkeznek a Lutheristákkal.

A Luther tanítványi-között, kik az augustai confessiót követik, gyűlölséges egyenetlenségek szörnyűsége vagyon, mint sok-képpen megmutattya Stáfylus, *Libro de Concordia discipulorum Lutheri:* Lindánus, *in Dubitantio:* Ulembergius, *Caussa 9. et 10.* Jurgevitius, *in Bello Quinti Evangelii, cap. 4.* És könnyű vólna hoszszú könyveket írnyia az ő szakadásokrúl, ha ezeket laistromba akarnók foglalni; mert majd mennyin vannak, annyi útat találnak az üdvösségre. De hogy ezt idegen bizonysággal ne támogassam, kifakasztyák magok, hogy sok rút viszszálkodások vannak az augustai confessio-követő theologusok-között.

A Concordiárúl írt győlevéz könyvben[1] egy illyen tractatus vagyon: *Epitome Articulorum, de quibus Controversiæ ortæ sunt inter Theologos Augustanæ Confessionis.* Ebben tíz derék articulust számlálnak, mellyekben az augustai confessión-valók egy-más-között üstököt vonszanak.

[1] Li. Concordie, edito Lipfiæ. An. 1580. fol. 543. Magyarúl fordíták ezt az Szalai és Vasvármegyei Kiáltók, és Kereszt-úton ki nyomtaták a magok gyalázattyára, an. 1598.

I. Viszsza-vonyás, az eredendő bűnről. Mert némellyek azt taníttyák, hogy az eredendő bűn az embernek tulajdon természete, *Ipsa hominis corrupti Natura, substantia et essentia.* Annak-okáért mikor az ember megigazúl, akkor Isten semmivé tészi az ember lelkét és új lelket teremt: *In regeneratione hominis, substantiam et essentiam, ac præcipue Animam rationalem,* DEUS *penitus abolet, novamque animæ essentiam ex nihilo, in regeneratione creat*[2]. Némellyek azt vítattyák, hogy az eredendő bűn- és a természet-között annyi külömbség vagyon, mint az Isten teremtett-állattya- és az ördög alkotmánya-között; jóllehet ezek-is az eredendő bűn-által az emberi természet romlását nem tagadgyák: *Per Adami lapsum, prorsus humanam naturam et essentiam corruptam esse. Et hanc Naturæ corruptionem, nemo nisi* DEUS *separare potest: id per mortem, in beata illa Resurrectione fiet*[3].

[2] Libr. Concord. f. 554.

[3] Ibid. f. 547.

II. Viszsza-vonyás, a szabad-akaratrúl: ha az eset-után vagyon-e szabadsága és eréje az ember akarattyának a megtérésre? Némellyek azt mongyák, hogy a szabad akarat munkálkodik valamit a megtérésre. Egyebek ezt tagadgyák: *Repudiamus, quod homo non renatus ratione Liberi arbitrii, nonnihil, licet perexiguum, ad conversionem adjuvare, atque ad eam absolvendam cooperari possit*[4].

[4] Fol. 554.

III. Viszsza-vonyás, az igazúlásrúl. Mert a Concordia szerzői kárhoztattyák eme mondásokat: *Fidem non justificare sine bonis*

Operibus. Itaque Bona opera necessario ad Justitiam requiri; et absque eorum præsentia, hominem justificari non posse. Promissio gratiæ, nobis applicatur per Fidem in corde, et præterea etiam per Confessionem, quæ ore fit, et per alias virtutes[1]. E mellett megvallyák magok, hogy ezeket a mondásokat sokan közzűllök javallyák és óltalmazzák.

[1] Concord. fol. 560.

IV. Viszsza-vonyás, a jó cselekedetekről. Némellyek ezeket szükségeseknek mongyák az üdvösségre, úgy hogy senki jó cselekedetek-nélkűl nem üdvözűlhet. Egyebek azt vítattyák, hogy a jó cselekedetek, *perniciosa sunt ad salutem*, ártalmasok az üdvösségre. Annak-okáért nem kel a keresztyének-közöt tanítani a törvényt.

V. Viszsza-vonyás, az evangeliomrúl. Némellyek azt taníttyák; hogy az evangeliom nem ijeszt, sem a bűnt nem feddi, sem penitenciát nem hirdet; hanem csak örvendetes hírt és vígasztalást foglal magában: tudni illik, hogy az Isten Christusért szeret minket. Sokan azt ellenzik és kárhoztattyák.

VI. Viszsza-vonyás, a törvényrűl. Némellyek az állattyák; hogy a keresztyéneket nem kel a törvénynek tartására kötelezni és inteni. Egyebek ezt nem javallyák.

VII. Viszsza-vonyás, az úr-vacsorárúl. Némellyek azt vallyák, úgy-mint a concordisták, hogy a Christus teste azért vagyon az úr-vacsorában, mert embersége- és emberi teste-szerént mindenüt jelen a Christus. Azért nem az egyházi szolgák pronunciációja, kimondott szava, szerzi a Christus testének jelen-létét. Egyebek ebben viszszát-vonsznak.

VIII. Viszsza-vonyás, a Christus személyérűl. A concordisták azt hiszik, hogy Christusban az isteni személlyel-való eggyesűlés-által emberi természetnek adattak az isteni természet tulajdonsági, úgy hogy emberi természete-szerént-is mindenható, mindenüt-lévő a Christus. Ezt sokan megvetik és kárhoztattyák.

Infra, li. 4. c. 5. 1. n. 10.

IX. Viszsza-vonyás, Christusnak poklokra szállásárúl. Közbevetés vagyon az augustai hiten-valók-közöt, ha éltében ment-e pokolra Christus vagy hólta-után? Ha csak a lelke ment-e pokolba, vagy csak istensége? De a concordisták azt végezik, hogy errűl nem kel tudakozni.

X. Viszsza-vonyás, a ceremoniákrúl. Némellyek azt akarják, hogy a pápistákkal-való eggyességért a külső ceremoniákban véllek eggyezzenek. Némellyek ezt nem javallyák.

Ihon látod, keresztyén olvasó, hogy, *Habemus reos confitentes,* magok kikiáltyák magok vétkét. Azért nem illik ebben töb szót szaporítani és hoszszú beszédet nyújtani.

9. A Calvinisták viszszát-vonszanak a Calvinistákkal.

A CALVINISTÁK mely szépen értnek eggyet[1], megmongya Vithakerus, midőn azt beszélli, hogy Istennek öröktűl-való választásárúl, az Isten kegyelméből kiesésrűl, az üdvösség bizonyos-voltárúl és töb hasonló fondamentomokrúl önnön-magok vonszák egy-máson a gubát: *Motæ sunt inter nos quæstiones, de Prædestinatione, et Reprobatione; de Amissione Gratiæ; de Certitudine, et securitate salutis*[2], *etc.*

[1] Vide Ministromachiæ, cap. 5, 6. Coccium, to. 1. li. 8. art. 7. pag. 1070.

Sturmius ezt nyilvábban kifejezvén azt beszélli, hogy ő-közöttök annyi vetekedés vagyon, a mennyi tanító: *In nostra Ecclesia, quot capita, tot sensus; tam variæ et dissectæ sententiæ, tum inter et contra nosmetipsos, tum adversus Philippum*[3].

[2] Vithakerus, in Cygnea catione, annexa li. de Ecclesia, fol. 4.

[3] Sturmius, in 2. Antipap. fol. 181.

Ennek-felette a mint Feuardentius[4] és Reginaldus írják[5], az angliai Calvinisták az apostolok és Boldog Aszony innepit megillik, papi őltözetet és kámsát vésznek magokra, pénteken, szombaton húst nem észnek; és hogy a halászok megadhassák adójokat a királynak, a negyven-napi bőjtben meg vagyon tiltva a húsvágás a mészárosoktúl. Azoknak, kik a collegiomokban laknak, nem engedik, hogy megházasodgyanak[6]; és mindenkor a leczkéken vagy disputaciókon a doktorok és a promótusok hoszszú papiruhát és négy-szegletű süveget viselnek, mint a catholicus papok. Továb, nem csak azt taníttyák és arra esküsznek a calvinista predikátorok Angliában, hogy az angliai király az egyházi dolgokban feje az ot-való ecclesiának; de még Ersébet királyné aszonyt-is az ő ecclesiájok fejének, vezérének, fő pásztorának tartották[7]; koronázattyának napját meginneplették, az úczán mikor elmégyen a király vagy királyné, térdre esnek előtte[8]. Ezeket a genevai és magyarországi calvangelista tanítók, sőt Angliában-is a puritanus Calvinisták szidalmazzák és gyalázzák. Noha Genevában-is csötörtökön nem hagynak húst vágni, hogy a közel-való nagy tónak bév halát megemészthessék[9].

[4] Feuardenn. 1. Theom. f. 4.

[5] Calvin. Turcis. li. 2. c. 19.

[6] Idem. testantur Petr. Cudsemi, de Desperata causa Calv. c. 11. fol. 126.

[7] Calvin. Turcis. l. 2. c. 8.

[8] Serar. Tobiæ 3.

[9] Ita Petrus Cudsem. lib. citat. ca. 9. fol. 113.

Sadeel egy könyvet íra az angliai calvinista társai-ellen, *De legitima Vocatione Pastorum Ecclesiæ reformatæ, adversus eos, qui in hoc tantum capite, se ab Ecclesia reformata dissentire profitentur,*

melyben azt vítattya, hogy az egyházi hívatalhoz méltatlan mongyák némely Calvinisták szükségesnek a perpetua successiót, szűnetlen egy-más-után következést.

Infra, li. 9. c. 1, 1. Bezánál azt olvasom, hogy a calvinista tanítók viszszálkodása annyira jutott; hogy ha ki ma tudgya, mit hisznek, végére nem mehet, mit fognak hinni hólnap. Mert noha eléggé tíltyák, hogy senki csak magán újítást ne tégyen a tanításban, hanem ha Infra, li. 6. c. 3. 2. n. 3. valamit újítani vagy jobbítani kel vallásokban, köz-akaratból légyen: de semmi haszna nincs efféle tilalomnak.

Hollandiában az Arministák mely nagy villongásban vannak a töb Calvinistákkal, egész világnál nyilván vagyon. Jacobus Arminius sok predikátorokkal egyetemben azt taníttya, I. Hogy az üdvösséges hit nem az, mellyel ember hiszi, hogy bűnei megbocsáttattak, és hogy ó elválasztatott. II. Hogy nem tartozik minden ember hinni magáról, hogy ő elválasztatott. III. Hogy a megigazúlt hívek a hitet elveszthetik, és végre magok-is elkárhozhatnak. IV. Nem igaz, hogy Isten oka az emberek vétkének. V. Az sem igaz, hogy Isten csak maga saját akarattyából rendeli az embert örök kárhozatra érdem-nélkűl. Azért Arminius egy könyvet írván a hollandiai statusoknak, melyben a maga sententciáját, értelmét és vallását magyarázza, abban azt írja, hogy a Calvinus vallása sem a sz. Írásban, sem a régi conciliomokban, sem a szent Atyák könyveiben nem találtatik. Sőt az Isten bőlcseségével, igazságával és jó-vóltával ellenkezik, az emberek szabad-akarattyát felbontya, Istent és Christust meggyalázza, az embereket kétségbe-ejti. Ezt az Arminius viszsza-vonyását hogy leszállítanák a Calvinisták, Angliából, Galliából, Németországból a nevezetes tanítókat egybe-győjték nem régen Dordrácumban és ot nagy sinatot tartának, mellyel nem hogy mególtották vólna, de inkáb felgerjeszték a viszszálkodást, mint az Arministáktól kibocsátott írások megmutattyák.

NOTA. De mi szükség erre sok bizonyság? Elég jelenségi egyenetlenségeknek, hogy soha nem találsz senkit közzűllök, a ki hitin-való tanítók-közzűl ollyat merjen nevezni, kirűl azt mondhatná, hogy Vide supra, fol. 158, 159 et 377, 378. a hithez-tartozó dolgokban tellyességesen eggyet ért azzal; hanem ki-ki azt követi, a mi néki tetczik. Azért ha Luthert vagy Calvinust Infra, li. 9. c. 1, 1. említed, nagy gőggel mongyák: mit gondolok én Lutherrel? mi közöm nékem Calvinushoz? Innen vagyon, a mit Pappus beszél, hogy miólta Luther támadott, csak nem minden esztendőben újab találmányok kezdettek: *Abinitio Doctrinæ, scriptis et voce Lutheri*

renovatæ, quot annis fere, novi Sectarum et factionum furores extitere, perinde, ut resecta Hydræ Lernææ capita suppullulasse finguntur in fabulis[1]. Azt mondhattyák tehát méltán az újítók, a mit Hilarius monda az Ariánusok képében: *Annuas, atque menstruas de* DEO *Fides decernimus, decretis pœnitemus; defendimus, defensos anathematizamus. Miserabile est, tot nunc Fides esse, quot sunt voluntates; et tot Doctrinas, quot mores: dum aut ita Fides scribuntur, ut volumus; aut ita, ut volumus, intelliguntur: et, dum secundum Unum* DEUM, *unum Baptisma, etiam Fides una sit; excidimus ab ea Fide quæ sola est: et, dum plures fiunt, ad id cœperunt esse, ne ulla sit*[2]. Mivel azért az újítók csak a magok tetczésén járnak, és ki-ki csak maga agyaskodásit követi: nem ok-nélkűl nevezte őket egy pœta SUITÁKnak:

[1] Pappus, in Respon. ad 1. Antipapp. fol. 60.

[2] Hilar. li. poster. ad Constantium, qui incipit: Non sum nescius. Supra, fol. 88.

Complicibus quia cuncta tuis Sua sunt: Sua Cœna
Mystica; dogma Suum; mens Sua; sacra Sua:
Ergo non mutila, ast flexa bene voce, SUITAS,
Compellat socios æqua Minerva tuos.

Ez pedig a sok szakadásra oszlott habozás mint megútáltattya az új tanításokat, sőt mint idegeníti az embereket minden religiótúl, a pártosok írásibúl ennek-előtte meghallók.

10. A Calvinisták követvén a régi tévelygők kép-mutatását, Lutheristákkal-való eggyességet tettetnek.

Noha a Lutheristák és Calvinisták békélhetetlen ellenkedést és viszsza-vonyást viselnek, mint tudva vagyon az egész világ-előt: mindazáltal, mikor a Catholikusok-ellen berzenkednek, csudálatos, mint nyallyák és egy szőrűeknek mutattyák egy-mást. Atyafiságot, eggyességet, Cadmus maradékihoz illendő szövetséget tettetnek; nagy bátran hirdetik, hogy nincs ő-közöttök egy vagy két kisded közben-vetésnél töb villongás; azokban-is csak hogy nem érti eggyik fél a másikat; de való-képpen nem meszsze járnak egymástúl. Sommában csak nem azt mongyák, hogy ők nem egyébrűl vetekednek a szamár árnyékánál és a kecskék gyapjánál; mert csak abban nem egyesűlhetnek, ha a szénát kaszával kaszálták-e vagy ollóval ollólták. Ezt ez-előt Musculustúl, Bullingertűl hallók[3]. Az angliai ecclesia nevével így szól errűl Ivellus: *Illi, quos isti contumeliæ caussa appellant Zwinglianos, et Lutheranos, re autem vera, sunt utrique Christiani, et inter se amici et fratres; non de*

Supra, f. 159.

[3] Supra, f. 132. Muscul, Bullinger.

fundamentis Religionis, sed de una tantum, nec ea ita gravi aut magna quæstione, inter se dissentiunt[1]. Vithakerus ugyan ezent beszélli: *Non sunt in capitibus Religionis inter nos discordiæ; et, si quæ sunt de Cœna Domini, tamquam ex sentina Transsubstantiationis Papisticæ fluxerunt, ex qua Luther non potuit plene emergere. Libenter vero assentior, hoc non esse inter fundamenta ponendum*[2]. Sturmius azt írja, hogy Bucerus fejét kötötte a mellé, hogy semmi derék dologban nincs külömbség a Lutheristák- és Zwingliánusok-között: *Bucerus dicere solebat Philippo Hassiæ Landgravio; Se capitis pœnam non deprecari, si bonis et æquis judicibus constitutis, non probet, Lutheranos et Zwinglianos, verbis, et suspicionibus inter se dissidere, re ipsa idem sentire*[3]. Bezának azt veté szemére Duditius, a mint ez-után meghallyuk[4], hogy az újítók-között semmi eggyesség nincsen. Beza erre azt felelé, hogy a kik a pápa-ellen támadtak, mind eggyek és csak kicsiny dologban akadoznak: *Colligimus omnes cum Christo, et in re ipsa convenimus; etiam si in rebus nonnullis, salvo manente fundamento, nondum occurrimus omnes in unitatem Fidei*[5]. Calvinus-is azt hirdeti, hogy csak egy a közbenvetett dolog; de az aprólék fogyatkozások nem ártanak semmit az Anyaszentegyház eggyességének: *In una sola re Sacramentaria, est controversia*[6]. *Ecclesia vero, leviusculis erroribus non vitiatur*[7].

Ebben követik az újítók a régi hittűl-szakadtakat, kik mint a Sámson rókái örömest egybe-kötötték farkokat[8], az-az, egy feltett czéllyok, egyenlő igyekezetek vólt az igazság kigyomlálására, az Isten vetésének égetésére, az Anyaszentegyház mezejének perselésére. Miképpen tehát Heródes Pilatussal megbékéllék Úrunk halálára: úgy ők-is, akár-mint vonnyanak üstököt egy-mással, akár-mint törjenek egy-másra, de ottan egybe-szűrik a levet, mihent a Catholicusok-ellen kel tusakodni. Halhadsza, mely szép szókkal feljegyzették a régi Doktorok ezt a tévelygők álnak szokását: *Pacem cum omnibus miscent, nihil enim interest illis, licet diversa tractantibus, dum ad unius Veritatis expugnationem conspirent*[9]. *Quoniam communiter adversus Ecclesiam Dei, quibus inter seipsos non convenit, conspirant: ideo communi nomine eos Hæreticos nominabo*[10]. *Diversæ sunt Hæreses, diversi errores: Diabolus in omnibus vult errare homines. Non dicit; Donatistæ sint, et non Ariani: sive hic sint, sive illic, ad eum pertinent, congregantem sine judicio: omnes errantes vult quibuslibet erroribus*[11]. *Cum antea inter sese*

[1] Ivellus, in Apolo. Eccles. Anglic. fol. 61. apud me.

[2] Vithake. qu. 5. De Eccles. fol. 509.

[3] Ioan. Sturm. Præfat. Antipapp. fol. 24. edit. 1579.

[4] Vide infra, li. 9. c. 1.

[5] Beza, epi. 1. Theolog.

[6] De Scandalis, post medium. Vide infr. li. 5. ca. 2, 1. n. 1.

[7] 4. Instit. c. 2. num. 1.

[8] Iudic. 15, 4.

[9] Tertull. Præscript cap. 41. num. 257.

[10] Ambr. tom. 2. li. 1. de Fide, ad Gratianum, cap. 4.

[11] August. to. 9. de Pastorib. cap. 12.

contentiosi essent, ut Herodes et Pilatus; in blasphemiis adversus CHRISTUM *consentiunt. Quapropter, merito quis eos exosos habeat, quod cum de privatis rebus inter se simultates gerant: odio tamen, inimicitiaque communi, adversus Veritatem conspirent, et in impietate adversus Dominum, fœdera conglutinent*[1]. *Hæretici, quamvis opinionum varietate discordent: simili tamen vanitate colligantur. In pejus sibi consentiunt, quamvis dissentire a se invicem videantur. Ideo Samson caudas vulpium colligavit*[2]. Mely dologrúl Florimundus Remondus, *lib. 2. de Origine hæres. cap. 13.* illyen szókkal ír: *Quemadmodum sues, nullam inter se societatem colunt, sed rostris et morsibus se mutuo impetunt; nihilominus, quamprimum grunnitum aliquem audiunt, turmatim surrectis pilis laboranti auxilio accurrunt: Sic, qui ab Ecclesia desciverunt, quamvis non minus se invicem, quam Ecclesiam capitali odio prosequantur, quamprimum tamen occasionem assiliendi Ecclesiam vident, positis omni ex parte inimicitiis, auxilia conjungunt, et miro consensu in Ecclesiæ exitium conspirant. Sic Aristides et Themistocles, ad bellum contra hostes roficiscentes, pinimicitias deponere, sed ex eodem reversi, rursus sumere solebant*[3].

[1] Athan. Disput. 1. contra Arian. in Nicæn. Synodo, fo. 132. Comelin.

[2] Aug. in Psal. 80. Simile Ambr. in Psal. 118. Serm. 11.

[3] Supr. f. 133, 134.

11. A Lutheristák- és Calvinisták-közöt halálos ellenkezések vannak.

Hogy ez az ál-orcza levonassék az új tanítókrúl, és kendőzéssel bémázolt rútságok nap-fényre hozassék: elsőben azt kérdem tőllök, hol olvasták a szent Írásban, hogy csak a fondamentombanvaló egyenetlenség árt az üdvösségnek, és a hitnek egyéb czikkelyiben ártalom-nélkűl lehet külömbözés? Honnan mehetünk végére, mellyek a fondamentomok, és mellyek nem fondamentomok? Mert ha semmit hinni nem kel, a mi nincs a sz. Írásban (mint ők vítattyák:) valamíg ezekrűl bizonyos helyeket nem mutatnak az Írásban, bé nem vehettyük mondásokat.

Annak-felette hazuttollyák és pofázzák magok a Lutheristák ez-aránt a Calvinistákat és azt mongyák, hogy ők nem egy vagy két dologban, hanem sok derék fondamentomokban egyenetlenkednek a káromló Calvinistákkal; atheusoknak, epicuræusoknak nevezik azokat, kik csak aprólék dolognak itílik ezt a viszsza-vonyást. Sőt azt mongyák, hogy a calvinista hit attyafia a török vallásnak; mert noha tettetik a sacramenti-perdák, hogy hisznek valamit a keresztyéni tudományban, de belől csupa atheusok.

Ezekrűl világos szavait elő-hozom ennek-utánna Luthernek[4], [4] Infra, li. 5. c. 10, 1.

Severinus Scultetusnak, Filippus Nicolainak és Graverus Albertnak. Halhadsza Pappust, az argentinai* profetát: *Etsi ab initio, de uno tantum Articulo controversia fuit: tamen male disputando eo progressi sunt, ut non paucos, neque postremos Doctrinæ Christianæ articulos in dubium vocaverint. Agitur enim nunc inter nos, de Omnipotentia Dei: de Unione personali duarum Naturarum in Christo: de Communicatione Idiomatum: de Corpore Christi glorioso: de Ascensione ejus ad cœlos: de Dextera Dei: de Discrimine Sacramentorum Veteris et Novi Testamenti: de Vi, et efficacia Baptismi: de Prærogativa Infantium natorum ex fidelibus parentibus: de Cœna Domini: de Prædestinatione: de his omnibus, libere fateor, me illorum doctrinam damnare*[2]. Conradus Schlüsselburgius a calvinisták theologiájáról írt könyvében azt mongya, hogy a keresztyéni tudománynak majd egy czikkelyéről sem tanítnak igazat a calvinisták. Könyvének czégéres kezdetin ezt illyen szókkal jelenti: *Theologiæ Calvinistarum libri tres; in quibus, plus quam ex 223. Sacramentariorum publicis scriptis, pagellis, verbis propriis, Autorum nominibus indicatis, Demonstratur, eos de nullo fere doctrinæ Christianæ Articulo recte sentire*[3]. Az-után így szól: *Calvinistæ existimant, nos cum ipsis, de rebus leviculis disceptare: sed nos certamen cum blasphemis, et incredulis Calvinistis, de Fundamento habemus*[4]. *Musculus, et Sturnius, et alii Calvinistæ ajunt, Hanc controversiam de Cœna Domini non esse magni momenti, nec Fidei articulum: ideo, si quis in aliis Articulis fundamentum retineat, posse de hac re, sine periculo salutis, diverse sentire. Nos vero asserimus, Sacramentarios facere naufragium Fidei, et æternæ salutis*[5]. *Beza, controversiam de Eucharistia, ait non esse tanti, ut inde pendeat salus nostra. Notetur Epicurismus, et Atheismus hujus Beza, apud quem Veritas et Mendacium, honesta Matrona et decantatissima Meretrix, pari passu currunt*[6]. Egy szóval, a calvinistákat közönségesen atheusoknak nevezi ez a lutherista superattendens[7] és azt profetállya, hogy végre-is egy-más-miá kel nékik elveszniek: *Annos jam Sexaginta, qui Lutheri, et Calvini partes tuentur, tanta animorum contentione se oppugnant: ut, nisi dies Domini litem hanc finiat, mutuis vulneribus potius, quam Papistarum oppressione succubituri videantur*[8]. Mely profeciáját Luther Mártontúl vette Schlüsselburgius[9], ki régen így írt vala: *Nostra dissensio, spem facit Papistis, nos propediem interituros cum Doctrina, quæ sibiipsi non constat*[10].

[2] Pappus, Respons. 1. ad Antipap. Sturm. fol. 72.

[3] Titulus est libri.

[4] Schlüsselb. li. 1. Præfat.

[5] Lib. 2. art. 9. fol. 90.

[6] Lib. 1: art. 28. fol. 151. Lib. 2. art. 13. fol. 144.

[7] Lib. 1. art. 30. fol. 167.

[8] Lib. 1. fol. 1.

[9] Sup. 199, 200, et 378. 379.

[10] Luth. to. 4. Lat. Vit. 1554. per Lufft, in cap. 3. ad Galat. posteriore comment. f. 333.

* Argentinai = strassburgi.

Henricus Ekhardi egy könyvet íra, *Fasciculum Controversarium Theologicarum*. Annak prefatiójában, minek-utánna azt mondotta vólna, hogy a Sacramentáriusok meg akarván csalni az egy-ügyűket, azzal dicsekednek, hogy ők az augustai confessiót követik, ezt veti utánna: *Inter summum cælum et imam terram, tanta non est distantia, quanta inter Augustanam Confessionem et Calvini falsam Doctrinam: Nec magis inter Calvinistas et Augustanæ Confessionis Theologos, quam inter Christum et Belial fraternitas iniri, aut conjunctio fieri queat.* Ismét: *In Articulis profecto non paucis, nec levibus, discrepantia summa est; nec magis, quam inter lucem et tenebras, conciliatio tentari potest.*

Ki tudná elő-számlálni, mennyi útálatos szitkokkal tetézett mérges könyveket írtak a lutheristák a calvinisták-ellen? Tubingában Joannes Modesti egy illyen könyvet nyomtata *1586* esztendőben: *Admonitio ex Verbo Dei, quod Sacramentarii non sint Christiani; sed Baptizati Judæi, et Mahometani*[1]. Vilhelmus Holderus, *Asinus Avis* és *Cuculus Calvinisticust* íra. Hunnius, *Calvinus Judaizans; hoc est, Judaicæ glossæ, et corruptelæ, quibus Joannes Calvinus, illustrissima Scripturæ Sacræ loca, et testimonia, de gloriosa Trinitate, Deitate Christi, et Spiritus Sancti, detestandum in modum corrumpere non exhorruit.*

[1] Calvino-Turcis. l. 1. c. 2. Rescius, Ministromachie, c. 1. et 7.

A calvinisták fántom-fántal* fizetnek a saxoniai ser-főző predikátoroknak. Mert látván, hogy nem kel atyafiságok, fordíttyák a kaszát és iszonyú kissebséget, gyalázatot, rútítást tésznek a lutheristákon. A helveciai confessio mint tisztelte Luthert, másut megmondom. A töb calvinisták a lutherista tanítókat szamárnyi szamároknak, tisztátalan latroknak, esze-fordúlt tévelygőknek, Mahomet követinek, gyalázatos tévelygések kompolárinak**, Caparnaitáknak, bolond eretnekségek kovácsinak, Antichristus szolgálattyára köteles vezetőknek és töb útálatos gazságoknak nevezik. Pappust halhadsza és Schlüsselburgiust: *De nobis, qui magnas et graves res controverti putamus, mirum non est si vehementiores simus. Ipsi autem, qui de re levicula dissensionem esse dicunt, tam infestis animis, et tam atrocibus verbis nos condemnant, ut nihil fieri possit inclementius. Vetera sunt hæc, Caparnaitæ, Cyclopes, Carnivori, Sanguibibi. Beza, doctrinam de Majestate Filii hominis, Excrementum Satanæ vocat; nos vero, Juratissimos Satanæ homines*[2]. *Nos Bezæ sumus Polyphemi, Simiæ pileati, cothurnati Asini, Canes*

Fur furem novit, et Lupus lupum.

[2] Pappus, Respons. ad 1. Antipap. f. 73. Vide Feuard. in Irenæum, l 1. c. 5. n. 1.

* Fántom-fántal = szeget szeggel. ** Kompolár = kereskedő, kufár (conparator).

in balneo, asinissimi Sophistæ, impudentissimi Nebulones, impuri Sycophantæ, Larvæ hominis, Asini sesquipedales[1]. *Calvinistæ, Ecclesiarum nostrarum Doctores, nominant homines Stolidissimos, Fanaticos, Matæologos, Sophistas nequissimos, Sycophantas, Theosophistas, genitores Pandoræ, furore percitos, superbos, flagitiosissimos patronos Mahometismi, Logodædalos, recentes Caparnaitas, Phantasmaticos, Artolatriæ instauratores, Præstigiatores. Doctrinam vero nostram, nominant Errorem flagitiosissimum, Pandoram, phantasma, spectrum, Larvam scenicam, Sophisticam vanitatem, Hæresin, insanissimam Phantasiam, execrandam Blasphemiam, sacrilegam Impanationem, ludibriosum commentum, execrandam Theologiam, Antichristianum cultum*[2].

[1] Schlüsselb. li. 2. Theolog. Calvin. art. 1. fol. 3.

[2] Tübingen. Præfat. Refutat. consensus Calvinistici. O amica verba! o animi concordis symbola!

Nem csak illyen viszsza-vonyás vagyon közöttök; de a mint igazán írja Schlüsselburgius[3], nincs semmi mód a veszekedések leszállításában; mert sokszor egybe-győltek, beszélgettek egymással, a fejedelmek törekedtek az eggyesűlésben; de mind munkájok, olajok kárba ment; mindenkor töb veszekedések támadtak a beszélgetés-után, noha az eretnekek erkőlcse-szerént minden fél erőssen dicsekedett, hogy triumfalt a különözők-ellen[4]. Azért Bernardus Dörhoff a magok írásából megmutattya, hogy sem Luther, sem az ő tanítványi nem akartak soha czimborálni a calvinistákkal[5].

[3] Schlüsselb. lib. 2. artic. 15. fol. 164.

[4] Possidon. in Vita S. Aug. cap 17.

[5] Dórhoff, Apodixi, Calvinistas non esse Augustanæ Confess. cap. 4, 5, 6.

12. A romai Anyaszentegyház fiainak eggyességéről.

Szent Ágoston írja, hogy egyedűl a CHRISTUS sátorának, az Anyaszentegyháznak ígértetett, hogy a nyelvek ellenkezésitűl mególtalmaztatik; *Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum*[6]. Mert mi-képpen az Anyaszentegyházban, noha egyéb isteni szolgálatokra egyszersmind egy-nehány harangot vonsznak; de mikor az Isten ígéjének halgatására predikáczióra hívatnak a keresztyének, csak egy, és leg-öregb harangot vonszanak: úgy az egyéb rend-tartásokban külömbözés lehet, de a hitnek tudományában tekélletes eggyesség találtatik az Ecclesiában. Ez-után megmutatom[7], hogy a CHRISTUS nyájának eggyik jele az eggyesség. Mert a mint Úrunk és az apostolok hirdetik, a híveknek egy fejek, egy szűvök, egy szájok vagyon; *Joan. 17, 11. Actor. 4, 32. 1. Cor. 1, 10. Cap. 14, 33. Gal. 3, 28. Ephes. 4, 3. Philip. 2, 2.* Annak-okáért azzal mér dicsekedni sz. Irenæus, a mit ezelőt Athanasiustól is hallánk[8], hogy a hívek a keresztyén tudo-

[6] In Psalm. 30, 21.

[7] Infra, li. 8. c. 6. 2.

[8] Supra, f. 378.

mánynak fondamentom-szerént-való ágaiban és az üdvösségre szükséges részeiben minden üdőben és minden helyen igyenesen eggyet értettek, ha szinte távúl-létek-miat egybe nem szóllottakis: *Nos de iisdem rebus, semper eadem dicimus: consonanter, et similiter credimus, quasi unum habentes cor, unum os. Nam et si in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus Traditionis una et eadem est. Et neque hæ, quæ in Germania fundatæ sunt Ecclesiæ, aliter credunt, aut aliter tradunt; neque quæ in Hiberis, neque quæ in Celtis, neque quæ in Oriente, neque quæ in medio mundi sitæ sunt: sed, sicut Sol in universo mundo unus et idem est, sic et lumen prædicationis Veritatis ubique lucet.* TERTULLIANUS okát adgya ennek az eggyességnek. Mert noha az eretnekek, úgy-mond, magok válogattyák, mit kel hinni, és a válogatástúl neveztetnek görögűl *Hæretici* válogatóknak: de mí nem válogatunk a magunk tetczése- és ízlése-szerént a tudományokban, hanem abban maradunk, a mit kézrűl-kézre vettünk: *Hæreses, dictæ Græca voce, ex interpretatione Electionis; qua quis, sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas utitur. Nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet; sed nec eligere, quod aliquis de suo arbitrio induxit.*

Iren. li. 4. c. 69. in fine. Lib. 1. c. 3.

Tertull. Præscript. c. 6. Vide supra, f. 161, 162.

Ennek az eggyességnek oly ereje vagyon az okos emberekelőt, hogy sz. Ágoston töb dolgok-közöt ezt az eggyezést írja, hogy ötet tartóztattya az Anyaszentegyház kebelében: *Multa sunt, quæ in Ecclesiæ Catholicæ gremio me justissime teneant: tenet Consensio populorum atque gentium.* Mert lehetetlen, hogy ennyin és ily külömböző helyeken, ily hoszszú ideig egy értelemben maradtak vólna a hamisság követésében: *Ecquid verisimile est, ut tot, ac tanti in unam Fidem erraverint? Variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum*[1].

August. to. 6. contra Epist. fundam. ca. 4. Infra, li. 8. c. 6, 3.

Továb, mivel eléb világoson megmutatók[2], hogy a romai Anyaszentegyház fiainak bizonyos módgyok vagyon az eggyesség megtartásában és a viszsza-vonyások leszállításában: nem szükség újobban azon dolgot elő-hozni. Elég, ha azt eszünkbe vészünk, hogy a mit Irenæus a keresztyén tanítók egyességérűl mondott, azt világoson tapasztalhatni a romai Ecclesiában.

[1] Tertull. Præscript. c. 28.
[2] Supra, f 161, 162.

13. A Catholicusok eggyessége-ellen mit vetnek az újítók.

Azt mongyák az újítók, hogy mí-közöttünk sok viszszálkodás vagyon: ki fejér, ki fekete, ki szürke barát közöttünk; ki mezítláb, ki czipellésben, ki fa-talpon sétál[1]. A tudományban, úgymond Vithakerus, annyi egyenetlenség találtatik, hogy csak egy theologica quæstio sincsen, melyben külömböző vélekedések nem vólnának[2]. Ugyan ezent vítattya Hunnius *in Labyrintho Papistico.* A közönséges gyölekezetekrűl azt mongya szent Ágoston, hogy eggyik emendállya a másikat: *Ipsa Concilia plenaria, sæpe priora posterioribus emendantur, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, et cognoscitur quod latebat*[3].

[1] Ivell. Apol. Angli f. 59.

[2] Vithak. qu. 5. de Eccles. c. 8. fol. 502.

[3] Aug. tom. 7. lib. 2. de Bapt. contr. Donat. cap. 3.

Ezekre a pántolódásokra künyű a felelet. Mert a szerzetesek külömbségét a mi illeti, az Anyaszentegyház ollyan, mint a tábori sereg[4], mint a szép város[5], mint az ép test[6]. A sereg eggyességét fel nem bontya, hogy had-nagyok, tizedesek, köz-legények, puskások, kopjások, kézijasok vannak benne. A várast el nem oszlattya, hogy külömböző mester-emberek lakják; a test eggyességét meg nem szaggattyák a külömböző tagok; a szép musikát meg nem rútíttyák a külömböző szók hangoskodási. Azon formán semmit a keresztyén eggyességnek nem árt a sanyarú életnek és egyéb rend-tartásnak külömböző formája, mint szépen mongya sz. Ágoston: *Nihil ad istam Dei Civitatem spectat, quo habitu vel more vivendi (si non est contra Divina præcepta,) fidem, qua pervenitur ad Deum, quisque sectetur. Unde ipsos quoque Philosophos, quando Christiani fiunt, non habitum, vel consuetudinem victus, quæ nihil impedit Religionem, sed falsa dogmata mutare compellimus.* Sőt Epifanius eretnekségek jelének mongya azt, hogy abban nincsenek ezek a külömböző tagok sokasági: *Similis est Navi Ecclesia, quæ non ex uno ligno constat, sed diversis. Et carinam quidem, ex uno ligno habet: mali, et tabulata, et puppis partes, parietumque, ac transtrorum, velorum, et anchorarum, diversa materia. Unaquæque vero Hæresis, velut ex uno ligno constat, et Ecclesiæ formam non ostendit*[7]. *In una Fide, nihil officit Sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa*[8].

[4] Cant. 6. 3.

[5] Matt. 5, 14.

[6] 1. Cor. 11, 8. Eph. 4, 15. cap. 5, 23. Coloss. 1, 18.

August. 19. Civit. cap. 19.

[7] Epiphan. hæresi 61.

[8] Grego. li. 1. epist. 41.

A tudományt a mi illeti, minnyájan a kik Catholicusok vagyunk, abban álhatatoson eggyet értünk, hogy az-ellen, a mit a közönséges Anyaszentegyház előnkbe ád, nem tusakodunk: hanem ennek engedelmessen fejet hajtunk, a magunk tetczését

fogságban tartyuk. Tudgyák ezt a Lutheristák; nem-is oly szemtelenek, hogy tagadást tégyènek ebben. Azért mi-képpen ez-előtt mondám, hogy sz. Ágoston és egyebek a romai pápa és az Anyaszentegyház itíleti-alá vetették írásokat: azon-képpen cselekesznek minnyájan a Catholicusok és bátran kiáltyák sz. Ágostonnal, hogy bolondság viszszát vonni abban, a mí tetczett a közönséges Anyaszentegyháznak. A Catholicusok-közöt azért az egyenetlenség és disputacio oly dolgokrúl vagyon, mellyekben semmit nem végezett az Anyaszentegyház, hanem szabadon hadta a túdós embereket, hogy ki-ki elméjének élessége-szerént visgállya ezeket: *Quisque in suo sensu abundet*[1]. Effélékrűl írja sz. Ágoston, hogy a hit eggyességének kötelét el nem szakasztyák: *Quædam sunt, in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi Regulæ Catholicæ defensores, salva Fidei compage, non consonant; et alius alio melius aliquid dicit*[2]. És ismét: *Salva, et certa fide, de quibusdum rebus, quas nec sensu, nec ratione percipimus; nec per testes, quibus non credere absurdum esset, in nostram notitiam venerunt, sine justa reprehensione dubitamus*[3]. Viszontag: *Sunt quæstiones quædam, in quibus salva Fide, qua Christiani sumus, aut ignoratur quid verum sit, aut aliter quam est, humana et infirma suspicione conjicitur*[4]. Illyen viszsza-vonyásnak mondók[5] a húsvét illéséről, az eretnekek kereszteléséről és hasonló dolgokrúl-való vetekedésit a sz. Atyáknak, minek-előtte ezekrűl az Ecclesia itíleti ki nem adatott.

Vide Præfat. hujus operis.

Supra, fo. 161, 162.

[1] Rom. 14, 5.

[2] Aug. l. 1. cont. Iulian. c. 6.

[3] 19. Civit. c. 18.

[4] Tom. 7. de Gratia Christi, et peccato Origin. lib. 2. cap. 23.

[5] Sup. f. 132, 133 et 384.

Azért a mély dolgok visgálasában és elme-futtatásban akármint ellenkezzenek a Catholikusok vélekedési, azzal fel nem bomol az eggyesség: *Nec nos ipsi tale quid anderemus asserere, nisi universæ Ecclesiæ concordissima autoritate firmati: cui et Cyprianus sine dubio cederet, si illo tempore, Quæstionis hujus veritas eliquata, et declarata, per plenarium Concilium solidaretur. Hoc autem facit sanitas Pacis, ut, cum diutius aliqua obscuriora quæruntur, diversas pariant in fraterna disceptatione sententias, donec ad verum liquidum perveniatur, vinculum permaneat Unitatis*[6]. *Si aliud alii de ista Quæstione, salva pace sentirent, donec Universali Concilio, unum aliquid eliquatum sincerumqua placuisset: humanæ infirmitatis errorem cooperiret charitas Unitatis*[7]. Ezen dologrúl Tertullianus hasonló-képpen szól: *Quærimus ergo in nostro, et a nostris, et de nostro, id duntaxat, quod salva regula Fidei potest in quæstionem devenire*[8]. *Hæc Regula, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas Hæreses invehunt, aut*

[6] Aug. l. de Baptismo, contra Donat. li. 2. c. 4.

[7] Idem, ibid li. 1. c. 18.

[8] Tertull. Præscript. c. 12.

quæ Hæreses faciunt. Ceterum, manente forma ejus in suo ordine: quantumlibet quæras, et tractes, et omnem libidinem curiositatis effundas[1]. Annak-okáért szintén azt mondhattyák a catholicus doktorok az ő-közöttök támadott egyenetlenségről, a mit sz. Jeronimus mondott arról a közbe-vetésről, mely ő-közötte és szent Ágoston-között támadott; tudni illik, hogy ezek bőlcs tudakozásból, elme élesítéséből, nem versengő gyűlőlségből származnak: *Æmuli nostri, et maxime Hæretici, si diversas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descendere: nos autem inter nos, eruditionis caussa disserimus. Mihi decretum est, te amare, te suspicere, te colere, mirari, tuaque dicta quasi mea defendere*[2].

[1] Cap. 14.

[2] Hierony. epi. 94. ap. Augu.

1. A Scotisták, Thomisták és több Catholicusok-között disputatio
2. vagy oly dologrúl vagyon, mely a hitet nem illeti. Vagy ha a hitet illeti, nem a hitnek conclusióirúl, elvégezett ágairúl, hanem ezeknek bizonyítasárúl vagyon, midőn eggyik fél ezt a bizonyítást inkáb javallya, hogy-sem amazt; vagy ha a hitnek elvégezett
3. czikkelyirűl vagyon, tudatlanságból vagyon; mert nem minnyájan vészik eszekbe az Anyaszentegyház végezését, sőt azt vélik gyakran, hogy semmit arrűl nem végezett az Ecclesia, a min meg nem
4. alkodhatnak. Vagy ha tudva vagyon, hogy errűl valamit végezett az Ecclesia, a végezés értelmében vagyon külömbözés, és vakmerőség-nélkűl más-képpen magyarázza valaki a végezést, hogy-sem
5. kellene. Végezetre az-is történhetik, hogy mi-képpen szó-beszédközben, ha némely catholicus embertűl mélyeb dologrúl tudakozol, tudatlanságból vagy feledékenségből ollyat mond, a mi nem úgy vagyon: azon-képpen történik könyv írásban-is, hogy az igen fő catholicus emberek-is néha megbotlanak, valamit hamissat írnak, a több doktoroktúl és az Ecclesiától külömböznek; de feledékenységből, gondolatlanságból, tudatlanságból esik ez; e mellet azért az Anyaszentegyház itíletire ereszkednek és ettűl semmiben el nem akarnak szakadni. És ez elég a hitben-való eggyességhez, mint sz. Ágoston feljegyzette: *Et hoc Catholicæ mentis est, si qua forte aliter sapit, quam Veritas exigit, non ea certissime definire, sed detecta ac demonstrata respuere. Non enim hæreticis, sed Catholicis Apostolus dixit: Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus: et si quid aliter sapitis, id quoque* DEUS *vobis revelabit*[3]. Valamíg azért valaki a maga vélekedését úgy nem kedvelli és óltalmazza, hogy ezt el nem akarja hagyni, ha megérti-is, hogy külömbet tanít az Anyaszentegyház: mind addig szakadást nem szerez az eggyességben.

Vide verba August Supr. fol. 133.

[3] Augu. lib. 2. cont. duas ep. Pelag. c. 3.

NOTA.

A Hunnius Labyrinthussát megrostálta és letapodta, sőt padalá bújtatta régen Gretserus. Mert vagy csak oly dolgokat számlál, mellyekről szabad, akár-ki mit vélekedgyék, vagy a Catholicusok írását nem érti, vagy tudatlanságból történt esetit említi némely Catholicusoknak.

A győlekezetek végezését a mi illeti, kétség-nélkűl az egyházi rend-tartásokban sokat elváltoztattak az utólsó győlekezetek; de a hit dolgát a mi nézi, soha az utólsó közönséges győlekezet azt nem kárhoztatta, a mit az-előt elvégeztek más közönséges győlekezetek; noha nyilvábban megmagyarázta néha az utólsó győlekezet, a mit meg kellett magyarázni: *Id in Ecclesia Conciliorum Decretis enisum, ut quod antea simpliciter credebatur, postea diligentius crederetur: quod prius a majoribus sola Traditione susceperat, hoc posterius, etiam per Scripturæ chirographum consignaret Ecclesia.*

Vide supra, fol. 359

Lirin. cap. 32. contra Profanas Novit.

TIZEDIK RÉSZE.

Kilenczedik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert a régi tévelygések söprei és mosléki.

1. Újob versengés-nélkűl eretnek számba kel azt vetni, a ki kárhoztatott tévelygést követ.

Régi szokott regulája az Anyaszentegyháznak, hogy a ki kárhoztatott eretnekség vallását követi, azt általlyában eretnek seregbe kel számlálni minden új perlődés-nélkűl. Achatius-ellen Felix és Gelasius pápa azt a sententiát adták, hogy nem kel az ő ígyét viszontag törvényre bocsátani; mert a régen kárhoztatott eretnekséget követvén, a régi kárhozatba ejtette magát: *Achatius non est factus inventor novi erroris, sed veteris imitator; atque ideo, nec erat necessarium, ut adversus eum nova sententia prodiret. Quicumque enim in Hæresim semel damnatam labitur, ejus damnatione seipsum involvit.*

Causa 24. qu. 1. c. 1 et 3.

Ezen Gelasius több régi szentekkel-eggyüt azt mongya, hogy a mely eretnekséget egyszer kárhoztattak, nem kel azt újonnan perre ereszteni; hanem általlyában eretnekek-közzé kel számlálni, valakik a kárhoztatott tudománynak pártyát fogják: *Majores nostri*

caverunt, ne, quod contra unam Hæresim coacta semel Synodus promulgasset, sinerent novis retractationibus mutilari: sed autore cujuslibet insaniæ, et pariter errore damnato, sufficere judicaverunt; ut, quisquis aliquando hujus erroris communicator existeret, principali sententia damnationis esset obstrictus[1]. Ugyan ezent taníttya Tertullianus: *Si qui aliquas ex damnatis opinionibus usurparunt, habendo cum eis consortium prædicationis, habeant necessum est etiam consortium damnationis*[2]. *Injuriam enim facit judicio reverendissimæ Synodi, si quis semel judicata disputare contendit*[3]. Annak-okáért Constantinus több okok-mellet azért kárhoztattya Ariust, mert azokkal eggyet ért, kiket az Ecclesia kiátkozott: *Quoniam malos et impios imitatus est Arius: æquum est, ut eamdem cum illis ignominiam subeat*[4]. Végezetre, Calvinus a Libertinusokat kárhoztatván azt írja, hogy nem méltó az ő tudományok szelétűl megindúlni, mivel azon tévelygéseket újíttyák, mellyek régen az Anyaszentegyházat ostromlották és nyakok szakattáig háborgatták: *Terreri nos minime decet, ac si aliquid novi Libertinorum secta contineat: Habent enim sua dogmata a Manichæis, Valentinianis, qui ante annos 1400. Ecclesiam* DEI *conturbarunt. Idem ergo magister, qui veteres Hæreticos olim suscitarat, eadem doctrina istos imbuit.* Ugyan-is a mit az egész keresztyén Anyaszentegyház eretnekségnek itílt egyszer, és mint nyilván-való tévelygést kigyomlált e világból: akár-mint csemetézzék és fattyú veszszőkkel fakadozzon, soha igazsággá nem változhatik. És ha az egész keresztyénség értelme ebben hamis lehetne, sem a sz. Írásrúl, sem egyéb dolgokrúl bizonyosok nem lehetnénk; sőt nagy okkal kételkedhetnénk, hogy talám úgy eltévelyedett a keresztyénség a sz. Írás könyvei bévételében, mint az eretnekségek kárhoztatásában.

[1] Gelas. ib. c. 3. Nicola, Causa 6. qu. 4. c. 6. Greg. 25. qu. 2. c. 9 et 12.

[2] Tertul. Prescrip. c. 34. nu 202.

[3] Cod. De Summa Trinitat L. Nemo.

[4] Socrat. li. 1. c. 9. Niceph. li. 8. c. 25.

Calv. contra Libertinos, c. 1.

Vide supra, fol. 161, 162. Infra, li. 8. c. 3 1. et feqq.

2. A felvetett fondamentomból megbizonyodik az új vallások hamissága.

Ebből az erős fondamentomból illyen bizonyságot támasztok a mostani tudományok hamissítására:

Lehetetlen, hogy igaz és Istentűl adott értelem légyen, valamely az egész keresztyénségtűl régen kiátkoztatott, kárhoztatott és kigyomláltatott eretnekségek rongyos tudományát öszve-fóltozván, egybe-elegyítette és magában foglalta.

De a lutherista és calvinista tudomány nem egyéb nagy részre, hanem a régi eretnekségek egybe-zavart moslékja: az-az, Luther s Calvinus azt sze-

degették-elő és azt támasztották-fel, a mit az Isten ígéjének fegyverével ezer esztendő-előt meggyőztek és levagdaltak a sz. Doktorok.

Tehát lehetetlen, hogy ezek isteni tudományok lehessenek.

A bizonyság első része elégségesen kitetczik a fellyeb megmagyarázott és bizonyodott igazságokból.

Hogy a második részét megmutassuk, eszünkben tarcsuk azt, hogy noha a régi eretnekségek-közzűl egy sincsen, mellyel a mostani szakadások éppen egy vágásban járnának: mindazáltal sok külömböző eretnekségek darabjából tataraztattak és földoztattak, úgy hogy kevés része vagyon a pártosok tanításának, mellyet imit-amot a sok külömböző eretnek vallások gazos és setét erdejében fel nem találhatnánk.

Mint-hogy pedig az újítók vallyák, hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig az igaz apostoli tudomány szűz virágjában maradott az Ecclesiában: csak azokat az eretnekségeket hozom-elő, mellyeket akkor kárhoztatott az Ecclesia, mikor az újítók itíletiszerént-is az igazság fénylett és gyümőlcsözött. Azért sem Berengariust, sem Abajlardust, sem a Valdenseseket, sem Vicklefust, etc. elő nem számlálom. A régi eretnekségeknek sem visgálom minden csemetéjét az újítókban, mivel ehez egész könyv-írás kívántatnék. És minap Jacobus Gualterius, *in Tabula Chonographica*, azt nagy munkával felvállalta és Christus Úrunk születése-után minden száz esztendőben támadott eretnekségeket elő-hozván, megmutatta, hogy a calvinisták mindenik tévelygő tanításából fóltoztak valamit az ő gazságokba. Ha a számlalásban nem vétettem, *258* eretnek vallásban mutattya Gualterius részeseknek az újítókat. Én azért csak egy-nehány nevezetes tévelygésekrűl emlekezem, Gualteriusra igazítván, a ki erről bévebben akar érteni. Vide supra, fol. 264.

3. Húsz nevezetes eretnekek harmincz-öt tévelygését megújittyák a pártosok.

Aerius eretnekben egyéb dolgok-közöt három tévelygést átkozott az Anyaszentegyház: 1. Hogy a halottakért-való imádságok nem használnak a hóltaknak. 2. Hogy nem szabad bizonyos bőjt napokra kötelezni a híveket, hanem ki-ki akkor bőjtőllyön, mikor kedvének tetczik. 3. Hogy a papnak, püspöknek egyenlő rendi és méltósága vagyon. Halhadsza sz. Ágostont: *Aërius, cum esset Presbyter, doluisse fertur, quod Episcopus non potuit ordinari; et* Aug. Tom. 6. De Hæresib. hæresi 53.

in Arianorum hæresim lapsus, propria quoque dogmata addidit, dicens: Orare, vel offerre pro Mortuis oblationem, non oportere; nec statuta solemniter celebranda esse Jejunia; sed cum quisque voluerit jejunandum, ne videretur esse sub Lege. Dicebat etiam, Presbyterum ab Episcopo nulla differentia debere discerni. Epifanius illyen-képpen jegyzette-fel az Aërius mondásit: *Nihil differt Episcopus a Presbytero: unus enim est Ordo, unus honor, una dignitas. Oret vivens, aut dispensationem faciat, quid prodest Mortuo? Si vero omnino preces eorum qui hic sunt, prosunt illis: igitur nemo sit pius, nec boni quidquam faciat; sed acquirat amicos, et orent pro illo, ut ne quid illic patiatur. Sed neque Jejunium erit ordinatum; hæc enim Judaica sunt, et sub jugo servitutis: si vero lubet jejunare, qualemcumque eligam diem a meipso. Unde apud ipsos studium est, ut potius in die Dominica jejunent; quarta vero, et prosabbati edant. In hebdomada autem Paschatis, quando apud nos fiunt humi-dormitiones, castitates, afflictiones, siccorum ejus, preces, vigiliæ, ac jejunia, et omnes animarum salutes, per sanctas afflictiones: ipsi a summo mane obsonantur, carneque ac vino venas suas explentes, cachinnantur, ridentes et subsannantes eos, qui sanctum hunc cultum Hebdomadis Pachatis perficiunt.*

Epiphan. hæresi 75

A Nyíri Báthori István ezt mivelí vala

Vide infra, li 4 c. 5. 1

Ebben a három dologban eggyet értnek a lutheristák és calvinisták Aëriussal, noha, a mint ez-után megmondom, hamissan azt tettetik a lutheristák, hogy a halottakért-való könyörgést ők helyén hadgyák.

Humfredus, contr. 3. Rationem Campiani.

Vithaker. qu. 5. de Eccles. c. 7. Aug. li de Hæresib in fine.

Humfredus és ő-utánna Vithakerus azt mongyák, hogy Aëriust az eretnekek-közibe nem számlálta soha az Anyaszentegyház. De elvétik a lépést és meszsze vetik a nyár-fa sulykot. Mert sz. Ágoston és Epifanius jobban tudták, mit végezett ő idejekben az Anyaszentegyház, hogy-sem Vithakerus. Sz. Ágoston pedig világosson írja, hogy ezekkel a hamis tudományokkal ellenkezett az Anyaszentegyház tanítása: *Quid contra ista sentiat Catholica Ecclesia, superfluo quæritur; cum scire sufficiat, eam contra ista sentire, nec aliquid horum in fidem debere quemquam recipere.* Azonképpen, azt írja Socrates, Sozomenus, Niceforus, hogy az Aërius mesterét, Eustatiust, a gangrensis és cæsariensis győlekezetben kárhoztatta az Anyaszentegyház, *Quod stata Jejunia aversatus, Dominicis diebus potius jejunandum docuit.* És ha soha ezeket csak egy győlekezet ki nem átkozta vólna-is, csudálni nem kellene; mivel, a mint Niceforus szól, tudva vólt, hogy ezek nem eggyeztek az

Socrat. lib. 2. c. 43 alias 33. Sozom li. 3. c. 14 sub finem. Niceph. 9 c. 16. init. et ca. 45 i n fine.

Anyaszentegyház törvényivel, és így minden újob kárhoztatás-nélkűl átkot hoztak Aëriusra. Válaszszanak azért a kettő-közöt az újítók: vagy mongyák azt, hogy sz. Ágoston, Epifanius, a két győlekezet és közönségesen minnyájan a keresztyének sz. Ágostontúl-fogva Luther Mártonig eretnekek vóltak, mivel azokat az Aërius tanításit eretnekségnek hitték: vagy velünk eggyüt kárhoztassák Aëriusban a magok tévelygését és térjenek az igaz ösvényre.

II. JOVINIANUS eretnek hat eretnekséget tanitott: I. Hogy a bőjt és bizonyos étkektűl tartóztatás semmit nem használ. II. Hogy Bóldog Aszony a szűléskor elvesztette szűzességét. III. Hogy az apáczák szűzessége nem érdemesb Isten-előt a jámbor házasok tiszta életinél. IV. Hogy a házasság-nélkűl-való élet csak e világi nyugodalomra hasznos, de Isten-előt nem érdemes. V. Hogy a ki egyszer újonnan-szűletett, soha el nem esik. VI. Hogy menyországban egyenlő dücsősségben lésznek minnyájan a szentek. *A Joviniano hæc Hæresis orta, cum adhuc juvenes essemus. Hic dicebat, Peccata paria esse; nec aliquid prodesse Jejunia, vel a cibis aliquibus Abstinentiam. Virginitatem Mariæ destruebat; dicens, eam pariendo fuisse corruptam*[1]. *Virginitatem etiam Sanctimonialium, et Continentiam sexus Virilis, in Sanctis eligentibus cælibem vitam, Conjugiorum castorum atque fidelium meritis adæquabat. Ipse Uxorem habere nolebat, quod non propter aliquod apud* DEUM *majus meritum, in regno vitæ perpetuæ profuturum, sed propter præsentem prodesse necessitatem, ne homo conjugales patiatur molestias, disputabat, cito tamen ista Hæresis oppressa, et extincta est*[2]. Ezeket írja sz. Ágoston, kit Calvinus a régi igazság hív tanújának nevez[3]. Sz. Agostonnal egy nyomban jár szent Jeronimus, illyen szókkal feljegyezvén a Jovinianus bolondságit: *Dicit Virgines, Viduas, et Maritatas, si non discrepent ceteris operibus, ejusdem esse meriti. Nititur approbare, eos, qui plena fide in Baptismo renati sunt, non posse subverti. Tertium proponit, inter Abstinentiam ciborum, et cum gratiarum actione perceptionem eorum, nullam esse distantiam. Quartum, Esse omnium, qui suum Baptisma servaverint, unam in regno cælorum remunerationem*[4].

[1] Aug li. de Heresibus, hæresi 82.

[2] De hoc vide Libr. Concor. infr. li. 4. ca. 5, 3. n. 5.

[3] Calv. li. 4. c. 14. n. 26. Supr. fol. 227.

[4] Hierony. init. l. 1. contra Iovinianum.

Ezekben nem külömböznek az újítók Jovinianustúl. És mivel a töb czikkelyekben-való eggyességrűl nincs kétség, és magok sem tésznek tagadást: nem szükség tanúkat állatni ezek bizonyítasára. A Bóldog Aszony szűlésérűl azt írja Vithakerus, *Eam*

Vithaker. qu. 5. de Eccles. c. 7. f 481.

pariendo corruptam fuisse, etsi virum non noverit. Calvinus tanítását ezen dologrúl az ötödik könyvnek negyedik részében meghallyuk.

III. IV. V. VI. Az ANOMÆUSOK, Simon Magus, Eunomius, Aëtius három dolgot hirdettek, mellyekért eretnek névvel bélyegeztettek. 1. Hogy az Isten törvényére ők nem kötelesek, mert ettűl megszabadíttattak. 2. Hogy a bűnök semmit nem ártanak az igaz-hitű embernek. 3. Hogy a hit elégséges az üdvösségre. 4. Hogy a jó cselekedetek nem szükségesek. Az Anomæusok vallását illyen szókkal említi Epifanius: *Cum in ipsos inciderit quis, et de Mandatis mentionem fecerit, hoc dicunt; quod Nihil aliud est quod quærit* DEUS *a nobis, quam ut cognoscamus ipsum. Ideo, cum quidam illorum, quod cum muliere dormisset, corriperetur, non indignabatur; sed illudens, dicebat, Corporalis istud esse necessitatis ministerium*[1]*; velut cum aures scalpimus, et sic cessat pruritus: ita et hoc contingit secundum naturam*[2]. Az Eunomius és Aëtius tanítását így hozza-elő sz. Ágoston: *Fertur, Bonis Operibus usque adeo fuisse inimicus uterque, ut asseveraret, quod Nihil cuiquam obesset, quorumlibet perpetratio, ac perseverantia Peccatorum, si hujus, quæ ab illo docebatur, Fidei particeps esset*[3]. SIMON Magusról, Markosrúl és a Valentinianusokrúl mit írjon Irenæus, ez-előt feljegyzők[4]. Theodoretus pedig imígyen szól SIMONrúl: *Jubebat eos, qui in ipsum credebant, non pertimescere Legis minas; sed tamquam liberos, facere quæ vellent: non enim per bonas actiones, sed per gratiam, eos esse salutem consecuturos. Quocirca, qui ejus Sectæ erant, audacter se omni libidini dedebant*[5].

[1] Epiph hæresi 76.
[2] Idem Luth. infra, li. 3. c. 11, 4
[3] Aug. hæresi 54.
[4] Oda fellyeb, fol. 315.

Ezeket közönségesen az új tanítók bévészik, mint eléb megmutatám[6]. Mert egyenlő-képpen vítattyák: I. Hogy a keresztyéni szabadság erejéből minket az Isten törvénye nem kötelez. II. Hogy az igaz-hítű emberben Isten bűnnek nem tulajdoníttya a törvényszegéseket. III. Hogy a hit elégséges az üdvösségre. IV. Hogy a jó cselekedetek nem szükségesek. Ennek-felette megmutatám nem régen az újítók közönséges vallásából[7], hogy oly hit-által tanítyák ők üdvözűlni az embert, mely minden bűnnel eggyüt-lehet; mivel nem csak azt hirdetik, hogy ember semmit az Isten törvényében meg nem tarthat; de azt-is mellé vetik, hogy az ember minden jó cselekedetben kárhozatra méltó gonoszt mível. A Calvinisták azt-is hozzá adgyák, hogy a ki egyszer hiszen, soha

[5] Theodor. li. 1. Hæretic. fabul.
[6] Oda fellyeb, fol. 332, 333.
[7] Supra, f. 320, 321, 324, 325.

semmi bűnnel ki nem esik Istennek kedvéből[1]. A bujaságra-való szabadságot mely bév kézzel osztogassa Luther, majd meghallyuk[2].

[1] Supra, f. 335.

[2] Infr. l. 3 c. 11, 4.

VII. VIGILANTIUS három dolgot tanított, mellyeket eretnek tudományoknak itílt az Anyaszentegyház. I. Hogy a szentek tetemit drága edényekbe foglalni, ezek-előt nappal gyertyát gyújtani és leborúlva csókolni, nem egyéb vak pogány szokásnál[3]: *Quid pulverem linteamine circumdatum adorando oscularis, et in modico vasculo transferendo colis? Ritum gentilium, videmus sub prætextu Religionis in Ecclesiis introductum; Sole adhuc fulgente, moles Cereorum accendi*[4]. 2. Hogy az egyházi emberek nőtelen élete nem dícsiretes. 3. Hogy a szabott bőjtök nem kellemetesek Istennél. Ezekre sz. Jeronimus azt feleli, hogy ha vétek a szentek tetemit tisztelni: tehát hit-árúló vólt Constantinus minden püspökökkel és az egész keresztyénséggel; tehát tévelyeg a romai pápa, ki a sz. Péter teteme koporsóját oltárnak szentelte és azon áldozik: *Ergo Sacrilegus fuit Constantinus, qui Reliquias, ad quas Dæmones rugiunt, transtulit Constantinopolim? Omnes Episcopi Sacrilegi, et fatui, qui Cineres dissolutos, in serico, et vase aureo portaverunt? Stulti omnes Ecclesiarum populi, qui occurrerunt Sanctis Reliquiis? Male facit Romanus Episcopus, qui super Petri et Pauli, secundum nos, Ossa veneranda; secundum te, vilem pulvisculum, offert Domino Sacrificia; et tumulos eorum, CHRISTI arbitratur Altaria? Et per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur Luminaria, jam Sole rutilante: non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ.* Gennadius Vigilantius eretnekségének nevezi a sz. tetemek böcsűlletlenségét: *Sanctorum Corpora, et præcipue Beatorum Martyrum reliquias, ac Christi membra, sincerissime honoranda; et Basilicas, eorum nomine appellatas, affectu piissimo adeundas, credimus. Si quis contra hanc sententiam venerit, non Christianus, sed Eunomianus, et Vigilantianus creditur.* A második és harmadik dolgot mint tanította Vigilantius, így jegyzi-fel sz. Jeronimus: *Impugnat virginitatem; odit pudicitiam: in convivio sæcularium, contra Sanctorum Jejunia proclamat.*

[3] Supra, f. 351, 352.

[4] Vigilantius, apud Hieron. Epist. 53. contra Vigilant. Tom 2. Multa in orbe.

Hierony. eadem Epistola.

Libr. de Dogmat. Eccles. c. 73. Tom. 3. Aug.

Hierony. epi. 53.

Ezeket magok sem tagadgyák az újítók, hogy ők Vigilantiussal egyaránt vallyák és hirdetik; sőt szidalmazzák Jeronimust, hogy Vigilantius-ellen tusakodott: *Hieronymus nimio furore abreptus, Eustochio amicæ suæ nimium deditus, Vigilantium autoritate, non ratione premit.* De az egész keresztyénség dícsírte őtet, hogy hegyes

Humfredus, contra 3. Rat. Campiani.

írásival ezt a tévelygést kigyomlálta és ugyan füvében megfojtotta. Jeronimussal pedig nem csak Damasus pápa, de az egész keresztyénség eggyet értett a Vigilantius kárhoztatásában. Azért a romai conciliom dücsőűlt szentnek nevezi Jeronimust[1]. Szent Ágoston, minek-utánna azt mondotta vólna, hogy Jeronimus sok nyelveket tudott; és valakik ő-előtte írtak, mind azok könyveit által-olvasta: utánna veti, hogy ő egy vólt a közönséges Anyaszentegyház igaz, eggyező papjai és jó bajnaki-közzűl[2].

[1] Distinct. 15. Can. Sancta Romana.

[2] Aug. tom. 7. l. 1. cont. Iulian. cap. 7.

VIII. A DONATISTÁKban egyéb gaz vélekedések-közöt négy dolgot itílt eretnekségnek az Anyaszentegyház: 1. Hogy csak az igazak vannak az Anyaszentegyházban. 2. Hogy az oltárokat és kelyheket egybe-rontották; az Oltári-szentséget pedig ebeknek hányták. 3. Hogy az apáczákat fogadások-ellen felszabadították az anyáczaságra. 4. Hogy az igaz Anyaszentegyház régen kigyomláltatott az egész világból és újonnan ő-általok kisendűlt Africában. Az első dologrúl sok helyen bizonyságot tészen szent Ágoston: *Illud ostendere tentaverunt, prolatis multis testimoniis divinarum Scripturarum, quod Ecclesia DEI, non cum malorum hominum commixtione prædicta sit.* A töb dolgokat illyen szókkal adgya előnkbe Optatus Milevitanus, ki szent Ágoston-előt írt: *Quid est tam sacrilegum, quam Altaria DEI, in quibus vos aliquando obtulistis, frangere, radere, removere; in quibus vota populi, et membra CHRISTI portata sunt; unde a multis, Pignus salutis æternæ, et Tutela fidei, et Spes resurrectionis accepta est? Quid enim est Altare, nisi sedes Corporis et Sanguinis Christi? Quid vos offendit Christus, cujus ibi per certa momenta, Corpus et Sanguis habitat? Hoc tam immane facinus geminatum est, dum fregistis etiam Calices, CHRISTI Sanguinis portatrices*[3]. *Omnia sacrosancta, Episcopi vestri violarunt. Jusserunt Eucharistiam canibus fundi, non sine signo Divini judicii: nam iidem canes accensi rabie, ipsos Dominos suos, quasi latrones, Sancti Corporis reos, dente vindice laniarunt. Ampullam quoque Chrismatis, per fenestram, ut frangerent, jactarunt: et, cum casum adjuvaret abjectio, non defuit manus Angelica, quæ Ampullam spirituali subjectione deduceret; projecta, casum sentire non potuit; DEO muniente, illæsa inter saxa consedit. Invenerunt matres, quas de Castimonialibus fecerunt mulieres*[4]. *Nudastis denuo capita jam velata, de quibus Professionis detraxistis indicia*[5]. *Ecclesia Christi de toto terrarum orbe periit, ubi futura promissa est, atque in Africa Donati parte remansit*[6].

To. 7. in Collat. 3. diei. cum Donatistis.

[3] Optatus, li. 6. contra Parmen.

[4] Idem, l. 2.

[5] Lib. 3.

[6] August. hæresi 69.

Ezekben követői az újítók a Donatistáknak. Azért mongya az augustai Confessio, hogy az Anyaszentegyház nem egyéb, hanem szentek gyölekezete: *Ecclesia proprie est congregatio Sanctorum, et vere credentium.* Menyi oltárok pusztúlási következtek az új tudományok-után, szemünkel láttyuk, és az Istennek nagy tűrhető kegyességén álmélkodunk. Confess Aug. art. 8. Vide infra l. 8. c. 1, 6.

IX. Egy Markos-nevű eretnekről írja Irenæus, hogy az aszonyokat reá-szabadította az egyházi szolgálatra, és még az úr-vacsora szolgáltatására-is, *ut Eucharistiam faciant*[1]. [1] Iren li. 1. c. 9. num. 2.

X. A Pepucianusokrúl ugyan ezent írja sz. Ágoston: *Tantum dant mulieribus principatum, ut Sacerdotio quoque apud eos honorentur*[2]. Töb eretnekek hasonló szokását említi Tertullianus: *Ipsæ mulieres hæreticæ, quam procaces! quæ audent docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tingere*[3]. Maga, *Non permittitur mulieri in Ecclesia loqui; sed nec docere, nec tingere, nec offerre; nec ullius virilis muneris, nedum Sacerdotalis officii sortem sibi vindicare*[4]. [2] August. hæresi 27. [3] Tertul. Prescript c. 41. [4] Tertul. de Velandis Virgin. cap. 9.

Ebben Luther Márton eggyet-értett Márkossal és a Pepucianusokkal, midőn a keresztyéneket egy-aránt papokká tette[5]; a predikállásra és szentségek szolgáltatására felszabadította; és a mint Surius-után Pamelius, magyarázván Tertullianusnak elő-hozott mondását, feljegyzette: mí üdőnkben predikállottak és a hit dolgairúl könyveket írtak a luther aszonyok[6]. Ugyan-is Luther igen javallya, hogy a hol csak aszonyok vannak, ot ugyan aszonyt válaszszanak predikátorrá[7]. És ebből az aszony-emberes iskolából Németországban oly amazonok kerekedtek, kik predikállottak és théseseket adtak disputacióra: *Ex lectione Bibliorum Lutheri, tanta in vulgo orta arrogantia, ut Feminæ, propositis Thematibus, editisque libris Theutonicis, ausæ sint provocare quosvis Doctores, exprobrantes illis inscientiam: id quod fecit Argula, nobilis mulier. Aliæ, publice in Templis docuere*[8]. És miképpen Arius idejében, írja Niceforus, hogy a gyermekek és aszonyok vetekedtek; *Mulieres quoque, et pueri, non aliud studio habuere, quam de Dogmatibus blaterare:* azon-képpen mí üdőnkben láttyuk, hogy az új Pepuciánusok ezent cselekeszik. A Calvinisták pedig a meghólt angliai királyné aszonyt az egész angliai ecclesiának fő lelki-pásztorának tartották; és a ki külömbet mondott, megölték érette. És így szólnak az ország decrétomiban: *Supremum illi in rebus, et causis omnibus spiritualibus, et temporalibus, Principatum tribuimus.* [5] Lásd oda fellyeb, f 183. [6] Vide Surium, An. 1522. [7] Luth. tom. 5. Lat. Vit. 1554. In I. Petr. 2. f 455. [8] Cochlæus, in Actis, Ann. 1522. Niceph. lib. 9. cap. 2. Calvino-Turcis. li. 2. cap. 7 et 16.

XI. Novatusnak két eretnekségit jegyzik-fel a régi Doktorok: 1. Hogy a keresztség-után nem szükség a püspöktűl megbérmáltatni. 2. Hogy a bűnös embert meg ne óldozza az egyházi ember, hanem Istenre hadgya a bűnök bocsánattyát.

Az első dologrúl illyen bizonyságot tészen Theodorétus és Eusebius: *Iis, qui ab ipsis tinguntur, sacrum Chrisma non præbent, quocirca eos etiam, qui ex hac hæresi Corpori* Christi *conjunguntur, benedicti Patres ungi jusserunt*[1]. *Novatus occasionem fidei a Satana accepit, qui ipsum intravit, inque eo diu habitavit. Ab Exorcistis curatus, in gravem morbum incidit. Et quoniam jam moriturus putabatur, in ipso lecto Baptismi infusionem accepit: nec reliqua consecutus est post morbum, quæ juxta Ecclesiæ Canonem consequi debebat, Obsignationem videlicet ab Episcopo collatam. Cum antea illa potius non sit, quomodo Spiritum sanctum est consecutus*[2]. A második dologrúl igy ír Socrates: *Qui post Baptismum, peccatum ad mortem peccasset, ad pœnitentiam quidem admoneri; spem vero remissionis, non a Sacerdotibus, sed ab ipso* Deo *exspectare, qui potestatem habeat remittere peccata*[3]. És mind a két eretnekségellen erőssen viaskodott szent Cyprianus mártyr[4].

[1] Theod. lib. 3. Hæret. fabul.

[2] Euseb lib. 6. Hist. c 34.

[3] Socrates, li. 1. c 10 alias 7. Et l. 4. c. 28. alias 23.

[4] De confirmat. epist. 52. num. 86.

Ezeket az újítók-is taníttyák. Mert a bérmálást csak meg-guggolyák*, a mint megláthatod Calvinusban, *Lib. 4. cap. 19. n. 5, 8, 11.* Az egyházi ember-által sem ítílik, hogy a bűn megbocsáttatik, mint eléb meghallók[5].

Idem Aug. hæresi 38.

[5] Supr. f. 212, 213.

XII. XIII. A Manicheusok eretnekségi-közzé számlállyák a sz. Doktorok ezeket: I. Hogy a keresztyénségben nincs egyéb oltár a tiszta szűvnél, sem egyéb áldozat az imádságnál. Ezt ő-maga Faustus illyen-képpen adgya előnkbe: *Ego Aram, Mentem bonis artibus imbutam accipio: Sacrificia, in solis Orationibus, et ipsis puris ac simplicibus pono.* Ki-ellen sz. Ágoston szépen megmutattya, hogy a keresztyéneknél a mí Úrunk véres áldozattyának emlekezeti, az ő sz. testének és vérének bémutatása böcsülletes áldozat[6]. II. Hogy a keresztyének bálványoznak a mártirok tiszteletiben: *Idola vertitis in Martyres, quos votis similibus colitis*[7]. Melyben meghazuttollya őket szent Ágoston. III. Gyalázták a keresztyénekben, hogy a szűzességre íntettek sokakat; úgy hogy majd többen vóltak, kik szűzességben akartak élni, hogy-sem a kik férjhez mentek: *Certatim Virgines ad hanc incitatis professionem suasionibus vestris, ut pœne jam major in Ecclesiis omnibus*

Aug. 20. contra Faust. c. 2.

[6] Ibid. c. 18.

[7] Ibid c 4.

* Kicsufolják.

Virginum apud vos, quam Mulierum numerositas habeatur. IV. Hogy a vízben-való keresztség nem szerez üdvösséget: *Baptismum in aqua, nihil cuiquam perhibent salutis adferre.* V. Tagadták a szabad-akaratot, midőn azt hirdették, hogy a bűn nem az emberi szabad-akaratból származik: *Peccatorum Originem, non Libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt gentis adversæ*[1]. Ugyan ezent tanították a VALENTINIANUSOK, a mint szent Ágoston írja: *Malitiam non arbitrio tribuunt, sed Naturæ mundi, id est, generi Diabolico*[2].

Aug. 30. cont. Faust. c. 3, 4. August. Hæresi 46.

[1] Aug. hæresi 46.

Socr. li. 1. c. 17. Fatum introducit, quod in nostra sit. est potestate tollit.

[2] Aug. hæresi 71.

Ezekben eggyeznek az újítók a régi tévelygésekkel. És mivel az első, második és harmadik dologban-való eggyességet magok sem tagadgyák, a keresztségről Calvinus így szól: *Perspicuum est, quam falsum sit, per Baptismum eximi nos ab Originali peccato*[3]. Luther pedig: *Hæretica est usitata sententia, Sacramenta dare gratiam, non ponentibus obicem*[4]. Az utólsó czikkelyben mint eggyeznek a pártosok Manichæussal, megmutatom az ötödik könyvnek első részében.

[3] Calv. 4. Instit. c. 15. n. 10. Infra, li. 3. c. 11, 7.

[4] Luth. Assert. art. 1. a Leone damnati.

XIV. XENAÏAS eretnek a szentek képeit böcsülletlenűl elszaggatta: *Xenaïas iste, primus (o audacem animum, et os impudens!) vocem illam evomuit; Christi, et eorum, qui illi placuere, Imagines, venerandas non esse*[5].

[5] Niceph. l. 16. c. 27.

XV. JULIANUS császár több sok hitetlenségi-között: 1. ördög tanácsából a szentek tetemit kiásatta. 2. Az egyházi ékességet maga hasznára térítette: *Pythium oraculum, ut futura sibi aperire vellet, oravit: sed obstare sibi vicinos Mortuos, respondit, erant autem ibi positæ Reliquiæ Martyris Babylæ. Julianus igitur Reliquias deportandas tradidit Christianis*[6]. *Vasa sacra, Regio ærario inferri Tyrannus imperat*[7].

[6] Theodor. li. 3. cap. 9, 10.

[7] Ibid. c. 12.

XVI. XVII. FLORINUS és a SELEUCIANUSOK Istent mondották a bűnök okának: *Hanc Florinus sententiam asserere videbatur, quod* DEUS *sit factor malorum*[8]. *Seleuciani asserunt; Malum aliquando esse a* DEO, *aliquando a materia*[9]. Mely dologrúl mit vallyon Calvinus, az ötödik könyvben meghallyuk.

[8] Euseb. 5. hist. c. 19.

[9] Aug. hæresi 59.

XVIII. PELAGIUS több tévelygési-között azt tanította, hogy az Anyaszentegyházban nincsenek bűnös emberek: *In id progrediuntur, ut dicant, vitam justorum in hoc sæculo nullum habere Peccatum; et ex his Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici; ut sit omnino sine macula et ruga, quasi non sit Christi Ecclesia, quæ in toto terrarum orbe clamat; Dimitte nobis debita, etc.* Ebben eggyező értelmét az újítóknak a nyolczadik könyvnek első részében meglássuk[10].

Augu. hæresi 88.

[10] Infra, lib. 8. c. 1. 6.

XIX. Pelagius-után Vincentius Victor azt itílte, hogy a kisded gyermekek, ha keresztség-nélkűl meghalnak, üdvözűlnek, mint szent Ágoston feljegyzette, *Tom. 7. De Anima, et ejus origine, lib. 1. c. 9. Parvulis, qui morte præveniuntur, priusquam baptizentur, ausus est promittere regnum cælorum.* Ebben-való eggyességeket az újítóknak ez-után megjelentem[1].

[1] Infra, li. 3. c. 11, 7.

XX. Az Arianusok egyéb tévelygőkkel egyetemben azt vítatták, hogy ők egyébnek helyt nem adnak, hanem csak annak, a mit olvasnak a sz. Írásban; mert Úrunk azt mondotta, hogy heában tisztelik őtet az emberi parancsolatok tanítói: *Si quid de Divinis Scripturis protuleris, necesse est ut audiamus: Hæ vero voces, quæ extra Scripturam sunt, nullo casu a nobis suscipiuntur: cum Dominus moneat; Sine caussa colunt me, docentes præcepta hominum.* Ugyan ezent hallók ez-előt, hogy vítattya Dávid Ferencz az új Arianusokkal egyetemben[2]. Ennek-utánna megmutattyuk[3], hogy a töb újítók-is ezen tévelygésben vetik fondamentomát tudományoknak.

Apud Augu. tom. 6. lib. 1. cont. Maxim. cap. 1.

[2] Supra, f. 161.

[3] Infra, lib. 6. c. 2, 2.

Valamint ezekben a húsz nevezetes eretnekek harmincz-öt tévelygésiben részesűltek az újítók: úgy a töb tudományok fondamentomát-is az elein kárhoztatott tévelygőktűl kapták, mint az eléb említett Gualterius-kivűl megbizonyíttyák bévségesben Ulembergius, *Caussa 6.* Ludovicus Majoránus, *lib. 2. Scuti fidei, c. 7.* Reginaldus, *lib. 2. Calvino-Turcismi, c 7.* Justus Calvinus, *in Tertulliani Præscript. c. 33.* Coccius, *tom. 1. lib. 8. Shesauri, art. 3.* Bellarminus *lib. 4. de Ecclesia, cap. 9.*

4. A romai Ecclesia régi eretnekségeket nem követ.

Vak-merő szemtelenséggel és képtelen hazugsággal akarja békötni szemét a kösségnek Vithakerus, midőn lelki ismereti-ellen méltatlan vádol azzal minket, hogy a régi eretnekségeket feltámasztottuk; és nem csak egy, hanem sok rend-béli eretnekségekrűl meg akar győzni mínket. Azért azt veti szeműnkre, hogy a romai Ecclesia elhagyván az Isten igéjét, részes majd minden régi eretnekségek tévelygésiben. Mert Montanussal, a Tacianusokkal, Encratitákkal, Apostolicusokkal, Marcionnal, Saturnínussal, Basilidessel egybe-kötelődzött és tanítását öszve-szőtte fonta; mivel a házasságot tíltja, és a Montánus nyomdokán bizonyos eledelektűl elfogja az embereket. Carpocratessel és az Angelicusokkal a Christus képét

Vithaker. qu. 5. de Eccles. c. 3. et 7.

és az angyalokat imádgya. Manichæust követi az úr-vacsorának egy szín-alat vételében. Pelagiust az emberek szabad-akarattya óltalmazásában. A Pepuciánusokkal abban eggyez, hogy az aszonyoknak megengedi a keresztelést. A Colliridianusokkal csak nem Isten-gyanánt áldozik Bóldog Aszonynak. Végezetre Irenæus[1] eretnekek szokásának nevezi, hogy a sz. Írással meg nem elégednek, hanem az apostolok titkos tradicióival akarják erőssíteni tudományokat. [1] Iren. li. 3. c. 2.

De ennek a vádolásnak terhe és súllya semmi-képpen reánk nem rakatik Vithakérustúl; mert mind Isten s mind ember tudgya, hogy mí részesek nem vagyunk a régen eloltatott eretnekségekben. Hanem tudgya azt Vithaker, hogy minden keresztyén fűl megiszonyodik az eretnekség hallasán: azért, hogy gyülőltessen minket, reánk akarja kenni maga szennyét. Mely dologban mivel lelkiismeretünk nem vádol, meg kel rövideden felelnünk, hogy halgatásunk fogyatkozására és gyalázattyára ne következzék igaz tanításunknak: meg kel száját rántanunk káromlóinknak és híressé kel az egész világ-előt tennünk ártatlanságunkat. Hálá légyen a jó Istennek, vagyon-is mivel bédugnunk az ellenünk feltátott vipera fúlákkal mérgedett szájakat. Mert soha senki a régi Doktorok-közzűl azt nem-is feszegette, nem hogy reánk rakta vólna, hogy a romai Anyaszentegyház csak leg-kisseb dologban-is eretnekek társaságába vagy szövetségébe keverődzött vólna; hanem csak most ezek a Chámok akarják gyalázni szüléjeket. És ha megláttyuk s megforgattyuk-is azokat az említett eretnekségeket, mellyeket rebesgetnek: bizonnyal megtapasztallyuk, hogy csak orczátlan hazugság a Vithaker dolga.

Ha azért nem tudgya Vithaker, vagy tudva és értve ördögi palástolással elhálóllya: mí semmiben Tatianussal, Montánussal, etc. nem czimborálunk. Mert a mint sz. Ágoston írja, azért írták ezeket eretnek számban; mert általlyában kárhoztatták a házasságot és a hústellyességgel tilalmas eledelnek alították: *Tatiani, qui et Encratitæ appellati, Nuptias damnant, atque omnino pares eas fornicationibus faciunt. Non vescuntur carnibus, easque omnino abominantur.* Augu. hæresi 25. Montanus a házasság kötelét mindennek felszabadította, és az Anyaszentegyház szokásával ellenkező bőjtöket rendelt, mint bizonyságunk ebben Niceforus: *Novorum Jejuniorum, præter Ecclesiæ consuetudinem, autor fuit; et de solvendis, dirimendisque Conjugiis legem tulit.* Nicph. lib. 4. cap. 22. Mí pedig nem kárhoztattyuk a sz. házasságot,

sem az ő kötelét fel nem bontyuk; hanem csak azt kívánnyuk, hogy a ki hitivel kötelezte magát a házasság-nélkűl-való tiszta életre, megtarcsa fogadását; a ki pedig magát nem kötelezte, szabadsága vagyon a tisztességes házasságra. Mely dologrúl Erasmus imígyen ír eggyüt: *Illud Apostoli, Prohibentes nubere; in eos quadrat, qui simpliciter damnant omne Matrimonium, ceu suapte natura spurcum, hos execratur Ecclesia Catholica. Ceterum, qui semel duxit Uxorem, nonne is recte vetatur inire Matrimonium? nonne Paulus vetuit, Novercam Uxoris loco habere? nonne Joannes Baptista damnavit matrimonium Herodis? Ecclesia non arcet Matrimonio, nisi qui matrimonium abjurarunt.* Szent Jerónimus pedig így szól: *Apostolicæ doctrinæ regula, nec cum Joviniano, æquat Continentiæ opera nuptiarum; nec cum Manichæo, Conjugia condemnat.* Nyissa-fel azért szemét Vithaker; tegye-fel oculárát és ne kössön minket orczátlan szemtelenséggel egy csomóban, se egy rendbe ne állasson ezekkel a dögleletes eretnekekkel. Az eledelek tilalmát a mi illeti, úgy vagyon, Eusebius Montanusrúl ezt írja: *Hic Conjugia dissolvere docuit; Jejuniorum Leges præscripsit.* De megmagyarázza, mint Niceforus, minémű bőjtöket szabott; tudniillik az Anyaszentegyház szokása-ellen valókat, mint ám hallók[1], hogy cselekedett Aërius: *Insolita, contra Traditionem, et consuetudinem antiquæ successionis, loqui cæpit Montanus*[2].

Eras. ad Fratres Inferioris German.

Epistol 14. ad Celanticam, cap. 8.

Euseb. l. 5. c. 18.

Infra, li. 9. c. 1. 2. n. 3. art. 3.

[1] Supra, f. 408.

[2] Euseb. li. 5. c. 16.

Az Apostolicusokat nem azért kárhoztatták, hogy ők majd egy ollyan formán éltek mint a barátok; hanem azért, hogy a kik úgy nem éltek mint ők, azokat köpték, kárhoztatták: *Abominabiles faciunt Nuptias; et Dei Ecclesiam eorum solum esse dicunt, qui Nuptiis renuntiant. At vero Ecclesia, habet renuntiationem, sed non abominatur Nuptias; habet Virginitatem, et magni facit.* Noha azért rész-szerént az Apostolicusok úgy viselték magokat, mint a barátok; de mivel kárhozandóknak mondották azokat, kik úgy nem éltek, méltán kárhoztatták, úgy-mond sz. Ágoston: *Apostolici in suam communionem non recipiunt, utentes Conjugio, et res proprias possidentes, quales habet Ecclesia, et Monachos, et Clericos plurimos. Sed ideo isti Hæretici sunt, quia nullam spem putant eos habere, qui utuntur his rebus, quibus ipsi carent.* Miképpen azért azokat átok-alá vetette az Anyaszentegyház, úgymond sz. Ágoston[3], kik mezít-láb jártak nem a test sanyargatásaert, hanem hogy ezt szükséges dolognak alították a sz. Írás-szerént: úgy az Apostolicusokat nem azért kárhoztatták, hogy úgy éltek, mint az Anyaszentegy-

Epiph hæresi 61.

Augu hæresi 40.

[3] Aug. hæresi 68.

házban a barátok; hanem hogy az illyen életre kötelesnek mondottak lenni mindenkeket, a kik üdvözűlni akartak.

Saturninus és Marcion a házasságot és a lelkes-állatok ételét átallyában tíltották, úgy-mond Eusebius: *Saturniniani, et Marcionitæ, quos Encratitas vocant, vitandas Nuptias prædicarunt; eum reprehendentes, qui Maris et Femellæ generationem fecit. Deinde et Animatorum abstinentiam induxerunt.* Ha azért soha hust nem ettek vólna és bort nem ittak vólna, mint sz. Jakab sem ivott, senki azért őket nem kárhoztatta vólna; csak azokat ne pökték és gyalázták vólna, kik azt nem cselekedték. Euseb. li. 4. c. 28. Teste Euseb. l. 2. c. 23.

Carpocratessel méltatlanúl vét-egybe minket Vithaker. Mert ezt az eretneket többi-között azért kárhoztatták, hogy a CHRISTUS képét a Homerus és Pythagoras képével-eggyüt pogány módra imádta, mint szent Ágoston bizonyságunk ebben: *Colebat imagines JESU, et Pauli, et Homeri, et Pythagoræ, adorando, incensumque ponendo;* mellyet mí nem cselekeszünk; mert sem egy karban nem állattyuk Úrunkat Plátoval, sem a képét pogány módra nem tisztellyük. Aug. hæresi 7.

Az Angelicusok eretneksége abban vólt, hogy az angyalokat illetlenűl tisztelték, kik sz. Ágoston idejében elfogytak vala: *Angelici, in Angelorum cultu inclinati; quos Epiphanius jam omnino defecisse testatur.* Maga az angyaloknak ollyan tiszteleti, a minémű most az Anyaszentegyházban maradott, sz. Ágoston idejében úgy megvólt, mint e mái napon, mint ez-után meghallyuk[1]. Aug. hæresi 39. [1] Infra, li. 13. c. 4. 5.

A Manichæusok ördög epéjének itílték a bort; és azért nem merték meginnya, úgy-mond sz. Ágoston: *Vinum non bibunt, dicentes, Fel esse Principis tenebrarum; cum vescantur uvis*[2]. A ki efféle vélekedésből nem akarná az úr-vacsorát két szín-alat venni, kétség-nélkűl eretnek vólna; de a ki illyen balgatagságot kirekesztvén egy szín-alat vészi, vétek-nélkűl vagyon. Mert a mint ez-után megmutatom[3], a Manichæusok-ellen-való végezésből nyilván kitetczik, hogy a hívek Manichæus-előt egy szín-alat vették az úr-vacsorát. [2] Augu. hæresi 46. [3] Infra, lib. 11. c. 5. 10.

Pelagius-mellé semmiben nem állunk; mert nem azért kárhoztatott, hogy emberben szabad-akaratot ismért lenni; hanem hogy ezt a szabad-akaratot Isten malasztya-nélkűl elégségesnek mondotta az istenes életre, mint sz. Ágoston feljegyzette[4]. Mellyet soha nem tanitott, nem-is tanít az Anyaszentegyház, mint ez-után meghallyuk. [4] Aug. hæresi 88.

A Pepuciánusokhoz nekünk semmi közűnk; mert mí az aszonyokat papságra nem emellyük. Azt taníttyuk szent Ágostonnal[5], [5] Aug. li. 2. de Baptismo, c. 3.

hogy nem csak a pap, de egyéb akár-ki megkeresztelheti a gyermekeket szükségnek ídején. Mellyet velűnk-eggyüt a Lutheristák vallanak[1].

[1] Schlüsselb. li. 1. Theolog. Calvin. art. 18. fol. 61.

A Colliridianusoktúl távúl járunk; mert ő-nállok az aszonyok áldoztak Máriának: *Mulieres panem proponunt, et offerunt in nomine Mariæ*[2]. Melyben két-képpen vétkeztek. Mert sem az aszonyhoz nem illik a papok tisztibe állani és áldozatokat bémutatni, sem egyebet az egy Isten-kivűl nem szabad áldozatokkal tisztelni, a mint szent Ágoston sok helyen bizonyíttya; *August. li. 7. de Civit. c. 7. Lib. 8. c. 27. Lib. 10. c. 4. Lib. 18. c. 18. Et Lib. 20. contra Faust. cap. 21*[3].

[2] Epiph. hæresi 79.

[3] Vide Lib. 11. c. 6, 1. Infra, l. 6. ca. 2, 9.

Végezetre az Irenæus mondásárúl ez-után bévebben szóllunk és Isten segítségével megmutattyuk, hogy ő minket semmi eretnekség gyalázatos bűzibe nem kevert.

Kitetczik ezekből először, mely meszsze járunk mí az eretnekek határitúl, és mely méltatlan terheltetünk az ő szövetségekkel. Azért túdó dolog, hogy szemtelen orczát vett vólt fel Vithaker, mikor a régi eretnekségekkel egy csomóban akarta kötni és egy rendbe állatni a mí igaz vallásunkat. Másodszor, hogy a mostani újságok a régen átkoztatott és gyökerestűl kiaszott eretnekségek reves tőkéjének csemetéi és haszontalan jövési. Mely dologból igyenesen kijő, hogy ezekre-is néz az Anyaszentegyház sententiája, mellyel régen az eretnekségeket ostorozta, kárhozat-alá vetette és fondamentomából felforgatta.

TIZENEGGYEDIK RÉSZE.

Tizedik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert sok nyilván-való hamisságal elegyíttettek.

1. Tulajdona a tévelygőknek, hogy kép-mutatással titkollyák tudományok éktelenségét.

Arist. 1. Cœli. text. 33.

Nem csak a pogány bőlcs írta, hogy *Modicus error in principio, magnus fit in fine,* a ki elvéti az útat, mentűl továb ballag, annál inkáb elveszti úttyát és meszszeb bolyong: de szent Pál-is azt hirdeti, hogy a hamis tanítók mindenkor mélyebben merűlnek a hamisságnak feneketlen förtőjében: *Seductores proficient in pejus,*

2. Tim. 3, 13.

errantes, et in errorem mittentes. Azért mongya sz. Gergely, hogy soha egy sarkban és nyomban nem marad a tévelygés, hanem naponként éktelemb vélekedéseket fajzik[1], mellyek az emberi okossággal és természetben óltatott közönséges tetczésekkel-is viaskodnak. Annak-okáért a szent Atyák eretnekek tulajdonának hirdetik lenni, hogy dugogattyák és rejtegetik tudományokat, nem akarván, hogy vólta-képpen szem-éleibe kerűllyön és az értelmes emberek tudtára essék. Ezt pedig nem csak azért mivelik, mert magok szégyenlik rútságokat, mellyeket takargatnak: de azért-is, hogy künnyebben hálójokba csalhassák az embereket, szebnek tettetvén dolgokat annál, a mint magában vagyon. Azért írja Irenæus, hogy az eretnekek gyakran tettetik, hogy azont taníttyák a mit mí; noha távúl estek tőllünk: *Similia nobis loquuntur, dissimilia sentiunt*[2]. Nestoriusrúl írja Socrates, *Lib. 7. cap. 33.* és Nicéforus, *Lib. 14. cap. 35.* hogy gyakran mutogatta eggyességét a közönséges Anyaszentegyházzal. Samosatenusrúl ezent beszélli Eusebius, *Lib. 7. cap. 23. alias 30.* és Nicéforus, *Lib. 6. cap. 27, 28.* Arius pedig keze írásával erössíté a nicæa-béli győlekezet végezését: és az-után megesküvék, hogy azt hiszi, a mit kezével írt vala[3]; alattomban pedig a kebelében hordozott eretnek írásrúl értette esküvését. A töb eretnekek közönséges szokása-is az vólt, úgy-mond Irenæus, hogy magok értvén úndokságokat palástolták, rejtegették, és a menyire lehetett, elhálólták tanításokat.

[1] Supra, f. 271, 272.

[2] Iren. l. 3. c. 17. n. 3. c. 18. n. 8. ca. 19. in fine.

[3] Niceph. li. 8. c. 21, 51. Ruffin. l. 1. c. 11. Theod. li. 1. c. 14. Socrat. li. 1. c. 25.

A hív pásztorok pedig azon mesterkedtek minden üdőben, hogy az eretnekek vallását nap-fényre hozzák, és mindenekkel valóságos-képpen megismértessék. Mert miképpen az igazság mentűl világosban kifejtegettetik, annál künnyebben hitelt talál: azon-képpen a hamisságot mentűl mélyebben által-láttyuk, annál inkáb kitetczik rútsága. Azért elégségessen meghamissította a tévelygést, valaki levonta az ál-orczát rólla és a maga színét szem-eleibe vetette. Halhadsza mit ír erről Irenæus: *Non multis opus est sermonibus, ad evertendam doctrinam illorum, manifestam omnibus factam. Quemadmodum bestias, cum e silvis ad visionem adduxeris, facile est videre, vulnerare, occidere: sic nobis, cum in manifestum redegerimus eorum abscondita, et apud se tacita mysteria, jam non erit necesse multis destruere eorum sententias.* Másut: *Error, secundum semetipsum non ostenditur, ne denudatus fiat comprehensibilis: suasorio autem cooperimento subdole adornatus, exteriori phantasia decipit rudiores; quemadmodum vitrum, arte assimilatum, loco*

Lib. 1. c. 35. n. 6.

Irenæus, Præfat. l. 1.

Tertull. cont. Valent. n. 1. 13, 21, 25.

Smaragdi magni pretii, apud quosdam. Tertullianus sem különben beszél: *Nihil magis curant, quam occultare quod prædicant; nec Discipulis propriis ante committunt, quam suos fecerint. Nihil Veritas erubescit, nisi solummodo abscondi. Itaque primam hanc victoriam auspicamur, detectorem conscientiæ ipsorum: quia quod tanto impendio absconditur,* ETIAM SOLUMMODO DEMONSTRARE, DESTRUERE EST. Jeronimus pedig: *Aliud ore commemoras, aliud celas conscientia. Quare non libere, quod sentis, eloqueris? Idcirco scribimus, ut vos respondere cogamini; et aperte aliquando dicere, quod pro tempore, personis, et locis, vel loquimini, vel tacetis. Ecclesiæ victoria est, vos aperte dicere quod sentitis.* SENTENTIAS VESTRAS PRODIDISSE, SUPERASSE EST[1]. *Abscondunt quam ipsi habent sententiam, scientes casum et ruinam doctrinæ suæ; et timentes, ne victi, salvari periclitentur*[2]. *Regula illorum infirma, instabilis, vana est*[3]. *Sed quemadmodum Statua de luto facta, colorata autem superficie, ut putetur aurea esse, quæ sit lutea: qui accipit ex ea particulam, et ostendit lutum, liberat eos qui veritatem quærunt, a falsa opinione*[4]. Egy szóval, noha a tévelygők oly rútságokat tanítnak, hogy majd tellyességgel hihetetlennek alíthatná valaki, hogy a közöttünk-lakó emberek szívökbe ütköznének illyen gorombaságok: de azért úgy eltitkollyák, úgy bémázollyák és béhímezik még a sz. Írás festékivel-is kábaságokat, hogy szemesnek kel lenni, a ki ezeket megsajdíthattya.

[1] Hieronym. ad Ctesiph. contra Pelag c. 1. in fine cap. 4. post medium.
[2] Irenæ. li. 4. c. 52. n. 3.
[3] Iren. li. 2. c. 34. in fine.
[4] cb. 3 I. 5.

Ezt a régi tévelygők erkőlcsét ponctrúl ponctra követik az újítók. Mert a mint Erasmus írja, a Lutheristák elsőben sokat eltitkoltak tanításokban, hogy az emberek el ne idegenednének tőllök: *Et hoc profitentur, se initio quædam dissimulasse, quæ suo tempore pro captu hominum proferunt: et profitentur, Evangelium technis et fucis propagandum*[5]. *Quomodo enim coluber, non apertis passibus, sed squamarum nisibus repit: sic lubricus deficiendi motus, minutatim occupat*[6]. Innen lőn, hogy az augustai Confessio sokszor mondotta, hogy a hit dolgaiban semmit nem különböz a romai Ecclesiától, és hogy a misét minden szokott ceremoniáival böcsűllettel vészi[7]. Az Apologiában pedig azt hirdetik, hogy ők a halottakért-való könyörgést nem tíltyák, sem haszontalannak nem itílik. Töb hasonló dolgokat beszéllettek eleinten, hogy egy hirtelen az embereket el ne idegenítenék rút vallásokkal. Calvinus sok ideig lutheristának tetteté és úgy viselé magát, mint-ha a sacramentáriusokkal nem czimborálna, mint Schlüsselburgius írja: *In Colloquiis, ac Conventibus Imperii, quibus*

[5] Eras. ad Fratres Inferioris Germaniæ.
[6] Aug. tom. 3. l. 12. de Trinit. cap. 10.
[7] Lásd l. 4. c. 1. Mendacio 2. et 11. Et ca. 5, 1. n. 5.

interfuit, semper se nostris Theologis adjunxit, nec iniit publicum cum Tigurinis Sacramentariis consensum. Predikátor társait-is arra taníttya, *Lib. 4. Instit. cap. 10. n. 22.* hogy mikor elsőben a Pápisták-közzé mennek, a pénteki hús-ételt és az innep-szegést igen eltávoztassák. Schlüsselb. l. 2. Theol. Calv. art. 9. fol. 71.

A töb Calvinistákrúl azt írja Schlüsselburg, hogy mesterséges szókkal titkollyák tudományokat, mellyet meg-is bizonyít illyen czégéres titulus-alat: *Calvinistæ, dedita opera ambigue et obscure loquuntur, et suam sententiam occultant de Præsentia Corporis Christi in Cana.* És majd semmit inkáb nem bánnak a Calvangelicusok, mint mikor az ő genyetséges tanítások mérges fekélyihez és mirígyes pokol-varihoz mezítelen kézzel nyúlunk, fedélnélkűl, világoson kimagyarázzuk tanítások gyökerét. Ibidem, art. 8. fol. 64.

De nem kel az ő finnyás gyomroskodásokkal* gondolni, ám zúzzoskodgyanak**; hanem ugyan ki kel fejezni képtelen tanításokat, hogy pironság-által eszekre jójenek. Lásd az ötödek könyvet.

2. Erős bizonysága a mostani újságok hamisságának.

Hogy a bizonyságot sommában foglallyam, rövídeden illyen kötést tészek:

Lehetetlen, hogy isteni hit és mennyei tudomány légyen az, melyben nyilván hamis és szemérmetlen dolgok foglaltatnak.

De a luthero-calvangelica vallásban sok efféle dolgok foglaltatnak.

Lehetetlen tehát, hogy a luthero-calvangelica tudomány isteni hit és mennyei tudomány légyen.

A bizonyság Első része világos. Mert valamely hitben csak egy hamisság találtatik-is, annak eredeti Istentűl nem lehet; mivel az igaz vallás nem egyében éppíttetik, hanem az élő Isten mondásán és bizonyság-tételén. Azért a mint ez-előt megbizonyítók[1], oly lehetetlen, hogy az isteni tudományban hamisság és képtelen dolog lehessen, mely lehetetlen, hogy Isten hamissat mondhasson. [1] Supra, f. 139. Infra, li. 5. c. 2, 1.

Az erősség Második részét ez-után sok bizonyságokkal napfényre hozom, az augustana Confessiónak, Concordiának, Calvinusnak, helveciai Confussiónak tanításiból, laistromba vévén a sok illetlen hamisságokat azt-is megmutatom, hogy a Credonak egy czikkelyét sem hadta helyén Calvinus; hanem mind felforgatta és tehetsége-szerént hamissá tette. Sőt mind ő, s mind Infra, l. 4. et 5.

* Gyomroskodás = harag, neheztelés. ** duzzogjanak.

Luther, midőn Istent bűnök okának hirdették, Isten székibe ültették a sátánt[1]. Ennek-felette feljegyzem azt-is[2], hogy Calvinus gyakran és világosan CHRISTUS Úrunkat bűnösnek, tudatlannak, kétségbe-esettnek hirdette; a Sz. Háromságrúl sok alkalmatlan vélekedéseket hintegetett, mellyeket általság* csak hallani-is. Mind ezeket azért továbra hallasztván, a ki bévebben akar értekezni az új tanitók darabos és mocskos vélekedésirűl, tekíncse-meg Feuardentiust, *Libris XVI. Theomachiæ Calvinistarum; quibus Mille et quadringenti errores hujus Sectæ, e suis latebris eruuntur, et refelluntur.* Franciscus Agricolat, *De æterno, et vero* DEO, *ac Christo; contra novum, et falsum* DEUM, *ac Pseudo Christum Novatorum, Libritres.* Guilielmus Reginaldust, *Calvino-Turcismi Libris quatuor.* Jurgevicius Andrást, *Quinti Evangelii Professores antiquissimi et celeberrimi, Nullus et Nemo, cap. 1.* Én rövídeden a Luther tanításából négy képtelen tudományt említek.

[1] Infra, li. 5. c. 2, 4. n. 2.
[2] Infra, lib. 5 c. 3, 2.

3. Az ember lelkét halandónak vallya Luther.

ELŐSZŐR, azt taníttya Luther, hogy a pápa kamora-székin tojatott iszonyú szörnyűségek- és csiga-bigák-közzűl az eggyik, hogy az ember lelke halhatatlan. Ezt maga szavaival így fejezi-ki az új evangelista: *Permitto, condat Papa Articulos Fidei suis fidelibus, quales sunt: Essentiam* DEI *nec generari, nec generare: Animam esse formam substantialem corporis humani: Animam esse immortalem; et omnia illa portenta, in Romano sterquilinio nata.* Maga az ember lelkének halhatatlansága fő fondamentoma a keresztyénségnek. És valaki ezt pápa gondolattyának vagy iszonyúságnak tartya: sem az örök életrűl és kárhozatrúl, sem az itíletrűl nem gondolkodhatik, hanem Epicurus disznójává lészen elkőlcsében; és nem csak a világos sz. Írás sok helyeken[3], de még a bűn-miat setét homállyal megkörnyékeztetett okosság-is ama pogány bőlcs Aristotelessel egyetemben előnkbe adta lelkünk halhatatlanságát.

Luth. in asser. art. 27. a Leone damnati. To. 2. Lat. Vit. 1546. edit. fol. 109.

[3] Sap. 2, 23. cap. 3, 2. cap. 4, 7. c. 5, 16. et c.

A Luther tanítványi ily parasztúl nem merik ezt kifejezni a község-előt; de alattomban vermet ásnak a lélek halhatatlanságának; és a túdós emberekkel el akarják hitetni, hogy az ember lelke, mint a barmok szele és párája, (mert a magyarok az oktalan-állatok lelkét külömben nem híják,) atyátúl anyátúl szár-

* Általság = szégyen.

mazik. Ez a tudomány közönséges kezdett lenni a Lutheristáknál. Egy Matthias Hafenreffer tubingai doctor *1603.* esztendőben nagy rosz otromba könyvet íra, *De Locis Theologicis.* És jóllehet azt taníttya egy-felől, hogy az ember lelke halhatatlan[1]; de másfelől néki kerül és azt vítattya, hogy az ember lelke férfiu magból és anyától nemzetik: *Ego posteriorem sententiam amplector, quæ Animam humanam, una cum Corpore, ex Parentibus propagari concludit*[2]. Ezt hét balgatag bizonyságokkal támogattya, mellyeket nem méltó elő-hoznunk, mivel a gyermekek-is, kik küszöbről köszöntötték a filosofiát, könnyen megfejthetik. Ugyan ezen vélekedésben zabállottak a töb lutheristák, mint megtetczik *Ex Henrico Echardo, in Fasciculo Controversiarum Theologicarum, cap. 10.* Mely vélekedésről Beza imígyen ír: *Traducis Animæ dogma, ego penitus repudio. Ecclesiastes, Corpus quidem dicit, in terram, unde sumtum est, reverti; Spiritum, ad eum redire, qui dedit illum. Apostolus in Epistola ad Hebræos, Patres Carnis, a Patre Spirituum (Spirituum inquam, non Spiritus) distinguit Zacharias vero, in præsenti, non in præterito, dicit* DEUM *creare Spiritum in medio hominis; ostendens, vim* DEI *in creando Animas hominum vigere.*

[1] Hafenref. li. 3. Stat. 1. Loco 1.

[2] Ibid. loc. 2. fol. 236.

Beza, epi. 42. Theologic. Et in 1. Cor. 15, 43.

Szégyene a keresztyénségnek, hogy Aristoteles természet vezérléséből meg tudta ismérni, hogy az ember lelke nem testi állat, mely a töb rothadandó szelek módgyára testből származzék. A kik pedig keresztyén nevet viselnek, ezt meg nem érthették: *Mens sola extrinsecus advenit,* úgy-mond Aristoteles, *eaque sola divina est*[3], *non est mista corpori*[4], *sine materia est*[5]. És szépen megbizonyíttya, hogy ha a töb lelkek módgyára születnék az ember lelke, meg-is kellene a töb lelkek módgyára halni. Calvinusnak e dologrúl minémű itíleti légyen, ezennel megmondom[6].

[3] Aristot. 2. de Generat. animal. c. 3.

[4] 3. de Anima tex. 3, 6.

[5] Tex. 15. Vide Greg. de Valent. 1. parte, Disput. 6. qu 8. punct. 2.

[6] Infra, l. 5. c. 9, 1. n. 2.

4. Bujaságra tanít Luther.

MÁSODSZOR, azt taníttya szemtelenűl Luther, hogy a férfiu és aszszony úgy nem lehet egy-más-nélkűl, mint étel, ital, álom-nélkűl[7]. Azért ha valamely engedetlen, derczés aszony vonogattya magát úrától és az adósságot meg nem adgya: akkor, úgy-mond, az úra szóllítcsa szolgálóját és nyúllyon hozzá. Töb efféle éktelenségeket nem csak nyelvel beszéllett, de könyveiben írva hagyot az ötödik evangelista, mint ezekből a maga szavaiból kitetczik: *Reperiuntur interdum adeo pertinaces Uxores, quæ, etiamsi decies in libidinem*

[7] Idem Anomæi, supra, fol. 299.

Luth. Tom. 5. Lat. Vit. 1554 per Lufft, Sermone de Matrim. f 123.

prolabatur Maritus, pro sua duritia non curant. Hic opportunum est, ut Maritus dicat; Si tu nolueris. alia volet. Si Domina nolit, veniat Ancilla. Im hallod, hogy nem hímez hámoz, hanem saxoniai módra temérdeken kimongya, a mi szűvén vagyon. És a ki ezt külömb értelemre akarja vonni annál, a mit a szók hoznak, maga álmát hűvelyezi.

Tudom, hogy Luther ennek valami színt akar adni, midőn azt veti melléje, hogy sokszor íncse aszony-hőlgyét ember, hogy ne vonogassa magát; sőt ha szükség, panaszolkodgyék ellene, és azután barátkozzék szolgálójával. De ez meg nem menti őtet; mert a míg embernek házastársa ki nem múlik e világból, nem szabad addig mással czimborálni. *Matth. 5, 32.*

Ibi. Sermone de Matrimonio, fol 119. Et eod. Tom. fol. 109. in illud 1. Corint. 7. Melius est nubere. Idem Anomæi, Supr. f. 412.

Világosban kitetczik ennek a mondásnak értelme, ha melléje vettyük Luthernek imillyen mondásit: *Ut non est in meis viribus situm, ut Vir non sim: tam non est mei juris, ut absque muliere sim. Rursum, ut in tua manu non est, ut Femina non sis: sic nec in te est, ut absque viro degas, nec enim libera est electio, aut consilium; sed res natura necessaria, ut marem feminæ, feminam mari sociari oporteat. Verbum enim hoc, quod* DEUS *ait, Crescite, multiplicamini, non est præceptum, sed plus quam præceptum: Divinum puta opus; quod non est nostrarum virium, ut impediatur, vel omittatur; sed tam necessarium, quam ut masculus sim; magisque necessarium, quam edere, bibere, purgari, mucum emungere, somno et excubiis intentum esse, neque possibile est, ut castus permaneas.* Ezekhez a baromhoz, nem emberhez illendő mocskos beszédekhez, majd hasonló dolgot tanít az augustai Confessio és a Concordia, mint ez-után meghallyuk[1]. Sőt a mint megbizonyítom a tizen-kettődik erősségben, erkőlcsökkel és magok-viselésével pecsétlék-bé az új tanítók ezt az úndok tudományt, melynek béveb fejtegetésével általlom mocskolódni.

[1] Infra, l 4. c. 1. Mendac. 5. Et c. 5. contradictione 8.

Ezek oly goromba dolgok, hogy még a pogány-is iszonyodhatik tőllök. Mert vallyon mit gondolhat a Luther hitin-való aszony, ezt a tudományt értvén, midőn meszsze vagyon úra, vagy betegségben elvajudott? Mi ütközhetik szívébe az özvegy-aszonynak vagy leánynak, mely örömest férjhez menne, de hozzá-illendő nem találkozik, a ki elvegye? Ha e mellé a tanítás-mellé vettyük, a mit ez-előt hallánk Luthertűl[2], hogy az Isten parancsolattya nem kötelezi őket, hogy ők semmit az Isten parancsolattyában meg nem tarthatnak: künnyen megerőssíthetik a lutheristák magokat, hogy

[2] Supra, f. 331, 332.

a hatodik és kilenczedik parancsolat megtartásában ne fáraszszák elméjeket; és a ki ezt nem míveli, ne köszőnnye a Luther tudományának, hanem az Isten malasztyának és az természetbe óltatott szemérmetességnek.

Bezzeg sz. Pál nem így szól, hanem azt veti fondamentomúl, hogy Isten segítségéből mindent megcselekedhetünk: *Omnia possum in eo qui me confortat*[1]. Az-után tanácsúl adgya, hogy házasság-nélkül tisztán éllyünk[2]. És bizonyára, ha igaz vólna a Luther mondása, annyi tisztátalan személynek kellene lenni, menyi házasság-nélkűl-valók találtatnának, mellyet távúl légyen csak meggondolni-is. A régi szentek-is mind írásokkal, mind cselekedetekkel külömbet tanítottak, úgy-mint Cyprianus, Athanasius, Basilius, Nazianzénus, Ghrysostomus, sz. Ambrus, Ágoston, Jeronimus és egyebek, kik házasság-nélkűl tisztán és minden fertelmességtűl távúl éltenek; sőt a mint Jeronimus írja, azt tanították az apostolok, azt tartották mindenkor a régi jámborok, hogy a püspök. minek-utánna felszenteltetett, házas-társal nem élhet.[3] Nap-keletben pedig, Egyptusban, Romában a köz papoknak sem vólt szabad nősöknek lenni[4].

[1] Phil. 4, 13.
[2] 1. Cor. 7, 27, 38, 40.
[3] Lib. 1. contra Iovin. c. 19.
[4] Contra Vigilan. c. 1.

Igen hánnyák-vetik a lutheristák, mikor Olasz-országból kijőnek, hogy ot bordélyokat láttak, látogattak; de nem vészik eszekbe magokat, hogy az előhozott tudománnyal csak nem annyi bordélyt éppített Luther tehetsége-szerént, a menyi ház vagyon. Azt akarná bizony a pápa és minden keresztyén fejedelem, hogy a hívek-közöt nevezetben se vólna a fajtalanság[5]: de mivel a világ söprejében eláradott a gonosság, el akarják a keveseb gonoszt nyegni nagyob veszedelmek távoztatásaért. Elszenvedé Úrunk a konkolyt a búza-közöt, hogy a búzának nagyob kára ne következnék; a sidók szűve keménységeért, a gyilkosságok távoztatásaért eltűré, hogy elválhassanak a sidók feleségektűl[6]: azon-képpen hogy a meleg-természetű nemzetek-közöt a házasságtörést és gyilkosságot távoztassák, a menyíre lehet, eltűrik, hogy légyenek gyalázatos személyek, mellyeket, mint a rühes juhokat, kirekesztnek a jámborok-közzűl, hogy meg ne rühesítcsék az egésséges tagokat. Mert, ha ezeket kigyomlálnák, úgy-mond szent Ágoston, sok tisztességes személyek rútíttatnának: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus: Constitue Matronarum loco, labe et dedecore dehonestaveris.* Noha azért nem szabad gonoszt cselekedni jó végre, *Rom. 3, 8.* de szabad elszenvedni a kisseb gonoszt nagyob gonosz távoztatásaért. Jóllehet Navarrus és Mariána szép, és az én itíletem-

[5] Eph. 5, 3.
[6] Mar. 10, 5.
Aug. to. 1. li. 2. de Ordine, cap 4

Navarrus, in Manuali, c. 17. nu. 195. Mariana, Ionge etiam fusius id probat, Opusculo elegánti.

szerént győzhetetlen erősségekkel bizonyíttyák, hogy job és hasznosb vólna a bordelyokat tellyességgel kigyomlálni. Most-is, a hol efféle gonosz személyeket szenvednek a fejedelmek, nem csak a gonosságot nem javallyák, de sőt szűnetlen bűntetik, és ugyan summa pénzt vetnek reájok, hogy elúntassák a bűntetést véllek, és a bűnből kitérjenek. Arra-is reá kénszerítik, hogy predikációra mennyenek, kivált-képpen bőjtben; és a ki közzűllök ki akar térni, tisztességes házok, bévséges jövedelmek vagyon, hogy penitenciát tartván Isten haragját leszállítcsák.

5. *A török-ellen-való hadat tiltya Luther.*

HARMADSZOR: Mikor Szuliman császár nagy dühösséggel a keresztyének-ellen rohant vólna és árvíz-gyanánt mindeneket elsodorna, akkor kezdé Luther az ő férges tanítási-közöt azt-is böfögni, hogy bűn a törökkel viaskodni; és szinte annyi, mint-ha Isten-ellen tusakodnánk, ha a török-ellen állunk. Azért a kinek esze vagyon, úgy-mond, a török-ellen ne mennyen. Ezt a barom vélekedést szemére veti Luthernek Cochlæus; sőt Sleidanus, lutherista hazug historicus-is bizonyságunk ebben[1]. De magát hallyad Luthert: *Prœliari contra Turcas, est repugnare DEO, visitanti iniquitates nostras per illos*[2]. *Qui habet aures audiendi audiat, et a bello Turcico abstineat, donec Papæ nomen sub cœlo valeat*[3]. Másut bévebben ír e dologrúl: *Christianos omnes hortor, ne temere consentiant ad suscipiendam Expeditionem, aut conferendas pecunias adversus Turcas: cum Turca longe, solertia, consilio, integritate, moderatione, nostris Principibus antecellat; Tom. 2. Lat. Vit. anno 1546. per Lufft. Gloss. in duo Edicta Imp. f. 452.* Hiszem Istentűl szakadott és átalkodott ember ez, a ki a keresztyén vért nem szánván tíltya, hogy az Isten fiainak országit, mellyet a pogány hamissan és erőszakkal elfoglalt, viszsza ne vegyük; a számtalan keresztyén rabokat, mellyeket testi és lelki fogságra vetett, ki ne szabadítcsuk; ennyi sok ezer lelket a pogány setétségből ki ne hozzunk! Hogy nem esik szűved, gonosz ember, a sok lélek veszedelmén, a sok országok pusztúlásán?

[1] Sleidan. l. 14. an. 1542. Infra, l. 3. c. 12. 10. n. 1.
[2] Tom. 2. Lat. Vitt. artic. 34. damnato a Leone.
[3] Ibidem, in assert. ejusdem Artic.

Ebből a Luther tanításából lén, úgy-mond Erasmus, *Epist. ad Fratres Inferioris Germaniæ;* hogy Ferdinand császárnak sokan nem akarának segítséget adni a török-ellen: *An non plerique apud Saxones, negaverunt Cæsari, et Ferdinando Regi suppetias adversus*

vim Turcicam, sequentes dogma Lutheri? Nonne voces hasce jactaverunt Evangelici; Se malle pugnare pro Turca non baptizato, quam pro Turca baptizato? hac nota designantes Cæsarem. Ezen okból származék, úgy-mond Cochlæus, *in Actis Lutheri, Anni 1526.* hogy Lajos királynak semmi segítsége nem lehete Német-országból és Mohácsnál megvereték.

Ugyan innen erede az-is, hogy Hollandiában az Evangelicusok zászlót emelének, melyre a török czimert, fél hóldat, eme szókkal írák: POTIUS TURCÆ, QUAM PAPISTÆ[1]: Inkáb törökök lészünk, hogysem pápisták. Mert a mint Sleidanus írja[2], és ez-előt feljegyzők[3], sokszor hirdette azt Luther, hogy a pápistaság semmivel nem job a török vallásnál. És a mint ugyanezen Sleidanus írja, *Libr. 18. Anno 1547.* Ferdinand császár nyilván mondotta, hogy a saxoniai elector egy-nehány hólnap-előt a törökhöz kűldött és biztatta, hogy Magyar- és Német-országot megüsse; mert ő-is, a mivel lehet, segíti és a császár erejét eloszoltattya. Kirűl Thuanus-is így emlekezik, *Libr. 4. Histor. An. 1547: Ferdinandus Rex Bohemis respondit; Saxonem per Internuntios, ante aliquot menses Turcam sollicitasse, ut bellum Pannoniæ inferret: data fide, se, ubi Turcicæ copiæ convenissent, eodem tempore ad distrahendas vires diversa parte facturum impetum.* Végezetre ebből a Luther tudományából erede, hogy a galliai Hugonották, pártot ütvén kiralyok-ellen, törökkel akarának czimborálni, hogy az evangeliomot inkáb terjeszthessék. De a török azt felelé, hogy ő királyokkal, és nem pártos gyölevézekkel szokott frígyet vetni; mert néki sem lehetnek azok hívek, a kik úrokat elárullyák; Panthaleo Theveninus, *in Vita Beza, ex Surio, Anno 1586.* Justus Calvinus, *in cap. 43. Præscrip. Tertulliani.* Calvino-Turcismus, *l. 1. c. 2.* Bredembachius, *Collat. Sacr. lib. 7. cap. 19.*

Talám ezért a tanításért szokta vala Szulimán császár mondani, hogy ő-néki Luther sokat használt[4]. Sőt Aurifaber azt írja, hogy Haganói böcsűlletes ember, ki gyakran vólt követségben a portán, azt beszéllette, hogy Szulimán kérdezte, micsoda ember és menyi üdős ez a nevezetes Luther? És midőn azt mondották vólna, hogy immár *48* esztendős: akarnám, úgy-mond, ha ifiab vólna; jó úra lennék, ha szolgám lenne[5]. Azt utánna veti Erasmus és Manlius írásából Florimundus Remondus, *Lib. 3. de Ortu Hæresum, c. 10.* hogy Szulimánnak csak egy dolog nem tetczett a Luther vallásban: *Quod velut individuas comites, rebelliones et*

[1] Li. 1. Calvino-Turc. c. 2. Iustus Calvin. Apolog. pro Roman. Eccles. f. 57.
[2] Sleidanus. Calvino-Turcis. loco citat. ex c. 48. in Genesim.
[3] Supra, f. 385. num. 2.

[4] Belloforest. et alii apud Calvino-Turcis. l. 2 cap. 2.
[5] Coll. Mensal. Lutheri, Francof. An. 1587. ca. 75. ex Serarii Orat. 4 Luthero-Turcica.

seditiones haberet annexas, quæ tandem victos et victores simul perdant.

Bezzeg ha ezeket meggondolta vólna Magyari István, az ország romlása okain nem kellett vólna fárasztani elméjét; mert eszébe vehette vólna, hogy nem csak lélek-szerént, de test-szerént-is a Luther tudománya nyomorította ily igen szerelmes hazánkat és tisztességes nemzetünket: *Qui miserabile Hungariæ excidium literis consignarunt, Luthero magnam ejus culpæ partem imputant. Siquidem Christianis Principibus inter se de nova Lutheri doctrina dimicantibus, Turcæ Hungariam in suam redegerunt potestatem; in omnibus Imperii Conventibus Protestantes protestando, Nulla se contra Turcas auxilia collaturos, nisi sibi suæ Religionis permitteretur exercitium.*

Remondus, li. 3. cap. 10.

6. A sacramentomokrúl alkalmatlanúl tanítnak az újítók.

Negyedszer: A sacramentomokat, szentségeket, csuda mely szennyes mocskokkal bémázollyák és képtelen vélekedésekkel megmarczongják az elszakadtak. Errúl bévebben emlekezik Ulembergius, *Caussa 10.* Arturus Fauntæus, *lib. 2. de Eccles. cap. 13.* Én csak egy-nehány dolgot hozok-elő.

A sacramentomok erejérúl és hasznárúl azt taníttyák, hogy ezek-által bűnünk nem bocsáttatik; mivel csak a hit eszköze igazúlásunknak: *Hæretica est usitata illa sententia; Sacramenta dant gratiam, non ponentibus obicem*[1]. Másut a csehekkel akarván elhitetni, hogy job egyházi ember-nélkűl lenni, hogy-sem a pápista püspökökkel szenteltetni a papokat, töb bizonysági-közöt így szól: *Christus dixit, solum Unum esse necessarium; nempe Verbum Dei, in quo vivit homo. Quod si Verbo vivit, ceteris omnibus carere potest*[2]; minden-nélkűl ellehetünk, mert csak az Isten ígéje szükséges.

[1] Luth. in assert. articul. 1. damnati a Leone.

[2] Tomo 2. Lat. Vitt. an. 1546. Lib. de Ministris. ad Bohem. f. 362.

A sacramentomok mi-vóltárúl és számárúl[3], mivel a sz. Írás nem emlekezik, az újítók semmit nem hisznek; mivel a sz. Írás tanítása-kivűl semmit hinni nem akarnak.

[3] Infr li. 6. c. 2, 3. n. 7.

A szentségek erejérúl azt írja Calvinus: *Plane Diabolicum*[4], tellyességgel ördögi tudománynak mongya azt, hogy a sacramentom Isten kegyelmét szerzi. Hogy színesben csúfolhassa az Anyaszentegyház tanítását, azt fogja reánk, hogy mí a sacramentomba úgy rekesztyük az Isten irgalmát, *quemadmodum vinum*

[4] Cal. l. 4. c. 14. num. 14.

in cratere, mint a bort a pohárba[1]: És hogy mí-velünk ő csak arrúl vetekedik, *Propriane virtute operetur* DEUS, *an Symbolis resignet suas vices;* ha az ember igazúlasában maga erejével munkálkodik-e Isten, vagy a külső jeleknek engedi a maga cselekedését? Ezekben semmi sincsen; mert Isten az, a ki maga erejével szenteli az embert a külső eszközök-által; mint-hogy Isten taníttya az embereket, noha külső predikállás-által.

[1] Calvi. ibid. num. 17.

A szentségek számárúl Vithakerus, *Quæst. 6. de Ecclesia, c. 3.* azt írja, hogy szabad vélle, akár-ki menyi szentséget hidgyen; ezért el nem kárhozik. Annak-okáért Luther hol hármat, hol többet, hol kevesebbet számlál: *Tria mihi Sacramenta ponenda pro tempore, Baptismus, Pœnitentia, Panis, quamquam, si usu Scripturæ loqui velim, non nisi Unum Sacramentum habeam*[2]. Azon-képpen az augustai Confessio Apologiája három sacramentomot számlál: *Vere igitur sunt Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ est Sacramentum Pœnitentiæ: Nam hi ritus habent mandatum* DEI, *et promissionem Gratiæ*[3]. Noha ugyan ottan azt hozzá adgya: *Nec multum referre putamus, etiamsi alii numerent aliter;* hogy nem gondol vélle, akár-ki menyi sacramentomot számlállyon. Calvinus, *Libro 4. c. 18. n. 20.* azt írja, hogy két sacramentom-kivűl, *nullum aliud tertium,* harmadikat nem kel ismérni. Másut, *Lib. 4. c. 14. n. 20.* megengedi, hogy a kéz-vetés, mellyel egyházi személyek rendeltetnek, sacramentomnak mondassék. *Lib. 4. c. 19. n. 28.* a papságot sacramentom számban vészi; sőt, *Ibid. n. 32, 33.* a diaconátust és subdiaconátust-is.

[2] Luther. de Captiv. Baby. initio.

[3] Libr. Concord. fol. 178. edit. Lips. An. 1580.

A szentségek szolgáltatóirúl azt írja Calvinus, *Lib. 4. c. 15. n. 16.* hogy mint a király levele, *a quocumque deferatur, sufficit;* akár-kitűl hozassék, mind egy-aránt hasznos: úgy a sacramentomot akár-ki adgya, nem árt. Mely mondásból következik, a mit Luther világoson kifejezett, tudni illik, hogy ha a pokol-béli ördög óldozna vagy keresztelne, vagy az úr-vacsorát adná: igaz keresztséget, bűnök bocsánattyát, az úr testét igazán adná: *Ego igitur dico, Si Diabolus ipse veniret, et postea resciscerem, Diabolum sic irrepsisse in officium Pastoris Ecclesiæ in specie hominis, vocatum esse ad Prædicandum, publice docuisse, baptizasse, Missas celebrasse, absolvisse a peccatis, et tali munere esse functum, juxta* CHRISTI *institutionem: cogeremur fateri, Sacramenta ideo non esse inefficacia, sed verum Baptismum, veram Absolutionem, verum*

Ibid. nu. 20. Reprobat Baptismum non a Ministro datum.

Sacramentum Corporis CHRISTI *nos accepisse*[1]. Ennek-felette, a mint eléb mondám[2], a keresztyéneket mind egy-aránt papoknak mongya lenni, és a szentségek szolgáltatására szabadít Luther mindeneket.

[1] Tom. 7. Lat. Vitt. an. 1557. per Thomam Klug. Lib. de Missa Privata, f. 243.

[2] Supra, f. 183, 415.

7. A keresztséget sok-képpen mocskollyák az új harpyiák.

Az új tudományok fondamentoma-szerént a *keresztség* nem szükséges üdvösségünkre és a bűnöktűl meg nem tisztít. Ezt nem azért állattyák az újítók, mint-ha a sz. Írásból jelenségét adhatnák; hanem hogy egy hamisságot mással támogassanak. Azt hiszik és taníttyák, hogy, *Sola Fides*, maga egyedűl a hit igazíttya a bűnösöket, és egyedűl a hit elégséges az üdvösségre. Ha elég a hit egyedűl: tehát semmi egyéb nem szükséges. Ha egyedűl hit-által igazúlunk: tehát nem keresztség-által. De hallyuk az újítók szavait: *Baptismus neminem justificat, nec ulli prodest; sed Fides: quare fieri non potest, ut Sacramenta nova differant ab antiquis. Fides ergo, etiam sine Sacramento servare potest*[3]. *Scio Augustinum eo inclinare, ut velit Infantes non baptizatos damnari: Nos vero ita nostros docemus; Quando infantes piis parentum precibus* DEO *offeruntur, certum est eos a* DEO *non damnari*[4]. Calvinus ezent taníttya: *Perspicuum est quam falsum sit, per Baptismum solvi nos, et eximi ab Originali peccato*[5]. *Perversitas Originalis peccati, nunquam in nobis cessat*[6]. *Explodendum est eorum commentum, qui omnes non baptizatos æternæ morti adjudicant*[7]. *Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat* DEUS, *cum se nobis in* DEUM *fore promittit, seminique nostro. Quantum damni invexerit dogma illud male expositum, Baptisma esse de necessitate salutis, pauci animadvertunt. Nam ubi invaluit opinio, Perditos esse omnes, quibus Aqua tingi non contigit; nostra conditio deterior est, quam veteris populi*[8]. *Non ideo baptizantur fidelium liberi, ut tunc primum fiant* DEI *filii: jam ante ad Christi Corpus pertinebant. Proinde, si in omittendo signo non est contemtus, et negligentia, tuti ab omni periculo sumus*[9]. Ezekre illyen echót kiált Beza: *Non intelligunt isti magnitudinem Peccati originalis, quam levi Aquæ aspergine volunt in nobis elui*[10].

[3] Luther. de Cap. Bab. ca. de Bapt. Vide supra, fol. 229. 230.

[4] Schlüsselb. li. 1. Theolog. Calvin. art. 18. fol. 68. Supra, fol. 416.

[5] Calv. li. 4. c. 15. n. 10. Idem Hunnius, infra, l. 4. c. 2. n. 3

[6] Li. 2. c. 1. n. 8.

[7] Calv. l. 4. c. 16. n. 26.

[8] Lib. 4. ca 15. num. 20.

[9] Ibid. nu. 22.

[10] Beza, in Confession: Fidei, c. 7. art. 11. Et Epistola 8. Theolog.

Ha ezek így vannak, tellyességgel haszontalan a keresztség; mert a keresztyének fiai keresztség-nélkűl szentek annyok méhében:

Infantes (Fidelium,) hereditario jure, a Matris utero in fœdere continentur[1]. A hitetlenek fiai, ha megkereszteltetnek, sem lésznek Isten kedvében, valamíg magok nem hisznek: *Qui impiis ortus est parentibus, donec per Fidem* DEO *uniatur, a Fœderis communione extraneus censetur*[2]. Azon-képpen a keresztség nem használ azoknak, a kik elveszendők, mert ezek soha újonnan nem születnek: **DEUS *solos electos regenerat. Reprobi, ejusdem fidei et regenerationis participes non sunt cum filiis* DEI; Calvinus, *lib. 3. cap. 2. num. 11.*

[1] Calv. li. 4. c. 16. num. 24.

[2] Ibidem.

Ennek-felette Calvinus, *Lib. 4. c. 14. n. 24.* igazán megvallya, hogy sz. Pál a környűl-metélést Isten-előt haszontalannak nevezi; *1. Corint. 7, 19. Galat. 5, 6. Circumcisio nihil est: nihil valet.* De azt-is mellé írja, *Ibidem, num. 23. Et, Lib. 4. c. 16. n. 11.* hogy a mi keresztségünknek nagyobbat nem tulajdonithatunk, mint a környűl-metélésnek. *In eadem causa sunt Baptismus et Circumcisio: huic nihil dare possunt, quod non alteri simul concedant; Lib. 4. c. 16. n. 20.* Mely mondással nem csak a törökségre tágas útát nyított Calvinus: de azt-is jóvá hadta, hogy a mit szent Pál mondott a környűl-metélésről, azt mongyuk a keresztségről: *Nihil est: nihil valet.*

Ezek-ellen a keresztyén tudomány azt állattya: I. hogy, *Fiunt, non nascuntur Christiani*[3]; nem születnek, hanem születés-után lésznek az emberek keresztyénné. És a tellyes szent Írás hirdeti, hogy természet-szerént minnyájan harag fiai vagyunk, bűnben foganatunk; mert Ádámban minnyájan vétkeztünk; *1. Cor. 15, 22. Ephes. 2, 3. Rom. 5, 12. Psal. 50, 7.* Ezt, mikor eszére jő, maga sem tagadgya Calvinus, *Lib. 6. cap. 1. num. 5. Omnes qui ab impuro semine descendimus, Peccati contagione nascimur infecti; imo antequam lucem hanc vitæ aspicimus, sumus in* DEI *conspectu fœdati et inquinati.* Ibid. *nu. 8. Per Adæ transgressionem, maledictione induti sumus omnes; atque ideo, Infantes quoque ipsi, suam secum damnationem a Matris utero afferunt.* Úrunk-is azt hirdeti, hogy a ki vízből és Szent Lélekből újonnan nem születik, Isten országába nem mehet[4]. És noha Calvinus, *Lib. 4. c. 16. n. 25.* a vízen Szent Lelket akar érteni; de ha szabad akár-mely szón akár-mit érteni, künyű az egész keresztyén igazságot csufsággá tenni. II. Hogy a keresztséggel elmosatik bűnünk; *Actor. 22, 16. Cap. 2, 38. Ephes. 5, 26. Tit. 3, 5*[5]. A nicænum conciliom vallása-is (mellyet az augustai és helveciai Confusio bévészen), azt tartya: *Confiteor unum Baptisma, in remissionem peccatorum;* hogy a keresztség bűnök

[3] Hierony. ep. 7. ad Lætam. Tertull. Apolog. ca. 18. De Testimo animæ, c. 1. Supr. fol. 279.

[4] Ioan. 3, 5.

[5] Calv. li. 4. c. 15. n. 15. Ablue peccata · explicat, Certus sis, dimissa tibi peccat. Atqui ante Baptismum credidit.

bocsánattyára-való. Erre-nézve írta sz. Ágoston, hogy nem keresztyén, a ki keresztség-nélkűl a gyermekek bűne bocsánattyát és üdvösségét állattya: *Noli credere, noli dicere, noli docere, Infantes, antequam baptisentur, morte præventos, pervenire posse ad originalem indulgentiam Peccatorum, si vis esse Catholicus*[1]. *Quisquis dixerit, quod in* CHRISTO *vivificabuntur etiam Parvuli, qui sine Sacramenti ejus participatione de vita exeunt: hic profecto, et contra Apostolicam prædicationem venit, et totam condemnat Ecclesiam*[2]. III. Hogy a keresztség-nélkűl meghólt gyermekek meny-országból kirekesztetnek; de a kárhozottakkal nem kínoztatnak[3]. Mert a sz. Írás, *Apocal. 18, 7.* a kínok mértékét a világi dücsősséget és gyönyörűséget veti. A kisdedek pedig távúl vóltak efféle dücsösségtűl és gyönyörűségtűl: tehát a gonoszok kínnyát sem érzik. Ugy bánik tehát ezekkel Isten, mint láttyuk, hogy a királyok bűntetik az árulók maradékit attyok vétkeért. Mert nem szabad megölni vagy kínozni a fiakat attyok vétkeért; de jószágoktúl és örökségektűl néha megfosztatnak. Azon-képpen Isten az eredendő bűnért mennyei örökséghez nem ereszti a gyermekeket; de egyéb kínnal sem ostorozza őket; hanem arra a pokol részére veti, melyben majd megmondom[4], hogy rekesztve vóltak az ó testamentomi szentek lelkei Úrunk halála-előt. Midőn azért a szent Írás azt mongya, *Matth. 3, 12. Apocal 20, 15. Matth. 25, 41.* hogy a ki nem az Isten csűribe-való búza; a ki az élet könyvében nincs írva; a ki Isten jobján nem találtatik, tűzre vettetik: azokrúl szól, kiket magok cselekedetiből itíl Isten, mint nyilván jelenti sz. János, *Apocal. 20, 12.* ki minekelőtte azt mondotta vólna, hogy tűzre vettetnek, a kik írva nincsenek az élet könyvében, elől azt veté, hogy ki-ki maga cselekedetiből itíltetik. Szent Máténál-is azok itíletirűl szól Úrunk, kik nem táplálták a megfogyatkozottakat.

[1] Aug. tom. 7. l. 3. de Anima, et ej origine. cap. 9.

[2] Epist. 28. ad Hieron.

[3] Vide Molin. 1 part. qu. 64. art. 3. Vasquez, 1, 2. Disput. 134. Bellarm. li. 6. de Statu Peccat. 6.

[4] Infra, li. 5. c. 6, 2. n. 9.

Noha a keresztségnek ily kevés hasznát vallyák az elszakadtak; de a környűl-metélkedést érdemes dolognak hirdetik. Mert így beszél Luther: *Christus opera Legis sic abrogavit, ut indifferenter ea haberi possint, non autem cogant. Proinde, si fratris necessitas postulat ut circumcidaris, jam non modo sine periculo, sed cum merito circumcideris.* Ugyan ezent tanította Melanchton, *In Locis, editis Argentinæ. 1523. Titul. De Legis abrogatione.* Törökök, jó szomszédotok vannak: örűllyetek.

Tom. 5. Lat. Vit. in Priore Comment. ad Galat. 1. f 223.

II. A kereszstséghez a vizet nem hiszik szükségesnek az új tanítók; hanem mind borban, serben és egyéb nedvességben szol-

gáltattyák: *Desit Aqua; et tamen Baptismus alicujus, cum ædificatione non possit, nec debeat differri: ego certe quovis alio liquore, non minus rite, quam Aqua baptizarem, nec aliter de hoc, ipsi etiam superstitiosissimi Scholastici Scriptores censuerunt.* CHRISTUS világos ígékkel vizet kíván az újonnan-születéshez: *Nisi quis renatus fuerit ex Aqua; Joan. 3, 5.* Az apostolok példája ezent mutattya. Mert sz. Pál a keresztséget nevezi víz-mosásnak, *Lavacrum aquæ; Ephes. 5, 16.* Filep az etiopiai királyné szolgáját, *Actor. 8, 36, 38.* szent Péter Corneliust háza-népével, *Actor. 10, 47.* vízzel keresztelték. És noha a tridentomi győlekezet, *Sess. 7. can. 7.* kiátkozza, valaki igaz és természet-szerént-való vizet (bort, tejet, rósa-vizet, *etc.* kirekeszt), szükségesnek nem hiszen a keresztségre[1]; mivel az Anyaszentegyháznak sincs arra hatalma, hogy a sacramentomok természetihez illendő részeket elváltoztasson: mindazáltal azt meri hazudni Calvinus, hogy a Pápisták a keresztségben semmit nem gondolnak a vízzel, csak olaj-nélkűl ne légyenek[2].

Beza, epist. 2. Theolog. ad Thom. Tiliun. Schlüssel. li. 2. art. 12. fol. 128. arguit Bezan.

[1] Concil. Trid. Sess. 21. c. 2.

[2] Calv. li. 4. c. 19. n. 11.

III. A keresztség igéirűl azt mongya Luther, hogy semmi bizonyos igék nem kívántatnak a keresztséghez. Azért csak Isten nevében öncsenek vízet emberre, igaz elég: *Ajunt Papistæ, nullam aliam Baptismi formam valere, nisi hanc;* Ego te baptiso in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen: *sed sua duntaxat somnia afferunt. Quocumque modo tradatur Baptismus, modo in nomine Domini tradatur, me salvum facit. Imo non dubium est, si quis in nomine Domini suscipit, etiamsi impius Minister non det in nomine Domini, vere Baptismum esse.* Itíllye-meg akár-ki, ha Luthernek kel inkáb hinni hogy-sem CHRISTUSnak, ki azt parancsollya, hogy Atya és Fiú és Szent Lélek nevében keresztellyünk?

Luth. de Captiv. Babyl. ca. de Baptismo. Infra, li. 6. c. 2. 3. n. 7.

Matt. 28, 19.

IV. A viszsza-keresztelésre nagy okot adtak az újítók. Mert nem csak Calvinus, *Lib. 4. c. 15. n. 7, 8, 18.* de egyebek-is azt mongyák: hogy a Keresztelő János keresztelése, Prorsus, tellyességesen egy vólt azzal a keresztséggel, mellyet Christus rendelt[3]. Tudgyuk pedig az apostoli cselekedetből, hogy a kik megkereszteltettek a János keresztségével, azokat újonnan keresztelék a CHRISTUS keresztségével[4]. Mellyet noha Calvinus, *Lib. 4. c. 15. n. 18.* mesterséges csavargással tagadni akar; de bizonyságot mond ellene az apostoli cselekedet.

[3] Böjthe, art. 16. Német-Újváriensi.

[4] Actor. 19, 4, 5.

V. A Calvinus tanítása-szerént senkit a predikátor meg nem keresztelhet árúltatás-nélkűl. Mert azt írja Calvinus, hogy a keresztség nem egyéb, hanem pecsét, mellyel Istennek hozzánk-való jó

akarattya pecsételtetik: *Symbolum est, quo benevolentiæ erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat*[1]. Ugyan ezent illyen szókkal taníttyák a magyar Calvinisták: (Nem üdvözít senkit a keresztség; mert a Sz. Lélek által-való születésnek pecsétlése. Csak Isten tudgya, mikor adassék Sz. Lélek a gyermeknek. Annak pecsétlésére vészik-fel a keresztséget, hogy a Sz. Lélek nékik adatott[2]. Ebből azt hozza-ki Calvinus, hogy csak azt szabad megkeresztelni, a kit előb kedvébe fogadott Isten; és a ki ennél egyebet keresztségre bocsát, megfertezteti a keresztséget: *Alienos admittens ad Baptismum, ipsum profanat: Baptismum enim præcedat gratia adoptionis, necesse est*[3]. Ha ez igaz: tehát csak azokat kel keresztelni, kik Istennek kedves fiai. A Calvinus vallása-szerént pedig csak a választottak kedves fiai Istennek; mivel a ki egyszer kedvében vagyon néki, soha ki nem eshetik[4]. Tehát csak a választottakat kel megkeresztelni. Mert mint király árulója a cancellarius, ha úra pecséttyét oly levélre veti, mellyet nem túd, ha úra levele vagy másé: úgy a predikátor árúló, ha a CHRISTUS pecséttyét arra veti, a kit nem túd, ha szeret-e az ő úra vagy nem szeret. Mivel azért senki nem tudgya, ha ezt a gyermeket Isten örök életre választotta-e vagy megvetette; sőt a mint a magyaroktúl hallók, nem tudgyák, mikor adatik Szent Lélek a gyermeknek; azt-is gyakran láttyuk, hogy a calvinistáktúl keresztelt gyermekek törökök és hittűl-szakadtak lésznek, következik, hogy a calvinista predikátor senkit meg nem keresztelhet árúltatás-nélkűl.

[1] Calv. l. 4. c. 14. num. 1.

[2] Böjthe, cum suis, Artic. 16. Német-Ujvár. Vide Confess. Helv. infra. li. 5. c. 11. contrad. 10.

[3] Lib. de Vera Eccl. reform. ratione, f. 759. et Appendice ad eum librum, initio. Schlüsselbur. li. 1. art. 18. a f. 60. multa refert similia ex Beza, Calvino, Zvinglio.

[4] Supr. f. 336. 337. 338.

8. A penitenciát és töb sacramentomokat sok tévelygésekkel rútíttyák az újítók.

A penitenciárúl azt beszélli Luther, hogy ha ki szánnya bánnya bűnét, ezzel a bánattal egyebet nem nyér, hanem kép-mutató lészen. A bűnök bocsátására pedig semmit nem cselekedhetik a pap, a mit egy gyermek vagy aszony végbe nem vihetne: *Contritio, quæ paratur per detestationem Peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando Peccati gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis: hæc Contritio facit Hypocritam, imo magis peccatorem.* Ismét: *In Sacramento Pœnitentiæ, et remissione culpæ, non plus facit Papa, Episcopus, quam infimus Sacerdos: Imo, ubi non est Sacerdos, æque tantum quilibet Christianus, etiamsi Mulier aut Puer esset*[5].

Luther. artic. 6. damnato a Leone.

[5] Ibid. art. 13. damnato a Leone.

Másut a maga-feledett ember a súgva-való gyonást csak nem égig magasztallya: *Occolta Confessio, etsi probari ex Scriptura non possit, miro tamen modo placet; et utilis, imo necessaria est: nec vellem eam non esse in Ecclesia.* Calvinus azt látta álmában, hogy a penitencia nem egyéb a keresztségnél; és akkor tart ember penitenciát, mikor eszébe jut, hogy megkereszteltetett; mert a keresztség által megbocsáttatnak tellyes életünk bűnei: *Aptissime Baptismum vocaveris Pœnitentiæ Sacramentum*[1]. *Baptismus ipse est Sacramentum Pœnitentiæ, quare pii, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam revocare audent*[2]. *Neque existimandum est, Baptismum in præteritum duntaxat tempus conferri, ut novis lapsibus, in quos a Baptismate incidimus, quærenda sint nova expiationis remedia. Quocumque Baptisamur tempore, tenendum est, semel nos in omnem vitam ablui, ac purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit memoria Baptismi*[3]. Lágy és künyű penitencia ez, mellyet Beza-is igen támogat: *Fructus Baptismi est, consignatio adoptionis, ablutio a peccatis, tum præteritis, tum futuris*[4]. Láddé menyíre böcsűllik a keresztséget, midőn meg akarnak menekedni a penitenciától? noha nem régen hallók, hogy egyéb-aránt a keresztségnek kevés hasznát vallyák.

De Capt. Babylon. cap. de Pœnit. Supra, f. 348. 349.

[1] Calv. l. 4. c. 19. num. 17.

[2] Lib. 4. c. 15. num. 4.

[3] Ibid. n. 3.

[4] Epis. 5. Theolog. ad Alemannum.

A gyonásrúl tekíntetes hazugságot ír Calvinus, hogy ezt háromszáz esztendő-előt Innocentius Tertius pápa parancsolta[5]. Maga Innocentius nem szerzette és rendelte a gyonást; hanem azt rendelte, hogy a mire kötelesek a hívek, azt, ha nem többször, húsvét-tájban egyszer el ne mulassák.

[5] Calv. l. 3. c. 4. num. 7.

A bérmálásrúl, papi rendrűl, utólsó kenetrűl azt írja Luther, hogy ollyan szer-tartások, mint a só- és víz-szentelés, mellyeket nem kel megutálni: *Ritus sunt Ecclesiastici, ut Salis, Aquæ, Herbæ, et Vini consecratio, et aspersio. Neque enim negare possumus, creaturam quamlibet, per Verbum et Orationem sanctificari. Nec damnandum censeo ritum Ordinandi, per tanta sæcula celebratum.*[6]

[6] Luther. de Capt. Babyl. cap. de Confirm. Ordine, et Extrema Unctione. Supr. f. 385.

Az Úr vacsorájárúl ő-magok sem tudgyák, mely-aránt gázolnak. Mondám ez-előt[7], hogy csak a Luther írásiból harmincz-hat ellenkező tudományt szedett egybe Querhamer. Claudius Sanctes[8] és Alanus Copus[9] az újítók írásából nyólczvan-négy külömböző magyarázattyát említik ama négy szónak: Ez AZ ÉN TESTEM. Egy Rasperger Christof *1577.* esztendőben nyomtata egy könyvecskét Ingolstadban, melyben feljegyezvén neveket és tulajdon szavokat az új tanítóknak, két-száz külömböző értelmét számlállya ezen

[7] Sanctes, Repetition. 1. de Euchar. ca. 10.

[8] Alanus, Dialog. 6. c. 14.

számos ígéknek. A calvinisták töb balgatagságok-közöt azt vítattyák, hogy a hol kenyeret és bort nem találnak, akár-minémű ételben, italban szolgáltathatni az úr-vacsorát: *Panis et Vinum, sunt Cœnæ signa, ex Domini institutione. Ubi ergo Panis et Vini nullus est usus, vel nulla pro tempore copia, num Cœna Domini nulla celebrabitur? Imo rite celebrabitur, si, quod Panis et Vini vicem, vel ex usu communi, vel pro temporis ratione supplet, Panis et Vini loco adhibeatur*[1]. *Rogatus Calvinus, a fratribus qui in America erant, ubi nullus est Vini usus, Liceretne pro Vino uti Aqua, vel alio illic usitato potionis genere? Respondit; Nil a Christi consilio alienum facere, qui non contemtu, sed necessitate adacti, pro Vino aliud, in iis regionibus usitatæ potionis genus, usurpant*[2]. Azért mikor szállott várban ló-hússal élnek, ló-húsban kel a calvinista vacsorát osztogatni, a havasokon makban és fog-hagymában. Igen kiáltyák a calvinisták, hogy semmit sz. Írás-kivűl nem kel az isteni dolgokban hinni és cselekedni; de ím látod, mely bátran elmennek a sz. Írás-mellől, melyben világossan olvassuk, hogy kenyérben, és nem fog-hagymában rendelte Christus az ő vacsorája szolgáltatását, mint megtetczik, *Matth. 26, 26. Marc. 14, 22. Lucæ 21, 19, 1. Corint. 11, 24.* Az-is Beza tanítása, hogy a bornemiszszák az úr-vacsorában akár-mit egyebet ihatnak: *Si de eo agatur, qui vel minimam Vini degustationem ferre nequit: potius quam integram Cœnam non peragat, vel Aqua, vel alia sibi familiari potione utatur*[3]. Láddé mely bátran beszélnek magok agyából a kócsagos predikátorok?

[1] Beza, epist. 2. Theolog.

[2] Idem, ep. 25

[3] Beza, illa ep. 25.

Az úr-vacsorához-való készűletet a mi illeti, Luther azt mongya, hogy akkor vagyon ember legjob készűlettel, midőn legroszszabban vagyon készűlve: *Optima dispositio est, non nisi ea, qua pessime es dispositus: Et e contra, tunc pessime es dispositus, quando optime es dispositus*[4]. Mely tudomány-szerént az vólna leg-alkalmatosb a Luther vacsorához, a ki oly részeg-korában vacsorálnék, hogy a pohár felhajtás-után úgy okádná arczúl a predikátort, hogy szakállán folyna-alá sírja a luther vacsorának.

[4] Tom. 1. Lat. Vitt. an. 1545. p. Lufft, Concion. de Digna apparat ad Euchar. f. 64.

Betegekhez vinni nem akarják a Calvinisták az Úrat[5]: maga akkor leg-szükségesb az Úr vacsorája. A Lutheristák pedig kárhoztattyák ezt a nagy istentelenséget[6]. De többet szóllyunk ezután az úr-vacsorárúl.

[5] Calv. li. 4. c. 17. n. 39.

[6] Schlüsselb. li. 1. Theolog. Calv. art. 30. fol. 161.

A házasságot sz. Pál sacramentomnak nevezi[7]: az elszakadtak kirekesztik ezt a szentségek-közzűl: *Matrimonium pro Sacra-*

[7] Ephes. 5, 32.

mento datum, nemo usque ad Gregorii tempora viderat, et cui unquam sobrio in mentem venisset[1]? Szent Ágoston sok üdővel sz. Gergely-előt virágzott; józamb-is vólt Calvinusnál: de ő a házasságot sacramentomnak tartotta, mint ez-után meghallod[2]. Luther azt taníttya, hogy vétkezik, a ki részesűl a házasság cselekedetiben: *Negare non possum, quin Virgo nubens, peccet in reddendo debito carnis*[3]. Másut szolgálóra szabadíttya a kaczér mén-lovakat, mint nem régen hallók. Az aszony-népeknek azt adgya tanácsúl, hogy ha hideg-természetű úrok vagyon, kik nékik eleget nem tehet, szökjenek-el és keressenek másut kedvek-szerént-való úrat: *Si Mulier impotentem habeat Maritum: vel, cum consensu Viri, alteri misceatur; vel, si Vir consentire nollet, consulerem, ut contracto cum alio matrimonio, aufugeret in locum remotum. Quid enim aliud consuli posset laboranti assiduo libidinis periculo*[4]? Mely dologrúl ezután, *Libro 15. cap. 3, 2.* bévebben szóllyunk.

[1] Calv. li. 4. c. 19. n. 34.

[2] Infra, li. 9. c. 2, 2. n. 2.

[3] Tom. 2. Vit. Lat. an. 1546. per Lufft. Lib. cont. Latom. fol. 244.

[4] De Captiv. Babyl. cap. De Matrimonio.

Ennek-felette akár-mi aprólékért elválasztyák a házasokat. Ezer hat-száz tizedik esztendőben egy könyvet nyomtatának a debreczenyi predikátorok illyen titulussal: *Lex Politica Dei.* És minek-utánna az elől-járó levélben azt vetették vólna fondamentomúl, hogy az ó testamentomi ceremoniák megszűntek, de a polgári társasághoz tartozó végezések fen maradtak; és ezeknek a fen maradott törvényeknek elő-számlalását igérték vólna: több dolgok-közöt felszabadíták a keresztyén embert, hogy valamikor megúnnya feleségét, adgyon-ki rajta, menedék-levelet vetvén torkába[5]. Sőt mivel egyébre kötelesek nem vagyunk, hanem a mit Isten parancsolt: ebből azt állattyák sokan, hogy szabad embernek annyi feleséget venni, menyit eltarthat, mert nincs nyilván-való parancsolat arról, hogy senki egynél töb feleséget ne vegyen. Ezt Bernardinus Ochinus egész könyvében sok bizonyságokkal igyekezik erőssíteni[6]. Sleidanus írja, hogy Vestfaliában nyilván predikállották ezt a rút tudományt[7]. Sőt hogy a predikállás foganatosb lenne, példát ada Leidensis János, ki egyszersmind három feleséget vőn. Erasmus pedig azt írja, hogy ismért oly szökött barátot, ki hármasával vette az aszony-embereket: *Novi Monachum, qui pro una duxerit tres*[8]. Sok töb éktelenségeket hozhatnánk-elő, de ezekkel most megelégszem. Mellyekből kitetczik, mely méltán mongya Constantinus császár, hogy az eretnekek oly úndokságokra jutnak, mellyeknek elő-számlalása-is

[5] Fol. 60.

[6] Vide Beza, l. de Polygam.

[7] Sleidan. l. 10. Hist. sub initium.

[8] Erasm. epist. ad fratres Infer. German. Vide infra, li. 3. c. 13, 5.

megfertezteti a keresztyénséget: *Ita prolixæ sunt absurditates vestræ; ita, si explicentur, omnis generis feritate refertæ, ut vel auditum ab hujusmodi declinare conveniat: ne, si cuncta singillatim recenseantur, sincerum ac purum Fidei nostræ propositum polluatur*[1].

[1] Euseb. lib. 3. Vitæ Constant. c. 65. alias 62.

9. Az ellenkezők mentségi kirekesztetnek.

Ezeket mikor szemekre vettyük az ellenkezőknek, azt felelik közönségesen, hogy ők e rút éktelen vallásokat sem Lutherben, sem Calvinusban nem javallyák, hanem az igyenes Isten igéjéhez ragaszkodnak és azzal tartyák. Lássa Luther és Calvinus, mit mondottak, magok terhét visellyék.

De kérlek, valaki ezt mondod, isteni félelemmel gondold-meg ezt magadban, ha illyen nyilván-való dolgokban, mellyek nem csak a keresztyén hittel, de az emberi okossággal, szemérmetességgel és közönséges értelemmel ellenkeznek, ily rútúl eltévelyedtek vallásodnak első profetái: mint hiheted, hogy ezek Istentűl küldetett tanítók vóltak? mint bízhatod ezek tanításához bátorságoson üdvösségedet? mint tudhatod, hogy a kik a tér-úton ily nyilván-való dolgokban, ily nagyokat botorkáztak, sőt orrokra estek, a töb mély dolgokban nagyobbat nem botlottak? Ha az új tudományok elől-járói így eltévelyedtek, hogy ne tévelyedgyenek az ő tanítványok? Hihetséges dolog-e, hogy a Szent Lélek az ő profetáit, kik-által a bálványozást ki akarta gyomlálni és az igaz vallást meg akarta újítani, ily otromba kábaságokra bocsátotta? Bizony, ha csak egyszer hamissat tanított vólna-is valamely evangelista, méltán kételkednénk a töb tanításában; mert a ki egyszer hazud, annak igazmondását sem szoktuk hinni; és a mely vallásban csak egy hamisságot találunk-is, tudva tudgyuk, hogy az nem lehet istenes tudomány.

Azt-is meggondold, ha a te előtted-járóid, noha minden szavokban azt kiáltották, hogy ők a szemen-szedett tiszta sz. Írásnál egyebet nem tanítnak, az Anyaszentegyház itíletit, a régi szentek hitit megvetvén ily nyilván-való tévelygéseket sz. Írás-gyanánt bévettek: vallyon te vagy a te predikátorid, ezek nyomdokin járván úgy meg nem csalatkozhattok-e, mint ezek? Szemesb vagy-e te Luthernél és Calvinusnál? többet tulajdoníthatsz-e magadnak, hogy-sem ezeknek, kik azzal dicsekedtek, hogy a szent

Írás-kivűl nem lépnek, hanem annak fontyára vetik, annak sinórával mérik minden tanításokat? Ved eszedbe, a nagy Istenért kérlek atyámfia, magadat; mert a végre eresztette Isten ezeket a te előtted-járóidat ily nyilván-való hamisságokra, hogy megismértetné veled, mely veszedemes az Anyaszentegyház tanításától elszakadni és saját tulajdon agyaskodásidat vakmerőséggel követni.

Magamrúl jó lelki-ismérettel mondom, hogy ha a római Ecclesiának közönséges vallásában csak egy hamisság találtatnék-is: ottan bizonyos vólnék, hogy nem Szent Lélek iskolájából, hanem a hamisság attyának tanításából eredett a római vallás; mivel az isteni tudományt, mint szinte a finom aranyat, a rosda semmi részében meg nem sértheti. De soha senki nem találkozott, Supra, fol. 404, 405. a ki csak egy hamis czikkelyt mutathatott vólna a római győlekezet közönséges vallásában; noha, a mint elébb-is mondám, az ő fiai-közzűl némellyek tulajdon vélekedésekben megbotlottak.

A mivel pedig ez-ideig káromlották a község-előt a pártosok a római vallást: vagy csak hazugúl kenték azokat reánk, noha sem hírünk sem tanácsunk benne; vagy nem értvén vallásunkat méltatlanúl rágalmazták, a mit megértvén dícsírni kellett vólna; vagy erőtlen fondamentomokból mód-nélkűl szidalmazták a tiszta igazságot, mint kész vagyok ezeket akár-mely közbe-vetett czikkelyrűl megbizonyítani.

TIZENKETTŐDIK RÉSZE.

Tizeneggyedik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert a szent Irást rútúl megmarczongják.

1. A szent Írás nagy böcsűlletre méltó.

Az Isten könyvét nem ok-nélkűl nevezik *per antonomasiam* görögűl Bibliának, az-az könyvnek, melyhez-képest könyv nevet sem érdemelnek egyéb írások. Mert ebben az Isten szava, a szent Írás foglaltatik, melynek minden üdőben oly böcsűlleti vólt a keresztyénségben, hogy valamit ebben feltaláltak, okvetetlen minnyájan úgy vették és hitték azt, mint az igaz-mondó Istennek tulajdon és felbomolhatatlan tanu-bizonyságát, mely a homályban-tapogató szarándokságnak fényes lámpása, *Psal. 118, 105. 2. Petr. 1, 19.* a

Vide supra, f. 139, 140 et infr. 5.

kemény szűvek megszaggató fegyvere, *Ephes. 6, 17. Hebr. 4, 12.* egybe-rontó pőrölye, *Jerem. 23, 29.* oly tiszta és szent tudomány, melyben semmi tudatlanság, sem feledékenség, sem egyéb hamisság nem találtatik: *Omnem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solum eam, quæ mentiendo promitur, sed etiam quæ obliviscendo*[1]. Mert a mint másut hallók sz. Ágostontúl[2], ha csak egy hamisság találtatnék-is az Isten könyvében, ottan kétessé és bizonytalanná tétetnék azzal a tellyes sz. Írás.

[1] Augu. tom. 4. l. 2. De Consensu Evang. cap. 12.

[2] Supra, f. 354.

Ennek pedig az Isten könyvének mennyei eredetit és isteni méltóságtúl reája szállott böcsűlletit sok szép jelenségekkel hihetőnek mutathattyuk:

I. Az isteni csudákból. Mert Isten nem csak a szent Írásban foglalt keresztyéni tudományt erőssítette sok csudákkal, a mint eléb megértők[3]; de magán ezt a sz. Írást-is, mely most kezünkben vagyon, természet ereje-felet-való cselekedetekkel hitelessé tette. Először. Aristæus azt írja, hogy midőn Ptolomæus Filadelfus azt kérdené Demetrius Faleræustól, mi az oka, hogy a bibliát senki más nyelvre nem fordította? azt felelte, hogy féltek ehez nyúlni a pogányok. Mert Theopompus ki akarván írnyia a bibliából némely dolgokat, megfordúla esze. Theodectes pedig tragœdiába írván a bibliának bizonyos részeit, mingyárt elveszté szeme világát[4]. Másodszor. Ugyan azon Ptolomæus Filadelfus, Egyptom királya, száz húz-ezer sidó rabot ingyen elbocsáta és Aristæast nagy ajándékokkal Jerusalembe Eleazar fő-paphoz küldé, kinek kéresére az Israël fiainak tizenkét nemzetségi-közzűl hat-hat fő túdós embert küldé Eleazar Egyiptomba, hogy a bibliát görög nyelvre fordítanák[5]. Azt írják azért Justinus mártir, *Exhort. ad Gentes;* Tertullianus, *Apolog. c. 18.* Clemens Alexandrínus, Hilarius, Irenæus, szent Ágoston és egyebek, hogy a hetven-két sidót külön-külön rekeszté Ptolomæus, külön mindenikkel görög nyelvre fordíttatá a bibliát: és oly nagy eggyesség vólt fordításokban, hogy csak egy szóban sem találtatnék külömbözés. Mellyen Ptolomæus álmélkodván, mindenik sidónak két-két talentom ezüstöt ajándékoza. Az pedig leg-nagyob csuda vólt e dologban, a mint sz. Ágoston feljegyzi, hogy ezek nem mindenüt szórul szóra fordították a sidó bötűt, hanem sok helyen *parafrastice* értelmét írták-ki az Isten szavainak: mindazáltal ebben-is tekélletesen eggyeztek, mely dolog nem lehetett a Szent Lélek Istennek kivált-képpen-való vezérlése-nélkűl. [10] Harmadszor. Az-is isteni bizonyság-tétel vólt, hogy a mint eléb feljegyzők[6], a

[3] Supra, f. 98.

[4] Aristæas, li. de LXX. Interpretib. to. 7. Bibliothec. PP.

[5] Ita Ioseph. 12. Antiq. c. 2. Pamel. in c. 18. Apol. Tertull. Vide Serar. Prolegon: Bibl. c. 16. qu. 1. Iod. Coccium, to. 1. Thesauri, l. 6. art. 12.

[6] Supra, f. 102, 103.

pogányok meg akarván égetni a bibliát, szerét nem teheték. Az oroszok érseke-is az igazság bizonyítására égő tűzbe veté az evangeliomot, és meg nem ége. Hasonló-képpen mikor Diocletianus a sz. könyveket mind el akarná veszteni: megöleté, valakik elő nem adták ezeket. A Fundanus püspök féltében elő-hozá a bibliát, mellyet mikor a bírák tűzbe vetettek vólna, meg nem égethetek; mert szép tiszta nap lévén oly eső szakada az égből, hogy minden tűzet elólta[1].

[1] Baron. An. Christi, 302.

II. A jövendőllésekből. Mert a pogányok szívébe-is béóltatott, a mit Isaiásnál olvasunk[2], hogy a jövendő dolgokat senki Istenkivűl bizonyoson meg nem jövendőlheti. Az-is nyilván vagyon, hogy a sz. Írásban szám-nélkűl-való jövendőllések vannak, mellyek sok üdők forgása-után úgy betellyesedtek, mint meg valának profetálva. Ezt ennek-előtte sok példákkal megmutatók[3]. Most azzal megelégszem, a mit Sidó Jósef ír: Minek-utánna a sidók hetven esztendeig tartattak vólna a babyloniai fogságban, és Cyrus Babyloniát megvette vólna: megmutaták néki az Isaias profétalását, mellyet Cyrus szűletése-előt száz negyven esztendővel írt vala, *Isai. 44, 28. Cap. 45, 1.* Látván Cyrus, hogy őtet a profféta nevén nevezte, országlasának terjesztését felírta, sőt a hatalmas váras megvételének módgyát-is feljegyzette, tudni illik, hogy a babyloniai víznek (úgy-mint az Eufrátesnek) folyását megszáraztyák; *Jerem. 50, 38. Cap. 51, 32, 36. Isai. 44, 27.* hogy mikor asztal-felet vígadnak a babyloniaiak, akkor vétetik-meg a váras; *Isai. 21, 5. Jerem. 51, 57.* végezetre azt-is meggondolván, a mit ezekhez írt Jeremias, tudni illik, hogy az Isten Cyrust a vegre emelte ily nagy birodalomra, hogy a sidók fogságát felszabadítcsa: meggyőzeték a pogány Cyrus az isteni bőlcseség fényességétűl és felszabadítá az Isten népét[4]. Méltán írja tehát szent Ágoston, hogy a szent Írás böcsűlleti azzal igen vastagíttatik, hogy a mit eléve megjövendőllött, azt szemünkel láttyuk bétellyesedni: *Mirabilem autoritatem non immerito Scriptura habet in omnibus Gentibus, quas sibi esse credituras, inter cetera quæ dicit, vera divinatione prædixit*[5]. *Narratis ergo præteritis, Scriptura fidem facit, eo quod ejus prædicta complentur*[6]. Ehez hasonló mondásit hallók ez-előt Tertullianusnak[7].

[2] Isa. 46, 10. Cap. 41, 22, 23.

[3] Supra, f. 93, 94.

[4] Ioseph. li. 11 Antiq. c. 1.

[5] Aug. 12. Civ. c. 9. in fine.

[6] Lib. 16. c. 9.

[7] Tertull. supr., fol. 75, 98.

III. A szent Írásban foglalt dolgok mi-vóltából. Mert egy az, hogy valamit Istenről és az isteni dolgokról hirdet a szent Írás, mind szentek és Istenhez illendők. És noha némellyek fellyűl-haladgyák az emberi okosságot; de semmi nincs oly benne, mely az

igaz okossággal ellenkeznék. Más az, hogy az embernek szent és tekélletes életére igen hasznos és alkalmatos, valamit az Írás magában foglal, úgy annyira, hogy valamit ember meg túd gondolni a szent életre és tekélletes erkőlcsre szükségesnek, azt mind magában foglallya a szent Írás. Harmadik az, hogy minden részeiben oly szépen egybe-foglaltatott a magával-eggyező igazság, hogy semmi fogyatkozás, ellenkezés, hamisság abban nem találtatik. Illyen eggyezés nem lehetett vólna ennyi sok írások-közöt, mellyeket külömb emberek külömb üdőkben írtak, ha azon Szent Lélek nem vezérlette vólna azokat, a kik írták a szent könyveket.

IV. A szent Írásnak győzedelmes erejéből. Mely kitetczik: Először abból hogy az egész világot nem erővel és üldözéssel; nem tőrrel vagy tűzzel, hanem csak a szent Írásban foglalt igazságok szelíd és alázatos predikállasával maga hitelére és engedelmességére hóldoltatta: úgy hogy noha ennyi számtalan nemzetségek, egyéb-aránt törvényekben, erkőlcsökben és szokásokban külömböznének; de abban minnyájan eggyet-értenének, hogy a szent Írást követnék, annak rendeléséhez és parancsolatihoz szabnák magokat. Ezt pedig nem valami hatalmas erős, bőlcs, ékesenszólló emberek-által vitte véghez, hanem egy-nehány egy-ügyűt halászok-által.

Másodszor abból, hogy noha mind pogányok, mind eretnekek azon mesterkedtek, hogy a szent Írást letapodgyák, megmocskollyák és elólcsák, mint megtetczik az Antiochus és Dioclecianus hatalmas fejedelmek igyekezetiből, kik a szent könyveket tellyességesen el akarták fogyatni: de soha ezt véghez nem vihették. Sőt úgy megerőssítette a szent Írás az őtet-böcsűllőket, hogy mikor Dioclecianus élet vesztés-alat parancsolta vólna, hogy minnyájan a keresztyének elő-adnák a szent könyveket és megégetnék: számtalanon halált szenvedtek inkáb, hogy-sem tűzre adnák a szent könyveket. A kik pedig gyarlóságból életek óltalmáért kézbe adták a szent könyveket, azokat az egész keresztyénség Traditoroknak, árúlóknak nevezte.

1. Machab. 1, 59, 60. Diocletianus, apud Baron. to. 1. An. 302. August. epi. 9. Pulchrior est Christianorum veritas, quam Helena Græcorum: pro illa fortius Martyres, quam pro hac pugnarunt Troes.

Harmadszor abból, hogy az emberek szűvén és akarattyán oly csudálatos ereje és győzedelmes hatalmassága vagyon a szent Írásnak, hogy sem a feslett erkőlcsök változására, sem okosságunk csendesz nyugodalmára, sem a keseredett szűvek vigasztalására, sem a lelki csendesség megnyerésére soha az emberi bőlcseségből származott tudományban azt fel nem találhatni, a mit egy

czikkelyecskéjében a szent Írásnak. Annak-okáért mihent valamely feslett pogány nemzet-közzé vitetett a szent Írás, ottan a fene vad erkőlcsök szent és tekélletes jóságokra változtak, az iszonyú rút vétkek kigyomláltattak, angyali életek plantái nevekedtek. Mely dolgokat soha semmi világi bőlcseség végbe nem vihetett vólna.

V. Azok személyekből, kik a szent könyveket írták, és a kik ennek méltóságát világ-eleibe terjesztették. Mert egy az, hogy a kik írták a szent könyveket, világi böcsűlletet, elő-menetelt, főbséget nem kívántak; hanem az egész világ javát úgy tartották, mint a ganéjt; és minden gyönyörűségektűl megvonván magokat, csak a mennyei dolgokat szomjúhozták. Ennek-felette a hazugságot mindenüt gyalázták és tíltották. Azért nem hihetséges, hogy hazugsággal jártak vólna. Más az, hogy azok-is, a kik annak-utánna terjesztették a szent Írás böcsűlletit, oly túdós szent emberek vóltak, hogy Istennek atyai gondviselésére nézve nem hihető, hogy megcsalatkoztak vólna, vagy eláltalkodott gonosságból egyebeket meg akartak vólna csalni.

VI. Az Írás formája és isteni méltósághoz illendő rendelése kijelenti a sz. Írás böcsűlletit. E világi bőlcsek mikor valamit el akarnak hitetni, sok bizonyságokat keresnek, tanúkat állatnak, okoskodásokat és argumentomokat szerezgetnek. Isten az ő könyvében kerek szóval, általlyában megmongya, mit akar és mit kíván tőllünk. Mert ha a földi úrak, midőn szolgájoknak valamit hagynak, okait nem adgyák parancsolattyoknak: illendőb, hogy Isten megtarcsa méltóságát, és a szűveken-való úraságát azzal-is jelencse, hogy a mit sok kerűlő és édesgető bizonyságokkal, sok bőlcs okoskodásokkal sem tudnának elhitetni a világi bőlcsek, ő azt csak egy által-beszéddel hihetségessé teszi: *Quidquid Philosophi inter falsa, quæ opinati sunt, Verum videre potuerunt, et laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt; quod Mundum istum fecerit* Deus, *eumque ipse providentissimus administret, etc: Propheticis vocibus populo* Dei *commendata sunt, non Argumentorum concertationibus inculcata; ut non hominis ingenium, sed* Dei *eloquium contemnere formidaret, qui illa cognosceret*[1]. *Non decebat aliter, quam nude et breviter Scripturam tradi: ut cum* Deus *ad hominem loqueretur, non Argumentis asseveret voces suas, tamquam fides ei non haberetur: sed loqueretur quasi rerum omnium maximus Judex, cujus non est argumentari, sed pronuntiare verum*[2].

[1] August. 18. Civit. cap. 41. in fine.

[2] Lactant. l. 5. cap. 1.

Ezek és több hasonló jelenségek az egész keresztyénségnek és az apostoloktúl eredett Anyaszentegyháznak tanú-bizonyságán fondáltatván, eléggé szemünk-eleibe adgyák az ISTEN könyvének méltóságát és hasznát. Mert valami ebben taníttatik, finom arany és tiszta igazság; a mi ebben megparancsoltatik, tekélletes szentség; ennek ígéreti örök bóldogság.

2. Tulajdona minden eretnekségnek, hogy szent Írással ád színt tévelygésének.

A kik az eretnekségek szokását nem tudgyák, megbotránkoznak abban, hogy a tévelygő tanítóktúl csak nem minden szavokban a szent könyveket hallyák neveztetni; és a bárány-bőrbe öltözött farkasoktúl ottan-ottan azt hallyák, a mit az ő mesterek monda Christusnak: *Scriptum est*[1]. De hogy ez-aránt senki meg ne csalassék, azt kel eszünkbe vennünk, hogy soha a keresztyénségben egy eretnekség sem támadott, mely az ő tévelygését az eretnekségek-rontó aczél-pőrölyének, a sz. Írásnak ékességével nem igyekezte vólna szépegetni, kendőztetni és hímezni. Mert a szent Ágoston mondásaként a keresztyénségben nem támadhat egyéb-képpen eretnekség, hanem a sz. Írás színe- és palástya-alat[2]. Azért szent Ignatius azt írja, hogy a tévelygők az ő keserű mérgeket sz. Írás méziben elegyítik: *Non Christiani, sed* CHRISTI *institores sunt; adulterantes verbum Evangelii, et erroris venenum allinientes dulcibus alloquiis, velut mulso aconitum miscentes: ut suavissimo sapore deceptus, qui gustat, mortem incaute hauriat*[3].

Irenæus mártir írja, hogy az eretnekek az ő hazugságokat írással födik-bé; kivűl az Írást nyelveken hordozván juhok gyapjúját mutogattyák, noha értelmek farkas dühösséggel rakva: *Mendacium Dæmon abscondit per Scripturam; quod faciunt etiam omnes Hæretici*[4]. *A foris quidem oves, per eam quam habent extrinsecus loquelam, apparent; intrinsecus vero lupi sunt*[5]. Másut azt mongya, hogy az eretnekek sárból csinált rút tudományokat sz. Írás aranyával akarják bémázolni[6]; és azt cselekeszik, mint-ha valaki drága kövekből rakott királyi ábrázatot találván elbontaná azt az ábrázatot, és azon kövekből róka ábrázatot rakna és azt akarná elhitetni, hogy ez az előbbi szép ábrázat, mivel ugyan azon kövekből rakatott.

[1] Math. 4. 6.
[2] Augu. supr. f. 147.
[3] Epist. ad Trallian.
[4] Iren. l. 5. c. 21.
[5] Lib. 3. c. 18.
[6] Lib. 2. c. 34. in fine.

Tertullianus hasonló-képpen szól. Senki, úgy-mond, mérget epében és zászpaban * nem ád, hanem édes mézben: az ördög-is dögleletes tanítását az Isten tanításával elegyíti; az igazság-ellen az igazságból farag nyilakat. Sőt nem-is vólna eretnekség, ha a szent Írásnak hamis magyarázati nem vólnának. Azért minden eretnek szent Írással bizonyít, és azzal ejtik-meg az egy-ügyűket, hogy bátorsággal pattogattyák a szent Írást. Az Isten bőlcsesége, mely az ő híveinek próbájára elszenvedi, hogy eretnekségek légyenek, úgy íratta a szent Írást, hogy az eretnekségek az ő gonosságokból okot vehessenek a viszszálkodásra az Isten ígéjéből: *Nemo venenum temperat felle, et helleboro; sed conditis pulmentis, et bene saporitis, ut plurimum dulcibus, id mali injicit: Ita et Diabolus, lethale quod conficit, rebus* DEI *gratissimis et acceptissimis imbuit*[1]. *Omnia adversus Veritatem, de ipsa Veritate constructa sunt*[2]. *Nihil mirum, si ex* DEI *Instrumento captantur argumenta, cum Hæreses esse non possent, si non et perperam Scripturæ intelligi possent*[3]. *Et Errantes de Scripturis agunt, de Scripturis suadent: aliunde enim loqui non possunt de rebus Fidei, nisi ex Literis fidei. Scripturas obtendunt, et hac sua audacia statim quosdam movent*[4]. *Nec periclitor dicere, ipsas quoque Scripturas sic esse ex* DEI *voluntate dispositas, ut Hæreticis materiam subministrarent*[5].

Vide supra, fol. 147.

[1] Tertullian. de Spectaculis, c. 27.
[2] Apol. c. 47.
[3] De Resurrectio. Carnis cap. 40.
[4] Præscriptio: cap. 15. Supr. fol. 137.
[5] Tertul. Prescript. c. 39.

Szent Ágoston írja, hogy az eretnekek tettetik, mint-ha a szent Írást követnék[6]; de mivel ezt az ő hamis értelmek-szerént tekerik, nem a szent Írást, hanem a magok agyaskodásit követik. Ugyan-is nem azért eretnekek, hogy az írást megvetik, hanem hogy hamissan értik; mert a szent Írás némellyeknek élő illat életre; némellyeknek halálos illat veszedelemre[7]: *Scripturas tenent ad speciem, non ad salutem*[8]. Viszontag azt írja, hogy a tévelygők az ördögöt követik, ki Christus-ellen a szent Írást emlegette: *Diabolum vos imitamini. Sicut enim ille contra Legislatorem proferebat verba Legis: sic et vos, ex verbis Legis accusatis*[9]. *Hæretici hi sunt, qui per verba Legis, Legem impugnant: proprium enim sensum verbis adstruunt Legis, ut pravitatem mentis suæ, Legis autoritate commendent. Sciens enim impietas, autoritatem Legis multum valere, fallaciam sub nomine ejus componit: ut, quia res male per semet ipsam acceptabilis esse non potest, bono nominis commendetur*[10].

[6] Supra, f. 147.
[7] 2. Cor. 2, 16.
[8] Libro 3. de Baptis. contr. Donat. c. 19.
[9] Tom. 7. li. 2. contr. Petilian. c. 49.
[10] Ambros. to. 5. in c. 3. ad Titum.

Ugyan ezent mongya sz. Atnanasius és ínti a híveket, hogy akár-mint hánnyák a szent Irás mondásit az Anyaszentegyháztúl

* Zászpa = helleborus, hunyor (keserű gyökér).

elszakadtak, de fűlünket arra meg ne hajcsuk; mert ezek csak festékek, csak jó illatok, csak bárány-gyapjak, mellyekkel úndokságokat béhímezik, büdösségek illattyát elverik, a farkasok dühösségét béfedezik: *Cum unaquæque Hæresis, sui commenti parentem habeat Diabolum, ac pudore tam exosi nominis teneatur: pulcherrimum nomen Salvatoris profitetur, Scripturarumque dictionibus amicitur. Verba quidem profert, veram tamen inde sententiam suffuratur: ac deinde intellectu, quem ipse confinxit, dolis obumbrato, erroneorum homicida efficitur*[1]. *Quotquot sunt Hæreses, nihil habent in suis figmentis constituendis, quod commune sit cum Sacra Scriptura: Sed tamen ad dolum simpliciorum, velut Diabolus ipsorum Pater, transformant vultum: verba Scripturæ præferunt, ut rectum sensum habere videantur*[2]. *Non audiatis ergo eos, etiamsi dictiones ex Sacris Literis scribant; etiamsi voces Orthodoxæ fidei loquantur: indumentum Ovium, hæc verba sunt*[3].

[1] Athanasius, Orat 1. cont. Arian fol. 113. edit. Comelin. An 1600.

[2] Fol. 114.

[3] Fol. 121.

Ezeknél bévebben ír Vincentius Lirinensis e dologrúl megmutatván, hogy tulajdona minden eretnek embernek, hogy annál inkáb mutogassa a szent Írást, mentűl távúlb jár az igazságtúl, és a szent Írás lágy gyapja-alat hamissága körmeit rejtegeti, követvén a sátánt, ki midőn Úrunkal bajt víjna, szent Írással támogatá kisztetésit: *Utuntur plane Hæretici Divinæ Scripturæ testimoniis, et vehementer quidem. Nam videas eos volare, per singula quæque sanctæ Legis volumina: sive enim apud suos, sive alienos; sive privatim, sive publice; sive in sermonibus, sive in libris; sive in conviviis, sive in plateis; nihil unquam pæne de suo proferunt, quod non etiam Scripturæ verbis adumbrare conentur. Lege Pauli Samosateni opuscula, Priscilliani, Evnomii, Joviniani, reliquarumque pestium: cernes prope nullam omitti paginam, quæ non Novi, aut Veteris Testamenti sententiis fucata, ac colorata sit. Sed tanto magis cavendi, et pertimescendi sunt, quanto occultius sub Divinæ Legis umbraculis latitant. Sciunt fœtores suos nulli fere cito esse placituros, si nudi et simplices exhalentur; atque idcirco eos Cælestis eloquii velut quodam aromate aspergunt: ut ille, qui humanum facile despiceret errorem, Divina non facile contemnat Oracula. Itaque faciunt, quod hi solent, qui parvulis austera quædam temperaturi pocula, prius ora melle circumlinunt; ut incauta ætas, cum dulcedinem præsenserit, amaritudinem non reformidet*[4]. *Clamat Salvator, Attendite vobis a Pseudoprophetis, etc. Quid est Vestis Ovium, nisi Prophetarum, et Apostolorum proloquia; quæ iidem, ovili quadam sinceri-*

[4] Lirin. contra Profan. novitat. c. 35.

tate, Agno illi, qui tollit paccata mundi, tamquam vellera quædam texuerunt? Qui sunt Lupi rapaces, nisi sensus Hæreticorum feri, et rabidi? Sed ut facilius incautis Ovibus obrepant: manente Luporum ferocia, deponunt lupinam speciem, et sese Divinæ Legis sententiis, velut quibusdam velleribus obvolvunt: ut, cum quisque lanarum mollitiem persenserit, nequaquam aculeos dentium pertimescat[1]. *Quid Diabolus faciet misellis hominibus, qui ipsum Dominum Majestatis, Scripturarum testimoniis appetiit? Mitte te deorsum: Scriptum est enim. Magnopere nobis doctrina hujus loci retinenda est, ut tanto Evangelicæ autoritatis exemplo, quando aliquos Apostolica seu Prophetica verba proferre contra Catholicam fidem viderimus, Diabolum per eos loqui minime dubitemus, nam sicut tunc caput capiti, ita nunc membra membris loquuntur: membra scilicet Diaboli, membris* CHRISTI. *Quid tandem dicunt? Mitte de deorsum: idest, Ex istius te sublimis Ecclesiæ, quæ Templum* DEI *est, doctrina, et traditione, demitte. Et, si interroges Hæreticum; Unde probas, quod Ecclesiæ Catholicæ universalem, et antiquam Fidem dimittere debeam? Statim ille: Scriptum est enim. Et continuo mille testimonia, mille exempla, mille autoritates parat, de Lege, Psalmis, Apostolis, Prophetis, quibus Novo, et* MALO *more interpretatis, ex arce Catholica, in Hæreseos barathrum infelix anima præcipitetur*[2]. Ezeket a végre kelle ily bév beszéddel elő-hoznom, hogy egybe-vetvén a régi tévelygőkrűl irt dolgokat a mostaniak erkőlcsével, ne csudálkozzék és meg ne csalassék senki a szent Írás mutogatásával.

[1] Cap. 36.

[2] Cap. 37.

3. Minden eretnekségnek bélyege az, hogy sok-képpen megvesztegeti és erőtlenné tészi a szent Írást.

Noha eleitűl-fogva minden eretnekség a sz. Írást fitogatta, ezzel csinnyosította rútságát, ez-alat rejtegette dögleletességét, és orczátlanúl az emberek agyában formált vélekedésekre húzta vonta az Isten szavát: de soha oly eretnekség nem vólt, mely a szent Írásba nem vetette vólna körmét, és ezt sok-képpen meg nem mocskolta, meg nem marczongotta, meg nem vesztegette és csonkította vólna. Mert sokan ennek némely részeit megvetették, mint férgeseket; a maradékát imide-amoda tetczések-szerént húzták vonták és tekerték; megnyújtották, megrövidítették; megtóldották, megcsonkították; hamis tekergő magyarázatokkal úgy ferteztették, mint az ő hamis tudományok erőssítésére alkalmatosbnak találták.

A miben akarták, helyt adtak néki; a miben akarták, nem adtak, hanem félre vetették. A szent Doktorok írásában pedig négy dolgot találok feljegyezve, mellyel a szent Írást vesztegették a tévelygők. Mert vagy némely könyveket megvetettek; vagy elcsipvén bennek megcsonkították; vagy hozzá-adással megtóldották; vagy az Anyaszentegyház értelmétűl elszakasztván, magok fejétűl hamis magyarázatokkal megmocskolták. Mely módokat Tertullianus illyen-képpen ád előnkbe: *Hæresis quasdam Scripturas non recipit. Et, si quas recipit, adjectionibus et detractionibus intervertit. Et, si integras recipit, diversas expositiones commentata convertit. Tantum Veritati obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus*[1]. *Alius ergo manu Scripturas, alius sensu Expositiones intervertit*[2].

[1] Tertull. Præscrip. c. 17.
[2] Cap. 38

Ezekrűl künyű példákat adnunk. VALENTINIANUS csak a mi néki tetczett, azt vette-bé az ó-testamentomból: *Legis et Prophetarum quædam probat, quædam improbat; id est, Omnia improbat, dum quædam reprobat*[3]. CERDO csak a sz. Lukács evangeliomát javallotta, de azt sem éppen: *Hic Prophetas, et Legem repudiat: solum Evangelium Lucæ, nec tamen totum recipit. Apostoli Pauli, neque omnes, neque totas Epistolas sumit. Acta Apostolorum, et Apocalypsim, quasi falsa rejicit.*[4] A HELCESAITÁK a sz. Pál írásit mindenestűl megvetették[5]. EBION csak a sz. Máthé evangeliomát itílte igaznak: *Ebionitæ, solo eo, quod est secundum Matthæum, Evangelio utuntur; et Apostolum Paulum recusant, Apostatam eum dicentes*[6]. MARCIONrúl és a Valentinianusokrúl azt olvasom, hogy csak a sz. János evangeliomát dicsírték[7]. Az ALOGIANUSOK a szent János evangeliomát és Látását megvetették: *Joannis Evangelium respuunt, cujus nec Apocalypsim accipiunt; has videlicet Scripturas negant esse ipsius*[8]. A MANICHÆUSOK az egész új-testamentomban sokat férgesnek és megvesztegetettnek véltek: *Novi Testamenti Scripturas, tamquam infalsatas, ita legunt, ut, quod voluerint, inde accipiant; quod nolunt, rejiciant, tamquam non totum verum habentibus*[9]. Sőt a mint sz. Ágoston írja: *Manichæi verba perspicua, quæ in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse contendunt: ita tamen, ut falsitatem, non scribentibus Apostolis tribuant, sed nescio quibus Codicum corruptoribus*[10]. Azért Faustus Manichæus azt beszéllette, hogy nem sz. Máthé írta azt az evangeliomot, mellyet ő neve-alat olvasunk, hanem valaki más ő nevével: *Matthæus hæc non scripsit, sed alius nescio quis ejus*

[3] Tertull. Præscrip. c. 49.
[4] Ibid. c. 51.
[5] Euseb. lib 6. Histor. c. 38
[6] Iren. l. 1 c. 26.
[7] Iren. l. 3. c. 11.
[8] August. hæresi 30.
[9] August. hæresi 46.
[10] Epist. 19. ad Hieronymus.

nomine[1]. Másut azt vítatta, hogy ő nem veheti mind elő, valamit sz. Írás nevével elő-tosznak; mert a régiek sok dolgokat írtak az apostolok könyveibe; sőt az apostolok halála-után írtak sokat az apostolok nevére: *Ad Scripturas, nunquam sine judicio aures afferimus: multa enim a Majoribus vestris, eloquiis Domini inserta sunt verba: multa post Apostolorum assumtionem, a nescio quibus, per opiniones comperta, in Apostolorum Domini nomina contulerunt*[2]. Kinek sz. Ágoston csak azt feleli, hogy ha nem az apostolok írása, a mit apostoli írásnak tart az Ecclesia: az sem lehet bizonyos, hogy az apostolok valaha e földön vóltak és valamit írtak[3]. Végezetre vóltak ollyak-is, úgy-mond sz. Ágoston, kik az apostoli írásokat éppen megvetették; és ebből azt itílték, hogy Christus Úrunk dücsősségét öregbítik; mivel egyébnek Christus-kivűl nem akarnak hinni[4]. Kiknek kábaságokat, úgy tetczik, mint-ha Calvinus helyén hagyná, midőn azt írja, hogy méltó mindennek béfogni száját, minek-utánna a Christus úgy szóllott, hogy semmit másra nem bízott, a mit ő-utánna kimondana[5].

[1] Augu. tom. 6. lib. 17. contra Faust. c. 1.

[2] Ibid. li. 33. ca. 3. Et 5. Confess. cap. 11.

[3] Ibid. cap. 6.

[4] Augu. 2. Retractat. c. 16.

[5] Calv. l. 4. c. 8. num. 7.

Mint vakarcsáltak és elcsiptek némely szókat a bibliából a tévelygők, szépen feljegyzi sz. Ambrus imígyen szólván: *Deus spiritus est. Quem locum, ita expresse Ariani testificamini esse de Spiritu, ut eum de vestris Codicibus auferatis. Et literam quidem potuistis abolere, sed Fidem non potuistis auferre. Plus vos illa litura prodebat, plus vos illa litura damnabat. Neque enim vos poteratis oblinire Veritatem, sed illa litura, nomina vestra de Libro Vitæ radebat.*

Ambros. to. 2. l. 3. de Spiritu Sancto. c. 11. Ioan. 4, 24.

Hogy a sz. Íráshoz némellyek sok tóldalékokat fóltoztak, abból ismérszik, hogy sok hamis könyveket akartak némely tévelygők a sz. Írás-közzé foglalni, csak azért, hogy lenne mivel állatni a hamisságot, melynek semmi gyámolyát nem találták az Isten könyvében.

Végezetre, eléb sok bizonyos tanúságokból megerőssítők, hogy minden tévelygés a sz. Írásnak hamis értelmével akarta igyét támogatni, és a mint sz. Ágostontúl hallók, a maga elmélkedését és magyarázattyát akarta sz. Írás-gyanánt böcsűltetni.

Supra, f. 147, 393.

Supra, f. 143, 144.

4. Az eretnekségek tulajdonságából az új tudományok hamissága megbizonyodik.

Ebből az eretnekségek tulajdon festékéből illyen bizonyságot támasztok a mostani tévelygések-ellen:

Lehetetlen, hogy igaz isteni vallás légyen az, melynek fő pásztori és vezérlő kalauzi az Isten ígéjét, a sz. Írást, sok-képpen megmarczongják, és a menyire szerét tehetik, minden félelem- és orcza-nélkűl megmocskollyák, bizonytalanná tészik, idegen értelemre forgattyák.

Illyen a lutherista és calvinista vallás.

Tehát lehetetlen, hogy ezek igaz isteni vallások légyenek.

A bizonyság Első része közbe-vetés-nélkűl vagyon. Mert ha Isten magával nem ellenkezhetik, és az igazság az igazságot nem ronthattya: tehát a mely igazságot egyszer Isten írva előnkbe adott, annak böcsűlletit meg nem kissebbítheti.

Második részét sok-képpen és tagadhatatlan példákkal világossan bizonyíthattyuk.

5. A szent könyvek ismerésében nincs bizonyos módgyok az újitóknak.

A kik elhagyván a romai Ecclesia tanítását, némely könyveit a bibliának kétessé tészik, nem csak semmi módot nem találnak a sz. könyvek ismerésében és kiválasztásában; de sőt azon nyomon az egész szent Írás hiteles bizonyságát elrontyák. Mert nincs egyéb bizonyos mód a sz. könyvek isméretiben a közönséges Ecclesia itíletinél és tradiciojánál. Azért mihent ez bizonytalanná tészik, ottan felfordúl hitele minden könyveknek. Nem-is állathatni semmi jelenséget a sidók cánonárúl vagy a sz. könyvek régi laistromárúl, mellyet vagy a romai Ecclesia tradiciojából, vagy a régi Páterek írásából nem kel venni. Azért ha ezek nem elégségesek a bizonyos hitel-szerzésre, az egész szent Írás könyvei mind bizonytalanná lésznek.

Vide sup. August. f. 142, 143.

Ezt világosban így ércsed. Luther és az ő nyája a bibliát nem vették az apostolok kezéből, mert sok üdővel az apostolok halála-után éltek; hanem a romai Ecclesia tradiciojából. Ez azért a tradicio ha bizonyos és csalatkozhatatlan: tehát éppen minden könyveket bé kel vennünk, valamellyeket előnkbe ád a romai Ecclesia. Ha kétes, bizonytalan és megcsalhat ez a tradicio: tehát az egész biblia bizonytalan. Mely dologrúl jer szóllyunk bévebben czikkelyenként.

No. 1. Bizonyoson megismérhettyük a szent Írás könyveit.

Szent Írás könyveinek azokat híjuk, mellyeket Szent Lélek vezérléséből írtak a szentek; *2. Petr. 1, 21. 2. Tim. 3, 16.*

kiknek szájok-által maga szóllott az Isten; *Luc. 1, 20. ad Hebr. 1, 1.* Mert a Christus szavaként, *Non vos est is qui loquimini, sed Spiritus*[1]. Azért az ember nyelve olyan vólt Isten kezében, mint az író-deák kezében a penna; *Lingua mea calamus Scribæ*[2], és az isteni jelenésből úgy olvasták a mit mondottak, mint-ha könyvből nézték vólna; *Loquebatur* (Jeremias) *quasi legens omnes sermones*[3]. Innen vagyon a sz. Írásnak csalatkozhatatlan és tekélletes hitelre-méltó szentsége és oly tekélletes tisztasága, hogy abban semmi hiuság vagy hamisság nem találtatik. Mert a sz. Írás-által szólló Istenben sem hamisság, sem tudatlanság nem lehet. Azért meg sem csalatkozhatik és meg sem csalhat. Ez-okon írja nem egy helyen szent Ágoston, hogy midőn valamit ollyat találunk a sz. Írásban, mely nékünk alkalmatlannak látszik emberi okoskodás-szerént, nem szabad azt mondanunk, hogy ez hamis; hanem azt kel mondanunk, hogy ezt mí nem értyük[4].

[1] Matth. 10, 20.
[2] Psal. 44, 2.
[3] Ier. 36, 18.
Vide fol. 139 et 443.
[4] Vide Augu.: supra, fo. 252. Infra, Ii 3. c. 12, 11.

Ez azért a sz. Írás magában oly böcsűlletes, szent és méltóságos, ha senki Isten szavának nem hinné-is, mint-ha mindenektűl tiszteltetnék és Isten ígéjének ismértetnék. Mert a sz. Írás-által szólló Istentűl, nem az emberek hitelétűl vagy böcsűlésétűl vagyon ennek méltósága. Mint a nap-keleti gyöngyöt vagy gyemántot nem a gyöngy-fűző itílete tészi böcsűlletessé; hanem a maga saját természeti; noha sokan ezt a természetet meg nem ismérhetik külömben, hanem a gyöngy-fűzők bizonyság-tételéből. De mivel az emberek tanuságára és üdvösség nyerésére rendeltetett a sz. Írás, kívántatik, hogy bizonyos útunk és módunk légyen ennek ismerésében; mert e nélkűl künnyen megcsalatkoznánk, szent Írás-gyanánt vévén, a mi nem sz. Írás. Ez-okon mongyuk, hogy az Ecclesiának csalatkozhatatlan tanu-bizonyság-tételéből ismérjük, mellyek a sz. könyvek; mert (a mint ezennel megmutatom,) ezen-kivűl más bizonyos út nincsen ezeknek tekélletes isméretire. Mellyet magok-is az újítók sok habozás-után nyilván tanítanak, imillyen ígékkel: *Hominum respectu, sustinet Ecclesia Veritatem*[5]. *Ecclesiæ autoritas, Isagoge est, qua præparamur ad fidem Evangelii*[6]. Nem-is adhatnak egyéb regulát, melyből némely könyveket megvetnek, némellyeket bévésznek; hanem hogy a régi Ecclesia amazokat nem ismérte, ezeket bévette.

Vide sup. f. 133, 134.
Alias Similitudines habet Haye, in Apparatu Evangelico, c. 39.
[5] Supra, f. 218.
[6] Supr. f. 134.

NOTA.

Ebből kitetczik, mely hamissan vádol minket Calvinus, hogy a szent Írás méltóságát az Ecclesiától mongyuk lenni: *Invaluit apud plerosque perniciosus error, scripturæ tantum inesse momenti,*

quantum illi Ecclesiæ suffragiis conceditur; acsi DEI *veritas, hominum arbitrio niteretur*[1]. *Ipsum* DEI *Verbum, Hierarchiæ Romanæ subjicere, nefaria impudentia non dubitant Papistæ*[2]. *Subjiciunt* DEI *oracula hominum censuræ, ut ideo rata sint, quia placent hominibus*[3]. Ezek mind hazugságok; mert senki közzűllünk ezeket nem mongya, sőt azt hiszük és taníttyuk, hogy magától Istentűl vagyon az ő szavának hitele, méltósága és tekélletes böcsűllete: hanem az Ecclesia előnkbe adgya és megismérteti a méltóságot, mellyet Istentűl vett a sz. Írás, úgy hogy a Calvinus mondásaszerént *Hominum respectu,* vagy a mint egyebek szóllanak, *quoad nos,* mí-reánk-nézve az Ecclesia ismérteti, mellyik Isten szava. Azért minnyájan azt mongyuk, a mit eléb szent Ágostontúl hallánk: *Ego Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret autoritas*[4], mely mondásnak győzhetetlen okát-is feljegyzők szent Ágoston szavaival.

[1] Calvin. l. 1. c. 7. num. 1.
[2] Cal. li. 4. c. 7. num. 30.
[3] Lib. 4. c. 9. num. 14.
Vide f. 133, 134.
[4] Sup. f. 142, 143.

Azt kel azért eszünkbe vennünk, hogy a mely könyvet nem valami bizonytalan conjecturákkal és gyanós vélekedéssel, hanem bizonyos, isteni tanu-bizonyságon éppíttetett hittel Isten ígéjének kel vallanunk, arrúl három dolgot kel bizonyoson hinnünk: I. Hogy a ki azt a könyvet írta, abban Isten lelke vólt akkor, mikor írta. Mert ha Salamon, mikor a bálványok-után szeleskedett; ha sz. Pál megtérése előt írtak vólna, nem számlálnók sz. Írás-közzé azokat az írásokat. II. Hogy a mely könyvet sz. Írásnak vallunk, azt valóban azok a szent profeták, apostolok, evangelisták írták, a kik nevét viselik, és nem más valaki ő nevekre. Mert tudgyuk, hogy sz. Pál nevével egyebek-is írkáltak; azért jelt adott sz. Pál a thessalonica-bélieknek melyből az ő saját írásit megismérhették[5]. Eusebius, *lib. 6. Histor. c. 12.* említi a sz. Péter nevére íratott evangeliomot. *Lib. 3. c. 25. vel 19.* a sz. Barnabás neve-alat kőltöttet. Szent Ambrus, *in cap. 1. Lucæ,* írja, hogy látott sz. Tamás nevére írott evangeliomot. Gelasius, *Distinct. 15. Cap. Sancta Romana,* sz. Thadæus, Mátyás, Péter, Jakab, Barnabás nevével írott hamis evangeliomokrúl emlekezik. És hogy írásomat ne nyújcsam, Joannes Haje tizen-kilencz evangeliomi könyvet számlál a régiek írásiból, mellyek hamissan viselték az apostolok nevét[6]. III. Hogy az apostolok írási minden idegen tóldalék, csáválás, változás-nélkűl éppen úgy maradtak, mint először írattak[7]. Mert ha igaz vólna, a mit nem régen Manichæustúl hallánk, hogy sokat írtak az apostoli könyvekhez, mellyekben hírek sem vólt az

Tria scienda de quavis Sacra scriptura.
[5] 2. Thessa. 2, 2. c. 3, 17.
[6] Haje, Apparatu Evangel. c. 33.
[7] Supr. f. 451.

apostoloknak: nem vólna bizonyos hitele írásoknak. Valaki pedig kétessé tészi a sz. Írás méltóságát, az egész keresztyén hitnek fondamentomát kiforgattya: *Titubabit enim fides, si Divinarum Scripturarum vallicet autoritas.* August l. 1. de Doctr. Christian. c. 30.

Mivel azért keresztyén hitünk tanításából, és nem emberi gyanuságból vagy okoskodásból kel ismérnünk a sz. könyveket; a keresztyén hit pedig Isten szaván fondáltatik: következik, hogy Istennek tanu-bizonyságán és kijelentett ígéjén kel éppíttetni a szent könyvekről-való igaz vallásnak. Annak-okáért az a kérdés, ki-által, és mi módon jelentette-meg Isten, mely könyv és írás Isten ígéje? És mikor emez vagy amaz könyv méltóságárúl támad viszszavonyás, minémű úton mehessünk bizonyoson végére, hogy eme könyvet a szent Írás laistromába kel venni, amazt ki kel rekeszteni? 1. Cor. 3, 4. 13. 2. Petr. 1, 17.

Tudom, hogy némellyek ezt a kérdést igen sajnállyák és szent Ágostont hozzák-elő, ki illyen-képpen szól: *Nec audiendos, si qui forte mihi dicerent, Unde scis, illos Libros, unius veri, et veracissimi* DEI *Spiritu esse humano generi traditos?* De bizonyos, hogy a keresztyénségben hasznosb és szükségesb tudomány nem lehet annál, mint hogy bizonyoson ércsük, honnan és mi módon tudhassuk, mellyek a szent könyvek. Mert ha ennek bizonyoson végére nem megyünk, hanem csak gyanuságtól viseltetünk: egy az, hogy bizonytalan lészen az egész keresztyén vallás; más az, hogy a kettő-közzűl eggyikét el nem kerűlhettyük; vagy hogy, a mit sz. Írásgyanánt kellene böcsőllenünk, azt gyakran megvettyük: vagy hogy, mit meg kellene vetnünk, azt Isten ígéje-gyanánt tisztellyük; mind kettőben pedig nyilván-való lélek-veszedelem forog. Szent Ágoston sem ellenkezik e dologban; mert ő-maga nem csak elő-hozza, de egy-nehány helyen megfejti ezt a kérdést: úgy-mint, *Libr. 32. contra Faustum, c. 21. Lib. 28. c. 2.* és azt mongya, hogy onnan tudgya ezt a könyvet szent Máthé írásának: mert az Ecclesiának kézről-kézre adott tanítása ezt tarttya: *Istum librum credo esse Matthæi; quem ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum, Ecclesia, certa connexionis successione, usque ad tempora ista perduxit.* Mi-képpen azért Szűz Mária okossan kérdé az angyalt, *Quomodo fiet istud?* a sidók pedig hitetlenűl mondák, *Quomodo potest hic nobis dare Carnem suam ad manducandum?* azon-képpen ezt az *Unde scis*-t hitetlenűl kérdik vala a Manichæusok, bizonytalanná akarván ezzel tenni a szent Írást, megvetvén az Anyaszentegyház tanu-bizonyságát. De a ki ezt a Augu. 6. Confess. c. 5. Lib. 28. contr. Faustum, c 2.

Supra, f. 72, 73.

végre kérdezi, hogy az Isten parancsolattyának eleget tégyen, mely azt kívánnya, hogy okossan és bizonyos tanuságoktúl viseltetvén hajollyunk a hitre, semmit ebben a kérdésben nem vétkezik. A Manichæusok azért két dologban vétkeztek. Egyben, hogy magok tetczése-szerént bévették vagy megvetették a sz. könyveket. Másban, hogy semmit nem akartak hinni, valamit okossággal világoson által nem láthattak: *Fidem nobis ante rationem imperari dicebant: se autem, nullum premere ad Fidem, nisi prius discussa et enodata Veritate.* Azért a két okért kérdették, *Unde scis?* Eggyért, hogy az Ecclesia itíleti-ellen megvethetnék azokat a könyveket, mellyek nékik nem tetczettek. Másért, hogy a sz. könyvek ismeretire emberi okoskodásból vett demonstratiót keresnének, mely mind kettő esztelenség. De ha csak bizonyos tanút keresünk, melynek tanításából csalatkozhatatlanúl megválaszthassuk a sz. könyveket, abban semmit nem vétkezünk.

Augu. to. 3. de Utilitat Credendi, c. 1.

No. 2. A szent könyvekben sokat megvetnek az újitók.

Az új-testamentom könyveit azon számban írják laistromban és canonban a Calvinisták, melyben a Catholicusok, mint a Tigurina Confessiobúl másut meghallyuk. Jóllehet a Calvinus magyarázván az új testamentom könyveit, a szent János második és harmadik levelét elhúllattya és magyarázattyát elhadgya[1].

[1] In meo Exemplari, edito An. 1556 a Roberto Stephano.

Luther egy-nehány könyvet kihagyott az új-testamentomból. A szent Jakab levele igyenesen azok-ellen íratott, kik a hitet jó cselekedet-nélkűl elégségesnek mondották: *Epistola Petri, Joannis, Jacobi, Judæ, contra eam maxime dirigitur opinionem, quæ tunc fuerat exorta; ut adstruant, Fidem sine Operibus nihil prodesse*[2]. Látván azért Luther, hogy az ő tanítását felfordíttya szent Jakab, azt kezdé írkálni, hogy ez a levél nem apostoli lélekből származott, és ollyan mint egy szalma-tekercs a sz. Pál leveleihez-képest: *Hanc Epistolam non esse Apostolico spiritu dignam, multi probabiliter asserunt*[3]. *Epistola Jacobi, comparata Epistolis Pauli, vere Straminea est: quia nullum habet spiritum Evangelii*[4].

[2] Aug. tom. 4 De Fide et Operib. c. 14.

[3] De Captiv. Babyl. cap. De Extrema Unctione.

[4] Resert Gretserus, ex Luthero, in Resolutione Epistolæ Simonis Luthi.

A szent János látasában nyilván vagyon, hogy a dücsőült szentek a földiekrűl megemlekeznek; és nem csak a gonoszokra boszszú-állást kérnek, de a szentek imádságit Isten-előt bémutattyák. Nem tetczék ez Luthernek; azért ezt sem szenvedé a sz. könyvek közöt[5].

[5] Luth. Præfat. in Apocal. An. 1522.

Jodocus Coccius, *Tom. 1. Thesauri, Libro 6. art. 24, 26, 27.* a Lutheristák írásiból béven megmutattya, hogy ők a sidókhoz írt levelet, sz. Péter második levelét, sz. János második és harmadik levelét az Írásnak bizonyos könyvei-közzé nem számlállyák.

Az ó-testamentom könyveit mind a Lutheristák, mind a Calvinisták egy-aránt megdézmállyák, kirekesztvén a sz. Írás-közzűl a Tobias, Judith, Baruch, Machabæusok könyveit, az Ecclesiasticus és Bőlcseségrűl írt könyvekkel egyetemben. Azon-kivűl egyéb könyvek darabit elmetélik, mint megtetczik a Molnártúl kibocsátatott magyar bibliából.

Calvi. li. 2. c. 5. n. 13. Lib. 3. c. 15. n. 4. Ecclesiasticum rejicit. Lib. 3. c. 5. n. 8. Machabæos.

No. 3. A szent könyveket magokból meg nem ismérhetni.

Nem csuda, ha a szent könyvek bévételében tétováznak az újítók; mert semmi bizonyos módgyok nincsen azok megismerésében és kiválasztásában. Sokan közzűllök azt mongyák, hogy nem kel a szent Íráson-kivűl jelenségét keresni a szent Írásnak; mert ezt önnön-magából megismérhetni. De ennek magyarázásában külömbözés vagyon közöttök.

Elősző. Némellyek a könyvek titulussából vagy stylussából és szava-járásának módgyából, vagy a bennek foglalt dolgok igazságából akarják a szent könyveket megismérni.

2. Thessal. 2, 2.

De a mint eléb mondám, az apostolok-idét* kezdettek a hamis tanítók apostolok neve-alat híntegetni hamis írásokat. Más az, hogy noha Luther a szent Jakab levele-előt az apostol nevét látta, de a titulus el nem hitethette vélle, hogy apostoli levél légyen: úgy a töb írásoknak sem adhat elégséges hitelt csak a titulus. Ennekfelette ha a sz. könyvek titulusát sz. Írásnak nem tartyuk, bizonyos hitelt nem szerezhet szívünkben. Ha pedig azt-is szent Írásnak vallyuk: úgy szolgál a titulusra, mint a töb írásra az a kérdés, honnan tudhassuk bizonyoson, hogy ezt a titulust Isten íratta?

A sz. Írás stylussát a mi illeti, az sem szerezhet bizonyos hitelt. Mert egy az, hogy a sz. Írás könyvei-közöt oly külömbözés vagyon a stylusban, mint egyéb világi írásokban. Más az, hogy a stylusból külömben meg nem ismérhettyük a szent könyveket, hanem-ha e két dologrúl bizonyosok lészünk: 1. Minémű stylussal kel írnyia a szent könyveket. 2. Hogy egyéb világi könyvekben ahoz hasonló stylus vagy szó-járás nem

* Idét = idejében.

találtatik. Ezeknek pedig csalatkozhatatlan ismeretiben micsoda bizonyos útat mutathassanak az újítók, nem látom. Mert bár oly saját tulajdon stylussa vólna-is a sz. Írásnak, mely egyéb írásokban nem találtatnék: ebből ki nem hozhatnók, hogy az ollyan stylus Istentűl eredett szózatot jelent. És ha eléb a sz. Írást meg nem ismérjük, soha végére nem mehetünk, minémű stylussának kel lenni a sz. Irásnak.

A sz. Írásban foglalt igazság sem tehet arrúl bizonyossá, hogy Isten szavai ezek. Mert a világi bőlcsek írásiban sok igazat találunk; de ezzel sz. Írássá nem tészük az Aristoteles Ethicáját, vagy Officia Ciceronis, vagy Moralia Plutarchi. Más az, hogy a sz. Írásban foglalt mély dolgok nehéz-vólta-miat nem künyű mindenüt az ő igazságának ismerése, mint ez-után meghallyuk.

Chemnit. parte 1. Examinis Concilii Tridentini.

MÁSODSZOR. Kemnitius azt mongya, hogy az új-testamentomban az apostolok és evangelisták bizonyságokat állatnak az ó-testamentomból. Azért ezekből megismérhetni az ó-testamentom könyveit.

De ez sem elég. Mert csak az ó-testamentomra szolgál; és fenn marad az új-testamentom könyveirűl-való kérdés. De az ó testamentom könyveinek ismerésére sem elégséges; mert nem jút eszembe, hogy az új-testamentomban bizonyság vólna az Abdias, Sofonias, Esther, Ecclesiastes, Canticis, Threnis, Első Királyi, Első és Második Kronica könyvekből. Az sem igaz, hogy mind szent Írás, a mit bizonyságúl elő-hoz az új-testamentom; mert szent Pál az Epimenides, Menander, Aratus írásit bizonyságúl támasztya, noha ezek nem szent Írások. Végezetre az ó-testamentomnak nem hogy tellyes könyveit, de egy caput-tyát sem hozza egészen elő az új-testamentom; hanem egy-nehány kevés igéjét, mellyel a könyvnek töb részeit bizonyos hitelűvé nem teheti. De bár szám-szerént laistromban írná-is az új-testamentom az ó-testamentom könyveit; bár az új-testamentomnak eggyik része világoson bizonyságot tenne más részérűl; úgy-mint, mikor szent Péter bizonyságot tészen, hogy a szent Pál leveleiben sok nehéz dolgok vannak: még-is fenn marad ama két kérdés: I. Honnan tudod, hogy az ó-testamentom laistromát vagy az új-testamentomrúl-való bizonyságot apostol írta; sz. Lélek vezérléséből írta; és ezeket nem más valaki toszta a szent Írás-közzé? II. Mint tudod, hogy azok a bizonyságok ezekre az Írásokra szolgálnak, mellyek most afféle titulus-alat kezünkben forognak, és nem más, hasonló

Tit. 1, 12. 1. Cor. 15, 33. Acto. 17, 28.

2. Petr. 3, 15.

titulus-alat kőlt írásokra? Ha ezeket újob írásokkal bizonyíttyuk: vagy az, hogy *Dabitur processus in infinitum;* vagy ha végnotA. hetetlenűl eggyik Írást másikkal nem bizonyíthatni, kételen oly részre kel jutnunk, melynek más írásban bizonysága nem találtatik. És errűl kel megújíttatni az elébbi kérdésnek, honnan tudhattyuk ezt igazán sz. Írásnak lenni?

HARMADSZOR. Calvinus azt írja, hogy valamint a világosságot a setétségtűl, a fejért a feketétűl magán megválaszthattyuk: úgy az Isten szava mingyárt kitetczik az idegen szótúl: *Quod rogant, Unde persuademur a* DEO *fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus? perinde est, ac si quis roget, Unde discimus lucem discernere a tenebris, album a nigro, suave ab amaro? non enim obscuriorem veritatis suæ sensum ultro Scriptura præ se fert, quam coloris sui, res albæ ac nigræ; saporis, suaves et amaræ*[1]. *Si puros oculos illuc afferimus, statim occurrit* DEI *Majestas, quæ nos sibi parere cogat*[2].

[1] Calv. li. 1. ca. 7. num. 2.

[2] Num. 4.

Ennek hiusága abból kitetczik, hogy midőn Isten két izben szóllott vólna Gedeonnak, meg nem isméré Gedeon az Isten szavát, hanem jelt kívána, mellyel elhitetné Isten, hogy ő szól[3]. Sámuelnek háromszor szólla Isten; ő azt tudta, hogy Heli szól[4]. Vallyon kinek szóllott Isten nyilvábban, mint szent Pálnak? mégis azt kérdi: *Quis es Domine*[5]*?* Mikor CHRISTUS és az apostolok az Isten ígéjét predikállották: mi az oka, hogy oly kevesen ismérték Isten ígéjének az ő szavokat, hanem csudatétellel kellet hitelt nyerni[6]? Ha oly fényessen, maga világosságával megismérteti magát a sz. Írás, mely nyilván megválaszthatni a fényességet a setétségtűl: úgy nem kételkedhetik senki a sz. könyvek méltóságárúl, mint fényes nappal nem kételkedhetik a világosságrúl: azért a törökök és sidók csak felnyissák a bibliát, ottan megismérik, hogy az Isten szava, melyben láttyuk, hogy semmi sincsen. Sőt a primitiva Ecclesiában vakmerőség-nélkűl kételkedtek némely Doktorok sok könyvekrűl. Végezetre, ha magánvaló fényességéből akár-ki megismérheti a sz. Írást: kétség-nélkűl az Ecclesia-is megismérheti. És annyival bátorságosban ragaszkodhatunk az Anyaszentegyház ismeretihez, menyível erősseb ígéreti vannak Istennek az Ecclesia-felől, hogy-sem akár-mely privatus egy emberrűl.

[3] Iudic. 6, 17.

[4] 1. Reg. 3, 4.

[5] Actor. 9, 5.

[6] Ioan. 10, 25. 37. ca. 15, 24.

No. 4. Más úttyok sincs az újítóknak a sz. könyvek megválasztásában.

Látván az újítók, hogy magán a sz. Írásból bizonyos ismeretit nem vehetik a sz. könyveknek, külső bizonyságokat keresnek, mellyek tekélletes hitelt szerezhessenek ezeknek.

Először. Calvinus azt írja, hogy Istennek titkos belső tanításából lehetünk bizonyosok, mellyek a sz. könyvek: *Præpostere faciunt, qui disputando contendunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Non ab humanis rationibus, vel indiciis, vel conjecturis, petenda est hæc persuasio, sed ab arcano testimonio Spiritus*[1]. *Tum demum Scriptura satisfacit, ubi interiori Spiritus Sancti persuasione fundata fuerit ejus certitudo.*[2]

[1] Calv. l. 1. c. 7. n 4, 5.

[2] Calv. l. 1. c. 8. num. 13.

Ez igen csekély gondolkodás. Mert ha azzal megelégedhetünk, hogy valakit lelkének belső tanítása erre viszen és ezen megnyúgottya: ezen úton a török Alcorán és a sidó Thalmud hitelt nyerhet. Mivel azért gyakran az ördög angyallá tűnik[3], nem elég a hit dolgait belső sugallásokon éppíteni, hanem a lelkeket meg kel próbálni, ha Istentűl vannak; mert, *Qui cito credit, levis est corde*[4], és szent János hagyása amaz: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint*[5]. Azt keressük tehát, micsoda próba-kőre kel vinni a sz. könyvekrűl-való sugallásokat? Ha ezt a próbát az Anyaszentegyház itíletire bízzák az ellenkezők, künyű az alkovás. Ha a sz. Írásra mutatnak, azt mondom, hogy a ki a sz. Íráson akarja megrostálni belső indúlatit, annak eléb meg kel ismérni a sz. Írást, mellyet ha eléb megismér, nincs szüksége belső sugallásra annak isméretire. Sőt ebből egy rút csavargó circulus lenne, ha a sz. Írást belső sugallásokkal ismérők, és a belső sugallást sz. Írásból próbálnók istenes sugallásnak.

[3] 2. Cor. 11, 14.

Ier. 23, 16.

[4] Eccli. 19, 4.

[5] 1. Joan. 4, 1.

Supr. f. 189, 190.

Mint kellessék pedig a lelkeket megpróbálni, eléb elégségesen megmondók. Ennek-felette, noha a hit Isten ajándéka, és a mint eléb mondók, égben lakik, a ki a szíveket taníttya; de azért az igaz hitet külömben Isten belénk nem óltya, hanem külső tanítás-által; *Rom. 10, 15.* Tehát oly bizonyos külső tanító kívántatik a hithez, melynek tekélletes tanításán megnyugodhassunk. Végezetre, ha egy akár-ki a keresztyének-közzűl a léleknek belső oktatásából megismérheti a sz. könyveket: kétség-nélkűl a közönséges Anyaszentegyház-is megismérheti; bátorságosb-is annak értelméhez ragaszkodni.

Supr. f. 119.

MÁSODSZOR. Némellyek azt vítattyák, hogy azokból a jelenségekből, mellyeket a sz. Írás méltóságának isméretire nem régen elő-hozánk, megismérhetni, hogy Isten szava vagyon a bibliában: mert Isten ezt csudákkal erőssítette, jövendőllését bételyesítette *etc.* Supr. f. 443, 444.

De csak magán ezen sem nyughatik-meg az ember; mert I. Azok a jelenségek szám- és nevezet-szerént minden könyvekre, és sokkal inkáb külön-külön a könyvek minden részeire nem szolgálnak. Azért ha a Filemonhoz írt levélről vagy annak egy részéről kételkedés támadna, nem látom, mint szabhatnák azokat a bizonyságokat nevezet-szerént ahoz a levélhez vagy annak egy czikkelyéhez. Szép okosság vólna, ha így okoskodnál: A Dániel, Isaias és töb profeták jövendőllését Isten bételyesítette: tehát a Filemonhoz íratott levél Isten ígéje. II. Bár úgy volna-is, hogy azokból a jelenségekből megbizonyodnék, hogy azok a könyvek, mellyek a tűzben meg nem égtek, mellyekért a mártirok halált szenvedtek, *etc.* szent könyvek vóltak: mindazáltal az Anyaszentegyház tanítása-nélkűl sem azt nem tudhattyuk, hogy a mely könyvek most nállunk vannak, azok erőssíttettek csudákkal és vér-ontással; sem hogy azok az írások oly tisztán és éppen maradtak, mint akkor vóltak, mikor csudákkal és vérrel pecsételtettek. III. Ezek a jelenségek az Anyaszentegyház tradicióján és bizonyság-tételén fondáltatnak, úgy-mint, hogy illyen csudák lettek, illyen mártiromságok történtek, *etc.* Azért ha a fondamentom gyarló, a rajta éppített jelenségek sem állandók. És bizonyára, ha azok a sz. Írás méltóságára elő-hozott jelenségek hitelt szerezhetnek a sz. Írásnak, az Anyaszentegyháznak-is hitelt adhatnak; mivel hasonló jelenséggel erőssíttetett az ő méltósága, mint ez-után meghallyuk.

HARMADSZOR. A sok tétovázó kerengések-után útra térnek az ellenkezők és megvallyák, hogy a régi sz. Atyák és a közönséges Ecclesia tanításából kel megtanúlni, mellyek a szent könyvek; mivel csak hírrel sem hallották vólna, hogy az apostolok valamit írtak, és hogy nevezet-szerént ezeket a könyveket írták, ha ezt a régi Doctorok és az Ecclesia eleikbe nem adná. Azért megvetik azokat a könyveket, mellyèket a régi Ecclesia nem javallott, úgymint a sz. Péter, sz. Barnabás és egyebek nevére íratott evangeliomokat; tisztelik azokat, mellyeket az Ecclesia hiteleseknek tartott. Hallyad CALVINUST: *Quærunt, Quis nos certiores fecerit, a Moyse et Prophetis hæc fuisse scripta, quæ sub eorum nominibus* Calv. li. 1. c 8. num. 9.

leguntur? Certo certius est, ipsorum scripta non aliter pervenisse ad posteros, quam de manu in manum, ut ita loquar, perpetua annorum serie a Patribus TRADITA *: qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discebant ab auditoribus, fuisse ita loquutos.* Azt-is hallók ez-előt Calvinustúl[1]; hogy emberekre-nézve az Ecclesia tarttya az igazságot; mert ez őrzi és a következőkre szállíttya. Másut gyakran az Ecclesia tanításához kötelezi az embereket[2]. KEMNICIUS sem külömben szól: *Ubi non possunt proferri certissima documenta primitivæ Ecclesiæ, ex testificationibus Veterum, qui non longe post Apostolorum tempora vixerunt, Libros illos fuisse sine conrtadictione et dubitatione pro legitimis acceptos; non valent ulla humana Decreta*[3]. Végezetre Hunnius imígyen szól: *Quod Epistola ad Romanos sit Pauli, habemus ex Ecclesiæ primitivæ testimonio*[4]. Hasonló szavait hallók ez-előt MELANCHTON-nak[5].

Mí-nállunk az Anyaszentegyház szavának és az Atyák egyenlő tanításának tekélletes hitele vagyon. De ha az új tudományok felvetett fondamentomival ellenkezni nem akarnak az elszakadtak, semmi bátorságos bizonyságot nem vehetnek ezekből. Mert a Páterek egyenlő értelmét, a szent győlekezetek végezését, sőt az egész Ecclesia consensussát egyéb dolgokban férgesnek és hitelre nem-méltónak itílik; azért bátran hirdetik, hogy gyakran eltévelyedtek minnyájan a régiek[6]. Ennek-felette körmösön vítattyák, hogy semmit nem kel hinnünk, a mit sz. Írásban világoson nem találunk[7]; azért ez ugyan generalis regula nállok, hogy csak akkor és annyiban kel az Atyák, conciliomok, Ecclesia szavát bévenni, a menyíben eggyeznek a sz. Írással. Mely dologrúl így szól a helveciai Confessio: *Non aspernamur Sanctorum Patrum interpretationes, nec reprobamus eorum disputationes, ac tractatus rerum sacrarum, cum Scripturis consentientes: a quibus tamen recedimus, quando aliena a Scripturis, aut bis contraria, adferre deprehenduntur. Eodem in ordine collocamus Conciliorum definitiones.* Ez így lévén, az Ecclesiától és a sz. Atyáktúl végére nem mehetnek a sz. Írás könyveinek. Mert a mit a szent könyvekrűl mondanak az Atyák és az Ecclesia, azt a sz. Írásban fel nem találjyák: tudni illik, hogy ezt a könyvet bé kel venni, amazt meg kel vetni. Tehát, ebben nem követhetik bátorságoson az Ecclesia és Doktorok szavát, mivel megcsalatkozhatnak azokban, a mirűl nyilván-való írás nincsen. Azért ha efféle dologban eltévelyedhetik az Ecclesia: az ő szava- és tanítása-után oly hittel és fondamentommal hihetik

[1] Supr. f. 218.
[2] Vide infra, l. 8. c. 3, 1.
[3] Chemnit. Exam. Concilii Trident. Sess. 4.
[4] Colloq. Ratisbon Sess. 11.
[5] Supr. f. 135.
[6] Vide supr. f. 141, 142. 224, 225.
[7] Supr. f. 169.
Confess. Helvetic. c. 2.

az új tanítók Isten ígéjének a bibliát, minéművel az alcoránt Isten könyvének vallyák a törökök. Ugyan-is az új tanítók csak annyi hitelt adnak az Ecclesiának és a Pátereknek, menyit Mahometnek, vagy a sidó sinagogának, vagy a pokol-béli ördögnek, kikről ugyan azont hiszik, a mit a sz. Doktorokrúl és Ecclesiárúl; tudni illik, hogy eltévelyedhetnek; el-is tévelyednek; de a menyíben Mahomet vagy a sidók és az ördögök eggyeznek a sz. Írással, annyíban javallyák és böcsűllik az ő tanításokat. NB.

Azt sem okoson cselekeszik az újítók, hogy csak a régi Ecclesiára és régi Doktorokra mutatnak, ki akarván rekeszteni a mostani Ecclesia tanu-bizonyságát. Mert I. Azt kérdem tőllök, honnan tudgyák a régi Ecclesia értelmét, ha a mostani Ecclesia tanításából nem tudgyák a régiek írásit? Ha pedig a mostani Ecclesia tanítását bévészik, midőn előnkbe adgya, hogy ezt tanította a régi Ecclesia, ez a Cyprianus, Cyrillus, Nazianzenus saját, tulajdon és meg nem vesztegetett könyve; ez a nicænum conciliom végezése: miért nem kel elő-venni bizonyság-tételét, midőn azt mongya, hogy ez szent Pál írása, amaz szent Péter könyve? Ha ebben megcsalatkozhatik, miért nem amabban, mely nem oly szükséges dolog? II. Az Anyaszentegyház csalatkozhatatlan tanításárúl-való ígéretek, mellyekért tartozunk a régi Ecclesiának hitelt adni, úgy illetik a mostani Ecclesiát, mint a régit; mert Isten annak az Ecclesiának tett ígéreteket, melyről azt mondotta, hogy világ végéig megmarad. III. Ha csak a primitiva és antiquissima Ecclesia tanu-bizonyságából kel a sz. könyveket megismérnünk, a mint Kemnitius akarja: mutasson az apostolok-után első sæculumban tűndöklő Doktorok-közzűl eggyet, kinek írásában a sz. könyvek laistroma foglaltatnék. Nem hogy ezt cselekedhetné, de nem tudom, ha nevezhet az első sæculumban csak egy Doktort, a kinek írását bévenné. mert Cletus, Anacletus, Clemens, Dionisius, Ignatius irásit fattyú és megvesztegetett írásoknak tartyák az újítók. A második sæculumban sem találok egy szent Atyát, kinek írásában a szent könyvek laistroma vólna; hanem Eusebius, *Libr. 4. cap. 26. alias 25.* említi Melitónak az ó-testamentom könyveirűl-való jegyzésit. Azért Origenesig, a ki Úrunk szűletése-után *226.* esztendőben élt, nem arányzom, hogy valakinek írásában találtatnék az ó- és új-testamentom könyveinek laistroma. Vide infr. li. 9. c. 2, 5. n. 1. in fine. Non tantum a veteri, sed a moderna Ecclesia discendum, qui sint Libri Sacri.

Ezekből kitetczik, hogy az új tanítók dolga csak habozás, és ő-nálok bizonyos mód nincs a szent Írás könyveinek ismerésében;

azért kétessé tészik a szent Írás méltóságát, melynek igaz laistro-
Supra, f. 157, 158. mát nem tudhattyák. Melyből künnyen kisül amaz atheismus, mellyet magok szavaiból hallánk eléb, hogy regnál közöttök.

No. 5. Az Ecclesia tanításából kel a szent könyveket megismérnünk.

Künyű, szép és bizonyos módunk vagyon nékünk a sz. Írás könyveinek és egyéb articulosoknak bizonyos isméretiben. Melynek megértésére két dolgot kel fondamentomúl vetnünk.

Először. Hitünk gyökere ebben a két dologban ál: I. Hogy Isten igaz-mondó, és az ő szavában hamisság és hazugság nem lehet. II. Hogy a mit mí hiszünk, azt az Isten mondotta és jelentette. Az első dologban nincs akadék; mert emberi okossággal-is által-érttyük, hogy a végetlen bőlcseség és jóság meg sem csalatkozhatik, meg sem csalhat, a mint szent Pál írja: *Impossibile est mentiri Deum; Ad Hebræos, cap. 6, 18.* A másik dologbúl támad minden akadék. Mert a hitnek nem lehet tekélletes erőssége, ha bizonyos mód nem adatik, mellyen megismérjük bátorságoson, hogy
Exod. 20, 22. Galat. 1, 12. hitünk tanításit Isten mondotta. És mivel nékünk most Isten nyilván nem szól magán, mint a sidóknak a pusztában, midőn kiadá a törvényt, vagy az apostoloknak, vagy szent Pálnak: másunnan kel bizonyoson megtanúlnunk, hogy Isten adgya előnkbe és ő szavai azok, a mellyeket sz. Írásnak hiszünk. Megbizonyítók pedig, hogy csak magából a sz. Írás szava-járasából vagy a magunk tetczéséből ki nem kerekedik a szent Írásrúl-való tekélletes isméret: tehát szükséges, hogy más fondamentomot keressünk, mellyen éppűllyön hitűnk és bátorságossá tétessünk, hogy Isten mondása, valamit a szent könyvekről és egyéb ágazatokrúl hiszünk.

Másodszor. Fondamentomúl kel vetnünk, a mit ez-után béven
Vide August. supr. f. 162, 163. megbizonyítunk, hogy az Ecclesia szava és tanítása bizonyos hitelt szerezhet; mivel Isten ő-maga az Ecclesiához igazít, hogy annak szavát és tanítását kövessük; bizonyossá-is tészen, hogy az Ecclesia meg nem csalatkozik tanításában és tévelygésbe nem eshetik. Ebből világoson következik, hogy oly bátran hihetünk az Ecclesiának, mint az apostoloknak; mert az apostoloknak sem szerzett hitelt
[1] Supra, f. 161, 162. egyéb, hanem a Christus ígéreti, hogy véllek lészen és őket min-
[2] Supra, f. 163. Infra, li. 8. c. 3, 1. den igazságra vezérli. Azért nem csak a régi szentek[1], de az újítók-is azt mongyák, hogy veszedelmesb dolog annál nincsen, mint-ha az Ecclesia tanításátúl elszakadunk[2]; mert így Christust

es az apostolokat kárhoztattyuk, kik ugyan hitünk ágazattyában írták, hogy hiszük a szent Ecclesiát.

Ezeket fondamentomúl vetvén azt mongyuk, hogy a szent könyveket az Ecclesia tanításából kel vennünk és ismérnünk. Mert jóllehet, a honnan eredete vagyon a szent Írásnak, onnan vagyon méltósága és csalatkozhatatlan igazsága, tudni illik Istentűl, ki a sz. Írás-által szóllott: de azért nékünk az Ecclesia adgya előnkbe, mely könyveknek eredete légyen Istentűl.

Bizonyíttyuk ezt I. Az Anyaszentegyház csalatkozhatatlan igazságából. Mert attúl bizonyos tanuságot vehetünk mind a szent könyvekrűl, mind egyéb articulusokrúl, a kirűl bizonyosok vagyunk, hogy fondamentoma lévén az igazságnak meg nem csalathatik. De az Ecclesia oszlopa és erőssége az igazságnak, úgy-mond sz. Pál, és a Christus mondása-szerént a pokol erőt nem vehet ő-rajta. Tehát az Ecclesiától bizonyoson vehettyük a szent könyveket. 1. Tim. 3, 15.
II. Megbizonyítók nem régen, hogy az Anyaszentegyház tanításánkivűl egyéb útat és módot nem találhatni, mellyen bizonyos ismé-retire juthassunk a szent könyveknek. Azért vagy az Ecclesia szavához, tanításához, tradiciójához kel ragaszkodnunk, vagy mindenkor bizonytalanok lészünk a szent könyvekrűl. III. A régi szent Atyák egyenlő értelme ezent bizonyíttya. Mert sz. Ágoston, *Contra Epist. Fundamenti, cap. 5.* nyilván írja, hogy ő az evangeliomnak nem hinne, há az Anyaszentegyház méltósága erre nem vezérlené[1]. [1] Supra, f. 142, 143.
Azért hogy a szent Máthé evangeliomát bévészi, azt adgya okúl, mert az Ecclesia adgya eleibe, mint nem régen hallók[2], *ex Libr. 28. contra Faust. c. 2.* Másut imígyen szól: *Autoritas veracium Scripturarum a Patribus usque ad nos, certissima successione pervenit*[3]. [2] Supr. f. 456.
Actibus Apostolorum necesse est me credere, si credo Evangelio: quoniam utramque Scripturam similiter mihi Catholica commendat autoritas[4]. *Autoritas Veteris et Novi Testamenti, Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum, et propagationes Ecclesiarum, tamquam in sede quadam sublimiter constituta est*[5]. *Non sine causa, tam salubri vigilantia Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum et Apostolorum libri pertineant*[6]. Origenes ezen dologrúl így ír: *Traditione de Quatuor Evangeliis accepi, quæ sola sine contradictione, in Universa, quæ sub cælo est* DEI *Ecclesia, recipiuntur*[7]. Eusebius pedig, *lib. 3 hist. c. 25. alias 19.* ezt írja: *Horum Catalogum fecimus, ut discernamus inter ea scripta, quæ secundum Ecclesiæ traditionem, vera,* [3] August. 15. Civit. c. 23. [4] Contr. Epi. Fundam. c. 5. [5] Lib. 11. cont. Faust. cap. 5. [6] Libr. 2. cont. Crescon. c. 32. [7] Apud Euseb. 6. Hist. ca. 25. alias 19.

non ficta sunt. Midőn valamely könyvet megvetnek a Doctorok, azt adgyák okúl: *Has Scripturas Canon Ecclesiasticus non recipit;* hogy az Ecclesia ezt bé nem vészi[1]. De mi szükség sz. Ágostonon kivűl töb Doktorokat elő-hozni, holot maga Calvinus taníttya[2], hogy sz. Agostontúl kel igazat tanúlni; mivel ő idejéig nem lett változás az apostoli igaz tudományban? IV. Ezen igazság kitetczik az ellenkezők tanításából. Mert ez-előt a Calvinus, Kemnicius, Melanchton, Hunnius szavait hallók, hogy a régi sz. Atyák és az Ecclesia tanításából tudgyuk, mellyek a szent könyvek. Ennek pedig a tradiciónak, mely méltán hiteles méltóság adassék, ezelőt a régi szentek szavaiból megmutatók[3]. Hallyuk, mely szépen bizonyíttya Hunnius, hogy a sz. Írás könyveirűl-való tradicióban az Ecclesia meg nem csalatkozhatik: *Quamvis nos, qui jam vivimus, scripta Testamenti Novi non accipimus ex ipsis Apostolorum manibus: accepimus tamen ea a nobis proximis, et hi a suis proximis Majoribus, qui et retro a suis acceperunt; donec continua serie ascendendo, perveniatur ad eos qui Apostolos viderunt, audierunt hæc ab ipsis prædicata, conscripta, edita; et Ecclesiæ* DEI, *tamquam depositum sanæ doctrinæ, fideique normam, esse relicta. Quis obsecro hic potest esse dolus? quæ fraus? quæ impostura? aut quæ etiam incertitudo? Si vel hi, vel illi proximi Majores, non accepissent ea a suis Majoribus, sed finxissent se accipere, cum essent ipsi ea commenti: an putas ejus temporis homines, nil nisi truncos et stipites futuros fuisse, qui hanc palpabilem, et universis sensibus obviam imposturam non observassent? Et si omnino hæc Evangelistarum et Apostolorum scripta, hæcque universa Christianorum Religio, aliunde quam a* CHRISTO *profecta, et ab aliis quam Apostolis consignata literis fuisset: dubium tamen non est, quin, si quis confinxisset alius, hæc tanta res, ad omnem posteritatis memoriam, adminiculo Historiæ transmissa fuisset: quisnam esset ille, qui tantam, tam mirandam, tam insperatam, tam inauditam Sacrorum mutationem, Orbi terrarum intulisset; qui reliquis omnibus cultibus abrogatis, novam constituisset Religionem; et quasi novum mundum, destructo veteri, condidisset? Hoc certe, vel ipse Autor posteris fuerat transmissurus, aut alii Historici rem tantam neutiquam reticuissent. Etenim cum Historiographi, omnium temporum res gestas, longe etiam vilioris momenti, literis mandarint, accurate singulis annotatis circumstantiis: quomodo, rogo, tantam mutationem totius mundi, quanto post homines*

[1] Aug. 22. contra Faust. c 79.
[2] Supra, f. 227 et 264
Supra, f. 462.
[3] Supra, 222
Hunnius, art. de Majestate Scripturæ, Argum. 14.

natos nulla unquam extitisset, æterno silentio sic præteriissent, ut ne unus quidem ex omnibus, leviter vel attingeret saltem? Quidni exquisito studio fuissent exposituri, Quis? quibus præsidiis adjutus? quo item modo? quo tempore? quo progressu et successu, insignem istam mutationem Cultuum Sacrorum introduxerit? quibus argumentis et rationibus, Doctrinam novam, cunctisque inauditam sæculis, persuadere potuerit tot Populis, et tam variarum linguarum, diversarum Legum ac statutorum, distinctorum Imperiorum, contrariorum ingeniorum, discrepantium morum, disjunctissimarum consuetudinum hominibus atque gentibus, ut damnata Religione Majorum avita, novam reciperent? etc. Szebben és erőssebben én sem bizonyíthatnám az Ecclesia tradiciói méltóságát. Mely bizonyság egyedűl elégséges az egész lutheristaságnak földhöz-verésére.

No. 6. Az újítók ellen-vetési megfejtetnek.

A magyarázott igazság-ellen azt vetik az újítók:

Először. Ha a sz. Írást az Anyaszentegyház tanu-bizonysága ismérteti velünk: következik, hogy az Ecclesia fellyeb-való és böcsűlletesb a sz. Írásnál, ő-tőlle vévén hitelre-való méltóságot.

Felelet. A hitelre-való méltóságot a mi illeti, abban egy csepnyíre sem fellyeb-való az Ecclesia a sz. Írásnál; mert mind a kettőnek Istentűl vagyon hiteles méltósága, mivel azon Isten szól a sz. Írás és az Ecclesia-által. Mi-képpen azért a Christus csuda-tételi nem vóltak méltóbbak hitelre a Christus szavainál: de mint-hogy nyilvábban ismérhették az emberek a Christus csudáit, hogy-sem szavainak igazságát, csuda-tételekkel hitette-el tanítását; és a mint maga mongya, *Joan. 15, 24.* vétek-nélkűl lettek vólna a sidók, ha csuda-tételekkel nem erőssítette vólna szavát. Azon-képpen ha a sz. Írás méltóságát az Ecclesia tanu-bizonysága előnkbe nem adná, nem tudhatnók, mellyik Írásban légyen az isteni szózat. Ha azért Keresztelő János, az apostolok és az Úrunk cselekedeti azzal fellyeb-valók nem vóltak Christusnál, hogy ők bizonyságot tettek Christusrúl és megismértették őtet; *Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati; Joan. 5, 33. Paracletus testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis; Joan. 15, 27. Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me; Joan. 5, 36:* az Ecclesia sem tétetik azzal fellyeb-valóvá a sz. Írásnál, hogy erről bizonyságot tészen.

Ecclesia dignior ea parte Scripturis: Quia Christ. pro Ecclesia est mortuus, non pro Scriptura: Et Scriptura, data ad serviendum Ecclesie.

MÁSODSZOR. Ha az Isten szavát az Ecclesia ismérteti velünk: következik, hogy a mí hitünk embereken fondáltatik, mivel az Ecclesia emberekből ál.

FELELET. A kik a sz. Írást írták, emberek vóltak; de mivel az ő írásoknak nem azért hiszünk, hogy emberek vóltak, hanem hogy a Szent Lélek Istentűl úgy vezéreltettek, hogy az igazság czéllyából ki ne lépnének: azon-képpen az Ecclesia szavának hiszünk, nem azért, hogy emberek, a kik az Ecclesiában vannak, hanem azért, hogy a Christus ígéreti-szerént az Ecclesia Szent Lélektűl vezettetik minden igazságra. Azért, a mely Sz. Lélek szóllott sz. Pálban, azon Sz. Lélek szól az Ecclesia-által. És méltán azt mondhattya az Ecclesia, a mit sz. Pál monda: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur* CHRISTUS? *Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed* DEUM. Ezen feleletet adgya Calvinus, *lib. 1. c. 9. n. 2.* azoknak, kik azt vítattyák, hogy nem méltó az emberektűl íratott bötű-alá vetni az isteni tudományt.

2. Cor. 13, 3. 1. Thess. 4, 8.

HARMADSZOR. A sz. Íráson éppíttetik az Ecclesia: tehát eléb kel a sz. Írás méltóságának kitudódni; *Ecclesiam præcessit ejus* (Scripturæ) *approbatio, sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset.* Azért azt vítattyák az újítók, hogy mí kerengő bizonyítással az Ecclesia méltóságát szent Írással állattyuk: viszont a sz. Írást az Ecclesia méltóságával erőssíttyük.

Calv. li. 1. c. 7. num. 2.

FELELET. Isten szaván éppíttetik az Ecclesia; de csak írott szaván nem építtetik. Mert Moyses-előt Írás nem vólt, vólt Ecclesia. Christus és az apostolok predikállásakor az új-testamentom Ecclesiája felállatott, minek-előtte az evangeliom es az apostoli levelek íratnának[1]. Meg-is jelenti a szent Írás, mi-képpen fondáltatott az Ecclesia az apostolok-által: *Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*[2]. Eleven predikállások és csuda-tételek-által győjtötte Christus és az apostolok az Ecclesiát, és az-után írattak a sz. könyvek. Azért így szól szent Ágoston Christus Úrunkrúl: *Miraculis conciliavit autoritatem, autoritate meruit fidem, fide convertit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit Religionem.*

[1] Vide infra, l. 6. cap. 2, 1. Et l. 8. c. 6, 1.
[2] Marc. 16. 20.

Vide infr. li. 8. c. 6, 3. n. 3.

Midőn eretnekekkel viaskodunk, az Ecclesiát sz. Írásból bizonyíttyuk, *Ad hominem; ex concessis;* mivel ezek a szent Írásnak hitelt adnak; szinte mint a sidók-ellen az ó-testamentomból harczolunk, melynek ők helyt adnak. De midőn oly emberekkel vagyon igyünk, kik a sz. Írásnak helyt nem adnak, úgy nem bizonyíttyuk

ezek-ellen az Ecclesiát a sz. Írásból, mint a sidók-ellen nem bizonyítunk az új-testamentomból; hanem elsőben a Christus Ecclesiájának méltóságát azokkal a hihető jelenségekkel állattyuk, mellyeket a második könyvben elő-számlálánk. Vide sup. f. 43, 44, 87, 88.

Negyedszer. Azt írja sz. Pál, hogy a lelki ember mindeneket megitíl; *Spiritualis judicat omnia:* tehát a sz. Írást-is megválasztthattya. 1. Cor. 2, 15.

Felelet. A Libertinusok hasonló argumentommal az egész sz. Írást meg akarták vetni. De jól mongya Calvinus, hogy a lelki ember tartozik mindent jól megitílni és visgálni; de azzal-is tartozik, hogy itíletiben azt a bizonyos regulát és lineát kövesse, mellyet a sz. Lélek ő-eleibe adott. Ez pedig az Ecclesia tanítása, melyhez kötelez Isten mindeneket, úgy annyira, hogy az Ecclesia azt mondhattya: *Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus Spiritum Veritatis, et Spiritum Erroris.* Calv. li. 1. c. 9. num. 1. Ioan. 4, 6.

No. 7. Az Ecclesiának a szent könyvekről-való tradiciója.

Ha a primitiva Ecclesiára fel nem vihetnők-is a szent könyvekről-való tradiciót, elégségesen megismérhetnők a sz. könyveket, mihelyt megmutatnók, hogy valamely üdőben, úgy-mint sz. Ágoston vagy Gelasius-idét az egész keresztyén világ ezeket a könyveket Isten ígéjének hitte és ismérte; mert abban hamisság nem lehet, a mit valamely üdőjártában az egész keresztyén Ecclesia vallott. De hálá Istennek, ezt a tradiciót meszszeb felvihettyük, hogy-sem az ellenkezők akarnák.

Azért a tridentomi conciliom, *Sessione 4.* rend-szerént az ó-testamentomnak negyven-négy könyvét, az új-testamentomnak huszon-hét könyvét vallya szent Írásnak. Anno 1546.

Száz esztendővel az-előt a florentinum conciliom, ugyan-azon számban foglallya a sz. könyveket, a mint feljegyzi Bartholomæus Caranza, *in Summa Conciliorum.* Anno 1438.

A florentinum conciliom-előt nyólcz-száz esztendővel szent Isidorus, *Libro 6. Etymologiarum, cap. 1.* az Ecclesiának egyenlő vallásából ugyan-azon könyveket írja a sz. laistromban. És minekutánna elő-számlálta vólna az ó-testamentom könyveit, mellyeket a sidók bévésznek, ezt veti utánna: *Quartus ordo apud nos Veteris Testamenti, eorum Librorum, qui in Canone Hebræorum non sunt, Sapientia, Ecclesiasticus, Tobias, Judith, Machabæorum; quos licet* Anno 630.

Hebræi inter Apocrypha locarint, Ecclesia tamen Christi, inter Divinos libros honorat, et prædicat. És ismét: *Machabæorum libri duo, licet non habeantur in Canone Hebræorum; tamen ab Ecclesia, inter Divinorum voluminum numerantur historias*[1].

[1] Isidor. Proëmio Veteris et novi Testam.

Anno 580.

Isidorus-előt más-fél száz esztendővel GELASIUS pápa a romai Conciliomban, *Tom. 2. Concilior.* ugyan-azon könyveket számlállya sz. Írásnak: csak hogy az Esdras két könyvét egybe-foglallya, a Machabæusok két könyvét-is egybe.

Anno 419.

Gelasius-előt közel száz esztendővel a *carthaginense* conciliom, melyben sz. Ágoston jelen vólt, *Canone 47.* és maga sz. Ágoston, *Tom. 3. l. 2. de Doctrina Christiana, cap. 8.* szám- és nevezet-szerént ugyan-azon könyveket írják a szent laistromba. Azt hozzá adgya sz. Ágoston: *Machabæorum libros, non Judæi, sed Ecclesia pro Canonicis habet*[2].

[2] Augu. 18. de Civit. c. 36.

Anno 400.

Szent Ágoston-előt Úrunk szűletése-után négy-száz esztendőben az Első Innocentius pápa, *Epistola 3. ad Exuperium, cap. 7. Tom. 1. Concilior,* ugyan-ezen könyveket helyhezteti az Isten ígéjeközzé: csak hogy Innocentius, szent Ágoston és a carthago-béli győlekezet nevezet-szerént Baruchrúl nem emlekeznek; mert a régiek a Jeremias írásival eggyüvé foglalták Baruchot, úgy-mond Cyrillus Jerosolimitánus, *Catechesi 4.* Epiphanius, *De Ponderibus, etc.*

Damasc. li. 4. de Fide, c. 18. Libros Novi Testam: numerat ut Trident.

Ennél-is továb viszük az új-testamentom könyveirúl-való tradiciót. Mert Ruffinus, *in Expositione Symboli. ibi: Sanctam Ecclesiam;* laistromba foglalván a sz. könyveket, mind eggyig azokat számlállya-elő, mellyeket a tridentomi conciliom. Ruffinus-előt Nazianzenus, *Carmine, de Genuinis libris Scripturæ,* és a laodicænum concilium secundum, *Can. 59.* a töb könyveket mind úgy számlállyák, mint mí: csak a szent János Látasárúl halgatnak. Ezekelőt sz. Athanasius, *in Synopsi sacræ Scripturæ,* szám-szerént úgy említi mint mí, az új-testamentom könyveit; és nevezet-szerént a sz. János Látasárúl így szól: *Apocalypsis, est Joannis Evangelistæ et Theologi. A priscis Sanctis, et* DEI *Spiritu imbutis Patribus, velut quæ illius sit, accepta, et approbata est.* Mind ezek-előt Eusebius és Origenes ugyan-azon könyveit számlállyák az új-testamentomnak[3] és megmutattyák, hogy némellyek ok-nélkűl kételkedtek egy-nehány könyvekrűl. Hallyad az Origenes szavait Eusebiusnál: *Nonnulli de ea, quæ ad Habræos scripta est, dubitant: sed ego dico, sicut mihi a majoribus* TRADITUM *est, quia manifestissime Pauli est; et semper, omnes antiqui, majores nostri, ita eam ut Pauli Epistolam suscepe-*

Anno 390.

Anno 360.

Anno 340.

[3] Euseb. An. 320. Origines Anno 225.

runt. Petrus, super quem CHRISTI *fundatur Ecclesia, duas tantummodo scripsit Epistolas, ex quibus a nonnullis de Secunda dubitatur. Joannes quoque post Evangelium scripsit Apocalypsim. Scripsit autem et Tres Epistolas, e quibus ducæ perbreves; de quibus apud quosdam dubia sententia*[1]. És ismét: *Jacobi, et Judæ Epistolæ, a nonnullis non recipiuntur: Nos tamen scimus, etiam ipsas cum ceteris, ab omnibus pæne Ecclesiis recipi*[2]. *A nonnullis dubitatum est de Revelatione Joannis, Epistola Jacobi, Judæ, Petri secunda, Joannis secunda et tertia: cum tamen a quamplurimis Ecclesiis recipiantur*[3].

[1] Euseb. lib. 6. Histor. versionis Musculi, c. 25. Version: Ruffini, c. 18. Version: Christophors. c. 19.
[2] Euseb. li. 2. ca 23. alias 22. in fine.
[3] Euseb. 3. lib. c. 25. alias 19. De Apocal. li. 7. c. 25.

Az ó-testamentom könyveirűl nem mind ily egy-aránt szóllanak a régiek. Sz. Athanasius, *in Synopsi*, így szól: *Quidam ex Veteribus, apud Hebræos, pro Canonicis reputari dixerunt librum Esther, et Judith.* Mert noha Melito, *apud Eusebium, lib. 4. cap. 26. alias 25.* és Nazianzenus, *in Carmine de Scripturis*, az Esther könyvérűl nem emlekeznek a töb sz. könyvek-közöt; de azért az Esther könyvét sz. Írás-közzé számlállyák Orígenes, *apud Eusebium, lib. 6. cap. 25. alias 19.* Hilarius, *Præfatione in Psalmos.* Cyrillus, *Catechesi 4.* Epifanius, *initio Libri de Hæresibus, in Secta Epicuræa.* Damascenus, *Lib. 4. de Fide, c. 18.* Ruffinus, *in Expositione Symboli.* Jeronimus, *Epist. 103. ad Paulinum, cap. 7. et Prologo Galeato.*

A töb könyveket, mellyek a sidó canonban nincsenek, szent Írás-közzé írták minnyájan, kikrűl hallók, hogy a tridentomi conciliommal egy-aránt számlállyák a szent könyveket. Két okát találom, mellyért némellyek az ó-testamentom könyvei-közzűl egynehányat kihadtak. ELSŐ, mert magok feljegyzik, hogy azokat a könyveket akarták előszámlálni, mellyeket a sidók a testamentom szekrényében tartottak, úgy-mint Epifanius, *lib. de Ponderibus ei Mensuris.* Damascenus, *lib. 4. de Fide, c. 18.* Mely könyvekrűl azt írja Epifanius, hogy huszon-két számban foglaltattak: *Habebant Judæi, usque ad reditum a Captivitate Babylonica, libros Viginti septem; verum Viginti duos, juxta numerum Hebraicarum literarum, numeratos.* Nem csuda tehát, ha a Machabæusok és Jesus-Syrach könyveit elő nem hozzák; mivel ezek a babyloniai fogság-után írattak. MÁSODIK, mert mi-képpen az új-testamentom könyvei-közzűl azért hadtak-ki némellyeket, hogy még akkor nyilván nem vólt mindeneknél, hogy az Ecclesia Sz. Lélek tanításából azokat a könyveket bévette: úgy az ó-testamentom könyveinek némellyike-felől az Anyaszentegyház tanítása világoson tudva

Deut. 31, 26.

Epiphan. in Secta Epicuræorum.

nem vólt mindeneknél. Azért ezekről a könyvekről mind addig szabadon vélekedhettek hit sérelme-nélkül, míg az Anyaszentegyház itíleti nyilván ki nem terjedett.

No. 8. A viszsza-vonyók ellen-vetési megfejtetnek.

Supr. f 458. Mondám ennek-előtte, hogy az újítók sok könyveket megvetnek. És hogy arrúl ne szóllyunk, a miben külön-külön mindenik könyvek megvetésében akadoznak, két közönséges okát adgyák, miért vetnek-meg némely könyveket.

Első oka: Mert a mely könyveit az ó-testamentomnak bé nem vészik, azok a sidók canonában, sz. Írás laistromában nem találtatnak.

Felelet. Először: Az evangeliomnak sincs helye a sidók canonában: tehát azt-is vessük-meg, ha a sz. könyvek megvetésére elégséges a sidók tanu-bizonysága. Ha pedig a sidók canona-ellen az Ecclesia sz. Írás-közzé vehette az evangeliomot; azon méltósággal az ó-testamentom könyvei-közzűl sz. Irás-közzé Supra, f. 472. vehette és azok közzé-is vette a Machabæsuk könyvét, a mint Isidorustúl és szent Ágostontúl hallók. És a mint Jeronimus írja, a nicænum conciliom a Judith könyvét sz. Írás-közzé Hierony. epi. 111. quæ est Præfatio in Iudith. számlálta, noha a sidók ezt nem cselekeszik: *Apud Judæos, liber Judith inter Hagiographa legitur: cujus autoritas, ad roboranda ea, quæ in contentionem veniunt, minus idonea judicatur. Sed quia hunc librum Synodus Nicæna, in numero Sacrarum Scripturarum legitur computasse, acquievi postulationi tuæ.* Másodszor: Azt kérdem, ha illendő-e, hogy a hit dolgaiban a sidók tanubizonyságát vegyük, sőt azon éppítcsük hitelünket? Méltó-e, hogy a sidóknak nagyob hitelt adgyunk, hogy-sem az Ecclesiának? Vagy mi az oka, hogy az újítók helyt nem akarván adni az Ecclesia tradiciójának, ily merészen ragaszkodnak a sidók tradicióihoz? Talám a sidóknak nagyobb módgyok vagyon az Isten szavának ismerésében, hogy-sem az ő jegyesének az Ecclesiának? Bizony én annál balgatagb kábaságot nem tartok, mint hogy a hitetlen sidóktúl kuldúllyák a pártosok a sz. Írás isméretit, kikrúl sz. Pál azt írja, hogy tompa-elméjűk és fedél vagyon szemeken, *2. Corinth. 3, 14. 15.* Isten haragja áradott reájok, *1. Thessal. 2, 15, 16.* Ördögtűl fogva tartatnak akarattya-szerént, *2. Timoth. 2, 26.* Harmadszor: Mint tudgyák az ellenkezők, mikor és ki

szerzette a sidó canont? Ha a Szent Lélek vezérléséből szerzette-e? Ha úgy megmaradott-e, mint régen szerzették? Fő túdós emberek írják, hogy a sidóknál két canon vólt: eggyik régi, mely Esdras idejében csináltatott; és abban nem lehettek az Esdras-után íratott könyvek. Másik azutan szereztetett, és ebben foglaltattak az utóbban iratott könyvek-is. Mely mondást bizonyítnak azzal, mert Jósef, *lib. 2. contra Appionem*, elő-hozza *Ecclesiastic. 42, 14.* és azt írja, hogy ezt a törvény mongya. Julius Firmicust-is említik, ki azt írja, hogy a Machabæusok könyvei oly böcsületben vóltak a sidóknál, mint a Paralipomena, Job, Esdras.

Vide Serarium, Prolog. Bibl. c. 8. qu. 6.

Vide Athanas. de Lib. Esther. et Iudith.

Második okát, mellyért némely könyveket megvetnek a viszszálkodók, azt adgyák: mert az új-testamentomnak némely könyveiről a primitiva Ecclesia kételkedett.

Felelet. A Christus feltámadásáról kételkedtek elsőben az apostolok; az eretnekek keresztelésének hasznos-voltáról sokan sz. Cyprianussal kételkedtek; sokan az apostolok és evangelisták bizonyos könyveiről kételkedtek régen; sőt ezek-közzűl némellyeket nem akartak szent Írásnak ismérni, mint eléb hallók[1]: de efféle kételkedés bizonytalanná nem tészi az igazságot. Nem-is csuda, ha egy-ideig a primitiva Ecclesiában némellyek kételkedtek valamely könyvekről. Mert noha azok, a kik az apostolok leveleit vették, úgy-mint a kiknek írattak, bizonyosok vóltak az apostoli írásról; de nem terjedtek mingyárt az egész világra ezek a levelek; és mikor kiterjedtek-is, szabad vólt mind-addig kételkedni felőllök, míg az Anyaszentegyház tanításából és tradiciójából bizonyoson meg nem tanúlták, hogy ezek valóságoson apostoli írások. Jól mongya tehát Illíricus, hogy nem kel azokat a könyveket általlyában megvetni, mellyekről valakik régen kételkedtek: *Epistola Jacobi, ad Hebræos, Judæ, posterior Petri, Secunda et tertia Joannis, et Apocalypsis, propter quorumdam dubitationem, in medio sunt aliquamdiu relictæ: postea vero, in numerum Catholicorum Scriptorum receptæ*[2].

[1] Supra, f. 457, 458.

Vide Stapleton. Relectio: Controver. 5. qu. 2. art. 3.

[2] Centur. 1. l. 2. c. 5. pag. 54, 57.

6. *A szent könyvek igaz bötűje nincs az újitóknál.*

Senki közzűllünk semmi-féle nyelven nem látta az apostolok tulajdon kezével írt evangeliomokat vagy leveleket; hanem Isten tudgya, ki kéz-írásit olvassuk. Azért it mingyárt első kérdés az

lehet, mint tudhassuk, hogy a leírás igazán lett? és hogy gonoszságból vagy vígyázatlanságból vétek nem esett az írásban? De bár igazán leírták vólna-is sidó vagy görög nyelven, másik kérdés támad, mint tudhassuk, hogy a sidó és görög nyelvekből igazán és változás-nélkűl fordíttatott a sz. Írás?

Az újítóknak nem csak a sz. Írás könyvei ismerésében és kiválasztasában módgyok nincsen: de mihent megvetik a biblia régi bötűjét, fordítását, Vulgata Editióját, mellyel ezer esztendőelőt élt a keresztyénség, az egész biblia bötűjét és hitelét bizonytalanná és kétessé tészik. Mert azt kérdem, bizonyoson tudgyák-e, és keresztyén hittel vallyák-e, hogy a kik újonnan sidóbúl vagy görögből fordíttyák a bibliát, úgy tudták azoknak a nyelveknek minden tulajdonságát, folyását, módgyát, hogy semmiben soha meg nem csalatkozhattak, és akarattyok-szerént-is sohúlt meg nem csaltak? Vagy inkáb ezt bizonyoson nem tudván, csak emberi vélekedésből itílik? Ha csak vélekedésen éppítnek, bizonytalan nállok a sz. Írás bötűjének igazsága. Ha pedig keresztyén hittel hiszik, hogy Tremellius, Beza, Károlyi meg nem csalatkozhattak a biblia fordításban és meg sem csaltak tudva: mutassákmeg, honnan vették, hogy ezt keresztyén hittel kel vallani? Egy szóval, az újítók elhitték, hogy a kik a bibliát fordították, emberek vóltak, megcsalatkozhattak. Azt sem tudhattya senki közzűllök, ha a görögből, sidóbúl igazán fordították a bibliát, hanem-ha a görög, sidó, deák nyelvet minden rejtekiben tekélletesen által-érti. Azért a kik a Sz. Lélektűl vezérlett Ecclesiának hinni nem akarnak a sz. Írás bötűjérűl, csak a Károlyi vagy Molnár tudományán éppítik hitelét a sz. Írásnak; és azért hiszik, hogy ez a sz. Írás igaz bötűje, mert Molnár így fordította, vagy hogy néki így tetczik. De jer, szóllyunk ezekrűl bévebben.

No. 1. A szent könyveknek hiteles fordítása nincs az újítóknál.

Úgy bánnak velünk az újítók, mint Nero a keresztyénekkel, ki megégetvén Roma-várasát, a keresztyénekre fogá, hogy gyújtogatók, és azokat kezdé szörnyen kínozni és öldökleni. A mí ellenkezőink-is minden böcsűlletit felforgatván a sz. Írásnak, minket gyaláznak, hogy nem böcsűllyük a sz. Írást. De nap-fényre hozzuk, hogy ők azok, a kik nem csak a sz. könyvek számát és laistromát, hanem azoknak bötűjét-is mindenestűl bizonytalanná tették.

Azt mondhattyuk azért az újítóknak, a mit Eusebius a Theodotiánusoknak mondott: *Scripturas Divinas, sine ulla reverentia corrumpunt, manusque irreligiosas Divinis Scripturis injicientes, dicunt se illas emendasse: ideo eorum Exemplaria, admodum sunt inter se discrepantia.* Az Írást, úgy-mond, mosdatlan kézzel vesztegetik; noha nagyon hirdetik, hogy ezt ők legigazban fordíttyák; ez oka, hogy az ő könyvök igen különböznek egy-mástúl. Suetonius, in Nerone. Euseb. l. 5. cap. ultimo.

Minek-előtte továb mennyünk, azt tarcsuk eszünkben, hogy az Isten szava akár-minémű nyelvre és szóllásra fordíttassék, csak igazán azt foglallya magában, a mit elsőben Isten mondott, méltán Isten szavának tartatik. Mert az apostolok-is nem csak mikor sidóúl szóllottak, a mint Christus szóllott, hanem mikor deákúl, görögűl és egyéb nyelveken predikállottak-is, Isten szavát hirdették; mert tisztán, igazán, a dolog változtatása-nélkűl azt mondották idegen nyelven, a mit Christus tanított sidóúl.

Azt mondom azért, hogy az ellenkezőknél hiteles bötűje nincs a sz. Írásnak. Mert megvetvén a Vulgata Editiót, mentűl továb mennek a biblia fordításban, annál inkáb kikopnak a szent Írásból, úgy hogy igazán fazekokban fő*, a mit Beza mondott, hogy a sok fordítás-közöt az Isten ígéje (mint a sok bába-közöt a gyermek) elvész közöttök: *Eo res jam devenit, ut qui Scripturam e Græco convertunt in Latinum, aut aliud aliquod idioma, quidvis sibi in interpretando licere putent. Quos si reprehendas, statim audies; Interpretis officio fungi, non qui verbum convertat e verbo, sed qui sententiam exprimat. Ita fit, ut dum quisque judicium suum libere sequi mavult, quam Spiritus Sancti interpretem agere, plurima non tam convertat, quam pervertat. Cui libidini et audaciæ nisi occurratur, næ aut ego vehementer fallor, aut intra paucos annos, paulatim ipsarum quoque rerum possessione depellemur.* És igazán általlyában megvallya Beza, hogy ő-nállok e mai napig sincs a sz. Írásnak oly fordítása, a minémű kívántatnék; és hogy sem ő, sem senki közzűllök arra nem elégséges, hogy a bibliát tekélletesen fordítcsa. Azért most-is keresik ők a bibliát; és jó vólna, ha egyszer úgy nyomtatnák-ki, hogy a menyíre lehetne, hiteles vólna. Hallyad a Beza szavait: *Regum ac Principum esset, ut primo quoque tempore, doctissimos, ac religiosissimos quosque undique cogerent, ex quorum judicio et* Beza, Act. 10. Digressione, de Dono Linguarum.

* Teljesedik rajtok.

autoritate, utriusque Testamenti Interpretatio quæpiam SEMEL *ederetur; cujus,* QVOAD EIVS *fieri posset, sacra et inviolata esset autoritas: Neque enim ab uno quopiam, tantum opus rite absolvi posse videtur. Quum igitur illud adhuc requiramus, quod est in primis necessarium, etc. satis intelligo, quam non satis sim instructus omnium earum rerum cognitione, quæ ad hoc perficiendum requiruntur*[1]. *Verum enim est profectio, istud non esse unius hominis, quantumvis eruditi et diligentis, nedum alicujus nihilo quam ego doctioris*[2]. Hallod-e, hogy még eddig az újítóknál nem vólt oly biblia, melynek inviolabilis autoritássa, felbonthatatlan méltósága lett vólna? Érted-e, hogy *adhuc requirunt, quod est in primis necessarium;* még-is keresik, ha valahol igaz bibliát találnának? Láddé, hogy ha a világ bőlcsei mind egybe-győlnének-is, az ő fordításoknak felbonthatatlan méltósága külömben nem vólna, hanem csak, *Quoad ejus fieri posset,* a menyíre az újítók itíletiszerént lehetne? Angliában 1604. Hamptoncuriában nagy sinatot tartottak a Calvinisták, melyben a király ezt mondotta: *Edendam esse aliquam uniformem Bibliorum Translationem, quod Anglicam hactenus bonam vidisset nullam: omnium vero pessimam esse Genevensem; ejusque notas ad marginem adjectas, esse falsas, seditiosas, perniciosissimas*[3]. A tigurina biblia fordításnak præfatiójában azt olvasom, hogy a bibliának csak egy fordítása sem kötelez hitelre: *Versio semper libera fuit: neque probari potest, Christi Ecclesiam ulli certæ Translationi fuisse alligatam.* A magok fordításárúl pedig nyilván megvallyák, hogy, *a Via aberrarunt,* sokszor kitértek az útból. De jer mutassuk-meg rész-szerént-is, hogy semmi-féle bötűje a sz. Írásnak nem bizonyos az újítóknál.

[1] Beza, Præfat. Novi Testamenti ad Reginam Angliæ, anno 1588. edita.

[2] Ibidem, Præfat. ad Lectorem. Vide Calvinum hoc ipso Paragrapho, n. 6. initio.

[3] Pag. 19

No. 2. A bibliának sidó bötűjén meg nem nyughatnak a pártosok.

Bizonyos, hogy Christus Úrunk földön-jártában tisztán és igazán vólt az ó-testamentom bötűje, mellyet a sidók a régi tradicioszerént igazán olvastak: azért soha Christus a sidókat nem feddette arrúl, hogy megvesztegették az Írást. Sőt a szent Ágoston és sz. Jeronimus idejéig csorba nem esett az ó-testamentom bötűjében; mert mikor sidóbúl deákká fordították a Vulgata Versiót, akkor még a régi tradicio-szerént igazán olvasták a sidók a szent Írás bötűjét. Az-után, úgy-mint Úrunk szűletése-után öt-száz esztendőtájban a rabbinusok egybe-győlének Tyberias-nevű várasban; és

mivel a sidó szóban semmi vocalesek nincsenek, hanem csak consonansok, a vocalisok-helyében punctokat újonnan rendelének és azokkal kezdék olvasni a bibliát, melyből következék, hogy hasonfele és talám nagyob része a sidó punctolt bibliának nem íratott Istentűl, hanem a rabbinusoktúl, úgy-mint a punctok. A mely könyvekben nem írtak punctokat, az olvasásban úgyan hozzá értik és kimongyák a punctokat. Ebből származott (a töb okokközöt,) hógy az emberi tudatlansag vagy gonoszság sok helyen a sidó bibliában változtatást ejtett, és sok szót (kivált-képpen a hol a Christus személyérűl emlekezet vagyon,) külömben olvasnak a sidók, hogy-sem kellene. Genebrar. in Chron. Serar. Prolog. Biblior. ca. 3. q. 5. NOTA.

Efféle helyekrűl bévségesen emlekezik Jacobus Gordonius, *Tom. I. Controvers. a cap. 6.* Serarius, *Prolegom. Bibliorum, cap. 12. quæst. 2.* Bellarminus, *Libr. 2. de Verbo Dei. cap. 2.*

Calvinus világosan írja, hogy az sidók nem igazán olvassák sok helyen a bibliát, kivált-képpen a hol Christus Úrunkrúl világos bizonyságok vannak. Isaias írja, hogy, a mely fiú nékünk adatik, *Vocabitur Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis; Isai. 9, 6.* Másut azt írja Isaias, *cap. 62, 1. Ecce Salvator tuus venit.* Jeremias, *cap. 33, 16. Et c. 23, 6.* így szól: *Hoc est nomen quod vocabunt eum, Jehova Justus noster.* Szent Dávid a Christus nevében így szól, *Psal. 21, 17. Foderunt manus meas.* Jakob Christusrúl profetálván, azt mongya, *Genes. 49, 10. Non auferetur Sceptrum, etc. donec veniat Schiloah.* Isaiasnál az Atya Isten így szól Christusrúl, *cap. 53, 8. Propter scelus populi mei percussi eum.* Zacharias profeta, *cap. 9, 9.* Christus Úrunkrúl írja, *Ecce rex tuus venit tibi Justus et Salvator.* Ezeket egy bötű vagy punctocska változasával a sidók most úgy olvassák, hogy Christust nem illethetik. A *Vocabitur*-helyében olvasnak *vocavit;* a *Salvator*-helyében *salust;* a *Vocabunt*-helyében *vocabit;* a *Foderunt*-helyében *sicut Leo;* a Messias nevét, *Schiloah,* Silo várasra fordíták; a *Percussi eum*-helyében *percussi eos;* a *Salvator*-helyében *salvatust* írtanak. Cal. li. 1. Instit c. 13. n. 9.

Hogy külömben és igazban olvasták régen a sidó bötűt, hogysem most, abból megérthettyük; mert az apostolok és evangelisták az ó-testamentom szavait és meglett dolgait említvén, nem úgy hozzák elő, mint most olvassák a sidók; hanem a mint göröggé fordították az hetven-két túdósok. Mely dolognak ved példáját:

Szent Pál a görög bötűt követvén, így olvassa a sóltár szavait: *In omnem terram exivit sonus eorum*[1]; a sidók pedig így: *In om-* [1] Rom. 10, 18. Vide Bezam, ibidem. Psal. 18, 5.

nem terram exivit Regula, seu Amussis eorum. Másut a sóltár szavát így olvassa sz. Pál: *Hi semper errant corde*[1]*;* most a sidók így olvassák: *Populus errantium corde.* Ismét, szent Lukács a görög bötűt követvén a Christus nemzetségében Cainant említi[2]; noha, *Genes. 11, 12.* a sidó bötűben emlekezet nincsen Cainanrúl. Viszontag, szent István, a görög írást követvén a Jákob nemzetségét hetven-ötnek számlállya[3]; maga a sidók, *Genes. 46, 27.* csak hetvent olvasnak; noha mind eggyik, mind másik igaz külömb értelemben, mint ez-után megmongyuk[4]. Töb példát említ Serarius, *Prolegom: Biblior: c. 17. quæst. 17.* Jacobus Gordonius, *Contro versia 1. c. 11.*

[1] Hebr. 3, 10.

[2] Lucæ 3, 36.

[3] Act. 7, 14.

[4] Infra, lib. 7. cap. 3, 3. n. 2. ad 2.

Nem kel azon csudálkozni, hogy a sidó bötűnek olvasásában nagy külömbözés vagyon. Mert a ki keveset ért-is a sidó nyelvhez, ennek mi-vóltából eszébe veheti, hogy ha tradicióbúl végére nem megyünk, mint kel a sidó szókat olvasni, érteni és magyarázni, semmi-féle nyelvben keveseb bátorságunk nem lehet az olvasásban és értelemben, mint a sidóban. Mert a sidó nyelvben egy szó sokat jegyez. Ágyat és veszszőt jegyez azon egy szó, *Genes. 47, 31. Hebr. 11, 22.* Adást és vételt egy szóval jelentnek, *Psal. 67, 19. Ephes. 4, 8.* Sanctes Pagninus amaz egy bötűcskének [*Vau,*] húsz jegyzését hozza-elő; ezt hol, mellyik jegyzésben kellyen venni, csak tradicióbúl tudhatni. Ennek-felette a sidó nyelvben gyakran azon egy szó ellenkező dolgot jegyez; sokszor egy bötű más bötű-helyet íratik; gyakran az írásban egy bötű vagy egész szó kihagyatik, mellyet hozzá kel érteni; néha a mit kiírnak, azt nem kel olvasni. Végezetre, a sidóknak vocalisok nem lévén, csak consonansokkal írnak; azért azon bötűkkel íratott szókat sok-képpen olvashatni és punctualhatni. Ezekből csuda, mely külömböző olvasása és értelme lehet akár-mely sidó írásnak, úgy hogy talám oly világos mondás nincs a bibliában, mellyet a sidó bötűből külömböző és sokszor ellenkező értelemmel nem fordíthatni. Azért Jacobus Gordonius azt vítattya, hogy ama világos szókat, *Kezdetben teremté Isten az eget és földet,* nyólcz-képpen hamissan olvashatni illyen-képpen: *In principio destruxit* DEUS *cælum et terram. Propter primitias elegit* DEUS *cælum et terram. In principio divinabat* DEUS *de cælo et terra. In principio renovavit* DEUS *cælum et terram. In principio creatus est* DEUS *ex cælo et terra, etc.*

Sanctes, lib. 1. Grammatic. Hebr. cap. 22.

Gordon. loco citat. c. 7.

Gordon. Controversia de Verbo Dei, cap. 7.

Ennek a sidó nyelvnek csudálatos mi-vóltából vagyon, hogy valakik sidóbúl fordíttyák a bibliát, mind igen távúl járnak egymástúl. Azért az ó-testamentomban sem vólt akár-kire bízva, hogy

magyarázná a bibliát; hanem a papoknak kellett a régi tradicio-szerént olvasni és magyarázni, mint megtetczik, *Malach. 2, 7. Levit. 10, 9, 10, 11. Deuter. 17, 9, 11.* Nem-is vólna annál nagyob balgatagság, mint-ha a hitetlen sidóktúl akarnók a sz. Írást tanúlni, kikrűl ez-előt meghallók, hogy ördög rabjai. Mert az bizonyos, hogy senki a sz. Írást igazán nem magyarázhattya, akármely túdós légyen-is, Szent Lélek vezérlése- és kivált-képpen-való ajándéka-nélkűl, mint nyilván írja szent Péter, *2. Petri 1, 20, 21.* és szent Pál, *1. Corinth. 12, 10, 28, 30.* Hidgyünk tehát a sidóknak, ha úgy akarunk járni, mint a kikrűl Christus mongya, hogy vakot követvén verembe esnek, *Matth. 15, 14.* Supr. f. 458.

No. 3. A bibliának görög bötűje sem bizonyos az újítóknál.

Minden kétség-nélkűl a LXXII. sidótúl görög nyelvre fordított bibliának (a hol úgy megmaradott mint régen vólt) tekélletes hitelt kel adni; nem csak azért, hogy isteni csudával lett ez a fordítás, mint eléb hallók; de azért-is, hogy az Ecclesia közel négyszáz esztendeig élt ezzel, sőt Christus és az apostolok a szent Írás mondásit sok helyen nem a sidó bötű-szerént, hanem a görög fordítás-szerént állatták, mint nem régen példákból hallók. Supr. f. 442.

Az új testamentom deák bötűje-felől azt írja Beza, hogy ezt a Vulgatus Interpres igen istenesen fordította: *Vetus Interpres, videtur summa Religione sacros libros interpretatus.* Azért méltatlanúl dorgáltatik némelyektűl, hogy a görög bötűvel nem eggyez; mert a Vetus Interpresnek tisztáb és job görög könyvei vóltak, hogysem a mostaniak; és azok-szerént fordította a bibliát: *Erasmus immerito, multis Veterem Interpretem reprehendit, tamquam a Græcis dissentientem. Dissentiebat, fateor, ab his exemplaribus quæ ille nactus erat: sed non uno loco comperimus, aliorum Codicum, et quidem vetustissimorum autoritate, eam interpretationem niti, quam ille reprehendit. Quin etiam aliquot locis animadvertimus. Veteris Interpretis lectionem, quamvis cum nostris Græcis exemplaribus interdum ei non conveniat, tamen ipsis rebus multo melius quadrare:* [1] *nempe quod ille, quisquis fuit, emendatius aliquod exemplar nactus esset*[1]. *Duorum vetustorum Codicum nostrorum, mirificus est cum Vulgata Editione consensus*[2]. Beza, Luc. 1, 1.

[1] Beza, Præfat. Novi Testament. ad Reginam Angliæ.

[2] Beza, Lucæ 8, 54.

Annak-okáért Beza és a töb újítók sok helyen megvetik a görög bötűt és azt a régi deák fordítást követik, mellyel a romai Beza, in illa loca Scripturæ.

Vidœ Bezam, Actor. 7, 16.

Ecclesia él. Hallyad a Beza szavait: *Hæc Verba* (Ex te) *ex Græcis et Latinis plerisque Codicibus, aut temere, aut malitiose expuncta, Lucæ 1, 35.* Ismét: *Quamvis in omnibus exemplaribus (excepto illo meo vetustissimo) legerim* (Benevolentiæ): *tamen, Veteris Interpretis autoritatem secutus, non recuso legere,* Bonœ voluntatis, *Lucæ 2, 14.* Viszontag: *Mendosa est editio Græca, duplici errore, Actor. 7, 14.* Másut: *Vulgata;* Non longe: *repugnante quidem fide omnium Græcorum Exemplarium; sed tamen rectius, ni fallor, etc. Matt. 8, 30.* Továb: *Ita in omnibus Græcis exemplaribus nostris scribitur: nec tamen possum aliter statuere, quam ex margine irrepsisse in contextum; Hebr. 11, 37.* Végezetre a CHRISTUS genealogiájából, mellyet szent Lukács elő-számlál, kihadgya Beza Cainamot a görög könyvek-ellen; és az egész genealogiát kárhoztattya, imígyen írván: *Fieri potuit, ut ipsis Evangelistarum temporibus, Judæi Genealogiam istam depravarint, quasi fidem ceteris de Christo narrationibus abrogaturi, quæ fraus, a plerisque non animadversa, facile obtinuerit; Lucæ 3, 23, 36. Vide etiam ad Rom. 16, 20. Bezam.*

De félre tévén az újítók tanu-bizonyságát tagadhatatlan, hogy a görög könyvekben, a mint most vannak, sok helyen elcsíptek alkalmas szókat a bibliából. Mert, *1. Joan. 5, 7.* ama drága szép szók, *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus Sancti.s*[1], sok görög könyvekben nem találtatnak. A parázna aszony historiáját, *Joan. 8. usque ad vers. 12.* kihadgyák a görög könyvek. Azon-képpen, *Marc. 11, 26.* egy egész verset elhagynak; mint szinte másutt-is, *Actor. 8. totum versum 37.* Szent Lukácsnál a görög könyvek kiszakasztották ama két ígét, *Ex te*[2]. Szent Jánosnál ama szót, *Datus*[3].

[1] Beza in illum locum, mentitur, in Vulgata hæc non haberi.

[2] Luc. 1, 35.

[3] Ioan. 7, 39.

Viszontag egyéb helyeken a görög könyvek hozzá tóldoznak a szent Íráshoz: úgy-mint szent Máténál ama szókat, *Quia tuum est regnum, potentia, et gloria, in sæcula*[4], mely szókat Tertullianus, szent Cyprianus, Augustinus, Chrysostomus nem olvastak, úgymond Beza; sőt szent Lukács maga-is elhadta ezeket[5].

[4] Matt. 6, 13. Vide infr. l. 4. c. 5, 3.

[5] Luc. 11, 4.

Néhult elváltoztatták a szent Írás szavait a görögök. A hol szent Pál azt írta, *Domino servientes*[6], a görögök így olvassák: *Tempori servientes.* A hol szent Pál azt mongya, *Secundus homo de cœlo, cœlestis*[7]; a görögök így változtattyák: *Secundus homo, ipse Dominus de cœlo.* Mely változást Calvinus sem követ, *Lib. 2. cap. 13. num. 12.* Végezetre, a hol azt olvassuk, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*[8]: a görög így állattya:

[6] Rom. 12, 11.

[7] 1. Cor. 15, 47.

[8] 1. Cor. 15, 51.

Non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur. Azért mind ezeket befejezi Calvinus, *lib. 3. cap. 17. n. 7. Græci parum apte vertunt Hebraicam vocem. Ex incuria Græci interpretis, non est statuenda Lex.* Ezekből kitetczik farka az ördögnek. Nem merék igyenesen általlyában mondani az újítók, hogy a szent Írás hiuság és bizonytalan beszéd; de kerülő szókkal ezt akarják elhitetni. Mert először semmi bizonyos útat nem mutatnak, mellyen végére mehessünk, mellyek az igaz szent Írások, és ha éppen, maga tisztaságában maradott-e az Isten szava. Másodszor azt végezik, hogy a biblia fordítási-között egy nincs és nem lehet oly bizonyos, mellyet bátorságoson követhessünk. Harmadszor a sidó és görög betűt sok fogyatkozásokkal és mocskos vétkekkel terhesnek mongyák. Ezek egy szóval azt tészik, hogy a biblia mindenestűl bizonytalan írás. És így az újítók fejére tőlt, a mit Bezától hallánk, hogy ha nevét megtarttyák-is a bibliának: de, *Ipsa rerum possessione depelluntur,* annak valóságos igazságától megfosztatnak. *Supr. fol. 344.*

No. 4. Nem csak bizonytalanok, de veszedelmesek a sidóból újonnan fordított bibliák betűi.

Csak hamar a Luther szakadása-után Sebastianus Munsterus, szent Ferencz szerzetiből kiszökött barát, sidó betűből újonnan fordítá a bibliát, hogy az új hittel új betűje lenne az Isten könyvének. Nem tetczék ez Oecolampadiusnak (ez-is apostata barát vólt); azért más-képpen fordítván a sidó ígéket újob bibliát szerze. Conradus Pellicanus kiugrék a szent Ferencz szerzetiből; és hogy nevet szerzene magának, sidóból újonnan fordított Tigurina* Bibliát nyomtata[1], mellyen Leo Juda kezdett vala munkálkodni. De mivel végbe nem vihette, Theodorus Bibliander és Pellicanus egyebekkel-egyetemben elvégezték[2]. Mind ezeknek tudatlanságát nem szenvedhetvén Emmanuel Tremellius (ki először sidó vólt[3], az-után dominicanus barát, annak-utánna calvinista, végre sidóságra tért): azért ezer ötszáz kilenczven esztendőben újonnan sidó kaptára voná a sz. Írást. *Anno 1525. ex Serario, Proleg. Biblic. c. 18. qu. 1.*

[1] *Anno 1543. ex Thuano, li. 35.*
[2] *Ita Præfat. ad Lectorem, Tigurini.*
[3] *Ita Serari, c. 15. qu. 5.*

Ezek az új fordítások semmi böcsűlletet nem érdemlenek, sőt felette veszedelmesek.

I. Mert az új fordítások arra-valók, hogy a régi biblia hitele és méltósága alá-szállyon, sőt tellyességgel megromollyon; és ezzel az Anyaszentegyház böcsűlleti felfordúllyon, mint-ha ennyi ideig hamis, vesztegetett és az igaz betűvel ellenkező írást adott

* Zürichben nyomtatott biblia.

vólna a hívek-eleibe. Ez ha úgy vólna, meghamissodnék az Úrunk ígéreti, melyben azt fogadgya, hogy a pokol ereje győzedelmet nem vészen az Ecclesián. Mert igen-is meggyőzetett vólna, ha
Matt. 16, 18. Isten ígéje-helyet hamis, tévelygő és Isten szavával ellenkező írást tartott vólna Isten ígéjének. Nem-is vólna így az Ecclesia igazság erőssége és oszlopa; mivel a hamis csalárd írást állatta- és erős-
1. Tim. 3, 15. sítette vólna.

II. Mert nem egyébre-valók az új fordítások, hanem hogy a keresztyének szűvében iszonyú botránkozást és habozást támaszszanak. Mert ha ezer öt-száz kilenczven esztendeig igaz szent Írás nem vólt a keresztyének-közöt, szinte mint az-előt ennyi sok túdós emberek, sőt az egész Ecclesia hamis bötűt tarthatott Isten ígéjének, úgy most-is hamissat adhat előnkbe Tremellius, holot senki azt okossan nem itílheti, hogy egyedűl Tremellius szemesb vólt mind a régieknél, és csak ő egyedűl meg nem csalatkozhatott. Így azért bizonytalanná tétetvén minden bötűje a szent Írásnak, bétellyesedik a mit Bezától hallánk, hogy a sok fordítások-közöt kikopik a biblia kezünk-közzűl.

III. Mert az új fordítások nem egyebek, hanem egy-nehány grammaticusok bizonytalan, álhatatlan és egy-mással ellenkező grammaticálások. A mint nem régen mondám, a sidó nyelvnek tulajdonságából származik, hogy sok-képpen olvashasson és érthessen ember akár-mely ígét. Innen vagyon, hogy noha minnyájan, a kik újonnan fordíttyák a bibliát, azzal dicsekednek, hogy ők bötű-szerént fordíttyák: mindazáltal oly nagy külömbözés vagyon közöttök azon egy mondásnak fordításában, mint-ha más dologrúl szóllanának. Cochlæus ezt egy szép példával bizonyíttya.
Cochleus, Libro de Novis Translationibus. Psal. 109, 3. A sóltárnak amaz egy versecskéjét; *Tecum principium, in die virtutis tuæ, in splendoribus Sanctorum: ex utero ante luciferum genui te;* LUTHER így fordította: *Post victoriam tuam, offeret tibi spontanee populus tuus in Sancto decore: filii tui nascentur tibi, sicut ros ex aurora.* PELLICANUS imígyen: *Populus tuus oblationes liberales in die virtutis tuæ, in decoribus sanctitatis: ex utero auroræ, tibi ros generationis tuæ.* MUNSTERUS illyen-képpen: *Populus tuus spontanearum est voluntatum, in die exercitus tui, in magnificentiis sanctitatis: ab utero auroræ est tibi ros nativitatis.* A TIGURI bibliában imígyen olvassuk: *Habes promptissimum populum, cum educes tuas copias: tibi etiam est ros generationis tuæ, in summo decore et sanctitate, ex utero auroræ.* TREMELLIUS e-szerént fordíttya:

Populus tuus populus voluntarius, die copiarum tuarum, in decoris locis sanctitatis: inde ab utero tibi aderit ros juventæ tuæ accuratissime. Végezetre, a magyar bibliában KÁROLYI és Molnár nyólcz szónak hozzá-töldásával így fordíttyák az egy-nehány szót: *A te néped szabad akarattya-szerént*[1], *a te seregednek mustralasának napján, jelen lészen te-néked szentséges öltözetekkel: az ő méhétűl-fogva, hajnaltúl-fogva jelen lészen néked, a te ifiaidnak harmattya.* Ha egy versecskében ily meszsze járnak egy-mástúl, ily homályos csavargásokkal élnek: gondold, mit míveltek az egész bibliában? Bezzeg Ptolomæus a LXXII. sidók fordítasában efféle külömbözést nem talált vala[2]. Mentűl szebben, rövidebben és értelmesben fordították a sóltár szavait a régi bibliában? *Te-veled a kezdet, a te hatalmasságod napján, a szentek fényességiben, méhemből szűltelek tégedet, a hajnal-csillag-előt.* Azon sóltárban azt mondotta vala az Atya Sz. Fiának, hogy akkor-is, mikor országa-ellen hadakoznak a gonoszok, úgy-mint az itílet-előt, uralkodni fog ellenségin. Utánna veti, hogy az ő hatalma napján, tudni illik az itíletkor, megkörnyékeztetvén a szentek fényes seregétűl tellyes birodalma, fejedelemsége és úralkodása lészen: azért mert az Atya minden teremtett-állatok-előt maga természetiből szűlte őtet. Ihon mely szép, mely világos értelme vagyon ennek!

[1] Nota, Liberum arbitrium.

[2] Supra, f. 442.

Castalio, pro Ioanne Baptista: scribit Ioannes Lotor.

Végy más példát erről. OECOLAMPADIUS, az Isaias profeciájának első versét így fordította: *Visio Jesaajahu filii Amoz, quam vidit super Jehuda et Hierusalem, in diebus Yzyahu, Jotan, Ahhas, Jehizkyahu, Regum Jehudah.* TREMELLIUS e-képpen: *Visio Jeschahiæ, filii Amozi, quam vidit super Jehuda et Jeruschalaimis, a temporibus Hozziæ, Jothami, Achazi, Jehizkiæ Regum Jehuda.* MUNSTERUS pedig: *Visio Jesaiæ, filii Amoz, quam vidit super Jehuda et Hierusalem, in diebus Uzyham, Jotan, Achaz, Jehizkialu Regum Jehuda.*

IV. Azért-is útálatosok az új fordítások, mert a keresztyénségben megrögzött szókat nevetséges formákra szabták, mellyeket meg sem érthetnek, ki sem mondhatnak a hívek. TREMELLIUSnál a JESUS, Jeschua; Moyses, Mosche. Jerusalemet az új-testamentomban Urischelemnek, az ó-testamentom könyveiben Jeruschalaimnak nevezi. Az ő fordítasában sz. János, Juchannan; Jósef, Jauseph; Simon Péter, Schemeum Cipha; Jakab, Jahakab; Tyrus és Sidon, Tzur Tzaidan; Jefte, Jiphthach; Samson, Schimschom; Salamon, Schelemo; Éva, Chauva; Isaias, Jeschahia; Hieremias,

Jirmeja; Ezechiel, Jechezkel; Herodes, Hiraudes. Töb számtalan efféle bolondság posog a Tremellius Bibliájában. Azt hiszem, meg akarta feddeni ez a sidó Tremellius az apostolokat és evangelistákat, kik a JESUST, Jerusalemet, Jánost, Jakabot, Isaiást, Jeremiást, Jósefet, etc. úgy nevezték, mint most mí catholicusok, nem úgy, mint a sidózó calvinisták. De hallyad, mit ír efféle szeleskedésrúl ZVINGLIUS[1]: *Hebræorum literas aliquando caruisse vocalibus notis, quas parum civiliter ipsorum Rabbini el finxerunt, et supposuerunt, hinc colligitur; quod D. Hieronymus nullam prorsus illarum facit mentionem: et vetustissimi Codices eorum, etiamsi nunc habeant eas notas, aliquando tamen non habuisse, tum ex atramenti dissimilitudine, tum ex situ earum deprehenditur. Ambiguum non est, hunc Vocalium modum, tunc tandem inventum esse, quum eis omnis fere peritia periërat. Cujus rei argumenta sunt, plus quam barbaræ voculationes, quibus tantum non fœdant Divina eloquia. Quæ ergo intemperiæ movent, ut pro Darius, legatur* Dargafesch; *pro Cyrus,* Keresch? *etc.*

Miért kel az apostoloknál eszesbeknek lennünk?

[1] Zvinglius Præf. in Isaias: apud Cochlæum, loco citato.

V. Az új fordítások nagy részre arra-valók, hogy a szent Írás vesztegetésével az új tévelygéseket erőssítesék. Mert az új fordítók, a hol akarják, hozzá tóldanak vagy elcsípnek a szent Írásban; a hol kedvek tarttya, egy vagy két szó változtatással másban üttetik a szent Írás mondását, és hol parenthesisben, hol aprób bötűkkel sok idegen és magok fejétűl gondolt szókat írnak az Isten szavai-közzé. Így a sz. Írás-helyet a magok gondolkodásit és elmélkedésit árullyák az embereknek. Mely dologrúl hallyad a magok vallását: *In vertendo non fuit superstitiosus:* SENSUM *enim reddidit; Verbis* NON *nimium affixus* INHÆSIT. *A Verbis, quoties res ipsa ferebat, quam minimum* RECESSIT. *Interea vero, orationis salebras et incommoda* SARSIT; *hiatus* EXPLEVIT; *brevitatem mediocri illustravit* COPIA. *Sicubi unum atque alterum verbum* ADJICERE *oportuit, ne oratio esset hiulca, illud* SUPPLEMENTUM *notis inclusit.* Ím hallod, hogy nem a bötűt, hanem a maga értelme-szerént-való magyarázattyát, SENSUM, adgya előnkbe az újítók bibliája. Hallod, hogy abban sok fóltozás és tóldozás vagyon, mint-ha a Szent Lélek a bibliához nem tudta vólna adni, ha szükségesek lettek vólna, azokat a szókat, mellyeket hozzá varrottak az új fordítok. Végetlen vólna minden fordítások vétkét elő-számlálni. Rövídeden egy-nehány példát mutatok a Luther, Károlyi, Molnár bibliájában, hogy ezekből itíletet tehessünk a többi-felől.

Præfat. Tigurin. Biblio. de Leone Iuda sic scribit.

Sunt Paraphrastæ, non Versores Bibliorum.

No. 5. Luther Márton a bibliát hamissan fordította.

Azzal dicsekedik Luther, hogy ő vonta-ki a pápista véka-alól a szent Írást és úgy megmosogatta, szappanozta, hogy ezer esztendőtűl-fogva soha ollyan mosdott és felkendett* nem vólt: *Biblia jam de sub modio Papatus extracta, et super candelabrum elevata sunt*[1]. *Citra arrogantiam libere dixerim; Per Me sacram Scripturam ita repurgatam esse, ut intra annos Mille, nunquam fuerit vel clarior, vel notior*[2]. Sőt a mint Mathesius írja, a mely nap Luther elvégezte a bibliának német nyelvre fordítását, azt Pomeranus, *Festum Translationis Bibliorum*, a biblia fordítása innepének nevezte[3]. Schlüsselburgius azt meri mondani, hogy az apostolok idejétűl-fogva senki oly mélyen és szemesen nem magyarázta az Írást, mint Luther: *Nullus ab Apostolis fuit Ecclesiæ Doctor, qui tanta dexteritate et perspicuitate explicarit Scripta Prophetica et Apostolica, ut Lutherus*[4]. Calvinussal-eggyüt Beza azt írja, hogy Calvinust illet az a dicsiret, hogy senki a sz. Írást jobban nem forgatta nállánál[5]. De ám veszekedgyenek az elsőségen.

[1] Luth. to. 4. Lat. Vittemb. an. 1554. per Lufft, f. 1. præfat. in Matth.
[2] Tom. 2. Lat. an. 1546. Vitt. in fine. Resp. ad maledicum Regis Angliæ scriptum.
[3] Matthesius, Concio. 12. de Luthero.
[4] Schlüsselb. li. 2. Theolog. Calv. art. 10. fol. 125.
[5] Vide infra, hoc Capite, XI. initio.

Luther az ő fordításában nem eléglette, hogy sok könyveket kitett a szent könyvek-közzűl, nem akarván ezeknek helyt adni: hanem a mit helyben-hagyott-is, sok-képpen meghamissította; néha a maga tök agyából hozzá tévén, néha letörölvén és elvévén benne, néha pedig megváltoztatván: kiért Isten őtet-is letörlötte az élet könyvéből. Ezekrűl bévebben emlekeznek Arturus, *lib. 2. de Ecclesia, cap. 10.* Ulembergius, *Caussa 18.* Copus, *Dialogo 6. c. 22.* Prateolus, *in Elencho Hæres. lib. 10. cap. 15.* Emserus pedig magán-való könyvben megmutatta, hogy Luther az ő kellemés biblia fordításában ezer tévelygésnél többet rejtegetett és fedezgetett a bibliának sok helyeken meghamissítása-alat. És csak az újtestamentomban 607. helyt vesztegetett-meg. Cochlæus írja[6], hogy mikor Luther az ó német bibliáját másodszor kibocsátá, csak a sz. Máthé evangeliomában harmincz-három külömbözést találá az első nyomtatástúl.

[6] Cochlæus, in Actis Lutheri, an. 1522.

De jer lássuk példaját a Luther czigányságának.

ADDITIO.

Elősző. Eszébe vévé, hogy magán a szent Írással meg nem bizonyíthattya tanítását; azért a hol néki tetczett, egy szócskát magától íra a szent Írás-közzé, és ottan erős bizonyságot támaszta vélekedésére. Eggyüt azt írja szent Pál, hogy hit-által igazúl ember[7].

[7] Rom. 3, 28.

* felkendett = felékesített.

Ebből nem következik, hogy egyedűl magán a hit elégséges az igazúlásra; mert másut azt mongya a szent Írás, hogy cselekedetek-által igazúl ember, *Jacobi 2, 24.* Azért Luther a szent Pál szavai-közzé toszítá alattomban ama szót, SOLA, Egyedűl; és így fordítá a szent Pál szavait: Egyedűl hit-által igazúl ember. Ha kérded, miért vetette erre fejét, hogy fóltot varrott az Íráshoz? azt feleli, hogy ő így akarja, így parancsollya: a pápisták szamárok; és ő nem akar ezeknek tanítványa, hanem mestere lenni. Másut azt írja szent Pál, hogy törvény-által vagyon a bűnnek ismérete[1]. Ebből ki nem sűl, a mit Luther tanít, hogy mí a törvényt meg nem tarthattyuk; azért a törvény csak arra-való, hogy ebben mint tükörben nézzük fogyatkozásinkat. Azért it-is egy szót forraszta a szent Pál mondásához, TANTUM, Csak; és így fordítá a szent Pál írását: A törvény-által CSAK a bűnnek ismérete vagyon. Calvinus-ban hasonló czigányságot találok. Mert noha a biblia könyvébe nem merte írnyi a SOLA-t: de, *Libro 3. c. 14. n. 8.* a szent Péter szavaihoz írta; és a könyv szélin említi, *Actor 15, 6.* mint-ha ot-is azon szó vólna.

Vide Cochlæum, in Actis Lutheri, An. 1530.

[1] Rom. 3, 20. Vide supra, fol. 319.

Vide infr. l. 12. c. 1, 16.

SUBTRACTIO. MÁSODSZOR. A hol a tóldásban módgya nincsen, mesterséget talál Luther a lopásban; és mikor oly dologra akad, mely ellenkezik tanításával, szépen kivakarcsál valamit a szent könyvből. 1. Azt taníttya Luther, hogy egyedűl a hit üdvözít, és a hitetlenség kárhoztat[2]. Ezzel nyilván ellenkezik, a mit Úrunk mondott, *Marci 11, 26.* hogy ha mí meg nem bocsátunk, a mí mennyei Atyánk sem bocsát-meg nékünk. Azért ezt éppen kicsípé Luther az ő bibliájából. Beza pedig azt a helyt magyarázván hazuttollya Erasmust, ki azt írta, hogy a görög könyvekben és Theofilactus-ban ezek a szók elhagyattak. 2. Az Úrunk szavaiból, *Matth. 25, 42.* Mert éheztem, *etc.* amaz ígét (Mert,) kiharapá Luther az ő bibliájából, mint Calvinus-is, *Lib. 3. c. 18. n. 1.* az *Enim*-nélkűl olvassa a Christus mondását. Azon-képpen a hol Úrunk azt mongya, *Matth. 5, 3.* Bóldogok a lelki szegények, mert övék a mennyország: kihagyá Luther azon szócskát, hogy ebből a hívek jó cselekedeti érdemesekké ne tétessenek. 3. Szent Péter imígyen szól a híveknek, *2. Pet. 1, 10.* Szorgalmatoskodgyatok, hogy a jó cselekedetek-által bizonyossá tegyétek a tí hívataltokat. Eszébe vévé Luther, hogy ezzel a jó cselekedetek igen böcsűlletesekké lennének; azért éppen kitörlé és ellopá ama szókat: *A jó cselekedetek-által*[3]. 4. Sz. Pál eggyüt így szól, *2. Cor. 11, 15.* Kiknek végek lészen a magok

[2] Vide supra, f. 466, 467.

Vide infr. l. 12. c. 4, 3. n. 5.

[3] Beza omittit in Textu: legendum suadet in Commentario.

cselekedeti-szerént; éppen kiharapá Luther ama szókat: *A magok cselekedeti-szerént.* A szent János leveléből, *1. Ioan. 5, 7.* tellyességgel kihagyá ama drága szókat: *Hárman vannak, kik bizonyságot tésznek az égben, az Atya, Fiu és Szent Lélek;* követvén ebben a régi arianusokat, kik eltekéllett gonoszságból ezt a drága gyémántot kilopták a szent Írásból. Nem-is menthetni azzal Luthert, hogy némely régi könyvekben azok a szók nem vóltak és azért kellett elhadni; mert, *Joan. 8, 3.* némely könyvekben nem találtatik a parázna aszony historiája. Szent Jeronimus idejében a szent Márk evangeliomának utólsó részét sok görög és deák könyvek elhadták[1]: mind-azáltal ezeket bibliájába írta Luther. Azért ama drága szókat sem kellett kihadni az Arianusok kedveért. 6. A hol a bőlcs azt parancsollya, hogy a hússal-lakozók vendégségit elkerűllyük[2], úgy tetczék Luthernek, hogy eledelben-való válogatást jelent efféle mondás; azért a *Hús* nevét kicsípé, mint-ha szent Pál azt nem mondotta vólna, hogy jó az embernek húst nem enni és bort nem innya, *Rom. 14, 21.* 7. Szent Pál arra int, hogy mindenekben tekélletesek legyünk, *Ephes. 6, 13.* De mint-hogy Luther azt itíli, hogy az Isten törvényét meg nem tarthattyuk, hanem minden cselekedetünkben vétkezünk, kihagyá az ő fordításából a *Tekélletesség* szavát.

[1] Hieron. ep. 150. ad Hedibiam, qu. 3.

[2] Prov. 23, 20.

Vide supra, fol. 324, 325, 330, 331.

Calvinusnak tekintetes lopása az, hogy az Úrunk szavaiból egy szót *[In,]* kilopván, *Lib. 4. c. 17. n. 20. et 47.* úgy említi a vég-vacsora szavait, mint-ha Christus a pohárt mondotta vólna vérének. És a szent Máthé szavaiból kilopja ama két szót *[enim, mei,]* de erről ez-után szóllyunk.

MULTIPLICATIO.

Harmadszor. A hol sem tóldással, sem darablással hozzá nem fért Luther, hogy a szent Írást tetczésére csigázza, egy kis változással szaporítván a szent Írás szavait maga-mellé hóldoltattya: 1. Tanácsollya szent Pál a szűzeknek, hogy szűzességben maradgyanak, *1. Corinth. 7, 25.* Megijede Luther, hogy az apáczákból anyáczákat nem csinálhat, és a *Consilium*, tanács-adás-helyében, *Vélekedést* íra, mint-ha szent Pál vélekedésnek, nem való igazságnak tartaná, hogy drága kincs a szűzesség. 2. Baruch azt írja a bálványok papjairól, *cap. 6, 30.* hogy metélt ruhában, beretvált fővel, szakállal jártak. Luther az igaz papok gyalázattyára ezt úgy fordítá, hogy *kámsások, pilisesek* vóltak*. 3. El akará hitetni, hogy emberben a bűn le nem törőltetik; azért a hol szent Pál azt írja,

Infra, lib. 5. c. 8, 2.

* Kámzsa = csuklya; pilis = hajkorona, tonsura.

Rom. 3, 23. hogy minnyájan vétkeztek: ő úgy fordíttya, hogy, *minnyájan bűnösök.* Hasonló-képpen, a hol azt írja Judas, *vers. 24.* hogy Isten megtarthattya a híveket bűn- és makula-nélkűl: Luther a bűn-helyet *oppugnatiót,* viaskodást íra. 4. Mivel Luther azt állattya, hogy a keresztyént semmi törvény nem kötelezi; erőtlenné akarván tenni a világi törvényeket, a hol szent Pál azt írja, hogy a világi elementomok-szerént meg ne csalattassunk, *Coloss. 2, 8.* azt így fordíttya: *a világ törvénye-szerént.* 5. El akarván hitetni, hogy az apostolok feleségekkel laktak: a hol sz. Pál azt írja, hogy hatalmok vagyon aszony-atyafiaknak magokkal hordozására, *1. Corinth. 9, 5.* az aszony-helyében *feleséget* írt Luther az ő bibliájában. Töb efféle példákkal nem fárasztom a keresztyén olvasót. Ezekből megtetczik, menyi hitelt érdemel az újítók bibliája.

Supra, f. 330, 331.

Beza similiter, Sororem Uxorem

No. 6. Molnártúl nyomtatott Károlyi bibliájának éktelensége.

Igazán írja Calvinus, hogy semmivel inkáb meg nem kisebbíttetik a szent Íras böcsűlleti, mint a sok rosz fordítással: *Tantam apud nos venerationem habere debet Verbum Domini, ut Interpretationum varietate, quam minimum a nobis distrahatur. Sic enim ejus majestati, nescio quomodo derogatur. Proinde affinis sacrilegio audacia est, Scripturas temere huc illuc versare, et quasi in re lusoria lascivire.* Ebben nagy vétkek vagyon a Calvinistáknak. Mert a mint Henricus Eckhardus, lutherista superattendens megmutattya sok példákkal[1], ők a német nyelvre fordított bibliát sok helyen megvesztegették úgy-annyira, hogy a mint Florimundus Remondus írja, maga szemével látott Tigurumban* nyomtatott német bibliát, melyben ama mondást [Ez az én testem,] így fordították: *Ez jegyzi az én testemet*[2]. Másut azt írja[3], hogy látott Tigurumban nyomtatott új-testamentomot, melyben ama-helyet (Et hi tres unum sunt,) ez vólt írva: *Et hi tres serviunt in unum.* De most a töb calvinista fordításoknak békét hagyván azt mondom, hogy Károlyi Gáspár és Molnár Albert a magyar bibliát sok rosz tóldalékokkal, lopásokkal, változtatásokkal megmocskolták, mint megtetczik ezekből a példákból:

Calv. Præfat. Epi. ad Rom. ad Simonem Grynæum.

[1] In Faciculo Controv. Theolog. c. 1. quæst. 5.

[2] De Origine hæres. lib. 2. cap. 8.

[3] Lib. 2. c. 15. nu. 15.

ADDITIO. Először. A hol Károlyinak tetczett, a maga elméjéből és saját gondolattyából sok szókat írt az Isten szavai-közzé, mellyet nem vólt semmi úton szabad cselekedni. Mert Isten átok-alá vetette

* Tigurum = Zürich.

azokat, kik csak egy szót hozzá-adnak a szent Íráshoz, *Apocal. 22, 8. Ezech. 20, 18. Prov. 30, 6. Deuter. 4, 2. Cap. 5, 32.* Azért noha szabad a sz. Írást világosb értelemmel magyarázni és magán, külön írásban foglalni a magyarázatot; de nem szabad a szent Írás-közzé írnyia, Isten szavával egy rendben állatni, Isten szavagyanánt árúlni még azokat a szókat-is, mellyekből világosb értelmét vehettyük a sz. Írásnak; mi-képpen a királyok privilegiomához sem szabad semmit írnyia. Károlyi pedig és Molnár csak nem minden caputban elegyítnek idegen szokat. Csak egy caputban ezeket a szókat magoktúl szent Írás-közzé írják, mellyek sem deák, sem görög, sem sidó könyvekben az ISTEN szavai-között nem találtatnak: *Magzatokat. Rachel, kit én fel. csak. az Jákob. hagy békét annak: mikor először hozzád jöttem. hogy ha pedig csak téged szolgállak. ollyan légyen az én. az Lában.* Csak hamar más egy caputban ezeket a szókat magoktúl Isten szavai-közzé elegyítik: *Jákob. Esau-előt. Esau. Azért küldöttem azokat. vesd-meg. az ajándékot Jákob.* A sz. Pál levelének csak egy részecskéjéhez ezeket a szókat magától írta Károlyi: *Elszakasztatott. úgy-mond az Isten. Ezt megkisértette: Az választás. mit mondasz ellene?* Sőt ugyan vélte* vagyon oly caput, melyben efféle magoktúl írt szókat nem helyheztettek vólna.

Glossa Caroli, 2. Mach. 1, 36 Cap. 4, 4 Sidó hazugság.

Gen. cap. 30.

Gen. cap 33.

Ad Rom. c. 9.

De a mi ennél nagyob és ártalmasb, sokszor illyen idegen szókat hamis tudományok erőssítésére gondoltak és írtak a szent könyvekbe. Végy példát erről. 1. Azt írja szent Pál, hogy a pusztában bújdosó sidók minnyájan azon eledelt ették. El akarván hitetni Károlyi, hogy az úr-vacsorában mí-is, mint a sidók, csak hit-által vészük a Christus testét: ama két szót, *Mi-velünk,* a szent Pál szavaihoz írá, *1. Cor. 10, 3.* Úgyan ezent cselekedte Molnár, *Præfat. Biblior.* Talám azt alította Károlyi, hogy a magyarok tudatlan vak parasztok, és a vadalmát-is megeszik füge-gyanánt. Calvinus két helyen, *lib. 2. cap. 10. n. 5. Lib. 4. cap. 14. n. 23.* azon *Nobiscum*-ot, Isten szavaihoz írta. 2. Vannak oly okok, mellyekért néha eggyüt nem lakhatnak a házasok. Azért általlyában-való sententia az, *Lucæ 16, 18. Marci 10, 11.* hogy valaki elbocsáttya feleségét és mást vészen, házasság-törő. Mert a szent Pál hagyása-szerént, *1. Corinth. 7, 10, 11.* vagy meg kel békélleni feleségével, vagy házasság-nélkűl tisztán kel élni. Christus Úrunk szent Máthénál ket helyen, *Cap. 5, 32. Cap. 19, 9.* azt mongya, hogy a ki elbocsátott feleséget vészen, paráználkodik. Hogy Károlyi az Isten ígéjének

1.

2.

* Vélte = ritkán, elvétve

palástya-alat a házas embereket elválaszthassa és házasság színével paráznaságban tarthassa: szent Máthénál mind a két helyen hozzá-adván a Christus szavaihoz, így fordította az Isten szavát: *A ki ok-nélkűl elhagyatott aszonyt vészen, paráználkodik.* Ama két szót, OK-NÉLKÜL, Calvinus, Beza, Tremellius nem írták a bibliába; nem-is találtatik sem görög, sem deák könyvekben. És noha efféle tóldalékokat néha külömb és aprób bötűvel szokta Molnár a bibliához írnyia: de hogy az egy-ügyű magyarok job ízűen egyék pilula-gyanánt a kecske-golyóbist, csak ugyan egy ténorral, afféle bötűkkel íratá ezeket a szókat, mint az igaz sz. Írást. Ennek a tóldaléknak paissa-alat számtalan okot találnak naponként a calvinista prædátorok, hogy három vagy négy forintért a házas embereket egy-mástúl elválaszszák. 3. Hogy ne láttassanak az innepeket ok-nélkűl felszabadítani, egy-nehány szócskát ír Károlyi a bibliához, és eggyüt így fordíttya az Isten szavát: *Ne találtassék te-közötted nap-válogató*[1]. Másut: *A napokban ne válogassatok*[2]. A nap-válogatásrúl azokon a helyeken semmi emlekezet nincsen sem deák, sem görög és sidó bibliában. Sőt a Tremellius fordításában sincsen semmi szó a nap-válogatásrúl; noha Károlyi a bibliának præfatiójában azt írja, hogy, *Követi a fordításban Tremelliust, ki természet-szerént-való sidó vólt*[3]. Nem-is parancsolhatta Isten, hogy a napokban válogatást ne tégyenek a sidók; holot a szombat, húsvét, pünkösd és egyéb napok-közöt megparancsolta, hogy választást tégyenek. 4. Hogy a Zacharias szavából bizonysága ne lehessen a limbusnak, a Zacharias mondásához, *cap. 9, 11.* eme szókat írta Károlyi: *Ő Sionnak leánya;* mely sem a görög és sidó bibliában, sem a Tremellius fordításában nem találtatik. 5. A Bőlcsnek szavait sok tekergő tóldalékokkal így vesztegeti, *Eccles. 3, 19. Az emberek fiainak vége, hasonlatos az oktalan-állatoknak végéhez, és egyenlő végek vagyon azoknak. Ugyan azon egy lélek vagyon azokban: és annak-okáért, az embernek, nagyob méltósága nincsen az oktalan-állatoknál.* Oltalmazzon Isten, hogy ezek igazak légyenek, a miket magok fejétől írnak a calvinista kiáltók; mert így a mí lelkünk halandó vólna; és ha azon lelkünk vólna, mely a barmoknak; ha az oktalan-állatoknál nagyob méltóságunk nem vólna: barmok vólnánk. A Bőlcs semmit effélét nem ír; csak azt mongya, hogy mind az embernek, mind az oktalan-állatoknak köz a halál és a lélegzet-vétel; és ebben nem fellyeb-való az ember a baromnál.

3. Vide lib. 6. c. 2, 3

[1] Deut. 18, 10.

[2] Lev. 19, 26.

[3] Tamen Carolyi non retinet illas nominum pronuntiationes, quas fol. 350. ex Tremellio attuli.

4.

5.

6. Világoson írja Salamon, hogy az igazak sem tudgyák, ha Isten-előt gyűlőlségre- vagy szeretetre-méltók. Ez igen ellene vagyon Károlyinak. Azért értelem-nélkűl-való sok kerengő szók tóldalékival így fordíttya a Salamon szavait: *Mindaz-által, látom vala az elmémben, hogy mind ez; Jóllehet mind ez bizonyságot tészen arrúl, hogy mind az igazak és bőlcsek és azoknak minden cselekedetek, Isten kezében vannak; és hogy, sem szerelmes, sem gyűlőlséges, jószágokkal nem élhetnek, és hogy azok-közzűl, egy-gyikkel sem szabadok.* Értse a ki értheti, mit beszél Károlyi. Abban bizonyos vagyok, hogy sem a sidó, sem egyéb-féle bibliákban efféle semmi sincsen. Azért Tremellius azokat a szókat így fordíttya a bibliának margóján, noha a textusban a sidó bötű-ellen külömben: *Totum hoc condidi in animo meo, idque declaraturus totum hoc. Justos et Sapientes, factaque eorum, in manu Dei ipsius esse: tum amorem, tum odium, nescire homines.* Arias Montanus így fordíttya: *Hæc omnia dedi in corde meo, et ad declarandum omne hoc. Quia justi, et sapientes, et servitia eorum in manu Dei. Etiam amorem et odium nesciens homo, omnia ad facies eorum.* Ezek mind a deák fordításra szolgálnak. De Károlyi, hogy a mí szabadságunkat elrontaná, magától tóldá a sz. Íráshoz ama szókat, *Jószágokkal nem élhetnek: azok-közzűl eggyikkel sem szabadok.* Hogy Isten-előt-való állapatunk titkos-vóltát a Salamon szavaiból meg ne mutathassuk, a sz. Írás-helyet ama maga kábaságit írta Károlyi: *Szerelmes és gyűlőlséges Jószágokkal nem élhetnek.* Így bezzeg künyű a calvinistaságot sz. Írással támogatni. 6. Eccles. 9, 1. apud Carolyi, 3.

Másodszor. Nem csak hozzá-ád Károlyi az Isten Írásához; de mikor úgy tetczik, kilop egy-nehány szót a bibliából. A hol szent Péter azt írja, hogy a jó cselekedetek-által bizonyossá tegyük hívatalunkat és választásunkat: Luthert követvén Károlyi kilopja ama szókat, *A jó cselekedetek-által;* maga Beza, *2. Petr. 1, 10.* helyén hadgya és a kézzel-íratott régi bibliákban feltalálta. Szent Márknál amaz egész verset, *cap. 15, 47. Maria Magdalena pedig, és Maria Jósefé, nézik vala hová tétetnék*, kihagyá Károlyi; maga Calvinus, Beza, Tremellius ezt helyén hadták. Malachiásnál, *cap. 1, 11.* a tiszta áldozat nevét szép csendesseen kilopá Károlyi, és *Jó-illatú füstöt* íra helyébe; maga mind görög, mind sidó könyvekben nyilván említtetik a tiszta áldozat, *Thysia kathara, Minchach techora.* Sőt azon a helyen Tremellius, *Munus purum,* Istennek bémutatott tiszta ajándékot fordít. SUBTRACTIO.

MUTATIO. Harmadszor. Számtalan helyen elváltoztattya Károlyi az Isten szavát; mást és sokkal különbet írván helyébe. Végy egy-nehány
1. példát: 1. Szent Pál azt írja, hogy tiszteletes a házasság min-
Vide Erasm. supr. fol. 418. denekben, *Hebr. 13, 4.* Ezt Károlyi így fordíttya: *Tisztességes mindenek-között a házasság;* mert örömest elhitetné, hogy a barátok és apáczák fogadások-után-is tisztességesen házasodhatnak. De ha mindenek-között tisztességes a házasság: adgyad egybe attyát
2. leányával, báttyát húgával, házas-embert házas-emberrel. 2. A hol szent Pál, *Mulierem sororem* említ, *1. Cor. 9, 5.* ot Károlyi, *Keresztyén Feleséget* írt. A hol nevezi, *Elementa mundi, Coloss. 2, 8.*
3. Károlyi, *Emberi rendelést* írt, követvén ebben Luthert. 3. El
Vide supra, f. 323, 324, 325, 331. 332. 335. akarván hitetni Károlyi, hogy csak a hitetlenség kárhoztattya embert: a hol az Írás a hamissak veszedelmét említi, az *Impius*-helyet Károlyi magyarúl *Hitetlent* ír; *Psal. 1, 1, 4, 5. Rom. 4, 5. 2. Petri 3, 7. etc.* noha eszébe vészi néhult magát, és az *Impiust* vagy gonosznak, úgy-mint *Rom. 5, 6.* vagy istentelennek, úgy-mint
4. *1. Petr. 4, 18.* fordíttya. 4. Károlyi megvallya, hogy sz. Pál, *Hebr. 1, 7.* a sóltárt így fordíttya, *Ki teremti az ő Angyalit, hogy légyenek lelki-állatok*; De ő, *Psal. 103. alias 104, 4.* ezt imígyen fordíttya:
NOTA. *Ki a szeleket ő követivé teszi.* Nem kel tehát csudálni, ha a Vulgata Versiót gyalázzák az újítók, holot a szent Pál fordítását-is corrigállyák. De mód-nélkűl; mert a sidó szó, *Ruach,* néha szelet,
Pneuma. néha lelket jegyez; az *Angelus*, néha követet, néha a mennyei angyalokat jegyzi. Szent Pál a sidókhoz írván világoson magyarázta, minémű jegyzésben irta szent Dávid ezeket a szókat; azért nem kellett vólna Károlyinak megvetni szent Pált a sidók eszes-
5. kedéseért. 5. A hol azt írja Salamon, hogy a bor-italtúl megvonta testét, *Eccles. 2, 3. alias 4.* így fordíttya azt Károlyi: *Elvégeztem szívemben, hogy magamat adnám bor-italra.* És noha Tremellius külömben fordította ezt a textusban; de a biblia margóján azt írja, hogy a sidóban így vagyon írva: *Ut protraherem*
6. *in vinum carnem meam.* 6. Azt vítattyák a calvangelicusok, hogy semmi imádással nem szabad senkit Isten-kivűl imádni. Azért a hol a sz. Írás azt mongya, hogy Ábraham imádta a föld népét, *Genes. 23, 7.* Jákob imádta báttyát, *Genes. 33, 3.* Jósefet imádták attyafiai, *Genes. 42, 6. c. 43, 26.* Moysest imádták a sidók, *Exod. 4, 31. etc.* Károlyi mindenüt félre tészi az *Imádást:* hanem, *Fő-hajtást, földig meghajlást, arczúl-borúlást, hála-adást,* és valami egyéb eszébe juta, azt írá helyébe. 7. A képeket sem szeretik a

Calvinisták. Azért midőn a szent Írás bálványokat említ, Károlyi a bálvány-helyet képet írt, *Judic. 18, 18, 20, 31.* noha mikor magát gondolta, ő-is bálványnak fordította az *Idólum*-ot, úgy-mint, *Gen. 31, 19. Judic. 17, 5 etc.* 8. Azt mongya az Írás, hogy Isten a sidók ohajtását meghalgatta, *Judic. 2., 18.* Ezt Károlyi így fordíttya, *Elváltoztattya vala az Úr az ő akarattyát, az ő fohászkodásokért,* maga egy szó sincs a bibliában az Isten akarattyának változtatásárúl. Azért Tremellius csak úgy fordíttya ezt, hogy *Szánakodék Isten ohajtásokon;* nem-is lehet változtatás az Isten akarattyában. 9. A hol Úrunk azt mongya, hogy az ő lelke nem hagyatik pokolban, *Actor. 2, 27.* Károlyi azt így fordíttya, *Nem hagyod az én életemet a koporsóban;* maga Tremellius illyen-képpen fordíttya: *Non derelinques animam meam apud inferos.* Fonákúl-is esik a Károlyi fordítása; mivel nem a Christus élete, hanem az ő hólt teste tétetett a koporsóba. 10. A görög, sidó, deák bibliában azt olvassuk, *Genes. 2, 6.* hogy minek-előtte eső esett vólna, forrás vagy pára mégyen vala fel, és az öntözte a földet. Ezt Károlyi viszsza-fordíttya illyen-képpen: *A földből-is semmi nedvesség nem jöt vala fel, hogy a földnek egész szinét megnedvesítette vólna.* 11. Az Írás azt mongya, hogy Farao a bábákra bízta a sidók fiai ölését, *Exod. 1, 15.* Károlyi sidó bábáknak nevezi ezeket; maga sem Tremellius, sem egyebek fordítása azt nem tarttya, hogy azok a bábák sidók vóltak. 12. A hol a szent Írás azt mongya, hogy ezek a Noë vagy Jákob nemzetségi, Károlyi ezt így fordíttya: *Az Noënak pedig dolga így vólt.* Ismét: *És ezek az dolgok lettek a Jákob háza-népe-közöt;* maga Tremellius sem fordíttya ezt külömben, hanem így: *Hæ sunt generationes Noachi. Hæ sunt generationes Jahakobi.* 13. A hol sz. Pál írja, hogy Christus meghalgattatott az ő böcsűlletiért, *Heb. 5, 7.* Károlyi ezt így fordíttya: *Meghalgattatott az ő félelméből.* Isten győzné mind elő számlálni, menyi helyen megvesztegette Károlyi az Isten ígéjét. De azt hiszem, a józan emberek a feljegyzett dolgokból eszekbe vehetik, menyi böcsűlletet érdemel a Károlyi és Molnár bibliája.

7. Vide infra, li. 15. c. 1, 4. n. 1. Imago non est Idolum.

8.

9.

10. Ita Arias, LXX. etc.

11.

12. Genes. 6, 9. cap. 37, 2.

13.

No. 7. A romai Ecclesiánál a szent Írásnak igaz bötüje vagyon.

A mely deák bibliával a romai Ecclesia ezer esztendő-előt szokott élni, azt nagy részre sz. Jeronimus fordította deákra, mely fordításrúl így emlekezik sz. Ágoston: *Presbyter Hieronymus,*

homo doctissimus, et omnium trium linguarum peritus, ex Hebræo in Latinum eloquium sacras Scripturas convertit. Ejus tam literatum laborem, Judæi fatentur esse veracem[1]. Ezt azért a Vulgata Versiót a romai Ecclesia oly bizonyos fordításnak vallya lenni, hogy a hitre és keresztyéni tekélletességre néző dolgokban semmi vétket nem foglal magában[2]. Bizonyíttyuk ezt:

[1] Augu. 18. Civit. c. 43.

[2] Concil. Trident. Sess. 4.

I. Ha abban a bibliában, mellyel többig ezer esztendőnél élt a keresztyén világ és Isten ígéjének vallott, oly hamisság találtatik, mely a hit igazságával ellenkezik: következik, hogy az egész keresztyén világ, az egész Ecclesia tévelygésben vólt. Mert hová lehet annál nagyob tévelygés, mint-ha Isten ígéje-gyanánt hirdettetik a hamis Írás? Bizonyos pedig, hogy az Ecclesia igazság oszlopa lévén, tévelygésbe nem eshetik. Tehát az-is bizonyos, hogy a mely bibliát Isten ígéjének vallott az Ecclesia, abban hamisság nem lehetett.

Vide supra, fol. 466.

II. Ugyan azon keresztyénségnek közönséges vallásából vettük ezt a sz. Írás bötűjét, melytűl megtanúltuk, hogy ezek apostoli írások és Isten szavai. Tehát ha a sz. könyvek bévételében az egész keresztyénség meg nem csalatkozhatott, a biblia bötűjében sem tévelyeghetett. Azért a honnan bátorságosok vagyunk, hogy ezek szent könyvek: ugyan onnan hasonló bátorsággal megtanúlhattyuk, hogy ez igaz bötűje azoknak a könyveknek; mert a Christus fogadása igaz, hogy az ő juhai az idegen szót nem halgattyák[3].

[3] Ioan. 10, 5

III. Nagy hitelt ád ennek a fordításnak nem csak a sz. Jeronimus szentsége és bőlcsesége, de azok-is a túdós szent Doktorok itíleti, kik ezer esztendő forgásában virágoztak és ezzel a fordítással éltek; kivált-képpen holot az Isten megígérte, hogy a híveket Doktorok őrzik a hamis tudományok szelétűl[4]. Melytűl bizony meg nem óltalmazták vólna, ha oly bibliát adtak vólna a hívek-eleibe, mely az igaz hitet és jó erkőlcsöt megmocskolta vólna.

[4] Ephes. 4, 14.

IV. Az ellenkezők tanu-bizonysága-is erre viszen. Hallók nem régen, mely nyilván mondá Beza, hogy a régi fordítás igen istenes; és hogy a mostaniaknál a görög könyvek tisztábbak vóltak akkor, mikor a deák bibliát fordították. Mely dologrúl így szól Pellicanus: *Tanta dexteritate, eruditione, et fide, Hebraico, quoad sensum, concordare deprehendimus Vulgatam editionem Psalmi; ut eruditissimum, pariterque piissimum, et vere Pro-*

Supr. fol. 480. Pellican. Præfat. in Psalm. apud Cochlæum, de Novis Translat.

phetali spiritu præditum fuisse Interpretem, non dubitem. Ennél bévebben így írnak a Tigurinusok: *Nolumus cum quoquam propter Versionem nostram digladiari, aut postulare ut Veterem conspuant. Veterem Vulgatam et receptam Versionem, minime damnamus: Manet vetus et Vulgata editio per nos omnino integra, et intacta; quippe quam nos non damnamus. Legatur illa in Scholis; canatur publice in Templis; citetur sola in Concionibus sacris, nullus obstat*[1].

[1] Præf. ad Lectorem in Bibliis Tigur.

V. Az-is bizonyíttya fedhetetlen-vóltát a Vulgata Versiónak; mert valamit az-ellen forgatnak az újítók, csak csöpűk és töredéken pozdorják. Mellyeket minek-előtte megtekíncsünk, azt eszünkben tarcsuk, hogy, midőn a Vulgata Versiót tisztának és igaznak vallyuk, nem azt mongyuk, hogy sohúlt a leírásban vagy nyomtatásban fogyatkozás nem eshetett benne; azt sem állattyuk, hogy némely mondásokat tiszták deák szókkal, ékessebben, világosb értelemmel nem fordíthattak vólna; sőt azt sem vítattyuk, hogy mindenüt szórúl-szóra fordíttatott vólna a görög vagy sidó bötű: hanem csak azt taníttyuk, hogy a mi illeti a hitet és tekélletes életre szükséges dolgokat, azokban hamisságot nem ejt. És noha a külömböző nyelvek tulajdonsága nem szenvedte, hogy szórúlszóra megfelellyen a sidó bötűnek, de azért a szók külömbözésemellet igazán és azon értelemmel lett a fordítás, mellyel az Istentűl kiadatott. Annak-okáért örömest megvallyuk, hogy a sidó és görög nyelvnek tulajdonságából, erejéből és kivált-képpen-való hathatóságából néhult világosban kitetczik a szent Írás szavainak értelme. Annak-felette a hol a deák szónak külömböző jegyzési vannak, a görög vagy sidó bötűből megismérhetni néha, mellyik jegyzésében kel a deák szót venni.

Psal. 138, 15. ex Hebræo constat, Os ossis, non Os oris accipiendum.

Psal. 41, 2. ex Græco liquet, Fortem, non Fontem legi.

No. 8. Mód-nélkűl vádollya Károlyi és Molnár a deák bibliát.

Hoszszú csatázó levelet ír Károlyi a magyar biblia-eleibe, melyben a mí deák bibliánkat gyalázza, hogy a maga büdös borának nagyob czégért emellyen. Ebben először sok hazugúl költött dolgokat elegyít-egybe. Másodszor, egy-nehány helyt említ, melyben a deák biblia külömböz a sidó és görög bötűtűl. Harmadszor, rövid szóval jelenti Károlyi, de bévebben kifejezi Hunnius, hogy sok deáktalan szók és mondások vannak a deák bibliában. Rend-szerént szóllyunk ezekrűl.

I. A Károlyi hazugsági a biblia præfaciójában.

1. Deut. 34, 7. Nem igaz, hogy a Moyses utólsó könyvében azt mongya az Isten, a mit Károlyi reá-fog, tudni illik, ezeket a szókat: *Én vagyok, a kinek-előtte az ártatlan nem ártatlan.* Ezek a szók nyilván-való ellenkezést foglalnak magokban, és a Károlyi saját fordítása-szerént sem találtatnak azon a helyen. Sőt az Írás azt mongya Istenről, *Ut fiat justus sicut impius, non est hoc tuum.* Nem igaz, hogy Gratianus pápa decretoma vólna, *Dist. 9.* mert Gratianus pápa nem vólt. Nem igaz, hogy Jeronimus, *in Præfatione Paralipomenon,* azt írta: *Ha valahol a fordításban láttatom tévelygeni, kérd-meg a sidó bötűt.* Mert ot Jeronimus a sidó bötűről nem szól, hanem csak ezt írja: *Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, suam conscientiam recolat.* Nem igaz, hogy a hol a szent Írás így szól, *Protulit Melchisedech panem et vinum;* a *Protulit*-helyében mí *Obtulit*-ot írtunk, hogy a misében-való áldozatot ezzel bizonyíthassuk. Mert jóllehet, a mint Galatinus, Genebrardus és egyebek írják, a régi rabbinusok úgy olvasták, hogy *Obtulit;* de a mí közönséges bibliánkban *Proferens* vagyon írva. Nem igaz, hogy a Birák könyvében *Adultera*-t írtunk, *pro Altera;* mert a Vulgata Bibliában szórúl-szóra így vagyon írva: *Heres in domo Patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es.* Nem igaz, hogy a Teremtésről írt könyvhöz ezeket a szókat tóldottuk vólna: *Mely csudálatos;* mert jóllehet ezeket a szókat olvassuk, *Judic. 13, 18.* de a Teremtésről írt könyvben ezek a szók nincsenek a Vulgata Bibliában. Nem igaz, hogy *Rom. 4, 2.* a szent Pál szavaihoz írtuk amaz ígéket, *Az Törvénynek;* mert a mí könyvünkben ez nem találtatik; hanem így olvassuk a szent Pál szavát: *Ha Ábraham cselekedetekből igazúlt-meg, etc.* Duplával, kétszeresen és béllettűl hazugság, a mit ír Károlyi, hogy *a Pápisták a községtűl mindenestűl megtíltyák a biblia olvasását, és annak közönséges nyelvre-való fordítását.* Mert soha semmi rend-béli embert el nem tílt a romai Ecclesia a biblia olvasástúl: hanem vagy férfi, vagy aszony, de ha deákúl vagy görögűl vagy sidóúl túd olvasni, minden tarts-nélkűl szabadon olvashattya. Az egyéb közönséges nyelvekre fordított bibliákról a Luther pártolása-után határozást tett az Ecclesia. Mert látván, hogy efféle fordítások sok-képpen marczongják a bibliát; és gyakran vagy tudatlanságból, vagy szánt gonoszságból az újítók hamissan fordíttyák az Isten ígéjét: mint

Gen. 18, 25 et Sap. 12, 15.

2.

3. Hierony. ad Domnion. et Rogatian.

4. Gen. 14, 18. Vide Cornelium, in eum locum.

5. Iudic. 11, 2.

6. Gen. 32, 29.

7.

8. 9.

az anya kivészi a kést fia kezéből, hogy meg ne sércse magát; úgy az Ecclesia sem javallya, hogy az illyen fordításokat módnélkűl olvassa akár-ki. Azért a közönséges nyelvekre fordított bibliát nem tíltya tellyességgel az Ecclesia: hanem oly módgyával megengedi, mint Isten megengedé régen, hogy a királyok olvassák a szent Írást, tudni illik, hogy exemplart a papoktúl vegyenek[1]. Ha azért a királynak a papoktúl kellet könyvet venni, melyből leírná a törvényt, hogy vétek ne esnék a dologban: mentűl inkáb illik, hogy a külömb nyelvre fordított bibliát a papoktúl vegye a község; és csak azt a fordítást olvassa, mellyet az Ecclesia tisztának és botránkozás-nélkűl-valónak itíl? Nem tíltya tehát az Ecclesia a szent Írás olvasását; hanem azt parancsollya, hogy a Catholicusok a közönséges nyelvekre fordított bibliát engedelem-nélkűl ne olvassák. Noha a mint a túdós emberek írják[2], ez a parancsolat felszabadíttatott az északi országokban és közönségesen megengedtetett a püspököktűl, hogy a romai hiten-való igaz keresztyénektűl fordított bibliát szabadgyában olvashassák. Mert tudgyák a püspökök, hogy közönségesen olvassák minnyájan a köz nyelveken nyomtatott bibliákat; és nem csak nem feddik ezért a községet, de dícsírik, hogy az isteni dolgokat szomjúhozzák. Senkit azért az Anyaszentegyház meg nem fogott és el nem tíltott a deák, görög, sidó nyelven-való biblia olvasásától. Söt minek-előtte Luther támadna, a lengyel, német és egyéb közönséges nyelveken íratott biblia olvasását nem tilalmazta. De az ötödik Pius pápa látván, hogy az új hit-faragók sok nyelvekre fordítván a bibliát, számtalan hamisságokat híntegettek az Isten szavai-közzé, mint nem régen megmutatók[3]; azt-is tapasztalván, hogy nem tudom micsoda ördögi kevélységből a tudatlan község-is doktorok doktorává akar lenni, mihent három verset által-olvas a köz nyelven írt bibliából; és noha azt sem tudgya, ha igazán fordították-e a sidó és görög bötűből, hanem csak mint vak vezetője-után, úgy mégyen azokután, kik görög és sidó nyelvet tudnak; mind-azáltal nagy mély-tudományú, és isteni titkok által-látó mesternek tarttya magát; és mint-ha torkig gázlott vólna a szent Írásban, mind a régi szentek itíletit, mind a közönséges Anyaszentegyház végezésit és magyarázatit álmodott bőlcsesége-alá tapodgya; és a mint eléb[4] Luthertűl értők, fittyet vét a magok predikátori orra-alá-is. Ezekre-nézve Pius pápa nem tíltá általlyában a közönséges nyelvekre fordított bibliát; hanem azt parancsolá, hogy ezt a lelki-pásztorok javallása-nélkűl ne olvassa minden ember.

[1] Deut. 17, 18.

[2] Ita Serarius, in ca. 1. Iosuæ, fol. 244. Grets. tom. 1. Defension. Bellarm. l. 2. c. 15. fol. 789. Si Prædicans.

[3] Pius V. in Indice libr. phibitorum. Regula 4.

[4] Supr. f. 158.

Annak-okáért az Anyaszentegyház nem csak nem tíltotta, de kíványa és dicsíri, hogy keresztyéni józansággal olvassák az ő fiai a szent Írást; és egyéb gaz írásoknak békét hagyván, az Isten könyvének és hozzánk íratott üdvösséges levelének szép tanításiban foglallyák elmékjeket. Mert ha kedvesink leveleit sokszor elolvassuk: illendő, hogy Istenünk könyvét gyakorta megtekíncsük. És ha te bánnád, midőn fiad vagy tiszttartód félre tenné s meg sem nézné leveledet: gondolhatod, mely illendő, hogy a te kegyes Atyád, üdvözítő Istened, természet-szerént-való Úrad üdvösségedről és szabadulásodrúl írt levelét úgy megvessed, hogy üdő-vesztő hiuságokat kedvesben olvasgas az Isten szavánál. Végezetre, ha pénzed olvasását magad sem restelled, szégyen (úgy-mond Aranyszájú szent János[1],) ha az üdvösségre-néző szent dolgokra szemedet sem fordítod.

[1] Chrysosto. hom. 12. in 2. ad corinth.

Javallyuk azért a szent Írásnak keresztyéni józansággal-való olvasását; csak hogy a közönséges nyelvekre fordított biblia olvasásában két dolgot kívánunk:

Elsőt: Hogy senki ne alítcson minden embert kötelesnek a biblia olvasásra; mert nem tartozik minden ember iskolába járni és olvasni tanúlni. Más az, hogy a tudatlan község és a vakok, ha akarnák sem olvashatnák a bibliát; hanem lelki-tanítók eleven oktatásából tanúllyák a keresztyén igazságot. Ugyan-is a hit hallásból vagyon[2]. Úrunk-is eleven predikállás-által, nem írás olvasással oktatta a híveket. Az apostoloknak Christus predikállást parancsolt, nem könyvírást[3], a községnek pedig hallást. Sohúlt a híveknek közönségesen nem parancsolta Isten, hogy magok olvassák a törvényt; sőt az ó-testamentomban a papoknak parancsolta, hogy a község-előt olvassák parancsolatit; *Deut. 31, 11, 12. Jerem. 36, 6, 7.* De ugyan nem zúgolódott az Israël népe azon, hogy csak a papok nyelve után kel nékik érteni az Írást. A királynak megparancsolá Isten, hogy a Deuteronomiust megolvassa[4]; de melléje veté, hogy ne külömben, hanem a papoktúl vett könyvből olvassa. Errűl világos tanuságunk vagyon az apostoli Ecclesia példajában. Mert ha az apostolok kötelezni akarták vólna a híveket a köz nyelven írt biblia olvasására: mi az oka, hogy Illiriában, Spanyol, India, Mediaországban predikálván, noha kinek-kinek nyelvén szóllottak, de nem írtak az ő nyelveken, sem nyelvekre nem fordították írásokat, hogy minnyájan olvashatták vólna? Vallyon mind elkárhoztak-e, a kiknek nyelveken nem vólt a biblia? Az egyházi historiában

[2] Rom. 10, 18

[3] Mar. 16, 15 Lucæ 10, 16. Vide infra li. 6 c. 2, 1.

[4] Deut. 17, 19.

nem találjuk, hogy a keresztyénség első négy-száz esztendejében valamely nyelvre fordították vólna a bibliát a sidó, görög, deák nyelv-kivűl. Sőt a túdós emberek szent Ágostonnal és Rabanussal bizonyíttyák[1], hogy szent Ágoston idejéig e három nyelv-kivűl nem vólt fordítva a biblia. Ulfilas arianust olvasom elsőt, ki gottus nyelvre fordította a bibliát[2]. Annak-okáért, mikor vagy Theodoretus, *lib. 5. de Græcor. affection.* vagy Chrysostomus, Jeronimus és egyebek azt írják, hogy minden nyelven vannak a sz. Írások: azt úgy magyarázza Serarius, *Prolegom. Biblic. cap. 20. quæst. 12.* hogy tanítás, hirdetés, predikállás-által elterjedett mindenüvé. Ha azért kiterjedhetett és gyökeret verhetett a keresztyénség a barbarus nemzetségek-között, noha az ő nyelvekre fordított bibliát szemekkel sem látták, mint majd meghallyuk[3]: megmaradhat most-is az igaz hit, ha a község maga nem olvassa, hanem pásztoroktúl hallya az Isten ígéjét. Mert a mint ez-előt sz. Ágostontúl hallók[4], a községet nem a mély okoskodás, hanem az együgyű hitel tészi bátorságossá. Mikor azért minket kárhoztatnak az újítók, hogy közönséges nyelvre nem fordítottuk ennyi ideig a bibliát, velünk egyetemben az apostolokat rágalmazzák, kik künnyen közönséges nyelvekre fordíthatták vólna a bibliát; de nem cselekedték; hanem elégségesnek itílték, hogy minden nemzeteket tulajdon szokott nyelveken tanítanának és az-után doktorokat és püspököket rendelnének, kik a szent Írást magyaráznák a községnek.

[1] Gordon. de Verbo Dei, c. 22.
[2] Socr. li. 4. c. 33. alias, 27.
[3] Vide infra, l. 6. c. 2, 1.
[4] Sup. f. 165. in fine.

Nota.

Másodikat azt kívánnyuk: Hogy eszébe vegye minden ember, hogy a szent Írásban sok nehéz dolgok vannak, mellyeket a tudatlanok magok veszedelmére csigáznak[5]; és hogy az Isten szavának igaz értelme nem lehet emberek eszeskedéséből[6]: azért nem szenvedgyük, hogy akármely hoszszú-üstökű s rövid-eszű kofa, akármely taknyos-orrú tetves sóczé*, akár-mely nyalka szer-szem katona, vagy kapta-bűzű műves-legény itílő-mester légyen a szent Írás dolgában, és a lelki-pásztorokat, sőt a közönséges Anyaszentegyházat iskolába vigye[7], lapoczkája-alá fogja, tanításában megtorkollya; vagy egy kis gézen-gúz magyar írásocskája-után szemesbnek s okosbnak itíllye magát az Anyaszentegyháznál. Mert ha a műves-emberek mesterségében apród esztendőt kel tőlteni a czéhbevétel-előt: nem illik, hogy akár-ki mosdatlan kézzel bőlcsé tegye magat az Isten titkaiban. Azért midőn lattyuk, hogy valaki fellyeb akar heazni, hogy-sem illenék, azt mongyuk néki, a mit sz. Basilius

[5] 2. Pet. 3, 16.
[6] 2. Pet. 1, 20.
[7] Supra, f. 146. 147.

* Sóczé = ficzkó.

a Valens császár konyha-mesterének: *Tuum est, curare condimenta jusculorum: non potes enim ita sordidatis auribus exaudire tractationes Dogmatum Divinorum*[1]; konyha a te dolgod: mocskos fűleidbe nem fér az isteni tudományok tisztasága. Ha valamely úr hivatallya-kivűl a hitet akarja barázdálni, azt mongyuk néki, a mit szent Ambrus a császárnak: *Nolite gravare, Imperator, ut putes te in ea, quæ Divina sunt, Imperiale aliquod jus habere. Ad Imperatorem, Palatia pertinent; ad Sacerdotem, Ecclesiæ: Publicorum tibi Mœnium jus commissum est, non Sacrorum*[2]; palota igazgatás, ország óltalom a te dolgod: papokat illet a hit igazgatása. Azt kívánnyuk azért, hogy minnyájan kicsintűl-fogva nagyig úgy olvassák a sz. Írást, hogy a titkos-értelmű és nehéz-magyarázatú mondások fejtegetését az Anyaszentegyháztúl várják, és az ő itíletiellen ne tusakodgyanak. A ki ennél külömb indulattal forog a biblia olvasásában, félő, hogy azok-közzé ne számláltassék, kikrűl mondá szent Péter, hogy veszedelmekre csigázzák az Isten szavát. És midőn valamely színes ellenkezést találnak a sz. Írásban, vagy oly példát[3], melyből künyű botránkozást venni, félő, hogy efféle példákból tudatlanságok-miat fejekre ne tellyesedgyék, a mit szent Pál mondott: *Litera occidit.* Mert sokak a vastag eledelre alkalmatlanok, kiknek tejet kel adni; *1. Cor. 3, 2. Hebr. 5, 12.* Azért írja szent Jeronimus, *Præfat. in Ezechielem;* hogy a Teremtésrűl írt könyvnek eleit, *Canticum Canticorum,* és egyéb mély írásokat nem vólt szabad a sidóknál olvasni azoknak, kik harmincz esztendőt meg nem haladtak.

[1] Theodor. li. 4. histor. c. 19. Vide infra, li. 15. c. 2, 3.

[2] Ambr. ep. 33.

[3] Polygamia Abrahami, Davidis, factum filiarum Loth 2. Cor. 3, 6.

II. Károlyi méltatlan vádollya a mi bibliánkat hamis változtatásokkal.

Heában és ok-nélkűl gyalázza Károlyi a mí Bibliánkat, hogy némely helyeken megvesztegette az Isten szavát.

Gen. 4, 7.

I. Ama szók, *Mennyünk-ki,* noha a mostani sidó bötűben nem találtatnak, de mikor a nevezetes hetven-két sidó görög nyelvre fordította a bibliát, akkor azok a szók a sidó könyvekben vóltak; azért azokat-is görög nyelvre fordították. Most-is a *Targum Jerosolimitanum* ezeket a szókat megtartotta, és sz. Jeronimus a Samaritanusok könyvében ezen ígéket találta, mely ígék-nélkűl csonkán maradna a textus. Nem-is vólt oka a romai Ecclesiának, miért írná oda azokat az ígéket, ha a régi sidó könyvekben nem találta vólna, mellyek ha kihagyatnának-is, semmi ártalmunkra nem lenne.

Vide Cornelium, in eum locum.

II. Igaz, hogy a mostani sidó bötűben nincsenek ama szók: *Úram Isten, halgasd-meg e nép kiáltását, és nyisd-meg nékik a te kincsed házát, és élő-víznek kút-fejét; hogy megelégedgyenek, és ne zúgolódgyanak;* de azt kérdem, honnan tehet itíletet Károlyi, ha ezek a szók a sidó bötűből estek-e ki, vagy a deákhoz tóldattak? Talán a sidóknak többet hiszen, hogy-sem a keresztyén világnak? Vagy mire-való-képest kellett a romai Ecclesiának ezeket a szókat béírnyia, ha a régi könyvekben nem lettek vólna? Hiszem, ha az Ecclesia megvesztegette vólna a bibliát, oly dolgokban kellett vólna vesztegetni, mellyekkel támogathatta vólna a maga véleke- Num. 20, 6. Supra, f. 490. 491.
désit, mint meghallók, hogy cselekedtek az újítók.

III. Igaz, hogy a sidó bötű így vagyon, *Valaki kiönti az ember vérét, az emberben;* az-az, kiönti az ember vérét, mely az emberben vagyon. Ezt a pleonasmust minden fogyatkozás-nélkűl elhagyhatta az interpres; mert a deák nyelv folyása-szerént mind egy, akár azt mongyad, *Az ember vérét;* akár, *Az emberben-lévő vért.* Gen. 9, 6.

IV. A mí bibliánkban így olvassuk az Úrunk szavait: *Nem jöttem hínyia az igazakat, hanem a bűnösöket;* elhagyván ama szót, *a penitenciára,* mely a görög bötűben találtatik. De Beza magyaráz-ván azt a helyt, megvallya, hogy sz. Jeronimus sem olvasta azt a szót; és a syriai bibliában sem találtatik. Mivel pedig Isten nem egyébre híja a bűnösöket, hanem penitenciára, ha oda nem írják-is a *Penitencia* szavát, ugyan hozzá kel érteni. Matt. 9, 13.

V. Szent Jánosnál a mínémű különbözés vagyon, abban Károlyi tudatlanúl akadoz. Mert Beza illyen szókkal ír arrúl: *Vulgata,* Qui creditis; *multo planiore sententia. quod legit etiam Syrus Interpres: et extat in uno Codice manuscripto. Idem autem valet,* Ut credatis, *atque, Ut credere pergatis, et fide crescatis.* 1. Joan. 5, 13. Beza, ibid.

VI. A sz. Pál levelében nincsenek a mí bibliánkban ama szók: *Ha cselekedetből, immár nem kegyelem; külömben, a cselekedet immár nem cselekedet.* De hallyad mit ír erről Beza: *Hanc partem non legit Vetus Interpres, nec Origenes, nec Chrysostomus, nec Ambrosius, nec Græcus Codex Claromontanus.* Szabad tinéktek sok helyen a görög betű-mellől elmennetek és a deákhoz ragasz-kodnotok, a mint példákkal eléb megmutatók: miért nem szenved- Rom. 11, 6. Beza, ibid. Supra, f. 481. 482.
hetitek, hogy mí ezen szabadsággal éllyünk?

VII. A sóltárt mí így olvassuk: *Viduam ejus benedicens benedicam.* Így olvasták mí-előttünk Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus. Azzal bizonyíttya Hilarius, Psal. 131, 6. Bellarm. ibid.

hogy *Vidua*-t és nem *Victum*-ot kel olvasni; mert Úrunk születése-előtt is így olvasták. És bőlcsen megmutattya Jacobus Gordonius, *Controvers. de Verbo Dei, cap. 19.* hogy a sidó bötű-szerént *Vidua*-t fordíthatni azon a helyen.

Apoc. 22, 14. VIII. A sz. János Látásában, a hol Károlyi így olvassa a textust: *Bóldogok a kik megtartyák az ő parancsolatit;* a mi bibliánkban így vagyon írva: *Bóldogok, a kik megmossák az ő ruhájokat a Bárány vérében.* De egy az, hogy a Vulgatus újságot nem mond; hanem a mit az-előt mondott vala sz. János, *cap. 7, 14.* Más az, hogy a két bötű noha szóban külömböz, de értelemben külömbözés nincsen; mert azok tartyák-meg az Isten törvényét, a kik megmossák ruhájokat a Bárány vérében. És ha szabad vólt Bezának sok helyen a görög bötűt megvetni, mivel a ki deákká fordította a bibliát, tisztáb és job görög könyvei vóltak a mostani görög könyveknél: ne bánnya Károlyi, had éllyünk mí-is ezen szabadsággal.

Ita Beza, supra, 481, 482.

Genes. 3, 15. IX. Azt írja Károlyi, hogy a Pápisták a Mária közbe-járását és segítségűl-hívását akarván sz. Írásból bizonyítani, a Moyses könyvét így olvassák: *Ipsa conteret caput serpentis;* maga nem *Ipsa,* hanem *Ipsum,* vagyon az Isten könyvében. Erre béven megfelelnek, Del Rio, *in cap. 3. Genesis.* Viegas, *Apocal. cap. 12.* Gordonius, *de Verbo Dei, cap. 16, 17, 18.* Rövídeden azt mondom, először: A mely sidó szó vagyon azon a helyen, három bötűvel íratik, *He, vau, aleph,* és mind *Ipse,* mind *Ipsa* lehet belőlle. Azért, *Gen. 3, 12 et 23. Cap. 17, 14. Cap. 24, 44.* az a szó *Ipsa*-t jegyez. Másodszor: szent Ágoston, *Tom. 3. de Genes. ad liter. lib. 11. c. 36.* sz. Ambrus, *de Fuga sæculi, c 7.* és egyebek így olvassák azt a helyet: *Ipsa conteret.* Harmadszor: Calvinus azt írja, hogy az aszony magván nem csak magát kel érteni Christust, hanem az egész emberi nemzetet. *Ubi Semen Mulieris dicit contriturum caput serpentis, non de uno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto Humano genere.* Ha az egész emberi nemzetről kel érteni, hogy megrontya a kígyónak fejét; nem tudom, miért sajnállya Károlyi, hogy ezt Bóldog Aszonyrúl-is értyük. Negyedszer: Nem vólt okunk, miért kellett vólna az *Ipse*-ért *Ipsá*-t írnunk; mert akár azt mongyuk, hogy az aszony magva; akár hogy az aszony töri a kígyó fejét, mind egy; mert tudni-való, hogy Bóldog Aszony nem külömben töri a kígyó fejét, hanem az ő magva-által. Mi-képpen azért sokszor olvassuk a sz. Írásban, hogy a tanító

Cavi. 2. c. 13. num. 2.

üdvözíti az embereket, mivel üdvösség eszköze a tanítás-által: úgy-mondhattyuk, hogy Bóldog Aszony töri meg a kígyó fejét; nem maga erejével és tehetségével, hanem hogy azt szűlte, a ki meggyőzte a kígyót. Ötödször: Ha a szent Írás közönségesen a hívekről azt mongya, hogy megtapodgyák az ördögöt, *Lucæ 10, 19. Rom. 16, 20.* meggyőzik a sátánt, *Apocal. 12, 11, 1. Corinth. 15, 17.* mi ellene Károlyinak, ha mí-is ezent mongyuk Bóldog Aszonyrúl?

1. Joan. 3, 3. 1. Tim. 4, 16. Rom. 11, 14. 1. Cor. 9, 22. 1. Thess. 2, 14.

X. Szent Jánosnál az Úrunk szavait mí így olvassuk: *Suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Azt mongya Károlyí, hogy *Dixi* vagyon ot írva; mí pedig azért írtunk *Dixero*-t, hogy ezzel erőssítcsük a conciliomok végezésit. De elsőben azt mondom, hogy sz. Ágoston nem *Dixi,* hanem *Dixero*-t olvasott sz. Jánosnál. Másodszor: A görög szó [ípon,] aoristus, nem jelent elmúlt vagy jövendő üdőt, hanem mindenikre egyaránt szolgál. Harmadszor: Ha *Dixero*-t olvasunk, nem ollyat olvasunk, a mi a sz. Írásban másut világoson nem vólna; mert nyilván mongya Christus, hogy sok dolgokat kellett vólna tanítványinak mondani, mellyeket el nem viselhettek; hanem mikor eljő a Szent Lélek, megtaníttya őket.

Ioan. 14, 26. Aug. tom. 9. Tractat. 77. in Ioannem.

Ezek a derék vesztegetések, mellyeket a deák bibliában feljegyez Károlyi. Nagyob hitelt nem szerezhetet a mí bibliánknak, mint-hogy ily apró dolgokat támasztott ellene. Mert ha nagyob fogyatkozásokat talált vólna, ne kételkedgyél, hogy el nem halgatta vólna.*

Ioan. 16, 12.

Hogy pedig Károlyi sok helyen nem érti a mí Bibliánkat, arrúl én nem tehetek. Ha jobban tanúlt vólna, többet tudott vólna.

III. Deáktalanságát a mí bibliánknak nem okoson rágalmazzák az újítók.

Azzal mossák szájokat az ellenkezők hogy a deák biblia barbarismusok és solœcismusok fészke. Mely dolgot noha Károlyi obiter jelent; de Hunnius, Humfredus és egyebek elég gyűlölségesen rágalmazzák.

Erre én Először azt mondom Bezával, hogy magok az apostolok nem akarván a világi bőlcseség színével kelletni magokat, sokszor akarva éltek barbarismusokkal. A ki pedig az idegen nyelvnek tulajdonságát akarja követni, nehéz mindenkor Cicero-után járni. Azért a szent János Látasárúl így szól Beza: *Rusticis Barbarismis,*

* Hogy el nem halgatta vólna = hogy elhalgatta vólna.

et Solœcismis utitur[1]. Másut bévebben ezt írja[2]: *Simplicitatem in Apostolicis scriptis agnosco; Hyperbata, Antapodata, Solœcismos etiam aliquos, non diffiteor: sed illud ego virtutem, non vitium appello. Cur ista potius simplicitas placeret, quam ornata elocutio, gravissimas causas habuerunt Apostoli; atque adeo, cur interdum etiam balbutiendum, atque adeo solœcisandum, cum vulgo putarent. Hebraismos ab illis servatos fuisse, minime miror, quum plerique sint ejusmodi, ut nullo alio Idiomate tam feliciter exprimi possint; imo interdum, ne exprimi quidem.* Magárúl így ír: *In Hebraismis Latine exprimendis, malui non summam habere Latinitatis rationem, quam temere quidquam audere. Videtur enim Hebræus ille sermo, præsertim in iis, quæ ad Religionis mysteria pertinent, plurima, nescio quomodo, emphatice ac divine prorsus exprimere, quæ nullo alio Idiomate satis feliciter possis declarare. Quod si Græce loquens Spiritus Sanctus, ab istiusmodi Hebraismis non abstinuit, cur hoc meum studium quispiam reprehendat?*

[1] Beza, Prolegom. in Apocalyp.
[2] Beza, Actor. 10. Digress. de Dono linguarum.
Præfat. Novi Testam. ad Reginam Angliæ.

Másodszor: A régi szent Doktorok felfualkodott kábaságnak mongyák, ha ki megbotránkozik a szent Írásnak grammatica-ellenvaló szóllásin. Mely dologrúl így szól szent Ágoston: *Solœcismis et Barbarismis offenduntur, qui doctiores videri volunt; non rerum scientia, sed signorum: qua non inflari, omnino difficile est.* Azért írja magárúl, hogy elein néki-is ízetlennek tetczett a szent Írás, mivela Cicero mézes szavait abban nem találta[3]. Másut azt írja, hogy senki ne csúfollya a keresztyéneket, ha néha az isteni szolgálatban ékessen nem szóllanak; mert Isten szűvre néz, nem deákságra[4]. *Discant non contemnere, quos norunt morum vitia, quam verborum, amplius devitare. Noverint, non esse vocem ad aures* DEI, *nisi animi affectum: ita non irridebunt, si aliquos Antistites, et Ministros Ecclesiæ, animadverterint cum Barbarismis et Solœcismis* DEUM *invocare; vel verba, quæ pronuntiant, non intelligere, perturbateque distinguere.* És egy-nehányszor írja, hogy job a deákságban vétkezni, hogy-sem homályoson fordítani az írást: *Malo cum Barbarismo dicere, Non est absconditum ossum meum; quam ut ideo sit minus apertum, quod magis Latinum*[5]. *Sanguina, Latinum non est: sed quia Græce positum est pluraliter, maluit Interpres minus Latine loqui, et tamen explicare veritatem. Non timeamus ergo ferulas Grammaticorum, dum ad solidam Veritatem perveniamus*[6]. Sőt azt meri mondani szent Ágostonnal[7] szent Jeronimus[8], hogy sok dolgot igazán deákúl nem fordíthatni, ha a grammatica

August. l. 2. de Doctr. Christ. cap. 13.
[3] Aug. Confess. li. 3. cap. 5.
[4] Augu. tom. 4. de Catechiz rudib. c. 9. Similia, supr. f. 153. Ireneus. Vide infr. l. 11. cap. 1.
[5] Augu. l. 3. de Doctr. Christ. cap. 3.
[6] Idem, Tractat. 2. in Ioan.
[7] Aug. li. 2. de Doctr. Christ. cap. 13.
[8] Hieronym. præf. in Chronic. Eusebii.

törvényét akarjuk követni. Annak-okáért szent Gergely pápa imígyen ír e dologrúl: *Indignum valde existimo, ut verba cœlestis Oraculi, restringam sub regulis Donati: neque enim hæc ab ullis Interpretibus in Scripturæ Sacra autoritate servata sunt*[1]. Azért ha a poëták fogyatkozásit meg szoktuk menteni; *Solœcismos et Barbarismos Poëtarum, Schemata et Metaplasmos, mutatis nominibus appellamus. Detrabe ista Carminibus; suavissima condimenta desideramus*[2]: méltób, hogy a szent Írásban, ha valamit nagyob értelemért nem oly deákoson ejtettek, mencsük inkáb, hogy-sem kárhoztassuk: mert job, hogy a grammaticusok csúfollyanak, hogy-sem homályoson fordítcsuk az Írást: *Melius est, ut reprehendant nos Grammatici, quam ut non intelligant populi*[3].

[1] Greg. in Libros Moral. init. Epist. ad Leandr. c. 5.
[2] Aug. tom. 1. li. 2. de Ordine, c. 3.
[3] In Psal. 138. in illud: Non est occultatum os meum.

Harmadszor: Azt mondom, hogy a minémű barbarismusokat és solœcismusokat feljegyeznek a mi bibliánkban, azokat egy fő túdós calvinista ember, Albericus Gentilis[4], *libro de Latinitate veteris Bibliorum versionis male accusata*, szépen mind megmenti, fő deák emberek írásiban hasonló mondásokat mutatván. Azért nem szükség, hogy e dologban újob fáradságot vállallyunk, holot az Albericus könyvecskéjét künyű akár-kinek által-olvasni.

[4] Idem præstat Grets. tom. 1. Defensio. Bellarm.

7. A szent Írás igaz értelmét nem tudhattyák az újítók.

No. 1. A szent Írás csak az ő igaz értelmében Isten szava.

Ha a szent Írást igazán értyük, világosság, élet, üdvösséges igazság, Isten szava. Ha hamisságra fordíttyuk, idegen értelemben vészük, tévelygések óltalmára csigázzuk; bezzeg így immár az illetlen értelem-szerént nem Isten ígéje, hanem ördög szava, setétség, halál, veszedelem. Azért mongya szent Péter, hogy a szent Pál levelében nehéz-értelmű dolgok vannak, mellyeket, mint a töb írásokat, a tudatlanok és álhatatlanok magok veszedelmére fordítanak, *2. Petr. 3, 16.* szent Pál azt írja, hogy a bötű megöl, a lélek elevenít, *2. Cor. 3, 6.* Minek-okáért nem csak az apostolokrúl, hanem az ő tanításokrúl-is igaz a szent Pál mondása, hogy némellyeknek halálos szag a halálra, némellyeknek élet szaga az életre, *2. Cor. 2, 16.* Azért a régi Atyák gyakran írják, hogy az Isten ígéje nem áll a bötűben, hanem annak igaz értelmében: *Non putemus in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu.* Azt-is e-mellé vetik, hogy az eretnekek, noha mindenkor

Vide infr. li. 6. c. 1. n. 4. Hieron. in c. 1. ad Galat.

a szent Írást mutogattyák, de nem a szent Írást, hanem a magok álmát követik, hamis értelemre forgatván az Isten szavát[1].

[1] Vide supra, f. 143, 144. et 446, 447.

Nem kel tehat abban megbotránkozni, hogy a viszszálkodók gyakran nyelveken hordozzák az Isten ígéjét; mert az ördög-is Christus Úrunk-ellen sz. Írással bizonyíta[2]; a farkasok-is bárány-gyapjúba öltöznek, hogy könnyebben megcsallyák a juhokat: *Matth. 7, 15.* a sátán-is angyali ábrázatban tűnteti magát[3]; akkor pedig leg színesben, mikor a hamis tanítók-altal a sz. Írás fényességébe öltözteti a hamisságot, és a sz. Írás sugárinak ragyagó világosságának szikrázó tűndöklésével szeme-fényét megköti a tudatlanoknak. Tehát a ki meg nem akar csalatni, szükség, hogy a sz. Péter tanácsát követvén, elsőben annak mennyen végére, honnan kel venni a sz. Írás igaz értelmét; *Hoc primum intelligentes, quod omnis Prophetia Scripturæ, propria interpretatione non fit.* Mert a ki ennek végére nem mégyen, mentűl továb mégyen, annál inkáb tévelyeg, maga feje gondolatit szent Írásgyanánt követvén.

[2] Matt. 4, 9.

[3] 2. Corr. 11, 14.

[4] 2. Petr. 1, 20

No. 2. Az új tanítók bizonytalan útat mutatnak a szent Írás értelmében.

Kerűlik az ellenkezők, hogy a sz. Írás igaz értelmére bizonyos útat ne talállyanak; mert által-értik, hogy mihent ebben tekélletes mód találtatik, ottan vége szakad az ő szakadásoknak. Azért minden mesterségeket abban helyheztetik, hogy korlátba ne rekesztessenek; hanem a sz. Írás értelmében kedvek-szerént, tágas mezőben nyargalódgyanak. Halhadsza, mely világoson kifakasztá ezt Calvinus: *Nos nescio quo contemtu Verbum Dei recipimus, ut cum tres syllabas didicerimus, statim opinione sapientiæ turgeamus, et tantum non crepemus nobis divites, et Reges. Hinc tam multos videas, qui in omnium sæculorum ignorantiam Tragice vociferantur. Obstinate tueri pergunt, quod semel temere effutiverunt: tum oracula Dei consulunt, ex quibus errorum suorum patrocinium quærant. Ibi, Deus bone! quid non invertunt, quid non depravant atque corrumpunt, ut ad sensum suum non dico inflectant, sed vi incurvent? Hæccine est discendi via, versare, et volutare Scripturas, ut libidini nostræ serviant, et sensui nostro subjiciantur? O sonticam pestem! Et adhuc miramur, unde tot sectæ inter eos, qui primum nomen Evangelio dederunt, et renascenti Verbo*[4]*?* Egy szóval, a dolog abban vagyon, hogy az ellen-

Calv. Præfat. Psychopannychiæ.

[4] Quod renascitur, non est illud Verbum quod æternum manet.

kezők a sz. Írás értelmében senkihez nem akarván kötelezni értelmeket, erőszakkal arra facsarják az Írást, a mit akarnak; tetczések- és kívánságok-alá hóldoltattyák az Isten szavát, és ki-ki szabadgyában, szája ízi-szerént újob-újob értelmet satúl a szent Írásból. Ezért írja Erasmus, hogy az újítóknak új evangeliomok vagyon; mert a régi bötűnek új értelmét adgyák. Holot azért az evangeliom nem a puszta bötű, hanem a bötűvel-együt az ő igaz értelme: jól következik, hogy oly igazán új evangelioma vagyon annak, a ki a régi bötűt új értelemben vészi, mint a ki a régi értelmet újob szókkal írná. Mert a Tertullianus mondása-szerént, *Tantum Veritati obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus.* De hallyuk Erasmust: *An non novum adferunt Evangelium, qui secus interpretantur, quam hactenus interpretata est Ecclesia? Anima Scripturæ, sententia est: frustra consentiunt in verbis, qui sensu dissident. Nec potest subsistere novum, nisi vetere subverso.* Tertull. Præscript. c. 17. Eras. epi. ad Fratres Inferioris Germ.

És mivel Luther evangelistának nevezte magát, mint ezennel meghallyuk: kétség-nélkűl akarta jelenteni, hogy új evangeliomot szerzett, mikor a régi bötűnek új értelmét koholta. Sőt a mint eléb mondám, az újítók evangelioma nem egyéb, hanem a magok tetczése. Mert a sz. Írás nem egyéb a bibliában foglalt mondásoknak igaz értelménél. Az újítóknál pedig a biblia értelme nem az, mellyet a régi szentek előnkbe adtak, hanem a mely nékik tetczik. Azért következik, hogy a sz. Írás ő-nállok a magok tetczése és magyarázattya; mivel a szent Írást nem külömben tartyák sz. Írásnak, hanem a magok magyarázattya- és értelmeszerént. Supra, f 151, 152.

Mely bizonytalan útakat mutatnak pedig a mostani tévelygők a sz. Írás értelmére, a hol annak tulajdon helye vagyon, világoson megmutatom. Most rövídeden lássuk, minémű czigány mesterségekkel szoktak élni a sz. Írás magyarázasában, mellyekkel minden erejét és böcsűlletit a sz. Írásnak semmivé tészik. Infra, li. 7. c. 2.

No. 3. Az újítók csalárd mesterségi a sz. Írás csigázasában.

Esze-veszett hamis mesterségekkel szokták az ellenkezők tétova facsarni a sz. Írás értelmét, hogy az ő hamisságokat vagy óltalmazzák, vagy állassák. Vége nem vólna, ha mind elő akarnók számlálni, menyi czigányságot gondoltak a sz. Írás csigázasára. Egy-nehányat példájúl lássunk: 2. Pet 3, 16.

I. Czigányság. A sz. Írás szavainak új, szokatlan és hallatlan significatióját, jegyzését költik magok agyából; és ezzel a mesterséggel akár-mely mondásból akár-mit ki hoznak. 1. A keresztség
Ioan. 3, 5. szükséges-vóltát nyilván kifejezi Christus, midőn azt mongya, hogy meny-országba nem mégyen, a ki újonnan nem születik vízből és Szent Lélekből. Mivel Calvinus keresztség-nélkűl meny-országba akarja vinni az embereket, azt mongya, hogy az *Aqua,*
[1] Calv. 4. Instit. c. 16. n. 25. nem vízet jegyez, hanem lelket[1]: *Aquam ergo, et Spiritum, simpliciter accipio pro Spiritu, qui Aqua est.* És ismét: *Nullo modo adducor, ut Christum de Baptismo verba facere credam:*
[2] Calv. Ioan. 3, 5. *Spiritum et Aquam, pro eodem posuit*[2]. Kár, hogy Molnár fel nem jegyzette dictionariumába, hogy *Aqua,* lélek. 2. Szent Péter azt
[3] Act. 2, 27. mongya,. hogy a Christus lelke nem hagyatik pokolban[3]. Beza a lelken hólt testet, a poklon koporsót magyaráz: *Descendere ad Inferos, proprie significat, Sepulchro condi: Somnia enim sunt, quæcumque apud Veteres, de descensu Animæ Christi ad Inferos*
[4] Beza, ibid. *commemorantur*[4]. Ez-is jó vólna a Molnár dictionariumába: *Anima,* test; *Infernus,* koporsó. Mely dologrúl ez-után a Calvinus szavait
[5] Infra, li. 5. c. 6, 3. feljegyezzük[5]. 3. Azt mongya Christus, hogy künnyeb a tevének tő-fokon által-bújni, hogy-sem a gazdagnak üdvözűlni[6]. Elgondolá
[6] Matt. 19, 24. Calvi. ibi. Calvinus, hogy, ha a teve tő-fokba férhet, a Christus teste-is egy-morsa kenyér szín-alat lehet, azért azt mondá, hogy a *Camelus,* kötelet jegyez. Maga Beza igazán írja, hogy semmi írásban nem
[7] Beza, in eum locum. Vide infra l. 11. cal. 1. találtatik, hogy a *Camelus* kötelet jegyezne[7]. 4. A Mí-Atyánkban a minden-napi kenyéren a Lutheristák sarut, barmot, feleséget, gyermekeket, szolgákat, böcsűlletes tiszteket értenek[8]. A Molnár
[8] Li. Concord. f. 499. ex Catechism Lutheri. bibliája végibe ragasztott énekekben-is a minden-napi kenyéren jó házas-társot magyaráznak; mint-ha Christus elhagyatván az apostolokkal feleségeket és minden jószágokat, az-után arra taní-
Matt. 19, 29. Lucæ 9, 3. totta vólna őket, hogy ezeket viszsza-kérjék Istentől. 5. Csúfollya Luther a Calvinistákat, kik a testen nem testet, hanem test jelét
Cap. 10, 4. etc. Infra, lib. 11. c. 1, 3. n. 1. magyarázzák, és azt írja, hogy ha szabad a régi szóknak új jegyzését kőlteni, valamit akarunk, azt mondathattyuk a sz. Írással.

II. Czigányság. A hol a szent Írás világos szava fogokra nem fér, azt kőltik, hogy nem kel a szókat tulajdon értelmében venni, hanem figurate, más idegen jegyzésben. Nem örömest hallya Calvinus a pokol tűzét: azért azt írja, hogy a hol Úrunk tűzre itíli a gonoszokat, nem kel a tűzön tűzet érteni: *De Igne æterno, quo torquendi sunt post Judicium impii, scio argute a multis fuisse*

disputatum. Atqui colligere licet, Metaphoricam esse locutionem[1]. Ama mondásrúl, [Ez az én testem,] így ír: *Dico Metonymicum esse hunc sermonem*[2].

[1] Calv. Matt. 3, 12.

[2] Calv. l. 4. c. 17. num. 21.

III. Czigányság. Ha a metaforák nem szolgálnak, azt mongyák, hogy tréfa- és csúfság-képpen kel a szent Írás szavait venni. Azért midőn azt mondotta Christus, hogy adgyunk alamisnát és mindenek tiszták nékünk: ironia vagyon abban, azt írja a Concordia[3].

[3] Lib. Concor. Infr. li. 5. ca. 5, 2. n. 5.

IV. Czigányság. Mikor a tréfából kifogynak, azt beszéllik, hogy a sz. Írás szavai hyperbole, az-az, meghaladgyák az igazat. Így mongya Beza, hogy sz. Pál hyperbolice szól, mikor a romai hitet az egész világra terjedettnek írja[4]. Calvinus pedig sokszor így szól: *Hyperbolice loquitur Christus*[5].

[4] Beza, Rom. 1, 8.

[5] Matt. 24, 31. cap. 6, 16, 18. etc.

V. Czigányság. Sokszor azt mongyák, hogy Christus és az apostolok nem magok itíleti-szerént szóllottak; az-az, nem azt mondották, a mit igaznak itíltek, hanem egyebek hamis vélekedésekhez szabták szavokat; vagy csak versengőűl szóllottak. 1. Úrunk az ó- és új-testamentom sacramentomi-közöt nagy külömbséget tett[6]. Erről Calvinus azt írja: *Sermonem accommodat crassæ eorum opinioni, qui Manna nihil aluid, quam cibum ventris cogitabant*[7]. Ha Christus azoknak temérdek vélekedéséhez szabta szavát, kik hamissat hittenek: azoknak tévelygéseket erőssítette. 2. Sz. Jakab egy-nehányszor mongya, hogy a hit nem üdvözít jó cselekedet-nélkűl. Calvinus azt írja: *Meminerimus, eum non ex proprio animi sensu loqui, quoties Fidem nominat*[8]. És a mint ez-után meghallyuk[9], hogy szent Jakab nem a maga értelme-szerént ír: a hiten nem hitet, hanem hiuságos vélekedést értett; és nem mint való dolgot, hanem csak *per concessionem* írja, a mit mond. 3. Hogy az Anya-szentegyház exorcismusi ne erőssíttessenek a Christus fogadásával, hogy az apostolok ördögöket űznek, így okoskodik Calvinus: *Memoria tenendum, vulgo receptis Proverbiis ita usum esse Christum, ut tantum essent conjecturæ, non autem solide probarent*[10]. 4. Szent Pál-felől így ír Calvinus: *De Legis materia, secundum eorum errorem, et stultam affectionem disputat: Vetus et Novum Testamentum, per contentionem inter se componit*[11]. *In his omnibus locis Paulus, non simpliciter, sed per contentionem loquitur*[12].

[6] Ioan. 6, 48, 49.

[7] Calv. l. 4. cap. 14. n. 25.

1.

2.

[8] Calv. Iacob. 2, 14.

[9] Vide infra, l. 5. c. 2. n. 6

3.

[10] Calv. Matt. 12, 25. Simlia. Matt. 9, 5.

4.

[11] Calv. l. 2 c. 11. num. 7.

[12] Lib. 4. c. 14 num. 25.

VI. Czigányság. Mikor egyéb úton nem szaladhatnak a szent Írás világos szavai-előt, azt mongyák, hogy nem azt kel érteni a szent Írás szavain, a mit a szók jegyeznek tulajdonságok-szerént, hanem, improprie, idegen értelemben kel azokat venni: *Quod Chris-*

tus Jejuniis mercedem a DEO *promittit, Impropria est locutio, sicut paulo ante de Precibus dictum est*[1]. *Quod dicit, Facite arborem bonam; inscite ex eo colligunt, in manu cujusque esse, sibi vitam formare et mores: Impropria est enim locutio*[2]. *Putida est eorum cavillatio, qui Operibus nos justificari contendunt, si Fides justificat, quum ipsa quoque vocetur opus. Satis constat Christum improprie loqui*[3].

[1] Calv. Matt. 6, 18.

[2] Matt. 12, 33, 5. Et c. 19, 19. c. 20, 26. Ioan. 17, 12.

[3] Calv. Ioan. 6, 29.

VII. Czigányság. Mikor oly nyilván szól a szent Írás, hogy semmi úton el nem szaladhatnak előtte, azt mongyák, hogy a szent Írás szavai igazak emberek-előt, de nem Isten-előt. Igen világoson mongya a szent Írás, hogy a jó cselekedetek-által igazúl ember[4]. Az újítók azt mongyák, hogy ezek emberek-előt úgy vannak, de nem Isten-előt: *Illud,* Redime, *ad homines potius, quam ad* DEUM *retulit. Charitas operit multitudinem peccatorum; non apud* DEUM, *sed inter homines*[5]. *Omnem palmitem, in me non ferentem fructum, tollet; qui in Vite censentur, opinione hominum*[6].

[4] Iac. 2, 21, 24. 1. Petr 4, 8. Dan. 4, 24.

[5] Calv. 3 Instit. c. 4. n. 36. Iustificandi verbum, Iacob. est demonstratio justitiæ ab effectis, idqua apud homines, Calv. in Iac. 2, 21.

VIII. Czigányság. A mit a szent Írás általlyában, absolute mondott, ha eszekbe vészik, hogy az ellenek vagyon, alattomban a szent Írás-közzé írván ama kicsiny deák szócskát *(Si,)* condicionalá vetett mondássá tészik. Szent Pál eggyüt azt írja, hogy a környűl-metéletlen ember[7], bétellyesítvén a törvényt, kárhoztattya a törvény-szegő környűl-metéltet. Nem tetczik Calvinusnak és Bezának, hogy valaki bétellyesíti a törvényt; azért a deák, görög, syriai bötű-ellen egy *(Si)* ígével megtólgyák a szent Pál szavát, és így fordíttyák: *Præputium, si legem servet*[8].

[6] Calv. Ioan. 15, 2. Ut Iob.

[8] Rom 2, 27.

IX. Czigányság. Mikor egyéb-képpen vélekedésekre nem vonhattyák a sz. Írást, vagy hozzá adnak, vagy elcsípnek, vagy elváltoztatnak valamit benne. Ezt sok példákkal megmutatók a Luther és Károlyi bibliájárúl szólván.

X. Czigányság. Ha semmi úton magok tetczésére nem csigázhattyák az Isten ígéjét, azt vetik belé, hogy az apostolok nem úgy írták vólt; de valaki más minden görög és deák könyveket megvesztegetett és változtatott hamis bötűvel: *Quum hæc verba, si constructionem spectemus, necessario non ad Sanguinem, sed ad Poculum pertineant: aut manifestum est Solœcophanes, aut ex margine in contextum irrepsit. Tamen hoc legitur apud Syrum interpretem, et in omnibus Græcis Codicibus*[9]. Beza, *Matt. 10, 2.* azt írja, hogy a Péter elsőségének állatói írták a szent Íráshoz ama szót: *Primus Simon.* Calvinus az Úrunk szavairúl, *Multi sunt vocati, pauci electi,* azt írja[10], hogy ezt más írta a Christus szavai-

[9] Beza, Lucæ 22, 20.

[10] Calvin. in Matt. 20, 16.

hoz; noha minden könyvekben találtatik, és soha senki nem merte az Isten könyvéből kitörleni. Töb efféle példákat hozánk eléb Bezából elő[1].

[1] Sup. fo. 478.

XI. Czigányság. Eszekbe vévén az ellenkezők, hogy Isten a törvény megtartóknak ígéri az örök életet és igazúlást; *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Hoc fac, et vives. Reddet unicuique secundum opera. Factores Legis justificabuntur:* azt mongyák, hogy efféle ígéretek lehetetlen okot és condiciót foglalnak magokban: *Juvenem de Operum justitia quærentem, docere oportuit, Neminem coram* DEO *censeri justum, nisi qui Legi satisfecerit; quod est impossibile*[2]. *Impossibile nobis est præstare quod Lex jubet*[3]. *Sophistæ mercedem proponunt Operibus debitam. Ridicule. Nam et promissio ista Legalis est: sed nihil debetur, quum conditio promissioni adjecta, a nemine impleatur*[4]. *Promissio Legalis, adjecta conditione impossibili, nihil probat*[5]. Ha ezek így vannak, nem ígéretek, hanem játzottatások a Christus szavai; és ollyanok, mint-ha valakit erőssen biztatnál, hogy megtanítod, mint mehessen meny-országba, és arra tanítanád, hogy keressen oly két póznát, mely szinte meny-országot érje, és abból csinállyon egy erős lajtorját s azon mászszon-fel.

[2] Calv. in Matt. 19, 17.
[3] Calv. Lucæ. 10, 26.
[4] Beza, Rom. 2, 7.
[5] Calvin. li. 3. c. 17. n. 7.

XII. Czigányság. Mivel Zachariásrúl azt írja szent Lukács, *cap. 1, 6.* hogy Istennek minden parancsolatiban eljárt: eszébe vévé Calvinus, hogy ebből nem csak következik, hogy az ember cselekedeti nem mind bűnök, hanem hogy az Isten törvényét megtarthatni: azt írja, hogy a szent Írás nem azt írja, minéműt vólt cselekedete Zachariásnak, hanem minéműnek kellett lenni: *Cum Zachariam refert ambulasse in Justitiis Domini; et operibus Sanctorum Justitiæ nomen tribuit: opera, magis ex Legis natura astimat, quam propria eorum conditione.* Noha azt-is ehez adgya Calvinus, hogy a sidó szót nem jól fordították a görögök; de szent Lukács nem akarta azt változtatni, az-az, hamissat írt szent Lukács a hamis fordító-után.

Calv. li. 3. c. 17, 7.

Ím érted, keresztyén ember, mely rút, bizonytalan útakat követnek az új tanítók az Isten ígéjének forgatásában, mellyek-szerént semmi bizonyos nem marad az egész szent Írásban. Mert ennek akár-mely világos ígéjét künyű másra facsarni, elkerűlni és ezekkel a feljegyzett mestertelen czigányságokkal megjátzodoztatni és azt mondani, hogy ezeket az ígéket nem ollyan jegyzésben kel venni, a mint szokás; vagy hogy más írta valaki a szent könyvhöz,

Vide Exemplum Lutheri, infr. li. 11. c. 1, 3. n. 1. Argum. 1.

vagy hogy az apostolok ezt nem magok itílete-szerént mondották, hanem a balgatag és tudatlan község vélekedéséből; vagy ironiát, hyperbolét és egyéb fogásokat gondolni.

Bezzeg nem illyen bojtorjános útakat követnek a Catholicusok a szent Írás értelmében; hanem bizonyos, bátorságos, igyenes útat mutatnak a szent Írás igaz értelmében, mint ez-előt említők[1], és majd bévebben kifejezzük[2]. Mert mint a szent Írás könyvei és bötűje bévételében az Ecclesia tanítását követik, úgy a szent Írás igaz értelmében sem keresnek más mestert; hanem a kitűl a szent Írást vették, attúl vészik annak értelmét; és az igazság erős oszlopához ragaszkodván, annak az Ecclesiának tanítását követik, melyrűl azt fogadta Christus, hogy soha az ördögtűl meg nem győzetik. Azért valamely bizonyosok vagyunk abban, hogy apostolok írási a szent könyvek: oly bizonyosok vagyunk abban-is, hogy úgy kel érteni a szent Írást, mint mí magyarázzuk; mert azon úton egyenlő hitellel vettük a szent Írás magyarázattyát, mellyen magát a szent Írást, tudni illik az Ecclesia tanu-bizonyság-tételéből.

[1] Supra, f. 162, 163.
[2] Infra, li. 7.
NOTA.

8. Az új tudományok igyenessen ellenkeznek sok dolgokban a szent Írással.

Semmiben az ördögnek szem-fény-vesztő mestersége nyilvábban nem fénylik, mint mikor az emberekkel elhiteti, hogy az új tanítók egyebet a tiszta szent Írásnál nem tanítnak[3]; noha ez-alat szent Írással ellenkező dolgokat csepegetnek az együgyűk szűvébe. Sok vólna mind egy csomóban elő-számlálni, menyi czikkelyekben ellenkeznek a viszszálkodók a szent Írással, mely dologrúl ez-után bévebben szóllyunk[4]. Most rövídeden példájúl egy-nehány dolgokat hozok-elő, mellyekben igyenessen a szent Írás-ellen tanítanak az újítók:

[3] Vide infra, l. 4. c. 1. Mendacio 12.
[4] Infra, li. 4. c. 3 Et toto lib. 5. et seq.

I. A szent Írás parancsollya, hogy nem csak azt tartcsuk, a mit írva olvasunk, hanem azt-is, a mit eleven szóval a hívek-eleibe adtak az apostolok: *Tenete Traditiones, quas didicistis, sive per Sermonem, sive per Epistolam*[5]. Az új tanítók azt hirdetik, hogy semmit nem kel hinni, tartani és követni, a mit írva nem találunk.

[5] 2. Thess 2, 15.

II. Szent Pál a házasságot nagy sacramentomnak mongya, görögűl mysteriumnak, mely szóval az Anyaszentegyház sacramentomi szoktak neveztetni, mint megtetczik a szent Ambrus könyvéből, *De iis qui initiantur Mysteriis.* Soha sem a keresztsé-

Eph. 5, 32.

get, sem az úr-vacsorát sacramentomnak nem nevezte a szent Írás; még-is az újítók ezeket sacramentomoknak mongyák; a házasságot pedig, mellyet a szent Írás világos ígével sacramentomnak nevez, nem akarják sacramentomnak hinni. Nagyot hazud pedig Beza, magyarázván a szent Pál szavait, midőn azt írja, hogy soha szent Ágoston nem nevezte sacramentomnak a házasságot; mert nyilván annak nevezte, *Tom. 6. de Bono Conjugali, cap. 24. Tom. 7. libr. 1. de Nuptiis, cap. 10. etc.* Beza, ad Eph 5.

III. Szent Jakab egy-nehányszor írja, hogy az ember nem csak hitből igazúl, hanem jó cselekedetekből: *Videtis quoniam ex Operibus justificatur homo, et non ex Fide tantum? Abraham nonne ex Operibus justificatus est? Quid prodest, si Fidem quis dicat se habere, Opera autem non habet? numquid potest Fides salvare eum?* Ezek a szók igen világosok, mint szinte amaz, *Factores Legis justificabuntur:* mindaz-által az új vallások erőssen vítattyák, hogy, *Sola Fide,* egyedűl magán hit-által igazúlunk; maga contradictio, világos ellenkezés vagyon ebben a két mondásban: *Sola fide; Non ex fide tantum.* Iac. 2, 24, 21, 14. Rom. 2, 13.

IV. Nem csak Úrunk mongya, hogy az ő igája gyönyörűséges, az ő terhe künyű: de szent János édesgetni akarván mindeneket az Isten törvényére, azt írja, hogy nem nehezek az Isten parancsolati: *Mandata ejus custodiamus, et mandata ejus gravia non sunt.* Az új vallások azt vítattyák, hogy lehetetlen és viselhetetlen terh az Isten törvényének megtartása[3]. Itíld-meg, kinek kel hinni a kettő-közzűl. Matt. 11, 30. 1. Ioan. 5, 3. [3] Supra, f. 319.

V. Szent Péter nyilván írja a sz. Pál leveleirűl, hogy azokban igen nehéz-értelmű dolgok vannak; *In quibus sunt quædam difficilia intellectu.* Az új tanítók künyűnek, igen világosnak hirdetik a sz. Írást. 2. Petr. 3, 14. Vide li. 7. ca. 2, 2.

VI. A szent Írás nyilván taníttya, hogy mikor Isten az embert megigazíttya, elvészi és letörli emberből a vétket: *Ecce qui* TOLLIT *peccatum mundi; Joan. 1, 29. Pœnitemini, ut* DELEANTUR *peccata vestra*[4]. Az új tanítások-szerént csak béfedezi Isten a vétket, le nem törli. [4] Actor. 3, 19.

VII. Apostoli tanítás, hogy ember nem vétkezik a jó cselekedetben: *Per Bona opera, certam vestram vocationem, et electionem faciatis; hæc enim facientes, non peccabitis aliquando; 2. Petr. 1, 10. Si nupserit Virgo, non peccavit, etc. 1. Corinth. 7, 28.* Ez-ellen a mostani hit-szerzők azt mongyák, hogy ember minden jó cselekedetben vétkezik. Supra, fol. 459, 460.

VIII. Szent Dávid magárúl mongya, hogy megtartotta az Isten parancsolatit: *Servavi mandata tua, et testimonia tua; Psal. 118, 168.* Amaz ifiu azt mondá Christusnak, hogy mind megtartotta az Isten parancsolatit. És utánna veti az evangelista, hogy szereté őtet JESUS, kit bizony nem méltó vólt szeretni, sőt meg kellett feddeni, ha hazugságot mondott. Szent Pál-is azt írja magárúl: *Omnia possum in eo, qui me confortat; Philip. 4, 13.* Ezt igen orrollyák az újság-követők és azt vítattyák, hogy senki az Isten törvényét meg nem tarthattya.

Mar. 10, 21. Vide infr. l. 12. c. 1, 3.

Supr. fol. 319. et seqq.

IX. Úrunk azt mongya, hogy az ő-tőlle éppíttetett Anyaszentegyházat a pokol meg nem győzi; *Matth. 16, 18.* Az újítók azt vítattyák, hogy sok esztendőkig tellyességgel lenyomta és kigyomlálta az Antichristus a Christus Ecclesiáját.

Supr. f. 224, 225.

X. Világos szókkal taníttya szent Pál, hogy job embernek házasság-nélkűl maradni; és bóldogab lészen, a ki így marad; *1. Cor. 7, 38, 40.* Az új tanítók a házasságot parancsolatnak tartyák, sőt lehetetlennek mongyák az házasság-nélkűl-való életet.

XI. Üdvözítőnk azt mongya, hogy valaki vízből és sz. Lélekből újonnan nem szűletik, meny-országba nem mégyen; *Joan. 3, 5.* Az új tanítók keresztség-nélkűl-is meny-országba akarják vinni a keresztyének fiait.

Vide fol. 432. Infra, li. 4. c. 2. num. 3.

XII. Szent Írás szava, hogy ember nem kételenségből, hanem szabad-akaratból cselekeszik: *Quod vult, faciat. Non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis; 1. Corinth. 7, 36, 37.* Az újítók vítattyák, hogy a bűn-által megfosztatott ember a szabad-akarattúl és kételeníttetik azt cselekedni, a mit Isten rendelt.

Infra, li. 5. c. 2. Et libr. 12. c. 1.

XIII. A szent Írás világos ígékkel mongya, hogy ha ki feleségétűl elválik, házasság-nélkűl éllyen; és hogy az-is paráználkodik, a ki az elválasztott személyt vészi. Mindaz-által a genevai győlekezet statutomit követvén az új tanítók, künnyen elválasztyák és újob házasságra szabadíttyák a régi házasokat. Mellyet hogy színesben cselekedgyenek, a sz. Írást magok tóldalékjával megvesztegetik, mint eléb hallók.

Vide supra, fol. 491.

XIV. Szent Pál írja, hogy jó embernek húst nem enni; *Rom. 14, 21.* Azt-is melléje veti, hogy ha hús-ételében megbotránkoznék valaki, soha húst nem ennék; *1. Cor. 8, 13.* A bőlcs arra int, hogy a hús-évőkkel ne vendégeskedgyünk; *Proverb. 23, 20.* Calvinus-is tanácsollya, hogy a hol újonnan pápisták-közzé mász-

nak a calvinista prædátorok, nem kel pénteken húst enni, hogy meg ne botránkozzanak az emberek: *Si Ecclesiis nondum bene constitutis præsunt Pastores; omnibus suis edicant, Ne, donec imbecilles, quibuscum vivunt, adolescant, palam diebus Veneris carnibus vescantur, aut feriis in publico laborent. Hæc enim, tametsi seposita superstitione indifferentia sint: ubi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequit. Sic autem sunt tempora, ut spectaculum hoc, infirmis fratribus proponere non possint fideles, quin eorum conscientias gravissime vulnerent.* Ez-szerént tartoznának a Calvinisták velünk-eggyüt bőjtölni. De ők most szerén-szerte tíltyák az étel-válogatást. Calv. l. 4. c. 10. num. 22.

XV. Szent Írás szava, hogy Isten senkit gonoszra nem kísért; *Jacobi 1, 13.* Luther és Calvinus ez-ellen azt vítattyák, hogy az Isten izgattya, taszíttya, kételeníti embert a gonoszra. Vide lib. 5. c. 2, 4.

XVI. A sz. Írás parancsollya, hogy az előttünk-valóknak úgy engedgyünk, mint Istennek; *Rom. 13, 1, 5.* nem csak félelemért, hanem lelkiismeretért, mert a ki ezek-ellen tusakodik, Isten-ellen tusakodik; *1. Pet. 2, 13, 18. Coloss. 3, 23. Hebr. 13, 17.* Calvinus azt beszélli, hogy az egyházi és világi fejedelmek semmi törvényt nem szabhatnak; és ha szabnak, sem köteleznek lelkiismeretet: *Quod ad perfectam bene vivendi regulam pertinebat, totum sic complexus est Dominus Lege sua, ut nihil hominibus reliquerit quod adderent*[1]. *Deus est unicus Legislator: non licet hominibus id sibi honoris sumere*[2]. *Leges humanæ, si in hunc finem latæ sunt, ut religionem nobis injiciant, quasi per se necessaria sit earum observatio: dicimus, Conscientiæ imponi, quod fas non erat, neque enim cum hominibus, sed cum* Deo, *negotium est conscientiis nostris*[3]. Ennek éktelen hamisságát maga eszébe vészi és lágyítani akarja Calvinus; de el nem kerűlheti, hogy felállatott tudományából sokan azt ne tanúllyák, a mit maga feljegyze: *Promissam in Evangelio Libertatem, nullum inter homines Regem, nullumve Magistratum agnoscere*[4]. [1] Calv. l. 4. c. 10. num. 7. [2] Num. 8. [3] Calv. l. 4. ca. 10. n. 5. [4] Calv. l. 4. c. 20. num. 1.

XVII. A szent Írás sokszor taníttya, hogy a keresztség-által bűnünk bocsáttatik, *Actor. 2, 38.* Ez-ellen mely nyilván tanítnak az újítók, ez-előt feljegyzők[5]. [5] Supr. f. 434.

XVIII. Az apostolok a Credóban azt vallyák, és sz. Péter a sóltárból bizonyíttya, hogy Christus halála-után poklokra szállott. Ezt a Calvinisták erőssen tagadgyák, mint, *Lib. 5. cap. 6. §. 1.* meghallod. Actor. 2, 31.

Számtalan efféle tudományok találtatnak az új vallásokban, mellyek a szent Írással ellenkeznek. Melyből nyilván kitetczik

NOTA. hamisságok. Mert valamely tudományban csak egy czikkely ellenkezik az Isten szavával, tudni-való, hogy ördögtűl és nem Istentűl vagyon annak eredeti.

9. Az új tudományoknak egy czikkelye sem találtatik a sz. Írásban.

Szent Pál az Istennek csudálatos itíletirűl szólván azt mongya, hogy a kik nem akartak az igazságnak hinni, méltán arra
2. Thess. 2, 10. bocsáttatnak, hogy a hamisságnak hidgyenek: *Eo quod charitatem Veritatis non receperunt ut salvi fierent; Ideo mittit illis* DEUS *operationem Erroris, ut credant Mendacio.* Ez nyilván reájok tellyesedett a tőllünk elszakadtakra, kik noha büdös boroknak szép czégért emelnek és igen kiáltyák, hogy ők a tiszta szent
Vide supr. f. 144, 145. Írás-kivűl semmit nem tanítnak: de semmit szent Írásból nem tanítnak azokban a dolgokban, mellyeket mí-ellenünk vítatnak; hanem valamiben mí-tőllünk külömböznek, valamit mí-ellenünk állatnak, azok mind az álnak predikátorok álma és hiuságos gondolattya: azok-közzűl csak egy punct sem találtatik a szent Írásban. Ezt így ved eszedbe:

Valami a sz. Írásban foglaltatik és kiírattatik, azt a Catholicusok tekélletes hittel erőssen hiszik és vallyák; sőt átkozzák és kárhoztattyák, a ki legkisseb czikkelyt megvét azokban, a mit magában foglal a sz. Írás. Ha azért a sz. Írásban feltalállyák az
Supr. f. 145. új predikátorok azokat a dolgokat, mellyeket ellennünk tanítanak: nem kel egyéb hozzá; övék a nyereség; jó szűvel hajlunk
Vide infr. li. 6. c. 2, 3. Et li. 11. initio. minnyájan tanításokra. Vegyük-elő tehát a sz. Írást; mutassák-meg, hol vagyon írva a bibliában, hogy nem szabad a bóldog szenteket értünk-való imádkozásra kérnünk? Nincs purgatorium? Nem jó imádkozni a halottakért? A mise nem áldozat? Csak két sacramentom vagyon? *Sola fides justificat?* Ezek és töb hasonló dolgok-közzűl eggyet válaszszanak; ollyat pedig, mely az ő itíletek-szerént legvilágosban és nyilvábban találtatik a sz. Írásban. Ha eggyet az ellenünk-támasztott új vélekedésekben feltalálnak és megmutatnak a sz. Írásban: győzetteknek mongyuk magunkat és örömest kárhoztattyuk azt a vallást, mely a sz. Írásban megmutatott igazsággal ellenkezik. Nosza tehát, vessék-meg magokat a torkos kiáltók, kik a szegény együgyű községet azzal ámíttyák-el, hogy ők a tiszta sz. Írást taníttyák, és mutassanak eggyetlen egy czikkelyt effélét az Isten könyvében. De bizony,

ha megfakadnak sem mutathatnak ollyat a bibliában, mely ot nincsen; hanem-ha úgy, mint eléb hallók, hogy a csúfos ember oly képeket mutogatott a póroknak, mellyek soha sem vóltak. Supra, f. 149.

Ha pedig efféle tanításokban semmit a sz. Írásban nem találnak, dücsőítcsék Istent és vallyák-meg, hogy csak emberi találmány, valamit a romai Ecclesia-ellen hintegetnek. Mert a szent Írásnak nyilván-való bötűjéből semmit nem bizonyíthatván kételenek, hogy a sz. Írásnak magok fejéből koholt magyarázattyával, vagy a sz. Írás szavaiból csinálgatott consequentiákkal, magok elmélkedésével és okoskodásával kihozott következésekkel állassák hiteket; mint-ha az emberek oly kábák vólnának, hogy hiteket és üdvösségeket emberi okoskodásra függesztenék.

Efféle okoskodások pedig és sz. Írásból csinálgatott következések nem csak bizonytalanok magokban, de sokszor veszedelmesek, mellyet mind példákkal, mind erős okokkal künyű megmutatni. Mert próbált és naponként kezünkel tapasztalt dolog az; hogy minden eretnekségek eredeti efféle consequentiák, következések erején fondáltatik, és csak magán az Isten igazságán, a szent Írás szavain semmi tévelygés nem éppít; hanem a bötűből okoskodással szedegeti és colligállya a mit tanít; mi-képpen az ördög, sz. Írás szavaiból hozta-ki, hogy Christus magát alá-vesse a templom ormozattyárúl. Vide infr. li. 6. c. 2, 5. Matt. 4, 9.

Oka pedig, miért bizonytalanok efféle collectiók és consequentiák, az, mert semmiben künnyebben és gyakrabban vétek nem eshetik, mint efféle consequentiákban, következésekben; vagy azért, hogy a mely sz. Írás mondásából valamit kihoznak, azt kétséges, idegen és hamis értelmében vészik; és így nem a sz. Írás szaván, hanem annak hamis értelmén és magyarázasán éppíttetik a consequentia. Vagy azért, hogy a minémű propositiót vagy mondást a sz. Írás-mellé kel vetni a syllogismus törvényeszerént, az homályos, bizonytalan, hamis. Vagy azért, hogy azon egy szó külömb értelemben vétetik az elől-járó mondásban, hogysem a béfejezésben. Vagy azért, hogy egyéb vétek és csalárd sofisma találtatik az okoskodásban. Ennek-felette, mivel a szent Írás szavaiból ily sok külömböző, sőt ellenkező dolgokat hoznak-ki a tévelygők: külömben bizonyos hitelt nem szerezhet az emberi okoskodás, hanem-ha e két dolgot bizonyoson és csalatkozhatatlanúl tudgyuk: 1. Hogy a mely sz. Írás szavából okoskodik valaki, azt igaz értelemben vészi. 2. Hogy a ki abból

Consequentiæ incertæ.

1.

2.

3.

4.

kihoz valamit, sem meg nem csalatkozhatik okoskodásában, sem meg nem csalhat gonoszságából. Mivel azért senki ezeket bizonyoson nem tudhattya az Anyaszentegyház tanítása- és a hívek közönséges tradiciója-nélkül: nyilván következik, hogy sem hitünket, sem üdvösségünk reménségét egyéb consequentiákra nem éppíthettyük, hanem a mellyet a csalatkozhatatlan Ecclesia méltósága megerőssít. És mivel a pártosok nem ismérnek oly Ecclesiát, mely csalatkozhatatlan vólna: méltán mondhattyuk, hogy consequentiájoknak semmi hiteles böcsűlleti nem lehet. Ebből következik, hogy nem csak fel nem találtatnak a sz. Írásban az új tudományok, de abból semmi bizonyos úton ki nem hozathatnak. Mert a mint ennek-előtte mondók, eggyik az Ecclesia tiszti-közzűl az, hogy ő adgya előnkbe, mit hozhat- vagy nem hozhat-ki ember igazán a sz. Írásból.

Supra, f. 274.

Ha reánk viszsza-forditod ezen dolgot és azt kívánod, hogy mutassuk-meg a sz. Írás világos ígéjével tanításinkat: ebből könnyen kifeselhetünk. Mert egy az, hogy nem régen nyilvánvaló szavait hallók a sz. Írásnak, mellyek az új tanításokkal ellenkeznek. Más az, hogy mí azt nem taníttyuk, hogy azon-kivűl nem kel hinni, a mit világos ígékkel feltalálunk a sz. Írásban. Sőt azt vallyuk, hogy az Anyaszentegyház tanítását, a hívek közönséges egyenlő vallását és tradicióját úgy kel hinni, mint az apostolok írását; mivel Isten azt parancsolta, hogy pogánynak tarcsuk, a ki az Anyaszentegyházat nem halgattya; és arrúl bizonyossá tett, hogy az ördög meg nem csalhattya az igazság oszlopát, az Ecclesiát. Azért szinte oly bizonyosok vagyunk abban, hogy Isten oktatásából és csalhatatlan igazságból származik az a magyarázat, mellyet az Ecclesia előnkbe ád; az a consequentia, mellyet az Ecclesia bizonyít, mely bizonyosok vagyunk, hogy ez a sz. Írás; mert azon Ecclesiától vészük az Írás értelmét, melytűl vettük bötűjét. És ha ennek hitelét eggyikben kétessé tészük, a másikban sem követhettyük bátorsággal.

Nos in possessione fuimus. Accusamur a vobis, quæ contra Scripturam docemus. Actori incumbit probatio: qui si deficit, Causa cadit.

10. Nem csak erőtlenül, de esztelenül bizonyítnak a szent Írással az újítók.

Nem annyíra nevetségre, mint síralomra méltó az új tanítók dolga, midőn sz. Írással akarják támogatni vallásokat. Mellyet hogy magok eszekbe vegyenek, egy-nehány példákat mutassunk.

I. Hogy Károly császár-ellen a török erőt venne, és a füst- Verba Lutheri, alat szaporábban nevekednék a Luther konkolya, azt kezdé hir- supra, f. 428, 429. detni a ser-főző profeta, hogy nem szabad a török-ellen hadakozni. Sleidan. l. 14. Ezt a Sleidanus tanu-bizonysága-szerént bőlcsen és mélységes An. 1542. értelemmel Úrunk mondásából bizonyította: *A gonosznak ellene ne* Matt. 5, 39. *állyatok.* Bátor mondom, magistralis conclusiót csinálhat a ser-párával füstölgő agy-velő! bár a török császár innyok adgyon a bőlcs magyarázatért a Lutheristáknak. De jól meglássa Luther, hogy a catholicus emberek nyakába ne ráncsák a büdös berhét*; mert ők, a minémű gorombák, e bőlcs magyarázatból más következést kezdenek kihozni, tudni illik imezt: hogy Luthernek jó kedvel kel venni, ha kivonszák házából apáczáját, kit feleségűl tart; vagy prédára vetik marháját: mivel, *Scriptum est; Non* Matt. 5, 39, 40. *resistite malo: sed, si quis vult tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Florimundus Remondus írja[1], hogy a viszsza-keresztelők [1] De Ortu heres. tíltyák a fegyver-viselést és azzal állattyák tanításokat; mert l. 2. c. 5 Christus halálra itílte, a ki fegyvert visel, mikor szent Péternek azt mondotta, hogy kardal kel veszni, a ki kardot fog. Azért a Matt. 26, 52. török-ellen nem fegyverrel, hanem imádsággal mongyák, hogy kel viaskodni.

II. Eszébe vevé Luther, hogy ha a keresztyének nem mind egy-aránt lelki-pásztorok, az ő pásztorságának jelenségét és bizonyságát nem adhattya. Azért azt kezdé tanítgatni, hogy minnyájan Verba Lutheri, a keresztyén férfiak és aszonyok egy-aránt tanítók és lelki-pásztorok. supr. f. 183. Ezt a szent Írással (hogy már) bizonyíttya. Mert Úrunk nem csak azt mondotta a vég-vacsorán, hogy minnyájan igyunk a pohárból: hanem azt-is, hogy azt mívellyük, a mit ő mívele. Ha az első mondásból jól következik, hogy egyenlő-képpen minnyájan két szín-alat áldozzunk: a másik sententiából kijő, hogy egy-aránt mind férfi, mind aszony hirdetheti az Isten ígéjét és az úr-vacsorát szolgáltathattya. Nem tudom, mi lehet szent Írás marczongás, ha ez nem káromló tekerés.

III. Látta Luther, hogy ha az egyházi pásztoroknak kel a tudományrúl itíletet tenni, nem lehet elő-menetele tévelygésének; azért azt hirdette, hogy a községnek kel a pásztorokrúl és az ő Verba habes, tanításokrúl sententiát adni. Ezt hogy ne láttatnék szent Írás-nélkűl supr. f. 148. mondani, azzal bizonyította: mert Úrunk mongya, hogy az ő juhai Ioan. 10, 4, az ő szavát halgattyák. Szegény szent Ágoston és Jeronime, alud- 5, 6.

* Berhe = Alsó nadrág, gatya.

tatok tí akkor, mikor ez ígéket olvastátok, hogy illyen bőlcs értelmet és mély magyarázatot eszetekbe nem vettetek.

Verba vide, fol. 432.

IV. Nem fér az egyedűl-való hitnek igazúlásával egybe, hogy a sacramentomok eszközi üdvösségünknek. Azért azt tanítá Luther, hogy sacramentomok-nélkűl ellehetünk. Ezt azzal bizonyítá: mert

Luc. 10, 42.

Úrunk mondotta Márthának, hogy egy dolog szükséges, tudni illik a hit. Hiszem drága magyarázat ez! Kár hogy Luther egy dolog-nélkűl, az-az, okosság-nélkűl szűkös.

Calv. l. 4. c. 16. n. 24. Hunnius citat. supr. f. 312. Infra, li. 4. c. 2. num. 3.

V. Calvinus és Hunnius drágalátos magyarázattal bizonyíttyák, hogy a keresztyének gyermeki keresztség-nélkűl üdvözűlnek; mert Isten azt mondotta Ábrahámnak: Én te Istened lészek és a te magvad Istene[1]. Mint-ha Isten mindennek mondotta vólna, a mit

[1] Gen. 17, 7.

Ábrahámnak mondott; vagy azt ígérte vólna Isten Ábrahámnak, hogy minnyájan üdvözűlnek, valakik ő magvából származnak.

VI. Mivel a szent Írás a híveket Istentűl-tanúltaknak nevezi, ebből mélységes értelemmel Luther azt kerekíté-elő, hogy bűn a tudományokat tanúlni. Melanchton az iskolákat, mellyekben tanúlni

Erasm. epi. ad Fraires Inferioris Germ.

kellene, kárhoztatá: *Nonne Lutherus scripsit, Omnem disciplinam, tam practicam, quam speculativam, esse damnatam? omnes Scientias speculativas, esse peccata et errores? Nonne Melanchthon aliquando damnavit Scholas publicas?* Ezt azzal bizonyíták; mert Úrunk

[2] Matt. 23, 10.

tiltya, hogy mesternek ne hívassuk magunkat[2], mellyet el nem kerűlhet, a ki iskolákban tudományokat tanít. Annak-okáért *1522.*

[3] Surius, An. 1522

esztendőben a vittembergai iskolákat bészegezék[3], és Melanchton kenyér-sütővé lén, Carolostadius az eke szarvát kezdé tartani. Mely dologrúl halhadsza, mit ír Serarius: *Ut non tantum Catholici Scriptores, Surius, et Cochlæus; sed et ipsi Lutherani, Altemburgenses Collocutores, meminere, Melanchtonis et Carolostadii impulsu et hortatu, Vittembergensis Academia docendi munus abjecit; literas exegit; libros innumerabiles combussit; Scholas ipsas obseravit: ipsi vero tam egregii facinoris Autores, unus quidem Pistor, Arator factus est alter*[4].

[4] Serar. Orat. 2. Luthero-Turcica.

VII. A calvinistaságból származott Libertinusok azzal bizonyították, hogy egyéb lélek nincs az Istennél, és hogy Isten ő-maga elevensége az embernek: mert szent Pál azt mondotta, hogy

Ita Calv. supra, f. 243.

Istenben élünk és mozgunk[5], *Actor. 17, 28.* És a mint eléb

[6] Supra, f. 243. initio.

hallók[6], ugyan-azon mondással bizonyította Viklef, hogy minden teremtett-állat Isten.

VIII. A viszsza-keresztelők azzal bizonyíttyák, hogy semmi okból nem szabad esküdni, mert Christus mongya, hogy ne

esküdgyünk[1]: *Ego dico vobis, omnino non Jurare; Matth. 5, 35.* Hogy pedig egy gonosz-tévőt sem kel megöletni, azzal állattyák: mert nem olvassuk, hogy Christus és az apostolok csak egy gonosz-tévőt-is megfogtak- vagy öltek-vólna. Ezt pedig a bizonyítás formáját a Lutheristáktúl tanúlták, kik gyakorta kérdezik, ha szent Péter bírt-e annyi jószágot, mint a pápa? Ebből azt akarván állatni, hogy a pápának sem szabad, a mit szent Péter nem cselekedett.

[1] Remond. li. 2. c. 5. de Ortu Hæresum.

IX. Swenkfeldius azt vítatta, hogy sem mester, sem biblia, sem egyéb külső eszköz nem kívántatik az üdvösséghez[2]. Azzal bizonyította, mert Christus mondotta: *Unus est Magister vester,* egy a tí mestertek. Szent Pál pedig azt írta, hogy, *Littera occidit,* a bötű megöl.

[2] Florimun. Remondus, l. 2. de Ortu heres. c. 16. n. 8.

X. Calvinus minden bűnt halálosnak nevez[3]. Ezt jeles magyarázattal bizonyíttya szent Pálból, ki azt mongya, hogy a bűn sóldgya a halál[4]. Maga szent Pál nem mongya, hogy minden bűnnek halál sóldgya; hanem indefinite szól. Szinte mint-ha azt mondaná: A lopásnak akasztás sóldgya. Ebből nem következik, hogy egy férges mogyoró lopásért fel kel embert kötni. Azon-képpen mikor Ezechiel azt mongya[5], hogy a mely lélek vétkezik, meghal, a halálos bűnökről szól; mert a szent Jakab tanítása-szerént nem minden bűn nemzi a halált[6].

[3] Verba habes supr. f. 326.

[4] Rom. 6, 23.

[5] Ezech. 18, 20.

[6] Iac. 1, 15.

XI. Azt vítattya Calvinus, hogy senki semmi törvénnyel nem kötelezheti a keresztyén embert, hanem csak Isten ő-maga. Ezt azzal bizonyíttya: mert, *Unus est Legistator; Jacob. 4, 12.* egy törvény-adónk vagyon. És mivel szent Jakab azt-is írja, hogy egy bíránk vagyon: azt hiszem, ebből azt satúllya Calvinus, hogy senki bíróságát nem kel böcsűlleni.

Calv. l. 4. c. 10. num. 8.

XII. Minnyájan az újítók így okoskodnak: Isten parancsollya, hogy őtet híjuk segítségűl: tehát nem szabad a szenteket kérni, hogy imádkozzanak érettünk. Ismét: Isten parancsollya, hogy őtet imádgyuk: tehát nem szabad semmi-féle imádással tisztelni a szenteket. Mely bizonyításnál nagyob bolondság nem lehet.

Calv. li 3. c. 20. n. 27.

XIII. Calvinus azzal bizonyíttya: hogy a pápa Antichristus; mert szent Pál, *2. Thessal. 2, 4.* azt írja, hogy az Antichristus az Isten templomában űl. A pápa-is, mikor Szentegyházba mégyen, a templomban űl: tehát ő az Antichristus. Szép bizonyítás, caniculába-való.

Calv. li. 4. c. 7. num. 25.

Sok hasonló kábaságokat és Írás-marczongó vesztegetéseket hozhatnék-elő nem csak a mostani, de a régi tévelygők írásiból-is.

Mert szent Ágoston, *lib. 21. de Civit. cap. 19.* azt írja, hogy némellyek azt vítatták, hogy egy keresztyén sem kárhozik, valaki élt valaha az úr-vacsorával; mert Christus mondotta, hogy a ki
Ioan. 6, 52. észik abban a kenyérben, örökké él. Másut azt írja, *Lib. 22. de Civit. cap. 17.* hogy némellyek azzal bizonyították, hogy feltámadás-után aszonyok nem lésznek; mert szent Pál azt írta: hogy minnyájan férfiak megyünk Christus-eleibe. De ez most elég. Ez-után
Ad Ephes. 4, 13. minden közbe-vetett czikkelyekről szólván megmutatom, mely sovánnyon és erőtlen consequentiákkal szokták állatni az új vallásokat az ellenkezők.

II. A szent Írásnak minden hitelét és böcsűlletit felbontyák az ellenkezők.

A mely aszonyt lelki-ismereti vádol, gyakran és merészen szokta jámbor aszonyságát hányni-vetni; a tekélletes személy pedig halgatással-is elegendő-képpen böcsűlteti tisztességét. A mostani új tanítók, hogy ne láttassanak a sz. Írást semminek tartani, gyakran, nagy kiáltással ajakokon viselik a sz. Írást és oly kérkedéssel kelletik magokat, hogy soha senki ő-nálloknál tisztábban és mélyebben
Cavl. Antidot: Sess. 4 Concil. Trident. in fin. Beza, Præfat. Novi Testam. ad Condæu. nem magyarázta az Isten szavát: *De nobis, quo minus dicam quod res habet, impedit verecundia: verissime tamen licebit profiteri. Nos intelligendis Scripturis plus lucis attulisse, quam, Omnes, qui ab exorto Papatu inter eos vixere Doctores.* Beza pedig így ír Calvinusrúl: *Calvinus baetæ memoriæ, in genere interpretandi Scripturas, veteres et recentiores Omnes longe superavit. De ipsius Commentariis statuo, quod Cicero de Julii Cæsaris Commentariis judicabat; Eum videlicet sanos homines a scribendo deterruisse. Doctrina purissima, et solidissima est in ejus hominis scriptis.* Maga. valakik az újítókközöt értelmesek és vallások felvetett sinórját követik, semmire böcsűllik a sz. Írást.

Először: Mert semmi úton bizonyosok nem lehetnek, mellyek a sz. könyvek, és ha ezeket igazán, vétek-nélkűl írták-ki az első bötűből; mert az Ecclesia és Atyák tanu-bizonyságának hitelt nem adnak. Azon-kivűl pedig bátorságos módot nem mutathatnak a sz. Írás könyveinek bizonyos ismerésében.

Ennek-felette azt taníttyák, hogy semmit nem tartozunk hinni, a mi a sz. Írásban nem találtatik. Mivel azért a sz. Írásban fel nem találjuk, hány és mellyik a sz. Írás könyve; és ha sz. Pál

irta-e azt a levelet, mellyet a sz. Pál neve-alat olvasunk; vagy, ha éppen, változtatás-nélkűl úgy maradott-e a sz. Pál írása, a mint ő írta: tehát következik, hogy ezekben semmit nem kell hinnünk; és így a sz. Írás böcsűlleti mind füstbe mégyen. Vide supra, fol. 93.

Tovább: Azt-is hirdetik az ellenkezők, hogy az egész látható Ecclesia eltévelyedhetik és eretnekségbe eshetik. Ez ha így vagyon, nem lehetünk bizonyosok, hogy akkor nem tévelyeg, mikor a sz. Írás könyveit előnkbe adgya.

MÁSODSZOR: Bár megismérhetnék-is a szent könyveket, nem tudhattyák, ha igazán fordították-e a sidóból és görögből; hanemha abban bizonyosok vólnának, hogy a kik fordították, oly mélyen tudták a sidó és görög nyelvet, hogy ennek egy szavában, egy szó-járásának formájában meg nem csalatkozhattak. Ezt pedig senki nem tudhattya csak szintén emberi gyanuságból. Mert vallyon mi úton és mi formán tehet valaki engem bizonyossá, hogy Munsterus, Tremellius ily fő-túdósok vóltak a sidó nyelvben? Vagy találkozik-e valaki oly magának-hízelkedő és tudományában felfualkodott, ki azt alítcsa, hogy ő a sidó és görög nyelvben minden titkokat által-értett? De bár találkoznék-is egy vagy kettő, a ki magának ennyit tulajdonítana: a községről mit mongyunk? Mihent az Anyaszentegyház tanítását kétessé tészed, ottan minden útat béárkolsz, mellyen az együgyű község megismérhesse, ha igazán fordították-e a bibliát vagy hamissan. Hogy ezt jobban ércsed: te, a ki sem sidóúl, sem görögűl nem tudsz, meny a te predikátorodhoz, kérd-meg tőlle, honnan tudhassad, hogy Calvinus vagy Károlyi igazán fordította a bibliát? A sidó és görög nyelvre téged nem igazíthat; mert te ahoz nem tudsz. Az Anyaszentegyházra sem mutathat; mivel annak tanítását tekélletes hitelre elégtelennek itíli és azt hirdeti, hogy az Anyaszentegyház tévelyeghet azokban, a mellyekről világos sz. Írást nem mutathat. Hát hová mutat? kérgyed. Egyebüvé nem mutathat az álnak predikátor, hanem vagy magára, vagy magához hasonlókra, és azt fogja kívánni, hogy te, a ki sidóúl nem tudsz, predikátorodnak hidgy, hogy ő a sidó nyelvet jól érti és ő megitílheti, hogy igazán vagyon fordítva a biblia. Így immár hitedet azon kel éppítened, hogy a te predikátorod jó sidó; noha te arrúl itíletet nem tudsz tenni, ha túd-e sidóúl vagy csak tetteti tudákosságát. Beza, supr. f. 476. fatetur, adhuc quærere ipsos versionem fidam. NOTA.

Ezekből kitetczik, hogy a mit Isten parancsolattyára az Ecclesiának nem engednek az újítók, azt akár-mely agya-fúrt predi- NOTA.

kátornak tulajdoníttyák, ennek tanításán és tanu-bizonyságán megnyugodván. És csak oly bizonyoson tudgyák, hogy ezeket a könyveket igazán fordították, mely bizonnyal tudgyák, hogy az ő predikátorok oly bőlcs, hogy meg nem csalatkozhatik; oly igazmondó, hogy nem hazudhat. Ezeket pedig mivel magok sem hiszik: hihető, hogy a szent Írásnak sem nagy hitele vagyon nállok.

HARMADSZOR: Az igazán fordított biblia csak az ő igaz értelmében Isten ígéje. Azért az újítóknál bizonyos mód nem lévén a sz. Írás bötűjének igaz értelmében, nem lehet a szent Írásnak oly böcsűllete nállok, a mint kívántatnék. Mely dologrúl ez-előt bévebben szóllánk.

Vide infra, li. 3. cap. 13, 3. n. 3. Et l. 12. c. 2, 1.

NEGYEDSZER: Nem csak a szent Atyákat gyalázza sokszor Calvinus, hanem Ábrahámrúl azt írja, hogy felesége kerítője vólt; *ad Rom. 8, 35.* Isaiasrúl és egyebekrűl így szól, *Lib. 3. c. 2. n. 31.* Isaias, *vagatur per longas, et superfluas ambages.* Sara, *ancillam Marito supponit.* Rebecca, *variis fraudibus et imposturis corrumpit* DEI *veritatem.* Jacobi *exempla docent, errores Fidei esse permixtos.* Dávidrúl és Jeremiásrúl így szól, *Lib. 3. cap. 20. n. 16. Multæ* Davidis *querelæ, intemperiem sapiunt: Ebulliunt turbulenti affectus: diceres hominem desperatum.* Jeremias, *violenta perturbatione concussus loquitur.* Calvinus, *lib. 3. c. 2. n. 17.* David, *suæ incredulitati succenset: De ipsa* DEI *natura litem movet: Qausi desperatus se ipsum exitio adjudicat.* A Bőlcseségrűl írt könyvet hazuttollya Calvinus, *lib. 1. c. 11. n. 8.* Bóldog Aszonyt menyi gyalázatokkal illeti Calvinus, ez-után meghallyuk[1]. De a mi nagyob, CHRISTUS Úrunkat tudatlansággal és nagy esetekkel meri vádolni, a mint ezennel feljegyzem[2].

Deus locutus per os David: 2. Reg. 23, 2. Act. 1, 16.

[1] Infr., li. 5. c. 4.

[2] Infr. li. 5. c. 3, 3. Ca. 5, 2.

Az apostolokat és evangelistákat mint böcsűllik az újítók, jer tekíntcsük-meg.

Az APOSTOLOKRÚL közönségesen azt írja Luther, hogy ha valamit az ő tudománya-ellen tanítottak az apostolok, el kel hinni, hogy vétkeztek az-aránt: *Sive Cyprianus, Ambrosius, Augustinus; sive Petrus, Paulus, Joannes aliter doceant: tamen hoc scio, quod humana non suadeo. Esto, Augustinus, Ecclesia, imo Petrus, et Apollo diversum doceant: Petrus, Apostolorum summus, vivebat et docebat extra Verbum* DEI*: Ergo errabat.* Az-is Luther szava, hogy szent Péter és szent Pál csak eggyet sem értettek tekélletesen az Isten ígéjében[3]. Végezetre, mi-képpen sz. Ágostontúl hallók[4], hogy

Luth. tom. 5. Lat. Vitt. an. 1554. p. Lufft, in c. 1. ad Gal. poster. Comment. f. 290.

[3] Supr. f. 385.

[4] Supr. f. 452.

némellyek az apostoli írásokat azért vetették-meg; mert gyalázattyára vólna CHRISTUSnak, ha az ő tanítása-után más tanító kívántatnék, úgy Calvinus ezeket írja: *Omnium hominum ora clausa esse convenit, postquam semel locutus est, in quo cælestis Pater omnes scientiæ thesauros voluit esse absconditos. Et sic quidem locutus est, ut post se, nihil aliis dicendum reliquerit*[1]. Azért erős törvényt szab az apostoloknak, hogy ne csácsogják, a mi nékik tetczik: *Si Apostoli sunt, ne garriant quidquid collibitum fuerit*[2].

[1] Calv l. 4. c. 8 num. 7.

[2] Ibid. n. 4.

Szent PÉTERről azt írja eggyüt Luther, hogy úgy beszél, mint esze-fordúlt: *Horribili pœna Orbis, motus est Petrus, ut non aliter quam fanaticus loquatur talia verba, 1. Petr. 3, 19. quæ ne hodie quidem a nobis intelligi possunt.* Másut azt írja, *Tomo 5. Lat. Vittemb. in c. 2. ad Galat. Posterior. Comment. fol. 304.* hogy veszedelmes tévelygésbe esett szent Péter, és azért feddette őtet szent Pál: *Petrus suo facto, non solum offendit puritatem doctrinæ, sed et Veritatem fidei Christianæ; quia occasionem præbuit sic cogitandi: Fides non sola justificat, sed simul requiruntur Opera. Petrum igitur a sana doctrina aberrantem, Paulus reprehendit. Petrum Antiochiæ graviter pernicioseque errantem, ac peccantem, Paulus rectius edocuit.* Ugyan ezent taníttya Calvinus, azt írván sz. Péterről, hogy, *Perniciosissimo scandalo obruebat Christi gratiam, derogabat Pauli doctrinæ*[3]. *Concidebat tota ejus doctrina, ruebat tota ædificatio, ministerio ejus comparata. Immodico placendi studio, aut præpostero offensionis metu, a recto cursu ne deflectamus. Id si potuit Petro accidere, quanto facilius nobis accidet*[4]? Bizonyára hamis tanítónak, sőt tévelygő eretneknek mondhattyuk, a ki a Christus kegyelmét elrontya, a ki a szent Pál tanítását böcsűlletlenné tészi, a ki az apostoli munkával éppíttetett keresztyénséget ledőjti. Azért ha szent Péter ezeket cselekedte a Sz. Lélek vétele-után, nem vólt pásztora a CHRISTUS juhainak, hanem tolvaja és ragadozó farkasa. Bezzeg a régi szent jámborok soha azt nem merték mondani, hogy a Szent Lélek vétele-után elhanyatlott szent Péter a tekélletes igazságrúl. Mert látták, hogy ezzel felfordúlna a keresztyénség fondamentoma; mivel ha tanításokban tévelyeghettek az apostolok, miért nem írásokban? *Exitiosissimum est credi, aliquod in Libris sacris esse mendacium. Admisso enim semel, in tanto autoritatis fastigio, aliquo Mendacio; nihil erit, quod non ad Mentientis autoris consilium referatur*[5]. *Solis Canonicis Scripturarum libris, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid*

[3] Luth. in cap. 7. Genes: edit. Norimb. a Ioan. Montano. an. 1550. f. 128.

[3] Calv. G alat 2, 11.

[4] v. 12.

[5] Aug. epist. 8. Similia, vide supra, f. 354.

errasse, firmissime credam. Ac, si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium Veritati: nihil aliud, quam mendosum esse Codicem, vel Interpretem non assecutum quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam[1]. Azért sokan azt írják, hogy a mely Pétert sz. Pál megfeddett, nem vólt Péter apostol. Így tanít Eusebius, *l. 1. Hist. c. 12.* Clemens, *5. Stromat.* Theofylactus, Oecumenius, *in c. 2. ad Galat.* Hector Pintus, *in c. 1. Danielis.* Catharinus és egyebek, kiket említ Serarius[2]. A kik pedig ezt szent Péternek alíttyák, azt írják, hogy Péter nem vétkezett tanításában, hanem csak külső maga-viselésében: *Si reprehensus est Petrus, quod se a convictu Gentium separasset, personarum respectu: utique conversationis hoc vitium fuit, non prædicationis, non mihi tam bene est, imo non mihi tam male est, ut Apostolos committam*[3]. Jóllehet szinte mi-képpen szent Pál sidó módon megtisztúla, és a botránkozás távoztatásaért Timotheust környűl-metélé[4]: úgy szent Péter, hogy a sidók botránkozását elkerűlné, bűn-nélkűl megvonhatta magát a pogányok társalkodásától mind addig, míg az ő cselekedetiből nagyob botránkozás nem kezdett következni. Mert bezzeg akkor immár nem vólt szabad okot adni a nemzetek veszedelmére.

[1] Aug. tom. 2. ep 19. initio. Vide supra, fol. 252.

[2] Serarius, Thesi 75. de Apostolis.

[3] Tertul. Prescrip. c. 23.

[4] Actor. 21, 23. Actor. 16, 3.

A választott edényről, sz. PÁL apostolról sem szóllanak böcsűletesben. Luther azt írja, hogy eretnek szent Pál[5] es Moyses-ellen viaskodik, mikor azt írja, hogy a kik környűl-metéltetnek, a törvényt meg nem tartyák. Calvinus szent Pált vakmerő kevélynek nevezi: *Paulus erat homo, communibus hominum passionibus obnoxius; non frigori tantum et calori, sed perversæ confidentiæ temeritati, et similibus*[6]. Másut azt írja, hogy a profeták írásival nem jól láttatik élni: *Paulus testimonio Prophetæ, contra ejus mentem abusus videtur*[7]. És igen erőtlen bizonyságokat támaszt: *Videtur Apostolus nimis infirma ratione niti, ut nullo negotio refutari queat quod dicit*[8]. Feddi és dorgállya másut sz. Pált három dologért. Eggyért, hogy elvált szent Barnabástúl: *Levi de causa, et quæ nullo negotio transigi poterat, sacrum illud Divinæ suæ vocationis vinculum abrumpunt: tam violentus fuit in istis viris contentionis impetus. Barnabam, cui nihil magis honorificum erat, quam esse Pauli comitem, tam pertinaciter respuere ejus consilium, quantæ Superbiæ fuit? In Paulo vicissim, Humanitas forte a quibusdam desiderari posset, quod fido adjutori non condonarit hoc erratum*[9]. Másért azért feddi szent Pált, hogy szent Márkot úgy nem oktatta, a mint kellett vólna. Azért minek-utánna azt mondotta vólna, hogy szent Márk

[5] Luth. to. 5. Lat. Vitt. An. 1554. in c. 6. ad Galat f. 435.

[6] Calv. 2. Cor. 1, 9.

[7] Calv. 1. Cor. 2, 9.

[8] Calv. Hebr. 9, 16.

[9] Calv. et Marlorat. Act. 15, 38

hiti-szegő áruló vólt, *Vocationis suæ desertor, et apostata: Nec infirmitas perfidiam excusat, qua violata fuerat vocationis sanctitas:* utánna veti szent Pálrúl: *Non debuit Marco blandiri, nec dissimulare ejus peccatum*[1]. Harmadért azért szóllya szent Pált, hogy a szent Jakab tanácsát követvén megnyírette magát fogadásból, és azt írja: *Non propria conscientia suscepit hoc Votum: Illud videri, habuisse quædam admixta, parum consentanea cum Fidei professione*[2].

[1] Ibid. v. 40.

[2] Calv. Act. 21, 23.

Luthertűl csak nem régen hallók, hogy ha szent Pál valamit tanított Luther-ellen, abban eltévelyedett. Az-is Luther mondása, hogy ő nem hiszi, hogy szent Pál oly vastagottan hitte a maga üdvösségét, a mint írásában jelenti.

Infra, lib. 3. ca. 14. initio.

A magdeburgi Centuriatorok így szóllanak szent Pálrúl: *Post Legalium abrogationem, Paulus persuasus a Jacobo, se purificavit, qui certe non exiguus tanti Doctoris videtur lapsus, non satis scilicet rationem abrogatæ Legis Mosaicæ habentis.* Láddé, *Sus Minervam,* mint oskolázzák szent Pált ezek a sóczék?

Centur. 1. li. 2. c. 10.

Végezetre Laurentius Humfredus így szól szent Pálrúl: *Etiamsi Paulus ad Ephesios, Matrimonium Sacramentum diceret: adhuc non aliqua Christi institutio, sed tantummodo Apostoli testimonium proferretur.*

Humfred: contra 2. Ration: Campiani, f. 375.

A Christus szerelmes tanítványárúl, szent János apostolrúl azt írja Calvinus, hogy balgatag balványozó vólt: *Nihil magis proclive, quam in Angelorum adoratione, stupore quodam nos prosterni, et* Omnia *illis tribuere, quæ non nisi Deo debentur. Quod etiam Joannes fatetur in Apocalypsi sibi accidisse.* Ne csudállyuk azért, ha minket bálványozóknak neveznek az újítók, holot az apostolokat-is nagy hazugúl ezen vétekbe keverik. De ő-maga Calvinus, *lib. 1. c. 12. n. 3.* megvallya, hogy ebben hazud: Mert nem vólt (úgymond) oly bolond szent János, hogy az isteni tiszteletet angyalnak adná. Beza eggyüt azt írja, hogy néki nem látczik hitelesnek, a mit szent János beszél: *Quod narrat, Jesum solum fuisse relictum cum Muliere in templo; nescio quam sit probabile. Et quod scribit, Jesum digito scripsisse in terra; novum mihi et insolens videtur; nec possum conjicere, quomodo possit satis commode explicari.*

Calv. li. 1. c. 14. num. 10.

Apoc. 19, 10.

Beza, Ioan. 7, 53.

Szent Jakabot ennél-is keményben mardossák: *Aberrat Jacobus, cum Justificationem non soli Fidei, sed Operibus attribuit*[3]. *Objiciunt Papistæ Jacobi Epistolam: At ille, quisquis fuit, veritati solius Fidei præjudicare non potuit*[4]. *Etiamsi illa Epistola Jacobi*

[3] Magd. Centur. 1. l. 2. c. 4.

[4] Muscul Loc. Theol. ca. de Iustificat.

esset, adhuc Unctio Sacramentum non esset: Non enim licet Apostolo Sacramenta instituere . Végezetre Conradus Schlüsselburgius, lutherista superattendens, így ír szent Jakabrúl: *Scribit Aretius, Jacobi doctrinam de Justitia Operum, nullo pacto pugnare cum Paulo. Nos certe hanc Aretii assertionem concedere nullo pacto possumus: Quia collatio Epistolæ Jacobi cum Epistolis Pauli, ostendit, Jacobum non nisi commoda et operosa mitigatione cum Paulo conciliari posse. Nam Jacobus, ca. 1. et 2. Legi tribuit libertatem: cum illa, teste Paulo, pariat servitutem. Jacobus contra Paulum, Operibus tribuit Justitiam. Jacobus verba Moysi latius extendit, quam ipse usurpat: quæ enim Moyses de Sola Fide dixit, ille nova additione ad Opera quoque accommodat: atque postea, Fidem comparat corpori, et Opera spiritui; quod cum Paulo non congruit. Fides enim est quasi spiritus, vita, et anima honorum Operum, et non e contra*[2]. Ezek ha így vannak, tellyességgel kétséges, bizonytalan és beszédhez hasonló az apostoli tanítás. Mert ha ebben hamisság lehet (minthogy az ellenkező dolgok-közzűl eggyiknek hamisnak kel lenni,) bizonyosok nem lehetünk, mikor mongyanak igazat és mikor tévelyegjenek az apostolok. És ez-után megmutattyuk, mely szépen eggyez a szent Pál és szent Jakab tanítása[3].

[1] Humfred. contra 2. Rat. Campian. fol. 374.

[2] Schlusselb. li. 1. Theolog. Calv. art. 15.

[3] Infr. l. 12. c. 1, 5.

Szent MÁTÉrúl azt írja Calvinus és Beza, hogy feledékenységből Jeremiásnak tulajdoníttya, a mit Jeremiás nem mondott; és hogy a profeták írását roszszúl tekeri tétova: *Jeremiæ nomen errore positum est. Alter autem locus, Zachar. 13, 7. Et acceperunt triginta argenteos; nisi dextre accommodetur, in alienum sensum male detortus videri posset*[4] *Matthæus, abusus videtur testimonio Prophetæ*[5]. *Videtur parum apposite citari, imo in alienum sensum torqueri hoc va icinium*[6].

[4] Calv. Matt. 27, 9. Beza ibid.

[5] Calv. Matt. 4, 13.

[6] Calv. Matt. 8, 17.

Szent MÁRKOT Calvinus, *Vocationis desertorem, Apostatam;* hitiés hívatallya-szegőnek nevezi Marloratussal egyetemben; *Comment. in Act. 15, 40.*

Szent LUKÁCSrúl azt írja Beza, *in Cap. 22. Lucæ, 20.* hogy grammatica-ellen vétett írásiban[7]. Calvinus, *lib. 3. c. 17. n. 7.* azt írja, hogy szent Lukács hamis fordítót követvén hamissat írt[8].

[7] Vide supra, f. 510. n. 10.

[8] Fol. 371. n. 12.

ÖTÖDSZŐR: Azzal-is igen rontyák az újítók böcsűlletit a szent Írásnak; mert ha Luthernek hiszünk, eggyik könyve a bibliának méltób-hitelű a másiknál: *Libri Regum, majori fide digni sunt quam Paralipomenon*[9]. Másut, a mint Gretserus elő-hozza, *in Resolutione Epistolæ Græcæ Simonis Lithi, fol. 80.* így ír: *Joannis*

[9] Luth. Collo. Mens. Isleb. qu. Gaubis. 1566. c. 60. de Veteri Testam. fol. 533.

Evangelium est unicum, exquisitum, rectum, principale Evangelium, et aliis tribus longe præferendum. Sed et Epistolæ S. Pauli, et Petri, longe tribus Evangeliis Matthæi, Marci, et Lucæ præstant[1]. Ebből az jő-ki, hogy nem azon egy Szent Lélek szóllott az evangeliomban.

[1] Tom. 1. Novor. Opuscul. German. edit. Lipa. 1603. fo 180, 331.

Az illyen szép tudományokból eredett, a mit Luther maga sem tagad, hogy a Lutheristák annyíra böcsűllik az evangeliomot, mint Terentiust[2]. A Calvinisták csemetéi pedig, a Libertinusok, sz. Pált törött edénynek, szent Mátét usorásnak nevezték: *Quintinus, unumquemque Apostolorum aliquo notabat scommate; Paulum, vocans Vas fractum; Petrum, Christi abnegatorem; Joannem, Juvenem stolidum; Matthæum fœneratorem*[3]. És efféle Libertinusokkal telinek mongya Calvinus egész Német-országot[4].

[2] Suprá, f. 158.

[3] Calvini Instructio cont. Libertinos. c. 3. et 9.

[4] Ibid. c. 4.

TIZENHARMADIK RÉSZE.

Tizenkettődik bizonysága az új tudományok hamisságának az ő kezdőinek erkőlcséből.

1. Minéműfesletség jelensége a hamis tudománynak.

Nem vólt e földön, nem-is lészen oly győlekezet, melyben jókkal gonoszok nem elegyíttetnek; mert az Isten búzája it e világon polyvájával eggyüt vagyon. Azért nem szabad a tanítók erkőlcséből és maga-viseléséből mingyárt megitílni a tudományt. Mindazáltal, ha a tanítók feslett és úndok maga-viseléséhez két dolog járúl: igazán megismérszik abból a tudomány hamissága.

Supra, fol. 316, 317, 348, 349.

Először: Ha a tudomány kezdői, kalaúzi, első doktori azokkal a vétkekkel terhesek, mellyeket a szent Írás és a régi szentek tulajdonítnak a hamis tévelygések hintegető tanítóknak. Mert ha a Lacedæmon váras-béliek a feslett embertűl adott hasznos tanácsot nem akarák annak neve-alat kiadni, félvén, hogy a jó tetczés hitelét és méltóságat megkissebbíti a tanácslónak gyalázatos erkőlcse: kétség-nélkűl az Isten bőlcsesége sem szenvedi, hogy igazsága felállatása oly rosz-erkőlcsű emberre bízassék, ki eggyik kezével roncsa, a mit éppít másikkal, és maga-viselésével külömbet tanítcson, hogy-sem nyelvével. Azért a tisztaság, alázatosság, szelídség és minden jóság-szerető Sz. Lélek nem szokott fajtalan, tobzódó,

Lásd f. 284.

Tit. 1, 16.

káromló és ördögi kevélységgel felfualkodott eszközt választani Ecclesiájának fondálasára, reformálasára, helyre-állatasára. Az ó törvényben, mikor egy országnak és nemzetségnek megbomlott állapattyát jó rendtartásra akarta hozni Isten, szent-életű, tekélletes-erkőlcsű profetákat küldött. Az apostolok-után valakik a pogányság-közöt az igaz hitet fondálták, tiszta- és istenes-életű szentek vóltak. Nem-is illett külömben lenni. Mert ha látták vólna az emberek, hogy azok a rút vétkek regnálnak az Istentűl küldött reformatorokban, mellyekkel, mint tulajdon festékekkel, kiábrázta a sz. Írás a hamis tanítókat, nem adhattak vólna helyt tanításoknak. Noha azért, minek-utánna egyszer az istenes emberek-által kiterjedett és gyökeret vert az igazság, nem kel ezt az-után kétessé tenni, ha gonoszságot látunk-is pásztoriban: de sem az isteni bőlcseséghez nem illik, sem az emberek térésére nem alkalmatos, hogy az Istentűl adatott hitnek és reformatiónak első kezdői azokban a gyalázatos vétkekben úszszanak, mellyeket a hamis pásztoroknak tulajdonít a sz. Írás.

Másodszor: A tanítók rút erkőlcséből akkor tehetünk itíletet a tudományrúl, mikor a gyalázatos élet nem ellenkezik a tudománnyal; hanem inkáb, mint csemetéje, ön-kínnyén fakad és
Fol. 316. következik a tudományból. Mert a mint ez-előt megmutatám, az illyen feslett élet bizonyos jelensége a hamis tudománynak.

Annak-okáért a régi szentek írják, hogy a hamis tanítókat az ő gonosz erkőlcsökből kel megismérni: *Hæc est ostensio omnium Hæreticorum, qui operibus Justitiæ non adornantur: sed canum, et porcorum assumserunt vitam, immunditiæ, et gulæ, et reliquæ*
[1] Iren. l. 5. c. 8. *incuriæ semetipsos tradentes*[1]. *Non omittam ipsius Conversationis Hæreticæ descriptionem, quam futilis, quam terrena, quam humana sit; sine gravitate, sine disciplina, ut Fidei suæ congruens. Omnes*
[2] Præscript. Hæret. c. 41. *tument, omnes scientiam pollicentur.*[2] *De genere conversationis, qualitas fidei æstimari potest. Doctrinæ index, disciplina est*[3].
[3] Cap. 43. Vide Vigilium, l. 5. contr. Eutichet. tom. 4. Biblioth. PP. Szent Ágoston lehetetlennek mongya, hogy az eretnekség vezetői sok gonoszsággal ne terheltessenek: *Quia Hæreticus est, non potest hoc solum esse, quin et alia consequantur: Carnalis est enim, et animalis; ac per hoc, et æmulus sit necesse est, et animosus,*
[4] Aug tom. 7. li. 4. de Baptis. cap. 20. *et invidus*[4]. Mert: *Male vivitur, si de* DEO *non bene creditur;* a hol igaz hit nincsen, feslett életnek kel ot lenni[5].
[5] Augu. 5. Civit. c. 10.

2. Az újságok hamisságának erős bizonysága.

Ebből az eretnekség bélyegéből illyen kötés bizonyságot támasztok a mostani újságok-ellen:

Hihetetlen, és ugyan lehetetlen, hogy igaz és Istentűl adatott tudomány, vagy tudománynak reformatiója légyen az, mellyet oly emberek kezdettek és fondáltak, kikben a hamis tanítóknak a sz. Írásban kijelentetett gonosz erkőlcsi és magok-viselési megtapasztaltatnak: kivált-képpen, ha ezekre a gonoszságokra az önnen tanítások-is útat mutat.

De a lutherista és calvinista vallásnak első gyarapítói ezekkel a feslett erkőlcsökkel rakvák vóltak, és tanítások-is erre vezet.

Tehát lehetetlen, hogy a lutherista és calvinista vallás igaz és Istentűl adatott tudomány légyen.

A bizonyság Első részét eléb megbizonyítám; és nem alítom, hogy senki kétessé tehesse*. Mert az emberi okosság-is megitílheti, mely éktelen vólna, ha Isten azok-által fondálná az igazságot, kikben kézzel tapasztalhatni azokat a hamis profeták gyümőlcsit, jeleit, tulajdonságit, erkőlcsét és magok-viselését, mellyeket önnön-maga bizonyos bélyegűl mutatott, hogy ezekből megismérjük a lélek-csalókat.

A bizonyság Második részét sok-képpen erőssíthettyük az eléb említett dolgokból. Mert a sz. Írás hamis tanító jeléjűl adgya, hogy senkitűl nem küldetik, még-is fút a tanításra; hogy elszakadván eleitűl, új tudományt kezd, mely az-előt nem vólt; hogy álhatatlan és viszsza-vonyó; hogy hazug és csalárd, etc. De mivel ezekről immár szóllottunk: most csak három derék vétkekről emlekezem, metlyeket a hamis tanítónak tulajdonít a Szent Lélek. 2. Pet. 2, 1.

3. A kevélység tulajdona minden tévelygések kezdőjének.

No. 1. A régi tévelygők kevélységéről.

Első vétek, mely a tévelygések kezdőinek tulajdona, a felfualkodott kevélység és dölfösség. Mert az írja szent Pál[1], hogy az utólsó üdőkben (mellyekben mondotta vala, hogy a hitben szakadást szereznek némellyek[2],) tisztesség-kívánók, kevélyek, felfualkodottak lésznek. Szent Judás és szent Péter azt mongyák, hogy ollyanok a hamis tanítók, mint a künyű és magtalan felhő, melyből eső nem lészen[3]; mert nem csak künnyen ide s tova hányatnak minden tudományok szelétűl; de igen fen járnak és

[1] 2. Tim. 3, 2.
[2] 1. Tim. 4, 1
[3] Iudæ, v. 12.
2. Pet. 2, 17.

* Hogy v a l a k i kétessé tehesse.

nagy kevélyen kelletik magokat, hogy ők az üdvösséges tudományok harmattyával öntözik és nevelik az Isten népét; az evangeliomnak gyakor emlegetésével tettetik, hogy ők-is felhők;
Isai. 60, 8. de csak fen levegnek, a nap-fényt béfedik, a földet nem öntözik. Mi-képpen azért a szent Írás azt mongya, hogy, *Initium omnis peccati est Superbia; Eccli. 10, 15.* minden vétkek eredeti a kevélység; úgy szent Ágoston, sőt Calvinus azt írja, hogy
[1] Sup. fol. 153. Infra, l. 8. c. 6, 2. *Mater omnium hæresum est Superbia*[1], minden eretnekségek szüléje a kevélység, vagy a mint Optatus írja, szoptató dajkája: *Hæc*
[2] Optatus l. 2. cont. Parmen. *vobis dictat nutrix vestra, Superbia*[2]. Nem-is lehet egyéb, hanem minden újítónak kevélynek kel lenni. Mert azért talál újságot, hogy magát tettetessé tegye* és újjal mutattassa; hogy ne járjon más-után, hanem egyebek-felet láttassék érteni. Hogy pedig álhatatlannak ne itíltessék, vakmerőségre veti magát és eláltalkodik találmányában.

Ha példákkal és experientiával kel ezt állatni, megtapasztallyuk, hogy minden viszsza-vonyások kezdőjében feltalállyuk az
Supra, f. 152. ördögi kevélységet, melyről ez-előt emlekezénk és ez-után-is szóllunk: tudni illik, hogy a régi, túdós, szent embereket, sőt a közönséges keresztyénséget magokhoz-képest tudatlannak itílték; azt alították, hogy az isteni dolgokat és a szent Írást ők jobban értik, hogy-sem mind azok, valakik ő-előttök éltek. Ha az a kevélység, midőn ember magának mindenek-felet többet tulajdonít; magához-képest egyebeket semminek álít; magát csudállya, hánnya-veti és mutogattya: kétség-nélkűl iszonyú felfualkodásnak kel azokban lenni, kik az egész Ecclesia-felet böcsűllik a magok elmélkedésit.

Annak-felette csak nem minden hæresiarkában azt-is feltalállyuk, hogy azért kezdette szakadását, mert az egyházi méltóságokra kedve-szerént nem emeltetett. Tisztesség-kívánásból vagy has kedveért nagyob konczot várt, mellyet hogy orrára nem
Lact. li. 4. Divin. Instit. ca. 30. toltak, pártot ütött: *Augendis opibus, et honori studentes, affectabant maximum Sacerdotium: et a potioribus victi, secedere cum suffragatoribus maluerunt, quam eos ferre Præpositos, quibus concupierant ipsi præponi.*

Actor. 8, 18. Első eretnek Simon Magus, apostoli méltóságot kívánt, mellyet meg nem nyerhetvén, eretnekséget kezdett. Thebutesről Eusebius, *lib. 4. cap. 22. alias 21.* és Niceforus, *lib. 4. cap. 7.* Valentinus-

* Tetszetőssé tegye.

rúl Tertullianus, *lib. contra Valent. c. 4.* Baronius, *Anno 145.* Aeriusrúl Epifanius, *Hæresi 75.* Novatusrúl Eusebius, *lib. 6. c. 43.* és Niceforus, *lib. 6. c. 3.* Montanusrúl Eusebius, *lib. 3. cap. 16.* és Niceforus, *l. 4. c. 22.* Sabbatiusrúl Socrates, *lib. 5. cap. 21.* és Niceforius, *lib. 14. c. 13.* Nataliusrúl Eusebius, *lib. 5. cap. ult.* Florinusrúl és Blastusrúl Niceforus, *lib. 4. c. 20.* azt írják, hogy azért kezdették eretnekségeket, mert a mely egyházi tisztet és méltóságot kívántak, arra nem juthattak.

Azt-is olvasom ezen régi eretnekekrűl, hogy magok-felől csudálatos dicsekedéssel beszéllettek. Eusebius írja Samosatenusrúl, hogy maga éneket szerzett, melyben magát Isten angyalának nevezte[1]. Epifanius írja, hogy némely tévelygők gnosticusoknak, az-az, bőlcs és értelmes embereknek hívatták magokat[2]; a Novatianusok Catharusoknak, az-az, tisztáknak[3]. Végezetre, meg nem elégedvén az egy keresztyén névei, vagy Apostolicusoknak, vagy Encratitáknak, vagy egyéb hasonló néven nevezték magokat. Sőt sokan azt hirdették, úgy-mond Irenæus, hogy ők a szentségben hasonlók Christus Úrunkhoz, bőlcseséggel megelőzik sz. Pétert és Pált: *Perfectos se vocant, quasi nemo possit exæquari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas*[4]. *Carpocratiani, ad tantam elationem provecti sunt, ut similes se esse dicant Jesu; fortiores, quam Petrus et Paulus*[5].

[1] Euseb. l. 7. c. 30.
[2] Epiph. Hæresi 31. in fine.
[3] Niceph. l. 6. cap. 3.
[4] Iren. lib. 1. c. 9.
[5] Ibidem, c. 24.

No. 2. Luthernek ördögi kevélységérűl.

Hogy ennek az ördögi kevélységnek dögleletes kút-fejéből merítette Luther az ő deformatióját; és hogy e jelen-való üdűbéli esz-veszések tanítására nem az igazság szerelme, hanem a kevélység szele izgatta Mártont, ezekből a jelenségekből megismérszik:

I. Mert Luther azért kezdette a viszsza-vonyást, hogy a pápa nem ő-reá és az ő rendin-való augustinianus barátokra (mint az-előt szokta vala[6],) hanem a dominicanusokra bízá az indulgentiák hirdetését és a sz. Péter templomának éppűletire-való alamisna szedést. Látván azért, hogy az erszényt levonták orrárúl, az indulgentiák-ellen kezde kramsálni. És ezennel meghallyuk magától, hogy lelki ismereti-ellen és nem Isten kedveért kezdette a szakadást[7].

[6] Ita Cochl. in Actis Lutheri, an. 1517. et omnes.
[7] Lib. 3. c. 14.

II. Mert Luther a régi szenteket, mint tál-mosóit, lába-alá tapodgya; tudatlanoknak, vak pásztoroknak, eltévelyedteknek, csak

Supr. f. 146, 147, 225. nem esze-fordúltaknak tartya magához-képest. Ez-előt hallók, mely merészen kárhoztattya és bálványozásba keveri a nicæa-béli győlekezetet a régi Atyákkal-egyetemben. Mely bátran írja; *Nihil curo mille Augustinos, mille Cyprianos, mille Ecclesias.* Másut azt írja, hogy ő Jeronimust láb-alá tapodgya, mint ollyan szentségtörő balgatag embert, kiben sem ész, sem okosság, sem tudomány nem vólt, és sz. Pálban semmit nem értett. Dienest, kiről a sz. Act. 17, 34. Írás böcsűlletesen emlekezik, álom-hűvelyező hazugnak nevezi; Chrysostomust csácsagó prókátornak. Basilius (úgy-mond,) csupa sűlt barát; Cyprianus igen beteg és sindett theologus; Gergely pápa-is csak barát. Ágoston tudott valamit, de ő-nállánál is jobban

In Genes. 22. edit. Norimb. An. 1550. f. 214. írt Melanchton. Jer hallyuk a maga szavait: *Hieronymus docet, Matrem, et Patrem occurrentem Monacho, monasterium ingressuro, et cupientem eum retrahere, conculcandum esse. Impia hæc est, et detestanda vox: quin te, Hieronyme, conculcamus cum tua Bethlehem, cucullo, deserto*[1]. Hieronymus *(ea fuit oscitantia, et hebetudo ejus in Scripturis intelligendis,) multa impie scripsit*[2]. Hieronymus, *homo nullius neque judicii, neque diligentiæ*[3]. *Patrum autoritas, susque deque facienda*[4]. Hieronymus, *nihil penitus intellexit in Sancto Paulo*[5]. Hieronymus, *non est inter Doctores Ecclesiæ annumerandus; Hæreticus enim fuit. Tamen credo eum esse salvatum. Nihil loquitur de* CHRISTO. *Nullum inter Patres ita odi, ac Hieronymum: quia tantum de Jejunio, abstinentia, Virginitate, loquitur*[6]. Dionysius, *sex enumerat Sacramenta: sed nihil in eo est solidæ eruditionis Quæ de Cœlesti Hierarchia comminiscitur, somniis simillima sunt. In Theologia mystica etiam perniciosus est: Christum ibi adeo non disces, ut etiamsi scias, amittas: expertus loquor. Theologia Dionysii Areopagitæ, figmentum est, et Poësis ex mendaciis concinnata*[7]. Chrysostomus, *apud me nihil valet: est Rabula forensis.* Basilius, *nimis Monachus est: ne pili ipsum facio. Apologia* PHILIPPI, OMNIBUS *Ecclesiæ Doctoribus, etiam Augustino, præstat.* Cyprianus, *valde infirmus et imbecillus Theologus*[8]. *Gregorius* Nazianzenus, *nihil habet.* Gregorius *Papa, est Monachus*[9]. Gregorius, *qui Episcopus fuit ante tyrannidem illam Pontificatus, admodum tenuiter cognovit Christum, et ejus Evangelium*[10]. Hieronymi, et Origenis *Commentaria, nugæ meræ sunt et ineptiæ, si* PHILIPPI *annotationibus conferantur. Volumus* PAULO *suam gloriam salvam; ne quando jactet aliquis, Philippum esse Paulo superiorem, vel æqualem. Sufficit tibi, proximum esse Paulo*[11].

[1] To. 2. Latin. 1546. Vitt. de Servo Arbitr. fol. 500.
[2] Ibid. f. 105.
[3] Ibid. f. 466.
[4] Tom. 5. in c. 3. ad Gal. f. 348.
[5] Colloq. Mensal. Isleb. 1566. per Gaubis. c. 59. de Scholasticis, f. 531.
[6] De Captiv. Babyl. cap. de Ordine.
[7] Colloq. Mensal. c. 1. f. 3.
[8] Ibid. c. 58. de Libris Veterum, f. 525.
[9] Ibid. cap. 59. de Scholasticis, f. 530.
[10] Gen. 49. in illud, Ligans ad vitem.
[11] Præf. in Comment. Philip. ad Rom. scripto, An. 1522. die 22. Julii.

III. Nem elégedék Luther azzal, hogy magát a sz. Doctoroknál fellyeb magasztalá, hanem evangelistának, profetának, sőt angyalnak nevezé magát, *In glossa contra Edictum Imperatoris.* Másut Illyés profetának, *In Colloq. Mensal. An. 1566. Isleb. per Gaubisch. cap. 60. de Veteri et Novo Testam. fol. 533.* Schlüsselburgius, *lib. 2. Theol. Calvin. art. 12. fol. 124.* azt írja, hogy Luther amaz *Angelus volans,* melyről szent János, *Apocal. 14, 6.* emlekezik. És a mint Justus Calvinus, *in c. 42. Lirinen.* a Lutheristák szavaival elő-hozza, LUTHERT apostolnak, evangelistának, Moysesnek, Illyésnek, Pálnak nevezik az ő tanítványi: úgymint Alberus, Aurifaber, Neander, Mathesius, Amsdorffius; hogy bétellyesedgyék a mit Plátó mondott: *Et bos bovi, asinus autem asino pulcherrimus; sus vero sui*[1]. Azért Luthert az ő tanítványi CHRISTUS- és sz. Pál-után minden apostolok-eleibe űlteték. Mert így szól Franciscus Lambertus ő-felőlle:

Vide sup. f. 199, 200.

[1] Laërt, lib. 3. in Vita Platonis.

CHRISTUS habet primas; habeas tibi, Paule, secundas:
At loca post illos proxima, Luther habet.

Mely verseket nem csak Matesius[2], de többen-is böcsűllettel előhoznak; és a mint Serarius bizonyíttya[3], Luther ezeket jó kedvel hallotta, könyvei-eleibe nyomtatta. Calvinus-is vagy magát, vagy Luthert evangelistának mongya lenni, így írván, *Lib. 4. Instit. c. 3. n. 4. Non nego, quin Apostolos postea quoque, vel eorum loco Evangelistas interdum excitarit DEUS, ut nostro tempore factum est*[4]. A Beza levelei-közöt ezt olvasom Calvinusrúl, *Epist. 6. Theolog. Non ignoro, quanta dexteritate omnes quæ de Religione extiterunt controversias, discusserit admirabilis ille DEI PROPHETA, Joannes Calvinus.* Luther-felől pedig ezen Bezánál ezt olvasom: *Nostro sæculo magnos heroas, Spiritu Sancto circumdatos prodire jussit DEUS; qualis fuit Martinus Lutherus, excellens DEI Organum*[5]. Itsincs vége az ördögi kevélységnek; hanem az apostolokat lapoczkája-alá fogja Luther és feddi tudatlanságokrúl s egyéb esetekrűl. Azért azt írja, hogy sz. Péter és sz. Pál csak egy szót sem értettek tekélletesen az Isten ígéjében[6]; sőt sz. Péter, mint esze-fordúlt, oly dolgokat ír, mellyeket nem érthetünk[7]. De az apostolok gyalázatit az újítók mondásiból ennek-előtte feljegyzők[8].

[2] Mathes. Concion. 16. de Lut.

[3] Serar. de Apost. thesi 67.

[4] Supr. f. 184.

[5] Epi. 81. Theolog. quæ est Philippi Marnixii, ad Bezam.

[6] Supra, f. 319.

[7] Supra, f 524.

[8] Supra, f. 524, 525.

IV. Mivel az Isten ellenségi kevélysége mindenkor nevekedik, *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper*[9]: továb mégyen Luther, és a mint eléb hallók[10], a Szent Lélek szavait megemen-

[9] Psal. 73, 23.

[10] Vide supra, f. 486, 487.

dállya; a sz. Írást megcsávállya; magától hozzá adott szókkal szaporíttya, mint-ha ő jobban tudná a Szent Léleknél, minek hogy kel lenni.

V. Mi-képpen Calvinus merészen mongya, hogy úgy miénk meny-ország, mint CHRISTUSÉ: és oly lehetetlen, hogy onnan mí kirekesztessünk, mely lehetetlen, hogy Christus az égből alávettessék[1]: azon-képpen Luther bátran írja, hogy szentségben és böcsűlletben egyenlő mind ő, s mind a töb Lutheristák sz. Péterrel, Pállal, Bóldog Aszonnyal: *Quia hac Evangelica fide renati sumus, pares sumus in dignitate, et honore, Divo Paulo, Petro, Santæ Deiparæ Virgini: Habemus enim eundem thesaurum a DEO, bonaque omnia, tam largiter quam ipsi*[2]. Sőt nem kételkedem, hogy Luther-is azt hitte, a mit Zwinglius nyilván kifejezett, tudni illik, hogy ők oly kedvesek Isten-előt, mint CHRISTUS: *Omnibus fidelibus DEUS Pater non minus favet, nec minus propitius est, quam Christo*[3]. Mely mondásnak Beza okát adgya; mert hit-által a CHRISTUS tekéletességébe öltözünk: *Nos per Fidem, perfecta Christi, omnibusque numeris absoluta justitia, induimur*[4]. Ugyan-is, ha a mí igazolásunk nem egyéb a CHRISTUS szentségének hit-által hozzánk kapcsolásánál és nékünk tulajdonításánál: ollyan szentek vagyunk minnyájan, mint Christus, kinek szentségébe öltözünk[5].

[1] Supra, f. 336 ex Calv. 4. Instit. c. 17. n. 2.

[2] Luth to. 5. Lat. Vit. 1554. in 1. Pet. 1. fol. 442.

[3] Vide Calvino-Turcis. l. 3. c. 12. f. 547. Zwing. in Actis, Disputat Tigur. apud Calvino-Turcis. loco cit.

[4] In Confess. c. 4. art. 11.

[5] Vide l. 5. c. 8, 2. n. 2.

No. 3. A Calvinus kevélységéről.

Calvinus, az ő czenkeivel*-egyetemben semmit nem enged Luthernek a felfualkodott kevélységben. Mert,

Először: Bátran írják a Calvinisták, hogy ők a régieknél tudósbak: *Dicere non immerito consuevi, dum illa tempora, Apostolicis etiam proxima, cum nostris comparo, plus illos conscientiæ, minus scientiæ habuisse: Nos contra, scientiæ plus, minus conscientiæ habere.* Maga Stancarus azt írja, hogy Lutherből, Calvinusból és a többiből, ha mosárban megtörnéd, sem facsarhatnál egy lótnyi theologiát: *Unus Petrus Lombardus pluris est, quam centum Lutheri, ducenti Melanchthones, trecenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, quingenti Calvini, etc. e quibus omnibus, si in mortario contundantur, exprimi non posset uncia Theologiæ*[6]. Maga Calvinus azzal dicsekedik, a mint eléb említők[7], hogy ő egyedűl nagyob világot adott a szent Írás értelmére, hogy-sem valamenyi Pápisták vóltak:

Beza, epist. 1. Theolog.

[6] Stanc. De Trinit. Refert Copus, Dialog. 6. cap. 15. Rescius, Ministromach. f. 27.

[7] Supr. f. 523.

* Czenke = czimbora

De nobis, quo minus dicam quod res habet, impedit verecundia: Verissime tamen licebit profiteri, Nos intelligendis Scripturis plus lucis attulisse, quam Omnes, qui ab exorto Papatu inter eos vixere Doctores[1]. De ez a magában felfualkodott dagály, mely úndok glossákat írt az evangeliomra; menyíszer mongya, hogy éktelen, illetlen, alkalmatlan, idegen a Christus és az evangelisták mondása, ez-után bévségesen előszámlálom[2]. Talám az illyen glossákért írta Beza, hogy mindeneknél szemesb vólt Calvinus a szent Írás magyarázásban: *Calvinus beatæ memoriæ, in genere interpretandi Scripturas, veteres et recentiores Omnes longe superavit. De ipsius Commentariis statuo, quod Cicero de Julii Cæsaris commentariis judicabat; eum videlicet sanos homines a scribendo deteruisse. Doctrina purissima, et solidissima est in ejus hominis scriptis*[3].

[1] Calv. Antidot. Session. 4. Concilii Tridentini in fine.

[2] Infra, l. 3. c. 5, 3.

[3] Præfat. Novi Testam. Supra, f. 523.

Másodszor: Calvinus a régi conciliomokat és sz. Doctorokat egy csomóban kötve tévelygőknek nevezi, semmire böcsűlli. Eléb hallók[4], mit ír a nicænum- és egyéb conciliumok-felől; hogy tudatlanságok és vak-merő indúlattyok-miat igen vétkeztek. Azt-is hallók maga szájából, hogy semminek tartya, *Parum me movent,* valamit a régiek írásában talál[5].

[4] Supra, f. 147, 148.

[5] Supra, f. 225.

A sz. Ignatius mártyr írasit büdös beszédeknek nevezi: *Nihil næniis illis, quæ sub Ignatii nomine editæ sunt, putidius*[6].

[6] Calv. li. 1. c. 13. num. 29.

Sz. Gergelyről azt mongya, hogy nem vólt a Sz. Lélek iskolájában: *Dixit Gregorius, libros Idiotarum esse Imagines: at longe aliter Spiritus Sanctus; in cujus Schola si edoctus fuisset, nunquam ita locutus foret.* Másut, *Lib. 4. c. 7. n. 4.* azt írja: *Falsus est Gregorius;* hogy hamis szent Gergely. És, *lib. 3. c. 24. n. 9. Pessime et perniciose Gregorius;* hogy roszszúl és veszedelmesen szól sz. Gergely.

Lib. 1. c. 11. n. 5.

Szent Jeronimusrúl eggyüt azt írja, *Lib. 4. c. 19. n. 17.* hogy, *Impie, dure, improprie;* istentelenűl, kemény és idegen értelemmel szól. Masut, *Lib. 1. c. 13. n. 5.* azt mongya, hogy sz. Jeronimus, *Perplexus: Injusta calumnia gravat Episcopos Orientis: Parum ingenue asserit. Et, Lib. 4. c. 12. n. 28. Hieronymus tanta malignitate, Conjugii honestati obtrectat;* habozott; hamis vádolással terheli a püspököket; nem tekélletesen beszél; nagy gonoszsággal gyalázza a házasság tisztességét.

Szent Ágostont dicsíri sokszor Calvinus; de sokszor gyalázza. *Lib. 2. c. 4. n. 31. Lib. 4. c. 17. n. 28. Superstitiosum,* babonásnak nevezi. Másut, *Lib. 3. c. 5. n. 10.* azt írja, hogy a sz. Írás-ellen bábák kívánságának engedett.

Supr. f. 227.

Plura supra, fol. 227.

Egyéb helyeken Calvinus gyalázza Areopagita sz. Dienest; csácsogónak mongya, *Lib. 1. c. 14. n. 4.* Melchiadest sacrilegusnak, szentség-rontónak, *Lib. 4. c. 19. n. 10.* Anicetust sidónak, *Lib. 4. c. 19. n. 26.*

A töb régi sz. Atyákrúl hasonló böcsűlettel beszél, mint ennek előtte feljegyzettük[1]. És közönséges axioma a Calvinistáknál, a mit ír Vithakerus, hogy minnyájan a régi Atyák tévelygettek: *Omnes Patres erraverunt*[2].

[1] Supr. fol. 225, 226.

[2] Vithak. qu. 5. de Ecclesia, cap. 7.

A Calvinisták könyveiből pedig sok rút káromlásokat számlálnak elő Feuardentius, *in Irenæum, lib. 1. cap. ult. Et lib. 1. Theomachiæ Calvinianæ, fol. 3.* Jodocus Coccius, *tom. 1. Thesauri, lib. 8. art. 12. fol. 119.* Ulembergius, *Causæ 7. et 8.* Valentia, *Secunda 2. Disput. 1. qu. 1. puncto 4.* Jurgevitius, *in Professoribus Quinti Evangelii;* mellyekkel a régi szent Doctorokat földhöz verik és semmivé tészik. Vallyon hová lehet ennél szörnyeb kevélység, mint hogy egy tűzes liliommal sütögettetett rosz emberke a CHRISTUS Ecclesiájának ennyi sok fejedelmit, a világnak ily fényesen tündöklő fáklyáit, a keresztyén vitézkedésnek ennyi nevezetes hadnagyit és bajnakit, kik az apostolok idejétűl-fogva virágoztak, minden bőlcseséggel, szentséggel, csuda-tétellel, martyromsággal tekíntetesek voltak, semminek tarcsa, censurája-alá hajcsa, láb-alá tapodgya, tévelygőknek alítcsa? Ennél nagyob kevélység abban sem lehet, a kirűl azt mongya az Írás, *Ipse est Rex super universos filios Superbiæ;* hogy királya a kevélyeknek.

Iób. 41, 25.

Harmadszor: Calvinust az ő majmai gyakran profetának nevezik[3]. Azért felfualkodván ebben a bolond ál-orczában csak úgy tiszteli az apostolokat, mint-ha kemencze-fűjtői vólnának[4]. Pirongattya őket nem csak egyéb fogyatkozásokért és tudatlanságokért: de azért-is, hogy nem tudtak veszteg lenni, hanem ők-is írkálni akartak. Törvényt-is szab nékik, hogy ne csácsogjanak mindent, a mi nékik tetczik.

[3] Vide ap. Feuarden. in. Iren. l. 4. c. 61.

[4] Vide supra, fol. 525. et seq.

Negyedszer: Hogy Calvinus Luciferrel székét egek-felibe emelné; *Super astra DEI;* és nem hasonlatossá, de fellyeb-valóvá tenné magát a Felségesnél, CHRISTUS Úrunkat iskolába viszi; és sok helyen azt írja, hogy illetlen és éktelen a Christus beszéde, gyárló és erőtlen bizonyítása, hirtelenségből ollyakat mondott, mellyeket viszsza-kellett mondani. Ezeket a Calvinus szavaiból ez-után bévségesen megmutatom.

Isai 14. 13.

Infra, li. 5. c. 3. 3. et c. 5, 2.

4. Szitkosok, átkosok az újságok kezdői.

Második vétket a hamis tudományok fő vezériben azt említi a szent Írás, hogy magok felfualkodásából egyebeket megutálván, rágalmazó szitkokkal, gyűlőlséges káromkodással, halálos átkozódással torkig telik. Azért mértékletlen elméjektűl okosság-nélkűl viseltetvén, sok haboruságokat, siralmas esz-veszéseket támasztanak, mérges írásokkal megengesztelhetetlen-képpen gyűlőlködnek. Szent Pál az utólsó üdőkben támadott veszedelmes tanítókrúl azt írja, hogy kevélyek, felfualkodtak, káromlók, békeségtelenek, szidalmazók, kegyesség-nélkűl-valók, árúlók, vakmerők lésznek. Judás apostol azt mongya, hogy ollyanok a hamis tanítók, mint a szelektől indíttatott tengeri habok, kik soha meg nem enyhődnek, hanem mindenkor gyalázatokkal tajtékoznak. Maga az isteni bőlcseség nem káromló[1], hanem a fedhetőket-is kegyessen dorgállya[2]. Ugyan-is, ha az ördögöt sem merte szent Mihaly szidalmazni, mikor vélle pántolódott[3]; kárhozatra itíltetik, a ki felebaráttyát bolondnak mongya[4]: nem kételkedhetünk annak hamis profetaságában, kinek torka teli mindenkor szitokkal, káromlással, ördögi rágalmazások ganejával, mellyek csak háboruságot, pártolkodást, végre sok vérontást szerzenek. Mert az Isten követi a káromlókért-is könyörögnek és az átokért átokkal nem fizetnek[5].

2. Tim. 3, 3.
Iudæ, v. 13.
[1] Iac. 3, 17.
[2] Galat. 9, 1.
[3] Iudæ, v. 9.
[4] Matt. 5, 22.
[1]. Cor. 6, 10.
[5] 1. Cor. 4, 12.

A káromlás lelke feletteb úralkodott eleitűl-fogva az új tévelygések kezdőiben, kik válogatás-nélkűl egész nemzetségeket, királyokat, papi-fejedelmeket iszonyú rút szitkokkal, halhatatlan rágalmazásokkal, akár-mely lator pajkoshoz illetlen mardosással rútítottak; noha Isten erőssen parancsollya, hogy a királyokat tisztellyük; *1. Petr. 2, 17. 1. Timos. 2, 2.* és a papi-fejedelmeket ne káromlyuk; *Actor. 23, 5. Exo. 12, 28.*

Luther az egész német nemzetet barom módra dühösködő bolond nemzetnek hija: *Deus me noluit in prudentum et intelligentum manus incidere, sed in Bestialem Germanorum furorem atque amentiam*[6]. A saxoniai uraimat disznóknak, egész Németországot ördögtűl szállottnak mongya, kik úgy élnek, úgy-mond, mint disznók, és disznó módra halnak meg-is. Ezeket töb hasonló rútságokkal-eggyüt a maga tulajdon szavaival feljegyzők ez-előt[7]. Beza a maga nemzetségét, a francziákat, esztelen bolondoknak, a spanyol nemzetet vak paraszt tudatlannak, temérdeken babonásnak nevezi: *Quæ gens est hodie sub cælo, in Christi cognitione tardior,*

[6] Tom. 2. Lati. an. 1546 contra duo Edicta Imper. fol. 445.
[7] Supr. f. 339, 340.

intuendis crassissimis superstitionibus pertinacior Hispana? Non hæc scribo, ut ipsi genti detraham; pulchre mihi conscius, quæ sit Gallorum, a quibus ortus sum, soliditas, et vecordia, nihilo minus vituperanda, quam inanis Hispanorum argutia[1]. Az angliai király- és a pápák-ellen oly rút éktelen szidalmazásokat gondolt Luther; oly szűnetlen forgattya nyelvén az ördögöt, szamárt, ganéjt: hogy ez-okon azt merte még éltében ő-rólla írnyia a Tigurina Confessio, hogy soha senki nem vólt, ki ocsmánybúl, tisztátalambúl, ember-telembűl írt vólna Luthernél. Gesnerus szemébe mondotta Luthernek, hogy az ő szájában nincs semmi szemérem: *Lutherus, homo est vehementis ingenii, impatiens; et qui, nisi per omnia sibi consentientes, ferre nesciat, Deus faxit, ne quid contentione, et impudentia oris sui, obsit Ecclesiæ*[2]. És hogy az ő dühössége mindenek-előt tudva lenne, mikor betegségében egyszer búlcsút venne tanítványitúl, a pápa gyűlőlségét hagyá nékik testamentomúl: *Gravissime ægrotans, eo quod ad nonum jam diem urinæ viæ obstructæ erant, levatis manibus benedicens, ac valedicens circumstantibus nobis, hæc ultima verba edebat: Impleat vos Dominus benedictione sua, et Odio Papæ*[3].

Calvinus sem marad hátra a káromkodásban. A világ színe és túdós fő tanítói egybe-győltek vala Tridentomban a közönséges győlekezetre. Ezeket Calvinus barmoknak, majmoknak, játékos bolondoknak, disznóknak, két-ölnyi-fűlű szamároknak, szkofiomos* szamároknak nevezi[4], és oly rút gyalázatokkal illeti, hogy szörnyűség csak elő-is hozni. Másut azt írja, hogy kilencz-száz esztendőtűl-fogva egy sem vólt a pápák-közzűl jób a Christus-árúló Judásnál: *Videmus, ab annis plus quam Nongentis, ex Petri successoribus neminem extitisse Juda pilo meliorem*[5]. Ismét éktelen káromlással azt írja közönségesen a Catholicusokrúl: hogy ha most szent Péter közikbe jőne, elszaggatnák, szent Pált megköveznék, Christust lassú tűzzel perselnék: *Si nunc viveret Petrus, eum discerperent, lapidibus obruerent Paulum, Christum lento igne ustularent*[6]. Közönségesen a Catholikusokat, *Mente et consilio stupidos: Animo et voluntate;* eszteleneknek nevezi; *Li. 4. c. 9. n. 12.* A mí papjainkat kegyetlen hóhéroknak, *Li. 4. c. 10. n. 1.* és játékos bolondoknak, *Insulsos Sacrificulos, Moriones; Ibid. n. 18.* A mí theologusinkat meriggyel** döglelt csalóknak; *Pestilentissimos Sophistas; Lib. 3. c. 15. n. 6.* Magister Sententiarumot bestiának, *lib. 3. c. 2. n. 43.* a jesuitákat, *Quisquilias,* szemét húlladéknak,

[1] Beza, epist. 59. Theolog.

[2] Gesner. in Bibliotheca, tit. Mar. Luth.

[3] Vitus Theodoricus præf. in Iëolem Lutheri: apud Reginald. li. 3. Calvino. Turcis. c. 1. Mathes. Concio. 11. ap. lustum Calv. Apolog. pro Eccles. f. 57.

[4] In Antidot. Vide Reginal. li. 4. c. 17. Calvino-Turcis.

[5] Calv. in 1. Cor. 9, 5.

[6] Calvin. in Matt. ca. 23, 29. Supr. f. 356.

* Szkofium = infula. — ** Merígy = pestis.

lib. 3. c. 3. n. 2. a pápát *Crudelissimum Sanctorum omnium mactatorem, et Carnificem; Lib. 4. c. 7. n. 26.* kegyetlen hóhérnak nevezi.

Egy szóval, mint-ha az evangeliom jobban nevekednék, mikor szitkozodással vetik, oly sűrűn hintik az új hitetők minden írásokban a pápák, cardinályok, püspökök rágalmazásit, hogy ha szerencsére felnyitod könyvöket, csuda, mikor szitokra nem találsz első tekíntetben.

Hallyad az orczátlan Beza mit beszél: *Qui se hodie Prælatos Ecclesiæ vocant, non tam hominum cœtus est, quam porcorum, et asinorum armentum*[1]. *Papa, in uno successit Petro, nempe in abnegatione* CHRISTI[2]. *Episcopi. Canes sunt, et porci*[3] *Monasteria, sunt Sodomæ cloaca, stercora inferorum. Canonici, digni sunt, qui ad Ecclesiæ gubernacula vocentur; si modo ostendant, quod sit inter ipsos, et bipedes porcos discrimen*[4]. *Presbyteri, raso sunt capite, ut nec pilum boni viri habeant*[5]. A ki bévebben akarja a pokol sáskáinak ocsmány szitkait olvasni, tekíntcse-meg Cocciust, *Tom. 1. Thesauri, lib. 8. art. 12. f. 1121.* Ulembergiust, *Caussa 8.* Prateolust, *Elencho Hæres. lib. 10. in Luthero.* Ez-előt mí-is bévebben említők, mely rút szitkokat és gyalázatos káromlásokat okádnak egy-másra és mi-reánk a viszszálkodók.

[1] Beza, in sua Confess ca. 5 art. 3.
[2] Cap. 7.f.373.
[3] Fol. 333
[4] Fol. 341.
[5] Fol 315

Oda fellyeb, f. 397, 398.

5. *A mostani viszsza-vonyások kezdői fajtalanok.*

HARMADIK bélyegét és ismértető czimerét a hamis tanítók erkőlcsének azt nevezi Isten, hogy kaczérok, fajtalanok, buják és minden fertelmességgel czégéresek, mint olvassuk. *2. Petr. 2, 10, 13, 18. Judæ, 4, 8, 13. 2. Tim. 3, 3. etc.*

Supra, f 339, 340.

A régi eretnekségek kezdőirűl azt írják a régiek, hogy aszonyok szerelmétűl viseltetvén, testi kívánságokban jártak. SIMON Magusrúl így szól Tertullianus: *Postquam damnatus est cum pecunia sua, Helenen quandam, de loco libidinis publicæ, eadem pecunia redemit; dignam sibi mercedem pro Spiritu Sancto.* CARPOCRATESrűl hasonló dolgot olvasok: *Carpocrates pariter Magus, pariter fornicarius; Tertull. de Anima, c. 35. Iren. l. 1. c. 24. Epiph. Hæresi 27.* MARCUS eretnek oly ördögi mesterséget tudott, hogy az aszonyok szerelmét felgerjesztette és ezeket csalogatván magával hordozta[6]. SATURNINUS tanítványinak szabadon hadta a szerelmeskedést és ezzel magához édesgete sokakat[7]. MARCION bujaságáért vetteték-ki az

Tertull. de Anima, cap. 34. Cyril. Catech 6. Euseb 2 histor. c. 13

[6] Iren. li. 1. c 9.
[7] Iren. l. 1. c. 23

Ecclesiából; *Propter stuprum virginis, ab Ecclesia ejectus; Tertull. Præscript. c. 51. Epiphan. Hæresi 42.* APELLES a fertelmességben torkig úszott, *Lapsus in Feminam*[1]. A NICOLAITAK attya és ennek követői minden éktelenségben fetrengettek; *Pudor est dicere fœda, et immunda*[2]. BASILIDES erkölcsével és oktatásával tanítványit úndokságra vitte, *Indifferentes coitus induxit; Iren. l. 1. c. 32.* Az ORIGENISTÁKrúl azont írja Epiphanius, *Hæresi 63. initio.* Az ANOMŒUSOK tanításárúl eléb emlekezénk[3]. CHERINTUS úgy elmerűlt vala a testi kívánságokban, hogy a más világi boldogságot-is ezekben helyheztette: *Cum admodum Carnalis esset, in his Christi regnum futurum somniabat, Ventris videlicet, et eorum, quæ sub ventre sunt, impletionibus; Euseb. l. 3. c. 28.* MONTANUS két gonosz aszonyt hurczolt mellette, kiket az úroktúl elszöktetett vala[4]. Tanításával-is felszabadította az embereket, hogy valamikor akartak, elválhattak házas-társoktúl. ARIUSrúl és követőirűl azt írja az alexandriai püspök, hogy, *In obviam voluptatem ruit;* válogatás-nélkűl, akár-kivel fertelmeskedett. HERMOGENESrúl ezent beszélli Tertullianus, *contra Hermog. c. 1. Natura quoque Hæreticus, etiam turbulentus; qui loquacitatem facundiam existimet, et impudentiam constantiam deputet; et maledicere singulis, officium bonæ conscientiæ judicet. Totus Adulter, et prædicationis, et carnis.* A NOVATIANUSOKrúl sem külömbet mond Cyprianus: *Stupratores Virginum, Matrimoniorum multorum depopulatores, atque corruptores.* SAMOSATENUS két tisztes személyt mindenkor mellette tartott és ezekkel éktelenűl élt; *Euseb. l. 7. c. 30. Niceph. l. 6. c. 30.* A DONATISTÁK vezéri latorságirúl béven ír Optatus és szent Agoston: *Qui multas invenerunt matres, quas de Sanctimonialibus fecerant mulieres.* Jeronimus gyakran pirongattya JOVINIANUST a bujaságért. PELAGIUSrúl pedig azt írja, hogy az aszonyok szerelme hajtott sokakat az ő vallására: *Crevit vestra Hæresis, et decepistis plurimos; maximeque eos, qui adhœrent Mulieribus, et sciunt se peccare non posse*[5]. És sok példákkal mutattya, hogy eleitűl-fogva aszonyok szoptatásával nevekedtek az eretnekségek. A MANICHÆUSOK fertelmes életérűl béven emlekezik sz. Ágoston, *Tom. 1. lib. 2. de Moribus Manich. cap. 20.*

Hogy a töb eretnekeket hallgatással mulassam, azt írja szent Jeronimus, hogy egy eretnekség sem támadott egyébünnen, hanem a has és has-alat-való részek gyönyörűségeért. Azért az eretnekségek gyarapítói-közöt nehéz ollyat találni, ki a tiszta életet szereti: *Nulla Hæresis, nisi propter Gulam Ventremque constituitur,*

[1] Tertull. Prescrip. c. 30. 51.

[2] Tertull. ibi c. 46. Epiph. hæresi 25 Iren. l. 1. c. 27.

[3] Oda fellyeb, f. 409.

[4] Euseb li. 5. c. 16. et 18. Ap. Theodor. li. 1. c. 4. initio.

NB.

Cyprian. ep. 55. n. 6.

Optat. lib. 2. cont. Parmenian. Aug. to. 7. li. 2. cont. Ep. Parmen. c. 9.

[5] Hierony. ad Ctesiphon. contra Pelag. sub finem.

ut seducat Mulierculas oneratas peccatis[1]. *Difficile est Hæreticum reperire, qui diligat Castitatem: non quod eam præferre desistat in labiis, sed quod non servet in conscientia; aliud loquens, aliud faciens*[2]. Mert ugyan-is a szent Pál mondása-szerént igaz bűntetése az igazság-ellen tusakodóknak, a testi fertelmességre-való bocsátás; *Ad Rom. 1, 21, 24.*

[1] Hieron. in c. 3. Ieren. in illud, Vade, et clama

[2] In Ose. 9. in illud: Sicut uvam in deserto.

Ezt azért a testi szabadságok finczározását* az új evangelistákban nyilván tapasztallyuk. Mert régen a kiket püspökségre választottak, ha eléb házas-társok vólt-is, az-után vélle nem laktak[3]. És az Anyaszentegyház kezdetitűl-fogva sem a görögök-közöt, sem egyébüt nem hallatott, hogy papság-után valakinek szabad lett vólna nőszni, vagy hogy valaki a régi jámborok-közzűl papi szentelése-után megházasodott vólna; sőt a mint eléb hallók[4], a chalcedoni győlekezet átok-alá veti az apáczát és barátot, mely fogadása-után nőszést kezd. A régi keresztyén császárok decretomiban-is tisztessége vesztettnek itíltetik, a ki apáczával latorkodik. És a régi szentek egyenlő értelemmel CHRISTUS házassága rontóinak nevezték az apáczák szöktetőit.

[3] Hieron. li. 1. contr. Iovin. cap. 19.

[4] Lásd, f. 240, 271, 426, 427. Idem fatetur Confessio Augustan. inf. li. 4. c. 5. 1. n 7

LUTHER ezekkel nem gondolván apostolsága kezdetin egy apáczát kicsala a clastromból, ágyas lator-társúl vévé és azt meré írnyia, hogy úgy nem lehet aszony-nélkűl, mint étel-ital-nélkűl[5]. Azért ha mikor szökött apáczáját hamar nem érte, talám maga-is élt azzal a tanácsal, mellyet másnak adott, és szolgálójához kapott. Mert annyíra elmerűlt vólt a kaczérságban, hogy a szent Írás-közzé merte emezt írni: Nincs gyönyörűségesb dolog az aszony-emberek szerelménél, ha kinek kedve telik ebben[6]. Hallyad, mit ír egy böcsűlletes ember Luther-felől: *Narravit mihi vir honestus, in aula Saxonica tunc versatus, Lutherum die quadam, Ducis Conjugem salutandi causa, Gynæceum ingressum. Quum præ ceteris eleganti forma Virginem conspexisset, leviter permulso ejus mento, dixisse: O pulchrum Diabolum! Equidem si tales in inferno essent Diaboli, eo venire non recusem. His verbis Ducissam offensam: Ducem dixisse; Lutheri corpus carne et ossibus constare.*

[5] Lásd, oda fellyeb, f. 426, 427.

[6] Biblia German. in margine, Prov. 31. Florim. Remond. li. 3. de Origin. hæres. cap. 6.

Ezekkel a jó példákkal és szép tanításokkal azt nyeré Luther, hogy az ő tanítványi és csuklyából kiugrott baráti dősölésnek és bujaságnak adák magokat, mint Erasmusból ez-előt hallók[7]; és a hetven esztendős vén barátok magokhoz hasonló kofa apáczákkal nősztek: *Hic Dominicanus quidam, palam duxit Uxorem, adeo vetu-*

[7] Oda fellyeb, f. 340.

* Finczározás = fitogtatás.

lam, ut Hecubæ soror esse posset: quin et Augustinianensis, cascus cascam ambit, procus septuagenarius[1]. A mint Reginaldus, Lessius és egyebek elő-hozzák[2] Luthernek az asztalnál-való beszélgetésiből, azt mondotta magárúl, hogy minek-előtte az apáczát kiszöktette, csak nem megbolondúlt az aszony-emberek után.

[1] Erasm.: l. 20. epist. ad Ioan. Bibliop. f. 714.
[2] Calvino-Turcis. l. 2. c. 11. Lessius, de Antichristi Præcurs. in fine.

Calvinusrúl azt írja Feuardentius és Heshusiussal bizonyíttya, hogy egy pap fattya vólt[3]. Sok fajtalansági-közöt azt említi Jerónimus Bolsecus, hogy Noviodunomban* egy gyermekkel kapták, kiért halálra itílték; sok kéréssel megnyerték életét: mindazáltal, *Ad perpetuam rei memoriam*, tűzes vassal liliom bélyeget sütöttek hátára[4]. Errűl a novioduni notarius egy Bartelier-nevű fő embernek pecsét-alat bizonyságot adott, mellyet Bolsecus szemével látott, azt írja. Ugyan ezen historiát elő-hozza Julius Brigerus, *in Florib. Calvini.* Surius, *Anno 1538.* Reginaldus, *Calvino-Turcis. l. 2. c. 11.* Hozzá veti azt-is Stapletonus, *Promptuar. Cathol. Sabbato Hebdom. 3. Quadrages.* hogy e mái napig a város könyvében Noviodunomban fel vagyon írva a Calvinus sententziája; és noha sokan mesterkedtek, hogy kióltassék a könyvből gyalázatos emlekezeti koprénak**, de szerét nem tehették. Méltán írja azért Schlüsselburgius lutherista superattendens, hogy soha erre a rút gyalázat lemosására elégséges lúgot és szapullót nem találtak a Calvangelicusok.

[3] Feuardent. epi. Iudæ, v. 4.
[4] Bolsec. in Vita Calv. scripta An. 1577.
Lib. 2. Theol. Calvin. art. 9. fol. 72.

Bezarúl hasonló fertelmességeket írnak, a kik őtet ismérték. Schlüsselburgius így beszél[5]: *Certo constat, Bezam a pueritia imbibisse Vatum impudentiam; totamque ætatem, explendis suis Libidinibus, describendis suis Amoribus exercuisse; atque in meretricem, lenam, et eincedum transformatum esse.* Bolsecus, a ki Bezával eggyüt-lakott, azt írja, hogy Párisbúl egy szabó feleségével szökött Genevába, és most-is (úgy-mond) vélle lakik[6]. Szolgáló leányának midőn hasa dagadna, azt kőlté Beza, hogy merígybe esett. Azért egy kertbe iktatá és oly barbély-inast vete melléje, ki mind érvágással, mind erős purgacióval elveszteté vélle a gyermeket. Ezt pedig, úgymond Bolsecus, nékem sok jámbor hallattára maga beszéllette a barbélyinas. Ezeket mikor írta Bolsecus, élt akkor Baza; de a titkon-vádoló kis-birótúl megtartóztatván, nem mert egy kukkot ellene szóllani.

[5] Schlüsselb. li. 1. Theolog. Calvi. art. 21. fol. 92.
[6] Bolsecus, in Vita Bezæ, f. 51 Idem Feuar. Iudæ, v. 4. Surius, Genebrardus, Prateolus, Lindanus, Sanctes, apud Feuardentium.

De mit keresünk erre tanút? Ő-maga Beza *1548.* esztendőben kinyomtatván deák verseit, nem csak az aszony-emberekhez, de Audebertus-nevű ifiu legényhez-való rút gerjedezésit illyen versekben foglalta, magának és szabados hitinek örök kissebségére:

Vide Schlüsselb. illo f. 92.

* Noviodunum = Noyon. — ** Kopré = kópé.

Abest Candida; Beza quid moraris?
Audebertus abest; quid hic moraris?
Tenent Parisii tuos amores;
Tenent Aureliæ tuos lepores:
Et tu Vezeliis manere pergis,
Procul Candidulaque, amoribusque;
Et leporibus, Audebertuloque?
Imo Vezelii procul Valete;
Et Vale, Pater; et Valete, fratres:
Namque Vezeliis carere possum,
Et carere Parente, et his, et illis;
At non Candidula, Audebertuloque, etc.
Sed utrum, rogo, præferam duorum?
Utrum invisere me decet priorem?
An quemquam tibi, Candida, anteponam?
An quemquam anteferam tibi, Audeberte?
Præferre attamen alterum necesse.
O duram nimium necessitatem!
Sed postquam tamen alterum necesse est;
Priores tibi defero, Audeberte.
Quod si Candida forte conqueratur;
Quid tum? basiolo tacebit imo.

Quidam factus Calvinista, cum reprehenderetur, dixit: Non sum Calvinista, nisi a zona deorsum.

Ezekért a maga szájával fejére vallott utálatosságokért azt írja Heshusius lutherista, hogy szemtelenb ember soha sem vólt Bezánál: *Quis putasset, hominem tam perfrictæ frontis, tamque deploratæ impudentiæ existere in rerum natura: ut, qui ante paucos annos, spurcissimis suis moribus, dedecori fuit ipsis honestis disciplinis; quique suos nefandos Amores, illicitos concubitus, scortationes, fœda adulteria, sacrilego Carmine decantavit orbi; non contentus eo, quod ipse instar porci, in cœno flagitiosarum libidinum sese volutavit, nisi etiam aures Studiosæ juventutis sua illuvie contaminaret? Qua inaudita petulantia, quid aliud voluit ista, quavis Ibi magis polluta bestia, quam in scelerum suorum celebratione, sacro Studiosorum cœtui, omnibus Liberalibus artibus, Magistratui civili, Legibus honestis, humano Pudori, ipsi Morum honestati, Ecclesiæ* DEI, *imo* DEO *ipsi, petulanter insultare? Et non solum Epicurum, Democritum, Cyclopas, Læstrigones, sed spurcissimos Diabolorum spiritus malitia vincere? Hunc, inquam, toti Galliæ, et hominibus literatis notum recenti adhuc memoria scelerum, audere in conspectum hominum prodire!* Ugyan ezen éktelen rútságokért így búlcsúzék-el Bezatúl egy túdós ember:

Heshus. libro Veræ et sanæ Confessionis. Ap. Pantaleonem Theven. Centone de Vita Bezæ, f. 115

Beza vale; vidi. satis est vidisse. revertar,
Cum leno, meretrix, scurra, cynædus ero.

Dörhoff, Apodixi I De DEO Calvinist. c. 20. f. 142.

Mikor ezt az útálatos szemtelenséget sokan szemére vetnék Bezának, meg nem pirúlt eb orczája; hanem, a mint Schlüsselburgius írja, azt felelte, hogy az ő Katussának al-fele, sőt szemérmesb része, mosdottab és tisztáb a Lutheristák szájánál[1]. Bizony, a kiben emberi természet vólna, szégyenlené az illyen rútságokat. Mert a pogány bőlcsek írásaként nincs a bűnök-közöt gyalázatosb és úndokab a fertelmességnél[2]: *Si quis est ad voluptates propensior, modo ne sit ex pecudum genere, quamvis voluptate capiatur: occultat tamen, et dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam*[3]. *Licet enim avaros, et iracundos, et bellicosos cnumeres; omnes isti, viriliter peccant: In Venerem projectorum, inhonesta est labes*[4].

[1] Lib. 2. Theolog. Cal. art. 1. f. 14.

[2] Arist. 3. Ethic. cap. 10. D. Thom. 1, 2. qu. 74. art. 4.

[3] Cic. 1. Offic.

[4] Sene. de Brevit. vitæ, c. 6.

Feuardentius, *in Epist. Judæ, v. 4.* azt írja, hogy Oecolampadiusnak egyszer s mind két felesége kotlott, Bucerusnak három, Farellusnak négy, Cnoxusnak öt, Hettzerusnak tizen-három, Bokoldusnak tizen-öt. És azt mongya, hogy, *In Scuto fidei,* azt hirdetik a Calvinisták, hogy a férfi és aszony-ember nem lehetnek egy-másnélkűl negyed vagy ötöd napnál továb. Azért magok beszéllik (úgy-mond[5]) a Calvinisták, hogy mikor a galliai király-ellen pártot ütöttek és hadat támasztottak a Hugonották, tizen-két ezer és háromszáz menyecskén és leányzón tettek erőszakot azok-nélkűl, a kiknek végére nem mehettek, kik négy-annyin vóltak.

Vide supra, fol. 439.

Citat librum, Sacrum æramum Franciæ.

A magyar-országi lutherista és calvinista tanítók hallatlan rút fertelmességét előhozám nem régen magok írásából[6]; mert a hírrelhallott úndokságokat nem-is említem. Minap it nállunk egy csácsagó barát szökék a Lutheristák-közzé. Ez a megőszült, rút, büdös dög mingyárt futkározni kezde, mihent a Luther evangeliomát megízelíté; más ajtaján kezde éjjel kolompozni. Melytűl hogy elfognák patronusi, magához hasonló safarinát* köténck nyakára. Ez azért a töpörödött ag-lant** az ő ünője hajából kézre-valót csinált aranyperecz-gyanánt; azt mutogatta sokaknak és ollyakat beszéllett titkos dolgai számárúl, hogy szégyen csak emlekezetbe-is hozni; maga oly üdőben vólt, hogy ha az-előt kaczér vólt-is, ki kellett vólna térni. Bezzeg nem így viselé magát az elmúlt Bethlen háborujában egy jámbor catholicus pap, Gabriel Bilgezdi, ki nékem levelében ezen szókkal írja állapattyát: *Megfogata T. I. Úram, és jó falka ideig erős fogságban tarta. Negyed napig, sem ennem, sem innom nem hagyott adatni: immár elbetegűltem vala, és szinte meghalok vala éhel. Végezetre előhozák a hóhért, fogójával és egyéb*

Supra, f. 343. 344.

Fordai Ianos.

* Safarina = satrafa. — ** Ag-lant = vén totya.

kínzó szer-számával. Előhozának egy czifra tót aszonyt-is, mondván: E kettőben válasz; vagy az, hogy légy jámborrá, és ved hozzád házas-társúl ezt a személyt; az Úr ő Nagysága mingyárt egy plebaniába szállít: Alias, ezentúl megcsikland a hóhér. Én arra azt mondám: Melius est mihi absque peccato incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Dei. Csak hamar légyen, a mit akar ő Nagysága: én immár elszántam magamat, ehetném én most inkáb. hogy-sem házasúlnék, etc.

Nagy Isten csudája, hogy mikor az apostolok Christushoz tértek, feleségeket minden javokkal-eggyüt elhadták és harmad napig-is bőjtöltek. Most mihent valamely pap, barát, apácza kiszökik, első dolga az, hogy igyék és nőszszék. Sőt mikor az új evangelicusok valakit magokhoz hitegetnek az egyházi személyekközzűl, szép menyecskével fenyegetik. És soha azt nem beszéllik, hogy ha közikbe mégyen, testi sanyargatásban, bőjtölésben, alázatosságban kel élni; hanem minden persuasio és hitegetés csak aszony-emberen fordúl-meg; mint-ha az evangeliom nem terjedhetne kerítés-nélkűl. Mert akár-ki mit mongyon, de jámbor feleséget a pap nem vehet Istennek adott hiti-után. Olvassuk-meg, mit cselekedtek szent Ambrus, szent Ágoston és a töb régi szent jámborok megtérések-után, és ha mingyárt nőszni indúltak. És ha, a kik most apostatálnak, pribékké lésznek, amazok nyomdokin járnak: bár légyen valami tekintet elhajlásokra.

Matt. 19, 27. Act. 9, 10.

NB.

Supra, f. 208, 209.

Ne-is csudállya senki, ha az új tanítók szabadoson fetrengenek minden fertelmességek moslékiban. Mert hitek fondamentomaszerént ők a tíz parancsolatra nem kötelesek[1]. Nincs azért közök a hatodik és kilenczedik parancsolat megtartásához. Ennek-felette azt beszéllik, hogy a férfiu és aszony úgy nem lehet egy-másnélkűl, mint étel, ital és álom-nélkűl[2]. Azt-is ezek-mellé vetik, hogy ő-bennek Isten semmit bűnnek nem tulajdonít, hanem elfedi, látni sem akarja, ha valami gonoszt cselekesznek[3]. Azt-is vítattyák, hogy az ember semmit az Isten törvényében meg nem tarthat[4]. Mely dolgok ha igazak, nem tudom micsoda tartóztatások lehet a fajtalanságoktúl predikator úraimnak.

[1] Lásd, fo. 331, 332.

[2] Lásd, f. 426, 427.

[3] Lásd, f. 331, 332.

[4] Lásd, f. 330, 331.

Sok töb festékit és gyalázatos bélyegit számlállyák a hamis tanítóknak a régiek. Mert miképpen a részegség egyedűl nem jár, hanem töb vétkeket hordoz magával: úgy az eretnekséggel sok fesletségek és gonosz erkőlcsök járnak[5]. De én ezekkel most megelégszem. A ki bévebben akar érteni, olvassa Tertullianust és eszébe

[5] Aug. lib. 4. de Baptismo, cont. Donat. cap. 20. Supra, fol 531.

vészi, hogy ollyanok a mostani újságok kezdői, minéműk vóltak a régi tévelygések attyai: *Omnes tument, omnes scientiam pollicentur. Ipsæ Mulieres hæreticæ, quam procaces, quæ audent docere, contendere! Ordinationes eorum temerariæ, leves: nunc neophytos conlocant, nunc sæculo obstrictos, nunc Apostatas nostros; ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quam in castris Rebellium; ubi ipsum esse illic, promereri est.*

Tertull. Præscript. c. 41.

Hogy azért ezt a bizonyságot bérekeszszük, azt mondom, hogy ha úgy vólna-is, a mi úgy nem lehet, hogy az Anyaszentegyház tellyességgel ledőlt vólna; az igazság pad-alá vettetett vólna Luther-előt: de ugyan képtelen és hihetetlen, hogy a tisztaság, alázatosság, szelídség-szerető Isten illyen ördögi kevélységgel felfújt, háborgó és fajtalanságban torkig-úszó rút emberek-által akarta vólna felállatni az ő aklának falait, kikben csak a külső tisztességes életnek sem vólt semmi jelensége.

A mint eléb mondám, mikor az ó törvényben csak egy tartománynak vagy egy várasnak akarta Isten az igazságot hirdetni; mikor az új törvényben csak egy nemzetet akart az evangeliom engedelmességére hóldoltatni, tekélletes szent-életű, jó példaadó tanítókat kűldött: ki hidgye tehát, hogy most az egész világot tiszta tudományra akarván a vak bálványozásból vinni, ezeket a parázna, szitkos, dagályos, gaz embereket választotta, kikben világoson látszanak azok a festékek és tulajdonságok, mellyeket a szent Írás a hamis profeták erkőlcsében feljegyzett? Bizony, csak egy okos ember sem kűldene tudván oly követeket, kik gyalázatos erkőlcsökkel a követségnek böcsűlletes-vóltát meghomályosítanák: mentűl inkáb Isten gongya vólt, hogy az ő igazságának első oszlopiban a tévelygések botránkoztató jelenségi ne lennének? Nem csuda, ha az Isten elszenvedi, hogy polyvák-is légyenek a tiszta búza-között; gonosz életűk-is találtassanak a megerőssíttetett igazság követői-között: de hogy első kezdői és éppítői az isteni igazságnak torkig úszszanak a hamis tanítók kijelentetett rút erkőlcsiben, azt egy okos ember sem ereszthetí szívébe.

Supra, fol. 530, 531.

TIZENNEGYEDIK RÉSZE.

Tizenharmadik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert lelki-isméretek-ellen kezdették és nevelték az újságokat a hamis tanítók.

A hamisságnak oly tulajdonsága vagyon, hogy a ki általkodott vakmerőséggel meg nem keményíti magát, hanem okossan megrostál mindeneket, annak értelme meg nem nyughatik rajta; hanem valamíg az igazságra nem jút, mind addig haboz és külömböző vélekedések szelétűl ide s tova hányattatván, maga sem lehet tekélletes tanításában. Ezt sz. Ágoston a pogányok tévelygésében meg akarván mutatni, három fő túdós ember írásit hozza-öszve, Varróét, Senecáét és Ciceróét, kik noha a töb pogányokkal-eggyüt bálványoknak áldoztak; de azért, mikor gyomrokon-valót igazán kifakasztották, nyilván mondották, hogy ezt csak szokásból, másokra-való-képest cselekeszik, nem azért, hogy igaznak vélnék: *Ego adduci possum, ut in dubium revocem quæ de Diis scripsi: Et quid putem, non quid contendam, pono: Hominis enim est hæc opinari, Dei scire*[1]. *Hæc omnia sapiens servabit, tamquam Legibus jussa, non tamquam Diis grata. Omnem istam ignobilem Deorum turbam sic adorabimus, ut meminerimus, eum cultum magis ad morem, quam ad rem pertinere*[2]. *De Diis, multa et dicuntur, et creduntur stultissime; et plura sunt vanitatis, summæque levitatis*[3].

[1] Varro, apud Aug. l. 7. de Civit. c. 17.

[2] Seneca, ap. Aug. 6. Civit. cap. 10.

[3] Cic. ap. eundem, l. 4. c. 60. de Civit. Dei.

Az eretnekekrűl hasonló dolgot írnak a régi Doktorok és azt merik mondani, hogy vélekedés minden tanítások: *Putativum est omne, quod apud Hæreticos est*[4]. *Hæresibus nulla constantia de conscientia competit, ad defendendam Veritatem*[5]. Azért szinte mint Eusebius írja, hogy eleinten egy eretnekség követőit dochitáknak, az-az, vélekedőknek nevezték[6]: azon-képpen minden tétovazókat dochitáknak nevezhetünk; mert a fellyűl megbizonyított igazság-szerént semmit tekélletes keresztyén hittel nem hiszen, a ki csak egy dologban elszakad-is az Anyaszentegyháztúl[7].

[4] Iren. l. 4. cap. 60. num. 2.

[5] Tertul. Prescript. c. 3.

[6] Euseb. lib. 6. c. 10. alias 12.

[7] Oda fellyeb, fol. 133, 134.

Ebből azért a hamisságnak nem utólsó tulajdonságából illyen bizonyságot támasztok:

Lehetetlen, hogy az isteni tudomány légyen, mellyet lelki-ismeretek-ellen kezdettek és óltalmaztak első terjesztői és felállatói.

Illyen a lutherista és calvinista tudomány.

Tehát lehetetlen, hogy ezek isteni tudományok légyenek.

A bizonyság Első része kitetczik: I. Az isteni hitnek bizonyos igazságából, mely az ember értelmét úgy meggyőzi és megvastagíttya, hogy minden habozást és kételkedést kirekeszt szívéből annyíra, hogy künnyebben kételkedhetik az igaz-hitű ember a maga elevenségéről, hogy-sem a hit dolgairól, mint ez-előt megbizonyítók. II. Kétség-kivűl vettetett, hogy a Szent Lélektűl izgattatik és vezéreltetik, a ki igaz isteni tudományt hoz az emberekközzé. A Szent Lélek pedig senkit nem izgathat lelki-ismeretellen-való tanításra. Melyből nyilván következik, hogy a ki lelki-isméreti-ellen tanít, attúl igaz isteni tudományt nem kel várni. III. Valaki lelki-isméreti-ellen tanít, ha igazat tanít-is, vétkezik; mivel a mi hitből nincsen (az-az, valami embernek lelke isméretiellen vagyon,) vétek vagyon abban. Ha azért senkit bűnre nem izgathat a Sz. Lélek: kétség-nélkűl az igaz hit plantálóit lelki-isméretek-ellen-való predikállásra nem indíthattya. Melyből az jő-ki, hogy valamely tudományt első tanítói lelki-isméretek-ellen hirdettek, azt nem hirdették isteni indúlatból, mint az igaz tudományt szokták hirdetni a Christus követi.

Supr. f. 138, 139.

Rom. 14, 23.

A bizonyság Második részét csak az tagadhattya, a ki tellyességgel jövevény az új tanítók írásiban.

Luther az ő tanításának kezdetiről szólván azt írja, hogy véletlenűl akadott ebbe a versengésbe; és kész vólt magát a pápa itíletire hagyni, csak az ő bajnaki csendeszen és határokban tartották vólna magokat. Az-után *1519.* esztendőben, mikor Ekkiussal haragossan vetekednék és Ekkius az Istenért kérné, hogy csendeszen, harag-nélkűl beszéllyen, azt felelé: *Nec propter Deum cæpta est hæc res, nec propter Deum finietur:* Nem Istenért kezdetett ez a dolog, és Istenért sem végeződik-el. Ezt még éltében szemére veté Luthernek Emserus, és sok bizonyos tanukkal fejére raká, úgy-mond Cochlæus[1]. Ennek-felette egy-nehány helyen írja Luther, hogy maga sem hiszi, a mit tanít. És noha, míg pápista vólt, mindenekben álhatatoson vallotta a pápa tanítását: de most nem hihet. Sőt nem hiszi azt-is, hogy sz. Pál oly bizonnyal hitte üdvösségét, a mint szavával jelengette: mert én-is (úgy-mond,) nem mind hiszem, a mit predikállok: *Nos adulti, Papistarum im-*

Lásd oda fellyeb, fol. 188, 224.

[1] Cochlæus, in Actis, An. 1519. Idem Prateol. de Hæresib. li. 1. cap. 15. Alanus, Dialog. 6. c. 33.

buti doctrina, de CHRISTO *concepimus longe aliam opinionem: ut maxime enim fatebamur ore, Christum nos a servitute Legis redemisse; revera tamen, corde sentiebamus eum Legislatorem et Judicem. Et hanc opinionem, nec hodie possumus ex animo ejicere: adeo tenaciter inhærent, quibus a teneris assueti sumus. Vos adolescentes, testæ adhuc recentes, minori negotio potestis, quam nos adulti, has imaginationes ex animo ejicere*[1]. *Cum Doctor Jonas illud Pauli attulisset in Cœna;* Reposita est mihi corona justitiæ, *etc. exclamavit: Quam belle de sua morte Paulus disseruit! vix credibile est, eum ita sensisse. Tum Lutherus; Nullo modo, inquit, mihi persuadeo, tam firmiter eum credidisse de illa Corona, ut locutus est: nec ego tam firmiter credere possum, quemadmodum de præmio vitæ æternæ scribo, et prædico; licet homines hanc de me habeant opinionem, quod ita credam ut prædico*[2]. *Nunquam ejicere possum ex corde illam cogitationem, quod teneamur servare* DEI *Mandata: et assidue conscientia suggerit, Nimis facilem esse hanc viam, quod ex solo auditu Verbi promittitur Justitia et salus æterna*[3]. *Ah! omnia credidi in Papatu, quæcunque Papa et Monachi dixere: sed quod jam* CHRISTUS *dicit, credere non possum*[4].

[1] Luth. rom. 5. Vitt. an. 1554. per Lufft, ad Galat. 4. Comment. poster. f. 374. Et, c. 2. fol. 321.

[2] Colloq. Mensal: Isleb. 1566. per Gaubis, c. 13. de Fide et Operib. f. 191. Similia, ibid. ca. 1. de Verbo Dei, f. 11 c. 7. de Christo, f. 115.

[3] In c. 3. ad Galat. Post. Comment. f. 331.

Elméje habozásáról azt-is írja Luther, hogy gyakran réműlt szíve reszketett, mikor eszébe jutott, menyi sok lélek vész-el ő-miatta; menyi barát és apácza szegi hitit: *Meam ipsius Conscientiam vix dum stabilivi. Quoties mihi palpitavit tremulum cor, et reprehendens objecit: Tu solus sapis? totne errant universi? tanta sæcula ignoraverunt? Quid si tu erres, et tot tecum in errorem trahas damnandos æternaliter*[5]? *Illo argumento, 1. Timoth. 5.* Primam fidem irritam fecerunt, *etc. ursit me valde Diabolus, acriter objiciens, quod essem causa exitii tot Monachorum et Monialium. Ita hac cogitatione, tota nocte afflictus fui, ut pœne animo deficerem. Mane ad me venit Doctor Pomeranus, dixitque; ob illum locum Sancti Pauli, valde se vacillare, et dubitare de mea Fide*[6].

[4] Coll. Mensal. ca. 2. de Bonis Operib. f. 52.

[5] Luth. to. 2. Lat Vit. 1546. per Lufft. De Abroganda Missa privata, f. 257.

[6] Coll. Mens. ca. 25. de Dæmon. f. 301.

Ebből a habozásból következett, hogy soha Luther semmiben álhatatos nem vólt, hanem hol egy-felé, hol más-felé kapott. És miképpen hallók[7], hogy midőn három sacramentomot monda, azt csak *pro tempore*, ideig-való tudománynak nevezé: azon-képpen szemére veti egy calvinista tanító[8], a mit ír, *Præfat. de Abrog. Missa;* tudni illik, hogy maga sem erőssítette-meg tellyességgel lelki-isméretit a maga tanításában. Ulembergius, *Caussa 15.* Justus Calvinus, *Apolog. fol. 78.* Feuardentius, *in Iren. lib. 3. c. 4. n. 8.*

[7] Supra, f. 432.

[8] Hunfred. con. 2 Rationem Campiani, f. 348.

Theomach. lib. 15. c. 2. fol. 216. és sokan egyebek Luthernek tulajdon írásiból eme szókat hozzák-elő: *Istam cogitationem nunquam ex animo depono: Optarem, hanc me causam nunquam incœpisse.* Kívánnám, úgy-mond, ha soha ezt a viszszálkodást nem támasztottam vólna. Másut azt beszélli, hogy ha megengedné a pápa, hogy az egyházi emberek megnősznének, ő megtíltaná; ha a pápa két szín-alat adná az úr-vacsorát, ő csak egy színre szabná[1]. Ennek-felette ez-előt hallók, hogy noha Luther a sacramentariusok pártyára hajla: de megfojtá lelke ismereti indúlatit, és eltitkolá, a mit hiszen vala[2]. Azért mikor a Catholicusok-ellen szükségesek vóltak a Sacramentariusok, erős hittel hozzájok csatlotta magát szájjal, ha szűvel nem-is. Halhadsza, mit írnak errűl a Calvinisták: *Cum anno 1537. Paulus Tertius promulgaret Concilium: Bucerus, et alii Helvetii Sacramentarii, Confessionem ediderunt suam: quam Lutherus approbavit, seque hanc Confessionem servaturum promisit, pignori opponens animam suam; ut habetur in Epistola Concordiæ, scripta a Luthero ad Bucerum, anno 1538. Hic aliqui ajunt, Lutherum postea hanc Concordiam retractasse. Scimus: sed hoc modo non excusant, imo vel maxime traducunt Lutheri inconstantiam.*

[1] Vide ap. Ulemberg. loc. cit.

[2] Sup. fol. 387.

Palatinales Admonit ad Librum Concord. f. 232.

Luthernek egy fő tanítványa egy-nehány predikaczíót írt a Luther dicsíretire. A tizen-kettődik predikaczióban azt írja, hogy mikor egy predicator (kinek Antonius Musa vólt neve,) Lutherhez ment vólna, és azon szíve-szerént panaszolkodnék, hogy maga sem hiheti, a mit a község-előt predikál, Luther azt felelé: Hálá Istennek, hogy másnak-is vagyon úgy dolga, mint nékem. Ezideig azt véltem, hogy csak egyedűl rajtam történt ez a dolog. Mely szóbúl kitetczik farka rókánknak. Mert jóllehet, ha csak azt mondotta vólna, hogy az emberi elmének ily nagy homályosságában ütköztek néha szívébe valami tusakodások az isteni dolgok titkairúl, csuda nem vólna: de Luther nem ezt beszélli, hanem hogy maga sem hitte, a mit elhitetett egyebekkel; mely bizony az Istentűl küldetett reformátorhoz, apostolhoz, profetához, evangelistához nem illett. Mert ha maga sz. Pál írná-is, hogy nem hiszi, a mire mást tanít, méltó vólna, hogy senki ne hinne néki.

Ioannes Mathesius, Conc. 12. de Luthero, f. 139. in Actis Anni 1540.

Melanchton tellyes életében csak tétovázott, csel-csapott*, habozott, mint a róka ide s tova hányta farkát; sem kin, sem ben nem vólt; és a mint nem régen hallók, végre a Calvinistákhoz

* Ravaszkodott, álnokoskodott.

adta magát; mert a vízben-haló ember habokhoz-is kap. Hogy Supr. fol. 887.
töb dolgairúl ne emlekezzem, fő emberek írják és bizonyos tanúkkal megmutattyák, hogy mikor Melanchton *1530.* esztendőben Ulembergius, Caus. 15. f 515. Feuarden. in Iren. li. 3. ca. 4. num. 8. Iustus Calvinus, in Apolog. f. 79.
Augustába menne, egy nemes emberrel, kinek Joannes Bartholomæus a Velberg vala neve, egy szállásra találá. Szó-beszéd-közben tudakozni kezde a catholicus fő ember, mit kellessék néki cselekedni a hitben támadott sok versengések-közöt? Azt felelé Melanchton, hogy a régi hitben maradgyon; én-is bánom, úgymond, hogy ebben kötelőztem; és oly újom nincsen, mellyet el nem metczenék, ha minden írásim eltemettetnének; de immár igen bégázoltam, nincs mód a viszsza-térésben. Ím érted, mely jó lelki-ismérettel követte a szakadásokat Melanchton.

Carolostadius oly általkodott lelki-ismeretű ember vólt, hogy, a mint Luther beszélli, mikor Wittembergában doctorokat akart rendelni, így kezdé-el beszédét: *Scio evidenter, me in hoc actu peccare mortaliter: tamen promoveo propter duos florenos*[1]. Tudom nyilván, hogy halálos bűnt cselekeszem; de a két forintért, mellyet ezek adnak, ím doctorokká tészem őket. Itíllye-meg akár-ki, ha bátorságoson bízhattya-e lelkét az illyen emberekre, kik két koszos forintért hitek- és lelki-ismeretek-ellen akár-mit cselekesznek? Mert a mint eléb mondók[2], Carolostadius azt tanította, hogy nem szabad senkit doctorrá tenni.

[1] Luth. Coll. Mens. Isleb. p. Gaubis, 1566. ca. 9. De Peccatis, f. 138. Et c. de Scholis.

[2] Oda fellyeb, fol. 521, 522.

Oecolampadius mely tiszta szűvel forgódott a tanításban, megtetczik abból, a mit a hassiai landgróf-előt mondott: tudni illik, hogy akarná, ha elvágatott vólna a job-keze és soha semmit nem írt volna: *Oecolampadius, Anno 1529. Landgravio Hassiæ dixit: Utinam abscissa mihi fuisset hæc dextera, cum primum inciperem de negotio Cœnæ scribere*[3].

[3] Schlüsselb. l. 2. Theol. Calv. art. 9. f. 68. Feuard. loco cit. Iust. Calv. Apol. f. 79. Remond li. 2. ca. 8. de Ortu Hæresum.

A Calvinistákrúl megmutattya Ulembergius, Justus Calvinus és Schlüsselburgius, hogy számtalanon közzűllök halálok napjáig kétesek és bizonytalanok tudományokban. És minek-utánna Schlüsselburgius illyen titulust írt vólna: *Calvinistæ, titubante conscientia causam Sacramentariam agunt,* azt mongya, hogy Carolostadius megvallotta levelében Luther Mártonnak, hogy ő csak elme élesítésokáért írt az úr-vacsorárúl, nem a végre, hogy való dolognak vélné, a mit tanít[4].

[4] Schlüsselb. loc. cit. Idem refert Feuard. cit.

Calvinus és Beza magok-felől azt írják, hogy ők az Isten ígéjét csak felforgattyák; és mint a dög nem röpűlhet, úgy nem hihetik ők-is, a mit Isten megjelentett: *Christum nos non aspici-*

mus, nisi carnis oculis: ita fit, ut nihil in ipso magnificum nobis appareat. Vitioso enim nostro sensu, quidquid in ipso est, ejusque doctrina, pervertimus; adeo sinistri sumus Interpretes. Deinde, eo ipso non contenti, multa falsa arripimus, quæ Evangelii contemtum pariant[1]. *Nos, propter insitam in nobis corruptionem, ita adversum nosipsos conjuravimus, ut, si* DEUS *nos duntaxat admoneret, fore ut salutem nostram in* CHRISTO *inveniamus, simus eum ludibrio habituri. Quod si præterea adderet, Nos credendo in* CHRISTUM, *percipere fructum unius illius remedii; ne id quidem nos juvaret: nam non minus difficile nobis fuerit Velle credere, quam aifficile fuerit cadaveri volare*[2].

[1] Calv. Ioan. 6. 41.

[2] Beza, in Confess. c. 4. art. 5. f. 49. Heidelbergæ, 1567.

Ezen-kivűl Calvinus a magában érzett kételkedésből tévén itíletet, azt nyilván hirdeti, hogy a hit mindenkor elegyítve vagyon sok hitetlenséggel és kételkedésekkel[3]. A lutherista concordisták-is világos szókkal beszéllik, hogy nincs oly közzűlök, a ki gyakran nem kételkednék arrúl, ha visel-e gondot Isten e világra?

[3] Vide infra, l. 5. c. 2, 1. Et, li. 12. c. 3, 3, n. 1. Supr. f. 158.

Bejthe István paj-társaival egyetemben a Nádasdi jószágában lakozó Lutheristáktúl elszakadván egy confessiót íra, és Német-Újvárban kinyomtatá[4]. A hatodik articulusban somma-szerént ezen szókkal adgya előnkbe a Calvinisták állapattyát: [Eredendő bűn következék az első embernek Istentűl-való elszakadtában, hogy semmit Isten-felől ne értenének igazán; hanem tévelygéssel, kétségbe-eséssel, lelki homállyal teli lennének, valamíg élnének; azután örök haláltúl megemésztetnének. Valaminéműk azért magok lének az eredendő bűntűl, ollyan magzatokat nemzettek.] Ezekből megtetczik, minémű állapatban légyenek a Calvinisták a magok itíleti-szerént; tudni illik, semmit Isten-felől igazán nem értenek; valamíg élnek, tellyesek kétségbe-eséssel; az-után örök haláltúl megemésztetnek. Mert a mint eléb hallók[5], azt taníttyák, hogy soha az eredendő bűnből ki nem mosattatnak.

[4] Infra, l. 4. c. 5, 1. n. 9.

[5] Typ. Manlianis, an. 1597.

NB.

[6] Supr. fol. 432.

Végezetre magam megtapasztaltam nem csak egyéb rendbéliekben, de a predikatorokban-is, hogy számtalanon lelki-ismeretek-ellen követik az újságokat; kivált-képpen azok, kik egy kevessé túdósbak. Mert nem csak a sár-vári predikátortúl, Magyari Istvántúl, de egyebektűl-is hallottuk, hogy azzal mentették magokat a velünkvaló beszélgetéstűl, hogy nem akarják lelki-isméretek csendeszségét felzavarni; az-az, félnek, hogy az igazságot meg ne ismérjék.

Reverendiss. Micatium, Szalatnaki, Detre, Cassovinum, Bolerázium, etc.

A Bocskai támadásakor, midőn a püspök- és fő pap-úrakban egy-nehányat megfogtak vólna Kassán; és nem csak iszonyú

tömlöczözéssel, koplalással, sok sanyargatással, de kínzással, csépegetéssel fojtogatták vólna: egytűl megválva, minnyájan álhatatos és dücsősséges hívségeket mind koronás királyokhoz, mind Istenekhez megtarták. A ki pedig félelmében megbotlék és az igaz hitet, mint szent Péter Christust, féltében eltagadá: annak-utánna viszsza akarván térni, minden félelem-kivűl, a vallások szabadságának engedelme-után, maga kezével egy hit-levelet íra nékem, mely most-is in specie kezemben vagyon és kész vagyok megmutatni mindennek, a ki látni akarja. Ebben erős hittel esküszik, hogy soha szíve-szerént egyebet a romai Ecclesia vallásánál nem javallott; és azon kér, hogy viszsza-fogadtassék az ő annyának, a romai Ecclesiának kebelébe. De hallyuk a maga szavait: *Licet metu et periculis adactus, Sanctæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ Fidem, quæ unica, vera, et salutaris est, voce abnegaverim; animo ac mente nunquam abnegavi: ejusque rei* DEUM *testem habeo: semperque occasionem quæsivi, qua tuto, ac sine periculo, quod animo conceptum habebam, omnibus palam facerem. Nunc vero, diu desideratam nactus ocasionem, per Fidem, Honorem, ac Animam meam promitto; Deumque, ac Beatissimam Virginem Mariam, et omnes Sanctos testor, me sincere, et ex animo resipiscere velle.* Én abban bizonyos vagyok, hogy valaki csak közép-szerént érti-is a romai hit fondamentomit és az újságok állapattyát, soha (ha ezerszer külömbet esküszik-is) csendesz lelki-ismérettel lutherista nem lehet. Vagyon mindenkor esztene és titkon-rágó izgatója a kis-bíró-előt. A kik pedig megavasodtak a véllek nőtt-nevekedett újságokban, és megfojtván tellyességgel magokban az igazság kívánságának szikráját szem-békötve akarnak járni: azoknak nyereségek az, hogy mindenkor tanúlnak, soha álhatatos tudományra nem jutnak[1]: tétováznak, ide s tova hányatnak, haboznak mindenkor; mert a mint eléb mondám[2], nincs semmi bizonyos módgyok az igazság isméretiben. Azért apródonként arra jutnak, hogy ők-is, mint Abailardus[3] és a Dochiták[4], csak vélekedésnek tartyák a keresztyén hitet, csúfságnak az evangeliomot, mint magoktúl meghallók[5].

Ambrosius Ráczkovi

[1] 2. Tim. 3, 6

[2] Oda fellyeb, fol 99

[3] Abailard. ap. Bernard. epi. 190.

[4] Dochitæ, ap. Euseb. l. 6 c. 10. alias 12.

[5] Supra, f. 157, 158.

Bezzeg a romai hitben gyökerezett keresztyének dolga nem illyen; hanem, a mint Tertullianus írja, minden tétovazásnak békét hagyván, csendesz bátorsággal megnyugosznak az egy igazságban: *Nobis curiositate opus non est, nec inquisitione. Cum credimus, nihil desideramus ultra credere: hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus*[6]. *Quærendum est, donec invenias; et ubi*

[6] Tertul. Prescript. c. 8.

inveneris, credendum: et nihil amplius, nisi custodiendum, quod credidisti; dum hoc insuper credis, aliud non esse credendum, ideoque nec requirendum[7]. *Omnem prolationem quærendi, credendo fixisti*[8]. *Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit*[9]. *Qui igitur quærunt adhuc, nondum tenent: cum autem nondum crediderunt, non sunt Christiani*[10].

[1] Cap. 9.
[2] Tertul. Præscrip. c. 10.
[3] Cap. 11.
[4] Cap. 14. n. 96.

TIZENÖTÖDIK RÉSZE.

Tizennegyedik bizonysága az új tudományok hamisságának, mert az újítók sem Isten-, sem ember-előt okát nem adhattyák szakadásoknak.

Oda fellyeb, fol 73.

Ez-előt béven megbizonyítók, hogy embernek nem kel a hit dolgaira vakmerőjűl és balgatagúl hajolni; hanem bizonyos okoktúl kel viseltetni, mellyekkel mind Isten-, mind világ-előt mentsége lehessen és a maga lelkének csendeszségét megnyerhesse. Annakokáért valamikor Isten az emberek megtéresére kűldötte követit, oly bizonyos jelenségit adta igazságának, hogy a kik ezt bévették, méltán azt mondhatták, a mit hallók, hogy monda Richardus; tudni illik: ha nem igaz a mit hisznek, tulajdon magától (ki távúl légyen) az Istentűl csalattak-meg; mivel oly jelenségek-által vitettek a hitelre, mellyek Istennél egyébtűl nem származhattak.

Oda fellyeb, fol. 124.

A mostani Novangelicusok semmi színes okát nem adhattyák Isten-előt, sőt egy értelmes ember-előt-is, mellyért a szakadást kezdették és követik. Mert vallyon adhattyák-e okát, miért indúltak egy szökött barát-után, kiben semmi szentség nem tűndöklött, semmi csuda-tétel nem fénylett, a közönséges emberek élete-felet semmi jó erkőlcs benne nem látszott? Micsoda okosság mutattya, hogy annak tudományát kövessék, a ki maga sem tagadja, hogy ördögtűl tanúlta, a mire tanít egyebeket? Minémű okok ereje tanácsollya, hogy elszakadgyanak attúl a hittűl, melyben a régi szentek üdvözűltek? melyben az Augustana Confessiónak tulajdon vallásaszerént-is nincs a hit dolgaiban semmi tévelygés[5]? Micsoda mentségét adhattyák, hogy az Anyaszentegyháznak, sőt a világi országoknak szokása-ellen Isten követinek tartyák azokat, a kik semmi bizonyos jelét nem adhattyák követségeknek? Hogy merik az ő

[5] Confess. Aug. art. 21. Vide infr. li. 4. ca. 1. Mendacio xj.

kicsiny seregeket a régiek sokaságával; az ő lézzegő, eloszlott és megszaggattatott táborokat a szentek roppant seregeivel szembeállatni? Orcza-e az, mely egy vakmerő és hiti-szegő barátot, egy tévovázó Melanchtont, egy fajtalan Calvinust, egy dagályos Bezát szembe mer szöktetni ama tiszta-életű, alázatos sz. Ágostonnal, Jeronimussal, Basiliussal, Nazianzenussal, és ezekhez hasonló sok ezer doktorokkal, szűzekkel, martirokkal? Mint reménlhetik, hogy a bóldogságban ezekkel-eggyüt lésznek, kiktűl a hitben it elszakadnak? Az apostolok (úgy-mond Erasmus) halottakat támasztottak, kór-betegeket gyógyítottak, még-is nehezen hóldoltatak-meg e világot. Ezek pedig, iszony hihetetlen dolgokat tanítván, csak egy sánta lovat sem tudtak meggyógyítani; még-is azt akarják, hogy nékik hidgyünk? *Apostoli excutiebant viperas, sanabant ægros, excitabant mortuos; ita demum creditum est eis, et vix creditum: Nunc, cum juxta communem opinionem adferant Paradoxotera, nullus tamen illorum extitit, qui vel equum claudum sanare potuerit.* Eras. in Diatriba. Vide Feuarden. Irenæi, lib. 2. c. 53. num. 6.

Azt mongyák, hogy ők azért váltak-el tőllünk, mert a tiszta sz. Írást mí bé nem vészük, hanem ennél nagyobra böcsűllyük az emberi találmányokat; ők pedig csak csupán a szemen szedett tiszta sz. Íráshoz ragaszkodnak. Mely feleletben temérdeken hazudnak a predikátorok. Mert a menynek földnek Istene-előt és e világelőt tudományt tészünk, hogy csak reánk kenik, hogy a sz. Írást mí megvettyük, vagy annál fellyeb böcsűllyük az emberi szerzéseket. Nem-hogy mí ezt vallanók, de sőt átoknak mongyuk, valaki pontrúl pontra böcsűllettel nem vészi a tellyes sz. Írást. De ezt a sz. Írást mí úgy értyük és hiszük, a mint azok a szentek hitték, kik az apostolokról vették a sz. Írást és kézről kézre mí-hozzánk jutatták. Az újítók pedig magok agyaskodásából új és idegen értelmeket koholtak, mellyeket a keresztyénség ő-előttök nem hallott. Ezt a magok értelmét nevezik ők tiszta sz. Írásnak. Supr. f. 197.

Mikor ezért az újítók azzal dicsekednek, hogy ők csak a sz. Írást követik, szinte annyi, mint-ha azt mondanák: mí a sz. Írást vészük, de úgy, hogy magunk légyünk ennek bizonyos magyarázói; és a mit mí magyarázunk, azt értette légyen a Szent Lélek. A mit pedig a régi szentek tanítottak; a mit az Ecclesia bévett; a mit a közönséges keresztyénség kedvellett; a mit az iskolák javallottak, a predikálló székek hirdettek, nem egyéb ördögi méregnél: csak az igaz, a mit mí tanítunk. Senki azért meg ne mozdúllyon a sokaság, szentség, csuda-tételek, Ecclesia, sz. Atyák méltóságán, Satis pro imperio.

hanem hozzánk halgasson. Ha ezek a feleletek okos emberek-elöt helyesek, én sem tagadom, vagyon okok a pártosoknak a novangelicusságban. Ha pedig ezek csak a bolondnak-való fa-pénzek, akár-mint fáraszszam elmémet, sem találok semmi tettetes okot (nem hogy igaz, erős és állandó bizonyságot,) mellyel vagy Istenelőt, vagy emberek-előt menedéket nyerhetnének a szakadás-szerzők.

De mivel Isten orvosa az elhanyatlott embernek, a ki bír az emberek szívével, világosíthattya elméjek setétségét, lágyíthattya keménységét: ő Sz. Felségéhez fordúlván, alázatoson kérem az Ábrahám, Isaak, Jákob Istenét, könyörűllyön az úta-vesztett lelkeken, és az ő végetlen jó-vóltából ismértesse-meg az igazságot mind e világgal: *Et ego igitur invoco te, Domine Deus Abraham, et Deus Isaas, et Deus Jacob, Pater Domini nostri* JESU *Christi; Deus, qui per multitudinem misericordiæ tuæ bene sensisti in nobis, ut te cognoscamus; qui fecisti cælum et terram, dominaris omnium; qui es solus, et verus Deus, super quem alius* DEUS *non est; per Dominum nostrum* JESUM *Christum: da omni legenti hanc scripturam, cognoscere te, quia solus* DEUS *es; et confirmari in te, et absistere ab omni Hæretica, et quæ est sine* DEO, *et impia sententia Amen. Amen.*

Iren. lib. 3. c. 6. num. 8.

TIZENHATODIK RÉSZE.

Rövid tanuság, mint kel hasznoson beszélgetni a hit dolgairúl.

Régen az Anyaszentegyház eltíltotta a világi embereket a tévelygőkkel való disputálástúl. De mivel a szokás ennek a tilalomnak erejét meglágyította; és majd ugyan lehetetlen, hogy a kik szűnetlen az újság-követőkkel nyájaskodnak, a hit ágairúl szóbeszédbe ne elegyedgyenek: szükség, hogy három dolgot szemekelőt visellyenek, a kik gyümőlcsösön akarnak a hitrűl beszélgetni.

Cap. Quicunqe Inhibem. De Heres. in 6. De hac materia, vide Præf. Lib. xj.

ELŐSZÖR: Istent segítségűl híván, hogy nyelvünket az eltántorodtak oktatására vezérellye, azon kel lenni, hogy keresztyéni szelídséggel, mértékletességgel és szeretettel szólván, szidalom, boszszú-beszéd és rágalmazás ne elegyedgyék a beszélgetésben. Mert jóllehet a hamis tanítóknak, kik elváltalkodott vakmerőségből tévelyegnek, keményen torkokba kel verni hamisságokat a sz. Pál

hagyása-szerént, *Increpa illos dure*[1]: de egyéb rend-béliekhez lágyan kel nyúlni, *In spiritu lenitatis*[2]; és a mint sz. Ágoston írja, miképpen a hagymázban szeleskedő betegekkel, úgy kel véllek bánni: az-az, szitkokat sem kel neheztelni, hanem szánakodva kel őket orvoslani, hogy észre térjenek. Noha ezekkel-is el kel tavoztatnunk, hogy szelíd halgatásunk vagy lágyságunk ne itíltessék igyünk fogyatkozásának.

[1] Tit. 1, 13.
[2] Galat. 6, 1.
Vide Opusculum, Miért nem felelnek a Kalaúzra, c. 2.

Másodszor: Két csalárd mesterségek vagyon az újítóknak, mellyeket a köz-emberek elméjébe úgy bécsepegettek, hogy akarva sem óhattyák ezektűl magokat. Eggyik arra-való, hogy a mí tudományunkat lenyomják és elgyűlőltessék. Másik arra néz, hogy az ő hamisságok világosságra ne hozassék. Valamíg ennek a két mesterségnek eleit nem vészük és úttyát meg nem gátollyuk, csak szó-vesztegetés, valamit beszéllünk az elfajúltakkal.

Első mesterség abban ál, hogy színesben akarván gyűlőltetni az igazságot, nem fejtegetik-ki igazán a közbe-vetések székit és velejét, hanem oly rút hamisságokat kennek és kérődnek reánk, mellyeknek csak hallásától-is mingyárt elidegenedik az ember. És mint a poëtáknál Ajax oktalan állatot ostorozott Ulisses-helyet: úgy ezek-is magok agya műhelyében koholt hamisságokkal, mint valami feltett vászszal*, viaskodnak; és így fejekre tellyesedik, a mit a szent írás mond: *Velut irrationabilia pecora, quæ ignorant blasphemantes*[3]. *Conversi sunt in vaniloquium, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant*[4]. Végy példát erről. Elhitetik az embereket, hogy mí magunk jó cselekedetinek érdeméből várjuk igazúlásunkat, az emberi tradiciókat fellyeb böcsűllyük a szent Írásnál, a szenteket Istennél irgalmasbaknak tartyuk, *etc.* Ezek a hamis rút vélekedések-ellen viaskodnak. Maga ezekben semmit a Catholicusok nem hisznek, nem tanítanak. Hogy azért a haszontalan szó-szaporításnak nyaka szakadgyon, elsőben fel kel keresni a közbé-vetésnek igaz gyökerét, és arrúl kel egymással beszélleni, a miben nem eggyezünk.

[3] 2. Petr. 2, 12.
[4] 1. Tim. 1, 6, 7.

Másik mesterség az, hogy mint a róka, mikor eggyik lyukából kiszoríttatik, másba szalad: úgy az új tanítók, midőn valóban a fáréra fogatnak**, és erős bizonyságokkal sürgettetnek, mingyárt nyomot vesztenek, egyből masba üttetik beszédeket; és csak alig vészed eszedbe, hogy az igazúlásrúl kezdetett beszélgetést az úrvacsoráján kel végezned. Mert mint a kigyót annyíra nem szorít-

* Vász = larva, rémkép. — ** Fáréra fog = fartat, szorongat.

hatod, hogy sikosságával magát ki ne fúrja markodból: úgy ezeket semmi erővel álló harczra nem bírhatod; hanem csak csatáznak, s ide s tova lézzegvén egyről másra szökdécselnek, tudván, hogy ha egy dolgot el nem végezvén máshoz kezdenek, soha semmiben véget nem érhetnek. Azért, hogy hasznoson beszélljünk, meg kel ezt a nyargalódást zabolázni; és a mely dologrúl szóba elegyettünk, ugyan azon dolognak visgálásában kel maradni, úgy hogy szónkat másba ne üttessük, ne tétovázzunk; hanem egy dolgot végbevívén, az-után kezgyünk új tractához.

Tertull. supr. fol. 137. HARMADSZOR: A Tertullianus tanácsát kel követnünk, ha azt akarjuk, hogy gyümőlcse légyen beszélgetésünknek: az-az, nem kel engednünk, hogy fel s alá kedvek-szerént gázollyanak a szent Írásban az ellenkezők. Mert a szent Írást az emberi elménck nyughatatlansága te s tova facsarhattya és idegen magyarázatokkal úgy meghomályosíthattya, hogy tellyességgel végetlenné tészi a perlekedést. Azért leginkáb azokkal a bizonyságokkal méltó az újítókat ostromlani, mellyeket a harmadik, negyedik és ötödik könyvben előállatánk. És az én vékony értelmem-szerént elsőben NOTA. azt kel megkérdeni attúl, a ki velünk szent Írásból akar szóllani, micsoda canont javal a szent Írás könyveinek bévételében? Mellyik fordítását, versióját követi és tartya bizonyosnak a bibliának? Vagyon-e valaki, a kinek magyarázattyát, interpretatióját, javallya és követi a bibliában? A míg ezeket ki nem fejezi, nem látom, mint és mirűl kellyen szóllani vélle. Ezeket pedig míg kifejezi, azt hiszem, egyszernél többször izzad; mert, a mint ennek-előtte Lib. 3. c. 12. hallók, semmi bizonyos nincs ezekben a pártosoknál. Az-után rend-szerént ezekrűl kel véllek szóllani: I. Mivel azt vítattyák az ellenkezők, hogy semmit nem kel hinni, a mit nyilván nem találunk a szent Írásban: mutassák-meg az írásban csak egy legkisseb czikkelyét azoknak a tudományoknak, mellyeket mí-ellenünk tanítanak, mellyet soha sem cselekedhetnek; a mint ennek-előtte béven Supr. fol. 516, megmutatók. II. Azt kel mind a szent Írásból, mind az ellenkezők 517. saját vallásából megmutatni, hogy sok dolgokat tartozunk hinni, mellyek a szent Írásban nincsenek kiíratva. III. Azt kel megérteni; ha az Ecclesia tanítását kétségessé és bizonytalanná tészik, honnan és mint tudhattyák, mellyik légyen vagy ne légyen szent Írás? Mert a mint eléb megmutatók, errűl egyéb bizonyos tanút nem találunk az Ecclesiánál. Ha pedig bizonyos és eltévelyedhetetlen az Ecclesia, mely a szent Írást előnkbe adgya: miért nem veszik

attúl az Ecclesiátúl a töb tudományokat, melytűl vették a szent Írást? IV. Annak kel végére menni, honnan és mi módon kel a szent Írás igaz értelmét és magyarázattyát megtalálnunk? mert e nélkűl haszontalan egyéb dolgokrúl őket sarkallani. V. Az igaz Ecclesiát bizonyos jelekből meg kel visgálni. Mert ezt feltalálván, nem szükség egyéb czikkelyekben fáradozni; mivel az Úr CHRISTUS parancsolattya-szerént ennek engedelmességére köteleztetünk, és abban bizonyosok vagyunk, hogy tanításában meg nem csalatkozhatunk. VI. A mely bizonyságokat előhozánk e harmadik könyvben, azokat kel vítatni; a negyedik és ötödik könyvben foglalt dolgokat-is ezek-mellé kapcsolván.

Azért azt kel erőssen állatni: 1. Hogy igaz hit nem lehet, a mellyen-kivűl sokan üdvözűltek és meny-országba vitettek; mivel senki Isten kedvében nem lehet igaz hit-nélkűl. 2. Hogy hamis és Isten-ellen-való tudomány az, melynek Istentűl küldetett pásztori és tanítói nincsenek; mely az apostoli Ecclesiának felállatása-után szentségek szolgáltató és Isten ígéjével legeltető pásztorok-nélkűl vólt némely üdők forgásában. 3. Hogy a mely vélekedés magával ellenkezik, és a mit egy tanításával éppít, mással azt felforgattya: szédelgő és egyebeket-is szédítő lélek tojása. 4. Hogy valamely tudomány közönséges vallásában és professiójában nyilván-való hazugságokat foglal: nem a csalatkozhatatlan Istentűl, hanem a hazugság attyátúl kotoltatott. 5. Hogy abban a professioban nem kel igazságot keresni, melynek fondamentomi a szent Írás böcsűlletit és az egész keresztyénséget felbontyák. 6. Hogy ot sem lehet igazság, a hol semmi bizonyos út és mód nem adatik a szent Íras igaz értelmére és a viszszálkodások leszállítására. 7. Hogy apostoli tudomány nem lehet, valamely kezdettűl-fogva világ végéig meg nem maradott; mivel az apostolok azt tanították, hogy a mely hitet és tudományt ők felállattak, világ végig tart és látható pásztoroktúl vezéreltetik. Ezeket és töb hasonló igazságokat, mellyeket ez-előt világoson felállattunk, fondamentomúl vetvén künnyen megmutathatni, hogy semmi igazságot nem kel keresni a mostani újságokban.

Ezeket azért elsőben előállatván, az-után nem kel attúl-is futni, hogy rész-szerént a közbe-vetett czikkelyekrűl szóba elegyedgyünk. *Intelligenti satis.*

Végezetre jól eszében tarcsa a keresztyén ember, mit kel felelni az újítóknak, midőn azt kívánnyák, hogy a mí vallásunknak

valamely bizonyos részét a szent Írásnak világos tanításából megmutassuk. Mert jóllehet a szent Írás, *proprie, et serio, non illusorie exposita,* ha igazán, tétovázás-nélkűl magyaráztatik, elégségesen erőssíti a mí hitünknek minden czikkelyit vagy tulajdon materiájaszerént, vagy, *in principiis generalibus, de Ecclesia, et Traditionibus,* némely közönséges tanítások ereje-által: mindazáltal nem kel mingyárt *ad particularia descendere;* hanem három közönséges felelettel kel efféle kérdéseket megfejteni.

Először azért így felellyünk: Azt kérded-e, hol vagyon a purgatorium, a mise, a hús-nem-étel bőjtben, a szentekhez-való könyörgés parancsolva a szent Írásban? Azt felelem, hogy ugyan azon foliuson vagyon, mellyen megparancsoltatott, hogy a tíz parancsolatnak nyilván-való hagyása-ellen szombatot meg ne illyed; hanem hogy vasárnapot, karácsont, húsvétet megszentellyed. Annakfelette, a mely szent könyvben olvasod, hogy az apostolok és a Szent Lélek parancsolattya-ellen, mely írva vagyon, *Actor. 15, 20, 29. Cap. 21, 25.* megegyed a vérest és a fojtott állatot. Végezetre, a mirűl tudakozol, azt feltalálod azon helyen, a hol azt olvasod, hogy éppen, változás-nélkűl mind szent Pál írási azok, mellyek a bibliában szent Pál nevére íratnak; hogy a keresztség sacramentom, *etc.* Ezzel a felelettel megismértettyük, hogy merő balgatagság azt kívánni, hogy valamit hiszünk, azt a szent Írásban szórúl szóra megmutassuk, holot az ellenkezők sem kötelezik ehez magokat.

Másodszor azt felellyük, hogy az említett ágazatokat ot olvassuk a szent Írásban, a hol Isten megparancsollya, hogy az Ecclesiának tanítását kövessük, újságokat bé ne vegyünk; a nállunk letétetett tudományt megőrizzük; még az angyalnak se hidgyünk, ha azon-kivűl tanít, a mit eleitűl-fogva tanúltunk.

Harmadszor azt mongyuk, hogy ők indítottak pert ellenünk az említett ágazatokrúl: mí régen pacifica possessióban, sok száz esztendők leforgása-alat békeséges úraságában és birodalmában vóltunk azoknak a vallásoknak. Nem tartozunk mí bizonyítani; hanem a ki pert indított, annak kötelessége, hogy ellenünk bizonyítcson. És, *Actore non probante, accusatus innocens pronuntiatur;* minden igazság-szerént vallásunkban békeségben maradunk, ha semmit ellenünk nem bizonyíthatnak a viszszálkodók.

NEGYEDIK KÖNYV.

Nyilván-való jelek kimutattyák, hogy az augustai Confessio és a lutherista Concordia nem igaz tudomány.

Sok argumentomok keservesen sebesítő nyilaival lövőldözhettyük; sok bizonyságok sinegiből kötött hálóival szorongathattyuk, sőt sarkalhattyuk és lábokrúl leejthettyük az ellenünk-támadott újságokat: de majd erősseb és alkalmatosb fegyvert nem találunk, mint mikor a gonosz szolgákat magok szavaiból itíllyük[1]; Goliádot maga fegyverével vagdallyuk[2]; a fenn-röpűllő kányákat magok tollából lövőldözzük: az-az, mikor nyelveken megfogjuk; a magoktúl kötött hálóba hajtyuk őket; és nem egy vagy két czikkelyen kopácsolunk, hanem egy munkával éppen az egész babyloniai tornyot földre vonszuk.

[1] Luc. 19, 22.

[2] 1. Reg. 17, 51.

Csak egy akadály és alkalmatlanság vagyon e dologban; tudni illik, hogy midőn az augustai Confessiórúl vagy a Calvinus tudományárúl szóllunk és ezeknek sok hamisságga fóltozott, sok hazugsággal tatarozott, sok éktelenséggel bémázlott gazságit kifejezzük: ezt magok kissebségének és gyalázatos rágalmazásoknak itílik a fő rendek, kiket gyakran a predikátorok alkalmatlan kiáltásokkal fel-is űltetnek azok-ellen, kik nem meszszünnen keresett bizonyításokkal, hanem a magok kertiben termett rútságokkal dél színre hozzák ravasz mesterségeket. De medgyünk*? Fel kel kelnünk és ki kel támadnunk nékünk-is hitünk-mellet; meg kel az igazat mondanunk; a hamisságrúl le kel az ál-orczát vonnunk; noha e mellet sem szegényt, sem bóldogot személyében nem igyekezünk szidalmazni. Mikor azért az augustai Confessiónak horgadott tanítását; mikor Calvinusnak rút poshatt vélekedését gyalázzuk: senki ne alítcsa, hogy azokat hazuttollyuk, kik ezek-után tódúltak; mert jól tudgyuk, hogy a fő rendek hívatallya nem érkezik a könyvek igazgatására: hanem a kissebség csak az álnak predikátorokra ragad, kik tudhatták, és hihető, hogy tudták-is sok dolgokban csinálmányok éktelen és oktalan-vóltát, melyben felettéb-is sokat ha-

Infra, li. 4. c. 6. in fine.

* Medgyünk = mit tegyünk.

missan kentek mí-reánk, és szem-fény-vesztő szépegetésekkel a mérget mézzel édesítették.

De a mentségnek ám hadgyunk békét; erősseb az igazság mindeneknél. Én az augustai Confessiónak hamissításában illyen rendet tartok: I. Megmutatom, menyi sok temérdek hazugságokkal nehézkes. II. Magával ellenkező egyenetlenségit kinyilatkoztatom. III. A szent Írás-kivűl és a szent Írás-ellen-való tanításit feljegyzem. IV. Minden protheusnál és chamæleonnál változandób álhatatlanságát világoson megbizonyítom: ezekből az Augustana Confusio hamisságát sok-képpen kihozom.

ELSŐ RÉSZE.

Az Augustana Confessio sok hazugságokkal terhes.

Azt tudta Melanchton, mikor az augustai Confessiót írta, hogy barmokkal vagyon dolga; és senki nem találtatik, ki az ő embertelen és méltatlan hazugságit vagy eszébe vehesse, vagy száját azokért megráncsa. De Isten kegyelmességéből mind értelmünk vagyon annyi, hogy eszünkbe vehettyük csel-csapásit*, mind bátorságunk, hogy torkába merjük verni hazugságit. Nem csak mí pedig; de velünk egyetemben a Calvinisták-is sok szép bizonyságokat fondáltak, mellyekkel az augustai Confessio böcsűlletit és hitelét felemelik és sarkából kivetik. A többi-között azt forgattyák, hogy a Confessiót akkor írták, midőn az új theologusoknak alig nyílt vólt szemek a pápista vakság-után; azért mingyárt egy-előben ily mély dolgokrúl tekélletes értelmek nem lehetett. Ennek-felette csak kevesen vóltak, kik ezt forralták és formálták; sőt csak egyedűl Melanchton írta és óltalmazta a Confusiót. A fejedelmek-is csak egy-nehányan vóltak, kik ezt javallották. Tovább szorgos sietséggel, rövid üdő-alat, vendég-fogadóban, győlés-alat, nagy veszedelemtűl félvén, íratott az augustai Confessio. Azért a pápistaságnak varas fekélyibe nem merte mélyen ereszteni körmét. Végezetre magok, a kik csinálták, gyakran szapullották és tisztogatták a Confessiót. Utóllyára Melanchton, a ki szerzé, elálla mellőle; a fejedelmek-közzűl-is némellyek más útra indúltak: *Augustana Confessio, scripta est annis non multis post initium Reformationis;*

Theologi Palatin. Admonit. de Libro Concord. edit. Neostadii, an. 1581. c. 4. a fol. 143.

* Csel-csapás = ravaszság, álnokság.

in qua (præsertim in Controversiis variis ac difficilibus) post tam diuturnas, ac densas tenebras Papatus, non subito rectissime omnia explicantur, Deinde, scripta est paucorum Theologorum consilio. Pauci etiam Ordines Imperii eam exhibuerunt. Labor scriptionis, et defensio, uni Melanchthoni incubuit. Adhæc, scripta est in festinatione, et temporis augustia, Augustæ in diversorio, in Comitiis, urgente Cæsare. Exhibita est in maximo metu periculorum. Idcirco, studium fuit Confessionis autoribus, Papatus ulcera, in iis Articulis, quam lenissime attingere. Mirum ergo est, sic urgeri apices Confessionis Augustanæ, quæ eo tempore scripta est, quo sibi gratulabantur, quod salva capita reportarent ex urbe Augusta. Postea vero illi ipsi, qui Confessionem scripserunt, aliqua subinde in ea correxerunt, ut satis ostendit Editionum diversitas.

Tovább ha az igaz tudomány kezdeti Jerusalemből vólt, mint az Írás mongya, nem Augustából; ha a CHRISTUS tanításának feljegyzői apostolok és evangelisták vóltak, nem Melanchton; ha az üdvösséges igazságot predikállással terjesztették, nem egy-nehány fejedelmek fegyverével; ha az igaz tudomány ezer hat-száz esztendőtűl-fogva hirdettetett, nem ezer öt-száz harmincz esztendőben koholtatott: kétség-nélkűl az augustai Confessióban semmi tekíntetre méltó böcsűllet nem találtatik. Mert ezt 1530. esztendőben Melanchton szerzé, mint illyen szókkal maga írja: *Carolus Imperator rediens in Germaniam, anno 1530. Principes Augustam vocat, ibique Confessionem Doctrinæ jubet exhiberi. Utinam vero multo ante, inter Seniores re graviter deliberata, fuisset ad hanc epitasin præparata Confessio! Nec nihil erat periculi tunc, aut eligere materias, aut electas explicare. Congessi igitur simplici studio capita Confessionis, quæ exstat. Missa est deinde et Luthero tota forma Confessionis; qui Principibus scripsit, Se hanc Confessionem et legisse, et probasse.*

Luc. 24, 47. Mich. 4, 2. De Sion exibit lex. Zach. 14, 8

Philippus, in Præf. Corporis Doctrinæ, edit. Lipsiæ, anno 1560. in folio.

Ezt pedig a Confessiót csak egy-nehányan toszák-elő*, úgymint a saxoniai János herczeg elector[1]; a brandenburgi György marchio; Ernest és Ferencz, luneburgi herczegek; Filep, hassiai landgróf; Fridrik János, saxoniai herczeg; és az anhalti Farkas herczeg, Nurenberga és Reutlinga várasok követi. Ezeken-kivűl senki nevét sem írta a Confessio-alá. A kik pedig megveték és kárhoztaták a Confessiót, az electorok-közzűl öten vóltak[2]; a világi fejedelmek-közzűl huszon-hárman; harminczan az egyházi

[1] Schlüssel: li. 2. Theol. Cal. art. 13. f. 155.

[2] Ita Andreas Fabricius, in Harm: Confess. Augustanæ, Ep: dedic. Bellarmin. de lib. Concord. Mendac. 1. Bernar. Dörhoff, Apodixi: Calvinistas non esse August. Confess. c. 2. Cochlæus, in Actis Lutheri, 1531.

* Tolták elő.

fejedelmek; huszon-két apát-úrak, harmincz-két grófok, harmincz-kilencz szabad-városok. Noha azért az imperiumban fejedelmek többen vannak hetvennél; a szabad-városok-is meghaladgyák a hetven számot: de mind azok-közzűl csak hét fejedelem és két szabad-város taszítá-elő a Confusiót. Ma sem sokkal töb fejedelem követi a Confessiót; mivel a calvinistaság lassan-lassan mind confessióstúl megemészti a lutheristaságot.

Ezeket és töb hasonló csatára-való fegyvereket, mellyekkel nagy részre a Calvinisták-is csapkodgyák az augustai Confessiót, most félre tévén, illyen bizonyságot állatok az augustai hitnek hamissítására.

Hihetetlen és lehetetlen, hogy igaz és Szent Lélek vezérléséből származott tudomány légyen az, melynek publica Confessiója, közönséges vallása, sok nyilván-való temérdek hazugságokkal feltetéztetett és megterheltetett.

De a Lutheristák vallása, mely foglaltatik az augustai Confessióban, tetézve tellyes hazugságokkal, mellyekkel (homlokát feltörölvén minden orczátlan ellenkezésre) méltatlan mocskol minket.

Tehát lehetetlen, hogy igaz és Istentűl származott tudomány légyen az augustai Confessióban.

Supra, fol. 138. A bizonyság Első részét, tudom egy okos ember sem tagadgya. Mert az igaz hit Isten szaván éppíttetik, mint ez-előt megbizonyítók. Lehetetlen pedig, hogy az Isten hazugságot mondhasson; *Numer. 23, 19. Hebr. 6, 17. 2. Timoth. 2, 13. 2. Corinth. 1, 18. Deuter. 32, 4.* Sőt gyűlőli, elveszti, bóldogságból kirekeszti Isten a hazugokat, mint olvassuk, *Psal. 5, 7. Apocal. 21, 3. Proverb. 6, 17. cap. 12, 22.* Ennek-felette tekélletes bátorsággal annak nem hihetünk, a ki hazud néha; mert a hazug nyeresége Supra, f. 354. az, hogy igaz-mondását se hidgyék. Annak-okáért, ha az isteni tudományban csak egy hazugság vólna-is, éppen a keresztyéni tudomány bizonytalan lenne; és nem tudhatnók, miben tanít igazat, miben nem. Innen származik, hogy sz. Pál erőssen dor-
[1] Rom. 3, 7. gállya azokat, kik hazugsággal támogattyák az igazságot[1]. Mert egy az, hogy nem szabad semmi jó végre gonoszt cselekedni; más az, hogy nem erőssíttetik az igazság a hazugsággal, hanem inkáb minden inai elvágatnak vélle. Mert mihent az okos ember láttya, hogy valaki hazugsággal fedezi és palástollya vallását, vagy a külömböző tudományt hazugsággal terheli, gyűlőlteti: ottan felbomlik előtte minden hitele és böcsűlleti a tanításnak. Azért méltán mongya Luther, hogy ha az ő tudományában hazugságok találtatnának, megérdemlené, hogy minden ember

pökje őtet, mint lator árúlót; *Si semel deprehenderer ita mentitus, falsus, et crasse stolidus: jam tota mea doctrina, honor, et fides, finem pariter haberent: unusquisque me pro nequam, et infami nebulone (ut æquum est) habiturus esset.* Luth li. contr. Emserum. Vide de Bellar. li. 1. de Sacram c. 2. Supra, f 354, 355.

Második részét a bizonyságnak, tudni illik, hogy halmozva rakva a Confessio nem valami sima és vékony, de görcsös és temérdek hazugságokkal, mellyekkel elámíttyák és eláltattyák a szegény községet, künyű megmutatni. A badensis marchio okát adván, miért állott a Confessio-mellől a régi útra, azt mongya, hogy ő ebben szám-szerént két-száz hazugságot tapasztalt[1]. Én ennyíre meg nem aprózom, hanem csak egy-nehány otromba, paraszt, horgas szavait említem a Confessiónak, mellyeket semmi kendőző színnel nem fedezgethetnek. Jóllehet kevesebbel-is megelégedhettünk vólna; mert a mely győlekezetnek symbolica professio, közönséges vallása csak egy hazugságban megfogatik-is, nyilván-való, hogy az nem lehet igazságnak oszlopa és erőssége; és nem csak tanításának bátorságoson nem hihetünk, de sőt abban bizonyosok vagyunk, hogy ha a hazugság attya belé tojhatta a hazugságot, nem lehet Christus nyája; mert ezt a pokol ereje hazugság és hamisság förtőjébe nem tapodhattya.

[1] In 4. Motivo.

NB.

Első és sok ág-boggal elterjedett igyenetlen szava a Confessiónak az: Nem hiszik, úgy-mond, a Pápisták, hogy ingyen, a Christus érdemeért bocsáttatik bűnünk, hanem az emberi cselekedetek méltóságából, emberektűl gondolt aítatosságok érdeméből várják igazúlásokat; úgy hogy az ember érdemli a bűnnek bocsánattyát, eleget tévén vétkeért. Azért nem Christusban, hanem magok jó cselekedetiben hadgyák, hogy ember bizakodgyék. Ezt a Confessiótúl hamissan kőltött és reánk fogott tévelygést fondamentomúl vetvén, oly szörnyű gyalázattal ostoroz minket a Confusio, hogy az eget-is a földel csak nem egybe elegyíti. De hallyuk maga szavait: *Docent, Homines consequi remissionem peccatorum, propter propriam dignitatem. Non docent credendum esse, quod Gratis propter Christum remissio peccatorum donetur*[2]. *Contendunt, Cultus, humana autoritate excogitatos, mereri remissionem peccatorum*[3]. *Publica persuasio fuit, non tantum vulgi, sed etiam docentium in Ecclesiis, quod Discrimina Ciborum, et similes Traditiones humanæ, sint opera utilia ad promerendam remissionem culpæ. Traditiones pepererunt opinionem, quod per Discrimina Ciborum, et similes cultus, oporteat mereri remissionem peccatorum,*

I

[2] In Corp. Doctr. art. 5. Conf. August.
[3] Artic. 16.

[1] Lib. Concor. art. 21. de Discrimine Ciborum. [2] Artic. 20. [3] Artic. 21. de Votis. [4] Ibid. de Potest. Eccles.

et justificationem[1]. *Jubent mereri remissionem peccatorum, Operibus*[2]. *Docebant, se Monastico vitæ genere mereri remissionem peccatorum, et justificationem coram* DEO. *Fingunt, institutum esse vitæ genus, ad promerendam remissionem peccatorum, et justificationem. Constat Monachos docuisse, quod factitiæ Religiones mereantur remissionem peccatorum, et justificationem; et quod pro peccatis satisfaciant. Non opponunt iræ* DEI *propitiationem* CHRISTI, *sed propria Opera: quare, docent confidere suis Operibus, non propitiatione* CHRISTI *Proponunt cultum ab hominibus excogitatum, sine mandato* DEI; *et docent, quod talis cultus justificet homines. Impiæ opiniones hærent in Votis, quod mereantur remissionem peccatorum, et justificationem. Constat Monœchos docere, quod suis Observationibus mereantur remissionem peccatorum; quod habeant* DEUM *propitium propter has observationes*[3]. *Plures feriæ, jejunia indicta: quia arbitrabantur, se his operibus mereri remissionem peccatorum, et justificationem*[4].

Ládd-e, mint csapja a csikot a lencsével*? De noha mind ezeket ily merészen mongya, mondani bizony nem találla. És eszébe kellett vólna venni, hogy künnyeb egy hazugot, hogy-sem egy sánta ebet elérni. Mí azért mindenkor azt hittük és hiszük, hogy ingyen, csak az egy közben-járó JESUS Christus érdemeért bocsáttatik bűnünk: úgy hogy senki az igazúlást és bűnből kitisztúlást sem magának, sem másnak nem érdemelheti; hanem csak a Christus halálának jutalma a mí igazúlásunk. E dologrúl béveb beszédünk lészen ennek-utánna alkalmatosb helyen; mélyebben-is szóllyunk hozzá; mert nem jó ugyan-azon dologrúl imit-amot szaggatva emlekezni; job egy sommában és egy rendben. Mindazáltal rövídeden vessük a Confessio-mellé a tridentomi győlekezet szavát: *Non remittuntur, neque remissa sunt unquam peccata, nisi Gratis, Divina misericordia, propter* CHRISTUM[5]. *Gratis justificari dicimur: quia nihil eorum, quæ præcedunt justificationem, sive Fides, sive Opera, ipsam justificationis gratiam promerentur. Si enim gratia est, jam non ex operibus; alioquin gratia, jam non est gratia*[6]. Ezent tanították minden üdőben a catholicus doctorok[7]. Sz. Tamás eggyüt azt kérdi, ha érdemelheti-e valaki magának az Isten kegyelmét? Így felel reá: *Manifestum est, quod omne Meritum repugnet primæ gratiæ*[8], Lehetetlen, hogy valaki magának kegyelmet nyerjen. Másut szépen megmutattya, hogy senki, a

Infra, lib. 12.

[5] Trident. Sess. 6. c. 9. [6] Cap. 8. [7] Vide Bellar. li 5. de Iustificat. c 21. [8] D. Thom. 1. 2. quæst. 114. art. 5.

* Mennyíre füllent.

közben-járó Christusnál egyéb, csak egy halálos bűnért sem tehet eleget Istennek[1]. Annak-okáért tudván, hogy nem a mí cselekedetinkért, hanem csak az ő nagy irgalmasságáért igazít Isten minket: nem a mí érdemünkben vagy elég-tételünkben vettyük bizodalmunkat az igazúlás dolgában, hanem csak a Christus érdemében és az Isten irgalmasságában; és így könyörgünk az egész Anyaszentegyházzal: *Deus, qui conspicis, quia ex nulla nostra actione confidimus: concede propitius*[2]. *Familtam tuam, Domine, continua pietate custodi: ut quæ in sola spe gratiæ cælestis innititur*[3], *etc.* Isten, te látod, hogy semmi cselekedetünkben nem bizakodunk. Azért ha nem tudom, menyi jóval bévelkedik-is ember, csak az egy Isten irgalmában kel bizodalmának megnyugodni: *Propter incertitudinem propriæ justitiæ, et periculum inanis gloriæ, tutissimum est, fiduciam totam in sola Dei misericordia et benignitate reponere. Nam etsi quis habeat Merita, nihil perdit ex eo, quod ipse ea non intueatur, et in solo Deo confidit*[4].

[1] Tertia Parte, qu. 1. art. 2. Maxime ad 1.

[2] In Missali, et Breviario, Dominica Sexagesimæ.

[3] Dominica 5. post Epiphan.

[4] Bellarm. li. 5. de Iustific. c. 7. Propos. 3.

Ezek azért így lévén, mivel a Confessio, ha nem többször, százszor azon bakot nyúzza, hogy a Catholicusok nem Christus érdeméből, hanem magok cselekedetiből várják bűnök bocsánattyát: következik, hogy ez az első hazugság mint egy eme-állat*, terhes sok hamis mondásokkal, mellyeket künnyen elhitethetne a Confessio, kivált-képpen a bolondokkal, ha az egész világon soha senki a romai hiten-való doctorok írásit nem olvasná.

Minek-utánna pedig a Christus érdemének tár-házából adatott igazságnak ingyen-való ajándékozását felállattuk: bezzeg az-után azt-is melléje vettyük, hogy a megigazúlt ember a Christus érdeme által adatott malasztal munkálkodván, a mennyei coronának és az igazságnak öregbűlését érdemli. De ezt a Corpus Doctrinæban íratott augustai Confessio-is nyilván taníttya: *Post justificationem, placet etiam Obedientia erga Legem: et reputatur quædam justitia, et meretur præmia*[5]. *Nova obedientia procul abest a perfectione Legis: tamen est justitia, et meretur præmia. Habent Bona opera præmia, tum in hac vita, tum post hanc, in vita æterna. Præmia enim, quæ differuntur ad futuram vitam, sunt compensatio bonorum; operum juxta illud: Merces vestra copiosa est in cælis. Debet ad hæc dona accedere axercitatio, quæ et conservat ea, et meretur incrementum*[6]. *Sunt in piis bona, et meritoria opera*[7].

[5] Corp. Doctr. art. 6.

[6] Artic. 20. de Bonis Operibus, f. 16 et 18. Vide infr. l. 4. c. 5, 3. n. 8. Et lib. 5. c. 9, 2. num. 4.

[7] Artic. 21. de Discrim. Cibor. fol. 36.

Ennek-felette azt-is taníttyuk, hogy mikor a bűnös embert

* Eme = emse, nőstény.

felindíttya a Szent Lélek, és a CHRISTUS érdeméből adatott serkegető és vastagító segítséggel könyörög, szánnya bűnét, alamisnát ád; noha ezek fel nem bontyák az igazúlásnak ingyen-adását és nem érdemlik elégségesen a bűnök bocsánattyát, de azért hozzá készítik embert az igazúláshoz, mellyért a szent Írás azt mongya, hogy az alamisnával megváltya bűnét ember[1], és a ki bűneiből kitér és igazat cselekeszik, megeleveníti lelkét[2]. Szent Pál azt írja Timotheusnak, hogy ha magára gondot visel és jól tanít, üdvözíti magát[3]. Másut azt mongya, hogy azok igazúlnak, kik az Isten törvényét cselekeszik[4]. Szent Jakab-is illyen értelemmel írja, hogy Ábrahám cselekedetből igazúlt[5]. Az újítók sem tagadgyák, hogy midőn azon kérjük Istent, hogy bűnünket megbocsássa, valami haszna vagyon ennek az imádságnak a bűn-bocsánatra; mivel CHRISTUS minket hívolkodó és haszontalan imádságra nem tanított. Erre-való tekíntetből a doktorok néha azt mondották, hogy a Christus érdemeért adatott segítségből áradott jó cselekedeti embernek neminémű-képpen érdemlik a bűn bocsánattyát: nem úgy, mint-ha ezek a cselekedetek elégségesek vólnának magokban az igazúlásra; hanem csak úgy, mint hozzá-készítő és az Isten irgalmasságától alázatos kéréssel nyerő eszközök; *Per modum dispositionis, et impetrationis*[6]. *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, sì fides hanc impetrat: neque enim nullum est meritum fidei*[7]. Azért írja Cyprianus, hogy a szőr-ingek mezítelen testen hordozása, a kemény földön-való hálás, a könyörgés, *Non solum* DEI *veniam merebitur, sed et Coronam,* bocsánatot érdemel[8].

[1] Dan. 4, 24. Act. 10, 14.
[2] Ezech. 18, 27.
[3] Tim. 4, 16.
[4] Rom. 2, 13.
[5] Iac. 2, 21.
[6] Ita Bellarm. Mendac. 8. et 49. Lib. Concord.
[7] August. epi. 105.
[8] Cyprian. Sermone de Lapsis, in fine, nu. 109, 113.

És jóllehet sokan a catholicus doktorok-közzűl Sotust követvén, semmi-képpen nem akarják érdemeseknek, hanem csak készítő eszközöknek nevezni azokat a Szent Lélek Istennek izgatásából származott jókat, mellyek az igazúlásnak elől-járói; de, *Quæstio est de solo nomine* MERITI[9], egyéb külömbség nincs közöttök, hanem csak a szórúl. Mert maradgyon helyén, hogy a bűnnek bocsánattya ingyen, csak Christusért adatik; és ám légy szabad vélle, akár készűleteknek, akár képes és illendő érdemeseknek nevezzed az elől-járó jó cselekedeteket. Miképpen azért, ha te-tőlled valaki könyörgéssel nyér valamit, a mivel nem tartozol, akár azt mondgyad, hogy megérdemlette sok úntató kéresével; akár azt, hogy csak kéremés-szerént nyerte, semmit nem vétkezel szódban: hasonlóképpen ha ki azt mongya, hogy őtet csak az Isten áldása és gond-viselése táplállya; más pedig azt beszélli, hogy ő igaz kézi

[9] Bellarm. l. 1. de Iustif. c. 21.

munkája-után táplállya magát; eggyikét sem kárhoztatod, mert kézi munkája-mellől emez ki nem rekeszti az Istennek áldását: amaz-is nem úgy támaszkodik az Isten gond-viseléséhez, hogy sült galambot várjon szája-tátva meny-országból. Itt-is tehát, midőn azt mongyuk, hogy csak az Isten irgalmassága igazít, ki nem rekesztyük a Szent Lélek ajándékából származott készületeket: viszontag midőn azt mongyuk, hogy a Christus érdeméből adatott segítséggel készül a bűnös ember az Isten engesztelésére, fel nem forgattatik az ingyen-adott kegyelemnek ajándéka.

II.

Második dolog, melyben nincsen szerencséje az igaz-mondáshoz a Confessiónak, az, hogy a Lutheristák éppen megtartyák a misét és nagy böcsűllettel szolgáltattyák minden szokott ceremoniáival; csak hogy német énekeket vetnek közben az egy-ügyűk tanítására; mert ugyan-is, úgy-mond, a ceremoniák szükségesek a tudatlanok oktatására: *Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, et summa reverentia celebratur. Servantur et usitatæ Ceremoniæ fere omnes: præterquam quod Latinis Cantionibus admiscentur alicubi Germanicæ, quæ additæ sunt ad populum docendum. Nam ad hoc opus est Ceremoniis, ut doceant imperitos.*

Art. 21. de Missa, initio. Infra, li. 4. c 5, 1. Contradict. 5. Palat Admon. ca. 4. Nec Missæ nomen pro Cœna Domini ac cipitur: nam de Cœna, jam ante. art. 10. actum erat.

Ebben azért meszsze hagyítá a súlykot. Mert ha a misén egyebet nem ért az ő módgyok-szerént-való úr-vacsorának szolgálatánál; hazugúl írja, hogy vádoltatnak azzal, hogy ezt a vacsorát nem szolgáltattyák, mert tudgyuk az ő szokásokat e dologban. Ha pedig a misén azt érti, a mit akkor szoktak közönségesen érteni, tudni illik, ollyan rend-tartással szolgáltatott áldozatot, minéműt a Catholicusok gyakorlanak: megcsiszamék ajaka a Confessio-szerzőnek. Mert noha néhúlt papi-őltözetbe bújnak a kiáltók; de a derék dolgot, az egész Canont, elhadgyák vagy megmarczongják; természetit pedig, erejét és hasznát a misének felforgattyák. Azért ő-maga a Confessio meghazutollya magát azt beszélvén; hogy nállok a lassú misék megszűntenek, *Privatæ Missæ desierunt in nostris Ecclesiis*[1]. És a mint ezennel meghallyuk[2], iszonyú rágalmazásokkal szidalmazzák a Luther czenkei a misét.

[1] In Corpore doctrinæ, ibi. fol. 24.

[2] Vide infra, l 4. c. 5, 1. Contradict 5.

III.

Harmadik dolog, melyben sok hamisággal nehézkes a Confessio, az: mert erővel reánk keni, hogy a mí hitünk-szerént Christus csak az eredendő bűnért tett eleget; a töb vétkek tisztítására pedig a misét rendelte. És hogy oly dolog a mise, mely mind hóltaknak, eleveneknek halálos és bocsánandó bűnöket elmossa, az embernek

minden indúlattya-nélkűl: *Accessit opinio, quod* Christus *sua Passione satisfecit pro peccato Originali; et instituit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus, et venialibus. Hinc manavit publica opinio, quod Missa sit opus, tollens peccata vivorum et mortuorum, ex opere operato*[1], *sine bono motu utentis*[2].

[1] Li. Concord. art. 21. de Missa, f. 27.
[2] Corpus doctr. ibid.

Ördögi patvarkodásból ostoroz ezekkel minket a Confessio, mely a szép igyenes mondást-is gonoszra magyarázza. A mí hitünk-szerént nem csak az eredendő vétek, hanem általlyában mindennémű bűnök egyedűl Christus halálának érdeméből bocsáttatnak-meg, mint nem régen megtanúlók a tridentomi conciliombúl: *Justificationis meritoria causa, est Dominus noster* Jesus *Christus*[3]. Aquinas Tamás a töb theologusokkal-eggyüt azt taníttya, *Tertia parte, quæst. 1. art. 4.* hogy Christus nem csak az eredendő bűnért, hanem általlyában minden vétkekért eleget tett és így fejezi-bé mondását: *Per passionem* Christi *liberati sumus, non solum a Peccato communi totius humanæ naturæ, quantum ad culpam et pœnam, ipso solvente pretium pro nobis: sed etiam a peccatis propriis singulorum, qui communicant ejus Passioni, per Fidem, Charitatem, et fidei Sacramenta.*

[3] Trident. Sess. 6. c. 7.
D. Thom. 3. part qu. 49. art. 4, 5. Vide Valent. 3. par. Disput. 1. qu. 1. p. 6.

Azt-is ördögi kisztetésből orczátlanúl hazudgyák reánk, hogy a mí hitünk-szerént a hóltak és elevenek halálos bűne letörőltetik a mise-által. Mert ha menyi mise vólt eleitől-fogva, mind annak üdvösségeért szolgáltattak vólna-is, a ki csak egy halálos bűnben kimúlt e világból, soha annak bűnét le nem törölhetné. Azonképpen, ha a világ papja mind misét mondana-is egy halálos bűnben-lévő emberért, maga pedig ki nem térne gonoszságából, ki nem tisztíttatnék úndokságából: mivel a bűnös ember külömben nem igazúl, hanem ha Isten malasztyával felserkentetik és igaz hittel az Isten ígéretit megfogván reménségre indíttatik és isteni szeretetre gerjedvén bűneit megbánnya: *Disponuntur ad Justitiam, dum excitati divina gratia, et adjuti, Fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata, et promissa sunt: atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemtionem, quæ est in Christo* Jesu. *Et dum peccatores se esse intelligentes, a Divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam* Dei *misericordiam se convertendo, in Spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter* Christum *propitium fore; illumque, tamquam omnis justitiæ fontem, Diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium, etc.*

Trident. Sess. 6 c. 6.

Hasonló-képpen szól sz. Tamás és vélle-egyetemben a töb theologusok, midőn azt mongyák, hogy az okossággal élő ember igazúlása külömben nem lészen, hanem ha eléb jó indúlatok támadnak szívében: *In eo qui habet usum Liberi arbitrii, non fit motio a Deo ad Justitiam, absque motu Liberi arbitrii.* Nem igazán fogja tehát reánk a Confessio, hogy a mí hitünk-szerént a mise csak pusztán maga, jó indúlat-nélkűl, megigazíttya az embert. Azt sem érti vagy lelki-ismèreti-ellen hamissan magyarázza, hogy a sacramentomok, *Ex opere operato justificant,* magok erejéből megtisztíttyák embert. Mert ezzel mí azt akarjuk jelenteni, a mit az augustai Confessio helyén hágy: *Sacramenta, propter ordinationem et mandatum Christi, efficacia sunt, etiamsi per malos exhibeantur*[1]; hogy a sacramentomok ereje nem az egyházi szolgák jámborságától függ, hanem a Christus érdemén és ígèretin fondáltatik. Azért a gonosz sáfártúl-is hasznoson szolgáltatik azoknak, kik hitetlenségekkel vagy egyéb halálos vétkekkel ellent nem vetnek magokban[2].

S. Thom. 1, 2. qu. 113. art. 3.

[1] Confess. August. art. 8. Li Concord.

[2] Ita nos credere fatetur Calvin. li. 4. c. 14. n. 14. IV.

Negyedik síkos mondása a Confessiónak az: hogy Nagy Gergely pápa-előt a régiek emlekezetet sem tettek a lassú és nem közönséges miséről: *Veteres ante Gregorium, non faciunt mentionem Privatæ Missæ*[3].

[3] Corpus Doctrin et Concord. art. 21. de Missa. Et Apolog. f. 225 lib. Concor.

Meg nem magyarázza a Confessio, mit ért a Privata Missán. I. Ha azt híja Privata Missának, mellyet nem templomban, hanem valamely házban szolgáltatnak: hazugság, hogy illyen miséről emlekezet nem vólna a sz. Atyák írásiban. Mert sz. Ágoston írja, hogy ő idejében egy pap a Christus szent testének áldozattyának paraszt házban-való szolgáltatásával megszabadítá a házat az ördögi háborgatástúl: *Hesperius, ubi Domum suam, spirituum malignorum vim perpeti cognovisset, rogavit nostros me absente Presbyteros, ut aliquis illorum eo pergeret. Perrexit unus; obtulit ibi Sacrificium Corporis Christi, orans, ut cessaret illa vexatio, Deo que protinus miserante, cessavit.* Ugyan ezen formán, mongya Theodorus Lector, hogy Persiában egy várat megszabadíta a keresztyén püspök.[4] Szent Ambrusrúl írja Paulinus, hogy Romában egy háznál áldozék; és midőn kezét egy gutta-ütött aszony megcsókolta vólna, mingyárt meggyógyúla: *Cum trans Tiberim apud quandam Clarissimam invitatur, ut Sacrificium in domo offerret: quædam Paralytica, cum exoscularetur manum, statim sanitate recepta ambulare cœpit*[5]. Hasonló-képpen sz. Lucianus nem csak a templomban, de a puszstában-is a maga mellyén (mert oltára sem vólt) szokott vala áldozni:

Aug 22. Civit. cap. 8.

[4] Libr. 2. Collectan.

[5] Paulinus, ad Augb: in Vita S. Ambrosii. initio.

Quum vis tyrannica, neque Templi, neque Sacrarii copiam faceret; et vincula quoque, ac plagæ, motum omnem denegarent: in suo ipsius pectore discumbentem, horrendo illo operatum esse Mysterio; ad eumque modum, et ipsum participasse de immaculato Sacrificio, et aliis, ut itidem communicarent, suasorem fuisse[1]. II. Ha azt nevezi a Confessio Privata Missának, mellyet akár-mely köz-napon innepek-kivűl szolgáltatnak: hazud a Confessio, hogy illyen misékről nem emlekeznek az Atyák. Mert sz. Ágoston nem csak azt írja, hogy, *Semel immolatus est Christus in seipso; et tamen in Sacramento omni die populis immolatur*[2]; hanem azt is, hogy az Isten szolgai-közzűl némellyek minden-nap áldoznak; némellyek csak vasárnap[3]. Sz. Jeronimus pedig azt írja a püspökökről, hogy minden-nap az emberek bűneért tisztaságos áldozatot mutatnak Istennek. Azért tisztáknak kel lenni; mivel a CHRISTUS testét szentelik: *Si laicis imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu: quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis, populique, peccatis, illibatas DEO oblaturus est victimas? Non solum ab opere immundo, sed a jactu oculi, et cogitationis errore, mens, CHRISTI Corpus confectura, sit libera.* III. Ha azt írja Privata Missának, a mellyen senki jelen nincsen: illyen Privata Missát soha nem szolgáltatnak az Anyaszentegyházban; mert mindenkor jelen kel lenni a ministransnak. Nem-is foglalta Christus bizonyos számban, a kiknek jelen kel lenni az áldozatkor.

[1] Niceph. lib. 8 cap. 21.

[2] Aug. ep. 23. ad Bonifac.

[3] Epistol. 118. ad Ianuar. c. 2.

Hierony. in c. 1. ad Titum, In illud: Sed hospitalem.

V. ÖTÖDIK dolog, melyben botlik a Confessio, az: hogy a házasság-nélkűl-való élet Isten parancsolattya- és teremtése-ellen-való; sőt ugyan lehetetlen. Azt-is hozzá veti, hogy a Catholicusok nem csak íntik, de kételenítik a leányokat és gyermekeket a házasságnélkűl-való kötelességre oly kisded-korokban, mikor itéletet sem tehetnek cselekedetekről: *Vota, non possunt ordinationem ac mandatum DEI tollere. Est autem hoc mandatum DEI: Propter fornicationem, habeat unusquisque suam Uxorem. Nec mandatum solum, sed etiam creatio, et ordinatio DEI, cogit hos ad Conjugium, qui singulari DEI opere non sunt excepti. Exaggeret aliquis obligationem Voti, quantum volet: tamen non poterit efficere, ut Votum tollat mandatum DEI. Hæc Vota contra DEI mandatum, non valent. Cur obligationem Voti exaggarent adversarii, cum interim de ipsa natura Voti sileant; quod debeat esse in re possibili; quod debeat esse voluntarium, sponte et consulto susceptum? At, quomodo sit in potestate hominis perpetua Castitas, non est ignotum. Et, quotusquisque*

Lib. Concord. et Corp. Doctrin. artic. 21. de Votis Monastic. Supra, f. 426, 427. Infr. li. 4. c. 5. 1. n. 8.

sponte et consulto vovit? Puellæ, et Adolescentes, priusquam judicare possunt, persuadentur ad vovendum, interdum etiam coguntur. A Corpus Doctrinæ nyilvábban szól és azt taníttya, hogy bűnnélkűl meg nem tarthatni a házasságtalan életet: *Quædam decreta cogunt peccare, ut Lex de Cœlibatu*[1]. *Rejiciuntur Traditiones, quæ sine peccato non possunt observari, ut traditio de Cœlibatu*[2].

[1] Confess. Aug. artic. 21. de Potest. Eccles. fol. 52.
[2] Art. 15. f. 8.

Nem tartyuk sok beszéddel a Confessiót; hanem kerek szóval magyarúl mongyuk, hogy szem-látomást hamissat mond. Ha az Isten parancsolattya és teremtése kötelez mindent a házasságra: miért ínti szent Pál közönségesen a híveket, hogy a kinek felesége nincsen, ne keressen házas-társot, mert job a nélkűl lenni; és jobban cselekeszik, a ki leányát szűzen megtartya; mert így bóldogab lészen[3]? Miért mongya, hogy jó embernek feleség-nélkűl lenni, mint ő-is a nélkűl vagyon[4]? Miért kívánnya, hogy mindenek ollyanok légyenek, mint ő? Szent Pál nem ínt senkit az Isten parancsolattya-ellen viaskodó dologra. És ha Isten-ellen vagyon, sőt ha lehetetlen a házasság-nélkűl-való tiszta élet: jaj Cyprianusnak, Athanasiusnak, Nazianzenusnak, Basiliusnak, Cyrillusnak, sz. Ambrusnak, szent Ágostonnak, kik az ő püspökségeket és papságokat nőtelenűl viselték, sok számtalan szentekkel egyetemben.

[3] Cor. 7, 27, 37, 38, 40.
[4] v. 7, 8.

Az-is gyalázó hamisság, hogy mí az éretlen-okosságú gyermekeket szerzetes fogadásra bocsáttyuk vagy kénszeríttyük. Mert senkit a szerzetes fogadásra tizen-hat esztendőnek bétőltése, és esztendeig a szerzetek fogadás-nélkűl-való probája-előt nem bocsátunk. A kinek pedig esze nincs tizen-hét esztendős-korában, az-után sem lészen. És mivel gyermek annya lehet a tizen-hét esztendős aszony, nem látom, miért nem tehet fogadást Istennek, ha férjének fogadást tehet a házasságra. Ennek-felette senkit az apáczaságra nem kénszerítünk; sőt senki a szerzetbe nem esküdhetik, valamíg a püspök szemtűl szembe meg nem visgállya és kérdezi tőlle, ha valaki kisztette-e őtet erre az életre? Ha csak vékony sorsot sajdíthat-is a püspök, hogy fél kedvel vagyon a szerzethez, nem szenvedi, hogy béesküdgyék. Ihon az írott törvény: *In quacumque Religione, tam virorum, quam mulierum, Professio non fiat ante Decimum sextum annum expletum. Nec, qui minori tempore, quam per annum post susceptum habitum, in Probatione steterit, ad Professionem admittatur*[5]. *Libertati Professionis Virginum prospiciens Sancta Synodus, decernit, ne Professionem ante emittant, quam exploraverit Episcopus, vel, eo impedito, ejus Vicarius, Virginis vo-*

[5] Concil. Trid. Sess. 25. ca. 15. de Reform.

luntatem. An coacta, an seducta sit? An sciat quid agat; et sit voluntas ejus pia, et libera[1]*? Anathemati subjicit Sancta Synodus omnes, cujuscunque conditionis, qui coegerint aliquam Virginem, vel Viduam, ad suscipiendum habitum Religionis*[2].

[1] Ibid. c. 17.

[2] Cap. 18.

VI. Hatodik dolog, melyben elvéti az ugrást a Confessio, az: hogy szent Ágoston idejében a clastromok egyebek nem vóltak szabad tanúló helyeknél. Az-után megvesztegetvén a jó szokást, Istennek tett fogadással kezdették kötelezni az embereket: *Monasteria Augustini tempore, erant libera Collegia: postea, corrupta disciplina, ubique addita sunt Vota*[3]*. Joviniani tempore, nondum norat mundus Legem de perpetuo Cœlibatu*[4]. Hasonlót kákog Calvinus, *lib. 4. cap. 13. n. 8.*

[3] Lib. Conc. et Corp. Doctr. artic. 21. de Votis Monast.

[4] Lib. Concor. Apolo. de Sacerd. Conjug. fol. 223.

Ezt szent Ágoston meghazuttollya, midőn azt írja, hogy a clastromokban-lakók fogadást tésznek Istennek; azért ha elhadgyák szerzeteket, pokolra vettetnek: *Alius Deo vovet Castitatem conjugalem: Alii experti Conjugia, vovent ultra nil tale pati. Et ipsi, aliquid majus vovent quam illi: Alii Virginitatem vovent. Et isti plurimum vovent: Alius vovet relinquere omnia sua, distribuendo pauperibus, et ire in communem vitam, in societatem Sanctorum, magnum Votum vovit. Illud attendat quisque, ut quod vovit, reddat. Nescio quæ Castimonialis nubere voluit. Quid voluit? quod et Mater ipsius. Aliquid mali voluit? Plane mali: quia jam voverat Domino Deo suo; habens damnationem, quia primam fidem irritam fecit: hoc est, vovit, et non reddidit. Nemo ergo positus in Monasterio Frater, dicat; Recedo a Monasterio, neque enim soli, qui sunt in Monasterio, perventuri sunt ad regnum cælorum: et illi, qui ibi non sunt, ad Deum pertinent. Respondetur ei: Sed illi non voverunt; tu vovisti.* Másut hasonló-képpen mongya, hogy ha az apácza férjhez mégyen, Christusnak házasság-törője lészen: *Qui non damnaretur, si duxisset uxorem; post Votum, quod Deo promisit, si duxerit, damnabitur. Sicut Virgo, quæ, si nuberet, non peccaret; Sanctimonialis si nupserit, Christi adultera reputabitur. Quibus placuit, relicta omni spe sæculi, conferre se in societatem Sanctorum, in communem illam vitam, ubi non dicit aliquis aliquid proprium, sed sunt illis omnia communia: quisquis inde recedere voluerit, non talis habetur, qualis ille qui non intravit: ille enim nondum accessit, iste retro respexit. In illa vita communi Fratrum, quæ est in Monasteriis, dum non perseveraverit implere quod vovit, fit desertor tam sancti propositi, et reus Voti non redditi.* Szent Basilius sok-

[1] Lib. Concor. Apolo. de Sacerd. Conjug. fol. 223. Aug. in Psal. 75. to. 8 in illud: Vovete, et reddite Vide Calvinum. supra, fol. 227. in fine

Aug. in Psal. 83. initio. Plura loca Augustini, et aliorum, vide Epist. 3. ad Alvinci. 2

In Psal. 99. post medium.

kal eléb élt szent Ágostonnál; ő-is azt írja, hogy a fogadás-utánvaló fajtalanságot csak fedezik a házasságok tisztességes palástyával: *Cum Domino Virginitatem professæ sint, carnali post modum voluptate maleblanda delinitæ, stupri scelus honesto Conjugii nomine obtegere cupiunt*[1]. *Qui vitam suam* DEO *consecrat, Castitatem profitetur, ut neque facultas sit ipsi conversionis ad Nuptias*[2].

[1] Basil. li. de Vera Virginitat. post medium.
[2] Proœm. Monastic Instit. VII.

HETEDIK igyenetlen mondásban azt hirdeti a Confessio: hogy ha vetkezik-is a szökött barát vagy apácza, mikor fogadása-ellen megnőszik; de a szent Ágoston itíleti-szerént ugyan nem kel egymástúl elválasztani őket. És Cyprianus megengedi, hogy férjhez mehessen fogadása-után a leány, ha gerjedez: *Etiamsi Voti violatio reprehendi posset, tamen non videtur statim sequi, quod Conjugia talium personarum dissolvenda sint: Nam Augustinus negat debere dissolvi, 27. quæst. 1. cap. Nuptiarum*[3]. *Quanto mitior fuit Cyprianus mulieribus, quæ non servabant Castitatem promissam? Scribit enim, lib. 1. epist. 11. Si perseverare nolunt, aut non possunt, melius est nubant, quam ut in ignem cadant*[4].

[3] Lib. Concor. Corp. Doctr. artic. 21. de Votis Monast.
[4] Eodem art. in folo Corp. Doctrin. f. 39. de Conjugio Sacerdot.

Ezt-is meghazuttolya szent Ágoston imént előhozott mondásival. Mert világoson taníttya, hogy elkárhozik, valaki szerzetes fogadása-után házasságra köti magát. Azon helyen, mellyet emleget a Confessio, azt írja, hogy a kik professiót tésznek a szerzetben, elkárhoznak, ha megmásollyák, és nagyob vétek a házasságtörésnél, ha Istennek kötelezett szűzességét valaki felbontya. Mert ha ellene vagyon Istennek, mikor valaki házas-társának meg nem tartya hitit: mentűl inkáb ellene vagyon, mikor a néki tett fogadást meg nem állya? *Si quæ non continent, nubant,* ANTE QUAM *Virginitatem* PROFITEANTUR, *antequam* DEO *Voveant, quod nisi reddant, jure damnantur*[5]. *In Viduali, et Virginali continentia,* VOTI *debito* OBLATA, *jam non solum capessere Nuptias, sed etiamsi non nubatur, Nubere velle damnabile est*[6]. *Plane non dubitarim, lapsus a Castitate sanctiore, quæ* VOVETUR DEO, *adulteriis esse pejores. Si enim, quod nullo modo dubitandum est, ad offensionem Christi pertinet, cum membrum ejus fidem non servat Marito: quanto gravius offenditur, cum illi ipsi non servatur fides in eo, quod exigit* OBLATUM, *qui non exegerat offerendum*[7]? Ezek-után veti, a min akadoz a Confessio: *Minus considerata est opinio, qua putant, Lapsarum a sancto* PROPOSITO *Feminarum, si nupserint, non esse Conjugia*[8]. *Non possum dicere, a* PROPOSITO *meliori lapsas, si nupserint, Feminas, adulteria esse, non Conjugia*[9]; Nem mondom, úgy-

[5] Aug. tom. 4. de Bono Viduit, c. 8.
[6] Cap. 9.
[7] Cap. 11.
[8] Ibid. c. 10.
[9] Cap. 11.

mond, hogy a mely aszonyok elvégezték magokban, hogy férjhez nem mennek, azoknak férjhez-menések házasság-törés légyen és nem tiszta házasság. Mely mondásban szent Ágoston nem szól azokrúl, kik professiót tettek; mert ezekrűl eléb azt mondotta vala, hogy házasság-törésnél nagyob vétek, ha fogadásokat megszegik: hanem szól azokrúl, kiknek propositomok, szándékok vólt a házasság-nélkűl-való életre, de errűl professiót, oblatiót, fogadást, eküvést nem tettek. Azokrúl-is érthettyük ezt a szent Ágoston mondását, kik professio-nélkűl, szerzetes rend-kivűl fogadgyák Istennek, hogy férjhez nem mennek; de az-után megmásollyák fogadásokat; mert az illyen személyek, noha vétkeznek fogadások-ellen cselekedvén, de el nem választatnak házas-társoktúl. Mikor pedig oly fogadást és professiót tészen ember a szerzetben, mellyet az Anyaszentegyház acceptál, bévészen Christus képében: akkor immár ez a fogadás fel nem bomolhat külömben, hanem-ha az Anyaszentegyház Istennek nagyob tisztességére és valami közönséges haszonra szükségesnek itílné, hogy valakit felszabadítcson, vagy inkáb Istentűl felszabadíttotnak jelencsen. Mert az augustai Confessio sem tagadgya, hogy a romai pápák okoson itílik néha, hogy Istennek kedvesb valamely èmbernek felszabadúlása a kötelességből: *Prudenter judicarunt Romani Pontifices, æquitatem in hac obligatione adhibendam esse: ideo sæpe de Votis dispensasse leguntur. Nota est historia de Rege Aragonum, revocato ex Monasterio.* Miképpen azért senki sem tagadgya, hogy nagyob kötelessége vagyon a házasságbanvaló fogadásnak, mely felbonthatatlan, hogy-sem egyéb másolható kötéseknek: azon-képpen mongyuk, hogy a professiónak nagyob kötelessége vagyon, hogy-sem a jó szándéknak, vagy professionélkűl-való fogadásnak.

Ita Pamel. in Cyprian. epi. 62. n. 9.

VOTUM.

Lib. Concord. artic. 21. de Votis Monast.

Cyprianus sem szól a fogadással kötelezett személyekrűl, hanem azokrúl, kiknek szándékok vólt a szűzességben maradásra, de az-után megmásolták akarattyokat. Ezt maga jelenti; mert mikor azokrúl szól, kik fogadást tettek, azt mongya sok helyen (sőt ottan-is, a hol a Confessio megütközik,) hogy tartoznak bétőlteni fogadásokat: *Si se ex fide* CHRISTO *dicaverunt, pudice, et caste sine ulla fabula perseverent*[1]. *Cum Virginem sibi dicatam, jacere cum altero cernit Christus, quam indignatur! Et quas pœnas incestis ejusmodi Conjunctionibus comminatur; Si quæ ex illis corrupta est,* CHRISTI *adultera est*[2]. Ezek-mellé veti osztán, hogy a kik csak eltekéllették a szűzességet, *Quæ statum Virginitatis firmiter tenere*

Ita Turrian. Hosius, apud Pamel. ep. 62. n. 9. Cyprian. Bellarm. contr. lib. Concord. Mendac. 16.

[1] Cyprian. ep. 62. n. 8. et 11.

[2] Ibid. n. 14.

decreverunt, ha nem akarnak szűzen élni, job hogy férjhez mennyenek[1]. Ennél egyebet nem mond Cyprianus. Azért itt-is benn sűl a Confessio mondása.

[1] Ibid. n. 4.

VIII. Nyólczadik dolog, melyben megcsuszamodék a Confessio, az: hogy noha sokat szóllottak a pápista tanítók az elég-tételről; de a hitről, a Christus érdeméről emlekezet sem vólt közöttök; hanem ők támasztották-fel ezeknek meghólt és eltemetett emlekezetit: *Antea immodice extollebantur Satisfactiones; Fidei vero, et Meriti Christi, ac Justitiæ fidei, nulla fiebat mentio*[2]. *De Fide, nulla fiebat mentio. De gratuita remissione peccatorum propter Christum, omnes libri, omnes Conciones adversariorum mutæ erant: De Fide, consequente remissionem peccatorum, nulla est syllaba in tanta mole Constitutionum, Glossarum, Summarum, Confessionalium; nusquam ibi Christus legitur*[3].

[2] In Concordia, artic. 21. de Confessione. Infr. lib. 4. c. 5. 2. n. 3.

[3] De Sacrificio, f. 236. Apolog. artic. 11. f. 140. et art. 15. f. 188.

Ennél szemtelemb hazugságot az ördög sem mondhat. Mert szent Tamással egyetemben mindenkor nyilván tanították fejenként a Catholicusok, hogy az igaz hit és a Christus érdeme a mí üdvösségünknek és megigazúlásunknak gyökere: *Ad Justificationem impii, requiritur motus mentis, quo convertitur in Deum. Prima autem conversio ad Deum, fit per Fidem; juxta illud ad Hebr. 11. Accedentem ad Deum, oportet credere. Ideo motus Fidei requiritur ad Justificationem.* Sok szép erősségekkel megbizonyíttya, *2. 2. quæst. 2. art. 3. et 7.* hogy Christusban-való hit-nélkűl soha senki nem üdvözűl: nem-is üdvözűlhet; mert hit-által lakozik Christus bennünk: *Per Fidem Christus habitat in nobis; ut dicitur ad Ephes. 3. et ideo virtus Christi copulatur nobis per fidem.* A tridentomi conciliom legelőször a hitet mongya szükségesnek az igazúlásra, a mint hallók a harmadik hazugság rázogatásában.

S. Thom. 1, 2. qu. 113. art. 4.

3. Part. qu. 62. art. 5. ad 2.

IX. Kilenczedik hazugság, hogy a romai hiten-való püspökök senkit pappá nem szentelnek, a ki azon meg nem esküszik, hogy az evangeliom tiszta tudományát nem hirdeti: *Nunc nullos recipiunt, nisi jurent, se puram Evangelii doctrinam nolle docere.*

Lib. Concord. art. 21. de Potestat. Eccles. in fine.

Ez oly czégéres hazugság, hogy semmi bizonyság nem kel hamissítására. Maga-is a Confessio meghazuttollya magát, midőn azt taníttya (mint a tizeneggyedik hazugságban megmondom,) hogy a hit dolgaiban és a régi győlekezetek végezésében nem külömböz a Confessio mí-tőllünk.

X. Tizedik nyelve-tándorodásában a Confessio reánk fogja, hogy a mí hitünk-szerént úgy tartozik ember előszámlálni minden bűnét a gyónásban, hogy ha eszébe nem jút valamely és azt elő nem

mongya, meg nem bocsáttatik bűne: *Enumeratio delictorum non est necessaria. Quod si nulla peccata, nisi recitata, remitterentur, nunquam acquiescere conscientiæ possent: quia plurima peccata, neque vident neque meminisse possunt*[1]. *Qualis laqueus conscientiæ fuit Traditio, quæ præcepit Omnia peccata enumerare*[2]*?*

[1] Lib. Concord. artic. 21. de Confess.

[2] In Corpore Doctr. art. 21. de Confess. fol. 28, 29.

Ennek a temérdek hazugságnak künnyen kitetczik farka, ha megolvasod a tridentomi győlekezet tanítását, mely azt tartya, hogy csak azokat a halálos bűnöket kel előszámlálni, mellyek jó gondolkodás-után eszünkbe jutnak. A mi pedig eszünkbe nem jút, azt-is megbocsáttya Isten: *Peccata Mortalia omnia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in Confessione recensere oportet, nam Venialia, in quæ frequentius labimur, quamvis utiliter in Confessione dicantur, taceri tamen citra culpam possunt. Nihil aliud a Pœnitentibus exigitur, quam ut, postquam diligentius quisque se excusserit, ea peccata confiteatur, quibus se, Deum suum Mortaliter offendisse meminit: Reliqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem Confessione inclusa esse intelliguntur.*

Concil. Trid Sess. 14. c. 5.

XI. Tizeneggyedik dolog, melyben az igyenes igazságot nem találá a Confessio, az, hogy a Lutheristák a hit dolgaiban nem külömböznek a régi romai Ecclesiától; semmi újságot nem tanítnak, hanem csak valami gonosz szokásokat kívánnak, hogy elhadgyon a romai Ecclesia, mellyek újak és a régi győlekezetek végezésiellen mostanában találtattak: *Hæc fere summa est Doctrinæ apud nos; in qua cerni potest, Nihil inesse quod discrepet a Scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex Scriptoribus nota est: sed dissensio est de quibusdam Abusibus, qui sine certa autoritate in Ecclesiam irrepserunt. Ecclesiæ apud nos, de nullo articulo Fidei dissentiunt ab Ecclesia Catholica: tantum paucos quosdam Abusus omittunt, qui novi sunt; et contra voluntatem Canonum, vitio temporum recepti*[3]*. Non petunt Ecclesiæ, ut Episcopi, honoris sui jactura sarciant Concordiam: tantum petunt, ut injusta Onera remittant, quæ nova sunt, et præter consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ recepta*[4]*. Intelligi potest, in Doctrina, et Ceremoniis, apud nos nihil esse receptum contra Ecclesiam Catholicam: quia diligentissime cavimus, ne quæ nova dogmata in Ecclesias nostras serperent*[5].

[3] Lib. Concord. art. 21. initio. Vide Logi-Alog. c. 2, 1.

[4] Eodem art. 21. de Potest. Eccles in fine

[5] In Epilogo.

Vak, a ki eszébe nem vészi, a negyedik, hatodik és hetedik hazugságban feljegyzett dolgokból ennek a hazugságnak temér-

dekségét. Ez-előt megmutatám, hogy a négy első közönséges győlekezetek végezési éllel állanak az augustanusokhoz. Ez-után bévebben megjelentem, hogy a purgatoriumrúl, a szenteknek-való könyörgésrűl és sok egyéb jeles dolgokrúl oly viszszát-vonsznak a külső atyafiak a régi Ecclesiával, mint mí-velünk. Supra, f. 269, 270. Infr. l. 13. et 14. Supra, fol. 227.

XII. TIZENKETTŐDIK kerűlő beszéde a Confessiónak: mikor azzal kérkedik, hogy semmit egyebet magaban nem foglal a lutherista vallás a tiszta sz. Írásnál: *Offerimus Concionatorum, et nostram Confessionem, cujusmodi doctrinam ex Scripturis sanctis, et puro Verbo DEI, hactenus illi in nostris terris et Ditionibus tradiderunt, ac in Ecclesiis tractarunt*[1]. *In Doctrina, et Ceremoniis nihil est receptum apud nos, contra Scripturam*[2].

[1] Præf. ad Carolum V.
[2] In Epilogo.

Ezeknek hamissága kitetczik abból, hogy sok dolgokat tanít a Confessio a sz. Írás-kivűl és a sz. Írás-ellen[3].

[3] Supr. fo. 512, 513. Infr. hoc l. c. 3. f. 594, 595. Infr. lib. 6. c. 2.

Ezek a hazugságok mind a Concordiában, mind a Corpus Doctrinæban helyheztetett augustai Confessióban találtatnak. A Corpus Doctrinæ-eleibe nyomtatott Confessio pedig, melyre esküdtek *1580.* esztendeig a luther predikátorok, sokkal töb méltatlan dolgokat és a tárgyon túl esett ravaszságokat raggat ezek-mellé. Ihon egy-nehány példa.

XIII. Eggyüt azt álmodgya, hogy a Catholicusok tanítása-szerént szabad a birodalomért mindent cselekedni; és, csak a pápa országa fenn álhasson, minden tévelygést, minden vétket helyén kel hagyni: *Omnia honeste fieri a se prædicant, Regni causa: Et eos esse bonos cives, qui, ut Regni Pontificii majestatem tueantur, comprobant errores, et manifesta flagitia*[4]. Illyen éktelen hamissággal terhel minket a kellemés Confessio. Maga az égben-lakó Isten láttya, hogy semmi jó végre szabadossá nem tészük a gonoszat[5], mert akár-ki barátságánál böcsűlletesb mí-nállunk az igazság: *Pro salute Veritatis. rectius est, ut unusquisque etiam propria refutet. Nam licet amici sint, sanctum est Veritatem ipsis in honore anteferre*[6].

[4] Corp. Doctr. artic. 21. de Conjug. Sacerd. f. 42.
[5] Rom. 3, 8.
[6] Aristot. 1. Ethic. c. 6.

XIV. Ettűl nem meszsze esik, a mit másut ír, hogy a Catholicusok megengedik a bitangoló bagzódást és törvénytelen fajtalanságot: *Defendunt vagas libidines, quia Cœlibatus est utilis retinendis opibus*[7].

[7] Art. 21. de Potest. Eccles. fol. 51.

XV. Az-is hasonló ezekhez, hogy a Catholicusok halállal bűntetik a házasságot, mint czégéres nagy vétket: *Capitalibus pœnis, velut summum scelus, puniunt Conjugium*[8]. A házasságnak a sacramen-

[8] Artic. 21. de Conjug. Sacerd. f. 37.

tomok-közöt böcsűlletes helyt adunk. A ki fogadása-ellen nőszni akar, az immár nem házasságban, hanem fajtalanságban él. Mert miképpen a mely férfiu feleségéhez köti hitivel magát, ha mást keres, nem házas-társot, hanem lator-társot keres: úgy a ki Istennek adott hiti-után bagzani indúl, szentség-rontó társot, nem házas-társot vészen; hanem-ha azt mondanók*, hogy az aszonynak adott hit erősseb, hogy-sem az Istennek esküvéssel tett fogadás. Azért sz. Pál hiti-szegőnek nevezi azokat, kik fogadások-után házasodni akarnak, a mint Tertullianus magyarázza, *De Monogam. cap. 13. nu. 104.* Jeronimus, *lib. 1. contra Jovinian. cap. 7.* Augustinus, *de Bono Viduitat. cap. 8.* Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, etc. *in illum locum.*

Vide Aug. hoc capite, nu. 7. fol. 580, 581.

1. Tim. 5, 11.

XVI. Nem kisseb hazugság az-is, hogy a Catholicusok hiti-szerént az ember maga cselekedetivel és elég-tételével váltya-meg az örök kárhozat kínnyát: *Docent, Canonicas Satisfactiones necessarias esse, ad redimendas pœnas æternas*[1]. *Per Satisfactiones, fingunt compensari æternam mortem. Peregrinationibus, et hujusmodi inutilibus operibus, fingunt compensari æternam mortem*[2]. Ebben semmi sincs. Sőt azt taníttyuk, hogy miképpen a bűn ingyen csak Christus érdemeért bocsáttatik-meg: azon-képpen az örök kárhozatra-való méltóság, mely a bűnnel eggyüt-jár, érdemünk-nélkűl Christusért engedtetik-meg[3]. Hallyad a tridentomi győlekezetet: *Recuperata Merito Christi amissa gratia, Satisfactio facienda per Jejunia, Eleemosynas, et Orationes: non quidem pro pœna æterna, quæ una cum culpa remittitur; sed pro pœna temporali, quæ non tota semper dimittitur*[4].

[1] Art. 11. f. 7.

[2] Artic. 21. De Confess. fol. 28.

Vide infr. l. 4. c. 5, 1. n. 3.

[3] VideSoarium, 3. parte, to. 4. Disp.10 sect.2.

Trid. Sess. 6. cap. 14.

XVII. Azt-is hazudgya a Confessio, hogy a barát-csuklyába őltözést jobnak és üdvösségesbnek taníttyuk a keresztségnél: *Persuadebant, Monasticam Professionem longe meliorem esse Baptismo.* Ez oly igyenes, mint a kasza. A régi Doctorok-közzűl Jeronimus, *Epist. 25. de Obitu Blesillæ, cap. 2.* Bernardus, *de Præcept. et Dispens. in fine,* a szerzetbe-állást nevezik másik keresztségnek; nem azért, mint-ha ez-által úgy bocsáttatnék bűnünk, mint a keresztség-által: hanem azért[5], hogy miképpen a keresztség új és szent életre kötelezi embert, azon-képpen a szerzetes állapat új és szent életet kíván tőllünk.

Lib. Concor. et Corp. Doctri. art. 21. de Votis

[5] Bellar de Li. Concor. Mendac. 22.

XVIII. Azt-is reánk fogják, hogy e világi gond-viselésben foglalatos emberek állapattyát a keresztyénekhez nem illendőnek nevezzük:

* Ha csak azt nem mondanók.

megútállyuk a királyok és a házas emberek hívatallyát, kétségessé tészük, ha kedves-e Isten-előt a házas emberek rendi: *Populus concipit multas perniciosas opiniones, ex falsis præconiis vitæ Monasticæ. Alii enim, omnes Magistratus, et Civilia officia, judicant indigna esse Christianis*[1]. *Versabantur in perpetua dubitatione mentes plurimorum, An Conjugium, et Magistratus* DEO *placerent*[2]*: Multi dubitant, an Conjugium, et Magistratus placeant* DEO[3]. Mind ezek csak gyűlöltetésünkre gondolt hazugságok; mert mí böcsűlletesen szóllunk a világi rendek hivatallyárúl és a sz házasságrúl[4], mint eszébe veheti, még a ki csak küszöbrűl köszönt-is a mí könyveinknek.

[1] Concord. et Corp. Doctr. art. 21. de Votis.
[2] Cor. Doctr. art. 21. de Diserim. Cibor. fol. 32.
[3] Art. 20. f. 11.
[4] Vide Bellar. de Sæcular. c. 1. et seq. XIX. Lib. Concor. et Corp. Doctri. art. 16.

Azzal terhelnek, hogy mí a keresztyéni tekélletességet nem az isteni félelemben és igaz hitben, hanem a világi tisztek megvetésében helyheztettyük: *Damnant illos, qui Evangelicam perfectionem non collocant in timore* DEI, *et Fide, sed in deserendis Civilibus Officiis.*

Ez-is hazugság; mert mí a keresztyéni tekélletességet nem a bőjtben, szegénységben és világi foglalatosságok távoztatásában helyheztettyük: hanem az igaz isteni szeretetben. És mind a szerzetes életet, mind a világi gond-viselések elkerülését csak eszköznek itíllyük, mely alkalmatosságot adhat, hogy nagyobb csendeszséggel és gyakorlással forgódhassunk az isteni szeretetnek öregbítésében. Hallyad sz. Tamást: *Perfectio Christianæ vitæ, per se, et essentialiter, consistit in Charitate: secundario, et instrumentaliter, in Consiliis, quæ ordinantur ad removenda impedimenta actus Charitatis, quæ tamen Charitati non contrariantur; sicut est Matrimonium, occupatio Negotiorum, sæcularium, etc.* Cassianus hasonló-képpen szól: *Jejunia, vigiliæ, meditatio Scripturarum, nuditas, ac privatio omnium facultatum, non perfectio, sed Perfectionis instrumenta sunt.*

S. Thom. 2, 2. qu. 184. art. 3.

Cassian Collat. 1. c. 7.

Hogy pedig az ollyan állapat, melyben az ember mindenektűl megfosztván magát, isteni dolgokban foglallya életét, tekélletesb egyéb istenes hívataloknál, maga taníttya Christus. Mert minekutánna azt mondotta vólna egy ifiúnak, hogy ha üdvözűlni akar, tarcsa-meg a parancsolatokat: utánna veti, hogy ha tekélletes akar lenni. adgya-el mindenét, oszsza a szegényeknek és kövesse őtet. Mely dologrúl így ír Eusebius: *In Ecclesia* DEI, *Duo modi vivendi instituti sunt: Alter, naturam nostram, et communem vitæ rationem excedens; non nuptias, non substantiam, non opum facultatem requirens; totus autem prorsus a communi, et consueta cunctorum*

Matt. 19, 21.

Euseb. 1. Demonstr. Evangel. c. 8.

hominum vita abhorrens, et soli Divino cultui, ex immenso rerum cœlestium amore addictus: et talis quidem existit in Christianismo vitæ Perfectæ modus. Alter vero, remissior atque humanior: hic, et modesto Conjugio utitur, et sobolis procreatione implicatur, et rei familiaris curam assumit. Et his quidem, secundus Pietatis attributus est gradus.

XX. Azzal-is kárhoztat minket a Confessio, hogy az emberi találmányokat nagyobra böcsűllyük az Isten törvényénél; és az egész keresztyénségnek fondamentomát a barát csuklyában, bőjtökben, egyéb aprólékban helyheztetjük: *Obscurant opera a Deo mandata, et longe anteferunt humanas Traditiones*[1]. *Præferebantur humanæ Traditiones præceptis Dei: Christianismus totus, putabatur esse observatio certarum Feriarum, Rituum, Vestis: interim Mandata Dei nullam habebant laudem*[2].

[1] Corp. Doctr. art. 20. f. 11.

[2] Li. Concor. et Corp. Doctri. art. 21. de Discrim. Ciborum.

Ez-is czigányság. Mert, a mint mondám, a keresztyénségnek tekélletessége az igaz hitből származott isteni szeretetben ál. Ennek pedig a szeretetnek bizonyosb jelensége nincs annál, mellyet Üdvözítőnk ada, tudni illik, hogy a ki szereti az Istent, megtartya az ő parancsolatit[3].

[3] Ioa. 14, 23.

XXI. Gyaláz azzal-is minket a Confessio, hogy azért híjuk segítségűl a szenteket, mert Istennél kegyelmesbeknek alíttyuk őket[4]: *Confugiunt ad Sanctos, eosque invocant; et sibi fingunt opinionem, Sanctos esse benigniores.*

[4] Corp. Doctri. artic. 21. init. fol. 19. Infr. lib. 4. c. 5. 2. n. 1.

De vakot vét*. Mert mikor sz. Pál az élő embereket kérte, hogy könyörögjenek Istennek érette[5], az embereket kegyessebbeknek nem itílte Istennél. Mí-is csak azt kérjük a megdücsőűlt szentektűl, a mit sz. Pál kért a bűnös szarándokokrúl, tudni illik, hogy könyörögjenek érettünk. Tehát nem tészük ezzel őket kegyelmesbekké az élő Istennél.

[5] Rom. 15, 30. 2. Cor. 1, 11.

XXII. Végezetre, nagy tekélletlenűl azzal pírongat minket a Confusio, hogy a mely reménséget Christusban kellene helyheztetnünk, mí azt mind a szentekre háríttyuk: *Fiduciam debitam Christo, transferunt in Sanctos*[6].

[6] Loc. proxime citat.

Ebben sincs semmi. Mert a Christusban-való reménség azt kívánnya, hogy úgy bízzunk ő-benne, mint igaz Istenben, ki maga erejével mint kegyelmes Úrunk mindeneket megadhat. Ezt a bizodalmat távúl légyen, hogy a szentekbe vessük, kiket mint szolgatársainkat csak azon kérjük, hogy Isten-előt-való könyörgésekkel segítcsenek.

* Téved, hibáz.

Ezekből és több hasonló dolgokból kitetczik, hogy mikor Melanchton ezt a Confessiót helleborus- vagy hunyor és zászpa*-nélkűl szűkölködő taknyos agya-velejében forralta, csak azon mesterkedett, hogy elnyerhesse a creta-béliektűl ama jeles dicsíretet, mellyel sz. Páltúl bélyegeztettek, hogy ők mindenkor hazugok. Ugyan-is a ki kerűli vagy által-ugorgya az igazság hálóját: kételen, hogy a hamisság varsájába és tőribe akadgyon; a hamisságot pedig hazugságnál egyébbel bé nem baronálhatni. Tit. 1, 12

MÁSODIK RÉSZE.

Az augustai Confessio magával ellenkezik.

Hogy jó értelemmel és győzhetetlen erősséggel ronthassuk az augustai Confessiót, illyen kötés bizonyságot támasztunk ellene:

Lehetetlen, hogy ot a Szent Lélektűl származott igazság légyen, a hol ellenkező és magában meghasonlott viszsza-vonyás vagyon.

De az augustai Confessióban magokkal szembe-ellenkező vélekedések találtatnak.

Tehát nem lehetséges, hogy Sz. Lélektűl költ igazság lehessen az augustai Confessióban.

A bizonyság Első czikkelye, major propositio, bévségesen megbizonyíttaték oda fellyeb; azért nem szükség most azt támogatni. És ha a két ellenkező mondás-közzűl egyiknek hamisnak kel lenni: tudni-való, hogy Istentűl nem lehet eredeti a magával ellenkező tudománynak. Sőt sz. Pál eretnekség bélyegének mongya, hogy a maga tetczésivel felforgattya magát, és az igazság-ellen támadván magával sem alkodhatik-meg. Supr. f. 138, 258, 382. Ad Tit. 3, 11.

Második részét a bizonyságnak sok példákkal megmutathattyuk Mert a Confessio meg nem gondolván, hogy elmésnek és jó emlekezetűnek kel a hazugnak lenni (mivel ha feledékeny, hamar éllel fordíttya szavát egy-máshoz, és markában kapják czigányságát;) bátran akár-mit elfecseg és sok ellenkező dolgokat egybe-zavar.

I. Azt taníttya, hogy szörnyű veszedelmes dolog az isteni tiszteletben valamit cselekedni parancsolat-nélkűl: *Non est leve scandalum, in Ecclesia populo proponere certum Cultum ab homi-* I.

* Hunyor = helleborus; zászpa = helleborus (nieswurz): agyvelő tisztítására szolgáló keserű gyökér.

nibus excogitatum, sine mandato DEI [1]. *Horrenda audacia finxerunt Cultus, sine mandato et Verbo* DEI, *quod si fieri licet, non est causa, cur non placeant* DEO *Ethnica sacrificia*[2]. *Nec tutum est in Ecclesia Cultus instituere, sine autoritate Scripturæ*[3]. *Opera a nobis electa, sunt inutiles cultus*[4].

[1] Li. Concor. art. 21. de Votis Monastic.
[2] Corpus Doctri. art. 21. de Potest. Eccle. fol. 52.
[3] Li. Conc. Apolog de Missa, f. 246.
[4] De Votis, fol. 257.

Más-felől azt mongya, hogy szabad és illendő a parancsolatkivűl-való jó traditiókat megtartani. Azért a vasárnapot és egyéb innepeket, mellyeket Isten tisztességére rendelt az Anyaszentegyház, nem kel megváltoztatni: *Ritus illi servandi sunt, qui sine peccato servari possunt, et prosunt ad tranquillitatem, et bonum ordinem in Ecclesia; sicut sunt certæ Feriæ, Festa, et similia*[5]. Másut azt írja, hogy nem árt a keresztyéni eggyességnek a traditiókban, ceremoniákban, rend-tartásokban-való külömbözés: *Ad unitatem Ecclesiæ, satis est consentire de Doctrina Evangelii, et administratione Sacramentorum: nec necesse est ubique esse similes Traditiones humanas, seu Ritus, aut Ceremonias ab hominibus institutas.* Ennél-is nyilvábban szól, mikor azt írja, hogy az Anyaszentegyház rendelte a szombat helyet a vasárnapot a húsvét, pünkösd napjának megszentelésével egyetemben: *Tales Observationes, convenit Ecclesias propter charitatem et tranquillitatem servare, eatenus, ne alius alium offendat: ut ordine, et sine tumultu omnia fiant in Ecclesiis. Talis est observatio diei Dominici, Paschatis, Pentecostes, et similium Feriarum, et Rituum. Ut sciret populus quando convenire deberet, Ecclesia ei rei destinavit diem Dominicum.* Mivel pedig a sz. Pál parancsolattya-szerént tartozunk mindeneket Isten tisztességére cselekedni[6]: azt itílem, hogy a vasárnap-szentelést és egyéb hasonló dolgokat Isten tisztességére cselekeszik a Confessionisták, noha ezekről parancsolat nincsen in specie, nevezet-szerént.

[5] Li. Conc. art. 15.
Lib. Concor. art. 47.
Li. Conc. art. 21. de Potest. Eccles.
[6] 1. Cor. 10, 31. Coloss. 3, 17.

II. Egy-felől azt mongya a Confessio, hogy senkit az úrvacsorához nem kel bocsátani, míg jól meg nem visgáltatik, meg nem gyónik: *Nulli admittuntur ad Sacramentum, nisi antea explorati. Confessio in Ecclesiis apud nos non est abolita: non enim solet porrigi Corpus Domini, nisi antea exploratis, et absolutis.* Más-felől arczúl csapja beszédét és azt mongya, hogy a gyónásban nem szükség embernek előszámlálni bűneit: *Sed de Confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria*[7]. Ha a bűnök előszámlalása nem szükséges: vallyon mit visgálnak a predikátorok a gyónásban? talám az erszényeket? etc.

II.
Li. Conc. art. 21. de Missa. Et, de Confess. init. Supr. f. 348, 437, 438. Inf. 4. c. 6. n. 6.
[7] Concor. ibi. de Confess.

III. Azt hirdeti a Confessio, hogy kárhoztatásra méltó tudomány, mely keresztség-nélkűl üdvösséget ígér a kisded gyermeknek: *Damnant* (nostri) *Anabaptistas, qui affirmant, Pueros sine Baptismo salvos fieri*[1]. Ezt noha a Confessio viszsza nem mongya; de a Confessio-követő predikátorok Hunniussal egyetemben azt vítaták a ratisbonai beszélgetésben, hogy keresztség-nélkűl-is üdvözűlnek a hívek fiai[2]. *Quod Infantes sine Baptismo decedentes non salventur, non est fides Catholica, sed falsa fides. Nos solamur parentes in nostris Ecclesiis, promissione Evangelii, Genes. 17. et Joan. 16. Quidquid petieritis, etc.* III.

[1] Lib. Concor. art. 9. Et clarius, art. 2. Et in Apolog: artic. 9. f. 136.
[2] Coll. Ratisp. edit. Laving: Sess. 2. f 52, 53. Schlüssel. sup. fol. 434.

IV. A mint hallók, azt beszélli a Confessio, hogy nem a hit dolgaiban, hanem csak valami újonnan gondolt, mód-nélkűl-való szokásokban külömböz a romai Ecclesiától a lutheristaság. Más-felől (mint az első, harmadik és kilenczedik hazugságban kitetczik,) azt vítattya, hogy tellyességgel felforgattyuk mi az Isten ígéjét. Azért vagy abban hazud, hogy ezeket a temérdek hazugságokat reánk fogja: vagy ha ezek nem csak reánk kent hazugságok, hanem ugyan mí tudományunk, hamissan mongya, hogy mí-tőllünk a hit dolgaiban nem viszszálkodik. Akár-mellyikben hazudgyon-is, magával nyilván ellenkezik. IV.

Cap. præced. n. xj. fol. 423. Et f. 413, 416.

V. Azt taníttya a Confessio, hogy a püspököket illeti a hamis tudományrúl-való itílet, és az evangeliommal ellenkező vallások kárhoztatása. Azért ezekben tartoznak minden győlekezetek engedni az ő itíleteknek: *Episcopo competit cognoscere doctrinam, et doctrinam ab Evangelio dissentientem rejicere: Hic necessario, et de jure Divino, debent eis Ecclesiæ præstare obedientiam; juxta illud, Qui vos audit, me audit.* Más-felől mingyárt utánna veti, hogy a püspökök sok hamisságokat tanítnak. Így immár magát tészi Melanchton itílő-mesterré; és nem hogy kötelessége-szerént engedne a püspököknek, de azt akarja, hogy az ő kívánságához szabják magokat a püspökök[3]. Hasonló-képpen noha azt hirdeti egy-felől, hogy nem kel az Anyaszentegyházban tanítani vagy szentségeket szolgáltatni egyebeknek, hanem a kiket Isten rend-szerént hí; *Nemo debet in Ecclesia publice docere, aut Sacramenta administrare, nisi rite vocatus*[4]: mindazáltal ellenzi ezt cselekedettel, mivel Isten hívatallya-nélkűl-való tanítókkal szolgáltat[5]. V.

Lib. Concor. art. 21. de Potest. Eccles.

[3] Similia Luther, supra. f. 157.
[4] Concor. art. 14.
[5] Oda fellyeb, f. 172, 173.

A mely augustai Confessiót a Corpus Doctrinæ-közibe írtak, abban job mezei trággyával sirosíttatott földet talált a hamisság és töb ellenkezéseket nevelt.

VI. VI. Ez azért azt vítattya, hogy a ki tudva lelki-ismérete-ellen vétkezik, megfosztatik mingyárt az igaz hittűl: *Qui admittunt peccata Mortalia, docemus non esse justos. Qui obtemperant viciósis affectibus contra mandatum* DEI, *et admittunt actiones contra conscientiam, hi sunt injusti: et neque Spiritum Sanctum, neque Fidem, id est, fiduciam misericordiæ, retinent*[1]. *Qui obtemperant pravis cupiditatibus, et agunt contra conscientiam: nec Fidei justitiam, nec justitiam bonorum Operum retinent*[2].

[1] Corp. Doctr. art. 20. De Bonis operib. f. 17. Infr. li. 4. c. 5. n. 9.

[2] Art. 6. fol. 5.

Más-felől azt hirdeti, hogy senki az Isten parancsolattyát bé nem tellyesítheti[3]: *Homines non possunt vere Legi* DEI *satisfacere. Somniant, homines Legi* DEI *satisfacere posse. Nemo Legi satisfacere potest. Conscientiæ intelligunt, se non satisfacere Legi.* És így fejezi-bé: *In hac immunditie naturæ, Sancti non satisfaciunt Legi: eorum Obedientia procul abest a perfectione Legis*[4]. Ha azért minden ember szűnetlen által-lépi az Isten törvényét és vétkezik: senkiben nem lészen igaz hit; ha igaz, hogy az Isten törvényének szegésével eggyüt nem lehet a hitnek igazsága.

[3] Corp. Doctr. art. 4. fol. 2. Artic. 2. fol. 2. Artic. 6. fol. 4. Supr. fol. 318, 319. Infr. li. 4. c. 5. n. 9.

[4] Artic. 20. de Bonis operib. fol. 16.

VII. VII. Noha nem régen azt hallók a Confessiótúl, hogy senki az Isten törvényét meg nem tarthattya: de más-felől azt vítattya, hogy az igazakban szükséges az Isten törvényének engedelmessége[5]: *Necessaria est in reconciliato, Obedientia erga legem* DEI. *Nova enim vita, debet esse Obedientia erga* DEUM. *Cum Fide reconciliamur, necessario sequi debet Justitia bonorum Operum, quæ* DEUS *nobis mandavit*[6].

[5] Corp. Doctr. art. 20. de Bonis oper. f. 14.

[6] Art. 6. fol. 4.

VIII. VIII. Csak imént azt hallók tőlle, hogy az igaz ember enged Istennek és a parancsolt jókat cselekeszi. Más-felől azt mongya, hogy akár-mint szepelkedgyünk*, soha Isten akarattyát nem mívellyük, még midőn néki engedünk-is: *Cum reconciliamur, necessario sequi debet Justitia bonorum Operum, quæ* DEUS *nobis mandavit. Placet igitur hæc Obedientia: non quia Legi satisfaciat, sed quia est persona reconciliata*[7]. *Hæc Nova obedientia, procul abest a perfectione Legis*[8]. Eddig én úgy értettem, hogy a mely cselekedésben enged ember Istennek, abban eleget-tészen parancsolattyának. És midőn eleget nem tészen a parancsolatnak, akkor nem enged.

[7] Corp. Doctr. art. 6. f. 4.

[8] Artic. 20. de Bonis Operibus, f. 16.

IX. IX. Azt mongya eggyüt, hogy az igaz Ecclesia oly szentek győlekezeti, kik igazán hisznek és engednek CHRISTUSnak; noha sok gonoszak, kép-mutatók elegyíttetnek közibe: *Est autem Ecclesia proprie congregatio membrorum* CHRISTI, *hoc est, Sancto-*

Corp. Doctr. art. 7. f. 5.

* Iparkodjunk.

rum, qui vere credunt, et obediunt CHRISTO; *etsi in hac vita huic Congregationi, multi mali, et hypocritæ adjuncti sunt.* Ha senki az Isten törvényének engedelmes bétöltésére nem juthat, kicsodák ezek az Egyház tagjai, kik CHRISTUSnak engednek? És ha sok gonoszak vannak elegyesek a CHRISTUS Ecclesiájában, mint lehet az Ecclesia azok győlekezete, kik igazán hisznek és engednek CHRISTUSnak?

X. Azt beszélli a Confessio, hogy az igaz penitentia-tartás szükséges az igazúlásra; de azért nem füg igazúlásunk a penitentia-tartástúl: *Quamquam Evangelium pœnitentiam requirat, tamen remissio peccatorum non pendet ex conditione dignitatis nostræ: fieret enim incerta remissio, si tum demum nobis contingeret, postquam satis digna esset pœnitentia*[1]. *Si promissio* (Justificationis) *penderet ex dignitate nostrorum Operum, fieret incerta*[2]. Ha az igaz penitentia szükséges az igazúlásra, nem lehet az igazúlás penitentia-nélkűl: vagy ha penitentia-nélkűl lehet az igazúlás, nem szükséges tehát a penitentia az igazúlásra. X.

[1] Corp. Doctr. art. 4. f. 3. Infr. lib. 4. c. 5. 2. nu. 10.
[2] Artic. 20. de Fide, f. 13.

XI. Azt rebesgeti a Confessio, hogy a tíz parancsolat most-is kötelez arra, hogy az innep-napokat megszentellyük: de azért sem a vasárnapot, mellyet az apostolok rendeltek, sem a husvét napját nem tartozunk megilleni: *Manet in Decalogo genus, ut aliquibus temporibus conveniamus ad pia exercitia. Apostoli non retinuerunt septimum diem, sed maluerunt uti primo: Tamen dies Dominicus, Natale* CHRISTI, *Pascha, Pentecoste, sine opinione cultus et necessitatis, servari debent*[3]. Ha a tíz parancsolat kötelez valamely innep szentelésére: tartozunk tehát, hogy valamely napot úgy illyünk, mint Isten parancsolattyának bétöltésére szükségest. Ha pedig csak egy napot sem kel úgy illeni, mint szükségest: következik, hogy nem kötelez minket a tíz parancsolat csak egy innepre is. Azért ellenkező mondás az, hogy kötelez minket a tíz parancsolat valamely innep szentelésére; mindazáltal nem kel szükségesnek itílni, a vasárnap vagy egyeb innep szentelését. XI.

[3] Corp. Doctr. art. 21. de Potest. Eccl. f. 54.

Hozhatnék töb hasonló dolgokat elő; de megelégszem ezekkel, mellyek világos bizonyságink, hogy maga itíletivel-is meghamissíttatik az augustai Confusio.

HARMADIK RÉSZE.

A szent Írás-kivűl és a szent Írás-ellen sokat tanít a Confessio.

Vide cap. 1. n. 11, 12. fol. 584. Cap. 2. num. 1. fol. 589.

Büdös bornak szép czégért szoktak emelni. A Confessio-is erőssen hánnya-veti, hogy semmit szent Írás-kivűl nem tanít. Maga ugyan megtorlott benne a szent Írással ellenkező sok hamisság. De mivel szándékom nincs, hogy most minden közbe-vetéseket gyökerestűl felforgassak: nem említek oly dolgokat, mellyekről mélyeb és homályosb vetekedés támadhatna; hanem a Confessiónak egy-nehány ellenkezésit számlálom a szent Írással, mellyek oly nyilván-valók, hogy a paraszt ember-is, ha nem észszel, kézzel megtapasztalhattya.

Ha azért el akarja vélünk hitetni a Confessio, hogy semmit szent Írás-kivűl nem tanít: mutassa-meg, hol vagyon az Írásban, hogy a misét minden szokott Ceremoniáival, az-az, papi-őltözetivel, gyertyákkal, harangokkal (mert ezek a szokott ceremoniák,) böcsűlletesen bévegye és szolgáltassa, mint nem régen hallók, hogy bévészi? Hol olvasta, hogy az apostolok változtatták a szombat illését vasárnapra? Azt-is mutassa-meg a szent Írásban, hogy a harmadik parancsolat annyiból helyén marad, hogy az innep szentelésére kötelez; de a szombat szentelését a mi illeti, abban helyén nem marad; mert a XI. ellenkezésben ezeket nagy bátran beszélé a Confessio. Végezetre, hol olvasta az Írásban, hogy az istenségben, essentiát, personát, személyt és természetet említcsen? hogy a szent Írás a személyt megmagyarázza, mi légyen? A Confessio pedig az első articulusban ezeket, mint hitnek fondamentomit, legelől állattya; és nem az Írással, hanem a nicæa-béli győlekezettel bizonyíttya: *Ecclesiæ apud nos docent, decretum Nicænæ Synodi, de Unitate Essentiæ Divinæ, et de Tribus Personis, credendum esse. Et nomine Personæ, utuntur ea significatione, qua usi sunt in hac causa Scriptores Ecclesiastici; ut significet, non partem, aut qualitatem in alio, sed quod proprie subsistit.*

Hoc Lib. c. 1. n. 2. f. 416.

Lib. Concord. art. 1.

A szent Írásnak nyilván-való tanítása-ellen sok dolgokat hirdet az augustai Confessio.

I. Azt vítattya, mint meghallók, hogy szörnyű és tilalmas merészség, mikor az isteni tiszteletben valamit cselekeszik ember,

a miről parancsolat nincsen[1]. Ebben magával ellenkezik, mint megmondám, és a szent Írással-is szembe szökik. Mert szent Pál azt írja, hogy parancsolat arról nincsen, hogy az ember házasságnélkűl éllyen; de azért tanácsot ád, hogy job így maradni[2]. Azonképpen szent Pálnak parancsolattya nem vólt, hogy fogadásból szarándokságba mennyen Jerusalemig[3], haját elnyíresse és egyéb hasonló dolgokkal kedveskedgyék Istennek: de azért mind ezeket megcselekedte. I.

[1] Cap. 2. nu. 1. fol. 589.

[2] 1. Cor. 7, 25, 38, 40.

[3] Actor. 18, 18. c. 21, 28.

II. Azt beszélli a Confessio, hogy lehetetlen dologrúl tészen fogadást, a ki magát a házasság-nélkűl-való tiszta életre köti, mint meghallók az ötödik hazugságban[4]. Ezzel szembe ellenkezik szent Pál, midőn azt tanácsollya és azt kívánnya, hogy házasság-nélkűl maradgyon a szűz leány.[5] Ha a házasság-nélkűl-való tiszta élet lehetetlen: következik, hogy a ki házasság-nélkűl marad, tisztátalan életben foglallya magát. Ebből az kerekedik-ki, hogy valaki mást arra ínt, hogy meg ne házasodgyék, Isten-ellen-való dologra, magyarán mondva, fajtalanságra ínti. II.

[4] Supra, f. 578.

[5] 1. Cor. 7, 7, 8.

III. A mint imént hallók[6], azt mongya a Confessio, hogy az Isten parancsolattya-ellen, sőt természet-ellen cselekeszik, a ki meg nem házasodik; mert közönséges parancsolat, hogy mindennek felesége légyen. Ez ha így vagyon, mikor szent Pál mindeneket a házasság-nélkűl-való tiszta életre íntett, Isten- és természet-ellen-való dologra íntett. III.

[6] Supra, c. 1. n. 5. fol. 578.

IV. Azt beszélli Confusiónk, hogy az ember cselekedet-nélkűl, egyedűl hit-által üdvözűl: *Qui credit in* CHRISTUM, *salvus erit sine Opere, sola Fide.* Ez-ellen szent Jakab általlyában mongya, hogy nem csak hit-által üdvözűl ember; mert jó cselekedet-nélkűl elevenség és élet nincs a hitben[7]. IV.

Lib. Concord. artic. 6.

[7] Iac. 2, 24.

V. Nyilván mongya a Confessio, hogy valaki bűnt cselekeszik lelke-ismèreti-ellen, abban meg nem marad az igaz hit, mint a hatodik ellenkezésben hallók. Szent János pedig azt mongya, hogy a fejedelmek-közzűl sokan hittek Christusban; de inkáb szerették az emberek dücsőítését, hogy-sem az Isten dücsősségét, és nem mertek Christusrúl vallást tenni[8]; mely dologban felettéb vétkeztek lelki-ismèretek-ellen, és mindazáltal hittek. V.

[8] Ioan. 12, 42.

VI. Azt hirdeti a Confessio, hogy senki az Isten törvényét el nem viselheti és ennek eleget nem tehet, mint szavaiból nem régen hallók. Maga szent János írja és Úrunk taníttya, hogy az Isten törvényének ígája nem nehéz, hanem künyű[9]. Ha én azt mondanám VI.

Supr. c. 2. n. 6. fol. 591, 592.

[9] Ioan. 5, 5. Matt. 11, 30.

egy kőről, hogy az nem nehéz, sőt igen könyű; más valaki velem szembe állana és azt vítatná, hogy felemelhetetlen és elhordozhatatlan súllya vagyon annak a kőnek: nyilván ellenkeznénk mondásunkban. Tehát a Confessio-is ellene-mond a sz. Írásnak.

VII. VII. Azt mongya a Confessio, hogy az eredendő bűn, melyben születünk, nem egyéb, hanem hogy isteni félelem-nélkül és
Concor. art. 2. testi jókra-való hajlandósággal születünk: *Omnes secundum naturam propagati, nascuntur cum peccato; hoc est, sine metu* DEI, *sine fiducia erga* DEUM, *et cum concupiscentia.* A Corpus Doctrinæban foglalt Confessio bévebben szól erről és azt vítattya, hogy a világi gyönyörűségekre-való hajlandóság magában örök kárhozatra méltó:
Eod. artic. 2. *Concupiscentia, est res damnata, et sua natura digna morte.* Ebben azért szem-látomást ellenkezik az Írással. Mert azt mongya szent
1. Cor. 6, 11. Pál, hogy a keresztség-által minden bűnből kitisztíttatunk, úgy,
Ephes. 5, 26. Rom. 8, 1. hogy kárhozatra méltó semmi nem marad bennünk. A keresztelt gyermecskékben megmarad a világi gyönyörűségekre-való hajlandóság, mely magát kijelenti, mikor felserdűlnek. Azon-képpen a kisded gyermek nem tudván a jó és gonosz-közöt választást tenni, sem félelemmel, sem bizakodással nincs felékesíttetve. Azért ha igaz, a mit a Confessio beszél az eredendő bűnnek mi-vóltárúl: azt kel mondani szent Pál-ellen, hogy a megkeresztelt gyermecskében-is megmarad az eredendő bűn.

VIII. VIII. Azt beszélli a Confessio, hogy igazúlásunk nem füg az
Supr. c. 2. n. 10. f. 592. igaz és méltó penitentia-tartástúl, mint nem régen hallók. CHRISTUS
Luc. 13, 3, 5. pedig sokszor mongya, hogy el kel veszni annak, a ki penitentiát
Luc. 3, 8. nem tart; és azt kívánnya, hogy ha el nem akarunk kárhozni, méltó gyümőlcsit teremcsük a penitentiának.

IX. IX. Azt-is gyakran csergeti a Confessio, hogy kinek-kinek el kel hinni, hogy az ő bűnei megbocsáttattak, és ő Isten kedvében
[1] Art. 4. et 5. in Concord. vagyon[1]. Ez azért tagadhatatlanúl ellenkezik az Írással, mely min-
[2] 1. Pet. 1, 17. denütt arra int, hogy félelemben és rettegésben éllyünk[2]; sőt a
Eccli. 5, 5. megbocsátott vétkekről se legyünk bátorságosok. Ennek-felette a ki bizonyoson hiszi, hogy immár minden bűnei megbocsáttattak, nem könyöröghet azon, hogy megbocsáttassék bűne: szinte mint azért sem könyörögh etünk, hogy CHRISTUS mí-érettünk megfeszíttessék; mivel bizonnyal hiszük, hogy immár megfeszíttetett váltságunkért. Ez eddig vagyon: lépjünk eléb.

NEGYEDIK RÉSZE.

Sok változásokkal mocskoltatott az augustai Confessio.

Negyedik győzhetetlen nyílunk, mellyel az augustai Confessiónak erőtlenségét megszaggattyuk, ez légyen. Thais. Sectarum omnium. Pandoræ pixis.

Istentűl származott tudomány nem lehet, a mely sokszor elváltoztatott, megújíttatott, külömb értelembe üttetett.

De az augustai Confessio illyen változandó vólt kezdettűl fogva.

Nem lehetséges tehát, hogy Istentűl származott tudomány légyen.

A bizonyság Első részét azzal erőssítem. Mert Istennek végetlen bőlcseségéhez, mellyel mindenkor által-lát mindeneket, nem fér, hogy valamit feledékenységből elhadgyon; az-után jobbítván mondását, megváltoztassa, a mit eléb tanított, és elébbi mondása-gyanánt mást, külömbet adgyon-elő: mert ez hazugság-nélkűl nem lehet. Azért ha most valamit íratna Isten a sz. Máté evangeliomához, mely az-előt benne nem vólt; és ezt sz. Mátétúl írt evangeliomgyanánt adná előnkbe; helyén nem maradna az ő igazsága. Hasonlóképpen tehát, ha a Szent Lélek adatta Károly császárnak *1530.* esztendőben az augustai Confessiót; és az-után sok-képpen elváltoztatván azt hirdetné, hogy ez a Confessio, melyet *1530.* esztendőben szerzettek: igen megsértetnék az isteni igazságnak felbonthatatlan tekélletessége. Viszontag, ha Isten egy-nehány külömbözőképpen adta vólna az ő juhai-eleibe a sz. Máté evangeliomát, és bizonnyal tudnók, hogy sok esztendeig egy-képpen, az-után másképpen olvasták és hitték ezt az evangeliomot: semmi bizonyost nem tudhatnánk, mellyik igazán a sz. Máté evangelioma. Mert ha, midőn ez-előt egy-ideig az eggyik külömb-értelmű formán íratott evangeliomot tisztelték, akkor megcsalattak a hívek: most-is úgy megcsalathatnak. Mivel pedig az illyen habozó bizonytalanság nem illik az igaz isteni tudományhoz: lehetetlen, hogy az Istentűl adatott Confessio tündér, változó, magától külömböző lehessen. Azért ha megbizonyíthattyuk, hogy az augustai Confessiót nem egy nyomban tartották mindenkor az újítók, hanem egy-nehány esztendeig az eggyikre esküdtek a predikátorok; az-után ezt megvetvén, külömböző Confessio Augustánához kötelezték magokat; és mindenikrűl azt hirdették, hogy ez a Confessio, mely Károly császárnak *1530.* esztendőben adatott Augustá-

ban: nyilván kitetczik, hogy az augustai Confessióban nem a sz. Lélek tanítása fénylik, hanem szédítő lélek csalárdsága fekszik.

A bizonyság Második részét nem egyébbel bizonyítom, hanem magokkal az újítókkal és az augustai Confessiókkal. Egy túdós ember, Vindek János, azt írja, hogy ő nyólcz külömböző augustai Confessiót olvasott, mellyek külömb üdőben az újítók változtatásából származtak. Maga (úgy-mond) szinte *1580.* esztendeig az igaz augustai Confessio (mely Moguntiában a császár cancellariáján tartatott in specie, valamint a császárnak adták vólt) soha ki nem kőlt egy nyomtatásban-is. Azért Aurifaber, Luthernek kedves baráttya, *Præfat. Colloq. Mensalium Lutheri, edit. Isleb. per Gaubisch, Anno 1566.* így szól: *Lucidis admodum ocularibus opus est, si quis Articulos Augustanos, puros, sincerosque, et non falsatos invenire cupiat.* Ezt jelentik magok a Concordia prefatiojában az augustai hiten-való herczegek, midőn azt mongyák, hogy ők az-előt Naumburgában más editioját javallották az augustai Confessiónak; most pedig felkerestették tár-házokban a császárnak adott Confessiót, és azzal egybe-vetették, mely az imperium cancellariáján vagyon. Azért bizonyosok benne, hogy ez az igaz, és tulajdon augustai Confessio: *Solam primam Confessionem, Imperatori Carolo V. anno 1530. exhibitam, amplectimur; cujus exempla in Archivis Antecessorum nostrorum reposita, per fidedignos, cum eo, quod Imperatori ipsi exhibitum est, et in Sacri Rom. Imperii Archivo asservatur, conferri voluimus*[1]. Azt-is elhalgatom, hogy Pistorius Doctor[2] egy-mással egyenetlen augustai Confessiókat tizen-hetet írja hogy olvasott. Arrúl sem emlekezem, hogy Andreas Fabricius[3] három külömböző augustai Confessiót szede egybe, mellyet Vittembergában Rhau György-nevű nyomtató *1530.* esztendőtűl-fogva *1540.* esztendeig kibocsátott. Az-is ám bár csendességben légyen, hogy az altemburgi Colloquiumban[4] magok a Lutheránusok megvallyák annyiszor-való változását az augustana Confessiónak, hogy sokan azt sem tudhattyák, mellyik az igaz augustai Confessio. Sok egyéb tanúk-is bár halgassanak.

A ki igaz útba akar indúlni, azt az augustai Confessiót, mellyet a Corpus Doctrinæban foglaltak és a melyre esküdtek a luther predikatorok *1580.* esztendeig, vesse-egybe azzal a Confessióval, mellyet *1580.* esztendőben a Liber Concordiæban írtak. Ezek-között oly külömbség vagyon[5], hogy ha ki nem látná a titulust, melyben azt írják, hogy ez a Confessio, mellyet Károly

Prognostico futuri status Eccles. Ration. 8. f. 48. Vide Bernard. Dörhoff, Apodixi, Calvinistas non esse Augustanæ Confess. c. 7.

[1] Præfat. libri Concordiæ.
[2] Pistorius, cont. Menczer. Mendac. 57. 58.
[3] In Harmonia Confess. Augustanæ.
[4] Vide ap. Reginal. l. 4. Calvino-Turcis. cap. 9. c. 22. Rescium, in Ministrom. f. 22. Lindan. lib. Concordia discors, fol. 45. edit. Colon. an. 1582.
[5] De Mutationibus Confessionis, Vide Schlüsselb. l. 3. art. 1. f. 13. Aurifab. Præfat. Colloqu. Mensal. Isleb. An. 1566. Mylium, Prolo. ad Conf. Aug. Selneccerum, Admonit. addita ad librum Concordiæ.

császárnak *1530.* esztendőben adtak: meg-sem ismérné sok helyen, hogy azon dologrúl beszélnek, nem hogy eggyességek-felől gondolkodhatnék. Mert vagyon két annyi a Corpus Doctrinæban íratott Confessio, mint a másik, mely a Concordiában foglaltatott. És a Corpus Doctrinæ kezdetin maga-is Melanchton, a ki ácsolta és kovácslotta a Confessiót, azt írja, hogy mikor először kinyomtatták a Confessiót, mingyárt akkor szánt-szándékkal sok helyen elváltoztatták; ő pedig most tisztán bocsáttya-ki: *Ita excusa est Confessio, ut multis in locis appareat de industria depravatam esse. Quia ergo periculum est, ne mendæ illæ primæ editionis pariant novas calumnias, necesse fuit recognitam et emendatam denuo edere. Nunc emittimus probe et diligenter descriptam Confessionem, ex Exemplari bonæ fidei*[1]. Azért ezt a Confessiót két kézzel kapák az újítók és *1580.* esztendeig ezt tartották, ennek hirdetésére esküdtették tanítójokat. Annak-utánna eszekbe vévék, és a mint Conradus Schlüsselburgius, lutherista superintendens írja[2], megtapasztalák, hogy Melanchton csalárdúl sokban megváltoztatta és hamissította a Confessiót. Azért *1580.* esztendőben a Liber Concordiæt szerzék, és éz-eleibe egy kevessé csinnyosban írák a Confessiót. És szinte mint Melanchton azt írta vala a Corpus Doctrinæ-eleibe, hogy most bocsáttatik-ki igazán a Confessio: azon-képpen a Concordia eleibe-is azt írják, hogy most újonnan kél-ki igazán a Confessio. Ha ez-előt más Confessiót javallottak, azt nem kel gonoszra magyarázni; mert nem vólt szándékjok, hogy a legelső Confessiótúl eltávozzanak: *Quod ad alteram editionem Augustanæ Confessionis, cujus in Naumburgicis Actis fit mentio, attinet, animadvertimus quosdam, sub prætextu verborum posterioris illius editionis, corruptelas in negotio Cœnæ, et alios errores contegere. Nos sanne, nunquam posteriorem editionem in ea sententia accepimus, quæ a priori illa, quæ exhibita fuit, ulla ex parte dissideret*[3]. Most azért immár erre a Confessióra esküsznek a luther predikátorok: üdő-forgásában hol állapodnak-meg, csak Isten tudgya.

[1] Melanch in Corp. Doctr. præfat. ad Lectorem.

[2] Lib. 3. Theo. Calv. c. 1. f. 12. 13.

[3] Præfat. libri Concordiæ.

A palatinatus-béli Calvinisták vastagon orczázzák az augustai úraimat a tizedik articulusnak változtatásaért; mert azt írják, hogy a mely augustai Confessiót ugyan azon esztendőben nyomtatának, melyben a császárnak béadták vala, megengedi a Confessio, hogy a kenyér elváltozik, és csak a kenyér színe marad. Az-után pedig ezt letörlék és hol egy-képpen, hol más-képpen fordíták: *In edi-*

Palatinal. Admonit. ad lib. Concord. c. 4. fol. 147.

tionis Germanicæ Decimo Articulo, cum in Cœna, verum Corpus et Sanguis CHRISTI *dicitur esse, sub speciebus panis et vini; non substantia, sed duntaxat species panis et vini adesse dicitur, unde et Papistæ, Transsubstantiationem verbis illis tradi crediderunt.* Ez maradgyon ebben. Szóllyunk immár a Concordiárúl, mellyel a Samson rókái egybe-kötözték farkokat.

ÖTÖDIK RÉSZE.

A Concordiárúl írt könyvnek hihetetlen vallásirúl.

Solnán így végezték, 1610. esztendőb. Art. 7.

Új formát kezdettek az elszakadott atyafiak. Mert a kiket Luther rendin-való predikátorságra emelnek, azokat erős fogadással és kezek írásával kötelezik, hogy a Liber Concordiæt, mellyet a német-országi szája-tátott predikátorok nem régen koholtak, éppen és igazán hirdetik, taníttyák.

Hogy azért minden ember ércse, mely rút hamisság légyen ebben a Concordiában: először megmutatom, mikor és mi okból szerzék ezt a könyvet. Az-után magával ellenkező hazugságirúl és képtelen vallásirúl szóllok rövídeden, mert nem méltó ez a moslék sok mocskolódásra.

Eredete ennek az írásnak illyen vólt. Látván az augustai-hitűk, mely nagy és alkodhatatlan egyenetlenség támad naponként közöttök; eszekbe vévék, hogy ebből tudományok gyalázattya és a község botránkozása következik. Azért reá doblák* a saxoniai herczeget, hogy ne szánnya költségét, hanem először egy-nehány tudós embereket győjtsön-egybe, kik valami bizonyost végezzenek a viszszálkodó tudományokrúl, mellyek naponként szaporodnak ecclesiájokban. Azért a herczeg *1576.* esztendőben (a mint a Concordia prefatiojában olvassuk), Torgába egy-nehány theologust győjte, úgy-mint, Jacobus Andreæ Smidelinust, Musculust, Chytraeust, Kemniciust, Selneccerust, Cornerust. Ez a hat ember szerzé a Concordiát, mint a palatinusbéli theologusok írják: *Liber Concordiæ, congestus est a Sex Theologis Ubiquetariæ sectæ.* Addig fuvák a követ, hogy *1580.* esztendőben kibocsáták a Concordiárúl írt könyvet, és reá kénszeríték nem csak a predikátorokat, de a sócze mestereket, harangozókat, egyház-söprőket-is, hogy ezt a Concor-

Admon. ad librum Concord. c. 10. fol. 338. Et f. 14.

* Rábeszélék.

diát kezek írásával erőssítcsék. A ki magát vonogatta, minden ok-vetetlen kitúrták fészkéből: *His ceteri jussi subscribere, sine ulla disputatione. Adversantes, et recusantes subscribere; tanquam res novas molientes, indicta caussa, a suis accusatoribus ad proscriptiones, et carceres damnati. Actum igitur est de Subscriptione, non rationibus, sed promissionibus, et minis.* A dolog véghez-vitelére nyólczvan ezer forintot kőltött a saxoniai herczeg[1], melynek nagy részével Jacobus Andreæ egy-nehányad-magával tőltötte erszényét.

Ibi. f. 345.

[1] Ita Liber, edit. an. 1584. de Legat. Navarri, ap. Rescium, in Ministromach. fol. 39.

De mi lén haszna ennek az írásnak?

Első az, hogy megmutaták szegénységeket. Mert noha mind rendbe íraták, valahol kiket adománnyal, fenyegetéssel, erővelhatalommal melléjek vonhatának, még a falukon-való iskola-mestereket-is[2]: mindazáltal, ha el nem vétettem számát, nincsenek annyin, a menyi por röpös a világos verő-fényben, hanem nyólcz-ezer négy-száz hatvan-öt, a ki nevét laistromba írta. Ha mí effélében mesterkednénk, a sz. Ferencz szerzetinek csak eggyik részében-is (mellyet *De Observantiæ* hívnak, mí pedig fa-talpú barátoknak nevezünk) tíz ennyin subscribálhatnának; sőt csak az egy Róma-várasában sokkal töb pap vagyon, hogy-sem a Concordia-alá íratott predikátorok. De, *Pauperis est numerare pecus.*

[2] Titulo nomina Servientium Eccles. et Scholis in Primatu Magdeburg. Item: Nomina Ministrorum Eccles. et Scholarum in Electoratu Brandeburg.

Második haszna lén, hogy a Concordia-után indúlt atyafiakra tellyesedék, a mit az írás monda: Hazugságokban megvígasztalák a fejedelmeket: megcsalák őket a békeség-szerző férfiak[3]. Mert miképpen a Danieltől látott kő-kép részei az emberi maggal eresztetének-egybe[2], de egybe nem ragadának: úgy az augustai Confessión-valók-közöt ezzel a mesterséges enyvel sem forrada-egybe a sok egyenetlenségek hasadása: hanem inkáb, *Divisio contra se; magnanimorum reperta est contentio*[4], meghasonlának a fő népek egy-más-közöt; és sokan azok-közűl, kik az augustai Confessiót bévészik, nem akarják ezt a Concordiát javallani: *Magna pars sociorum Augustanæ Confessionis, tam principum, et aliorum Ordinum, quam docentium Ecclesias et Scholas, constanter etiamnum Subscriptionem recusant*[5]. Sturmius pedig, argentinai fő predikátor, azt mongya, hogy a hassiai, holsatiai, daniai, anhalti, norimbergai ecclesiák soha nem akarták ezt a Concordiát jóvá hadni: *Libro Concordiæ, omnes Ecclesiæ Hassiacæ recusant subscribere: etiam Dux Holsatiæ, et illius Ecclesiæ; etiam, ut audio, Danicæ*[6]. *Norimbergenses, Formulæ Concordiæ subscribere nolunt: Anhaltini etiam, et alii, prolixe recusant*[6]. Annak-okáért azon esztendőben, melyben

[3] Oseæ, 7, 3. Hier. 38, 22. Abb. 1, 7.
[2] Dan. 2, 43.
[4] Iudic. 5, 15.
[5] Palatin. loc. citato, f. 353.
[6] Sturm. Anti Papp. 1. f. 32.
[6] 2. Anti Papp. fol. 89.

a Concordiát írák, Vittembergában illyen verseket hínténck szerte-szerrel[1]:

[1] Libro, Nova super Nova novorum, fol. G 1.

Eximii Liber est fructus, nec Formula pacis
Publica durabit tempus in exiguum.
Unanimi Liber hic conjunget pectora sensu
Dissona, nec gliscet plus grave dissidium.
Perpetuo tua laus vivet, nec, Suevice Doctor[2]*,*
Gloria decrescens te tua destituet.
Arbitrium ad pacis traxit te gloria CHRISTI
Unica, non turpis Quæstus, et Ambitio.

[2] Schmidelin.

Mely verseket a ki igazán akarja érteni, az utólsó versnek utólsó ígéjén kezgye és rák-módra olvassa-viszsza. Summa-szerént azt foglallya magában a vers, hogy Smidelinus ezt a könyvet csak erszény-tőltésért írta, melyből töb viszszálkodás támadott, hogysem vólt az-előt. Ugyan akkorban ezen Concordiárúl másut illyen verseket írának:

Nova super Nova novorum, lit. M.

ER
RO
RES.

R, habet Ausonium liber hic: R, habetque Pelasgum;
R, habet Hebrœum; prœtereaque nihil.

Mely azt hirdeti, hogy egyéb nincs e könyvben tévelygésnél. Harmad rend-béli versben azt írják, hogy a kik az élet könyvében nem írattak, azok írták neveket a Concordia-alá:

In Libro Vitæ qui non potuere notari,
Nomen in hunc Librum composuere suum.

De mivel hasznát értők a Concordiának, lássuk hamisságát. A Palatinátusban lakozó doktorok sok-képpen megmutattyák, mely éktelen és oktalan hamisság foglaltatik a Concordiában[3]. Először harmincz-két temérdek hazugságokat számlálnak, mellyekkel a töb augustai Confessión-való atyafiakat képtelenűl mázollya a hamis Concordia. Az-után tizen-nyólcz derék hamisságot számlálnak a Concordiából[4]. Végezetre hatvan úndok ellenkező mondásít említik[5], mellyekben magátúl meghasonlott ez a discordia. Bellarminus egy magán-való kis könyvecskében[6] hatvan-két hazugságát és sok iszonyú tévelygésit számlálá a Concordiának.

[3] Palatin. Admonit. ad Librum Concord. c. 3. a f. 63.

[4] Cap. 8. a fol. 250.

[5] Cap. 9. a fol. 294.

[6] Iudicium Bellarm. de Lib. Concord.

Én ezeket elhagyván sok dologgal nem terhelem olvasómat; nem-is jegyzem-fel minden hazugságit és hamisságit a Concordiának, mellyek ugyan posognak benne, mint a hangyák fészkekben; tolyonganak, mint az esztrengára* hajtott juhok: hanem csak egynehány világos tanuságot támasztok, melyből, a ki nem vak, meg-

* Juhfejő hely.

láthattya ennek a Concordiának mód-nélkűl-való hamisságát és veszedelmes tanítását. És mivel az augustai Confessio első és főb tagja a Concordiának: azon bizonyságok hamissíttyák a Concordiát, mellyek az augustai vallásnak hihetetlenségét előnkbe veték. A töb bizonyságokat pedig hogy jó rendbe állassam, illyen erősséget támasztok:

Lehetetlen, hogy igaz és isteni tudomány légyen az, mely magával ellenkezik, és éktelen hazugságokkal rakva.

Illyen a Concordiában foglalt tudomány.

Tehát nem lehet, hogy ebben isteni tudomány légyen.

A bizonyság Első részét béven megbizonyítám e könyvnek első és második részében: magában-is oly világos, hogy a pogánynyal-is künyű vólna elhitetni.

Második része a felvetett bizonyságnak ezekből kitetczik.

1. Magával ellenkezik a Concordia.

I. Azt hirdeti a Concordia, hogy a Lutheristák a halottakért-való könyörgést nem tíltyák; sem Aëriusnak pártyát nem fogják, kit azért kárhoztattak a régiek, mert a hóltakért-való imádkozást haszontalannak hirdette: *Quod allegant Adversarii, Patres, de Oblatione pro Mortuis; scimus Veteres loqui de Oratione pro Mortuis, quam nos non prohibemus. Epiphanius testatur, Aërium sensisse, quod Orationes pro Mortuis sint inutiles: Id reprehendit: neque nos Aërio patrocinamur*[1]. Maga egy kevessé aláb azt beszélli, hogy a purgatoriom bálványozás és ördögnek mesterséges ál-orczája: *Missa peperit multiplices abominationes, primo Purgatorium. Purgatorium, et quidquid ei solemnitatis, cultus, quæstus adhæret, mera Diaboli larva est*[2]. Ezek úgy férnek egybe, mint a hév és hideg. Mert ha purgatorium nincsen, nem látom, kikért kel hóltok-után imádkozni? I.

[1] Lib. Conc. Lips. an. 1580. fol. 247. In Apolog. de Vocab. Missæ.

[2] Ibi f. 281. ar. 2. Smalcald.

II. A mí Doctorinkra azt kőlti, hogy ezek a természet erejét elégségesnek mongyák az isteni szeretetre és a parancsolatok megtartására: *Scholastici, tribuunt humanæ naturæ integras vires, ad diligendum* Deum *super omnia, ad facienda præcepta* Dei.[3] *Docent, Hominem mereri remissionem peccatorum, Dilectione erga* Deum, *ante Gratiam*[4]. *Quid interest inter Pelagianos, et Adversarios nostros? Cum utrique sentiant, homines sine Spiritu Sancto posse* Deum *diligere, et Præcepta* Dei *facere; mereri Gratiam, et Justificationem, Operibus, quæ ratio per se efficit, sine Spiritu Sancto*[5]. De mivel II

[3] Fol. 55, 61. Apolog. Tit. de Peccat. Origi.

[4] Ibid. de Eccles, f. 129.

[5] Ibi. artic. 18. de Lib. arbitr. fol. 165.

látá, hogy ez hamis gyalázás, megrántya a ló száját és egy levél fordítás-után viszsza-hazudgya szavát; mert azt írja, hogy a catholicus Doctorok vallása-szerént az isteni félelem, a szeretet és az Istenben-való bizodalom nem lehet Szent Lélek malasztya- és ajándéka-nélkül: *Vetus definitio, cum inquit, Peccatum esse carentiam justitiæ; detrahit notitiam* DEI, *fiduciam erga* DEUM, *timorem, et amorem* DEI, *nam et ipsi Theologi in Scholis tradunt, ista non effici sine certis donis, et auxilio Gratiæ.*

Ibid. fol. 57.

III. Azt fecsegi eggyüt, hogy a Catholicusok hiti-szerént ember maga cselekedetivel szabadíttatik az örök kárhozattúl, és a lelki halál emberektűl gondolt szer-tartásokkal letörőltetik: *Frigidis quibusdam Observationibus, excogitatis ab hominibus, dicunt mortem aboleri*[1]. Eszébe juta, hogy elejte valamit, és viszsza-térvén megczáfollya beszédét azt mondván[2], hogy mí-is azt hiszük, hogy a bűnnek bocsánattyára nem elég az emberi elég-tétel: *Fatentur Adversarii, quod Satisfactiones non prosint ad remissionem culpæ.*

III.

[1] Fol. 168. Apolog De Confess

[2] Fol. 163. Apolog. Titulo eod. Supra, c. 1. n. 16. f. 586.

IV. Sokszor előhozza és minden gyűlőlködések erősségét abban veti a Concordia, hogy mí a CHRISTUS érdemét tellyességgel elrekkentvén* magunk cselekedetivel akarjuk érdemelni az igazúlást és bűnbocsánatot: *Non jubent nunc* CHRISTO *Mediatore uti; sed eo prorsus sepulto, fingunt nos habere accessum per Propria Merita*[3]. *Excluso* CHRISTO, *ubique docent, mereri Justificationem per Opera Legis*[4]. *Adversariorum Pharisaica opinio est, quod remissionem peccatorum oporteat mereri Dilectione nostra, et Operibus. Fingunt, prius hominem Lege justificari, quam per* CHRISTUM *reconciliatus sit* DEO[5]. *Detrahitur honos* CHRISTO, *cum docent, quod Non propter* CHRISTUM *Gratis justificamur, sed per tales Cultus*[6]. *Adversarii affingunt suas impias opiniones, quod per Bona Opera mereamur remissionem peccatorum*[7]. Erről a hazugságrúl penitentiát tart a Concordia és megvallya, hogy eleitűl-fogva az Ecclesia azt tanította, hogy ingyen, CHRISTUSért bocsáttatik-meg bűnünk: *Semper Ecclesia Christi sensit, remissionem peccatorum Gratis contingere, imo Pelagiani damnati sunt, qui Gratiam propter Opera nostra dari contendebant*[8]. És a mint imént hallók, a Concordia mondása az-is, hogy mí nem itíllyük a mí cselekedetinket elégségeseknek a bűnnek bocsánattyára.

IV.

[3] Fol. 77. Apolog. de Iustificat.

[4] Fol. 112.

[5] Fol. 156.

[6] Fol. 186.

[7] Fol. 105, 156, 187, 192.

[8] Fol. 200. de Tradit. in fin. Apol. Confess.

V. Eggyüt dicsekedik a Concordia, hogy a misét szokott ceremoniáival, őltözetivel, imádságival, nagy isteni áitatossággal

V.

* Elrekkent = megsemmisít.

szolgáltattyák: *Nos non abolemus Missam, sed religiose retinemus, ac defendimus. Et servantur usitatæ Ceremoniæ publicæ, ordo Lectionum, Orationum, Vestitus, et alia similia*[1]. Sőt javallya, hogy gyertyákat gyújcsanak, arany edényekben szolgállyanak: *Candelæ, vasa aurea, et similes ornatus, decent*[2]. Azt-is igazán ezek-mellé veti, hogy a régi atyák a misét áldozatnak nevezték; és ők sem tagadgyák, hogy a mise ama szűnetlen áldozat, melyről Malachias emlekezik: *Non ignoramus, Missam a Patribus appellari Sacrificium*[3]. *Nos quidem facile patimur, Missam intelligi Juge Sacrificium, modo ut tota Missa intelligatur: hoc est, Ceremonia, cum Prædicatione Evangelii, fide, invecatione, gratiarum actione*[4]. Egy kevessé aláb megmásollya szavát a Concordia, és a misét szörnyű útálatosságnak, haszontalan emberi álomnak, pokol-béli sárkány farkának nevezi: *Missa, est maxima et horrenda abominatio. Missa, est res commentitia, et hominum inventum. Ista Cauda Draconis* (Missam intelligo,) *peperit multiplices Idololatrias.* Mely mondások ellenkezését a ki szemével nem látná, kezével tapasztalhatná.

[1] Fol. 225. Apolog. de Missa. Vide supr. c. 1. nu. 2. fol. 575.
[2] Fol. 236. Apolog. de Sacrific.
[3] Fol. 240. Apolog. de Sacrific.
[4] Ibi. f. 234.
Fol. 279. art. 2. Smalcald.

VI. A sacramentomok számát a mi illeti, eggyüt három szentséget számlál a Concordia: *Vere igitur sunt Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio, quæ est Sacramentum Pœnitentiæ*[5]. *Absolutio, proprie dici potest Sacramentum Pœnitentiæ*[6]. Egy kevessé alab megszaporíttya és a papi-rendelést szentségnek kereszteli: *Si Ordo de Ministerio Verbi intelligatur, non gravatim vocaverimus Ordinem Sacramentum. Si Ordo hoc modo intelligatur, neque Impositionem manuum vocare Sacramentum gravemur*[7]. Valamenyível aláb csak kettőre szabja, tudni illik, a keresztségre és úr-vacsorára: *Superest, ut de duobus quoque Sacramentis, ab ipso* CHRISTO *institutiis, disseramus*[8]. Végre azzal köti csomóját a sacramentomokrúl-való kellemés tudománynak, hogy semmit nem árt, akár-ki menyi számúnak itíllye a szentségeket: *Jubent hic nos Septem Sacramenta numerare: nec multum referre putamus, etiamsi docendi causa alii numerent aliter*[9].

VI
[5] Fol. 178. Apolog. de Numero Sacrament.
[6] Fol. 146. Apolog. de Pœnitent.
[7] Ibi. fol. 179.
[8] Fol. 507. in Catech. Majori.

VII. Eggyüt azt beszélli a Concordia, hogy a régi győlekezetek végezési-ellen ők nem viaskodnak; csak azt kívánnyák, hogy a canonok-ellen kovácsolt dolgoktúl szűnnyenek-meg a Pápisták.[10] Kevés vártatva agyarkodva rágja a mi tudományunknak sok részeit. És noha vallya, hogy győlekezetek végezési nem szenvedik az egyházi rendben, a kik papság-után nősznek; *Veteres Canones, hos qui in Ministerio contraxerunt, removent ab administratione*[7]; de ezt a Concordia igen ólcsárollya.

[9] Fol. 178. citato. VII.
[10] Supra. cap. 1. n. 11. f. 584.
[7] Fol. 216. Apol. de Conjug. Supr. li. 3. c. 13, 5. f. 543, 544. VIII.

VIII. Azt tanítja egy helyen a Concordia, hogy az evangeliom megengedi a házasságot; de nem kötelezi erre azokat, kik meg akarják magokat tartóztatni: *Evangelium permittit Conjugium, his quibus opus est: neque tamen hos cogit ad Conjugium qui continere volunt, modo ut vere contineant*[1]. Más-felől hallók iménť[2], hogy Isten parancsolattyával akar kötelezni mindeneket a házasságra: *In Votis Monasticis promittitur Castitas: supra autem diximus, non posse Votis, aut Legibus tolli jus Naturæ in hominibus: neque ulla Vota possunt abolere mandatum Spiritus Sancti*[3].

IX. Gyakran beszélli azt-is, a mit az augustai Confessióbúl említénk[4]; hogy az igaz hit, a lelki-ismeret-ellen-való halálos bűnnel eggyüt nem lehet; hanem mingyárt el veszti hitit, a ki vétkezik Isten törvénye-ellen. Azért ha az igaz hit megmaradhat, az igazúlt ember Isten parancsolatit bétőltheti és kételen bétőlti: *Fides, quæ est opus Spiritus Sancti, non stat cum Peccato Mortali*[5]. Viszontag: *Somniant, Fidem posse stare cum Peccato Mortali*[6]. Ismét: *Non potest Fides existere in his, qui secundum carnem vivunt, qui delectantur cupiditatibus suis, et obtemperant eis*[7]. Egy kevessé aláb: *Fides non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus; nec existit cum Peccato mortali*[8]. Ismét: *Illud verum est, Amissa Dilectione, amitti Spiritum Sanctum; quo amisso, et Fides excutitur*[9]. Másut: *Non tribuitur Fides his, qui habent Peccatum Mortale*[10]. A smalkaldiai articulusokban eretnekségnek mongyák[11], ha ki azt beszélli, hogy igaz hit marad abban, a ki paráználkodik vagy embert öl, etc. *Dicimus præterea, ubi non sequuntur Bona Opera, ibi Fidem esse falsam, et non veram*[12]. Azt-is ezekhez veti, hogy a tekélletes erkőlcs-nélkűl nem egyéb a hit, hanem kép-mutatás: *Fides sine bonis Operibus, hypocrisis est*[13]. Annakokáért a kiben igaz hit vagyon, kételen bétőlti az Isten törvényét: *Cum Fide accipimus Spiritum Sanctum, Necessario sequitur Legis impletio*[14]. Másut: *Hæc igitur Fides specialis, qua credit unusquisque sibi remitti peccata propter Christum, justificat nos, affert Spiritum Sanctum; ut deinde Legem Dei facere possimus, obedire Deo in omnibus afflictionibus*[15]. Végezetre: *Lex ita demum fieri potest, cum contingit Spiritus Sanctus*[16]. Más-felől azt kákogja, a mint eléb mondók[17], hogy emberben nincs semmi jó cselekedet, hanem tisztátalan és úndok minden munkánk és isteni szeretetünk. Azért még az-is vétkezik, a ki Isten törvényét cselekeszi; sőt senki az Isten törvényében semmit bé nem tőlthet.

[1] Fo. 222. Apolog. de Conjug. Sacerdot.
[2] Supr. f. 426, 427, 578.
[3] Fol. 259. Apolog. be Vot. Monast. IX.
[4] Supra, f. 591. num. 6.
[5] Fol. 74. Apolog. de Iustificat. Supra, f. 428.
[6] Fol. 82. Ibid.
[7] Fol. 87. de Dilectione.
[8] Fol. 88.
[9] Fol. 100.
[10] Fol. 262. Apol. de Votis.
[11] Fol. 300. 3. part. art. 3.
[12] Idid. f. 308
[13] Fol. 123. Apolog.
[14] Fol. 200. Apol. de Tradit.
[15] Fol. 69. Apolog. de Iustificat
[16] Fol. 86. Apolog. de Dilect.
[17] Vide supra. fol. 325, 326.

Ezekből jó következéssel kijő, a mit maga kifejez a Concordia, hogy minnyájan a Concordia hitin-valók Isten-felől hamis vélekedésben vannak; senki nincs közzűllök, a ki gyakran nem kételkednék, ha vagyon-e gond-viselő Istene e világnak, vagy senki sincsen? a ki gyakran nem haragudnék Istenére: *Ideo datæ sunt promissiones, quia Legem non possumus facere. Hæc ipsa Legis impletio, quæ sequitur renovationem, est exigua, et immunda*[1]. Ismét: *Cum nullum Opus satis mundum inveniat, semper accusat Lex*[2]. Másut: *Non debemus confidere nostra Dilectione, qua nos* DEUM *diligimus, cum sit Immunda, et exigua*[3]. Viszontag: *Omnis homo mendax; id est, non recte de* DEO *sentiens, non satis timens, non satis credens* DEO[4]. Az-előt így szóllott vala: *Nos clare ostendimus, quod bona Opera non satis faciant Legi* DEI[5]. *Nostra impletio Legis, est Immunda. Lex semper accusat, cum Legi* NUNQUAM *satisfaciamus. Quis enim non sæpe dubitat, Utrum* DEI *consilio regantur res humanæ? Quis non sæpe stomachatur, quod impii meliori fortuna utantur? Quis non irascitur judicio* DEI[6]? *etc.* Annak pedig száma nincsen, menyiszer mongya, hogy soha semmi részében az Isten parancsolatinak eleget nem tehetünk: *In hac vita, non possumus Legi satisfacere*[7]. Ismét: *Sentiendum est, quod etiam post renovationem non satisfaciamus Legi*[8]. Másut: *Semper accusat nos Lex, quia* NUNQUAM *legi* DEI *satisfacimus*[9]. Viszontag: *Si promissio requireret Legem, cum Legem* NUNQUAM *faciamus, promissio esset inutilis*[10]. Végezetre úgy fejezi-bé mind ezeket, hogy csak arra sem vagyunk alkalmatosok, hogy Istennel-eggyüt valami jót cselekedgyünk: *Homines ad Legem* DEI *adducuntur, ut exactius agnoscant, quanta Dominus in Lege sua a nobis exigat; quorum tamen* NIHIL *nos præstare possumus*[11]. *Non assentimur his, qui docent, Hominis Naturam et essentiam non esse prorsus corruptam, sed aliquid Boni adhuc in homine reliquum, etiam in rebus Spiritualibus; videlicet, capicitatem, aptitudinem, facultatem, aut vires, quibus, in rebus Spiritualibus inchoare aliquid boni, operari, aut cooperari valeat*[12].

[1] Fol. 90. 91. Apolog. de Dilection. Sup. f. 325, 326.
[2] Fol. 98.
[3] Fol. 123.
[4] Fol. 254. Apol. de Votis.
[5] Fol. 121.
[6] Fol. 93, 94. Apolog. de Dilect.
[7] Fol. 88. Apolog. de Dilect.
[8] Fol. 114.
[9] Fol. 157. Apolog. de Pœnitent.
[10] Fol. 69. Apolog. de Iustificat.
Idem, fol. 65. ibid.
[11] Fol. 566. Epitom. ar. contro art. 5. Affir. 8.
[12] Artic. 1. Negat. 6. f. 548.

Lássa az okos ember, mint férnek ezek egybe? I. A kiben igaz hit vagyon, jót cselekeszik: de azért minden cselekedeti embernek úndokság és tisztátalan. II. A kiben igaz hit vagyon, kételen bétellyessíti az Isten törvényét: de azért semmit az Isten törvényében meg nem tellyesíthetünk. III. Nincs abban igaz hit, a ki felbontya az Isten törvényét és örök kárhozatra méltó vétekbe

esik: de azért nincs senki, a ki gonosz vélekedésben nem vólna az isteni dolgokban, és nem kételkednék az Isten gond-viselésében, etc. A ki ezeket concordálhattya, egybe-szerkeztetheti, bár a Concordiát kövesse, böcsűllye és azokat a predikátorokat hallgassa, kik tartoznak fogadások-szerént a Concordiához fűlelni.

Azzal jól vannak a Concordia-után indúltak, hogy a mint eléb említők[1], ő-bennek nem bűn a paráznaság, gyilkosság és ragadozás; mert oly ereje vagyon hiteknek, hogy Isten nékik bűnűl nem tulajdonít semmit: *Propter Fidem in* CHRISTUM, *non imputatur nobis hoc, quod deest impletioni Legis:* CHRISTUS *sustulit illud Jus Legis, ne accuset, ne damnet, hos qui credunt in ipsum*[2]. *Peccatum* DEUS *in nobis non vult imputare, nec meminisse. Fidem sequuntur bona Opera; et quod in illis pollutum et imperfectum est, pro peccato et defectu non censetur*[3]. Lád-e, mely szép dolog a Luther és Calvinus hiti? Bédugja az Isten szemét, hogy ne lássa a Lutherek gonoszságit: liber bárókká tészi őket, hogy semmi ne árcson-vétcsen nékik.

[1] Sup. fol. 332 et 336

[2] Fol. 91. Apol. de Dilection.

[3] Fol. 307. art. 13. Smalcald. NB.

X. Azt mongya a Concordia[4], hogy Úrunk pokolra-való szállásárúl kötődnek egy-más-közöt az augustana Confessio-követők és azt kérdik, mikor és mi módon szállott pokolra? mind testestűl lelkestűl ment-e oda? A Concordia azt végezi, hogy ezekrűl ne-is tudakozzunk, mint lettek, hanem ennek értelmét a más világra tarcsuk.

X.

[4] Concord. in Articul. controv. Art. 9. f. 584. Supr. f. 393. Infr. lib. 5. c. 6. initio.

Az-után elfeletkezvén végezésérűl azt dictállya, hogy CHRISTUS éppen, igaz ember és igaz Isten szállott pokolra: *Credimus, quod* TOTA *persona,* DEUS *et Homo, post sepulturam ad Inferos descenderit*[5]. Holot két-képpen vétkezik. Először, mert azt mongya, hogy nem tudhattyuk, mikor lett a pokolra-szállás: más-felől azt hirdeti, hogy Christus temetése-után szállott pokolra. Másodszor, nem jól mongya, hogy éppen az egész személy, Isten és ember, szállott-alá, mert az isteni személy mindenütt jelen lévén sohová nem mehetett: CHRISTUS pedig emberi természete-szerént igazán meghólt vala, lelke testétűl elvált vala. Tehát halála órájától-fogva feltámadásáig nem vólt éppen az emberi természet; és így Christus tellyes embersége-szerént nem szálhatott pokolra, mivel az emberi természet akkor éppen nem vólt. Szinte mint mikor mí meghalunk, noha lelkünk testünk megmarad, de meg nem marad az emberi természet; mert nincs egybe-kötve a test a lélekkel. Végezetre, a CHRISTUS teste a koporsóban vólt harmad napig: nem lehetséges tehát, hogy az egész emberi természet a pokolra szállott; mert test-nélkűl nem lehet egészszen az emberi természet.

[5] Ibid. f. 750.

2. *Hazugságokkal tetézve a Concordia.*

Horgas beszédek és tétovázó csevegések oly béven vannak a Concordiában, hogy nem csak példája, hanem tűköre-is lehet a tekélletlenségnek.

I. Azt hirdeti, a mit az augustai Confessio mondott, hogy mí a szenteket azért híjuk segíségűl, mert őket Christusnál kegyelmesebbeknek itíllyük: *Fingunt Christum duriorem esse, et Sanctos placabiliores: et magis confidunt misericordia Sanctorum, quam misericordia Christi; et fugientes* CHRISTUM, *quærunt Sanctos*[1]. *Faciunt, ut major fiducia misericordiæ Sanctorum concipiatur, quam* CHRISTI[2]. *Publica persuasione, Beata Virgo prorsus in locum Christi successit*[3]. *Sancti in locum Christi surrogantur*[4]. Maga tudgya a szívek-látó Isten, hogy ebben semmi sincs, mint imént megmondók[5]. I.

[1] Fol. 202. Apolog. de Invoc. Sanct.
[2] Supra, f. 588.
[3] Fol. 203.
[4] Fol. 204.
[5] Fol. 259. de Votis Monast.
Sup. f. 588.

II. A hazugságok quinta essentiája, ere és bányája az-is, hogy a romai pápák az evangeliomot olvasásra sem alíttyák méltónak. Sőt sokan közzűllök semmit nem hívén az emberi okosság mértékefelett, csúfolták és nevették az egész keresztyén vallást: *Nec ad Pontifices transferendum, quod ad Ecclesiam pertinet. Quotusquisque enim curat Evangelium, aut judicat esse dignum lectione? Multi etiam palam irrident Religiones omnes: aut si quid probant, probant illa, quæ humanæ Rationi consentanea sunt: cetera fabulosa arbitrantur.* II.

Li. Concor. de Eccles. f. 130. Idem Calvin. Supra, f. 356.

III. Képtelen mondás az-is, hogy mikor a Pápisták az igazúlásrúl szóllanak, emlekezetet sem tésznek a hitrűl, mellyet csak imez ama közdolognak itílnek: *De Fide, qua consequimur remissionem peccatorum, Nulla porsus fiebat ab Adversariis mentio*[6]. *Adversarii Fidem extenuant, et vituperant*[7]. Te tudod Isten, hogy lelke-ismereti-ellen káromkodik ebben a Concordia, mint nem régen hallók[8]. III.

[6] Apol. De Sacrificio: f. 236.
[7] Fol. 33.
[8] Sup. f. 583.

IV. Mesterségtelen tekélletlenséggel sz. Ágostonra fogja a Concordia, hogy az ő itíleti-szerént nem úgy bocsáttatik-meg az eredetszerént-való vétek, hogy megtisztúllyon ember ettűl: hanem csak úgy, hogy a bűn megmaradván emberben ne tartassék és ne tulajdoníttassék bűnnek: *Augustinus ait, Peccatum in Baptismo remitti; non ut non sit, sed ut non imputetur.* Ezzel sz. Ágoston soha sem álmodott; sőt álhatatoson és nyilván írta, hogy a keresztségben letöröltetik, elóltatik, mególdoztatik a bűn, az-az, ereje, valósága, IV.

Apol. de Pecc. Origin. fol. 59. Vide Supra, f. 355, 356.

kötelezése a véteknek elvétetik: *Qudiquid peccatum est a nobis antea, deletum est in Baptismo*[1]. *Concupiscentiæ reatus, in Baptismo solvitur, sed infirmitas manet*[2]. Nem a bűnről mongya sz. Ágoston, hogy megmarad, hanem az emberi gyarlóságnak világi jókra való hajlandóságáról: *In Regeneratione, universorum facta est remissio peccatorum. Consupiscentia dimittitur in Baptismo, non ut non sit, sed ut in Peccatum non imputetur*[3]. De a Concordia ravaszúl a bűnre fordíttya, a mit sz. Ágoston az emberi erőtlenség hajlékonságárúl mondott. Mely hajlékonságot nem egyébért nevezzük véteknek, hanem, *Quia ex peccato facta est*[4], mert bűnből eredett, hogy ily délczeggé lett a jóra természetünk, a gonoszra pedig ily lágy és gyenge.

[1] Aug. tom. 9 Tractat. 41. in Ioan.
[2] 1. Tetract. c. 15.
[3] Tom. 7. lib. 1. de Nupt. et Concupis. c. 25. Vide infr. li. 5. 2. n. 2. Et, li. 12. c. 2, 1.
[4] Augu. 1. Retractat. c. 15.

V. Benne marad abban is a Concordia, hogy mikor Úrunk azt parancsolta, hogy alamisnát adgyunk és mindenek tiszták, azt írja, hogy csúfságban mondotta ezt CHRISTUS: *Sunt qui Ironiam interpretantur; Date eleemosynas, et omnia munda sunt. Hæc interpretatio non est absurda.*

Fol. 113. Apol.

VI. Az sem igaz, hogy sz. Gergely pápa-előt senki a régiekközűl nem emlekezett a szentek segítségűl-hívásárúl: *Citant Hieronymum: nec vident isti asini, apud Hieronymum contra Vigilantium, nullam extare syllabam de Invocatione: neque reliqui Veteres Scriptores ante Gregorium fecerunt mentionem Invocationis.* Bizony sz. Ágoston, *Tract. 84. in. Joan.* Arany-szájú sz. János, *Tom. 5. Homil. 66. ad Populum.* Nazianzenus, *Orat. de S. Cypriano, quæ est 18. n. 30. Et Orat. de Athanasio, quæ est 21. n. 50.* Eusebius, *lib. 13. de Præpar. Evang. c. 7.* sok egyéb régi fő Doktorokkal egyetemben a szenteket segítségűl hítták.

VI.
Fol. 200. Apolog. de Invoc. Sanct. Vide infr. l. 13. cap. 5. Et Chepregi Szégyen-vallás, c. 3, 2.

VII. Abban-is botlik a Concordia, hogy az evangeliom nem adgya tanácsúl, hogy ember elhadgya jószágát: *Evangelium non consulit abdicationem rerum propriarum*[5]. *Desertio facultatum, non habet mandatum, aut consilium, in Scripturis*[6]. Maga külömbet olvasunk, *Matth. 19, 21 et 29. Luc. 18, 28. Marci 10, 21, 28.*

VII.
[5] Fol. 154. Apolog de Votis.
[6] Fol. 158.

VIII. Nem igaz, hogy mí a sacramentomokat üdvösségeseknek itíllyük, ha szinte, a ki ezekben részesűl, semmi jó indúlattal nincs-is Istenhez: *Fingunt, Sacramenta conferre Spiritum Sanctum ex opere operato, sine bono motu accipientis*[7]. Mert megmutatám[8], hogy álmában sem látta azt a romai győlekezet, hogy az okossággal-élő ember igazúlása jó indúlat-nélkűl légyen.

VIII.
[7] Fol. 74. Apolog. de Iustific. Fol. 142. de Pœnit. Fol. 160. de numero Sacram.
[8] Supra, f. 588, 589.

IX. Meszsze veti a nyárfa-súlykot a Concordia, midőn reánk fogja, hogy a pápa-felől mí úgy vélekedünk, mint-ha elváltoztat-

IX.

hatná a szentségeket és az ő parancsolati fellyeb-valók vólnának a szent Írásnál: *Papa vendicat sibi potestatem mutandi Sacramenta, et doctrinam; et suam potestatem vult præferri Sacris literis, et Mandatis Dei*[1]. *Papa gloriatur, omnia jura esse in scrinio pectoris sui; et quidquid ipse in Ecclesia sua jubet, id justum esse, etiamsi supra, et contra Scripturam, et vocale Verbum, aliquid statuat, et præcipiat*[2]. Te tudod Isten, hogy semmit effélét nem hiszünk és soha nem hittünk[3]; hanem e káromló szidalmazást magok fejétűl szegezik reánk a Concordisták, és efféle szörnyű hazugságokkal gyűlőltetik az igazságot a szegény egy-ügyű községgel. De vagyon Isten menyégben, ki boszszút ál a tekélletlen káromkodásért.

[1] Fol. 311, 312. de Potest. Papæ.
[2] Fol. 304. art. 8. Smalcald.
[3] Vide supra, fol. 360.

X. Elvéti abban-is az ugrást, mikor azt beszélli, hogy Isten, midőn bűn-bocsánatot és igazúlást ígér nékünk, nem ígéri ezt ok-alat, tudni illik úgy, ha az ő törvénye-szerént rendellyük életünket; hanem általlyában minden conditio-nélkűl. Mert, úgymond, ha ok-alat vólna az ígéret, haszontalan vólna: holot senki azt nem cselekedheti, a mit Isten parancsol[4]. Ezent hallók nem régen[5] az augustai Confessiónak X. ellenkezésében: *Incerta erit remissio peccatorum, si doceatur, pendere ex conditione nostrorum Operum, aut Legis*[6]. Maga sz. Pál azt írja, hogy örök üdvösség szerzője lett Christus; de azoknak, kik néki engednek[7]. És úgy lészünk fiai és örökösi Christusnak, ha vélle egyetemben tűrünk[8]. Sőt azt mongya, hogy ha üdvözűlni akarunk, megtarcsuk az Isten törvényét[9]; mert nem az jút bóldogságba, a ki őtet vallya, hanem a ki az ő mennyei Attyának akarattyát cselekeszi[10]; és a ki penitenciát nem tart bűnérűl, el kel veszni[11]. Ha Isten semmit nem kíván tőllünk, hanem csak az ő ígéretire akarja hogy támaszkodgyunk: jól lészen dolgok a latroknak és tolvajoknak, kik minden istentelenségben torkig úsznak.

X.

[4] Idem, supr. f. 322, 323, 336.
[5] Supr. f. 592.
[6] Fol. 111 e[t] 116. Apolog. Respons. ad Argument.
[7] Heb. 5, 19.
[8] Rom. 8, 17.
[9] Matt. 19, 17.
[10] Matt. 7, 21.
[11] Luc. 13, 3, 5.

3. A mit igazán tanít a Concordia, félre tészik az újítók.

Jóllehet a Concordiában annyi hamisság vagyon, hogy magánvaló könyv kellene azok feljegyzésére: de mint-hogy nincs oly sovány föld, melyben hasznos fűvecskék nem nevekednek; nincs oly rosz könyv-is, melyben valami jócska ne találtassék, *Nullus est Liber tam malus, ut non aliqua ex parte prosit.* És a mint *Gellius* írja: *Nemo quisquam tam efferis est moribus, quin faciat,*

Plin. Secund. lib. 3. epi. 5. ad Marcum. Senec. ep. 45. Id. Hieron. to. 1. in epist. 1. ad Titum, c. 1. Gell. lib. 2. c. 6.

aut dicat nonnunquam aliquid, quod laudari queat. Sőt a mint sz. Ágoston írja, *Nulla falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat*[1]*:* a Concordiában-is vannak szép és igaz tanítások, mellyekre noha egy-aránt esküsznek a luther predikátorok, mint szinte a hamisságra; de azért nem hiszik és nem taníttyák ezeket az igazságokat a község-előt.

[1] Aug. l. 2. Qu. Evang. c. 40.

I. I. Megparancsollya a Concordia, hogy a keresztyéneket arra tanítcsák és szoktassák, hogy reggel felkelvén és estve lefeküvén, a sz. kereszt jelével megjegyezzék magokat, Atyának, Fiunak, és Szent Lélek Istennek nevében: *Mane cum surgis, vesperi cum te cubitum confers, signabis te signo Sanctæ Crucis, dicens: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.* Ezt pedig abból a Luther catechismusából vették, mellyet a Concordia másut parasztok bibliájának nevez[2]: *Majorem, et Minorem Catechismum Lutheri, quasi Laicorum Biblia censemus.*

Fol. 369. Cathechis. Min. Lutheri.

[2] Fol. 544. initio Epitomes. Art. Controver. num. 6.

II. Supr. f. 482. II. Az-is helyes tanítás, hogy a Mí-atyánkat elmondván azon végezzük-el: *De szabadíts a gonosztúl, Amen;* mivel ama rövid áldást, *Mert tiéd az ország, a hatalom, és a dücsősség,* másunnan tóldották a könyörgéshez. Azért noha a Concordia két helyen[3] magyarázza a Mí-atyánkat, de továb nem mégyen, hanem addig, a míg mondám. Ezzel azért a Concordia orczázza a luther tanítókat, kik csak hogy kűlömbözzenek az Anyaszentegyháztúl, el nem hadnák az *Országot, hatalmat, és dücsősséget* alkalmas dologért. Maga sz. Lukács el merte hadni[4], és ő-utánna Cyrillus Jerosolymitanus, *Catechesi 5. Mystagogica;* sz. Ágoston, *De Sermone Domini in Monte;* Cyprianus, *De Oratione Dominica;* Tertullianus, *De Oratione Dominica;* Jeronimus, *in c. 6. Matthei;* sz. Ambrus, *Libr. 5. de Sacramentis* és egyéb régi szentek magyarázván a Mí-atyánkat, emlekezetet sem tettek erről. Sz. Máténál Luther-előt egy deák bibliában sem vólt ez a könyörgésnek bérekesztése. Sőt Beza írja[5], hogy némely régi görög könyvekben sem találta ezt a béfejezést.

[3] Fol. 361. Cathechis. Minor. Fol. 505. Cathechis. Majori.

[4] Lucæ 11, 4.

[5] Beza, in Matth. 6, 13.

III. III. Igazán taníttya a Concordia, hogy az angyalok és dücsőűlt szentek könyörögnek érettünk Istennek: *Et hoc largimur, quod Angeli orent pro nobis. De Sanctis concedimus, quod sicut vivi orant pro Ecclesia universa in genere; ita et in cælis orent in genere*[6]. Jóllehet, hogy valaki a Concordiában álhatatosságot ne keresne, másut kétessé tészi a szentek imádságát: *Angeli in cælo orant pro nobis, et Sancti in terris, et* FORTASSIS *etiam in cælis*[7].

[6] Fo. 201. Apolog. de Invoc. Sanctorum.

[7] Fol. 284. art. 2. Concilio offerend. IV.

IV. Igazán taníttya azt-is, hogy a mit a régi fejedelmek az egyházi személyeknek adtak, abban őket meg kel tartani; és a ki elvészi a másét, mind addig tolvaj és lator, valamíg ezt meg nem adgya: *Vociferantur irrita, quæ in hoc Articulo contra immunitatem Ecclesiarum et Sacerdotum inferuntur. Hæc est mera calumnia, sæpe testati sumus, nos Politicas ordinationes, et Donationes Principum, et Privilegia non reprehendere*[1]. Ismét: *Falsa est Pœnitentia, si non satisfiat illis, quorum res occupatas tenemus: non enim vere dolet se furatum esse, aut rapuisse, is qui adhuc furatur. Tantisper enim Fur et prædo est, dum est injustus possessor alienæ rei*[2]. Vaj-ha ezeket gyakran hírdetnék a concordista kiáltók; nem vólna præda az egyházi jószág Magyar-országban.

[1] Fol. 263. Apolog. de Confess.

[2] Fol. 175. Apolog. de Confess.

V. Helyén beszél akkor-is, midőn azt mongya, hogy a szűzesség állapattya böcsűlletesb a házasságnál: *Neque æquamus Conjugio Virginitatem: Virginitas donum præstantius est Conjugio.*

V. Fol. 219 et 224. Apol. de Conjug. Sacer.

VI. Az-is istenes tudomány, hogy a gyónásban külön kel megvisgálni az emberek bűneit és lelki sebeit; *Fol. 160. Apolog. de Confess. Impium esset, ex Ecclesia* PRIVATAM *Absolutionem tollere.* Ismét, *Fol. 190. Apolog. de Tradit. Apud nos utuntur multi Cœna Domini; sed prius instituti,* EXPLORATI, *et Absoluti.* Viszontag, *Fol. 303. art. 8. Smalcald. Cum Absolutio a* CHRISTO *instituta sit, nequaquam in Ecclesia Confessio abolenda est; præsertim propter juventutem indomitam, et petulantem, ut audiatur,* EXAMINETUR, *et instituatur.*

VI.

Vide supra, fol. 113, 348, 437, 583 et 589. num. 2.

VII. Jól tanít abban-is, hogy mikor ember oly dolgot fogad Istennek, mellyet szabad megtellyesíteni, az-az, mellyet bűn-nélkűl cselekedhetik, tartozik fogadását bétőlteni: *Sentimus, licita Vota servari debere.*

VII. Fol. 250. Apolog. de Votis.

VIII. Eggyez a szent Írással, hogy a mí jó cselekedetink érdemlenek mind e világi, mind más világi, testi és lelki jókat[3]; és minek-utánna Isten megbocsáttya bűneinket, annak-utánna-való jó cselekedetinkel megkünnyebbíttyük a mí érdemlett bűntetésinket: *Concedimus, Opera vere esse Meritoria; non Remissionis peccatorum, sed sunt Meritoria aliorum præmiorum, corporalium, et spiritualium, quæ redduntnr tum in hac vita, tum post hanc vitam. Cum igitur Opera, sint quædam impletio Legis, recte dicuntur Meritoria; recte dicitur eis deberi merces*[4]. Másut viszontag így beszél: *Si illi concedent, remissionem culpæ Gratis contingere; nos postea facile largiemur, pœnas quibus castigamur, mitigari bonis Operibus*[5]. *Contritio,*

VIII.

[3] Vide supra, fol. 573. Infra, li. 5. c. 9, 2. n. 4.

[4] Fol. 121. et fol. 111. Apol. Respons. ad Argum.

[5] Fol. 110. Apol. Resp. ad Argum.

Fides, Boni fructus, impetrant, ut mitigentur pœnæ et calamitates, publicæ et privatæ[1].

[1] Fol. 174.

Apol. de Conf. IX. Fol. 195. Apol. de art. 18.

IX. A szabad-akaratrúl tűrhetőt ír: *Habet humana voluntas Libertatem, in Operibus, et rebus deligendis, quas ratio per se comprehendit.* Ismét: *De Libero arbitrio docent, quod humana voluntas habet aliquam libertatem, ad efficiendam Civilem justitiam, et deligendas res rationi subjectas.*

X. Supr. f. 261.

X. Igazán írja a Concordia, hogy sz. Domonkos, sz. Ferencz, sz. Bernárd és egyebek, kik a szegénységet, tisztaságot, engedelmességet követték, sz. emberek vóltak.

XI. Supra, f. 574. num. 2.

XI. Azt-is helyesen írja, hogy a misét szokott ceremoniáival, gyertyával, papi őltözettel jó megtartani; mert a ceremoniák együgyűknek tanítási.

Mind ezekből itíletet tehet az okos ember, minémű hitelt érdemel az augustai Confessio és a Concordia, mellyeknek vallására, tanítására és óltalmazására hittel köteleztetnek a lutherista predikátorok. Jól tudom, hogy a mely főrendek ehez a Confessióhoz ragaszkodtak, vagy nem-is látták az augustai Confessiót; vagy soha ezeket eszekbe nem vették, a melyeket feljegyzénk. Mert az én itíletem-szerént, a ki bár csak ezeket, mellyeket igazán előhozék, jól meghánnya veti magában; lehetetlen, hogy ebben a Confessióban csak vélekedés-szerént-is isteni tudományt kereshessen. De Istennek ez az ő rettenetes ostora, mellyel bűneinkért látogat, hogy szánt-szándékkal akarnak sokan elveszni, szemeket béhúnyván, hogy a nap-fényt ne lássák.

HATODIK RÉSZE.

A megbizonyodott dolgok túdós emberek itíletivel bérekesztetnek.

Ennek az itíletnek gyűlőlségét magamra nem akarom venni; egyebektűl ércsük, minémű sententiát mondanak a lutherista tudományrúl.

Supr. fol. 568 et 597.

Az augustai Confessiórúl és Concordiárúl mit itíllyenek a Calvinisták, nem egy vagy két ember szájából, hanem az egész Palatinatusban tanító theologusoktúl megértők nem régen.

Scoppius Gáspárnak az Antichristusrúl írt könyve végén vagyon egy illyen írás: *Viri doctissimi Judicium de Protestantibus,* egy túdós ember itíleti a protestansokrúl. Mely túdós ember

Először: azt mongya, hogy a protestansok vallásának első kezdetiben oly okosság-ellen-való éktelenség foglaltatik, mely minden pogányok tudományának rútságát meghaladgya. Mert, úgymond, valaki a pogányok-között isteni tiszteletről törvényt szabott, azt tettette, hogy isteni jelenésből indíttatott a tanításra. Licurgus a Lacedamon-béliek oktatója Apollóra mutatott[1]. Numa, a romai törvények szerzője Ægeria-nevű isten-aszonyra[2]. Minos a Creta-bélieket, Solon Athenas várasát, Zeleucus a Locrensieket isteni szolgálatra akarván vezetni, Minervát és Jupitert emlegették tanítások izgatóit[3]. Mahomet, a törökök hamis profetája, Gábriel angyal nyájas beszélgetésével dicsekedett. Az újságok kalaúzi, úgy-mint Luther és Zwinglius, világoson vallyák, hogy ők a pokol-béli ördög trécseléséből tanúlták vélekedéseket[4].

[1] Iustin. lib. 3.
[2] Livius, li. 1.
[3] Plutarchus, Valerius.
[4] Supra, li. 3. cap. 6.

Másodszor: Minden pogány nemzetek-között a szűzességnek és házasság-nélkűl-való tiszta életnek böcsűllete vólt. A romaiaknál vestalis szűzek vóltak; nem csak egyéb okokból, de azért főképpen, *Ut sentiant Mulieres, in natura Feminarum omnium posse Castitatem consistere*[5]; hogy példájokkal megtanítanák az aszonyokat, hogy ha akarják, tisztán élhetnek. A törököknél barátok vannak, kik meg nem házasodnak, hogy nagyob szabadsággal szolgállyanak Mahometnek. A keresztyénségben eleitűl-fogva mindenkor vóltak szűzességre szentelt személyek. Ezek a mostani hit-faragók nem hogy a szűzességre vinnének valakit, de jó idején meghírdetik, hogy úgy nem élhet a férfi és aszony egy-más-nélkűl, mint étel-, ital- és álom-nélkűl[6]; és mind példájokkal, mind tanításokkal okot adnak a fesletségre[7], mellyen magok-is néha panaszolkodnak[8].

[5] Cic. 2. de Legib.
[6] Supr. f. 426, 427.
[7] Supr. f. 483 et seqq.
[8] Supr. f. 340, 341.

Harmadszor: A pogányokat gyakran azzal terhelik a régiek, hogy sok ellenkező egyenetlenségek vannak közöttök. De soha azok-között sem vólt rútab, végetlemb, gyűlőlségesb versengés és viszszálkodás, mint az új tanítók-között[9], kiknek egy-más-ellen-való iszonyú szitkait, gyalázatit, káromlásit csak az egy Tigurina Confessio mosdatlan nyelveskedéséből-is megtanúlhatni.

[9] Sup. fol. 399, 400.

Negyedszer. Sem a pogányok, sem az Isten népe-között nem vólt oly nemzetség, úgy-mond szent Ágoston, mely Istennek életünkön- és halálunkon-való úraságának vallás-tételére bizonyos áldozatokkal nem tisztelte vólna Istent. A pogányok régen, a törökök mostan és eleitűl-fogva minden keresztyén nemzetek a halottakért könyörgöttek és alamismát osztogattak. A mostani tanítók ezeket mind félre tették.

Aug. 20. cont. Faust. c. 21.

Ötödször. Megelőzik a protestánsok a pogányokat abban-is, hogy ezek a vallások eleit, vezérit, gyarapítóit böcsűllettel tisztelték: a protestánsok a régi doctorok és győlekezetek végezésit úgy tartyák mint az Esopus beszédit: a mi tetczik nékik, jó; a mi nem tetczik, penyíszes[1]. A pogányok soha oly szemtelenűl nem mertek hazudni vélekedések óltalmára, mely szemtelenűl hazudnak a protestáns predikátorok az igazság gyűlőltetésére[2]. Végezetre, a pogányok sok szép jutalmak reménségével jóra édesgették az embereket; iszonyú kínok emlekezetivel tartoztatták a gonosztúl; és ha nem sok, de valami kevés testi sanyargatás, bőjtölés vólt szabott törvényekben. A protestáns kiáltók elhitetik, hogy embernek minden cselekedete bűn; hogy Isten hitnél egyebet nem kíván tőllünk; az itílet és kárhozat félelmét elrontyák[3]. Mely dologgal az Epicurus szabados zabolátalanságára viszik az embereket, és a testnek minden fojtogatását keresztyéni szabadság palástya-alat füstbe bocsáttyák.

[1] Sup. f. 147, 148, 224, 225. etc. Et fol. 534, 535. seq.

[2] Supr. f. 356, 357.

[3] Sup. fol. 325, 326.

Valentiai Gergely, böcsűlletes túdós ember, sommába szedvén a lutheristaságrúl-való itíletit azt mongya, hogy a kerestyén hitnek hiteles-vóltára rendelt bizonyságokat, mellyeket e könyvnek második részében említénk, viszsza-forgathattyuk a lutheristákra; és a mely bizonyoson azokból kitetczék, hogy igen méltó hitelre a keresztyéni tudomány, azon formán megismértetik, hogy a keresztyénségben sémmi hitelt nem érdemel a lutheristaság. Ezt rövideden az előhozott dolgokbúl így állathatni.

In Analysi, 1 1. Et 2, 2. Disp. 1. quæ. 1, 4.

Először. Ha megtekíntyük személyét annak, a ki kezdője vólt mí üdőnkben a lutheristaságnak, ez oly ember vólt, melyben nemhogy valami szentség és istenes élet fénylett vólna, de maga sem tagadgya, hogy az ördög tanította őtet. A tiszta életet annyira nem követte, hogy mint az étel-ital-nélkűl nem lehetett, úgy nem élhetett aszony-hőlgye-nélkűl. Oly felfuvalkodott, részeges, cselcsap, trágár ember vólt, hogy a ki megtekínti az asztal-felet-való beszélgetésit, méltán azt mondhattya, a mit a tiguri Confessio beszél, hogy világ kezdetitűl-fogva nem vólt, a ki ocsmánybúl mocskolódott vólna ő-nállanál az isteni tudomány turkálasában. A mint megmondám azért nem régen[4], hihetetlen, hogy illyen ember-által akarta Isten felállatni az igazságot. És valaminémű jelenségekből megmutatók, hogy a Christus személye nagy méltóságot ád a keresztyén hitnek, azok-közzűl egy sem találtatik Lutherben; hanem inkáb azokkal ellenkező jelenségek fénylenek benne.

Vide infr. li. 5. c. 14, 1.

[4] Supr. f. 548

Másodszor. Ha a luther hitre-való térésnek módgyát megtekíntyük, abból-is kitetczik, mely meszsze jár a hitelre-vívő méltóságtúl az új vallás. Mert ez-előt hallók[1], hogy kardal, puskával, pártolkodással szoptaták és nevelék az új hitet: lágy, és testi szabadságnak tágas útára csalogaták az embereket. És a mint Erasmustúl értők, étel, ital, bujaság vólt minden dolgok a luther evangeliom kezdőinek[2]. [1] Supr. f. 204. [2] Supr. f. 207.

Harmadszor. A Luther hitinek óltalmazásaért nem hogy valamely szent, túdós, fő emberek, de csak a népek söpreje sem szenved mártiromságot. Azért mondám ez-előt[3], hogy Luther halála-után Vittemberga és egész Saxonia calvinistává lén; az-után ismét lutheristává; mert a kő-szálon nem-éppített vallás ingadozó nád-szál. [3] Supr. f. 205.

Negyedszer. Egyéb profeciát a luther hitrűl nem találok a szent Írásban, hanem-ha amazokat vennék magokra az újítók; *In novissimis temporibus, discedent a Fide. Oportet Hæreses esse.* Mert soha Isten azt nem jövendőltette, hogy az Anyaszentegyház tellyességgel eldől, és nagy későn az utólsó üdőben kap ismét lábat: hanem inkáb azt mondotta, hogy az ő háza el nem rejtetik; az ő Ecclesiája meg nem győzetik; az ő magva ki nem gyomláltatik. 1. Tim. 4, 1. 1. Cor. 11, 19.

Ötödször. Csuda-tétellel úgy bévelkedik a luther hit, hogy számba sem foglalhatni az isteni erőnek szokatlan bizonyságit, mellyekkel vastagúlt ez a tudomány: mert a hol egy sincs, ot szám nem lehet. Supr. f. 196.

Hatodszor. Ereje mely nagy vólt a luther tudománynak, meghallók ez-előt Erasmustúl. Mert a szelíd-erkőlcsű, tiszta, józan-életű embereket csak-nem fene oktalan állatokká tette; és maga sem tagadgya Luther, hogy sokkal job és istenesb életet viseltek az emberek annak-előtte: de az ő evangelioma-után disznókká, sőt ördögökké változtak, mint a Circe pohára-után. Az űldözések-ellen mely diadalmas ereje vólt a luther hitnek, abból kitetczik, hogy Luther-előt ezer esztendeig úgy el vólt temetve, hogy eggyet nem találhatunk, ki csak egy kukkot mert vólna szóllani ennek óltalmazásaért, vagy egy csep vérét merte vólna önteni mellette. A ki pedig jószágát a lutherista tanítóknak, templomoknak, ispitályoknak adta vólna, annyin vannak, hogy gyertya világnál sem találhatna Diogenes eggyet fel bennek. Supr. f. 339.

Hetedszer. A tudomány szentségét a mi illeti, oly szent a luther hit, hogy valaki ebben kaphat, annak minden cselekedete,

[1] Supr. fol. 324, 325, 326, 327. gondolkodása, igyekezete örök halált érdemlő úndokság[1]. És hogy egy csapással nyakát szakaszsza a jámborságnak, minden isteni Supr. f. 333. félelmet és jóra-való igyekezetet megfojt emberben[2].

Nyólczadszor. Minémű tiszta, szent életet szokott nemzeni a [3] Supr. f. 338, 339. lutheristaság, meghallók a magok tanu-bizonyságából ennek-előtte[3].

[4] Supra, f. 301, 302 Kilenczedszer. Azoknak szörnyű veszedelmeket eléb hallók[4], kik gyarapítani kezdették az újságokat; mert ezeket Isten szemlátomást elvesztette, hogy szörnyű veszedelmekkel idegenednének az emberek a Luther kovászától.

Tizedszer. Istennek atyai gond-viseléséhez nem illett, hogy ennyi sok száz esztendőkig le hadná nyomni az ő igazságát, meg hadná fogyatkozni sok szép ígéretit az Anyaszentegyház győzhetetlen erősségéről; pokolra hánná a sok mártirokat, isten-félő túdós embereket, tiszta-életű szent szűzeket, sok adakozó tekélletes királyokat: és csak most a világ söprején, sok részegségbe, ragadozásba, és a fellyűl-említett magok tanu-bizonyságok-szerént, oktalan állathoz illendő szabad életbe merűlt tanítókat fogta vólna magához.

Bellarminus egy kis könyvecskét íra a Lutheristák Concordiájárúl, melyben azt mongya, hogy három dologban ál sommája ennek a könyvnek: szokatlan és képtelen hiuságban; hit ágazatiellen tusakodó rút tevelygésekben; temérdek hazugságokban.

A hiuságot abban veti, hogy a tetves iskola-mesterkéket, külföldi gyölvész kósta predikátorokat*, egyház-söprő harangozókat reá-kénszerítettek, hogy neveket laistromban írják a Concordiához. Maga soha semmi gyölekezetben illyen szokást nem követett a régi Ecclesia: hanem az Anyaszentegyház fő vezéri és püspöki szokták neveket a conciliomok alá írnyia. És mind ennyi törődéssel Supra, f. 599. in fine. sem találtak a Lutheristák kilencz-ezer embert zászlójok-alá. Ha mí illyen mustrát akarnánk indítani, ezer annyi papot találnánk hitünk-mellé. Az-is kitetczik ebből, mely rút viszsza-vonyás vagyon ot, a hol még a köz-embereket-is kénszeríteni kel, hogy a békességszerzés-alá kezek-írását vessék.

1. In solida Repet. artic. 3. in fin. f. 664. Idem, in Epitome, artic. 3. Affirm. nu. 1. fol. 557. A tévelygéseket a mi illeti: I. Azt taníttya a Concordia, hogy Christus mind isteni, mind emberi természete-szerént engedett Szent Attyának: *Tota Totius Personæ Christi obedientia, quam Patri præstitit, ad justitiam imputatur. Obedientia illa Christi, non est unius duntaxat naturæ, sed Totius Personæ.* Ha azon egy természet

* Kósta: csúfszó (gaz, himpellér).

vagyon az Atyában és Fiuban, nem engedhet isteni természete-szerént Christus: mert külömb és nem egy-méltóságú természetnek kel ot lenni, a hol eggyik parancsol, másik enged. II. Azt mongya a Concordia, hogy mind isteni, mind emberi természete-szerént közben-járó a Christus: *Christus est noster Mediator, non secundum unam tantum naturam, sed secundum utramque.* Ebből az jő-ki, hogy külömb isteni természet vagyon a Fiuban, hogysem az Atyában. Mert egy az, hogy a közben-járónak abban a természetben, melyben a közben-járást véghez viszi, külömbözni kel attúl, a kihez közben-járó. Más az, hogy ha istensége-szerént közben-járó a Christus, az Atya-is közben-járó lészen. Mert valami a Christus isteni természetihez fér, az egy-aránt illeti az Atyát-is. Azért szent Pál Christus Embert nevezi közben-járónak[1]. Szent Ágoston-is azt írja: hogy, embersége-szerént, nem isteni természete-szerént közben-járó az Úr Christus[2]. III. Azt írja a Concordia, hogy Christus emberi természete-szerént mindenüt jelen vagyon[3]. Ki ha igaz, nem szűlettetett, sem menybe nem ment Christus, és az úr-vacsorában sem veheti senki az ő testét; mert a ki mindenüt jelen vagyon, sehová nem mozdúlhat, mint az istenség példájából kitetczik. Az igaz ételhez pedig szükséges, hogy ember szájába vegye és torkán alá-bocsássa, a mit megészik. IV. Christusnak emberi természetit az isteni tulajdonságokba őltözteti a Concordia, és ezt mindenhatóvá, mindenüt-lévőé tészi: *Secundum assumtam Humanam naturam, revera Omnipotens est.* Ha az emberi természet mindenható, kétség-nélkűl Isten; mert oly tulajdona Istennek a mindenhatóság, mint a végetlenség. V. Azt beszélli a Concordia, hogy az isteni személynek emberi természetbe őltözése abban ál, hogy az emberi természettel közőltetett valóságoson az isteni természet méltósága: *Humana, et Divina natura, eo modo unitæ sunt, ut veram inter se communicationem habeant. Unio hypostatica, sine vera illa communicatione, nec cogitari potest.* Ha az isteni természet tulajdonsági közőltettek az emberi természettel: mivel egymástúl eloszolhatatlanok az isteni természet méltósági, mind az öröktűl-fogva-való létel és halhatatlanság, mind egyéb tulajdonságok közök az emberi természettel. Ezzel felbomol az Úrunk szűletése, halála, feltámadása. Ennek-felette a mindenhatóság, mindenütlétel és hasonló méltóságok a tellyes Szent Háromságot egy-aránt illetik. Azért ha ezeknek az emberi természettel-való közlésében ál a megtestesűlés: kétség-nélkűl a tellyes Szent Háromság egyenlő-

2. In Solida Repet. art. 8. f. 736.

[1] 1. Tim. 2, 5.
[2] Aug. Tract. 82. in Ioan. Et 10. Civit. c. 20. Et 10. Confess. cap. 43.

3. [3] Epiton. art. 7. Affirm. nu. 5. fol. 572. Et Solida Repet. ar. 8. f. 731.

4. Solida Repet. art. 8. f. 744.

5. Solida Repet. Art. 8. f. 728, 729.

6. képpen testbe őltözött. VI. Azt mongya, hogy Christus temetése-
Solida Repet. Art. 9. f. 750. után mind istensége, mind embersége-szerént pokolra szállott:
Vide supr. fol. 608. n. 10. *Tota persona, Deus et Homo, post sepulturam ad Inferos descendit.* Ha Christus igazán meghólt, bizonyos, hogy ember nem vólt feltámadása-előt; mert a lélek ő-maga nem ember, ha elvált a testtűl.

[1] In Apolog. pro libello suo. Hazugságokat szám-szerént hatvan-hetet említ Bellarminus[1]. És midőn mind ezeket előszámlálta vólna, utánna veti, hogy mikor az augustai Confessio hazugságit említik a Catholicusok, nem azokat a fejedelmeket hazuttollyák, kik megcsalatván a predikátoroktúl neveket a Confessio-alá írták, azt alítván, hogy mind úgy
Supr. f. 567. vagyon, a mit a predikátorok beszéllenek: hanem azokra a predikátorokra esik a hazugság gyalázattya, kik tudva ilyen gorombáúl hamiskodtak.

Ezeket a túdós emberek itíletit egybe-vetvén a harmadik könyvben előállatott tizen-négy bizonyságokkal és az augustai Confessiónak előszámlált sok fogyatkozásival: egyebet nem mondhatok, hanem hogy az én itíletem-szerént lészen még oly üdő, melyben a világ csudálkozni fog azon, hogy találkoztak valaha oly emberek, kik mind ezeket értvén, még-is követni akarták a Luther nyomdokát.

ÖTÖDIK KÖNYV.

A calvinista tudománynak és a helveciai Confessiónak Isten-ellen tusakodó hamisságárúl.

Mikor eszembe vettem vólna, hogy a calvinista tanítók az erős kő-szálon éppíttetett igazságot minden fegyverekkel erőssen ostromollyák; és nem csak alattomban ásnak vermet csalárd practikákkal, de nyilván-való hatalommal-is fogyatni akarják; végezetre, hogy édes beszédekkel az evangeliom fényességét, a keresztyéni szabadságot, az újonnan feléppűlt és megtisztíttatott Ecclesiát fitogatván sokakat megcsalnak; mikor azt-is által-láttam vólna, hogy a régi győlekezetek végezésit, a sz. Doktorok tanításit, a hívek egyenlő értelmét, az apostolok idejétűl-fogva meggyökerezett Anyaszentegyház vallását feltörlött homlokkal megvetik, valamikor szájok ízi-szerént nem esik tanítások: azt találám magamban, hogy nem kel ő-ellenek csak a keresztyén theologiának saját tulajdon tegzéből és fegyver-házából szedetett nyílakkal lövőldözni, az-az, nem kel csak a régi Ecclesia értelme-szerént magyarázott sz. Írásból, a hívek-közöt álhatatoson megrögzött traditiókbúl, az Anyaszentegyház közönséges praxissából, szertartásának rendiből és formájából, a dücsősségben úralkodó mártirok és sz. Atyák értelméből, a győlekezetek méltóságából bizonyítani; mert ha ezeknek helyt adnának, fáratság-nélkűl kinyilatkoznék, hogy ragadozó farkasok mind azok, kik a romai Ecclessia-ellen magok agyából faragott találmányokat szent Írás színével támogatnak.

Annak-okáért alkalmatosnak alítám, hogy Justinus Mártirt, Athenagorast, Theofilus Antiochenust, Origenest, Tertullianust, Alexandriai Kelement, Arnobiust, Aristidest, Melitot, Lactantiust és szent Ágostont az Isten várasárúl írt könyvében kövessem, kik midőn a keresztyén hit-ellen agyarkodó világi bőlcsekkel nagy küzdéssel tusakodnának, eszekbe vévén, hogy a keresztyén hitnek derék és állandó fondamentomából nem annyira sértegethetik vala

bajnakokat, mivel azoknak helyt nem adtak: más útra szegének, és az ellenkedő vallások éktelenségét, ostoba vakságát, természetbe óltatott értelemmel viaskodó hamisságát a magok tulajdon írásokból, szokásokból, rend-tartásokból, áldozattyok formájából és erkőlcsökből kezdék mutogatni.

Én-is azért a régiek csapásán elindúlván, hasonló fegyvert ránték. És miképpen a harmadik könyvben az új tudományokrúl közönségesen, a negyedikben rész-szerént az augustai Confessiórúl szóllék: úgy e jelen-való könyvben, Isten segítsége velem lévén, azt állatom, hogy a Calvinus tanításában és a helveciai Confessiónak rongyos fóltokbúl egybe tatarazott soványságában semmi böcsűlletes és isteni méltósághoz illendő igazság nem foglaltatik. De mivel az elszakadtak egy nyomban nem járnak; fólton-ként szálánkoznak mint a vert hadak; és a mi egynek tetczik, másnak csömört szerez: ebben a baj-vívásban nem igyekezem azon, hogy minden predikátorok tulajdon tetczésén akadozzak és külön megrostállyam vélekedésit, mert ezeket senki számban nem tudná foglalni; hanem csak emlekezem a calvinistaságnak első plantálojának tudományárúl és a Calvinistáktúl köz-akarattal bévett helveciai Confessiórúl. Mert ha a calvinistaságnak kezdője és közönséges Confessiója sok temérdek tévelygésekkel tetéztetett: künyű érteni, mit kel alítani az utánnok tódúlt csőcselék predikátorokrúl; és menyit kel bízni a köz-legényekhez, ha láttyuk, hogy megszédűlt agya hadnaggyoknak.

Oda fellyeb, fol. 384.

Quot capita, tot sensus.

Noha pedig a calvinista tévelygések úndokságát sok-képpen kinyilatkoztathatnám, és mind azokat a szép erős bizonyságokat nyakokra fordíthatnám, mellyekkel a harmadik könyvben viaskodánk közönségesen az új tudományok-ellen; megmutatván, hogy a calvinista tudomány kétségbe-ejtő bizonytalanságra viszi embert; rend-szerént hívatott igaz pásztoroktúl megfosztatott, újonnan támadott, magát meghamissíttya, a setét angyaltúl vett eredetet, minden fesletségre okot adott és útat csinált; végezetre, hogy Calvinus az ő tanítását nem csak éktelen maga-viseléssel, de temérdek hazugságokkal, magával ellenkező rút viszszálkodással és töb jelenségekkel, mellyekrúl emlekezénk, nem bizonytalannak, hanem bizonyoson hamisnak mutatta: de mind ezek értelmében a harmadik könyvre igazítván a keresztyén olvasót, most csak azt mutassuk-meg, hogy Calvinus a Credónak egy ágazattyát sem hitte igazán. Melyből következik, hogy azok-is, a

kik Calvinussal egy nyomban járnak és egy értelemben vannak, azon rút vallások ganejában hevernek, melyben Calvinus.

Hogy pedig sommában foglallyam a jelen-való könyvnek derék tanuságát és megfejthetetlen* bizonyítását, illyen erősséget állatok:

Lehetetlen, hogy igaz isteni tudomány légyen abban a vallásban, mely a keresztyén hitnek állandó fondamentomát felbontya, és az emberi okossággal tusakodó, káromló vélekedésekkel megrútíttya.

Illyen a Calvinus tanítása, mely a CREDÓnak minden ágazattyák úndok, és a közönséges okossággal viaskodó vélekedésekkel felforgattya.

Tehát lehetetlen, hogy igaz és isteni tudomány légyen a Calvinus tanításában.

ELSŐ része a bizonyságnak nyilván-való, és nem szűkölködik támasz-nélkűl; hanem csak a MÁSODIK részének erőssítésében kel fáradnunk. Aug. to. 7. li. 3. de Baptis. cont. Donatum, c. 14.

ELSŐ RÉSZE.

Hét közönséges jelenségek, mellyekből kitetczik, hogy Calvinus a Credót nem hiszi.

Igazán írja sz. Ágoston, hogy sokan tudgyák a *Hiszek-egy-Istent;* el-is mongyák nyelvel; de sem a Szent Háromságot, sem a több keresztyéni tudománynak felbomolhatatlan fondamentomit és kétség-nélkűl-való czikkelyit igazán nem hiszik; hanem, a keresztyéni tudomány ágait újob formára és kaptára ütik, ezeknek igaz értelmétűl nagy meszsze távozván. A Lutheristák az ő ubiquitásokkal menyi ágazatit rontyák a Credónak, ez-után meghallyuk. It-is hellyel-hellyel mint czimborálnak Calvinussal a Credo ágazatiellen, feljegyezzük. De derék-képpen ebben a könyvben Calvinusrúl lészen szónk és megbizonyíttyuk, hogy követőivel-egyetemben egy ágazatot sem hiszen igazán. Minek-előtte rend-szerént minden ágazatban esetit említcsük: úgy tetczik, egy-nehány jelenségekből világoson eszünkbe vehettyük, hogy Calvinus a Credóban semmit sem hitt. Infra, lib. 11. cap. 3.

I. Jelenség. Azt taníttya Calvinus követőivel-egyetemben, hogy az Ecclesiába isteni tudomány-gyanánt semmit nem kel venni, valami a sz. Írásban nincs írva[1]. Mely dologrúl maga szavait ezelőt hallók[2], és majd bévebben meghallyuk[3]. Mivel azért a Credót

I.
[1] Calv. li. 4. c. 8. num. 8.
[2] Supra, f. 141.
[3] Infra, lib. 6. c. 2, 2.

* Megfejthetetlen = megdönthetetlen.

nem olvassuk a sz. Írásban, nem kel ennek helyt adni az Ecclesiában.

II. II. Jelenség. Calvinus kétessé tészi, ha az apostolok szerzették a Credót. Mert noha ezt a régiek egyenlő értelemmel apostolok mű-helyéből származott tudománynak nevezték: de ő senkivel ezért üstököt nem akar vonni; tudgya pedig, hogy némely czikkelyeket az apostolok-után tóldottak a Credóhoz: *De Autore Symboli, nihil sollicitus: Apostolis certe, magno Veterum Scriptorum consensu adscribitur. Undecumque tandem fuerit initio profectum: de Autore, vel anxie laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet*[1]. *Descensus ad inferos, post aliquantum temporis insertus, sensim in Ecclesiis insuevit*[2]. Azért Calvinus szembe nem szökik Brentiussal, Artopæussal és egyebekkel[3], kik tagadgyák, hogy a Credót apostolok szerzették, az-az, bizonytalanná tészi, ha megcsalatkozhatatlan kút-főből eredett-e a Credo. A ki pedig ezt bizonytalanná tészi, isteni hittel nem ragaszkodhatik a Credóhoz.

[1] Calv. li. 2. c. 16. num. 18.
[2] Ibid. n. 8. Vide infr. lib. 5. c. 6, 1.
[3] Vide Serar. Thesi 75. De Apostolis.

III. III. Jelenség. Ha tudva vólna-is, hogy az apostolok szerzették a Credót, nem adna helyt néki Calvinus. Mert azt hirdeti (mint nem régen hallók,) hogy nem kel semmit abban hinni, valamit CHRISTUS önnön-maga előnkbe nem adott, hanem ő-utánna más hirdetett.

Supra, li. 3. c. 12, 11. f. 381.

IV. IV. Jelenség. Azt vítattya Calvinus, hogy nem egyéb az igaz hit, hanem Istennek hozzánk-való jó akarattyának ismèreti: *Justa Fidei definitio nobis constabit, si dicamus, esse Divinæ erga nos benevolentiæ firmam, et certam cognitionem.* Ha ez a hit mivólta és természete: következik, hogy valamit Istennek hozzánkvaló jó akarattya-kivűl tanítnak a Calvinisták, azt magok sem hiszik. Mert a dialecticusok mondása-ként, *Definitum non debet latius patere Definitione,* csak az mondatik igazán hitnek, a mihez illik a hitnek definitiója. Így tehát az isteni természetnek egyvóltát, mindenhatóságát, *etc.* nem hiheti igaz hittel Calvinus.

Cal. li. 3. c. 2. n. 7. et 12. Vide supr. fol. 335.

V. V. Jelenség. A Calvinus itíleti-szerént nincs ot igaz hit, a hol jó cselekedetek nincsenek: *Fides a bonis Operibus separari non potest*[4]. *Testimonia sunt Bona opera,* DEI *in nobis habitantis*[5]. Megvallya pedig maga, hogy ő-benne és az ő tanítványiban csak egy jó cselekedet sincsen; hanem minden cselekedetek ocsmányság és kárhozatra méltó vétek[6]: *Nihil in nobis invenit Deus, præter fœtidas sordes*[7]. Tehát a maga itíleti-szerént sincs ő-bennek igaz hit, mellyel a Credót hinnék.

[4] Cal. in natt. 22, 11.
[5] Lib. 3. Instit. c. 14. n. 18.
[6] Supra, f. 224, 225.
[7] Calv. Matt. 22, 11.

VI. Jelenség. Calvinus maga hirdeti (mint ez-előt hallók[1],) hogy ő és tanítványi eltévelyedett értelmekkel mind viszsza-forgattyák, valami CHRISTUSban és az ő tudományában vagyon: *Vitioso nostro sensu, quidquid in Christo, ejusque doctrina est, pervertimus*[2]. Ha Calvinus ebben nem hazud, kétség-nélkűl semmit a Credóban nem hiszen az ő iskolája.

VI.

[1] Supr. lib. 3. c. 14. f. 555.

[2] Calvin. Ioan. 6, 41.

VII. Jelenség. Azt beszélli Calvinus, hogy ők semmit abban nem hisznek, a mit a Pápisták hisznek; mert mind bálványozás a Pápisták vallása: *Satan in Papatu adulteravit, quæcumque* DEUS *in salutem nostram destinaverat*[3]. *Papistæ Idololatriam habent crassiorem, quam fuerit sub Jeroboam; neque in Doctrina, guttula una sunt puriores. Vix ullum cum ipsis conventum habere possumus, in quo non aperta Idololatria nos polluamus*[4]. Ha semmit abban nem hisznek a Calvinisták, a mit a Catholicusok vallanak, búlcsújokat vették tehát a Credótúl. Mert ezt nem csak vallották és vallyák a Catholicusok; de a mint ez-előt hallók Luthertűl, a Catholicusoktúl vették és tanúlták az újítók a Credót. De ezek csatázó martalékok*. Jer mennyünk a dandárra**.

VII.

[3] Cal. li. 4. c. 1. num. 1.

[4] Ibid. c. 2. n. 9.

Lásd, oda fellyeb, f. 260.

MÁSODIK RÉSZE.

A Credo első ágazattyát nem hiszi Calvinus.

Hiszek Istenben, mindenható Atyában, menynek és földnek teremtőjében.

A CREDÓnak első ágazattyában négy dologrúl tészünk vallást: I. Hogy hiszünk, az-az, bizonyoson, tekélletesen és minden kételkedést kirekesztvén, vallyuk az Istentűl megjelentetett igazságokat. II. Hogy Istenben hiszünk, nem Istenekben; mert az Istent egynek vallyuk természetiben; őtet egyedűl, társ-nélkűl istenellyük. Nem csak hiszszük pedig az egy Istent lenni: hanem ő-benne hiszünk, az-az, ő-hozzá ragaszkodunk; igaz hitünket ő-benne, az ő szaván és igazságán fondállyuk. III. Hogy Atyában hiszünk. Mikor az istenségben eggyik személyt Atyának hiszszük, nyilván vallyuk, hogy az egy természetben, külömböző személyek vannak, mellyek-közzűl eggyik Atya lévén, szükség, hogy magához

* Martalék = előhad. – ** Dandár = derékhad.

hasonló-természetű Fiat nemzett légyen. Ugyan-azon Atyának emlekezetivel jelentyük azt-is, hogy Isten Atyánk nékünk-is[1]: kitűl mind azokat méltó reménlenünk, a miket egy kegyes atyától várhat kedves fia. IV. Hogy az Isten mindenható, kinek hatalmas ereje mennyet, földet benne-való állatokkal-egyetemben teremtette.

[1] Ephes. 4, 6. Malach. 2, 10.

Ezeket Calvinus hamis tanításival megmocskollya, sőt elrontya a Credónak első ágazattyát. Rend-szerént lássuk habozásit.

1. A hit mi-voltát, erejét és tekélletességét Calvinus elrontya: így a hitet tellyességgel kilopja az emberekből.

Vide infra, li. xj. initio.

Az igaz hitről nyólcz dolgot tanít a szent Írás: 1. Hogy egy az igaz hit. 2. Hogy a hitetlenséget kirekeszti az igaz hit. 3. Hogy a bizonytalan habozást és kételkedést elkergeti. 4. Hogy a hit az igazságot a hamissal egybe nem elegyíti. 5. Hogy e világi szarándokságban sok mély dolgokat ád előnkbe a hit homályban és elrejtve. 6. Hogy az igaz hitnek ereje nem egy vagy két dologra terjed, hanem éppen mindenre, valamit Isten megjelentett. 7. Hogy a hit külömb a reménségnél. 8. Hogy a hit nem csak a választottaknak adatik, hanem ollyaknak-is, kik az-után elvesztik a hitet és elkárhoznak.

Mind ezekben ellenkezik Calvinus az Isten ígéjével, és felforgattya a hitnek tulajdon erejét és természetét.

Először. Eszébe vévé Calvinus, hogy az újítók közöt a hitben és tudományban-való eggyesség nem lehet; mivel módgyok nincs az eggyesség szerzésében és megőrzésében[2]. Hogy azért a közöttök regnáló viszsza-vonyás meg ne botránkoztatná és el ne idegenítené az embereket: azt hirdeti, hogy a hitben nem kel oly egyességet keresni, hogy abban vétek ne találtassék: *Ecclesia abjicienda non est, etiam si multis alioqui* Vitiis *scateat. Quin etiam poterit, vel in Doctrinæ, vel in Sacramentorum administratione,* Vitii *quidpiam obrepere, quod alienare nos ab ejus communione non debeat*[3]. *Ecclesia leviusculis* Erroribus *non vitiatur*[4]. A töb Calvinisták hasonló tanítását ennek-előtte feljegyzők,[5] kik az ellenkedő vallásban-lévőket atyafiaknak tartyák.

[2] Supr. f. 153, 377.
[3] Calv. li. 4. c. 1. num. 12.
[4] Ibid. c. 2. n. 1. Plura n. 12.
[5] Supr. f. 396, 397.

De a sz. Írásból ennek-előtte világoson megmutatók[6], hogy a hit csak egy; és mint a szűv, úgy a hit nem szenved szakadást. Mert sem az Isten magával, sem az igazság az igazsággal nem ellenkezhetik.

[6] Sup. f. 128, 129.

MÁSODSZOR. Eléb megmutatók[1], hogy az új tanítók magok sem hiszik, a mit tanítanak. És valami flastrommal enyhíteni akarván titkon-fájó sebeket, azt hirdeti Calvinus, hogy a míg élünk, mindenkor elegyítve vagyon a hit a hitetlenséggel: *In cunctis semper mixta est Fidei* INCREDULITAS[2]. *Nullum illustrius, vel magis memorabile exemplum Fidei proponit Scriptura, quam in Davide: Ille tamen dum animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud, quam suæ* INCREDULITATI *succenset? Et certe consternatio illa, apertum diffidentiæ signum fuit. Quasi* DESPERANS, *seipsum exitio adjudicat, nec tantumag itari se* DUBITATIONE *fatetur, sed nihil sibi facit residuum*[3]. *Nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur, ut omni* DIFFIDENTIÆ *morbo curati, Fide toti repleamur et occupemur*[4]. *Patet, Fidem Sanctorum sæpe mixtam fuisse* DUBITATIONIBUS; *et agitatam, ut credendo, et sperando, aliquid tamen* INFIDELITATIS *proderent*[5]. És közönségesen az idegen-hitűkről azt írja, hogy, *Erroribus obnoxii; ut plurimum a certa directione absunt*[6]. *Per varios errores vagantur*[7]. Ím hallod, mint vagyon dolgok a Calvinistáknak; mindenkor mindenben hitetlenség elegyíttetik az ő hitekhez. És mivel a sz. Írás mongya[8], hogy a hitetlenek kárhoznak, *Timidis, et Incredulis, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure, quod est Mors secunda*[9]; lássák, mint lészen dolgok. Sz. Pál nem így szól a dologhoz; hanem azt taníttya, hogy valamint a világosság a setétséggel, Christus az ördöggel egybe nem fér[10]; úgy a hívnek része nincs a hitetlennel. Azért mint a tűz vízzel, az igazság hamissággal eggyüt nem lehet: úgy a hitetlenség az igaz hittel nem maradhat. Mert a sz. Pál mondása-szerént a hit győzedelmes erőssége a láthatatlan dolgoknak, a reménlendőknek állattya[11].

[1] Supr. f. 158, 551, 552.
[2] Calv. l. 3. c. 2. num. 4.
[3] num. 17.
[4] num. 18.
[5] Idem. li. 3. c. 20. n. 16.
[6] Calv. l. 2. c. 2. num. 25.
[7] Ibid. n. 12.
[8] Mar. 16, 16.
[9] Apoc. 21, 8.
[10] Cor. 6, 15.
[11] Hebr. 11, 1.

HARMADSZOR. Mivel a hittűl-szakadtak habozók, tétovázók, minden dolgokban bizonytalanok[12]: azt írja Calvinus, hogy a hittel mindenkor elegyítve vagyon a kételkedés: *Nos, dum Fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur, quæ nulla tangatur* DUBITATIONE; *nec securitatem, quæ nulla sollicitudine impetatur*[13]. *Nunquam tam bene nobiscum agitur, ut omni* DIFFIDENTIAE *morbo curati, Fide toti repleamur. In fideli mente, certitudo permixta est* DUBITATIONE[14]. Beza is azt írja, *1. Joan. 5, 16.* hogy a Calvinista választottak kételkednek sokszor az Istenről, Christusról, a szent Írás igazságáról és hasonló dolgokról: *Lapsus adversus Primam Tabulam sunt, Dubitatio aliqua*

[12] Vide supra, fol. 550, 551, 552, 553.
[13] Calv. l. 3. c. 2. num. 17.
[14] nu. 18. Plura loca Calvini, vide in præcedenti Puncto. Similia, Liber Concor. f. 440.

de Deo, de veritate Scripturæ, de Christo, deque aliis ad Dei cultum pertinentibus. Supersunt horum vitiorum semina etiam in Regeneratis, adeo, ut interdum horrificos fructus edant in ipso tentationis æstu[1]. Veszesse Isten azt a hitet, mely az Istenről, Christusról és a sz. Írás igazságáról kételkedik.

[1] Experto cre de Bezæ.

A sz. Írás nem ezt mongya, hanem azt kívánnya, hogy bizonyoson hidgyünk; *Certissime sciat omnis domus Israël*[2]. Azt parancsollya, hogy semmit ne kételkedgyünk: *Vade, nihil dubitans, quia ego misi illos*[3]. És a szentek példája azt mutattya, hogy kételkedés-nélkűl hittek; *Sine dubitatione veni accersitus*[4]; mert a mely hitről sz. Pál azt írja, hogy erős győzedelme a láthatatlan dolgoknak[5], úgy megerőssítette őket, hogy, a mint ennek-előtte[6] bévségesen megmutatám, inkáb kételkednének a magok életéről, hogy-sem a hit dolgairól. Gyökerét és fondamentomát ennek a tekélletes bátorságnak, mely a hitben találtatik, az Istennek csalatkozhatatlan igazságából, mivel eléb megmutatók, nem szükség ugyan-azont kiírnunk. Azt el nem halgathattyuk, hogy Calvinus, mikor lélek-szerént szól a dologhoz, világoson vallya, hogy a hit minden kételkedést kirekeszt: *Excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solide sibi constat, sed ipsa secum disceptat*[7]. *Ubi primum minima gutta* (Fidei) *mentibus nostris instillata est, jam faciem Dei nobis propitiam contemplari incipimus, ita certo intuitu, ut sciamus nos minime hallucinari*[8]. *Quod si a Deo profectam revelationem, vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium; in asserenda certitudine, quid delinquimus*[9]?

[2] Act. 2, 36.
[3] Act. 10, 20.
[4] vers 29.
[5] Hebr. 11, 1.
[6] Sup. f. 138, 92.
Ibid.
Calv. l. 3. c. 2. num. 7
[8] num. 19.
[9] num. 39.

Negyedszer. Az igaz hit Isten szaván és tanu-bizonyságán fondáltatik[10]: tehát a mely lehetetlen, hogy Isten hamissat mondhasson, oly lehetetlen, hogy az igaz hitben hamisság, tévelygés, error lehessen. Mindazáltal Calvinus azt hirdeti, hogy a hittel elegyes a tévelygés: *Docent certe hæc, Errores sæpe Fidei esse permixtos*[11]. *Fidem, quamdiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus; non solum quia nos multa adhuc latent, sed quia, multis Errorum nebulis circumdati, non omnia assequimur*[12].

[10] Vide supr. f. 138, 139, 260, 627.
[11] Calv. li. 3. c. 2. num. 31.
[12] num. 4.

Ezzel a mondással Calvinus abba a vétekbe esik, mellyet nem régen horrendum sacrilegiumnak, iszonyú szentség-törésnek monda. Mert ha a hitben *Errorok*, hamis tévelygések lehetnek, mint-hogy a hit Istennek tanu-bizonyságán éppíttetik: következik, hogy Isten a hamis tévelygésekről tészen bizonyságot. A sz. Pál szava sem

vólna igaz, hogy a hit, *Convictio non apparentium*[1], győzedelmes erőssége a láthatatlan igazságnak. A Christus Úrunk szavai sem tellyesednének-bé, hogy a híveket minden igazságra taníttya a Sz. Lélek, *Joan. 16, 13.* Egy szóval, valaminémű ígéretekkel kötötte magát Isten, hogy az Anyaszentegyház-ellen az ördög győzedelmet nem vészen, hanem az Istennek igazsága végig megmarad benne: azok mind elolvadnak, ha az igaz hit-közzé tévelygések elegyedhetnek.

[1] Vide supra, fol. 138. 139.

Vide infra, li. 8. c. 2.

Ötödször. A hitről azt taníttya a sz. Írás, hogy oly dolgokrúl vagyon, mellyek nem látczanak[2]; és a mit hiszünk, azt tűkör- és homály-által csak rész-szerént láttyuk[3]. Annak-okáért írja sz. Pál, hogy a hit fogságban tart minden okoskodást a Christus engedelme-alat[4]. Calvinus pedig erőssen kárhoztattya a Catholicusokat, hogy bétakargatott hitet emlegetnek és azt vítattya, hogy kifejtegetve kel a hit dolgait értenünk: *Scholastici commentum fabricarunt, Implicitæ Fidei; quo nomine, crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ illudunt. Non in ignoratione, sed in cognitione sita est Fides. Hac cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus.* Jóllehet ő-maga Calvinus eszébe vészi esztelenségét így írván: *Plurima nobis Implicita nunc sunt*[5]. *Fidem, quamdiu in mundo peregrinamur, Implicitam esse concedimus. Insignia hujus Fidei Implicitæ exempla, in Christi Discipulis notare licet. Vera ergo in illis fuit, sed Implicita Fides*[6].

[2] Hebr. 11, 1.

[3] 1. Cor. 13,12.

[4] 2. Cor. 10, 5.

Calv. li. 3. c. 2. num. 2.

[5] Ibi. nu. 3.

[6] Ibi. nu. 4.

Hatodszor. Azt taníttya Calvinus, hogy a keresztyén hit csak abban ál, hogy ember elhidgye magárúl, hogy ő üdvözűl. Azért először azt írja, hogy csak, *per abusum,* rosz szokásból mondatik hinni, a ki az Istent, az evangeliomot, a sz. Írást hiszi: *Credunt plurimi Deum esse; Evangelicam historiam, ac reliquas Scripturæ partes, veras esse arbitrantur; Dei sermonem pro certissimo habent oraculo. Talibus Fidei testimonium tribuitur per Catachresin*[7]. *Hæc Fidei seu umbra, seu imago, ut nullius est momenti, ita indigna est Fidei appellatione, a cujus solida veritate procul abest*[8]. Kevessé továb: *Qui talibus Fidei simulachris gloriantur, intelligant, Diabolo se nihilo in hac parte præcellere.* Másut arrúl a hitről szólván, mellyel hiszszük, hogy Isten vagyon, így ír: *Quod Fidem nominat Apostolus inanem opinionem, procul a fidei veritate dissitam, Concessionis est.* Másodszor a hitet csak abban helyhezteti, hogy az Isten ígéretit és hozzánk-való jó akarattyát bizonyoson ismérjük: *Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quod in ipsa*

[7] Cal. li. 3. c. 2. num. 9.

[8] Num. 10.

Calv. lib. 3. c. 17. n. 11.

proprie Fides consistat. Fides proprie a promissione incipit, in ipsa
[1] Li. 3. c. 2. n. 29. *constat, in ipsam desinit*[1]. *Fidei definitio constabit, si dicamus, esse*
[2] Num. 7 et 12. *Divinæ erga nos benevolentiæ firmam certamque cognitionem*[2]. *Proprium Fidei objectum, est* DEI *bonitas, qua peccata remittuntur*[3].
[3] Idem, li. 3. c. 3. n. 19. A keresztyén hitnek ágazati-közzűl, mellyeket a Credóban vallunk,
Vide Valent. to. 3. Disput. 1. q. 1. par. 1. Assert. 1. alig találunk kettőt vagy hármat, mellyekben az Isten ígéreti foglaltatnának: tehát a töb czikkelyeket nem hiszik a Calvinisták keresztyén hittel; hanem, *Inani opinione,* hiuságos gyanusággal vélik, hogy egy Isten vagyon; hogy ez teremtő; hogy az Isten Fia szűletett, meghólt, feltámadott. Bezzeg szent Pál külömben
Hebr. 11, 1. szól a hitről; mert azt mongya, hogy, *Est argumentum non apparentium,* a nem látott dolgok erős bizonysága. Utánna veti, hogy hittel tudgyuk, hogy Isten szava-által teremtetett e világ. A századosrúl, ki a Christus hatalmárúl vallást tett vala, azt mongya Üdvö-
[4] Matt. 8, 8. Luc. 7, 7. zítőnk, hogy ily nagy hitet nem talált Israëlben[4]. Azért Calvinus eszébe vévé magát és megvallya, hogy az igaz hit mind azok vallására terjed, valamiket Isten megjelentett: *Non negamus, quin Fidei officium sit, Veritati* DEI *subscribere, quoties, et quidquid, et*
[5] Calv. li. 3. c. 2. n. 7. *quocumque modo loquitur*[5]. *Fateor, generale Fidei objectum esse* DEI *Veritatem, sive minetur, sive spem faciat gratiæ. Nos immerito gravant calumniatores, ac si negaremus, Fidem habere respectum*
[6] Ibi. n. 30. *ad omnes Verbi* DEI *partes*[6]. Látod, hogy maga sem túd eligazodni dolgában; kap két-felé, mint a vízben-haló ember.

HETEDSZER. A hitet a reménségtűl nyilván megválasztya a szent Írás, *1. Cor. 13, 13. 1. ad Thessal. 5, 8. Ad Ephes. 3, 12.* Azért Calvinus azt írja: *Sine spe fides non est; et tamen Fides, et Spes,*
[7] Calv. li. 3. c. 3. num. 5. *varia sunt*[7]. *Apostolus ex Fide, deducit fiduciam*[8]. Mindazáltal azt
[8] Li. 3. c. 2. n. 15. vítattya másut, hogy a hit nem egyéb a bizakodásnál, *Fidem dico,*
[9] Cal. ad Rom. 10, 10. *firmam esse et efficacem fiduciam*[9].

NYÓLCZADSZOR. Azt írja Calvinus, hogy senkiben igaz hit nem találtatik, hanem csak a választottakban; és valakiben egyszer szikrája vagyon a hitnek, soha el nem veszthetí hitit és üdvösségét: *In Fidem non illuminantur, nisi qui prœordinati sunt ad salu-*
[10] Cal. lib. 3. c. 2. num. 11. *tem*[10]. *Cordibus Fidelium semel infixa* DEI *Veritas, nunquam effluit, sed usque ad finem viget. Fidem, quam semel insculpsit piorum*
[11] Calv. Matt. 13, 20. *cordibus, evanescere et perire, impossibile est*[11]. A szent Írás pedig
[12] Luc. 8, 13. világoson mongya, hogy némellyek ideig hisznek, a kísértet ide-
[13] 1. Tim. 4, 1. jén eltávoznak a hittűl[12]; némellyek elszakadnak a hittűl[13]; eltéve-
[14] 1. Tim. 6, 10. lyednek a hittűl[14]; elvesztvén a jó lelki-isméretet, eltörik a hit hajó-

ját[1]. És Simon Magusrúl nyilván olvassuk, hogy hitt, megkereszteltelkedett, *Actor. 8, 13.* még-is elveszett, *20.* Azért Calvinus maga írja, hogy *Reprobis temporalis fides a* CHRISTO *adscribitur*[2]. *Neque tamen inficior, quasdam interdum interruptiones Fidei contingere, prout ejus imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur*[3].

[1] 1.Tim. 1,19.

[2] Calv. li. 3. c. 2. num. 11.

[3] Ibi. n. 24.

Mind ezekből kitetczik, hogy Calvinus az ő negédes* tanításával a hitnek mi-vóltát, természetit, tekélletességét és böcsűlletit felforgattya; sőt az embert tellyességgel atheistaságra viszi. Mert ha az igaz hit elegyítve vagyon mindenkor a hitetlenséggel, tévelygéssel, kételkedéssel, bizonytalansággal: mit árt, akár-mit hidgyünk? ugyan nem lehetünk hitetlenség- és tévelygés-nélkűl. Ha magok vallyák a Calvinisták, hogy az ő hitek tévelygéssel, hitetlenséggel, kételkedéssel elegy: micsoda bolondság, hogy ily vakmerőűl állattyák, a mirűl magok-is kételkednek; a mit magok-is tévelygéssel terhesnek itílnek? Miért nem hadgyák-el azt a vallást, mely maga tanításával magát tévelygésbe és bizonytalanságba keveri? Vagy miért kárhoztattyák ily igen a mí vallásunkat, ha a magok vélekedésiben ily temérdek vétkeket ismérnek?

2. Az isteni természetnek egy-vóltárúl alkalmatlanúl szól Calvinus.

Nyilván nem meri Calvinus mondani, hogy az isteni természet egynél töb; de oly dolgokat beszél, mellyekből színesen kihozhatni, hogy töb és egy-mástúl külömböző istenséget vallott.

I. Azt írja, hogy az Atya Isten, *per excellentiam, seu per excessum,* felsőbséggel és méltóságosban mondatik Istennek, hogysem a Fiu: *Quamvis* DEI *nomen, Filio quoque sit commune; tamen Kat exochen, Patri interdum adscribi, quia fons est, et principium* DEITATIS[4]. Másut azt írja, hogy, *Kat hyperochen, per præeminentiam, seu prærogativam*[5], fellyeb-halladó-keppen mondatik Istennek az Atya. Ha azon-egy és egyenlő-méltóságú istenség vagyon az Atyában és a Fiuban: felsőbség, nagyob-méltóságú és fellyeb-halladó isteni nevezet nem fér az Atyához, hogy-sem a Fiuhoz. Azért inæqualitásnak, nem tellyes eggyességnek kel lenni az istenségben, ha az isteni nevezet, *inæqualiter,* nem tellyes egyenlőséggel találtatik bennek. Mert lehetetlen, hogy azon isteni természetben excessus vagy præeminentia lehessen. *Vide Bernardum Dörhoff. Apodixi 2. cap. 10.*

[4] Calv. li. 1. c. 13. num. 23.

[5] Contra Gentilen, Prothesi 10. ap. Bellarm. tom. 1. Præf. de Christo.

* Buszke, arrogans

II. Az-is Calvinus szava, hogy az istenségben rend és garádics vagyon; és hogy az Atya még a közben-járónak-is Istene: *Absurdum non est, propter gradum et ordinem,* DEUM *peculiariter vocari, qui non solum genuit ex se suam Sapientiam, sed* DEUS *etiam est Mediatoris*[1]. Kettő it a dolog. Első az, hogy azon-egy isteni természetben rend és garádics nem lehet: tehát különböző istenségnek kel ot találtatni, a hol az istenségben rend és garádics vagyon. Másik az, Calvinus tanítása az, hogy CHRISTUS isteni természete-szerént-is közben-járó, mint ezennel meghallyuk. Ha a közben-járónak Istene az Atya: következik, hogy különböző istensége vagyon az Atyának és Fiunak. Mely kötésből minémű hiuságokkal akar kifeselni Junius, feltalálod Gretserusnál, *Tomo 2. Defens. Bellarm. fol. 34.*

[1] Calv. lib. 1. c. 13. n. 24. Contra: Ioan. 5, 18. Philipp. 2, 6. Christ. est æqualis Deo.

III. Azt írja Calvinus, hogy CHRISTUSnak nem csak emberi, hanem isteni természetit illeti, valami a közben-járásnak tisztihez tartozik: *Sit igitur nobis hæc recta intelligendi clavis, neque de natura divina, neque de humana simpliciter dici, quæ ad Mediatoris officium spectant.* Ha a Christus közben-járásának tisztihez illik, hogy imádkozott, szenvedett, szent halálával áldozott érettünk: következik, hogy ezek a Christus isteni természetit illetik. Így az Atyánál alacsomb isteni természet vólt Christusban, mely imádkozhatott és szenvedhetett.

Cal. li. 2. c. 14. num. 3. Similia Lutherani, Supr. f. 449.

IV. Az-is Calvinus tanítása, hogy CHRISTUS nem csak emberi természete, hanem istensége-szerént-is szolgája Istennek; megalázta magát; bűnök bocsánattyára hatalmat vett az Atyától. Minek-utánna előszámlálta vólna Calvinus a Christus emberségének állapattyát, tudni illik, hogy szolgának neveztetik; hogy bőlcseségben nevekedett; hogy az itílet napját nem tudta; ezt veti utánna: *Neque tamen hæc Humanæ tantum suæ naturæ seorsim adscribit, sed in seipsum recipit, quasi Mediatoris personæ conveniant. Propter duplicis naturæ unionem, alteri dabat quod erat alterius*[2]. Ismét: *De tota* CHRISTI *persona hoc prædicari. Neque enim aut secundum Humanitatem solam, aut secundum solam Divinitatem humiliavit seipsum*[3]. Másut: *Nec* DEITATIS *singulare, nec Humanitatis fuit, sed utriusque simul, quod legitur potestatem accepisse a Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit*[4]. A hol azon-egy isteni természet, egy méltóság, egy hatalom vagyon, lehetetlen, hogy ot eggyik alázatos szolgája lehessen a másiknak. Tehát a Calvinus itíleti-szerént kisseb és alacsomb istensége vagyon

Vide Gretser. to. 2. Defensio. Bellarm. f. 39.

[2] Calv. lib. 2. c. 14. n. 2.

[3] Calv. ad Philip. 2, 10.

[4] Calv. li. 2. c. 14. n. 3.

a Fiunak; és így két istenséggel-eggyüt két Isten vagyon. Mely dologrúl lásd Bellarminust, *lib. 1. de Christo. c. 14.* Gretserust, *in Defensione ejus Capitis.* Megmutatók ennek-előtte, hogy a Lutheristák sem esnek ez-aránt meszze a Calvinistáktúl; mivel ők-is azt taníttyák, hogy Christus istensége-szerént-is közben-járó és enged az Atyának. Supr. f. 615. num. 2.

V. El akarja hitetni Calvinus, hogy CHRISTUS a böcsűlletben, birodalomban, hatalomban második garádicson űl az Atya-után, úgy-mint oly vicariussa, hely-tartója az Atyának, ki semmit maga erejével nem cselekedett: *Sessio ad dexteram, Metaphorice accipitur pro secundo vel proximo gradu, quem DEI Vicarius obtinet*[1]. *CHRISTUS, quasi secundam a Patre honoris et imperii sedem obtinet: sedet ad dexteram Patris, quia ejus est VICARIUS*[2]. *Perinde est, ac si vocetur DEI VICARIUS, qui ejus personam sustinet. Quare locum aliquem imaginari non convenit, cum Metaphorice Dextera, secundam a DEO potestatem significet*[3]. *Dicit se CHRISTUS servasse eos, Patris nomine: quia se Ministrum duntaxat statuit, qui nihil nisi DEI virtute gesserit*[4]. *CHRISTUS, est secunda vitæ causa*[5]. Ha ugyan-azon istensége vagyon Christusnak az Atyaval, ezek az inæqualitások, nem egy-arányú tulajdonságok, köztök nem találtatnak. Bezzeg, ha Calvinus Christusrúl nem ily absolute, általlyában szóllana, hanem emberi természetire határozná szavát, vólna mentsége: de ezt nem cselekszi; sőt fondamentomúl veti, hogy, a mit a közben-járó tisztirűl mond, azt a Christus istenségérűl-is kel érteni. És ugyan dorgállya a régi Doctorokat, hogy midőn Úrunk az Atyát nagyobnak mongya magánál, azt csak az emberi természetre vonszák: *Ariani, ut Christum probarent secundarium esse DEUM, objiciebant, minorem esse Patre. Patres Orthodoxi, ut calumniæ ansam præciderent, dicebant, hoc debere ad naturam Humanam referri. Atqui nec recta, nec consona fuit Patrum solutio*[6]. *Nulla erat causa, cur se tam anxie torquerent Veteres, in repellenda Arii calumnia. Filium Patri æqualem non esse, nebulo ille jactabat, quia nihil posset a seipso*[7].

[1] Calv. Matt. 22, 44.
[2] Matt. 26, 64.
[3] Marc. 16, 19.
[4] Ioan. 17, 12.
[5] Calv. in Ioan. 6, 57.
[6] Calvin. Ioan. 14, 28.
[7] Calv. Ioan. 5, 30.

Ezekből künyű megértenünk, hogy Calvinus nagy útat irtott a mostani Arianusoknak, kik CHRISTUSnak alacsomb renden-való istenséget engednek, hogy-sem az Atyának.

3. A Szent Háromságot alattomban elrontya Calvinus.

Bölcsek mondása, hogy senki hirtelen leggonoszb nem lészen; hanem az esetben garádicsok vannak. Az ördög sem támasztá mí üdőnkben mingyárt elsőben a Szent Háromság-tagadókat; hanem Calvinust elől-bocsátá, hogy alattomban útat készítene a Szent Háromság-tagadásra. És oly dolgokat taníttata vélle, mellyekből nyilván és erőssen kihozhatni a Szent Háromság-tagadást. Azért mondá Schlüsselburgius lutherista superattendens[1], hogy a Calvinisták szívében vagyon fészke az arianusságnak; és hogy senki mí üdőnkben arianus nem lett, a ki először calvinista nem lett vólna.

[1] Supr. f. 160, 161.

I. Luther írta, hogy az Arianusok jól mívelték a sz. Íráskivűl-való szót, a Homoúsiont, megvetvén: *Quod si odit anima mea vocem,* Homoúsion *et nolim ea uti; non ero hæreticus. Ariani optime exegerunt, ne vocem profanam, et novam, in Regulis Fidei statui liceret*[2]. Azért Calvinus ezt halván, nem csak megvallya, hogy a régiek új szókat találtak, *Trinitas, Persona, Homoúsion*[3]*;* de utánna veti: Isten adta vólna, hogy ezek a szók eltemettettek vólna; *Utinam quidem sepulta essent nomina*[4]. Nem jó látat Calvinusban, hogy örömest eltemetné azokat a szókat, mellyek a Sz. Háromságot jelentik. Másut imígyen ír: *Precatio vulgo trita, Sancta Trinitas unus* DEUS, *miserere nostri; mihi non placet, et barbariem omnino sapit*[5]. Talám abból vett erre-is bátorságot; mert látta, hogy Luther kihadta a német imádságos könyvben ezt a Szent Háromság segítségűl-hívását a litaniából. Musculus pedig illyen-képpen beszél: *Nollem coram Ethnicis, Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, dicere tres Personas, ne viderer dicere Tres Deos. Vocabulum hoc,* Persona, *non ita necessarium est ad fidem Christianam, ut sine illo nequeas esse Christianus, cum illud primi Christiani ignoraverint*[6]. Melius Péter Calvinista predikátor, mikor az ifiu János király-előt vetekednék Váradon Dávid Ferenczvel, ezen szókat mondá: *Mi, mind az állatot, mind a személyt, elhadtuk: Ellene-mondottunk mí ezeknek*[7]. Ha ezeknek ellene-mondottak a Calvinisták, szabadon kezet foghatnak a törökökkel. És talám efféle dolgokért mongyák a Lutheristák, hogy a ki igazán calvinista, annak a szíve törökkel béllett[8].

[2] Luth. to. 2. Lat. Vittemb. an. 1546. per Lufft, Li. cont. Latomum, fol. 252.

[3] Calv. l. 1. c. 13. num. 3, 4

[4] Ibid n. 5.

[5] Calv. epi. ad Polonos, scripta. An. 1563. Vide Bellarm. Præfat. lib. de Christo.

[6] Muscul. in 1. Anti-Cochleo.

[7] Disputat. Váread. an. 1569. Die primo Connexionem vide, li. 6. c. 2. 3. in 4. exemplo.

[8] Vide supra, fol. 160, 161. Infra, li. 5. c. 10.

II. Ægidius Hunnius, nevezetes lutherista doctor, egy könyvet íra illyen titulussal: CALVINUS JUDAIZANS; *hoc est, Judaicæ glossæ,*

et corruptelæ, quibus Joannes Calvinus, illustrissima Scripturæ Sacræ loca, et testimonia de gloriosa Trinitate, Deitate Christi, et Spiritus Sancti, detestandum in modum corrumpere non exhorruit. Ebben az egész könyvben világos példákkal bizonyíttya, hogy valamely helyeken a szent Írás a Szent Háromságnak egyenlő istenségét jelenti, azokat Calvinus addig facsarja, sidó glossákkal addig csávállya, hogy tellyességgel erőtlenekké tészi a Szent Háromság bizonyítására. Azt írja szent János, hogy hárman vannak, kik bizonyságot tésznek az égben, Atya, Fiu, Szent Lélek; és ez a három, egy. Calvinus ezt így magyarázza: *Quod dicit, Tres esse Unum; ad essentiam non refertur, sed ad consensum.* Mit mondhatna egyebet az Arianus? Christus azt mongya: Én és az Atya, eggyek vagyunk. Itt-is így beszél Calvinus: *Abusi sunt hoc loco Veteres, ut probarent Christum esse Patri Homoúsion. Neque enim Christus de Unitate substantiæ disputat, sed de consensu*[1]. Nem jó látat Calvinusban, hogy ily szorgalmatos azoknak a bizonyságoknak erőtlenítésében, mellyekkel a régi szentek erőssítették a Szent Háromságot. Azért Hunnius a nevezett könyvben így szól a dologhoz: *Quis non videt, Diabolum, per acutum hoc suum instrumentum, tales voluisse producere strophas, quibus Anti-Trinitarii propugnacula Christianorum, non solum hostiliter attentare, sed etiam diruere valeant?*

Calv. et Marlorat. 1. Ioan. 5, 7.

[1] Iidem, Ioan. 10, 30. Similia supr. f. 633.

III. Azt állattya Calvinus, hogy az istenségben-lévő személyek csak emberi elmélkedéssel gondolt tulajdonságok: *Personas vocarunt, discretas in Deo proprietates, quæ se mentibus nostris conspiciendas offerunt*[2]. Ha a személy nem egyéb a mí elménkel megválasztott tulajdonságnál, anyi személy lészen az isteni természetben, menyi tulajdonságot elválaszthat egy-mástúl értelmünk. De bizony ez a Calvinus tanítása tisztán a Sabellius vallása, ki a személyt gondolatunkal megválasztott különböző tulajdonságnak itílte; és így a Szent Háromságot tellyességgel tagadta.

[2] Calv. Ioan. 1, 1. sub finem.

IV. Egy mondásával Calvinus mind az Atya, mind a Fiu Isten személyét elrontya. Mert a ki Atya, szükseg, hogy magához hasonló természetet közöllyön Fiának. Azért Christus azt mongya maga-felől: *Ego scio eum, quia ab ipso sum, et ipse me misit*[3]. *Ego a Deo exivi*[4]. Calvinus pedig azt vítattya, hogy a Fiu isteni természetit nem vette az Atyától: *Quomodo Creator non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essen-*

[3] Ioan. 7, 29.

[4] Ioan. 16, 27.

[1] Cal. li. 1. c. 13. nu. 23. et 19.

tiatum a Patre Filium esse dicit, a seipso negat esse[1]. De bizonyos, hogy Fiu nem lehet, a ki mástúl nem vészi természetit. Noha azért a Fiu természete nem származott az Atya természetitűl; mivel azon-egy természet vagyon az Atyában és Fiuban: de a Fiu ezt a természetet az Atyától vette örökké-való szűletés-által. Calvinust pedig abban csalta-meg tudatlansága; 1. Mert nem vette eszébe, hogy mikor a Fiut Istentűl-való Istennek mongyuk: nem azt jelentyük, hogy istenség származik istenségtűl; hanem hogy a Fiu Isten személye Atyától származik. Mert, *Concretum, Deus, accipitur pro supposito. Et de supposito Filii, verum est quod a Patre procedit*[2]. 2. Mert nem értette, minémű értelemmel mondatik, hogy Isten, *Est ens a se,* magától, és nem mástúl-való. Ezt úgy értyük és mongyuk, hogy az Isten nincs úgy mástúl, mint alkotmány alkotójától: *Non est ab alio, tamquam effectus a causa*[3], és az isteni természet nem származik mástúl. Ezzel egybe-fér, hogy az isteni személy mástúl származik: *Quod ab alio, tamquam a causa procedit, ita accipit Entitatem et Essentiam ab alio, ut tota ejus essentia, et quidquid identificatur illi Entitati, accipiat esse ab alio. Cum igitur Essentia Divina, quæ identificatur personæ Filii, non accipiat esse ab alio: nec Filius accipit esse ab alio tamquam Effectus a Causa. Atque ita, eo sensu est Eus a se, quod non est ab alio ut a Causa*[4].

[2] Arrubal, 1. parte, Disp. 95. c. 3, 4.

[3] Genitus non factus.

[4] Arrub. ibid.

V. Más-képpen-is rontya Calvinus a Fiu Istennek örökké-való szűletését, és ezzel tagadgya a Szent Háromságot. Mert azt írja, hogy bolondság azt gondolni, hogy az Atya mindenkor szűli az ő Fiát: *Quid attinet disputare, an semper generet Pater? quando stulte fingitur continuus actus generandi*[5]. Ha ez így vagyon, következik, hogy soha az Atya nem szűlte Fiát. Mert az isteni személy szűletése nem *Actio transiens,* magán-kivűl-való cselekedete Istennek, mely a külső állatok változásával szokott lenni: hanem *Actio immanens,* Istenben marad. Mint-hogy pedig az Isten változhatatlan: következik, hogy valami most Istenben nincsen, soha ő-benne nem vólt[6]. Azért ha most a Fiu nemzése nincs Istenben, soha sem vólt az-előt-is. A mí magyar Calvinistáink eszekbe vévék ezt a balgatagságot, és abban a Confessióban, mellyet a Bejthe István zászlója-alat csatázó predikátorok nyomtatának Német-Újvárban, megvallyák, hogy a Szent Lélek mind örökké származik az Atyától és Fiutúl.

[5] Calv. li. 3. c. 13. n. 29, 23.

[6] Lásd oda fel, fol. 60.

Edit. Typis Manlianis, an 1597. art. 1.

4. Calvinus tagadgya az igaz Istent, midőn bűnök okává tészi.

Seneca azt írja, hogy mind egy, akár tagadgyad, akár gyalázzad az Istent: *Quid interest, utrum Deos neges, an infames?* mert a kit gyalázatba kevertél, levetetted az isteni méltóságból. Mivel azért Calvinus oly dolgokat tanít Istenről, mellyek nem igaz Istenhez, hanem pokol-béli ördöghöz illendők: nem ok-nélkül sok fő túdós emberek írják, hogy Calvinus az ördögöt tartotta Istenének. De hogy a Calvinus tévelygése világosban megtessék, illyen kötés bizonyságot formálok. Seneca. Vide Libri istius Caput Decimum.

Valaki azt taníttya, hogy Isten akarattyából, parancsolattyából, izgatásából, taszításából lésznek a bűnök: hogy Isten cselekeszi a bűnt, mint ennek autora, oka, alkotója: nem az igaz Istent, hanem a pokol-béli ördögöt tartya Istenének.

De Calvinus azt taníttya, hogy Isten akarattyából, parancsolattyából, etc. lésznek a bűnök.

Tehát Calvinus, nem igaz Istent, hanem pokol-béli ördögöt tart Istenének.

No. 1. A ki az Istent bűnök okává tészi, ördögöt vall Istennek.

A bizonyság Első része, *major propositio,* bizonyodik, I. Calvinusból, ki azt írja, hogy a ki Istent bűnök okának nevezi, Istent ördöggé változtattya: *Deum, Autorem omnium, etiam malorum, faciunt Libertini: ideoque nullum, inter Deum et Diabolum, discrimen faciunt. Ita revera Deus, quem nobis fabricant, idolum est, Diabolis ipsis deterius. Cum enim Deo nihil sit magis proprium, quam sua Bonitas, ipsum a se abnegari oportet, et in Diabolum transformari, ut malum efficiat, quod ei ab illis tribuitur.* II. Miképpen sz. Pál azt írja, hogy a részegesnek hasa, a fösvénynek tarsolya Istene, *Ephes. 5, 5. Philip. 3, 19.* mivel ezekben vetik bóldogságokat, életek czéllyát, határát; és így a mi Istent illetné, azt másnak adgyák: azon-képpen mondhattyuk, hogy a ki megfosztya Istent az ő méltóságos tulajdonságitúl és a sátánnak tulajdonságiba őltözteti; nyilván megtagadgya az igaz Istent és a sátánt tiszteli helyében. Ezt cselekeszi pedig, a ki Istent akarja a bűnök autorává, okává tenni. Cal. Instruct. cont. Libertin. c. 13, 14.

Mert az igaz Istenről a sz. Írásban ezeket olvassuk. 1. Hogy Isten a bűnt nem akarja, hanem annyíra gyűlőli, hogy reája sem nézhet: *Non Deus volens iniquitatem tu es; Psal. 44, 8. Similiter odio sunt Deo, impius, et impietas ejus; Sap. 14, 9. Malum ne cogitetis in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligatis;*

omnia enim hæc sunt, quæ odit Dominus; Zach. 8, 17. Faciebatis malum, et quæ nolui elegistis; Isai. 65, 12. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris; Abac. 1, 13. Ugyan ezent jelentik azok az Írások, mellyekben olvassuk, hogy Isten nem akarja senkinek veszedelmét, hanem üdvözíteni akar mindeneket. Mert ezek úgy nincsenek, ha Isten azt akarná, hogy az emberek vétkezzenek: mivel a vétekből következik az ember lelkének veszedelme. 2. Hogy Isten a bűnt nem parancsollya, hanem a tíz parancsolatban, mellyet *Exod. 20. Deuter. 5.* kiíratott, minden vétket tíltott: *Nemini mandavit impie agere, et nemini dedit spatium peccandi; Eccli. 15, 21. Dereliquerunt me, ædificaverunt excelsa, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum; Jerem. 19, 5. Et cap. 32, 35.* 3. Hogy Isten
Deut. 28. etc. a bűnre senkit nem kísért, sem vonszon, hanem erős bűntetéssel fenyegeti és idegeníti az embereket minden vétkektűl: *Non dixeris, Per Deum abest. Non dicas, Ille me implantavit: non enim necessarii sunt ei homines impii; Eccli. 15, 11, 12. Nemo cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentator. Deus enim intentator malorum est. ipse autem neminem tentat; Jac. 1, 13.* 4. Hogy a ki bűnt cselekeszik, Isten-ellen tusakodik, és ezt Isten nagy tűréssel szenvedi. Mert az ő akarattya az, hogy szentűl éllyenek: *Dura cervice. vos semper Spiritui Sancto resistitis; Actor. 7, 51. Deus sustinet in multa patientia vasa iræ; Rom. 9, 22. Hæc est voluntas* DEI, *sanctificatio vestra*[1].

[1] 1. Thes. 4, 3.

Az ördögrűl a sz. Írás ellenkező dolgokat tanít. 1. Hogy az ördög akarja a bűnt és az ő akarattya-szerént cselekesznek a gonoszak: *Resipiscant a laqueis Diaboli, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem*[2]. *Vos ex patre Diabolo estis; et desideria patris vestri vultis facere, ille homicida erat ab initio. Mendax est, et Pater ejus*[3]. 2. Hogy az ördög nem tíltya a bűnöket, sőt ő-általa árad a bűn e világra. Sz. Pál azt mongya, hogy bűn-általt jött e világra a halál[4]. A Bőlcs pedig azt írja, hogy ördög irígysége hozta a halált közinkbe: *Invidia Diaboli, mors introivit in orbem terratum*[5]. Ezzel jelentvén, hogy a bűnt-is ördög hozta e világra. Azért Christus gonoszok attyának, hazugság attyanak nevezte az ördögöt[6], mivel ő nemzi a gonoszságot. Sz. János pedig ördögi cselekedetnek híja a vétket, ördögtűl-valóknak nevezi a bűnösöket: *Qui facit peccatum, ex Diabolo est: quoniam ab initio Diabolus peccat. In hoc apparuit Filius* DEI, *ut dissolvat opera Diaboli*[7]

[2] 2. Tim. 2, 26.
[3] Ioan. 8, 44.
[4] Rom. 5, 12.
[5] Sap. 2, 24.
[6] Ioan. 8, 44.
[7] 1. Ioan. 3, 38.

3. Hogy az ördög kísérti embert minden gonoszra; mellyért tentatornak, kísértőnek neveztetik: *Accedens Tentator*[1]. *Ne forte tentaverit vos is qui tentat*[2]. *Ne tentet vos Satanas*[3]. *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri Spiritui Sancto*[4]. 4. Hogy az ördög sugallását és akarattyát követi, a ki bűnt cselekeszik: *Cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas*[5].

[1] Matt. 4, 3. [2] 1. Thes. 3, 5. [3] 1. Cor. 7, 5. [4] Actor. 5, 3. [5] Ioan. 13, 2.

Ezekből kitetczik, a mit Calvinustúl hallánk, hogy valaki azt taníttya, hogy Isten akarattyából, parancsolattyából, izgatásából, taszításából lésznek a bűnök: ördöggé változtattya Istent; és noha nyilván ki nem meri fejezni, de alattomban az ő eleitűl-ismért Istent megveti és a Maozim Istent böcsűlli. [11]

Idem, habent loca, in 1. Puncto citata. Daniel. 11, 38

No. 2. Calvinus és a Lutheristák az Istent bűnök okává tészik.

A bizonyság Második része *minor propositio,* nyilván és világoson megtetczik a Calvinus tanításiból. Mellyet hogy világosban ércsünk, négy articulusban foglalom mondásit:

DÆMONOLATRIÆ CALVINIANÆ. *Artic. I.*

I. Noha a sz. Írás első atyánk esetirűl szólván azt mongya, hogy Isten őtet igazán teremtette, és maga keverődzött végetlen gáncsba: *Fecit Deus Hominem rectum; et ipse se infinitis miscuit quæstionibus*[6]. *Deus ab initio constituit Hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Apposuit aquam et ignem*[7]: de Calvinus azt írja, hogy Istennek végezett akarattyából lett első atyánk eseti: *Negant Decretum fuisse a Deo, ut sua defectione periret Adam. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus, quem exitum esset habiturus homo; et ideo præsciverit, quia Decreto suo ita ordinarat*[8]. Ismét: *Fateor in hanc, qua alligati sumus, conditionis miseriam, Dei Voluntate decidisse filios Adam*[9]. A töb emberek vétkeirűl azt írja, hogy ezeket nem csak elszenvedi Isten, hanem ugyan akarattyából lésznek, mely akarat kételeníti a gonoszakat, hogy egyebet se cselekedhessenek: *Tergiversando effugiunt, Dei tantum Permissu, non etiam Voluntate hoc fieri. Ipse vero, palam Se Facere pronuntiat. Nihil effiunt homines, nisi arcano Dei nutu; nec quidquam deliberando agitant, nisi quod ipse jam apud se Decreverit*[10]. *Nec Furta, nec Adulteria, nec Homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat*[11]. *Voluntas Dei, est rerum Necessitas; atque ita Necessario futurum est, quod ipse voluerit*[12]. *Deus non alia ratione, quæ futura sunt, prævidet; nisi quia ita, ut fierent, Decrevit*[13]. *Reprobi evadere nequeunt*

[6] Eccles. 7, 30. [7] Eccli. 15, 14. [8] Calv. li. 3. Instit. c. 23. n. 7. [9] Ibid. n. 4. [10] Lib. 1. c. 18. n. 1. [11] Ibid. n. 5. [12] Ibid. n. 8. [13] Cal. li. 3. c. 23. n. 6. in fine.

peccandi NECESSITATEM, *præsertim cum ex* DEI *ordinatione sibi injiciatur hujusmodi* NECESSITAS[1].

[1] Ibid. n. 9.

Artic. II. II. Noha Christus mongya, hogy az ördög mikor hazud, tulajdon sajáttyából szól; *Mendacium ex proprio loquitur, Joan. 8, 44.* de Calvinus azt írja, hogy Isten parancsollya néki, hogy hazug lélek légyen. És mind az ördög, mind a gonosz emberek csak szolgák és eszközök a dologban; de Isten a kormányos; ő parancsollya, mit mívellyenek: *Satan, qui intus efficaciter agit, ita est ejus* MINISTER, *ut non nisi ejus* IMPERIO *agat*[2]. *Quidquid agitent homines, vel Satan,* DEUS *clavum tenet. Satan mittitur cum certo* MANDATO, *ut sit Spiritus mendax in ore Prophetarum. Nudæ Permissionis figmentum evanescit: quia ridiculum est, Judicem tantum permittere, non etiam* DECERNERE *quid fieri velit, et* MANDARE *executionem Ministris. Cujus Satan. et scelesti latrones* MINISTRI *fuerunt,* DEUM *fuisse* AUTOREM[3]. *Dei* IMPULSU *Satan ipse suas partes agit. A* DEO *manat efficacia Erroris.* DEUS *projicere dicitur in fœdas cupiditates, quia justæ vindictæ præcipuus est* AUTOR, *Satan vero tantum* MINISTER[4]. *Dicitur et* DEUS *agere in Reprobis, quod Satan ipse (*INSTRUMENTUM *quum sit iræ* DEI,*) pro ejus* NUTU *ac* IMPERIO *huc illuc se inflectit*[5]. *Spiritus impurus,* DEI *Spiritus vocatur; quia ad ejus* NUTUM *potentiamque respondet:* INSTRUMENTUM *magis ipsius in agendo, quam a seipso autor*[6]. *Per* MINISTRUM *iræ suæ Satanam, voluntates* EXCITAT, *conatus firmat*[7]. *Quædam testimonia ostendunt indurare* DEUM, *deserendo: alia, ultra procedunt. Indurat quidem non emolliendo; verum plus aliquid fecit, quod obstinatione pectus ejus obfirmandum Satanæ* MANDAVIT[8]. *Diabolos, et sceleratos homines, nec corripere, nec moliri adversus nos maleficium ullum, nisi quantum ille permiserit, imo nisi quantum* MANDAVERIT[9]. Ezek ha így vannak, nem csak társa ördögnek Isten a gonoszban; de nagyob oka Isten az ördög és lator emberek cselekedetinek, hogysem ő-magok; mert a filosofusok igaz mondása-szerént, *Effectus, magis est causæ principalis, quam instrumenti.*

[2] Calv. Rom. 9, 18.

[3] Calv. lib. 1. c. 18. n. 1.

[4] Ibid. n. 2.

[5] Lib. 2. ca. 4. num. 2.

[6] Ibid. n. 5.

[7] Ibid. n. 3.

[8] Ibid. n 4.

[9] Lib. 1. c. 17. num. 11.

Artic. III. III. Azt beszélli Calvinus, hogy Isten titkos erejével indíttya, izgattya, taszíttya, titkos gond-viselésével hajtya embert a gonoszra: *Impios* FLEXURUS *est ad exequenda sua judicia. Unde apparet, certa destinatione Dei fuisse* IMPULSOS. *Ejus* IMPULSU, *Satan ipse suas partes agit: a* DEO *ipso manat efficacia Erroris*[10]. *Justo* DEI IMPULSU *agit homo, quod sibi non licet*[11]. *Efficacia agendi, penes* DEUM *est: reprobi,* MINISTERIUM *duntaxat præbent*[12].

[10] Cal. lib. 1. c. 18. num. 2.

[11] Ibid. n. 4.

[12] Lib. 2. c. 4. n. 4, 5.

IV. Azt taníttya Calvinus, hogy valami gonoszt az ember cselekeszik, Isten cselekeszi; és sokkal inkáb cselekeszi, hogy-sem az ember: mivel az ember csak eszköze Istennek; az Isten pedig autora, oka, szerzője, alkoltója a bűnöknek: *Concedo, Fures, Homicidas, et alios maleficos, Divinæ esse providentiæ* INSTRUMENTA, *quibus ad exequenda, quæ apud se* CONSTITUIT, *judicia, utitur*[1]. *Absolon, incesto coitu Patris torum polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus, hoc* OPUS SUUM *esse pronuntiat*[2]. Hogy pedig valaki arrúl ne gondolkodnék, hogy Calvinus csak az Istennek minden teremtett-állatival-való generalis concursussárúl szól, ő-maga ezt kirekeszti, így szólván: *Omitto hic universalem Dei motionem: de illa tantum speciali actione loquor, quæ in unoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus, Deo, Satanæ, Homini assignari, videmus non esse absurdum*[3]. *Absconditum Dei consilium, obdurationis est* CAUSA[4]. *Cæcitatis* CAUSAM *non assignat, extra arcanum Dei consilium*[5]. Az-előt az ördögöt, mint MINISTERT; most egyedűl Istent tészi okká és alkotóvá a gonoszságban. Mely dolgot így magyaráz: *Jam satis aperte ostendi, Deum vocari eorum omnium* AUTOREM, *quæ isti volunt otioso tantum ejus permissu contingere*[6]. *Cujus Satan, et scelesti latrones* MINISTRI *fuerunt, Deus* AUTOR *fuit*[7]. *Deus projicere dicitur in fœdas cupiditates, quia justæ suæ vindictæ præcipuus est* AUTOR: *Satan vero tantum* MINISTER[8]. *Centies Deum esse* AUTOREM *confitear, quod verissimum est*[9]. Nyilván-is következik az eléb felvetett fondamentomokból, hogy Isten oka az ember bűnének; mert a ki mást izgat, taszít, kételenít valamely cselekedetre, oka annak, a mire vonsza. Azon-képpen a ki valamely eszközáltal valamit mível, oka és alkotója annak, a mit csinál. Ha azért Isten parancsolattyából, izgatásából, kételenítéséből cselekeszi az ember és ördög, úgy-mint eszközök, a gonoszságot: tagadhatatlan, hogy Isten fő oka minden bűnöknek. Mert sem az ördög, sem senki egyéb külömben oka nem lehet a más ember vétkének, hanem hogy őtet ingerli, izgattya, parancsolattyával erőlteti, mint egy eszközit kételeníti fele-baráttyát a törvény-ellen-való cselekedetre.

Artic. IV.

[1] Calv. li. 1. c. 17. num. 5

[2] Cap. 18. n. 1.

[3] Calv. li. 2. c. 4. num. 2.

[4] Lib. 3. cap. 23. num. 1.

[5] Calv. Matt. 13, 13.

[6] Libr. 1. c. 18. num. 3.

[7] Ibid. n. 1.

[8] Ibid. n. 2.

[9] Libr. 3. c. 23. num. 3.

Ezeket Calvinussal egyetemben Beza, Petrus Martyr és a töb calvinista doktorok egy nyomban tanították, mint Schlüsselburgius lutherista superattendens a magok írásiból megmutattya, imillyen mondásokat előhozván: *Herodes et Pilatus, necessario* CHRISTUM *condemnarunt*[10]: *Adamus inevitabili Dei decreto lapsus est. Deus incitat ad mentiendum Dæmonem*[11].

[10] Schlüsselb. l. 1. Theol. Calv. art. 8. f. 30.

[11] Libr. 2. art. 6. fol. 42.

Luther és Melanchton sem ellenkeznek e dologban. Mert így ír Luther egy könyvében: *Et mala opera in impiis, Deus operatur. Quis audet negare, se etiam in malis operibus, sæpius coactum aliud facere quam cogitarit? Adeo non est homo in manu sua, etiam Mala operans*[1]. Melanchton abban a könyvben, mellyet Luther felette dicsír[2], így beszél: *Juxta prædestinationem Dei omnia necessario eveniunt in creaturis. Ridiculum ergo commentum est, Liberum arbitrium: voluntas enim nostra adeo non est libera, ut eo solum feratur, quo a Deó impellitur. Deus ergo proprie operatur Omnia. Et, quemadmodum propria Dei operatio fuit Pauli vocatio, ita est Davidis adulterium. Tam proprium ejus opus est Judæ proditio, ac Pauli vocatio. Non est ergo cur frigidum glossema recipiam, ut Deum Mala permittere, non etiam Facere dicamus*[3].

[1] Luth. in Assertion. art. 36. edit. 1521. Vit. in quarto. Nam in posterioribus edit. deleta hæc a Lutheranis.

[2] Supra, f. 536.

[3] Ph. Melanch. in c. 6. ad Roman. in fine, edit. an. 1524. fol. 52.

Ezek a rút káromló mondások elrontatnak a szent Írásokkal, mellyeket nem régen az isteni tulajdonságokrúl előhozánk. I. Mert ha a contradictoriumok, egy-mással ellenkező mondások, egyszersmind igazak nem lehetnek: az-is lehetetlen, hogy a mit Isten gyűlől, azt akarja; a mit tílt, azt parancsollya; a mitűl idegenít fenyítékkel, arra kisztessen; a mi akarattya-ellen vagyon, annak cselekedője légyen. II. Vagy ellenkező akarat vagyon Istenben, ha azt tíltya tőllünk, a mit akar, hogy cselekedgyünk: avagy csak kép-mutatásból tíltya, a mire maga viszen. Ennek eggyike sem fér az istenséghez. III. A ki azt cselekeszi, a mit Isten akar, abban nem vétkezik. Mert a mint Calvinus igazán írja, *Quidquid Deus vult, eo ipso quod vult, Justum habendum*[4]. *Hæc sit modestiæ lex, acquiescere Dei imperio, ut ejus voluntas nobis sit unica Justitiæ regula*[5]. Annak-okáért a Calvinus tanításából sokan arra jutottak, hogy semmi cselekedetben semmi bűnt nem ismérnek; mivel abban vétek nem lehet, a mit Isten akar. Mely dologrúl így szól maga Calvinus: *Quidquid jam accidit, Dei providentiæ deputant. Occidit sicarius probum civem? Exsecutus est, inquiunt, consilium Dei. Furatus, aut scortatus? Fecit, quod provisum erat a Domino, Minister ejus providentiæ. Ita flagitia omnia virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.* IV. Minden kegyetlen tirannusnál megfedhetőb vólna Isten, ha azt bűntetné bennünk, a mit maga rendeléséből, akarattyából, kételenítéséből cselekeszünk. Halhadsza mit írnak a régiek erről: *Pessimus omnium est, qui a Creatore universi, alios ad Adulteria, alios ad Rapinas impelli arbitratur. Unde sequitur, aut hæc peccata non esse, aut peccandi causam in Creatorem referri*[6].

[4] Calv. li. 3. c. 23. num. 2.

[5] Idem, li. 1. c. 17. n. 2.

Ibid. n. 3.

[6] Euseb. lib. 6. de Præpar. c. 5.

Excusabitur omne delictum, si dixerimus, Nihil fieri a nobis sine Dei voluntate: quomodo enim, vel quæ non vult, de sua voluntate producit; vel quæ vult, prohibet[1]*?*

[1] Tertull. Exhort. ad Castitatem, c. 2.

Calvinus, mikor eszére tér, nyilván viszsza-mongya, a miket Isten-ellen kérődött. Mert azt írja, 1. hogy ha akarta vólna Ádám, megmaradott vólna az igazságban: *quando non nisi propria voluntate cecidit: Calv. lib. 1. c. 15. n. 8.* mivel csak maga szabad-akarattyából esett. 2. Hogy, *Flagitiorum causa, extra humanam voluntatem quærenda non est; Lib. 2. cap. 4. n. 1.* az ember akarattyánál egyéb oka nincs a bűnöknek. 3. Hogy, *Non a Deo est perditio nostra, sed a carnis nostræ culpa; Lib. 2. cap. 1. n. 10.* nem Istentűl, hanem a mí vétkünktűl vagyon a mí veszedelmünk. És általlyában abból vagyon minden gonoszság, hogy az ember, *Propria malitia, quam acceperat a Deo puram naturam, corrupit; Lib. 3. cap. 23. n. 8, 9.* maga gonoszságával megrontotta azt a tisztaságot, mellyet Istentűl vett.

No. 3. Mint mentegetik ez-aránt Calvinust.

Megütközik maga Calvinus abban, hogy ha Isten oka és alkotója a gonoszak cselekedetinek: következik, hogy oka a bűnnek. Azért erre csak száraz beszéddel azt mongya, hogy noha azon facinust, latorságot cselekeszi Isten, mellyet az ember: de Isten jó végre cselekeszi; azért nem vétkezik ebben a cselekedetben: *Idem ergo Facinus, Deo, Satanæ, Homini assignari videmus: sed varietas in fine et modo facit, ut illic inculpata Dei Justitia reluceat.* Calv. li. 2. c. 4. num. 2. Vide Dörhoff, Apodixi 1. c. 4. f. 42. c. 6. f. 71.

Ez a mentség nem szolgál. Mert egy az, hogy ezzel isteni tulajdonságitúl megfosztya Calvinus az Istent és ördögi tulajdonságokba őltözteti; mert helyén hadgya, hogy Isten akarja és cselekeszi a bűnt, noha jó végre. Más az, hogy jó végre sem szabad gonoszt cselekedni[2]. Azért mint az ember meg nem menekednék a bűntűl, ha azért lopna ökröt, hogy bőrét alamisnában adná: úgy ha lehetséges vólna, hogy Isten jó végre hazudna, meg nem menekednék a vétektűl. Annak-felette a Calvinus tanítása-szerént az ember cselekedetinek mind módgya, mind vége Istentűl vagyon. Mert azt írja, hogy az Isten akarattya oka mindennek: *Dei Voluntas, rerum omnium dicitur causa.* Tehát az ember cselekedetinek módgyát és végét-is Isten cselekeszi, mivel ezek-is valamik.

[2] Rom. 3, 8.

Cal. li. 1. c. 18. num. 2.

A Calvinus tanítványi egy kevessé mélyebben szóllanak a dologhoz és azt mongyák, hogy Calvinus az Istent nem tészi bűnök okává, a menyiből bűn és gonoszság vagyon a cselekedetben; hanem a menyire külső cselekedetek.

De szaladás ez. I. Mert Calvinus azt mongya, hogy a gyilkosok, lopók, sőt maga a sátán csak eszközi Istennek, mikor gonoszt cselekesznek: úgy hogy, *Idem facinus, Deo, Homini, Satanæ assignetur*[1], azon gonoszság Istennek, embernek, ördögnek tulajdoníttassék. Ha az ördög ministere, instrumentoma Istennek a gonoszban: valamiért az ördög okának mondatik a bűnnek, ugyanazon és sokkal nagyob okért Isten oka a bűnnek. Mert a ki fejszével mást agyon vág, gyilkosnak mondatik, noha eszköz-által cselekedett. Azért midőn a calvinisták azt mongyák, hogy Isten taszíttya, viszi, kételeníti embert a gonoszra, de ugyan nem oka a bűnnek; annyi, mint-ha valakit paráznának, gyilkosnak, lúdas embernek mondanál, és e mellet igen protestálnál, hogy nem akarod megsérteni tisztességét[2]. II. Szent Dávidot az Írás gyilkosnak nevezi, mivel akarta, hogy Urias megölessék, és parancsolta, hogy elhagyassék[3]. A Calvinus vallása-szerént Isten akarja a gyilkosságot és parancsollya a sátánnak. Tehát a gyilkosság és egyéb gonoszság Istenre háramlik. III. A ki tanácsával vagy kisztetéssel valakit lopásra, gyilkosságra, *etc.* ingerel, minden kétség-nélkűl oka a bűnnek, noha csak külső beszéddel ád tanácsot. Tehát Isten sokkal inkáb oka a bűnnek, ha az ő hatalmas erejével az ember akarattyát izgattya, taszíttya, sőt erőlteti és kételeníti a gonoszra. IV. Isten oka az emberek jó cselekedetinek, mivel ő serkenti és izgattya akaratunkat a jóra. Tehát a gyilkosságnak és fajtalanságnak-is oka, ha ezekre ő izgat. V. Hogy a Calvinus tanítása-szerént a bűnök gonoszságának oka Isten, kitetczik ezekből: 1. Mert mikor Calvinus azt vetette vólna maga-ellen, hogy ha Isten akarja az ember esetit; ha taszíttya mint eszközit a gonoszra: következik, hogy azt akarja, a mit tíltott; és két ellenkező akarat vagyon benne. Erre csak azt feleleli, hogy mí nem érthettyük, miképpen lehessen, hogy akarja-is, ne-is akarja Isten ugyan-azont: *Pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diverso modo nolit fieri, et velit, non capimus. Non capimus, quomodo fieri velit, quod facere vetat*[4]. Ha Isten akarja, a mit tílt, kétség-nélkűl a bűnt akarja, mert ezt tíltotta. 2. Azt írja, hogy Isten annak oka, a mirűl azt mongyák a Catholicusok,

[1] Cal. li. 2. c. 4. num. 2.

[2] Vide infra, hoc libro, in fine c. 5.

[3] 2. Reg. 12, 9.

[4] Calv. li. 1. c. 18. n. 3. Caperemus facile, si, quod Catholici dicunt, doceres.

hogy elszenvedi, noha nem akarja: *Tergiversando effugiunt, Dei tantum Permissu, non etiam Voluntate hoc fieri. Ipse vero plane se facere pronuntians, effugium istud repudiat; nudæ Permissionis figmentum evanescit*[1]. *Aperte ostendi Deum vocari eorum omnium Autorem, quæ isti volunt otioso tantum ejus permissu contingere*[2]. *Quod de Permissione afferunt, dilutius est quam ut subsistat*[3]. Azt-is e mellé veti, hogy a mit Isten elszenved, azért szenvedi-el, mert ezt akarja: *Hic ad distinctionem Voluntatis et Permissionis recurritur, sed cur Permittere dicimus, nisi qiua ita vult?* A Catholicusok pedig csak a bűnről mongyák, hogy ezt elszenvedi Isten. Tehát a Calvinus értelme-szerént a bűnnek oka Isten. 3. A mint hallók, azt írja Calvinus, hogy azért látta Isten az Ádám esetit, mert elvégezte vólt, hogy megessék; *Decretum a Deo, ut defectione periret Adam. Decretum quidem horribile: inficiari tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus, quem exitum esset habiturus Homo; et ideo præsciverit, quia decreto suo sic ordinarat.* Ha azért láttya Isten az ember esetit, mert ő végezte és akarta, hogy elessék: mivel a bűnt-is láttya, minek-előtte lenne, következik, hogy a bűnt-is Isten akarta.

[1] Calv. ibi. n. 1.
[2] num. 3.
[3] Li. 2. c. 4. n. 3.
Lib. 3. c. 23. n. 8
Ibid. n. 7.

No. 4. Mivel állattya Calvinus, hogy Isten oka az ember bűnének.

CALVINUS *Ellen-vetési.* I.

Nincs fondamentoma a szent Írásban ennek a rút vélekedésnek, hanem csak vakmerő tudatlanságon éppíttetik.

Először azt forgattya Calvinus, hogy Isten vakíttya-meg az ember értelmét; Isten keményíti akarattyát; *Isai. 6, 10. Ioan. 12, 40. Cujus vult, miseretur: quem vult, indurat; Rom. 9, 18.*

De nem vészi eszébe, hogy Isten azért mondatik keményíteni, mert igaz itíleti-szerént megvonsza malasztyát, mellyel meglágyúlna ember; ostorozásit halasztya, mellyek idegenítenék a bűntűl; oly dolgokat cselekeszik ember-körűl, mellyekből a gonoszság okot vészen a vétekre. Azért mongya a Bőlcs, *Sapient. 14, 11.* hogy az Isten teremtett-állati kelepczék és egér-fogók a balgatagoknak. Megkeményíté tehát Isten Faraót; mert meg nem lágyítá. Sőt oly csudákat cselekedék előtte, mellyekből tudta, hogy okot vészen a vakmerőségre, nem akarván meggyőzöttnek látczani. Miképpen a mely atya kedvén neveli fiát vagy szolgáját, azt mongyuk, hogy ő vesztette, ő tette gonoszszá: nem azért, hogy izgatta vásotságra, mert ettűl lágyan-nemmen tíltotta; de azért, hogy meg nem bűn-

Eccls. 8, 11. Iob. 24, 23. Rom. 2, 4.

tette, kincsét kezébe bízta, melyből a tékozló fiu alkalmatosságot vett a gonoszságra. Így magyarázza a szívek keményítését szent Ágoston: *Non obdurat* DEUS *impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam*[1]. *Obstinationem* DEUS *cum facere dicitur, non instigando et inspirando, sed deserendo facit*[2]. Mert egyéb-képpen a szent Írás mongya, hogy ember maga keményíti-meg szívét; *Psal. 94, 8. Hebr. 3, 8. Exod. 5, 15. Cap. 8, 15.*

[1] Aug. ep. 105.
[2] Aug in Psal. 77. Immissiones per Angelos malos.

II. Másodszor. Azt veti-elő Calvinus, hogy Isten egy bűnt más bűnnel szokott verni. A bűntetést pedig a bíró nem csak elszenvedi, de meg-is parancsollya. Tehát Isten parancsollya a bűnt.

Rom. 1, 24, 26. August. 5. contra Iulian. cap. 3.

Künyű erre-is a válasz. Mert bizonyos, hogy a bűn magában nem lehet bűntetése a gonoszságnak; mivel senki maga boszszúságát újab boszszúval nem szokta bűntetni. Két-képpen mondatik tehát bűnnel ostoroztatni ember. 1. Mert az előbbi vétkekkel azt érdemlette, hogy Isten őtet szájára bocsássa és a bűntűl meg ne tartóztassa malasztyával. 2. Mert a bűnből következő gyalázatot, kárt, veszedelmet ostorúl vagy tanuságúl és orvosságúl ereszti Isten emberre, mint szent Ágoston írja: *Tu, Domine, ad usus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum sæculorum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ insania, sanas alteram.*

Psal. 80, 13. Act. 14, 15.

Aug. 9. Confess. c. 8.

III. Harmadszor. Forgattya azt-is Calvinus, hogy Isten rendeléséből árúltatott-el Jósef, *Genes. 45, 8.* és a mí Megváltónk, *Actor. 2, 23. cap. 4, 28.* Hogy nincs oly gonosz, mellyet ő nem cselekednék, *Amos. 3, 6. Isai. 45, 7.* Ő parancsolta Semeinek, hogy szidalmazza Dávidot, *2. Reg. 16, 10.* Ő indította Dávidot, hogy a népet megszámlállya, *2. Reg. 24, 1.* Az Absolon fajtalanságát Isten cselekedetinek mongya a szent Írás, *2. Reg. 12, 12.*

Vide Tertul. li. 2. cont. Marcion. c. 14. n. 83.

Ezekre így felelnek a Doctorok. Mikor Amos azt mongya, hogy Isten cselekeszik gonoszt a várasban, nem a bűnről érti, hanem a csapásokrúl, éhségről, hadakrúl, dög-halálrúl. Mikor Istennek tanácsából és akarattyából mondatnak lenni a gonoszságok: először azért mondatnak; mert az Isten bőlcsesége öröktűlfogva látta, mit cselekedik szabad-akarattyából ember, ha reá-bocsáttya és szent malasztyával meg nem tartóztattya. Mikor azért igaz itíleti-szerént a gonoszaktúl Szent Lelkét megvonsza és az ördögöt felszabadíttya, hogy a kik nem akartak helyt adni az igazságnak, szolgállyanak az úndokságnak: ezért a felszabadításért és isteni malasztnak megvonásaért Isten tanácsából és akarattyából mondatnak cselekedni; mert Isten gond-viselésétűl zabolán hordoztatik

ember a gonosz cselekedetben és csak addig mehet-elő, míg Isten-bocsáttya. Másodszor, mert Isten a méregből-is orvosságot túd csinálni: Azért oly bűnre nem bocsáttya embert, melyből valami jót ki nem hozna. Mikor azért a bűnre ereszt valakit, nem nézi csak hívolkodva; hanem az emberek gonoszságát vagy híveinek próbajára, vagy a gonoszaknak ostorozására igazgattya. Így a Jósef báttyainak árúltatását Jósefnek magasztalására fordítá. A Semei szitkát Dávidnak ostorozására téríté. Absolont nem izgatta a latorságra, hanem reá-bocsátotta és Dávidnak bűntetésére fordította gonoszságát.

Ita Aug. Enchir. c. 100. Libro 22. Civit. c. 1.

5. *A Calvinus Istene mostoha atya, sőt irgalmasság-nélkűl-való kegyetlen tirannus.*

No. 1. Sok-képpen tiraunus a Calvinus Istene.

Az igaz Istent kegyes Atyánknak vallyuk a Credóban; mivel hozzánk-való szerelme, kegyelmessége, gond-viselése sokkal megelőzi a világi atyák kegyességét. Azért a *Mi-Atyánk* első szavában atyai kegyelmességrűl emlekezünk. Calvinus az ő Istenét kegyetlen tirannussá, sőt hóhérrá változtattya sok-képpen..

I. Azt mongya, hogy az ő Istene lehetetlen dolgokra kötelez örök halál és kárhozat bűntetése-alat, mint eléb maga szavaiból hallók. Nem lehet nagyob tirannus, mint a ki életünk vesztésével kötelez a lehetetlen dolgokra, úgy-mint, hogy röpűllyünk vagy a Dunát egy italban elnyellyük.

Articul. I. Fol. 318, 319.

II. A Calvinus Istene kételeníti embert a törvény-ellen-való cselekedetekre; *Reprobi evadere nequeunt peccandi necessitatem, quum ex* DEI *ordinatione sibi injiciatur hujusmodi necessitas*[1]. *Necessario peccat homo*[2]. *Voluntas* DEI *est rerum necessitas: ideo necessario futurum, quod ille voluerit*[3]. Mindazáltal örök kárhozattal bűnteti, valaki azt míveli, a mit kételenségből cselekedtet emberrel. Nem régen hallók, hogy Isten taszításából, izgatásából, akarattyából, parancsolattyából cselekeszi ember, a miért kárhozatra vettetik. Hová lehet ennél nagyob tirannus, mint a ki azért bűntet, a mit maga cselekedtet velünk?

Artic. II.

[1] Calv. li. 3. c. 23. num. 9.
[2] Calv. li. 2. c. 4. n. 1.
[3] Lib. 3. c. 23. n. 6 et 8.

III. A Calvinus Istene egy hívolkodó gondolatért, legkisseb hiuságos beszédért örök kárhozattal bűnteti szolgait. Ha szántszándék-nélkűl, ha akarattyok-ellen gonosz indúlat gerjed bennek,

Artic. III.

ottan pokol helyek, örök veszedelem fizetések, mint a Calvinus szavából eléb hallók[1]. Nerot, Domitianust, egyebeket tirannusoknak itíltek az okos emberek, mivel apró vétkekért megölették az embereket. Tehát a Calvinus Istene sem atya, hanem kegyetlen tirannus.

[1] Supra, f. 326. et 523. n. 10.

Artic. IV. IV. Nagyob tirannust nem gondolhatunk, mint a ki haragosságát ismértetni akarván, az alatta-valokat halálra sententiázza, csak maga jó kedvéből, semmit nem nézvén a veszendő ember érdemére. És minek-utánna elvégezte, hogy valakit megöllyön, ne láttassék tellyességgel mód-nélkűl cselekedni, úgy erőlteti a törvény-ellen-való dolgokra, hogy el ne kerűlhesse a kelepczét, hogy törvény-ellen ne cselekedgyék. A Calvinus Istene pontrúl pontra ezt cselekeszi az emberekkel. Tehát nem atya, hanem Busiridesnél, Mezentiusnál, Falarisnál kegyetlemb tirannus. Ezt hogy nyilván ércsük, meg kel magyaráznunk, a mit Calvinus tanít az Istennek örök választásárúl.

No. 2. A Calvinus káromló tanítása az Isten rendeléséről, a prædestinatiórúl.

DE PRÆDESTIN. Calvinus az Istennek örök rendeléséről és prædestinatiójárúl két dolgot tanít, mellyel az ő Istenének az emberi nemzethez-való kegyetlenségét megismérteti.

Artic. I. Először, hogy Isten örötkűl-fogva csak maga jó kedvéből, semmit nem nézvén embernek cselekedetire, némellyeket örök kárhozatra rendelt, némellyeket bóldogságra. Ezt pedig csak azért cselekedte, hogy a kárhozandók bűntetése-által az ő neve dücsőítessék: *Interrogant, quo jure suis Creaturis irascatur Dominus, a quibus nulla ante offensione provocatus fuerit? Nam exitio devovere, quos placuerit, Tyranno convenit. Est igitur, cur cum* DEO *expostulent homines, si nudo ejus arbitrio, citra proprium meritum, in æternam mortem prædestinantur.*

Calv. li 3. c. 23. num. 2.

Ezeket mikor Calvinus maga-ellen vetette vólna, mint tanításából következő dolgokat: azt feleli reá, hogy az Isten akarattya minden igazság regulája. Elég az, hogy ő így akarta; nem kel ennek más okát vadászni: *Ubi ergo quæritur, Cur ita fecerit Dominus? Respondendum est; Quia voluit. Quod si pergas rogando, Cur voluerit? Majus aliquid quæris* DEI *voluntate, quod inveniri non potest.* Mely feleletben helyén hadgya, hogy nincs egyéb oka, miért rendel Isten valakit kárhozatra, hanem csak az ő akarattya. Igyenesen-is következik a calvinista tudományból, hogy Isten semmit a veszendők bűnére nem nézett, mikor őket halálra rendelte. Mert

azt mondotta vala az-előtt Calvinus, hogy nincs semmi egyéb oka, miért akarta ezeket elveszteni Isten, hanem csak a maga jó kedve: *Reprobat Deus, non alia de causa, nisi quod ab hereditate, quam filiis prædestinavit, illos vult excludere: Minime consentaneum est, præparationem ad interitum alio transferre, quam ad arcanum Dei consilium*[1]. *Quosdam in exitium ituros præscivit: idqua ita factum, quia sic voluit*[2]. Noha azért (úgy-mond) minden üdőben fő túdós emberek tanították, hogy Isten senkit kárhozatra nem rendelt, hanem gonoszságaért: de ez-ellen azt kel tartani, hogy semmi tekínteti nem vólt Istennek az emberek cselekedetire, mikor kárhozatra rendelte őket: *Ubicumque regnat hoc Dei Placitum, Nulla in considerationem veniunt Opera*[3]. *Rationem aliam non habemus in reprobandis, quam ejus Voluntatem. Cum dicitur Deus indurare, eo admonentur homines, nihil causæ quærere extra ejus Voluntatem*[4]. *Nullo humanæ dignitatis respectu, quos damnationi addicit, his vitæ aditum præcludit*[5]. Azért a kárhozandókat a végre teremti Isten, hogy elveszszenek és veszedelmekkel Istent dücsőítcsék: *Impii destinato creantur, ut pereant*[6]. *Deus nutu suo ita ordinat. ut inter homines nascantur certæ morti devoti, qui suo exitio, ipsius nomen glorificent*[7]. *Non pari conditione creantur omnes: in alterutrum finem quisque conditus est, vel ad vitam, vel ad mortem*[8].

[1] Calv. li. 3. c. 23. num. 1.
[2] Ibid. n. 5.
[3] Calv. li. 3. c. 22. num. 3.
[4] Ibid. n. 11.
[5] Li. 3. c. 21. n. 7.
[6] Calvin. Rom. 9, 18.
[7] Lib. 3. c. 23. num. 6.
[8] Libt 3. c. 21. num. 5.

Ez-ellen azt mongya szent Ágoston, hogy Isten senkit azért nem teremtett, hogy elveszszen: *Nemo ideo creatus est ab illo, ut pereat.* Mert az Írás sok helyen hirdeti, hogy Isten mindeneket akar üdvözíteni: *Deus omnes homines vult salvos fieri; 1. Timoth. 2, 4. Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti; 2. Pet. 3, 9. Non enim delectaris in perditionibus nostris; Tob. 3, 22. Numquid voluntas mea est mors impii, dicit Dominus Deus; et non ut convertatur a viis suis, et vivat? Ezech. 18, 23. Vivo ego, dicit Dominus, Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat; Ezech. 33, 11.* Azt-is melléje adgya, hogy az ember veszedelme önnen-magától vagyon: *Perditio, tua Israel: tantummodo in me auxilium tuum; Oseæ 13, 9. Fecit Deus hominem rectum, et ipse se infinitis miscuit quæs ionibus; Eccles. 7, 30. Fracti sunt rami, propter incredulitatem; Rom. 11, 20.*

Aug. to. 7. ad. Articulos falso sibi impositos, Artic. 3.

Ezt másut Calvinus-is vallya: *A nostra culpa, non a Deo, est perditio nostra. Homini tantum, suum exitium adscribendum apparet*[9]. *Utcumque mortem nobis adsciverimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat*[10]. *Minime consentaneum est Deum fieri Mortis autorem*[11].

[9] Calvin. li. 2. c. 1. n. 10.
[10] Lib. 2. c. 16. num. 6.
[11] Lib. 2. c. 1. num. 6.

Végezetre azt mongya Isten, hogy a halál és veszedelem ördög incselkedéséből, bűn-által hozatott e világra, *Sapient. 1, 13. cap. 2, 23. Rom. 5, 12.* Ezekből kitetczik, hogy Isten a végre teremtette és sok ajándékival ékesítette az embert, hogy minnyájan üdvözűllyünk. De a bűnből származik, hogy némellyek elvesznek. Itílet napján-is azért veti pokolra a gonoszakat CHRISTUS, mert éhezett, és nem táplálták őtet; *etc.*

Artic. II. Másodszor azt taníttya Calvinus, hogy minek-utánna Isten érdemre-való tekíntet-nélkűl elvégezte, hogy valakit pokolra vessen: Verba habes supra, f. 639, 640. véghez akarván vinni szándékát sok gonoszra taszíttya, és ugyan kételeníti embert; az ördögöt reá-kiszteti és parancsolattyával izgattya, hogy őtet megejcse. Azért nincs, úgy-mond, egyéb oka a veszendők gonoszságának, hanem hogy Istentűl veszedelemre rendeltettek. Ezeket illyen szókkal taníttya: *Quos in Mortis exitium creavit, ut severitatis suæ exempla forent, eos, ut in finem suum perveniant, prædicatione magis excæcat, et obstupefacit*[1]. *Ideo reprobi in cordis pravitatem addicuntur, quia justo DEI judicio suscitati sunt, ad gloriam ejus sua damnatione illustrandam*[2]. *Defectionis causa non potest alia adduci, quam Reprobatio*[3]. *Multis verbum mittit, quorum cæcitatem magis VELIT aggravari. Ecce vocem ad eos dirigit, sed ut magis obsurdescant; lucem accendit, sed ut reddantur cæciores; remedium adhibet, sed ne sanentur*[4]. És minek-utánna azt mondotta vólna, hogy nem csak elszenvedi, de akarja Isten az emberek veszedelmét: utánna veti, hogy erre a veszedelemre ugyan kételeníti Isten az embert: *Non dubitabo cum Augustino fateri, Voluntatem Dei esse rerum necessitatem: atque id NECESSARIO futurum esse, quod ille voluerit*[5]. És ismét: *Dei ordinatione injicitur reprobis peccandi NECESSITAS*[6]. Holot sz. Ágostont húzza maga-mellé, noha semmit nem mond ollyant sz. Ágoston: hanem azt mongya: *Tom. 3. l. 6. de Genesi ad litteram, c. 15.* hogy nem állott az ember akarattyán, hogy teremtetnék Istentűl. A sz. Írás azt mongya, hogy senki azzal ne mossa száját, hogy őtet Isten ejtette-meg; mert nem szükségesek Istennek a gonoszak. És a mint eléb mondám, nem hogy Isten valakit gonoszra kételenítene, de sőt tartóztat mindeneket sok fenyítékivel és malasztyával.

[1] Calv. l. 3. c. 24. num. 12.
[2] Calv. lib. 3 c. 24. n. 14.
[3] Lib. 3. c. 23. num. 4.
[4] Lib 3. c. 24. num. 13.
[5] Calv li. 3. c. 23. num. 8.
[6] Ibid. n. 9. Supr. f. 639, 640.
Eccl. 15, 12.

Ez azért a Calvinus tanítása nem csak kegyetlen tirannussá változtattya Istent, de ugyan kétségbe-esésre viszi és minden jóra megtúnyíttya az embert. Mert ha Isten csak jó kedvéből

pokolra rendelte az embert, és az ő rendelése kételeníti a veszedelemre: haszontalan tehát minden jó igyekezet, mert el nem kerülhetni az elvégezett veszedelmet. Mi szükség tehát Istennel tusakodni és az elkerülhetetlen veszedelemnek távoztatására igyekezni? Több hasonló gondolkodások ütköznek ember szívébe a Calvinus tanításából, mint maga megvallya. Mert az ő vallása-szerént fejthetetlen ama kétségbe-ejtő argumentom, mellyet a tudatlanok nyelveken hordoznak, így okoskodván: *Ha Isten engem bóldogságra választott cselekedetemre-való tekintet-nélkűl: tehát, akár jól, akár gonoszúl éllyek, üdvözűlök. Ha pedig semmit nem nézvén erkőlcsömre és életem rendire, kárhozatra ítílt: így-is, akármint igyekezzem a jámborságra, el kel vesznem; mert fel nem bonthatom az Isten rendelését.* Azért békét hagyok egyéb gondolatimnak és kedvemre élek; mert mind egy, akár medgyek*; holot a Calvinus itíleti-szerént, *In hoc* DEI *Placito, nulla in consideratione veniunt Opera*[1]. *Nullo dignitatis respectu, his Vitæ aditus præcluditur*[2], semmi tekíntet nincs it az emberek cselekedetire. Calv. lib. 3. c. 23. n. 12. NB. [1] Calv. li. 3. c. 22. num. 3 [2] Calv. lib. 3. c. 21. n. 7.

Ez az eszeskedés oly igen megcsábíta egy szegény barátot sz. Ágoston-idét, hogy a szerzetből régi okádasára téré[3]. Sokan a Calvinus iskolájából-is ezen dologból kétségbe-esvén, minden gonoszra hanyat-homlok mennek[4]; mert ha semmi tekíntet nincs az emberek erkőlcsére, nem tudom, miért kel törődni a jámborságban. [3] Aug de Bono Perseverant. c. 15. [4] Eph. 4, 19.

No. 3. Az Isten választásárúl és megvetésérűl igaz tanuság.

Az Anyaszentegyház követvén a sz. Írás folyását, sokkal külömbet tanít e dologrúl. I. Azt hiszi, hogy Isten az egész emberi nemzetet a végre teremtette, hogy ha szabad-akarattyával Istenétűl el nem szakad, engedetlenségével pártot nem üt; ha abban az épségben és isteni hasonlatosságban marad, melyben teremteték: örök bóldogságban részesűllyön. Mivel Isten senkinek veszedelmét nem kívánnya, hanem veszedelmünk magunktúl vagyon; mí adunk okot, hogy bűntetésre ítíltessünk. II. Látván Isten, hogy az első ember szánt-szándékkal megszegi az Isten törvényét; és hogy ezért mind maga, mind maradéka az eredendő igazságtúl megfosztatik és Isten haragjába esik: mivel minnyájan bíró kegyelmén maradtunk és örök halál fiai lettünk, az elveszett DE PRÆDESTIN FIDES ECCLESIÆ. I. II. Ita Augu epi. 105. circa medium: explicans Isai. c. 7.

* Mit tegyek.

emberi természetből nagy irgalmassága-szerént elővén és kiválaszta némellyeket, hogy dücsősséges edények légyenek; egyebeket azon rútságban hagya, melyben valanak és a bennek-uralkodó bűnért örök kárhozatra itíli. Ezt pedig minden hamisság-
Rom., 14, 159. és személy-válogatás-nélkűl cselekedte, úgy-mond sz. Pál; mert nem tartozott senkit kivenni abból a veszedelmes állapatból, melybe minnyájan estünk Ádámban; hanem csak kegyelmességén és jó akarattyán állott. Azért ha Ádámban-való esetünk-miat minnyájan harag fiai lettünk: igazság-szerént mindeneket kárhozatra vethetett Isten. Hogy pedig némellyeket magának választa, kiket ébresztő és vastagító malasztyával vezérelvén dücsősségre vinne: nem érdemünkből, hanem csak kedves akarattyából indít-
Rom. 9, 16. tatott erre. Azért mongya sz. Pál, hogy ez a választás nem az ember akarattyán vagy futásán állott, hanem csak Isten irgalmán. De azért a kiket magának választa, nem úgy választá, hogy akár-mint éllyenek, bóldogságra jussanak: hanem úgy, hogy (ha kisded-korokban a keresztség-után meg nem halnak,) az ő malasztyának segítségéből szentűl és jámborúl éllyenek; mert az itíletnapján azért adgya országát a híveknek, hogy éhezőket tápláltak,
[1] Matt. 25, 35. mezíteleneket ruháztak[1]. Ezt jelenti sz. Péter, midőn ínt, hogy
[2] 2. Petr. 1. 10. az Isten hívását és választását bizonyossá tegyük jó élettel[2]. Sz. Pál pedíg, megkészítette, úgy-mond, Isten azokat a jó cselekede-
[3] Eph. 2, 10. teket, mellyekben kel járni a választottaknak[3]. Hasonló-képpen a kiket kárhozatra rendelt, nem egyébért, hanem bűnért rendelte veszedelemre. Mert ha külömben vólna, nem mondaná a sz. Írás, hogy csak magunktúl vagyon veszedelmünk; és hogy a bűn-által ördög hozta e világra a halált. Így bezzeg nem csak tirannussá nem tétetik Isten, de ama kétségbe-ejtő okoskodás-is, melyről emlekezénk, megfejtetik.

Ha valaki így okoskodnék: Heában észel iszol; mert ha Isten elvégezte, hogy éhel ne haly, bár ne egyél, sem halsz-meg éhel. Heába fútsz az égő házból; mert ha Isten elvégezte, hogy tűzmiá nem lészen véged, megtart, mint a három ifiat a Babilonia kemenczéjében. Heában szántasz, kapálsz; mert ha Isten bort, búzát béven rendelt ez esztendőre, meg nem fogyatkozol. Heába orvosoltatod magadat; mert ha Isten úgy végezte, hogy ebből a
Ita hoc ipse Calvinus explicat, lib. 1. c. 17. n. 4. nyavalyából kigyógyúly, orvosság nélkűl-is ment ember vagy. Ha, mondok, valaki e szerént eszeskednék, minnyájan kábának tartanók. Mert, mikor Isten valamit elvégez, azt-is elrendeli, mi-

némű eszközök-által mennyen véghez rendelése. A jó esztendőben sok búzát ád; de úgy, ha szántasz, vetsz; mert ha egybe-kócsolod kezedet a vetés idején, üressen marad szuszékod*. Hasonló-képpen, ha téged Isten örök életre rendelt, bizonyos eszközök-által akarta, hogy az ő végezése bétellyesedgyék, mely eszközöket kijelentette a sz. Írásban; és úgy rendelt téged örök életre, hogy az ő akarattya-szerént szabjad erkőlcsödet. Ha kárhozatra rendelt, nem egyébért rendelt, hanem engedetlenségedért; és úgy rendelte veszedelmedet, ha ki nem térsz gonoszságidból. Noha pedig az Istennek sokra-néző és meszsze-látó szemei azt-is öröktűl-fogva látták, ha te gonoszúl akarsz-e élni vagy jámborúl: de az ő látása nem erőltet senkit gonoszra; miképpen ha én látom, hogy valaki oly helyre mégyen, a hol elmerűl a vízben, nem az én látásom öli azt vízben.

Ez a felelet nem-hogy kétségbe-ejtené embert, de inkáb izgattya a jóra; ébreszti, hogy kitérjen gonoszságából; mert eszünkbe juttattya, hogy senkit Isten kárhozatra nem itíl, hanem csak a ki gonoszságában marad; dücsősséget sem rendelt senkinek, hanem a ki bűneiből kitisztúlván a sacramentomok-által, az ő Úra parancsolatinak megszegését eltávoztattya. Mikor pedig az ütközik valakinek szívébe, hogy megvisgállya, ha őtet Isten örök életre választotta-e vagy megvetette? mindgyárt eszébe jusson, a mit Isten parancsol, hogy nem szükség nékünk ezen törődnünk; hanem a mí dolgunk az, hogy abban járjunk, a mit Isten parancsolt; és a mint sz. Pétertűl hallók, választásunkat bizonyossá tegyük jó cselekedetek-által. Mert bizonyos, hogy ha végig az Úr hívségében maradunk, részesek lészünk dücsősségében; ha pedig kívánságainkután indúlunk, elveszünk. Kövessed azért a sz. Ágoston tanácsát, ki így szól: *Quare illum trabit, et illum non trabit? Noli velle judicare, si non vis errare.*

Eccl. 3, 22. Deut. 29, 29. Prov. 25, 27. 2. Pet. 1, 10. August tract. 26. in Ioan.

De mivel a roma-béliekhez írt levélnek kilenczedik részében csalatkozott-meg Calvinus, rövídeden magyarázzuk-meg a sz. Pál mondását. Eszébe vévé sz. Pál, hogy sokan megbotránkoztak a pogányok megtérésén és a sidók megvetésén; és azt kérdették: mint lehet CHRISTUS a sidóknak ígért Mesiás, holot ő-benne ily kevesen hisznek a sidók; a pogányok pedig többen folyamnak hozzá? Ezt a botránkozást meg akarván fojtani sz. Pál, elsőben esküvéssel mongya, hogy semmit a sidók megvetéséről boszszúból

Rom. 9.

* hombár, gabonatartó hely.

nem mond, hanem nagy bánatból; mert őket úgy szereti, hogy miképpen Christus átokká lett érettünk, mikor az átkozottak kínnyát szenvedte: úgy ő kész vólna, hogy Christus őtet halálra adná mint átkot a sidókért, kikért az-előt, mikor a keresztyéneket űldözte, kész vólt Christustúl elszakadni. Az-után a sidók méltóságát előszámlálván azt mongya, hogy nem azért bánkodik, mint-ha az Isten ígéreti földre estek vólna; mert ezek nem mind azokat illetik,
[1] vers. 6. kik test-szerént sidók[1], hanem a kik lélek-szerént, igaz hit-által Ábrahám fiai. Ezt két példával bizonyíttya. 1. Mert az Ábrahám-
[2] vers. 7. nak tett ígéretek csak Isaákra néztek, nem a töb testi fiakra[2]. Mert Jákob és Esau egy atyától egy anyától egy üdőben fogantattak,
[3] vers. 10. és születtek[3]: mindazáltal minek-előtte jót vagy gonoszt cselekednének, nem a természet folyása-szerént-való születésből, hanem az
[4] Gen. 25, 23. Isten jó kedvéből az öregbik szolgája lén a kissebbiknek[4]; mert
Malach. 1, 2, 3. Malachias-által azt mongya az Úr, hogy Jákobot szerette, Esaut gyűlőlte[5]. Megmagyarázza pedig Malachias, hogy Isten csak a világi jókra nézve mongya, hogy Esaut gyűlőlte és szerette Jákobot; mert azzal bizonyíttya beszédét, hogy Esaunak sovány és puszta földet adott lakó-helyűl. Szent Pál mind ezekkel akarja bizonyítani, hogy nem új dolog, ha az Ábrahám magva-közzűl sokan megvettetnek, noha Ábrahámnak és az ő magvának adattak az ígéretek; és a mit bötű-szerént a Chanaán-földének ígéretirűl tanúlunk az ó-testamentombúl, lelki értelemmel azt sz. Pál az örök életrevaló választásra fordíttya, mint majd megérttyük.

Rom. 9, 14. Ezekből illyen ellen-vetést támaszt sz. Pál: tehát személyválogató és hamis az Isten: mivel semmit nem nézvén az ember érdemére emezt elválasztya, amazt elveti?

Erre azt feleli, hogy nincs Istennél hamisság, mert a kinek megkegyelmez, irgalmasságból kegyelmez, miképpen maga mondá Mojsesnek. Azért nem az emberek jó akarattyát és igyekezetit nézi Isten és ezért könyörűl (mivel a jó igyekezet-is Isten irgalmasságának gyümőlcse,) hanem, a mivel senkinek nem adós, azt csak
[5] vers. 17. kedves kegyelmességből osztogattya. A kiket pedig megvét[5] (elesett állapattyokban hagyván, és az ő szent malasztyát, mellyel megjobbúlnának, megvonván tőllök,) azokat igaz és szent akarattya-szerént veti meg, miképpen Faraót-is azért emelte királyságra (noha látta kemény nyakát,) hogy érdeme-szerént megmutatná rajta igazságát. Továb, hogy ezt az Isten itíletit senki méltán nem fedheti, azzal bizonyíttya; mert minnyájan a bűn miat ollyanok valánk,

mint a rút sár[1]. Ha azért nem zúgolódhatik a sár a fazekas-ellen, noha azon egy rakás sárból tiszta és tisztátalan edényt csinál: mí-is, kik minnyájan az eredendő bűn-miat ocsmányok valánk mint a sár, nem panaszolkodhatunk; mert Isten azokat, kik (magok bőnökért) haragnak edényi, elszenvedi nagy tűréssel[2]; és az ő gonoszságokat, mellyekkel veszedelemre készítették magokat, isteni igazságnak kinyilatkoztatására igazíttya. Végezetre a mit közönségesen mondott vala az Isten választásarúl, tudni illik, hogy némellyeket magának választ, megvét némellyeket: azt a sidók és pogányok igyéhez szabja és a profetákból bizonyíttya, hogy a pogányok-közzűl sokan megtérnek, a sidók-közzűl kevesen[3]. Ennek okát adgya; mert a sidók a törvénynek cselekedetiben bízván, a Christus hitit és malasztyát nem keresik, mellyet a pogányok két kézzel kapnak.

[1] vers. 20.
[2] vers. 22.
[3] vers. 24.

Ez a sz. Pál tanítása. Holot szól az eredendő bűn-miat megveszett emberi állapatrúl, melyben mindeneket, mint a rút sárt, egy-aránt megvethetett Isten. Hogy pedig némellyeken könyörűlvén tiszta edénnyé tette őket, némellyeket rútságokban hagyott: az Istennek kegyelmességéből vagy igaz itíletiből származott. Azért a kiket megvetett Isten, azokat vagy eredendő bűnért, vagy azután szabad-akaratból származott gonoszságért vetette-meg. A kiken könyörűlt, jó voltából könyörűlt és szent malasztyát adta nékik, hogy ezzel eggyüt munkálkodván dücsősség koronájára emeltessenek.

Mind ezekből kitetczik, nem csak hogy a szent Írással ellenkeznek a Calvinus rút vélekedési; de az-is, hogy sokkal különb a Calvinus Istene az igaz keresztyének Istenénél; mert a mí Istenünk lehetetlen dolgokat nem parancsol[4], bűnre senkit nem taszigál, senkit csak jó kedvéből nem kárhoztat.

[4] 1. Ioan. 5, 5. Deut. 30, 11. Matt. 11, 30. Philip. 4, 11.

6. Calvinus az Istennek mindenható erejét tagadgya.

Az Istennek mindenható ereje sok dolgokra terjed, mellyeket mí csak meg sem tudunk gondolni: *Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse*, és a mint szent Pál szól, *Potens est omnia facere superabundanter quam intelligimus; Ephes. 3, 20.* Mely dologrúl ennek-előtte bévebben szóllánk. De mivel Calvinus csak a maga értelmével akarja fontolni az isteni dolgokat, sok-képpen meghatározza az Isten hatalmasságát, mint Schlüsselburgius[5] és Feuardentius[6] megmutattyák.

August. epi. 3. Supra, f. 52, 53, 58.
[5] Theol. Calv. art. 3. f. 11. art. 31. f. 163.
[6] Feuard. 1. Theomach. Et in Iren. l. 5. c. 5. n. 6.

Először azt taníttya, hogy nem kel az Istenben oly hatalmasságot gondolni, minéműt a Pápisták álmodnak, és absoluta potentiának, oly hatalomnak nevezik, mely a természet határához nem kötelezteted ett, mivel természet-felet-való szokatlan dolgokat véghez vihet: *Neque commentum ingerimus Absolutæ Potentiæ: quod, sicut profanum est, ita merito detestabile nobis esse debet; Calv. lib. 3. c. 23. n. 2. Nihil magis præposterum, quam imaginari nudam, et absolutam (ut loquuntur,) Dei Potentiam*[4]. Ebből a szép tudományból satúllya-ki: 1. Hogy Isten egy testet egyszersmind két vagy három helyre nem tehet. 2. Hogy egy nagy testet kicsiny helyre nem rekeszthet: *Ne quid corpori affingatur, humanæ naturæ minus consentaneum, quod fit, dum in pluribus simul locis ponitur; Calv. lib. 4. cap. 17. n. 19. Carnem igitur, carnem esse oportet, ea vero est Carnis conditio, ut uno certoque loco, ut sua dimensione, ut sua forma constet*[5]. 3. Hogy ajtó bétéve a testet azon által nem viheti Isten; *Calvin. lib. 4. cap. 17. n. 29.*

[4] Calv. in Psal. 37, 4. apud Calvin. est Ps. 38, 4.

[5] Calv. lib 4. c. 17. n. 24.

Másodszor azt írja, hogy lehetetlen az, valami eddig nem vólt és ez-után sem lészen: *Impossibile appello, quod nec fuit unquam, et, ne in posterum sit, Dei ordinatione impeditur. Fieri non potest, quod non futurum Scripturæ pronuntiant.* Ebből következik, a mit Calvinus másut kifejez, hogy nincs Istennek hatalma arra, valamit az ő gond-viselése nem igazgat, az-az, valamit ekkorig nem alkotott és ez-után sem alkot: *Voluntas Dei, causa est rerum omnium. Non illa quidem Absoluta Voulntas, de qua garriunt Sophistæ, impio profanoque dissidio separantes ejus Justitiam a Potentia, sed illa moderatrix rerum omnium Providentia.* Azért a Calvinus Istene kövekből fiakat nem teremthet[6]; Úrunk óltalmára sem adhatott tizen-két sereg angyalt[7]; mivel sem eggyikét, sem másikát nem cselekedte.

Calv li. 2. c. 7. num. 5.

Calv. li. 1. c. 17. num. 2.

[6] Matt. 3, 9.

[7] Matt. 26, 53.

Harmadszor azt itíli Calvinus, hogy az Isten hatalmassága csak arra terjed, a mit, *actu facit,* vólta-képpen cselekeszik; úgy, hogy semmit Isten azon-kivűl nem cselekedhetik, a mit most és minden üdőben nem cselekednék. Hallyad szavait: *Et sane Omnipotentiam sibi vendicat; non qualem Sophistæ fingunt, inanem, otiosam, et fere sopitam, sed vigilem, efficacem, operosam, et quæ in continuo actu versetur. Ideo enim censetur Omnipotens, non quod possit quidem facere, cesset tamen*[8]. Ím haliod, mely csekély, fogyatkozott és meghatároztatott a Calvinus Istenének hatalmassága. A mí igaz Istenünkről pedig ennek-előtte megmutatók, hogy a ter-

[8] Calv. li. 1. c. 16. num. 3.

Supr. fol. 58.

mészet folyása- és ereje-felett, sőt szabott törvénye-ellen sokat cselekedhetik, és azokban, a mit cselekedhetnék, sokat nem cselekeszik.

HARMADIK RÉSZE.

A Credónak második ágazattyát Calvinus felbontya.

És Iesus Christusban, ő egy Fiában, mí Úrunkban.

Ezt az Ágazatot, hamissan így mongyák a Calvinisták: *Eo Fiában, mí egy Úrunkban.*

Mikor az elveszett embert kegyelmébe végezé, hogy vegye az Atya Isten, ezt az ő tanácsát véghez akarván vinni, határozott üdőben az ő eggyetlen-egy, örök istenségű Szent Fiát az emberi nemzetnek ígéré; és abban végezé-el nagy igyekezetit az embernek megéppítéséről. Erről a régen megígért, sok profeciák- és homályokáltal jövendőltetett és példáztatott Üdvözítőről tészünk vallást a hitnek második ágazattyában; és a Szent Háromságnak második személyében úgy hiszünk, mint az Atyában; mivel egyenlő Istensége vagyon az Atyával. Három dolgot vallunk pedig erről a Fiurúl. I. Hogy ez a Fiu Jesus, az-az Üdvözítő, ki az emberi nemzetet megváltotta bűneitűl. II. Hogy ez a Jesus Messiás vagy Christus, az-az megkenetett profetálásra, lelki királyságra, papifejedelemségre; mert ezeket a három rend-béli személyeket szokták megkenni az ó-törvényben. III. Hogy ez a Messiás eggyetlen-egy Fia az Atya Istennek; az-az, nem fogadott fia, mint a több emberek, hanem természet-szerént-való fia, kit mí nem csak azért mondunk Úrunknak, mert istensége-szerént teremtett minket; de azértis, mert drága kincsen váltott-meg minket a bűn, ördög, halál rabságából.

Calvinus rövid sommában foglallya nyájának vélekedését Christusrúl és azt írja: *Nos Christum non aspicimus nisi carneis oculis: Ita fit, ut nihil in illo* Nobis *magnificum appareat: Vitioso enim* Nostro *sensu, quidquid in ipso est, ejusque doctrina,* Pervertimus, *adeo sinistri* Sumus *interpretes. Deinde; eo non contenti, multa falsa* Arripimus, *quæ Evangelii contemtum pariunt.* Értyük sommáját Christusrúl-való tanításodnak; meny továb; magyarázd nyilvábban dögleletességedet. Calvin. Ioan. 6, 41.

1. Calvinus nem hiszi, hogy Jesus *üdvözítő légyen.*

Luther sok illetlen dolgokat tanít az Úrunk testesüléséről. Mert azt meri írnyia, hogy nem csuda, ha Istennek emberré-létét tagadgyák a törökök; mert oly hihetetlen, hogy Isten ember, mint-ha azt mondanók, hogy az ember szamár: *In Theologia verum est, Verbum caro factum est, in Philosophia, simpliciter impossibile, et absurdum. Nec minus, imo magis disparata est prædicatio,* Deus *est Homo; quam si dicas, Homo est Asinus. Ideo nihil mirum, si Arius, Judæi, Mahomet, et totus mundus, neget Christum esse* Deum[1]. *In Incarnatione, facta est proportio finiti ad infinitum; quod est impossibile*[2]. Nem akara azért hátra maradni Calvinus ezaránt, hanem versent futa; és jól elrugaszkodván meg-is előzé Luthert a második ágazatnak felforgatásában.

[1] Luth. tom. 2. Lat. Vittem. an. 1546. Disput. de Deo, Thesi 18.

[2] Disputat 2. Thesi. 18, 19.

Angyali mondás, hogy azért nevezteték a mí Úrunk Jesusnak, mert ő szabadíttya és váltya-meg a népet bűneitől, az egész világért eleget tévén Istennek. Ezektől a szép böcsülletes tisztektől megfosztya Calvinus Christust.

Matt. 1, 21.

Először azt taníttya, hogy Christus senkit bűnből ki nem tisztított; sőt az ő népe minden cselekedetiben és akarattya-ellen támadott indúlatiban vétkezik, örök kárhozatra méltó gonoszságba esik. Ezt eléb a Calvinus írásiból béven meghallók[3]. Ha a bűntűlvaló szabadúlás és tisztúlás abban ál, hogy ember soha semmit ne cselekedgyék egyebet örök kárhozatra méltó bűnnél: minden kétség-nélkűl a Calvinus Christusa megszabadít a bűntűl.

[3] Supr. f 325.

Másodszor azt vítattya, hogy az ember soha meg nem tisztúl, sem meg nem szabadúl a bűnöktűl; hanem mindenkor benne marad a bűn; de Isten béfedezgeti és bépólállya, hogy szemei-előt elrejtve légyenek. Erre nézó szavait Calvinusnak majd előhozzuk[4]. Ha ez így vagyon, bizonyos, hogy csak egy bűntűl sem szabadít-meg Christus; és nem mondhattyuk, hogy ő ama bárány, mely elvészi a világ bűnét.

[4] L. e könyvnek, cap. 8, 2. n. 2.

Harmadszor azt beszélli, hogy az ő Christusa nem azért jött e világra, hogy üdvözűllyön e világ általa, hogy megvilágosítcson minden embert, hogy magához híja, a kik megterheltettek. Nem ezen szókkal, de kerűlő beszéddel ezt taníttya Calvinus. Mert eggyüt azt írja, hogy az Atya Isten csak a választottakat bízta Christusra: *Si omnes vellet salvos, custodem illis præficeret Filium, et omnes in ejus corpus sacro Fidei vinculo insereret. Nunc constat,*

Calv. li. 3. c. 22. num. 10.

Fidem singulare esse paterni amoris pignus, Filiis quos adoptavit, reconditum. Másut azt taníttya, hogy a kikért Christus vérét öntötte, azoknak bűnöket-is elfedezte: *Hic effectus est fusi Sanguinis, ut non imputentur nobis peccata.* Egyéb helyeken azt hirdeti, hogy csak a választottakban vagyon hit; csak azok születnek újonnan; *In Fidem non illuminantur, nec ejusdem regenerationis participes sunt, nisi qui præordinati sunt ad salutem.* Ebből következik, hogy csak a választottakért hólt-meg a Calvinus Jesussa. Maga a mí Jesusunkrúl a szent Írás azt mongya, hogy mind e világért meghólt; *1. Joan. 2, 2. Roman. 11, 15. 2. Cor. 5, 19. 1. Tim. 2, 6. 2. Pet. 3, 9.*

Calv. li. 2. c. 17. num. 4.

Calv. li. 3. c. 2. n. 11. Et c. 21. num. 7.

2. A Calvinus Christusa maga bűnös, nem hogy mást szabadítana bűntűl.

Mikor Urunkat Christusnak, Messiasnak mongyuk: akkor isteni bőlcseséggel tellyes profetának, *Isai. 11, 2.* szentek szentének, *Dan. 9, 24.* Melchisedek rendin-való papi fejedelemnek, végetlen-országú királynak nevezzük. De Calvinus eggyenként alattomban mind felforgattya ezeket a Christus méltóságit[1].

Luthertűl tanúlta vala, hogy minden profeták bizonyságot tésznek, hogy Christus legnagyob gyilkos, lopó, fertelmes: *Omnes Prophetæ viderunt hoc in spiritu, quod Christus, futurus esset omnium maximus latro, homicida, adulter, fur, sacrilegus, blasphemus, et quod nullus major unquam in mundo fuerit*[2]. *Non debemus ergo fingere Christum innocentem. Tibi enim donatus est, qui exuta innocentia, et sanctimonia sua, portaret Peccatum*[3]. Eszébe vévé Calvinus, hogy az ő vallása-szerént sem mondhat külömbet az okos ember: azért azt írja, hogy szinte mint az Írás minket Isten-előt igazaknak mond: úgy Christust (megbocsásson az én kegyes Üdvözítőm, hogy a káromlást ki kel mondanom) világ latrának nevezhettyük. Mert ha minket az Írás igazán és méltán igazaknak és szenteknek nevez, mivel a Christus igazságát nékünk tulajdoníttya Isten; Christus Úrunknak azon formán tulajdonította a mí bűneinket: *Quomodo Justi coram Deo sumus? qualiter scilicet Christus fuit Peccator. Personam enim nostram suscepit, ut tamquam Peccator judicaretur. Ita nos Justi sumus, quoniam censemur Christi justitia; Calv. 2. Cor. 5, 21. Christus, Maledictio vocatur; quod significat, omnium maledictionem in ipso fuisse inclusam.*

[1] In sanctitate, pares se faciunt Christo. Supr. fol. 389, 390.

[2] Luth. to. 4. Lat. M. 1554. per Lufft. cuso, in ca. 3. ad Galat. posterio. Comment. fol. 348.

[3] Ibi. f. 351.

Quod personam nostram suscepit, ideo Peccator erat, et maledictionis reus; non tam in se, quam in nobis[1]. *A reatu peccatorum nos absolvit* CHRISTUS, *quum ea sibi imputari voluerit, ac si sua essent*[2]. Ebből hozza-ki osztán, hogy CHRISTUS az ő Attya-előt, *Reus stetit*[3], úgy állott, mint a mely gonosz-tévőt megérnek vétkében.

[1] Calv. Galat. 3, 13.
[2] Calv. lib. 4. c. 17. n. 2.
[3] Calv. Matt. 27, 46. Et lib. 2. c. 16. num. 12. Vide hoc libro, c. 5, 3.

Ezek a bolond vélekedések tudatlanságból szállottak a Calvinus agyába. Mert egy az, hogy az imputatio sem igazzá, sem gonoszszá nem tészen senkit, ha magában nincs jámborság vagy latorság. Más az, hogy Isten mindeneket úgy lát, mint magokban vannak; és oly itíletet tészen mindenekrűl, a minéműk magokban. Azért senkinek azt nem imputálhattya, a mi benne nincsen. Mikor azért az Írás azt mongya, hogy bűnné lett érettünk CHRISTUS. úgy kel azt érteni, mint az Oseas mondását, *cap. 4, 8.* ki a bűnökértvaló áldozatot, mellyet a papok megettek, bűnnek nevezi. Mikor pedig átoknak nevezi Christust az Írás, csak azt jelenti, hogy az átkozottak kínnyát szenvedte[4].

[4] Galat. 3, 13.
[5] Lásd ide aláb, cap. 5, 2.

Továb, a mint ezennel megmondom[5], azt vítattya Calvinus, hogy CHRISTUS néha megbotlott szavában; kétségbe-esésnek szavait ejtette gondolatlanságából; kételkedett az Istennek jó akarattyában; Attya-ellen zúgolódó indúlatit meg kellett czáfolni; viszsza kellett szavait mondani. Ezek bűn-nélkűl nem lehettek, mint majd meghallyuk.

Vide c. 5. 2

Bezzeg a szent Írás nem így szól CHRISTUSrúl; hanem azt mongya, hogy, *Sanctus Sanctorum, Dan. 9, 24. Sanctus, innocens, impollutus, segregatus appeccatoribus; Hebr. 7, 26. Agnus immaculatus, incontaminatus, 1. Pet. 1, 19. Hebr. 9, 14.* Azért, oly tiszta, szent és fedhetetlen vólt Christus, hogy bátran mondhatta: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Joan. 8, 46.* Mellyet ha most mondana Christus, előszóllana Calvinus, és talám az Atya Isten szava-ellen (hogy a protestans nevet el ne veszesse) protestálna. Mert ha bűnös vólt CHRISTUS, nem mondhatta az Atya, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; Matth. 17, 5.*

3. A Calvinus Christusa tudatlan profeta.

Calv. Matt. 24, 36.

Azt taníttya Calvinus, hogy CHRISTUS elein tudatlan vólt és lassan tanúlgatott, mint egyéb gyermekek szoktak okoskodni: *Ter et quater insanus foret, qui se gravatim Ignorantiæ subjiceret: quam, ne ipse quidem* DEI *Filius nostra causa subire abnuit.*

Palam est, Christo communem cum Angelis Ignorantiam tribui. Sicut adolescere corpore, ita secundum Animam, nostra causa proficere voluit Anima ejus, subjecta fuit Ignorantiæ. Hoc solum discrimen est inter nos et illum, quod infirmitates, quæ nos necessitate constringunt, sponte suscepit. Calv. in Luc. 2, 40.

Hogy ne tessék csak kordéra* mondani ezeket, példákkal bizonyíttya a Christus tudatlanságát és csak nem iskolába viszi lapoczka-alá. I. Azt mongya, hogy azért nyilatkozott-meg az ég, mikor Úrunkat megkeresztelék, hogy bizonyossá tétetnék Christus az ő tisztiről és hivatallyáról: *Non repugno, quin Christus, etiam quatenus Homo erat, redditus sit suæ vocationis certior.* Sőt a mint ezennel megmondom, azt beszélli, hogy Christus néha elfeletkezett az Isten akarattyáról, és azért vonogatta magát előtte; néha pedig oly temérdek vélekedésbe esett, hogy Attyától megvetetnek alította magát és azon félt, hogy el ne kárhozzék. II. Azt írja, hogy mikor a füge-fát megátkozta, gyümölcsöt nem találván rajta (mert ideje sem vólt a fügének, a mint olvassuk *Marc. 11, 13.*) nem tudta micsoda fa: *Nihil absurdi est, si dicamus, secundum Hominem, speciem arboris fuisse illi incognitam*[1]. Maga a füge-fa sidó-országban oly köz, mint nállunk a fűz-fa. Másut azt írja, hogy *nescivit diem Judicii,* nem tudta, mikor lészen az itílet napja[2]. III. Grammaticára taníttya Úrunkat és gyakran orczázza, hogy nem jól szóllott: kemény és illetlen hasonlatosságokat állatott; jobban és alkalmatosban ejthette vólna mondásit: *Est igitur in verbis Christi, quoad Grammaticam, impropria exceptio*[3]. *Dura, et longe petita videtur similitudo*[4]. *Paulo durior est Christi Metaphora, dum Salem nominat quidquid salsum est*[5]. *Non omni ex parte proprie quadrat similitudo cribrandi*[6]. *Improprie loquitur Christus*[7]. *Plenior fuisset locutio: Venit Deus, Justitiæ viam Joannis ore demonstrans*[8]. IV. A dialecticához keveset tudott a Calvinus Christusa; mert ő-idét a Lossius dialecticája még ki nem kőlt vala. Azért feddi Christust Calvinus, hogy illetlenűl hoz-ki egy dolgot másból és erőtlenűl bizonyít: *Omne regnum in se divisum, de solabitur. Calumniam sibi objectam, Proverbiali sententia refutat: Videtur tamen parum solida esse refutatio. Memoria tenendum est, vulgo receptis Proverbiis ita usum esse Christum, ut tantum essent probabiles conjecturæ, non solide probarent;* Calvin. *Matt. 12, 25. Omnia ergo, quæ vultis ut faciant, supervacua est illatio; quemad-*

Calv. Matt. 3, 16. Infra, li. 5. c. 5, 2.

[1] Calv. Matt. 21, 18.

[2] Calv. lib. 2. c. 14. n. 2.

[3] Calv. Ioan. 17, 12.
[4] Calv. Luc. 16, 1.
[5] Marc. 9, 49.
[6] Luc. 22, 31.
[7] Matth. 12, 33. et 5. c. 15, 19. c. 20, 26. Matt. 21, 32

* Találomra, ok nélkűl.

modum sæpe in concisis sententiis, particulæ istæ abundant; Calvin. *Matth. 7, 12. Adverbium causale, supervacuum est; Ibid. v. 16. Videtur* CHRISTUS *parum solide ratiocinari: Sed in promtu solutio est, quod Christus ad eorum captum sermonem accommodet*[1]. *Videtur hoc præter rationem additum: quia officium Panis, non est sitim restinguere*[2]. Végezetre, sokszor írja Calvinus, hogy CHRISTUS sok hirtelen szókat ejtett, mellyeket viszsza kellett vonni[3]. És jóllehet mind a görög, deák és syriai bibliákban feltalállyuk szent Máténál ama szókat: sokan vannak hivatalossak, kevesen választottak; de ezt Calvinus illetlen dolognak nevezi: *Minime quadrat, quæ a quibusdam inseritur sententia, Multi sunt vocati, pauci electi*[4].

[1] Calv. Matt. 9, 5.
[2] Ioan. 6, 35.
[3] Infra, lib. 5. cap. 5, 2.
[4] Cal. Matt. 20, 16.

A sz. Írás külömben szól CHRISTUSRÚL; mert azt mongya, hogy *Requiescet super eum Spiritus Sapientiæ et Intellectus, Spiritus Scientiæ; Isai. 11, 1. In quo sunt omnes thesauri Sapientiæ et Scientiæ absconditi, Coloss 2, 3. Plenus gratia et veritate, Joan. 1, 14, 16. Non ad mensuram dat* DEUS *spiritum. Pater omnia dedit in manu ejus; Joan. 3, 34.* Ha azért CHRISTUS igazság napja, *Malach. 4, 2.* ha ő világosít minden embert, *Joan. 1, 9.* csak az taníthattya Christust, a ki a nap-fényhez világosságot adhat.

4. A Calvinus Christusa gonosz törvény-adó és nyomorúlt király.

Isai. 33, 22. Prov. 8, 15.

Nem csak legislatornak, törvény-szerző fejedelemnek nevezi Christust a sz. Írás; hanem erős, bölcs és nagy-birodalmú királynak. De Calvinus az ő Christusát mind ezektől megfosztya.

Nem igaz és nem bölcs törvény-szerző; hanem kegyetlen tirannus, a ki az alatta-valóktúl halálnak bűntetésével azt kívánnya, a mit túd, hogy lehetetlen. Calvinus illyen törvény-adónak vallya Christust, mikor az Isten parancsolattyát mindenben lehetetlennek mongya.

Supra, f. 319.

A Christus királyságát így gyalázza. Először azt taníttya, hogy CHRISTUS egyebeket magához nem térithetett, hanem csak a nép söprejét, melyből igen gyalázatos lett az ő tudománya: *Hoc quidem primo aspectu, Evangelii gloriam valde obscurat, imo deformat, quod Discipulos* CHRISTUS, *non nisi ex fece populi, et quisquiliis, sibi colligere* POTUIT. Sem Lucianus, sem Mahomet nem beszélhetett ennél gyalázatosban CHRISTUSRÚL. De hazud Calvinus, hogy Christus *non potuit*, nem szedhetett világi bölcseket melléje; mert szinte úgy bírt a bölcsek szívével, mint a halászokéval:

Calv. Lucæ 7, 29.

hanem, a mint eléb mondám, azért választa egy-ügyűket, hogy ne dicsekednék a test; hanem a világ megtéréséből minden dücsősség egyedűl Istennek adatnék. Supr. f. 80, 81.

Másodszor. A szent Írás négy dolgot tanít a Messias országárúl, tudni illik, hogy a Messias elrontya a bálványozást[1]; hogy birodalma kiterjed minden nemzetségekre[2]; hogy örökké megmarad és semmi erő el nem ronthattya; hogy ő igen bőlcs lészen országlásában[3].

[1] Vide infra, lib. 15. c. 1, 3.
[2] Isai. 11, 10. Dan. 2. 44. Lucæ. 1, 32.
[3] Ieren. 23, 5.

Ezektűl a böcsűlletes szép czímerektűl megfosztya Calvinus a Christus országát és birodalmát; mert 1. azt írja, hogy ő-előtte a pápistaságban nagyob és ocsmányab bálványozás vólt, hogysem a sidók-közöt Jeróboam-idét[4]. 2. Azt mongya, hogy ő-előtte az egész világon a pápista setétség regnált mindenüt[5]. Tehát vagy a pápistaság vólt a Christus országa, mellyet Calvinus meg nem enged: vagy nem vólt akkor országa Christusnak e világon. 3. Azt hirdeti[6], hogy ezer esztendőtűl-fogva úgy elfogyott a Christus országa, hogy mindenek fenékkel felforgatva lévén, a sz. Írás tiszta hirdetése megszűnt; hanem ő kezdette újonnan felállatni a Christus országát: *Volumus, everso Regno Anti-Christi, verum Christi Regnum,* ITERUM ERIGERE [7]. Ezt-is mellé adgya, hogy a Christus országlása és királysága nem tart örökké; mert ennek vége lészen az itíletkor: *Ultimum Judicium, proprie censeri potest extremus Regni ejus actus*[8]. *Peracto Judicio, redditurus est Regnum Patri. Quorsum data est ei potestas, nisi ut per ejus manum Pater nos gubernet? quo etiam sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc vero temporale est, donec præsenti divinitatis aspectu fruamur. Regnabit* CHRISTUS, *donec prodierit mundi Judex. Ubi consortes cælestis gloriæ* DEUM *videbimus, desinet caput Christi esse* DEUS: *quia Christi ipsius Deitas, ex seipsa fulgebit, cum adhuc velo quodam sit obtecta*[9]. Látod, mely nyomorúlt istenséget tulajdonít CHRISTUSnak, mellyet a homály béfoghat. 4. Oly módotlan és oktalan-birodalmú királynak itíli Calvinus Christust, hogy soha képtelemb és alkalmatlamb országlás az övénél nem találtatott. Mert a királyok, mikor jól akarják rendelni birodalmokat, két dologra néznek. Először, hogy állandó és sokkáig-maradó légyen. Másodszor, hogy az ország tagjai békeségben és csendeszségben éllyenek. Mely két dolog az örök békeség-szerző királyhoz, a Messiashoz, leginkáb illik. A Calvinus itíleti-szerént pedig Christus az ő országában útat nem mutatot a viszszál-

[4] Supr. f. 625.
[5] Supra, f. 224, 225.
[6] Supr. fol. 225, 226.
[7] Calv. li. 4. c. 11. n. 5.
Calv. lib. 2. c. 15. n. 5. Infra, li. 5. c. 7, 2. n. 4.
[9] Calv. lib. 2. c. 14. n. 3. Vide Dörhoff, Apodixi 2. c. 4. f. 171.

Deducitur ex dictis supra, f. 153

kodások *lecsendeszítésében és békeséges* eggyesség megtartásában; sőt okot adott, hogy naponként újob versengések és gyűlölséges *perlekedések támadgyanak. Mert oly* törvényt adott, melynek külömböző értelmi lehetnek: bírát pedig nem adott, mely az ő értelmérűl indíttatott veszekedést eligazíthassa. És mivel egy ország sem maradhat-meg, ha az ő tagjai egy-mást rágják, mardossák; nem lehet állandó a Christus országa.

5. A Messias papi-fejedelemségét meggyalázza Calvinus.

A Messias papságát Calvinus sok-képpen lecsöpülli. Mert noha őtet az Írás Melchisedek rendin-való papnak nevezi[1]; de Calvinus nem akarja hinni, hogy kenyérrel és borral áldozott, mint Melchisedek.[2]

[1] Psa. 109, 4. Hebr. 5, 6.

[2] Calv. 4. Instit. c. 18. n. 2.

A kereszt-fán-való véres áldozatrúl azt mongya az Írás, hogy, *Livore ejus sanati sumus; Isai. 53, 5.* ez-által tisztíttattunk-meg és a Christus vére-húllásának tulajdoníttya szabadúlásunkat, *Hebr. 9, 12. 1. Pet. 1, 19. 1. Joan. 1, 7. Ephes. 1, 7.* Calvinus pedig azt mongya, hogy a Christus testi halála semmit nem használna, ha az ő lelke kárhozott latrok kínnyát nem érzette vólna: *Nihil actum erat, si Corporea tantum, morte defunctus fuisset* CHRISTUS: *Aliud majus pretium fuit; quod diros in Anima cruciatus, damnati ac perditi hominis pertulit.* Maga az ostoba ember a nyilván-való sz. Írástúl meggyőzetvén másut megvallya; hogy a Christus vére-húllása békéltetett-meg minket Istennel: *Si hic effectus est fusi Sanguinis, ut non Imputentur peccata: sequitur, eo pretio satisfactum esse judicio* DEI. Ismét: *Qui potest fœdius profanari Sanguis Christi, quam dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem*[3]*?*

Calv. li. 2. c. 16. num. 10.

Calv. li. 2. c. 17. num. 4.

[3] Calv. li. 3. c. 5. num. 2.

Mélyebben gázol Calvinus és általlyában mongya, hogy CHRISTUS semmit nem érdemlett Istentűl; mert ő-benne nem vólt oly méltóság, hogy érdemelhetett vólna: *Fateor, si quis simpliciter, et per se,* CHRISTUM *opponere vellet judicio* DEI, *non fore Merito locum: Quia non reperitur in Homine dignitas, quæ possit* DEUM *promereri.* Ezt kellett bezzeg tanítani Calvinusnak, ha maga nyomán akart járni. Mert vala-minémű bizonyságokkal erőssíti, hogy érdeme nincs a mí jó cselekedetinknek, csak nem mind azon bizonyságok rontyák a Christus érdemét[4]. Maga a sz. Írás azt mongya, hogy nagy árron és bévséges váltságon vett és

Calv. li. 2. c. 17. num. 1. Vide infra c. 5, 1.

[4] Vide contra Baldvin. c. 12, 4. n. 10.

szabadított Christus minket; *1. Pet. 1, 18. Tit. 2, 14. Coloss. 2, 14. 1. Corinth. 1, 20. Psal. 129, 7. Rom. 5, 20.* Azért mongya Isaias[1]: *Ecce Salvator tuus, ecce merces ejus cum eo.* Sőt maga Calvinus megeszmélvén magát így ír: *Quod autem vere Christus sua obedientia, nobis gratiam apud Patrem promeritus sit, ex pluribus Scripturæ locis, certo et solide colligitur*[2].

[1] Isai. 62, 11.

[2] Calv. li. 1. c. 17. n. 3.

6. Calvinus Fiu Istennek nem hiszi, sem úgy nem tiszteli Christust, mint Urát.

Eléb hallók, hogy a Calvinus tetczése-szerént a Fiu Isten Attyától nem vette isteni természetit. Ebből igyenesen következik, hogy az Atyának természet-szerént-való Fia nem lehet; mert a ki mástól nem vészi természetit, annak fia nem lehet.

Lásd fellyeb, f. 634, 635.

Ismét a Fiu Istent Attyával egyenlő méltóságban nem helyhezteti; hanem a mint hallók[5], isteni természeti-szerént-is Attyának hatalma-alá veti. Sőt mint nem régen említők[4] és bévebben megmutattya Hunnius[3], Schlüsselburgius[6], Feuardentius[7], Calvino-Turcismus[8], inkáb mind másra forgattya Calvinus azokat a szent Írás szavait, mellyek bizonságot tésznek a CHRISTUS istenségéről. Ezeknek azért most békét hagyván.

[5] Supra, f. 632, 633.

[4] Supra, f. 634.

[3] Hunnii Calvinus Iudaizans.

[6] Schlüsselb. l. 2. Theol. Cal. art. 6. f. 38.

[7] Feuarden. in epist. ad Philemon.

[8] Calvino-Turcis. l. 3. c. 3.

Először azt jelengeti Calvinus, hogy a mí Úrunkban két személy vagyon; és így jó következés-szerént a Nestorius tévelygésére hajolván, azt kel mondani, hogy a Bóldog Aszony fia külömb az Isten Fiánál. Minek-utánna Calvinus, *Lib. 1. Institut. c. 13. n. 8.* sokat szóllott vólna az öröktűl-fogva-való Ígéről, utánna veti, *num. 9.: Mediatoris personam nondum attingo:* mintha a közben-járónak szemelye külömb vólna a Fiu személyénél. Az-után világosban szól, *num 23.: DEI filius, Sermo est a Patre ante sæcula genitus, nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est.* Ha a közben-járó személyéről akkor nem szól Calvinus, mikor a Fiu Istenről emlekezik: nyilván következik, hogy nem egy a Fiu Isten személye a közben-járó személyével. Ismét azt írja, hogy az öröktűl-fogva-való Íge felvette magára a közben-járó személyét: *Filius DEI vocatur, non tantum quatenus ante sæcula genitus ex Patre fuit Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam*[9]. *Mediatoris induit personam*[10]. *Suscepta a Christo Mediatoris persona*[11]. Más személy vólt tehát a közben-járónak személye

[9] Calv. li. 1. c. 13. num. 24.

[10] Lib. 2. c. 15. num. 5.

[11] Matt. 27, 46. Vide Bellar. li 3. de Christo, cap. 1, 5.

az Íge személyétűl; mert *azon-egy személy magát fel nem* vehette, *magába nem öltözhetett.*

Másodszor azt-is feszegeti Calvinus, a mit Eutiches tanított, hogy Úrunkban nem maradott éppen mind az isteni, mind az emberi természet; úgy hogy a mi tulajdona eggyiknek, az ne tulajdoníttassék másiknak; noha mind a két természetnek tulajdonsági azon-egy személynek méltán tulajdoníttatnak. Azért az beszélli, hogy a testesűlés-által az emberi természet tulajdonsági isteni természetnek tulajdoníttatnak. Viszontag az isteni természet tulajdonsági emberi természetnek adatnak: *Quod unius Naturæ proprium est in Christo, ad alteram transfertur*[1]. *Quæ in Humana ejus natura per acta sunt, ad Divinitatem, improprie, licet non sine ratione, transferuntur. Humanitatis proprietates, cum altera Natura communicantur. Propter duplicis Naturae unionem, alteri datur, quod erat alterius*[2]. De nem igaz, hogy eggyik természet tulajdonsága a másik természetről mondatik; hanem azon-egy személyről mondatnak mind a két természet tulajdonsági. Az sem igaz, a mit, *Lib. 2. c. 14. n. 1.* mond Calvinus, hogy a lélek tulajdonsági a testnek adatnak; mert maga írja, *Lib. 1. c. 15 n. 3.* hogy a lélek nem mondatik halandónak, sem a test érzőnek.

[1] Calv. in Ioan. 3, 13.

[2] Calv. lib. 2. c. 14. n. 2.

Harmadszor, kegyelmes Úrunknak vallyuk CHRISTUST, kinek minden tisztességgel és szolgálattal tartozunk. De a mint ez-előt hallók[3], Calvinus őtet sok-képpen kegyetlen tirannussá változtatá.

[3] Supra, fol 647. et seq.

Noha a JESUS nevére minden térd meghajol[4]; noha az ördögök-is ennek a névnek említésére az emberekből kimentek; *Marc. 9, 38. Actor. 16, 18. Lucæ 10, 17.* de Calvinus csúfos babonásságnak mongya, ha ki a JESUS nevére meghajtya térdét; *Plus quam ridiculi sunt Sorbonici Sophistæ, qui ex præsenti loco colligunt, genu flectendum esse, quoties nomen JESU pronuntiatur; quasi vox esset magica, quæ totam in sono vim haberet inclusam.* Térdet hajt Calvinus egy fő embernek: de a ki a JESUS nevét halván térdet hajt, babonás.

[4] Philip. 2, 10.

Calv. ad Phil. 2, 9.

Gretserus, *Tomo 2. Defensionis Bellarm. fol. 938.* Volfiusnak tizen-hatodik Centuria írásából említi, hogy mikor a predikáczión egy műves-legény térdet hajtott vólna a JESUS nevére: a calvinista predikátor megfeddé és a bírákkal három nap tartatá tömlöczben érette. De Povellus angliai calvinista azzal dorgállya a JESUS nevét nem-tisztelő predikátorokat, hogy ha ki őket előtalállya és nem emelíti süvegét, neheztelik; sőt azt mongya, hogy az ördögnél

gonoszabbak; mert historiákban olvassuk, hogy az ördög arczúl csapott egy szemtelen embert, mivel a JESUS nevére sem térdet nem hajtott, sem süveget nem emelített.

Ezekből kitetczik, hogy ha az első ágazatban számlált tévelygésekért Calvinust atheusnak meri nevezni a lutherista superattendes Schlüsselburgius: mí-is a második ágazat rútításaért méltán Antichristusnak nevezhettyük. Mert a mi rajta ál, földre tapodgya CRISTUST természetiben, tisztiben, tudományában és egyéb hivatallyában. Schlüsselb. l. 1. Theol. Calv. art. 7. f. 145. Vide infra, in 5. artic.

NEGYEDIK RÉSZE.

A Credónak harmadik ágazattyát Calvinus megmocskollya.

Ki fogantaték Szent Lélektűl, születék Szűz Máriától.

Az örök Istennek elvégezett jó akarattyárúl tészünk vallást ebben az ágazatban. Mert könyörűlvén az elesett emberi nemzeten, a Fiu Isten felőltözött természetünkbe a Szűz méhében Szent Lélek cselekedetiből. Azért a harmadik ágazatban I. azt vallyuk, hogy a Fiu Isten nem úgy fogantatott, mint egyéb emberek, férfiui magból, testi gyönyörűségekkel és az első emberrűl reánk szállott átokkal: hanem a Szent Léleknek, minden szentség és tisztaság kút-fejének ereje, megkörnyékezte a tiszta Szűzet, hogy szűzen és minden testi indúlat-nélkűl fogadná Szent Fiát. II. Hiszszük, hogy az ő Szent Annya szűzen szűlte Úrunkat. És mivel valóságos szűletés-által jött e világra, arrúl-is vallást tészünk, hogy nem csak tettetes, szem-fény-vesztő testben, hanem valóságos test-szerént szűletett Bóldog Aszonytúl. Mert igaz szűletése nem lehetett, ha igaz teste nem vólt. Iob. 14, 4. Sap. 7, 2. Psal. 50, 7. Eph. 2, 3.

Ebben az ágazatban nem egyszer botlik Calvinus:

Először, mint nem régen mondám, azzal mossa nyelvét, hogy az Isten Fiának külömb személye vólt a közben-járó CHRISTUS személyénél. Ki ha úgy vagyon, nem mondhattyuk, hogy Isten Fia szűletett Bóldog Aszonytúl: hanem más személy vólt az Isten Fia, más a Szűz Mária fia. Ezent jelengeti Calvinus, midőn másut azt mongya, hogy azok, a mellyek Christus Úrunk emberi természetiben lettek, nem mondatnak tulajdon értelemben Istenrűl, Supr. f. 676.

[1] Supr. f. 676. Ex Instit. li. 2. c. 14. n. 2. *Improprie transferuntur*[1]. Mellyet nyilvábban kifejez Beza, mikor azt írja, hogy éppen Christusrúl nem mondhattyuk, hogy született, kínzatott; hanem csak egy részérűl, tudni illik, emberi természetirűl: *Hoc fortassis non minus commode per Synecdochem explicaretur: quæ quidem modo simplex est, modo duplex. Simplex; quum duntaxat subjecto toti tribuitur, quod ad eum. alterius tantum naturæ respectu, proprie spectat: ut si dicas,* CHRISTUM *passum esse. Duplex altera; quum et in subjecto, pars pro toto ponitur; et in attributo, tribuitur toti Personæ in concreto, quod unius, et quidem alterius naturæ proprium est: ut cum dicitur, Dominus gloriæ crucifixus*[2]. Ha csak per synecdochen mondatik, hogy fogantatott, születtetett, kínzatott CHRISTUS: annyi, mint-ha azt mondanók, hogy az ő emberi természete fogantatott és született. Ez pedig nem jól esik; mert nem az emberi természet, hanem EZ AZ EMBER, a Christus született, a ki igaz Isten-is. Ez-okon Szűz Mária igazán mondatik Isten Annyának.

[2] Beza, Ioan. 3, 13. in postren. edit.

De csak tudatlanságból jutottak erre a rút vélekedésre a pártosok. Mert noha CHRISTUS csak emberi természete-szerént fogantatott, született és szenvedett: de mivel az emberi természet az isteni személyhez úgy köttetett, hogy egy személy az emberi és isteni természet személye: ez-okon, *per Communicationem Idiomatum*, minden tulajdonsággal azt mondhattyuk, hogy az Isten Fia fogantatott. Úgy vagyon, hogy sem az isteni természet tulajdonsági az emberi természetnek, sem az emberi természete az isteni természetnek nem tulajdoníttatnak: de azért azon-egy személyrűl mondatnak mind a két természet tulajdonsági. Miképpen (hogy paraszt példával éllyek), ha azon-egy személy jó szabó, jó orvos, jó énekes; noha nem mondhattyuk, hogy a szabó mesterség orvos doctorság: mindazáltal igazán mondhattyuk, hogy ez a szabó jó énekes, jó doctor; és ebben a mondásban semmi synecdoche nincsen. De efféle dolgokat bottal-is nehéz vólna béverni a calvinista predikátorokba; mert ki látta, hogy botból beretvát csinállyanak?

Vide Csepregi Szégyenvallás, c. 4, 1.

[1] Vide supra, fol. 672, 673. Calv. Luc. 2, 40. Másodszor. Hallók nem régen[3], hogy a Calvinus itíleti-szerént CHRISTUS, mint egyéb gyermekek, tudatlan vólt és a töb gyermekek módgyára okoskodott üdő-jártában. Maga szent Pal azt írja, hogy mihent Christus e világra jött a testesűlés-által, ottan bémutatta magát kedves áldozatúl Szent Attyának[4].

[1] Hebr. 10, 5.

[1] Vide supra, fol. 411. Harmadszor. Az Úrunk születésérűl Vithakerussal egyetemben úgy gondolkodik Calvinus, mint a közönséges születésrűl[5]. Azért

írja, hogy várakozott Úrunk és addig Egyptomba nem fútott, míg az ő Annya a szülésből annyíra ki nem gyógyúlt, hogy útra indúlhatna: *Quot dies intercesserint a discessu Magorum, usquedum Joseph in Ægyptum fugere jussus est, nescitur: nisi quod probabile est, Dominum Mariæ pepercisse, donex ex puerperio convaluit, ut iter facere posset*[1]. Arrúl pedig a kérdésrűl, ha Bóldog Aszony mindenkor szűzen maradott-e, így szól Calvinus: *Certe nemo unquam hac de re quæstionem movebit, nisi curiosus: nemo vero pertinaciter insistet, nisi contentiosus rixator*[2]. Halhadsza, mely távúl jár ettűl sz. Ágoston: *Si vel per Christum nascentem corrumperetur Mariæ integritas, falso illum de Virgine natum, tota confiteretur Ecclesia*[3]. Beza sem meszsze esett Calvinustúl. Apróléknak tartya, ha azt mongyuk, hogy Bóldog Aszony szűzen nem maradott: *Perpetuam ipsius usque ad mortem Virginitatem*[4], *et si pie, et libenter credo: tamen nihil hoc ad nostræ salutis mysterium pertinet*[5]. És ha testszerént szűz lett vólna-is Bóldog Aszony, de szűvből és akarattal szűznek nem itíli őtet Calvinus, hanem ugyan olyan szándékkal alíttya, hogy jegyest fogadott, minéművel egyebek: *Si votum Virginitatis perpetuæ conceptum habuisset, perfide passa fuisset se Marito collocari; sanctumque conjugii fœdus, non sine ludibrio sprevisset*[6]. A Lutheristák Bóldog Aszonyrúl jobban szóllanak. Mert Henricus Ekhardi, *in Fasciculo Controv. c. 7. qu. 1.* azzal bizonyíttya ennek a Calvinus vélekedésének hamisságát; mert Isaias, *cap. 9, 14.* szűznek mongya Bóldog Aszonyt mind fogantatásban, mind szűlésben. És Ezechiel, *cap. 34, 2.* mindenkor bétéve mongya hogy marad a kapu, mellyen a fejedelem béjött.

[1] Calv. Matt. 2, 13. Ibid. Marlorat.

[2] Calv. Matt. 1, 25.

[3] Aug. tom. 3. Ench cap. 34. Ambr. epi. 81. et De Instit. Virgin. c. 7.

[4] Præfat. Novi Testam. ad Condæum.

[5] Pie Creditur, quod scriptum non est.

[6] Calv Luc. 1, 34. Respondet ad hoc Aug. to. 6. de Sancta Virgin. c. 4.

Negyedszer. Noha sz. Ágoston azt mongya, hogy Úrunk böcsűlletiért a bűnösökrűl szólván, nem kel emlekezetet tenni Máriárúl[7]; sőt Mohamet-is vallya, hogy soha semmi bűnt nem cselekedett Mária[8]: mindazáltal Calvinus ő benne sok rút eseteket, szarvas bűnöket és gyalázatos vétkeket álmod: *Virgo, non minus* MALIGNE *videtur restringere* DEI *potentiam, quam Zacharias. Quod enim præter communem naturæ ordinem est, impossibile esse colligit. Nec vero magnopere laborandum est, ut eam purgemus ab omni* VITIO. *Fide enim transscendere debuit ad immensam* DEI *virtutem.* Ismét: *Non dubium, quin his verbis* CARPATUR *Mariæ* IMPORTUNITAS. *Et certe, præpostere cursum doctrinæ Christi abrumpere tentabat*[9]. Másut: *In eo* PECCAVIT *Maria, quod fines suos excessit, se ingerendo. Christi gloriam obscurare poterat*[10]. Viszon-

[7] Aug to 7. de Natur. et Grat. c. 36.

[8] Azoar. 75. in fine. Calv. Luc. 1, 34. Ibid. Marlorat.

[9] Calv. Matt. 12, 48.

[10] Calv. Ioan. 2, 3.

tag: *Quod expostulat* (cum Christo,) *ac si injuste læsa fuerit; hinc apparet, quam propensi natura simus ad jus nostrum tuendum, posthabito etiam* DEI *respectu. Mori quidem centies maluisset Virgo, quam ex certo animi proposito se* DEO *præferre; sed, dum materno dolori indulget, per incogitantiam eo delabitur. Et sane hoc exemplo monemur, quantopere cavendum sit, ne juris nostri tenaces, ultra quam par est,* DEUM *honore suo fraudemus*[1]. Végezetre: *Impulit carnalis affectus vehementia, ut plus justo satagerent, Maria, et qui sanctam Matrem comitati sunt*[2]. Mivel azért a Calvinus tanítása-szerént az akarat-ellen támadott gonosz indúlatok-is örök halálra méltó vétkek: kétség-nélkűl nem Isten malasztyával, hanem sok vétkekkel tellyes vólt Bóldog Aszony, ki (a Calvinus itíletiszerént) hirtelenségből Istent hátra vetette, haragos, feddődő volt; zúgolódott Christus-ellen, mint-ha hamissat cselekedett vólna; az ő tanítását félben akarta szegetni, és több illetlen dolgokba avatta magát.

[1] Calv. Luc. 2, 48.

[2] Calv. Luc. 8, 19. Supra, f. 327.

ÖTÖDIK RÉSZE.

A Credónak negyedik ágazattyát Calvinus sok hamisággal elegyíti.

Kínzaték Pontius Pilatus-alat, megfeszítteték, meghala és eltemetteték.

A negyedik ágazatban hiszszük, hogy az Isten Fia, minekutánna felőltözött az emberi természetbe, hogy abban meghalhasson és a halált megfizethesse, (mert halálnak halál az ára,) Pontius Pilatus-alat megfeszíttetett, meghólt és eltemettetett. Ezekben azt egy-nehány szókban négy dologrúl tészünk vallást. I. Hogy Pontius Pilatusnak idejében lett az Úrunk halála: az-az, mikor immár bétellyesedett a Jákob profetiája, és a birodalom elvétetvén Judátúl, pogány népnek adatott vólt. II. Hogy a mí Megváltónk keserves és gyalázatos halált szenvedett érettünk; mert a feszítésnél sem szörnyeb, sem gyalázatosb halál nem vólt. III. Hogy a Christus halála igaz áldozat, mely kitisztította az emberi nemzet bűneit és Isten haragját megengesztelvén, örök üdvösségnek oka lett mindeneknek, valakik az ő parancsolattyának engednek[3]. IV. Hogy noha halála-után eltemettetett, úgy-mint valóban és igazán meghólt

Gen. 49, 10.

Hebr. 9, 14.

[3] Hebr. 5, 9.

ember: de az isteni személy akkor sem vált-el a testtől, mert ha elvált vólna, nem mondhatnók, hogy az Isten Fia eltemettetett. Hasonló-képpen, ha az isteni személy a mí Úrunk lelkétől elvált vólna, nem mondhatnók, hogy az Isten Fia poklokra szállott: *Cum credimus* DEI *Filium qui sepultus est, profecto Filium* DEI *dicimus et Carnem quæ sepulta est*[1].

[1] Aug. tract. 78. in Ioan.

1. Calvinus sok gyalázatos dolgokat tanít a Christus haláláról.

Sok rút káromló gyalázatokba keveri Calvinus a mí Úrunk halálát és vére-húllását.

I. Azt beszéli, hogy semmi vígasztalást és bátorságot nem talál hitünk a Christus halálában és szent sebeiben; hanem a tellyességgel csak kétségbe-esést és gyarloságot lát lelkünk a Christus keresztiben. Halhadsza maga szavát: *In quo spectaculo* (Christi in Cruce pendentis) NIHIL, *quam extremæ desperationis materia erat*[2]. Másut: *Certe, quum in ejus Cruce, tantum appareat carnis infirmitas, donec ad resurrectionem ventum fuerit, non reperit Fides nostra, quo se erigat, vel sustentet*[3]. Viszontag: *In Christi morte, spectaculum desperationis plenum occurrit, quod etiam viriles animos frangere posset*[4]. Itíllye-meg a keresztyén ember, ha Calvinusnak kel inkáb hinni, hogy-sem sz. Pálnak, ki azt írja, *ad Galat. 6, 14.* hogy egyébben nem dicsekedik, hanem a Christus keresztiben. Mert noha, úgy-mond, *1. Cor. 1, 23.* az Úrunk kereszti botránkozás a sidóknak, bolondság a pogányoknak: de nékünk isteni bőlcseség és hatalom. Calvinus-is másut viszsza-hazudgya szavát és azt írja, hogy Úrunk halálában vagyon üdvösségünk tellyessége: *In Christi morte, totum salutis nostræ complementum continetur.*

[2] Calv. Ioan. 14, 1. Marlor. ibid.
[3] Matt. 16, 21. Marlor. ib.
[4] Matt. 27, 57. Marlor. ib.
Calv. Ioan. 19, 30.

II. A mí Úrunk halálának hasznárúl csuda, menyi sok kábaságot kérődik.

Elöször azt taníttya, a mint eléb hallók[5] és bévebben megmutattya Conradus Schlüsselburgius[6], lutherista superattendens, hogy Christus nem hólt-meg az egész világért, hanem csak a választottakért. Noha, a mint feljegyzők, az Írás nyilván mongya, hogy az egész világ váltságára jött a mí Üdvözítőnk.

[5] Oda fel. fol. 670.
[6] Schlusselb. l. 1. Theol. Calv. art. 6. f. 25. Li. 2. art. 6. f. 4.

Másodszor. A szent Írás a mí váltságunkat a Christus vére húllásának tulajdoníttya[7]. Azt-is melléje adgya, hogy semmi el nem maradott adósságunkban, mellyért bévségesen eleget nem tett vólna; nem arannyal pedig, sem ezüsttel, hanem drága szent vérével.

[7] Hebr. 9, 12. 1. Pet. 1, 19. 1. Ioan. 1, 7. Eph. 1, 7.

[1] Oda fel. fol. 676. Calvinus ezekben tétováz, mint ez-előt hallók[1]. Mert azt mongya, hogy a Christus vére húllása és halála semmit nem használt vólna, ha az ő lelke a kárhozottak kínnyát nem érzette vólna.

Harmadszor. Azt írja Calvinus, hogy nem vólt Christusban annyi méltóság, hogy nékünk valamit érdemlett vólna[2]; és ezt nagy álnakúl szent Ágostonnal támogattya. Maga a mely helyeket említ, csak egy szót sem tészen azokban szent Ágoston errűl az úndok káromlásrúl; hanem csak azt mongya, hogy Christus, magának nem érdemlette az isteni személlyel-való eggyesűlést, noha nékünk elégségesen érdemlette a szabadúlást[3].

[2] Calv. li. 2. c. 17. num. 1. Vide supra, fol. 676, 677.

[3] Aug. tom. 7. de Prædestin. SS. c. 15. De Bono Persever. c. 24.

Negyedszer. Mikor derék-képpen akarja Calvinus magyarázni az Üdvözítőnk halálának gyümőlcsét, csuda, a mint meghatározza ezt, és csak nem tellyességgel megüressíti. Mert akár-mint kiálcsa az Írás, hogy Úrunk halálával nyerte szent testének dücsősségét és nevének felmagasztaltatását; *Philip. 2, 9. Hebr. 2, 9. Psal. 109, 7. Psal. 44, 8.* de Calvinus béfalattya ezt szent Pállal és azt írja, hogy Christus semmit magának nem érdemlett halálával: *Quærere, an sibi meruerit* CHRISTUS *(quod faciunt Scholastici,) non minus stulta est curiositas, quam temeraria definitio, ubi hoc idem asserunt. Colligimus, rationem sui non habuisse Christum.* És ismét: *Propter passionem mortis, tantumdem valet, ac si dictum esset; Christum obita morte, ad hanc gloriam, quam adeptus est, evectum; non quod sibi quidquam privatim acquisiverit* CHRISTUS, *sicut fingunt Sophistæ*[4]. Másut az álhatatlan ember azt írja, hogy halálával érdemlette Christus, hogy az ő neve felmagasztaltassék: *Mortem pro salute nostra obeundo, dominium sibi acquisivit. Morte igitur, et Resurrectione promeritus est, ut tam in morte, quam in vita, gloriæ nominis sui serviamus*[5].

Calv. l. 2. c. 17. num. 6.

[4] Calv. ad Heb. 2, 9. Marlor. ibid. Idem, ad Philip. 2, 9.

[5] Ad Rom. 14, 9. Supr. f. 389.

Ötödször. Ha tudni akarod Calvinustúl, mit használt nékünk a CHRISTUS halála? igen megvékonyíttya ezt a hasznot, és kicsinyben hogy hiuságossá nem tészi. Mert, *Res ex effectu cognoscitur,* a fának haszna gyümőlcsén tetczik-meg. Ha azért a Christus halálának gyümőlcse férges; ha egy *Ens rationis*, az-az nem valóság, hanem csak gondolt gyümőlcs: következik, hogy a mí Úrunk halálának kevés böcsűllete és méltósága vagyon. A Calvinus agyaskodása-szerént pedig a mí igazúlásunk és bűnünk bocsánattya, mellyet nyert CHRISTUS, igen férges gyümőlcs; sőt csak egy *Ens rationis.* Mert ha Calvinusnak hiszünk, a mí igazúlásunk el nem vészi rútságinkat, hanem ollyan fertelmes bűnben hágy, mint az-

Lásd a 10. ágazatot.

előt; noha Isten befedi gondolattyával ocsmányságunkat és azt gondollya, hogy szép tiszták vagyunk. Ennek-felette csak arra sem elégséges a Christus halála, hogy ennek erejével egy jó gyümőlcs nevekedgyék bennünk; hanem minden cselekedeti a calvinista igazságnak örök halálra méltó úndokság[1].

[1] Supr. fol. 323.

Hatodszor. A Calvinus elmélkedése-szerént nincs egyéb hasznunk a Christus halálában, hanem hogy Isten reánk fogja, és nem valóságos-képpen, hanem csak gondolattal reánk keni a Christus igazságát[2]; úgy hogy mí szinte ollyan rútan maradunk, mint-ha soha Christus meg nem hólt vólna érettünk: de azért Isten úgy tart, mint-ha igen tiszták vólnánk. Ez pedig semmi nem egyéb, hanem gondolat alkotmánya; mert a ki lator, akár-mint tarcsad őtet jámbornak, de egyéb haszna nincs itíletednek, hanem hogy magad megcsalatol, és a latrot egy derék *Ens rationis*-sal felékesíted. De mivel azt-is ezek-mellé veti Calvinus, hogy a Christus érdemére nézvén Isten bűnűl nem tulajdoníttya a hívek cselekedetit, noha magokban kárhozatot érdemlenek: világoson kitetczik, hogy a Christus halála nem arra szolgált, hogy a bűnt elrontaná, hanem hogy a bűnnek óltalmát felvenné és a bűnöket kedvessé tenné Isten-előt[3], melynél nagyob káromlás nem lehet.

[2] Lásd a 10. ágazatoi.

[3] Vide Valent. 1, 2. Disput. 8. quæ. 1. punct. 5. 3. Verum.

2. A Calvinus Christusa szenvedésekor vétkezett sok-képpen.

Nem említem újonnan ama balgatag káromlást, mellyet eléb Calvinustúl hallánk, hogy Christus, mikor megfeszíttetett, bűnös vólt; és nyilván-való gonosz-tévőnek tartotta az Atya őtet, mivel a mí rútságinkat néki tulajdonította[4]. Ezen-kivűl-is oly illetlen káromlásokkal sürgeti Úrunkat Calvinus, hogy ha Lucianus vagy Julianus vólna-is, azzal érné-meg.

[4] Supr. f. 671, 672.

Azt beszélli ez az isten-gyalázó vakmerő féreg, hogy Christus mikor a magas kereszt-fán Szent Attyához bocsátotta könyörgését, hirtelenségből ollyat mondott, mellyet maga megczáfolt. Elfeletkezett vólt, mi végre jött e világra. A kisértetek-közöt tétova habozott a sok külömböző kívánságok-miat. Gondolatlan kívánságit maga megostorozta, megzabolázta, viszsza-mondotta; mert nem látszik az ő kívánságiban ama csendesz mértékletesség; és a mi ő-rajta állott, örömest a közben-járónak tisztit félben hadta vólna; örömest elkerűlte vólna a halált, ha módgyát ejthette vólna. Ezeket és hasonló rútságokat illyen szókkal okádozza Calvinus:

Calvin. Matt. 26, 39. Marlor. ibid. Supr. f. 673.

Christus metu perculsus, inter violentos tentationum fluctus, aiternis votis quasi VACILLAVIT. *Hæc ratio est, cur mortem deprecatus, mox sibi* FRENUM *injiciat, votum subito* ELAPSUM CASTIGET, *ac* REVOCET. *Non fuit igitur hæc* MEDITATA *Christi oratio; sed vis et impetus doloris, subitam ei vocem* EXTORSIT, *cui statim addita fuit* CORRECTIO. *Eadem vehementia, præsentem cœlestis decreti memoriam illi abstulit, ut non reputaret in ipso momento, se hac lege missum esse humani generis Redemtorem. Christus statim ab ipsis carceribus affectum suum* COHIBET, *seque ipsum mature* COGIT *in ordinem. Seipsum* CORRIGIT: *sic enim affectum suum subigit in obsequium* DEI, *quasi* MODUM *excesserit. Certe in primo Voto, non apparet placida illa* MODERATIO, *quia Mediatoris officio defungi, quantum in se est,* RENUIT, *et* DETRECTAVIT. Ismét: *In ipso articulo, cum Carnis infirmitate durum illi certamen fuit; ut libenter se a Morte subduceret, si modo licitum fuisset*[1]. *Votum, quod agnoscit* VOCATIONI *suæ* ADVERSUM, RETRACTAT: *sed videtur hoc parum decere Filium* DEI, *quod Votum illi* INCONSIDERATE *effluit, cui statim* RENUNTIANDUM *est. Fateor certe, hanc esse Crucis stultitiam*[2].

[1] Calv. Matt. 62, 46.

[2] Ioan. 12, 27. Marlor. ibid.

Ezekből a Calvinus rút nyelveskedésiből elkerűlhetetlenűl kijő, hogy a mí Úrunk nagyot vétkezett. Mert ha meg kellett castigálni, frenálni, corrigálni, cohibeálni, revocálni, renuntiálni, retractálni, ostorozni, zabolázni, jobbítani, tartóztatni, viszsza-czáfolni, extortam, elapsam, non meditatam, non moderatam vocem, az ő illetlen, gondolatlan és megfedhető kívánságit; ha örömest elkerűlte vólna a halált: szinte úgy vétkezett, mint vétkezett vólna Ábrahám, ha az ő fia áldozasárúl adott parancsolat-előt tétovázott vólna.

Bezzeg a szent Írás nem így szól Úrunkrúl, kit mindenütt tisztának és vétek-nélkűl-valónak nevez[3]: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; 1. Petr. 2, 22. Isai 53, 9. Peccatum in eo non est; 1. Joan. 3, 5. Oblatus est, quia voluit, sicut Agnus sine voce; Isai. 53, 7. Act. 8, 32. Factus obediens usque ad mortem; Philip. 2, 8. Posuit animam. Nemo tollit eam: sed ego pono eam a meipso; 1. Joan. 3, 16. Joan. 10, 15, 18.*

[3] Vide supra, fol. 672.

Tovább, Calvinus eléb azt tanítá[4], hogy akaratunk-ellen indúlt vágyodások-is örök kárhozatra méltó bűnök. Ha azért Christusban efféle hirtelen indúlatok vóltak, mellyek Isten akarattyával és a közben-járó tisztivel viaskodtak, mellyeket meg kellett másolni: tagadhatatlan, hogy a Calvinus hiti-szerént ok-nélkűl nevezi CHRISTUST a szent Írás minden bűntűl távúl-lévő papi-fejedelemnek[5]. És

[4] Supr. f. 326.

[5] Heb. 7, 26. Isai. 53, 9. 1. Pet. 2, 22. 1. Ioan. 3, 5.

ha Calvinus jelen lett vólna, midőn azt kérdé Úrunk, kicsoda feddimeg őtet a bűnről? hamar válasza lett vólna a liliommal sütöttháttú nyalkától. Mert a mint hallók, egy-nehányszor írja, hogy CHRISTUS hívatallyával ellenkező vágyodásoktúl elragadtatott, mellyeket meg kellett czáfolni.

És noha utánna veti mind ezeknek Calvinus, hogy semmit az illyen mód-nélkűl-váló indúlatokban nem vétkezett Christus: de ez annyi, mint-ha azt mondanám, hogy Calvinus tudva nem igazat mondott, de nem hazudott. Mert ha az Isten törvénye-ellenvaló indúlatok bűnök, nem lehetett bűn-nélkűl Christus; holot a Calvinus itíleti-szerént ő-benne hívatallyával, Isten akarattyával-ellenkező és megfedhető indúlatok vóltak.

Vide supra, f. 644. in re simili, de DEO.

3. A Calvinus Christusa szenvedésekor lelke kárhozattyától félt és kétségbe esett.

Fellyeb táttya száját a genevai Antichristus és azt mongya, hogy a kereszt-fán Istennek a bűn-ellen-való rettenetes haragját látván CHRISTUS és annak súllyát testében érezvén: nagy gyötrődési-közöt felháborodott elméje; félt, hogy lelke üdvösségét el ne veszesse; azért, mint bűnös és Istentűl idegenűlt, kétségbe-esett üdvösségéről. És mikor véres verítékkei izzadott, ha csak testi halál félelméből történt ez rajta, a köz-emberhez illendő gyarlóságot-is megelőzte az ő félékenysége: *Se quodammodo* ALIENATUM *a Patre sensit. Neque enim Corpus solum, in pretium nostræ cum* DEO *reconciliationis obtulit, sed in Anima etiam pertulit debitas nobis pœnas. Ut pro nobis satisfaceret Christus,* REUM *ad* DEI *tribunal sisti oportuit. Ergo cum species tentationis Christo objecta est, quasi* DEO *adverso jam esset* EXITIO DEVOTUS, *horrore correptus est, quo centies cuncti mortales fuissent absorpti. Sed absurdum videtur, Christo elapsam esse* DESPERATIONIS *vocem. Solutio facilis est: quamquam sensus Carnis exitium apprehenderit; fixam tamen stetisse Fidem in ejus corde. Quare, nihil obstat, quo minus* DEI ALIENATIONEM *mente conceperit Christus, prout sensus communis dictabat; et simul Fide retinuerit,* DEUM *sibi esse propitium. Certamen illi fuit cum Mortis doloribus, quasi irato* DEO *in labyrinthum malorum projectus foret. Sic vidimus Christum omni ex parte fuisse vexatum, ut* DESPERATIONE *obrutus, ab invocando* DEO *absisteret; quod erat, Saluti renuntiare.* Vagyon-e, a kinek haja-szála fel nem állana eze-

Calvin. Matt. 27, 46. Marlor. ibid.

Gretser. tom. 2. Defens. Bellarm. lib. 4. de Christo, ca. 8. fol. 276. Iunii nugas refellit.

Calv. eod. c. 27. Matt. v. 47.

Matt. 26, 39. Marlorat. ibi.

ket halván? Másut így beszél: *Quia nihil erat* SPEI, *ut in rebus deploratis fieri solet; sequitur, gravioris mali timore, ad deprecandam Mortem fuisse adactum: nempe, quum iram* DEI *sibi propositam videret, quatenus ad ejus tribunal totius mundi Peccatis oneratus se sistebat; necesse illi fuit profundam Mortis abyssum exhorrescere: Respondere mihi velim, quemnam fuisse metum putent, qui guttas sanguineas Christo expressit? Si cui hoc contingat Mortis timore; pusillo, et muliebri animo esse dicemus. Ergo qui Christum negant precatum esse, ut eum Pater a Mortis gurgite eriperet, mollitiem illi affingunt vel plebejo homine indignam.* Végezetre így fejezi-bé káromlásit: *Oportuit illum cum æternæ Mortis horrore luctari: Diros in Anima cruciatus, damnati hominis pertulit*[1]. *Nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quam sentire te a* DEO *derelictum, et* ALIENATUM, *perinde ac si in tuam perniciem ipse conspirasset. Eo Christum videmus dejectum*[2]. Mind ezek-után szörnyen szidogattya azokat, kik a valót bizonynak itílik és Calvinusrúl azt beszéllik, hogy CHRISTUST üdvösségérűl kétesnek mondotta: *Clamitant nebulones, me atrocem facere Christo injuriam; quia minime consentaneum fuerit, eum de* ANIMÆ SALUTE TIMERE. *De metu pavoreque Christi, controversia ab his improbe movetur. Ad aliud cavillum transeunt: Quamvis Mortem timuerit Christus; Maledictionem, et iram* DEI, *a qua se tutum esse noverat, non timuisse. Sed expendant pii lectores, quam honorificum hoc sit Christo, molliorem fuisse, quam plerosque gregarios homines! Quam pudenda fuisset hæc mollities, eo usque torqueri ob communis Mortis formidinem, ut sanguineo sudore diffflueret! Diros et horribiles cruciatus perpessus, quum se ad tribunal* DEI REUM *stare cognosceret nostra causa.* Egy szóval, azt vítattya Calvinus, hogy Christus nem testi haláltúl félt, hanem lelki kárhozattúl. Ugyan ezen pórázon fút Beza; mert azt írja, hogy Christusban vólt *Consternationis affectus, quo metuit, ne malis obrutus succumberet. Vox ista;* DEUS DEUS *meus, cur dereliquisti me? hominis est, in ipso jam gurgite sese periisse vociferantis. Quum petit liberari ab hac hora, sciamus animum loqui in illa cogitatione ita occupatum, ut in unam partem totus vergens, pæne sibi persuadeat de se actum esse, nec fieri posse ut tantum pondus sustineat.* És minek-utánna azt mondotta vólna, hogy szégyen, ha CHRISTUS csak a testi haláltúl így rettegett, mellyet a mártirok és e világi roszszak-is sokszor bátrabban vártak, ezt veti utánna: *Ergo aliud est quod illum urget tantopere; Nempe horren-*

[1] Calv. li. 2. c. 16. num. 10.

[2] Calv. li. 2. c. 16. num. 11. Ibid. n. 12.

Beza, Hebræ. 5, 7.

dum illud, et plus quam infinitis modis terrificum Patris Judicium intuetur. Ez a dögleletes blasfemia, melynek úndokságát azok-is megérthetik, kik küszöbrűl sem köszöntek az iskoláknak, először otromba tudatlanság-alá veti Úrunkat, mint-ha azt sem tudta vólna, hogy ő lévén az Atyának egyenlő Istenségben természet-szerént-való Fia, kiben néki bétőlt minden kedve, őtet az Atya nem gyűlölheti, reá nem haraghatik, kárhozatra és bűnre nem ereszthetti. Vallyon nem nyilván tudta-e CHRISTUS, hogy ő-benne macula nem vólt? Vagy nem értette-e, hogy Isten a bűntelent, noha testi sanyaruséggal ostorozza, de haragjával és kárhozattal nem terhelheti? Másodszor bűnössé tészi Christust. Mert a mint eléb mondám a Calvinus vallása fondamentomából, hitetlen az, valaki bizonyoson, minden félelem-nélkűl azt nem itili, hogy ő Istennek kedves és örök életre választott szerelmes fia. Tehát nem vólt híve Istennek az ő eggyetlen-egy Fia, mivel félt az örök kárhozattúl.

Supra, f. 672.

Supra, f. 337. Calv. l. 4. c. 17. num. 2.

Tudom, hogy Calvinus azzal akarja bébaronálni rútságát, hogy ebben a rettegésben Christus nem vétkezett, hanem az ő hiti éppen maradott. De ez annyit tészen, mint-ha azt mondanám, hogy Calvinus szabad úttyában meglesett egy Jámbort, azt megfosztotta, megőlte; és utánna vetném, hogy én senkit kerékre-való tolvajnak nem mondok. Calvinus-is a bűnös indúlatokat Úrunknak tulajdoníttya, és azzal mosdik-ki, hogy bűnössé nem tészi Christust. Ennek-felette a Calvinus itíletiből nem egyéb az igaz hit, hanem Istennek hozzánk-való jó akarattyának erős és bizonyos értelme. Tehát nem fér egybe, hogy kételkedett; de a mellet kétség-nélkűl tudta Christus, hogy Isten őtet szereti; mert a kételkedés ellenkezik a kétség-nélkűl-való tudománnyal.

Ita Cal. Matt. 27, 39. in fin. 2. Instit. ca. 16. num. 12. Vide supr. fol. 641, 643.

Supra, fol. 337. et 625.

HATODIK RÉSZE.

A Credónak ötödik ágazattyát Calvinus meghomályosíttya.

Szálla poklokra, harmad napon halottaiból feltámada.

Úrunknak keserves kínnya és halála-után a poklon és halálonvaló győzedelmes úraságát említtyük az ötödik ágazatban. És somma-szerént két dologrúl tészünk vallást. Először, hogy a míg koporsóban nyugodott a CHRISTUS teste, az ő lelke (mely az isteni személytűl el nem szakadott, a mint nem régen hallók[1]) alászál-

Supra, fol. 395, 614.

[1] Supra, fol. 682.

lott pokolra és kiszabadította a régi szentek lelkét: úgy hogy a sz. Ágoston mondása-szerént, *Eo die secundum Animam in Inferno fuit; in Sepulchro secundum Carnem*[1]. Így magyarázzák a sz. Atyák a sz. Pál apostol mondását, midőn azt írja, hogy Christus a földnek alsó részeire szállott: *In Inferiores partes terræ*[2]: *Inferiora terræ*, úgy-mond sz. Jeronymus, *Infernus accipitur, ad quem Salvator noster descendit, ut Sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad cœlos victor abducat.* Ezen formán magyarázzák sz. Ambrus, Chrysostomus, Theofilactus, Anselmus a szent Pál szavát. Azt-is e mellé veti sz. Péter, hogy Christus lélek-szerént azokhoz a lelkekhez menvén, mellyek tömlöczben tartattak, predikállott, mellyek hitetlenek vóltak Noë idejében: *His qui in Carcere erant Spiritibus, veniens prædicavit*[3]. Mely predikállás abban állott, hogy a kárhozottaknak szemekre hányván hitetlenségeket veszedelemben hadta őket; az igazakat pedig megvígasztalván kihozta. Másodszor azt vallyuk, hogy a halálban nem maradhatott Christus[4]; mert ő-benne éltető élet vólt, és ezzel az élettel meggyőzte a halált; és a mint sz. János írja, tulajdon erejével támadott-fel: *Solvite Templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Potestatem habeo ponendi eam; et potestatem habeo, iterum sumendi.* Harmad napra támadott-fel. hogy mindeneknél nyilván lenne valóságos halála. Ebben az ágazatban mint haboznak a Lutheristák, ez-előt megértők[5].

[1] Aug. epi. 57. initio.
[2] Ephes. 4, 9. Cornelius, in eum locum.
[3] 1. Pet. 3, 19. Act. 2, 24, 27. Eccli. 24, 45.
[4] Supr. f. 606.
Ioan. 2, 19. cap. 10, 18.
[5] Supra, f. 607.

1. Calvinus nem hiszi, hogy Úrunk pokolra alá-szállott.

Ezt az ágazatot, mint egy-féle állat a gyömbért, túrkállya, úndokíttya és rútúl tapodgya a franczúz harpyia. És hogy jó feneket kerekítcsen tanításának:

I. Azt beszélli, hogy ez a pokolra-való szállás nem az apostolok műhelyében kőlt, hanem sokkal az apostolok-után vetették a hit ágazati-közzé: *Apparet, particulam hanc Symboli, non adeo fuisse olim in Ecclesiis usitatam. Unde conjicere licet, post aliquantum temporis insertam; non protinus, sed sensim in Ecclesiis insuevisse.* Mint ez-előt mondám[6], hogy Calvinus az egész Credo hitelét fel akarván bontani azt veté fondamentomúl, hogy ő nem tudgya, ha a Credo az apostolok vinnyéjéből* kőlt: úgy ebben az ágazatban bátrabban akarván habozni azt írja, hogy ezt eleinten a Credóba nem foglalták. Hozzá tólgya ehez Calvinus, hogy a

Calv. li. 2. c. 16. num. 8.
[6] Supr. f. 624.

* Vinnye = műhely.

hívek közönséges vallásából vétetett ez a czikkely; mivel a régi Atyák egy nyomon emlekeznek erről: *Extra controversiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumtam; quando nemo est Patrum, qui non in suis scriptis, Descensum Christi ad inferos, commemoret.* De a kinél a régi Atyák értelme és az Ecclesia egyenlő vallása nem böcsűlletes, künyű által-érteni mit akar, mikor valamit csak Páterektűl adott traditiónak nevez. Calv. ibid.

II. Nem csak a régi Doctorokkal, de a sz. Írással-is üstökbe esik Calvinus és azt írja, hogy csak szó-fia beszéd és agnő rege, a mit sokan beszélnek: hogy Úrunk halála-előt a hívek lelkei meny-országba nem mentek; hanem a föld-alat, egy setét tömlöcznek limbus-nevű barlangjában rekesztve tartattak; és hogy ezekhez alá-szálván Christus, őket megszabadította: *Nescio qui factum sit, ut posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen Limbi. Sed hæc fabula, tametsi magnos Autores habet, nihil tamen est quam fabula. Nam concludere in carcere Mortuorum Animas, puerile est.* CHRISTI *autem Animam illuc descendere, ut eas manu-mitteret, quid opus fuit*[1]*? Patres sub Lege, in cælestis vitæ hereditatem mortui recepti sunt*[2]. It vegyük eszünkbe, menyit tulajdonít Calvinus a Doctoroknak, kiknek egyenlő vallásából hallók nem régen, hogy a keresztyénségnek közönséges értelmét visgálá. Mert a mely egyenlő értelemmel taníttyák a Páterek, hogy poklokra szállott CHRISTUS: azon álhatatossággal hirdetik, hogy a szentek lelkei a föld-alat tömlöczben vóltak Úrunk eljöveteléig. De lásd a tétovázó ember habozásit! Ki meggyőzetvén az igazságtúl megvallya, hogy a szent Péter tanítása-szerént CHRISTUS megvígasztalta a régen meghólt szentek lelkeit: *Libenter fateor, Christum ipsis* (mortuorum Animabus) *illuxisse virtute sui Spiritus, ut gratiam, quam spe gestaverant, tunc exhibitam agnoscerent. Et huc aptari potest Petri locus. Piæ Animæ, ejus visitationis, quam sollicite expectaverant, præsenti aspectu sunt potitæ: Contra reprobis, clarius patuit se excludi ab omni salute.*

[1] Calv. li. 2. c. 16. num. 9.
[2] Calv. Luc. 16, 22.

Calv. li. 2. c. 16. num. 9. 1. Petr. 3, 19. Vide Gretser. to. 2. Defens. Bellar. in li. 3. de Christo. c. 11. fol. 313.

2. *Az ó-testamentom-béli szentek lelke limbusban vólt a* CHRISTUS *halála-előt.*

Az ó-testamentombéli atyák állapattyárúl három dolgot tanítnak a Doctorok. Elsőt, hogy Úrunk halála-előt senki közzűlök meny-országba uem ment. Ezt szent Pál homály-nélkűl taníttya. Eggyüt így ír[3]: [3] Hebr. 9, 8.

A Szent Lélek megjelentette, hogy meg nem nyilatkozott a szentek úttya, mivel az első sátor még helyén ál: *Nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore Tabernaculo habente statum.* Ebből kitetczik, hogy, valamig az ó-testamentom fenn állott, nem nyílt-meg a meny-ország kapuja. Felettébb-is megnyílt pedig, ha ennyi sokan mentek meny-országba az ó testamentom vége-előt. A szent Pál mondását magyarázván Calvinus, viszsza-hazudgya
Calv. Heb. 9, 6. elébbi tanítását és így ír: *Hinc colligit, stante illo Tabernaculo, Sanctuarium adhuc fuisse clausum; nec aliter, quam illo everso, viam nobis in Regnum Dei apertam fuisse.* Ugyan ezent jelenti másut szent Pál, midőn Úrunkat előljárónak nevezi, ki bément előttünk
[1] Heb. 6, 20. a legbelsőb titkos helyre[1]. Ha valaki Christus-előt meny-országba ment, ő nem vólt præcursor. Ennél-is nyilvábban szól azt írván, hogy reménségünk légyen az Isten házába menetelről a Christus
[2] Heb. 10, 19. vére-által, az új úton, mellyet ő kezdett nékünk teste-által[2]. Ha Christus kezdette ezt az új útat: nem vólt ő-előtte ez az út, mellyen bémehettek az Isten házába. Azért mongya szent Jeronimus,
Hierony. epi. ad Dardanum. hogy az Úrunk vére vólt a meny-ország kúlcsa: *Sanguis Christi, clavis Paradisi. Terram viventium, ante adventum Domini Salvatoris, nec Abraham, nec Prophetæ, nec alii Justi consecuti sunt.* A *Te Deum laudamus*-ban-is azt mongya szent Ambrus és szent Agoston, hogy Christus nyitotta-meg a híveknek meny-országot,
Calv. li. 2. c. 16. num. 16. a halál fulákját meggyőzvén. Sőt ő-maga Calvinus így ír: *Dominus suo in cœlum ascensu, aditum Regni cœlestis, qui per Adam præclusus fuerat, aperuit.* De mit keresünk más bizonyságot? Christus ő-maga halála-előt azt mondá, hogy senki meny-országba nem
[3] Ioan. 3, 13. ment, hanem az ember fia, a ki meny-országban vagyon[3]. It Christus az elmúlt üdőről szól, mint megjelenti a görög bötű, ANABEBHKEN, *Verbum præteritum,* és azt mongya, hogy senki meny-országba nem ment, hanem az ember fia, ki isteni személye-szerént menyben vagyon; noha a testesűlés-által mondatik menyből alá-szállani, emberi természete-szerént pedig felment az égbe. Nincs-is a tellyes szent Írásban egy íge, mely azt jelentené, hogy a régi szentek meny-országba vitettek Christus-előt: hanem Enochrúl mongya az
[4] Eccli. 44, 16. Írás[4], hogy paradicsomba vitetett; Illyésről, hogy az égbe ragad-
[5] 4. Reg. 2, 11. tatott[5]. De it mí csak a meghólt szentekről szóllunk; nem azokrúl, kiket Isten elevenen felragadott a levegő-égbe; mert hogy ezek sem vitettek meny-országba, a szent Írásnak előhozott mondásiból kitetczik. Hová vitte pedig őket Isten, mí nem tudjuk, mint szinte

hogy azt sem tudgyuk, hol temettetett Moyses[1]. Jóllehet készek lészünk megmondani, hol légyen most Illyés profeta; csak eléb a calvinista predikátorok mongyák-meg, hol kőlt az a levél, mellyet olvasunk, hogy Illyéstűl hozának Joramnak, a Josafat király fiának, elragadtatása-után[2]. Mert a szent Írásból kitetczik[3], hogy az Illyés elragadása-után jó üdővel élt Josafat; és az ő halála-után lett királlyá Joram az ő fia, kinek Illyés levelet küldé és szemére veté, hogy attya nyomdokát nem követi[4].

[1] Deut. 34, 6.
[2] 2. Par. 21, 12.
[3] 4. Reg. 3. 6, 7.
[4] 2. Paral. 21, 12.

Második dolgot azt taníttyák a régi szentekrűl a túdósok, hogy noha az égen-kivűl-is részes lehet valaki a bóldogságban; mint az örző angyalok, kik a földön körűllünk lévén láttyák világoson az Isten színét és bóldogok: mindazáltal Úrunk haláláig senki meg nem dücsőíttetett a régi szentek-közzűl[5]. Ezt-is szent Pál nyilván jelenti. Mert két dolgot tanít. Eggyiket, hogy a régiek igaz hitben kimúlván, az ígéreteket el nem vették, hanem csak meszszünnen nézték: *Juxta Fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes*[6]. Másikat, hogy az ígéreteket azért nem vették-el, mert Isten mí-felőllünk jobbat végezett, hogy nállunk-nélkűl meg ne tekéllete-sednének: *Testimonio Fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*[7]. Megmagyarázza, minémű ígéretről szól, tudni illik, a mennyei hazának (mellyet kívántak a szentek) ígéretirűl[8]. Arrúl az ígéretről, melyről az-előt illyen szóval emlekezett vala: Azért lett Christus közben-járó, hogy az ő halála-által az örökké-való örökség ígéretit vennék[9]. Noha azért a régi szentek elvették a világi ígéreteket, a mint maga szent Pál mongya[10]: de a dücsős-ségrűl lett ígéretek Christusra hallasztattak. Ha el nem vették az ígéretet; és ha az új-testamentom-béli szentek-előt meg nem bóldogúltak: nem vóltak tehát a dücsősségben, hanem bétellyesedett a munkások példája; és noha későn jöttek az apostolok, de nállok-nélkűl meg nem adatott fizetések a reggeli munkásoknak. Ugyanezen dolgot jelenti a szent Írás, mikor fogságban mongya, hogy vóltak a szentek. Egy bötű sincs pedig a szent Írásban, mely külömbet tanítana. Mert noha azt olvassuk, hogy halála napján megfizethet Isten mindeneknek úttyok-szerént; de ebből nem következik, hogy mingyárt a bóldogságba kel vitetni az igazaknak.

[5] D. Thom. 3. parte, qu. 49. artic. 5. qu. 52. art. 5.
[6] Hebr. 11, 13.
[7] Hebr. 11, 39.
[8] v. 16. Vide contra Farkas, l. 2. c. 5, 5. in fine.
[9] Hebr. 9, 15.
[10] Hebr. 11, 33.
Matth. 20, 9.
Eccli. 11, 28.

Harmadik dolgot az ó-testamentom-béli szentekrűl azt taníttyák a Doctorok, hogy az ő lelkek Úrunk halála-előt föld-alat tartattak, LIMBUS.

mellyet az írás néha pokolnak, néha tömlöcznek nevez. Jákob azt mongya, hogy az ő fiához Jósefhez (kit nem koporsóba tétetnek, hanem vadaktúl emésztetetnek alított) sírva szál alá pokolra[1]. Szent Péter azt írja, hogy a tömlöczben-lévő lelkeknek predikállott Christus[2]. Zacharias, hogy a foglyokat megszabadította a vízzel nélkűl-való barlangból[3]. Szent Pál azt hirdeti, hogy CHRISTUS a megszabadíttatott foglyokat felvívé meny-országba[4]. Ezt a helyt limbusnak nevezik a doctorok; és erre szállott-alá CHRISTUS, mellyet sz. Pál néha föld gyomrának nevez[5], néha abyssusnak, mélységes helynek, *Rom. 10, 7.* Szent Máthé föld szívének, az-az föld közepinek nevezi, *Matth. 12, 40.* miképpen szent Dávid a tenger mélységét tenger szívének mongya, *Psal. 45, 3.* Jesus Syrach *Inferiores partes terræ,* a földek alsó részének híja[6]. Végezetre sz. Lukács pokolnak híja, *Act. 2, 28.* Azért mikor Sámuel jövendőlle Achabnak, föld-alól jöve fel az ő lelke; *1. Reg. 28, 13. Eccli. 46, 23.*

[1] Gen. 37, 35.
[2] 1. Pet. 3, 19.
[3] Supra, f. 690. Zach. 9, 11.
[4] Ephes. 4, 8.
[5] Patres vide ap. Valentiam, 3. part. disput 2. qu. 4. punct. 2, 3.
[6] Eccli. 24 45.

De ezek a derék sz. Írásból vett igazságok csak regék és álom hüvelyezések Calvinusnak. Maga ez-után megmutatom[7], hogy az új testamentombéli szentekről sem hiszi Calvinus, hogy itíletelőt meny-országba mennek.

[7] Lásd a 12. Ágazatot.

3. Calvinus kárhozotnak és kárhozottak kínnyában részesnek mongya CHRISTUST.

De hoc Descensu Christi, Gretser, to. 2. Defens. Bellarm. lib. 4. De Christo, c. 8, 9, 12. Calv. l. 2. c. 16. num. 10.

Mivel Calvinus a poklon nem akar pokolt érteni: törődik azon, hogy megmagyarázza, mit kel azon érteni, hogy Christus pokolra ment?

Azért először fondamentomúl veti, hogy a Credót it félre kel tenni és bizonyosbat kel annál mondani: *De Christi descensu ad Inferos, seposita ratione Symboli, certior expositio quærenda est*[8]. Jó a kezdeti: meny továb; lássuk, hová fakad-ki eszességed.

[8] Beza, Actor. 2, 27.

Másodszor, név-nélkűl a Beza magyarázattyát így említi Calvinus: Azt vítattyák némellyek, hogy a pokol nem egyéb a koporsónál. De ennek helye nem lehet[9]. Mert egy az, hogy a Credo rövid sommája hitünknek, melyben mentűl rövidebben a hit ágai előnkbe adatnak. Nem hihető tehát, hogy azon-egy dolgot kétszer említcsenek ebben. Más az, hogy fonákúl esnék, ha a mit egyszer nyilván mondunk a Credóban, azt az-után másodszor homályos ígékkel jelentenők; mert a kétszer-mondás akkor tűrhető, mikor

[9] Ita Calv. li. c. 2. 16. n. 8.

a homályoson ejtett dolgot világosb szókkal kifejezzük. Ha azért immár világos ígékkel megmondatott vala az eltemetés, miért kellett azon dolgot a pokolra-való szállásnak homályos árnyékába takarni? Azt-is ezek az argumentomok-mellé vethettyük, hogy az Úrunk teste nem maga ment, hanem mástúl vitetett koporsóba. Ha azért a pokolra-való szállás csak a koporsóba-tételt jegyzi, nem mondhatni hogy pokolra szállott.

Harmadszor két dolgot említ Calvinus, melyben ál a CHRISTUS pokolra-szállása. Elsőt, a nagy rettegést, habozást, lélek kárhozattúlvaló félelmet, kétségbe-esést, mellyet a negyedik ágazatban hallánk, hogy Christus szenvedett. Ezt sok szóval állattya, *Libr. 2. Instit. c. 16. num. 11, 12.* mellyeket elő-is számlálánk a negyedik ágazatban. Másikat azt, hogy nem csak efféle rettegésben és kétségbeesésben kínlódott Christus; hanem az elveszett latrok és kárhozottak kínnyát, az örök kárhozat súllyát viselte. És csak abban különbözött a kárhozottaktúl, hogy a Christus kínnya nem vólt örökkétartó és végetlen, mint a kárhozottaké: *Nihil actum erat, si Corporea tantum morte defunctus fuisset Christus, oportuit eum cum æternæ mortis horrore luctari. Non modo Corpus Christi in pretium redemtionis fuit traditum, sed aliud majus et excellentius pretium fuit, quod diros in Anima cruciatus, Damnati ac perditi hominis pertulit. In locum ergo Sceleratorum, instar Rei submissus, qui dependeret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: UNO hoc duntaxat excepto, quod doloribus Mortis non poterat detineri.* Ugyan-ezent jelentette, midőn azt írta, hogy a Christus lelke a mí-tőllünk érdemlett bűntetést szenvedte: *Anima enim pertulit debitas nobis pœnas.*

Supra, f. 688, 689.

Calv. l. 2. c. 16. n. 10. Idem alii Calvinistæ, ap. Henric Ekhardi, in Fasciculo Contr. c. 7. qu. 2. f. 185.

Calv. Matt. 27, 46.

Kegyelmes Isten! ki hinné, ha a Calvinus könyvében nem olvasná, hogy illyen káromkodások juthatnak eszébe embernek? A kárhozottak kínnya az, hogy az ördögök bírnak véllek mint rabokkal; ő-beléjek kétségbe-esést, megdühűlt haragot, ördögi vakmerőséget fújnak. Ha Christus a kárhozottak kínnyát viselte, és egyébben nem különbözött a kárhozottaktúl, hanem hogy az ő kínnya nem vólt végetlen: tehát a Calvinus Christusa ideig hasonló vólt az ördögökhöz. De távúl légyen, hogy efféle káromlások szívünkben ütközzenek, mellyeknek fondamentoma nincs az Írásban: sőt Beza-is, *Actor. 2, 27.* tévelygésnek nevezi ezt a vélekedést.

Supr. fol. 688. 689.

4. A Christus feltámadásának módgyában gáncsot talál Calvinus.

A CHRISTUS feltámadásáról azt írja Calvinus, hogy a koporsóból nem úgy jött ki, hogy a koporsó fedelét helyén hadta vólna; hanem elfordította a követ a koporsórúl és ismét viszsza-tette:

Calv. l. 4. c. 17. n. 29. *Probabilius est, ejus imperio amotum fuisse lapidem; et mox, transitu dato, in suum locum rediise. Nec Januis clausis intrare tantum valet, ac penetare per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere Divina virtute.* Egy Henricus Ekhardi-nevű lutherista tanító, *In Fasciculo Controversiarum Theologicarum, cap. 7. f. 188.* sok-képpen bizonyíttya a régi Atyák írásából az evangelisták szavafolyásából, hogy csak calvinista álmodás, hogy a koporsó köve lefordíttatott mikor Úrunk feltámadott; és hogy ezt csak azért gondolta Calvinus, hogy az Úrnak szent testét a sacramentomból kirekeszthesse, mintha a kenyér színével eggyüt nem lehetne.

5. Problema: Valóban hiszi-e Calvinus a poklot?

Vévé eszébe Calvinus, hogy nagy szabadságot adhat gyengéntartott és kedvekre-nőt követőinek, ha a kiket megszabadított a purgatorium ijesztésétűl, azokat a pokol félelmétűl-is kifeseltetné:

Lucretius.

Et metus ille foras præceps Acherontis agendus,
Funditus humanam vitam qui turbat ab imo,
Omnia suffundens mortis terrore, nec ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.

Azért két-képpen foga a dologhoz. ELŐSZÖR, elhiteté fiaival, hogy nincs pokol a Calvinistákért. Mert abban helyezteté hiti fondamentomát, hogy minden Calvinista úgy hiszi, hogy ő Istennek választott fia, mint hiszi, hogy Christus meghólt érettünk. Ha azért nincsen pokol a választottakért; kötelesek calvinista hittel azt vallani az ő fiai, hogy a Calvinistákért Isten pokolt nem készített. De mivel a sz. Írás nem emlekezik errűl a Calvinisták egyebekfelet-való menedékérűl; ha a pokol helyén marad, félő, hogy úta vétvén bé ne szállana hívatlan vendég módgyára valamely Calvinista a Luciper gazdálkodására. Azért MÁSODSZOR, noha ki nem meré nyílván fakasztani, hogy a pokol csak mint ijesztő vász és emberi találmány: de oly dolgokat feszegetett a Luther nyomdokiba lépvén, hogy az okos Calvinista künnyen végére mehet szándékának.

Luther írja, hogy esztelenűl vélekednek, a kik elhiszik, hogy a kárhozottak lelkét iszonyú helyre rekesztik, ot kínozzák, mint a predikátorok álmodozzák; mert a lelkek itílet-napig csak alusznak, semmit nem érezvén: *Quid sit Infernus, ante Novissimum diem non admodum sum certus. Nam quod certus locus sit, ubi Damnatorum Animæ inclusæ torqueantur, quemadmodum Pictores fingunt, et contendunt Concionatores, non ausim affirmare, nam Diaboli nondum sunt in Inferno.* Ismét: *Animæ non egrediuntur ex corporibus in cruciatum et pœnam Inferni, sed paratum est eis Cubiculum, in quo dormiant in pace. Sancti dormiunt, et nesciunt quid agatur. Anima enim post mortem intrat suum Cubiculum, et dormiens non sentit suum somnum*[1]. *Salomon sentire videtur, Mortuos sic dormire, ut prorsus nihil sciant, et plane credo, non esse in Scriptura locum fortiorem pro Mortuis dormientibus. Quod vero Hieronymus cavillatur, Mortuos nihil scire, quæ aguntur in mundo, tamen alia scire, quæ fiunt in cælo; error est, ac stultitia. Salomon describit Mortuos, quasi insensata cadavera. Alter locus, quod Mortui nihil sentiant: Nulla enim est ibi cogitatio, ars, cognitio. Sensit ergo Salomon, Mortuos omnino dormire, et nihil prorsus sentire. Jacent ibi Mortui, non numerant dies: sed excitati, videbuntur sibi vix momentum dormivisse*[2]. Egy szóval, azt vítattya Luther, hogy mint a gyermek annya méhében, mint a kit kórság vér és a ki aluszik, nem tudgyák hol vannak: azonképpen a halottak lelke sem tud semmit[3].

Luth tom. 4. Lat. Vit. edit. anno 1552. fol. 554. in cap. 2. Ionæ.

[1] In c. 25. Genes. fol. 254. edit. Norimb. ap. Ioan. Mont. Anno 1550. Vide Gretser. l. 3 de Funere Christiano. in fine.

[2] Illo To. 4. in c. 9. Eccli. v. 5. et seqq.

[3] Luth. in cap. 49. Genes. in fine.

Calvinus sem akará juhait megfosztani ettűl a vígasztalástúl; hanem hogy bátrabban élhessenek és kedvek-szerént félelemnélkűl lakozhassanak, oly dolgokat taníta, mellyekből Conradus Schlüsselburgius lutherista attendens illyen conclusiót fejez-ki: *Athei Calvinistæ Infernum negant,* az istentelen Calvinisták, úgymond, tagadgyák a poklot[4]. Mely dolgot Feuardentius ugyanezen Schlüsselburgiussal egyetemben a Zwinglius írásiból, a heidelbergai catechismusból; sőt a Beza, Oecolampadius és egyebek írásiból bévebben megmutat[5].

[4] Schlüsselb. l. 1. Theol. Cal. art. 27. f. 145.

[5] Feuarden. in Iren. li. 5. c. 31. num. 8.

De hogy csak Calvinus-mellet maradgyunk, tapogatva és leptében jár ez-aránt Calvinus. I. Nagy távúl kezdvén dolgához azt írja, hogy bolondság arrúl tudakozni, hol vannak a halottak lelkei: *Valde se torquent multi, disputando, Quem locum occupent* (Animæ?) *et an cælesti gloria jam nunc fruantur, nec ne? Atqui stultum, et temerarium est, de rebus incognitis altius inquirere,*

Calv. li. 3. c. 25. num. 6. Vide infra. l. 5. c. 9, 2.

quam Deus *scire permittat. De Loco, non minus inepta et futilis est quæstio.* II. Továb lépik és azt írja, hogy gyermeki esztelenség azt vélni, hogy a halottak lelke fogságra vettetik: *Concludere in carcerem Mortuorum Animas, puerile est.* Az ördögökrűl ugyanezent írja: *Nobis fingendus non est locus, quo inclusi sint Diaboli.* Ama gazdagtúl, a ki pokolba vetteték, és maga nem mehetvén, attyafiaihoz Lázárt akarja vala kűldetni, megtanúlhatta Calvinus a kárhozottak állapattyát, hol vannak, és mely szabad menedékek vagyon. III. Azt taníttya, hogy itíletig hallad az emberek és ördögök kínnya: *Interea in magnum diem extremum, eorum* (Diabolorum) *supplicium differtur*[1]. *Reprobis eamdem esse sortem, dubium non est, quam Judas Diabolis assignat; Vinctos catenis teneri, donec ad supplicium, cui addicti sunt, trahantur*[2]. Nem-is csuda, hogy Calvinus a kárhozottakrúl ezt írja; mert a tizenkettődik ágazatban meghallyuk, hogy a szentek üdvösségét-is világ végére hallasztya. De bár Calvinus attúl tanúlna, a ki ezt kiáltya: *Crucior in hac flamma*[3]*;* és a kirűl Christus nyilván mongya, hogy pokolban temettetett, mikor meghólt. IV. Látván hogy folyása vagyon dolgának, eléb rugaszkodik és azt mongya Calvinus, hogy csak elme-mutogató patvarosok találták, hogy oly pokol vagyon, melyben az emberek tűzzel kínoztatnak; mert a sz. Írás ezt nem taníttya. Azért mikor tűzet említ, nem kel a tűzön tűzet érteni: hanem metaforával kel azt venni: *Ignis nomine, Mataphorice adumbratur pœnæ atrocitas. Quare, supervacuum est subtilius cum Sophistis inquirere de hujus Ignis materia, et forma.* Ismét: *De Igne æterno argute a multis disputatum scio. Atqui metaphorica est locutio*[4]. V. Azt mongya Calvinus, hogy mí-bennünk vagyon a pokol, mely csak az, mikor ember magában elhiszi, hogy Isten ő-reá haragszik. Azért szállott tehát Christus poklokra; mert azt gondolta, hogy az Atya őtet elhadta: *In nobis Infernum semper reperiemus.* És minek-utánna azt mondotta vólna, hogy a tűz, fog-csikorgatás és hasonló dolgok csak példák, mellyekkel, *figurantur,* árnyékoztatnak a kárhozottak kínnyai; magyarázván, mi légyen valósággal a pokol kínnya, azt mongya, hogy a tűz az Isten haragja, mely akkor gyötör, midőn Istent ellenségünknek véllyük: *Impiorum miseria est, Majestatem* Dei *ita sentire sibi adversam, ut effugere nequeas quin ab ipsa urgearis. Nam ejus indignatio, instar ignis est violentissimi, cujus attactu omnia devorentur*[5]. Úrunknak pokolra-való szállását abban

Calv. l. 2. c 16. num. 9.

Calvin. Iudæ v. 6.

[1] Calv. Iudæ v. 6.

[2] Calv. lib. 3. c. 25. n. 6.

[3] Luc. 16. 24.

Cal. Matt. 25. 41. Marlor. ibid.

[4] Matt. 3, 12.

Calv. 1. Ioan. 3, 2.

[5] Calv. li. 3. c. 25. num. 12.

helyhezteti, hogy Istennek tőlle-való idegenűlését elméjébe foglalta[1]. [1] Supr. f. 675.

Ezekből mit hozhasson-ki ember a Calvinus poklárúl, az értelmes olvasó meggondolhattya. Én a dolgot közben hagyom: ki-ki szája ízi-szerént tégyen itíletet felőlle.

HETEDIK RÉSZE.

A Credónak VI., VII., VIII. ágazatit sem hadgya tisztán Calvinus.

1. A hatodik ágazatrúl.

Méne mennyekbe, űl a mindenható Atya Istennek jobjára.

A hatodik ágazatban két dologrúl tészünk vallást. Először, hogy nem más erejével vitetett, hanem maga ment CHRISTUS meny-országba; és a mind sz. Pál írja, fellyeb magasztaltatott az egeknél[2]; mert az egeket mint elhaladta. Mikor a felmenés módgyát magyarázza szent Pál, azt írja, hogy, *Penetravit cælos,* szakadás-nélkűl által-hatotta az egeket[3]. Másodszor azt hiszszük, hogy a mí Úrunk isteni természete-szerént egyenlő lévén az Atyával, emberi természete-szerént magasztaltatott az Atya Isten jobjára. [2] Ephes. 4, 10. Hebr. 7, 26. [3] Hebr. 4, 14.

Mely ágazatban két metafora, példa és árnyék vagyon. Eggyik az, hogy Úrunkat űlni mongyuk. Másik, hogy az Atyának job kezét említtyük. Mert CHRISTUS sem űl mindenkor, mint a szent Írásból tudgyuk; az Atyának sincs testi tagja. De mivel a királyok székben szoktak űlni, mikor királlyá választatnak; a bírák veszteg űlnek, mikor itílni akarnak: akarván Christusnak országlását és úralkodását jelenteni, azt mongyuk, hogy leűlt. Azon-képpen a kiket meg akarunk böcsűlleni, job-kéz-felől űltettyük, mint ám Salamon az ő annyát[4]. Azért jelenteni akarván, mely nagy böcsűlletre emelte Úrunkat az ő Szent Attya, azt mongyuk, hogy jobjára űltette, mely annyit tészen a szent Pal magyarázattya-ként, hogy minden fejedelemségek, hatalmak, erők, úralkodások-felibe emelte[5]. Act. 7, 55. Apocal. 2, 1. [4] 3. Reg. 2, 19. Psal. 44, 10. [5] Ephes. 1, 21.

Mikor azért Úrunkat az Atyának jobján mongyuk űlni, annyit tészen, mint-ha azt mondanók, hogy embersége-szerént-is isteni természet-után első és legböcsűlletesb helyt foglal; mindeneket

fellyűl múlt tisztességes méltósággal és hatalommal[1]. Mert mikor az írás azt mongya, hogy az isteni erőnek jobjára űlt Christus[2], annyit tészen, mint-ha azt mondaná, hogy embersége-szerént-is az ő ereje minden hatalmat meghalad, az isteni hatalomtúl megválva. Azért ment tehát Christus meny-országba, hogy bétőltene mindenet erejével és hatalmasságával[3], az-az, hogy mindenüvé elhatna az ő ereje.

[1] Ita Aug. de Fide et Symb. cap. 7.
[2] Matt. 26, 64. Mar. 14, 62.
[3] Eph. 4, 10. Vide li. 11. c. 3, 3. ad 4.

Calvinus ebben az ágazatban sem hadgya-el szokását; hanem sok rút glossákkal bémázollya az igazságot; és a mint eléb tagadá Christusnak pokolra szállását, úgy az ő menybe-menetét-is kétessé tészi.

I. Gyakran pofázza és üstököszi Calvinus az Ubiquestákat, kik az Úrunk testét mindenüt jelen mongyák lenni, mint-hogy az Isten jobja mindenüt vagyon: de azért néha ő-is hozzájok hajt és azt írja, hogy az Isten jobja mindenüt jelen vagyon; azért esztelenűl bizonyíttyák némellyek az Atyának job kezére űlésből, hogy Christus az égen-kivűl nem vólna: *Quum Dextera Dei, cœlum et terram impleat; sequitur, Regnum Christi ubique diffusum esse, atque etiam Virtutem. Unde perperam faciunt, qui ex Sessione ad Dexteram Dei, conantur probare, Christum non nisi in cœlo esse. Nam quod sequitur* [in cœlestibus,] *non eo tendit, ut Dei Dexteram cœlo includat.* Ugyan azon czélra lövőldöz másut, midőn azt mongya, hogy nem itíllyük Christust az égben bizonyos helyen lenni, és bóldog nyugodalomban űldögelni távúl tőllünk: *Locum aliquem imaginari non convenit: cum Metaphorice Dextera, secundam a Deo potestatem significet. Consulto autem hoc addit Marcus; ut sciremus, non receptum fuisse Christum in cœlum, ut beatam quietem procul a nobis colat.* Másut ez-ellen azt írja, hogy mikor Christust menyben lenni vallyuk, *Cœlum illic significat, locum Sphœris omnibus superiorem*[4].

Cal. Eph. 1, 20. Marlor. ib
Calvin. Marci. 16, 19.
[4] Calv. Ephes. 4, 10. Marlor. ibid.

II. Nyilván nem meri, de alattomban tagadgya Calvinus Úrunk menybe-menetelét, az-az, hogy emberi természetiben felment az égbe. Mert a mint hallók, azt írja, hogy nem kel valami helyről gondolkodnunk, mikor az Úrunk megdücsőűléséről szóllunk. Maga bizony, ha ezekbe a testi egekbe ment vólna, gondolkodhatnánk a helyről, melybe ment. Ennek-felette ez-előt hallók[5], hogy mikor magyarázza, mint űlt Christus az Atyának jobjára menybe-menése-által, azt írja, hogy ez annyit tészen, mint-ha azt mondanók, hogy Istennek vicariussa, hely-tartója lett.

[5] Supr. f. 670.

III. Hallók ez-előt[1] a Calvinus szavait, midőn azt beszéllé, hogy Úrunk az ő Attyának jobján csak ideig űl, tudni illik, az itílet-napig; az-után megszűnik birodalma. Szent Pál ez-ellen azt mongya, hogy *In sempiternum sedet in Dextera Dei*[2], örökké az Atyának jobján űl. És mivel a Calvinus magyarázattya-szerént mikor azt mongyuk, hogy Christus az Atyának jobján űl: annyi, mint-ha azt mondanók, hogy ő az egek és föld úra: *Sedere ad Dexteram Patris, significat, Ipsum cæli et terræ dominium obtinere, plenumque rerum omnium arbitrium, ac moderationem.* Ha csak ideig tart az Atyának jobján-való űlés: következik, hogy végre Christus nem lészen az ég és föld úra. Tehát akkor Isten sem lészen.

[1] Supr. f. 673. fin.

[2] Heb. 10, 12. Eph. 1, 21.

Calv. Rom. 8, 34.

2. *A hetedik ágazatrúl.*

Onnan lészen eljövendő itílni eleveneket és hóltakat.

A hetedik ágazatban vallyuk, hogy Christus, a ki szolgai ábrázatba őltözve jött vala váltságunkra, fényes és dücsősséges felhőben eljő viszontag az emberi nemzet itílésére és érdemek-szerént-való jutalom osztásra. Azért mondatik pedig eleveneket és hóltakat itílni; mert mind jókat, gonoszakat megitíl; mind azokat, kik régen meghóltak, mind a kiket az itílet-napja elevenen talál, előszóllíttya a szám-adásra.

Matth. 26, 64. Hebr. 2, 7.

Calvinus ezekben gáncsot talál eláltalkodott agyaskodásival:

I. Mivel sok vigaságok elmúlnék a calvinista atyafiaknak, ha fülökben gyakran harsogna ama trombita-szó: *Surgite mortui, venite ad Judicium,* Kellyetek-fel halottak, állyatok-elő az itíletre: azon mesterkedék Calvinus, hogy ettűl a szörnyű rettegéstűl nem csak az üdvösség bizonyos-vóltával, de egyéb úton-is megmencse gyenge magzatit. Látván azért, hogy Luther nyilván merte írni, hogy pokol-béli ördöggé változnék Christus, ha életünkrűl számot venne; *Si Christus specie irati Judicis appareat, qui exigat rationem transactæ vitæ, certo sciamus eum furiosum esse Deabolum:* szívet vén Calvinus és azt kezdé tanítani, hogy bolondság, ha azt itíllyük, hogy törvényre viszik bíró-eleibe vétkeinket, mellyekért Christus ily drága kincsel eleget tett: *Uberrima fiduciæ materia nobis proponitur; neque enim timendum est, ut in Dei Judicium amplius veniant Peccata nostra, a quibus tam pretiosa mercede nos absolvit Dei Filius*[3]. Másut: *Opera in Judicii Divini quæstionem*

Luth. tom. 5. Lat. Vitt. An. 1554. in c. 5. ad Galat. f. 403.

[3] Calv. Matt. 27, 26.

[1] Calv. li. 3. c. 17. num. 8. [2] Calv. li. 3. c. 19. num. 6. *non veniunt*[1]. Ismét: *Legis regula Opera non examinantur*[2]. *n. 6.* Bezzeg a gonosz-tévő azt akarná, hogy se tömlöcz, se pokol ne vólna. De nem így szól a szent Írás, hanem azt mongya: *Filius hominis venturus est in gloria Patris: tunc reddet unicuique secundum Opera sua*[3].

[3] Matt. 16, 27. Rom. 3, 6.

II. Személy-válogató bíróvá tészi Calvinus Úrunkat. Mert (eléb mondók[4] és majd a tizedik ágazatban nyilván meghallyuk,) azt taníttya Calvinus, hogy senki a bűnből ki nem tisztíttatik; hanem minden rútság benne marad, és minden cselekedetiben vétkezik ember. A vétkek pedig annyiból egy-arányúk, hogy egyenlő-képpen örök kárhozatot érdemelnek. Mindazáltal egy-némelyben elrejtegeti, béfedezgeti, meg nem pírongattya az ocsmányságot Christus; némellyekben pedig azon vétkeket kárhoztat.

[4] Supra, f. 333, 334.

III. Jóllehet az angyal azt mondá az apostoloknak, hogy úgy jő-viszsza Christus, a mint felmént mennyégbe; az evangelisták pedig nyilván taníttyák, hogy az ő szent sebei helyei, mellyekbe újját bocsátá Tamás, megmaradtak, melyből a szent Doctorok azt hozzák-ki, hogy most-is ezen seb-helyeket megtartya és sz. Attya-előt érettünk mutogattya: de Calvinus ezeket csak bolondúl kőltött beszédeknek és álmos gondolkodásoknak tartya: *Stultum et anile delirium fuit, plagis adhuc confossum imaginari, cum adveniet mundi Judex.*

Calv. Luc. 24, 39.

IV. Noha a szent Írás azt hirdeti, hogy a Christus országának vége nem lészen[5]: de a mint eléb a Calvinus beszédiből értők[6], az itílet lészen utolsó cselekedeti a Christus birodalmának; az-után Attyára bíz minden dolgot. És hogy ne láttassék ész-nélkűl tíbolyogni, az ő rút mondását szent Pálra keni. Maga szent Pál csak azt taníttya, hogy még most sok kemény-nyakú emberek nem akarnak hóldolni Istennek, hanem ő-ellene tusakodnak[7]: de osztán az itíletkor Christus e világi birodalmoknak és hatalmasságoknak nyakát szakasztya, a sátánt tagjaival-egyetemben letapodgya, és akkor nyilván mindenek-előt kinyilatkozik az Isten hatalmassága. Christus pedig, mint-hogy most-is emberi természete-szerént Isten birtokában vagyon: akkor ezt az ő subjectióját, isteni birodalom-alat-való létét, kinyilatkoztattya.

[5] Luc. 1, 33. Dan. 7, 14. Mich. 4, 7.

[6] Calv. supra, fol. 672, 673.

[7] 1. Cor. 15, 24, 28.

3. A nyólczadik ágazatrúl.

Hiszek Szent Lélekben.

A nyólczadik ágazatban a Szent Háromság harmadik személyéről, a Szent Lélek Istenről tészünk vallást. Vallyuk őtet az Atyával és Fiuval egyenlő örök Istennek és a mí örökségünk zálogának, kinek erejével újonnan születünk élő reménségre, és Istennek fogadott fiai-közzé számláltatunk. Kirúl a nicæa-béli győlekezet vallása azt adgya előnkbe, hogy Atyától és Fiutúl származott; ő vezérlette a profetákat és apostolokat írásokban, hogy a hamisság szelétűl el ne ragadtassanak.

Ezekben-is akadoz Calvinus nem egy-képpen:

I. A Sabellius eretneksége-mellé szít; és úgy tetczik, nem hiszi a Szent Lelket isteni természetben igaz személynek lenni. Mert azt mongya, hogy a Szent Lélek, Isten természetihez illendő hatalmasság: *Spiritus, est essentialis* DEI *virtus*. Bizonyos, hogy valami Istenben essentiale, isteni természetnek tellyes-vóltához tartozik, az nem lehet személy, hanem egyenlő-képpen köz mindenik személynek. És ha külömben vólna, az-az, ha valamely személyben oly essentialis virtus, természet tellyességéhez tartozó hatalmasság vagy méltóság találtatnék, mely más személyben nem vólna: meg nem maradhatna az isteni természet egysége. Ha azért a Sz. Lélek, *essentialis* DEI *virtus*, az isteni természethez illendő hatalmasság, nem lehet külömböző személy az Atyától és Fiutúl. Calv. li. 1. c. 13, 11, 22.

II. Noha Christus azt mongya, hogy a Sz. Lélek az Atyától származik; de Calvinus ez-ellen azt kiáltya, hogy szörnyű káromlás azt mondani, hogy az Atya közli ő-vélle az istenséget származás-által. Mert, a mint eléb hallók, Calvinus lehetetlennek ítíli, hogy a ki igaz Isten, mástúl vegye közlés-által isteni természetit. Megmutatám ez-előt, hogy ezzel tellyességgel elrontya a Fiu születését és a Sz. Lélek származását. Ioan. 15, 26. Supra, f. 636. Calv. li. 1. c. 13. n. 29. et 23.

III. Úgy tetczik, mint-ha kirekesztené Calvinus a Sz. Lelket a hit ágazatitúl. Mert azt mongya, hogy egyedűl Christus az, a kiben tellyes hitünk megnyugodgyék, a kire csak egyedűl igazíttassék: *Non mirum est,* CHRISTUM SOLUM *proponi, ad quem se tota Fides nostra applicet, et in quo consistat.* Calv. Rom. 11, 3. Marlorat. ibid.

IV. Szent Péter azt írja, hogy a Szent Lélek tiszti a profeták, apostolok és evangelisták igazgatása[1]. Mert tanítások bátorságos [1] 2. Pet. 1, 21.

nem vólna, ha csalatkozhatatlan Istentűl nem vezettetnének. Calvinus sok helyen alattomban dorgállya a Sz. Lelket, hogy tisztiben megfogyatkozott; mivel sokszor helytelenűl és illetlenűl szóllott a sz. Írásban mind CHRISTUS, mind az apostolok. Szent János bálványozó vólt, sz. Pál vakmerő. Eggyüt, hogy nagy halat foghasson, nagy vízbe veti hálóját Calvinus és pírongattya szent Pált, hogy elvált Barnabástúl, melynek, úgy-mond, semmi úton nem kellett vólna lenni. Ezek mind a Szent Lélek gyalázattyára-valók, mint-ha nem jól és helyesen igazgatta vólna az apostolokat.

De Christo, supr. fol. 670, 673, 674. De Apostolis, supr. f. 527, 528.

NYÓLCZADIK RÉSZE.

A Credónak IX. és X. ágazati-ellen káromkodik Calvinus.

1. A kilenczedik ágazatrúl.

Közönséges Anyaszentegyházat, szenteknek eggyességét.

A kilenczedik ágazatban azt vallyuk, hogy Istennek e földön bizonyos gyűlekezete, nyája, lelki várasa vagyon. Ez szentnek neveztetik; mert csak ő-benne nyerhetni az igaz szentséget. Közönségesnek mondatik; mert nem köteleztetett csak egy nemzetséghez, mint a synagóga; sem valami bizonyos üdőre nem határoztatott, mint az ó- törvény, mely csak a Messiasig tartott: hanem nyitva vagyon minden nemzetségnek; és minek-utánna egyszer felállapodott, világ végéig soha le nem omol, ki sem gyomláltatik. Mivel pedig ennek a gyűlekezetnek egy feje vagyon, a CHRISTUS[1]: valakik ehez a várashoz tartoznak, azon-egy test tagjai[2]. Annak-okáért miképpen azon-egy testnek külömböző tagjai egy-mást segítik és közlik egy-mással munkájokat, úgy hogy a szem az egész testnek lát, a gyomor az egész testnek profont-háza, melyből kiadatik kóstya és abraka minden részeknek: azon-képpen ennek az Anyaszentegyháznak tagjai-közöt oly szövetség vagyon, hogy egy-más terhét hordozzák[3], egy-más fájdalmit sajnállyák, egy-mást segítik, imádságok és egyéb jó cselekedetek haszna egy-másra háramlik. Mert mint az Anyaszentegyház sengéjében pénzeket és jószágokat köz kézre bízták a hívek[4] és egyenlő-képpen tápláltattak ezekből: azon formán a lelki jószág köz annyiból, hogy a sz. Dávid mon-

[1] Ephes. 1, 23. Coloss. 1, 18.
[2] Rom. 12, 5. 1. Cor. 10, 17.
[3] Ephes. 4, 2. 1. Cor. 12. 12, 15.
[4] Act. 4, 34.

dása-szerént részek vagyon, mint osztály atyafiaknak, az egy-más javaiban[1]. [1] Ps. 118, 63.

Ezeket Calvinus üti-véti és alattomban vermet ás a Christus házának sok rút vélekedésivel. Nem szóllok arrúl, hogy a Calvinisták elhadgyák a Credóban a közönséges, catholica emlekezetit, hanem keresztyén Anyaszentegyházat említnek; mivel ez ő-magában nyilván-való czigányság és a Credónak vesztegetése. Mert Cyprianus, Tertullianus és a töb Atyák catholicának nevezik az Ecclesiát. Nem-is synonimum ez a két szó; mert a catholica nyilván jegyzi *Universalitatem temporis et loci,* mellyet nyilván nem jegyez a keresztyén név. Más az, hogy az Isten szavát úgy sem szabad változtatni, hogy más hasonló-jegyzésű szót tegyünk helyébe. Mert ha az szabad vólna, az egész sz. Írást mind elváltoztathatnók azzal a színnel, hogy synonimum-szót tennénk helyébe. Cyprian. epi 41, 42, 43, et c. Tertullian. de Præscript. ca. 26. et c.

I. A sz. Írás azt taníttya, hogy ez a közönséges gyölekezet úgy megerőssíttetett, hogy a pokol kapuja le nem nyomhattya[2], az igazságot belőlle ki nem gyomlálhattya. Mert ez az igazság oszlopa[3], melyben világ végéig marad az igazság lelke, minden igazságra vezérli őtet és szűnetlen rendel tanítókat, kik igazgassák[4]. Calvinus ezekkel a világos igazságokkal semmit nem gondol; hanem a mint ennek-előtte maga szavaiból értők[5], azt hirdeti, hogy az Isten Ecclesiája egy-nehány száz esztendőtűl-fogva ledőlt, eltapodtatott; *fœdissimo Adulterii genere inquinata est,* szörnyű házasság-töréssel megferteztetett, sohúlt egy igaz pásztora sem maradott. Ezek mind Calvinus kérődési, mellyekkel tellyességgel ördög bordéllyává tészi az Anyaszentegyházat. [2] Matt. 16, 18. [3] 1. Tim. 3, 15. Ioan. 14, 16. cap. 16, 13. [4] Eph. 4, 12. [5] Supra, fol. 225, 226.

II. Az Anyaszentegyház szentségét felforgattya; mert azt hirdeti, hogy ő-benne az emberek soha egyebet nem cselekednek örök kárhozatra-méltó bűnöknél, mint nem régen írásiból feljegyzők. Azt-is e mellé veti, mint megértyük a tizedik ágazatban, hogy soha az Anyaszentegyházban egy bűn sem bocsáttatik-meg; hanem a ki egyszer vétkezett, mind éltig bűnösön marad. Ha ez az Anyaszentegyház szentsége, nem tudom, micsoda a szentségtelenség. Supr. fol. 325, 326. Lutheri exposit. vide supr. fol. 332, 333.

III. Azért nevezzük anyánknak ezt a CHRISTUS jegyesét; mert az ő dajkálkodása-által neveltetünk, gond-viselésével tartatunk; és tartozunk engedelmességgel néki, ha Isten fiai akarunk lenni; mert annak nincs attya meny-országban, a kinek nem annya e földön a Christus jegyese. De Calvinus kikőlt immár a gyermek-korból,

téj-nélkűl nem szűkölködik; és az Anyaszentegyház dajkálkodását noha egy-felől tetteti, hogy vészi, de más-felől tellyességesen megveti. Mert az Ecclesiárúl ezeket nyilván taníttya: 1. Hogy az Ecclesiában csak a választottak vannak: *Soli* DEO *permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ; cujus fundamentum est, arcana ejus Electio*[1]. *In eam Ecclesiam, quæ revera est coram* DEO, *nulli recipiuntur, nisi qui adoptionis gratia Filii* DEI *sunt, et vera* CHRISTI *membra*[2]. 2. Hogy az Ecclesiát az egy Istennél egyéb senki meg nem ismérheti. Azért mondá, hogy, *Soli* DEO *permittenda est cognotio suæ Ecclesiæ,* és utánna véti: *Necesse est credere, nobis Invisibilem, solius* DEI *oculis conspicuam Ecclesiam.* Mint futhassunk tehát emléjéhez? mint halhassuk oktatását, ha meg nem ismérhettyük? 3. Hogy az Ecclesia eltévelyedhetik: *Quo minus ferenda est Cleri Papalis improbitas, dum sacrilegæ suæ tyrannidi hunc colorem inducunt: Negant Ecclesiam errare posse, quæ a Christo regitur*[3]. 4. Hogy az Ecclesia elfogyhat, és ugyan valóban sok száz esztendő folyásában el-is fogyott. Ezekre-néző szavait Calvinusnak ennek-előtte előhozók[4]. 5. Hogy az Ecclesia nem kötelezheti parancsolatival a híveket, mely dologrúl ennek-utánna szóllunk[5].

[1] Calv. li. 4. c. 1. num. 2.
[2] Num. 7.
Ibid. n. 7.
[3] Calv. Matt 28, 20. Et lib. 4. ca. 8, 9, 10.
[4] Supra, fol. 226.
[5] Infra, li. 6. c. 3, 1.

IV. A szentek eggyességét rútúl felforgattya Calvinus. Mert nem akarja, hogy a dücsősségben úralkodó szentek az ő szarándok tagjairúl gondolkodgyanak és szorgalmatoskodgyanak. E világon-is, hogy egy tag részes lehessen a másik jó cselekedetiben és sanyarúságinak gyümőlcsében, nem fér fogára Calvinusnak.

2. A tizedik ágazatrúl.

Bűnöknek bocsánattyát.

A tizedik ágazatban hiszszük, hogy a bűn-által az Isten malasztyát elvesztvén, a Szent Lélek-által újonnan teremtetünk, igazúlunk, bűneink bocsánattyát nyerjük a Christus érdeme-által. Noha azért sok az emberi gyarlóságnak naponként-való vétke, de nagyob az Isten irgalma; és nincs oly sok úndok fertelmesség, mellyet Isten meg nem bocsát, ha igazán megtér a bűnös ember, az-az, mint az Isten magyarázza: ha a természetnek velünk szűletett gyarlóságából vétkezünk-is, csak az igaz penitencia-által Istenünkhöz térjünk; és elébbi vétkeinket megsíratván, Isten parancsolattya-szerént rendellyük életünket: megtisztít újonnan a Szent Lélek és Isten kedvébe juttat.

Ezech. 18, 21. c. 33, 12.

It, mint egy herjóka*, fenn akar röpűlni Calvinus és ollyakat beszél, hogy a józan embernek álmos szemmel sem kellene effféléket mondani.

I. A bűn bocsánattyára nincs Calvinusnak szüksége; mert azt mongya, hogy mí (az-az Calvinisták,) semmi bűnbe nem eshetünk. Tudva vagyon pedig, hogy a kinek bűne nincsen, bocsánat-nélkűl nem szűkös: *Nostra libertas est, non posse peccare.* Azt akarta értésünkre adni, a mit eléb a Lutheristákkal együttaníta[1], hogy akár-mit cselekedgyenek a Calvinisták, nem vétkesbennek; mert Isten nékik nem tulajdoníttya latorságokat. Mely tudománynak következését eléb bév beszéddel kifejezők[2]. El nem halgathatom it a Calvinus álnakságát. Szent Ágostonra keni az ő rút mondását; mint-ha azt írná a sz. Doctor, hogy mí immár nem vétkezhetünk[3]. Maga csak azt írja sz. Ágoston, hogy a bóldogságban lészen az, hogy ember nem vétkezhetik: *Novissima erit libertas, non posse peccare, non posse mori*[4]. De Calvinus a *Novissima*-helyet *Nostrát* írt: az *Erit*-helyébe *Estet.*

Calv. lib. 2. c. 3. num. 13.

[1] Supr. f. 332, 333. et seq.

[2] Loco citat.

[3] Ita Calv. illo lib. 2. c. 3. n. 13.

[4] Aug. tom. 7. De Corrept. et Grat. ca. 11. in fin.

II. Az ember bűne bocsátását nem hiheti Calvinus. Mert azt mongya, hogy Isten bárány-bőrbe őltözteti kivűl a büdös kosokat; de az ő bak-bűzőket el nem vészi, azaz, ki nem tisztíttya bűnökből, meg nem újíttya; hanem csak befedezi, elpalástollya rútságokat. És (mint-ha az Isten szemei homályosok vólnának, mint az Isaáké, ki a külső őltözetért Jákobot Esaunak ítílte[5],) a Christus szentségére nézvén imputállya, reá-fogja az úndok bűnösre, hogy kedves Fia. Egy szóval, czégérét hadgya az igazságnak, de annak valóságát ne keresd emberben. Ezekről hallyuk a maga szavait: *Jam aliquoties monui: Non justificari homines, quia reipsa tales sint, sed Imputatione*[6]. *Nos Christi intercessione justificat* DEUS: *non propriæ innocentiæ approbatione, sed Justitiæ Imputatione absolvit, ut pro Justis in Christo conseamur, qui in nobis non sumus*[7]. *Homo non in seipso Justus est, sed Christi Justitia, Imputatione cum illo communicatur. Evanescit ergo nugamentum illud: Ideo justificari hominem fide, quoniam illi Spiritus* DEI *participat, quo Justus redditur. Vides, non in nobis, sed in Christo esse Justitiam nostram. Ita nos sub Christi, primogeniti nostri fratris, pretiosa puritate delitescere*[8]. *Hic est effectus fusi Sanguinis Christi, ut non Imputentur Peccata*[9]. *Docemus ergo, in Sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse Peccatum*[10]. *Christi puritate velatæ*

[5] Gen. 27, 22. Vide supr. fol. 337, 338.

[6] Calv. Rom. 3, 25.

[7] Calv. l. 3. c. 11. num. 3.

[8] Ibi, num. 23. Másut tartyák a Iámborságot.

[9] Lib. 2. c. 17. num. 4.

[10] Lib, 3. c. 3. num. 10.

* Herjoka — fogolymadár.

nostræ sordes, et imperfectionum immunditiæ, non imputantur, sed velut sepultæ conteguntur[1]. Ez-előt azt-is hallók Calvinustúl[2], hogy az eredendő bűnnek úndokságából ki nem tisztíttatunk a keresztség-által.

Ezekkel Calvinus először az Istent gyalázza, mint-ha ő-rólla nem igazán mondaná sz. Pál, hogy az ő itíleti igazság[3]. Mert a Calvinus tanítása-szerént Isten a bűnöst bűntelennek tartya. Másodszor gyalázza Christust, mint-ha nem ő vólna a bárány, mely elvészi a világ vétkét[4], vagy az ő vére ki nem tisztított vólna minden bűnökből[5]. Harmadszor, emberi okossággal tusakodó káromlást fog Istenre, mint-ha az Isten szeme-előt elfedezhető vólna a gonoszság; vagy mint-ha a ki bűnös, arra Isten reá-foghatná, hogy bűntelen, és az ő-benne-való bűnért nem gyűlőlné a bűnös embert. Negyedszer, a sz. Írással szembe szökik; mert az Írás mongya, hogy gyűlőli Isten a bűnt és a bűnös embert, *Sap. 14, 9.* letörli a bűnt, *Actor. 3, 19. Isai. 44, 22.* elrontya a gonoszságot, *Rom. 6, 6.* megöli az Istennel-való ellenkezést, *Ephes. 2, 16.* megtisztít minket, *Ad Tit. 2, 14. Hebr. 9, 13.* Szent Lelket ád a bűnös ember lelkébe, hogy megtisztúllyon, *Rom. 5, 5. Ephes. 1, 13.* oly ajándékot ád, mely-által isteni természetnek tisztaságában részesűlünk, a menyíre szarándok emberhez férhet. Végezetre, a mint ez-előt hallók[6], ebből a Calvinus tanításából jó rendel következik, hogy minnyájan ollyan szentek vagyunk, mint önnön-maga Christus.

[1] Ibi. c. 14. n. 12.
[2] Sup. fol. 434.
[3] Rom. 2, 2.
[4] Ioan. 1, 29.
[5] 1. Ioan. 1, 7.
Vide infr. l. 12.
2. Pett. 1, 4.
[6] Supr. f. 537.

III. A bűn bocsánattyának eszközérűl-is roszszúl beszél Calvinus. Mert noha sz. Jakab azt írja, hogy nem csak hit-által lészen az igazúlás[7]; és sz. Pállal-együt ezen sz. Jakab azt taníttya, hogy haszontalan és hólt hit, a mely jó cselekedet-nélkűl vagyon[8]. Mászor-is mongya az Írás, hogy isteni félelem-nélkűl meg nem igazúlunk[9], sem a penitenczia-tartás-nélkűl[10]; sőt mikor a hitnek tulajdoníttya az igazúlást, megmagyarázza, minémű hitről szól, tudni illik nem arrúl, mely *sola*, magán, egyedűl, udvar-népe-nélkűl vagyon; hanem arrúl, mely az igaz szeretet-által fáradhatatlan munkálkodik[11]. De mind ezekkel semmit nem kófitál* Calvinus; hanem azt pengeti, hogy csak egyedűl maga a hit eszköze igazúlásunknak és bűneink bocsátásának, a mint az ő írásiból sok bizonyságokkal megmutatók ennek-előtte[12].

[7] Iac. 2, 24.
[8] 1. Cor. 13, 2. Iac. 2, 17. et 26.
[9] Eccls. 1, 28.
[10] Luc. 3, 3.
[11] Galat. 5, 6.
[12] Supr. fo. 322, 323.

IV. Végezetre, hamissan magyarázza Calvinus ezt a bűnök bocsánattyárúl-való ágazatot, mint-ha arra köteles vólna minden

* Kófitál = törődik.

ember, hogy isteni hittel úgy hidgye magárúl, hogy Isten néki megbocsátotta bűnét, mint hiszi, hogy meghólt Christus érette. Supr. f. 348. Calv. l. 4. c. 17. num. 2 Ezt ez-előt a Calvinus szavaiból hallók. De csak kábaság ez. Mert ebben az ágazatban sem te-róllad, sem én-róllam nincs töb emlekezet, mint akár-mely törökrűl, pogányrúl. Azon-képpen sem a te bűnödre, sem az enyímre nem határoztatott ez az ágazat: hanem közönségesen minden embert és minden bűnt magában kapcsol, és egy-aránt mindenekrűl hiszszük, hogy bűnöket megbocsáttya Isten, ha igazán ő-hozzá térnek; és az ő akarattyaszerént rendelvén életeket, azokkal az eszközökkel élnek, mellyeket Isten rendelt a bűnök bocsánattyára.

KILENCZEDIK RÉSZE.

A Credónak XI. és XII. ágazatit sem hadgya helyén Calvinus.

1. A tizeneggyedik agazatrúl.

Testnek feltámadását.

Ha csak e világon vólna reménségünk, nyomorúltabbak vólnánk minden állatoknál. De nem it vagyon czéllya és határa életünknek; hanem azt hiszszük, hogy ez a mí gyarló és rothadandó testünk a halál kóstolása-után Istennek mindenható erejével viszontag megújúl, megelevenedik, és minden emberek talpra állanak a Christus itílő széki-előt, hogy a megígért örök élet jutalmát elvegyék, vagy az ördögökkel örök kínokra vettessenek. Supr. f. 22, 23.

Általlyában nem meri tagadni Calvinus a test feltámadását; de gyanu-perrel hozzá felelhetünk a gonosz bordában szőtt emberhez.

I. Mert, a mint nem régen hallók, oly dolgokat feszeget néha Calvinus, mellyek nagy jelenséget adnak, hogy eggyet sem hitt a Credo ágazatiban. Supr. f. 624.

II. Mert azt beszélli, hogy az Isten haragja nem csak a bűnösöket, de éppen az egész emberi nemzetet semmivé tészi: *Indignatio Dei, instar ignis est violentissimi, cujus attactu omnia* Calv. li. 3. c. 25. num. 12

devorentur et absorbeantur. Cunctos mortales solo aspectu dissipat, ac in nihilum redigit, etc. Ha semmivé lészen lelkünk, nem szükség a feltámadásrúl gondolkodnunk. És talám azért nevezi másut Calvinus a megdücsőűlt szenteket árnyékoknak és álorczáknak; mert talám ő-is (mint Luther[1]) a lelkek halhatatlansága tudományát pápa kamora-székin tojott vélekedésnek alította: *Nugantur in suis* UMBRIS, *nescio quid de fulgore Divini vultus ipsos irradiante*[2]. *Georgius, et Hippolytus, aut similes* LARVÆ[3].

[1] Vide supra, fol. 426.

[2] Calv. l. 3. c. 20. num 24.

[3] Ibid. n. 27.

III. Noha a sz. Írás mindenüt azt hírdeti, hogy meg kel minden embernek halni és az-után lészen a feltámadás; *Hebr. 9, 27. Rom. 5, 12. Psalm. 88, 49.* mindazáltal Calvinus azt vítattya[4], hogy nem halunk-meg minnyájan, hanem sokan az utólsó napon a léleknek testűl elválása-nélkűl, az az, halál-nélkűl elváltoznak. Bizony a mely test meg nem hal, fel sem támadhat; mert a halál-miatt eldőlés-után kel a feltámadásnak lenni.

[4] Calvin. in 1. Cor. 15, 51. Vide Staplet. in Antidoto ejus Capitis. De Elia, vide infra, lib. 10. c. 2, 2. n. 8.

IV. A Calvinus levelei-közöt, *Epist. 78.* egy Farellus-nevű predikátor társa ír Calvinusnak illyen szókkal: *Quod res tibi incredibilis videtur hujus Carnis Resurrectio, nihil mirum.* Melyből kitetczik, mit itílt Calvinus a testnek feltámadásárúl.

2. A tizenkettődik ágazatrúl.

És az örök életet. Amen.

Az örök bóldogságrúl, mellyet reménlünk és a melyrűl vallást tészünk a tizenkettődik ágazatban, sok díb-dáb agyaskodásokat hintegetett Calvinus az ő írásiban.

Sup. f. 696.

I. Mint eléb hallók Calvinustúl, hogy a kárhozott lelkek helyéről vagy kínnyárúl bolondság tudakozni; mert az itílet-napjára halasztatott az ő kínnyok: azon formán azt beszélli a gonosz bölcsőben bélyegetett* bélyeges profeta, hogy szabad vélekedni a szentek lelkéről, ha itíletig menyben légyenek-e, vagy nem; *Calv. l. 4. c. 1. n. 12.* Az-után a maga vélekedését előhozván azt írja, hogy senki a szentek-közzűl mennyei bóldogságba nem juthat itílet-nap-előt, hanem távúl egy pitvarban várják az itíletet. Noha, úgy-mond, közeleb vannak most a bóldogsághoz (de meg nem mongya hány mért-földel,) hogy-sem az ó törvényben: *Pii mortui, propius* (in Lege Nova) *ad Cœlestis vitæ fruitionem accesserunt. Interea tenendum est, Immortalitatis gloriam usque ad diem ulti-*

Luther azt mondá f. 697. hogy alusznak.

* bélyeget = ringat.

mum Redemtionis differi[1]. *Dormitio* (Virginum,) *de Morte accipitur, quæ fideles occupat ante Christi adventum: neque enim nunc tantum expectanda nobis est salus, sed ubi vita defuncti in Christo quiescemus*[2]. *Neque enim* DEUS *pronuntiat, Animas a morte esse superstites, quasi jam præsenti gloria, et sua beatitudine fruantur; sed earum spem, in ultimum usque diem suspendit*[3]. *Tunc videbimus facie ad faciem. Adverbium,* TUNC, *portius Extremum diem notat, quam tempus statim a morte proximum. Tametsi autem differtur ad diem Christi plena visio: incipiet tamen statim a morte propinquior* DEI *visio*[4]. *An cœlesti gloria jam fruantur Animæ, nec ne* STULTUM *et* TEMERARIUM *est inquirere. De Loco, non minus inepta et futilis est quæstio. Scriptura ubique jubet pendere ab expectitione adventus Christi, et gloriæ Coronam eousque differt. Contenti simus his finibus; Animas piorum, militiæ labore perfunctas, in beatam quietem concedere, ubi cum felici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant: atque ita, omnia teneri suspensa, donec Christus appareat Redemtor*[5]. *Qui ex corpore mortali sunt liberati, nihil absurdi est si dicantur esse in profectu; quia nondum potiuntur felicitate et gloria, quam speraverunt*[6], *etc.*

[1] Calv. Lucæ 16, 22.

[2] Calv. Matt. 25, 5.

[3] Calv. Matt. 22, 23.

[4] Calv. 1. Cor. 13, 12.

[5] Cal. l. 3. c. 25. num. 6.

[6] Ad Philip. 1, 6.

Hiszem eszétűl üressedett, balgatag ember ez! Egy-felől bolondságnak itíli azon tudakozni, ha a lelkek itíletig dücsősségben vannak-e? Más-felől maga írja, hogy nincsenek dücsősségben. Sőt a mint ez-után meghallyuk, azt vítattya, hogy a szentek lelkei meny-országon-kivűl egy pitvarban vannak. Az-is oktalanság Calvinustúl, hogy noha egyfelől annyíra vítattya, hogy itílet-előt a mennyei dicsősségre nem jutnak a szentek: de más-felől nem csak az ó-testamentom-béli szentek lelkérűl világoson írja, hogy meny-országba mentek, nem limbusba[7]; hanem az idétlen és kereszteletlen hólt apró gyermekekrűl-is azt írta, hogy, *ad contemplandam Dei faciem recipiuntur*[8], Isten színe-látására vitetnek. Sőt meggyőzetvén a világos sz. Írásoktúl nyilván írja, hogy az igazak lelke halál-után megdücsőűl és itílet napjáig nem hallad bóldogsága: *Quisquis vera fide custodiam Animæ suæ moriens Christo committit, non extrahetur in longum tempus, ut suspensus langueat; sed ejus voto, eadem qua erga Latronem usus est benignitate, Christus occurrit.* Ismét: *Valet hic locus ad refellendum eorum deliramentum, qui Animas a corporibus divisas, dormire somniant. Nam Paulus aperte testatur, nos frui* CHRISTI *præsentia, quum dissolvimur.* Ezt a sz. Írás nyilván taníttya. Sz. Pál azért kívánkozott

Infra, lib. 14. cap. 2.

[7] Calv. in Luc. 16, 22. Supr. fol. 690, 691.

[8] Calv. li. 4. c. 16. n. 19. Calv. Luc. 23, 43. Calv. Philip. 1, 23. Similia, 2. Cor 5, 8.

Philip. 1, 23 hamar elválni és eloszolni, hogy CHRISTUSsal eggyüt lenne: *Coarctor e duobus; desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne, necessarium propter vos.* Christussal akar lenni; Christus pedig meny-országban vagyon. És ha itílet napig Christussal nem lehetett sz. Pál: miért kívánta
2. Cor. 5, 5. halálát a Christussal lételhez-képest? Másut így ír: *Bonam voluntatem hebemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum.* Úrunk-is azt mongya, hogy mikor minket magához
[1] Ioan. 14, 3. et, c. 17, 24. vészen, ot lészünk a hol ő vagyon[1]; és parancsollya, hogy jóakarókat szerezzünk, hogy midőn it elfogyunk, befogadgyanak az örök sátorokba[2]: *Non dixit Dominus, postquam resurrexeritis; sed,*
[2] Luc. 16, 9. *quum defeceritis. Deinde, recipiendi verbo, significat, aliquos eo præcessisse, a quibus isti sunt recipiendi, idque in æterna tabernacula*[3]. Noha azért a sz. Írás az utólsó napon mongya, hogy meg-
[3] Beza, epi 83. Theolog. dücsőíttetünk, *2. Cor. 5, 10. 1. Tim. 1, 18. Cap. 4, 8. 1. Pet. 1, 5.* miképpen a kárhozatot-is akkorra halasztya, *2. Petr. 2, 9.* mivel a tellyes dücsősség, azaz, testünk lelkünk bóldogsága akkor lészen: de a kik arra méltók, mingyárt halálok óráján bóldogságra vitetnek,
Luc. 23, 43. mint amaz, a kinek Úrunk azt ígéré, hogy ma vélle lészen paradicsomban.

II. Christus azt hirdeti, hogy bóldogok a lelki szegények; mert övék a meny-ország, és az igazak kincsét menyégben mongya lenni. Calvinus azt taníttya, hogy bolondság arrúl tudakozni, hol légyenek a szentek lelkei. Sőt azt írja, hogy nem kel valami bizonyos helyt gondolni, melyben a szentek légyenek. *De intermedio Animarum statu curiosius inquerere, neque fas est, neque expedit. Torquent se multi, Quem locum occupent? et an cœlesti gloria jam fruantur, nec ne? Atqui stultum est et temerarium, de rebus incognitis altius inquirere. De Loco, non minus inepta est et futilis*
[4] Calv. li. 3. c. 25. num. 6. [5] Cal. Luc. 23, 43. [6] Cal. Luc. 16, 22. *quæstio*[4]. *De loco Paradisi, curiose et argute dusputandum non est*[5]. *Defuncti, in beatam quitem sese recipiunt. Nec vero certum locum imaginari necesse est*[6]. Isten nem tudom hová tegye azt a hitet, melyben nem szabad tudakozni a más világon-való állapatrúl, és a melynek bóldogsága bizonyos helyen nincsen. Mert ha a lélek semmivé nem lészen, bizonyos helyen kel lenni: *Quod enim nus-*
[7] August. ep. 57. post medium *quam est, non est*[7], úgy-mond sz. Ágoston. Bezzeg sz. Pál apostol külömb itíletben vólt, midőn a híveket így vígasztalta: *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex* DEO *habemus, Domum non manufactam, æternam in*

cœlis[1]. És sz. János, *Apocal. 7, 14. Qui venerunt ex tribulatione, sunt ante thronum* DEI, *et serviunt ei in Templo ejus.* [1] 2 Cor. 5, 1.

III. A calvinista bóldogságban elrontatik az igaz szeretet, és itílet-napig nincs semmi szeretet a Calvinus meny-országában. Mert ha megmaradna bennek a szeretet, félő vólna, hogy imádkozni fognának a vitézkedő hívekért: *Charitatis perpetuitatem, cujus hic meminit Apostolus, post diem extremum fore, nihil pertinere ad tempus intermedium*[2]. *Nullum nobis Dominus cum Sanctis mortuis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet conjecturis*[3]. Jó, hogy maga-is GYANAKODÁSnak vallya a maga hitit. [2] Calv. 1. Cor. 13, 8. [3] Lib. 3. ca. 20. num. 24.

IV. A minémű két nagy vétkét említők Calvinusnak a bűnnek bocsánattyárúl, it ugyan-azokat megújíttya. Mert azt mongya, hogy oly bizonnyal kel hinnünk, hogy meny-országba megyünk, mely bizonnyal hiszszük, hogy CHRISTUS az ő Attyának dücsősségében vagyon. Maga ebben az ágazatban (mint szinte a bűnnek bocsánattyárúl mondók) csak azt hiszszük, hogy Isten örök dücsősséget készített híveinek, mellyel mind engemet s mind egyebeket kész megkoronázni, ha végig híven szolgálunk néki. Azt-is e mellé veti Calvinus, hogy az üdvösség megnyerésére csak egy eszközt, a hitet rendelte Isten. Egyéb helyeken pedig a maga-feledett ember azt írja, hogy az örök élet Isten parancsolati megtartásának bére; és a jó cselekedetek-által vitetünk meny-országba, mellyeknek nem csak e világon, de a másikon-is jutalma vagyon: *Cœlorum hereditatem, non aliis promittit* DEUS, *nisi qui Bonis Operibus ad palmam supernæ vocationis contendunt*[4]. *Mercedem vitæ æternæ,* DEUS, *Legis suæ observatoribus promisit*[5]. *Quos* DEUS *æternæ vitæ hereditati destinavit, eos ordinaria sua dispensatione, per Bona Opera inducit in ejus possessionem*[6]. *Opera nostra infinitis beneficiis remunerari, tum præsentis vitæ, tum futuræ. Non enim recipio distinctionem, a Doctis alioqui positam, Meritoria esse Bona Opera eorum, quæ in hac vita conferuntur gratiarum: solius Fidei præmium esse æternam salutem. Mercedem enim laborum, et certaminis coronam,* DEUS *in cœlo locat*[7]. Supr. f. 348. Calv. l. 4. c. 17. num. 2. Supr. f. 323. [4] Calv. Mat.t 25, 34. [5] Matt. 19, 17. [6] Calv. lib. 3. c. 14. n. 21. Vide supr. fol. 373, 613. n. 8. [7] Calv. lib. 3. ca. 15. n. 4. Similia, Matt. 22, 23.

V. A helveciai Tigurina Confessio azt taníttya, hogy a pogányok-is, úgy-mint Socrates, Numa és egyebek meny-országba mentek; és egy lutherista superattendens, kinek Conradus Schlüsselburg neve, sok bizonyságokkal megmutattya[8], hogy ez közönséges tanítása a Calvinistáknak. Csuda, ha Luther Mártonnal ebecskéket [8] Libr. 3. Theolog. Calv. ar. 7. f. 54, 56.

és macskákat nem visznek magokkal meny-országba. Mert a mint ezennel meghallyuk, meny-országban-is eggyüt akar Luther az ebekkel lenni[1].

[1] Infra, in Appendice, li. 5. de Mahometismo. 3. sig. 1.

3. Mit felelnek ezekre az ellenkezők.

Calvinus-kivűl egyéb tanítók írásirúl szánt-szándékkal nem emlekezem, noha ezek könyvökben töb és szörnyeb dolgok találtatnak. És akár-ki megitílheti, hogy ha ily zavaros a kút-fő, a belőlle folyó patakok menyivel ocsmánybak?

Ezekre két-képpen felelnek az újítók. Először azt mongyák, hogy csak mí fogtuk ezeket Calvinusra; mí írtuk ő nevére azokat a könyveket, mellyeket emlegetünk. De a ki fejünk-felet ál, tudgya, hogy én semmit Calvinusra hamissan nem kőltöttem; hanem a mit magam két szememmel az ő tulajdon könyveiben olvastam, azt írtam. Ezt a ki nem hiszi, kérje-elő valamely calvinista predikátortúl a Calvinus könyveit; és az én-tőllem nevezett helyeket szemesen és ébren-lévő elmével olvassa-meg, eszébe vészi az igazságot.

Másodszor azt mongyák, hogy a Calvinus könyveiben sokszor külömbet olvastak ők annál, a mit én előhozok. És ha mind ezek így vólnának-is, egy ember vólt Calvinus, az ő rútságit nem illik imádni. Erre először azt mondom, hogy Calvinusban én-is sokszor külömbet olvastam; mert ő mind hevet hideget fújt azon szájjal; és megmutatta, hogy ő-benne feltaláltatik a tévelygőkre sütött bélyeg, hogy, *Proprio judicio subversus,* maga tetczését maga felforgatta, mint ez-előt-megmutatám. És jóllehet némely mondásokat imígy amúgy bébaronálhatnánk erőltetett magyarázatokkal, de nem szükség azon fárasztani elménket. És ha szinte másut annál külömbet mondott-is, a mit néha böfögött: egyebet abból nem kel kisatúlni, hanem hogy álhatatlan vólt és maga-ellen gyakran feltámadott Calvinus.

Ad Titum 3, 11.

Supra, f. 389, 390.

Supr. fol. 442.

Jóllehet pedig okossan cselekesznek a Calvinisták, hogy ezekben az úndok vélekedésekben nem akarnak vélle czimborálni: de kérem a nagy Istenért, hogy velem-egyetemben ezt a két dolgot jól meggondollyák:

I. Mit kel az okos embernek itílni arrúl az egész sectárúl és vallásrúl, melynek fő profetája, attya, gyarapítója ily szörnyű, és isten-káromló vélekedésekre jutott? Hihetetlen, hogy a Szent Lélek

az ő juhainak igaz pásztorát efféle káromlásokra bocsátotta vólna. És noha hímeznek hámoznak a község-előt a predikátorok; de job részre minnyájan abban az itíletben vannak Calvinusrúl, a melyben hallók, hogy vólt Beza, tudni illik, hogy szemen válogatott, konkoly- Supr. f. 524.
nélkűl-való tiszta búza és finom arany vólt a Calvinus tanítása.

II. Hánnya-meg az okos ember magában azt-is, hogy Calvinus hóltig azt kiáltotta, a mit a töb kiáltók, hogy ő az írás-mellől el nem mégyen; e mellet él hal; ehez támaszkodik: mindazáltal elszakadván az Anyaszentegyház és a régi szentek értelmétűl, a maga feje tetczéséből fejtegetvén a szent Írást, ily rút káromlásokat faragott. Mint lehet, hogy egy fél-szerű ember ugyan-ezen úton elindúlván azt ígérhesse magának, hogy ő meg nem botlik? Vallyon imillyen amollyan kákom-bákom predikátor nem járhat-e úgy mint Calvinus? nem csalatkozhatik-e meg az írás feszegetésében? És ha Calvinus elszakadván a régi szent Doctoroktúl, igen fenn akarván heazni, ily rútakat botorkázott ily nyilván-való dolgokban: mint hihessük, hogy a mélyeb és szemünktűl meszszeb vetett titkokban igazat tanított? Nékem elég, hogy a pásztort bot alá fogtam; mert tudom, hogy a nyáj künnyen elszélled, mikor a feje megtántoríttatik.

Jóllehet a kik ezzel a fogással mentik magokat, nem tudom, ha gyomorból szóllanak. Mert látom, hogy azokhoz a győlekezetekhez tartanak, mellyet Calvinus deformált, vagy az ő tetczésekszerént reformált. Az ő könyveit olvassák, böcsűllik; az ő tanítványit pásztoroknak tartyák. Ha pedig kivonszák magokat a calvinista győlekezettűl; és e mellet a lutherista és catholica hitet sem követik, hanem csak magoknak vannak, mint egy özvegy ürgék: megmutattyák, hogy nem az igaz Anyaszentegyház tagjai; mert a hol sokaknak eggyező vallása nincsen, ot Ecclesia sincsen.

Nemo audet Fidem suam alteri conjungere. Supr. f. 531.

Ecclesia nulla apud Novatores. Vide capite sequenti. 2. Et lib. 9. cap. 1.

4. A romai Ecclesia semmiben a Credót nem bontogattya.

Hogy a Calvinisták reánk kenhessék magok szennyét, azt beszéllik, hogy a romai Ecclesia felbontya minden ágazattyát a Credónak. Ezt caniculára-való bolond okoskodásokkal támogattyák. De mivel valamit e dologrúl írt Povellus, azt rendel mind meghamissította Gretserus, *Tomo 2. Defensionis Bellarm. libro 3. de Pontifice. cap. 14. a folio 936.* és a Csepregi Szégyen-vallásnak első részében errűl mí-is szóllottunk: nem szükség az ellenkezők hiuságának torkolásával újobban papirossat tőltenünk.

TIZEDIK RÉSZE.

Minémű itíletet tesznek a túdós emberek a calvinista vallásrúl.

Mikor Assverus király halálára szándékoztak és fejére esküdtek vólna a komornyikok, Mardochæus nagy titkon megsajdítván árúltatásokat, megjelenté a királynak véletlen veszedelmét. Ezt a gonosz szándék nyilatkoztatását oly hálá-adással vévé a király, hogy királyi ruhába őltöztetvén, rendi-felet-való böcsűlletes méltósággal illeté Mardochæust. Ha most-is azon üdőben vólnánk, nem kétlem, hogy a ki a Calvinus édes beszédivel megtrággyázott* veszedelmes mérgét és lélek-vesztő káromlásit szem-eleibe hozná, böcsűlletes köszönetet és tisztességes jutalmat venne a Calvinistáktúl. Mert a mint egyéb dolgokban szokott történni, hogy a más ember szemetén szemessek az emberek, de nem láttyák a hátokon-
Hierony. epi. 48. c. 5. való iszákot**; *Solemus mala domus nostræ scire novissimi, ac Liberorum et Conjugum vitia, vicinis canentibus ignorare:* it sincs külömben a dolog, mivel a calvinista község hírrel sem hallotta a Calvinus rút káromlásit, mellyeket egyebek énekben-is szerzettek. De elmúlt az üdő, melyben az igazságnak árra vólt. És a ki tisztinek s hívatallyának hívsége-szerént kifejtegeti és megfojtya a Calvinus veszedelmes mirígyét, úgy jár mint Dániel, ki midőn egy
Daniel. 14. sárkányt a torkába vetett golyóbissal elszaggatott vólna, reá támadának érette, a kik károkkal és kőltségekkel táplálták a sárkányt, és az oroszlányok barlangjába veték érette; noha végre a magok nyaka szakada a Dánielnek ásott verembe.

Az üdőhöz szabván azért magamat nem akarom, hogy éntőllem ércse senki, minémű itíletet kel a fellyűl említett calvinista vélekedésekért tenni a calvangelista tudományrúl; hanem hallyuk minnyájan a sok jámbor szavát és sententiáját.

1. A Lutheristák itíleti.

A fellyűl előszámlált rút káromlásokból oly törvényt tészen Luther Márton az ő tanítványival-egyetemben a Sacramentariusokrúl vagy Calvinistákrúl: hogy ők egy czikkelyt sem hisznek igazán a keresztyén hit ágazatiban; és ha külömbet mondnak sem

* Trágyáz = ékesít. — ** Iszák = zsák.

kel hinni, mert temérdeken hazudnak. Mivel ők az ördögöt tartyák Isteneknek: szívökben a Szent Háromság-tagadó eretnekséget, sőt a török pogányságot rejtegetik, mellyet üdővel, hadd érjenek-meg csak, ki-is kőltnek. Hallyuk a magok szavát.

Luthernek magok a Sacramentariusok illyen bizonyságot adnak: *Lutherus nos, ne uni quidem Christianæ Fidei Articulo, vere et ex animo credere, ait: nec fidem nobis habendam scribit, etiamsi nos eum, qui de Christi Persona est, Articulum, amplecti, et illi credere fateæmur. Nos enim mentiri, quidquid tandem de his pronuntiemus*[1]. *Lutherus Sacramentarios, Ecclesiæ turbatores esse, ac Diabolum loco Dei habere, docet*[2].

[1] Confessio Tigurina, Anno 1545. edit a Tiguri, p. Frosch. Tract. 2. f. 58.
[2] Ibi. Tract. 1. fol. 38.

Severinus Scultetus, bártfai predikátor, egy könyvet írt[3], melynek elein a Luther itíletit illyen formán hozza-elő az ő könyveiből: *Nihil mirum, Sacramentarios hoc et similibus, in Christum, et Cœnam ejus, uti convitiis: quum experientia comprobet, multos illorum prorsus nihil credere, nec de Christo, nec de Sacramentis, nec de aliis rebus Divinis. Qua de re, exstant passim gravissimæ querelæ Lutheri: Mei, inquit, Fanatici, faciunt hac sua nausea parasceven, ad negandum Deum, et omnia simul: quemadmodum jam aliqui ex parte incipiunt nihil prorsus credere. Sed objiciunt; Credimus, quod Potentia Dei sit ubique. Respondeo: Credo ego, quod in recessu et latebris cordium vestrorum, nihil quidquam, nec de Deo, nec de Potentia ejus credatis; de quo etiam certus sum. Zwingliani plurimum gloriantur, quod Articulum de Persona Christi credant: tamen, noli verbis eorum fidem adhibere; revera enim omnia mentiuntur, quæcumque de his rebus effutiunt. Ore quidem confitentur, sicut et Satan; cor autem eorum longe est ab eo.*

[3] Lib. Eroteuta de Communica. Idion. edit. Bartfæ. Epist. Dedic.

Filippus Nicolai egy egész könyvben azt akarja megmutatni, hogy a calvinistaság lassan-lassan törökökké tészi az embereket. Mely írásnak annál nagyob méltósága vagyon, hogy a tubingai academia szép dicsírettel előljáró levelet írt melléje. A könyvnek illyen titulusa vagyon: *Fundamentorum Calvinianæ sectæ, cum veteribus Arianis et Nestorianis communium, detectio; qua demonstratur, Neminem Calvinianis adhærere posse, quin una Arianismi, et Nestorianismi suscipiat defensionem. Ad hæc, quemadmodum ab Arianis, et Nestorianis, procreatus est Mahometismus: ita eundem a Sacramentariis foveri, et sensim in Montes Israel attrahi.* Az-után így szól felőllök: *Zwingliani, promotores Turcismi, et orgona ad impediendam Veritatem Orco excita, exiguo temporis spatio Germa-*

Editus Hamburgi, 1609. Froben.

Titulus libri.

Cap. 17. f. 64.

niam circumfuderunt, et sordidarum opinionum cloaca in miseris Helvetiis deposita, Ariano nunc, et Turcico prorsus spiritu gloriantur de multitudine. Cap. ultimo. fol. 71. És ismét: *Ab irruptione Turcarum nobis metuimus, et hostem in futuro collocamus, cujus præsentium prodromorum rationem habemus nullam; neque Zwinglianos Doctores, Mahomedico spiritu de Impanato* DEO *Turcica dicteria, Turcis viam præparantia, animadvertimus. Excitere tandem Germania; recognosce, quibus nebulis Zwingliani Theologi, Turcico Christo, Turcica Infantium sine Baptismo justificatione, Turcico cœlo et zelo, Turcica Templorum, Imaginum, altarium demolitione, Turcica suæ Religionis propagatione, Israelitarum Montes, proterve satis, Turcice satis, affligant! etc.*

GRAVERUS Albert, kassai iskolamester, egy könyvet írt, mellyet Bocatius és Scultetus felczapragoztak versekkel. Azt írja ebben, hogy Calvinus halálos bajnakja Christusnak, és a Sacramentariusok egy pórázra köttettek Nestoriussal, úgy vitetnek pokolra: *Bellum* JESU *Christi et Joannis Calvini; hoc est, Antithesis Doctrinæ Calvinianorum et* CHRISTI; *in qua, horrendissimæ blasphemiæ Calvi-*
[1] Titulus Libri. *nianorum monstrantur*[1]. *Calvinistæ contumeliis afficere* CHRISTUM *non desinunt: contra eos gemamus, ac sæpe dicamus: Increpet te* DEUS, *Satan; et sint omnes Sacramentarii, Nestoriani, et Eutychiani,*
[2] Præfatio Libri. Supr. fol. 158, 399, 400. *tecum in perditionem*[2]. A töb Lutheristáknak sok hasonló itíleteket előhozók ennek-előtte Schlüsselburgiusból és egyéb nevezetes Lutheristák írásiból, kik sok úton bizonyíttyák, hogy Calvinus sidóval és törökkel béllett vólt; és hogy a Calvinisták csak eggyet sem hisznek igazán a hit ágaiban. Én az ajtó-közzé nem tészem újomat; közbe sem vetem magamat: igazítcsák-el magok-között egyenetlenségeket.

De mi szükség ebben idegen bírákat keresni? Maga Calvinus kimongya a törvényt maga és követői fejére; és tetétűl-fogva talpig a calvinistaság mi-vóltát írásban kifejtegeti. Azért ha vezetőit
A Calvinus szavait, lásd oda fellyeb, fol. 342. in fin. és út-mutatóit megtekíntyük a calvinistaságnak, ezekrűl azt írja, hogy kész tűköri és eleven példái minden feslett tekélletlenségnek. Azért calvinista csudák-közzé számlálható dolognak mongya, hogy tőzeggel* vagy lágy tehén-írral bé nem mázollyák az úczán-jáczodozó gyermekek a Calvinus maszlagában zabállott predikátorokat. Ha ezeknek tanításokat akarod érteni, azt hirdeti Calvinus, hogy semmi böcsűlletes dolgot nem hisznek CHRISTUSRÚL; hanem valami

* Tőzeg = sár, ganéj.

jó vagyon ő-benne és az ő tudományában, azt mind viszsza-forgattyák és hamisságra tekerik, csigázzák[1]. Sőt azt-is melléje veti, hogy nincs e világon semmi hihetetlemb dolog annál, a mit ő tanított és a szegény községgel elhitetett[2]. Végezetre, ha a Calvinus maradéki mi-vóltát akarod érteni, azt beszélli Calvinus, hogy ha feslettek és vásottak vóltak a calvinistaság első kezdői, sokkal éktelembek lésznek az ő nyomdokán-járó unokák és maradékok[3].

[1] Verba Calvini, vide sup. fol. 402.
[2] Calv. 4. Instit. c. 17. n. 24. Verba vide infra, li. 11. c. 1, 2. n. 4.
[3] Supr. f. 342, 343.

2. *A Catholikusok itíleti.*

Gulielmus Reginaldus, angliai túdós ember, egy nagy könyvet írt: *Calvino-Turcismus, id est, Calvinisticæ perfidiæ cum Mahometana collatio, Quatuor libris explicata.* Melyben sok féle bizonyságokkal vítattya, hogy az Istenről, Christusról és az egész religiónak állapattyárúl nem kisseb tévelygésben vagyon Calvinus, hogy-sem a Mahomet népe[4].

[4] Libr. 3. c. 17. probat, DEUM Calvini, esse Diabolum.

Feuardentius Ferencz, francziai bőlcs ember, illyen könyvet írt: *Theomachiæ Calvinianæ Libri 14. quibus Mille quadringenti errores Calvinistarum referuntur, et refelluntur*[5]. Ebben azt bizonyíttya, és Calvinusnak ezer négy-száz tévelygésiben megmutattya, hogy ha Calvinus bajra hítta vólna-is Istent, nyilvábban és szörnyebben nem ellenkezhetnék vélle, mint most ellenkezik.

[5] Iden, in Iren. li. 1. c. 12. n. 14. Alium Deum et Christum, habere Calvinistas, probat.

Agricola Ferencz[6], német főember, Coloniában nyomtata egy könyvet: *De æterno et vero Deo, nec non indubitato Christo; contra Novum et falsum Deum, ac Pseudo Christum Novatorum hujus sæculi, Libri tres.* Melyben azt mutattya-meg, hogy a Calvinus Istenének és Christusának nem ollyan tulajdoságí, méltóságí és cselekedeti vannak, mint a keresztyének igaz Istenének és Christusának.

[6] Epist. Dedic. Ex ipso Calvino et Castalione probat, Deum Calvini esse Diabolum.

Bernardus Dörhoff Monasteriumban bocsáta-ki egy könyvet; *Apodixes, sive Demonstrationes Tres, horrendarum blasphemiarum Ecclesiæ a Calvino reformatæ, circa tres primos Symboli Articulos. Apodixis prima: Calvinistarum Deum, esse Diabolum. Apodixis secunda: Jesum Calvinistarum, non esse Salvatorem; nec Dei Filium; laborasse ignorantia. Apodixis tertia: Matrem Christi Calvinistici, non esse Virginem.* Sommája könyvének az: a Calvinus írásiból megmutattya, hogy Calvinus az Istenre keni azokat a rút festéketket, mellyekkel a szent írás az ördögöt leírta; Christus Úrunkat, tudatlanná teszi; az ő sz. Annyát tisztaságától megfosztya. Mely-

ből azt hozza-ki végtére, hogy a Calvinus Istene nem egyéb a pokol-béli ördögnél.

Martinus Becanus Moguntiában egy könyvet nyomtata: *De Duplici Prædestinatione; et, An Deus sit autor Peccati.* Melyben minek-utánna említette vólna azokat a Calvinus vélekedésit, mellyekrűl nem régen szóllánk, tudni illik, hogy az Isten izgattya, furdallya, taszigállya, kételeníti embert a bűnre; és hogy semmit az ember érdemére nem nézvén, csak jó kedvéből veti pokolra az embereket: az-után négy kérdést tészen. Először, ha ebből a tudományból igazán következik-e, hogy külömb a Calvinus Istene a keresztyének Istenénél? És azt sok-képpen megmutattya, hogy igen-is külömb; mert a minémű méltóságot és tekélletességet tulajdonít a sz. Írás Istennek, azokkal ellenkező tulajdonságokba őltözteti Calvinus az ő Istenét. Másodszor azt kérdi, ha a Calvinus tudományából igaz következéssel kihozhatni-e, hogy a Calvinisták Istene a sátan? Azt feleli, hogy jól és igyenesen kijő a Calvinus vallásából, hogy ördög az ő Istene, mivel ördögi tulajdonságokba keveri az ő Istenét. Harmadszor azt kérdi, ha a Calvinus tanításából kifakad-e, hogy soha senki oly káromló vélekedésben nem vólt az Istenről, mint Calvinus? It-is azt írja, hogy vessék fontba akármely rút tévelygéssel a Calvinus mondásit, mellyeket ez-előt említénk az Isten választásáról, bűnre-való taszításáról, hatalmasságának fogyatkozásáról, *etc.* és kitetczik, hogy senki soha undokab káromlással nem gyalázta Istent Calvinusnál. Negyedszer azt kérdi, ha jobb-e atheussá lenni és általlyában Istent nem hinni, hogy-sem ollyan Istent vallani, minéműt Calvinus? Azt feleli, hogy noha mind a kettő útálatos balgatagság; de még-is esztelemb, a ki ollyan Istent hiszen, mint Calvinus, hogy-sem a ki semmit sem hiszen. Mind ezeket pedig rend-szerént sok-képpen megbizonyíttya.

Disput. posteriori, ca. 14, 15, 16, 17.

Ugyan-ezen Becanus más könyvecskéjében ezt az itíletet tészi Calvinusrúl és az ő juhairúl.

Becanus, Qu. Miscellanea, de fide Hæreticis servanda. edit. Mogunt. 1609.

Először, hogy méltatlan és orczátlanúl nevezik Evangelicusoknak magokat a Calvinisták (hanem-ha úgy neveznők őket Evangelicusoknak, mint Sacramentariusoknak, Trinitariusoknak szoktuk nevezni a sacramentom és Szent Háromsag-tagadókat). I. Mert ha megengedgyük-is, hogy az új hitnek új nevet kel találni, mely soha az-előt nem hallatott a keresztyénségben: mindazáltal eléb meg kellene alkodni a Lutheristákkal e dologrúl. Mert ők-is, noha az ó-testamentomban említett protestans nevet nem utállyák; de

azért az evangelicusságot sem akarják másnak engedni. Lehetetlen pedig, hogy mind a két párt evangelicus lehessen, mivel eggyik a másik-ellen tusakodik. Ha azért két ellenkező evangeliom nincsen: lehetetlen, hogy azon egy evangeliomtúl mind ketten evangelicusoknak hívassanak. Azért talám job vólna, ha a Calvinisták Epistolicusoknak vagy Apostaticusoknak neveznék magokat. Vagy ha újítást nem akarnak a nevezetben, vennék a régen kárhoztatott Apostolicus nevet magokra. II. Calvinus és az ő nyája sem tudományában, sem maga-viselésében nem evangelicus. Mert derék tudományi az evangeliommal viaskodnak: úgy-mint, midőn azt taníttya, hogy Isten taszíttya embert bűnre, hogy a keresztség nem szükséges az üdvösségre, hogy az embernek minden jó cselekedete vétek, hogy csak megemlekezzünk a keresztségről, ottan megbocsáttatik bűnünk. Ennek-felette mellyik evangeliomban olvasta Calvinus, hogy az Isten törvénye lehetetlen? Hogy CHRISTUS üdvössége-felől kételkedett? Hogy nem mind e világért, hanem csak a választottakért hólt-meg? Ha ezeket és számlálhatatlan töb dolgokat, mellyekről emlekezénk, az evangeliomban feltalállya Calvinus: ámbár megbérmállya őtet Beza és új néven evangelicusnak nevezze. Erkőlcsök oly távúl jár az evangeliomtúl, mint az ég a földtúl. Mert a maga itíleti-szerént-is minden erkőlcse a Calvinistáknak csupa úndok rútság és örök halálra méltó latorság.

2 Paral. 24, 19. EVANGELICI.

Vide supra, fol. 420.

Vide infr. Appendicem, li. 15. c. 2. initió. num. IV.

Supr. fol. 342, 343.

Ennek-felette tekélletlen hazugságokkal, iszonyú és hajunk szálát felborzasztó káromkodásokkal, szitkokkal, gazságokkal rakvák a Calvinus könyvei, mint eléb megbizonyítottuk. Ha azért sem tudománya, sem erkőlcse és maga-viselése Calvinusnak és az ő nyájának nem jár az evangeliomi kerék-vágásban: nem látom, mint híjhassuk őket evangelicusoknak, hanem-ha per antifrasim, viszsza-értvén; miképpen a hadat bellumnak mongyuk, *eo quod minime bellum: Lucum a lucendo, eo quod minime luceat.* Vagy ha antifrasis-nélkűl nevezzük evangelicusoknak: az ollyan büdös evangelistáktúl nevezzük, minéműk Luther és Calvinus, kik magokat evangelistáknak nevezik[1]; és az ollyan új evangeliomtúl, mellyet Erasmustúl hallánk[2], hogy e világra hozának az ördög czinkosi.

Supr, fol. 356, 357. et seqq.

[1] Supr. fol. 537, 538.
[2] Supr. f. 157. fin. et. 510.

Másodszor. Azt írja Becanus, hogy Calvinus oly nyilván hittűlszakadott, azaz, magyarúl mondván eretnek, mely nyilván a nap fénylik délben. Ezt négy bizonysággal erőssíti. I. Mert valaki a Christus igaz Ecclesiájában nincsen, azt eretnek számban kel írnyia,

mint maga sem tagadgya Calvinus: *Pro transfuga, et desertore Religionis habetur, qui se ab Ecclesiæ communione alienaverit*[1]. Calvinus az ő követőivel az Ecclesiában nincsen. Mert az Anyaszentegyház sok tagok eggyességéből ál. Azért ot ne keresd az Ecclesiát, a hol sok tagoknak azon-egy hitben egyenlő értelmét és lelki eggyességét nem látod[2]. Nincs pedig ez az eggyesség a Calvinistákközöt. Mert senki közzűllök, ha valóban reá fogják, nem nevezhet ollyat, kirűl azt merné mondani, hogy azzal mindenben eggyez: hanem miképpen a conciliomokrúl és a régi Ecclesiárúl azt mongyák, hogy nem mindenestűl, de csak annyiból vészik ezeket, a menyiből eggyet-értnek az Írással: azon-képpen Bezarúl, Vithakerusrúl és egyebekrűl azt beszéllik, hogy csak annyiban adnak helyt nékik, a menyiben eggyeznek az Írással, azaz, a szent Írásnak magok szája ízi-szerént-való értelmével. És a mit Irenæus a régi tévelygőkrűl monda, méltán a mostaniakrúl-is azont mondhattyuk: *Cum sint duo vel tres, de eisdem non eadem dicunt.* Mivel azért a szent Írás értelmében senkihez nem kötelezik magokat, hanem azt tetczése-szerént magyarázza akár-ki; senkire pedig külömben semmi tekíntet nincs nállok, hanem-ha (az ő itíletek-szerént) egy nyomban jár az Írással: nyilván következik, hogy hitinek fondamentoma-szerént senki csak egy élő ember-mellé sem kötheti úgy magát, hogy ezzel egy hitben légyen, exceptio-nélkűl azzal eggyet ércsen. Valahol pedig hitben-való eggyesség a külömböző tagokközöt nincsen, a szent Pál tanítása-szerént ot a Christus Ecclesiája sincsen. II. Eretnek az, valaki elszakad a tiszta igaz isteni tudománytúl. Ettűl Calvinus elszakadott. Mert maga írja, hogy Úrunk halála-után közel öt-száz esztendeig tisztán megmaradott a keresztyénségben az igaz vallás. Azt-is nyilván vallya csigázás-nélkűl, hogy ő sok dologban elszakadott attúl a tudománytúl, mellyet a keresztyénségben hittek Úrunk szűletése-után öt-száz esztendeig; azért írja, hogy a régiek minnyájan, valakik írása kezünkbe jutott, eltévelyedtek, azaz, külömbet tanítottak a Calvinus álmánál. III. Átok-alá veti szent Pál azokat, a kik az apostoli tanítás-ellen újítanak: Calvinus az ő predikátor czenkeivel-egyetemben sok dolgot hirdet az apostoli tanítás-ellen. Mert az apostolok azt taníttyák, hogy az Isten senkinek kárhozattyát nem kívánnya, a gonoszra senkit nem izgat: Calvinus ez-ellen azt beszélli, hogy az Isten érdemre-való tekíntet-nélkűl rendeli az embert kárhozatra; és osztán ingerli, taszígállya, sőt kételeníti a gonoszra. Az apostolok kedves-

[1] Calv. li. 4. c. 1. n. 10.

[2] 1. Cor. 12, 12, 17. Supr. fol. 714. Supr f. 156, 211, 396. Supr. f. 377, 396. Supr. fol. 265. Supra, fol. 226, 227. Galat. 1, 9. Supra, f. 650, 651.

illatú jó áldozatoknak és bűntűl tisztáknak nevezik a hívek jó cselekedetit: Calvinus ezeket ocsmányságos rútságoknak mongya. Az apostolok künyűnek írják az Isten törvényét: Calvinus elviselhetetlen terhnek nevezi. Az apostolok CHRISTUST minden bőlcseséggel tellyesnek, tisztának, fedhetetlennek nevezik: Calvinus sok tudatlanságit hánnya szemére Christusnak; és azt mongya, hogy üdvösségérűl kételkedett, Isten akarattyával tusakodott. Töb hasonló dolgokat említénk ez-előt. Ezekből kifakad, hogy a nagy sz. Pál mondása-szerént átok-alá vettetett Calvinus az ő csemetéivel-egyetemben. IV. Úgy hadakozhatunk mí Calvinus-ellen, mint sz. Ágoston Julianus-ellen, szent Jeronimus a Luciferianusok-ellen. Mert mivel Calvinus a romai Anyaszentegyházban kereszteltetett: bizonyos, hogy a pápista Anyaszentegyház szűlte őtet Christusnak. Ha azért ez az ő annya szent és tiszta jegyese vólt CHRISTUSnak: következik, hogy Calvinus hittűl-szakatt eretnekké lett, midőn ettűl elhanyatlott. Ha parázna vólt és a CHRISTUS házasságát megszegte ez a Calvinus annya: fattyú vólt tehát Calvinus és nem igaz fia Istennek. Ezeket írja somma-szerént Becanus; noha nagyob értelem okáért némely dolgokat egy kevessé béveb beszéddel említénk.

Supra, f. 326, 327.

August. to. 7 li. 3. cont. Iulian. c. 17. Hierony. in fine, contr. Luciferianos. Vide infr. li. 9. c. 2. 4. n. 2.

Vannak sok töb fő emberek, kiknek itíleteket előhozhatnám; Lengyel-országból Jurgevicius Andrást, *Libro, Professores Quinti Evangelii celeberrimi, Nullus et Nemo.* Spanyól-országból Maldonatus Jánost és egyebeket: de rövidségért ezeket elhagyván, egyről emlekezem.

Maldonat. Matt. 4, 1.

GASPAR Scoppius az Antichristusrúl írt könyve-mellé egy rövid írást vete: *Viri doctissimi Judicium de Calvinistis.* Melyben azt mutattya-meg :

I. Hogy valamenyi tévelygés eleitűl-fogva támadott a keresztyénségben, mind azoknál dögleletesb, éktelemb, káromlób, veszedelmesb a calvinista tudomány. Elóször, mert az isteni természetről és Szent Háromságrúl éktelenűl beszél, és az Arianusoknak tágas kaput nyit. Másodszor, mert az Istent minden bűnök okává tészi. Harmadszor, mert az embert megfosztya a szabad akarattúl, az Istent hamis bíróvá tészi, mivel az elkerűlhetetlen dologért kárhoztattya embert. Negyedszer, mert az ördögöt fogadgya Istenűl, midőn azt hirdeti, hogy az ő Istene izgattya és kételeníti embert a gonoszra. Ötödször, mert félelem-nélkűl minden latorságra szabadít; mivel a mire Isten taszít és vezet, abban minden

szemérem-nélkűl engednünk kel néki. Hatodszor, CHRISTUST sokképpen káromlya, kétségbe-esett, bűnös, tudatlan embernek nevezvén.

II. Hogy soha sem vólt nem hogy a keresztyének-közöt, de még a törökök- és pogányok-közöt-is ily sovány és minden jó rend-tartás-nélkűl-való secta, mint a calvinista. Minden aítatosság, minden isteni szolgálat a Calvinisták-közöt csak abban ál, hogy vasárnap egy vagy két éneket elkintornállyanak*, és a predikátortúl a keresztyének gyűlőltetésére gondolt mérges gyalázatokat hallyanak az ő pajtájokban. Ez a többi** minden devotiójoknak. Még a pogány török-közöt-is bőjt-napok vannak, testi sanyargatások vannak, alamisnák vannak, szerzetesek vannak, házasságnélkűl tiszta élet-viselők vannak. A Calvinistáknál sohúlt semmi az egy szabadságnál egyéb nincsen. Szentegyházok (ha történetből el nem rontották) ollyan, mint a barom-állás; oltári szentségek nem egyéb egy darab kenyérnél, egy ital bornál; keresztségek ollyan, mint a czégér, mely csak jegyzi az igazságot; jó cselekedetek nyilván-való ocsmányságnál, jámborságok (mint Bejthe Istvántúl hallók,) tekélletlenségnél nem egyéb.

Supra, f. 326, 327. Efféle itíleteket tettek a túdós emberek a Calvinus tudományárúl; és a kinek feje nem koszos, eszébe veheti Calvinusnak a fellyűl előszámlált sok botor vélekedésiből, mely igazak mind ezek az itíletek.

TIZENEGGYEDIK RÉSZE.

A helveciai Confessiórúl.

Helveciában két nevezetes Confessiót írtak a Calvangelicusok. Eggyiket, mikor ezer öt-száz negyven-ötben írnának, Luther halála-előt esztendővel; és ezt Tigurina Confessiónak neve-alat Tigurban*** nyomtatá-ki Frosch Kristóf ugyan azon esztendőben, mint a könyvnek karejára vetett Titulus-kivűl-is bizonyságot tészen errűl Surius, *Commentario Rerum in Orbe gestar. Anno 1545.* Cochlæus, *in Actis Lutheri, Anno 1545.* Más helveciai Confessio vagyon, mellyet *1566.* esztendőben szerzének; és a mint fel vagyon jegyezve a könyv-elein, a fel-földi Calvinisták Debreczemben *1567.* esztendőben bévévék és nevek alája-írásával

* Kintornál: énekel, kórnyikál. ** Summája. *** Tigur = Zürich.

megerőssíték ezt a kellemes Confessiót. Mind a két Confessiórúl szóllyunk rövídeden.

1. A Tigurina Confessiórúl.

Confessio Tigurina, Anno 1545.

Három részre osztatott ez a Confessio. Először azt mutattya-meg, hogy a Zwinglianusok sem a marpurgi beszélgetésben, sem az-után soha nem czimboráltak Lutherrel és az ő követőívei a hit dolgaiban. Másodszor az úr-vacsorárúl-való tudományt sok kerengő és emberek-szédítő beszéddel előhozza. Harmadszor azt bizonyíttya, hogy hamissan nevezi Luther a Zwinglianusokat kárhozott eretnekeknek és lélek-lopó farkasoknak. Ha pedig rövid sommában akarod foglalni ezt a jeles Confessiót, három dolgot találsz benne. 1. Luthernek és követőinek útálatos gyalázattyát. 2. Temérdek tévelygéseket. 3. Valami kevés igazságot; de ollyat, mely elrontya és hiuságossá tészi a helveciai vallás fondamentomát. Egy-nehány példákat mutassunk ezekrűl.

Először azért Luthert oly gyalázatos kissebségekkel rútíttya a tiguri Confessio, hogy csuda, mint tudta ezeket feltalálni az emberi elme ördög segítsége-nélkűl. Hogy pedig ne láttassanak ok-nélkűl cselekedni, előszámlállyák, mely tiszteletlen szókkal illeti őket Luther: *Lutherus docet,* Sacramentarios *Diabolum loco Dei habere*[1]. *Nos, ne uni quidem Christianæ fidei Articulo, vere et ex animo credere; nosque mentiri, etiamsi credere fateamur*[2]. *Nos, animarum latrones vocat, et devoratores: hæreticos, ad tartara deducendos; pro quibus ipse non orat, sed contra nos*[3]. *Nos, et omnes doctrinæ nostræ sectatores damnat, ac infami hæreseos crimine infamare studet*[4]. *Tales nos fingit, ut qui* Judæis, Turcis, *immo ipsis Diabolis deteriores simus*[5]. *Quam admirabilem se* Lutherus *cum suis Diabolis præbet! Sic enim ait: Invisus ille Diabolus in ipsis agit, et nunc, et in posterum: blasphemum enim cor, et os mendax habent, in quo, super quod, et per quod Diabolus diffusus est, et regnat*[6]. *Centies se laniari, et igne comburi velle, ait* Lutherus, *quam in* Zwinglii *Doctrinam consentire*[7]. Lutherus *Cœnam nostram, ait, non nisi communem quandam et quotidianam commessationem esse, in qua Panis et Vinum adhiberi solet: et, quod Christus eximie stultus fuerit, qui peculiarem Cœnam instituerit, cum Cœnarum hujusmodi totus Mundus alioqui sit plenus*[8].

[1] Confessio Tigur. f. 38.
[2] Fol. 68.
[3] Fol. 129, 130.
[4] Fol. 105.
[5] Fol. 106.
[6] Fol. 107.
[7] Fol. 30, 35.
[8] Fol. 111.

Ezeken felduzzasztyák orrokat a helveciák. Azért apostoli szelídségek és józan beszédek jelenségét akarván adni, illyen

szókkal csiklangyák a Luther fűlét: *Neminem unquam mortalium* Luthero, *vel fœdius, vel incivilius, vel inhonestius, idque præter omnes Christianæ modestiæ et sobrietatis terminos, in negotiis illibatæ Religionis nostræ, scripsisse, luce clarius constat, nec*
[1] Fol. 10. *a quoquam negari potest*[1]. Luthero *Satan suggerit convitia, quæ*
[2] Fol. 37. *aliis impingit*[2]. Lutherus *hoc a nullo bono Spiritu hausit; sed illius instinctu, qui tunc disputationem cum illo instituit: et, quantum ex hoc ejus facinore judicare licet, disputando ipsum*
[3] Fol. 28. *superavit*[3]. Lutherus, *statim initio mordere, furere, bacchari cœpit. Libros suos, diris et horrendis Diabolorum, Sectariorum, Fanaticorum nominibus implevit: et quidquid in buccam venit, immaniter expuit. Ad hæc, nunquam veris et solidis Argumentis usus est. Tantum iniquæ, infidæ, impudentis, et vanæ loquacitatis profert, ut non immerito quis mirari possit, qui fiat, ut tam parum salis, plurimum*
[4] Fol 108. *vero vanitatis et nugarum, in viro tam grandævo esse queat*[4]. *Incautam illam, et plus satis effrenem ad quidvis dicendum* Lutheri
[5] Confess. Tigur. fol. 112. *linguam, satis mirari non possumus*[5]. Lutherus *omnibus hominibus*
[6] Fol. 115 *nuce perforata hactenus illudere voluit*[6]. *Proprii capitis figmenta, in tantum* Luthero *arrident, ut quicumque illa non pro eximiis, et certis* DEI *Revelationibus et Oraculis, citra omnem controversiam, magna cum animorum gratitudine et laudibus receperint, mox Stu-*
[7] Fol. 116. *pidi, Bardi, Asini dicantur*[7]. Lutherus *affectuum intemperie nimium abripitur: in dicendo, incivilis admodum: et in nonnullis Articulis,*
[8] Fol. 121. *pertinacior est quam solidior*[8]. Lutherus *sua quærit, pertinax est,*
[9] Fol. 123. *insolentia nimia effertur*[9]. Lutherus *tam* DEI, *quam honoris sui,*
[10] Fol. 126. *omnisque juris immemor*[10]. Lutherus *se Germaniæ Prophetam et Apostolum gloriatur; qui a nemine quidquam, omnes autem ab ipso didicerint. Nemo item quidquam novit, nisi quod ex* Luthero *habet. Nemo quidquam fecit;* Lutherus *fecit omnia: et quod ab ipso factum non est, infectum sit oportet. Quod ipse dixerit, ratum esto; nec*
[11] Fol. 127. *quisquam illi contradixerit*[11], *etc.* Lutherus *præcepiti suo judicio, nimium audax et temerarius est: cujus judicio ad mortem peccat, qui pertinaci* Luthero, *et vanis ipsius Scripturæ Sacræ interpreta-*
[12] Fol. 129. *tionibus sese opponunt*[12]. Ím hallod, mely iszonyú gyalázatokkal mázollyák a Luther orczáját a helveciák. De soha annyi kígyót békát nem kiálthatnak Lutherre, melynél többet nem érdemlene.

MÁSODSZOR, otromba hamisságokat foglal magában a tiguri Confessio. I. Azt írja, hogy Numa, Socrates, Aristides a pogányságban
Fol. 15 16. üdvözűltek: *Confessio fatetur, salvos fuisse* Numam, *quia Idolum*

nullum fabricavit in Templis, teste Plutarcho; et pacificus fuit: Socratem, *quia unum* DEUM *docuit:* Aristidem, *quia multa de honesta vita illius prædicantur.* És sok bizonyságokkal erőssíti egy lutherista Superattendens, hogy ez ugyan közönséges vallás a Calvinistáknál[1]. II. Azt mongya, hogy a kinek igaz hiti vagyon, annak minden cselekedeti jó, és így tellyesen bétőlti az Isten törvényét: *Qui Justus est (quemadmodum nos Fides Justos reddit,) idem etiam juste vivit, et juste agit omnia. Præterea, qui salutare illud Redemtionis negotium, per Fidem probe intelligit, is* DEUM *quoque et Proximum revera diligit. Charitas autem, Legis est perfectio*[2]. Jól vagyon dolgok a helveciáknak, ha mind jó, valamit cselekesznek. III. Azt taníttya, hogy senki egyéb szó-szóllónk nincs Istenelőt, hanem Christus: *Solus Christus, est unicus Fidelium coram* DEO *Mediator et Intercessor.* Így nem szabad kérnünk felebarátunkat, hogy Istennek könyörögjön érettünk. IV. Vítattya azt-is, hogy az igazúlásban semmi egyéb eszköz nincsen, hanem csak a hit: *Christi mortem palam annihilaturi essemus, si Justificationem, salutem, et justitiam nostram, ullis aliis mediis, præterquam unicæ Christi Passioni, et Redemtioni ipsius, per Fidem, acceptam ferremus.* Ebből kitetczik, hogy a keresztség, penitenczia, etc. csak hiuságok a helveciáknál. V. Mivel csak hit-által adatik az üdvösség, azt beszéllik, hogy az úr-vacsora nem szükséges a keresztyén embernek: *Scriptura hominem Sola Fide justificari docet: quare, corporalem Carnis Christi manducationem necessariam clamare, pugnat cum doctrina Christi*[3]. *Edere igitur Corpus Christi, idem est quod Credere; et Bibere, quod Fidere*[4]. VI. Egyedűl hit-által mongya, hogy üdvözűlnek az emberek; mint-ha mind hiuságosok vólnának az egyéb jóságokrúl adatott parancsolatok: *Per Fidem Solam, salutis efficimur participes*[5]. *Unica Fides est, quæ nos Justos, et bonorum Christi participes facit*[6]. VII. A sz. Írás nyilván sacramentomnak nevezi a házasságot[7]; de a helveciák nem akarnak a keresztségnél és úr-vacsoránál egyéb sacramentomot hallani: *Duo sunt Sacramenta, Baptismus, et Cœna*[8]. VIII. Az úr-vacsorában, azt mongya, hogy csak gondolatunk-által vagyon Christus: *Sola imaginatione præsens est in Cœna*[9]. IX. Marcion eretnek álmának mongya[10], hogy Christus a bészegezett ajtókon által-ment; hanem, úgy-mond, az angyal megnyitotta néki az ajtókat és ismét bészegezte. Sok több kábaságokat beszél, mellyek hamisságit rövid sommában nem foglalhattyuk.

[1] Schlusselb. l. 3. Theol. Calvin. artic. 7. f. 54. 56. Lib. 1. art. 14. f. 46.
[2] Confess. Tigur. f. 47.
Fol. 45.
Fol. 44.
[3] Fol. 74.
[4] Fol. 67.
[5] Fol. 34.
[6] Fol. 68.
[7] Eph. 5, 32.
[8] Fol. 48.
[9] Fol. 66.
[10] Fol. 84.

Harmadszor, kottyant elvélte igazat-is a Confessio; de ezzel felforgattya a maga saját tudományát. I. Azt írja, hogy az efesomi, chalcedoni, constanczinápolyi, toletomi gyűlekezeteket bévészi, a Damasus és Athanasius vallását-is két kézzel fogadgya: *Synodum Ephesinam, Chalcedonensem; Symbola item Constantinopilitani Concilii, 5. et 6. Toletani, 1, 4. et 6. recipimus*[1]. *Symbola* Athanasii, et Damasi, *recipimus: duo enim isti, celebres, et eximii Christi atque Ecclesiæ Ministri, suo sæculo extiterunt*[2]. Ha ezeket bévészi, fenékkel felforgattya a calvinista tudományt, a mint ez-előt megértettük[3]. II. A szent Írás könyvei laistromát illyen szókkal jegyzi-fel: *Veteris Testamenti libri sunt: Moysis Pentateuchus, liber Josuæ, Judicum, Ruth; libri duo Samuelis, totidem Regum; duo etiam libri Chronicorum, totidem Esdræ, et Nehemiæ; Liber Esther. His et librum Job, Psalterium; Tres libros Salomonis, Proverbia nimirum, Ecclesiasten, et Cantica adnumeramus. Quatuor item Prophetas Majores, Minores duodecim. Quotquot extra hunc Canonem numerantur, quales sunt, Tobias, Judith, etc. nequaquam pari autoritate cum prioribus censemus: interim eosdem, nec damnamus, nec rejicimus. Novi Testamenti Libros, hos numeramus: Evangelium Matthæi, Marci, Lucæ, et Acta Apostolorum ab eodem composita, et Joannis Evangelium. Quatuordecim item Pauli, et Septem aliorum Apostolorum Epistolas, una cum Apocalypsi*[4]. Ezzel feldőjti ama híres neves fondamentomot, hogy semmit nem kel hinni, a mi a sz. Írásban nincsen: *Traditiones omnes, quæ Scripturarum autoritate non nituntur, rejicimus*[5]. *Scriptura omne illud comprehendit, quod ad veram Fidem, verum Dei Cultum, necessario requiritur*[6]. Mutassa meg a sz. Írásból, hogy az Esther könyve sz. Írás, a Judité csak paraszt historia? Azt-is keresse-fel, hogy sz. Pál írta a roma-béliekhez szólló levelet, nem más valaki ő nevével? etc. Vagy ha ezt meg nem mutathattya a sz. Írásból, hazudgya-viszsza, a mit utólban monda, tudni illik, hogy valamit hinni kel, azt mind feltalállyuk a sz. Írásban. III. Szent Ágostont és Jeronimust Christusnak szent és hív szolgainak nevezi: *Duo Sanctissimorum, Christi simul et Ecclesiæ Ministrorum testimonia, attexere instituimus. Divus* Hieronymus *suam, id est, veram ac Christianam Fidem, fatetur hoc modo: etc. Divus Aurelius* Augustinus, *etc. Sanctus Christi et Ecclesiæ Minister,* Leo *Papa, ad Flavianum, et Leonem Augustum scribens*[7], *etc.* Augustinus, *ceu Corona quædam, et veræ doctrinæ Orthodoxæ, et incorruptæ sententiæ quasi Princeps, et eximium decus, apud omnes*

[1] Fol. 53, 54.
[2] Fol. 55.
[3] Supra, 264. 265, 178.
[4] Fol. 41. Supra, f. 471, 472.
[5] Fol. 41.
[6] Fol. 40.
[7] Fol. 61.

Fideles semper est habitus[1]. Ha Jeronimus, Ágoston, Leo szentek és hívek vóltak: füstbe kel menni a calvinistaságnak. Mert a mint ez-előt megmutatók sok helyen, szembe viaskodtak ezek a szentek az újonnan fakadott hamisságokkal. IV. A Confessio nem mér arra kötelezni senkit, hogy szinte az-szerént szolgáltassa az úr-vacsorát, mint Úrunk elsőben kiadta: *Ecclesia, propter Primam Cœnæ institutionem, nequaquam adstricta est eidem tempori et loco; ut nimirum, non nisi Vespertino tempore, et in Cœnaculo aliquo privato, Cœnam necessario celebrare debeat, eo quod Prima Cœna in hunc modum celebrata sit*[2]. Ezzel erőtlenné tészi azt a bizonyságot, mellyel az Úrunk cselekedeti példájából vítattyák, hogy mí-is két szín-alat osztogassuk az úr-vacsorát. Többet-is nevezhetnék effélét; de most megelégszem ezekkel.

[1] Fol. 79.

[2] Fol. 64.

2. A *Helvetica Confessiórúl*

Erről a nevezetes helveciai Confessiórúl, mellyet megkívántak a magyar-országi Calvinisták, rövídeden megmutatom, hogy ha csak az emberi okoskodást tanácsba híjuk-is, szem-látomást kitetczik hamissága. Azért illyen kötésbe foglalom bizonyításomat:

Confessio Helvetica, Anni 1566.

Nem lehetséges, hogy Istentűl eredett igazság légyen az, mely magával ellenkező rút hazugságokat kapcsol-egybe.

A helveciai Confessio terhes a maga-ellen meghasonlott hamisságokkal.

Tehát nem lehetséges, hogy Istentűl eredett igazság légyen.

A bizonyság Első részét, *majorem propositionem*, ez-előt nem egy helyen megbizonyítók. És az emberi okosság-is arra mutat, hogy ot Istentűl kőlt igazság nincsen, a hol ellenkezés vagyon. Mert valahol meghasonlott egyenetlenség találtatik, ot hazugságnak kel lenni, mint-hogy az egy-mással-viaskodó mondások-közzűl eggyik mindenkor hamis. Azért szinte mely bizonnyal tudgyuk, hogy Isten hamissat nem mondhat: oly kétség-nélkűl értyük, hogy nincs ot isteni tudomány, a hol ellenkezés és hazugság vagyon, úgy annyira, hogy a mint ez-előt szent Ágostontúl értők, ha csak egy hazugság vólna a szent Írásban, felbomlanék minden böcsűlleti és méltósága az Isten ígéjének-is.

Supr. fol. 377, 380, 331.

Supra, f. 526, 527.

Második részét a bizonyságnak, *minorem propositionem*, a Confessióbúl előhozott sok példákkal megmutathatnám; de hogy egyszer kifesellyünk az új tudományok szemetiből és tér-mezőre érkezhessünk, a hol derék harczal megütközzünk, rövídeden csak egy-nehányat említek a helveciák habozásiban.

I. I. Büdös bornak szép czégért szoktak tenni. Azért a helveciák legelől függesztik a Theodosius császár végezését, melyben azt írja, hogy a minémű hitet szent Péter adott a romaiaknak, mely ez-ideig meg-is maradott, azont követi a romai Damasus pápa. Azért annál egyebet az ő birodalmában senki ne kövessen: *Signi-ficavit, velle se, ut cuncti subditi eam Religionem retinerent, quam vertex Apostolorum Petrus, Romanis initio tradidisset, ac Damasus Romanus Episcopus custodiret.* Ezt a Theodosius végezetét két kézzel kapják a helveciák, és Damasust Beatusnak, bóldognak nevezik. De noha igen feladgyák a jó lévvel a büdös húst, mindazáltal más-felöl arczúl verik mondásokat.

Sozom. l. 7. c. 4. Theod. l. 1. 5. c. 2. Niceph. li. 12. c. 6. Simile Decretum Gratiani, apud Niceph. li. 12. c. 4.

Abban a Damasus Confessiójában, mellyet magok előhoznak, írva vagyon, hogy reménleni kel a mí jó érdemünk jutalmát: *Habemus spem, nos consequuturos præmium Boni Meriti.* A helveciák pedig azt taníttyák, hogy nem ád Isten semmit embernek jó érdeméért, hanem csak jó kedvéből; mert az igaz emberek cselekedeti mind rútságok és semmit nem érdemelnek: *Mercedem quam* DEUS *dat, referimus, non ad meritum Hominis accipientis, sed ad liberalitatem* DEI. *In Operibus enim etiam Sanctorum, sunt imperfecta plurima, indigna* DEO.

Confess. Helvet. artic. 16. fol. 35.

Ennek-felette Theodosius azt mongya, hogy a mint szent Péter, az apostolok feje, a romaiakat tanította, úgy őrizi-meg Damasus az igazságot; és nem csak egy vagy két dologra határozza ezt Theodosius, hanem közönségesen szól. Mindazáltal sok dolgokban elszakad a helveciai Confessio a Damasus vallásától. Mert I. Damasus azt mongya, hogy őtet Isten a közönséges Anyaszentegyház gond-viselőjévé tette, és a romai pápa Péter helyében minden püspökök feje: *Damasus, Servus servorum* DEI, *etc. Nos, qui supra Domum* DEI, *hoc est, Universalem Ecclesiam Catholicam, Episcopale susce-pimus ministerium, etc. Scitis Apostolicam Sedem, omnium Epi-scoporum, et Ecclesiarum constitutam esse Verticem. Tu es, inquit, Petrus; Tu membrorum meorum existis ut Princeps, et Doctor immaculatæ Fidei, cujus vice hodie, gratia* DEI, *Legatione pro Christo fungimur; et omnes hujus Sanctæ Sedis Præsules, ejus vicem gesserunt, gerunt, et gerent.* Azért a nap-keleti püspököknek azt írja, hogy ők a romai pápa fiai; mert ő-reá, úgy-mint kormányosra, bízatott az Anyaszentegyház gond-viselése: *Quod debitam reverentiam Apostolicæ Sedi Vestra habet Charitas, vobis, Filii charissimi, præstatis ipsi plurimum. In sancta Ecclesia, ubi Sanctus*

Theodosi Legem, vide infra, li. 9. c. 2. 2. n. 2.

Epistol. 3. Damasi ad Stephanum. Et Concil. Africanum, Tom. 1. Concil.

Theodor. li. 5. cap. 9. Niceph. li. 12. cap. 17.

Apostolus sedens docuit, nobis Clavi, quem tenendum accepimus, officium incumbit. II. Damasus azt mongya, hogy minden püspöknek szabad a romai pápához apellálni; és az ő akarattya-nélkűl valaki sinatot gyöjt, nem igaz keresztyén: *Damnare Episcopos absque hujus Sanctæ Sedis autoritate, minimi licet; quam omnes Appellare si necesse fuerit, oportet. Nam (ut nostis) Synodum sine ejus autoritate fieri, non est Catholicum.* Annak-okáért írja, hogy noha sokkal töb püspök vólt az ariminum-béli gyölekezetben, hogy sem Nicæában, de ugyan nincs ereje annak a sinatnak; mert a romai pápát kellett vólna elsőben megtalálni, mellyet nem cselekedtek: *Præjudicium numeri Ariminensis Conventus, nullum esse potest; quando ita est habitus, ut neque Romani Episcopi, cujus ante omnia sententiam cognoscere debuerant, neque Vincentii, etc. consensus illis accesserit.* III. Damasus azt mongya, hogy régi szokás-szerént a romai pápa-eleibe kel vinni a tudományrúl-való egyenetlenséget: *Cuncta, quæ possunt aliquam dubitationem recipere, ad Nos, quasi ad* CAPUT, *ut semper fuit consuetuao, deferre non desinatis: ut inde capiatis Responsa, unde accepistis institutionem, non quod vobis scientiæ Ecclesiasticæ Regulæ aliquid desit, sed ut autoritate Sedis Apostolicæ fulti, in nullo ab ejus devietis Regula.* Ugyan-is azt írja Jeronimus szent Damasus pápának, hogy csak az lehet igaz keresztyén, a ki eggyet ért a romai pápával. IV. Damasus azt írja, hogy a kit püspökök fel nem szentelnek, azt püspöknek nem kel tartani; és sem papot, sem diaconust, sem subdiaconust nem rendelhet, sem oltárt és templomot nem szentelhet, sem nem bérmálhat; mert ezek csak a püspököt illetik: *Quod Episcopi non sint, qui minus quam a tribus sunt ordinati Episcopis, omnibus patet. Non licet ergo eis Saceraotes consecrare, nec Diaconos, nec Subdiaconos, nec Virgines; nec Altare ungere; nec Ecclesias dedicare, nec Chrisma conficere, nec Chrismate Baptisatorum frontes signare, quæ omnia. solis Pontificibus deberi, ex Patrum Constitutionibus, et sacris Canonibus edocti sumus.* Ezeket és töb hasonló dolgokat, mellyeket olvassuk hogy hitt és tanított Damasus, ha a helveciák javallyák és helyén hadgyák, mí atyánkfiai. Ha pedig ezekkel szemben viaskodik Confessiójok, magok-ellen szóllanak, mikor Damasust bóldognak nevezik és a Theodosius decretoma-szerént azt végezik, hogy az apostoli tanítással, mellyet Damasus tisztán megtartott, egy lineán és egy nyomban nem járhat, valaki elszakad Damasustúl.

Damasus, epi. citat. Vide supra, f. 271.

Theodor. li. 2. Histor. c. 33.

Damas. epi. 4. ad Episcopos Numidiæ.

Hierony. epi. 57, 58. Verba infra, li. 9. c. 2, 2. n. 2.

Damasus, ibi. Supra, fol. 176, 177, 271. Logi alog. c. 2, 2.

Erre talám azt felelik, hogy Damasusnak csak a Szent Háromságrúl-való tanítását javallyák Theodosiussal egyetemben. De nem elégséges felelet ez. Mert ha az egy dologban Damasus igazat értvén, egyéb sok derék tanításiban eltévelyedett: azt nem mondhatta Theodosius, hogy Damasus azt a religiót követi, mellyet sz. Péter adott a romaiaknak. A debreczeni synedrium a Szent Háromságrúl szóval eggyet ért a pápával. Vallyon ezért az egy dolog eggyességéért azt meri-e mondani, hogy csak azt kel igaz keresztyénnek mondani, a ki abban a hitben marad, mellyet a romai pápa sz. Pétertűl vett? Ennek-felette csak az egy ágazatnak igaz vallása bóldoggá nem tette Damasust, ha egyéb sok dolgokban bálványozó vakságban hevert. Tehát mikor őtet a helveciák megbóldogúltnak nevezik, minden hamis eretnekségek rútságátúl megmentik. Végezetre, a ki igazat hiszen a Szent Háromságrúl, ha egyéb dolgokban tévelyeg, nem igazán neveztetik catholicusnak. Theodosius pedig és a helveciák megvallyák, hogy azokat igaz catholicusoknak kel tartani, a kik ezt a Theodosius törvényét követik. Tehát kitetczik, hogy ez a törvény nem csak arra kötelez, hogy a Szent Háromságrúl igazat hidgyünk: hanem arra-is, hogy mindenben a romai pápa tanítását kövessük.

Duo habet Lex Theodosi: 1. Ut cum Damaso sentiant. 2. Inspecie de Trinitate, Fidem Damasi explicat. Vide infra, li. 9. c. 2. 2. n. 2.

II. II. Egy helyen azt beszélli a Confessio, hogy a jó cselekedeteket ők sem roszszaknak nem tartyák, sem nem kárhoztattyák: *Non tamen vilipendimus, aut condemnamus Opera bona.* Más-felől azt írja, mint ez-előt hallók, hogy ocsmányság, rút fogyatkozás minden cselekedete a szent embernek.

Art. 16. f. 34. a. Supr. fol. 324, 325.

III. III. Azt írja ez a jeles Confessio, hogy ő semmi-képpen nem javallya, hogy a jó cselekedetek szükségesek üdvösségünkre és hogy ezek-nélkűl senki nem üdvözűl. Ezt a maga tulajdon szavából ez-előt hallók. Maga egy-nehány szó-után eszére jővén és megjózanodván szükségesnek mongya, hogy a jó hitnek jó cselekedeti légyenek: *Opera necessario ex Fide progignuntur.* Mely mondásból így okoskodhatunk: Az igaz hit szükséges az üdvösségre; az igaz hithez szükséges a jó cselekedet: tehát a jó cselekedet szükséges az üdvösségre. Továbbá csak azt mondhattyuk szükségesnek valamely dologhoz, a mi-nélkűl az meg nem lehet; tehát a Confessio tanítása-szerént jó cselekedet-nélkűl nem üdvözűlhetünk. Azért a nagy bőlcs Confusiónak tetczése-szerént szükséges és nem szükséges a jó cselekedet: üdvözűlhetünk és nem üdvözűlhetünk ezek-nélkűl.

Supr. f. 323, 324.

Articul. 16. f. 34. b.

IV. Egyszer, nem örömest, dicsíri a négy közönséges győlekezeteket; az ő symboluminak és egyéb sententciáinak böcsűllettel helyt ád: *Comprehensa Symbolis, ac Sententiis, Quatuor primarum, et præstantissimarum Synodorum, celebratarum Nicæa, Constantinopoli, Ephesi, et Chalcedone, credimus corde sincero.* Menny továb ezen a tiszta szűvel megvallott mesgyén és kérgyed a helveciáktúl: hiszik-e, hogy a romai pápa feje és fejedelme minden egyházi embereknek? Javallyák-e, hogy a papság-után senkinek nem szabad megházasodni? Kedvellik-e, hogy az apáczák átokba essenek, ha bagzani kívánkozván nőszni akarnak? Helyén hadgyák-e a töb hasonló dolgokat, mellyeket ez-előt bévségesen előhozánk a négy első győlekezetekből? Bátran mongyák, hogy ők ezeket mind babonának, ördögi találmánynak, Antichristus felemelésének tartyák.

IV.

Articul. 11. fol. 22. b. Vide supra, f. 266, 271.

Supr. a f. 721, 273.

V. A mint hallók, azt mongya a Confessio, hogy sok rútság és fogyatkozás vagyon a szentek jó cselekedetiben, és minden igazsága embernek oly tiszta, mint a havas aszony véres ruhája. De mint-hogy ez helyén maradván, azt mondhattya vala egy okos ember a calvinista predikátornak, hogy ő nem ád okot a bűnre tanítójának: azért nem akar bért fizetni fáratságáért; mert ennek elvételében-is bűnt vallana, a kinek minden igazsága okádtató rútság. Hogy ezt a lyukat béfóltozzák, hoszszú köhögés- és szakálsimogatás-után viszsza-hazudgyák írásokat és azt beszéllik, hogy ebben az egyben nem vétkeznek a tanítók, hogy valami magoknak és perepúttyoknak szükséges, azt mind elvészik: *Ministri non peccant, quando stipendium, omniaque interim necessaria pro se, et sua familia, accipiunt.*

V.

Articul. 16. fo. 35. b. Vide supr. fol. 324, 325.

Artic. 18. f. 50.

VI. Teli torokkal kiáltyák, hogy a természet- és a Moyses törvénye-által Isten mindent, valami szükséges, bévségesen előnkbe adott: *Credimus, hac Dei Lege (Naturali, et Mosaica,) omnem Dei voluntatem, et omnia Præcepta necessaria ad omnem vitæ partem, plenissime tradi. Alioquin non vetuisset Deus, huic Legi nihil addi, vel adimi.* Más-felől nem csak azt mongyák, hogy az isteni tiszteletre vasárnapot, nem szombatot szentelik ők-is; *Diem Dominicam, ab ipsis Apostolorum temporibus consecratam videmus; quod etiam nunc recte, propter cultum, et charitatem custoditur:* de a mi nagyob, az új-testamentom parancsolatit a keresztségről, az úr-vacsorárúl és egyéb derék dolgokrúl a Confessio nagy béven állattya. Mint-ha ezzel meghazudtatná magát, hogy az-előt sidó

VI.

Artic. 12. f. 23. Deute. 4, 12.

Art. 24. f. 63, b.

széltűl feje kócsagos lévén, az új-testamentomot haszontalannak
Vide infr. li. 6. c. 4, 2. mondotta vala. Mert valaki azt vítattya, hogy a természet- és Moyses törvényének oly tellyessége vagyon, hogy minden szükséges dolgot magokban kapcsolnak: hiuságossá és mindenestűl haszontalanná tészi az új-testamentomot.

VII. VII. Csuda, mely bátran beszélli a Confessio, hogy senki az Isten törvényének eleget nem tehet. Azért mikor ezt által-lépjük, sem Isten haragjába, sem kárhozatba nem esünk; mert által-jutottunk mí a törvénynek keskeny palóján, és a kegyelemnek legeltető
Art. 12. f. 23, 24. Supr. fol. 319. szép tágas mezejére vitettünk: *Neque potuit, aut potest ulla caro. Legi* DEI *satisfacere, et hanc adimplere. Hactenus itaque abrogata est Lex* DEI, *quatenus nos amplius non damnat, nec iram in nobis operatur: Sumus enim sub Gratia, non sub Lege.* Vévék eszekbe, hogy ló-bőr a szekernye*, ha ez így vagyon; és majd azt fogják mondani az emberek, hogy bolondoskodnak a predikátorok, mikor Isten haragjával és kárhozattal fenyegetik a községet. Azért térítik lovok száját, hogy felszedgyék, a mit elhullattak és azt mongyák, hogy kárhoztattyák azokat, kik így szóllanak: künyű Istenhez jutni, mert Christus elmosta minden bűnünket; mit árthat azért a
Art. 14. f. 29. b. bűn nékünk? *Damnamus impias quorumdam Evangelica prædicatione abutentium voces, et dicentium; Facilis est ad* DEUM *reditus: Christus expiavit omnia peccata. Facilis est peccatorum condonatio; Quid ergo peccare nocebit?* Bizony, semmit a bűn nem árt, ha az Isten haragját fel nem gerjeszti, a pokol kínnyát nem

VIII. érdemli.

VIII. Noha azzal mossa száját a helveciai ministerium, hogy
Artic. 1. fol. 1. bévségesen feltaláltatik az írásban, valami szükség a tekélletes hitre és életre: *In Scriptura sacra, habet Ecclesia plenissime exposita, quæcumque pertinent cum ad salvificam Fidem, tum ad Vitam recte informandam:* de megöblítik szájokat és csakhamar mást mondanak. Mert azt írják, hogy a keresztelésben azokat a szókat
Artic. 20. f. 56. kel mondani, mellyekkel Christus kereszteltetett és az apostolok keresztelték: *Credimus, perfectissimam esse baptisandi formam, qua Christus ipse baptisatus est, et qua baptisarunt Apostoli.* Kérd-meg tőllök, hol vagyon az írásban, minémű szókat mondott keresztelő János, mikor Úrunkat, és az apostolok, mikor a keresztyéneket
Artic. 3 f. 5. megkeresztelték? Annak-is menny végére, hol vagyon az írásban a *Hypostasis, Ordo inter personas,* mellyekrűl, mint szükséges dol-

* Szekernye = csizma.

gokrúl emlekezik a Confessio? Eggyikét sem találjuk a szent Írásban.

IX. Egyszer azt beszélli a Confessio, hogy mindenkor vólt és lészen CHRISTUSnak Ecclesiája, mely az Istent igazán isméri és igazán tiszteli: *Oportet omnino semper fuisse, nunc esse, et ad finem usque futuram esse Ecclesiam; eorum videlicet cœtum, qui* DEUM, *per Verbum et Spiritum Sanctum vere cognoscunt, et rite colunt.* Megsajdítá, hogy ez így lévén, künnyen nyaka szakad az ő fortélyozásoknak; mert mihent ezt a csalatkozhatatlan Ecclesiát megismérnők, nem kellene egyében versengeni, hanem csak az ő itíletit követni. Azért fordítá a levelet és azt írá a Confessio, hogy nem csuda, ha néha az Ecclesia megbotlik, midőn az Isten szava-mellől elmúlik: *Hæc* DEI *Ecclesia, Columna, et Basis Veritatis, non errat, quamdiu innititur* CHRISTO, *et fundamento Prophetarum et Apostolorum. Nec mirum, si erret, quoties deserit illum qui est Veritas.* Holot látod, csak annyi méltóságot ád az Ecclesiának, mint Mahometnek vagy az ördögnek. Mert ezek sem mondnak addig hamissat, míg az apostolok szavát beszéllik.

IX. Artic. 17. f. 36. Ibidem, f. 37. b. Vide supra, f. 465.

X. Erőssen biztattya juhait a Confessio, hogy bizonyosok légyenek az örök életre-való választásokban: *Pro indubitato habendum, si credis, Electum te esse. Satis perspicuum et firmum habemus testimonium, nos in Libro Vitæ inscriptos esse, si in vera Fide Christus sit noster.* Eszébe juta, hogy a szent Írás nem így szól; hanem félelemmel és rettegéssel mongya, hogy kel keresni az üdvösséget. Azért arczúl csapá beszédét és azt veté utánna, hogy jó ez a biztatás; de a kinek esze vagyon, félve és rettegve jár az üdvösség keresésében: *His confirmati, cum timore et tremore, juxta præceptum Pauli, nostram salutem operari jubemur.* Megént agyába tűnék, hogy a gyengén-nevelt és kínnyen-tartott fiaknak felháborodik örömök, ha félni és rettegni kel az üdvösség keresésében: azért okádására térvén azt mongya, hogy általlyában minnyájan, valakik megkereszteltettek, oly bizonnyal üdvözűlnek, mely bizonyos, hogy az Isten pecsétes levelében hamisság nem lehet. Mert a keresztség nem egyéb az örök életre-való választás pecséténél és az élők könyvében-való béíratásnál; *Baptismus, est perpetua obsignatio adoptionis nostræ. Etenim baptisari in nomine Christi, est inscribi, et recipi in fœdus atque familiam, adeoque in hereditatem Filiorum* DEI. Mely vakmerő tudományt nem szükség rontani; magán kitetczik farka.

X. Artic. 10. f. 17, 18. Eodem fol. 18. Artic. 20. f. 55. Vide supra, f. 435, 436.

4. Reg. 6, 17. Vannak töb gazságok és hazugságok a helveciai vallásban; de mint-hogy szándékom-kivűl az új tudományok éktelenségi igen megnyújták és vélekedésem-felet hoszszabbíták ezeket a könyveket, nem megyek továb; hanem Istenhez emelem szemeimet, Elisæus profetával ezt kiáltom: *Domine, aperi oculos horum, ut videant;* Nyisd-meg Úram szemeket ezeknek, hogy lássanak.

DOMINE MISERERE.

APPENDIX:

A MAHOMET VALLÁSÁRÓL. [12]

Két okból indíttattam a MAHOMET hamis vélekedésének istentelenségérűl-való írásra. Először abból; mert lelki-ismèreti-ellen Luther azt böfögi, hogy a török- és pápista-közöt nem kel semmi külömbözést és választást tenni. Mely káromlásnak merígyes szidalmazásaért érzi most az ördögök társaságában az Isten haragjának súllyát. Hogy azért ennek a képtelen és szenvedhetetlen szidalmazásnak hamissága ennél-is jobban nap-fényre hozassék, fel akarám jegyezni a Mahomet álmainak csúfságit, mellyek a mí igaz keresztyéni tudományunk-mellé semmi-képpen nem férnek. Másodszor abból; mert, a mint eléb említém, nem kevesen találtatnak az újságok-után lázzadtak-közzűl, kik azt rebesgetik, hogy a török hitben-is megnyerheti ember üdvösségét. Azért a Luther és Calvinus habozásinak bizonytalan fondamentomin meg nem állapodhatván, sokszor sapkát cserélnek a süvegen; sőt a mint eléb megtanúlók, tágas útat irtottak és nagy törést készítettek a calvinista vélekedések az Alcorannak. Azért nem csak törökkel bélletteknek nevezik a lutherista predikátorok kinyomtatott könyvökben a Calvinistákat: de az ő tanításokat első garádicsnak írják az Alcoranra. Azt-is meghallók, mely igen pártyát fogta Luther a törököknek és nem szenvedte, hogy hadakat visellyenek ellene a keresztyének.

Supra, f. 387. et ex Sleidano, f. 310.

Supra, fol. 130.

Supra, fol. 160. Supra, fol. 402, 707, 708.

Supra, fol. 430.

Hogy azért ennél-is inkáb elfajúllyanak és vadúllyanak ettűl a dögleletes pogányságtúl az emberek; és ha valaha az én írásom a Mahomet deliái-közzűl valakinek kezébe akadhat, gondolkodhassék hitinek állapattyárúl: rövid írásban foglalám nem minden czikkelyét, hanem csak egy-nehány számos részeit a Mahomet tétovazásinak.

A török birodalomnak pedig terjedését és a keresztyén országokon elhatalmazott úralkodásának eredetit és folyását a végre említem; mert a mely úton a töb keresztyén országok pogány

kézbe estenek, azon nyomon indúlt-el a mí nemzetünk; úgy annyira, hogy mikor az erejében megfogyatkozott és veszö-félbejutott Görög-ország historiáját olvasom, úgy tetczik, mint-ha az erdélyi és magyar-országi dolgokat olvasnám, mellyek most szemünkelőt forognak. Azért talám az Úr Isten a mí Üdvözítőnk érdemeért és a szeplőtelen Szűz Máriának, Isten-után nékünk szent Istvántúl testamentomban hagyatott patronánk esedezése-által, veszedelemre-indúlt országunkat megtartóztattya, ha az emberek a régi dolgok-mellé vetvén állapattyokat, tanúlni fognak a szomszéd háza üszögén.

Magamtúl semmit nem mondok; hanem ezek a laistromban jegyzett emberek nyomdokit követem. Először megolvastam a Mahomet Alcoránnyát, mellyet Theodorus Bibliander, *Libro de Mahometis Vita et moribus, in Tres Tomos digesto,* kibocsátott. E mellet a Mahomet születéséről írt könyvet és a saracenusok kronikáját által-forgattam. Az-után Cedrenust, ki a görög császárok historiáját *1059.* esztendeig, Constantinus Monomachusig írta; Zonarast, ki ugyan-ezen historiát *1084.* esztendőre, Alexius Comnenus császársagára vitte; Nicetas Choniatest Logothetat, ki az Alexius halála-után Kalo János császáron kezdi írását. Ismég Niceforus Gregorast, Laonicus Chalcocondilast, Jacobus Boissardust, Honningert és egyéb nevezetes historicusokat, kik a török birodalomrúl emlekeznek. Végezetre azokat-is megtekíntettem, kik a török vallás hamisságárúl írást hadtak; úgy-mint Ludovicus Vivest, *Censura de Mahomete et Alcorano;* Nicolaus de Cusat, cardinalist, *Cribratione Alcorani:* hogy semmit ne emlekezzem Cuspinianusrúl, Postellusrúl, Munsterusrúl, Crusiusrúl, Lonicerusrúl, Lazarus Soranciusrúl. De mind ezek-közzűl alig olvastam a Mahomet dolgaiban túdósbat egy Joannes Andreasnál, a ki spanyól nyelven írt illyen könyvet: *Confusio Sectæ Mahometanæ.* Ez annak-előtte a Maurusok *Alfacqui*-ja, az-után keresztyén pap vólt.

1. Mahometrűl és az ő követőirűl.

Heraclius Monothelita eretnek császár birodalmának huszoneggyedik esztendejében, azaz, Úrunk születése-után hat-száz harBaron. tom. 8. An. 630. mincz esztendőben, írja Baronius, hogy a Mahomet halála történt; és a Mahomet esztendejét, a Hegirat, az ő halálán kezdik-el a törökök, a szerecsenek pedig születésén. Jóllehet Joannes Andreas

azt írja, hogy Mahomet *620.* esztendőben született Mechában. Huszonhat esztendős-korában házasodott-meg. Negyven esztendős-korában kezdette magát profetának nevezni és hatvanhárom esztendős-korban, *683.* esztendőben hólt-meg. [13]

Születéséről sok csúfos dolgokat beszéllenek a saracenusok; többi-között azt, hogy mikor az ő attya Abdalla Eymina-nevű aszonyt vett vólna, ez péntek-nap (mely a töröknél illő-innep) mehében fogadá MAHOMETet; de sem szülésében, sem hordozásában terhét nem érzette. A mely esztendőben születtetett Mahomet, abban sem ember, sem ördög nem szült, hogy böcsülletesb lenne a nagy profeta nemzése. Hetfőn született e világra; és az ő születése óráján az egész világon minden királyok széki ledőltenek. Sok álmokat beszélgetnek gyermekségéről-is.

Apud Biblian dr. l. de Generation. Mahomet.

A fejedelemséget, úgy-mond Zonaras, nemes nemzetsége-után nem nyerte; hanem egy Cadiga, vagy a mint Joannes Andreas nevezi, Gadisa-nevű gazdag aszonynak béres szolgája lévén, aszonyát *præstigiis,* ördögi mesterséggel szerelmére gerjeszté és elvévé. Mivel pedig a kórság szokta vala törni és gyakran eldőlvén tajtékozott, mint illyen betegségben szokott lenni, bánnya és szégyenli vala ezt aszony-hőlgye. Azért egy Arianus lator Sergius barát azt hazudtatá Mahomettel, hogy ő-hozzá Gabriel angyal szokott járni és titkos tanítással az isteni dolgokra oktatni; de mint-hogy el nem szenvedheti az emberi gyarlóság ennek fényességét, kételen el kel ájúlni, mikor vélle szembe lészen. Ezt megjelentvén Mahomet a feleségének, az aszony (nem tudván Sergiusnak Mahomettel-való értelmét) titkon megmondá Sergiusnak, a ki fondálta vala a fabulát. Azért Sergius tellyességgel belé beszéllé a szegény aszonyba, hogy igazat mond Mahomet; sőt elhiteté vélle, hogy az ő úra nagy profetája az Istennek.

Zonaras, to. 3. in Heraclio. Similia Damascen. in fine Libror. de Hæresibus. Theophan. ap. Baron. loco cit.

Még akkor Mahomet vékony úraságban vala a bóldog Arabiának egy szegeletiben. De mikor Heraclius császár a persiai győzedelem-után azon viszsza-jőne, eleibe méne Mahomet, győzedelmén örvendeze és egy kis tartományt nyere a császártúl. Birodalma nevekedvén, ki kezde terjedni az emberek-közöt az ő profetaságának híre, és a baráttal-eggyüt két mesterséget találának, mellyel a tudatlan népet künnyen és lágyan magokhoz csatlák.

Baron. illo. an. 630. ex Theophane, Cedreno.

Elsőt azt, hogy az emberi gyarlóságnak és testi kívánságoknak kedves dolgokat beszéllettek és minden-felé vetették a cselt, hogy mindeneket tőrbe vinnének. Annak-okáért annyi feleséget

Lásd aláb, 3. az 1. Jelenséget.

engede Mahomet, a ki menyit tarthat; sőt paradicsomban-is hashízlaló jó-lakásokat és szép aszonyokkal-való nyájasságokat gondola. Ennek-felette, hogy a sidók idegenek ne lennének kellemes tanításától, a környűl-metélést jóvá hagyá, a disznó-hústmegtílta.

Azoar. 11. init. Az Arianusokat és Nestorianusokat melléje akarván fogni, CHRISTUS Úrunkat csak pusztán embernek tanítá. Hogy a Manichæusok el ne fajúlnának, azt beszéllé, hogy nem Christust, hanem mást feszítettek-fel ő helyébe a sidók. Hogy a keresztyénekkel meg ne útáltatná magát, CHRISTUS Úrunkrúl és az ő szűzen szűlő szent annyárúl nagy böcsűlletesen beszéllett. Így azért mindenekhez hozzá szabta magát, hogy mindeneket megcsalna.

Lásd oda aláb, 3. az 5. Jelenséget.

Második mesterségét azt olvasom, hogy hamis csudákkal édesgette a tudatlanokat. Egy szép fejér galambot úgy megszelidített, hogy különben ne ennék, hanem vállára szálván fűléből szedegetne. Egy bikát-is arra szoktatott vala, hogy kezéből falatozná a szénát. Egykor azért, midőn Mahomet a sokaság-előt beszéllene, nagy véletlen előröpűlle a galamb, arany bötűvel íratott czédulát hoza nyaka-körűl és a Mahomet vállára szálván a fűlében motoz vala orrával. Elvégezvén beszédét megfogá Mahomet a galambot, a czédulát megolvastatá a baráttal, melyben az vala írva, hogy fejedelemnek tartcsák azt, valaki egy bika nyakába jármot vethet. Azon-közben kibocsáták sok éheztetés-után a Mahomet bikáját, melynek szarva-közibe mesterségesen kötözték vala az Alcoran könyvet. És mikor sokakat eltapodván Mahomethez jutott vólna, a könyvet szarva-közzűl elvévé Mahomet, az igát nyakába veté. A fabulának vége az lőn, hogy az Alcorant menyből adatott könyvnek, Mahometet és a barátot profetának kiálták; és a kiket szép szóval Mahomethez nem édesíthetének, azokat erőszakkal és fegyverrel hozzá hóldoltaták.

Mahomet halála-után EUBUBEZER, vagy Eubogares, vagy Ubezar (a mint Joannes Andreas nevezi,) lén fejedelem. Ezt Cedrenus Abubacarnak nevezvén azt mongya felőlle; hogy Heracliusnak *24.* esztendejében hólt-meg, midőn (a Baronius szám-vetése-szerént) harmad-fél esztendeig regnált vólna.

Baron. an. 633.

Eububezer székibe űle UMAR. Kit némellyek Emerusnak, Omarusnak, Homannak, Haumarusnak, vagy Aomarnak hínak. Erről Cedrenus azt írja, hogy fejedelemségének első esztendejében Theodorust, a Heraclius császár öcsét meggyőzé és annyira elhatalmazék Syriában, hogy Heraclius erejéhez nem bízván, Jerusalem-

Cedr. Baron. loco citatio.

ből az Úrunk sz. keresztit elvitetvén pusztán hagyná Syriát. Második esztendőben ismét negyven-ezer emberét Heracliusnak megveré, Damascust, Fœniciát, Egyiptust elfoglalá. Harmadik esztendőben Jerusalemet megvévé, egész Syriát elfoglalá. Mivel pedig az Arabiában vígyázó vitézeknek meg nem fizetett vala a császár, ezek-is mind Umar-mellé állának; és végre Heracliusnak huszonnyólczadik esztendejében az egész nap-keleti birodalomnak székit, Antiochiát, megvévé. Huszon-kilenczedikben Edessát és Mesopotamiát. Végre Heracliusnak harminczadik esztendejében Persiát, azaz, Kazul-országot, mellyet soha a romaiak tellyességesen le nem csöpűlhettek vala, pálczája-alá hajtá; Hormisdát, az ő utólsó királyát székiből kivetvén. Így bűnteté Isten a Monotheliták tévelygésére hajlott Heracliust, kit oly kegyelmesen óltalmazott és vezérlett vala, míg az igaz hitben maradott, hogy a persiai királlyal-is fejet hajtatna néki.

Insolutus miles.

Baron. an. 639.

Umar-után OMEN (némellyek Ottomennek, Attumannak, Huttmannak, Azomannak, vagy Hozmennek írják) emelteték a fejedelemségre. Kit mikor a maga vitézi megőltek vólna, HALIT, a Mahomet leányától-való unokáját állaták helyébe. Ezt-is, minek-utánna ellenetámadott Moaviával sokat veszekedett vólna, a templomban megőlék és az ő fia ALHETEM lén fejedelemmé; ki maga kínnyén Moaviának engedé az úraságot, hogy ezért vér ne ontatnék.

Chronica Saracenor. Zonar.

MOAVIA azért, vagy a mint Zonaras nevezi, Mævia, Constantinus Pogonatus császár idejében kezde úralkodni a mahometanusokon vagy agarenusokon, kik magokat nevezik saracenusoknak, mint-ha Ábrahám és Sára neméből származtak vólna. Ez oly bátorságot vén, úgy-mond Zonaras, hogy a tengeren által-kelvén, Constancinápolyt-is megszállá: de ot igen megkotorák mestert. Az-után nem egy ízben hadát megloholák. Végre harmincz esztendőre frígyet nyere a császártúl illyen okkal, hogy esztendőnként három-ezer aranyat és nyólcz fő lovat adna a császárnak. Pogonátus halála-után az ő fia Justinianus felbontá a frígyet véllek, noha emezek igen esedeznének, hogy ne mívelné. Midőn harczra kőltek vólna az agarenusok, zászló-gyanánt kopiára emelék a császár frígy-levelét. Erős harczal megverék Justinianust, kinek ismét újob glétet* kelle vetni véllek.

Zonaras, to. 3. in. Pogonato. An. 670.

Zonaras, to. 3.

Ez üdő-alat a keresztyének esz-veszése üdőt és alkalmatosságot ada a saracenusoknak, hogy birodalmok határát killyeb

Zonaras, to. 3.

* Glét: frígy, békekötés.

vetnék. Mert Justinianus-ellen pártot üte Leontius és leveté őtet úrasagából. Az-után hadát Leontius császár Africába küldé a saracenusok-ellen és szerencséssen viszsza-nyeré Africát. De a fizetetlenség-miat Africában megbúsúlának az ő vitézi, magok-közzűl Tiberiust emelék császárságra, és Africát pusztán hagyván, Constancinápolyba térének, Leontiusnak orrát elmetczék, hogy Tiberius bátorságosban úralkodhatnék. Justinianus pedig, mint kígyó farka-vágasárúl emlekezvén, Bolgár-ország segítségével Constancinápolyra méne és mind Leontiust, mind Tiberiust konczrúl konczra vagdaltatá; végre megőlé őtet-is Filippicus.

Insolutus miles.

Míg ezek egy-mást veszték sillyeszték, Moavia Africát viszsza-vévé és a mint Thuanus írja[1], Úrunk születése-után *720.* esztendőben, a mint pedig Baronius számlállya[2], *713*-ban egy spanyól Julianus gróf, kinek leányán Rodericus király gyalázatot tett vala, addig úntatá a saracenusokat, hogy Spanyól-országba költözteté őket Africából. Két esztendő-alat hét-száz-ezer embernél töb vesze a spanyólok- és saracenusok-közzűl. Végre Filippicus idejében Granátát megvévék a saracenusok[3], mellyet egész hét-száz hetvennégy esztendeig bírtak; és *1492.* esztendőben Ferdinandus Aragoniustúl kiűzetének Spanyól-országból azon esztendőben, melyben Christophorus Columbus az új Indiákat feltalálta. Midőn azért Filippicus, Anastasius és Theodosius császárok idejében a keresztyének veszekedése füsti-alat nagyob erőt vettek vólna a mahometanusok: végre Leo Isaurus, képrontó császár idejében, Umar-nevű fejedelmek egész Syriát erővel hatalommal a Mahomet vallására hajtá; és a mint Zonaras írja[4], oly bátorságot vének a muszulmánok, hogy Thraciába rohanván, Constancinápolyt-is meg mernék ostromlani. Hispaniából pedig Galliára nem csatával, hanem országos haddal menének. De Carolus Martellus Turon várasánál *375.* ezert vága-le bennek; holot a maga hadából más-fél-ezer embernél többet nem vesztett vólna[5]. Leo Isaurus-után Constantinus Copronimus császár következék, ki idejében, *744.* esztendőtáján, a hét kapitán zászlója-alat a magyar nemzetség bészálla Magyar-országba[6].

[1] Thuan. lib. 1. Histor.
[2] Baron. tom. 8. An. 713.
[3] Hispania capta.
Cedrenus.
[4] Zonaras, to. 3. An. 720.
[5] Sigebert Rhegino, etc.
[6] Bonfin. Decad. 1. l. 9.

Ez vólt rövideden a mahometanusok birodalmok és tudományok terjesztésének úttya és folyása. Kiknek midőn birodalmok meszsze terjedett vólna, ők-is sok-felé oszlának; és miképpen a keresztyének-közöt sok királyok és szabad fejedelmek vannak, úgy ő-közöttök-is egy-nehány részre szakada a birodalom. Hitek és

vallások-is meghasada; mert az Alcorán magyarázásában a persia-béli kazulok Halit, a törökök Homert követik. És noha minnyájan muszulmánoknak, az-az, igaz-hitűeknek nevezik magokat; de a mint Joannes Andreas, Belloforestus és egyebek írják, négy secta vagyon közöttök, mely négy fő doctortúl vett eredetet, és mosódásban, bőjtölésben és egyéb dolgokban igen külömböznek egy-mástúl. I. Melich, mellyet az africanusok követnek. 2. Asaf, mellyet Mecha-táján egész Bóldog Arábia és Damascusjával. 3. Alambeli, mellyet Armenia és Persia bévett. 4. Buhanifi, kit Alexandria és Syria kedvel. Az egyházi gond-viselést a mi illeti, mint-hogy barát intézte minden dolgokat, mint a majmok, ábrázni akarják a keresztyéni szertartást. Azért, a mint Boissardus írja, leg-főb a gond-viselésben califa, az-után serif, mufti, chadilescher, cadi, hogya, talasmani, kik ollyanok nállok, mint mí-közöttünk a pápa, az ő-utánna-való hely-tartó, a patriárcha, érsek, püspök, pap, diáconus. Ezeken-kivűl sok dervisek és szerzetesek vannak, calenderes, huggyemales, torlaces, kik a község-előt sanyarú szent életet mutatnak, csak nem mezítelen járnak, bőjtölnek, nap-estig vizet hordanak ingyen a szűkölködőknek; de e mellett ördögi mesterségekkel, babonás varáslásokkal, sok latorságokkal tellyesek, mint a közöttök-lakott Septemcastrensis béven megírja[1].

Belloforest. Cosmogr. to. 2. lib. 6. Calvino-Turcis. li 3. c. 20.

Boissard. Icoribus Sultanorum, ex Turcicis Analibus, quos Hierö: ab, Ek, misit Ferdinando Cæsari. In Opere Bibliandri, to. 2.

[1] Septemcastrensis captus. Anno 1426.

2. A török birodalom terjedéséről.

Mikor a mohametanusok birodalma sok-felé szakadozott vólna, Zonaras írja[2], hogy Constantinus Porfyrogenitus császár idejében, az-az, *1010.* esztendő-tájban, a persiai és mediai Mahomet fejedelem hadat viselvén az indiai és babyloniai nemzetekkel, a törököket Trangolipix hadnagyokkal hívá segítségűl a Caucasus hegy-mellől: *Turci, gens Hunnica, populosissima, et libera, Caucasiorum montium latus Septemtrionale accolens.* Ezeket pedig törököknek azért nevezék, úgy-mond Laonicus, mert parasztok és temérdek erkölcsűek vóltak: *Etymon Turci, agrestem hominem designat.* És jóllehet a sok viaskodások-után a törökök csak három ezeren maradtak vala, úgy-mond Zonaras; de eggyet értvén és erős helyekbe szálván ugyan-azon persiai Mahomet országába fészket verének erővel, hatalommal; és sok prædálásból annyira nevekedének, hogy *1040.* esztendő-tájban Mahomettel szembe megvíná és ellene diadalmat venne Trangolipix, Arabiát, Mediát, Babyloniát magához hajtaná.

[2] Zonaras, tom. 3.

Laonic. li. 1. Guiliel. Tyrius, de Bello sacro. I. 1. c. 7.

Anno 1071. Zonaras. Végre úgy megszaporodának és elhatalmazának, hogy Romanus Diogenes császárt Axan-nevű török fejedelem meggyőzé, megfogá, lábával megtapodá; de végre tisztességgel haza bocsátá. Míg Diogenes rabságban hevert, Michaël Ducas a császárságba kapa. Azért Diogenes a töröktűl kére segítséget országának viszszavételére. Örömest kapá a török ezt az alkalmatosságot és ada segítséget; de csak arra-valót, hogy Diogenest hazája-ellen biztatná, nem hogy diadalmassá tenné. Azért Diogenes a harczon rabságba esék és szeme kitolyaték. A török, hogy-már igaz barátyának halálát akarná torlani, nagy rablásokat tén a keresztyénségben.

NOTA.

Zonaras. Ez üdő-tájban felette jó módgya adaték a töröknek, hogy birodalmát terjesztené. Mert Michaël Ducas-ellen feltámada egy Rogerius-nevű franczúz hadnagya. Ennek felette a császárságon nem osztozhatván a görögök, Alexius Comnenus Porfyrogenitust megölé Andronicus Comnenus. Ezt viszontag Isaacius Angelus gyalázatos halállal kivégezé e világból. Ezt-is az öcse, Alexius Comnenus, megvakítá. Alexiust a velenczések segítségével ismét kikergeté a világtalan Isaacius. Végre a velenczések és franczúzok megvévék Constanczinápolyt és Balduinust, flandriai grófot tévék császárrá. Más-felől Bullionius herczeg a franczúzokkal Palæstinába méne és megvévé Jerusalemet a saracénusoktúl. Ezek a szomszéd országok-emésztő hadak-alat a török sem mulatá dolgát; hanem, a mint Zonaras írja, Alexius Comnenus viszsza-vonyásakor Chiust, Lesbust, Samust egyéb tartományokkal-egyetemben kezéhez koporítá.

Nicetas Choniat.

Externa auxilia. Circa Annum 1099.

Zonaras. to. 3.

Gregoras, li. 1. 2. 3. Idem, li. 4. Sokat veszekedének a görög császárok (kik az elvesztett Constanczinápolybúl Nicæába futottak vala), nem csak egymással a mezítelen csonton és a megfosztatott császárságon, de a Constanczinápolyban úralkodó franczúzokkal-is. És ha Isten Scythiából nem támaszt vala ellenséget a törökre, ugyan akkor vége let vólna a nap-keleti császárságnak. De a tatárok Arabiát és Syriát rabolván, a törököket kikergeték fészkekből, úgy hogy az ő fejedelmek, Szultán Azatines, kételeníttetnék Michaël Palæologus császárhoz futni segítségért. Palæologus akkor Constanczinápolynak viszszavételére készűl vala és segítséget nem adhata néki. Viszsza-is vévé Palæologus nagy vér-ontással Constanczinápolyt. Azatines haragjában a tatárokhoz adá magát, és egész Thraciáig mindent elégete, rabla. Azatines halála-után az ő fiát megölék a törökök. Sok pártra szakadának és Asiát apró úraságokra oszták egy-más-között.

Idem, li. 5.

Palæologus Mihályhalála-után az ő fia Andronicus reménlvén, hogy most vólna módgya a törökök kigyomlálásában, a massagetáktúl segítséget kére, nagy haddal a török-ellen indúla. De mivel hadát minden szabadságra és istentelenségre bocsátá, megszégyeníté Isten és megrontá: *Exercitus enim, quem injuria antecedit, plerumque cladem et interitum ominatur: et priusquam hostes irruant, ipsi sua timiditate evertuntur, ipsique sibi hostes fiunt. Nec rem bene gerere eos probabile est, qui lacrymas et execrationes secum pro viatico abstulerunt.* A császár hadát megvervén a török, a tengeren-túl-való nap-keleti birodalmot elfoglalá. És hogy egymás-közöt ne veszekednének, egy-nehány részre oszták nyereségeket. Frygia Caramánnak juta, Otmánnak Bithynia, a többinek egyéb tartományok. Ez amaz Ottomán vagy Atmán, a kitűl származtak az-után-következő török császárok, miképpen a mí kegyelmes fejedelmink, az austriai császárok és királyok, az első Rudolfustúl, kit az Úr Isten akkor-tájban emele császárságra, mikor az Ottomán nemzet felemelkedék, hogy az első Rudolfus ágyékából származandó hatalmas fejedelmek-által zabolán tartatnék az Ottomán maradéka.

Idem, li. 6. An. 1300.

Gregoras, I. 7.

Ita Gregoras, lib. 7.

Anno 1273, Coronat Auquisgrani.

Ottoman azért *1300.* esztendőben Bithyniának Prusa városában kezde úralkodni[1]. Andronicus, hogy a török-ellen szerencsét próbálna, egy Rogerius-nevű spanyolt, ki a tengeren prædál vala, melléje híva, és az ő segítségével szerencsésen megvíva a törökkel. De mikor Rogeriusnak sólgyát meg nem adná a császár, pártot üte és kardot köte úra-ellen. És noha ő maga Rogerius a harczon vesze; mindazáltal a catalanusok törököt hívának magokmellé, és a király fia hadát megvervén, Thraciát, Macedoniát, Thessaliát elrablák[2]. A török viszsza akar vala Asiába menni, és a császárral végezett vala-is, hogy békeséggel járhasson; de a prædánok örűlvén, a görögök reájok ütének. A törökök erős helyekre csatlák magokat és Asiába kűldének segítségért: *In iis expugnandis, non parva mora intercessit, nescio qua Romanorum Principum consuetudine, res, quæ festinationem postulant, segniter administrandi*[3]. Elérkezvén a segítség, egynehányszor igen megpaskolák a görögöket, és a császári koronát, mellyet Gregoras kaliptának nevez, elnyerék. Ez üdő-alat meghala Ottoman *1330.* esztendőben[4].

[1] Laonicus, li. 1. de Reb. Turcicis.

[2] Gregor. li. 7.

Arany hidat csinály a futó Ellenségnek.

[3] Gregoras.

[4] Laonic. li. 1.

Orchan, az Ottomán fia, lén császárrá, kinek jó módgya adaték dolgai elő-vitelében; mert Olasz-országban a gvelfusok és

[1] Gregor. li. 8. gibellinusok rút zűr-zavarban valának[1]. A görög császárok sem nyughattak, megúnták vala Andronicusnak sok esztendőkig-való úralkodását: *Nullo enim modo fieri potest, quin longo tempore rerum potitus, fastidio sit iis, qui parent. Nihil enim* DEUS *in vita stabile facit: unde fit, ut omnia terrena mutationibus gaudere*
[2] Gregor. lib. 9. *videamus*[2]. Azért az ő unokája, az ifiu Andronicus, leveté nagy attyát királyi méltóságából. Orchanes sem hagyá magát, hanem a zavaros vízben halásza és Nicæát sok tartományokkal-egyetemben elkapá. Andronicus ellene támada; de Bithynia várasánál szem-látomást megrontá Isten őtet a sok nyilván-való hamisságokért: *Ut enim morbi, qui a malo corporis habitu oriuntur, paucos invadunt; aëre vero infecto, omnes cœli gravitatem sentiunt: eadem ratio singulorum delictorum est, si cum publicis*
[3] Gregoras. *judiciis conferantur*[3]. Ez-után Andronicus a tizen-két esztendős fiának, Kalo Jánosnak, tútorúl hagyá Cantacuzénust. Cantacuzénus leányát feleségűl Orchanesnek adá; és egybe szűrvén a levet vélle, a császárságot magának koporítá. Orchanes-is, mikor
[4] Laonic. li. 1. *22.* esztendőt regnált vólna, meghala[4].

AMURAT lén Orchan halála-után császárrá. Jóllehet erről nem egy nyomban írnak a historicusok; mert Boissardus a török kronikából azt vítattya, hogy AMURAT-CHAN ült attya helyébe. Laonicus SZOLIMANT Amurat-eleibe veti és azt írja, hogy ez a Szoliman jött Europába derék erővel, és a bolgárokkal sokat
[5] Laonic. li. 1. hadakozván, végre Orestidát, az-az Drinápolyt, meg-is vette[5]. Bonfinius pedig, úgy tetczik, hogy Boissardussal tartya; mert Mahometről, a ki Costanczinápolyt megvévé, azt írja, hogy ő az
[6] Decad. 3. li 8 Ottoman nemzetségéből hetedik császár vólt[6]. Másut azt mongya, hogy Amurat vólt, a ki elsőben ország-bíró erős hadakkal által-
[7] Decad. 3. li. 2. kőltözött Thraciába[7]. És azt Laonicus sem tagadgya, hogy Amurat *1350.* esztendőben úgy kőltözött Drinápolyba, hogy ezt választaná lakó-helyűl magának, és innen csipdesné Macedoniát és az Oláh-országokat. Én semmi bizonyost nem tudok e dologban végezni: kevés kárunk-is benne, ha nem tudgyuk, mint vólt a dolog. Felnevekedék ez üdő-alat Kalo János Palæologus, és az ő tutorát Cantacuzenust a török segítségével leveté birodalmából. A török
Laonicus. hada-is, úgy-mond Laonicus, ez üdő-tájban a keresztyének segítségével vólt győzedelmes. Mert a ráczok és oláhok seregivel hadakozott a görögök-ellen Amurat; viszontag Kalo János meg-
NOTA. békélvén Amurattal, fiát szép seregivel Amurat segítségére bocsá-

totta; és addig szedének a keresztyének eperjet a más ember kebelébe, addig húzák vonyák egy-mást, hogy mikor minnyájan megerőtlenedtek vólna, csak ellepé őket a török. Mert ez ő-néki szokott mestersége, hogy valamely ország igen társúl adgya néki magát, azt, ha szerét teheti, öszve-veszti a szomszéd fejedelmekkel és segítséggel naggyal biztattya; de mikor reá kél, először oly segítséget ád, mellyel meszsze ne mehessen senki; és mikor a sok biztatás ürügyével galibába keveri és elfogyattya szomszédgyát, akkor osztán annyi segítséget ád, mely elfoglalhassa országát frígyes társának. Így bánék Görög-országgal, Bolgár-országgal és végre a János király fiával. Azért a kit Isten okossággal szeretett, tanúlhat ezekből és azt mondhattya, a mit az oroszlánnak a róka: *Me vestigia terrent, omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum:* Sok nyomot látok feléd, de viszsza eggyet sem látok. Mert nagyob bolondság annál nem lehet, mint ha valaki azt itíli, hogy a török nem magának halász, hanem annak javát keresi, a kinek tetteti barátságát. Horat. lib. 1. Epist. 1.

Bajazetet ülteték attya székibe, minek-utánna a harczon veszett vólna Amurat. Ez a serviai Lázár deszpotot a görögök segítségével, *Græcis armatis sequentibus, quocumque duxisset,* meggyőzé és ízről ízre vagdaltatá. A görögök magok veszedelmére okot adának. Mert Kalo János az öregbik fiában, Andronicusban, árultatást sajdítván, forró eczetet öntete szemébe, hogy megvakítaná. De kigyógyúla az ifiu ebből, Bajazethez szökék és ő-tőlle hadakat nyervén kiűzé az attyát birodalmából. Az attya viszontag a második fiával Emmanuellel eggyüt Bajazethez szalada, nagy adót igére néki és azt-is fogadá, hogy ellenséginek ellensége lészen, és minden hadaival Bajazet-mellet forgódik, csak vígye-bé úraságába. A török azért leveté Andronicust székiből és Emmanuelt emelé császárságra. Ez-után az Emmanuel hadával Örmény-országot megvévé, az asiai fejedelmecskéket megháldoltatá. Viszsza-térvén Thessaliat és Filadelfiat elvoná a görögöktűl. Nikápolynál Sigmond királyt a magyarokkal-eggyüt igen megpiricskelé. És mivel a portára nem akar vala személy-szerént udvarlani menni a görög császár: ennek a fogásnak színe-alat Costanczinápolyt reája szállá. Meg-is vette vólna; mert az-előt a görögöknek minden hadait elvesztette vala maga szolgálattyában. De jó szerencsére ezen-közben Tamerlán (vagy Themir-chan) méneS-pásztorból hatalmas fejedelem és tátar cham lett vala, ki Laonic. I. 2. An. 1393. Bonfin. Deca. 3. I. 2. Sorac. in Ottoman. c. 66. Tamerlan, Dominus ferri. Boissardus. Laon. I. 2. 3.

midőn az Asiából kikergetett apró fejedelmek kisztetéséből Bajazet ellen támadott vólna, Engurim- vagy Ancyra-mellet *1397.* esztendőben megpaskolá hadát Bajazetnek, magát rabbá tévé. De tisztességesben bánék vélle, hogy-sem Sapor a persiai király Valerianus császárral; mert Sapor csak arra tartotta a császárt, hogy mikor lóra ült, a Valerianus határul hágott lovára: Tamerlán pedig arany-kalitkába rekeszteté Bajazetet, ki bánattyában ot meghala *1403.* esztendőben.

Iidem Autores.

A Bajazet négy fiai meghasonlának. MUSA, vagy a mint Laonicus nevezi. Muszulmenes, megölé a báttyát Isamot, kit Josuának nevez Laonicus. Szoliman Musa-ellen támada, Drinápolyba szálla, az oláh-országi Marko vajda segítségével Szolimant megöleté MUSA *1411.* esztendőben. Viszontag Mehmet avagy Mahomet, negyedik fia Bajazetnek, a görög császár erejével megölé MUSAT *1414.* esztendőben.

Azért MEHMETre szálla éppen az úraság. És jóllehet Emmanuelt, a görög császárt, nem háborgatá; de birodalmát meszsze terjeszté nap-keletre, Kármány-országot elnyervén. A velenczesekkel-is eleget veszekedék és *12.* esztendei úralkodása-után meghala[1].

[1] Laonic. li. 5. Anno 1422.

II. AMURAT, a meghólt Mehmet fia, kapá a birodalmot. De míg ő Prusában múlata, Musztafa, a ki magát Bajazet fiának tetteti vala, a görögök segítségével Europában császárrá tévé magát. Amurat ezt értvén, egy genuai öreg hajót talála a Hellespontuson és minden személyért két aranyat adván a hajósnak, nagy hamarsággal Europába hozá hadait[2]. Musztafát felakasztá, Thessalonicat a görögöktűl elvévé, Rácz-országban Szenderőt *1437.* esztendőben megvévé. Erdélyt-is annak-előtte *1426.* esztendőben az olah vajda segítségével iszonyú-képpen megrablá[3]. Vladislaust, a magyarországi királyt, Varnánál megveré[4]. Skander-Bék-ellen sok hadakat visele; és a mint Bonfinius írja, *1450.* esztendőben Krója-várasát vítatván meghala[5].

[2] Boissard. Laonic. lib. 5. c. 7. Bonfini. Decad, 3. l. 6.
[3] Ita Septemcastrensis, eo Anno captus.
[4] Anno 1444. 10. Novemb.
[5] Bonfin. Decad. 3. l. 8.

II. MEHMET, az ő fia, lén császár, ki véghez-vivé, a minek ágyat vetettek vala az ő elei, és Costanczinápolyt *1453.* esztendőben, *29. Maji.* pünkösd-keddin megvévé[6]. Mert addig veszték-sillyeszték, addig húzák-vonyák egy-mást a birodalom-felet a görögök, míg a török megosztván közöttök a sóldot, *Inter duos litigantes tertius gavisus est,* a két peres-közöt harmadik lén nyertes. Tükörid és példáid ezek te-néked, kedves hazám, megromlott Magyar-ország. Mert noha fazekadban főtt dolgokból-is tanúlhat-

[6] Laonic. l. 8

nál*; de ha a magad seb-helyeit orczádon nem látod, ám csak szomszédodra fordítcsad szemeidet. És abban bizonyos légy, hogy a ki ördögnek szolgál, kínnal fizet néki; és ha ki ellenségével czimborál, forrót öntnek alája**, ha eszén nem jár. Eszedbe veheted, hogy eleitűl-fogva a keresztyének erejével vett erőt a török a keresztyénségen, midőn barátság színe- és segítség reménsége-alat egybe-bocsátván a keresztyéneket, addig fogyatta és erőtlenítette őket, hogy végre ellepte. Azért úgy tarcsad a törökkel frígyedet, hogy semmi kisztetésére kardot ne köss a keresztyénségre. Mert ha külömben cselekeszel, sem nemesseb, sem gazdagb, sem okossab, sem egyéb isteni és emberi jókkal bévelkedőb nem vagy Görög-országnál; igába ejted ennél-is inkáb nyakadat. Hazájagyűlölő, csak maga tisztessége-vadászó fiadnak tarcsad, valaki arra akar vinni, hogy a mely úton Budád oda vagyon, most-is azon sétály és a török paíssa-alól lövőldözzed a keresztyénséget.

Costanczinápoly megvétele-után Trapezontomot, Corinthust, Athénast, Spartát, Eubœat kézhez vévé Mehmet. Usum-cassant, a persiai chamot, megveré. Bosznát *1463.* esztendőben rabságba ejté. Nandor-Fejér-várat megszállá; de isteni csudákkal Hunyadi és Capistranus János emberségével még ez egy úttal mególtalmaztaték[1]. Laonicus, l. 8.

II. Bajazet *1481.* esztendőben kapá a birodalmot. Az öcse Gemes félvén, hogy meg ne fojtatná a báttya, először Rhodusba, az-után Romába futa. Karmániát, mely ellene rúgoldoz vala, újonnan megzabolázá.

Szelim, a Bajazet fia, megéteté az attyát *1512.* esztendőben; öcseit, báttyait minden maradékival egyetemben kardra hányatá. Fejedelemsége kezdetin a kazul (kit mí persának nevezünk) Ismaël Sofit erős harczal megveré *1514.* esztendőben. És mivel a syriai és egyiptomi szultánok (mahometánusok vóltak ezek-is, mint a kazulok, de török birodalom-alat nem vóltak,) segítették vala Ismaëlt ő-ellene: ezekre fordítá fegyverét és *1516.* esztendőben egész Syriát, Egyiptomot, Palestinát birodalmához fogá. A mamalucusokat, ezeknek a tartományoknak urait, egy lábig levágá; a mamalucusok pedig (kiket törökűl zercasoknak neveztek), a mint Sorancius írja, cserkeszek vóltak[2].

Szoliman üle a császári székbe attya halála-után *1520.* esztendőben. Legelőször Nándor-Fejér-várat megvévé *1521.* esztendőben,

[1] Bonfin. Decad. 3. li. 8. Sequentia ex Boissardi Annalibus Turcorum: Honningero, de Bellis Solymanni, etc.

[2] Lazarus Sorant. in Ottoman. ca. 32.

* Saját károdon. ** Felcsufolják.

és eggyik ágát letöré a magyar koronának ily erős vég-háznak megvételével. Másod esztendőben szörnyű vér-ontással Rhodust a maltai vitézektűl elnyeré. Végre Magyar-országra térítvén erejét,
[1] 29. August. Lajos királlyal szembe szálla *1526.* esztendőben[1] Mohácsnál; és midőn a tanács úrak akarattya-ellen a köz legények vakmerősége csak nem erővel reá doblotta és kénszerítette vólna a királyt, hogy huszon-öt-ezered magával három-száz-ezer emberrel szembe víjna, mind királyunk, mind országunk egy harczon vesze, és a nemesség színe farkas-kaszára vetteték. Így indúllyanak-el az úrak a kevésre-néző és csak az egy vakmerőségre vetemedett tudatlan katonák szaván és biztatásán. Az ártatlan ifiu király veszése-után Szoliman mind Budát, mind a töb fő helyeket vér-ontás-nélkűl kezéhez vévé és megfosztá. De nem akará hirtelen ily meszsze vetni a határt, hogy maga-ellen ne nódítaná az egész keresztyénséget; hanem ezeket pusztán hagyá. A magyar királyságon kezde veszekedni Zapolyai János Ferdinand császárral; és hogy a német-ellen erősseb lenne, a görögök veszedelmének nyomdokiba lépék és a török-mellé csatlá magát. Szoliman vette vala eszébe, hogy Magyar-ország vér-ontás-nélkűl övé lehet, csak a németnek vethessen
Obsidio Viennen. cœpit, 22. Septemb. zabolát szájába. Azért Zapolyának barátságával élvén, igyenesen által Magyar-országon Bécsre méne *1529.* esztendőben. És noha Bécsnek akkor csak régi módra vékony keritési vóltak, nem oly hatalmas bástyái, mint most; de harmincz napig-való szállással semmit nem tehete néki és viszsza kelle pironkodni sok kár-vallással. János király látván, hogy benne sűlt practikája, végeze Ferdinanddal, és egy-ideig megpihene a szegény Magyar-ország. Szolimán-is *1535.* esztendőben Mesopotamiát, Assyriát, Babyloniát, mivel az igát ki akarták nyakokból rázni, igen megnyomorítá. Ez üdő-alat meg-hala János király, és Ferdinand bészálla Magyar-országba. A Zapolya kisded fiának gond-viselői Szolimanhoz futának, sok istenkedéssel felindíták, hogy kötése-szerént mególtalmazná az országot Ferdi-
30. Augusti. nand-ellen; az-az, farkasra bízák a bárányt. Azért Szoliman *1541.* esztendőben Buda-mellé szálla; szép szóval a király fiát és a fő úrakat kibeszéllé táborába. És minek-utánna eleikbe rakogatta vólna, hogy ő sem győz minden esztendőben kifáradni; és a magyarok sem elégségesek, hogy a német-ellen országot óltalmazhassanak: azt akará, hogy kezében hadgyák Budát, ő megőrizi; mint-hogy az-óltátúl-fogva erőssen őrizi; a király fiát pedig Erdélybe igazítá. Így vesztők, mint-ha fa-pénz lett vólna, nagy mód-nélkűl szép

országunkat. Az-után *1543.* esztendőben Esztergomot megvévé a Ferdinand császártúl benne hagyott spanyoloktúl. Ismét *1551.* esztendőben Tömös-várat és Szólnokot elcsípé. Egret-is megszállá hada, de meg nem veheté. 10. Augusti.

Maximilian választaték a magyar királyságra; és az ifiu János királytúl Tokájt és Szakmárt elnyeré. János Szolimánhoz esék; és ő, hogy-már Jánosnak kűld segítséget, basaival Gyulát megvéteté *1566.* esztendőben. Mely erős vég-házat Bebék György practikájából azért ada török kézbe a sógora, Kerecseni; mert Bebékkel elhitették vala, hogy János királynak kezébe bocsáttya Szoliman, valamit elvehet Maximiliántúl. Ugyan-azon esztendőben Szoliman Szigetet megszállá; és mikor a vitéz Zrinyi Miklós a régi igaz hitért és szép hazájaért emberűl vitézkednék, boszszúban megfortyana és megdermede Szoliman, látván, hogy megcsökönt szerencséje; mindazáltal halála-után harmad-nappal megvévék az erős házat a törökök. 2. Iulii. 4. Septemb.

II. Szelim, a Szoliman fia, lén ez-után császár; és *1570.* esztendőben Cyprust a velenczésektűl elnyeré. Az-után-való esztendőben Joannes Austriacus a töröknek tengeri erejét megveré; 5000. elevent foga, 25000. vága-le, 15000. rabot szabadítá, 117. török hajót nyere, nyólczvant elmeríte. Ezer öt-száz hetven-negyedik esztendőben Szelim Szinan basát Golettára és Tunesre kűldé Africában, mellyet az ötödik Károly császár minden emberi okosságtúl meggondolható erősséggel, úgy tetczett, hogy győzhetetlenné tet vala; de ezt-is sok köröm-szakadással és vér patakokkal ugyan megvévé Szinan.

III. Amurat kezde uralkodni *1574.* esztendőben. És mivel mívelünk tűrhető békeségben vala, *1578.* esztendőben a kazul-ellen hadat indíta. Ezzel megbékéllék *1593.* esztendőben és mingyárt mí-belénk kapa. A szerencse egy elsőben csudálatos jó színnel mutatá néki magát; mert *1594.* esztendőben[1] Szinán basa megvévé Győrt, mellyet az Úr Istennek jó-vólta *1598.* esztendőben[2] nem emberi erővel, hanem csak isteni kegyelmességével egy pettárda-által ismét kezünkbe ada. Győr vesztésén az egész keresztyénség úgy megréműlt vala, hogy sokan Magyar-országból, sőt Bécsből és távúlban-való helyekről-is hordozkodnának. És ha Isten a felséges Báthori Sigmondot Szinán basa-ellen, mint Dávidot Goliad-ellen nem támasztya vala, készen vala romlott Magyar-országnak utólsó veszedelme. De Szinán hátúl nem akarván ellenséget hagyni, Havas- [1] 29. Septemb. [2] 29. Martii.

alföldére üte *1595.* esztendőben. És midőn ezt az országot megvette vólna, Báthori Sigmond eléb a tömösvári basát megvereté Barbély György-által a vas-kapunál; az-után Szinán-eleibe személyében méne, sok törököt veszte, Dunán-által kergeté Szinánt, Havas-alföldét megszabadítá, Szinánt gyalázatos búsulásokkal e világból kivégezé; egy szóval, megmutatá, hogy nem oly szörnyű a török, a mint írják; és az egész keresztyénségnek szívet ada. Mely cselekedetért a mí nemzetségünk, sőt az egész keresztyénség örök hálá-adással tartozik néki.

III. MAHOMET az attya-után *1595.* esztendőben kezde úralkodni. Személye-szerént megszállá Egret *1596.* esztendőben és hamar
[1] 13. Octobr. megvévé[1]. Az-után egy-nehány nappal oda érkezvén Cassarúl a felséges Maximilian herczeg, Erdélyből a felséges Báthori Sigmond a Keresztes mezején, *26. Octob.* erős harczot tartának; most-is
[2] 21. Octobr. kétséges, kié vólt a diadalom. Annak-utánna *1600.* esztendőben[2] Kanisát vesztők-el. Végre a Bocskai támadása miat Pestet, Esztergomot, Hatvant sok töb erős ház akkal-egyetemben török torkába ejtők.

ACHMAT lén Mahomet-után fejedelemmé. Az-után MUSZTAFA, kit, mind bolondot, levetének székéből és OSZMANT tévék helyébe, kit minek-utánna Isten megszégyeníte a lengyelek-által, magok a törökök megölék Costanczinápolyban *18. Maji, 1622*-ben. Ismét MUSZTAFÁT emelék-fel; de, mint bolondot, másodszor-is leveték és *1623.* esztendőben, *10. Septembris,* AMURATOT, az OSZMAN öcsét kezdék úralni, a ki most-is regnál.

Ezekből künnyen megérti, a kinek nem tök az agya, mint és mi-miat nevekedett ennyire a török birodalom a keresztyén országokon.

3. A Mahomet hamis tévelygésének tíz jelensége.

Oly balgatagságok és marczona* kábaságok vannak a Mahomet tanításában, hogy, ha Isten ostorúl nem eresztette vólna az embereket ily temérdek vakságra, méltó nem vólna ezek képtelenséginek bizonyításában egy órát-is vesztegetni. De mivel szolgálnunk kel az eszeseknek és a gorombáknak-is, egy-nehány jelenségit az
Rom. 1, 14. Alcoran hamisságának sommában foglalom:

ELSŐ jelenség: Valamely tudományban az emberek természetibe óltatott okossággal-ellenkező dolgok foglaltatnak, nem lehet abban isteni igazság.

Illyen sok vagyon az Alcoranban. Ergo, etc.

* Hiábavaló.

A bizonyság első részét ez-előt megbizonyítók[1].

Második részének példáit sok vólna mind elő-számlálni. Egynehánnyal megelégeszem: I. Azt írja, hogy nem csak az angyalok, de az Isten-is imádkozik Mahometért[2], mint-ha vólna valaki nagyob Istennél, kinek könyörögne és kitűl várna ő Szent Felsége. II. Az égbe mongya, hogy egyszer ragadtatott, és oly közel vólt az Istenhez, hogy kézíjből kétszer szinte az Istenig lőhetett vólna[3]. Azt-is e mellé veti, hogy az Isten hat nap teremté az eget és földet, az-után osztán felméne az égbe[4], maga az okosság arra tanít, hogy az Isten egy helyrűl másuvá nem mehet[5]; mert mindenüt jelen vagyon. III. Azt írja eggyüt, hogy az Isten ő-néki menedéket adott, hogy minden aszonnyal tartóztatás-nélkűl szabadgyában bagozhasson, még a maga saját attya, annya, nénnye leányival-is[6]. IV. Nem elégszik azzal, hogy e földön szabadossá tészi az embert, hogy annyi aszonnyal éllyen, menyit eltarthat[7]; és ha valamellyikét megúnnya, cserében másnak tukmállya vagy csak elvessemagátúl[8]; hanem a fertelmes ember bordélyt akar csinálni menyországból. Mert a mennyei bóldogságrúl imígyen beszél: Ot, úgymond, szép kertek és hűvös folyó-vizek lésznek[9]; pésma-szagú jó borokat iddogálván, pihes ágyakban, bársony paplanok-közöt heverünk[10]; bársony őltözetben szép öreg fekete-szemű szeműldökű leányokkal sétálunk[11]; bársonyos szép vetett ágyakba dőlünk, mikor kedvünknek tetczik[12], és a fák árnyékában nyugszunk; ot a szép fák lehajolván jó gyümőlcsel kedveskednek; ékes gyermekek tiszta kristály- és ezüst-pohárokban a zelzebil kút-főből oly gyönyörűséges italt adnak, mint a gyömbér; sőt madár-hússal és sok kedves gyümőlcsökkel-is gyönyörködtetnek[13]. E mellett tisztes menyecskék készen lésznek, kik ollyanok, mint a gyöngy és hyacinthus[14]: szép kisded csecsecskéjek nékik[15]; szemek pedig nagyok, mint egy-egy tyúkmonyak[16]. Csuda, hogy azt oda nem írta, a mit Luther Márton illyen szókkal feljegyzett: *[Meny-országban szép fák és virágok lésznek; a mezők fénylenek mint a smaragdok; a palaczkák, egerek és egyéb bűdös állatok drága gyönyörűséges illatúk lésznek: kellemes ebecskék és macskák lésznek, kiknek szőrök ollyan, mint a fejér gyöngy. Ezekkel, mikor kedvünk tartya, kedvesen játczodozunk.]* Ezek a Luther szavai. De a barátom bár magának és Mahometnek tarcsa azt a meny-országot, melyben az ebekkel játczanak. Mert a pogány Aristoteles-is által-értette[17], hogy a testi gyönyörűségben, mely az oktalan állatoknak-is köz, nem lehet a mí bóldogságunk. V. Az

[1] Supr. f. 426.
[2] Azoar. 43. circa fin.
[3] Azoar. 63. initio.
[4] Azoar. 20. initio.
[5] Supra, f. 60, 61.
[6] Azoar. 43. initio.
[7] Azoar. 8.
[8] Azoar. 76. *Cœlum Mahomet anum.*
[9] Azoar. 54.
[10] Azoar. 93.
[11] Azoar. 54. fin.
[12] Azoar. 86, 65, et 66.
[13] Azoar. 66.
[14] Azoar. 65.
[15] Azoar. 88.
[16] Azoar. 47. Luth. in Colloqu. Mensal. Germ. Isleb. per Gaubisch. c. 50. De Morte, f. 503, 504.
[17] Aristot. 1. Ethicor.

angyalokat halandóknak mongya; és azért írja eggyüt, hogy ők-is feltámadnak itílet-napján[1]. VI. Az ember lelkérűl vak paraszt kábaságot tanít, azt beszélvén, hogy a mí lelkünk az Istenségnek egy része[2], mint-ha az isteni természetet felkonczolhatnák és részre osztogathatnák. VII. Az Istenrűl azt beszélli, hogy mikor ő-vélle beszéllett, az ördögre és a szelekre megeskütt néki Isten[3]; mint-ha az ördögök tanú-bizonysága-nélkűl az Isten szava hihetséges nem lehetne. VIII. Arra taníttya az ő deliáit, hogy soha külömben a hitetlenekkel (így nevezi a hamis profeta a keresztyéneket) frígyet és társaságot ne vessenek, hanem-ha a szükség kívánnya és a félelem kényszeríti[4]. És ha történetből társúl kell-is egy-ideig őket fogadni: mihent mód adatik a dologban, ottan arczúl fordúllyanak ellenek és módgyát ejthetvén megöllyék őket[5]; mert világ végéig soha ezekkel nem kel békével lakni[6]. Mind ezek és több számnélkűl-való hasonlatos dolgok a pogány bőlcseknek emberi okosságból vett tanításokkal és a közönséges tekélletesség regulajával ellenkeznek.

[1] Azoar. 88. in fine.
[2] Azoar. 25. ante med.
[3] Azoar. 87. initio.
[4] Azoar. 5.
[5] Azoar. 10. initio.
[6] Azoar. 12. sub finem.

MÁSODIK jelenség: A mely vélekedésben magával-ellenkező tudományok foglaltatnak, nem kel abban igazságot és isteni bőlcseséget vadászni.

Az Alcoranban sok ellen-mondások találtatnak. Ergo, etc.

Supr. fol. 381. 382. Első czikkelyét a bizonyságnak nem régen megerőssítők; és csak e világi per-patvarban sem adunk helyt annak, a ki magával ellenkező dolgokat forgat.

Második részét kötésünknek világos példákkal megmutattyuk. I. Eggyüt a CHRISTUS evangeliomának engedelmére ínti az embereket és azt hirdeti, hogy őtet Isten a végre kűldötte, hogy megerőssítese a Christus törvényét[7]. Egyébüt pedig a keresztyén hitet szörnyen gyalázza[8] és azt beszélli, hogy mind tévelyegnek, valakik az Alcorannak nem hisznek[9]. És noha *Azoar. 3.* azt mongya, hogy mind örök tűzre vettetnek, a kik nem követik a Mahomet hitit: de az-után ezt meghökköli és *Azoar. 52.* azt írja, hogy talám Isten megkegyelmez a hitetleneknek és a Mahomet követőivel eggyüvé viszi őket. II. Néhult azt hirdeti, hogy soha a kárhozottak pokolból ki nem menekednek[10]. Gondollya magát és ezt viszszamongya, még az ördögökrűl-is azt hirdetvén, hogy az Alcoranáltal megtérnek és üdvözűlnek[11]. III. Bátran írja eggyüt, hogy ötvenezer esztendő-múlva lészen az itílet[12]. Mászor meggondollya magát és azt mongya, hogy csak az egy élő Isten tudgya, mikor lészen az utólsó nap[13]. IV. Azt vítattya nehányszor, hogy csak az egy

[7] Azoar. 12. medio.
[8] Azoar. 12. fine. et 13. in fin.
[9] Azoar. 10. sub finem. 55. initio.
[10] Azoar. 24. fine.
[11] Azoar. 65. fine.
[12] Azoar. 80.
[13] Azoar. 77. 82. in fine.

Istenre szabad esküdni[1]; maga midőn ezt elfelejti, esküszik a szélre és ördögökre[2]; másut esküszik a maga pennájára.[3] V. Hol azt mongya, hogy a ki egyszer hitetlenné lett, soha többé azt kedvébe nem fogadgya Isten[4]. Hol pedig azzal biztat, hogy az elhanyatlott és megcsalatott emberek-is az ő tanítása-után Isten kedvébe juthatnak[5]. VI. Néha azt tanácsollya, hogy senki ne imádkozzék a gonoszakért[6]. Meggondollya magát és azt írja ez-ellen, hogy a sidókért és kétségbe esettekért-is méltó könyörögnünk[7]. VII. Nem egy helyen írja, hogy őtet Isten nem azért küldötte, hogy valakit hitért háborgasson és erővel erre hajcson[8]: *Tu doctor es, non coactor*[9]; és azzal bizonyíttya, hogy senkit nem kel hitiben bolygatni és az ő tanítására erőltetni; mert ha az Isten akarná, mind e világ hinne[10]; ha pedig ő nem akarja, heában-való a te erőltetésed, mert senki sem hiszen Isten akarattya-nélkűl. Maga a lineamellől elmenvén másut azt beszélli, hogy valaki az ő tanítására nem akar hajlani, mind tehetséggel, mind álnakséggal azon légyenek, hogy elveszessék[11]. Csak ezekből-is kinyilatkozik, mely erős bizonyság légyen, a mellyel Mahomet hitelt akar szerezni az Alcoránnak, midőn azt írja, hogy ha Isten nem szerzette vólna az Alcorant, sok egy-mással ellenkező dolgoknak kellene benne találtatni[12].

[1] Azoar. 12. initio.
[2] Azoar. 61, 63.
[3] Azoar. 78. initio.
[4] Azoar. 5. fin. Azoar. 3. init.
[5] Azoar. 10. med. 19. in fin.
[6] Azoar. 12. et 55. initio.
[7] Azoar. 15. in fine. 60. fin. 52.
[8] Azoar. 98.
[9] Azoar. 20. fin.
[10] Azoar. 19. fin.
[11] Azoar. 9. fin.
[12]

HARMADIK jelenség: Isteni tudomány az nem lehet, mely magában világos és által-látható hazugságokat kapcsol.

Illyen az Alcoran. Ergo, etc.

A bizonyság első része ez-előt megbizonyodék elégségesen. Supr. fol. 354, 355.

Második részét künyű sok jelenségekből megmutatni. I. Azt írja, hogy ha az Alcorant egy hegyre tészed, isteni félelem-miat a hegy mingyárt elolvad[13]. Ezt a ki nem hiszi, próbállya-meg és szem-látomást hazugságban kapja a hamis profetát. II. Minekutánna azt írta vólna, hogy a CHRISTUS evangelioma igaz út az üdvösségre[14]: utánna veti, hogy az Alcoran megerőssíti a Christus tanítását. Igaznak mondom én-is ezt, ha eléb valaki elhitetheti velem, hogy a tűzet fellobbantya a sebes folyó-víz és hogy a hamisságtúl erőt vehessen a tiszta igazság. III. CHRISTUSRÚL azt írja, hogy ő a sidóktúl meg nem feszíttetett, hanem mást, nem tudom kit, kaptak-elő helyébe, CHRISTUST pedig Isten elragadta[15]. IV. Dicsekedik azzal Mahomet, hogy ő-rólla Christus illyen böcsűlletes bizonyságot adott: Sidók, ím én tanítlak titeket; de én-utánnam nagy követ jő, kinek Mahomet neve[16]. Ezeket Mahomet csak

[13] Azoar. 69. fin.
[14] Azoar. 12. medio.
[15] Azoar. 11. initio.
[16] Azoar. 71.

újából szopta és álnakúl gondolta. V. Azt írja, hogy Keresztelő
[1] Azoar. 29. initio. János-előt nem vólt senkinek János neve[1]. Maga a Machabæusok és az Esdrás könyvéből, sőt csak a sidó Jósef írásiból-is kitetczik ennek a hazugságnak éktelensége. VI. Az egekrűl azt beszélli, hogy ezek régen nyakunkba szakadtak vólna, ha az angyalok
[2] Azoar. 52. initio. imádsága nem tartaná fejünk-felet[2]. Azt-is e mellé veti, hogy hét
[3] Azoar. 51. initio. égnél töb nincsen[3]. VII. Az egyptomi szabadúlás historiáját csuda, menyi fabulákkal elegyíti. Töb dolgok-közöt azt írja, hogy mikor a sidók bálványt imádának, Aaront üstökénél fogva jól megczibálá
[4] Azoar. 17. post. med. Moyses[4]. Efféle fabulákkal és hiuságos hazugságokkal tetézve tellyes az Alcorán; még-is azzal mér dicsekedni Mahomet, hogy az ő könyvében nincs semmi hazugság, sem a régi profetákkal ellen-
[5] Azoar. 51. sub. finem. kező tudomány[5].

NEGYEDIK jelenség: A mely tudomány sok balgatag beszédekkel és hiuságos álmokkal megrakodott, nem kel azt az igazság-szerető Istentűl áradott tekélletes vallásnak itílni.

A Mahomet tanítása illyen nagy részre. Ergo, etc.

A kötésnek első részét a természet oktatása, és az isteni tudománynak méltóságárúl-való itíleti kijelenti.

Második részét ezekből az egy-nehány példákból megtanúlhattyuk. I. Azt beszélli, hogy az angyalok-közzűl némelynek két
[6] Azoar. 45. initio. szárnya vagyon, némelynek három és négy[6]. Kárt vallottunk, hogy mikor az angyalokkal nyájaskodott Mohamet, egy tollat ki nem szakasztott szárnyakból; láttuk vólna színét az angyalok tollának. II. El akarja hitetni, hogy Beelzebubot azért veté pokolra Isten, hogy
[7] Azoar. 25. et 48. fin. imádni nem akarta Ádámot[7], kit Isten sárból csinált vala, de Beelzebubot tűzből. III. Csuda dolgot ír, hogy történt egyszer, de talám álmában; mert, úgy-mond, a hóld leesék a földre és a nagy esetben két-felé törék. Kapám ezt hamarsággal és szépen öszve-forrasztván, feltém helyére[8]. Kár hogy meg nem írja Mahomet, minémű
[8] Azoar. 64. initio. vinnyében* és kovács mű-helyben forrasztotta ily hamar egybe a hóldat; és hol vette a lajtorját, mellyen felhágott az égbe; talám ez-után-is lenne szükségünk erre a mesterségre, ha újonnan alá esnék a hóld. Mert isteni csudából ez nem lehetett; mivel magátúl
[9] A 7. Jelenségben. értyük, hogy ő soha semmi csudát nem cselekedett[9]. IV. Salamonrúl azt írja, hogy minden madarak szavát értvén, szolgáltak néki
[10] Azoar. 37. a madarak[10]. És egyszer az ördögökkel és madarakkal eggyütmenvén, egy hangya nagyon kezdé mondani társainak, hogy

* vinnye = műhely.

lyukokba szaladgyanak, mert ha kinn érik, eltapodgyák őket. Ezen Salamon nagyon kaczaga. A büdösbabukkot nem látván seregében, megharaguvék ellene; de midőn előkerűlt vólna, azzal menté magát, hogy egy hatalmas királyné aszonynál Sabában vólt. Salamon mingyárt egy ördöggel magához hozatá a királynét. Mikor a Salamon palotájába jutott vólna a királyné, jól felemelé szoknyáját, azt állítván, hogy vízen kel által-menni; maga csak az üveg-padimontomon jár vala, etc. Efféle gyermekségekkel gyönyörködteti a bábákat Mahomet. V. CHRISTUSrúl azt igazán vallya, hogy férfiu- Azoar. 29.
nélkűl fogantatott; de az egy igazság-mellé számtalan fabulákat initio.
fóltoz, tudni illik, mit mondott Christus mingyárt születése óráján az annyának; és miképpen mentette Bóldog Aszonyt az ő attyafiaitúl, kik őtet rágalmazták, hogy házasság-kivűl szűlt vólna. És az ugyan szokása Mahometnek, hogy valamikor a sz. Írás könyveiből említ valamit, úgy öszve-zavarja a külömböző historiákat, úgy békeveri hazugságiba, hogy tisztán csak fabulát csinál belőlle. A Saul és Gedeon historiáját rútúl egybekeveri, *Azoar. 3.* A Moyses dolgairúl kész nevetség, a miket beszél, *Azoar. 30, 36.* VI. A kár- Azoar. 47.
hozottakrúl azt írja, hogy az ezecum-fa gyümőlcsével élnek, mely medio.
szinte oly rút, mint az ördög feje. VII. Az Alcorán-után egy könyvecske vagyon, melyben Mahomet a sidókkal beszélget. Ebben okát adván, miért nem kel megenni a disznó-húst? azt mongya, SUILLA.
hogy mikor CHRISTUST kérdenék, mint vólt a víz-özön? sárból egy emberkét csinála; ezt a földre vetvén, egy ember lén belőlle, ki magát Jafetnek mondá. Ez egyéb dolgok-közöt azt beszéllette, hogy midőn a Noë bárkajában az ember-ganéjnak bűzi-miat nem maradhatnának, Isten parancsolattyából az elefant viteték a ganéj rakáshoz; és mihent ő-is a rakásba iprikálék, ottan egy disznó lén belőlle, mely az-után tisztán tartotta a bárkát, és ezért nem szabad megenni az ocsmány állatot. A bort pedig illyen okból VINUM.
mongya, hogy nem szabad innya; mert Isten egyszer két angyalt kűldött vólt törvény szolgáltatni e világra, Arót és Marótot, megparancsolván nékik, hogy bort ne igyanak és igazat szolgáltassanak. Üdő-folytában egy tisztes aszonynak lén törvénye előttök; és hogy kedvet találna az aszony, ebédre hívá az angyalokat; sok édes beszéddel addig kéré őket, hogy bort ivának. Mikor megmelegedtek vólna, kezdék a menyecskét szorgalmaztatni; de mind addig sem engede nékik, míg őtet-is meg nem taníták, mint kel az égbe felmenni. Megtaníták, és az aszony menten méne az égbe. Isten

őtet nagy kedvel fogadá és egy fényes csillaggá tévé; az angyalokat pedig láboknál-fogva felakasztá. Végezetre sok töb gazságok-közöt azt beszélli, hogy itílet napján a kárhozottak Moyseshez és Christushoz folyamodnak segítségért és mindenik vonyogatni fogja magát. Végre Mahomethez fordúlnak; ő mindeneknek kegyelmet nyér Istentűl. A halál pedig akkor egy öreg kossá változik. Ezek és töb hasonló kábaságok szinte profetához illendő históriák.

ÖTÖDIK jelenség: Nem igaz tudomány, a mely maga fejére sulykot csinál és tanításával rontya magát.

Illyen az Alcorán tanítása. Ergo, etc.

Supra, f. 260.

Első része a bizonyságnak ez-előt világoson megbizonyodék.

DE CHRISTO, ET B. VIRGINE.

Második részét azzal állatom: mert Mahomet vallya, hogy a keresztyének feje a CHRISTUS, Istennek igaz profetája, lelke és ígéje vólt. Az ő tanítását isteni és üdvösséges tudománynak mongya. Egy szóval, azt hirdeti, hogy üdvözűlnek, a kik követik a Christus tanítását. Ennek-felette azt sem tagadgya, hogy Christus számtalan csudákat cselekedett; szűztűl született; az ő szent annya soha semmi bűnbe nem keverődzött. Ezeket illyen szókkal írja az Alcorán: JESUS, a Mária fia, Isten követe, lelke és ígéje[1]. CHRISTUSnak, az Isten lelke és ereje adatott mindenek-felett[2]. CHRISTUSnak, a Mária fiának, adta Isten az evangeliomot, mely világosság, igaz út az Istenhez[3]. Minnyájan tehát az ő parancsollattyát kövessétek; mellyet ha nem cselekesztek, gonoszak lésztek. Utánna veti, hogy az Isten őtet azért küldötte, hogy megerősítcse a Christus tanítását. A ki CHRISTUSnak nem hiszen, megostoroztatik Istentűl[4]. Mert Isten azért adta Christusnak az evangeliomot, hogy ez-által Isten kedvébe juthassunk[5]. Sok csudákat cselekedett a JESUS[6]; mert sárból-csinált madarakra lehellett és elröpítette őket; halottakat támasztott, vakokat gyógyított. Az ő annya férfiu-nélkűl fogadta őtet méhében[7]. Soha semmi gonoszt nem cselekedett MÁRIA[8]. Nem csak CHRISTUSrúl, de Bóldog Aszonyrúl-is azt írja, hogy csudákat cselekedett[9].

[1] Azoa. 11. sub finem. et 12. in fin.
[2] Azoar. 14. initio.
[3] Azoar. 12. medio.
[4] Azoar. 53. sub finem.
[5] Azoar. 67. in fine.
[6] Azoar. 13. et 5.
[7] Azoar. 29. et 5.
[8] Azoar. 70. fine.
[9] Azoar. 33. medio.

Ezekből a Mahomet tanításiból nyilván megrontatik az ő tudománya. Mert ha CHRISTUS Isten lelke: tehát, miképpen az ember lélek-nélkűl nem élhet, úgy nem lehetett örötkűl-fogva Isten az ő lelke-nélkűl. És miképpen a lélek az emberben vagyon, azon-képpen Christusnak Istenben kel lenni; és így igaz Istennek kel lenni; mert Istenben semmi nincs, a mi Isten nem vólna.

Ennek-felette, ha Christus ígéje az Istennek: bolondúl mongya Mahomet, hogy Istennek azért nincs fia[1], mert felesége és leányi sincsenek[2], holot az ige feleség-nélkűl származik még az emberekben-is.

[1] Azoar. 82. initio.
[2] Azoar. 47. fine.

Ennek-felette, ha Istennek nem hiszen, a ki az evangeliomnak nem hiszen: világoson következik, hogy a Mahomet követői nem hisznek Istennek, mivel nem hisznek az evangeliomnak. Végezetre, ha Christus igaz-mondó, szent vólt; ha az ő tanítását isteni csudákkal megerőssítette; tehát igazat mondott, midőn magát Isten fiának, sőt Istennek hirdette. Mert ha fia nem vólt Istennek, és Isten fiának nevezte magát, nem csak szent és tekélletes nem vólt, de (bocsássa-meg ő szent Felsége, hogy így kel szólnom) soha e világon ő-nállánál felfuvalkodottab, álnakab, istentelemb ember nem találkozott vólna; mivel alacsomb rendel meg nem elégedvén, Isten székibe akart ülni.

Megfelel erre Mahomet és azt mongya, hogy mikor ezen dolgot Isten egykor szemére vetette vólna Christusnak, azt kérdvén, mi okból indíttatott, hogy magát Istennek nevezte[3]: azt felelte Christus, hogy ezt ő soha sem mondotta; azért hazudnak, a kik ő-reá akarják kenni, hogy magát Istenné tette[4]. Ezért írja másut, hogy a keresztyének meghamissították az evangeliom könyveit[5]. De ez nem felelet, hanem Mahomettűl gondolt hiuságos hazugság. És ha azt akarja, hogy helyt adgyunk ennek: mongya-meg, mi üdőben, mely helyen, kik-előt examinálta Isten Christust? Azt-is fejcse-meg, ha Isten azért tudakozott-e illyen módon, mert az-előt nem tudta, mit tanított Christus? Végezetre, Mahomet az evangelisták-után hat-száz esztendővel született: miképpen tudhatta tehát, hogy hamissat írtak az evangelisták? hiszem, azoknak kellet errűl a hamisságrúl valamit sajdítani, kik eggyüt éltek az evangelistákkal. És mivel Mahomet azt mondá, hogy a Christus evangelioma igaz út és világosság: ha azok az evangeliomok meghamissíttattak, mellyekkel mí élünk, mutassa-elő azt a Christus evangeliomát, mellyet ő ennyire magasztal. Adgya okát annak-is, miért nem vette senki az egész világon eszébe az evangelisták esetit, mellyet Mahomet álmodoz? Vallyon mit mondanának a törökök, ha ki most nékik azt kezdené beszélleni, hogy ezt az Alcorántt, mely most nállok vagyon, nem írta Mahomet; hanem mást, a mellyet soha senki nem látott? A mit ők erre mondanának, azon felelettel kel bédugni a Mahomet torkát.

[3] Azoar. 13. fine.
[4] Azoar. 11.
[5] Azoar. 5. sub finem.

DE EVANGELISTIS.

HATODIK jelenség: Nem hihetséges, hogy Isten oly ember-által akarta kijelenteni és terjeszteni az ő igazságát, kinek erkölcsében, állapattyában és hitinek terjesztésében semmi jóság és hitel-szerző tekélletesség nem találtatott.

Illyen vólt Mahomet. Ergo, etc.

[1] Libro 3. c. 13. fol. 533, 534.

Első része a jelenségnek meg vagyon bizonyítva oda fellyeb[1].

A második része ezekből kitetczik. Mert oly rút fajtalan-életű ember vólt Mahomet, hogy, a mint hallók, maga-is dicsekedik, hogy szabad néki minden aszonyt meghágni[2]. Sőt még a mennyei bóldogságot-is menyecskék és szép gyermekek nyájasságában helyhezteti. És a magdeburgi centuriatorok azt írják felőlle, hogy ő egyedűl negyven férfiak bujaságát meggyőzte[3]. Ennek-felette oly tudatlan vak paraszt vólt, hogy egy ígét nem tudott írnyia vagy olvasni, mint megvallya maga, *Azoar. 17. fine;* hanem az Alcorant más szedte egybe és *124. Azoará*-ba osztotta. Végezetre, néki megparancsoltnak írja, hogy senkit ne háborgasson a hitért[4]; mindazáltal az ő életének folyásából és kronikában íratott historiáiból megtetczik, hogy vér-szopó és ember halálban telhetetlen tirannus vólt Mahomet, ki a ragadománynak és a gaz tudományok terjesztésének szomjuságától hordoztatván, gyilkos fegyverét mindenüt vérben ferteztette. Ha azért egy okos fejedelem derék dolog véghez vitelére éktelen-erkölcsű személyt nem választana, tudván, hogy a gonosz erkölcs a tisztességes követséget-is meggyalázza: nem illik abban kétesnek lennünk, hogy Isten sem bízta Mahometre az ő igazságának felállatását.

[2] Az Első jelenségben, fo. 743.

[3] Centur. 7. cap. 15. Calvino-Turcism. li. 4. c. 14.

[4] A Második jelenségben, fol. 744.

HETEDIK jelenség: Nincs semmi színe, mely hihetségessé tehesse azt a tudományt, mely a régi meggyarapodott vallások-ellen úgy kezdetik, hogy isteni jelenségekkel ne erőssíttessék.

Illyen a Mahomet tudománya. Ergo, etc.

[5] Supr. fol. 190, 191.

[6] Supra, f. 133.

A bizonyságnak első részét ennek-előtte felállatók[5]. Mert nem elég az okossan-való hitelre, hogy valaki erőssen mongya, hogy őtet az angyalok taníttyák és Istentűl vette a mit hirdet[6]; hanem isteni erőtűl származott jelenségit, és mennyei pecsétekkel erősssíttetett bizonyságit kel annak mutatni; miképpen meghallók Mahomettűl[7], hogy CHRISTUS isteni csuda-tételekkel nyert hitelt tanításának.

[7] Az 5. Jelenségben, f. 748.

Második része kötésünknek kitetczik abból, hogy nem egyszer kétszer, sem homályos szókkal, hanem gyakran és nyilván írja[8], hogy ő semmi csudát nem cselekedett tanításának erősségére; sajnállya-is, hogy csudák-nélkűl csak barom módra nem akartak néki

[8] Azoar. 17. fin. 14. 15. init. 23. med. et 7.

hinni. Mivel pedig azzal kérkedett, hogy őtet Isten égbe ragadta és mint iskolában ot tanította[1]: kezdék azt kívánni az emberek, hogy most-is hágjon az égbe, ha hitelt akar nyerni. Erre sok csavargások-után azt mondá, hogy eléb fel szokott vólt járni az égbe; de nem tudgya mi okból, most bézárlották kapuját és fényes csillagot érdemel, valaki ez-után oda röpűl[2]. De nem kel egyéb jelt várnunk, hanem próbállyuk csak azt, ha igazán mondotta-e, hogy elolvad a hegy, melyre tészik az Alcorán[3]. Az ő tanításának hirtelen-való terjedését sem kel csudának tartanunk, mint kitetczik azokból az okokból, mellyeket a lutherista tudomány folyásárúl elő-számlálánk[4]. Mert a kiket először megcsalt Mahomet, vak paraszt, tudatlan, goromba nemzetség vólt, mely semmi tudományokban és okoskodásokban nem forgolódván, barom módra csak az ételre italra vetemedett és a bujaságba merűlt vólt. Azért ezeknek szabad menedéket adván, kűnnyen magához kapcsolta. Nem-is szenvedte, hogy senki disputációba bocsássa az ő tanítását, hanem fegyverrel bizonyítá. Bezzeg, ha a romaiak- vagy görögök-közöt terjesztette vólna tanítását, a hol sok fő tudós emberek vóltak; ha meg hadta vólna rostálni és kardal nem hajtotta vólna a községet: lehetne valami csudálkozás az ő tanításának terjedésében.

[1] Azoar. 27. initio. Ibi. versus finem.

[2] Azoar. 82. initio.

[3] Az 3. Jelenségben, f. 745. finem.

[4] Supra, f. 302, 303.

NYOLCZADIK jelenség: Hihetetlen, hogy Isten az ő igazsága terjesztésének módgyát és szokott folyását elváltoztatta a Mahomet vélekedésinek gyarapításában.

Nyilván vagyon pediglen, hogy nem úgy gyökerezett a Mahomet vélekedése, mint szokott az Isten igazsága terjedni. Ergo, etc.

A bizonyság második része künnyen megtetczik, ha eszünkben forgattyuk, mi módon és minémű eszközök-által terjesztette Isten az evangeliomot. Mert nem fegyverrel, hanem mártiromságok szenvedésével, tanítással, csuda-tételekkel, szent élettel, jó példaadással hajtott Isten minket az igazságra. Ugyan-is az isteni bőlcseség és hatalmasság nyilatkoztatására alkalmatosb vólt, hogy senkit üstökénél fogva ne vonna magához. Vessük ezek-mellé a Mahomet tanítását és historiáját. Először, nem akarja Mahomet, hogy valaki értekezzék vagy vetekedgyék tanításának igazságárúl; hanem azt parancsollya[5], hogy a ki akar disputálni, annak csak azt felellye az ő deliája, hogy Isten az utólsó napon, minden viszsza-vonyásnak végét veti és nyakát szakasztya. És azt-is hozzá adgya, hogy ha fegyverrel nem óltalmazzák az ő hitit, csak hamar

Lásd oda fellyeb, f. 80, 81.

DISPUTARE VETAT.

[5] Azoar. 32. sub. finem.

pusztán maradnak a mecsetek[1]. Sőt azt mongya, hogy nem csak az őtet-követőknek, de még tulajdon önnön-magának-is megparancsolta Isten, hogy senkivel tanításárúl ne versengjen és ne kötődgyék; hanem Istenre appellállyon minden pántolodásban[2]. Tudta a hamis proféta, hogy ha szóra ereszkedik, veszni kel kábaságinak és azért kerűli a forrót. A tanítástúl azért és értelmes tudakozástúl elfogván halgatóit, azt-is megtíltá, hogy senki ő-tőlle csudákat ne kívánnyon[3], azaz, se emberi okossággal, se isteni bizonyságokkal ne hajollyon, hanem barom módra hajtassék esztrengára. Sommában, egyéb úttya nem lén tévelygésinek terjesztésében, hanem az egy erő hatalom; mert a kiket test-szerént rabokká tett vala, azokat és azoknak ártatlan gyermekit lélek-szerént ördög foglyaivá tévé. És noha azt beszélli[4], hogy Isten eltíltotta őtet tudományának erőszakkal-való terjesztésétűl; de látván, hogy így hamar kigyomláltatnék az ő gazza, azt kezdé beszélleni, hogy Isten néki azt parancsolta, hogy a hitetleneket tűzzel-vassal veszesse, prædállya, rettegtesse[5]; mert őtet Isten ostorúl bocsátotta az emberekre[6]. Maradékinak-is azt parancsolá, hogy soha békével ne légyenek a külömb hiten-valókkal[7].

[1] Ibid. med.

[2] Azoar. 5. paulo post initium.

[3] Lásd az 7. Jelenséget, f. 750.

[4] A Második jelenségben, fol. 744.

[5] Azoar. 76.

[6] Azoar. 48. in fine.

[7] Lásd az 2. Jelenséget, f. 744.

KILENCZEDIK jelenség: Nem kel abban a vélekedésben igazságot keresni, mely azokat az eretnekségeket megújíttya, mellyeket az apostoli csudákkal tündöklő, világ-térítő és pogányság kigyomláló győlekezet kiátkozott.

Illyen a Mahomet vélekedése. Ergo, etc.

Első része bizonságunknak eléggé megbizonyodék ennekelőtte[8].

[8] Sup. f. 407, 408.

Második része abból kitetczik; mert ha jól megrostállyuk minden titkait a Mahomet vallásának, feltalállyuk, hogy ez nem egyéb a sidóságból és kárhozott eretnekségekből egybe-veretett mosléknál, mellyet, hogy job ízi légyen, néhúlt igazsággal bétrággyáztak*. És hogy a sidó Talmudból lopogatott fabulákrúl ne szóllyak, a Nicolaitáktúl vette, hogy CHRISTUS nem lehet természetszerént-való Fia az Atya Istennek. Manichæustúl kapta, hogy nem feszítették a magas kereszt-fára Úrunkat. Origenestűl lopta, hogy az ördögök-is elvégre üdvözűlnek. Cherinthustúl tanúlta, hogy az emberi bóldogság az Epicurus disznaihoz illendő testi gyönyörűségekben helyheztetett. A Severianusokat követte abban, hogy a bor-italt megtíltotta. A töb tudatlanságit egyéb rend-béli csavargóktúl kapta. De hogy tettetes lenne dolga, az alamisnára, imádko-

* Felékesítettek.

zásra, isteni félelemre és egyeb keresztyéni jóságokra-is ínti követőit; bé akarván a szép íntéssel mázolni rútságit.

TIZEDIK jelenség: Képtelen dolog, hogy az isteni igaz tudománynak jó gyümőlcse ne légyen az ő-hozzá halgatókban, hanem közönségesen minden éktelenség regnállyon közöttök.

A Mahomet találmányinak követőiben közönségesen minden oktalan gonoszság zászlót emelt és országol. Ergo, etc.

A bizonyság első részét megerőssítők eléb[1]. Mert a jó fának jó gyümőlcsi vannak; és a lelki esső nem öntözi haszontalanúl az emberek szívét.

[1] Supr. fol. 316, 317.

Második része tagadhatatlan. Mert a törökök-közöt csudálatosképpen eláradtak minden fajtalan fertelmességek, még a természetellen-való néma vétkek-is. Fogadásokban nincs semmi tekélletességek, mint a Buda megvételéből és Magyar-országnak János király fiátúl-való elfoglalásából kitetczik. Sőt Mahomet-is azt tanítya, hogy csak addig tarcson a barátság, míg a szükség kívánnya[2]. A rabokon-való sok kegyetlenségeket ki tudná elő-számlálni? Tudatlanság pedig és az isteni dolgokban-való tompaság hihetetlen, mely temérdek közöttök. Egy szóval, semmi bőlcseség, semmi jó tudomány, semmi tekélletesség nincs közönségesen nállok. És ha valami tettetes irgalmasság cselekedetit mutogattyák-is: e mellet a hóldoltságon annyi kegyetlenséget, satczoltatást*, hamisságot cselekesznek, hogy szörnyűség elő-számlálni.

[2] Lásd az 1. Jelenség végit, fol. 743.

De a könyörgéssel fejezzük-bé ezt-is az írast és kérjük azon a mí kegyelmes Istenünket, elégedgyék-meg haragja eddig-való csapásival; és ne a pogány-által, hanem inkáb atyai kezeivel önnön-maga ostorozzon minket: *Quousque, Domine, hereditatem tuam diripi, prædæ et ludibrio esse, populo te non cognoscenti, pateris? quamdiu a nobis avertis faciem tuam, nec ploratus nostros audis, cum celeriter afflictis succurrere soleas? nec pœnas sumes, cum sis vindex? quamdiu Ancillæ liberi, nobis Ingenuis dominabuntur? Intuere tandem, clementissime Domine, captivorum ærumnas. Sanguis Famulorum tuorum, nunc quoque, ut olim Abelis, te misericordem Dominum inclamat. Exsurge Domine, arripe arma et scutum; confirmatoque Viro, qui tibi placeat, redde septuplum in sinum eorum, qui hereditatem tuam vastaverunt. Amen.*

* Satczoltatás = sarczolás.

RENDI A KÖNYVBEN FOGLALT CAPUTOKNAK.

ELSŐ KÖNYV.

Az emberi okosságnak és a keresztyén hitnek az isteni természetről és tiszteletről eggyessége.

I. RÉSZE. A teremtett állatok széprendi, az emberi természet indúlati, az igaz okosság vezérlése Isten isméretire viszen . . . . . Fol. 17
II. RÉSZE. Mint kell a világi szép alkotmányokban az Isten hatalmát és bőlcseségét szemlélni? . . . . . „ 27
III. RÉSZE. *Eggy az* ISTEN *természetiben* . . . . . „ 46
IV. RÉSZE. Az Isten végetlen magában . . . . . „ 49
V. RÉSZE. Az Isten mindenható . . . . . „ 55
VI. RÉSZE. Az isteni természet változhatatlan és mindenütt jelen . . . . . „ 60
VII. RÉSZE. Az isteni bőlcseségről . . . . . „ 63
VIII. RÉSZE. Istennek szolgálattal tartozunk . . . . . „ 68

MÁSODIK KÖNYV.

A keresztyén hitnek igazsága tíz derék bizonysággal megerőssíttetik.

Micsoda hasznai vannak ezeknek a bizonyságoknak? . . . . . Fol. 71
I. RÉSZE. Első bizonyság: A Christus személyének méltósága . . . . . „ 74
II. RÉSZE. Második bizonyság: A világ megtérésének módgya . . . . . „ 80
III. RÉSZE. Harmadik bizonyság: A martirok szenvedése . . . . . „ 85
IV. RÉSZE. Negyedik bizonyság: A profeták jövendőllése . . . . . „ 93
V. RÉSZE. Ötödik bizonyság: Az isteni csudák . . . . . „ 98
VI. RÉSZE. Hatodik bizonyság: A győzhetetlen erősség . . . . . „ 105
VII. RÉSZE. Hetedik bizonyság: A keresztyén hit szentsége . . . . . „ 108
VIII. RÉSZE. Nyólczadik bizonyság: A keresztyének szentsége . . . . . „ 113
IX. RÉSZE. Kilenczedik bizonyság: A keresztyének üldözőinek veszedelmes romlása . „ 115
X. RÉSZE. Tizedik bizonyság: Az Isten gond-viselése . . . . . „ 118

HARMADIK KÖNYV.

Közönséges jelenségek, mellyekből kitetczik, hogy a romai hittűl elszakadott vallások igazak nem lehetnek . . . . . Fol. 121
ELŐLJÁRÓ ÍRÁS. Melyben az igazság isméretinek három akadálya kigyomláltatik . . „ 123
I. RÉSZE. A keresztyénségben csak eggy igaz és üdvösséges vallás vagyon . . „ 126
II. RÉSZE. Első bizonysága az új vallások hamisságának: Mért kétségbe-ejtő bizonytalanságra viszik embert . . . . . „ 136
III. RÉSZE. Második bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert nincs Istentűl hívatott lelki-pásztorok . . . . . „ 165
IV. RÉSZE. Harmadik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert újak és mostaniak . . . . . „ 217

V. RÉSZE. Negyedik bizonysága az új tudomanyok hamisságának: A pártosok tulajdon tanu-bizonysága . . . . . Fol. 258
VI. RÉSZE. Ötödik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert az új tanítók első mestere a pokol-béli ördög vólt . . . . . „ 280
VII. RÉSZE. Hatodik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert természetökszerént minden jó cselekedeteket kigyomlálnak, minden gonoszságra szabad menedéket adnak . . . . . „ 314
VIII. RÉSZE. Hetedik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert hazugsággal gyarapodtak és hazugsággal gyűlőltetik az igazságot . . . . . „ 351
IX. RÉSZE. Nyólczadik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert viszszavonyók, álhatatlanok és magokkal ellenkezők az új tanítók . . . . . „ 377
X. RÉSZE. Kilenczedik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert a régi tévelygéseknek öszve szűrt-zavart söprei és mosléki . . . . . „ 407
XI. RÉSZE. Tizedik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert sok nyilvánvaló hamisséggal elegyíttetik . . . . . „ 422
XII. RÉSZE. Tizeneggyedik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert a szent Írást rútúl megmarczongják . . . . . „ 443
XIII. RÉSZE. Tizenkettődik bizonysága az új tudományok hamisságának: Az ő kezdőinek erkőlcséből . . . . . „ 531
XIV. RÉSZE. Tizenharmadik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert lelkiismeretök-ellen kezdették és nevelték az újságokat a hamis tanítók . . „ 551
XV. RÉSZE. Tizennegyedik bizonysága az új tudományok hamisságának: Mert sem Isten- sem ember-előt okát nem adhattyák szakadásoknak az újítók . . „ 558
XVI. RÉSZE. Rövid tanuság, mint kell hasznoson beszélgetni a hit dolgairúl . . . „ 560

NEGYEDIK KÖNYV.

Nyilván-való jelek kimutattyák, hogy az augustai Confessio és a lutherista Concordia nem igaz tudomány . . . . . Fol. 567
I. RÉSZE. Az Augustana Confessio sok hazugságokkal terhes . . . . . „ 568
II. RÉSZE. Az augustai Confessio magával ellenkezik . . . . . „ 589
III. RÉSZE. A szent Írás-kivűl és a szent Írás-ellen sokat tanít a Confessio . . . „ 594
IV. RÉSZE. Sok változásokkal mocskoltatott az augustai Confessio . . . . . „ 597
V. RÉSZE. A Concordiárúl írt könyvnek hihetetlen vallásirúl . . . . . „ 600
VI. RÉSZE. A megbizonyodott dolgok túdós emberek itéletivel bérekesztetnek . . . „ 614

ÖTÖDIK KÖNYV.

A calvinista tudománynak és a helveciai Confessiónak Isten-ellen tusakodó hamisságárúl . . . . . Fol. 623
I. RÉSZE. Hét kozönséges jelenségek, mellyekből kitetczik, hogy Calvinus a Credót nem hiszi . . . . . „ 625
II. RÉSZE. A Credó első ágazattyát nem hiszi Calvinus: Hiszek Istenben, mindenható Atyában, menynek és földnek teremtőjében . . . . . „ 627
III. RÉSZE. A Credónak második ágazattyát Calvinus felbontya: És JESUS Christusban, ő egy Fiában, mi Úrunkban . . . . . „ 659
IV. RÉSZE. A Credónak harmadik ágazattyát Calvinús megmocskollya: Ki fogantaték szent Lélektűl, szűleték Szűz Máriától . . . . . „ 669
V. RÉSZE. A Credónak negyedik ágazattyát Calvinus sok hamisséggal elegyíti: Kínzaték Pontius Pilátus-alat, megfeszítteték, meghala és eltemetteték . . . „ 672
VI. RÉSZE. A Credónak ötödik ágazattyát Calvinus meghomályosíttya: Szálla poklokra, harmad napon hallottaiból feltámada . . . . . „ 679
VII. RÉSZE. A Credónak hatodik, hetedik, nyólczadik ágazatit sem hadgya tisztán Calvinus . . . . . „ 689

VIII. RÉSZE. A Credónak kilenczedik és tizedik ágazati-ellen káromkodik Calvinus . . Fol. 694
IX. RÉSZE. A Credónak tizeneggyedik és tizenkettődik ágazatit sem hadgya helyén Calvinus . . . . . „ 699
X. RÉSZE. Minémű ítéletet tésznek a túdós emberek a calvinista vallásrúl . . . „ 706
XI. RÉSZE. A helveciai Confessiórúl . . . . . „ 714

APPENDIX.

A MAHOMET vallásárúl . . . . . Fol. 727

JEGYZETEK.

35. lap [1] Alig szükséges mondanom, hogy Pázmánynak ez az argumentálása, mely helyén való volt akkor, ma már nem állhat meg ebben az alakban. Kopernikusnak amaz állítása, *hogy nem a nap forog a föld körül, hanem ellenkezőleg a föld a nap körül és saját tengelye körül*, akkor már nyomtatva volt (1543) ugyan, de az emberiség kevés tudomást vett a tudós és bátor kanonok művéről. Maguk az asztronomusok is nagyobbrészt elvetették az új elméletet s a régi nyomon haladtak. Ne csudálkozzunk tehát, ha Pázmány mint theologus az új tanról vagy nem tud, vagy nem akar tudni. Különben argumentálásának ereje ugyanaz marad az új tan mellett is; mert akár a föld forogjon a nap körül, akár a nap a föld körül: egyik éppen oly csudálatos műve Istennek, mint a másik.

Azon se ütközzék meg senki, hogy „Egek"-ről beszél, hogy a Nap nagyságáról és távolságáról közlött adatai, a tudomány mai szempontjából tekintve, tévesek. Hiszen nem a maga véleményét írja le, hanem a régi filozofusok és matematikusok (Seneca, Plinius, Clavius) nézeteit közli. és elég hű képét adja az asztronomiai tudomány akkori állásának.

39. lap [2] A mai természettudomány nem tud a remora halnak erről az erejéről. Ez is egyike azoknak a meséknek, melyekkel Plinius a természettudományt elárasztotta. Hogy Pázmány felhasználja, ne csudáljuk; hiszen még a mult század végén is hittek tudós emberek Plinius meséiben. Példa rá hazánkban Apáczai Cseri János, ki pl. az elefántról következőleg ír: „Az elefánt . . . iszonyodik az egerektől, és azt meglátván, elijed és elfut. A sárkányokkal, mivel ezek az ő vérét szomjuhozzák, szüntelen való ellenkezése vagyon, melyeket vagy az orrával öl meg, vagy a lábaival tapod el. Közel járul az emberi okossághoz, honnan, a mint írják, *szólni és írni is megtanul*. Csudálkoznak az égen, és a két világosítto állatot (napot és holdat) ugyan tisztelni láttatnak; mivel újholdkor folyóvizbe szállnak, holott magokat nagy pompásan vízzel meghintik. Ismét a mely erdőben legeltetnek, abból ágokat törtelnek, kiket fenn hordoznak, és a holdra nézvén gyengén mozgatdogalják. A feljövő napot tisztelik. Betegség miá elfáradván, fűvet hánynak az ég felé, mintha könyörgéseket bocsátnának oda fel. Az ő halottjokat eltemetik. Tengeren kelletvén általmenni, a hajóba addig nem szállanak, míg az ő igazgatójok esküvéssel meg nem erősíttik, hogy ismét visszajőnek." Encyclop. VII. r. XXXVIII. fej.

102. lap [3] Szent Bonifacius néven itt querfurti Bruno (bérma-nevén Bonifacius) értendő, ki a X. század utolsó harmadában főrangú szász szülőktől származva, magdeburgi kanonok és III. Otto császár udvari papja volt. E tisztségekről hamar lemondva, Olaszországban sz. Romuáld apát alatt szerzetessé lett, majd 1002-ben pápai felhatalmazással, mint a „pogányok érseke", a hitterjesztő pályára lépett. Hazájában püspökké szenteltetvén, először is Magyarországba jött, honnan több mint két évi tartózkodás után (miközben a Radla-Anásztáztól nyert adatok alapján sz. Adalbert életírását átdolgozta) az oroszokhoz, ezektől pedig a velök határos pogány besenyőkhöz távozott. Itt öt hónapon át sikerrel predikálván, egyik társát püspökül rendelte, maga pedig Lengyelországon keresztül eszményképének, sz. Adalbertnek példájára a poroszok közé ment, hol azonban rövid ideig tartó predikálás után 1009 febr. 14-én tizennyolcz társával együtt vértanu-halált szenvedett. A Pázmány által itt említett csodáról Damiani sz. Péter értesít.

237. lap [4] Magyari István sárvári predikátor volt, ki ellen Pázmány első magyar művét írta. Bőven szól róla az I. kötet előljáró-beszéde.

286. lap [5] Ugyanezen dologról rövidebben ír az I. kötet 397. lapján. Különösen érdekes a [9] számú jegyzet az I. kötet végén.

302. lap [6] Néhány év előtt Luther halála újra irodalmi discussio tárgya vala. Ugyanis Majunke ily című könyvet írt: Luthers Lebensende. Eine historische Untersuchung von Paul Majunke. Mainz, 1890. Ebben a könyvben Majunke azt bizonyítja, hogy Luther sajátkezűleg vetett véget életének, felakasztván magát. Természetes, hogy e könyv nagy port vert fel protestans részen, és sok támadó és czáfoló iratot vont maga után. Majunke ezekre is megfelelt ily című könyvével: Die historische Kritik über Luthers Lebensende. Mainz. Druck und Verlag von Fl. Kupferberg. 1890. E könyvben előbbi művének állításait újra megerősíti.

307. lap [7] *Batizi András* 1530-ban tünik fel Kassán, mint protestans énekszerző. 1542 márcz. 19-én iratkozott be a wittenbergi egyetemre. Ott tartózkodása alatt előszót irt már régebben kész *Keresztyéni tudománrul való Könyvecskéjéhez* s ezt Bártfai Kristóf „magyarországi jámbor könyváros" által kinyomatta. Az 1545 szept. 20-án tartott első erdődi zsinaton mint a tokaji gyülekezet predikátora vett részt s irta alá az ott alkotott hitvallást. Van Melanchthonnak egy datum nélkül kelt levele Perényi Jánoshoz, melyben ajánlja és dicséri Batizit. Ebből joggal következtethető, hogy Perényi volt pártfogója s a tokaji predikátorságba is ő helyezte be. Hagyomány szerint szikszai tanító, újhelyi, erdődi predikátor is volt, s Újhelyt és a Szilágyságot ő reformálta volna. 1546-ból két éneke maradt fenn (összesen 15 vagy 16-ot tulajdonítanak neki). 1552-ben már nem élt. — V. ö. *Szilády Áron:* Régi magyar költők tára. II. kötet. Budapest, 1880. 410—414. ll.

Dévai Biró Mátyás, a „Magyar Luther", egyike volt az elsőknek, kik magyar földön a hitújítást terjesztették. Kezdetben Luther híve, később (1538-tól kezdve) a helvét irányhoz csatlakozott. Születésének évét és helyét, valamint első neveltetése körülményeit ugyan nem ismerjük, de egyébként élete folyása a Révész Imre, Fraknói és Szilády által felkutatott adatok világánál eléggé tisztán áll előttünk. Ezek szerint Dévai az 1523-dik év őszén a krakkói egyetemen tanult; szerzetes és felszentelt pap volt; 1527-ben Tomori Istvánnál Boldogkő várában mint a kath. vallásban igen buzgó káplán működött. De már 1529 végén a wittenbergi egyetemen találjuk, honnan visszatérve, 1531-ben Budán, majd Kassán hirdette az új tant, mígnem Szalaházy Tamás egri püspök ugyanezen év nov. 6-án elfogatta, előbb Likava várába, majd Pozsonyba és onnan Bécsbe vitette. Itt körülbelül másfél évig tartották fogságban, mialatt Faber János bécsi püspök vezette ellene a vizsgálatot. 1533 julius 20-dika körül sikerült fogságából kimenekülnie, mire Budára jött, hol azonban János király egyideig szintén fogságra vetette. 1535-ben Nádasdy Tamás pártfogása alatt Sárvárott tartózkodott; a következő év őszén pedig maga gyógyíttatása s irodalmi művei kiadása végett Nürnbergbe távozott. Az 1537-dik év legnagyobb részét Wittenbergben töltötte; 1538 elején magyar nyelven irt könyvének kinyomatása végett Krakkóban járt. Hazaérkezvén egyideig Újvárott (Német-Újvár?) állapodott meg; később Sáros-Patakon találjuk Perényi Péternél, kivel az úrvacsoráról való tanítása miatt meghasonolván, Serédy Gáspárhoz, a felső részek kapitányához ment s ennek oltalma alatt 1540-ben Szikszón iskolamester lett. Erről az állásáról Frangepán Ferencz egri püspök közbelépésére távozni kénytelenülvén, újra Wittenbergbe vándorolt ki s ott Melanchthon pártfogása mellett hosszasabban időzött. 1543-ban már itthon látjuk, mikor is a miskolcziak predikátoruknak hivták meg, de innen is csakhamar elűzetett. 1544-ben Drágfy Gáspár jószágain tartózkodott. 1545 junius 12-én (mint Stöckel Lenárt e napon kelt leveléből kitünik) már nem élt. Fenmaradt hittani munkái: *Disputatio de statu in quo sint beatorum animae post hanc vitam, ante ullimi iudicii diem. Item de præcipuis articulis christianae doctrinae. Per Matthiam Devay Hungarum. His addita est Expositio examinis, quomodo a Fabro in carcere sit examinatus.* (A három mű egy könyvben, Nürnberg 1536.) — *Az tiz parantsolatnak, ah hit ágazatinak, am Mi Atyánknak és ah hit petsétinek röviden való magyarázattya.* (Krakkó, 1538.) — Szilády Áron jegyzeteivel legújabban kiadta a M. T. Akadémia. Budapest, 1897.

324. lap [8] Bejthe vagy Böjthe Istvánra nézve lásd az I. kötet 197. lapján a [62] jegyzetet.

356. lap [9] Gyarmathi Miklós könyvére irott „Kerestyén Felelet"-e Pázmánynak megjelent a II kötetben (315—501. lapokon).

444. lap [10] Ezt a LXX fordítókról szóló elbeszélést a mai bibliKusok mint nem hiteleset elvetik.

641. lap [11] *Maozim* vagy *Moazim* isten: a várak istene, kit a chaldeusok a zsidók „seregek Istene" ellenében költöttek és tiszteltek.

727. lap [12] A Mahomet vallásáról szóló értekezés megvan az I. kötetben is (556—573 lapokon) mint appendix „Az mostan támatt új Tudományok Tíz nyilván való Bizonysága" czímű művéhez. A két azonos értekezést összehasonlítva azt találjuk, hogy a Kalauzban levő jóval bővebb amannál s megbizhatóbb is, a mennyiben annak sokszor téves évszámait itt nagyobbrészt kiigazítva találjuk. Figyelemre méltó, hogy a két értekezés, noha tárgyilag egy, formailag egészen különböző; egészen más szavakkal van előadva az egyik, mint a másik.

729. lap [13] Mind Baronius, mind Joannes Andreas állításai tévesek. Mahomet 632-ben halt meg. A hedsira vagyis Mahomet futása 622-ben (julius 15-én) történt, s ettől számítják hívei az éveket.